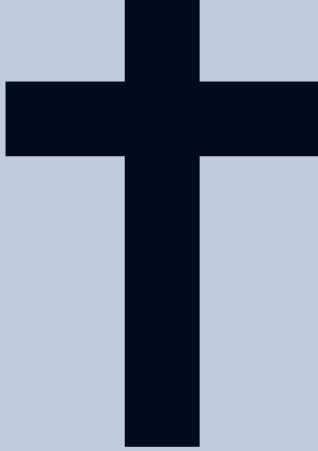

Biibilya Nyēē
Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

Biibilya Nyēē Tiliil

New Testament in Sabaot (KE:spy:Sabaot)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sabaot

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

Printed book ISBN 9966002030

The New Testament

in Sabaot

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
c68c9dca-518f-544b-a52e-82240cf64928

Contents

Mataayo	1
Māarkō	49
Luuka	79
Yoowaana	129
Yēyuutēk	163
Roomeek	208
1 Kōōriintēēk	226
2 Kōōriintēēk	245
Kalatyeeek	257
Ēfēēsēēk	265
Filibiik	272
Kolosaayeeek	277
1 Tēēsālōōnikēēk	282
2 Tēēsālōōnikēēk	287
1 Tēmētēēwō	290
2 Tēmētēēwō	296
Tiitō	301
Filēmōōn	304
Iburaneek	306
Yāākōbō	321
1 Bētērō	327
2 Bētērō	333
1 Yoowaana	337
2 Yoowaana	343
3 Yoowaana	344
Yuuta	345
Ng'oong'uutyēēt	347

Mataayo

Taayta

Siriintéet, yēē /kikēēsirē āk wōlēē ki wuunto :ng'aleek ām taay: Kurubta keyy āk wōlēē kimwooytooy :booyikaab biikaab Kiriistō, ku kisirē :lēbkēēyiintéet Mataayo kitaabuuni ibooru soboonto āk yiisyēētaab Yēēsu nyoo ki kāruruukiintēetaab syuuruut /ānkikēēkuurē ām kaayneet ake kule Laawi. /Kiisōōtyēēchinē kule /kismkeesir kitaabuuni ām kitaabuunek ang'wan choo bo Lōkōōywēk chēē Kāroomēch. /Kismkeesir ām Māārko, Luuka āk Yoowaana. Tookunoot kule kisiree :Mataayo kitaabuuni kuutiitaab Araameek nto nyēbo Iburaneek ām kwēēnuutaab kēnyitaab 45 ākoy 50 /kumānāākēēsich Kiriistō (KK) nto yīto, /bokēēwēēkyi kuutiitaab Kirikiik. Wōlēē /kikeeteta ng'aleek āk wōlēē rōōtitooy, kubo kuutiitaab Iburaneek āmēēbērē nyēbo Kirikiik /ānkikēēsirchinē Yuutayeek. Bo koomānuut ām wōlēē mii :Mataayo kōōkiimchi Yuutayeekyii choo kiikōōyēnchi Kiriistō kule mēēbērē kitay :Yēēsu kiruutēk (siruutēkaab Muusa) kule mā kiy nto kule mātinēy manta. (Ng'ālyoontooni bo kiruutēk kuwēeku ng'ālyoontēetaab Iburaneek (Toora) nyēē ibooru ārōōruutēk nto mākuutēk.) /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontooni kooyum kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa nto ām bārooyinto, kōōbooru kiyēē mākyinē biich :Yēyiin ānkōōmuuchē kōōbooru Kiirootyeet nyēbo Kēny.

Ānko ku wuu nyooto, i-ārōōru :Mataayo kule ng'ālyoo nyēbo koomānuut kule leelach :kānēētēyēwēēkaab Yēēsu kusiir ātēbutēkaab Yuutayeek. /Kismkeeng'oor ng'aleechu ām Kiirootyeet nyoo bo Kēny. Kiityiich :chōōnēetaab Yēēsu kiyēē /kikeeng'oor ām kitaabuunek muut choo bo taayta ām Biibilyaa. Kichāmchiin :Yēēsu āk kiyēē kiirābchinē :kiruutēk yu kibo taay nteenee tāchiintōōs āk alak choo /kibokēēmwoowunēē kuutu w buch choo /kibokēētāsyi. Kiitabaanee keyy :Yēēsu kēēlto nyēē miyaat nyoo kibokootaam :Farisaayeek chēē chaang' āk kānēētikaab kiruutēk. Mānāābāybāychi :Mataayo Farisaayeek choo kiyibē keyy kule churtootiin. Kinyalil ku kāruruukiin bo syuuruut kubo kāāntosuurāt nyēē kinyōō.

Kiyēē mii āriit: Ng'āloolēē :kitaabuuni soboontaab Yēēsu kung'eetee /kākēēsich ākoy yoo /kikēēkwertoochinē murtooywoontēet, ng'eeteetaab meet āk yoo kiwēēti kibkōōnkōy. Ng'āloolēē bāytooyiisyēēt nyēē lēēl nyēbo Yēyiin nyēē kiiboornēē keyy Yēēsu. Tēērchiintōōs :kānēētēyēwēēkaab Yēēsu āk chēbo Farisaayeek āk kānēētikaab kiruutēk ām kēēlwookik chēē chaang' kurubta keyy āk kule nee :nyēē māchāktōōs :chiito kuyey sukuchamta :Yēyiin. Ikērēēyēē :Yēēsu kānēētiisyēēnyii āk 'tifaayik chēē leelach' chēē māyemē /kēēroonkyi wōōnkichēk chēē kimōkōkāniis ānku yōōsēch (kur. 9:17). Chuunnyēē :kānēētiisyēēnyii ntāsimuut bo saayee nto ām kēēlto kōōtyiichē ng'al chēē chaang' chēē /kiikeeng'ooraan. Iyumē :ng'āloolūtēk choo /kēērāru chēbo kitaabuuni, ng'āloolūtēkaab Yēēsu muut choo bo koomānuut nto chooto ku chu: 1. Wōlēē wuu :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 5-7), 2. Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyonoo (kur. 10), 3. Ātiintonik chēē rubtooy keyy āk Bāytooyiisyonii (kur. 13), 4. Wōlēē māchāktōōs ku wuu :soboonwēk ām Bāytooyiisyēētaab Yēyiin (kur. 18) nto nyēbo 5. Kurubtooy keyy āk wōlēē chōōntooy :tabantaab kōōrēt āk churtaayetaab Bāytooyiisyonoo (kur. 24-25). Itēryēēchēē :kitaabuuni kuursēēt nyēē wōō kule /keeba kōōrōōsyēk tukul bokeeyey biiko kuyēk rubiikaab Yēēsu.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :Mataayo ku kōōboor kule Yēēsu :nyoo mwooyē :wōōrkooyoontiit nyoo mii Kiirootyeet nyēbo Kēny kule kimii chokutoowu bāytooyiisyēēt nyēē kerkeyy āk nyoo kibo bāytooyiintēēt Tāwuti (ām kēnyit nyēē /kiisōōtyinē kule ki 1000 KMK). Kunyoo, kiibooru kule chōōnēē :Yēēsu kōōtaab Tāwuti āk nyēbo boontēēt nyēē wōō Abraam (kur. 1:1). Binuutēk sōmōk kunyil taman āk ang'wan chēē rōōbu yyootēēt kōōbooru kiy. Ibooru :sōmōku kiyēē rubtooy keyy āk Yēyiin, nto taman āk ang'wan kōōbooru bāytooyiintēēt Tāwuti. Kitōōsōyi Yuutayeek kuchāmchiin kule kimā bāytooyiintēēt :Yēēsu nyēbo kōōrooni kuu wōloo kiwuunto :Tāwuti. Nteenee kichāmchiintōōs :chēē ng'eri kule kibo :Yēēsu kāāb Yēyiin, bāytooyiintēetaab soboontaab tāmirmiryēēt ām bāytooyiisyēētaab tāmirmiryēēt nyēē kimākūwōōyit kusiir kiy ake tukul nyēē kikiikōōsōōtyi :icheek.

Kitwech :Mataayo wōōrkooyoontiit kunyil tāmānwōokik tisab kung'eetee Kiirootyeet nyēbo Kēny kōōboorchinēē Yuutayeek kule Yēēsu ku Kāārārookiintēēt man nyoo /kikēēkuurtooy kule mākucho. Ānko kuwuu nyooto, māyibē :Mataayo kule ki Kāārārookiin :Yēēsu ānku bāytooyiintēetaab Yuutayeek baatey (kur. 1:21), nteenee Kāārārookiintēetaab bōrōryōōsyēk tukul (kur. 4:13-16), Bāytooyiintēetaab soboontaab tāmirmiryēēt ānku Mokoryoontēetaab kōōrēt kumukuul (kur. 28:19).

Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk 'Meesyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'Nyēē ng'aabaat' ānkwōōrōōru bāytooyiintēēt nyoo king'ōōrē :wōōrkooyikaab Yēyiin kule mākucho. Ibooru :twēkuutēkaab Kiirootyeet nyēbo Kēny kule

kinyach biich :chōōnēētaab Yēesu nteenee ki chōbuutēkaab Yēyiin choo chēē kiboonto kung'eetee kēnyiiis āk kēnyiiis. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto ake nyēē mārōōbu ng'aleekaab yyootēēt. Ibooru kērēēyintaab ātēbuutēk chēē mii kwēēnuutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii ng'ālyoontēēt 'leekweet'. Kēēyēku lēēkōōk ām yyootēēt ānkēēyēku .tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu kiyeyeech ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Biiko tukul choo iyēnchinē Yēesu ānkuyēk rubiikiyi /kēēkuurē kule 'lōkōkaab Yēyiin' ām kēēltaab tāmirmiryēēt. /Kēēkuurē subak kule 'biikaab Kiriistō'.

*Sālu :Yēesu Tāwuti ānkusālu Abraam
(Luuka 3:23-38)*

¹*Teteet nyēē rōōbu siintaaryeetaab Yēesu. Sālu :Yēesu *Kiriistō Bāytooyiintēēt *Tāwuti ānkusālu nkinee *Abraam.

² Ki kwaaniitaab* Isaka :Abraam. Nto Isaka ki kwaaniitaab Yāākōbō. Ki kwaaniitaab Yuuta ākoo mbo ng'eetaabkaam :Yāākōbō.

³ Ki kwaaniitaab Bērēēs ākoo Seera :Yuuta. (Nto kaamet ku Tamaar.) Ki kwaaniitaab Ēsrōōn :Bērēēs. Nto Raam ku kwaan :Ēsrōōn.

⁴ Ki kwaaniitaab Aminataab :Raam. Kwaaniitaab Nāāsyōōn ku Aminataab. Kwaaniitaab Sālmōōn ku Nāāsyōōn.

⁵ Nto Sālmōōn ku kwaaniitaab Boowaas. (Ki kaametiitaab Boowaas Raa-ab.) Ki kwaaniitaab Ōbēēt :Boowaas. (Nto kaametiitaab Ōbēēt ku Ruut.) Kwaaniitaab Yēēsē ku Ōbēēt.

⁶ Kwaaniitaab Bāytooyiintēēt Tāwuti ku Yēēsē.

Ki kwaaniitaab Sōlōmōōn :Tāwuti. (Nto kaametiitaab Sōlōmōōn ku koorcoonoo kibo chiichoo /kikēēkuurēē Uriiya.)

⁷ Kwaaniitaab Reewoboowaam ku Sōlōmōōn. Kwaaniitaab Abiyya ku Reewoboowaam. Kwaaniitaab Aasa ku Abiyya.

⁸ Ki kwaaniitaab Yeewosyafaat ku Aasa. Kwaaniitaab Yooram ku Yeewosyafaat. Nto kwaaniitaab Usiyya ku Yooram.

⁹ Kwaaniitaab Choosam ku Usiyya. Nto Choosam ku kwaaniitaab A-aas. Ki kwaaniitaab Esekyya :A-aas.

¹⁰ Kwaaniitaab Mānāāsē :Esekyya. Nto kwaaniitaab Āmōōn ku Mānāāsē. Ki kwaaniitaab Choosaaya :Āmōōn.

¹¹ Kwaaniitaab Yeekonnyaa ākoo mbo ng'eetaabkaam ku Choosaaya. Bēsyoōsyēchooto :chēē /kikēēnāmēē Yuutayeeek /ānkēēyib bokuyēk motwoor ām *Bābulōōn.

¹² Yu /kābokēēyib kuba Bābulōōn, kunyōōr :Yeekonnyaa wēēriit nyēē /kikēēkuurēē Syeeltyeel. Kwaaniitaab Sērubbābēēl ku Syeeltyeel.

¹³ Kwaaniitaab Ābiyyut ku Sērubbābēēl. Kwaaniitaab Elyaaakim :Ābiyyut. Nto kwaaniitaab Asoor ku Elyaaakim.

¹⁴ Ki kwaaniitaab Sātōōk :Asoor. Kwaaniitaab Ākiim ku Sātōōk. Nto kwaaniitaab Ēlyuut ku Ākiim.

¹⁵ Kwaaniitaab Elyeeser :Ēlyuut. Kwaaniitaab Maatan ku Elyeeser. Kwaaniitaab Yāākōbō ku Maatan.

¹⁶ Nto kwaaniitaab Yōōsēēf ku Yāākōbō. Nto Yōōsēēf ku saanteetaab Maaryaa nyoo kaametiitaab Yēesu nyoo /kēēkuurē kule *Kiriistō.

¹⁷ Kunyoo kung'eetee Abraam ākoy Tāwuti, ku binuutēk taman āk ang'wan. Kung'eetee Tāwuti ākoy bēsyoōsyēchoo /kikēēyibēē Yuutayeeek kuba Bābulōōn, ku binuutēk taman āk ang'wan. Nto kung'eetee bēsyoōsyēchooto /kikēēyibēē Yuutayeeek kuba Bābulōōn ākoy yoo /kikēēsichē Kiriistō, ku binuutēk alak taman āk ang'wan.†

*Wōlēē /kikēēsikto Yēesu
(Luuka 2:1-7)*

¹⁸ Wōlēē /kikēēsikto Yēesu Kiriistō kumii kule: Kikiikuwo :Yōōsēēf mākiisyō kumāchē koomut Maaryaa. Nteenee kutoombo kōōmutē keey, kutook kule kinyikiis :Maaryaa. Kinyikiis ām kāāmuukēyēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁹ Ki chii :Yōōsēēf nyēē churtaat. Koosoot koochuchuy keey simēēntosuur Maaryaa.

1:1 Mat. 20:30-31; Yēyuut. 13:23; Yoowa. 8:39-59; Kala. 3:6-9, 14-16; Toowu. 12:3; 22:18 * **1:2** Ām tetaani bo areet ibooru ng'ālyoontooni bo 'kwaan' ām āsiiswēk alak kule kuuko. **1:2** Toowu. 21:2-3; 25:26; 29:32–30:24 **1:3** Toowu. 38:29-30 **1:6** Ruut 4:18-22 **1:6** 2Sām. 12:24 **1:11** Cherem. 24:1; 2Bāy. 24:8-16; 1Tet. 3:10-19 **1:12** 1Tet. 3:10-19 **1:12** Akaay 1:1 **1:16** Luuka 1:27 † **1:17** Kās ām kāāboorunēētaab ng'aleek yoo ng'aloolēē 'kāāyiitiisyēēt'. **1:18** Luuka 1:35

²⁰ Nto yu tākumii kōōsōōtē :Yōōsēēf ng'aleechu, kuchōōnchi *:malayikeet am kiirwootik ankumwoochi kule, “Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Tāwuti, -meetay Maaryaa. Ntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin :nyēē kayey kumanach :Maaryaa.

²¹ Mākusich wēēriit ānku +mēētoochi kaayneet kule Yēesu[‡] kuuyu makooraraach biiko am ng'ōōkiswookkwa.”

²² Kiyityiin :ng'aleechu tukul kubo kiyēē kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,

²³ “Mākunyikisiit *:arung'oonyoo ankusich wēēro nyēē +/mākēēkuurēē Mānwēēl. (Ibooru :kaaynaani bo Mānwēēl kule ‘Kēēboontē keey Yēyiin’).”[†]

²⁴ Nto mii lētunoo yu kāwokung'etee :Yōōsēēf rwoo, koomut Maaryaa kuu yoo kimwooy-toochinē :malayikeetaab Yēyiin.

²⁵ Kiibuuro :Yōōsēēf Maaryaa nyēē mānāātuuyo :tukwaay kut /kēēsich wēēroo. Yu /kākēēsich, kutoochi :Yōōsēēf wēērooto kaayneet kule Yēesu.

2

/Kikēēkutunkyi Yēesu kuu Bāytooyiintēēt

¹ /Kikēēsikyinē Yēesu kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm am yēēmēētaab Yuuteeya kubāytooyiisyē *:Ērōōtē. Yu /kābokēēsich Yēesu, kukwaanee :biiko alake komostaab koong'asiis kukwa Yēērusālēēm, chēē kiboonto kiirnātēētaab kookeelik.*

² Yu kayit, kuteeb kule, “Miitē ānō :Bāytooyiintēētaab Yuutayeeek nyoo /kōkēēsich? Ka-keekasee wōlēē kēēbuuro :kookeelyeet am koong'asiis kule /kōkēēsich, kunyi kaakeekwaa bokēēkutunkyi inee.”

³ Yu kawokukas :Bāytooyiintēēt Ērōōtē ng'aleechaa, kwaam mēt miisin. Kiiyimset :ng'aleechaa nkicheek biikaab Yēerusālēēm tukul.

⁴ Yooto kōōruruuch :bāytooyiintoonoo mbo *kibkōōs chēē wōōyēch tukul ākoo kānānēētaab kiruutēk tukul chēbo Yuutayeeek ankuteebēē kule, “+/Mākēēsikyī ānō *Kāārārookiintēēt nyoo kōkēēkānyē?”

⁵ Kuwālchi :bichoo kule, “/Kēēsikyinē Bēētēlēyēēm am Yuuteeya, kuuyu kimwooy :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule,

⁶ “Bēētēlēyēēm, -mēēmining' :inyiing' mbo kisich

am kiriinkōōsyēkaab Yuuteeya,
kuuyu mākurutunēēning' :bāytooyiintō

:nyēē makubayta biikyu bo *Isrāyēēl.”[†]

⁷ Nto tēē yoo, kōōyookto *:Ērōōtē kuutiit am kibchamumu /bokēēkuurchi bichoo kiboonto kiirnātēētaab kookeelik sukumwoochi inee āsiiswēk bakeenke chēē kitookunēē :kookeelyaanaa.

⁸ Yooto kumwoochi bichoo kule, “Obe Bēētēlēyēēm ankuboocheeng' lakwanaa kāroomin, nto yoo kōōnyōōru, bōōmwoowoo sāāwē :nkanii wāakutunkyi.”

⁹⁻¹⁰ Yu keewaanany :Bāytooyiintēēt kung'āloolchi bichoo, kuba. Nto yu kakas :icheek kookeelyaanaa kung'ērēkiis nyēbo kwōng'uat. Kiirēētoot :kookeelyaanaa bo koong'asiis ākoy wokuteemaneē barakuutaab :lakwanaa.

¹¹ Nto yu kēēwut :bichoo kō, kunyōōr leekweet ākoo kaamet Maaryaa. Kukutunkyi lakwanaa. Nto tēē yoo kootyaach tukuuk chēbo kwōng'uat choo kibokōōkātēē lakwanaata, kunam wōlēē mii *:ta-aabuut āk tukuuk alak āyēēng' chēē boong'u nyēē aninyin.

¹² Nto yu iyēyē :bichoo kaa, kubeetee kēēlto ake kuuyu kikiikuket icheek :Yēyiin am kiirwootik kule -meeyey wōlēē miitē *:Ērōōtē.

/Kikiimwēyto leekweet kuwo Miisir

¹³ Yu kāākubēēchi keey :bichoo kiboonto kiirnātēēt, kuchōōnchi Yōōsēēf *:malayikeetaab Yēyiin am kiirwootik ankumwoochi kule, “Mii :Ērōōtē wokuchēēng' ē leekweet kule kubakach. Kunyi imwēyēt lakwanaa ākoo kaamet ākoy Miisir ankubōōbuur wōlooto ākoy āyibuung' lōkōōy.”

¹⁴ Kung'eet :Yōōsēēf kwēēmowuunooto ankumwoochi kaametiitaab leekweet kule kōōmwēyto tukwaay leekweet ākoy Miisir.

¹⁵ Kibokōōbuur wōlooto kut kume :Ērōōtē. Kuyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē *wōōrkooyoontēēt ake kule, “Kyaākuur lakwanyuu kuchōōnēē Miisir.”[†]

/Kikebakach wēērin

[‡] **1:21** Ibooru :kaaynaani am kuutiitaab Iburaneek kule kāārārookiintēēt. **1:21** Tyēēn. 130:8; Luuka 1:31; Yoowa. 3:17; Yēyut. 4:12; Tiitō 2:14 † **1:23** Isa. 7:14 **1:25** Luuka 2:21 * **2:1** Kaayneet ake ku kachayeeek. **2:1** Luuka 2:4-7 **2:2** Cherem. 23:5; Mat. 27:11 † **2:6** Miika 5:2 **2:6** Yoowa. 7:42 **2:11** Tyēēn. 72:10, 15; Isa. 60:3, 6 **2:12** Mat. 27:19 † **2:15** Osee. 11:1

¹⁶ Kikiikubēer :Ērōtē yu kibo taay kule kikēnchi inee :bichoo kibo kiirnātēēt. Yooto, kunyēer miisin ānkumwooy kule /keebakach lēēkōōk tukul choo wēēriik ām Bēētēlēyēēm ākoo chēbo soong'wēk alak tukul choo ki laatoos. Kimwaayta /keebakach lēēkōōk choo boonto kēnyiisyēk āyēēng' ānkurēk kurubta keye āk wōlēē kimwaayta :bichoo kibo kiirnātēēt.

¹⁷ Kunyoo kiyityiin :yooto āk kiyoo kimwooyē :wōōrkooyoontēēt Cheremnyaa kule,
¹⁸ “Kichōōnēē :kāānchōōyto Raama,
 nyēbo mēēysō āk ameetaab mbyu.

Riirēē :Rāāyēēl lōkōkyii āmāchāmē /keesaaysaay
 kuuyu mēēkumii :lōkōchoo.”†

Kiyyēewunēē :Yōōsēēf Miisir ākoo Maaryaa

¹⁹ Nto yu kāwokume :Ērōtē, kuchōōnchi *:malayikeetaab Yēyiin Yōōsēēf ām kiirwootik kumii Miisir ānkumwoochi kule,

²⁰ “Oyēēy kōōrēētaab Isrāyēēl kuuyu kōōkubēk :choo kimāchē kubakach leekweet.”

²¹ Kung'eeitita :Yōōsēēf leekweet ākoo kaamet ānkutākyi keye kōōrēētaab Isrāyēēl.

²² Nteenee kikiikookeer :Arkelaawo kwaan kubayta Yuuteeya. Yooto, kunyokoriit kuwo ākoy wōlooto. Nto subak, kikiikung'āloolchi inee :Yēyiin ām kiirwootik kunyoo, kiwo ākoy yēēmēētaab Kalilaaya.

²³ Kiwokuminy ām wōlooto kiriinkēētaab Nāāsārēēt. Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē *:wōōrkooyik kule, “+/Mākēēkuurēē Nāāsārēētiin.”†

3

Kiyēytoochi :Yoowaana Yēēsu kēēlto

(Māārko 1:1-8; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Yu kakeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang', kutook :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kyoomtootēē lōkōōyiwēk suurkwēēnēētaab Yuuteeya.

² Kimwooyē kule, “Oweeksee miyootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin!”

³ Inee :nyoo king'āloolēē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule,

“Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

‘Ōchōb keye,

ānkōōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.’ ”†

⁴ Kiiloochē :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes. Kimootee keye anweetaab suwe ānkwoomootē taalamik ākoo kimnyeteet.

⁵ Yooto kung'ēētyēē :biiko Yēerusālēēm āk Yuuteeya kumukuul āk biitēētaab Yoortaan kutēē yēē tēē ānkubēēchi Yoowaana.

⁶ Kimwaayta :bichoo ng'ōōkiswookikwaa ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.

⁷ Nto bērē kukas :Yoowaana kakwa *:Fariisaayēek chēē chaang' ākoo *Satukaayēek kule /keebatisan, kumwoochi bichoo kule, “Ōyēku ng'oomng'ook kuu ēērēēnōōy! Ōbērē +moochililee ng'wooninto nyoo mākuchō ee?

⁸ Mākwook nanyuun ōyēyē ng'al chēē kāroomēch sōōtooku kule kooweeksee miyootyēēt,

⁹ āmōōkwertē keye ōmwooyē kule, ‘Ntēē kēēbooyē Abraam.’ Āmwoowok man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōochu kuyēk lōkōkaab *Abraam.*

¹⁰ Itōrōoroot :āywēēt nyēē mächē /keeyebee kēētīt. Kunyi keet ake tukul nyoo kamayey lokoyēek chēē kāroomēch /kiiluultooy /ānkēētōōrchi ma.

¹¹ Ābātisānēēnook :anii bēēko kōōboor kule kooweeksee miyootyēēt, nteenee miitē kuchōōnii :chiito nyēē wōō kubiira anii. -Māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata.

¹² Miitē chokusēēstooy mōōrōryēēk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo nto yityo, kukonoree nkoonuuk chookē.”

/Kikeebatisan Yēēsu

(Māārko 1:9-11; Luuka 3:21-22)

¹³ Nto mii yoo kung'ēetee :Yēēsu Kalilaaya ānkuwokubatisan :Yoowaana ām āynēētaab Yoortaan.

¹⁴ Nteenee kumach kutay :Yoowaana. Kimwooy kule, “Ntēē ichōōnii wōlēē āmiitē ānku :inyiing' nyēē kātēērook ibatisanaa?”

† **2:18** Cherem. 31:15   **2:20** Chuy. 4:19   † **2:23** Ibooru :yuutēyū kule sokonnyēet nyēē inkātunēē musukyēēt. Kasee Isaaya 11:1.   **2:23** Māārko 1:24; Luuka 2:39; Yoowa. 1:45; Isa. 11:1   **3:2** Mat. 4:17; Luuka 3:3   † **3:3** Isa. 40:3
3:4 2Bāy. 1:8; Laawī. 11:22-23   **3:7** Mat. 12:34; 23:33; Room. 1:18   * **3:9** Ibooru 'lōkōkaab Abraam' ām yuutēyū biiko chēē kāsyinē Yēyiin kuu Abraam.   **3:9** Yoowa. 8:33, 39; Room. 2:28-29; 4:12; 9:7   **3:10** Mat. 7:19   **3:11** Luuka 3:16; Yēyuut. 1:8; 2:2-4; Māārko 9:49; 1Bēt. 1:7

¹⁵ Kukētyi :Yēesu kule, “Yey :inyiing’ kuu nyooto raat kuuyu wuu nyooto :wōlēē māktooy :Yēyiin.” Kucham :Yoowaana kubatisan Yēesu.

¹⁶ Nto yu /kaakeebatisan Yēesu, kuloong’unēē bēēko āriit. /Kēēyootyi wōliin bo barak ankukas Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē kurēku ānkuchokōōbutyi inee.

¹⁷ Yooto /kēēkuur ām barak kule, “Lakwanyuu :nyi nyoo āchāmē ānkāang’ērēkyinē.”

4

/Kikeetyem Yēesu ām suurkwēēn

(Māārko 1:12-13; Luuka 4:1-13)

¹ Nto miitē yoo, kōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēesu ākoy wōlēē suurkwēēn suwoku-tyem *.Kēniintēēt.

² Nto yu kāwokubēēni :Yēesu wōlooto bēsyōōsyēk artam nyēē kimoomē kiy ake tukul, kwaam :kēmēwuut.

³ Kuchōōnchi :Kēniintēēt ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing’ Lakwataab Yēyiin ii, iweech baa, rwontōōchu kuyēk āmiik.”

⁴ Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēk kule,

‘Māsobēē :chii āmit baateey

ntenee sobēē ng’ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.”†

⁵ Nto tēē yoo, kuwēēto :Kēniintonoo Yēesu ākoy Yēerusālēm ānkōōkoochi kōōyooonyēē yēbo kotootyēēt ām barakuutaab tōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* ⁶ Yooto kumwoochi kule, “Yoo inyiing’ man Lakwataab Yēyiin ii, ‘iraantee yuutēyu ākoy ng’wēny, kuuyu mwooyē :siruutēk kule, ‘Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyii bokutaaching’ simēēbutyi rwaa kutuying’.”†

⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē subak :siruutēk kule, ‘-Meetyem Yēyiintēēng’uung’.”†

⁸ Kuwēēto subak :Kēniintonoo Yēesu lekemeet ake barak ānkōōboorchi bāytit nyēē mii kōōrōōsyēk tukul.

⁹ Kimwoochi kule, “+Māākōōniing’ bāytiniin tukul yoo ‘kēēkutung’woo.”

¹⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Buunyoontooni, ng’eetee yu. Mwooyē :siruutēk kule, ‘Yēyiin :nyēē mächāktōōs /kiyywēyē ānku inee nkit :nyēē /kēēkutunkyinē.”†

¹¹ Kubakaakta :Kēniintonoo Yēesu. Nto yityo kukwa :malayikaanik ānkubokuyēētyēēchi.

Kitoowunēē :Yēesu yiisyēēnyii yēēmēētaab Kalilaaya

(Māārko 1:14-15; Luuka 4:14-15)

¹² Nto yu kawokukas :Yēesu kule /kookeekerta Yoowaana kō, kung’eetee Yuuteeya ankooyey Kalilaaya.

¹³ Nteenee yēē kātāminyē Nāāsārēēt, wokuminy Kaabernaam kulēēkitēē tōōliilēēt rōōrōōkoonoo kibo Sābulōōn āk Naftaali.

¹⁴ Kiyityiin :yooto ākoo yoo kimwooyē :wōōrkooyooontēēt *Isaaya kule,

¹⁵⁻¹⁶ “Kookukas :bichoo minyē mēēnān lēbkēēyyēēt nyēē wōō

ām rōōrōōkēētaab Sābulōōn āk nyēbo Naftaali

wōloo lēēkitēē :Tōōliilēētaab Kalilaaya āk āynēētaab Yoortaan,

yēēmēētaab Kalilaaya wōloo miitē :biich chēē sobooy.

Kōōkuchōōnchi :lēbkēēyyēēt

bichoo minyē kōōr nyēē kitub :mēēnānēētaab meet.”†

¹⁷ Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk kuchakee yooto kumwooyootē kule, “Oweeksee miy-ootyēēt kuuyu kaakuriik :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

Kikuur :Yēesu rubiikyii chēbo taay

(Māārko 1:16-20; Luuka 5:1-11)

¹⁸ Nto mii bēsyēēt ake, yēē kimiiitē :Yēesu kuwēēsyētēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko alak āyēēng’ chēē kituubcho. Kiwiirchinē :bichoo nēētiinēkwaa tōōliil kunāmē *burburinēk. /Kikēēkuurēē ake Simōōni nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bētērō nto nyiin ake ku Antereeya.

¹⁹ Kukuur :Yēesu bichoo kule, “Orubaa anii! +Maaneetaak wōlēē oiyisuntooy biiko.”

²⁰ Kubākooktooy :bichoo nēētiinēkwaa bakeenke ānkurubē Yēesu.

²¹ Yu keenaata :Yēesu taay kisich, kukas subak biiko alak āyēēng’ chēē kituubcho kutinyē keey kwaan ām mwēēng’. /Kikēēkuurēē ake Yāākōōb /kēēlē nyiin ake Yoowaana nto kwaan

3:15 Mat. 6:33; Room. 9:30-32   **3:16** Yoowa. 1:51   **3:17** Tyēēn. 2:7; Isa. 42:1; Mat. 12:18; 17:5; 2Bēt. 1:17-18   **4:1** Ibu. 4:15   **4:2** Chuy. 34:28; Mat. 6:16-18   † **4:4** Kiruu. 8:3   **4:4** Yoowa. 4:34   * **4:5** /Kikēētēēkyi yuutēyu kiy nyēē kiyyoonyēē :mbo *kibkōōrōs sukukutēē aryēembuut kumāchéē kōōbāroostoochi biikaab Yēerusālēm ng’aleek.   † **4:6** Tyēēnwookik 91:11-12   † **4:7** Kiruu. 6:16   † **4:10** Kiruu. 6:13   **4:12** Mat. 14:3   **4:13** Yoowa. 2:12   † **4:15-16** Isaaya 9:1-2   **4:15-16** Luuka 1:79   **4:17** Mat. 3:2; 4:23; 6:10; 10:7

ku Sebetaayo. Kimiitē :bichoo kuyēytooy nēētiinēkwa. Yooto kukuur :Yēesu murēchooto ayēēng' choo kituubcho.

²² Kubākookuyinē :icheek kwaan mwēēng' ānkurubē Yēēsu.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōyēk ānkōōsooboot biiko ām Kalilaaya kumukuul (Māārko 1:39; Luuka 4:42-44)

²³ Yooto nanyuun, kuwēesyētootēē :Yēesu Kalilaaya tukul kōōnēētiisyootēē kooriikaab saayeet bo Yuutayeek. Kyoomtōtē lōkōōyēk chēē kāroomēch chēbo bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootēē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik āk tānkuusyoo ake tukul.

²⁴ /Kikyaaamtaat ng'aleechaa bo kwōng' uut choo kiyēyē :Yēesu ākoy yēēmēētaab Siirya kutēē yēē tēē. Yooto /kiimutyi inee biiko tukul chēē kimnyoontōōs kunam wōlēē mii :chēē kitinyē tāmirirook chēē miyootēch, chēē kitinyē mēwuunkook āk chēē kichunkutootiin. Kiiisob :Yēesu bichoo tukul.

²⁵ King'ēetyēē :biiko chēē mātēē chu Kalilaaya, Teekabooli, Yēerusālēm, Yuuteeya ākoo biitēētaab Yoortaan ankoosaab Yēēsu.

5

Ng'erekweekaab manta (Luuka 6:20-23)

¹ Kimii :yēē kimāchē :Yēesu kwoomchi biiko lōkōōy. Kiiruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Yu kakas kuu nyooto, kuwo :inee āk rubiikyii yēē tōrōōr ānkutēbēē ng'wēny. Kōōnookyi :rubiichoo

² ānkutoow :Yēesu kōōnēētiis. Kimwooy kule,

³ "Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo imoong'tēē keey Yēyiin, kuuyu +mākōōwut bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

⁴ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo buntēē ng'woonin kuuyu mākukārāmchi :ng'ala.

⁵ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo yibē keey ng'wēny, kuuyu mākuyēk nyeeng'waa :kōōrēēt.

⁶ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo chēēng'ē churtaayeet, kuuyu mākunyōōr.

⁷ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo riirēē alak, kuuyu +/makeeriiree nkicheek.

⁸ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo leelach :moonik, kuuyu makukas Yēyiin.

⁹ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo wuulyēē ng'aleekaab kaalyeet, kuuyu +/mākēēkuur kule lōkōkaab Yēyiin.

¹⁰ Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo /kēēwusē yoo kayey kiyēē māchē :Yēyiin, kuuyu mākōōwut Kaab Yēyiin.

¹¹ Obēruurootiin sōō, kule nee :akweek choo ōyēnwoō anii, yoo /kākēēchubook /ānkēēwusook nto /kēēmōlōlchook ng'al chēē chaang'.

¹² Yoo /kākēēyēwook kuu nyooto, ōtyēēn kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiy nyēbo kwōng' uut nyēē mākutuwēnēēnook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ntēē /kikiēēwusoon mbo nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto."

Yiisyēētaab biikaab Kiriistō (Māārko 9:50; 4:21; Luuka 14:34-35; 8:16)

¹³ Kimwooy :Yēesu kule, "Akweek :muunyeetaab kōōrēēt.* Nteenee yoo kakuskusiit :muunyeet, /kāmēētakiitōōysēē nteenee /kēēluluktooy kootartaar :biiko.

¹⁴ Akweek ku lēbkēēyyēētaab kōōrēēt. Māwunyāktōōs *:kiriinkēēt nyoo /kikēētēkyi tulwo,

¹⁵ āmāmii :chii nyēē tābē taariit ānkōōkubuuyēē kērebēēt, nteenee ikoochinē yēē itōrōōroot sukulēbkēchi biiko tukul ām kō.

¹⁶ Kunyoo māchāktōōs ōlēbkēchi biiko kubuntēē yēyuutēkwook chēē kāroomēch, si yoo kakasaak kookaasta Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy."

Kichokootyich :Yēesu kiyēē /kikiēēkuurto

4:22 Mat. 8:21-22   **4:23** Mat. 9:35   **5:1** Mat. 15:29   **5:3** Isa. 57:15; 61:1   **5:4** Tyēēn. 126:5-6; Isa. 61:2   **5:5** Tyēēn. 37:11; Room. 4:13   **5:7** Mat. 18:33; 25:35-46; Yāāk. 2:13   **5:8** Tyēēn. 24:3-5; Ibu. 12:14   **5:9** Room. 14:19; 8:14   **5:10** Mat. 25:34; 1Bēt. 3:14   **5:11** Luuka 6:22; 1Bēt. 4:14   **5:12** 2Tēt. 36:16; Luuka 11:47-51; 13:34; Yēyuut. 7:52; 1Tēēs. 2:14-16; Yāāk. 5:10   * **5:13** Kiyēyiisyēē :Yuutayeek muunyeet kōōtililēē kōrōsēēkwa kutoombo kōōkoochinē Yēyiin. /Kikēēyēyiisyēē mbo subak kōōbooru wōlēē inēmchintooy keey :chiito soboontaab Tāmiriryēēt.   **5:13** Chuy. 30:35; Laawi. 2:13; Kāāyit. 18:19; 2Bāy. 2:20; Eesra 6:9; Ešēk. 43:24; Māārko 9:50   **5:14** Yoowa. 8:12; 9:5   **5:15** Māārko 4:21   **5:16** Efēēs. 5:8-9; Filib. 2:15; 1Bēt. 2:12

17 “-Meesoot :chii kule kyāachōōnii :anii chāānēmtooy ng’aleek choo kisirē *:Muusa āk chēbo *wōōrkooiyik, nteenee kyāachōōnii chāātyiichē ng’aleechaa.

18 Kubooyiit man, āmwoowook kule ākoy kukeeyta :barak ākoo ng’wēny, māmii :kiy nyēē +/ mākiinēmtō ām kiruutēchoo ānkoo ku mining’ nyēē tyaa, ākoy kuyityiin :ng’aleek tukul.

19 Kunyoo, chii ake tukul nyēē kāmētō kiruutēchoo ānkoo mbo nyēē mining’ nyēē tyaa ankuyey biiko alak kurub ng’aleekyii kumā chii :nyoo ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto nyoo karub kiruutēchoo ankuyey alak kurub, /kiitōrōrē nyooto ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

20 Āmwoowook kule, -mēēwutē :chii bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo kamachurta kusiir Farisaayeechaa ākoo kāānēētichoo bo kiruutēk.”

Ng’ālyoo kurubta keye āk siirmōōyto

21 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ābērē kyookas kule /kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, -Meebakach chii. Nto chii ake tukul nyoo kābākākiis, ākoy /kiitiilchi ng’al.”†

22 Nto anii āmwoowook kule chii ake tukul nyoo kānyēērchi ng’eetaabkaamet, † +/mākiitiilchi ng’al. Nto chiito nyoo kāmwoochi ng’eetaabkaamet kule, ‘Iberber’ +/mākiyyoong’tēē kōōk /sikiitiilchi ng’aleek, nto nyoo kālēēnchi ng’eetaabkaamet, ‘Iyēku solwo’, kumisiyinē /kiimut /bokēētōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

23 Kunyoo, yoo imāchē ituwēnchi Yēyiin kiy ankiisoot kule itinyē tisyā ām wōlēē mii :ng’eetaabkoomēt,

24 ibākooiyi kiyoo yooto bo *Kōōtaab Yēyiin ānkiiwē wōlēē mii :ng’eetaabkoomēt bōōchoomnyē kurook nto yitoo wēētuwētē kiyooto.

25 Yoo miitē :chiito ake kukwēring’ kōōk kubo bēsēnyii nyēē iboontē, kumāchāktōōs simōkāsiyiniē ām kēēltaab too kutoombo ōyitē kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kukwēring’ :nyiiin kōōk ānkōōyokoochiing’ boontēētaab kōōk. Makunaming’ :boontoonoo bo kōōk ānkōōrēkēēchiing’ chiito nyoo riibē kibratiiisyeek kukertiing’ kō.

26 !Kāāmwōowook, +mēētēbii wōlooto ākoy iyaakte bēsēnnoo tukul.”

Ng’ālyoo kurubta keye ākoo martaayeeet

27 Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiichoo kule, “Ābērē kyookas :akweek kule /kikēēmwoochi kēny kule, -‘Meemarte.”†

28 Nto anii, āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kāsē koorko ānkuchōrōkyi kuwuu nyēē kaakumarta.

29 Kunyi, yoo kēēsākyiing’ koong’uung’ isuuchi ng’ōōki, ilōōtu. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng’uung’ kusiir /kēēwiirchi bōōrng’uung’ tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo.

30 Nto yoo kēēsākyiing’ :āwung’uung’ isuuchi ng’ōōki, itilte. Kaykay iboot komosta akeenke nyēbo bōōrng’uung’ kusiir /kēēwiirchi bōōrng’uung’ tukul wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

Bareetaab kooyēy

(Mataayo 19:9; Māārko 10:11-12; Luuka 16:18)

31 Kimwooy :Yēēsu subak kule, “Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule chii ake tukul nyēē māchē kubar kooyēy kumāchāktōōs kusirchi koorkēēt barweet nyēē kakweteē.

32 Nto anii āmwoowook kule, chii ake tukul nyoo kakwet koorkēēnyii kubo ng’aleek alak chēē mānāmē keye ākoo martaayeeet, kāākōōsākyi koorkoonoo kuyēk choonchooyēn. Nto chiito nyēē keemut koorkoonooto, kaakumarta :nkinee.”

Kaawaaleetaab keye

33 Kimwooy :Yēēsu subak kule, “Kyookas :akweek kule /kikēēmwoochi chiitaab kēny kule, ‘Yoo kēēwoolchi keye :chii Yēyiin kule makuyey kiy, kumāmāchāktōōs kwiiiri kiyooto nteenee māchāktōōs kootyich.”†

34 Nto anii āmwoowook kule mātēbi :chii kut koowaal keye. -Meewaal keye :chii kutwēchē wōliin bo kibkōōnkōy kuuyu bāytooyiisyēē :Yēyiin wōlooto.

35 Āmātēbi :chii kut kulē, ‘Kwaama :teng’et’, kuuyu tyichē :Yēyiin wōlooto. -Meewaalee keye :chii kiriinkēētaab Yēērusālēm kuuyu bo :wōlooto Bāytooyiintēēt nyoo wōō.

36 -‘Meewaalee keye mbo mēting’uung’ i-asante, kuuyu -mēēmuuchē mbo kut iyey butyooontēēt akeenke ām mēting’uung’ kulēēliit nto kutuuyiit.

5:17 Mat. 22:37-40; Room. 3:31; 7:4-6; Efēēs. 2:13-16; Ibu. 10:9   5:18 Tyēēn. 119:89; Isa. 40:8; Mat. 24:35; Luuka 16:17
 5:20 Mat. 18:3; 23:23-28; Yoowa. 3:5   † 5:21 Chuy. 20:13   5:21 Laawi. 24:17   † 5:22 Yoo /kākēēmwooy kule
 ng’eetaabkaamet ku chiitaab Kiriistō.   5:22 1Yoowa. 3:15; Mat. 18:9; Yāāk. 3:6   5:24 Mat. 6:14-15   5:26 Mat.
 18:34   † 5:27 Chuy. 20:14   5:28 Kāālēw. 6:25; 2Bēt. 2:14   5:30 Māārko 9:43-47   5:31 Kiruu. 24:1-4; Mat. 19:7
 5:32 Mat. 19:9; 1Kōōr. 7:10-11   † 5:33 Kāāyit. 30:2   5:33 Laawi. 19:12; Kiruu. 23:21   5:35 Isa. 66:1; Yēyut. 7:49
 5:35 Tyēēn. 48:2; 76:2

³⁷ Yoo 'kēēchāmē kiito ake, kuyēmē imwaay kule: 'Ēē, wuu nyooto.' Nto yoo itāyē, imwaay kule: 'Acha, māwuu nyoo.' Yoo 'keemwaay ng'al chēē siirē chuutēchu kukwoonēē :choo wōlēē miitē :Kibrōkōsyoontēēt."

-Mēēyooku miyootyo
(Luuka 6:29-30)

³⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule, 'Koong' ak koong', keelta ak keelta."†

³⁹ Nteenee amwoowook :anii kule, -mēēkōrōmchi chii nyēē miyaat. Yoo kasyeeching' :chiito ake kibkermetuut komosta ake, iwēēkyi komosta nyiin ake kusyeech.

⁴⁰ Nto yoo kākōwering' :chii kōok kumāchē kaansuung'uung', imuytoochi mbo nkinee kābuutiit.

⁴¹ Yoo kākērchiing' :chii koong' ikalābchi tukuukyii am asiista akeenke, itāsyi asiista ake.

⁴² Nto yoo kāsooming' :chii kiito ake, ikoochi. Nto yoo kēēbēsēning' :chii kiy, ikoochi."

Chamateetaab Yēyiin
(Luuka 6:27-28, 32-36)

⁴³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kyookas mbo subak /kēēmwooyē kule, 'Ichāmē laatyee'ng'uung' ānkiwēchē buunyoontēēng'uung'!"†

⁴⁴ Nteenee amwoowook anii kule, ōchāmē buunikwook ānkōōsoochinē choo wusook

⁴⁵ sookerkeyiitu Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Yēyē :Yēyiin kōōluuchi :asiisnyii biiko choo kāroomēch ak choo miyootēch. Yēyē mbo subak roobta kurōōbēnchi biiko choo kāroomēch ak choo miyootēch.

⁴⁶ Ōbērē :akweek tōōs mākutuwēnook :Yēyiin yoo ōchāmē baateey biiko choo chāmook ee? Ntēē yēyē :chii ake tukul kuu nyooto.

⁴⁷ Nto yoo ōng'āloolchinē biiko choo chēēkwook baateey ii, ōnyōōru nee nyēē karaam? Ntēē yēyē :nkicheek choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

⁴⁸ Churtaat :Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy, kunyoo, māchāktōōs ōchurtootiin :nkwakweek."

6

Wōlēē /kēētoorētitooy bānoonik

¹ Kimwooy subak :Yēesu kule, "Ōriib keey. Mayey :chii ng'alyoo nyēē karaam am taay-eetaab biiko kumāchē kule sukutook. Yoo kayey kuu nyooto, mānyōōru kiy am wōlēē mii :Kwaan nyoo miitē kibkōōnkōy.

² Yoo 'kēētoorēt banan, -mēērook ing'asaatee keey kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyeek am kooriikaab saayee ak wōloo bo kēēltaab too, kule sukookaasta :biiko. Kāamwoowook, mānyōōru kiy am wōlēē mii :Yēyiin.

³ Nteenee yoo iyēētyēēchinē chiito ake, kumāmāchāktōōs ikany kukas mbo :choorweeng'uung'.

⁴ Yooto, mākutuwēning' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēbo wung'aan."

Wōlēē /kēēsooytooy
(Luuka 11:2-4)

⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo ōsooyē, marub :chii ātēbuutēkaab kiblembechiisyeek. Kicham :kiblembechiis kusooyē nyēē kātōōnōōn am kooriikaab saayee ak wōloo chaang' :biich, sukung'eet kutook. Kāamwoowook, kisimkunyōōr :bichoo kiyēē kimāchē.

⁶ Nteenee, ikērtooy keey :inyiing' kō ankiisaay Kōōn nyoo -/mākēēkāsē. Nto yooto mākutuwēning' :Kōōn nyoo kāsē kiy ake tukul nyēē wunyaat."

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo ōsooyē, -mōōbōloobōlē kuu biich choo -mēēnkētē Yēyiin kuuyu isōōtē :choo kule yoo kāmwooy ng'al chēē chaang' /kēēkāsyanē.

⁸ Wuu nyooto kuuyu simkōōnkētē :Kōōn kiyēē -mōōboontē kutoombo mbo kut osaay.

⁹ Kunyoo māchāktōōs ōsooyē kule:

Baaba Yēyiin nyoo imiitē kibkōōnkōy,

kutōōriit :kaayneeng'uung'.

¹⁰ Kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'

kuyeyakay am wōlēēb ng'wēny :kiyēē imāchē

ku wōloo wuunto am kibkōōnkōy.

5:37 Mat. 23:16-22; Yaāk. 5:12 5:37 Yaāk. 5:12; Mat. 6:13; Yoowa. 17:15 † 5:38 Chuy. 21:24; Laawi. 24:20; Kiruu. 19:21 5:39 Luuka 6:29; Room. 12:17, 19; 1Bēt. 3:9 5:40 1Kōōr. 6:7; Ibu. 10:34 † 5:43 Laawiik 19:18; Kiruutēk 7:1-2 5:43 2Sām. 22:38-43; Tyēēn. 139:21-22 5:44 Luuka 6:27-28; Room. 12:20; 1Bēt. 2:20-23 5:45 Ēfēēs. 5:1 5:48 Laawi. 19:2; Luuka 6:36; 1Bēt. 1:16 6:1 Mat. 23:5 6:5 Luuka 18:10-14 6:8 Mat. 6:32 6:9 Cherem. 3:19; Mal. 2:10; 1Bēt. 1:17 6:10 Mat. 7:21; 12:50; 21:31-32; 26:39, 42; Yoowa. 6:38

11 Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyo ake tukul.

12 Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēenyoo,
kuu yoo kēēnyōōchinē :nkacheek kaat
choo choolwookēenchēēch.

13 Itiyyēēch /simakeekenteech,

nteenee isateeneech wōlēē mii :Buunyoontēē.*

14 Yoo ōnyōōchinē kaat biiko alak choo choolwookēenchook, kunyōōwook kaat :nkinee Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy.

15 Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook kaat :Kōōn."

*Kiriisyēētaab āmiisyēēt

16 Kimwooy :Yēesu subak kule, "Yoo *kirē :chii āmiisyēēt, kumāmachāktōōs kusāng'utiitu kuu wōloo yēytooy :kiblembechiisyechaa mächē kule sukukas :biiko. ! Kāamwoowok, kiikunyōōr :bichoo kuyem kiyēē kimāche.

17 Nteenee yoo ōkirē āmiisyēēt, kumāchāktōōs ōbārē buutēēkwook, ōwuunē koonyekwook ankooyiil ōtiliitiu

18 simēēnkētōok :chii kule ōkirē āmiisyēēt. Nteenee Kōōn nkityō nyoo -/mākēēkāsē :nyēē inkētē. Nto yooto, mākuwēniing!"

-Mēētukuulchi keey bāytitaab kōōroni

(Luuka 12:33-34; 11:34-36; 16:13)

19 Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko kule, "Mōōtukuulchi keey bāytitaab kōōroni kuuyu nyēērēē :kuutyek, tuurtōōs /ānkēēchōōrē.

20 Nteenee ōkōōnŕchi keey bāyitit ām Kaab Yēyiin wōloo māmiitē :kiy nyēē nyēērēē āmāmi :chōōriin.

21 Tiyyēē :chii mēt wōloo miitē :bāytinyi.

22 Koong'uung' nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt.

23 Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'. Kunyi, yoo kāmī :lēbkēēyyēēt nyoo 'kēēboontē, imiitē mēēnānēēt kutukul!

24 Māmi :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng'. Yoo kasyeem, kulāyē :ake. Kunyoo, mānoomtōōs :yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan."

Ōmoymooy bāytooyiisyēētaab Yēyiin

(Luuka 12:22-31)

25 Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, "Kunyoo, !kāamwoowok, -mookany kwaa-maak mēt kule ō-āmē nee, ōyyēē nee nto kule ōloochē nee. Wōō oob :soboontaab chii kusiir āmit nto ku sirooy?"

26 Mächē ōkāsēē tāriitēk choo -mēēnkētē kule /kēēchoosē kule nee /ānkēēkēsīisyē kule nee āmātinyē mbo chookēēn, nteenee bāyē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy. Chāmook akweek oob :Yēyiin kusiir tāriitēchoo?

27 Yoo keeyiimee keey :chii ng'al chēbo kōōroni ii, ara imuuchē :yooto kutāsyi bēsyoōsyēk chēē minyēē kōōrēēt?

28 Ām nee sōōyīmēē keey ng'aleekaab sirooy? Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt! Māchiiryootē sukukaraaniit.

29 Kāamwoowok, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāyitit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kāroorānēch kuu toobtōōchu.

30 Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keey kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraan toobtōōy choo lēlētōōs nto nyēē mā tyaa kurarach ii, kucham nee wōlēē makoolaktaak nkakweek?

31 Kunyoo -mooyiimee keey kule, '+Makyaam nee?' Nto kule, 'Kēēyyēē nee?' Nto mbo kule, 'Kiiloochē nee?'

32 Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē imoymooyē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn nyoo miitē kibkōōnkōy kule misyook akweek ōnyōōru tukuuchoo tukul.

33 Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin ākoo churtaayeet. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alakē.

6:11 Mat. 6:24-34 * 6:13 /Kichokēētāsyinootē ām siruutēk alak ng'aleechu: "Kuuyu inyiing' nyēē ibāytooyiisyē, cheekuuk :kāamukēyewēk ānkiitōōrōōt ākooy. Kuwuuyiit nyooto." 6:13 Mat. 26:41; Määrkō 14:38; Luuka 11:4; 22:40, 46; Yoowa. 17:15; 1Tēm. 6:9; 2Tēm. 4:18 6:14 Ēfēēs. 4:32 6:15 Mat. 5:24; Määrkō 11:25; Luuka 6:37 6:15 Mat. 18:35 6:17 Isa. 58:5; Mat. 17:20-21; Luuka 2:37; 18:12; Yēyuut. 13:2-3; 14:23 6:19 Yaāk. 5:2-3 6:20 Mat. 19:21; Luuka 12:33; 1Tēm. 6:19 6:25 Filib. 4:6 6:26 Mat. 10:29-31 6:29 1Bāy. 10:1-25 6:30 Mat. 14:31 6:32 Mat. 6:8 6:33 1Bāy. 3:11-14; Tyēēn. 37:4

³⁴ Kunyoo, -mooyiimee key ng'aleekaab tuun, kuuyu boonto :bēsyēētaab tuun ng'aleekyii chēē mākubooryēē.”

7

Masiming'alaalee chii nyēē miyaat

(Luuka 6:37-38, 41-42)

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Masiming'alaalee chii nyēē miyaat.

² Yoo 'keeng'alaalee chiito ake nyēē miyaat, ku +/makeeng'alaaleening' nkinyiing' kuu nyooto. Nto kiyoo 'kēyēchi chiito ake, /kēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto.

³ Am nee siikāsē :inyiing' sikitivityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameeкас musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'?

⁴ Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany anēmuung' sikitivityaa am koong'ta, nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō?

⁵ Kiblembechaantaani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitivityaanteet am koong'nyii.

-Mēēntosuur kiy nyēē karaam

⁶ -Mēēkoochi ng'ōōk kiy nyēē churtaat kuuyu wēēkyiing' keye ankusankataniing', nto iwiirchi sanayeekuuk tōōrōōy kuuyu itārtoorē.”

Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē

(Luuka 11:1-13)

⁷ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo kēēsoom, /kēēkōōning', yoo kēēchēēng'sē, inyōōru, nto yoo kēēng'ēētiisyē, /kēēyootuung'.

⁸ Chiito nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē.

⁹ Ara miitē :chiito am akweek nyēē yoo kāsoom :lakwanyii mukaatiit kōōkoochinē rwaan-teet?

¹⁰ Nto yoo kamach *burburyoontēt, kōōkoochi eereeneet?

¹¹ Kunyi, yoo chāmē :biiko buch kōōkoochi lōkōkwaa tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Yēyiin am kibkōōnkōy? Mākōōnēm keye :nyoo miisin kukōōn tukuuk chēē kāroomēch yoo kōōsoom!”

Kiruutyēēt nyēbo koomānuut

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōyēchinē biiko alak kuu wōloo kātōōmāchē :akweek /kēēyēytoowook. Iyumē :ng'aleechuutēchu kiruutēkaab *Muusa ākoo kānēētēyēwēēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin.”

Mariich :oreetaab Kaab Yēyiin

(Luuka 13:24)

¹³ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Obeetee oreet nyoo mariich. Mii :kēēlto nyēē baraay nyēē tinyē oreet nyēē baraay. Choong'ēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto wēēti arbub.

¹⁴ Nteenee mii :kēēlto nyēē keweel nyēē tinyē oreet nyēē mariich. Ng'erinēch :biiko chēē bēētēē kēēlooto tākyinē keye *soboontaab kibchuulyo.”

Wōōrkooyik chēē mābo man

(Luuka 6:43-45)

¹⁵ Kitas taay Yēesu kumwooy kule, “Ōriibēē keye *wōōrkooyichoo mābo man choo iyēēloonunēē ruunkuun sumboot nteenee am moonikwaa ku miyootēch kuu suuyiik.

¹⁶ Onkētēē bichoo ng'aleek chēē yēyē. Māyēyē :cheebkateet mbuuniik amāyēyē :sikoowēt lamayeeek.

¹⁷ Mākyiintōōs keet ake tukul nyoo karaam kuyēyē lokoyeeek chēē kāroomēch nto kēētīt nyoo miyaat kuyēyē lokoyeeek chēē miyootēch.

¹⁸ -Mēēmuuchē :kēētīt nyēē karaam kuyey lokoyeeek chēē miyootēch amēēbērē imuuchē :kēētīt nyēē miyaat kuyey lokoyeeek chēē kāroomēch.

¹⁹ Nto keet ake tukul nyoo kāmāchāktōōs kuyey lokoyeeek chēē kāroomēch amēēbērē kayey, /kiilululto /ānkēētōōrchi ma.

²⁰ Kunyoo, onkētēē bichoo ng'aleek choo yēyē.”

-Mēewutē :biiko tukul Kaab Yēyiin
(Luuka 13:26-27)

²¹ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “-Mēewutē Kaab Yēyiin :biiko tukul choo mwooyē kule, ‘Mokoryoontēet, Mokoryoontēet.’ Nteenee chēe iwutē baateey ku choo yēyē kiyēē mākyinē :Baaba am kibkōōnkōy.

²² Choong’ēch :biiko chēē mākumwoowoo am bēsyeētaab tabanta kule, ‘Mokoryoontēet, Mokoryoontēet, ntēē kikyoomtēē lōkōōywēk kaayneeng’uung’, kiibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkēēyēyē tukuuk chēē mātēē chu chēbo kwōng’uut!’

²³ Yooto +māāmwoochi :anii bichoo kule, ‘Kibng’ōōkisiisyēchu, -māānkētōok :anii! Ōng’ētyēē yu.’ ”

Tēēkiik āyēēng’
(Luuka 6:47-49)

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule. “Chii ake tukul nyēē kakas ng’aleekyuu ankurub kukerkeey chii nyēē ng’oom nyēē kitēēkyi kōōnyii kitaweet.

²⁵ Yoo kārōōbēn :roobta kooyiin :āynōōsyēk kutwoor keey :bēēko ānkōōsoonkiyi :wusōōnēt kōyooto, māluulē :kōyoo, kuuyu /kikēētēkyi yēbo kitaweet.

²⁶ Nto chii ake tukul nyoo kakas ng’aleekyuu amarub, kukerkeey chii nyēē berber nyēē kitēēkyi kōōnyii yēbo ng’aayneet.

²⁷ Yoo kārōōbēn :roobta, kooyiin :āynōōsyēk kutwaarta ng’aayneet ānkōōsoonkiyi :wusōōnēt kōōtkēy, kuluulē :kōōt!”

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu

²⁸ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng’aleechaa, koolat :biiko

²⁹ kuuyu kimēēnēētiisyē kuu kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētiisyē am kāāmuukēywēēk.

8

Kiisoob :Yēesu chii nyēbo makereen
(Māārko 1:40-45; Luuka 5:12-16)

¹ Yu kārēkunēē :Yēesu lekem barak, kurub :biiko chēē chaang’.

² Yooto kuchō :chiito ake nyēē kiboonto makereen ānkukutunyēē taayetaab Yēesu ānkumwooy kule, “Mokoryoontēet, yoo ichāmē, isooboo sāatililiitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.”

³ Yooto nanyuun kuuuul :Yēesu āwunyii kutiiny chiichoo ānkumwooy kule, “Āchāmē, kunyi itililiit!” Kusob :chiichoo areet akeenke.

⁴ Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “-Mēētēbii kut imwoochi chii ng’aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōōs ānkiikoochi tukuuk chēē kabeelee kōrōōsēk kurub kuu yoo kimwooyē *:Muusa sukōōboor yooto kule *kēētililiitu.”

Kiikoosēē keey Yēesu :chii nyēē kimā Yuutāyiin
(Luuka 7:1-10)

⁵ Yu kayit :Yēesu Kaabernaam, kuchō :chiito ake nyēē ki kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēet nyēbo Rooma ānkumwoochi Yēesu kule,

⁶ “Mokoryoontēet, miitē :motwooriintēēnyuu kaa kusubsubē am kiitiintiri.”

⁷ Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Imāchē āchōō anii kang’uung’ chāāsoob?”

⁸⁻⁹ Kuwālchi :kāāntōōyiintoono Yēesu kule, “Mokoryoontēet, ānkētē anii kule māyēmāktōōs iwut :inyiing’ kōōng’waanii. Āmiitē :anii ng’wēnyuutaab kāāmuukēywēēk ānkāābāytooy biikaab lukēet. Yoo kāāmwoochi chii nyēē mii ng’wēnyuunyu kule, ‘Wē’ kuwēētii, nto yoo kāāmwoochi ake kule, ‘Chōō’ kuchōōnii. Yoo kāāmwoochi motwooriintēēnyuu kule, ‘Yey kiy’ kuyyē. Kunyoo, imwaay baateey ng’ālyoo, yooto mākusob :motwooriintēēng’waanii.”

¹⁰ Yu kakas :Yēesu ng’aleekaab chiichoo, koolat ānkumwoochi bichoo kirubootē inee kule, “!Kāāmwoowook, kubooyiit man manaakas yēet ake *Isrāyēēliin nyēē ikoosēēnoo keey kuu chiichi.

¹¹ Kāālēēnchook makukwaanee :biiko chēē chaang’ koong’asiis āk tinkeey ānkubokwoomchiin ākoo *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō am Kaab Yēyiin.

¹² Nteenee +/mākēētōōrchi mēēnān :biiko choo bēē nyeeng’waa :Yēyiin bokuriirunee ng’wēny.”

¹³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyoto, kumwoochi kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt kule, “Iyeye kaa. Kaakuyeyakay kuu wōloo ‘kēēmāktooy kuuyu ‘kēēkoosēēnoo keye.” Nto yooto bakeenke kusob :motwooriintēētaab kāāntōōyiintonoo.

*Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang’
(Māārko 1:29-34; Luuka 4:38-41)*

¹⁴ Nto yu kāwo :Yēesu kaytaab Bētērō, kukas cheebyoosyeetaab biikooy nyēbo Bētērō kukāru ānkumnyoonē.

¹⁵ Yu kātiiny :Yēesu āwutaab cheebyoosyaanaa, kusob ānkubāyiis.

¹⁶ Nto miitē bēsyoonoto kosolēny kukararakta :asiista, / kiimutyi Yēesu biiko chēē chaang’ chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch. Kyaankung’alaal :Yēesu, kung’ēetyēē :tāmirmiroochoo biiko. Kiisoob mbo biiko tukul chēē kimnyoontōōs.

¹⁷ Kuyityiin :yooto ākoo kiyo kimwooyē *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, “Kikālābwēēch nyāliluutēkyoo ānkōōmuuktoowēēch tānkusuyēēnyoo.”†

*Wuuy :kēēltaab Yēesu
(Luuka 9:57-62)*

¹⁸ Nto mii bēsyēēt ake, yu kēēruruukyi keye :biiko Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kyaay tōōlililēēt keebe biitoniin.”

¹⁹ Nteenee kuchō :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk ānkumwoochi Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, ārubing’ :anii ānkoo ‘kēēwē ānō.”

²⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Boonto :kimōkōyiinēk ng’wēēnoonik chēē minyē, kuboonto :tāriitēk kooriikwaa, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

²¹ Kumwoochi subak :chiito ake Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubing’!”

²² Nteenee kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “Ikany kumuy keye :muuswēk, ankiirubwaa.”

*Kiyey :Yēesu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko
(Māārko 4:35-41; Luuka 8:22-25)*

²³ Yooto nanyuun, kulaany :Yēesu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankuba.

²⁴ Kumii tōōlilil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt ānkōōsoonkiy mwēēnkēēt. Yooto tukul kumii :Yēesu kāruchi keye.

²⁵ Koong’et :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ntēē kākēēbēku, sārweēch!”

²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keye kuyem?” Kung’et ānkōōburyoong’to wusōōnēēt ākoo bēēko. Yooto, kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko.

²⁷ Koolat :rubiichoo ankuteebē keye kule, “Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēy?”

*Kiisoob :Yēesu chii nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch
(Māārko 5:1-20; Luuka 8:26-39)*

²⁸ Nto yu kāwokuyit :Yēesu biitēēt nyiin ake nyēbo tōōlililēēt ām rōōrōōkēētaab Kataara,* kuchuwunee :biiko alake āyēēnku kochonkoosyek chēē /kēēmuchinē biiko ānkutākyi keye Yēesu. Kiboonto :bichoo tāmirmirook chēē miyootēch ānkikōrkōrēch miisin nyēē kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kumur yooto.

²⁹ Kubōlchi :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Imāchēēnēēch nee oō, Lakwataab Yēyiin? Kēēchōō cheenyalileech acheek kutoombo kuyitu :bēsyēēt nyoo /kiikeekwey?”

³⁰ Kilēēkitēē yooto :ākwootiitaab tōōrōōk chēē kyookēētē.

³¹ Kusoom :tāmirmiroochoo miyootēch Yēesu kule, “Yoo ‘keekweteech, ikōōnēēch bokiiwut tōōrōōchhuut.”

³² Kumwoochi :Yēesu kule, “Obe.” Kuchuwu :tāmirmiroochoo miyootēch bakeenke ānkubokōōwutē tōōrōōchchoo. Kōōwutē kuu nyoto, kōōtuultēē keye :tōōrōōchchoo tukul lekem kusoor tōōlilil ānkubokutōōrchi keye āriit ānkubēk!

³³ Kukāsē :biiko chēē kyookooy tōōrōōchchoo ng’aleechaa, kumwēyē ākoy kiriing’ ānkwoomchinē biiko ng’aleekaab tōōrōōk āk chēbo bichoo kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch.

³⁴ Kukāsē :biikaab kiriinkoonoo ng’aleechaa, kung’ēētōōs :tukul bokukas Yēesu. Kunyōōru, kusaaysaay kule kung’etee saang’waa.

8:13 Mat. 9:22, 29; 15:28; Luuka 7:50 † 8:17 Isaaya 53:4 8:20 2Kōōr. 8:9 8:22 Mat. 4:20, 22; 9:9; 19:21; Luuka 5:11; Yoowa. 1:43; 21:19-22 8:26 Tyēēn. 65:7; 89:9; 107:29; Mat. 14:30-32 * 8:28 Mwooyē :siruutēk alake kule ‘Kerkeesa’ nto ‘Keraasa’. 8:29 Māārko 3:11; 1Kōōr. 15:24

9

Kāamuukēyiwēkaab Yēesu kunyōochi biiko kaat
(Māarkō 2:1-12; Luuka 5:17-26)

¹ Yooto kulaany :Yēesu mweēng' ankwaay ak rubiikyii kooyey Kaabernaam.

² Kuyitē, /kiimutyi chiito ake nyēē kisōnkōchoot /kēēkālāboonunēē tiirbeet. Nto bēre kukas :Yēesu kule kiikoosēē keey :bichooto inee, kumwoochi chiichoo kule, “Wēnyoo, kimkim, /kāākēenyōōwuung' kaat am choolwookātēng'uung'”

³ Yooto, kumwoochi keey :kāānēetikaab kiruutēk kule, “Kāākōōwuuytēē keey :chiichi Yēyiin.”

⁴ Kōōnkēt :Yēesu kiyēē kimiitē kōōsōōtē :bichoo ānkumwooy kule, “Ām nee yu ōsōōtēē moo ng'al chēē miyootēch?”

⁵ Kuskus /kēēmwooy kule, ‘/Kāākēenyōōwuung' kaat ng'ōōkiswookikuuk' nto /kēēmwooy kule, ‘Ng'eet ānkiiwēēsyēt’?

⁶ Ōkāsē ra kule āboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāamuukēyiwēēk am kōōrooni chēē āmuuchēē ānyōōchi biiko kaat.” Yooto bakeenke kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, “Yooony ankiinam tiirbeeng'uung', ānkiiwēēchi keey kaa.”

⁷ Kung'eet :chiichooto kisōnkōchoot bakeenke ānkuwēēchi keey kaa.

⁸ Yu kakas :biiko chēē kimii yooto ng'aleechaa, kumuuyo ānkusilto Yēyiin nyi kiikoochinē chii kāamuukēy chēē wuu choo.

Chāmē :Yēesu mbo choo -/mākiiriiku
(Māarkō 2:13-17; Luuka 5:27-32)

⁹ Yu katas taay :Yēesu ak baannyii, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Mataayo kumii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Yooto, kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Rubwaa.” Kung'ēētē bakeenke ānkurubē Yēesu.

¹⁰ Nto yu miitē :Yēesu kwoomisiyē am kaab Mataayo, kukwa :kāāruruukikaab syuuruut chēē chaang' ākoo biiko alak chēē -/kimākiiriiku bokwoomiis ak Yēesu kuboonto keey rubiikyii.

¹¹ Nto yu kakas *Farisaayeeek kuu nyoo, kuteebēe rubiikaab Yēesu kule, “Ntēē āmiisiyē :kāānēētiintēng'woong' ak kāāruruukikaab syuuruut ākoo biich chēē -/mākiiriiku?”

¹² Kukētyi :Yēesu kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt. Māchēēng'ootē :choo sobchootiin.

¹³ Ibooru nee :ng'aleechu / kikeesir: ‘Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēēk'† Kyāāchōōnchinē :anii biiko choo choolwookēnootiin, amēēbēē choo isōōtē kule churtootiin.”

Kāānēētiisyēētaab Yēesu nyēē lēēl
(Māarkō 2:18-22; Luuka 5:33-39)

¹⁴ Kimii :yēē kikwa :rubiikaab Yoowaana ankuteebēe Yēesu kule, “Ām nee yu kēēkirē :acheek ak *Farisaayeeek āmiisiyēēt amākirē :rubiikuuk'?”

¹⁵ Kukētyi :Yēesu kule, “-Meērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa am saakweetaab kooyēy yoo boonto keey saanteetaab leekwa. Makuyit :bēsyēēt nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii chōōrōōnuutēkyii, kunyi yooto :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”

¹⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “-/Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyaktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayiit :koong'ta miisin.

¹⁷ -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyek. Nteenee /kēēroonkyinē kibkeetiisyek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl, nto yooto kumoomē :kiy tukuuchoo :tukwaay.”

Sobē :chii nyoo ikoosēē keey Yēesu
(Māarkō 5:21-43; Luuka 8:40-56)

¹⁸ Kutākung'āloolē :Yēesu, kuchō :kāāntōōyiintēēt ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkumwooy kule, “Kaakume :chēēbnyuu! Ichōō chēētiinyēē āwung'uung' suksesob.”

¹⁹ Yooto, kuwēēto keey :Yēesu chiichoo kuboonto keey rubiikyii.

²⁰ Kirubaat lēt Yēesu :cheeyoosyēet ake nyēē kikiikunam bōōrto ake nyēē kisāyē :korotiik am kēnyisiyēk taman ak āyēēng'. Yu kāākuriikiyi Yēesu, kutiiny *maaseekaab kotootyēētaab sireetaab Yēesu.

²¹ Kiisōōtoonu :cheeyoosyaanaa kule, “Yoo kāātiiny buch sireenyii āsobē.”

²² Yooto kuweech keey :Yēesu kukas cheebyoosyeetkēy ānkumwoochi kule, “Chēē, kimkim! /Kākiisoobiing' kuuyu 'ikoosēēnoo keey.” Kisob :cheebyoosyaanaa bakeenke.

²³ Nto yu kēewut :Yēesu kōōtaab kāāntōōyiintonoo kunyōōr biiko chēē chaang' chēē kimēēsē. Kikuutē :alake kurēēruunēk, kōōnchōōytōōs :chuut.

²⁴ Kumwoochi bichoo kule, “Obe saang'. Manaame :chēēbi nteenee kāruchi keey.” Kuroorichi :bichoo Yēesu.

²⁵ Nto yu kaakuba :bichoo saang', kuwo :Yēesu kisēēnkēētaab lakwanaa, kunam āwut ankoong'eet kōōyoo.

²⁶ Kiyestee :ng'aleechaa yēēmoonoo tukul.

Kiisoob :Yēesu cheebkoraatiisyeek āyēēng'

²⁷ Nto yu kang'eetee :Yēesu yooto, kurub lēt :cheebkoraatiisyeek alake āyēēnku. Kikuurchi-nootē :bichoo barak kumwooyē kule, “Iriireeneech oō, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti.”

²⁸ Nto yu kāwokōōwut :Yēesu kō, kuba :nkicheek cheebkoraatiisyeekaa kō. Yooto kuteebee :Yēesu icheek kule, “Ara ōyēnchinē kule āmuuchē :anii āsoobook?” Kuwālchi kule, “Kiiyēnchinē oō, Mokoryoontēt.” ²⁹ Kutabtab :Yēesu koonyekwaa ānkumwoochi kule, “Kuu yoo kōōkoosēēnoo keey, kuyeyakay kuu nyooto.”

³⁰ Kukās :cheebkoraatiisyeekaa. Yooto nanyuun, kōōkālōonchi :Yēesu bichoo kule, “-Mābōōmwoochi chii ake tukul ng'aleechu.”

³¹ Ānkoo kuwuu nyooto, kibokumwaaytaat :bichoo ng'aleechaa kiyēyē :Yēesu kuyem kōōroonooto kumukuul.

Kiityaach :Yēesu ng'elyebtaab chii

³² Nto yu miitē kubēēchinē keey :mbo Yēesu, /kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Kikiyey :tāmirmiryoonoo chiichoo kukwiilakay :ng'elyeb nyēē -mēēmuuchē kung'alaa.

³³ Nto yu /kākiibēbēeto tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee chiichoo, kootyaa :ng'elyebta kung'alaa :chiichooto. Kiilat :bichoo kimiitē yooto kumwooyē kule, “Yyē! Manaakeekas bēsyēēt ake ng'alyoo nyēē tēē nyi ām *Isrāyēē!”

³⁴ Nteenee kumwooy *Farisaayeeek kule, “Yyōōch! Yēyiisyēē :chiichi bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch sukōōbēbēeto tāmirmirook chuut.”

Wōō :kēsisiyēēt, nteenee ng'eri :kēsiiik

³⁵ Kiwēēsytētē :Yēesu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk tukul. Kiinēētiisyootēē kooriikaab saayee kwoomtootē lōkōōyōwēk chēē kāroomēch kurubta keey āk bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobē biiko chēē kiboonto bōōrwoonik chēē makerkeey āk tānkusyo ake tukul.

³⁶ Nto yu kakas :Yēesu biiko chēē chaang', kukāsyi kiisayta kuuyu /kikiisomsoomē ānkunyāliltōōs kuu kēēchiir chēē kābotyi :ākiintō.

³⁷ Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, “Wōō :kēsisiyēēt, nteenee ng'eri :kēsiiik.

³⁸ Kunyoo, ōsoom kutās :Chiitaab yiisyēēt kēsiiik alak.”

10

Kiiyookto :Yēesu lēbkēēyikyii taman āk āyēēng'

(Māārko 3:13-19; Luuka 6:12-16)

¹ Kikuur :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkōōkoochi kāāmuukēyōwēk kōōbēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch ānkōōsoobē biiko choo tinyē bōōrwoon alak tukul.

² Lēbkēēyichooto ku chu: Simōōni (nyoo kaayneenyii ake ku Bētērō), ng'etaabkaamet Antereeya, Yāākōbō араab Sebetaayo kuboonto keey ng'etaabkaamet Yoowaana.

³ Filibō ākoo Baatolomaayo, Toomaas ākoo Mataayo kāāruruukiintonoo kibo *syuuruut, Yāākōbō араab Alfaayo ākoo Taataayo,

⁴ Simōōni Kananaayo * ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu.

⁵ Yooto, kumwoochi kule, “-Moobe wōlēē miitē :biiko choo mā Yuutayeeek āmōōwut kiriinkēēt ake tukul nyēbo biikaab *Samaaryaa,

⁶ nteenee obe wōlēē miitē :biikaab Isrāyēēl choo kiikubooto kuu kēēchiir.

⁷ Ō-āmtootē kule, 'Kaakuyit :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.'

9:22 Mat. 8:13; Luuka 7:50   9:24 Yoowa. 11:11-13   9:25 Māārko 5:41   9:29 Mat. 8:13   9:30 Mat. 20:29-34

9:30 Māārko 5:43   9:31 Māārko 7:36   9:34 Mat. 10:25; 12:24, 27; Yoowa. 8:48   9:35 Mat. 4:23   9:36 Kāāyit.

27:17; 1Bāy. 22:17; 2Tēt. 18:16; Ešēk. 34:5; Seka. 10:2; Māārko 8:2   10:2 Luuka 6:13   * 10:4 Ibooru :kaaynaani ām

kuutiitaab Yuutayeeek kule 'nyēē kāng'unoot'.   10:4 Yoowa. 1:40-44; Yēyuut. 1:13   10:5 Luuka 10:33   10:6 Cherem.

50:6; Mat. 15:24; Yēyuut. 13:46   10:7 Mat. 4:17

8 Ōsoobootē choo mnyoontōōs, ōng'ēētootēē meet choo kiikubēk, ōsoobē choo boonto *makereenik, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch. / Kākēēkōōnok kāāmukēywēēchu buch, kunyi ōkooytooy :nkakweek buch.

9 Manamaat :chii *ta-aabuut mbo kisich, *feetaanik nto ku beesaan alak tukul ām mbisinyeenyii.

10 Manam mbo lool nto ku sira nyēē iliiktēē keey, kwēyōōn nto mbo kirōk, kuuyu yēmē chii nyoo kāākubirto nkuruuyii /kēēkwēchi kiy.

11 Yoo kōōwut kiriing' nto ku saang'ta ake tukul, ocheeng' kaytaab chii nyēē sikēn ānkōōbuur kayaata ākoy yoo ōbēechinē keey.

12 Yoo kōōwut kaab chii, ōsoomchi bēnur.

13 Nto yoo nyoolchinē /kiibēruur, kunyōōr kaalyeet. Nto yoo mānyoolchinē /kiibēruur, kutēbi.

14 Yoo kamataachaak :chii nto kumakas ng'aleekwook, olelekte tēērit ām kēēēnkōōkwook yoo ōng'ēētyēē kayaata nto kiriinkoonoto kōōboorchi kule tākōōbuurtooy ng'ōōkisng'waa.

15 Lēyyē, ! kāāmwoowook, +/ mākiing'woonchi bichoo bo kiriinkoonoto miisin kusiir ng'wooninto nyēē nyōōru :biikaab Komoora āk Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin ng'aleek biiko ām kōōrēēt."

Nyālihuutēk āk wusiisyēēt

(Māārko 13:9-13; Luuka 21:12-17; 12:2-9, 51-53; 14:26-27)

16 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Āyooktook :anii bōōyēyisyooteē okerkeeye kēēchiir chēē miitē suuyiik kwēēn. Kunyoo ōkāsu ānkōōyibē keey ng'wēny.

17 Ōriib keey, kuuyu mākōōyyoong'tēēnok :biiko kōōk ānkubirook ām wōloo bo kooriikwaa bo saayeet.

18 +/Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Okany kuyēk :nyooto bārooyinto nyēē kōōmwoochinēē bichooto ākoo choo mā Yuutayeeek kiyēē ōyēnchinē.

19 -Mookany kooyiimaak mētēwoy :kiyēē ōmwooyē nto wōlēē ōmwooytooy kiyooto. +/ Mākiiboowook yooto kiyēē ōmwooyē

20 kuuyu mēēberē akweek :chēē +mōōng'āloolē, nteenee Tāmirmiryēētaab Baaba :nyēē mākung'āloolē kubuntēēnok.

21 Makuchaamta :chii ng'ēetaabkaamet / keebakach, kuchaamta :chii lakwanyii ānkuwēēkyi keey :lēēkōōk sikiikwaa kuyey /keebakach.

22 Mākuwēchook :biiko kubo anii. Nteenee chiito nyoo kamuyta ankookaaseena key ākoy tabanta, +/makiiraraach.

23 Yoo /kākēēwusēēnok *kiriinkēēt ake, ōmwēchi ake. !Kāāmwoowook, -mōōmuutu kiri-inkōōsyēkaab Isrāyēel tukul kumānāāyitu *:Wēritaab Chii."

24 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Mā wōō :rubiintēēt kusiir kāānēētiintēenyii āmā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēenyii.

25 Nyoolchinē / keeyēchi rubiintēēt kiyēē / keeyēchinē kāāntōōyiintēenyii, ānku ākoy / kēēyēchi motwooriin kiyēē / kēēyēchinē mokoryoontēenyii. Yoo / kēēkuurēēnoo anii *Bēēlsēbuul ānkāāyēku chiitaab kayta ii, kucham nee biiko choo mii kanyuu?

26 -Mōōmuyēē choo wusook. +/Makeeng'aany kiy ake tukul nyēē iyēēnoot ānku +/mākiiboor kiy ake tukul nyēē wunyaat.

27 Ōbāroostoooy ng'aleechu ā-āmwook kumākāsē :chii / keekas kāroomin. Nto kiyēē / kēēchoomwook, ōkuurtē kukas :biiko tukul.

28 -Mōōmuyēē choo bākāchē bōōrto amēēmuuchē kubakach tāmirmiryēēt. Nteenee ōmuyēē nyoo imuuchē koo-armuusee bōōrto āk tāmirmiryēēt maataab kibchuulyo.

29 /Kyooltēē oob kootiitiyēēnik āyēēng' beesaan chēē mābo laat? Ānkoo kuwuu nyooto, -mēēsuuwu mbo :akeenke yoo manaacham :Baaba Yēyiin.

30 Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito.

31 Kunyoo, -mōōmuyēē, kuuyu chāmook akweek :Yēyiin miisin kusiir kootiitiyēēn chēē chaang'.

32 Chii nyoo kachamta ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maachamte :nkani chii chooto ām taayeetaab Baaba.

33 Nto nyoo katayeenaa taayeetaab biiko, +maatayee :nkani taayeetaab Baaba."

³⁴ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikiyii kule, “-Moosoot kule kyāāchōōntooy :anii tāloosyēēt kōōrēēt, nteenee kyāāyibu ng’ot,

³⁵ kuuyu kichāāwuulyē biiko. Tooytōōs :wēēro ākoo kwaan, kutooyo :chēēbto āk kaamet ānkutooyo :kookrēētaab wēēriit ākoo cheebyoosyeetaab biikooy.

³⁶ Mākuwēchē keey :biich chēē tilyōōnuut.

³⁷ Chii nyoo chāmē kwaan nto kaamet kusiir wōlēē chāmtooy anii, māyēmē :nyoo kuyēk rubiintēēnyuu. Nto nyoo chāmē wērinyii nto ku chēēbnyii kusiir wōlēē chāmtooy anii, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu.

³⁸ Nto chii nyoo kamachamta soboonnyii[†] kubo anii sukuruba, māyēmē :nkinee kuyēk rubiintēēnyuu.

³⁹ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

⁴⁰ Chiito nyoo kataachaak kaakutaacha nkani, nto nyoo kataacha anii kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwo.

⁴¹ Chii nyoo tōrōōchē *wōōrkooyōontēētaab Yēyiin kuuyu wōōrkooyoo, kunyōōru kiyēē / kēētuwēnēē wōōrkooyōontēēt. Nto chii nyoo tōrōōchē chiito nyoo churtaat kuuyu churtaat kunyōōru kiyēē /kēētuwēnēē :chiichooto churtaat.

⁴² Kāāmwoowook, chii nyoo kārāmchi mbo bēy rubiintēēnyuu ānkoo kumātōokunoot :rubiintonoo, +/mākēētuwēn chiichoo.”

11

*Kiititiir :Yēesu Yoowaana
(Luuka 7:18-23)*

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiikiyii taman āk āyēng' ng'aleechaa, kung'eetee yooto ānkukwōōnēētiiisyooy kwaamtaat lōkōōywēk ām kiriinkōōsyēkaab wōlooto.

²⁻³ Yu kakas :Bātisāniintēēt Yoowaana nyēē kirataat ng'aleek chēē kimii kuyēyē *Kāārārookiintēēt, kumwoochi rubiikiyii āyēng' kule, “Obe wōlēē mii :Yēesu ankootee-bee yoo inee man :Kāārārookiintēēt nyoo / kōkēēbērē mākuchō, nto tākumii :ake nyēē kēēkānyoou.”

⁴ Yu /kabokeeteebee Yēesu kuu nyooto, kuwālchi rubiichoo kule, “Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas.

⁵ Kāstooy ra :cheebkoraatiisyeek, bēesyētē ra :choo kisōnkōchootiin, kōōkusobcho :choo bo makereenik, kāsē ra :cheemiinyiisyeek ng'aleek, /kookiing'eetee meet choo kikiikuba *kāābkwōombiich /ānkōōkyoomchi mbo nkicheek bānoonik lōkōōywēk chēē kāroomēch.

⁶ Kunyi, bōōkiimchi Yoowaana kule ibērūuroot :chii ake tukul nyoo mānēētuykoo batay.”

*Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana
(Luuka 7:24-28)*

⁷ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiiyooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēētii bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywooy nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus?

⁸ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, /kēēnyōōrchinē chēē iloochē sirooy chēbo barak kaab bāytooyik.

⁹ Ara kyōōbēētii bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyōontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyōontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul.

¹⁰ Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, ‘+Māāyooktē kiiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.’[†]

¹¹ |Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisyeētaab Yēyiin kusiir inee.”

*Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēesu
(Luuka 7:30-35)*

¹² Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Nto kuchakee yoo kitoowu :Bātisāniintēēt Yoowaana kwoomtooy lōkōōywēk ākoy kura, kiyōōt :bāytooyiisyeētaab Yēyiin ām wusiisyeēt ānkusyēēmē :biiko chēbo wōōrōōryēēt kōōsōrto.

10:35 Mat. 10:21; 24:10; Maārko 13:12; Luuka 12:52-53   **10:36** Miika 7:6   **10:37** Mat. 19:29   † **10:38**
Mwooyē :yuutēyū kule 'kamakalab murtooywoontēēnyii' yoo /kākēēwēēkyiin ng'ālyoo āk ng'ālyoo. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kakalabaat :chiito *murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokeēbākāchē.   **10:39** Mat. 16:24-25; Luuka 17:33; Yoowa. 12:25-26   **10:40** Mat. 18:5; Yoowa. 13:20; Kala. 4:14   **11:2-3** Mat. 3:11-12; 8:1-9:34; 14:3; Yoowa. 1:15, 27; 3:31; 11:27   **11:5** Isa. 35:4-6; 61:1; Luuka 4:18   † **11:10** Mal. 3:1   **11:10** Luuka 1:76

¹³ King'alaalee ng'aleechu *:wōrkooyik tukul ākoo siruutēkaab *Muusa ākoy mbo nkinee Yoowaana.

¹⁴ Nto yoo ōmuuchē ōyēnchi, inee ku *Eliiya nyoo /kikēēng'āloolē kule mākuchō.

¹⁵ Nyoo yēbē yiit kukas.

¹⁶ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu? Kerkey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkuurchinē kule,

¹⁷ Yoo kakeekuutwaak kurēeruut

-mōōtuumē,

kēēlē kēēriiryē,

otay ōmēēysē.'

¹⁸ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē *tifaayiin. Yooto /kēēmwooy kule, 'Boonto *tāmiriryēēt nyēē miyaat.'

¹⁹ Kuchō *:Wēritaab Chii nyēē kyoomiis ānkuyyēē tifaayik / kēēlē, 'Kimooroong'nyaa, kibōōkityoo āku choorweetaab kāāruukikaab *syuuruut āk biich choo -/mākiiriiku.' Ntee-nee inkētē :chii kiyee yibu :ng'oomnān yoo karub kāānēētyēwēkyuu."

*Ng'wooninto nyēē mākunyōōr kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu
(Luuka 10:13-15)*

²⁰ Yooto kung'alaalee :Yēēsu nyēē miyaat kiriinkōōsyēk choo mēēbērē kiweeksee miy-ootyēēt ānkoo kikiikuyeyee :inee wōlooto ng'al chēbo kwōng'ut.

²¹ Kimwooyē kule, "Wuusyō, wēē, kiriinkoonēb Koorasiin āk Beetsaayta! Tyaa, :ng'woonin nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyookas ng'al chēbo nkoolat choo kyāāyēyē. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn chēē kyāāyēchinē ng'aleechu bo nkoolat, nto kiilochē sirookaab mēēysō ānkōōbuurēē ayaanteet kōōboor kule kaakuweeksee miy-ootyēēt.

²² Kiriinkōōsyēchu, !kāāmwoowook, mākunyōōr :biikwook ng'wooninto nyēē siirē nyoo nyōōru :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek.

²³ Biikaab Kaabernaam, ōbērē :nkakweek +moobe kibkōōnkōy? Achicha, ōbēētii kāābkwombiichi! Nto /kikikeyeyee Sōtōm ng'al chēbo nkoolat, choo /kikēyēwook akweek, nto manaakarus.

²⁴ ! Kāāmwoowook, ōnyōōru :akweek biikaab Kaabernaam ng'woonin nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Sōtōm bēsyoonoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al."

*Imuunkiyinē biich :Yēēsu
(Luuka 10:21-22)*

²⁵ Nto miitē yoo, kumwooy :Yēēsu kule, "Āsiltiing' inying' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē key ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule ng'oomēch.

²⁶ Kōōnkōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'.

²⁷ Kikōōno :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē āwuuyē :anii, āmēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee lakwanyii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi."

²⁸ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Okwaa wōlēē āmiitē :anii akweek tukul choo ōchoosyootiin ānkōōng'irook :tukun sāāmuung'wook.

²⁹ Āyēku tala ānkāāyibē key ng'wēny. Kunyi, ōrookēē key muchōōkiinyuu ankookany aneetaak. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōmuung'iisyē.

³⁰ Mānyikisyinē biich :muchōōkiinyuu āku kuskus :yiisyēēnyuu."

12

*Bāwu :Yēēsu bēsyēētaab Sabaato
(Māārko 2:23-28; Luuka 6:1-5)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake yēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēē kibo nkoonuuk. Kyoomootiin rubiikyii :kēmēy yooto, kutoow kuswech mētēwookaab nkoonuuk ankwaam.

² Nto bērē kukas *Farisaayee kuu nyoo, kumwoochi Yēēsu kule, "Kas, ntēē miitē :rubiikuuk kwiiryēē kiruutyēēt nyoo māchāmu /kēēkēsiis yēē bēsyēētaab Sabaato."

³ Kukētyi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek, kiyēē kiyey :Bāytooyiintēēt Tāwuti yoo kyoomé :kēmēwuut ākoo lukēēnyii?

⁴ Kiwo *Kōōtaab Yēyiin /ānkiikoochi mukaatiinek choo /kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biikaab lukēēnyii kwaam.

⁵ Nto mbo subak ii, manoosuman :akweek ām siruutēkaab *Muusa kule iryēē kiruutēk :mbo kibkōrōs yoo yēyiisyēē Kōōtaab Yēyiin ām bēsyēētaab *Sabaato /āmākēēyibē kule kaleel?

⁶ !Kāāmwoowook, miitē yu :chii nyēē wōō kubiir Kōōtaab Yēyiin.

⁷ Nto ōnkētē kiyēē kiibooru :Yēyiin yoo kimwooyē ām siruutēk kule, ‘Ākāykooyē chamateet kusiir kōrōsēek,[†] nto kāmōōng’aloolēē nyēē miyaat biich chēē māboonto lēēlis.

⁸ Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēētaab Sabaato.”

*Kiisooibiis :Yēesu ām bēsyēētaab Sabaato
(Māārko 3:1-6; Luuka 6:6-11)*

⁹ Kutas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy kōōto ake nyēbo saayeeet.

¹⁰ Kimiitē kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwut. Yooto kuteebēē *:Farisaayeeek chēē kimii kōyooto Yēesu kule, “Ara chām wēēch :kiruutēk /kiisooobso yēē bēsyēētaab *Sabaato?” Kiteēbē :bichoo kuu nyooto kutēchē Yēesu subokōōyooong’tēē kōōk.

¹¹ Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Yoo boonto :chii ām akweek kēēchiiryēēnyii ānkōōsuuchi :kēēchiiryoonoo ng’wēēn yēē bēsyēētaab Sabaato, ichuutu oob bakeenke ām ng’wēēn?

¹² Bo koomānuut :chii miisin kusiir kēēchiir. Kunyoo, chām wēēch :kiruutēk keeyey kiy nyēē karaam bēsyēētaab Sabaato.”

¹³ Yu keewaany Yēesu kumwooy ng’aleechaa, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuuul āwut.” Yu kachuul, kukaramiit kuu nyiin ake.

¹⁴ Kukāsē :Farisaayeechaa kuu nyooto, kuchuytooy saang’ ānkubokuyēchinē Yēesu ruuru-muut koowaang’ta.

¹⁵ Nto yu kēēnkēt :Yēesu ng’aleek chēē kimii :bichoo kuchōbē, kung’eetee yooto.

Kiyibchi :Yēesu biiko manta

Kirub :biiko chēē chaang’ Yēesu ānkōōsooboot bōōrwoonik chēē kiboonto :biiko wōlēē wōō.

¹⁶ Nto yooto kōōkālōonchi :Yēesu bichooto, kumāmwoochi chii kiy kurubta keey āk :inee.

¹⁷ Kiyityiin :yooto āk yoo kimwooyē :Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt *Isaaya kule,

¹⁸ “Chiinyuu nyēbo yiisyēēt :nyi nyēē kyaakwey.

Āchāmē ānkāāng’ērēkyinē.

+Māāng’oobchi Tāmirmiryēēnyuu

ānku inee :nyēē mākuyibchi bōōryōōs’yēk tukul manta.

¹⁹ Mēēbērē mākuwookuutyēē chii nto kubōloot,

āmēēbērē /mākēēkāsyi kēēltaab too kubōlootē.

²⁰ Mākoy kwiiri tōōywooy nyēē ng’asng’as,

nto kōōmiis nōmōryoo nyēē meeymeeyaat,

ākoy kukas kule kēēbēliis :manta.

²¹ Mākōōkoosēē keey inee :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul.”[†]

-Mēēntosuur :chii Tāmirmiryēētaab Yēyiin

(Māārko 3:20-30; Luuka 11:14-23; 12:10; 6:43-45)

²² Nto mii yoo /kiimutyi Yēesu chiito ake nyēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch ankukoraat āmēēmuuchē kung’alaal. Yooto kōōsoob :Yēesu chiichoo kukasta ankootyaa kung’alaal.

²³ Yu kakas :biiko tukul chēē kimii yooto kiyēē kiyeyakay, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara *Kāārrookintēēt :chiichi nyoo kōkēēkānyoonu?”

²⁴ Nteenee yu kakas *:Farisaayeeek ng’aleechaa, kumwooy kule, “Māwuu nyoo, ntēē yēyiisyēē :chiichi *Bēēlsēbuul nyoo bāytooyiintēētaab tāmirmiroochooto yoo ibēbētooy tāmirmiroochu miyootēch.”

²⁵ Kuyuu kiinkētē :Yēesu kiyēē kiisōōtē :bichoo, kumwooy kule, “Yoo kaakubar keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keey :nkinee mbo kiriing’ nto ku kayta ake, kuburyētē.

²⁶ Kunyi, yoo ākoo miitē :Kibrōkōsyoontēēt kubooryēē keey nkit ii, kōōyooonyē man :bāytooyiisyēēnyii?

12:4 Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6   12:5 Kāāyit. 28:9-10   † 12:7 Osee. 6:6   12:7 Mat. 9:13   12:11 Luuka 14:5
12:12 Luuka 13:15-16   12:14 Māārko 11:18; Yoowa. 7:1   12:16 Māārko 5:43   12:18 Mat. 3:17   † 12:21 Isaaya
42:1-4   12:23 Mat. 20:30-31   12:24 Mat. 9:34

²⁷ Nto yoo ayēyiisiyēē :anii *Bēēlsēbuul ābēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch, kuyēyiisiyēē ng'oo :rubiikwook yoo ibēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch? Oteebee, baa, akweek kumwooy chēbo man.

²⁸ Nteenee yoo ayēyiisiyēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin ābēbēetooy tāmirmirook chēē miyootēch kōōbooru kule kōōkuyityook :bāytooyiisiyēētaab Yēyiin.

²⁹ Nto subak ii, imuuchāksē kule nee kutur :chiito ake kaytaab murēnēēt ake nyēē tinyē nkuruuk ānkōōnēm tukuukaab chiichooto? Yoo kamarat chiitaab kayta, mātūrē kōōto.”

³⁰ Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “Chii ake tukul nyoo māmii komosnyuu, ku nyooto :nyēē miitē kubāloo. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruukiisyē, ku nyooto :nyēē isērēētē.”

³¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kāāmwoowook, /kēēnyōōchinē kaat chiito ām ng'ōōki ake tukul āk kōchōōng'nāt ake tukul, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat nyoo intosuurē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

³² Chii ake tukul nyoo kang'alaalee *Wēritaab Chii nyēē miyaat, /kēēnyōōchinē kaat, nteenee chii ake tukul nyoo koobuch Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ku -/mākēēnyōōchinē nyoo kaat ra nto mbo ām bēsyoōsyēk choo kwoonii.”

³³ Kimwooy subak :Yēēsu kule, “Yoo karaam :kēētīt ku kārōomēch :nkicheek lokoyeekyii nto yoo miyaat :kēētīt ku miyootēch :nkicheek lokoyeekyii. Kunyi /kiinkētēē kārōomnyēētaab kēētīt lokoyeekyii.

³⁴ Oyēku sōō ng'oomng'ook nyēē tyaa! Choolwookichu, ōmuuchē :akweek omwayay ng'ālyoo nyēē karaam bēsyo? Kiyēē chōōnēē kuutiitaab chii ku nyēē mii mētinyii.

³⁵ Yoo karaam :mētitaab chii kuyēyē tukuuk chēē kārōomēch, nto yoo miyaat :mētīt kuyēyē tukuuk chēē miyootēch.

³⁶ Kāāmwoowook, makukwaanee chii kubo ng'ālyoo nyēē mayemaat nyēē kiikumwooy, yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek.

³⁷ Kunyi, mākubēēr :ng'aleekuuk yoo ibēērē keey nto yēmē /kiiruustiing'.”

+/Mākiing'woonchi biiko choo tāyē Yēēsu
(Luuka 11:29-32)

³⁸ Yooto kumwoochi *.Farisaayeeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk Yēēsu kule, “Kāānēētīntēēt, kēēmāchē iyēwēēch kiy nyēbo kwōng' uut nyēē iboorunēnēēch kule iboontē kāāmukēyewēek chēē kwoonēē kibkōōnkōy.”

³⁹ Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Kibrōkōsiis āk choo chuunnyēē Yēyiin :chēē tēbē /kiiboorchī kiy nyēbo kwōng' uut. Ng'al baateey chēbo kwōng' uut chēē +/mākiiboorchī ku choo kibo wōōrkooyoontēēt Yoona.

⁴⁰ Kuu yoo kibēēnyēē :Yoona mooyēētaab tyoony bo araaray bēsyoōsyēk sōmōk, mākubēēni :nkinee *Wēritaab Chii ng'wēny bēsyoōsyēk sōmōk.

⁴¹ Mākōōyyoong' iis :biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek ankooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kiweek :icheek yoo kyoomchinē :Yoona lōkōōywēk. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kusiiir Yoona.

⁴² Mākōōyyo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chutēchu, kuuyu kichōōnēē :inee lōōyin chokuyēbchinē yit ng'aleekaab ng'oomnān choo kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mii yu ra :nyēē wōō kubiiir Sōlōmōōn.”

Imuuchē kōōyēēchi :tāmirmiryēēt nyēē miyaat chiito
(Luuka 11:24-26)

⁴³ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Yoo /kāākiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makoombakaatee suurkwēēnēēt nyēē kilay :asiis kuchēēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr wōlēē kāminy,

⁴⁴ kumwooyē kule, 'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.' Yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam.

⁴⁵ Yooto, kōōyēyēē ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiiir inee ānkōōwut :tukul chiichooto. Kunyi, miyātītu :chiichooy kusiiir yoo kibo taay. Kunyoo mākuwuuyit nyooto ām wōlēē miitē :biiko choo kiikuchuunnyēē Yēyiin.”

Tuubchēēt Yēēsu nyēbo man
(Māārko 3:31-35; Luuka 8:19-21)

⁴⁶ Nto yu tākumiitē :Yēēsu kung'ālōolchinē biiko chēē chaang', chokōōyyoonyēē :kaamet ākoo mbo ng'ēetaabkaamet saang' kumāchē kung'ālōolchi.

⁴⁷ Kumwoochi :chiito ake Yēesu kule, “Mii :koomēt saang' ākoo mbo ng'eetaabkoomēt kumāchē kung'āloolung'.”

⁴⁸ Kuwāl :Yēesu kule, “Ng'oo nyēē moomo anii ānku ng'oo :chēē mbo ng'eetaabiya?”

⁴⁹ Yooto koong'welyeel rubiikyii ānkumwooy kule, “Bichu kēēboontē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku mbo moomo.

⁵⁰ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo mächē :Baaba ām kibkōōnkōy, nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii.”

13

Makerkeey :teng'eeek

(Māārko 4:1-9; Luuka 8:4-8)

¹ Nto ām bēsyoonooto kung'eetee :Yēesu kō ānkuwokutēbēē sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya.

² Yu kēēruruukyi keey inee :biiko chēē chaang', kulaany mwēēnkēēt nteenee kiyyoong'iis :biiko chuut tukul sakaramteetaab tōōliilēēt.

³ Koonet :Yēesu bichoo ng'aleek chēē choong'ēch ām tyoonkōōchoy kule, “Kiwokuyis :kāābātiintēt ake nkoonuuk.

⁴ Yu kāyis nkoonuuchoo, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Nto tēē yoo kukwa :tāriitēk ankukwey.

⁵ Kōōsuuchi :alake kitawet wōlēē kitewerer :teng'nyaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke.

⁶ Nteenee yu kalay :asiista kōōsiis nkoonuuchoo kuuyu kimāmii wōlēē kikwērtōochinē keey :tiikiitēk.

⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yu kābiityo :kātoochoo kōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit.

⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kibiityo :choo nyēē karaam. Kiyey :alake āmiik chēē ng'ēri, kuyey :alake chēē kāykāyēch, nto alak kuyey chēē choong'ēch.

⁹ Nyoo yēbē yit, kukas.”

Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii ng'aleek

(Māārko 4:10-12; Luuka 8:9-10)

¹⁰ Nto mii lētuunoo, kukwoonchi :rubiik Yēesu ankuteebēē kule, “Ām nee siing'āloolchinē :inyiing' biiko tyoonkōōchoy?”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey bāytooyiisēētaab Yēyiin, nteenee /mānākiiboorchī alak.

¹² Chiito nyoo yēyiisēē kiyēē inkēt +/mākēētāsyi ake. Nto nyoo māyēyiisēē, +/mākiibooteē mbo nyoo kāboonto.

¹³ Āmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy kuuyu ānkoo kakasee koong', mākāsē kiy, nto yoo kāyēbchi yit, kumēēnkētē kiy.

¹⁴ Yityiintōōs ām bichu :kiyoo kimwooyē :wōōrkooyōontēētaab Yēyiin Isaaya kule,

+Mōōyēbchinē yit,
āmōōnkētē kiy.

+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.

¹⁵ Kuuyu kiyoomcho bichu :mētēwoy,

kiimiiny :bichoo yititn

ānkiimiis koonyay.

Nto kōmāwu nyoo,

nto kāsēē koonyekwaa,

kuyēbchinēē yit yitiikwaa

ānkōōnkētēē mētēwookwaa ānkuwēēkiis

ānkāsoob ichēek.†

¹⁶ Nteenee ōbēruurootiin sōō, :akweek nyēē tyaa chu kāstooy :koonyekwook ānkuyēbiitē :yitiikwook.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, kiikukanyaana * :wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk biiko chēē chaang' choo churtootiin, kule nto kas kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē nteenee maneenuuch. Kukanyaana kule kuyēbchi yit kiyēē kyookas :akweek nteenee mānēēnkēt kiyooto.”

Kiibāng'boonkyi :Yēesu rubiikyii tyoonkōōchoonoo

(Māārko 4:13-20; Luuka 8:11-15)

¹⁸ “Kunyi okany baa ābāng'boong'wook tyoonkōōchoonēēb kāābātiintooni kiyisē nkoonu.

19 Kerkeey :biiko alake ak kēēltaab too. Kāsē ng'alyoontēēt nyēē rubtooy keey bāytooyiisyēētaab Yēyiin amēēnkēt kiyēē mwooyē :lōkōōywēchoo. Yoo kāchō :Kibrōkōsyoontēēt kusārē.

20 Kokerkeey :alake ak kitaweet. Kāsē ng'alyoontēēt ankutorooch areet akeenke kukāng'ērēkyi.

21 Nteenee māchutitēē ichēek :ng'alyoontoonoo, ibuurtooy nto nyēē mā tyaa, yoo / kākēēwēch /ānkēēwus kubo ng'alyoontēēt, koochuchuyy keey.

22 Kerkeey :biiko alake teng'eek chēē kibiitee :kātōok. Kāsē ng'alyoontēēt, nteenee bēng'tēē tukuukaab kōōrooni ak muchastaab bāyitit. Irēēwoonē :tukuuchoo ng'alyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy.

23 Kerkeey :biiko alake teng'eek choo kāroomēch. Kāsē ng'alyoontēēt ānkukuilchi. Yēyiisyēē :alake ng'alyoontēētaab Yēyiin kuyi keey kisich, kuyi keey am alak kukaykay, nto alak kuyi keey miisin."

Tyoonkōōchēētaab suuswoo am mbar

24 Nto mii yoo kumwoochi :Yēesu biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule, "King'eet :chiito ake kuchaan kēbuswēek chēē kāroomēch mbareenyii.

25 Nto mii kwēemooy kukāruuyo :biiko, kuchō :buunyoontēēt ānkuyis suuswoontēēt ake nyēē wuu nkoonnyoontēēt wōlooto bo mbareen ānkuwēēchi keey.

26 Kibiityiin :nkoonuuchoo ak suuswēchoo ankuyey mētēwook.

27 Nto miitē yoo, kumwoochi :motwoorik chiitaab mbareet kule, 'Mokoryoontēēt, 'kichihaan oob :inyiing' kēbuswēek chēē kāroomēch mbareen? So, kokwaanee ānō :suuswēk?'

28 Kuwālchi :chiitaab mbareet kule, 'Buunyoontēēt :nyooto koyey ng'aleechaa.' Kumwoochi :motwoorikyii kule, 'Ara keebe :acheek bokitutu suuswēchoo?'

29 Kukētyi motwoorik kule, 'Acha. Yoo kōōlē boong'ey, ōmuuchē ong'eyte nkoonuuk.

30 Kunyi okany kubiityiin kuu nyooto akoy yoo /kēēkēsiisyē. Nto yooto +māmwoochi biiko choo kēsiisyē kulēkwēl suuswēk ankurat /sikeebeel, nto yityo kōōruruuch nkoonuuk ānkuyib kukwa chooké.' "

Wōlēē nērtooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

(Māārko 4:30-32; Luuka 13:18-21)

31 Kumwooy :Yēesu tyoonkōōchēēt ake kurubta keey ak bāytooyiisyēētaab Yēyiin kule, "Kichaan :chiito ake mbareenyii kēbuswoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē *aritaaliit.

32 Ānkooy ku kēbuswoo nyēē mining' am kēbus alak tukul chēē /kēēchoonē, biitē ku wōōyitit kusiir keetiik chuut ānkuyēyē sokonaak chēē tēēkyinē :tāriitēk kooriikwaa."

33 Kimwooy subak :Yēesu kule, "Kerkeey :bāytooyiisyēētaab Yēyiin tukun choo yoo /kakeetankwarta bus kuchututēē busyeeek tukul kukuut."

Kiyēyiisyēē :Yēesu tyoonkōōchoy am wōlēē mii :biiko alake

(Māārko 4:33)

34 Kiyēyiisyootee :Yēesu tyoonkōōchoy yoo king'āloolchinoote biiko.

35 Kiyityiin yooto :kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontēēt ake kule,

"Āmiitē wāmwoowunēē ng'aleek tyoonkōōchoy,

ābooru ng'al chēē kiyyēēlōotiin kung'eetee /kakeeyey kōōrēēt."†

Kiibanybaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo kibo suuswoontēēt

36 Yooto, kubakaakta :Yēesu bichoo ki chaang' ānkuwo kō. Nto tēē yoo kōōnooky :rubiiyyii ankuteebēe inee kule, "Mwoowēch, ibooru nee :tyoonkōōchoonoo bo suuswoontēēt?"

37 Kuwālchi :Yēesu kule, "Chiichoo kichoonē kēbuswēēchoo kāroomēch ku *Wēritaab Chii.

38 Mbareet ku kōōrēēt, nto nkoonuuk ku biikaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nto suuswoontēēt ku biikaab Kibrōkōsyoontēēt.

39 Nto :nyēē kichoonē suuswoontoonooto ku *Kēniintēēt. Kiyēē +/makeekes ku biiko chēē +/mākitiilchi ng'aleek am bēsyēētaab tabanta. Nto kēsik ku malayikaanik.

40 Kuu yoo /kēētilē suuswoontoonoo miitē mbareen /ankeebēlee maata, kuwuyiitu nyooto am tabantaab kōōrēēt.

41 Mākōōyook *:Wēritaab Chii malayikaanikyii chokōōnēmto am Bāytooyiisyēēnyii :biiko tukul choo tēwēchootē biiko alak ak kibng'ōōkisiis alak tukul.

42 Mākutōōrchi bichoo maata nyēē irikitiitē, wōlēē mābokung'woonchi ankuriirunee ng'wēny.

43 Mākōōluuw :choo churtootiin kuu asiista am Kaab Kwaan. Nyoo yēbē yiit kukas."

Karaaran :Kaab Yēyiin

⁴⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kerkey :bāytooyiisyēetaab Yēyiin yoo /kakeewun-ye tukun chēbo koomānuut mbareen nto tēē yoo kunyōōr :chiito ake ānkōōyēen subak. Wēēti :chiichoo ām ng'erekweek ānkuwokwaalta tukuukyii tukul chēē boonto ankwaal mbaraanaata.”

⁴⁵ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Kerkey :bāytooyiisyēetaab Yēyiin āk yoo chēēng'ē :chiito ake sanayek chēē kāroorānēch,

⁴⁶ nto yoo kānyōōr sanayaanteet akenke nyēbo koomānuut wokwaalta kiy ake tukul nyēē boonto ankwaal sanayaantaanaata.”

Tyoonkōōchēētaab lēkwēlēē

⁴⁷ Kimwooy subak :Yēesu kule, “Kerkey :bāytooyiisyēetaab Yēyiin yoo keelumta :biiko alake nēētiit tōōlilēēt āriit ankanam *burburiinēk chēē chaang' chēē makerkey.

⁴⁸ Yoo kaakunyiy :burburiinēk nēētiit, kōōchuut :tēkiik kuchō sakaramteet. Nto yityo kōōbuur ng'wēny ānuklēkwēl burburiinēk choo kāroomēch ānkōōkoochi kērēb ānkumēto choo miyootēch. ⁴⁹ Wuu nyooto ām bēsyēetaab tabantaab kōōrooni! Makukwa :malayikaanik ānuklēkwēlunēē biiko choo miyootēch wōlēē mii :choo churtootiin.

⁵⁰ +/ Mākēētōōrchi biiko choo miyootēch wōlēē bo maat nyēē irikitiitē wōlēē mākung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.”

Kānēētiisyēēt nyēē lēēl āk nyoo kibo kēny

⁵¹ Yu kēēwoong' :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kuteebēe rubiikyii kule, “Ōkāsē ng'aleechuutēchu?” Kukēt rubiikēy kule, “Ēē, kēēkāsē.”

⁵² Yooto nanyuun kumwoochi icheek kule, “Kunyoō, kānēētiin ake tukul nyēē /kiikiineet kurubta keey bāytooyiisyēetaab Yēyiin, kukerkey chii nyēē inēmu ām chookēenyii tukuuk chēē leelach āk chēē yōōsēch.”

Kitay Yēesu :biikaab saang'nyii
(Māārko 6:1-6)

⁵³ Yu keewaany :Yēesu kōōnēētiisyēē tyoonkōōchoochoo, kung'etee yooto.

⁵⁴ Nto lētuunoo kuyit Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Yooto kōōnēētiis ām *kōōtaab saayee. Yu kakas :biiko wōlēē kiinēētiitooy, koolat ankuteebēe keey kule, “Wōlēē kinyōōrtooy :chiichi ng'oōmnātooni āk kāāmuukēywēēchu bo kwōng'ut ku ānō?

⁵⁵ So! Mābo nee :wēēriitēnyī kāātoong'iintoonoō? Mā kaamet nyoo /kēēkuurēē Maaryaa ānku ng'ēetaabkaamet oob Yāākōbō, Yōōsēf, Simōōni ākoo Yuuta?

⁵⁶ Kēēboontē keey oob mbo cheebkaamet tukul? Kunyi ii, konyoorta ānō :chiichi ng'aleechu tukul?”

⁵⁷ Kitay :bichoo Yēesu.

Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “-/Mākēēkoonyitē *wōōrkooyoo ām saang'nyii nto kōōng'waa, nteenee koonyitē :biikaab saang'ta ake.”

⁵⁸ Manaayeyee wōlooto :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'ut kuuyu kimēēkoosēē keey :biiko inee.

14

Ki ng'oo man :Yēesu?

(Māārko 6:14-29; Luuka 9:7-9)

¹ Kikas :Bāytooyiintēēt *Ērōōtē /kyoomtooy Yēesu.

² Kumwoochi motwoorikyii kule, “Bātisāniintēēt Yoowaana :nyooto nyēē kookung'etee meet! Kiyooto nyi ōkāsē kuyēiyiisyēē kāāmuukēywēēchoo bo kwōng'ut.”

³⁻⁴ Kimiitē yēē kichoomnyo :Ērōōtē āk Erootyaa koorkēetaab ng'ēetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filiibō. Kimwoochinē :Yoowaana Ērōōtē kule, “Makaraam 'inti ng'ēetaabkoomēt kusobē.” Yooto kōōwuruur :Erootyaa Ērōōtē kukerta Yoowaana kōōtaab kibratiiyek.

⁵ Kimāchē yooto :Ērōōtē kubakach Yoowaana nteenee kiiywey biiko, kuuyu kichāmtooy :bichoo kule *wōōrkooyooontēēt :Yoowaana.

⁶ Nto miitē yēē /kikyoomē saakweet nyēē king'ērēkyinēē :Ērōōtē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē, chokutuunēē :chēētaab Erootyaa taayēetaab biiko. Yooto kung'erech :Ērōōtē kut

⁷ kōōwoolchi keey chēēbooto kule ikoochinē kiyēē kateeb.

⁸ Wokuteebēe :chēēboo kaamet nto tēē yoo chokumwoochi Ērōōtē kule, “Āmāchē mētitaab Yoowaana /kēēyibunēēnoo kibseesweet!”

⁹ Yooto kwoorookēn :Bāytooyiintēēt, nteenee kuuyu kikiikōōwoolchi keey chēēboo ām taayeetaab tāyēēkyii, kumwaayta /kēēyēchi kiyooto kitēēbē.

¹⁰ Kunyoo /kibokeechwenta mētitaab Yoowaana ām kāābrātiisyō

¹¹ nto yityo /kēēyibchinēē chēēbkēy kibseesweet. Kunam :chēēboo mētoto ānkuyibchi kaamet.

¹² Lētuunoo bokumuy Yoowaana :rubiikyii nto yityo bokumwoochi Yēēsu.

*Kibay :Yēēsu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)*

¹³ Yu /kābokyoomchi Yēēsu ng'aleechaa, kung'ēētyēē wōlooto kimii ānkwooyēē mwēēnkēēt kumāchē kuba yēē kimālēēkit :chii. Nto kukāsē :biiko kuu nyooto, koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwaalach Yēēsu.

¹⁴ Kurēkunēē :Yēēsu mwēēng', ankukas biiko chēē ki chaang' miisin, kukāsyi kiisayta ānkōōsoobchi bōōrwēk.

¹⁵ Nto kwiimēnē :kōōrēēt, kōōnookyii :rubiik ānkumwoochi kule, "Ntēē kāākwiimēnē :kōōrēēt ānku suurkwēēnyyoo :wōli! Mwoochi bichu simkuroot subokwalaat āmiik chēē kāriibēē moonikwaa."

¹⁶ Kuwāl :Yēēsu kule, "Mēērook kuba. Ōkoochi :akweek kiyēē kaam."

¹⁷ Kukētyi :rubiik Yēēsu kule, "Ntēē mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng' baateey chēē kēēboontē!"

¹⁸ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Ōkōōnoo baa āmiichooto."

¹⁹ Kumwooy :Yēēsu kule kōōbuur :biiko yoo bo saatyēēt. Nto miitē yoo kunam mukaati-inekēy muut āk burburiinēkēy āyēēng' ankukas barak kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikyii kubchēchinoot biiko.

²⁰ Kyoomiis :bichoo tukul kut kubiyoong'iis. Nto bēērē kōōrruuchoot :rubiik āmiik chēē /kikiituuchaat, kunyiy kērēboonik taman āk āyēēng'.

²¹ Biiko chēē kyaam āmiichu ku murēnik kisyēērōōk muut /kumānāākiiyiitito chēēbyōōsōōk āk lēēkōōk.

*Kiwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak
(Māārko 6:45-52; Yoowaana 6:15-21)*

²² Yooto bakeenke, kōōkiimchi :Yēēsu rubiikyii kulaany mwēēnkēēt simkoonto kutākumii :inee kōō-āmiisē biiko.

²³ Nto yu kāākōō-āmiis bichoo, kootooch nkityō lekemeet ake barak wokusaay. Kwiimēnē :kōōrēēt kutākumii :inee wōlooto nkityō.

²⁴ Yooto tukul, kikiikuwo :mwēēnkēēt tōōliil kwēēn ānkimiitē kōōsooyēnē :wusōōnēēt.

²⁵ Nto yu kāng'ēēyēn :kōōrēēt, kuwēēsyētēē :Yēēsu bēēko barak ākoy wōlēē kimii :rubiikyii.

²⁶ Nto bēērē kukas :rubiikyii kuwēēsyētōonunēē tōōliilēēt, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, "Chii ēē, nto āyiin!" Kumwooyē kuu nyooto kōōnchōōytōōs bakeenke nyēē kāākubōōtoon.

²⁷ Yooto kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, "-Mōōmuuyē! Nto yu anii nyoo."

²⁸ Kukāsē :Bētērō kuu nyoo, kumwooyē kule, "Yoo inyiing' ii, Mokoryoontēēt, imwoowoo āwēēsyētēē bēēko barak ākoy wōloo imiitē."

²⁹ Kuwālchi :Yēēsu Bētērō kule, "Chōō naas." Kurēkunēē :Bētērō mwēēng' ankootaar bēēko barak ānkutākyyi keey Yēēsu.

³⁰ Yu kakas wusōōnēēt, kunyokoriit ānkutoow kuling'taat. Yooto kutooree kāānchōōyto kule, "Wōōy, ānkiiarwoo wē, Mokoryoontēēt!"

³¹ Kōōyokooyto :Yēēsu āwat ankunam Bētērō. Nto tēē yoo kumwoochi kule, "So, ntēē iyabē kuu nyi? -Mēēkoosēēnoo keey?"

³² Nto yu kaakulaany :tukwaay mwēēng', kuteeman :wusōōnēēt.

³³ Kukulutunyyi :biiko choo kimiitē mwēēng' Yēēsu kumwooyē kule, "Kubooyiit man, inyiing' Lakwataab Yēyiin."

*Kiisob :Yēēsu biikaab Keneesareet
(Māārko 6:53-56)*

³⁴ Nto yu kaakwaay, bokōōyooonyēē yēē /kikēēkuurēē Keneesareet.

³⁵ Yu kēēnkēt :biikaab wōlooto kule ki Yēēsu :nyooto, kukuurootēē biiko soong'wēk chēē ki laatoos. Kikiimutyi Yēēsu biiko tukul chēē kimnyoontōōs.

³⁶ Kusoom :bichooto kimnyoontōōs Yēēsu kule, "Ichāmweēch kēētiiny buch maaseekaab kotootookaab sireng'uung'." Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechar.

15

*Tooytoochiintōōs:mākuutēkaab Yēyiin āk kiruutēkaab Farisaayeeek
(Māārko 7:1-13)*

1 Nto mii bēsyēt ake, kukwaanee *:Farisaayeeek alake āk kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēēm ankuteebēe Yēēsu kule,

2 “Am nee yu mārūbē :rubiikuuk ntāsimuutēkaab mbo kuuko? Ntēē -mēētāsimē :icheek āwunnyēk nto āmiisyē?”

3 Kuwālchi :Yēēsu kule, “Ntēē ōkwētyinē akweek mākuutēkaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkaab mbo kuukoong’?”

4 Kimwooy oob :Yēyiin kule, ‘Iywey kōōn āk koomēt?’† Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meet.†

5 Nteenee ōmwooyē :akweek kule yoo kāmwoochi :chii kaamet nto kwaan kule, ‘Kiito ake tukul nyoo kātāākōōnook, kukyaasat kubo Yēyiin,’

6 nto yooto mēēbērē māchāktōōs kooywey sikiikyii. Ōmōōntooy :akweek kuu nyiitēnyi ng’ālyoontētaab Yēyiin ankoorub ātēbuutēkwook nkit.

7 Ōyēyē keey sōō kutyaa kule ōchurtootiin! Kibēēr :wōōrkooyoontō bo Yēyiin *Isaaya yoo kimwooyē kule:

8 †Kooniyitēēnoo :bichoo kuutuww,
āmāboontēēnoo moo.

9 †Ānkoo kasaaya :bichoo, -māākāsyinē,
kuuyu chōōnēē :kāānēētiisyēēng’waa wōlēē mii :biich buch.†”

*Nee :nyēē yēyē chiito kumātīlilit ām wōlēē mii :Yēyiin?
(Māārko 7:14-23)*

10 Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēēsu biiko kuyisyi keey inee nto yityo kumwoochi kule, “Okas baa ng’ālyoontooni:

11 Mēēbērē kiyēē iwutē kuutiitaab chii :nyēē yēyē chiichoo kumātīlilit, nteenee nyēē yēyē kumātīlilit ku kiyoo chōōnēē kuutiinyii.”

12 Yu keewaany :Yēēsu kumwooy kuu nyooto, kōōnookyi :rubiikyii, ānkumwoochi kule, “Kēēnkēt :inyiing’ kule kāng’woonchi *Farisaayeeek :ng’aleechaa ‘kēēmwooyē?”

13 Kuwālchi :Yēēsu kule, “+/Makeeng’eyeyta keet ake tukul nyēē kimāchoonē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy.

14 Kunyi -mooyiimee keey :akweek Farisaayeechaa. Kōryootiin :bichoo. Nto yoo kēēntōōchi :cheebkoraatyaaanteet ake ake, kōōsuuchinē :tukwaay ng’wēēn.”

15 Yooto kumwooy :Bētērō kule, “Iboorwēēch ng’aleechaa bo tiliilinto.”

16 Kuwālchi :Yēēsu kule, “So, ākoo mānōōnkēt kura?”

17 †Mōōnkēt :akweek kule kiy ake tukul nyoo wēētēē kuut kuwēētii moo ānkuwokuwo saang’?

18 Nto ng’aleek choo kwoonēē kuut kukwoonēē :choo mēt ānku chooto chēē yēyē chiito kumātīlilit.

19 Kiyēē chōōnēē mēt ku kāāsōōtēyewēēk chēē miyootēch kuu chēbo rumiisyēēt, martaay-eet, sikornateet, chōōrsēēt, mōlōlchinooyēētaab ng’al āk ng’ōōmsēēt.

20 Tukuuk chooto chēē yēyē chiito kumātīlilit. Nteenee yoo koomiis :chiito kumaneentasiim āwut, māyēyē :yooto kumātīlilit :chiichoo ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēētyēēchi :Yēēsu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa
(Māārko 7:24-30)*

21 Yu kang’eeete :Yēēsu yooto ākoo rubiikyii, kuwo ākoy kōōrēētaab kiriinkēētaab Tiirō āk Sitōōn.

22 Yooto kuchōōnchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kibōloobōl kumwooyē kule, “Mokoryoontēēt, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa! Mii kōōyiyimē chēēbnyuu :tāmirmiryēēt nyēē miyaaat.”

23 Mānāāwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa ng’ālyo ām baanaa. Yooto kubēēchi :rubiik Yēēsu ankusaayyaa kule, “Mwoochi, naas, kuwēēchi keey nteē kābōloobōloot kuu nyi.”

24 Kuwālchi :Yēēsu cheebyoosyaanaa kule, “Cheebyoos, /kikiyookwoo anii baateey wōlēē miitē :biikaab *Isrāyēēl choo kēēchiir chēē kiikubootyo.”

25 Kōōnookyi :cheebyoosyeet Yēēsu, kukutunyēē taayeenyii ānkumwoochi kule, “Ānkiiyētyēēchōō ōō, Mokoryoontēēt!”

26 Kulēēnchi :Yēēsu, “Makaraam /kiinēm āmnyoontēētaab lēēkōōk /ānkēēmētyi ng’ōōkin.”

²⁷ Kuwālchi :cheebyoosyaanaa kule, “Wuu nyooto sinee oō, Mokoryoontēēt, ntēē amē mbo :ng'ōōkin seeserik yoo āmiisyē :biikwaa.”

²⁸ Yu kāmwooy :cheebyoosyaanaa kuu nyooto, kuwālchi :Yēesu kule, “Cheebyoos, kuuyu 'ikooosēēnoo keye miisin, /kākāēēchāmuung' kuu wōloo 'kēēmāktooy.” Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kusobē bakeenke :chēēbtaab cheebyoosyaanaa.

Kiisoob :Yēesu biich chēē chaang' chēē kimā Yuutayek
(Māārko 7:31-37)

²⁹ Nto tēē yoo kung'eetee :Yēesu yooto kumur sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya, kiitooch yēē tōrōōr ānkōōbuur ng'wēny sukōōnēētii.

³⁰ / Kikiimutyi biiko chēē chunkutootiin, chēē kōryootiin, chēē sōnkōchootiin, chēē kirātākiiis :ng'ēlyēēbik āk alak chēē chaang' /ānkiikoochi taayeetaab Yēesu. Kōōsoob :Yēesu bichooto tukul.

³¹ Yu kakas :biiko kung'āloolē :choo kikirātākiiis :ng'ēlyēēbik, kāsobcho :choo kisōnkōchootiin, kubeesyē :choo kichunkutootiin ankukasta :choo kikōryootiin, koolat ānkusilto Yēyiintēetaab *Isrāyēēl.

Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk ang'wan
(Māārko 8:1-10)

³² Nto miitē yoo kukuur :Yēesu rubiikiyii ānkumwoochi kule, “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keye bēsyōōsyēk sōmōk amāmii :kiyēē amē! Mēēbērē +māmwoochi kuba kumanaa-am kiy kuuyu imuuchē kōōmiistoochi :kēmēwuut kēēltaab too.”

³³ Kuwāl :rubiikiyii kule, “Nto wōlēē sikeenyoorte āmit chēē yēmē biich chēē tēē chu am suurkwēēnooni ku ānō?”

³⁴ Kuteebēe :Yēesu kule, “Oboontē mukaatiinek ata?” Kuwālchi :rubiik kule, “Kēēboontē tisab āk *burburiinēk chēē ng'eri.”

³⁵ Yooto, kumwoochi biiko kōōbuur ng'wēny nyēē katet keye.

³⁶ Nto tēē yoo kunam mukaatiinechaa tisab āk burburiinēk, nto yu kākubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiik kubchēchinoot biiko.

³⁷ Kwoomiis :biiko tukul kut kubiyoong'iis. Nto yu kēēruruuchoot :rubiik āmiik chēē king'et, koonyit kērēboonik tisab.

³⁸ Nto laatitaab biiko chēē kyoomiis, ki kisyēērōōk ang'wan / kumānāākiiyiitito chēēyōōsōōk āk lēēkōōk.

³⁹ Nto mii yoo nanyuun, kōō-āmiis :Yēesu biiko kubēēchi keye ankulaany :inee mwēēnkēt ākoo rubiikiyii ānkuwo ākoy saang'ta ake nyēē /kikēēkuurēē Makataan.

16

Kitay :Fariisaayek kōōyēnchi Yēesu
(Māārko 8:11-13; Luuka 12:54-56; 11:29)

¹ Nto miitē bēsyēēt ake, kukwoonchi *Fariisaayek ākoo *Satukaayek Yēesu kumāchē kutyem. Kimwoochi kuyēchi icheek kiy nyēbo kwōng'ut sukōōnkētēē kule boonto :inee kāamuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy.

² Nteenee kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imēnē, omwooyē :akweek kule, 'Mākumusēs tuun :kōōrēēt, kuuyu arraa :wōliin bo barak.’

³ Nto yoo bo kōōrōōn, omwooyē kule, 'Yiwoot ra, kuuyu kaarraniit :wōliin bo barak ānkutuuluunkēnoot.' Ōnkētē :akweek kiyēē ibooru :wōliin bo barak yoo kaarraniit -āmōōnkētē kiyēē ibooru :ng'aleek chu okāsē kuyēāktōōs.

⁴ Biich chēē miyootēch choo kiikutēwēchākiiis :chēē tēēē /kēēyēchi kiy nyēbo kwōng'ut. Ng'aleek baatey chēbo kwōng'ut chēē +/mākiiboorchu ku choo kibo Yoona.”

Yooto kubakaakta :Yēesu bichooto ānkuwēētēē mwēēnkēt āk rubiikiyii.

Ōriibēē keye kiyēē bāyēēnook :Fariisaayek āk *Satukaayek
(Māārko 8:14-21)

⁵ Nto yu kayit tōōliilēēt biitooiin, koosoot :rubiik kule kikiikuwuutyēē mukaatiinek.

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriibēē keye kiyēē bāyēēnook :Fariisaayek āk *Satukaayek.”

⁷ Kung'alaalee :rubiichoo ng'aleechaa ānkumwooy kule, “Kāmwooy kuu nyooto kuuyu manaakeenamaanu mukaatiinek.”

⁸ Nto yu kēēnkēt :Yēesu kiyēē king'āloolēē :rubiikiyii, kuteebēe kule, “-Mōōkooosēēnoo keye kāroomin? Am nee yu omiitē omwooyē kule manoonamaanu mukaatiinek?

⁹ Mānōōnkēt kiy ākoy kura? -Mōōsōōtē mukaatiinechaa ki muut choo kyoomē :biiko kisyēērōōk muutu āk kaatuukanik choo kyōōruuuchē kunyiy kērēboonichoo?

¹⁰ Nto mbo naas mukaatiinechaa ko tisab choo kwoomē :biiko kisyēērōōk ang'wanu āk kaatuukanik choo kwōōruuuchē kunyiy kērēboonichoo?

¹¹ Ām nee simōōnkēt kule kāmāāng'āloolwook kurubta keey āmiik? !Kāāmwoowook, ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Farisaayeetee āk Satukaayeetee!"

¹² Yooto nanyuun, kōōnkēt :rubiichoo kule mēēbērē kimwoochinē icheek :Yēesu kuriibēē keey āmiik nteenee kimwoochinē kuriibēē keey kāānēētuutēkaab Farisaayeek āk chēbo *Satukaayeek.

*King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu
(Māārō 8:27-30; Luuka 9:18-21)*

¹³ Yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiik rōōrōōkēētaab *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi, kutee-bee rubiikyii kule, "Mwooyē :biiko kule *Wēritaab Chii, ku ng'oo?"

¹⁴ Kuwālchi :rubiik kule, "Mwooyē :alake kule inying' Bātisāniintēēt Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule Cheremnyaa nto ku ake ām *wōōrkooyikaab Yēyiin nyēē kaakung'eetee *kāābwoombiich."

¹⁵ Kulēēnchi Yēesu, "Nto akweek, ōbērē anii ku ng'oo?"

¹⁶ Kumwooy :Simōōni Bētērō kule, "Inying' *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin."

¹⁷ Yooto kumwooy :Yēesu kule, "Simōōni araab Yoona, ibēruuroot. Mā chii :nyēē kāng'oong'uung' ng'aleechu, nteenee Baaba anii nyoo miitē kibkōōnkōy.

¹⁸ Kunyi, +māākuuriing' kule Bētērō *anku +māātēēkyi kitawaani kōōnyuu nyēē -mēēbēle :Buunyoontēēt.

¹⁹ +Māākōōniing' kāāmuukēyēēk chēbo Bāytooyiisēētaab Yēyiin. Kiy ake tukul nyēē ikērē ām kōōrooni, +/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto nyēē iyootē ām kōōrooni, +/makeeyaat ām kibkōōnkōy."

²⁰ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kōōkiimchi rubiikyii masimkumwaaytaat kule inee :Kāārārookiintēēt.

*King'alaalee :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii bo meet
(Māārō 8:31-33; Luuka 9:22)*

²¹ Kuchakee yooto kuwo taay kutoow :Yēesu kumwoochinē rubiikyii kule ākoy kuwo :inee Yēerusālēm ānkubuntēē nyāliluutēk chēē chaang' ām āwunnyēkaab booyik, mbo *kibkōōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk. Kimwooy mbo subak kule ākoy /keebakach inee nto miitē bēsēyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet.

²² Yooto kuwēēto :Bētērō Yēesu komos ānkumwoochi kule, "Acha ōō, Mokoryoontēēt! Mēērook kuyēyākiis :ng'ala chēē wuu choo ām wōlēē imiitē!"

²³ Yooto kōōtuukyi Bētērō batay ānkumwoochi kule, "Sateenaa keey wē, Syeetaani! -Mēēyēku kāānākuut ām wōlēē āmiitē. 'Isōōtē kuu wōlēē isōōtitooy :biiko, āmēēbērē kuu wōloo mātkooy :Yēyiin."

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Māārō 8:34-9:1; Luuka 9:23-27)*

²⁴ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēenyii amanyokoriit meet.† Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba.

²⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēekooyto soboonyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

²⁶ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonyii bo kibchuulyo? Nto kiy nee nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto?

²⁷ Āmitē :anii, *Wēritaab Chii wāchōōni ām Lēbkēēyēētaab Baaba āk malayikaanikyii, ānkuchāyēchi chii ake tukul kurubta keey kiyēē kiikuyey.

²⁸ ! Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mabēku kumanaakas Wēritaab Chii kuyibu bāytooyiisēēnyii."

16:9 Māārō 6:52 **16:9** Mat. 14:20 **16:10** Mat. 15:37 **16:14** Mat. 14:2; 17:10-13; 21:11 **16:16** Mat. 4:3; 14:33; Yoowa. 6:69; Yēyut. 14:15 * **16:18** Ibooru :kaaynaani kule kitaweet. **16:18** Luuka 22:32; Yoowa. 1:42; 21:15-17; Kala. 2:6-9; Ēfēēs. 2:20 **16:19** Mat. 18:18; Luuka 11:52; Yoowa. 20:23 **16:20** Māārō 8:30; 9:9 † **16:24** Yoo /kākēēwēēkyi yuutēyuu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēenyii'. Ām bēsēyōsēyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākachē. **16:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27; 1Bēt. 2:21 **16:25** Luuka 17:33; Yoowa. 12:25 **16:27** Tyēēn. 62:12; Cherem. 17:10; Mat. 13:41-42; 25:31-46; Yoowa. 5:29; Room. 2:6; Ng'oong'. 22:12

17

Kiweek :eertaab Yēesu

(Māārko 9:2-8; Luuka 9:28-36)

¹ Nto yu kakeeyta :bēsyoōsyēk lo, kulaang'ta :Yēesu ākoy tulwēet ake barak, kuboontootee keyy Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

² Kumiiitē wōlooto, kuweek :eertaab Yēesu kukāsē rubiik, koolekecheech kuu asiista. Kileelakiitu :nkicheek sirookyii kule mang'!

³ Yooto kukas :rubiichoo *Muusa āk *Eliiya kwoomē lōkōōy āk Yēesu.

⁴ Kulēenchi :Bētērō Yēesu, "Mokoryoontēet, karaam nyēē tyaa kēēmiitē yuutēyu. Kany ateech keryōōnik sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo *Eliiya."

⁵ Kutākung'ālōolē :Bētērō, kuchō :boolteet nyēē ki lebkeyy miisin ankoolaambuuch icheek ānkuchōōnēē :kuutiit booltaanaata kumwooyē kule, "Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē ānkāng'erēkyinē. Kunyoo, ōkāsyinē kiyēē mwooyē."

⁶ Yu kakas :rubiichoo kuutiinaa, kumuuyo ānkōōbutyi ng'wēny kukubuy kuut.

⁷ Kuwo :Yēesu yooto ankutabtab icheek kumwoochinē kule, "Mōōmuuyē, ōng'eētyē."

⁸ Nto yu kēētōrōōr :rubiichoo mētēwook, māmiiitē :chii ake tukul nteenee Yēesu nkit.

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, "Mōōmwoochi chii kiyēē kookas, ākoy yoo /kaakiing'eetee *Wēritaab Chii meet."

Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēetaab *Eliiya

(Māārko 9:11-13)

¹⁰ Kuteebēe :mbo Bētērō Yēesu kule, "Ām nee naas, sukumwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōyēēw *Eliiya kurook, nto chōōnii *Kāārārookiintēet?"

¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, "Mwooyē :bichoo man. Intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul.

¹² Kāāmwoowook, kiikuchō Eliiya ānkimēēnkētē :bichoo, nteenee kiyeyee kiy ake tukul nyēē kimāchē. Nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto, makunyalil *Wēritaab Chii ām āwunnyēkaab bichooto."

¹³ Yooto nanyuun kōōnkēt :rubiichoo kule kimiitē :Yēesu kung'ālōolēē Bātisāniintēet Yoowaana.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keyy Yēyiin

(Māārko 9:14-29; Luuka 9:37-43a)

¹⁴ Yu kāākurēk :Yēesu āk rubiichoo, kuba ākoy yoo kimiitē :rubiik chuut alake kuboonto keyy biiko chēē kichoong'ēch chēē kikiikōōruruuch keyy. Yooto, kuchō :chiito ake ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu

¹⁵ ānkumwoochi kule, "Mokoryoontēet, riiree wērinyuu nyēē boonto mēwuunkook. Iyiimē :bōōroo miisin kutōōrchinē kwaak mā nto ku bēēko.

¹⁶ Kāāmutyi rubiikuuk nteenee manaakoomuuch."

¹⁷ Yooto kumwooy :Yēesu kule, "Kunuurēch sōō, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseena keyy! +Māābuurtook ākoy āyu? +Māāmuytoochook ākoy āyu? Omutwaa anii wēēroo."

¹⁸ Kōōbēbēeto :Yēesu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke.

¹⁹ Nto miitē yoo kuboonto keyy Yēesu āk rubiikyii, kuteebēe :rubiik kule, "So, ām nee simakiimuuch :acheek tāmirmiryoonoo miyaat?"

²⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, "Kuuyu -mōōkoosēēnoo keyy kāroomin. Kāāmwoowook, nto ōboontē kaakaaseet nyēē mining' nyēē tēē kēbuswoontēetaab *aritaalliit, nto ōmuuchē ōmwoochi tulwooni kule, 'Ng'eetee yu ānkiiwē yuun' kung'eētē. Māmii :kiy nyēē ibēlook.

²¹ Mēēmūchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyooto, yoo manooosaay ānkōōkir āmiisyēēt.*"

King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'eeteetaab meet

(Māārko 9:30-32; Luuka 9:43b-45)

²² Nto yēē kimiitē kubēesyētē :tukul ām Kalilaaya, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Mii /bokiiyokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni.

²³ +/ Makeebakachaa nto miitē bēsyeetaab sōmōk /kiing'eeteena meet." Kiyey :yooto kwoorookēniis :rubiik miisin.

Kikweyta :Yēesu syuuruutaab Kōōtaab Yēyiin

²⁴ Yu kayit :Yēesu āk rubiikiyii Kaabernaam, kukwa :kāruruukikaab *syuuruutaab *Kōōtaab Yēyiin ankuteebē Bētērō kule, “Mākūwēyē :kāānēētiintēēng'woong' syuuruut nyēbo Kōōtaab Yēyiin?”

²⁵ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēyē.” Kuwo :Bētērō kō, nto baanta nyooto mächē kung'alaal, kumwoochi :Yēesu kule, “Ikāsē :inyiing' kule nee oō, Simōōni? Ng'oo :nyēē kwēchinē bāytooyikaab kōōrooni syuuruut? Lōkōkwaa nto biiko alak?”

²⁶ Kuwālchi :Bētērō kule, “Kwēchinē :biiko alake.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ākoo tookunoot kule mākūwēyē kiy :lēēkōōy.

²⁷ Nteenee yoo simākēēkustoochi bichu, iwē ākoy tōōliil ānkiwiirchi ntawaaniit bēēko. Nto *burburyoontēēt nyoo bo taayta inam, ing'aany kuutiinyii. +Meenyoorē āriit beesyaanteet nyēē yēmē kukweyteet :biiko āyēēnku syuuruut. Iyibchi bichoo kubo syuuruut nyeenyuu ākoo nyeeng'uung'.”

18

Ng'oo :nyēē wōō?

(Māārō 9:33-37; Luuka 9:46-48)

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kuteebē :rubiik Yēesu kule, “Ng'oo :nyēē wōō ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin?”

² Kukuur :Yēesu leekwa nyēē mining' kōōyooong'to keey rubiik

³ ānkulē, “! Kāāmwoowok, yoo kamooweekse ōbuur kuu wōloo wuunto :lēēkōōy chēē minkēēch, mākoy kōōwut :chii ām akweek bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

⁴ Kunyi, nyoo yibē keey ng'wēny kuu leekwa, ku wōō :nyooto miisin ām bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

⁵ Nto nyoo tōrōōchē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kukaakutoroochaa anii.

Ōriibē keey kentaayeeet

(Māārō 9:42-48; Luuka 17:1-2)

⁶ Chii nyoo kaken ake nyēē takukuskus ām kāāyēnēēt, kumisiyinē /kēērātyi rwaa nyēē wōō kaat /ānkēētōōrchi araray kuling'ta.

⁷ Tyaā sōō :ng'wooninto nyēē mākunyōōr :biiko choo kēntooy biich. Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chiichoo kēnē ake.

⁸ Kuu kēēsākyyiing' :āwung'uung' nto kereenkeeng'uung' itayaa, itilte! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iboontē āwut akeenke nto ku kereeng' akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay nto ku kērēēnkōōk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.

⁹ Yoo kēēsākyyiing' koong'uung' itayaa, ilōōtu! Kaykay inyōōru *soboontaab kibchuulyo iyuu kimekoong'nyaa kusiir iboontē koonyek tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchuulyo.”

Māmāchē :Yēyiin kubot :chii ake tukul

(Luuka 15:3-7)

¹⁰ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikiyii kule, “Ōriibē keey! -Mōōmōōntooy ake tukul ām chu tākung'ārng'ār. Kubooyiit man, tīnyē :icheek malayikaanikwaa chēē boonto keey Baaba ām kibkōōnkōy ākookoy.*

¹² Yoo boonto :chii kēēchiirēkyii bokol ānkubot :akeenke ii, kuyēyē kule nee? Bākookooy oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool ankuwokucheeng'aat nyoo kābotē?

¹³ Kubooyiit man, ng'ērēchē miisin kubo nyooto akeenke kusiir chuut alak.

¹⁴ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mächāmē :kōōn nyoo mii kibkōōnkōy kubot mbo :akeenke ām bichooto tākung'ārng'ār.”

Choolwookātēēt ākoo nyooyeetaab kaat

(Luuka 17:3-4; Mataayo 16:19)

¹⁵ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Yoo kāchoolwookēnchiing' :ng'eetaabkoomēt iwēētē komos ānkuwēēboorchi lēēluutyēēnyii. Nto yoo kākāsuung', 'kukēēyisu inee.

¹⁶ Nteenee yoo kāmākāsuung', iwēētē keey chiito ake nto ku biich āyēēng', sukumiitē :biiko āyēēnku nto sōmōku :chēē chāmchiintōōs kule wuu nyooto /sikiitiil ng'ālyoo.

17:24 Chuy. 30:13-14 18:1 Luuka 22:24 18:3 Mat. 19:14 18:4 Mat. 23:12 18:5 Mat. 10:40 18:9 Mat. 5:29-30 * 18:10 Tīnyē :sirutek alake kērēywoontēētaab 11: Kichōōnii :Wēritaab Chii chokōōrāroochē choo kiikubootoy.

18:14 Yoowa. 10:11-15 18:14 Luuka 3:6; Room. 15:16; Ibu. 5:9; 2Bēt. 3:9 18:15 Laawi. 19:17; Kala. 6:1 18:16 Kiruu. 19:15; Yoowa. 8:17; 2Kōōr. 13:1; 1Tēm. 5:19; Ibu. 10:28

¹⁷ Nto yoo kāmākāsyi bichoo, ōmwoochi booyikaab kanisa ng'aleek tukul. Nto yoo kāmākāsyi booyichoo, ōyib inee kuu wōloo /kēēyibtooy chii nyoo -mēenkētē Yēyiin nto kuu kāāruruukiintēētaab *syuuruut."

¹⁸ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kiy ake tukul nyēē ōkērē ām kōōroni, +/makeeker ām kibkōōnkōy. Nto kiyēē ōyootē ām kōōroni, +/makeeyaāt ām kibkōōnkōy.

¹⁹ Amwoowok subak kule, yoo kākāsyiin :biiko āyēēnku ām kōōroni yoo sooyē kumāchē kiito ake, kuyēchinē :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu wōlēē kāmāktooy.

²⁰ Yoo kātuuyo :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kuyēyiisyēē kaayneenyuu, āboontē keey āk icheek."

/Kēēnyōōchinē keey kaat

²¹ Nto miitē yoo kuteebē :Bētērō Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, mächaktōōs ānyōōchi kaat ng'ēetaabiya areet ata yoo kāchoolwookēnchoo? Ara, ākoy areet tisab?"

²² Kukētyi :Yēesu kule, "-Mēēnyōōchinē kaat areet tisab baateey, nteenee kunyil tāmānwookik tisab āk tisab."

²³ Yooto kumwooy :Yēesu kule, "Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin: Kimwoochi :bāytooyiintēēt wootwookikyii kukwa /bokeeng'alaalee wōlēē kiwuu :yiisyōōnuutēkwaa.

²⁴ Kibooonto :wootwookiintēēt nyēē kibo taay bēsēnto nyēē wōō miisin.†

²⁵ Nto kuuyu ki wōō :bēsēnoo nyēē kimēēmuuchē kuyaakta, kumwooy :mokoryoontēēt kule /kyaalta wootwookiintēēt āk kanyii tukul kunam wōlēē mii :cheebyoosyenyii, lōkōkyii āk kiy ake tukul nyēē kibooonto /keeyaaktee bēsēnooto.

²⁶ Kukutunyēē :wootwookiintoonoo taayeetaab mokoryoontēēnyii ankuriiree keey kule, 'Lēyyē, mokoryoontēēt, tēēkōōnnoo sōō bārooyinto sāāyookuung' bēsēnng'uung' tukul.'

²⁷ Kuriiree :mokoryoontoonoo chiichoo ānkōōmiisyi bēsēnooto kootyaaktaayakay.

²⁸ Nto yu chuytooy :wootwookiintoonoo saang' kutuuyēē wootwookiintēēt nyiin ake. Kibooonto :nyoo bēsēntaab nyiitēnyii nyēē mābo laat.‡ Yooto kutēryēkyinē nyiin kumāchē kookeet ānkubērē, 'Yookwoō bēsēnnyuu!'

²⁹ Kukutuny :nyiin ankusaaysaay murēētkēy kule, 'Murooni, tēēkōōnnoo bārooyinto ēē, wē, sāāyookuung' bēsēnng'uung'.

³⁰ Nteenee kitāyisii :chiichoo ānkukwēr nyiin ākoy kōōk wokurat ākoy bēsēyēt nyēē kayaaktee bēsēnoo!

³¹ Nto yu kakas :wootwookik chuut alake kiyēē kayeyakay, kunērēēkiis miisin ānkubokumwoochi mokoryoontēēng'waa kiyēē kiyeyakay.

³² Yu kakas :mokoryoontēēt ng'aleechaa, kukuur wootwookiintoonoo ānkumwoochi kule, 'Iyēku sikoran. Yu kwēēriirēē keey :inyiing' āmiisuung' anii bēsēnoo kwēēboontē tukul.

³³ So, kwaaming' :nee simeeriiree *Fariisaayek alake Yēesu kumāchē kutyem, ankuteebē kule, "Chām wēēch :kiruutēk kukwet :chii koorkēēnyii kubo ng'ālyoo ake tukul?"

³⁴ Kinyēēr :mokoryoontoonoo ankunam chiichoo kukerta kō kung'woonchi ākoy kuyaakta bēsēntaab biich tukul.

³⁵ Kunyi, mākuyēwook :Baaba nyoo mii kibkōōnkōy kuu nyooto yoo -mōōnyōōchinē keey kaat."

19

Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēy

(Māārko 10:1-12)

¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kung'eetee Kalilaaya ānkutākyi keey yēēmēetaab Yuuteeya. Kisyēbunēē biitēetaab koong'asiis nyēbo āynēētaab Yoortaan.

² Kurub ām wōlooto :biiko chēē chaang' ānkōōsoob choo kimnyoontōōs.

³ Nto tēē yoo, kukwoonchi *Fariisaayek alake Yēesu kumāchē kutyem, ankuteebē kule, "Chām wēēch :kiruutēk kukwet :chii koorkēēnyii kubo ng'ālyoo ake tukul?"

⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, "Manoosuman :akweek siruutēk yoo mwooyē kule, yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēt, 'Kiyey murēn āk koorko,'†

⁵ ānkumwooy kule, 'Kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eetee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkēēnyii ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.'†

⁶ Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteenee kākākyēk kiy akeenke. Kunyoo -mēēbēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomnyo :Yēyiin."

⁷ Kuteeb subak :Fariisaayeechaa kule, "Ām nee sukumwooy *Muusa kule, kusirchinē :saanteet koorkēēt barweet nyēē bārēē kooyēēyto nto kwētē koorkēēt?"

18:17 Room. 16:17; 1Kōōr. 6:1-6; 2Kōōr. 6:17; Tiitō 3:9-11 **18:18** Mat. 16:19; Yoowa. 20:23 **18:19** Mat. 7:7 **18:22** Toowu. 4:24 **18:23** Mat. 25:19 † **18:24** Kiyēmē -beesaanichu kwaan tuuka kisyēērōōk konom. **18:27** Luuka 7:42 ‡ **18:28** Kiyēmē keey :bēsēnoo āk tuch āyēēng' baateey. **18:33** Mat. 5:7 **18:34** Mat. 5:26 **18:35** Mat. 6:14-15; Efēs. 4:32; Kolos. 3:13; Yāk. 2:13 † **19:4** Toowu. 1:27 † **19:5** Toowu. 2:24 **19:5** Efēs. 5:31 **19:7** Kiruu. 24:1-4; Mat. 5:31

⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Kichāmwook akweek :Muusa ōkwētē kooruukwook kuuyu wuuyēch :mukuulēywēkwook. Nteenee kimāwuu nyoo yu kibo taay.

⁹ !Kāamwoowook, chii nyoo kwētē koorkeēnyii ām ng’aleek chēē mānāmē keey āk martaay-eet, ānkulē keemut koorkeēt ake, kukaakumarta :chiichoo.”

¹⁰ Yooto kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Yoo ākoo wuu chu :ng’aleek ām wōlēē miitē :murēno āk koorkeēnyii kukaykay kumēmutiis :chii.”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “-Mēēmuuchē :chii ake tukul kucham ng’aleechu, nteenee choo kiikung’oonkyi :Yēyiin.

¹² Choong’ēch :ng’aleek chēē yēyē biiko kumākēēsyoo. Miitē :alake chēē / kikēēsichē kumēēmuuchē kusich, kukilātē alak :biiko nto alak, kitay kēēsyeēt kubo bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nyoo imuuchē kucham, kucham.”

*Biiko chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Māārko 10:13-16; Luuka 18:15-17)*

¹³ Nto miitē yoo, /kiimutyi Yēesu lēekōōk kule kutiinyēē āwunnyēē kōōbēruur. Nteenee kiiburyoong’to :rubiikaab Yēesu bichoo.

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “-Mooraaany, nteenee ōbāroochi lōkōochu minkēēch kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

¹⁵ Yooto, kōōbēruur lōkōochoo, nto yityo kuwēēchi keey.

*Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin
(Māārko 10:17-27; Luuka 18:18-27)*

¹⁶ Nto miitē bēsyēēt ake kuchō :chiito ake ankuteebēē Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, nee :nyēē karaam nyēē māchāktōōs ayey sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?”

¹⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ām nee yu ‘keeteebeena kurubta keey kiy nyēē karaam? Yēyiin baateey :nyēē karaam. Nto yoo imāchē siiminy nyēē karaam, iriib kiruutēkaab Yēyiin.”

¹⁸ Kuteebēē :chiichoo Yēesu kule, “Imwooyē kiruutēk nkōchō?” Kulēēnchi :Yēesu, “-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōōrsē, -mēērātyi chii ng’wiiynan,

¹⁹ iywey kōōn āk koomēt ankiicham laatyēeng’uung’ kuu wōloo ichāmtooy keey.”†

²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, “Ntēē ārubē kiruutēchu tukul. Ara nee nyēē taakustaat?”

²¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo imāchē siichurte, wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiikoochi bānoonik kiyēē ‘kēēnyōōru. Yoo ‘keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāyit nyēēbo man ām Kaab Yēyiin.”

²² Yu kakas :chiichoo kuu nyoo, kusimikta nyēē kāng’woonchi, kuuyu ki wōō :bāyit nyēē kiboonto.

²³ Nto tēē yoo kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :chiito nyēē boonto bāyit bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²⁴ !Kāamwoowook, nyumnyum kōōwut *:tembes koong’taab sintaanit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāyit Kaab Yēyiin.”

²⁵ Yu kakas :rubiik ng’aleechar, kumuuyo miisin ānkumwooy kule, “Ara ng’oo, naas, :nyēē imuuchē /kiiraraach?”

²⁶ Yooto kōōrōōtoot :Yēesu rubiichoo ānkumwooy kule, “Mēēmuuchāktōōs :ng’aleechu ām wōlēē mii :chiito, nteenee imuuchāktōōs :kiy tukul ām wōlēē mii :Yēyiin.”

*Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēesu
(Māārko 10:28-31; Luuka 18:28-30)*

²⁷ Yooto, kumwooy :Bētērō kule, “Kēēnyōōru nee :acheek chu kookeebakaakte kiy ake tukul ankeerubiing’?”

²⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Kāamwoowook, yoo bāytooyiisyēē *:Wēritaab Chii āk Yēyiin ām kōōrēēt nyoo lēēl, +mōōbāytooyiisyēē :akweek rubiikyuu tamanu āk āyēēng’. +Mōōtiilchinē ng’aleek ārootunwēēk taman āk āyēēng’ chēbo Isrāyēēl.

²⁹ Nto chii ake tukul nyēē kaakubakaakta koorin nto mbo ng’etaabkaamet nto mbo cheebkaamet nto kwaan nto kaamet nto lēēkōōk nto ku mbareenik kubo anii, mākunyōōr tukuuchoo kunyil bokol nto miisin, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

³⁰ Nteenee biiko choo yibē keey barak ām kōōrooni mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin, nto choo yibē keey ng’wēny ām kōōrooni mākubooyiit taayta ām Kaab Yēyiin.”

19:9 Mat. 5:32; 1Kōōr. 7:10-11 19:14 Mat. 18:3 † 19:19 Chuytaayeet 20:12-16; Kiruutēk 5:16-20; Laawiik 19:18
19:19 Chuy. 20:12-16; Laawi. 19:18 19:19 Māārko 12:31 19:21 Mat. 8:21-22; Luuka 12:33 19:22 Tyēēn.
62:10 19:26 Toowu. 18:14; Āyub 42:2; Cherem. 32:17; Luuka 1:37; 18:27 19:28 Mat. 25:31; Luuka 22:30; 1Kōōr. 6:2;
Ng’oong’. 3:21 19:29 Mat. 6:33; 10:37; 25:46 19:30 Mat. 20:16

20

Biikaab yiisyēēt ām mbareetaab musābiibuunēk

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kule, “Wuu nyi :bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kimii :chiito ake nyēē kiboono mbareenyii nyēbo *musābiibuunēk. Kimusta :chiichoo bēsyēēt ake kōrrōōn wokucheeng' biiko chēē kāyēchi yiisyēēt ām mbaraanaa.

² Yooto kukāsyiin :chiichoo āk biikaab yiisyēēt kule mākwūwēchi bichoo bēsaanik chēē /kikēyēyiisyēē ām bēsyēēt akeenke. Yooto nanyuun kukwēr bichoo mbareen.

³ Nto yēē ki āsiiswēk sōmōk chēbo kōrrōōn, kuwo :chiichoo wōlēē kiiruruukyini keey :biiko kumāchē yiisyēēt.

⁴ Kumwoochi chiichoo bichoo kule, ‘Obe :nakweek bōōyēyiisyē mbareeng'waanii, sākūwēwook kiyēē yemaat.’

⁵ Kuba :bichoo.

Kiyyeey :chiichoo yooto āsiiswēk chēē kimāchē kuyitē lo āk yēē kimii āsiiswēk sokool wokukwēr biiko alak.

⁶ Chokuwo subak yēē kimāchē kumii :asiista taman āk akeenke. Kunyōōr subak biiko alak chēē kimii kēēyōong' iis. Kuteebee choo kule, ‘Ām nee yu sōōyōonyēē :akweek yu kwiimēn?’

⁷ Yooto kuwāl :bichoo kule, ‘Kēēmiitē yu kuuyu māmii :chii nyēē kaakusireech kēēyēchi yiisyēēt.’ Kumwoochi :chiichoo bichoo kule, ‘Okwaa :nakweek bōōyēyiisyē ām mbareeng'waanii.’

⁸ Nto yu karakta :asiista, kumwoochi :chiichoo kibo mbaraanaa chiinyii nyēē ki-iyoonkiyinē yiisyēēt kule, ‘Kuur biikaab yiisyēēt tukul ānkiikwēchi bēsaanikwaa choo kāyēyiisyēē. Itoowunēē choo /kākēēsirē lēt ankiitas taay ākoy choo /kākēēsirē taay.’

⁹ Yooto nanyuun, kukwa :biikaab yiisyēēt choo /kikēēsirē asiistaab taman āk akeenke /ānkēkwēchi bēsaanik chēē /kikēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke.

¹⁰ Nto yu kakwa :choo /kikēēnyōōyēē /kēēsirē, kubērē tōōs +/mākēkwēchi chēē chaang' kusiir chuut, nteenee /kikēkwēchi icheek tukul bēsaanik chēē /kikēyēyiisyēē bēsyēēt akeenke.

¹¹ Kutoow :akeenke kuwookuutyēē chiitaab mbareet

¹² kumwoochinē kule, ‘So, ntēē kāyēyis :bichu /katākēēsirē asiista akeenke buch, ānkii-āyēēchēēnēēch a cheek chu kakyaamee keey yiisyēēt ānkēyōōtu asiistaab bēēt?’

¹³ Kuwālchi :chiitaab mbareet chiichoo kule, ‘Lēyyē, tilyaani, nee :nyēē miyaat? Kākēēkāsyiinē oob kule +/mākēkwēwuung' bēsaanik chēbo bēsyēēt akeenke?’

¹⁴ Wēēchi keey! Kaacham ākwēchi chiito nyoo kachōōnii lēt bēsaanik chēē tēē cheekuuk.

¹⁵ Ākoo -māāboontē :anii kāāmuukēywēēk ayeyee bēsaanikyuu kiyēē āmāchē ayeyee? Nto katuyiitiing' keey :moo kubo mooyēēnyuu nyēē lēēl oō? ”

¹⁶ Yooto kooteryeēch :Yēesu kule, “Nteenee biiko choo yibē keey ng'wēny mākubooyiit taayta, nto choo yibē keey barak mākubooyiit lēt.”

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii

(Māārō 10:32-34; Luuka 18:31-34)

¹⁷ Nto yu kimiitē :Yēesu kōōtōōchē Yēērusālēm kuwēeto rubiikyii taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule,

¹⁸ “!Kookas, kēēmiitē kēēbēētii ākoy Yēērusālēm. +/Mābokiyokoochi *Wēritaab Chii mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruustaa /keebakachaa

¹⁹ ānkōōyokoochoo biikaab Rooma. Mākōōntosuroo :choo ānkubirsēēto kulālchoo ānkukwērtōochoo *murtooywoontēēt. Nto miitē bēsyēētaab sōmōk +/makiing'eeteenaa meet.”

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiriistō

(Māārō 10:35-45; Luuka 22:27)

²⁰ Nto miitē yoo, kuchōōnto :cheebyoosyeetaab Sebetaayo wērikyii ānkukutunyēē taayetaab Yēesu kumāchē kusoomso.

²¹ Kuteebee :Yēesu kule, “Imāchē nee?” Kuwāl :cheebyoosyaanaa kule, “Chāmwoo kōōbuurunēēning' :wērinyuu ake āwutaab taay kōōbuurunēē :ake āwutaab kaataam ām Bāytooyiisyēēng'uung' nyoo chōōnii.”

²² Kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōnkētē kiyēē oosomē. Ōmuuchē :akweek ocham ōbuntēē nyāliiutēk chēē +māānyōōru :anii?” Kuwālchi :bichoo Yēesu kule, “Kiimuuchē.”

²³ Kumwoochi :Yēesu kule, “+Mōōnyāliilchē sinee kuu anii, ānkoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēywēēk ākōōnok atēbto nyēbo āwutaab taay nto ku nyēbo kaataam. Baaba Yēyiin :nyēē yēytoochinē biiko bārooyinwēchoo.”

- ²⁴ Yu kakas :rubiik chuut alake tamanu ng'aleechaa, kunyēērchi murēchooto āyēēng'.
- ²⁵ Yooto kukuur :Yēesu rubiichoo tukul ānkumwoochi kule, “Ōnkētē kule bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisye ānkuboonto kāāmuukēywēek kubiir chuut.
- ²⁶ Nteenee -mookany kuwuyiit nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Kunyoo yoo māchē :chii ām akweek kuyek nyēē wō, kumāchāktōōs kuyētyēēchinē chuut.
- ²⁷ Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēchinē chuut yiisiyēt.
- ²⁸ Kyāāchōōnii *Wēritaab Chii sichāāyēchi biiko yiisiyēt, āmēēbērē kyāāchōōnii / sub-okēyēwōo. Kichāākooytē soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēesu cheebkoraatiisyeek āyēēng'
(Māārō 10:46-52; Luuka 18:35-43)

- ²⁹ Nto yu ng'ētēē :Yēesu Yēerikō ākoo rubiikiyi, kurub lēt :biiko chēē chaang'.
- ³⁰ Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kikōryootiin kēēbuurēē kēēlto komos. Yu kēēnkēt kule ki Yēesu :nyi kimii kukeēytooy, kukuurchi barak kule, “*Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireeneech, ankiiriireeneech!”
- ³¹ Kōōburyoong'to :biiko kule, “Ōsiisyē!” Nteenee kukuurchi barak :bichoo miisin kule, “Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireeneech!”
- ³² Kōōyyo :Yēesu ankuteebēe cheebkoraatiisyechaa kule, “Ōmāchē āyēwōok nee?”
- ³³ Kuwālchi kule, “Mokoryoontēt, kēēmāchē keekaste.”
- ³⁴ Kukāsyi :Yēesu bichoo kiisayta ānkutiiny koonyekwaa. Kukasta :bichoo areet akeenke ankurub Yēesu.

21

/Kikeetorooch Yēesu ām Yēērusālēm kuu Bāytooyiin
(Māārō 11:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

- ¹ Nto yu kariikta :Yēesu āk rubiikiyi saang'ta ake nyēē / kikēēkuurēē Beetfaaka ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk,
- ² kumwoochi rubiikiyi āyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. +Mābōōnyōōru sikiryō nyēē siirwaak nyēē boonto keey kaamet. Otyaach tukwaay ānkōōkwērwo.
- ³ Nto yoo kateebenaak :chii ng'ālyoo, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēt ānkumākukēt areet akeenke.”
- ⁴ Kiityiich :ng'aleechu kiyoo kimwooyē *:wōōrkooyoontētēē ake kule,
- ⁵ “Ōmwoochi biikaab Yēērusālēm kule. Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'.
- Miitē kuchōōnii wōlēē ōmiitē.
- Yiboot keey ng'wēny
    ānkuchōōnēē sikiryō nyēē siirwaak.”†
- ⁶ Yooto nanyuun kuba :rubiichoo āyēēnku ankubokuyey kuu yoo kimwoochinē :Yēesu.
- ⁷ Kibokootyaach ānkukwēr siirwaakaanā bo sikiryō āk kaamet. Yu kayit, kwaalyaktee sikiroochoo tukwaay sirookwaa chēē /killiiktēē keey, nto tēē yoo kutēbēē :Yēesu nyoo ki siirwaak.
- ⁸ Yooto kōōyiitoochinoot :biiko chēē chaang' sirookwaa kēēltaab too, nto alak kubutoot sokēēkaab sōōsik kōōkoochinoot kēēlooto kōōboor koonyit.
- ⁹ Kityēēnchinootē barak :biiko chēē kimii taay āk chēē kimii lēt kumwooyē kule, “Kutōōriit *:Mōchōkōrēētaab Tāwuti!
- Iberuuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!
- Kutōōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”†
- ¹⁰ Kuyitu Yēērusālēm, kōōwāywooytōōs :biiko tukul ānkutēēbē kule, “So, ng'oo :nyi?”
- ¹¹ Kuwāl :bichoo kikowoontoy keey Yēesu kule, “Wōōrkooyoontētēē Yēesu :nyi, nyoo bo Nāāsārēt ām Kalilaaya.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin
(Māārō 11:15-19; Luuka 19:45-46; Yoowaana 2:13-22)

- ¹² Nto tēē yoo, kōōwut :Yēesu biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnikaab kōōrōsēēk āk cheemung'aariisyeek alak. Kuwunukto :Yēesu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy

20:27 Mat. 23:11   **20:31** Mat. 1:1; 9:27; 12:23; 15:22; 21:9, 15; 22:41-46; Māārō 11:10; Luuka 1:32, 69; 2:11; Yoowa. 7:42; Ng'oong'. 5:5   **20:34** Mat. 9:27-30   † **21:5** Seka. 9:9   **21:5** Mat. 5:5   **21:8** 2Bāy. 9:13   † **21:9** Tyēnwookik 118:26   **21:9** Mat. 20:30-31   **21:11** 1Bāy. 1:38-40   **21:11** Kiruu. 18:15; Mat. 16:14; 21:46; 26:68; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21, 25; 6:14; 7:40

beesaanik kōōtyēlākiiis. Kiityeel mbo nkicheek ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik ankuwet bichoo tukul kuba saang'.

¹³ Kimwoochinē :Yēesu bichoo kule, “Mwooyē :siruutēk kule, ‘Bo :Kōōnyuu saayeet,† nteenee kyooweech :akweek 'kuyēk kēbēnyoo nyēbo sāsiik.’†”

¹⁴ Yooto / kiimutyi Yēesu cheebkoraatiisyeek ak chēē kichunkutootiin. Kōōsoob :Yēesu bichoo.

¹⁵ Kinyēer :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ak kāānēētikaab kiruutēk miisin yu kakas ng'aleek chēbo kwōng'uut chēē kiyey :Yēesu ak wōlēē kityēēntooy :lēēkōōk am biuwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kōōkoostoo Yēyiin kule, “/Kiikaasta *Mōchōkōrēētaab Tāwuti!”

¹⁶ Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Imiitē ikāsē kiyēē mwooyē :lōkōchu ēē?” Kulēēnchi :Yēesu, “Ēē, akāsē. Manoosuman :akweek yēēt ake am siruutēk yoo mwooyē kule, ‘Kiyyey :inyiing' Yēyiin kookaastiing' :lēēkōōy ak chēērēōōk’†”

¹⁷ Kung'eetee :Yēesu Yēerusālēm ankuwukurwoowunēē *kiriinkēētaab Beetannyya.

Mutiiniit nyēē kimaayey āmit
(Māārko 11:12-14, 20-24)

¹⁸ Nto yu kāyyēekunēē kumiitē :Yēesu kōōyēyē Yēerusālēm, kwaan :kēmey.

¹⁹ Kukas kēētīt ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit nyēē kimii kēēlto komos, kuwo yooto. Kimanaayey :kēētoo lokoyeek nteenee kitinyē sokēēk chēē kituumtuūmēn kityō. Kuchub :Yēesu kēētooto kule, “-Mataweeyey lokoyeek yēēt ake!” Kumwooyē kuu nyooto kuyoomē :kēētoo bakeenke.

²⁰ Kukāsē :rubiik ng'aleechu kumuuyoo ankuteebee key kule, “So, keeyaam :nee mutiiniini areet akeenke?”

²¹ Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “!Kāāmwoowook, yoo ōkoosēē key Yēyiin am mooyēēt akeenke, ōmuuchē oyey kiyēē kāāyēchi :anii mutiiniini, amēēbērē nyooto sōō, baateey, nteenee ōmuuchē mbo ōmwoochi lekemeet kule, ‘Ng'eet ankuwēēwirchi keyy araray,’ kuyēyē :lekemaanaa kuu nyooto.

²² Yoo ōkoosēēnoo keyy, ōnyōōru kiy ake tukul nyoo ōsooyē.”

Kāāntōōyikaab Yuutayeyek chēē ki kāwōōt
(Māārko 11:27-33; Luuka 20:1-8)

²³ Nto yu kēēyēw :Yēesu biuwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kutoow kōōnēētīs. Yooto kukwa :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ak booyik ankuteebee kule, “Kāāmukēy nee chēē iyēyēē :inyiing' ng'aleechu? Anku ng'oo :nyēē kōōniing' kāāmukēywēēchooto?”

²⁴ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “+Maatebeenaak :nkani tēēbuutyēēt akeenke. Yoo kōōwālwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmukēywēēk ayey ng'aleechu.

²⁵ Atēēbē kule ii, kikwoonēē anō :kāāmukēywēēk choo kiibātisāniisyēē :Yoowaana? Ara kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nto wōlēē mii :biich?” Kulēēnchi keyy :bichoo nkityōōniin, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmukēywēēkyii wōlēē miitē :Yēyiin kutēēbēēnēēch kule, 'Ntēē simōōyēnchi?”

²⁶ Nteenee kēēnyōkōōrēch keemwaay kule kikwoonēē wōlēē mii :biiko, kuuyū chāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

²⁷ Yooto kuwālchi :bichoo Yēesu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkani chiichēē kikōōnoo kāāmukēywēēk ayey ng'aleechu.”

Tyoonkōōchēētaab wēērin āyēēng'

²⁸ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Mii yu :ng'alyoo. Kimii yēēt ake :chiito ake nyēē kiboonto wērikyii āyēēng'. Nto tēē yoo, kumwoochi :kwaan wēēriit nyēē wōō kule, ‘Wēnyoo, iwē ra mbareetaab *musābiibuunēk wēēyēyiisyē.’

²⁹ Kulēēnchi :wēēroo kwaan, ‘-Māāmāchē. Nto nyēē mā tyaa, kuweech kāāsōōtēyewēkyii ānkuwo.

³⁰ Kuwēēchi :boontoonoo wēēriit nyēē mining' ānkumwoochi nkinee kuu yoo kāmwōochinē nyiin. Kumwooy :nyoo kule, ‘Āwēētii ōō, āboonyuu, amāwo.

³¹ Nkōnō am wērichoo :nyēē kiyey kiyēē kimāchē :kwaan?”

Yu kateeb :Yēesu kuu nyooto, kuwālchi :bichoo kule, “Nyoo ki wōō.” Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “!Kāāmwoowook, imuuchaktōōs kuba Kaab Yēyiin :kāāruruukikaab *syuuruut ākoo chēēmurēniisyēk tōōmiitē :akweek.

† 21:13 Isa. 56:7 † 21:13 Cherem. 7:11 21:14 Mat. 11:5-6; 15:29-31 † 21:16 Tyēēnwookik 8:2 21:16 Mat. 11:25 21:19 Cherem. 8:13; Luuka 13:6 21:21 Mat. 17:20; Luuka 17:6; 1Kōōr. 13:2; Yāāk. 1:6 21:22 Mat. 7:7 21:26 Mat. 11:9; 14:5 21:31 Mat. 7:21

³² Āmwooyē kuu nyooto kuuyu kichokōōboorwook :Bātisāniintēēt Yoowaana kēēlto nyēbo churtaayeet ankootay :akweek ōyēnchi, nteenee chiyyēnchi :kääruruukiikaab syuuruut ākoo chēēmūrēniisiyēk. Ānkoo mbo yu kabookas kēēyēnchi :bichoo, manooweeksee ng'ōōkiswookikwook ānkōōyēnchi."

*Kiisyoor :Yēesu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeek
(Māārō 12:1-12; Luuka 20:9-19)*

³³ Kimwoochi subak :Yēesu bichoo kule, "Ōyēbchi yit subak tyoonkōōchooni: King'eet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyii ankuker. Nto yityo kubal ng'wēēnēt nyēē sukurōōtyinē :muumēēkaab lokoyeeakaab kēēto yoo /kakiireem. Kiteech mbo kēryēēt nyēē sukuriibēē :chiito mbaraanaa. Nto tēē yoo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa si yoo kāākuryo :musābiibuunēchoo kubchēchiin. Nto kāākuyityo, kuruuto :chiitaab mbareet.

³⁴ Yu kābokuryo :lokoyeechaa, kōōyook :chiitaab mbareet motwoorikyii bokuyibchi inee kereeryaanteet nyeenyii nyēbo musābiibuunēk.

³⁵ Yu kayit, kunam :bichoo kiribē mbaraanaa motwooriintēēt akeenke ānkubirsēēt. Kibakach ake nto nyiin ake, kuwiiraatee rwoontōōk.

³⁶ Kōōyookto subak :chiichoo motwoorik alak chēē kēēytēē choo kibo taay. Nteenee / kibokēēyēchi nkicheek ng'aleek chēē wuu choo /kikēēyēchinē chuut.

³⁷ Nto nyēbo lēt kutukul kōōyookto :chiichoo wēryinii kuwo mbaraanaa kubērē tōōs makooywey :bichooto.

³⁸ Nteenee kukāsē :bichoo wēritaab chiichoo, kukuurē keey bakeenke kule, 'Murēchu, ong'nyi lakwataab chiichiito! Okany keebakach sikēēyibchi keey mbaraani.'

³⁹ Kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang' ankubakach!

⁴⁰ Kunyoo, yoo chōōnii :chiitaab mbareet ii, chokuyēyēē nee bichooto kiribē mbarenyii?"

⁴¹ Kuwāl :biiko kule, "Bākāchē kibng'ōōkisiisyēchoo ānkōōkoochi mbaraanaa biiko alak chēē imuuchē kuriibchi sukōōkoochinē inee kereeryaanteet nyeenyii."

⁴² Yooto kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kyoosuman oob ām siruutēkaab Yēyiin yoo mwooyē kule,

'Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta
:nyēē kōōkuyēk tiyyēywoontēētaab kōōto.

Kōkōōnu :Yēyiin tiyyēywoontooni
ānkubo kwōng'uu tōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!†

⁴³ Kunyoo āmwoowook kule +/mākiinēmunēēnook bāytooyiisyēētaab Yēyiin /ānkiikoochi biiko choo makuyey ng'aleek chēē chāmē :Yēyiin.

⁴⁴ Chii ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, makutirtir. Nto nyoo kēēsuuchi :rwaantaanaata, kuruurumē."*

⁴⁵ Nto yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayeeek tyoonkōōchoonoo, kōōnkēt kule king'āloolēē :Yēesu icheek.

⁴⁶ Yooto kucheeng' kēēlto nyēē kanamee Yēesu, nteenee kinyōkōōriitu biiko chēē ki chaang' ām yooto kuuyu kiyyēnchiintōōs :bichooto kule *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yēesu.

22

*Tyoonkōōchēētaab saakweetaab kooyēyto
(Luuka 14:15-24)*

¹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi biiko tyoonkōōchēēt ake subak kule,

² "Wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin kumii kule: Kimii :bāytooyiintēēt ake nyēē kiyēytoochi wēryinii saakweetaab kooyēyto.

³ Nto tēē yoo, kōōyookto motwoorikyii bokukuuroot tāyēēk chēē kimāchāktōōs kukwa saakweet. Nteenee kutay :tāyēēchoo kukwa.

⁴ Kōōyookto subak motwoorikyii alak kule, 'Bōōmwoochinootē tāyēēchooto kule kaayeeny yeeyiik āk wuunōōk chēē lumlumēch. Ōkwoonchi keey kyaam saakweenyoo kuuyu kāāchōb :anii kiy ake tukul.'

⁵ Nteenee kitay :bichoo ng'aleechaa ānkubēēchi keey. Kīwokuyēyis :ake ām mbareenyii nto ake kuwo mung'aareenyii.

⁶ Kunam :choo king'etu motwoorikaab chiichoo, koonyaliilset ankubakach alak.

21:32 Luuka 7:29-30   21:33 Isa. 5:1-7   21:35 Mat. 22:6   21:39 Ibu. 13:12   21:41 Mat. 22:7   † 21:42
Tyēenwookik 118:22-23   * 21:44 Mātinyē :siruutēk alakē kērywoontooni.   21:44 Isa. 8:14-15   21:46 Mat. 21:11;
26:4-5   22:2 Mat. 9:15   22:6 Mat. 21:35; 23:37

⁷ Yooto kunyēer :bāytooyiintonoo ānkōyookto biikyii bo lukēēt bokwaraanta rumiichoo ankubeel kiriinkēeng'waa.

⁸ Nto tēē yoo kumwoochi motwoorikyii kule, 'Kāākuchōbākoy :saakwaanēēb kooyēēy. Nteenee kāmēētākunyoolunoot kukwa :biiko choo kwāākuurē.

⁹ Kunyoo, obe wōloo bo sachaaraan bōōmwoochi chii ake tukul nyēē kōōnyōōru kuchō saakwaani.'

¹⁰ Kubeetaat :motwoorichoo bokōōruruuch biiko tukul chēē kiimuuch kunyōōr nyēē mātiny kule ng'oo :ng'oo. Kiwool keey :tāyēēk kut kunyiy :kōōtaab saakwa.

¹¹ Nteenee yu kāwokuchō :bāytooyiintēēt chokukas tāyēēk, kukas chiito ake nyēē kimanee-laach sirook chēbo saakweetaab kooyēēyto choo /kikiikiikoochi.

¹² Kuteebee :boontēetaab saakwa chiichoo kule, 'Nto ii, tilyeenyuu, 'kēēchōō :inyiing' kule nee kō āmā sirookaab saakweetaab kooyēēyto?' Kusiis :chiichoo āmā ng'ālyoo.

¹³ Nto tēē yoo kumwoochi :bāytooyiintēēt motwoorikyii kule, 'Orat chiichi āwunnyēk ākoo kērēēnkōōk ānkōōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuri-irunee ng'wēny.'

¹⁴ Kiiwoong' :Yēēsu tyoonkōōchoonoo kumwooyē kule, "Chaang' :biiko chēē kuurootiin nteenee churtooy :chēē ng'ēri."

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu
(Māārko 12:13-17; Luuka 20:20-26)*

¹⁵ Kikwaany keey :moonikaab *Farisaayeeek nto yooto, bokung'alaalee kiyēē makutechee Yēēsu sukunam.

¹⁶ Yooto, kōōyookto :bichoo biikwaa āk chēbo *Ērōōtē kubēēchi Yēēsu. Kuyitē kumwoochinē Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule 'ibooyē manta ānkinēētē biiko ām kēēlto nyēbo man kōōnkēt kiyēē māchē :Yēyiin. Māwēēchiing' :chii ānkoo ku inee ku ng'oo.

¹⁷ Kunyi ii, mwoowēēch, baa, kāāsōōtēyiwēēkuuk, ara karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?"

¹⁸ Nto kuuyu kiinkētē :Yēēsu ruurumuung'waa, kumwoochi kule, "Ōyēku sōō, kiblem-bechiis nyēē tyaa! Kābōōtēkyoo nee?"

¹⁹ Ōbooru baa, :akweek beesyaantaanaata /kēēkwēytēē syuuruut." /Kiiboorchii beesyaan-teetkēy.

²⁰ Kuteebee bichoo kule, "Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?"

²¹ Kuwāl :biikēy kule, "Bo bāytooyiintēētaab Rooma." Yooto nanyuun, kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, "Māchāktōōs ōkoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyēē nyeenyii."

²² Yu kakas :bichoo ng'aleechaa, koolat, nto tēē yoo kubēēchi keey.

*Ng'eeteetaab meet
(Māārko 12:18-27; Luuka 20:27-40)*

²³ Nteenee kukwoonchi subak Yēēsu *:Satukaayeeek alake bēsyoonooto. Kiiyēnchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kukaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsyēēt ake.

²⁴ Yooto, kuteebee :bichooto Yēēsu kule, "Kāānēētiintēēt, mwooyē :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa kule yoo kame :chiito āmānāāsikyii leekwa ākoo koorkeēnyii, kōōntiyyē :ng'eetaabkaametiitaab chiichooto koorcoonoo, sukusikyii nyiin leēkōōk chēē /sikēēkuurtēē.

²⁵ Kunyoo ii, ntēē kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyyi tisab. Nto yu kāwokuwōōyit :wēēriit kiboooreetyeet, kukeēsyoo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikyii :koorkoonoo leekwa.

²⁶ Kōōntiyyis :wēēriit nyēē kirubu nyooto kimēē. Kiibuurchiin :nkinee ākoo koorcoonoo ankume āmānāāsikyii āk koorcoonoo leekwa. Kōōntiyyis :wēēriit nyēē kibo sōmōk. Kōōbuurto keey :nyoo nkinee koorcoonoo, nto mii yoo, kume :nkinee nyēē mānāānyōōr leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wērichoo tukul āmā lēēkōōy.

²⁷ Nto mii lētunoo, kume :nkinee koorcoonoo.

²⁸ Kunyoo, kēēmāchē imwoowēēch: Mākubooiyit ng'oo :koorkoonoo kōōyiyin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet, kuuyu kubooiyit man, kiikoomut :bichoo tukul koorcoonoo?"

²⁹ Kuwālchi :Yēēsu kule, "Ōkustootiin kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruuētēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēyweēkyii.

³⁰ Yoo kāākung'ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanikaab Yēyiin.

³¹ Nteenee kurubta keey ng'eeteetaab meet nyēbo biiko choo kiikubēk ii, mwoowook nee :Yēyiin

³² yoo mwooyē kule, ‘Anii Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō?’† Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny.”

³³ Yu kakas :bichoo ng’aleechaa, koolat wōlēē kiinēētitooy :Yēesu.

Kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō?
(Māārō 12:28-34)

³⁴ Nto yu kakas *:Farisaayee kule kaakoomuukta :Yēesu *Satukaayee k, kōōruruuch keey.

³⁵ Nto tēē yoo, kutyem :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk Yēesu, kuteebēe kule,

³⁶ “Nto ii, kāānēētiintēēt, kiruutyēēt nkōnō :nyēē wōō ām kiruutēkaab *Muusa?”

³⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mwooyē :siruutēk kule,

‘Icham Yēyiintēēng’uung’

ām mooyēēng’uung’ tukul,

soboong’uung’ tukul,

āk kāāsōōtēyewēekuuk tukul.”†

³⁸ Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo koomānuut ānku wōō ām tukul.

³⁹ Nto nyēbo āyēēng’ kōōrōōbērē nyiin kumwooyē kule, ‘Icham laatyēng’uung’ kuu wōloo ichāmtooy keey.”†

⁴⁰ Iyumē :kiruutēchuutēchu āyēēnku kiruutēkaab Muusa tukul ākoo siruutēkaab *wōōrkooyik.”

Ng’oo :Kāārārookiintēēt?

(Māārō 12:35-37; Luuka 20:41-44)

⁴¹ Kumiitē *:Farisaayee kule kēēeruruuch keey, kuteebēe :Yēesu kule,

⁴² “Ōsōōtē nee :akweek kurubta keey *Kāārārookiintēēt nyoo ōkānyoonu? Chōōnēē kōōtaab ng’oo?” Kuwāl :bichoo kule, “Kōōtaab *Tāwuti.”

⁴³ Kukētyi :Yēesu kule, “Ām nee, naas, sukumwoochi :Tāmirmyēētaab Yēyiin Tāwuti kukuur Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēt’? Kimwooy oob :Tāwuti kule,

⁴⁴ ‘Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing’ itēbēē buunikuuk.”†

⁴⁵ Kuniy, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule ‘Mokoryoontēēnyuu’ kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”

⁴⁶ Mānāākēt :chii ake tukul ng’ālyoo amanaatakukany :bichoo kuteebēe Yēesu tēēbuut ake tukul kung’eteēe yooto kuwo taay.

23

Kūikiimchi :Yēesu biiko kumarub ātēbuutēkaab Farisaayee k

(Māārō 12:38-40; Luuka 20:45-47)

¹ Nto miitē yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikiyii ākoo biiko chēē kimii yooto kule,

² “Yibē keey *:Farisaayee āk kāānēētiikaab kiruutēk kule icheck chēē inkētē koobany-baany siruutēkaab *Muusa.

³ Ōkāsē sinee kiy ake tukul nyēē mwoowook, nteenee -moorub yēyuutēkwaa kuuyu māyēyē :icheek kiyēē inēētē.

⁴ Ing’irēē biich :bichu tukuuk chēē nyikiisēch āmāmāchē :icheek mbo kut kutiiny tukuuchooto.

⁵ Yēyē kiy ake tukul kumāchē kule sukukas :biiko kule kiikōōnēmchi keey :icheek Yēyiin. Iwōōyitē tukuuk chēē mii :siruutēkaab Yēyiin ānkuryooyki keey tokoch āk wōlēēb āwuun. Ikōōyitē mbo maaseekaab sirookwaa kusiir chēbo biiko alak/sikēēbērē tōōs sooyē :icheek miisin!

⁶ Kicham :bichoo kutēbēē wōloo /kēēkoonyitē ām sookwoonuut āk ng’ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayēt.

⁷ Kicham /kiisuboooyōtē nyēbo koonyitē ām wōlēē chaang’ :biich ankicham /kēēkuurē ām koonyitē kule ‘Mokoryoontēēt’.

⁸ -Mookany kukuurook :chii kule ‘Mokoryoontēēt’ kuuyu Mokoryoontēēt ku akeenke baateey ānkōōtuubchē :akweek tukul.

⁹ Āmōōtōrōōr chii ām kōōrooni kule ‘Baaba,’ kuuyu ōboontē Kōōn akeenke ānkumiitē kibkōōnkōy.

¹⁰ -Moocham kukuurook :chii kule ‘Kāāntōōyiin nyēē wōō’ kuuyu ōboontē Kāāntōōyiintēēt nyēē wōō akeenke nto nyooto ku *Kāārārookiintēēt.

¹¹ Nyēē wōō miisin ām akweek ku nyoo yēēyēchinē chuut.

† 22:32 Chuy. 3:6 † 22:37 Kiruu. 6:5 † 22:39 Laawi. 19:18 22:40 Mat. 7:12 † 22:44 Tyēen. 110:1 22:44 Māārō 12:36 22:46 Mat. 20:30-31 22:46 Māārō 12:34; Luuka 20:40 23:3 Room. 2:21-23 23:5 Chuy. 13:9; Kiruu. 6:8; 22:12; Mat. 6:1 23:6 Luuka 14:7 23:8 Yoowa. 13:13 23:11 Mat. 20:26-27; Māārō 9:35; Luuka 9:48

12 Chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

Kiiburyoong'to :Yēesu kiblembechiis

(Luuka 11:42-52)

13 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōkērēē keey kurkeet nyēē wētii Kaab Yēyiin nyēē -mōōbāroochinē biiko alak kōōwut āmēēbērē ōwutē :akweek mbo nkityō.*

15 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōmbākootēē tōōliiloon āk rōōrōōkiis ōmāchē ōnyōōru chiito akeenke nyēē karubaak. Nto yoo kōōnyōōru, ovey bichoo koolaambuuch :ng'ōōkistaab Kibrōkōsyoontēēt kusiirook.

16 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek cheebkoraatiis choo ōrēētōotē alak! Ōnēētē kule, 'Yoo keewaalee keey :chii *Kōōtaab Yēyiin, māmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keey *ta-aabuutaab Kōōtaab Yēyiin kunāmē muumeekyii.'

17 Cheebkoraatiisyechu, ōbērbērēch sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kubiir ake: ta-aabuut nto Kōōtaab Yēyiin nyoo itiliilē ta-aabuut?

18 Ōmwooyē mbo subak kule, 'Yoo keewaalee keey :chii *kāābkōrōs ām Kōōtaab Yēyiin, kumāmii :ng'ālyoo, nteenee yoo keewaalee keey kiyēē tuwēntooy kubo kōrōsēēk, kunāmē :muumeekyii.'

19 Ōkōryootiin sōō, nyēē tyaa. Nkōnō nyēbo koomānuut kusiir ake: kōrōsēēk nto kāābkōrōs nyoo itiliilē kōrōsēēk?

20 Kunyoo, yoo keewaalee keey :chii kāābkōrōs, kaakoowaalee keey nkinee kiito nyoo / kākēēsooytooy ām kāābkōrōs.

21 Nto nyoo iwoolēē keey Kōōtaab Yēyiin, kaakoowaalee keey Kōyooto ākoo nyoo minyē āriit.

22 Nto nyoo iwoolēē keey kibkōōnkōy, kaakoowaalee keey ng'echereetaab bāytooyiisyēt bo Yēyiin ākoo nyoo ibuurēē ng'echeraanaata.”

23 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo *Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōkoochinē Yēyiin akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo /kiitōōyēē āmiik. Nteenee kyookweeste ng'aleekaab koomānuut ām Mākuutēkaab Yēyiin. Chooto ku manta, kiisayta ākoo kaakaaset. Karaam ōkoochinē Yēyiin ng'ooluutyēēng'woong' nteenee karaam miisin ōyēyē ng'aleechara alak.

24 Cheebkoraatiisyechu irēētōotē biich! Ōyīmēē keey tukun chēē minkēēch ankoobakaakte tukun chēbo koomānuut.

25 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk ākoo Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Okerkeeye tērēkōōy chēē /kiiwuunē wōlēēb saang' nto wōliin bo āriit kutuuryootiin.

26 Ōkōryootiin :Farisaayeeek! Ōwuunē kurook terekyeet āriit nto kāākuyityo mākutililiit :nkinee wōlēēb saang'.

27 Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Okerkeeye mbēērōōs chēē /kikeemas kulelakiiitu wōlēēb barak nto wōliin bo āriit kunyiyaaat :koyikaab muuswēk āk kiy ake tukul nyēē mā tililiil.'

28 Okerkeeye :akweek mbēērōōsyēchoo kuuyu ōboorunēē wōlēēb saang' kule ōchurtootiin nteenee ām āriit, kyoowung'te keey ng'ōōki ānkōōyēku kiblembechiis miisin.”

29 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek, kiblembechiisyechu! Ōteēkyinē *wōōrkooyikaab kēny tukuk chēē /kiisōōtēē ānkōōkārōrānē mbēērōōsyēkaab biiko choo churtootiin,

30 sōōmwooyē kule, 'Nto kikeēmiitē kōōrēēt ām bēsiyōōsyekaab mbo kuuko, nto kimākēwāstooy korotiikaab wōōrkooyichu kuu wōloo kiyēytooy :biikyoo chēbo kēny.'

31 Nto kuuyu ōkūrē bichu kule mbo kuuko, ōchāmchiintōōsii nkityō kule okerkeeye mbo kuukoong'.

32 Kuniyī, otas taay naas, ōyēyē ng'ōōkistaab mbo kuukoong'!

23:12 1Sām. 2:8; Tyēēn. 18:27; Kāālēw. 3:34; Isa. 57:15; Mat. 18:4; Luuka 1:52; 14:11; 18:14 * 23:13 Tinyinē :siruutēk alakē kērēywoontēētaab 14: Ōmiitē sōō, nyēē miyaat kule nee :akweek kāānēētikaab kiruutēk āk Farisaayeeek! Kiblembechiisyechu! Ōlātu koor chēē muusuk ōyibēē tukuukwaa, ānkōōsooyē miisin ōyēyē keey kule ōchurtootiin. Mākōōng'woonchook :Yēyiin miisin kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta. 23:16 Mat. 15:14 23:21 1Bāy. 8:13 23:22 Mat. 5:33-37 23:23 Laawi. 27:30; Miika 6:8; Seka. 7:8-10; Mat. 9:13; 12:7; 22:34-40; Luuka 18:12 23:24 Mat. 15:14 23:25 Māārko 7:4 23:26 Yooowa. 9:40 † 23:27 /Kikiyiilēē chookayit nyēē lēēl kochonkoosyechaa /kikēēmuchinē biiko simātiiny :chii kumēēnkētē. /Kikēyēyibē chiito nyoo kātiiny muusyooontēēt nto kochonkoosyechaa kule mā tililiil. Nto yooto nanyuun kimāyēmāksē wokusaay āk Yuutayeeek chuut. 23:28 Luuka 16:15 23:30 Mat. 5:12

³³ Ng'oomng'ookichu! Ōmuuchē kule nee ochilil /-makiiruusteenaak maataab kibchuu-lyo?

³⁴ Āmiitē āyookwook wōōrkooyik, biiko chēē boonto kiirnatēēt āk kānēētik. +Mōōkwērtoochi alak murtooywōōsyēk obakach, nto alak +mōōbir ām kooriikwook bo saayeet ankookwetaatee kiriinkōōsyēk.

³⁵ Kunyoo +/mākiing'woonchook kubo biiko tukul choo /kikeebakach buch, koonamee Ābēl ākoy Sekaryaa Araab Berekyaa nyoo kyōōbākākyinē kwēēnutaab Kōōtaab Yēyiin ākoo *kāābkōōrōs.

³⁶ !Kāāmwoowook, biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyōōru ng'wooninoo tukul.”

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm

(Luuka 13:34-35)

³⁷ Kibōlchi :Yēesu Yēērusālēēm kumwoochinē kule, “Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuuŋg! Kyaasyeem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōōlo yisuntooy .nkokya kinyiinyiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayey kuu nyotoo.

³⁸ Kunyi mākuyoochiin :Kōōtaab Yēyiin.

³⁹ ! Kāāmwoowook kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo subak, ākoy omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.'”

24

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Māārko 13:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Nto yu miitē :Yēesu kuwēēchinē keey kukang'eetee *Kōōtaab Yēyiin, kōōnookyi :rubiikyii ānkōōboorchi inee wōōlēē /kikeeteekta Kōōtaab Yēyiin.

² Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōbēng'tēē ōchōōrōkyinē tukuuk tukul chēē wuu chu. Kāāmwoowook, +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaa mbo akeenke nyēē ng'ētū kookemeeraat keey ake.”

Nyāliiutēk āk wusiisyēt

(Māārko 13:3-13; Luuka 21:7-19)

³ Nto yu mii :Yēesu kēēbuurēē Lekemeetaab *Musēytuuniinēk āk rubiikyii nkit, kuteebee :rubiik kule, “Mwoowēēch, āyū yēē yēyāktōōs :ng'aleechaa 'kēēmwooyē? Kiy nee :nyēē +makeekasee yēē iyēēwunēē :inyiing' āk yēē yitu :tabantaab kōōrēēt?”

⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey! -Mookany /kiiberbeeraak.

⁵ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintēēt. Mākōōbotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.

⁶ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt / ānkyoomu ng'al chēbo booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Māsinkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānko kāyēyākiis :tukuuchoo.

⁷ Mākubooro :bōōryēēt ake āk ake, kubooro :kōōrēēt ake āk ake. Mākuchō :kēmēwuut ānkutookunootēē :kibring'ring'nyēēt komoswookik chēē chaang'.

⁸ Ng'wooninto nyēē kāāmūnēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl.

⁹ +/Mākeechaamtaak, /kēēwusook, /keebakachaak /ānkēēwēchook ām kōōrōōsyēk tukul kuuyu ōyēnwoo.

¹⁰ Makoochuchuyee keey :biich chēē chaang' kaakaaset ankuchaamtaat keey āmēēkōōriiku keey.

¹¹ Makuyey keey :biiko chēē chaang' kuyēk *wōōrkooyikaab Yēyiin ānkutēwēch biiko chēē chaang'.

¹² Mākūwōōyiyit :ng'ōōkisto kut kubot :chamateet.

¹³ Nteenee +/mākiiraraach chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta.

¹⁴ Nto subak, +/mākyaaamtee Lōkōōywēchu Kāroomēch bo Kaab Yēyiin kōōrēēt kumukuul kukas :biikaab yēēmōōsyēk tukul, nto yitu :tabanta.”

Wōōlēē +/mākiiserweetita Yēērusālēēm

(Māārko 13:14-20; Luuka 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶ Kimwooy :Yēesu subak kule, “Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'† nyoo king'ālōolēē :wōōrkooyoontēēt Tānyyēēl kukeēyyoonyēē Kōōtaab Yēyiin, māchāktōōs kumwēchi :biiko choo miitē Yuuteeya lekem. (Kuyeb yiit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.)

23:33 Mat. 3:7   **23:34** Mat. 13:52; 1Tēēs. 2:15   **23:35** Toowu. 4:8-10; 2Tēt. 24:21   **23:37** Mat. 22:6; 5:12   **23:38** 1Bāy. 9:7-8; Cherem. 22:5   † **23:39** Tyeēn. 118:26   **24:2** Luuka 19:44   **24:5** Mat. 24:24; 2Tēēs. 2:9-10; 1Yoowa. 2:18   **24:9** Luuka 6:22   **24:10** Mat. 10:35; 1Tēm. 4:1   **24:11** Mat. 7:15   **24:12** 2Tēm. 3:1-5   **24:13** Mat. 10:22; Ng'ooŋg'. 14:12   **24:14** Mat. 10:17-22; Yoowa. 16:1-4   **24:14** Mat. 28:19   † **24:15-16** Tānyyēēl 9:27; 11:31; 12:11

¹⁷ Nto yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto, ¹⁸ ameeeyey :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keyy.

¹⁹ Lēyyē, mākuwuuyiityi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē!

²⁰ Osaay Yēyiin kule māyēyākiiis :ng'aleechu yoo yiiwoot nto ku bēsyēētaab *Sabaato.

²¹ Mākuwōōyiti :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiiku-took kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, āmākoy kutook :ng'woonin ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake.

²² Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

Kāārārookik chēē mābo man

(Māārko 13:21-23; Luuka 17:23-24)

²³ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi,

²⁴ kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keyy kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'ut sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.

²⁵ Kāsimāsōōwōok, kookas?

²⁶ Kunyoo, yoo kāmwoowook :chiito ake kule, 'Ong'nyiin Kāārārookiintēēt miitē surkwēēn,' -moobe wōlooto, nto kumwoowook kule, 'Ong'nyi kawunyee keyy kisēēnkē', -moocham.

²⁷ Kuu yoo iwēchēē koong'asiis /bokeekasee tinkeyy, kukērkēyiti nyooto :wōlēē chōōntooy *Wēritaab Chii.

²⁸ Wōloo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk."

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu

(Māārko 13:24-27; Luuka 21:25-28)

²⁹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, "Yoo bēku :nyāliilutēchoo bo bēsyōōsyēchooto, 'Mākumis :asiista,

āmēētākōōluuwu :araaweeet.

Mākōōtitiimākoy :wōliin bo barak

ānkōōsuuw :kookeelik."†

³⁰ Yooto +māābooru keyy *Wēritaab Chii ām barak. Mākuriiryō :biikaab kōōroni tukul yoo kakasa āchōōnēē boolik barak ām kāāmuukēyēwēēk āk lēbkēyēyētaab Yēyiin.

³¹ Yoo /kēēkutē koontiit kuchēchi barak, +māāyooktē malayikaanikyoo kuba komosta ake tukul nyēbo kōōrēēt bokōōruurukoot biiko choo kwēyootiin."

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu

(Māārko 13:28-32; Luuka 21:29-33)

³² Kumwooy subak :Yēēsu kule, "Yoo inkātu :kēēto /kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooru kule kaakuriik kumusēs.

³³ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo tukul, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyoo āyēēwunēē.

³⁴ !Kāāmwōowook, mābootōōs :biikyoo choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiiis :tukuuchoo tukul.

³⁵ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēnyuu.

³⁶ Māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo :nkanii, nteenee Baaba nkit :nyēē inkētē.

Ōchōb keyy

(Māārko 13:35; Luuka 17:26-36; 12:39-40)

³⁷ Kērkēyiti :yoo kariik āyēēwunēē :anii *Wēritaab Chii āk bēsyōōsyēchoo kibo Noowa.

³⁸ Kutoombo kuchōōnii yooto :taambiliilyeet, kyoomiisyē :biiko, kuyyēēsē, kōōmutiisyē /ānkimutē chuut ākoy bēsyoonoo kiwutē :Noowa mwēēng'.

³⁹ Kimēēnkēt :bichoo kiyēē kimii wokuyēyāktōōs ākoy yoo kichōōnii :taambiliilyeet anukubakach bichoo tukul. Makukerkeyiti nyooto bēsyoonoo chōōnii :Wēritaab Chii.

⁴⁰ Yoo mii :murēnik āyēēnku mbareen, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.

⁴¹ Nto yoo mii :koo ru āyēēnku kung'ooyēsē rwaanteet, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake. ⁴² Kunyi, ōriib keyy kuuyu -mōōnkētē bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēng'woong'.

⁴³ Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Nto inkētē :chiitaab kayta āsiiswēk chēē chōōnēē :chōōriintēēt, nto riibēs -/mākēēbut kanyii.

⁴⁴ Kunyoo mächāktōōs ōchōbootiin :nkakweek, kuuyu mākuchō *:Wēritaab Chii ām āsiiswēk chēē -mōōmoonkyinē.

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keyy
(Luuka 12:41-46)

⁴⁵ Ara ng'oo nanyuun nyēē motwooriin nyēē /kiikoosēē keyy ānku ng'oom? Nyēē kiikoosēē keyy ku nyoo itōōrchinē :mokoryoontētēt biikaab kanyii kubāyē nyēē māmii :wuuyin.

⁴⁶ Ibēruuroot :chiichoo yoo kānyōōr :mokoryoontēenyii kuyēyē yiisyoonoo nyēē karaam!

⁴⁷ ! Kāamwoowook, mākōōkoochi :mokoryoontoonoo motwooriintonoo kōōyooonkyi tukuuyii tukul chēē boonto.

⁴⁸ Nteenee yoo miyaat :motwooriintonoo, mākumwooy kule, 'Lōō yēē chōōnii :mokoryoontēenyuu.'

⁴⁹ Yooto mākubirsētēt motwoorik chuut ānkung'āsyānchi keyy kwoomiis ānkuyyēēsyō ākoo kibōōkitiis.

⁵⁰ Nto yoo kächō :mokoryoontēenyii ām bēsyēt nyēē -mēēmoonkyinē :motwooriintonoo,

⁵¹ mächokōōng'woonchi motwooriintonoo ānkutōōrchi wōlēē mii :kiblembechiisyyek chuut, wokuriirunee ng'wēny."

25

Tyoonkōōchēētaab tiibiik taman

¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Okany āmwoowook wōlēē wuu :chōōnēētaab bāytooyiisyeētaab Yēyiin nyēē lēēl. King'eet :tiibiik alake tamanu kunam taariinekwaab bokutorooch saanteet nyēē mākiisyē.

² Kibērbērēch :muutu kung'oomēch :chuut muutu. ³ Kinam :choo kibērbērēch taariinek cheekwaa amanaanamtaat keyy mwaaniinek.

⁴ Nteenee kinamtaat keyy :choo kung'oomēch mwaaniinek.

⁵ Yooto wokooliinyi :saanteetkēy. Kukās :tibichoo kut kōōnuukiis ānkuruuyo.

⁶ Nto miitē kwēēmooy kwēēn, /kēēkuur kule, 'Kaakuyit :saanteet! Nyoo, okwaa baa, otorooch!'

⁷ Kung'eētyo :tibichoo tukul ankuyeyta taariinekwaab.

⁸ Yooto kumwoochi :chu kibērbērēch chu kung'oomēch kule, 'Ntēē miitē kumistōōs :taariinekyyoo acheek, ōroong'wēēch mwaaniinek.'

⁹ Kukētyi :choo kung'oomēch kule, 'Acha. Nto nyuun kurārchēēch acheek. Boo-al chēēkwook.'

¹⁰ Kung'eētyo bokwooliis. Nto kumiitē kēēltaab too kubēētii, kuyitu :saanteet. Yooto kōōwutē :choo kichōbootiin kōōtaab saakweet āk saanteet /ānkēēkērē kurkeet.

¹¹ Nto tēē yoo kuyit :nkicheek chu kibēētii mwaanik ānkōōng'eētis kule, 'Yootwēēch! Yootwēēch! Yootwēēch kurkeet!'

¹² Nteenee kuwālchi :chiichoo kule, 'Māānkētook :anii.' "

¹³ Kiiwoong' :Yēesu tyoonkōōchoonoo kule, "Kunyoo, ōriib keyy naas, kuuyu -mōōnkētē bēsyētē nto ku āsiiswēk chēē āyēēwunēē anii."

Ikaaman kiyēē /kākēēkōōning'
(Luuka 19:11-27)

¹⁴ Kitas taay :Yēesu kumwooy tyoonkōōchēēt ake kurubta keyy bāytooyiisyeētaab Yēyiin kule, "Kimii :chii nyēē kimāchē kuwo ruutooy, kukuur motwoorikyii ānkōōtōōrchi chii tukuuk chēē kiimuuchē kuriib.

¹⁵ Kiitōōrchi nyēbo taay beesaanik kisyēērōōk konom, kōōtōōrchi ake kisyēērōōk tibtēm nto ake kōōtōōrchi nyoo kisyēērōōk taman. Nto kākuyityo, kuruuto.

¹⁶ Kiwokuyēyiisyeē :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk konom beesaanichaa areet akeenke kubāsunēē alak kisyēērōōk konom.

¹⁷ Kunyōōr :nkinee nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk tibtēm kisyēērōōk alak tibtēm.

¹⁸ Nteenee kiwokubal :nyoo /kikiitōōrchinē kisyēērōōk taman ng'wēēnēēt ankukonor beesaanikaab mokoryoontēenyii.

¹⁹ Nto kaakukeeyta bēsyoōsyēk chēē chaang', kōōyēēwunēē :mokoryoontoonoo ruutooy. Kikuur ake tukul ām motwoorichoo chokumwooy wōlēē kibeeta :ng'aleekaab beesaanichaa.

²⁰ Kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk konom ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk konom, kunyi kas, baa, mii :kisyēērōōk alake konomu barak.'

²¹ Kuwālchi :mokoryoontēenyii motwooriintoonoo kule, 'Kweeyey nyēē karaam /ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'eri kut kubās keey, +māākōōning' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

²² Nto tēē yoo kuchō :nkinee nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk tibtem, ānkumwooy kule, 'Mokoryoontēt, 'kikiitōōrwoo beesaanik kisyēērōōk tibtem, kunyi kas, baa, kōōkutāsyi keey :kisyēērōōk tibtemu.'

²³ Kuwālchi :mokoryoontēt kule, 'Kweeyey nyēē karaam, /ānkiikoosēēning' keey! Kuu yoo 'kweemuuch ikaaman tukuuk chēē ng'eri kut kubās keey, +māākōōning' ibāwu tukuuk chēē choong'ēch. Chōōnchi keey keetankas :tukwaay!'

²⁴ Nto mii yoo, kuchō :nyoo /kikiikoochinē kisyēērōōk taman, ānkumwoochi mokoryoontēt kule, 'Mokoryoontēt, kwāānkētē kule iyēku chii nyēē kōrōōm nyēē 'kiicham ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis kēbus.

²⁵ Kwaanyokoriitu, kunyoo kiwāābālchi beesaanikuuk ng'wēny akonor. Neennyi, onkyu beesaanikuuk.'

²⁶ Kuwālchi :mokoryoontēt kule, 'Imiyaat ānkiiburēn! Ākoo kiinkētē :inyiing' kule ākēsēē :anii āmiik wōlēē manaachaan ānkāāruuruuchēē wōlēē mānāāyis ee?

²⁷ Karaam, nto kiikonoree lēnkuunēk wōloo bāsu keey, nto kachāānyōōru kōōkutāsyi keey.

²⁸ Ōnēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kāboonto beesaanik kisyēērōōk bokol.

²⁹ Chiito nyoo kāyēyiisyē kiyēē /kākiikoochi, +/ mākēētāsyi. Nto nyoo kāmāyēyiisyē /kiinēmuneē mbo nyooto /kākiikoochinē.

³⁰ Nto motwooriintooni kēwēyiin, ōwiirchi saang' wōliin bo mēēnānēēt wokung'woonchi :soboon ankuriirunee ng'wēny.'

Mākōōtilchi :Yēesu biiko ng'aleek

³¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Yoo chōōnii *Wēritaab Chii ām wōōyinnyii kuu bāytooyiin kuboontoonu keey malayikaanik tukul, mākōōbuurēē ng'echereenyii bo bāytooyiisyēēt.

³² +/Mākiiruruukyi biiko tukul taayeenyii. Yooto, mākōōbēēsyo biiko kuu yoo ibēētōōs :ākiintēt kēēchiirēk ākoo ng'oroorik.

³³ Mākutēbunēē :kēēchiirēk āwutaab taay kutēbunēē :ng'oroorik āwutaab kaataam.

³⁴ Mākumwoochi yooto choo miitē āwutaab taay kule, 'Okwaa :choo kiikōōbēruurook :Baaba. Onam bārooying'woong' ām Kaab Yēyiin nyoo /kisimkēēchōbwook kuchakee /kakeeyey kōōrēēt.

³⁵ Ki yoo kaama :kēmēy, ōbāyoo, nto yoo kaama :melel, ōkōōnoo bēy chēē kaayyee nto yoo kāāruutoochook, ōtoochoo.

³⁶ Ki yoo māātinyē sira, ōloochoo, nto yoo kaamnyaa, ōrwoomoo, nto yoo /kikēērāto, bookasaa.'

³⁷ Yooto mākukētyi :choo churtootiin kule, 'Āyu yēē kyoomiing' inyiing' :kēmēy ankeebayiing' :acheek ōō, Mokoryoontēt, ku āyu yēē kyoomiing' :melel ānkēēkōōning' bēy chēē 'keeyyee?

³⁸ Ki āyu yēē 'kiirutoochēēch ankeetaachiing' :acheek, ku āyu yēē kimēētinyē sira ankiilaachiing'?

³⁹ Āyu yēē 'kiimnyoonē :inyiing' ku āyu yēē 'kiirataat ankubokiirwaamiing' :acheek?'

⁴⁰ Mākukēt yooto kule, 'Kāāmwoowook, kiyēē kyōōyēchi ake tukul ām mbo ng'ēetaabiya choo kuskus, kyōōyēwo anii.'

⁴¹ Nto tēē yoo kumwoochi choo miitē āwutaab kaataam kule, 'Ōng'ēētyēē yu :chu ōruustooyootiin bōōkārbusyi wōlēē bo maataab kibchuulyo nyoo /kikēēyētoochi Ki-brōkōsyoontēt ākoo tāmirmirookyii bo rōkōs.

⁴² Kyaama :kēmēy, -amoobayaa, kwaama :melel, -āmōōkōōnoo bēy.

⁴³ Āruutoochook, -amootaachaa. Awē āmā sira, amanoolaachaa, amnyaan, amaboorwaa-maa /ankeerata amabookasaa.'

⁴⁴ Mākumwoochi yooto :nkicheek bichooto kule, 'Āyu yēē kyaaming' :kēmēy, melel, nto iruutoochēēch, nto yēē kimēētinyē sira, nto yēē kiimnyoonē, nto kiirataat, āmākēyēyētyēēchiing' ōō, Mokoryoontēēt?

⁴⁵ Nto yooto mākukēt kule, 'Kāāmwoowook, yoo mānōōyēchi kiy biikyuu choo kuskus, mēēbērē kyōōyēwoo anii kiy.'

⁴⁶ Yooto nanyuun +/ makiimut bichooto wōlēē wokung'woonchinē :soboon ākookoy / ankiimut choo churtootiin kuba wōlēē bo *soboontaab kibchuulyo."

26

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee

(Māārko 14:1-2; Luuka 22:1-2)

¹ Yu kēēwoong' :Yēēsu kumwooy ng'aleechu tukul, kumwoochi rubiikyii kule,

² "Kuu yoo ōnkētē, kāākung'ēt :bēsyoōsyēk āyēēnku /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet, nto yooto +/mākikiyooyoo anii, *Wēritaab Chiī, /bokeēkwērtoochoo murtooywoontēēt."

³ Kiiruruukyi keey :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyikaab Yuutayeek kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa.

⁴ Yooto kuchōb wōlēē makunamta Yēēsu /subokeebakach.

⁵ Kimwooy kule, "-Mookany keenam chiichi /kyoomē Saakweetaab Keeytaayeet, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt."

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt

(Māārko 14:3-9)

⁶ Nto yu miitē :Yēēsu Beetannyya ām kaab Simōōni chiichoo kikiikunāmē *makereenik,

⁷ kuchō :koorkēēt ake nyēē kiboontoonu mwaay nyēē kiboong'u nyēē anyiny nyēē beesaan chēē chaang' miisin. Nto kumiitē :Yēēsu kāmurēē keey yēē /kyoomiisyēē, chokuraang'tee :koorkoonoo mētinyii mwaayaa.

⁸ Bērē kukas :rubiikaab Yēēsu kuu nyoo, kung'woonchi ānkumwooy kule, "Ntēē sukun- yarta :koorkooni mwaay kuu nyi?"

⁹ /Kātākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang' /ānkiikoochi bānoonik."

¹⁰ Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kumwooyē :icheek. Yooto, kumwoochi rubiikyii kule, "Ōmāchēē nee :akweek koorkooni? Ntēē kāākuyēwoo anii ng'ālyoo nyēē karaam.

¹¹ Kookas, ōboontē keey :akweek bānoonik ākookoy, nteenee mēēbērē ōboontē keey anii ākookoy.

¹² Yoo kāroong'tēē :koorkoonoo mwaayi mēt, kāmiitē kuyēyto /subokeemuya.

¹³ ! Kāāmwoowook, -/ mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul."

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēēsu

(Māārko 14:10-11; Luuka 22:3-6)

¹⁴ Nto miitē yoo kung'eet :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēēsu taman āk āyēēng' ānkuwo wōlēē kimiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch.

¹⁵ Kiwokuteebēē bichoo kule, "Kiy nee :nyēē ōkōōnoo yoo kāāchōbwook kēēlto onam chiichi?" /Kēēchāmchi *feetaanik sosom.*

¹⁶ Nto kuchakee yooto kuwo taay kucheeng' :Yuuta bārooyinto nyēē kachaamtee Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayeet

(Māārko 14:12-16; Luuka 22:7-13)

¹⁷ Nto yēē ki bēsyoōetaab taayta nyēē Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kōōnookyī :rubiik yēē kimii :Yēēsu ankuteebēē kule, "Ānō wōlēē imāchē keeyeyte /sikyaamee *Saakweetaab Keeytaayeet?"

¹⁸ Kuwālchi :Yēēsu kule, "Boocheeng'aate chiī ām kiriring' ānkōōmwoochi kule, 'Kāmwooy :Kāānēētiintēēt kule: Kaakuyit :bēsyoōsyēkyuu. Kunyi, āmiitē āk rubiikyuu, chāā-āmēē Saakweetaab Keeytaayeet kōōng'uung'."

¹⁹ Bokuyeyta :rubiichoo saakwaanaa kuu wōloo kāmwooytoochinē :Yēēsu.

Kiiboor :Yēēsu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Māārko 14:17-21; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

25:45 Kāālēw. 14:21; Mat. 10:40, 42   **25:46** Mat. 16:27   **25:46** Tān. 12:2; Yoowa. 5:29; Room. 2:8; Yāāk. 2:13

26:2 Māārko 8:31   **26:3** Luuka 3:2; Yoowa. 11:49; 18:13, 24; Yēyuut. 4:6   **26:5** Mat. 21:46   **26:11** Kiruu. 15:11

* **26:15** Ki laataitaab beesaanik :chu chēē kinyōōru :wootwookiintō nyēē kāyēyis yiisyēetaab ārook ang'wan. Ki tēē nyooto mbo :laatit nyēē /kikyooltēē motwooriin nto /keekweyee mēt.   **26:15** Chuy. 21:32; Seka. 11:12   **26:16** Yoowa. 11:57; 13:2

²⁰ Nto kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kōōbuur ng'wēny :Yēesu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' kwoomiis.

²¹ Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.”

²² Kung'woonchi :rubiichoo ānkutoow :ake tukul kuteeb kule, “Ara anii ōō, Mokoryoontēēt?”

²³ Kuwāl :Yēesu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke :nyēē makuchaamtaa.

²⁴ Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo siraat. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa! Kaykay nto /kimākēēsich chiichoo.”

²⁵ Kumwooy :Yuuta kule, “Anii mbonō oob ōō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “Eē, inyiing'.”

Kiitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl

(Māārō 14:22-26; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

²⁶ Nto mii yoo, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubetes nto yityo kōōkoochi rubiikyii kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi, o-am.”

²⁷ Kunam terekyeet nyēē kimiitē *:tifaayii ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikyii kumwooyē kule, “Ooyee :akweek tukul.

²⁸ Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyēt nyēē lēēl' chēē +/makiitaata /sikēēnyōōchi kaat biiko chēē chaang' kubo ng'ōōkiswookik.

²⁹ !Kāāmwoowook, -māwāāyyēē subak tifaayii chu ākoy bēsyoonoo āyyēē āk akweek tifaayii chēē leelach ām Kaab Baaba.”

³⁰ Nto tēē yoo, kutyēēn kōōkoostoy Yēyiin, ānkung'ēētyo kutākyi keye Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keye :Bētērō

(Māārō 14:27-31; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumiiitē kēēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōmiitē :akweek tukul bōōmwēyēēnnoo kwēēmowuuniitēnyi, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, +Maabakach ākiintēēt kusērēēt :kēēchiirēk.”

³² Nto yoo kaang'eetee meet, +maantoy Kalilaaya.”

³³ Kuwālchi :Bētērō kule, “Ānkoo kāmwēyēēniing' :chuut tukul māko abakaaktiing' :anii.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu Bētērō kule, “Kāāmwoowuung', ām kwēēmowuuni, kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keye :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoo.”

³⁵ Kuwāl :Bētērō kule, “Māko atuuch keye kule -māānkētiing'. Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōruumchi :nkicheek rubiik chuut tukul kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane

(Māārō 14:32-42; Luuka 22:39-46)

³⁶ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē /kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Okanyaa yuutēyu, āwē :anii yuun waasaay.”

³⁷ Kuwēeto keye Bētērō ākoo wērīchoo āyēēng' bo Sebetaayo. Kyaam :ng'uusng'uus Yēesu kut kulōōklōōkēn.

³⁸ Nto tēē yoo, kumwoochi mbo Bētērō kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Kunyi, ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu.”

³⁹ Yooto koonakta taay kisich ānkukutuny ānkuyim kutiiny tokochta ng'wēny kusaay kule, “Baaba, yoo imuuchāktōōs, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktōoy, mēēbērē wōloo āmāktōoy :anii.”

⁴⁰ Nto yu keeyey wōloo kimii :rubiikyii sōmōku kunyōōr kuruytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Kāmōōmuuchē kēēkāsu tukul mbo asiista akeenke?”

⁴¹ Māchāktōōs ōkāsu ānkōōsooyē simōō-āsīy keye tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmi :nkuruuk.”

⁴² Yooto kooyey subak ankusaay kule, “Lēyyē, Baaba, yoo mēēmuuchāktōōs / kinēmtoowoo nyalili, kuyeyakay kuu wōloo imāktōoy.”

⁴³ Yu kēyēēw :Yēesu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kāruuyo subak, kuuyu kiboonto rwoonik chēē nyikiisēch.

⁴⁴ Kubakaakta rubiichoo ankuwokusaay nyēbo sōmōk kumwooyē kuu yoo kābo taay.

26:23 Tyēēn. 41:9   **26:24** Isa. 53:8-9; Mat. 18:7; Luuka 24:26-27   **26:25** Yoowa. 13:2, 21-30   † **26:28** Mātinyē :siruutēk alake ng'ālyoontēēt 'nyēē lēēl'.   **26:28** 1Kōōr. 10:16; 11:23-26   **26:28** Chuy. 24:6-8; Seka. 9:11; Māārō 14:24; Ibu. 9:20; 10:29; 13:20   **26:30** Luuka 22:39   † **26:31** Seka. 13:7   **26:31** Mat. 26:56; Yoowa. 16:32   **26:32** Mat. 28:7, 10, 16   **26:35** Luuka 22:34-35; Yoowa. 13:36-38   **26:39** Mat. 6:10; 20:22; Yoowa. 18:11; Ibu. 10:9   **26:41** Mat. 6:13; Efēēs. 6:18; 1Bēt. 5:8   **26:42** Mat. 6:10   **26:44** 2Kōōr. 12:8

⁴⁵ Nto tēē yoo kooyeey wōloo kimiitē :rubiik ānkumwoochi kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Okas, kaakuyit :āsiiwēk /kiiyokoochi *Wēritaab Chii āwunnyaakaab kibng'ōokisiis!

⁴⁶ Ong'nyiin choomtooyiintētēēt kāākuchō! Ōng'ēētyē bokēētuyyēē.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Māārō 14:43-50; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng'. Kibootoonu keyy biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik.

⁴⁸ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāsē ātōrōōchē, ōnāmē nyooto.”

⁴⁹ Kutākyinē keyy :Yuuta Yēesu bakeenke ānkutōrōōchē kumwooyē kule, “Aase, Mokoryoontētēē.”

⁵⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Kāchēētōrōōchoo man ōō, murooni?” Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁵¹ Kukāsē :rubiintētēē ake nyēbo Yēesu kuu nyoo, kung'usu chōōkiit nto bērē kuyeb motwooriintētēēab *kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yitit kōōsuuyto.

⁵² Kumwoochi :Yēesu rubiintoonoonyii kule, “Kētyi chōōkiing'uung' kiraaru, kuuyu iwoong'tooy :chōōkiit chii nyoo kicham chōōki.

⁵³ -Mōōnkētē kule āmuuchē :anii ākuur Baaba kuyēētyēēchoo areet akeenke ānkōōmuuchē kōōyookwoō lukōōsyēk taman āk āyēēng' chēbo malayikaanik?

⁵⁴ Kāyityiin :ng'aleechu āk siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁵ Kuwēēkyi keyy :Yēesu bichoo ānkumwoochi kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē māchē kuweech kōōrēt sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa? Ntēē kwāāboontē keyy :anii akweek kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiisyē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto?

⁵⁶ Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab *wōōrkooyik.” Kimwēyēē :rubiik Yēesu!

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayee

(Māārō 14:53-65; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵⁷ Nto nii yoo kukwēryoot :bichooto Yēesu kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō. Kikiikōōruuukyi keyy wōlooto :kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik.

⁵⁸ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kiyēnkuutaab kaytaab chiichoo bo kōrōs ānkōōbuur āk riibiikaab kayaata sukukas kiyēē makuyeyakay.

⁵⁹ Kimach *:kōōkwēētaab Yuutayee tukul kōōyyoonkyinē :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu /sikiitiilchi meet.

⁶⁰ Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo ānkoo kisyeem :biich chēē chaang' kumōlōlchi Yēesu ng'al. Nto yitoy kōōnēm keyy :biiko alake āyēēnku

⁶¹ ānkumwooy kule, “Kimwooyē :chiichi kule imuuchē kōōturbuub Kōōtaab Yēyiin anku-teechee bēsyōōsyēk sōmōk.”

⁶² Kōōyyo *:kibkōrōs nyēē wōō ankuteebēē Yēesu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keyy ām ng'aleechu mwooyē :bichu?”

⁶³ Kusiiysi keyy :Yēesu. Kumwoochi subak :kibkōrōs nyoo wōō Yēesu kule, “Ātēēbēēniing' ām taayeetaab Yēyiin kule ii, 'Inyiing' man *Kāārārookiintētēē, Lakwataab Yēyiin? ”

⁶⁴ Kuwāl :Yēesu kule, “Ēē, wuu nyooto, 'keemwaay. Nteenee āmwoowook akweek tukul kule: +Mookas *Wēritaab Chii kōōbuurnēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ankookas kuchōōnēē boolik.”

⁶⁵ Kikwaany keyy :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach sirookyii ānkumwooy kule, “!Kookas, kaakookerkeyey keyy :chiichi Yēyiin! Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keyy āk chiichi? Kookas oob wōlēē kāākōōntosurto Yēyiin?

⁶⁶ Ōbērē nee :akweek?”

/Kēēlēēnchi, “Misyinē :meet.”

⁶⁷ King'utyinē :alake koonyek ānkōōtuluuchē, kusyēēchē :alake

⁶⁸ sukumwoochinē kule, “Kāārārookiintooni, ng'oo :nyoo kābiring'?”

Kituuch keyy :Bētērō

(Māārō 14:66-72; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Yooto kumiitē :Bētērō yoo kibo biiy, kuchō :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkumwoochi kule, “Kwēēboontōtēē keyy :nkinyiing' Yēesu nyēbo Kalilaaya.”

⁷⁰ Nteenee kutuuch keyy :Bētērō ām taayeetaab biiko tukul kule, “-Māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.”

⁷¹ Nto tēē yoo kōōnookyi :Bētērō yēbo oreet nyēē wēētii kayaata. Bērē kukas :chēēbto ake, kumwoochi biiko kule, “Kiboontootē keey :chiichi Yēesu nyēbo Nāāsārēt.”

⁷² Kutuuch keey subak :Bētērō kut kuchubchinē keey kule, “-Māānkētē :anii chiichi!”

⁷³ Nto nyēē mā tyaa kōōnookyi Bētērō :biiko chēē kikiyyoonyēē yooto ānkumwoochi kule, “Kubooyiit man, inyiing’ :ake. Kerkeey :ng’elyebng’uung’ nyēbo chiichi.”

⁷⁴ Kuchubtan keey :Bētērō kule, “-Māānkētē :anii chiichi!” Kubēkunēē :ng’aleechaa kuutiinyii, kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

⁷⁵ Yooto nanyuun koosoot :Bētērō yoo kimwooyē :Yēesu kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit, +meetuuch keey :inyiing’ areet sōmōk kule -mēēnkētōo.” Yooto kuwo saang’ ānkuwokuriir nyēē ng’waa miisin.

27

/Kikēēkwērchi Yēesu Bilaato

(Māārko 15:1; Luuka 23:1; Yoowaana 18:28)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul āk booyikaab Yuutayeeek kule /keebakach Yēesu.

² Yooto, /keerat :Yēesu /ānkēēkwērchi *:Bilaato nyoo kāāyooong’iintēetaab Rooma.

Kiriirunee :Yuuta ng’wēny

(Yēyuutēk 1:18-19)

³ Nto yu kakas :Yuuta nyoo kichoomtooy Yēesu kule /kaakiiruusta Yēesu, kuriirunee ng’wēny. Kikētyi feetaanichaa ki somom mbo kibkōrōs choo wōōyēch āk booyik.

⁴ Kimwoochi kule, “Kwaayey ng’ōōki achaaamte chii nyēē bēērē keey.” Yooto kukētyi :bichoo kule, “Kukwaaneeniing’!”

⁵ Yooto nanyuun kuwiirchi :Yuuta feetaanichaa *Kōōtaab Yēyiin ānkuwokookeet keey.

⁶ Yu kānyōōr :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch feetaanichaa kumwooy kule, “Sālōtiin :beesaanichu koroti, kunyi mēērook /kiikoochi lēnkuutaab Kōōtaab Yēyiin.”

⁷ Kung’alaal :bichoo nto mui yoo, kootiil kule /bokyaalee mbarreet nyēē /sikēēmuchinē biich chēē sobooy. /Kikēēkuurēē mbaraanaa Mbaraab Kibtērēēn.

⁸ Kiyooto nyēē kiyey /kēēkuurē wōlotoo ākoy kura kule, “Mbaraab Koroti”.

⁹ Kuyityiin :yooto āk kiyēē kimwooyē *:wōōrkooyōontēēt Cheremnyaa kule, “/Keenam betekik somom chēbo feeteet choo kyooltēē inee *:Isrāyēēliik

¹⁰ ankwaalee mbaraab kibtērēēn kuu wōlōo kimwooytoowoo :Yēyiin.”†

Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato

(Māārko 15:2-5; Luuka 23:3-5; Yoowaana 18:33-38)

¹¹ Nto kumii :Yēesu taayeetaab *Bilaato, kuteebēē :bāytooyiintonoo kule, “Inyiing’ :bāytooyiintēetaab Yuutayeeek?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto sinee.”

¹² Nto yu keeteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeeek kurubta keey Yēesu, kusiisyyi keey.

¹³ Kuteebēē :Bilaato kule, “-Mēēkāsē wōlēē tēē :ng’aleek chēē mwooyē :bichu kule ! kiiyey?”

¹⁴ Mānāākēt :Yēesu ng’ālyoo mbo kisich. Kubotyi :tonkoy bāytooyiintonoo.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēesu

(Māārko 15:6-15; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39–19:16)

¹⁵ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiit ake tukul kibratyaaanteet akeenke nyoo kaaku-tool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeeet.

¹⁶ Kimii ām bēsyōōsyēchooto chiito ake nyēē kikiikuchiis miisin kut /kikiikeerat. /Kikēēkuurēē chiichoo Baraaba.

¹⁷ Kunyoo, kuteebēē :Bilaato biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto kule, “Ng’oo :nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook, Baraaba nto Yēesu nyoo /kēēbērē *Kāārārookiintēēt?”

¹⁸ Kimwooyē :bāytooyiintonoo kuu nyooto kōōnkētē kule kiituyiityi :icheek Yēesu moo.

¹⁹ Kutākumiitē :Bilaato kēēbuurēē ng’echereenyi bo bāytooyiisyyēēt, kōōyookyi :koorkēenyi ng’ālyoo kule, “Kweeyiimaa :kiirwootik kuyyeech kubo chiichoo. Kunyi, -meeyeyee kiy kuuyu bēērē keey.”

²⁰ Kutēē yooto tukul, kitas taay :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab Yuutayeeek kōōwuruur bichoo kumwaayta /kiityaakta Baraaba /ankeebakach Yēesu.

²¹ Kuteeb subak :bāytooyiintonoo kule, “Nkōnō ām bichu āyēēng’ nyēē ōmāchē :akweek ātyooktoowook :anii?” Kulē, “Baraaba.”

²² Kuteeb subak :Bilaato kule, “Ayeyee nee Yēesu nyoo / kēēbērē *Kāārārōokiintēēt?” Kōōruumchi :bichoo tukul kule, “/Keebakach!”

²³ Kumwooy :bāytooyiintonoo kule, “Rōkōs nee :nyēē koyey :chiichi?” Kubōloobōl :bichoo kumwooyē kule, “/Keebakach! /Keebakach!”

²⁴ Yu kakas :Bilaato kule kāmēētākōmūchē bichoo ānkiimuuchē koong'etng'et wōōrōōryēēt, kuram bēēko ānkōōwuunēē āwunnyēk taayeytaab bichoo kumwooyē kule, “Kukwaaneenaak :korotiikaab chiichi, ābēērē keey :anii.”

²⁵ Yooto, kuwāl :bichoo tukul kule, “Kany kwaameech acheek :korotiikaab chiichi āk lōkōkyool!”

²⁶ Yooto kōōtyooktoochi :Bilaato bichoo Baraaba ānkōōkoochi /kiityōōlsēt Yēesu nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu

(Māārō 15:16-20; Yoowaana 19:2-3)

²⁷ Kukwēryoot :biikaab lukēēt Yēesu kaytaab bāytooyiintēēt *Bilaato nto tēē yoo, kōōruruuyi keey :lukēētaab booryēēt tukul Yēesu.

²⁸ Kubuutēē Yēesu sirook ānkōōlooyi sireet nyēē arraa,

²⁹ kutaay kuutwēētaab kātōok ānkōōkēmēērchi mēt kuyey wuu nyēē bāytooyiin. /Kiki-ikoochi kunamee kirōkto āwunyii nyēbo taay ānkubokukutunyēē :bichoo taayeenyii kuyey keey wuu nyēē kākooniyit Yēesu kumwoochinē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutay-ee!”

³⁰ Kung'utyi ānkōōsōrunēē kirōkoo kimii āwut ānkōōkōryōōnyēē mēt.

³¹ Yu /kāākiintosuur, /kiirēekunēē siraanaa arraa /ānkiilōoyi sirookyii choo kōbo kwaak nto tēē yoo, /keebeeta /subokēēkwērtoochi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur

(Māārō 15:21-32; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

³² Kumii /kēēbēētooy, /kēētuyyēē chiito ake nyēē kibo Kurēēn nyēē /kikēēkuurēē Simōōni. /Kēēkērchinē nyoo koong' bakeenke kukalab murtooywoontēētaab Yēesu.

³³ Nto yu /kakeeyit yēē /kikēēkuurēē Kolkoota (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt')

³⁴ /kiikoochi Yēesu *tifaayyik chēē /kikiikeetasee saakityeek* alak kule kuyey. Nto bēērē kuchamcham, kutay kuyey.

³⁵ Nto yu kāākukwērtoochi :bichoo Yēesu murtooywoontēēt, kubar *sēkēeryēēt sukōōnkētēē kule ng'oo :nyēē mākuuyib sireet nkōō.

³⁶ Nto kāākuyityo, kutēbēē :bichoo yooto kuriib Yēesu.

³⁷ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: YĒESU :NYI NYOO BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK. /Kikēēkwērtoochi kiyooto yoo bo mēētaab Yēesu barak am murtooywoontēēt.

³⁸ /Kikēēkwērtoochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. /Kikiyyoong'to ake kutābān āwutaab Yēesu nyēbo taay /ānkiyyoong'to ake komostaab kaataam.

³⁹ Kiinchuruurē :biiko chēē kimurē yooto Yēesu ānkukwērtooy mētewook

⁴⁰ kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē +mēēturbuub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee bēsyōōsyēk sōmōk? Iraraach keey, naas. Yoo inyiing' :Lakwataab Yēyiin, irēkunēē murtooywoontoonool!”

⁴¹ Kiinchuruur Yēesu :nkicheek mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik.

⁴² Kimwooyē kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas. Mā inee :bāytooyiintēētaab *Isrāyēē! Yoo keemuuch kurekunēē murtooywoontooni, +mākiyyēnchi.

⁴³ Kwēēkoosēē keey oob :chiichi Yēyiin ānkumwooyē kule, ‘Ayēku Lakwataab Yēyiin?’ Kany kusār naas :Yēyiin yoo chāmē.”

⁴⁴ Kiinchuruur :nkicheek kibng'ōōkisiisyēchoo /kikēēkwērtoochinē murtooywoontēēt āk inee.

Kime :Yēesu

(Māārō 15:33-41; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁵ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'etee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool.

27:24 Kiruu. 21:6-8   27:25 Choos. 2:19; Cherem. 26:15; Mat. 21:37-41; 22:7; Yēyut. 5:28   27:28 Luuka 23:11; Yoowa. 19:2   27:29 Mat. 27:11   27:30 Mat. 26:67   27:31 Mat. 20:19   * 27:34 /Kikēēyēyiisyē saakityeechaa kōōboot ng'wooninto.   27:34 Tyēēn. 69:21   27:35 Tyēēn. 22:18   27:37 Mat. 27:11   27:38 Isa. 53:12   27:39 Tyēēn. 22:7; 109:25   27:40 Māārō 15:39; Yoowa. 2:19   27:42 Mat. 27:11   27:43 Tyēēn. 22:8; Māārō 15:39   27:45 Āmōōs 8:9

46 Yu kayit äsiiswëk sokool, kōōnchō :Yēesu kule, “Yēyiintēnyuu, Yēyiintēnyuu, ntēē 'kee-bakaaktaa anii!”† (Kimwooyē yooto am kuutiinyii kule, “Ēli, ēli, lema sabaktani?”)

47 Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Miitē kukuurē *Eliiya.”

48 Yooto kulabatee :akeenke am icheek kiroonkuryēēt ankooluunta *tifaayik chēē ki tāytāy ānkurutyi kiroonkuryoosoo kēētīt nto yityo kōōyokoochi kuutiitaab Yēesu.

49 Kimwooyē :alake kule, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokooraraach!”

50 Kiinchō :Yēesu ankung'et.

51 Yooto bakeenke, kukērēerunē keey āyēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin. Kiitimiimākyo :kōōrēēt ānkōōtēsiis :rwoontōōk.

52 Kiitēēsiis :kochonkoosyey kuyootākiis ānkung'ēētyo :biiko chēē chaang' choo kikiikubēk ānki churtootiin.

53 King'ēētyēē :bichoo kochonkoosyey, nto yu / kaakiing'eetee Yēesu meet, kuba Yēerusālēm ānkōōboorchi keey biiko chēē chaang'.

54 Yu kakas :nyēē wōō nyēbo lukēēt āk biikyii choo kiriibē Yēesu kibring'ring'nyoosoo ākoo ng'aleek tukul chēē kiyēyākiis, kumuuyo ānkumwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi!”

55 Kikiyyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake chēē chaang' yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchooto :choo kiboontootē keey Yēesu kuchakee Kalilaaya kuyēētyēēchinootē.

56 Alak am chooto ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk Yōōsēēf ākoo kaametiitaab wērichoo kibo Sebetaayo.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

57 Nto yu kēēmēn :kōōrēēt, kuchō :chiito ake nyēē ki rubiintēētaab Yēesu ānkiboonto bāytit nyēē wōō. Kibo *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Arimataaya nto kaayneenyii ku Yōōsēēf.

58 Kiwo :chiichoo wōlēē kimii :Bilaato ānkusoom /kiikoochi bōōrtaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato /kiikoochi.

59 Kimwaayta :Yōōsēēf /kiirēēkunēē bōōrtaab Yēesu murtooywoontēēt /ankeeratee ankeet nyēē tiliil.

60 Nto tēē yoo, wokōōkoochi kochonkeenyii nyēē kitākōōwōrē /ānkimānāākēēmuchi chii. Yooto kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker kurkeetaab kochonkaanaa ānkuwēēchi keey.

61 Kikiibuurēē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake yooto kukas kochonkaanaa.

/Kikēēriib wōloo /kikēēmuchinē Yēesu

62 Nto yu kāyyēēkunēē, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kubēēchi :mbo kibkōrōs ākoo *Farisaay-eek *Bilaato ānkumwoochi kule,

63 “Mokoryoontēēt, kimwooyē :ng'wiintonoo bo chii yooto kitākusoboot kule, †+Maang'eetee meet yoo kaakukeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku,

64 kunyi mwaayte /kēēriib kochonkaanaa ākoy bēsyoosoo bo sōmōk. Nto buch, imuuchē :rubiikyii bokuchoor muusto nto tēē yoo kumwoochi biiko kule /kookiing'eetee meet. Makumiyatiit yooto :ng'wiinyaneet nyiitēnyii bo lēt kusiir nyoo kibo taay.”

65 Kuwālchi :Bilaato kule, “Obeete riibiik alak bōōriib kochonkaanaa kuriibākoy kuu wōloo ōmuuktooy.”

66 Kuba :bichoo ānkubokōōtiiny kurkeetaab kochonkaanaa kāroomin kumoolchi rwaan-taanaa yooto ānkōōkoochi riibiichoo kuriib.

28

King'eetee :Yēesu meet

(Māārko 16:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

1 Yu kēērī :kōōrēēt kukookukeeyta :bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa nyiin ake bokoowaam kochonkaanaa.

2 Yooto, kōōring'riing' :kōōrēēt miisin kuuyu kikiikurēēkunēē * :malayikeetaab Yēyiin barak, kiwo ākoy kochonkaanaa ānkuwunukto rwaanteet ānkōōbuurēē barak.

3 Kiilēkēchēēchē :malayikaanaa kuu yoo keewech :kōōrēēt anki leelach :sirooyii kuu kweyaanteet.

4 Yooto kumuuyo :riibiichoo kimii yooto ānkubōōtoon kut wuu nyēē mākubēk.

5 Kumwoochi :malayikeet chēēbyōōsōōchoo kule, “-Mōōmuuyē, ānkētē :anii kule ōchēng'ē :akweek Yēesu nyoo /kōkēēkwērtoochinē murtooywoontēēt.

⁶ Māmiitē yu nteenee kaakung'eetee meet kuu yoo kimwooyē. Okwaa bookas wōloo kōmiitē

⁷ ankoobe areet akeenke bōōmwoochi rubiikyii kule, 'Kaakung'eetee :Yēesu meet anku-makoonto Kalilaaya wōlēē bōōnyōōrchinē.' Kookas oob?"

⁸ Yooto kung'ēētyo :chēēbyōōsōōchoo areet akeenke ankulabat bokumwoochi rubiikaab Yēesu ng'aleechaa. Kitinyē bōōtoonik chēē katasta keey ng'erekweek chēē chaang'.

⁹ Kumii tākulābātē, kutuuyēē Yēesu. Kootaakwees icheek :Yēesu nto yityo kukutuny kukōōb kērēēnkōōkaab Yēesu nyēē kākutunkyi.

¹⁰ Nto tēē yoo, kumwoochi :Yēesu kule, "Mōōmuuyē. Bōōmwoochi mbo ng'etaabiya kuba Kalilaaya bokēēnyōōryē wōlooto."

Kiyēē kimwooy :riibiik

¹¹ Kumiitē :chēēbyōōsōōchoo kubēētii, kikiikung'ēētyo :riibiik alake ankuba kirring' bokumwoochi mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kiy ake tukul nyēē kaakuyeyakay.

¹² Nto yu kāākutuyoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik kuchōb ng'aleek. Kiikoochi riibiichoo beesaanik chēē chaang'

¹³ ānkumwoochi kule, "Omwaya kule, 'Kokwa :rubiikaab Yēesu kwēēmooy ankuchoor muustaab Yēesu kukākēruuyē!'

¹⁴ Nto yoo kāyityi :ng'aleechu bāytooyiintēt, +mākēēmwoochi :acheek kāroomin āmēēbērē makunamaak akweek :ng'ala."

¹⁵ Kunam :riibiichoo beesaanichaa ankuwey kuu yoo /kākēēmwoochinē. /Kikyaamtaatee ng'aleechaa kimwooyē :riibiichoo wōlēē miitē :Yuutayeek ākoy kura.

Ng'aleekaab lētuut chēē kiikiimchi :Yēesu rubiikyii

(Māarkō 16:15-18)

¹⁶ Kiba :rubiichoo ki taman āk akeenke lekem ām Kalilaaya wōloo kimwoochinē :Yēesu kule kuba.

¹⁷ Nto yu kakas :rubiichoo Yēesu, kukutunkyi. Nteenee manaacham :alake kule ki Yēesu :nyooto.

¹⁸ Yooto kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, "Kōōkēēkōōno anii kāāmuukēywēēk tukul chēē miitē kibkōōnkōy āk chēē miitē ng'wēny.

¹⁹ Kunyoo obeetaate bōrōryōōsyēk tukul ankooyey biiko kuyēk rubiikyuu. Ōbātisanē ām kaayneetaab Baaba, nyēbo Leekweet ākoo nyēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²⁰ Ōnēētē bichooto koooyey kiy ake tukul nyēē kāāmwoowok. Nto kubooyit man, āboontē keey akweek ākoy tabantaab kōōrēt."

Määrkō

Taayta

Siriintēet, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: / Kiisōōtyinē kule kisirē :Määrkō lōkōōywēchu bo soboontaab Yēesu āk yiisyēenyii. Ku āybēeryoo :Määrkō, kinyōōr bārooyinto nyēē kikas Yēesu ānkuyēbchi yūit ng'aleekyīi ām Yēerusālēēm ānkōōyēnchi. Nto lētuunoo, chokunoomnyo :Määrkō āk Bāwulō ākoo Barnaaba ām baanta nyēē kyoomtootē ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Kiyēētyēēchinoot :inee Bētērō ām bēsyoōsyēk chēē chaang' nyēē / kiisōōtyinē kule ng'aleek chēē chaang' chēē kisir kurubta keey āk Yēesu ku chēē kirārchinē :Bētērō.

/Kīkēēsirchinē kitaabuuni biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeek. Mēēnkētāktōōs :kēnyīit nyēē /kīkēēsirē nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kwēēnuutaab kēnyīitaab 45 ākoy 55 KK. -/ Mākiinkētē mbo kubooyiit man yoo /kīkēēsirē kitaabuuni bo Määrkō /kumanaa-keesir nyēbo Mataayo nto /kikiikēesir. /Kēēbērē kitinyē man :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēetaab Yēyiin yoo kimwoowēch kule kitaabuutaab Mataayo :nyēbo taay /kesir. Yoo /kākīikuykuuchiin kitaabuunechu tukwaay, tookunoot kule kiinkētē :Määrkō kiyēē mii kitaabuutaab Mataayo ānkīyēyiisyēē ng'aleek alak chēbo kitaabuunaata. Manaatwech :Määrkō komoswookik choo mānāmē keey āk biiko choo mā Yuutayeek. Ibānyboonyē komoswookik choo nāmē keey āk ātēbuutēkaab Yuutayeek choo kitōsōsyinē bichoo kōōnkēt.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Ng'ālōolēē :Määrkō miisin *kiyēē kiyey* :Yēesu kusiir *kiyēē kimwa*. Ikiimē kurubta keey āk kāamuukēywēēkaab Yēesu kooraraach, kootyaakta ānkōōsoob biich. Ikwēnyē miisin kule Yēesu ku Motwooriintēetaab Yēyiin ānku Lakwanyii. Ibooru :tukuukaab kwōng'ut, kāāsoobseēt, kaatyaaktaayeetaab biiko ām wōlēē mii :tāmirmirook chēē miyootēch, kāāmuukēywēēkyii kunyōōchi biiko kaat choolwookātēng'waa, kule inee ku lakwataab Yēyiin.

Toowunēē :kitaabuuni lōkōōywēkaab yiisyēetaab Yēesu ām wōlēē mii :biiko yoo kyoomu kule kāākuchō :bāytooyiisyēetaab Yēyiin kōōrēēt. Twēchē :Määrkō kunyil chēē chaang' kule /kīkēēkwētoochi Yēesu *murtooywoontēēt kuyēk kēēlto nyēē kēēchoomnyo Yēyiin āk biiko. /Kikiing'woonchi Yēesu kubo ng'ōōkiswookikyoo (kas kur. 8:31; 9:31; 10:33-34, 45). /Kikiibanybaany miisin ng'aleekaab wilkiit nyēbo lētuut nyoo /kīkēēkwētoochinē Yēesu murtooywoontēēt /ankiiteryeechee ng'eeteenyii bo meet āk yoo /kīkēēyibē kuwo barak.

Kāroomēch :lōkōōywēchu ām wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt āmēēbērē Yuutayeek baatey. Ibooru :ng'ālyoontēēt 'Kiriistōōs' ām kuutiitaab Kirikiik āk ng'ālyoontēēt 'Maasyaak' (Meesaaya) ām kuutiitaab Iburaneek kule 'nyēē ng'aabaat', ānkwoorōōru chiito nyēē kī-ikuchōb :Yēyiintēēt ānkōōkoochi yiisyēēt nyēē kiikutōōlchi. /Kēēyēyiisyēē kaaynaani kurubta keey āk nyoo ityooktooy biich āk bāytooyiintēēt nyoo kiikukanyaana :Yuutayeek ām kēnyīis chēē chaang' ānku nyoo twekaat miisin ām kiyēē kimwoowu :wōōrkooyikaab Yēyiin ām Kiirootyēt nyoo bo Kēny. Ibooru :komoswookik chēē chaang' choo twēchē :Kiirootyēt nyoo Lēēl nyoo bo Kēny kule mēēbērē kimuru buch :chōōnēetaab Kiriistō, nteenee kimiitē chōbuutēkaab Yēyiintēēt kung'eete kēnyīis āk kēnyīis. /Kēēyēyiisyēē ng'ālyoontēēt 'wēritaab' ām kuutiitaab Iburaneek ām kēēlto nyēē baraay āmā baatey lakwataab anum ām yyoontēēt. I-ārōōru kērkēyinto ām ātēbuutēk ām kwēēnuutaab 'wēēriit' āk 'kwaan'. Mii mbo :kērkēyinto nyēē wuu nyooto yoo /kākēēlē 'leekweet' kuuyu kēēyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kubo kule inee :nyēē kiyēēēch ankeekerkeeye āk inee ām kēēlto ake. Yēku :biiko tukul lōkōkaab Yēyiin ām tāmirmiryēēt yoo kēēyēnchi Yēesu, ng'ālyoo nyēē ibooru kule /kiikēēnyōōchi kaat choolwookātēng'waa ānkōōkōōwut bāytooyiisyēetaab Yēyiin.

Kiyeyta :Yoowaana kēēltaab Yēesu

(Mataayo 3:1-12; Luuka 3:1-18; Yoowaana 1:19-28)

¹ Lōkōōywēk :chu chēē kāroomēch chēbo Lakwataab Yēyiin, Yēesu *Kiriistō.

² Kikiikumwooy :Yēyiin kēny kubununēē wōōrkooywoontēēt Isaaya *kule,
 "+Māāyooktē kīyookiintēēnyuu

koonto wokuyēytoowuung' kēēlto."†

³ /Kikeesir subak kule,

"Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule,

'Ōchōb keey,

ānkōōchulchi Mokoryoontēēt kēēlto."†

⁴ Kiiyookiintonoo ku Bätisāniintēēt Yoowaana. Kyoomtooy ām kōōr nyēē suurkwēēn kule māchāktōōs :biiko kuweek ām miyootyēēt /ankeebatisan, sukunyōōchi :Yēyiin kaat.

⁵ King'ēetyēē :biiko chēē chaang' Yēerusālēm ākoo komoswookik tukul chēbo Yēēmēētaab Yuuteeya bokukas lōkōōywēchoo bo Yoowaana. Nto yu kābokumwooy choolwookātēēng'waa /keebatisanee āynēētaab Yoortaan.

⁶ Kikiilaach :Yoowaana sireet nyēē /kikiikwoorunēē sabureekaab *tembes, ankumootee keey anweetaab suwe. Kyoomē taalamik ākoo kimnyeteet.

⁷ Kimwoochinootē biiko kule, “Yoo kaawaany kāānēētiisyēnyuu, mākuchō :chiito ake nyēē boonto kāāmuukēywēēk kubiira nyēē -maayemaat ārēēkyi kwēyōōnik.

⁸ Kaabatisaneenaak :anii bēēko, nteenee makubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

/Kikeebatisan Yēēsu

(Mataayo 3:13-17; Luuka 3:21-22)

⁹ Nto mii bēsyēēt ake, kuchōōnēē :Yēēsu Nāāsārēēt ām Yēēmēētaab Kalilaaya ankubatisanee :Yoowaana āynēētaab Yoortaan.

¹⁰ Yu kāloong'unēē bēēko, kukas barak kuyootāktōōs ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē.

¹¹ Yooto, kumwooy :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē, ānkāāng'ērēkyinē.”

/Kikeetyem Yēēsu ām suurkwēēn

(Mataayo 4:1-11; Luuka 4:1-13)

¹²⁻¹³ Kukweryoot bakeenke :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēēsu ākoy suurkwēēn, wōlēē kimii :nkicheek tyoong'iikaab wuuyēēt. Kiibuur :Yēēsu wōlooto bēsyōōsyēk artam āmāmi :kiy nyēē kyoomē. Kutyem *Kēniintēēt, kumii wōlooto. Yu kāwēēchi keey :Kēniintēēt, kukwa :malayikaanikaab Yēyiin ānkuyēētyēēchi.

Kitoow :Yēēsu kwaamtaat lōkōōywēkaab Yēyiin

(Mataayo 4:12-17; Luuka 4:14-15)

¹⁴ Nto mii bēsyēēt ake yu /kabokeerat Yoowaana, kooyey :Yēēsu Yēēmēētaab Kalilaaya kwaamtaat lōkōōywēk chēē kāroomēch chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁵ Kimwooyē kule, “Kaakuyit :bēsyēēt! Kāākuyityook :bāytooyisyēētaab Yēyiin! Oweeksee choolwookātēēng'woong' ānkōōyēnchi Lōkōōywēchu Kāroomēch.”

Rubiikaab Yēēsu chēbo taay

(Mataayo 4:18-22; Luuka 5:1-11)

¹⁶ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kuwēēsyētootēē sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya, kukas biiko āyēēng' chēē kimii kuwiirchinē nēētiinēk bēēko kunāmē *burburiinēk. Bichooto ku Simōōni ākoo ng'eetaabkaamet Antereeya.

¹⁷ Kukuur :Yēēsu icheek kule, “Orubwaa! +Maaneetaak wōlēē ōyisuntooy biiko.”

¹⁸ Kubākooktooy bakeenke nēētiinēkwaa bo burburiinēk ānkurubē Yēēsu.

¹⁹ Yu keenaata :Yēēsu taay kisich, kukas biiko alak āyēēng' kumii mwēēnkēēng'waa kuyēytooy nēētiinēkwaa. Bichooto ku Yāākōbō ākoo ng'eetaabkaamet, Yoowaana wērichoo bo Sebetaayo.

²⁰ Kukuur :Yēēsu nkicheek. Kukāsē kuu nyooto, kubākookyinē kwaan mwēēng' āk biiko chēē kimii kuyēchinē yiisyēēt ankurub Yēēsu.

Kāāmuukēywēēkaab Yēēsu

(Luuka 4:31-37)

²¹ Kiwo :Yēēsu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :tukul *kōōtaab saayēet ankooneet :Yēēsu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

²² Kiilat :biiko wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu. Kimēnēētē kuu wōloo kiinēētitooy :kāānēētikaab kiruutēk, nteenee kiinēētē ām kāāmuukēywēēk.

²³ Kimii kōyooto bo saayēet :chiito ake nyēē kiyyimē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

²⁴ Kubōlchi :tāmirmiryoonoo Yēēsu kule, “Imāchēēnēēch nee ōō, Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt? Imāchēē ibakacheeh? Ntēē ānkētiing'! Inyiing' :nyoo ichurtaat ānkiiboontē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.”

²⁵ Kōōburyoong'to :Yēēsu kule, “Siis, ankiichuwunee chiichi!”

²⁶ Yu kāmwooy kuu nyooto, kōōsimsiim :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo. Kōōnchō ankuchuwunee chiichoo.

²⁷ Kiilat :biiko tukul / ankeeteabee key kule, “Ng'al nee :chu? Boonto :Yēesu kāamuukēywēek chēe imuuchē kōōnēetiisyēē am kēelto nyēē leel, ak chēē ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyi!”

²⁸ /Kikyaamtaatee ng'aleechaa Yēēmēētaab Kalilaaya kumukuul.

Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'
(Mataayo 8:14-17; Luuka 4:38-41)

²⁹ Yu kang'eetee :Yēesu ākoo rubiikyii *kōōtaab saayeet, kuba kaab Simōōni.

³⁰ Kimnyoonē :cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni. Yu /kākēēmwoochi Yēesu kule mnyoonē :cheebyoosyaanaa,

³¹ kuwo ankunam āwut kōōyyo. Kusob :cheebyoosyeet ānkubāyis.

³² Yu kararakta :asiista, kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko tukul chēē kimnyoontōōs ak chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch.

³³ Kibokōōruruukyi keye :biiko chēē chaang' kurkat saang' am kōoyoto kimii :Yēesu.

³⁴ Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang' chēē kiboonto bōōrwoonik chēē kimakerkeye ānkōōbēbēeto tāmirmirook chēē chaang' chēē miyootēch. Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo kuuyu kiinkētē :icheek wōlēē wuu :inee.

Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk Kalilaaya tukul
(Mataayo 4:23-25; Luuka 4:42-44)

³⁵ Yu kang'ēeyēn :kōōrēet, kung'eet :Yēesu ānkuwo wōlēē kimālēēkitēē :chii wokusaay Yēyiin.

³⁶ Nto bēre kusēw mbo :Simōōni kule mēekumii :Yēesu, kucheeng'aat.

³⁷ Yu kunyōōr, kumwoochi kule, “Mii kuchēēng'iiing' :biiko.”

³⁸ Kulē :Yēesu, “Māchāktōōs keebe komosta ake waa-ante lōkōōywēkaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kyāāchōōnchinē.”

³⁹ Kyaamtaatee :Yēesu lōkōōywēk kooriikaab saayeet am Kalilaaya tukul, ānkōōbēbēētootē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēetyēē biiko.

Kiisoob :Yēesu chii nyēē kiboonto makereen
(Mataayo 8:1-4; Luuka 5:12-16)

⁴⁰ Kichōōnchi :chiito ake Yēesu bēsyēēt ake :nyēē kiboonto *makereenik. Kukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēet, yoo ichāmē, isooboo sāatiliilitu kuuyu ānkētē kule imuuchē.”

⁴¹ Kuriiree :Yēesu. Yooto, kōōyokooyto āwut kutiiny chiichoo ānkulēēnchi, “Āchāmē. Kunyi, itililiitu!”

⁴² Kusob :chiichoo bakeenke.

⁴³ Yu kāsob, kōōkālōonchi :Yēesu kule,

⁴⁴ “-Mēēmwoochi chii ake tukul ng'aleechu. Nteenee iwē ānkuwēēboorchi keye *kibkōōrōs kukasing', siitooku kule 'kēētililiitu. Iyib tukuuk chēē ibirchinēē Yēyiin kōōnkōy / sikeeyēwuung' kōōrōsēek kuu wōlōo kimwooytooy *Muusa am kiruutēk.”

⁴⁵ Ānkoo kuwuu nyooto, kiwo :chiichoo ankwaamtaat lōkōōywēchoo. Ki yoo kēēwut :Yēesu kiriing' ake tukul, kōōruruukinē keye :biiko, kumāchē /kiisoob. Kiyey :ng'aleechaa kut mēēkōōwutē :Yēesu kiriinkōōsyēchoo kukāsē :biiko. Ānkoo kiibuurchinē keye :Yēesu taban wōlēē mālēēkitēē :chii, kitākukwoonchinē :biiko am komoswookik tukul.

2

Tinyē :Yēesu kāamuukēy kunyōōchi biiko kaat
(Mataayo 9:1-8; Luuka 5:17-26)

¹ Nto miī bēsyēēt ake, kooyey :Yēesu Kaabernaam. Nyēē mā tyaa, kukas :biiko kule kāākuchō.

² Kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyi keye kō ākoy saang' kut kimāmii wōlēē kiisiirē :chii kereeng'. Kwoomchi :Yēesu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

³ Kutākwoomtooy :Yēesu lōkōōywēchoo, koomut :biiko alake ang'wanu chiito ake nyēē kichunkutoot.

⁴ Nto kuuyu kimāmii :bārooyinto nyēē kiimuuchē :bichoo kukasee Yēesu, kubeeta chiichoo ākoy kōōto barak ānkubut kēsyēkuut kutook yēē kiimuuchē kōōyokooytēē chiichooto. Kōōyokooyto chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēesu. ⁵ Yu kakas :Yēesu kule kiikoosēē keye :bichoo inee, kumwoochi chiichoo kichunkutoot kule, “Wēnyoo, /kākēēnyōōwuung' kaat am choolwookātēēng'uung'!”

⁶ Kimii yooto :kānēētikaab kiruutēk alake chēē kiing'unyng'uung'tōōs kumwooyē kule,

⁷ “Äm nee yu ng'äloolē :chiichi kuu nyi? Käyib keey kule inee ku Yēyiin sōō? Ng'oo :nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat äm choolwookätēng'waa, yoo mā Yēyiin nkit?”

⁸ Nteenee kōōnkēt :Yēēsu äm tämirmiryēēnyii kiyēē kimii kōōsōōtē :käänēētichoo. Kumwoochi kule, “Äm nee soosoot :akweek kuu nyooto?”

⁹ Kuskus nkōōnō? Ämwoochi chiichi chunkutoot kule, /'Kākēēnyōōwung' kaat,' nto kule, 'Ng'eet, ankiinam tiirbeeng'uung', änkiiwēēsyēt’?

¹⁰ +Mookas raat kule äboontē :anii, *Wēritaab Chii, kāmūukēyēwēēk äm kōōrooni chēē ämuuchēē änyōōchi biiko kaat äm choolwookätēēt.”

¹¹ Yooto bakeenke kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, “Yyoony, ankiinam tiirbeeng'uung', änkiiwēēchi keey kaa.”

¹² /Kēēmwoochinē chiichooto kichunkutoot kuu nyooto, kung'ēētē änkunāmē tiirbeenyii änkūwēēchinē keey, kukāsē :biiko tukul. Kiilat :biiko ankookaasta Yēyiin, kuuyu ki ng'al :choo chēē kimānāyēyākiis bēsyēēt ake.

Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mäkiiriiku

(Mataayo 9:9-13; Luuka 5:27-32)

¹³ Nto müi bēsyēēt ake, kuwo :Yēēsu subak sakaramteetaab Tōōliilēetaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' ankooneet :inee ng'älyoontēetaab Yēyiin.

¹⁴ Kutākumii kuwēēsyētootē, kukas chiito ake nyēē kimii kēēbuur kēryō kōōruruuchē *syuruut. /Kikēēkuurēē chiichoo Laawi araab Alfaayo. Kumwoochi :Yēēsu kule, “Rubwaa!” Kung'eet :Laawi ankurub.

¹⁵ Kuwēētō keey :Yēēsu lētuunoo rubiikyii, kāruruukikaab syuruut chēē chaang' äkoo mbo biiko chēē /kikeetay choo kiboontootē keey tukul änkubokwoomiis kaab Laawi.

¹⁶ Yu kakas *:Fariisaayek alake chēē ki käänēētikaab kiruutēk kuu nyooto, kumwoochi rubiikaab Yēēsu kule, “Äm nee yu ämiisyē :chiichi äkoo kāruruukichu bo syuruut äkoo mbo alak chēē -/mäkiiriiku?”

¹⁷ Kumwoochi :Yēēsu käänēētichoo bo kiruutēk kule, “Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs käänyooyiintēēt. Nteenee mächēēng'ootē :choo sobchootiin. Kyāächōōnii :anii chääkuurē biiko choo choolwookēnootiin, mēēbērē choo isōōtē kule churtootiin.”

Käänēētiisyēēetaab Yēēsu nyēē lēēl

(Mataayo 9:14-17; Luuka 5:33-39)

¹⁸ Kikirē äm bēsyōōsyēchooto :rubiikaab Bätisāniintēēt Yoowaana äkoo Fariisaayek ämiisyēēt. Nto müi yoo, kukwoonchi :biiko Yēēsu ankuteebēe kule, “Äm nee yu kirē :rubiikaab Yoowaana äkoo choo bo Fariisaayek ämiisyēēt, ämēēbērē kirē :cheekuuk?”

¹⁹ Kukētyinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, “-Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa äm saakweetaab kooyēy yoo müi :saanteetaab leekwa.

²⁰ Makuyit :bēsyēēt nyēē +/mäkiinēmunēē saantaanaa wōlēē müi chōōrōōnuutēkyii. Ku yooto :yēē makoorukuut keey :chōōrōōnuutēkyii.”

²¹ Kumwoochi subak tyoonkōōchēēt ake kule, “-/ Mākēētīlē ankeet nyēē tākulēēl / änkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo / kakeeyey kuu nyooto, kusirinyäktōōs :ankaanaa änkung'ēti yooto kubariyit :koong'ta miisin.

²² Nto subak -/mäkēēroonkyinē kibkeetiis chēē /kātākēyēyē wōōnkit nyēē yoos, kuuyu yoo kakuut :kibkeetiisyechaa, kung'ētyēē wōōnkoo kuwasta keey *:tifaayiiik. Nteenee mächäktōōs /kēēroonkyinē tifaayiiik choo /kātākēyēyē wōōnkit nyēē lēēl.”

Bāwu :Yēēsu bēsyēēetaab Sabaato

(Mataayo 12:1-8; Luuka 6:1-5)

²³ Nto müi bēsyēēt nyēē ki *Sabaato, kumur :Yēēsu äkoo rubiikyii mbareetaab nkoonuuk. Kumii kumurē yooto, kuswech :rubiikyii mētewookaab nkoonuuk, kubiriir ankwaam.

²⁴ Yu kakas *:Fariisaayek alake chēē kimiiitē yooto kiyēē kayey :rubiichoo, kumwoochi Yēēsu kule, “Kas! Äm nee yu müi :rubiikuuk kwiiiryēē kiruutyēēt nyoo yēēt /kēēkēsiis äm bēsyēēetaab Sabaato.”

²⁵ Kukētyi :Yēēsu Fariisaayeechaa kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē :Bäytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoomē :kēmēwuut äkoo biiko choo kiboonto keey?”

²⁶ Yoo ki *kibkōōrōs nyēē wōō :Abyataar, kuwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin /änkiikoochi mukaati-inek choo /kikēēchämchinē mbo *kibkōōrōs nkit. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa änkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey.

²⁷ Kunyoo, bāwu :chiito Sabaato ämēēbērē bāwu :Sabaato chiito.

²⁸ Kunyi, bāwu *:Wēritaab Chii bēsyēēetaab Sabaato.”

3

Kiisooibiis :Yēesu ām bēsyeētaab Sabaato

(Mataayo 12:9-14; Luuka 6:6-11)

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kōowut subak :Yēesu *kōōtaab saayeet. Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kisōnkōchoot :āwut.

² Kimii yooto :nkicheek *Farisaayeek chēē kimāchē kukas yoo kēesoobiis :Yēesu ām bēsyeētaab *Sabaato subokōōyooong'tēē kōōk.

³ Yu kakas :Yēesu chiichoo kisōnkōchoot :āwut, kukuur kuchō taay. Nto yityo,

⁴ kuteebēe bichoo kule, “Chām wēēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam ām bēsyeētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisooibiis, nto /kēēbākākiis?” Kisiisyo :bichoo.

⁵ Kōōrōōtoot :Yēesu bichoo nyēē kāng'woonchi, kuuyu kimātinyē :icheek kiisayta. Kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē kuu nyooto, kukārāmiitu :āwut.

⁶ Kukāsē :Farisaayeet kuu nyooto, kung'eētōōs, bokutuuytōōs ākoo biikaab *Ērōōtē kusat koowaang'ta Yēesu.

Kikwoonchi :biiko chēē chaang' Yēesu

⁷ Nto mii yoo, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii ākoy Tōōliilētaab Kalilaaya. Kirub :biiko chēē chaang' chēē kikwoonēē komoswookik alak chēbo yēmēētaab Kalilaaya.

⁸ Kibo :alake chēē chaang' *kiriinkēētaab Yēerusālēm ām yēmēētaab Yuuteeya ākoo komoswookik alak chēbo yēmōonooto. Kikwoonēē :alake yēmēētaab Itumeeya, kukwoonēē :alake yēmōōsyēk chēē kimii biitēētaab āynēētaab Yooritaan. Nto alak kibo yēmēētaab Tiirō ākoo Sitōōn. Kikwoonii :bichoo bokukāsē kiyēē kimii :Yēesu kuyeyē.

⁹ Nto kuuyu kikiikuchaang' iit :biiko ānkimii kāwunuk keey kut kāākuriiky :Yēesu sakaramteetaab tōōliilēēt, kōōyookto :Yēesu rubiikyii bokuyib mwēēnkēēt sukung'eet kōōnēētiis kumii kēēbuur mwēēng' ām tōōliil.

¹⁰ Kiwunuk keey :biiko chēē kimnyoontōōs sukutiiny Yēesu, kuuyu kikiikōōsoob :inee biiko chēē chaang'.

¹¹ Kimii :biiko chēē kiyyimē :tāmirmirook chēē miyootēch. Ki yoo kakas :tāmirmiroochoo Yēesu, kuyeyē bichoo kukutuny ām taayeetaab Yēesu ānkōōnchōōyis kule, “Inyiing' Lakwataab Yēyiin!”

¹² Kiker koong' :Yēesu tāmirmiroochoo miyootēch -mēēboor wōlēē kiwuu :inee.

Kikwey :Yēesu lēbkēēyik taman āk āyēēng'

(Mataayo 10:1-4; Luuka 6:12-16)

¹³ Nto mii bēsyeēt ake, kukwey :Yēesu biikyii ānkuwēēto lekem.

¹⁴ Bichooto ku taman āk āyēēng' ānkukuurēē chooto *lēbkēēyik. Kimāchē kule kōōbuurtooy keey sukōōyooktooy bokwoomtootē lōkōōyiwēk chēē kāroomēch

¹⁵ ānkōōkoochi mbo kāāmuukēywēek chēē ibēēētēē tāmirmirook chēē miyootēch kung'eētyēē biiko.

¹⁶ Lēbkēēyichoo taman āk āyēēng' choo kikwēyē :Yēesu ku: Simōōni nyēē kitoochi :Yēesu kaayneet ake kule Bētērō,

¹⁷ Yāākōbō araab Sebētaayo ākoo ng'eetaabkaamet Yoowaana. Kukuur :Yēesu bichoo tukwaay kule 'Bōnēērkē'. (Kaayna nyēē ibooru kule murēnēētaab iileet.)

¹⁸ Chuut alak ku Antereeya, Filibō, Baatolomaayo, Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Taataayo, Simōōni Kananaayo, (kiibooru kaaynaani bo Kananaayo kule ki murēn nyēbo booryēēt)

¹⁹ ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētuunoo.

/Kikiisōōtē kule kiikubun :mēt Yēesu

(Mataayo 12:24-32; Luuka 11:15-23; 12:10)

²⁰ Yu kang'eete :Yēesu lekem, kooyeyē Kaabernaam. Kirub :biiko chēē chaang' subak kut kimēēmuuchē :inee ākoo rubiikyii kwoomiis.

²¹ Yu kāyityi kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet :ng'aleechaa, kuba kumāchē bokukwēryoon kuchō kaa, kuuyu /kikēēmwooyē kule kiikubun :mēt.

²² Kimii :kāānēētikaab kiruutēk alak chēē kikwoonēē Yēerusālēm bokukāsē kiyēē kiinēētē :Yēesu. Kimwooyē :kāānēētichoo kule, “Kookunam chiichi :Bēēlsēbuul nyoo kāāyooong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch. Nyooto :nyēē miitē kōōkoochinē nkuruuk chēē kwētēē tāmirmirook chēē miyootēch.”

²³ Yu kakas :Yēesu kuu nyooto, kukuur kãānēētichoo ānkōōboorchinēē ng'al tyoonkōōchoy. Kiteebē kule, "Imuuchē :Kibrōkōsyoontēēt kukwet tāmirmirookyii?"

²⁴ Yoo kaakubchey keey :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, ankubar keey nkit, ibuurtooy ānō :kōōroonoo? Māburyēt?

²⁵ Nto kubo kwaak yoo kãākutooytoochiin :kayta ake, mābotē :kayaa?

²⁶ Kunyoo, yoo kãākukōōno :Kibrōkōsyoontēēt kãamuukēyewēēk chēē ākwētēē lukēēnyii, mābotē :bãytooyiisyēēnyii?

²⁷ Mii :ng'oo nyēē imuuchē kōōwut kaytaab chii nyēbo nkur ānkōōnēmunnēē tukuukyii? Yoo kamarat chiichoo, mākoy kōōnēmunnēē tukuukyii.

²⁸ Kãāmwoowook, imuuchãktōōs kunyōōchi :Yēyiin kaat chii ām chooolwookātēēnyii tukul āk mbo kōchōōng'nāt ake tukul.

²⁹ Nteenee -/mākēēnyōōchinēē kaat chii nyoo kōchōōnkyinēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kunyoo, kiikurat chiichoo :choolwookātēēt ākookoy."

³⁰ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu, kuuyu kiintosuur :bichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwooyē kule boonto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.

Ng'oo man :nyēē tuubchēē Yēesu?

(Mataayo 12:46-50; Luuka 8:19-21)

³¹⁻³² Kimii :biiko chēē chaang' kēēruuruuki keey Yēesu. Yooto, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet ānkōōyoookto /kēēkuurchi Yēesu kuchō saang', kuuyu kimāmii :bãrooyinto wōlēē kiimuuchē kukasee inee. /Kēēmwoochi Yēesu kule, "Mii kukuuriing' :koomēt ākoo mbo ng'eetaabkoomēt ām saang'."

³³ Kukētyi :Yēesu kule, "Moomo anii :ng'oo ānku mbo ng'eetaabiya anii :ng'oo?"

³⁴ Kukasaakasta ānkulē, "Bichu kēēboontēē keey :chēē mbo ng'eetaabiya ānku moomo.

³⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'aleek choo mächē :Yēyiin, ku nyooto :nyēē ng'eetaabiya anii, cheebiya anii ānku moomo anii."

4

Makerkey :teng'eeK

(Mataayo 13:1-9; Luuka 8:4-8)

¹ Nto mii bēsyeēt ake, kuwo :Yēesu subak sakaramteetaab Tōōliilēētaab Kalilaaya. Kiiru-ruuki keey :biiko chēē chaang'. Kunyoo, kōōwut mwēēnkēēt ake ānkōōbuur ng'wēny nto yityo, koonēet bichoo kikiyyoong'iis ām sakaramteetaab tōōliilēēt.

² Kiineet biiko ng'aleek chēē chaang' kubuntēē tyoonkōōchoy.

³ Kimwooy kule, "King'eet :kãābãtiintēēt ake kuyis nkoonuuk.

⁴ Yu kãyis, kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Yooto kukwa :tãriitēē ānkukwēchi keey.

⁵ Kōōsuuchi :alake kitaweet wōlēē kitewerer :teng'nyaaanteet. Kubiityo :choo areet akeenke,

⁶ nteenee yu kalay :asiista kubeel kusisyo kuuyu kimāmii wōlēē kinērchinēē :tiikiitēē.

⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitēē :kãtook. Kubiityiin :choo āk kãtoochoo kookiich keey kut kumayey :nkoonuuk āmit.

⁸ Nteenee kōōsuuchi :alake teng'eeK chēē kãroomēch. Kibiityo :choo ankuyey āmiik. Kiyeyaateē āmiik chēē ng'eri, chēē kãykãyēch, āk chēē choong'ēch."

⁹ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, "Nyoo yēbē yiit, kukas."

Kiiboorchinēē :Yēesu rubiikyii ng'aleek choo iyēēlootiiin

(Mataayo 13:10-17; Luuka 8:9-10)

¹⁰ Kuboonto keey :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ākoo rubiik chuut alak, kuteebēē :rubiichoo Yēesu kōōboorchii tyoonkōōchoonoo.

¹¹ Kumwoochi :Yēesu kule, "/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey āk wōlēē wuu :bãytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mākukāsēē :alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy.

¹² Kuu yoo siraat kule,

'Nto yoo kakasee koong',

mākāsēē kiy.

Nto yoo kãyēbchi yiit,

-mēēnkētēē kiy.

Nto kikas :icheek ānkōōnkēt,

nto kiikuweek ām miyootyēēng'waa,

sukung'eet :Yëyiin,
kunyöochi kaat."†

*Kirärchi :Yëesu rubiikyii kiyëe ibooru :tyoonkōochoonoo bo teng'eeek
(Mataayo 13:18-23; Luuka 8:11-15)*

13 Nto kurubta keey äk tyoonkōochēetaab nkoonuuchoo, kumwoochi :Yëesu rubiichoo kule, "Äkoo mänöönkēt kiyëe mwooye :tyoonkōochooni? Yoo mänöönkēt mbo nyiitēnyi ii, +mōönkētēe nee, naas, chuut tukul?"

14 Okany äboorwook. /Kikiikerkeeyee ng'älyoontēetaab Yëyiin këbuswēechoo /kikēyisē.

15 Kerkeey :biiko alake këeltaab too. Kāsē ng'älyoontēet, nteenee chōōnii :Syeetaani areet akeenke ankusaree ng'älyoontoonoo.

16 Kukerkeey :alake kitaweet. Toochē ng'älyoontēet äm ng'ereweek,

17 nteenee chutitēe :ng'älyoontoonoo kisich. Nto yoo /kākēewēch / änkēewus, kubo ng'älyoontēetaab Yëyiin, koochuchuy keey.

18 Kerkeey :alake teng'eeek chēe kibiityēe :kātōok. Kāsē ng'älyoontēet,

19 nteenee bēng'tēe tukuukaab kōōroni äk muchastaab bāyitit. Irēewoonē :tukuuchoo ng'älyoontēetaab Yëyiin kumayey kiy.

20 Kukerkeey :biiko alake teng'eeek chēe kārōomēch. Kāsē ng'älyoontēet änkukilchi. Yëyiisyēe :alake ng'älyoontēetaab Yëyiin kuyi keey kisich, kuyi keey äm alak kukaykay, nto äm alak kuyi keey miisiin."

*Okany kutōok :lēbkēyēyēng'woong'
(Luuka 8:16-18)*

21 Kutas taay :Yëesu kumwoochi rubiikyii kule, "Māmii :chii nyēe tābē taariit änkōokubuyēe kërebēet, nto kōkoochi kurere, nteenee /kiikoochinē taariit yēe itōrōōroot sukoolbkeey kōōto.

22 Kunyoo, kiyēe wunyaat, mākutōok. Nto kiyēe iyēēnoot, +/makeeng'aany.

23 Yoo yēbē yīit :chii, kukas."

24 Kumwoochi :Yëesu subak kule, "Mächē öyēbē yīit, änkōōrōōtootē kiyēe /kēemwoowook. Yoo kōkoochi biiko alak lēbkēyēyēetaab ng'älyoontēetaab Yëyiin, mākukōōnook :Yëyiin lēbkēyēyēet nyēe wuu nyooto, änkumäkutāswook ake.

25 Nyoo yēyiisyēe kiyēe boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēe, +/mākiinēmunēe mbo kiyēe boonto."

*Wōlē nērtooy :bāytooyiisyēetaab Yëyiin
(Mataayo 13:31-32; Luuka 13:18-21)*

26 Kitas taay :Yëesu kumwoochi biiko tyoonkōochēet ake subak nyēe kiikerkeeyee bāytooyiisyēetaab Yëyiin. Kimwoochi kule, "Yisē :kāābātiintēet nkoonuuk mbareen.

27 Rweē kwēemooy änkukāsū bēet. Nteenee kumii :këbuswēek kubiitōōs kutēe yooto tukul ämēenkētē :inee wōlēe biititooy.

28 Bārbāru :këbuswēechoo ankuyey kiriintōok nto mii yoo kuyey mētewook chēe äm lētunoo kuyēchi ämiik. Teng'eeek nkīt :chēe inēerē këbuswēek kut kuyey ämiik.

29 Nto yoo kākaturyo :nkoonuuchoo, wokukēsīs :chiitaab mbareet."

30 Kumwoochi :Yëesu bichoo subak kule, "+Maakerkeeyee nee bāytooyiisyēetaab Yëyiin? Nto tyoonkōoch nee :nyēe säāboorunēe?"

31 Öyēbchi yīit, baa. Miitē :këbuswoontēet ake nyēe /kēekuurē *aritaaliit. Mining' :këbuswoontooni äm këbus alak tukul choo /kēechoonē.

32 Nteenee yoo kabiit, kukēyētēe keet alak tukul choo /kēechoonē mbareen. Yēyē sokonaak chēe wōoyēch chēe tēkyinē :tāriitēk kiyōōnchōōkwaa kuuyu iyēēle :sokonaachaa änkuyēchinē wuurwēet."

*Kiinēetēe :Yëesu biiko chuut alak tyoonkōochoy
(Mataayo 13:34)*

33 Kyoomchi Yëesu biiko ng'älyoontēetaab Yëyiin kubuntēe tyoonkōochook chēe wuu chuutēchu kurubta keey äk wōlēe kitēēnto :ng'oomnātēeng'waa.

34 Kimwoochinēe choo kimā rubiikyii ng'aleek tyoonkōochēet. Nto yoo kiboonto keey :inee rubiikyii nkīt, kōōboorchinē choo ng'aleek tukul.

*Kiyey :Yëesu kuteeman :wusōōnēt äk bēeko
(Mataayo 8:23-27; Luuka 8:22-25)*

35 Nto mii bēsyoonooto kosolēny, yu kaakoowaany :Yëesu kōōnētēis, kumwoochi rubiikyii kule, "Okany kyaay tōōliilēt kebe biitooniin."

† 4:12 Isaya 6:9-10 4:12 Yoowa. 12:40; Yëyuut. 28:26-27 4:19 1Tēm. 6:9-10 4:21 Mat. 5:15 4:22 Mat. 10:26
4:24 Mat. 7:2 4:25 Mat. 25:29 4:29 Chōow. 3:13; Ng'oong'. 14:14-15

³⁶ Kiwēētēē :Yēesu mwēēnkēēt āk rubiikyii ankurub :nkicheek mwēēnkōōsyēk alake chēē kimii yooto.

³⁷ Kumiiitē tōōliil kwēēn, kuchō :wusōōnēēt nyēē wōō ānkōōsooyēn mwēēnkēēt kusyōōlchi :bēeko mwēēng' kut kitanyiy.

³⁸ Yooto tukul, kimii :Yēesu rwoo ām mwēēng' lēt. Bokoong'eet :rubiikyii kule, "Kāānēētintēēt! -Mēēkāsē :inyiing' kule kākēēbēku?"

³⁹ Kung'eet :Yēesu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēeko. Yu kayey kuu nyooto, kusiis :wusōōnēēt ānkutēēmoon :bēeko.

⁴⁰ Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Ntēē kōōmuuyē nyēē tēē nyi? Ākoo -mōōkoosēēnoo keyy?"

⁴¹ Kiiywey :icheek Yēesu miisin, ānkulē, "Chii nee :chiito nyi kāsyinē mbo :wusōōnēēt āk bēeko?"

5

*KiisooB :Yēesu chii nyēbo tāmirmiroy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Luuka 8:26-39)*

¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii saang'taab Keraasa ām biitēēt ake nyēbo tōōliilēēt.

²⁻³ Yu kāloong'unēē :Yēesu mwēēng', kuchuwunee :chiito ake nyēē kiboono *tāmirmirook chēē miyootēch kochonkoosyēk wōlēē / kikēēmuchinē biiko. Kimāmii :chii nyēē kitākōōmuuchē chiichoo ānkoo /kakeeratee nyōōrōōōnik.

⁴ Ki yoo / kakeeratee biinkōōnik āwunnyēk / ankeeratee nyōōrōōōnik kērēēnkōōk kung'ētyēē choo.

⁵ Kiinchōōyootēē wōloo bo kochonkoosyēk ākoo wōloo bo lekemoosyēk kwiimēn āk kuyyeech ānkuboochēē keyy rwoontōōk.

⁶ Yu kākāsyi :chiichoo Yēesu yēē lōō, kulābātyi ānkukutunki.

⁷⁻⁸ Kumwoochi :Yēesu tāmirmiroonoo miyaat nyi kiyiimē chiichoo kule, "Chuwu!" Kubōloobōl :chiichoo kumwooyē kule, "Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin, nyoo Iyweyaat. Āsooyiing' ām kaayneetaab Yēyiin kule -'meenyalilaa."

⁹ Kuteebēē :Yēesu kule, " /Kēēkuurēēniing' ng'oo?" Kulē, " /Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt,' kuuyu kēēchoong'ēch."

¹⁰ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kut kukētyinē keyy kumakeekwetee icheek saang'aata.

¹¹ Kimiitē :ākwootiitaab tōōrōōk kwookēētēē yēbo lekemeet nyēē kilēēkitēē yooto.

¹² Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kule, "Ichām wēēch kiwut tōōrōōchuut."

¹³ Kuchāmchi :Yēesu. Kuchuwu bakeenke ānkōōwutē tōōrōōchoo. Kiitiroomiis :tōōrōōchoo kiyitē kisyēērōōk āyēēng' bokōōtuultēē keyy lekem ānkōōsuuchi tōōliil kubēk.

¹⁴ Kimii :biiko alake chēē kiriiibē tōōrōōchoo. Yu kakas kiyēē kiyeyakay, kulabat bokwoomchi biikaab saang'aa tukul. Kukwa :biiko bokukas kiyēē kayeyakay.

¹⁵⁻¹⁶ Bērē kuyit yēē kimii :Yēesu, /kēēmwoochi kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo kiboono tāmirmirook chēē miyootēch ākoo kiyēē kyaam tōōrōōk. Yooto, kukas chiichoo kukaakukaramiit ānkēēbuur ng'wēny koolaakaat. Kiiywey :bichoo Yēesu,

¹⁷ ānkumwoochi kule, "Ng'eetee kōōrēēnyoo."

¹⁸ Kumii :Yēesu kuloonyē mwēēng', kusoom :chiichoo /kikiisooB kule, "Kany keebeete keyy tukwaay."

¹⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, "Iwē kaa ānkuwēēmwoochi biikwook kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin kubo kiisaynyii."

²⁰ Kunyoo, kyaamtaatee :chiichoo yēēmoonoo bo Teekabooli kiyēē kiyēchi :Yēesu. Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa.

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keyy Yēesu
(Mataayo 9:18-26; Luuka 8:40-56)*

²¹ Kiiyeyee :Yēesu mwēēnkēēt ākoo rubiikyii ākoy biitoonoo kikwoonēē. Yu kayit, kukwa :biiko chēē chaang' ānkōōruruukyey keyy. Kutākumii sakaramteetaab tōōliilēēt,

²² kuchō :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo *kōōtaab saayee nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō. Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kukutuny.

²³ Yooto, kuriirchi Yēesu kule, "Ātinyē chēēbnyuu nyēē imnyoonē ankaakulalakay miisin. Chōō, baa, chēētiinyēē āwung'uang' nto anyuun kusob :lakwanyuu."

²⁴ Kucham :Yēesu ānkuwēēto keyy.

Kirub :biiko chēē chaang' miisin kut kōōkiichootē keyy.

²⁵ Kimii yooto :korkēēt ake nyēē kikiikumnyaan kēnyisyēk taman āk āyēēng' kusayē :korotiik.

²⁶ Kikiikōōbooty tukuuk tukul chēē kiboonto cheebsaakitiis chēē chaang' amāsobē. Kitāsē taay :bōorto kumiyāitiu miisin.

²⁷⁻²⁸ Kikiikukas /kyoomtooy Yēesu. Yooto kumwoochi keey kule, “Yoo kāātiiny mbo sireenyii baateey, kāāsob.” Yu keesoot kuu nyooto, kuchō am lēt ānkutiiny sireetaab Yēesu.

²⁹ Kōōyyoong' iis :korotiik. Kukas am bōōrnyii kule kāākusob.

³⁰ Yu kēēnkēt :Yēesu am tāmirmiryēt kule kāākōōsobis :kāāmuukēywēkyii, kuweech keey ankuteeb kule, “Ng'oo :nyēē kāākutiiny sireenyuu?”

³¹ Kumwoochi :rubiikyii kule, “-Mēekāsē kule chaang' :biiko yoo imiitē ānkiitēēbē kule ng'oo :nyi kātiinying'?”

³² Kukasta :Yēesu kumāchē kōōnkēt chiichooto kātiinyē sireenyii.

³³ Kuuyu kiinkēt :koorkoonoo kiyēē kaakuyeyakay am bōōrnyii, kuchō nyēē kaakubootan ānkukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kiyēē kaakuyeyakay am soboonnyii.

³⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “Chēē, 'kēēsob kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey! Mākoy tawokooyi-imiing' :bōōroo subak. Iwētēē bāybooyyēt.”

³⁵ Kutākumii :Yēesu kung'ālōolē, kukwaanee :biiko alake kaab kāāntōōyiintonoo bo *kōōtaab saayeet ānkumwoochi kule, “Kaakume :lakwang'uung'. -Mateemakee kiy kāānēētiintēt.”

³⁶ Kisiil yit Yēesu :ng'aleechaa. Yooto kulēēnchi kāāntōōyiintonoo, “-Mēemuy, ikaaseenaa keey.”

³⁷ Mānāāwēēto :Yēesu biiko tukul nteenee kichāmchi baateey Bētērō, Yāākōbō āk Yoowaana nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yāākōbō.

³⁸ Yu kayit kukas kāānchōōytaab biiko chēē kibirtooy keey, kuriirtōōs ānkwoomē mbuy.

³⁹ Kuwo kō ānkulē, “Kiy nee nyēē obirtoochinē keey? Ōnchōōchinē nee? So, obērē kaakume :leekweet? Ntēē mii kāruchi keey baateey.”

⁴⁰ Yu kamwa :Yēesu kuu nyooto, kuroorchi :biiko. Kukwet :Yēesu biiko tukul kuba saang' ānkukoor sikiikaab leekweet ākoo rubiichoo ki sōmōk ankuba :tukul yēē kimii :leekweet.

⁴¹ Kunam :Yēesu lakwanaa āwut ānkulē, “Ng'eet, baa oō, chēē!”

⁴² Kung'eet bakeenke :chēēboo ānkuwēesyēt. Kiboonto lakwanaa kēnyisyēk taman āk āyēēng'. Kinam biich kuut.

⁴³ Kikiimchi :Yēesu bichoo mabokwaamtaat ng'aleechaa ānkumwoochi sikiik kubay leek-weet.

6

Kitay Yēesu :biikaab saang'nyii (Mataayo 13:53-58)

¹ Nto lētuunoo, kung'eete :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ankooyeey Nāāsārētē wōloo kinērēē.

² Yu ki bēsyeētaab *Sabaato, kuwo *kōōtaab saayeet ānkōōnēētiis. Kiilat :biiko tukul chēē kiyēbchi yit ng'aleechaa ānkulē, “Kinyoorta ānō :chiichi ng'aleechu? Ng'oomnān nee :nyēē /kikiikoochi chiichi? Kāāmuukēy nee :chēē boonto :inee sukuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut?”

³ Ntēē kiinkētē chiichi! Mā kāātoong'iintētēē wēeroo bo Maaryaa? Mbo ng'eetaabkaamet oob :Yāākōbō, Yōōsē, Yuuta ākoo Simōōni? Mā mbo cheebkaamet chu kēēboontē keey am yu?” Kunyoo, kitay :bichoo ng'aleekaab Yēesu.

⁴ Kumwoochi :Yēesu kule, “/ Kēēkoonyitē *wōōrkooyontēētaab Yēyiin, nteenee -/ mākēēkoonyitēē saang'nyii amakoonyitē :tilyōōnuutēkyii ākoo mbo biikaab kōōng'waa.”

⁵⁻⁶ Kiilat :Yēesu, kuuyu kitay :bichoo kōōyēnchi ng'aleekyii. Manaayey ng'al chēē tyaa chēbo kwōng'uut. Kitiinyēē biiko chēē ng'eri chēē kimnyoontōōs āwunnyēk ānkōōsob. Yooto, kuwo soong'wēk alak wokōōnēētiis.

Kiyyoockto :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' (Mataayo 10:5-15; Luuka 9:1-6)

⁷ Nto mii bēsyeēt ake, kukuur :Yēesu rubiichoo ki taman āk āyēēng' kumāchē kōōyoockto kubetaateē āyēēng' āyēēng', bokwaamtaat ng'alyoontēētaab Yēyiin. Kumanaaba, kumwoochi :Yēesu kule, “Kāākōōnook kāāmuukēywēēk obēbēētē tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko.”

⁸⁻⁹ Kumwoochi subak kule, “Kunam :chii kirōknyii. -Moonam amnyoo, lool, beesyaa, sira nto mbo kwēyōōn.

¹⁰ Yoo kataachaak :chiito ake am kanyii, obuur kayaata ākoy ōng'ēētyēē saang'aata.

¹¹ Nto yoo koobe saang'ta ake amataachaak :biiko ankutay kukas kiyēē ōmwooyē, olelekte tēērtit am kwēyōōnikwook kōōboorchi kule tākōōbuurto ng'ōōkisng'waa, nto yityo, obēēchi keey.”

¹² Kibokwoomchinoot :rubiichoo biiko kuweeksee miyootyēēt.

¹³ Kiihēēto tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang', ankooyiilee mwaayta biiko chēē chaang' choo kimnyoontōōs ānkōōsoob.

*Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo :Yēesu
(Mataayo 14:1-12; Luuka 9:7-9)*

¹⁴ King'alaalee :biiko chēē chaang' Yēesu kut kuyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleechaa. Kimwooyē :biiko alake kule, "Kaakung'eetee :Bātisāniintēēt Yoowaana meet, suku inee :nyi mii kuyeyē ng'aleechu /kiilatē tukul."

¹⁵ Kulē :alake, "Acha! Wōōrkooyoontēēt *Eliiya :nyi nyēē kākōōyēēw." Nto alak kumwooyē kule, "Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi nyēē kerkeey āk *wōōrkooyik choo kibo kēny."

¹⁶ Yu kakas :Ērōōtē kuu nyooto, kumwooy kule, "Ākoo kookung'eetee :Yoowaana meet, chiichoo kyāächwēntooy mētii!"

¹⁷⁻¹⁸ Kimwooy :Ērōōtē kuu nyooto, kuuyu ki inee :nyi kibākāchē Yoowaana. Nto wōlēē kichōōnto :meetaab Yoowaana kimii kule: Kiboonto :Ērōōtē ng'ēetaabkaamet nyēē /kikēēkuurēē Filibō. Kitinyē :Filibō koorkeēt nyēē /kikēēkuurēē Erootyaa. Kung'et :Ērōōtē koomut koorcoonoo kutākusobē :Filibō. Yu kakas :Yoowaana kiyēē kiyey :Ērōōtē, kutuukyiy kule, "Makaraam kōōnti :chii koorkeētaab ng'ēetaabkaamet, yoo tākusobē :nyiin." Yu kāmwooy :Yoowaana kuu nyooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō.

¹⁹ Kiwēch :Erootyaa Yoowaana kut kumach mbo kule / keebakach nteenee kimēēmuuchāktōōs.

²⁰ Kiiywēyē :Ērōōtē Yoowaana, kuuyu ki chii :Yoowaana nyēbo man, ānki churtaat. Ānkoo kiiyiyimē mēt Ērōōtē :ng'aleekaab Yoowaana, kitākuyēbchinē yiiit kiyēē kimwooyē.

²¹ Nto mii bēsyēēt ake, kunyākyyi Erootyaa :bārooyinto. Kiyey :Ērōōtē saakweet nyēē king'ērēkyinēē bēsyēēt nyēē /kikēēsichēē. Kikuur :Ērōōtē biikyiy chēē wōōyēch. Kikuur mbo kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt ākoo biiko alak chēē kitookunootiin ām Kalilaaya.

²²⁻²³ Kichō :chēētaab Erootyaa ānkutumēē yooto koong'ereech Ērōōtē āk tāyēēkyii. Kōōwoolchi keey :Ērōōtē kule, "Ātuwēnēēniing' kiy ake tukul nyēē imāchē kubo ng'ērēkweekyuu ām wōlēē keētuumtē! Ānkoo yoo imāchē kereeryaanteetaab tukuuk tukul chēē āboontē, ākōōniing'!"

²⁴ Yu kakas :chēēboo kuu nyoo, kuwo wōlēē mii :kaamet ankuteebee kule, "Moomo, waamwaaYTE / kēētuwēnēēnoo nee?" Kukētyi :kaamet kule, "/ Kēēkōōning' mētitaab Bātisāniintēēt Yoowaana."

²⁵ Kooyeyē :chēēbi areet akeenke wōlēē mii :Ērōōtē ānkumwooy kule, "Āmāchē ikōōnoo mētitaab Yoowaana /kēēyibunēē kibseesweet areet akeenke!"

²⁶ Kuteryekta :mukuulēytaab Ērōōtē. Nteenee kuuyu kikiikoowaal keey ām taayetaab tāyēēkyii, kuchāmchiin.

²⁷ Kōōyookto :Ērōōtē riibiintēēnyii kuwo wōloo /kikeekerta Yoowaana wokuchwen kaatit ānkuyib mētii.

²⁸ Kuyibunēē :nyoo mētoo kibseesweet ānkōōkoochi chēēbi. Kunam :chēēboo ānkuyibchi kaamet.

²⁹ Yu kakas :rubiikaab Yoowaana kule kaakume, bokumuy.

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Luuka 9:10-17; Yoowaana 6:1-13)*

³⁰ Yu kēēyēēw :lēbkēēyichoo ki taman āk āyēēng' choo kiiyooktooy :Yēesu, kumwoochi inee kiyēē kibokuyey āk nyēē kiineet.

³¹ Yooto tukul kiiliichinē keey biiko chēē chaang' Yēesu kut kimāmii :bārooyinto nyēē kyoomiisyēē āk rubiikyii. Kumwoochi rubiikyii kule, "Keebe wōlēē mālēēkitēē :chii, subōōmuuny kisich."

³² Kung'ēetyo ankubeetee mwēēnkēēng'waa kutākyyinē keey wōlēē kimālēēkitēē :chii.

³³ Nto yu kakas :biiko kuwēētii :Yēesu, kulabat koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt kwoolāk taay. Kumii :bichoo kubēētii, kutuuytōōs ākoo biiko alak chēē kiminyē kiriinkōōsyēk choo kimurē :icheek. Kulumchinē :nkicheek baanaa.

³⁴ Nto yu kāwokuyit :Yēesu ākoo rubiikyiy komosta nyi kimāchē bokōōmuunyēē, kurēkunēē mwēēng'. Bērē kukas :Yēesu bichoo kēēruruuch keey kumii kukānyiyiyē, kuriiree, kuuyu kikerkeey kēēchiir chēē māboonto ākiin. Koonet bichooto ng'aleek chēē chaang'.

³⁵ Kumii kwiimēnē :kōōrēēt, kubēēchi Yēesu :rubiikyiy, ānkumwoochi kule, "Nto yu kākākwimēn, ānkēēmiitē suurkwēēn.

³⁶ Mwoochi bichu kuroot bokucheeng'aat kiyēē kaal sukwaam."

³⁷ Kukētyi :Yēesu kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kuwēēkyi :rubiikyii kule, “Imwooyē kule bokyaal mukaatiinek chēē yēmē bichu tukul? Chaang’ :beesaanik choo miisin!”

³⁸ Kuteebēe :Yēesu kule, “Ata mukaatiinek chēē ōboontē? Obe bookas.” Bērē bokukas :rubiichoo, kunyōōr mukaatiinek muut āk *burburiinēk āyēēng’ baateey.

³⁹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kumwoochi biiko kutetaatee keey lukōōsyēk ānkuṭēbēē ng’wēny yēbo saatyeet.

⁴⁰ Kutetaatee keey konom konom ām tētuutēk bokol.

⁴¹ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa ki muut ākoo burburiinēk āyēēng’, kukas barak, ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinechaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōkoochinoot biiko. Kubcheyaabchey nkicheek burburiinēchoo āyēēng’ ānkōōkoochi biiko.

⁴² Kyoomiis :biiko tukul kut kubiyong’iis.

⁴³ Nto miī yoo, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyyit kērēboonik taman āk āyēēng’.

⁴⁴ Biiko chēē kyaam āmiichu ku :murēnik kisyēērōōk muut.

Kiwēēsytēē :Yēesu bēēko barak

(Mataayo 14:22-33; Yoowaana 6:15-21)

⁴⁵ Yu keewaany :rubiik kōōruruuch kaatuukanik, kumwoochi :Yēesu kulaany mwēēnkēt koonto Beetsaayta, kutākōō-āmiisē :inee biiko.

⁴⁶ Yu kaakuba :biiko, kuwo :Yēesu lekem ankuwokusaay Yēyiin.

⁴⁷ Kutuuyiitu :kōōrēt, kitākumii :mwēēnkēt baan, nteenee kimii :Yēesu nkit lekem.

⁴⁸ Kīwusē :yoomēet nyēē nyikiis kuchōōnēē taay. Kiinkētē :Yēesu kule kimii kāwuuyiityi rubiikyii kukwaany bēēko. Nto yu kāng’ēēyēn :kōōrēt, kuwēēsytēē bēēko barak kutākyi keey rubiik.

⁴⁹ Kukaakuriik :Yēesu, kukas :rubiik. Yooto kulē, “Chii ēē, nto āyiin?”

⁵⁰ Kumuuoyo :tukul. Yooto, bakeenke kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ōkāng’ul! Nto yu anii nyoo.”

⁵¹ Kulaany :nkinee mwēēnkēt. Yu kalaany, kuteeman :yoomēet. Kiilat :rubiik miisin,

⁵² kōōboor kule ānkoo kikiikukas :icheek bāyiyisoonoo bo biiko kisyēērōōk muut, man-aakoomuuch kubēer Yēesu, ng’ālyoo nyēē tookunoot kule kiwuuyēch :mētēwookwaa.

Kiisoob :Yēesu biiko ām Keneesareet

(Mataayo 14:34-36)

⁵³ Kumii :Yēesu ākoo rubiikyii mwēēnkēt, kutākyi keey Keneesareet. Yu kayit wōlooto, /kiyyoong’to mwēēnkēt /ankeerat simeenaata.

⁵⁴ Yu kārēkunēē mwēēnkoonoo, kōōnkēt :biikaab kōōroonooto Yēesu areet akeenke.

⁵⁵ Kulabataatee kōōroonooto tukul kumwaaytaat kule kāākuchō :Yēesu. Yu kakas :biiko ng’aleechu, /keekalabaan biiko choo kimnyoontōōs ām tiirboosyek kukwa wōlēē kimii :Yēesu.

⁵⁶ /Kikiimut choo kimnyoontōōs kukwa sōkōōniinēk ām soong’wēchoo āk kiriinkōōsyēchoo kiwēēsytēē :Yēesu. Kisaay :biiko Yēesu kutiiny :bichoo kimnyoontōōs *maaseek chēbo kotootookaab sireenyii sukusobcho. Kisob :chii ake tukul nyēē kitiiny maaseechaa.

7

Tooytoochiintōōs :Mākuutēkaab Yēyiin ākoo kiruutēkaab Farisaayēek

(Mataayo 15:1-9)

¹ Nto miī bēsyētē ake, kōōruruukyi keey Yēesu *:Farisaayēek alake ākoo kāānētētik alak chēbo kiruutēk. Kikwoonēē :bichu Yēerusālēem bokukasē kiyēē kiyēyē :Yēesu.

² Nyēē mā tyaa, kukas :bichoo rubiik alak chēbo Yēesu kwoomiisyēē āwunnyēk chēē /kimanaakintasiim kuu yoo mwooyē :kiruutēkwaa.

³ Ām Farisaayēek āk Yuutayēek alak, kimāāmiisyē :chii ake tukul yoo mānāākōōtiliil āwunnyēk kuu yoo kimwooyē :booyikaab kēny.

⁴ Ki yoo kakwaanee :bichu kōōkwētē ake, kimāāmiisyē yoo mānāākōōtiliil keey. Kirubē kiruutēk alak chēē chaang’ chēbo booyikaab kēny chēē /kiintasiimē tērēkōōkwaa.

⁵ Kubōlchi :Farisaayēechaa ākoo kāānētēchoo bo kiruutēk Yēesu kule, “Nto yu āmiisyē :rubiikuuk, āmēbērē itiliilē āwunnyēk kuu yoo mwooyē :kiruutēk?”

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kibēer *Isaaya yoo king’ālōolē kurubta keey akweek choo ōyēyē keey kule ōchurtootiin ām yoo siraat kule:

‘Kooniyitēeno :bichoo kuutuwa,
āmāboontēēnoo moo.

7 Änkoo kasaaya, -māākāsiyinē,

kuuyu chōōnēē :käänēētiisyēēng'waa wōlēē mii :biich buch.'†

8 Kutas taay :Yēesu kumwoochi kule, “Äkoo karaam akweek sōō, yu kyoobakaakte mākuutēkaab Yēyiin änkōōriib kiruutēkaab biiko?

9 Oboontē ng'oomnātēēt ake nyēē ösätinyinē Mākuutēkaab Yēyiin komos soorub kiruutēkwook.

10 Kimwooy :siruutēkaab Muusa kule, 'Iywey kōōn āk koomēt.'† Kumwooy subak kule, 'Chii nyoo chubē kwaan nto kaamet, kunyoolchinē :meēt.'†

11 Nto akweek ömwooyē kule, 'Karaam yoo kēēkoochi :chii Yēyiin kiinyii kubo kōōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin, kusiir yoo kätäyētyēēchinēē kiyooto kwaan nto kaamet.'

12 Kiy :nyoo nyēē kyoooyeeteē chii choo kuyētyēēchi kwaan nto kaamet.

13 Kēēlto ake :nyi nyēē kyōōtub kiyēē kimwooyē :Yēyiin ankooyeeteē kiruutēkwook änkōōtāsē öyēyē ng'aleek alak chēē chaang' chēē wuu chooto."

Tukun nee chēē yēyē chiito kumätiliilit äm taayeetaab Yēyiin?

(Mataayo 15:10-20)

14 Nto mii yoo, kukuur :Yēesu biiko chēē chaang' änkumwoochi kule, “Öyēbchi yiit änkōōsōōtyēēchi kiyēē ämwooyē:

15 Mäyēyē chii :tukuuk choo iwutē moo kumätiliilit, nteenee yēyē :choo kwoonēē moo.”*

17 Yooto kubakaakta :Yēesu bichoo ankubeeta keye rubiikyii kayta nyēē kitēbunēē. Yu kayit wōlooto, kuteebee :rubiikyii Yēesu kōōboorchi kiyēē kāmwoochinēē biiko.

18 Kuwālchi :Yēesu kule, “Äkoo manookas :nkakweek kiyēē kāmwooyē! -Mōōnkētē :akweek kule kiyēē kēēwut mooyēetaab chiito kuchōōnēē saang', ämāyēyē chii kumätiliilit?

19 Ämiik choo ämē :chiito mēēbērē iwutē mētinyinii, nteenee iwutē mooyēenyii nyēē makuwasta tukuuchooto kuba saang'." (Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru kule tilililēch :ämiik tukul.)

20 Kumwooy subak kule, “Tukuuk chēē kwoonēē äriinyii :chēē yēyē kumätiliilit.

21 Kwoonēē :kāsāōōtyēwēēk chēē miyootēch mētitaab chiito. Yēyē chiito kumarta, kuchōōorso, kurumiis,

22 kumooroong'nan, kusikorakay, kōōbērbēēriis, kuyēk kimuchasyaa, kuyey tuuyintaab moo, kuyeyaat seemseemnyee, kukāsē keye äk ng'al alak tukul chēbo bēērbēeryo.

23 Kunyoo, yēyuutēchu miyootēch tukul chēē yēyē chiito kumätiliilit äm taayeetaab Yēyiin."

Kiyētyēēchi :Yēesu cheebyoosya nyēē kimā Cheebyuutayaa

(Mataayo 15:21-28)

24 Nto mii yoo, kung'eeete :Yēesu Kalilaaya äнкуwo äköy saang'taab Tiirō äm kōōrēētaab Föyiniik änkōōwut kōōto ake. Kimächē kule nto -mēēnkēt :chii ake tukul kule kākuchō :inee. Nteenee kimēēmuuchē kut kuwuny keye.

25-26 Kimii :cheebyoosyeet ake nyēē kibo kōōroonooto bo Föyiniik nyēē kimā Cheebyuutayaa. Kiboonto :cheebyoosyaani chēēbnyii nyēē kiyyiimē * :tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Yu kēēnkēt :cheebyoosyaanaa kule kākuchō :Yēesu, kuwo änkukutunyyē taayeenyii änkusoom wokōōbēbēeto tāmirmiryēēt nyēē miyaat kung'eeete chēēbnyii.

27 Kükētyi :Yēesu kule, “Kany kwoomiis :lökökyuu kurook. Makaraam / kiinēm ämnyoontēetaab lēēkōōk / änkēēmētyi ng'ōōkin."

28 Kulē :cheebyoosyeet, “Wuu nyooto öō, Mokoryoontēēt. Ntēē imuuchē mbo :ng'ōōkiik kulkwey ämiik choo isuuytooy, yoo mii kwoomiisyē :lēēkōōk."

29 Kumwoochi :Yēesu kule, “Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keye, kāyēwuwung' kuu wōloo 'kēēmāktooy. Kunyi, wēēchi keye, wēēnyōōru chēēng'uung' kukaakung'eeete :tāmirmiryoonoo miyaat."

30 Kuwo :cheebyoosyaanaa kaa. Kiwokunyōōr lakwanyii kukaakukaramiit änkimii kārū äm kitiintiriit.

Kiisooob :Yēesu chiito ake nyēē kiming'aat ankubalyaat

31 Yu kang'eeete :Yēesu saang'taab Tiirō, kumur *kiriinkēētaab Sitōōn äнкуwo äköy Yēēmēetaab Teekabooli koong'asiis yēbo Tōōlilēētaab Kalilaaya.

32 Yu kāwokuyit wōlooto, kōōmutyi :biiko cheemiinyaanteet ake nyēē kibalyaat. Kisoom :bichoo Yēesu kutiinyi chii choo sukusob.

33 Kunam :Yēesu cheemiinyaantaanaa ankootabaanee wōlēē kimii :biiko. Nto yityo, kōōwutēē moorilik yiitiikaab chii choo änkung'utyi moorineenyii änkutiinyēē ng'elyebtaab chii choo.

† 7:7 Isa. 29:13 † 7:10 Chuy. 20:12; Kiruu. 5:16 † 7:10 Chuy. 21:17; Laawi. 20:9 * 7:15 Täsiyinē :siruutēk alakke kērēywoontoono 16: Yoo yēbē yiit :chii, kukas. 7:15 Yēyuut. 10:15; 1Tēm. 4:4; Tiitō 1:15 7:22 Kala. 5:19-21 7:33 Määrkö 8:23

³⁴ Kukas barak ānkulēenchi chiichoo, “Iyaatakse ankiityaakse!”

³⁵ Yu kāmwooy kuu nyooto, kuyootākis :yiitiik, kootyaak :ng'elyebta koochuurta ng'aleek.

³⁶⁻³⁷ Ānkoo kiikiimchi :Yēesu biiko kule mamwaaytaat ng'aleechaa, kiilat :bichoo miisin ankwaamtaat kiyēē kikas. Kimwooyē kule, “Nto yu kaakuyey :Yēesu kiy ake tukul kukaramiit. Yēyē biiko choo miinkyootiin kukas ng'aleek ākoo choo bālyootēch kung'alaal nyēē karaam.”

8

*Kibay :Yēesu biiko chēē kikēyētēē kisyēērōök ang'wan
(Mataayo 15:32-39)*

¹ Kimii :bēsyētēē ake subak yēē kiiruruuki keey :biiko chēē chaang' Yēesu. Yu kaakoowaany :Yēesu kwoomchi bichoo lōkōōywēk, kukuur rubiikiyīi ānkulēenchi,

² “Ntēē kaariiree bichu. Kōōkiibuurtē keey bēsyōōsyek sōmōk, āmāmi :kiyēē āmē.

³ Kwoonēē :bichu alake lōōyin. Yoo kāmwoochi kuba āmēēbērē kāāchēenkiyīi kiyēē kaam, ākoy kōōmiistoot alak :kēmēwuut ām kēēltaab too.”

⁴ Kumwooy :rubiikiyīi kule, “Ara nyōōrchinē ānō :chii mukaatiin ām suurkwēēnooni chēē /kakeebayee bichu tēē chu?”

⁵ Kuteebēē :Yēesu rubiichoo kule, “Oboontē mukaatiinek ata?” Kulē :rubiik, “Tisab.”

⁶ Kumwoochi :Yēesu biiko kōōbuur ng'wēny. Kunam mukaatiinechaa tisab, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ankubcheyaabchey ānkōōkoochi rubiikiyīi kōōkoochinoot biiko.

⁷ Kiboonto *burburiinēk chēē ng'ēri. Kunam :Yēesu burburiinēchoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiikiyīi kubcheytaat.

⁸⁻⁹ Kyoomiis :biiko chēē kiyitē wōloo bo kisyēērōök ang'wan kut kubiyoong'iis. Yu /kāākyoomiis kubēk, kōōruruuch :rubiik kaatuukanik koonyiit kērēboonik tisab. Lētuumoo, kumwoochi :Yēesu biiko kubēēchi keey

¹⁰ ankulaany :inee mwēēng' ākoo rubiikiyīi kutākyi keey saang'taab Talmanuuta.

*Kitay :Fariisaayēk kōōyēnchi Yēesu
(Mataayo 16:1-4; Luuka 12:54-56; 11:29)*

¹¹ Nto miitē bēsyētēē ake, kukwoonchi Yēesu *Fariisaayēk alake chēē kimāchē ku-wiil ānkumwoochi kuyēchi kiy nyēbo kwōng'uut nyēē kēēboorchinēē kule boonto :inee kāāmukēywēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy. Kimiitē yooto kutyēmē.

¹² King'woonchi Yēesu, ānkulē, “Lēyyē! Ām nee yu mächē :biiko alake kiy nyēbo kwōng'uut? !Kāāmwoowook, māmii :kiy nyēē +/mākiiboorchi biiko chēē wuu chooto.”

¹³ Kubakaakta :Yēesu bichoo ankooyey wōlēē kimii :mwēēnkēt kumāchē kuba ākoo rubiikiyīi komosta ake.

*Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook :Fariisaayēk āk Ērōōtē
(Mataayo 16:5-12)*

¹⁴ Kikiwuutyēē :rubiik kunam mukaatiinek ām wōloo kikwoonēē nteenee ki mukaatiit akeenke baateey nyēē kimii mwēēng'.

¹⁵ Yooto kōōkālōonchi :Yēesu rubiikiyīi kule, “Ōriibēē keey kiyēē bāyēēnook *Fariisaayēk āk *Ērōōtē.”

¹⁶ Kiisōōtē :rubiichoo kule king'ālōolēē :Yēesu mukaatiinek. Kuteebēē keey kule, “Kamwaaytee nee :Yēesu ng'aleechaa? Kuuyu -mākēēboontē mukaatiinek?”

¹⁷ Kiinkēt :Yēesu kiyēē kimwooyē :rubiik. Yooto kuteebēē kule, “Ām nee yu ōmwooyē kule -mōōboontē mukaatiinek? So, mānōōsēwu kura? Ākoo tākuwuuyēch :mētēwookwook.

¹⁸ Bo nee :koonyek chu oboontē? Ānku bo nee :yiitiik?

¹⁹ Kyōōwuutyēē mbo yoo kyaābāyēē mukaatiinechaa muut biiko kisyēērōök muut? Ki-nyiiit :kaatuukanik kērēboonik ata?” Kulē :rubiik, “Taman āk āyēēng'.”

²⁰ Kuteebēē :Yēesu subak kule, “Nto yoo kwaābāyēē mukaatiinechaa tisab biiko kisyēērōök ang'wan, konyiy :kaatuukanik kērēboonik ata?” Kulē :rubiik, “Tisab.”

²¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikiyīi kule, “-Mōōkāsēē mbo chooto?”

Kiyey :Yēesu kukasta :chii nyēē kikoraat

²² Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikiyīi Beetsaayta. Yooto, kōōmutyi :biiko alake cheebkoraatyaanteet ake. Kisoom :bichoo Yēesu kutiiny chiichoo suksesob.

²³ Kunam :Yēesu āwutaab cheebkoraatyaantaanaa ānkukwēryoot ākoy wōlēē kimālēēkitēē :chii. King'utyi koonyekaab chiichoo ankutabtab. Yu kēēnēm āwunnyēk, kuteebēē kule, “Ikāsē kiy?”

²⁴ Kukasta :chiichoo ānkulē, “Ākāsē biiko, nteenee wuu keet chēē bēēsytētē.”
²⁵ Kutabtab subak koonyekaab chiichoo. Yooto, kukās :koonyekaab chiichoo nyēē karaam.

²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Iwē kaa, nteenee -maweemwaaytaate kiyēē kāāyēwuung’!”

*King’oonkyi :Yēyiin Bētērō kōōnkēt wōlēē kiwuu :Yēesu
 (Mataayo 16:13-20; Luuka 9:18-21)*

²⁷ Nto mii yoo, kuwēeto keey :Yēesu rubiikyii soong’wēk chēē kilēkitētē *kiriinkēētaab Kayisareeya Filiibi. Kumii kēēltaab too, kuteebēe rubiikyii kule, “Mwooyē :biiko kule anii ng’oo?”

²⁸ Kukētyi :rubiik kule, “Mwooyē :biiko alake kule inyiing’ Bātisāniintētē Yoowaana, kubērē :alake *Eliiya, nto alak kumwooyē kule akeenke ām *wōōrkooyikaab Yēyiin.”

²⁹ Yooto kuteebēe :Yēesu icheek kule, “Nto akweek öbērē anii ng’oo?” Kulē :Bētērō, “Inyiing’ *Kāārārōokiintētē nyoo kikēēkānyē kuchōōnēē Kaab Yēyiin.”

³⁰ Kulē :Yēesu, “Wuu nyooto! Nteenee masimomwaaytaate.”

*King’alalee :Yēesu meenyii ākoo bēsyētē nyēē makung’etee meet
 (Mataayo 16:21-23; Luuka 9:22)*

³¹ Nto mii yoo, kutoow :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Ākoy kubuntēē *Wēritaab Chii nyāliiutēt chēē chaang’. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. +/Makeebakach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing’etee meet.”

³² Kimwooy :Yēesu ng’aleechea kutook. Yu kakas :Bētērō kuu nyoo, kuwēeto Yēesu komos ankootaayee ng’aleechea kāmwooyē.

³³ Nteenee kōōtuuky :Yēesu Bētērō batay ānkōōburyoong’to Bētērō kule, “Sateena keey, Syeetaani! Bo :kāāsōōtēyēwēkuuk biich buch nyēē -mēēnkētē wōlēē mātkooy :Yēyiin.”

*Wuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
 (Mataayo 16:24-28; Luuka 9:23-27)*

³⁴ Kukuur :Yēesu biiko choo kiboontotē keey rubiikyii ānkumwoochi kule, “Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng’aleekyuu, manyokoriit meet * ankusaanee keey kiyēē mächē :mooyēenyii. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba.

³⁵ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni kubo anii ākoo kāānēētēyēwēkyuu, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

³⁶ Kārōomnyo nee :nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuukaab kōōrooni ānkōōboot soboonnyii bo kibchuulyo?

³⁷ Nto kiy nee :nyēē imuuchē :chii kuwalee soboonooto?

³⁸ Chii ake tukul nyoo kataya āk ng’aleekyuu ām kōōroonēēb kibng’ōōkisiisyēchu, +maatay :nkani, *Wēritaab Chii, bēsyoonoo āchōōntooy keey malayikaanik ām lēbkēēyēētaab Baaba.”

9

¹ Kimwoochi :Yēesu subak kule, “!Kāāmwoowook, kumānāābēk :biiko alake chēē mii yoo, makukas bāytooyiisyeētaab Yēyiin nyēē chōōntooy kāāmuukēyēwēk.”

*Kiweek :eertaab Yēesu
 (Mataayo 17:1-8; Luuka 9:28-36)*

² Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk lo, kuwēeto keey :Yēesu Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana tulwēēt ake nyēē ki suurkwēennyoo. Kumii wōlooto kukas :rubiik kukaakuweek :eertaab Yēesu.

³ Kiweek :nkicheek sirookyii kulelakiitu kut kōōlēkēchēēchtōōs. Ki leelach lēlinto ake nyēē -mēēmuuchē :chii bēsyēēt ake kōōlēlilit sira nyēē lēl kuu nyooto!

⁴ Kukas :rubiik *Eliiya ākoo *Muusa kung’āloolē ākoo Yēesu.

⁵ Yooto, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Kāānēētiintētē, karaam kule nee kēēmiitē yu. Kany keeyteyē kēryōōsyēk sōmōk, nyeeing’uung’, nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya.”

⁶ Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē. Kiywēyiis :rubiichoo miisin ām kiyēē kiyeyakay.

⁷ Nyēē mā tyaa, kōōyuung’ :boolteet, ankoolaambuuch icheek tukul choo kimii yooto. Kumwooy :Yēyiin ām booltaanaa āriit kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē. Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.”

⁸ Kukasta :rubiichoo nto bērē kulē, kumākāsē chii, nteenee ki Yēesu nkit.

8:28 Määrkö 6:14-15; 9:11-12; Luuka 7:16 **8:29** Mat. 14:33; Yoowa. 1:49; 10:24-25; 11:27 **8:30** Määrkö 9:9

8:31 Mat. 12:40; Määrkö 9:30-32; 10:32-34 * **8:34** Yoo /kākēēwēēkyiin ng’ālyoo āk ng’ālyoo kumwooyē kule ‘ankunam murtooywoontēenyii’. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat :chiito murtooywoontētēē kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē.

8:34 Mat. 10:38; 1Bēt. 2:21 **8:35** Mat. 10:39; Yoowa. 12:25 **8:38** Mat. 10:33 **9:7** Kiruu. 18:15; Määrkö 1:11

⁹ Yu kimii kurēkunēē lekem, kōōkiimchi :Yēesu rubiichoo kule, “-Mōōmwoochi chii ake tukul kiyēē kookas ākoy bēsyyēt nyēē kaakung'eetee *Wēritaab Chii meet.”

¹⁰ Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa ankuteebēe keye kule, “Ibooru nee :ng'ālyoontooni bo ng'eteetaab meet?”

*Kiineet :Yēesu wōlēē kiwuu :chōōnēētaab Eliiya
(Mataayo 17:10-13)*

¹¹ Nto mii yoo, kuteebēe :rubiichoo Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :kāānēētikaab kiruutēk kule māchāktōōs kōōntōōw :Eliiya ām Kāārārookiintēēt?”

¹²⁻¹³ Kukētyi :Yēesu kule, “Man, sinee intōōwu :Eliiya sukukaramiit :kiy ake tukul. Kāāmwoowook, kisimkuchō :Eliiya / ānkiikēēyēchi kiy ake tukul nyēē kimāchē :biich kuu wōloo mwooytooy :siruutēk. Yoo ākoo kiikukaramiit :kiy ake tukul, ām nee / sikeesir ām kitaabuutaab Yēyiin kule makunyalilee :Wēritaab Chii tukuuk chēē chaang' ānku +/ mākiintosuur?”

*Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keye Yēyiin
(Mataayo 17:14-21; Luuka 9:37-43a)*

¹⁴ Yu kārēkunēē :Yēesu lekem ākoo rubiichoo ki sōmōk, kunyōōr rubiik choo kibākooktooy kukeēruruukyi keye :biiko chēē chaang'. Kimii :nkicheek kāānēētikaab kiruutēk alake kukwiilē keye ākoo rubiichoo.

¹⁵ Yu kakas :biiko Yēesu, kung'ērēkyi ankutorooch bokoosubaay.

¹⁶ Kuteebēe :Yēesu kule, “Ōmiitē ōkwiilēē keye nee?”

¹⁷ Kumwooy :chiito ake ām kwēēnuutaab bichoo kule, “Kāānēētiintēēt, kātāāmutu lakwanyuu nyēē boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiikuyey kuratakay :ng'elyebta.

¹⁸ Yoo kātēryēkyi :tāmirmiryoonoo leekweet, kōōryookiyinē ng'wēny kukabus, nyiyē keelek, ankukwiilakay :bōōrto tukul. Kāāmwoochi rubiikuuk kōōbēbēēto tāmirmiryooni miyaat, nteenee maneemuuch.”

¹⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “Wuu nee :mētēwookwook ēē! Manookaaseena keye! Sāābuurtok ākoy āyu? Nto +māāmuytoochok ākoy āyu? Omutwaa wēēroo.”

²⁰ /Kiimutyi. Yu kakas :tāmirmiryoonoo Yēesu, kōōsimsiim wēēroo ānkōōryookiyi ng'wēny. Koomilmiiil kut kukabus.

²¹ Kuteebēe :Yēesu kwaaniitaab wēēroo kule, “Kung'eetee āyu :yēē kiwuu nyiitēny :wēēri?” Kulē :kwaan, “Kung'eetee leekwaanti.

²² Kiikusyeem :tāmirmiryoonoo ām bēsyyōōsyēk chēē chaang' kule kubakach wēēri. Kiwunukyine mā, nto kutōōrchinē bēēko. Wuusyō! Iriireeneech, ānkisārweēch ēē, wē, yoo 'imuuchē!”

²³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Keemwaayte ānō kule yoo āmuuchē? Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keye Yēyiin.”

²⁴ Kuriiree keye :kwaaniitaab wēēroo kule, “Ākoosēē keye sinee :anii Yēyiin, nteenee akuskus ām kaakaaseet. Ititiroo saakaasee keye Yēyiin miisin.”

²⁵ Yu kakas :Yēesu biiko kālābāt ānkōōruruukyi keye yooto, kōōbēbēēto tāmirmiryoonoo miyaat nyēē kiyey wēēri kumiiny ankuratakay :ng'elyeb kule, “Chuwunee wēēri āmāwēēkētyi keye subak.”

²⁶ Kōōnchō :tāmirmiryoonoo ānkōōsimsiim wēēroo ankuchuyta! Kulyelta :wēēroo wuu nyēē kame. Kulē :biiko, “Kaakume!”

²⁷ Kunam :Yēesu āwutaab wēērooto ankoong'et kōōyoo. Kukaramiit :wēēroo.

²⁸ Yu kiboonoto keye :Yēesu rubiikyii ām kō, kuteebēe :rubiik Yēesu kule, “Ām nee yu kāmākiimuuchē :acheek kiibēbēētē tāmirmiryoonoo?”

²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “Mēēmuuchāktōōs :tāmirmiryēēt nyēē wuu nyoo yoo manoosaay āmānōōkir āmiisyēēt.”*

*King'alaalee :Yēesu subak meenyii āk ng'eteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Luuka 9:43b-45)*

³⁰⁻³¹ King'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii ānkubēēchi keye. Kibeesyetaatee Yēēmēētaab Kalilaaya nto kuuyu kimii kōōnēētootē rubiikyii, manaamach kule kōōnkēt :chii ake tukul wōlēē kimii :icheek. Kimwoochi rubiichoo kule, “+/Mākiiyokoochi *Wēritaab Chii biiko. +/ Makeebakach, nto mii bēsyyēētaab sōmōk, +/makiing'eetee meet.”

³² Kimēēnkēt :rubiik kiyēē kimwooyē :Yēesu nteenee kiyywey kuteebēe.

*Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Luuka 9:46-48)*

³³ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii Kaabernaam. Kumii kō, kuteebēe :Yēesu rubiikyii kule, “Kiy nee nyi kōōkwiloonunēē keey ām kēēltaab too?”

³⁴ Mānāāwāl kiy :rubiik, kuuyu kimii kukwiilēē keey kule ng'oo :nyēē wōō.

³⁵ Kōōbuurt :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “Nyoo mächē kōōntōōchi alak, kuyib keey ng'wēny, ānkuchāmē kuyēētyēēchinē chuut.”

³⁶ Yooto, kukuur :Yēesu leekweet ake ānkōōyooong'tēē taayeetaab rubiik ānkōōmuuryēē lakwanaa āwunyii ānkulē,

³⁷ “Chii ake tukul nyēē toochē chii nyēē wuu lakwani ām kaayneenyuu, kaakutaacha, nto nyoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo.”

Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo

(Luuka 9:49-50)

³⁸ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi :Yoowaana kule, “Kāānēētintēēt, kikeekas chiito ake nyēē kiibēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Kikeeyeteē, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.”

³⁹ Kumwooy :Yēesu kule, “-Mooyeteē. Yoo mii :chiito nyēē yēyē ng'aleek chēē /kiilātē ām kaayneenyuu, mēēbērē makung'alaaleenaa nyēē miyaat.

⁴⁰ Nyoo mākwilēēch ku nyēēnyoo.

⁴¹ ! Kāāmwoowook kule, chii nyoo kāyēētyēēchook bēēko chēē kooyee, kuuyu ōyēku cheechuu, ku ākoy /kēētuwēn.

Ōriibēē keey kentaayēt

(Mataayo 18:6-9; Luuka 17:1-2)

⁴² Chiito nyoo kaken chii nyēē takung'arng'ar ām choo iyēnwoo kutaya, kumisiyinē nyoo /kēērātyi kaat rwaa nyēē /kēēng'oosyēē /ānkēētōōrchi araaray kuling'ta.

⁴³ Yoo kēēsākyiing' :āwung'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay inyōōru *soboontaab kibchulyo iboontē āwut akeenke kusiir iboontē āwunnyēk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchulyo.†

⁴⁵ Yoo kēēsākyiing' :kereenkeeng'uung' itayaa, itilte, kuuyu kaykay ing'waalee kereenkeet akeenke āniinyōōru soboontaab kibchulyo kusiir iboontē kēērēnkōōk tukwaay /ānkēētōōrchiing' wōlēē bo maataab kibchulyo.‡

⁴⁷ Nto yoo kēēsākyiing' :koong'uung' itayaa, ilōōtu. Kaykay iwē Kaab Yēyiin iyēku kimekoong'nyaa, kusiir iboontē koonyek tukwaay ānku /bokēētōōrchiing'

⁴⁸ wōlēē 'Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyii.'†

⁴⁹ Chii nyoo rubiintēēnyuu mākubuntēē ng'wooninto sukutiliiti.

⁵⁰ Karaam yoo 'kēēnēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo 'keechuchuyee keey yiisyoono, † meeyey kule nee sitēyēyēchi Yēyiin yiisyēēt. Kunyoo, ōnēmchinē keey yiisyēētaab Yēyiin ānkōōchoomtōōsi.”

10

Kiineet :Yēesu kule miyaat :bareetaab kooyēy

(Mataayo 19:1-12; Luuka 16:18)

¹ Nto mii yoo, kung'eeteē :Yēesu yooto, kwaay āynēētaab Yoortaan ānkutākyi keey Yēēmēētaab Yuuteeya. Kiiruruukyinootē keey :biiko chēē chaang' kutēē yooto tukul. Kooneet :Yēesu biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuu yoo kwēēnēētē kwaak.

² Yooto, kukwoonchi * :Farisaayeeek alake chēē kimāchē kutyem, ankuteebēe kule, “/Kēēchāmē ām kiruutēkyoo kukwet :chii koorkeēnyii?”

³ Kukētyi :Yēesu ām tēēbuutyēēt kule, “Kimwoochi nee * :Muusa mbo kuukoong'?”

⁴ Kumwooy :bichoo kule, “Kichāmchi :Muusa saanteet kusirchi barweet nyēē bārēē kooyēēyto.”

⁵ Kumwoochi :Yēesu Farisaayeechaa kule, “Kichām :Muusa barwaanaa, kuuyu wuuyēch :mukuulēyiwēkaab biiko.

⁶ Yu kitoowu :Yēyiin kuyēyē kōōrēt, 'Kiyey murēn āk koorko.'†

⁷ 'Kunyooy, kiyooto nyēē yēyē murēn kung'eeteē kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkeēnyii

⁸ ānkunoomnyo :tukwaay kuyēk kiy akeenke.'† Mēēbērē tāku biich āyēēng', nteeneē kāākuyēk kiy akeenke.

9:34 Luuka 22:24 9:35 Määrkö 10:43-44 9:37 Mat. 10:40; Luuka 10:16; Yoowa. 13:20 9:40 Mat. 12:30; Luuka 11:23 † 9:43 Täsiyinē :sirruutēk alake kērēywoontēētaab 44: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyii. 9:43 Mat. 5:30 ‡ 9:45 Täsiyinē :sirruutēk alake kērēywoontooni 46: Mābēku :mōkiik, āmāmisē :ma kēnyii. 9:47 Mat. 5:29 † 9:48 Isa. 66:24 9:49 Laawi. 2:13; Ešēk. 43:24 9:50 Mat. 5:13; Luuka 14:34, 35; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15; 1Tēēs. 5:13 10:4 Kiruu. 24:1-4 † 10:6 Toowu. 1:27 † 10:8 Toowu. 2:24

⁹ Kunyi, mēebēēsyo :chii kiyēē kiikōōnoomcho :Yēyiin."

¹⁰ Kumii kō, kuteebēe :rubiik Yēesu kōōboorchi ng'ālyoontoonoo.

¹¹ Kumwoochi kule, "Chii nyoo kakwet koorkeēnyii ankoomut ake, kāākuchoolwookēnchi koorcoonoo kākwētē.

¹² Nto nkinee koorkeēt nyoo katay saanteenyii ankoomut keey ākoo chiito ake, kāākuchoolwookēnchi saantaanaa kātāyē."

Biiko chēē iwutē bāytooyiisēētaab Yēyiin

(Mataayo 19:13-15; Luuka 18:15-17)

¹³ Kimii :biiko alake chēē kiimutyi Yēesu lēēkōōk sukutiinyēē āwunnyēk kōōbēruur, nteenee kiiburyoong'to :rubiik bichoo.

¹⁴ Yu kakas :Yēesu kiyēē kiyey :rubiik kukōrōmchi kule, "Ōbāroochi lōkōchoo minkeēch kukwa wōlēē āmiitē! -Mooraany kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē iwutē bāytooyiisēētaab Yēyiin.

¹⁵ !Kāāmwoowook, chii nyoo -mēēkoosēē keey Yēyiin kuu wōloo yēytooy :lōkōchoo, -mēēwutē :nyoo Kaab Yēyiin."

¹⁶ Kutorooch :Yēesu lōkōchoo ānkutiiny āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur.

Wuuy kōōwut Kaab Yēyiin :chii nyēē boonto bāytit

(Mataayo 19:16-26; Luuka 18:18-27)

¹⁷ Yu katas taay :Yēesu ākoo baannyii, kulābat :chiito ake ānkukutunyēē taayeenyii ānkulē, "Kāānēētiintēt! Ikaraam :inyiing'. +Maayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?"

¹⁸ Kukētyi :Yēesu kule, "Am nee siikuroo kule āwuu karaam? Yēyiin nkit :nyēē karaam.

¹⁹ Ābērē 'inkētē kiruutēkaab Yēyiin choo kimwooyē * :Muusa kuu: '-Meebakach chii, -meemarte, -mēēchōorse, -mēērātyi chii ng'wiiynan, -mēelātu chii, iywey kōōn ak koomēt.'"

²⁰ Kumwooy :chiichoo kule, "Kāānēētiintēt, kyāākir ng'aleechaa kung'eetee āmining'."

²¹ Kōōrōotoot :Yēesu chiichoo. Kung'ērēkyi ānkumwoochi kule, "Botuong' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē, 'ānkiisārūnēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāytit nyēbo man ām Kaab Yēyiin."

²² Kuteryekta :mukuulēnyii ankusimikta nyēē kāng'woonchi, kuuyu kiboonto bāytit nyēē wōō.

²³ Kōōrōotoot :Yēesu rubiikyii ānkumwooy kule, "Wuuy sōō nyēē tyaa kucham :biich chēē mokorēēn bāytooyiisēētaab Yēyiin."

²⁴ Kiilat :rubiik ng'aleechaa. Kiikiimchi :Yēesu subak kule, "Biikyuu, wuuy sōō kule nee kōōwut :chii nyēē wuu nyoo Kaab Yēyiin.

²⁵ Nyumnyum mbo kōōwut :tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chii nyēē boonto bāytit Kaab Yēyiin."

²⁶ Kiilat :rubiik subak miisin ankuteebēe keey kule, "Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē / kiiraraach?"

²⁷ Kōōrōotoot :Yēesu rubiichoo, ānkulē, "Mēēmuuchāktōōs sinee ām wōlēē mii :chiito, nteenee, imuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin, kuuyu māmii :kiy nyēē biirē Yēyiin."

Kiyēē nyōōru :biiko choo karub Yēesu

(Mataayo 19:27-30; Luuka 18:28-30)

²⁸ Nto mii yoo, kuteebēe :Bētērō Yēesu kule, "Kas kookeebakaakte :acheek kiy ake tukul ankeerubiing?"

²⁹⁻³⁰ Kukētyi :Yēesu kule, " !Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta tukuukyii tukul sukuruba kwoomtootē ng'aleekaab Yēyiin, +/mākēēkētyi tukuuchoo ām bēsyoōsyēchu kusiir choo kiboonto. Yoo ki mbareet nto kooriik chēē kibakaakta, mākunyoōr. Nto yoo ki tuubchōōsyēk chēē kibakaakta, mākunyoōr. Yoo ki kwaan nto kaamet nto lēēkōōk chēē kibakaakta, mākunyoōr nkicheek. Nto subak, +/mākēēwus ām kōōrooni nteenee mākunyoōr *soboontaab kibchuulyo ām kōōrētē nyoo chōōnii.

³¹ Biiko chēē chaang' choo tookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit lēt ām Kaab Yēyiin. Nto biiko chēē chaang' choo mātookunootiin ām soboontaab kōōrooni, mākubooyiit taay ām Kaab Yēyiin."

King'alaalee :Yēesu areet nyēbo sōmōk meenyii ākoo ng'eeteenyii

(Mataayo 20:17-19; Luuka 18:31-34)

³² Kutāsē taay Yēesu āk rubiikyii ām baanaa bo Yēērusālēm, kimii :Yēesu kukeentooy ānkurubu :rubiik ām lēt muut kwoomoonu mēt :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kikimuuyo mbo

:biiko alake choo kimii :nkicheek kurubē Yēesu. Yooto, kukuur :Yēesu rubiichoo taman āk āyēēng', ānkumwoochi kule,

³³ "Kookas, kēēmiitē kēēbēēti ākoy Yēerusālēēm. +/Mābokiyokoochi *Wēritaab Chii mbo *kibkōrōs chēē wōyōēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Makooruusta :bichoo Wēritaab Chii / keebakach ānkōōyokoochi biikaab Rooma.

³⁴ Mākōōntosuur :choo, kung'utyi, kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyēētaab sōmōk, makung'eetee meet."

Wōō :ng'oo ām biikaab Kiristō

(Mataayo 20:20-28; Luuka 22:24-27)

³⁵ Nto mii yoo, kuwēēchi :Yoowaana ākoo Yāākōbō, choo ki :wērikaab Sebetaayo, Yēesu ankuteebēe kule, "Kāānēētiintēēt, mii :kiito ake nyēē kēēmāchē iyēwēēch."

³⁶ Kuteebēe :Yēesu kule, "Nee :nyooto?"

³⁷ Kukētyi :rubiichoo kule, "Kākēēmāchē :acheek ichām wēēch kōōbuurunēēniing' :ake āwutaab taay, kōōbuurunēēniing' :ake nyēbo kaataam bēsyoonoo ibāytooyiisye ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin."

³⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, "-Mōōnkētē kiyēē ōsoomē. Ōmuuchē :akweek okalab nyālilutēk chēē +maakalab :anii nto ōmuuchē ōbuntēē nyālilutēk chēē +māābuntēē :anii?"

³⁹ Kumwooy :rubiichoo kule, "Kiimuuchē." Kumwoochi :Yēesu kule, "+Mōōnyōōru nyālilutēk chēē +māānyōōru :anii, ānku +mōōbuntēē nyālilutēk chēē +māābuntēē :anii.

⁴⁰ Ākoo kuwuu nyooto, -māāboontē kāāmuukēy wēēk chēē āmuuchē ākoochi chii kōōbuurunēēnoo āwunyuu nyēbo taay nto nyēbo kaataam. Yēyiin nkit :nyēē kiikukwey chēē mākōōkoochi bārooyinooto."

⁴¹ Yu kēēnkēt :rubiik chuut tamanu kiyēē kimāchē :Yāākōbō ākoo Yoowaana, kunyēērchi murēchooto.

⁴² Kukuur :Yēesu rubiik tukul, ānkumwoochi kule, "Tookunoot kule māchē :bāytooyik chēē mii kōōrooni kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisye ānkuboonto kāāmuukēy wēēk kubiir chuut.

⁴³ Nteenee -māmāchāktōōs kuwuyiit nyoo ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo māchē :chii ām akweek kuyēk nyēē wōō, kumisiyinē kuyibē keey ng'wēny.

⁴⁴ Nto nyoo māchē kubāytooyiis, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuut.

⁴⁵ Kyāāchōō :anii *Wēritaab Chii, sichāāyēētyēēchi biiko, āmēēbērē kyāāchōōnii / subokēētyēēchēchoo. Chāākooytooy soboonnyuu sukusobcho :biiko chēē chaang'."

Kiisoob :Yēesu Bartimaayo nyēē kikoraat

(Mataayo 20:29-34; Luuka 18:35-43)

⁴⁶ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii *kiriinkēētaab Yēerikō. Nto kumii kung'ēētōōs, kurub :biiko chēē chaang'. Kimii :cheebkoraatyaanteet ake nyēē kikiibuur kēēlto komos kusoomsē. /Kikēēkuurēē chiichoo Bartimaayo (Araab Timaayo).

⁴⁷ Yu kakas :chiichoo kule Yēesu nyēbo Nāāsārēēt :nyēē kimii kukēēytooy, kukuurso kule, "Yēesu, inyiing' *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iriireenaa!"

⁴⁸ Kōōburyoong'to :biiko chēē chaang' kule, "Siis!" Nteenee kikuurchi :chiichoo barak kule, "Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!"

⁴⁹ Kōōyyo :Yēesu, ānkumwoochi biiko kule, "Ōmwoochi kuchō." /Kēēmwoochi kule, "Ing'erech, ānkiiyyoony, kuuriing' :Yēesu."

⁵⁰ Kukāsē kuu nyooto, kung'ēētē bakeenke ānkumētooy sireet nyēē kikiiliiktēē keey, / ānkiiirēētoot ākoy yēē kimii :Yēesu.

⁵¹ Kuteebēe :Yēesu kule, "Imāchē āyēwuung' nee?" Kukētyi :chiichoo kule, "Mokoryoontēēt, āmāchē akaste."

⁵² Kumwoochi :Yēesu kule, "Kāākēēyēwuung' kiyēē 'kēēmāchē, kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey." Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kukasta :chiichoo ānkuwēēto keey Yēesu.

11

/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēēm kuu Bāytooyiin

(Mataayo 21:1-11; Luuka 19:28-38; Yoowaana 12:12-19)

¹ Yu kikiikuriik :Yēesu ākoo rubiikyii Yēerusālēēm, kumur *kiriinkēētaab Beetannyya yēē kilēēkitēē Lekemeetaab *Musētyuuniinēk. Nto mii kēēltaab too, kukēē-āyēēchēē keey saang'taab Beetfaaka,

² kumwoochi rubiikyii áyēēng' kule, “Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit wōlooto, +mōōnyōōru sikiryoo nyēē siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsýēēt ake. Otyaach ānkōōkwēru.

³ Nto yoo kateebenaak :chii kule ōmāchēē nee, ōlēēnchi māchē :Mokoryoontēēt ānkumākukēt areet akeenke.”

⁴ Kuba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo /kākēērātyi kurkat saang' ankootyaach.

⁵ Nto bēre kukas :biiko alake chēē kimii yooto, kuteebēe rubiichoo kule, “Otyoogyinē nee sikiryēēt?”

⁶ Kukētyi :rubiichoo kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēēsu. /Kēēchāmchi kubeeta sikiryēēt.

⁷ Kukwēr :rubiichoo sikiryoonoo ākoy yēē kimii :Yēēsu.

Yu kayit yooto, kōōrēēk kāāliikonikwaa ankwaalyaktee bataytaab sikiryoonotoo sukōōbuurēē :Yēēsu. Kōōbuurēē :Yēēsu bataytaab sikiryoonoo ankutas taay āk baanta.

⁸ Kiirēēk :biiko chēē chaang' chēē kimii yooto kāāliikonikwaa ānkōōyiito kēēltaab too. Kubut :alake sokēēk ānkōōyiito nkicheek.

⁹ Kityēēnchinootē barak :biiko chēbo taay ākoo chēbo lēt kumwooyē kule, “Kutōrōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin!†

¹⁰ Ibēruuroot * :Mōchōkōrēētaab Tāwuti!

Kutōrōriit :Yēyiin ām kibkōōnkōy!”

¹¹ Nto mii yoo, kuyit :Yēēsu Yēērusālēēm ānkōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumarar wōlēē kiwuu :kiy ake tukul. Nto mii yoo, kooyeey ākoo rubiikyii tukul choo ki taman āk āyēēng' ākoy Beetannyya, kuuyu kimii kwiimēnē :kōōrēēt.

Tiliil, āmāmii :kiy āriit

(Mataayo 21:18-19)

¹² Nto yu kāyyēēkunēē, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Beetannyya ankooyeey Yēērusālēēm. Kwaam Yēēsu :kēmēwuut.

¹³ Nto yu kimii kubēēti, kutoobēnchi kēētīt ake nyēē /kēēkuurēē *mutiiniit wōlēē lōō. Kiboonto :kēētoo sokēēk chēē nyālilēch nyēē kibērē :chii tōōs kiikyey lokoy. Nto bēre kuyit yooto, koosyaach kēētoo kubērē nto nyōōr lokoyeek. Nteenee kuuyu kimā bēsýōōsyēk :chooto chēē kiyēyē :kēētoo lokoyeek, mānāānyōōr :inee lokoyaa ake tukul.

¹⁴ Yooto, kuchub :Yēēsu kēētoo kukāsē :rubiik kule, “Mēērook /kyaameeniing' kiy bēsýēēt ake.”

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēēsu biiko biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Luuka 19:45-46)

¹⁵ Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimii yooto :biiko chēē kiwālāng'tooy beesaanik āk alak chēē kyooltooy chēēbtuukēēnik chēē /sikeēbēelēē kōōrōsēēk. Kimiitē :nkicheek cheemung'aariisyeek alake yooto. Yooto, kootyeelaat :Yēēsu meesoosyekaab bichoo kiwālāng'tooy beesaanik āk ng'ēchērōōkaab choo kyooltooy chēēbtuukēēnik anukwet bichoo tukul kuba saang'. ¹⁶ Mānāāchāmchi mbo chii nyēē kiboontotē kiy ake tukul nyēē kyooltooy kubuntēē biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin.

¹⁷ Kimwooy kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, 'Bo :Kōōnyuu saayeeet wōlēē mākusooyēē :biikaab kōōrōōsyēk tukul.† Nteenee kyooweek :akweek kuyēk kēbēnyoo nyēē wunyēē keey :sāsiik!†”

¹⁸ Yu kakas :mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk kiyēē kiyey :Yēēsu, kung'woonchi. Yooto, bokusat wōlēē sukubakakta inee kuuyu kiilātē :biiko kubo kāāmuukēywēēk chēē kiboonto.

¹⁹ Yu kāākwiimēnē :kōōrēēt, kung'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii kiriinkoonoo ānkubēēchi keey wōlto ake.

Māchē ikoosēē keey Yēyiin yoo isooyē

(Mataayo 21:20-22)

²⁰ Yu kāyyēēkunēē, kooyeey :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm. Kumii kubēēti, kukas :icheek kēētoo kōchubē :Yēēsu.

²¹ Kumwoochi :Bētērō Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kas, ntēē kookuyaam :kēētikoonye kwēēchubē!”

²² Kumwoochi :Yēēsu kule, “Māchē ōkoosēē keey Yēyiin.

²³ Kāāmwōowook yoo ikoosēē keey :chii Yēyiin ām mooyēēt akeenke, kōōmuuchē kumwoochi lekemeet wokōōsuuchi araaray ankuyeyakay.

²⁴ Kunyi, yoo otēēbē kiito ake ām saayeeet ānkōōchāmtooy kule kaakukas :Yēyiin, ōnyōōru.

²⁵ Nto yoo isooyē Yēyiin ānkumii :kiyēē miyaat nyēē kiikuyēwuung' :chiito ake, in-yōōchi chiichoo kaat kurook sukung'eet kunyōōwuung' nkinyiing' :Yēyiin kaat ām chooll-wookātēēng'uung'.

²⁶ Nto yoo -mōōyēyē kuu nyooto kumānyōōwook :Yēyiin kaat.*

Kāāntōōyikaab Yuutayeeek chēē ki kāwōōt
(Mataayo 21:23-27; Luuka 20:1-8)

²⁷ Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii subak Yēērusālēēm, kōōwut biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kumii kuwēēsytēē wōōlooto, kukwoonchi :mbo *kibkōōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk āk booyik

²⁸ ankuteabee kule, “Ng'oo :nyēē kikōōniing' kāāmuukēywēēk iyey ng'aleechu?”

²⁹ Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Kany ateebeenaak :nkaniī tēēbuutyēt nto yoo kōōkētwoo, +māāmwoowook chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.

³⁰ Atēēbēēnook kule ii, yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōōlēē mii :Yēyiin, nto wōōlēē mii :biiko?”

³¹ Kwaam mēt bichoo ānkumwoochi keey kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōōlēē mii :Yēyiin, makuteebeeneech kule ām nee simākiiyēnchi.

³² Nto yoo kākēlēē, ‘Wōōlēē mii :biiko.’ Achicha!” Kiiywey kumwooy, kuuyu kiinkētē kule kichāmchiintōōs :biiko tukul kule ki *wōōrkoooyōōntēētaab Yēyiin :Yoowaana.

³³ Yooto kuwālchi Yēēsu kule, “-Mākiinkētē.” Kumwoochi nkinee :Yēēsu kule, “Yoo wuu nyooto, -māāmwoowook :nkaniī chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng'aleechu.”

12

Kiisyoor :Yēēsu miyootyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek
(Mataayo 21:33-46; Luuka 20:9-19)

¹ Kumwoochinēē :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek tyoonkōōch kule, “King'eet :chi-ito ake kēny kuchaan *musābiibunēk mbareenyii ankuker. Kibal ng'wēēnēēt nyēē sukurōōtyinē :bēēkaab lokoyeeakaab kēētoo yoo / kākiriuruuny ankuteech kēryēēt nyēē / sikēēriibēē mbaraanaa. Nto yityo, kumwoochi biiko alak bokuriibchi mbaraanaa sukubchēchiin lokoyeeek. Yooto, kuwo ruutooy.

² Yu kāruryo :lokoyeechaa, kōōyookto :chiichoo motwooriintēēnyii wokuyibchi kereeryaanteet nyeenyii.

³ Yu kayit :motwooriintoonoo wōōlooto, kunam :bichoo ānkubir ankukwet āmēēkoochi kiy.

⁴ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēnyii ake. /Kēēbir nkinee nyoo /keelal /kiitaatee /ānkiintosuur.

⁵ Kōōyookto subak motwooriintēēt nyēbo sōmōk. Yu kayit :nyoo, /keebakach. Kōōyookto subak alak kurub keey. Kuyitē :nkicheek choo wōōlooto, /kēēbirē alak /kiinyāliilē, nto alak /kēēbakāche.

⁶ Nteenee kiboonto :chiichoo kibo mbareet wērinyyii akeenke nyēē kichāmē miisin. Kōōyookto wēeroootonyii kubērē tōōs makooywey :bichoo.

⁷ Kuyitē :nyoo, kukuurē keey :bichoo kule, ‘Murēchu, ong'nyi lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’

⁸ Kunam :bichoo wēēroo ankubakach nto yityo bokumētyi tuuyta saang’.

⁹ Yoo koosoot ii, kiy nee :nyēē kichokuyēchi :chiitaab mbareet bichoo? Okany āmwoowook, machokubakach bichoo tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriib mbaraanaa.”

¹⁰ Kumwoochi :Yēēsu subak kule, “Āberē kyoosuman siruutēkaab Yēyiin yoo mwōoyē kule, ‘Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta :nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.

¹¹ Kōkōōnu :Yēyiin tiyēywoontooni
ānkubo kwōng' uut sōō nyēē tyaa yoo kēēkāsē!’”

¹² Yooto, kumach :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule kunam Yēēsu ankukerta kō, kuuyu kiinkētē kule kimii kung'āloolēē icheek ām tyoonkōōchoonoo. Nteenee kibakaakta :bichoo Yēēsu ānkubēēchi keey kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēēsu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Luuka 20:20-26)

¹³ Kibokōōyook :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek lētuunoo *Farisaayeeek alak āk biikaab *Eroōtē bokutech Yēēsu /sikeenan.

¹⁴ Yu kayit :bichoo wōōlēē mii :Yēēsu, kumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt! Kiinkētē kule ibooyē manta āmāwēēchiing' :chii kuuyu ām inyīing', mātiny kule ng'oo :ng'oo. Inēētē biiko

ám kēelto nyēbo man kōōnkēt kiyēē mächē :Yēyiin. Kunyoo ii, ara karaam kēēkwēchinē *syuuruut bāytooyiintēētaab Rooma

¹⁵ nto mēērook kēēkwēyē?”

Yooto kōōnkēt :Yēesu miyootyēēt nyēē kiisōōtē :bichoo ānkumwoochi kule, “Kōōkwoonii bōōtēchoo? Kōōbooru baa :chii beesyaanteet nyēē boonto.”

¹⁶ Yu /kākiiboorchi, kuteebee bichoo kule, “Bo ng’oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?” Kukētyi :bichoo kule, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.”

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, “Okoochi bāytooyiintonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.” Kiilat :bichoo ám kiyēē kimwooy :Yēesu.

Ng’eteetaab meet

(Mataayo 22:23-33; Luuka 20:27-40)

¹⁸ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayeeek. Kiiyēchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē māwokung’ēētēē meet beesyēt ake. Kuteebee :bichooto Yēesu kule,

¹⁹ “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo keemut :chii koorkeēnyii ankume :chiichoo amānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa, kōōntiiyē :ng’eteetaabkaametiitaab chiichoo koorkoonoo sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē /sikēēkuurtēē.

²⁰ Kimii :biiko alake chēē tisabu chēē kituubcho mooyēēt akeenke. Kiimutiis :nyēē ki wōō ankusimkume kumānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa.

²¹ Kōōntiiyiis :nyēē kirubē chiichoo. Kume :nkinee nyoo, amānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa. Kōōntiiyiis subak :nyēē kibo sōmōk ankume :nkinee amānāāsikiyiin āk koorkoonoo leekwa.

²² Kiyeyakau kuu nyooto ākoy chiito nyēē kibo tisab. Kibēk :bichoo tukul amā leekwa. Nto mii yoo, kume nkinee :koorkoonoo.

²³ Kunyoo, kēēmächē imwoowēēch, mākubooyiit ng’oo :koorkoonoo kōōyiyiin kāng’ēētyēē :bichoo tukul meet āk koorkoonoo?”

²⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “Ōsōōtyēēchinē nyēē miyaat, kuuyu -mōōnkētē :akweek kiyēē ibooru :siruutēkaab Yēyiin āk wōlēē wuu :kāāmuukēywēkyii.

²⁵ Yoo kāākung’ēētyēē :biiko meet, mēēbērē tākōōmutē keey subak. Ibuurē kuu :malayikaanik am barak.

²⁶ Nto kurubta keey ng’eteetaab meet, ābērē kyoosuman siruutēkaab *Muusa yoo kimwoochinē :Yēyiin am sōntiinoō kilāyē kule, ‘Anii Yēyiintēētaab *Abraam āk Isaka ākoo Yāākōbō.’†

²⁷ Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kiikume kēny. Ōsōōtē bebe!”

Kiruutyēēt :nkōnō nyēē wōō?

(Mataayo 22:34-40)

²⁸ Kimii yooto :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk nyēē kimii kuyēbchinē yiit kiyēē king’aloolēē :Yēesu ākoo Satukaayeechaa. Kikas :kāānēētiintonoo bo kiruutēk kule kikētyi :Yēesu bichoo kiyēē kiteebee am kēelto nyēē karaam.

Yooto, kuteebee Yēesu kule, “Am kiruutēk tukul choo kikōōnu :Yēyiin, nkōnō :nyēē wōō?”

²⁹ Kukētyi :Yēesu kule, “Siraat kule,

‘Oyeb yiit ōō, biikaab Isrāyēēl:

Yēyiin nkit :nyēē /kēēkutunkyninē ānku Yēyiin ku akeenke.

³⁰ Icham Yēyiintēēng’uung’

am mooyēēng’uung’ tukul

soboong’uung’ tukul,

kāāsōōtēywēēkuuk tukul,

āk nkuruukuuk tukul.”†

Kiruutyēēt :nyooto nyēē wōō.

³¹ Nto ake kumwooyē kule:

‘Icham laatyēēng’uung’

kuu wōloo ichāmtooy keey.”†

Māmii subak :kiruutēk alake chēē siirē chu.”

³² Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kulēēnchi :chiichoo, “Kōōnkōy, Kāānēētiintēēt, ’keemwaay man kule Yēyiin ku akeenke, māmiiitē :ake.

³³ Kunyi, karaam yoo kacham :chii Yēyiin am mooyēēnyii tukul ānkumächē mbo kōōsōōtē Yēyiin kwaak ānkuyēyē yiisyēētaab Yēyiin am nkuruukyii tukul ankucham laatyēenyii kuu

12:17 Room. 13:7 12:18 Yēyut. 4:1; 23:8; 1Kōōr. 15:12 12:19 Toowu. 38:8; Kiruu. 25:5-6 † 12:26 Chuy. 3:6

† 12:30 Kiruutēk 6:4-5 † 12:31 Laawi. 19:18 12:31 Mat. 5:43; 19:19; Room. 13:9; Kala. 5:14; Yāāk. 2:8 12:32 Kiruu. 4:35; Luuka 20:39

wōloo chāmtooy keey. Karaam /keerub ng'aleechu kusiir yoo /kātākēyēyootē kōrōs choo /kēēbēelē kutukul āk alak tukul.”

³⁴ Yu kakas :Yēesu kule kākēt :chiichoo nyēē karaam, kumwoochi kule, “Kāmēlōō ām bāytooyiisēētaab Yēyiin.”

Kung'eetee yooto, māmii :chii nyēē kitākukāng' kuteebēe Yēesu ng'ālyoo kumāchē kutech.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?

(Mataayo 22:41-46; Luuka 20:41-44)

³⁵ Nto tēē yoo, kumii :Yēesu kōōnēētē biiko ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwooy kule, “Imuuchē kule nee kumwooy :kāānēētikaab kiruutēk kule chōōnēē *Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”

³⁶ Nto yu kiyey :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Tāwuti kumwooy kule, 'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēenyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”†

³⁷ Kunyi, yoo kuurē :Tāwuti Kāārārookiintēēt kule 'Mokoryoontēenyuu' ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuchōōnēē :Kāārārookiintēēt kōōtaab Tāwuti?”

Kiyēbchi yiti :biiko ng'aleechara bo Yēesu ām ng'erekweek.

Kichuur :Yēesu kiblembechiisyek

(Mataayo 23:1-12; Luuka 20:45-47)

³⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Ōriibēē keey :kāānēētichoo bo kiruutēk, āmōōrubēē ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirook chēē yoo /kakeekas /simki-inkētē kule icheek kiirwookik. Bēēsēyootēē wōlēē chaang' :biiko /sikiisuboooyootē nyēē /kākēēkoonyit.

³⁹ Lēkwēlootē ng'ēchērōōk chēē mii taay yoo /kēēmii kooriikaab saayēet. Mbo yoo /kēēmii saakwa ake tukul, kōōmoymooyē :bichu ng'ēchērōōk chēbo taay.

⁴⁰ Lātunootē koor chēē musuuk kuyibēē tukuukwaa ānkusooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. +/Mākiing'woonchi miisin biich chēē wuu chuutēchu kusiir chii ake tukul nyēē kiikukusta.”

Ng'oo :nyēē kiinēm chēē chaang'?

(Luuka 21:1-4)

⁴¹ Kumii :Yēesu kēēbuur ng'wēny ām *Kōōtaab Yēyiin yēē kilēēkitēē :loolonik chēē /kikiiruruukyiniē beesaanik chēbo yiisēētaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintoo :biiko beesaanik loolonichoo. Kiikoochiniē :biiko chēē ki mokorēēnik beesaanik chēē chaang' loolonichoo.

⁴² Nto mii yoo, kuchō :cheebyoosyēet ake nyēē ki musuk ankubanan. Kiinēm :nyoo beesaanikyii chēē ng'eri anku tukul chēē kiboonto.

⁴³ Kukuur :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule, “! Kāāmwoowook, cheebyoosyaani musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatiit nyēē wōō kusiir chuut tukul.

⁴⁴ Kāng'ōmōrunēē :mokorēēnik laatiit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēenyii tukul.”

13

+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 24:1-2; Luuka 21:5-6)

¹ Kumii :Yēesu ākoo rubiikyii kung'ēetyēē yooto kibo biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kumwoochi :rubiintēenyii ake kule, “Kāānēētintēēt, wōōyēch :rwoontōōchu /kikeetechee Kōyi bo Yēyiin ānku kāroorānēch nyēē tyaa!”

² Kukētyi :Yēesu kule, “Kookas, kāroorānēch :kooiichu, nteenee +/mākiiturbuub tukuuchu tukul nyēē māmii :rwaā mbo akeenke nyēē ng'etu kookemeeraat keey ake.”

Nyāliiutēk āk wusiisyēēt

(Mataayo 24:3-14; Luuka 21:7-19)

³ Nto mii yoo, kuyit :Yēesu ākoo rubiikyii biitēēt nyēē kibo Lekemeetaab *Musētyuuniinēk yēē kitoobēnē keey ākoo Kōōtaab Yēyiin ānkōōbuur ng'wēny.

⁴ Kuteebēe :Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana āk Antereeya Yēesu kule, “Āyu yēē yēyāktōōs :ng'aleechara kātēēmwooyē ānku kiy nee :nyēē +makeekasee yoo yityiintōōs :ng'aleechara?”

⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōriib keey! -Mookany /kiiberbeeraak.

⁶ Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kääraarookiintēēt. Mākōobotbootoot :bichoo biiko chēē chaang'.

⁷ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt /ānkyyoomu booryoot, nteenee -mōōmuuyē. Ākoy kuyēyākisi :tukuuchoo, nto yitu :tabanta.

⁸ Mākubooroyo :bōrōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake. Mākōōring'riing'oot :komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ānkuchō :kēmēwuut. Ng'wooninto nyēē käämunēē moroontoon :nyoo nto yitu :kōōrēēt nyēē lēēl."

⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, "Ōriib keey. +/Makeenamaak / ānkiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayēt / ānkēēbirook ām wōlooto. +/Makiimutaak taayeetaab bāytooyik kubo anii. Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēchinē.

¹⁰ /Kyoomtooy kurook lōkōōywēk chēē kārōomēch kukas :biiko tukul ām kōōrēēt kumukuul nto yitu :tabantaab kōōrēēt.

¹¹ Yoo /kaakenamaak / ānkiyyoong'tēēnook kōōk, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay. +/ Mākiiiboorwook yooto kiyēē ōmwooyē kuuyu mēēbērē akweek chēē +mōōng'ālōolē nteenee :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākung'ālōolē.

¹² Mākung'ōmto :chii ng'eetaabkaamet /keebakach ānkung'ōmto :kwaan lakwanyii /keebakach. Makutay :lēēkōōk mbo kwaan āk mbo kaamet ānkung'ōmto /keebakach.

¹³ Kunyi, mākuwēchook :biiko, kuuyu ōyēnwoo. Nteenee chiito nyēē kamuyta ākoy tabanta :nyēē makooraarach :Yēyiin."

*Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēm
(Mataayo 24:15-25; Luuka 21:20-24)*

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiikiyii kule, "Yoo kookas 'kiyoo -mēēriiku :Yēyiin'† kukēēyooonyēē yēē -mākēēmākyinē, ōmwēy :biikaab Yuuteeya ākoy lekem barak. (Kuyēbchi yit :chii nyoo sumānē ng'aleechu.)

¹⁵ Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii kumii kōōnyii barak, -mēēwut kō kule kōōnēm kiy ake tukul nyēē sukumwēyto,

¹⁶ amēeyeyē :chii nyoo miitē mbareen kaa kule wokunam sireet nyēē iliiktēē keey.

¹⁷ Lēyyē, mākuwuuyiitiyi sōō kule nee ām bēsyōōsyēchooto kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē!

¹⁸ Osaay Yēyiin kule māyēyākisi :ng'aleechu yoo yiiwoot.

¹⁹ Mākuwōōyit :ng'woonintaab bēsyōōsyēchooto kusiir ng'woonin ake tukul nyēē kiiku-took kuchakee kayey :Yēyiin kōōrēēt, amēēbērē mākutook :ng'wooninto ake nyēē tēē nyoo bēsyēēt ake.

²⁰ Nteenee kiikoonwaakiit :Yēyiin bēsyōōsyēchooto kuuyu mii :biikiyii chēē kiikukwey nyēē nto kimanaakoonwaakiit, nto māmii :chii nyēē kātāwokusobē.

*Kāārārookik chēē mābo man
(Mataayo 24:23-28; Luuka 17:23-24)*

²¹ Yoo kāmwoowook :chii ake tukul kule ong'nyi *Kāārārookiintēēt nto ong'nyiin, -mōōyēnchi,

²² kuuyu makukwa :biiko chēē makuyey keey kuyēk kāārārookik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin. Makuyey :bichu ng'al chēbo kwōng'uat sukung'eet, yoo imuuchāktōōs, kutēwēch biikaab Kiriistō choo kwēyootiin.

²³ Kunyoo, ōriib keey. !Kāāsīm āmwoowook tukul kumanaayit :bēsyēēt."

*Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu
(Mataayo 24:29-31; Luuka 21:25-28)*

²⁴ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikiyii kule, "Yoo bēku :nyāililutēchoo bo bēsyōōsyēchooto

'Mākumis :asiista amēētākōōluuwu :araaweet.

²⁵ Mākōōtimtiimākoy :wōliin bo barak kōōsuuw :kookeelik.†

²⁶ +/Makeekasa anii, *Wēritaab Chii, āchōōnēē boolik ām kāmūukēywēēk āk lēbkēēyēētaab Yēyiin.

²⁷ +Māayooktē malayikaanikyuu kōōruruukoot biiko choo kwēyootiin kung'eete kōōrēēt komosta ake ākoy ake."

*Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu
(Mataayo 24:32-36; Luuka 21:29-33)*

13:11 Luuka 12:11-12   **13:12** Mat. 10:35   **13:13** Mat. 10:17-22   **13:13** Yoowa. 15:21   † **13:14** Tān. 9:27; 11:31; 12:11   **13:16** Luuka 17:31   **13:19** Tān. 12:1   **13:22** Mat. 7:15; 24:24; 2Tēēs. 2:9-10   † **13:25** Isaaya 13:10; 34:4   **13:25** Mat. 24:29   **13:26** Tān. 7:13; Mat. 24:27; 26:64; 1Kōōr. 15:23; 1Tēēs. 4:15-16; 2Tēēs. 2:1; Ng'oong'. 1:7   **13:27** Seka. 13:7; Mat. 13:41

²⁸ Kumwoochi subak kule, “Yoo kēēnkāt :kēētooy / kēēkuurēē *mutiiniit, kōōbooroo kule kaakuriik kumusēs.

²⁹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāsē kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyeēt nyoo āyēēwunēē.

³⁰ !Kāāmwwook, mābootōōs :biikyuu choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul.

³¹ Mākubot :barak āk ng’wēny, nteenee mābotē :ng’ālyoontēnyuu.

³² Māmii :chii nyēē inkētē bēsyeēt nyēē āyēēwunēē. -Mēēnkētē :malayikaanik āmāānkētē mbo nkanii, nteenee inkētē :Baaba.

Ōchōb keyy

(Mataayo 24:42-44; Luuka 12:35-40)

³³ Ōriib keyy ankooyeyte keyy, kuuyu -mōōnkētē yēē yitu :bēsyoonooto.

³⁴ Kerkeyy yoo mächē :chii nyēbo kanyii kuwo ruutooy. Bākookyiniē motwoorikiyii yiisyēēt nyēē makuyey ankutool ake kuriib kayta.

³⁵ Ōriib keyy, kuuyu -mōōnkētē yēē rōōtunēē :chiitaab kayta. Imuuchē kuyit kukararakta :asiista, kwēēmooy kwēēn, kumānēērir :kōōrēēt nto kumānāāmwook :asiista.

³⁶ Yoo kächō, mächāktōōs kunyōōrwook ōkāsū.

³⁷ Okas ng’aleechu! Mā akweek nkit chēē āmiitē āmwwook ng’aleechu, nteenee mächāktōōs kuyeyta keyy :biiko tukul.”

14

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta inee

(Mataayo 26:1-5; Luuka 22:1-2)

¹ Kikiikung'ēt :bēsyoōsyēk āyēēnku kuyit :bēsyeēt nyēē kyoomēē :Yuutayek *Saakweet-aab Keeytaayēt ākoo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Kimii kuchēēng'ē :mbo *kibkōrōs ākoo kāānēētikaab kiruutēk wōlēē makunamta Yēēsu kumākāsē :chii sukubakach.

² Kimwooy kule, “Mookany keeyey ng’aleechu yoo bo *Saakweetaab Keeytaayēt, kuuyu imuuchē :biiko kuyey wōōrōōryēēt.”

Kiraang'tee :koorkēēt ake Yēēsu mwaayta mēt

(Mataayo 26:6-13)

³ Kimii :yēē kyoomiisyē :Yēēsu ām Beetannyya kumiitē kaab Simōōni, chiichoo kikiikunāmē *makereenik. Yooto, kuchō :koorkēēt ake kō nyēē kiboonto mwaay nyēē kiboong'u nyēē anyiny / ānkikyooltēē beesaan chēē chaang' miisin. Yooto, kuraang'tee :koorkoonoo Yēēsu mwaayaa mēt.

⁴⁻⁵ Yu kakas :biiko alake chēē kimii yooto kiyēē kayey :koorkoonoo, kumwooy nyēē kāng'woonchi kule, “Nto yu sukunyarta :koorkooni mwaay nyēē ālē beesaan chēē chaang' miisin kuu nyi! Nto yu /kātākyooltooy /ānkiikoochi bānoonik beesaanik.” Kinyēērchi :bichoo koorkoonoo miisin.

⁶ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “-Moomakee kiy koorkoonoo. Ntēē kāākuyēwoo anii ng’ālyoo nyēē karaam.

⁷ Ōboontē keyy :akweek bānoonik ākookoy ānku +mōōyēētyēēchinē kuu wōlēē ōchāmtooy. Nteenee -mōōboontē keyy anii ākookoy.

⁸ Kaakuyey :koorkooni kuu wōlēē kēēmuktooy kuroonkyi mwaayaa mētinyuu kuyeytaa nto yitu :yēē /kēēmuyēēnoo.

⁹ ! Kāāmwwook, -/ mākēēwuutyēē koorkooni ām kiyēē kaakuyey yoo /kyoomtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch ām kōōrēēt tukul.”

Kiīnēm keyy :Yuuta kuchaamta Yēēsu

(Mataayo 26:14-16; Luuka 22:3-6)

¹⁰ Nto mii yoo, kuwo :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akenke ām rubiikaab Yēēsu choo ki taman āk āyēēng', wōlēē kimii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch wokuchaamta Yēēsu.

¹¹ Yu kayit wōlooto /kēēng'ērēkyi. /Kikēēmwoochi kule, “Yoo kēyēwēēch kēēlto wōlēē +makeenamte Yēēsu, kēēkōōniing' beesaanik.” Kuwo :Yuuta wokucheeng' wōlēē /sikeenamta Yēēsu.

/Kikeeyeyta wōlēē /kyoomēē Saakweetaab Keeytaayēt

(Mataayo 26:17-19; Luuka 22:7-13)

¹² Ām bēsyeētaab taayta nyēbo Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kiyēēnyē :Yuutayek mēēnkīt nyēē sukwaam bēsyoonooto.

Yu kayit :bēsyooni, kuteebēē :rubiiik Yēēsu kule, “Ānō wōlēē +mawee-amee *Saakweetaab Keeytaayēt bokēyēytoowuung'?”

¹³ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule, “Obe ākoy Yēerusālēēm. +Mōōtuuyēē murēn nyēē boontoonu tērēetaab bēeko. Orub chiichoo lēt ākoy kōōto nyēē kēēwut.

¹⁴ Yoo kooyit kōyooto, ōmwoochi chiitaab kōōto kule mächē :Kāānēētiintēēt wōlēē sukwoomiisyēē ākoo rubiikyii ām Saakweetaab Keeytaayeet.

¹⁵ Mākōōboorwook :chiichoo kisēēnkēēt nyēē wōō nyēbo koroofa nyēē mii :tukuuk tukul chēbo ātēbto. Oyēytoowēēch āmiik.”

¹⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi rubiichoo kuu nyooto, kuba ākoy Yēerusālēēm ānkubokunyōōr ng'aleek tukul kuu wōloo kāmwooytooy :Yēesu. Kuyeyta āmiikaab saakwaanaa.

Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-25; Luuka 22:21-23; Yoowaana 13:21-30)

¹⁷ Kumii kurātoorātē :kōōrēēt, kuwo :Yēesu ākoo rubiikyii taman āk āyēēng' ākoy kōyooto ānkutoow kwaam saakweet.

¹⁸ Kumii kwoomiisyē, kumwooy :Yēesu kule, “!Kāāmwōowook, mii :akeenke ām akweek nyēē kēēmiiitē kyoomiisyē :tukul nyēē makuchaamtaa.”

¹⁹ Kung'woonchi rubiik ankuteebee :ake tukul Yēesu kule, “Ara anii?”

²⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Nyoo kiilābloobtooy :tukwaay mukaatiit terekyeet akeenke nyēē makuchaamtaa.

²¹ Makume *:Wēritaab Chii kuu yoo / kikeesir kurubta keey āk inee. Nteenee mākung'woonchi sōō kule nee :chiito nyoo makuchaamtaa. Kaykay nto / kimākēēsich chiichoo.”

Kiitoow :Yēesu saakweet nyēē lēēl

(Mataayo 26:26-30; Luuka 22:19-20; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

²² Yu kimii kwoomiisyē, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto tēē yoo kubetes mukaatiinaa ānkōōkoochi rubiikyii kōōnēmunoōt. Kimwoochi kule, “Bōōrnyuu :nyii. Kunyi, o-am.”

²³ Kunam subak terekyeet nyēē kimii *:tifaayiiik ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkōōkoochi rubiichoo kumōōsoot.

²⁴ Kimwoochi kule, “Korotiikyuu :chu chēbo *kiirootyēet nyēē lēēl. * +/ Makiitaata sukusobcho :biiko chēē chaang'.

²⁵ !Kāāmwōowook, -māwāāyyēē subak tifaayiiik ākoy bēsyoonoo wāāyyēē chēē leelach ām Kaab Yēyiin.”

²⁶ Nto tēē yoo, kutyēēn :bichoo kōōkoostoo Yēyiin ānkung'ēētyo kutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk.

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Luuka 22:31-34; Yoowaana 13:36-38)

²⁷ Kumii keēltaab too, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “+Mōōmwēyēēnoo :akweek tukul kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, +Maabakach ākiintēēt kusēēēt :kēēchiirēk.”†

²⁸ Nteenee yoo kaang'eetee meet, +maantooy Kalilaaya.”

²⁹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, “Ānkoo kāmwyēēēniing' :chuut tukul, -māābākooktiing' :anii.”

³⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “Bētērō! Kāāmwōowuung', kumānēēturkuuchē :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng' kwēēmowuuni, +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -mēēnkētoō.”

³¹ Kumwoochi :Bētērō Yēesu subak kule, “Mākoy atuuch keey! Yoo kābo meet kēēbēku :tukwaay.” Kōōrumchi :nkicheek rubiik chuut kuu nyooto.

Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane

(Mataayo 26:36-46; Luuka 22:39-46)

³² Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii yēē /kēēkuurēē Ketesemaane, kumwoochi kule, “Ōbuurēē yu, waasaay :anii.”

³³ Koonata kisich ākoo Bētērō, Yāākōbō ākoo Yoowaana. Kwaam :ng'uusng'uus Yēesu kut kulōōklōōkēn.

³⁴ Kumwoochi rubiichooto sōmōk kule, “Kāāmuy :anii kut wuu nyēē +maameey. Ōng'ētunēē yuutēyu ānkōōkāsu!”

14:18 Tyēēn. 41:9 14:21 Yoowa. 13:2, 21-30 * 14:24 Māmwooyē -siruutēk alake kule 'nyēē lēēl'. 14:24 1Kōōr. 10:16; 11:23-25 14:24 Chuy. 24:8; Cherem. 31:31; Ibu. 7:22; 9:15-20 14:26 Luuka 22:39 † 14:27 Sekaryaa 13:7 14:27 Määrkö 14:50-52; Yoowa. 16:32 14:28 Määrkö 16:7 14:31 Luuka 22:33-34; Yoowa. 13:36-38

³⁵⁻³⁶ Yooto koonnata :inee kisich kukutuny ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ankusaay kule, “Baaba! Imuuchaktōōs :tukuuk tukul ām wōlēē imiitē. Inēmtoowoo nyalilī. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy :inyiing' mēēbērē kuu wōloo āmāktooy :anii.”

³⁷ Yu kēēyēewunēē :Yēesu wōloo kāwokusooyēē, kunyōōr rubiik choo sōmōk kuruuytōōs. Kumwoochi Bētērō kule, “Simōōni, ākoo kēēru? 'Kāmēēmuuchē mbo ikāsu ām asiista akeenke?”

³⁸ Ōkāsu ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmiisyēēt. Ōbērē nto oyey, āmāmii :nkuruuk.”

³⁹ Kooyeey :Yēesu subak ankuwokusaay kuu yoo kābo taay.

⁴⁰ Nto iyēēwu nyēbo āyēēng', kunyōōr mbo Bētērō kuruuytōōs subak, kuuyu kichoosy-ootiin miisin. Kuchusyo :rubiichoo.

⁴¹ Kiiyeey :Yēesu subak ankuwokusaay nyēbo sōmōk, nto yu kaweech keey, kumwoochi rubiichoo kule, “Ākoo tōōbēng'tēē rwoonik? Kaakuyem. Okas kaakuyit :āsiiswēk /ki-yokoochi *Wēritaab Chii āwunnyēkaab kibng'ōōkisiis.

⁴² Ong'nyiin choomtooyiintētēēt kāākuchō! Ong'eētyē bokēētuyyēē.”

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēsār

(Mataayo 26:47-56; Luuka 22:47-53; Yoowaana 18:3-11)

⁴³ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'. Kiboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kitinyē chōōkiinēk ākoo syaariinek chēē kiiyooku :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo booyik.

⁴⁴ Kikiisimkumwoochinē :Yuuta bichoo kule, “Nyoo ōkāse ātōrōōchē, ōnāmē nyooto ānkōōriibootē simāmwēy.”

⁴⁵ Kuyitu :Yuuta, kutōrōōchē Yēesu kule, “Aase, Mokoryoontētē!”

⁴⁶ Kutēryēkyinē :bichoo Yēesu bakeenke.

⁴⁷ Kukāsē :rubiintētēēt ake kuu nyooto, kung'usu chōōkiit, nto bērē kuyeb motwooriin-tētētaab kibkōrōs nyēē wōō, kuchwenta yitit kōōsuuyto.

⁴⁸ Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kināmē inee kule, “Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē mächē kuweech kōōrētēet sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek boonamaa?”

⁴⁹ Ntēē kwāāboontē keey :anii akweech kwaak ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānēētiiysiē. Kwaamaak :nee simoonamaa yooto? Nteenee ityiichē :ng'aleechu tukul siruutēkaab Yēyiin.”

⁵⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kumwēchi keey :rubiikyii.

⁵¹ Kimii :murēno nyēē kiinoomootē Yēesu nyēē kikyaaalyaktee keey ankeet baateey. Nto yu kibērē /keenam,

⁵² kuchiwit kuchururchi ankaanaa yooto ānkumwēchi keey kibchuraat.

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek

(Mataayo 26:57-68; Luuka 22:54-55, 63-71; Yoowaana 18:13-14, 19-24)

⁵³ /Kikēēkwēryoot Yēesu ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Kikiiruruukyi keey wōlooto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo kāānēētikaab kiruutēk.

⁵⁴ Kiinaamaat :Bētērō Yēesu ākoy kuyit kiyēnkuutaab kaytaab bichoo bo kōrōs. Kumii wōlooto kōōbuur :nkinee ng'wēny kuyu maata nyēē kimii kuywēē :biiko chēē kiriibē kayaa.

⁵⁵ Kimach *kōōkwēētaab Yuutayeeek tukul kōōyyoonkyinē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, kule kunyōōr ng'ālyoo nyēē miyaat nyēē nāmē Yēesu /sikiitilchi meet. Nteenee mānāānyōōr ng'ālyoo. ⁵⁶ Ānkoo kimōlōlchi :biiko chēē chaang' Yēesu ng'al, kichuunchuun :ng'aleekwaa.

⁵⁷ Kimwooy :alake subak kule,

⁵⁸ “Kikeekas :acheek kumwooyē :chiichi kule mākōōturbuub *Kōōtaab Yēyiin nyoo kitēēchē :biiko ankuteech ake nyēē mēēbērē tēēchē :biiko. Kālē makuteechee nyooto bēsyoōs sōmōk.”

⁵⁹ Kichuunchuun :nkicheek ng'aleekaab bichoo.

⁶⁰ Yooto kōōyyo :chiichoo wōō bo kōrōs ankuteebēē Yēesu kule, “Itinyē wōlēē ituuktooy keey ām ng'aleechu mwōoyē :bichu?”

⁶¹ Kusiisiyi keey :Yēesu. Kumwoochi subak :chiichoo wōō bo kōrōsēēk Yēesu kule, “Inyiing' man *Kāārrookiintētēēt, Lakwataab Nyoo Tōrōōr?”

⁶² Kumwoochi :Yēesu kule: “Anii :nyooto anku +mookas *Wēritaab Chii kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Nyoo bo Kāāmuukēy ānookas kuchōōnēē boolik.”

⁶³ Kikwaany keey :moo chiichoo wōō bo kōrōs kut kubaach siruokyyi ānkumwooy kule, “Nee ake :nyēē /tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi?”

⁶⁴ Kookas oob wōlēē kāākōōntosuuroto Yēyiin? Kunyi, ōbērē nee akweek?” Kōōruumchi :kiirwookik tukul kule, “Misiyinē kume.”

14:35-36 Yoowa. 12:27; Mat. 6:10; Määrkö 10:38; Room. 8:15; Ibu. 10:9 **14:38** Mat. 25:13; Efēēs. 6:18; Ibu. 2:18

14:42 Luuka 5:16; Ibu. 5:7-8 **14:49** Luuka 24:46 **14:50** Määrkö 14:27 **14:56** Kiruu. 19:15; Tyēēn. 35:11

14:58 Yoowa. 2:19 **14:61** Isa. 53:7; Määrkö 15:3-5, 39; Yoowa. 19:9 **14:62** Määrkö 12:36; 13:26 **14:64** Mat.

26:65

⁶⁵ Kung' utyi :kiirwookik alake Yēesu ankurat koonyek. Kurātootiin :koonyek, /kiituluuksēt /ankeeteēbee kule, “Mwoowu, baa, ng'oo :nyi kēētuluuchiing'!” Yooto, koorabaakset :bichoo kiriibē kayaata.

Kituuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:69-75; Luuka 22:56-62; Yoowaana 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Kumii :Bētērō kēēbuur biiy, chokumur yooto :chēēbto ake nyēē kiyēchinē kibkōrōs nyēē wōō yīsiyēēt.

⁶⁷ Kōōrōotoot :chēēbooto Bētērō ānkulē, “Kwēēboontootē keey :nkinyiing' oob chiichi bo Nāāsārēēt!”

⁶⁸ Kutuuch keey :Bētērō. Kimwooy kule, “-Māānkētē kiyēē imwooyē.” Kōōnookyī :Bētērō yēbo oreet nyēē wētīi kayaata. Yooto, kooturkuuch kirkōōnkiit.

⁶⁹ Kutākumiitē :Bētērō yooto bo oreet, kukas :chēēbkēy subak, ānkumwoochi biiko chēē kimii yooto kule, “Lēyyē! Rubiintēētaab Yēesu :chiichi!”

⁷⁰ Kutuuch keey :Bētērō subak. Nyēē mā tyaa, kumwoochi :biiko chēē kimii yooto kule, “Kubooyiit man! Inyiing' rubiintēētaab Yēesu kuuyu isālu Kalilaaya.”

⁷¹ Kuchubchi keey :Bētērō kule, “-Māānkētē chiichi ōmiitē ōng' ālōolēē.”

⁷² Yooto, kooturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng'. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēesu kule, “Kumaneeturkuuch :kirkōōnkiit nyēbo āyēēng', +meetuuch keey :inyiing' areet sōmōk kule -'mēēnkētoo.”

Kuriir :Bētērō nyēē ng'waa.

15

Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato

(Mataayo 27:1-2, 11-14; Luuka 23:1-5; Yoowaana 18:28-38)

¹ Nto yu kāmwook :asiista, kootiil * :kōōkwēētaab Yuutayeeek tukul kunam wōlēē mii :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk kurat Yēesu ānkukwēryoot ākoy kaab *Bilaato.

² Yu /kakiyiitita kaab Bilaato, kuteebee :nyoo Yēesu kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?” Kumwoochi :Yēesu kule: “Wuu nyooto, sinee.”

³ Kiiteeyee keey :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kule kiikuyey :Yēesu ng'al chēē chaang'.

⁴ Kuteebee :Bilaato Yēesu kule, “Māmii :kiyēē 'ikētū kurubta keey ng'aleechu mwooyē :bichu kule !kiiyey?”

⁵ Mānāākēt :Yēesu ng'ālyoo. Kubotyī :tonkoy Bilaato.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēesu

(Mataayo 27:15-26; Luuka 23:13-25; Yoowaana 18:39–19:16)

⁶ Kiityooktooy :bāytooyiintēēt ām kēnyiiit ake tukul kibratyaanteet akeenke nyoo kaaku-tool :biiko. /Kikēēyēyē kuu nyooto yoo /kyoomē *Saakweetaab Keeytaayeeet.

⁷ Kimii ām bēsyōōsyēchooto :biiko alake chēē kikwiilē bāytooyiisyēētaab Bilaato ānkikiikubākākiis kut /kikiilkeerat. Akeenke ām bichooto ku nyēē /kikēēkuurēē Baraaba.

⁸ Yooto kōōruruukyī keey :biiko chēē chaang' kaytaab Bilaato. Kusoom :bichoo Bilaato kōōtyooktoochi chiito akeenke nyēē rataat kuu yoo kwēētyooktoochinē kwaak yoo mii :saakwaanaa.

⁹ Kuteeb :Bilaato kule, “Ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?”

¹⁰ Kitēēbēē :Bilaato bichoo kuu nyooto kōōnkētē kule kēētuyiityi :mbo kibkōrōs Yēesu moo.

¹¹ Nteenee kōōwuruur :mbo kibkōrōs biiko tukul kumwoochi Bilaato kootyaakta Baraaba yoo kātēētyooktooy Yēesu.

¹² Kuteeb :Bilaato kule, “Kunyi, ōmāchē ayeyee nee naas chiichi ōbērē bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?”

¹³ Kōōruumchi :biiko tukul kule, “Ibakach!”

¹⁴ Kumwoochi :Bilaato biiko kule, “Ara koleel nee :chiichi?” Kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!”

¹⁵ Nto kuuyu kimāmāchē :Bilaato kunyēēr :biiko, kōōtyooktoochi Baraaba. /Kikiityōōlsēt Yēesu, nto tēē yoo kōōyokooyto /bokēēkwērtōochi *murtooywoontēēt.

Kiintosuur :biikaab lukēēt Yēesu

(Mataayo 27:27-31; Yoowaana 19:2-3)

¹⁶ Kubeeta :biikaab lukēēt Yēesu ākoy kaytaab *Bilaato āriit ānkukuur lukēētaab booryēēt tukul.

¹⁷ Kōōlookyi sireet nyēē arraa ankutaay kuutwēētaab kātōok ankookemeer mētinyii wuu nyēē kāyēk bāytooyiintēēt.

¹⁸ Yu /kāākiilookyi tukuuchoo, /kēētoow /keeyey keey kule /kākēēsilito Yēēsu /kēēmwooyē kule, “Kimkim! Bāytooyiintēētaab Yuutayee!”

¹⁹ Kiikōryōōnyēē .bichoo Yēēsu kirōkto mēt ānkung'utyinē kibtaman ānkukutunyēē taayeenyii kuyēyē keey kule kākoonyit.

²⁰ Yu /kāākiintosuur, /kiirēēkunēē siraanaa arraa /ānkiilookyi sirookyii choo bo kwaak nto tēē yoo, /kēēkwēryoot /bokēēkwērtōochi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtōochi Yēēsu murtooywoontēēt /ānkiinchuruur

(Mataayo 27:32-44; Luuka 23:26-43; Yoowaana 19:17-27)

²¹ /Kēēmii /kēēbēetooy /kēētuyyēē chiito ake nyēē kibo kōōrēētaab Kurēen. /Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē ki kwaaniitaab Aleksaanta ākoo Ruufō. /Kēētuyyēē kuu nyooto, /kēēkerchinē koong' kukalab murtooywoontēētaab Yēēsu.

²² Kikwēryoot .bichoo Yēēsu ākoy yēē /kēēkuurēē Kolkoota, (kaayneet nyēē ibooru kule 'Rōkyēētaab Mēt').

²³ Nto bērē kōōkoochi .bichoo Yēēsu *tifaayiiik chēē /kikeetasee saakityeeek* alak, kutay kuyyē.

²⁴ Kukwērtōochi .bichoo Yēēsu murtooywoontēēt. Nto yu mākuubchēchi keey sirookyii, kubar *sēkēēryēt sukōōnkētēē kule ng'oo .nyēē mākuyib sireet nkōōnō.

²⁵ Ki asiistaab sōmōk nyēbo kōōrōōn, yu /kikēēkwērtōochinē Yēēsu murtooywoontēēt.

²⁶ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiiliki Yēēsu meet chēē kimwooyē kule: BĀYTOOYIINTĒĒTAAB YUUTAYEEK.

²⁷ /Kikēēkwērtōochi nkicheek kibng'ōōkisiis āyēēng' murtooywōōsyēkwaa. /Kikiyyiyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēēsu /ānkiyyiyoong'to ake nyēbo kaataam.†

²⁹ Kiinchuruurē .biiko chēē kimurē yooto Yēēsu ānkukwērtōoy mētēwook kumwoochinē kule, “Ntēē kwēēbērē :inyiing' +mēēturbaub *Kōōtaab Yēyiin ankiiteechee subak bēsyoōsyēk sōmōk?

³⁰ Iraraach keey naas. Irēkunēē murtooywoontoonoo!”

³¹ Kiinchuruur .nkicheek mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētiikaab kiruutēk Yēēsu kumwoochinē keey kule, “Kiisoobē :chiichi biiko alak, ntēē -mēēsoob keey naas.

³² Kēēmāchē keekas ra kāārārookiintooni kuurē keey kule bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik. Yoo keemuuch kurēkunēē murtooywoontooni, +mākiyēnchi.” Kiinchuruur .nkicheek kibng'ōōkisiisyochoo kimii murtooywōōsyēkwaa.

Meetaab Yēēsu

(Mataayo 27:45-56; Luuka 23:44-49; Yoowaana 19:28-30)

³³ Kichō :mēēnānēēt bēēt nyēē kiker kōōrēēt tukul, kung'eetee āsiiswēk lo ākoy āsiiswēk sokool.

³⁴ Yu kayit āsiiswēk sokool kōōnchō :Yēēsu kule, “Yēyiintēēnyuu, Yēyiintēēnyuu, ntēē 'kee-bakaaktaa!”† (Kimwooyē yooto ām kuutiinyii kule, “Ēlōōy, Ēlōōy, lema sabaktani?”)

³⁵ Yu kakas :biikaab lukēēt chēē kimii yooto, kulē, “Okas, miitē kukuurē *Eliiya.”

³⁶ Kulabatee :chiito ake kiroonkuryēēt ankooluumta *tifaayiiik chēē tāytāy. Kurutyi kiroonkuryoonoo kēētīt ānkōōyokoochi kuutiitaab Yēēsu ānkulē, “Okany keekas yoo mākuchō :Eliiya chokōōrēēkunēē murtooywoontooni!”

³⁷ Kiinchō :Yēēsu ankung'et.

³⁸ Yooto bakeenke, kukērēērunēē keey āyēēng' kuchakee barak ākoy ng'wēny :ankeet nyēē ki rikimim nyoo /kikiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin.

³⁹ Yu kakas :chiito nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēēt† wōlēē kameeta :Yēēsu, kumwooyē kule, “Kubooyiit man, ākoo Lakwataab Yēyiin :chiichi.”

⁴⁰ Kikiyyiyoong'iis :chēēbyōōsōōk alake yēē lōō kutoobēnē kiyēē kiyēyāktōōs. Chēēbyōōsōōchoo alak ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē ākoo Maaryaa kaametiitaab Yōōsē āk Yāākōbō nyoo mining'.

⁴¹ Kirubootē ānkiyēētyēēchinootē :chēēbyōōsōōchoo Yēēsu, yoo kimii Kalilaaya. Kimii :nkicheek chēēbyōōsōōk alake yooto chēē chang' chēē kiinaam Yēēsu ākoy Yēērusālēm.

15:17 Luuka 23:11 15:19 Määrkö 14:65 15:21 Room. 16:13 * 15:23 /Kikēēyēyiisye saakityeechaa kōōboot ng'wooninto. 15:24 Tyēēn. 22:18 15:26 Mat. 27:11 † 15:27 Tāsyinē :siruutēk alake kērēywoontooni 28: Kiityiich .yuutēyū siruutēkaab Yēyiin choo mwooyē kule, /Kikeetasta kibng'ōōkisiis. 15:27 Isa. 53:12 15:29 Yoowa. 2:19; Määrkö 14:58; Yoowa. 2:19 15:32 Tyēēn. 22:7; 109:25 15:33 Amōōs 8:9 † 15:34 Tyēēn. 22:1 15:36 Tyēēn. 69:21 15:38 Chuy. 26:31-33; 2Tēt. 3:14; Ibu. 10:19-20 ‡ 15:39 Tāsyinē :siruutēk alake kule 'wōlēē kiinchōōyto āk'. 15:39 Mat. 27:11; Määrkö 1:1, 11 15:41 Luuka 8:2-3

Wōlēē /kikeemuyta Yēēsu

(Mataayo 27:57-61; Luuka 23:50-56; Yoowaana 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Ki bēsýēēt :nyooto nyēē kichōbēē keey :Yuutayeek kukānyoonu bēsýēētaab *Sabaato. Kimii :boontēēt ake nyēē /kikēekuureē Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēētaab Arimataaya nyēē ki kiirwookiin nyēē kitookunoot ām *kōōkwēētaab Yuutayeek. Kikiikōōyēnchi :boontoonoo kule kichōōnēē :Yēēsu Kaab Yēyiin chokuyēk Bāytooyiintēēt nyoo /kikēēmii /kēēkānyē. Yu kakas :boontoonoo kule kaakuriik :āsiiswēk chēē toowu :bēsýēētaab *Sabaato ānkutākumii :Yēēsu murtooywoontēēt, kukāng' ānkuwo kaab *Bilaato wokusoom /kēēchāmchi kōōnēm muustaab Yēēsu sukumuy, kumanaarataarat :kōōrēēt.

⁴⁴ Kiilat :Bilaato yu kakas kule kaakume :Yēēsu. Kikuur chiito nyēē wōō nyēbo lukēēt ankuteebēe kule, “Kaakume :Yēēsu, man?”

⁴⁵ Kumwoochi :nyoo kule, “Kaakume.” Kuchāmchi Yōōsēēf wokuyib muustaab Yēēsu.

⁴⁶ Kiwokwaal :Yōōsēēf ankeet ānkuwokōōrēēk muustaab Yēēsu ām murtooywoontēēt ankuratee ankaanaata. Kunam muusto ānkuwokōōtōōr kochonkeet ake nyēē /kikiikiwōr. Nto yityo, kuwunukyi rwaanteet nyēē wōō kuker kochonkaanaa.

⁴⁷ Kikāsē :Maaryaa nyēbo Maktaala ākoo Maaryaa, kaametiitaab Yōōsē, yēē /kikeekonoree Yēēsu.

16

King'eetee :Yēēsu meet

(Mataayo 28:1-8; Luuka 24:1-12; Yoowaana 20:1)

¹ Yu kākubēk :bēsýēētaab *Sabaato kukararakta :asiista, kuwo :Maaryaa nyēbo Maktaala, Sālōōmē, ākoo Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō, wokwaal mwaanik chēē boong'u nyēē aniny subokooyiilee muustaab Yēēsu.

² Yu kēērīr :kōōrēēt, kubeeta mwaanichaa ākoy wōōlo /kikēēmuchinē Yēēsu.

³⁻⁴ Kumii kēēlto, kutēēbootēē keey kule, “Ng'oo :nyēē wokuwunuktoowēēch rwaantaanaa tēē nyoo ēē?” Yu kayit, kukasta, nto bērē kulē, /kiikēēwunukto rwaanteet kuyaatakey :kochonkeet.

⁵ Kōōwut kochong'. Yooto, kukas murēn nyēē kikiibuur āwutaab taay ām kochong'. Kiki-ilaach sireet nyēē lēēl anku kooy nyēē kiilēkēchēchē miisin. Kumuuoyo :chēēbyōōsōōchoo miisin yu kakas chiichoo.

⁶ Kumwoochi :chiichoo kule, “-Mōōmuuyē! Ānkētē kule kōōmāchē Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt nyoo /kōkēēkwērtōochinē murtooywoontēēt. Kaakung'eetee meet, neennyi māmii yu. -Mōōkāsē yu /kikiitōōrē!

⁷ Bōōmwoochi Bētērō ākoo rubiik chuut kule, ‘Makoonto :Yēēsu Kalilaaya wōlēē +mābōōnyōōrchi kuu wōōlo kimwooytoowook.’ ”

⁸ Kichuwunee :chēēbyōōsōōchoo kochonkaanaa nyēē kābōōtoon. Kilabat āmānāng'āloolchi chii ake tukul ām kēēltaab too.

Kiiboorchi key :Yēēsu Maaryaa nyēbo Maktaala

(Mataayo 28:9-10; Yoowaana 20:11-18)

[
⁹ King'ēētēē :Yēēsu meet kukāng'ēēyēn :kōōrēēt ām bēsýēēt nyēē kirubē bēsýēētaab *Sabaato. Nto chiito nyēbo taay kōōboorchi key :inee ku Maaryaa nyēbo Maktaala, nyoo kiibēbēētoochinē tāmirmirook chēē miyootēch tisab.

¹⁰⁻¹¹ Kuwo :Maaryaa nyi bo Maktaala ākoy wōlēē kimii kuriiryēē :rubiikaab Yēēsu ānkumwoochi kule, “!Kaakas Yēēsu! Soboot!” Kuchweesta :rubiichoo ng'aleekyii.

Kiiboorchi key :Yēēsu rubiikyii āyēēng'

(Luuka 24:13-35)

¹² Kikiikuwalak :eertaab Yēēsu kōōboorchinē keey rubiikyii āyēēng' chēē kimii kēēltaab too kukwoonēē Yēērusālēm.

¹³ Yooto, kooyey :rubiichoo Yēērusālēm bokumwoochi chuut kule, “!Kaakeekas Yēēsu.” Kuchweesta :chuut ng'aleekwaa subak.

Kiiboorchi key :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke

¹⁴ Ām lētunoo, kōōboorchi key :Yēēsu rubiik choo ki taman āk akeenke kumii kwoomi-isyē. Kibōlchi :Yēēsu rubiichoo, kuuyu kitay kōōyēnchi kule kimuuchē :inee kung'eetee meet ākoo mbo subak kule kichwees ng'aleekaa biiko choo kimwooy kule kiikukas :inee ānkusboot.

Kimwoochi :Yēēsu rubiikyii bokwama lōkōōywēk chēē kāroomēch

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Obe kōōrōōsyēk tukul bōō-āmchinootē biiko tukul lōkōōyiwēk chēē kāroomēch.

¹⁶ Chii ake tukul nyēē kēēyēnwoo / ankeebatisan, makooraraach :Yēyiin. Nto nyoo kāmēēyēnwoo, +/makiiruusta.

¹⁷ +/Māikiioochi biiko choo kēēyēnwoo kāāmuukēywēēk chēē imuuchē kuyey kiy nyēē -mēēmuuchē :chii ām nkuruukyii. Imuuchē ām kaayneenyuu, kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Makung'alaal ng'ēlyēēbik chēē -mēēnkētē.

¹⁸ Yoo kanam eereen māyēyēē kiy, nto yoo kayye mbo ng'woonēēt mābākāchē. Yoo kātiinyēē chii nyēē imnyoonē āwunnyēk ankusaay Yēyiin, kusobē :chiichoo.”

/Kikēēyib Yēēsu kuwo kibkōōnkōy

(Luuka 24:50-51; Yēyuutēk 1:9)

¹⁹ Yu kaakoowaany :Mokoryoontēēt Yēēsu kung'āloolchi rubiikyii, /kēēyib kuwo Kaab Yēyiin wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

Kyaamtaat :rubiik lōkōōyiwēk chēē kāroomēch

²⁰ Kiba :rubiik kōōrēt tukul bokwaamta ng'aleekaab Yēēsu. Yu kyoomtōoy ng'aleechaa, kiyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu tukuuk chēē -mēēmuuchē :chii kuyey. Tukuuchooto chēē kiyey biiko chēē chaang' kucham kule bo man :lōkōōyiwēchooto.]

Luuka

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē kiwuunto :ng'aleek ām taay: Kisirē :Kirikiintēēt Luuka lōkōōywechu kāroomēch. Ki musookiin nyēbo kiirnan ānki toorētiintēetaab Bāwulō nyēē /kiikoosēē keey ām booniinēkyii alak. Mātōokunoot nyēē tyaa kule /kikēēsirē āyu kitaabuuni nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē ku kēnyiitaab 50 KK nto ku 63 KK ām kōōrēetaab Rooma, Ēfēēsō nto ku Kayisareeya.

Kiyēē mii āriit: Kisabsab :Luuka siruutēk tukul ām keel nyēbo kiirnan āk ng'aleek tukul choo /kiikēērār kurubta keey āk soboontaab Yēēsu, meenyii āk ng'eteetaab meet kumanaasir kitaabuuninyii. Kuuyu ki Kirikiin, kitet siruutēkyii kurōōb keey, ng'alyoo nyēē tēērchiiintōōs āk biiko choo kisālu Iburaneech choo mākāsē yēēt kiy yoo /kāmākēētēt siruut ām kēēlooto. I-ārōōru :Luuka kule Yēēsu ku *Wēritaab Chii nyēē kiyibchi biiko tukul lōkōōywēk chēē kāroomēch. Ibooru :inee mbo lōkōōywēk alak chēē maneemuuch :sirriik chuut alake kutwech ām siruutēkwaa.

Kiyēē āmu: Yoo ikiimē :Mataayo kule Kāārārōokiintēetaab Yuutayeech :Yēēsu ānkwoorōōru :Māarkō kule yēchinē :Yēēsu Yēyiin yiisyēēt, kumāchē :Luuka kōōboor kule Yēēsu ku Yēyiintēēt nto subak, ku chii nyēē chōōnēē siintaaryeetaab Aatam (kur. 3:23-38). Ibooru :Luuka ām yuutēyu kule Yēēsu :nyēē bāwu kiy ake tukul ām kōōrēēt.

Ārōōrunēēt

¹ Boontēēt nyēē koonyitoot Tēyōfiilō, kiikusir :biiko chēē chaang' ng'aleek chēē ki-kiyēyākiis ām wōlēē kēēmiitē.

² Kisir kuu wōloo kimwooytoowēech :biiko choo kikāsē ng'aleechaata rubtooy keey āk Yēēsu. Bichooto mbo :chēē kibokwaaamtaat ng'aleechaa.

³ Boontēēt nyēē koonyitoot, kuuyu kwāārōōtootē tukuuchoo tukul kung'eetee wōlēē kitoowunēē, kaasoot kule karaam asiruung' ām kēēlto nyēē chōboot

⁴ siinkēt kule man :kiy ake tukul nyoo /kiikiineetiing'.

Kiiboor :malayikeet kule +/mākēēsich Bātisāniintēēt Yoowaana

⁵ Yu kibāytooy *:Ērōōtē kōōrēetaab Yuutayeech kumukuul, kimii *:kibkōrōs ake nyēē /kikēēkuurēē Sekaryaa nyēē kichōōnēē sokonnyeet nyēbo mbo *kibkōrōs nyēbo Abiiya. Nto cheebyoosyeenyii ku Ēliisābēēt nyēē kibo kōōtaab *Āārōn nyoo kiyootu mbo kibkōrōs.

⁶ Kiyywēyē :Sekaryaa āk cheebyoosyeenyii Yēyiin ānkirubē kiruutēk tukul kuu wōlēē mātkooy :Yēyiin.

⁷ Kikiikōōbuurchiin :tukwaay nyēē lōō āmānānyōōr lēēkōōy, kuuyu ki sōōn :Ēliisābēēt.

⁸ Kimii :yēē kiyēyiisyē :Sekaryaa ām *Kōōtaab Yēyiin, kuuyu kibo kōōng'waa :bārooyinto kuyēyiis.

⁹ /Keekwey inee ām bareetaab *sēkēēryēēt, kuu wōloo /kikēēyēytooy kwaak, kōōwut Kōōtaab Yēyiin wōloo kiiwutē :mbo kibkōrōs nkit wokōōtuskēēn kiito ake nyēē boong'u nyēē anyiny.

¹⁰ Kisooyē :biiko chuut tukul ām saang' ku tēē yooto tukul.

¹¹ Kutākumii kō, kuchōōnchi *:malayikeet ake ānkōōyooonyēē āwunyii nyēbo taay ām yoo kiituskēēnēē kiyoo.

¹² Kuteryekta keey :mukuulēy Sekaryaa ānkumuy miisin.

¹³ Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, "Sekaryaa, -mēēmuy! Kaakukas :Yēyiin saayeeng'uung'. Kunyoo, mākusikuung' :cheebyoosyeeng'uung' leekweet nyēē wēēriit ānku +mēēkuurēē lakwanaata Yoowaana.

¹⁴ +Meeng'erech ānku mākung'ērēkiis :nkicheek biiko chēē chaang' kubo ng'alyoontooni.

¹⁵ Mākuyēk :Yoowaana chii nyēē wōō ām taayeetaab Yēyiin. Mēēbērē makuyye *tifaayik nto tukuuk alak tukul chēē ibōōkiitē biich. Mākōōnyiiyti :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ānkoo kutākumiitē mooyēetaab kaamet.

¹⁶ Makuweech biikaab *Isrāyēēl chēē chaang' kucham Yēyiintēēng'waa.

¹⁷ Makoonto :inee taayeetaab Mokoryoontēēt ām tāmirmiryēēt āk kāmūukēy chēē wuu choo kibo *Eliiya. Mākōōchoomnyo lēēkōōk ākoo sikikwaa, makuweech biiko choo kāwōōt kukas ng'aleekaab choo churtootiin ankyeyta biiko kutorooh Mokoryoontēēt."

1:3 Yēyut. 1:1   1:5 1Tēt. 24:7-18   1:7 Toowu. 25:21; Kāāyit. 8:23-26   1:8 1Tēt. 24:19   1:9 Chuy. 30:7-8

1:12 Kiir. 6:22-23; 13:22; Tān. 8:17; Luuka 2:9   1:13 Tān. 10:12, 19; Luuka 1:30; 2:10   1:15 Kāāyit. 6:3-4; Luuka 7:33

1:17 Kiir. 13:3-5   1:17 Mal. 3:1; 4:5-6; Mat. 11:14; 17:10-11

¹⁸ Kumwoochi :Sekaryaa malayikaanaa kule, “Ntēē kōōkēēwōōyēkiitu :tukwaay. +Māānkētēē nee kule man :ng'aleechu?”

¹⁹ Kukētyi :malayikaanaa kule, “Ntēē :anii Kāāburyēēl, nyoo ālēēkityiintōōsii āk Yēyiin! / Kāākiiyookwoo āyibuung' lōkōōywēchu kāroomēch.

²⁰ Kas! Mākuyēyākiiis :ng'aleechu ām bēsyeēt nyēē kiikukwey :Yēyiin. Nteenee kuuyu maneecham kiyēē kāāmwoowuung', makunaming' keey :kuut ākoy kuyityiin :bēsyoonooto.”

²¹ Kikānyiiis :biiko choo kimii saang' kut kulē, “So! Nto yu keekaay keey ra :Sekaryaa ām kō kuu nyi ēē?”

²² Yu kāwokuchuw saang', kikiikunamakay :kuutiit nyēē kimēēmuuchē kut kung'alaal. King'āloolchinēē biiko āwunnyēk baateey. Kōōnkēt yooto :biiko kule kikiikutookyi Sekaryaa :ng'ālyoo kuchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Kitas taay :Sekaryaa kuyēyiisyē ām *Kōōtaab Yēyiin ākoy kubēk :bēsyoōsyēkyii. Nto mii yoo, kuwēēchi keey kaa.

²⁴ Nyēē mā tyaa, kunam :mooyēt Ēliisābēēt. Kuwunyeey keey kō ārook muut. Kumwoochi keey yooto kule,

²⁵ “Kaakuriireenaa :Yēyiin kōōnēmtoowoo kāānchuruurēētaab biiko kuuyu mānāāsich.”

Kiiboor :malayikeet wōlēē +/mākēēsikto Yēesu

²⁶ Ām araweetaab lo kung'etee kukānyikisiit :Ēliisābēēt, kōōyookto :Yēyiin malayikeet Kāāburyēēl kuwo ākoy Nāāsārēt ām yēmēētaab Kalilaaya.

²⁷ Kimii *ā:runng'oonyoontētēē ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. /Kikiikēēmākyyi chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kichōōnēē kōōtaab Bāytooyiintētēē *Tāwuti.

²⁸ Kiwo :malayikaanaa ākoy yēē kimii :Maaryaa ānkumwoochi kule, “Ichāmu nee oō, Maaryaa? Sērē, ichamaat ām taayeetaab Yēyiin.”

²⁹ Kibotyi :Maaryaa kiyēē mākumwooy, yu kakas ng'aleechaa. Kiteebēē keey kityō kule, “Ng'al nee :chu ēē?”

³⁰ Kumwoochi *malayikeet kule, “-Mēēmuy! Kāākōōbēruuring' :Yēyiin!

³¹ Kunyi, imiitē wēēnyikisiitu ānku +mēēsich leekweet nyēē wēēro ānku +mēēkuurēē lakwanaa Yēesu.

³² Mākuyēk chii nyēē iyweyaat ānku Lakwataab Yēyiin. Mākōōkoochi :Yēyiin kāāmuukēywēēk kubāytooyiis kuu Tāwuti.

³³ Makubayta biikaab *Isrāyēēl ām kēnyisyēk chēē mabēku.”

³⁴ Kuteebēē :Maaryaa malayikaanaa kule, “Āmuuchē :anii ānyōōru leekweet kule nee? Ntēē atiimaat.”

³⁵ Kukētyi :malayikaanaa kule, “Mākuchōōnchiing' :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankoolaambuuchiing' :kāāmuukēywēēkyii. Churtaat :leekweet nyēē +mēēsich /ānkumākēēkuurēē lakwataab Yēyiin.

³⁶ Nto subak, ānkoo kimwooyē :biiko kule ki sōōn :tilyeeng'uung' Ēliisābēēt ānkimii kukēēytēē kēnyisyēkaab yyootētēē, boonto ra mooyētēē nyēbo ārook lo.

³⁷ Māmiitē :kiy nyēē mēēmuuchāksē ām wōlēē mii :Yēyiin.”

³⁸ Kumwooy :Maaryaa kule, “Āchāmē kiy ake tukul nyēē mākwoo :Yēyiin. Kunyoo, kany kuyeyakay kuu wōloo 'keemwaaaye.”

Yooto, kuwēēchi keey *malayikeet.

Kiruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt

³⁹⁻⁴⁰ Yooto bakeenke, kuruutoochi :Maaryaa Ēliisābēēt āk boontēēnyii Sekaryaa chēē kiminyē *kiriinkētēē ake ām mosoobēyetaab yēmēētaab Yuuteeya.

Kuyitē kayaata

⁴¹ ānkōōtookwēēsē Ēliisābēēt, kwoorēērēnē :lakwataab Ēliisābēēt ām moo. Kōōnyiiityi :Yēyiin Ēliisābēēt tāmirmiryēēt

⁴² kukuurchi barak kumwoochinēē Maaryaa kule, “Ibēruuroot kusiir kooruuk alak tukul! Ibēruuroot mbo :leekweet nyēē +mēēsich.

⁴³ Ng'ālyoo nyēbo koonyit sōō, kule nee kuchō :kaametiitaab Mokoryoontēēnyuu kut chokukasa.

⁴⁴ Yooto 'kēēchōōnii kō ānkiitookwēēsoo, kwoorēērēnē :leekweet ām moo kubo ng'erekweek.

⁴⁵ Ibēruuroot :inyiing' nyoo 'kiiyēnchi kule makuyeyakay :kiyēē kiikumwooy :Yēyiin!”

Tyēēntaab Maaryaa

- ⁴⁶ Nto mii yoo, kutyēēn :Maaryaa kule,
 “Āsilitooy Yēyiin ām mooyēēnyuu tukul.
⁴⁷ Baybay :tāmirmiryēēnyuu
 kubo Kāārārookiintēēnyuu Yēyiin.
⁴⁸ Kaakoosoot kōōbēruuro,
 motwooriintēēnyii nyēē mining’.
 Kung’eetee raat kuwo taay,
 +/mākēēkuuro kule ‘nyēē kiikōōbēruur :Yēyiin’.
⁴⁹ Kāākuyēwoo :Yēyiin ng’ālyoo nyēē wōō miisin.
 Lēyyē, kusilākoy :inee.
⁵⁰ Riirēē :Yēyiin biiko tukul choo iywēyē inee
 kung’eetee binuut āk binuut.
⁵¹ Kāākōōboor kāāmuukēyewēēkyii
 ānkōōsērweētē choo ng’asē keey.
⁵² Ichuchuukunēē bāytooyik ng’ēchērōōkwaa
 ānkōōloong’tēē choo yibē keey ng’wēny.
⁵³ Ibiyoonyēē biiko choo āmē :kēmēwuut
 tukuuk tukul chēē kāroomēch
 ānkukwētē choo mokorēēn
 āmēēkoochi kiy.
⁵⁴⁻⁵⁵ Kiikuyēētyēēchēēch acheck
 biikaab *Isrāyēēl choo motwoorikyii.
 Lēyyē! Kaakoosoot ra :Yēyiin kiyēē kimwooyē
 kule makuriiree kōyoo bo *Abraam kēnyiiis āk kēnyiiis.
 Ng’aleechuutēchu :choo kimwoochinē biikyoo
 choo kibo taay.”
⁵⁶ Kiibuurto keey :Maaryaa Ēliisābēēt ārook chēē mächē kuyitē sōmōk nto iyēēyē kaa.

Wōlēē /kikēēsiko Bātisāniintēēt Yoowaana

- ⁵⁷ Nto mii yoo, kusich Ēliisābēēt leekweet nyēē wēēriit.
⁵⁸ Yu kakas :laatoosyek āk tilyōōnuutēk kiisayta nyēē kiiboorchii :Yēyiin Ēliisābēēt,
 kung’ērēkiis :tukul.
⁵⁹ Kutinyē :lakwanaa bēsyoōsyēk sisiit kuba :laatoosyek āk tilyōōnuutēk saakweet nyēē */
 kikiimurootānēē lakwanaa. Kimächē :bichoo kule nto /kēēkuurtēē leekweet kaayneetaab
 kwaan kule Sekaryaa.
⁶⁰ Nteenee kutāyis :kaamet. Kimwooy kule, “+/Mākēēkuurēē Yoowaana.”
⁶¹ Kumwooy :biiko kule, “O, ntēē māmii :chii ām kōōng’woong’ nyēē /kēēkuurēē kuu nyoo!”
⁶² /Keetebee Sekaryaa /kēēng’āloolchinēē āwunnyēk kōōboor wōlēē +/mākēēkuurto leek-
 weet.
⁶³ Kumwaayta /kiikoochi kiyēē kasir. Yu kasir kule, “+/Mākēēkuurēē lakwani Yoowaana,”
 koolat :biiko.
⁶⁴ Kootyaak :ng’elyebtaab Sekaryaa bakeenke ānkusilito Yēyiin.
⁶⁵ Kimuuyo :laatoosyek miisin. /Kikyaamtaat ng’aleechaa kuyit komoswookik tukul
 chēbo mosoobēytaab Yuuteeya.
⁶⁶ Kiteebē keey :chii ake tukul kule, “Ara mächokuyēk nee :lakwani?” Kitookunoot
 :lakwanaa kule tinyē kāāmuukēyewēēkaab Yēyiin.
Tyēēntaab Sekaryaa
⁶⁷ Nto mii yoo, kōōnyiiityi :Yēyiin Sekaryaa tāmirmiryēēt kutyēēn kule,
⁶⁸ “Kutōrōriit :Yēyiintēētaab *Isrāyēēl,
 kuuyu kachokooraraach biikyii.
⁶⁹ Mii kōōyookwēēch Kāārārookiintēēt
 kuchōōnēē kōōtaab *Tāwuti,
 nyēē boonto kāāmuukēyewēēk miisin,
⁷⁰ kuu wōloo kimwooytooy :Yēyiin kēny
 kubununēē wōōrkooyikyii.
⁷¹ Makooraraachech ām wōlēē mii :buunikyoo
 ākoo mbo ām wōlēē mii :biiko chēē wēchēēch.

72-73 Kaakuriiree :Yēyiin man mbo kuuko
kootyiich *kiirootyeeet nyoo kimwoochinē *Abraam.

74 Mākukōōnēēch mbo bārooyinto
nyēē kēēyēchinē yiisyēenyii nyēē -mākēemuuytōōsii.

Mākusārūnēēnēēch wōlēē mii :buunikyoo

75 ankuyeyeech kēētiliitu
ankeechurte ākookoy ām taayeeetaab Yēyiin.

76 Nto inyiing' ii, lakwanyuu,
+mēēyēku *wōōrkooyooontēētaab Yēyiin.

+Meentooy wēēyēytoochi Mokoryoontēēt kēēlto.

77 +Māwēēboorchii biiko kōōnkēt wōlēē /kiirārooktooy
yoo kāsoom /kēēnyōōchi kaat.

78 Riirēēnēēch :Yēyiin
ām mooyēenyii nyēē lēēl.

Mākōōyook lēbkēēyyēēt kuchōōnēē kibkōōnkōy

79 chokōōluuchi biiko choo kiikoolaambuuch
:mēēnānēētaab mēēyinto.

Mākōōrēētootēēch :lēbkēēyyooni
kēēnyōōru tāloosyēēt."

80 Kinerta :Yoowaana ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām nkuruukyii tukul. Kiminyootē suurk-
wēēn ākoy bēsyēēt nyēē kichokōōboorchii keey biikaab *Israyēel.

2

*Wōlēē /kikēēsikto Yēēsu
(Mataayo 1:18-25)*

¹ Kimii :bāytooyiintēēt ake ām bēsyōōsyēchooto nyēē kibāytooy Rooma ākoo kōōrōōsyēk
alak chēē chaang'. / Kikēēkuurēē bāytooyiintoonoo *Kayisaar Ākuustō. Kimwaayta
:kāāntōōyiintoonoo /kiiyiit biiko tukul ām kōōrōōsyēchooto.

² Kibo taay :kāāyiitiisyonoo ām nyoo kichokuyēyāktōōs kubāytooy *Kirēēnyyō kōōrēētaab
Siirya.

³ /Kikēēmwooy kule /bokiyyiitēē :chii wōlēē /kikēēsikyinē.

⁴ Nto kuuyu kibo :Yōōsēēf kōōtaab Tāwuti, king'eetee Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya
ānkuwo kiriinkēēng'waa Bēētēlēyēēm ām yēēmēētaab Yuuteeya wōloo / kikēēsikyinē
Bāytooyiintēēt *Tāwuti.

⁵ Kiwēeto keey Maaryaa nyi kimāchē kule sukoomut ānkoo kikiikuriik kucham keey.

⁶ Kumii wōlooto, kwaam Maaryaa :mooyēēt.

⁷ Nyēē mā tyaa kutwaat wēēriit. Kōōyēēn leekweet ānkōōmukoonchi mwēēnkēēt nyēē /
kiing'ēēng'sēē ām mchoor, kuuyu kimāmii :bārooyinto kōōtaab tāyēēk.

Malayikaanik ākoo ākiik

⁸ Kimii :ākiik alake kwēēmowuunooto chēē kyookooy kēēchiirēk ām yeecheyta nyēē
kilēēkitēē Bēētēlēyēēm.

⁹ Kuchōōnchi *malayikeet ākiichoo ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankookweny icheek. Kinam
bichoo :muyātēēt kut kubōōtoon.

¹⁰ Nteenee kumwoochi :malayikaanaa kule, "Mōōmuuyē! Āyibwook :anii lōkōōyiwēk chēē
makuyey biiko tukul ām kōōrēēt kung'erēkiis miisin.

¹¹ /Kāākēēsikwook raat ām Bēētēlēyēēm *Kāārārookiintēēt nyoo kwōōkānyoonu. Nyooto ku
Mokoryoontēēng'woong'.

¹² Yoo sōōnyōōru lakwanaa, +mookas /kāākiyyēēnēē sirook /ānkiimukoonchi mwēēnkēēt
nyēē /kiing'ēēng'sēē."

¹³ Nyēē mā tyaa, kurēkunēē :lukēētaab malayikaanik kibkōōnkōy, kuyēmo āk nyiin
ānkutyēēn :tukul kōōkoostoo Yēyiin kule,

¹⁴ "Wōō :Yēyiin ām kibkōōnkōy!

Mii kuchōōnchinē :tāloosyēēt biiko,
choo makuchamta :Yēyiin,
kule churtootiin."

¹⁵ Yu keeyey :malayikaanichaa kibkōōnkōy, kumwooy :ākii kule, “Murēchu, okany keebe Bēētēlēyēēm bokeekas ng'ālyoontooni kāākōōboorwēēch :Yēyiin.”

¹⁶ Yu kāmwooy kuu nyooto, kulabat ākoy wōlooto ānkubokunyōōr Maaryaa, Yōōsēēf āk leekweet nyēē /kāākiimukoonchi mwēēnkēēt.

¹⁷ Yooto, kumwoochi :ākii choo biiko ng'aleekaab malayikaanaa chēē kirubtooy keey lakwanaa.

¹⁸ Kiilat :biiko tukul ng'aleechaa kyoomu :ākii nteenee

¹⁹ kinamtaat :Maaryaa mēt.

²⁰ Kiikoostootē :ākii choo Yēyiin kumii kōōyēyē wōloo kimii :kēēchiirēk kubo lōkōōywēk chēē kinyōōr. Kikas leekweet kuu wōloo /kikēēmwooytoochinē.

/Kikiimuraatan Yēesu /ānkēētoochi kaayneet

²¹ Nto mi bēsyēētaab sisiit kung'etee /kākēēsich lakwanaa, /keeyey saakweet nyēē */kikiimurootānēē /ānkēētoochinēē kaayneet. Yu /kaakiimuraatan /kēētoochi kaayneet kule Yēesu, kaaynaanaa kisimkutoochinē * :malayikeet /kumanaakeemanach.

/Kibikiitāboonchi Yēesu Yēyiin

²²⁻²⁴ /Kikeesir ām kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu * :Muusa kule ibuurē :koorko nyēē kāsich wēero bēsyōōsyēk artam nto /kēēlābchinē. Nto yoo /sikeēlābchi, kimāchaktōōs kuwēētooy chēēbtuukēēnik āyēēng' chēē wōōyēch nto āyēēng' chēē minkēēch /bokēēyēchinēē ntāsimumtēk. /Kikeesir mbo subak kule, leekwa ake tukul nyēē /kākēēsich nyēē kiboorētyeet ānku wēero, /kiitāboonē nyoo kubo yiisyēētaab Yēyiin.

Kunyo, yu kikiikukeyta :bēsyōōsyēchoo bo tōmōnoontiti, kuwēēto keey :Maaryaa Yōōsēēf kuboontotē leekweet Yēesu. Kiba ākoy *Kōōtaab Yēyiin nyēē kimii Yēerusālēēm. Kimāchē /bokēēyēchi ntāsimumtēk ām wōlooto kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk ānkubokōōkooyto Yēesu kubo yiisyēētaab Yēyiin.

²⁵ Kimii :chiito ake Yēerusālēēm nyēē /kikēēkuurē Simiyōōn nyēē ki lēēl :moo ankichamaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin. /Kikikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkikānyoonu *Kāārārookiintēēt kuchō.

²⁶ Kikiikōōboorchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule kumanaame :inee, makukas Kāārārookiintēēt nyoo mākōōyook :Yēyiin.

²⁷ Kikiikōōrēētoot :Tāmirmiryēētaab Yēyiin bēsyoonoto Simiyōōn kuwo *Kōōtaab Yēyiin. Kuyitē :Yōōsēēf āk Maaryaa wōlooto,

²⁸ kunāmē :Simiyōōn leekweet ankookaasta Yēyiin kule,

²⁹⁻³¹ “Bāytooyiintēēnyu Yēyiin, yoo kaameey ra, māmii ng'ālyoo, kuuyu kaakas leekweet kuu yoo 'kwēēmwoowu. Kaakas *Kāārārookiintēētaab kōōrēēt nyoo 'kiikuurtoowēēch kukāsē :biiko tukul.

³² Mākuyēk lēbkēēyēētaab bōrōyōōsyēk tukul ankuyey /kēēkoonyit biikaab *Isrāyēēl tukul.”

³³ Kiyyo :Yōōsēēf ākoo Maaryaa yooto kōōlātē kiyēē kimii :Simiyōōn kumwooyē kurubta keey Yēesu.

³⁴ Kōōbēruur :Simiyōōn icheek tukwaay ānkumwoochi Maaryaa kule, “Makuyey :lakwani /kiiraraach biikaab Isrāyēēl alak nto alak mākubootyo. Mākōōboor kāāmukēyēwēēkaab Yēyiin ām Isrāyēēl, nteenee makukwiil :biiko chēē chaang'.

³⁵ Yooto, mākōōboor keey :miyooyēēt nyēē kiwung'ta keey :bichoo. Mākung'woonchiing' :ng'aleechaa miisin kuckerkeyiit nyēē /kākēērutēēniing' chōōkiit kubun.”

³⁶ Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake *Kōōtaab Yēyiin bēsyoonoto nyēē /kikēēkuurēē Ana. Kikiikuyoosiit miisin ānki *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin. Ki lakwataab boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Fānwēēl nyēē kibo kōōtaab Asyeer. Kiming'to keey saanteenyii kēnyiyisēk tīsab nto yityo kume :saanteet.

³⁷ Kōōbuur ku musuk ākoy yēē kiboonto kēnyiyisēk tāmānwookik sisiit āk ang'wan. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa Kōōtaab Yēyiin ku tēē yooto tukul wokukutunkynē Yēyiin bēēt nto kwēēmooy ānkukirē āmiik kibtaman.

³⁸ Kiwo :cheebyoosyaanaa yoo king'ālōolchinēē :Simiyōōn Maaryaa ākoo Yōōsēēf. Kubirchi :nkinee Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi chii ake tukul nyēē kimii kukānyoonu kooraraach :Yēyiin Yēerusālēēm kule, “Kaakuyit * :Kāārārookiintēēt!”

³⁹ Yu /kāākēyēchi ntāsimumtēchoo kuu wōloo māktooy :kiruutēkaab Yēyiin, kooyey :Yōōsēēf āk Maaryaa *kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt ām yēēmēētaab Kalilaaya.

⁴⁰ Kinereē :Yēesu wōlooto kut kukich. /Kikiibēruur /ānkikoochi kiirnatēēt nyēē wōō.

Nyēbo taayta kōōwut :Yēesu Kōōtaab Yēyiin

⁴¹ Ām kēnyiit ake tukul, kibēētii sikiikaab Yēesu Yēerusālēem bokwoomē *Saakweetaab Keeytaaheet.

⁴² Yu kiboonto :Yēesu kēnyiisyēk taman āk āyēēng', /keebeeta saakwaanaa.

⁴³ Yu kābēk :saakweet, kung'ēetooy :sikiikyii kooyeey kaa. Nteenee king'ētunēē :Yēesu Yēerusālēem kumēēnkētē :sikiik.

⁴⁴ Kibērē :sikiik tōōs tākuboontoonu keey :inee chōōrōōnuutēkyii nto tilyōōnuutēk. Nto mii kosolēny, wokucheeng'aatee :kwaan āk kaamet wōlēē mii :chōōrōōnuutēk āk tilyōōnuutēk,

⁴⁵ nteenee mānāānyōōr. Kooyeey yu kāyyēēkunēē ākoy Yēerusālēem bokucheeng'aat.

⁴⁶ Nto mii bēsyēētaab sōmōk bokunyōōr kumii kiirwookēētaab kānēētikaab kiruutēk ām *Kōōtaab Yēyiin kukasē kiyēē /kikēēmwooyē ānkukiirē ng'al.

⁴⁷ Kiilat :chii ake tukul nyēē kikāsē kiirnātēēt nyēē kiboonto :Yēesu āk wōlēē kiwāluntooy kiyēē /kikēētēēbēē.

⁴⁸ Kinam kuut kwaan āk kaamet. Kulēēnchi :kaamet, "Baaba, ng'alyoo nee :nyi 'kēyēwēēch! Ntēē siikōōnēēch keeluyaatee wōli tukul?"

⁴⁹ Kukētyi :Yēesu kule, "Ām :nee soocheeng'aateena wōloo tukul? -Mōōnkētē :akweek kule māchāktōōs āmiitē :anii kōyi bo Baaba āyēyē ng'aleek chēē mākwōō :Baaba?"

⁵⁰⁻⁵¹ Mānēēnkētē :sikiik kiyēē kiibooru :ng'aleechara kimwooyē :Yēesu, nteenee kinamtaat :Maaryaa mēt. Kicham :Yēesu kuwēeto keey kwaan āk kaamet. Kiwokukoonyit sikiikyii.

⁵² Yooto tukul kumii kunērē :Yēesu, kutāsynē keey :ng'oomnānēēnyii ānkuchāmē :Yēyiin āk biiko.

3

Yoowaana, yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēesu

(Mataayo 3:1-12; Māārko 1:1-8; Yoowaana 1:19-28)

¹ Ki kēnyiitaab taman āk muut kubāytooy :Tibēēryō kōōrēētaab Rooma kumukuul. Ām bēsyōōsyēchooto, kibāytooy :Bōōntyō *Bilaato yēēmēētaab Yuuteeya, kubāytooy * :Erōōtē Antibaas * yēēmēētaab Kalilaaya, nto ng'eetaabkaamet Filibō, kubāytooy :nyoo yēēmōōsyēk āyēēng' :nyēbo Itureeya ākoo nyēbo Traakoniit. Kibāytooy :Lusaannya yēēmēētaab Abileen.

² Nto mbo *kibkōōrs chēē wōōyēch ām bēsyōōsyēchooto ku *Anaas ākoo *Kayaafa. Ki yooto mbo yēē kiyooyinē :Yēyiin Yoowaana Araab Sekaryaa lōkōōywēk kumii suurkwēēn.

³ Kunyoo, kyaamtaatee :Yoowaana lōkōōywēk biitōōsyēk tukwaay chēbo āynēētaab Yoor-taan kumwoochinootē biiko kuweeksee miyootyēēt nyoo kiikuyey /ankeebatan sukun-yōōchi :Yēyiin kaat.

⁴ Kiityiich kuu yoo siraat ām kitaabuutaab *wōōrkooyōontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, "Miitē :chiito ake kukuuru ām kōōr nyēē suurkwēēn kule, 'Oyeyte keey,

ānkōōbāroochi Mokoryōontēēt kēēlto.

⁵ /Keeeyeb tulōōntōōk

/ānkēēsisinēē tuybēyōōsyēk.

/Keechuul kēēlwookik choo moosootiin

/ānkiirōōr choo sing'iirēch.

⁶ Māchāktōōs :biiko tukul kōōnkētē kule

māchē :Yēyiin kooraraach icheek.' "†

⁷ Kimwoochi :Yoowaana biiko chēē kimāchē /keebatan kule, "Ng'oomng'ookichu! Ng'oo :nyēē kāmwoowok ōmwēyēē ng'woonintaab Yēyiin nyoo mākuhōōnchook?

⁸ Ōboorunēē yēyuutēkwook kule kooweeksee miyootyēēt, āmōōkwērtē keey ōmwōoyē kule, 'Ntēē kēēbooyē Abraam.' Āmwoowok man kule imuuchē :Yēyiin kuyey rwoontōōchu kuyēk lōkōōkaab *Abraam.†

⁹ Itōōrōōroot :āywēēt. Kunyi, keet ake tukul nyoo kamayey lokoyeek chēē kāroomēch, /kiilulutooy /ānkēētōōrchi ma."

¹⁰ Kuteebēē :biiko Yoowaana kule, "Kiy nee :nyēē +mākiiboorunēē kule kookeebakaakte miyootyēēt?"

¹¹ Kumwoochi :Yoowaana kule, "Yoo boonto :chii sirooy āyēēng', kubchēchi nyoo mātinyē sira. Nyoo boonto āmiik, kubchēchi nkinee nyoo mātinyē."

2:41 Chuy. 12:1-20   **2:49** Yoowa. 2:16   **2:50-51** Luuka 2:19; Ēfēēs. 6:1; Filib. 2:6-8; Kolos. 3:20; Ibu. 5:8   * **3:1** Erōōtē nyiitēny ku wēritaab Erōōtē nyoo kimwooytooy /keebakach wēēriik.   **3:2** Luuka 1:80   **3:3** Luuka 24:47; Yēyuu. 13:24; 19:4   † **3:6** Isaaya 40:3-5   **3:7** Mat. 3:7; Luuka 21:5-36   † **3:8** Ibooru 'lōkōōkaab Abraam' biiko chēē kāsynē Yēyiin kuu Abraam.   **3:8** Mat. 3:9; Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29   **3:9** Mat. 7:19

¹² Kikwa :nkicheek kāruruukikaab *syuuruut kumächē kule / keebatisan ānkumwoochi Yoowaana kule, “Kānēētiintēēt! Nto nkacheek, mākweēch kule keeyēyē nee?”

¹³ Kukētyi :Yoowaana kule, “Boosaan otāsyinē laatit ake barak ām syuuruut nyoo / kikiitiilwook kule ōruruuchēē biiko.”

¹⁴ Kukwa :nkicheek chēē riibē tāloosyēēt ankuteebēe kule, “Nto nkacheek, mākweēch keeyey nee?” Kukētyi :Yoowaana kule, “-Mōō-āmchi chii ng’ōōki ām kijyē manaayey, āmōōsāsunēē chii tukuukyii. Oteeree beesaanik choo /kēēkwēwook ām yiisyēng’woong’.”

¹⁵ Kikānyoonu :chii ake tukul kuyit *:Kāārrookiintēēt ām lēēkitō. Kyoomē mēt kumwooyē kule, “Ara nyuun Kāārrookiintēēt ku Yoowaana?”

¹⁶ Kumwooy :Yoowaana kule, “Ābātisānēēnook :anii bēēko baateey, tēenee mākuchō :chiito nyēē boonto kāāmuukēyweēk kubiira, nyēē -māāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik. +Machokubatisaneenaak :inee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk maata.

¹⁷ Machokuseesta mōōrōryēēk kung’ēt :nkoonuuk ankubeelee mōōrōryēēchoo maataab kibchuulyo. Nto nkoonuuk, kukonoree choo chooke.”

¹⁸ Kitas taay :Yoowaana kwoomchinē biiko lōkōōywek chēē kāroomēch ānkōōkālōonchinē kutayee keey ng’ōōki.

¹⁹ Kiiburyoong’to :Yoowaana Bāytooyiintēēt *Ērōōtē kuuyu kyoobuch ng’ēetaabkaamet kōōnēmūnēē koorkēēnyii Erootyaa. Kiiburyoong’to mbo subak kubo ng’al alak chēē chaang’ chēē miyootēch.

²⁰ Yooto, kunam :Ērōōtē ankukerta kō. Kiinyikiis :ng’alyoontooni miyootyēētaab Ērōōtē miisin.

*/Kikeebatisanee Yēēsu bēēko āk Tāmirmiryēēt
(Mataayo 3:13-17; Māārko 1:9-11)*

²¹ Yu kitākubātisāniisyootē :Yoowaana, kuchō :nkinee Yēēsu / ankeebatisan. Nto kumii :Yēēsu kusooyē Yēyiin, kuyaatakay :kibkōōnkōy

²² ānkurēkyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē wuu chēēbtuukē. Kukuur :Yēyiin ām barak kule, “Inyiing’ lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng’ērēkyinē.”

*Sintaaryeet wōlēē kichōōnēē :Yēēsu
(Mataayo 1:1-17)*

²³ Kitinyē :Yēēsu kēnyiisyēk chēē kimächē kukēēytēē sosom kutoowu yiisyēenyii. Kikuurē :biiko Yēēsu kule araab Yōōsēēf ānkoo kimābo Yōōsēēf. Kichōōnēē kōōtaab Ēēli.

²⁴ Ēēli nyoo ki araab Maatat. Maatat araab Laawi, Laawi nyoo ki araab Mēlki, Mēlki nyoo kibo Yanaay, Yanaay nyoo ki araab Yōōsēēf.

²⁵ Yōōsēēf araab Matatyaa nyoo ki araab Āmōōs. Kibo :Āmōōs Nāwuum nyoo ki araab Ēsli, Ēsli araab Nakaay.

²⁶ Nakaay araab Mayaat nyoo ki araab Matatyaa araab Sēmēyiin nyoo kibo Yōōsēk. Kibo :Yōōsēk Yoota

²⁷ nyoo ki araab Yowanaan nyoo ki araab Reesa, nyoo kibo Sērubbābēel, araab Syeelteyel nyoo kibo Nēēri.

²⁸ Kibo :Nēēri Mēlki, nyoo ki araab Aati, nyoo kibo Koosam araab

²⁹ Eer nyoo kibo Chooswa araab Elyeeser, nyoo kibo Yōōriim, nyoo ki araab Maatat. Kibo :Maatat Laawi,

³⁰ nyoo ki araab Simiyōōn nyoo kibo Yuuta, Yuuta araab Yōōsēēf nyoo kibo Yoonam araab Elyaakim.

³¹ Elyaakim araab Meleeya nyoo kibo Meena, Meena nyoo ki araab Mataata. Kibo :Mataata Naasan, nyoo ki araab Tāwuti.

³² Tāwuti nyoo kibo Yēēsē araab Ōbēēt nyoo ki kwaan ku Boowaas, Boowaas araab Sālmōōn nyoo kibo Nāāsyōōn,

³³ nyoo ki araab Aminataab, nyoo ki araab Raam nyoo ki araab Ēsrōōn nyoo ki kwaan ku Bērēēs, nyoo kibo Yuuta.

³⁴ Kibo :Yuuta Yāākōbō nyoo ki araab Isaka nyoo kibo *Abraam araab Teera. Kibo :Teera Nayoer,

³⁵ nyoo ki araab Sērūk, Sērūk araab Rēēwu nyoo kibo Belek nyoo ki kwaan ku Eber araab Syeela.

³⁶ Kibo :Syeela Kaynaan nyoo ki araab Arfaksaat, araab Syēēm, nyoo kibo Noowa. Kwaaniitaab Noowa ku Lameek,

³⁷ nyoo ki araab Metuseela araab Enok nyoo kibo Chāārēēt araab Maalaleel nyoo kibo Kaynaan.

³⁸ Kibo :Kaynaan Ēnōs nyoo ki araab Sēēt. Kibo :Sēēt Aatam, nyoo kiyēyē :Yēyiin.

4

/Kikeetyem Yēesu ām suurkwēēn

(Mataayo 4:1-11; Māārko 1:12-13)

¹ Yu / kābokiinyiityi Yēesu Tāmirmiryēētaab Yēyiin, kung'eetee komosaa kibo āynēētaab Yoortaan ānkōōrēētoot :Tāmirmiryoonoo ākoy suurkwēēn.

² Kii buur wōlooto bēsyōōsyēk artam kukirē āmiisyēēt. Yu kābēk :bēsyōōsyēchoo artamu, kwaam :kēmewuut miisin. Kutākumii :Yēesu wōlooto, kuchōōnchi *Kēniintēēt kumāchē kutyem.

³ Kimwoochi kule, “Yoo inyiing' man ku Lakwataab Yēyiin ii, imwoochi rwaantaani kuyēk āmnyoontēēt.”

⁴ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘Māsobēē :chiito āmit baateey.’”†

⁵ Kuwēēto :Kēniintēēt Yēesu ākoy lekemeet ake barak ānkung'oonkyi kukas kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt.

⁶⁻⁷ Kumwoochi Yēesu kule, “Yoo 'kēekutung'woo, +māākōōning' kāāmuukēywēēk ibayte kiriinkōōsyēchuut tukul kārorānēch kut kōōtēnytēnyē, kuuyu anii :nyēē āboontē kāāmuukēywēēk ākoochi chiī ake tukul nyoo kaacham.”

⁸ Kukētyi :Yēesu kule, “Ntēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule mākāktōōs /kēēkutunkyninē Yēyiin /ānkiiywēyē inee nkit.”†

⁹ Nto mii yoo, kuwēēto subak :Kēniintonoo Yēesu ākoy Yēerusālēēm ānkōōkoochi kōōyoonyēē yēē kotootyēēt ām barakuutaab tōōtēētaab *Kōōtaab Yēyiin.* Yooto, kumwoochi :Kēniintēēt kule, “Yoo inyiing' man Lakwataab Yēyiin ii, iraantee baa, yuutēyu

¹⁰ kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, 'Mākōōyook :Yēyiin malayikaanikyī bokuriibing'.

¹¹ Makutaaching' malayikaanichaa ānkōōrēētootiing' simeenachiing' :rwaa.”†

¹² Kukētyi :Yēesu kule, “Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, '-Meetyem Yēyiintēēng'!.”†

¹³ Yu kaakutyem :Kibrōkōsyoonētēēt Yēesu, kubakaakta ānkuwēēchi keyy ākoy bēsyēēt ake.

Kitoozunēē :Yēesu yiisyēnyii yēēmēētaab Kalilaaya

(Mataayo 4:12-17; Māārko 1:14-15)

¹⁴ Yu kāwokunyōōr :Yēesu kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēēt, kooyey yēēmēētaab Kalilaaya ankuyey tukuuk chēē chaang' chēē /kiilātē. Kitookunēē :kaayneenyii yēēmoonooto tukul.

¹⁵ Kiikoostoo :chiī ake tukul wōlēē kiinētitooy ām *kooriikaab saayeeet.

/Kikeetay Yēesu ām saang'nyii

¹⁶ Nto mii yoo, kooyey :Yēesu Nāāsārēēt wōloo kinērēē. Nto mii bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut *kōōtaab saayeeet kuu kwaak. Kumii kō, kung'eet kumāchē kusuman ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹⁷ /Kiiyokoochi lōkōōywēk chēē kisir :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Isaaya. Kung'aany yēē kimāchē ankusuman kule,

¹⁸ “Aboontē Tāmirmiryēētaab Yēyiin,

kuuyu kikweya :Yēyiin

ā-āmchinootē bānoonik

lōkōōywēk chēē kāroomēch.

Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko

kule +/makiityaakta choo rātootiin

ām choolwookātēēt.

Nto choo kōryootiin,

+/mākēēng'oonkyi koonyek kukasta.

Nto choo kiikōōtiiny :biiko alake ām bāytooyiisyēēt,

mākubāw keyy.

¹⁹ Kiiyookwoo :Yēyiin chāāmwoochi biiko kule

bēsyōōsyēk :chu chēē makuchamee :Yēyiin icheek.”†

²⁰ Yu keewaany :Yēesu kusuman siruutēchoo, kukētyi chiito nyēē kiiyoonkyinē saayeeet ānkōōbuur ng'wēny sukooabanybaany ng'aleechaa. Kiirōōtoot :biiko tukul Yēesu miisin.

²¹ Kimwoochi bichoo kule, “Kāākuyiityiin :bēsyooni āk kiyēē mwooyē :siruutēchu.”

3:38 Toowu. 5:1-32; 11:10-20; 25:19-26; 29:35   4:2 Luuka 4:18; Ibu. 4:15   † 4:4 Kiruu. 8:3   4:6-7 Mat. 28:18   † 4:8 Kiruu. 6:13   4:8 Kiruu. 5:9   * 4:9 Yuutēyu yēē kiitōōrooto ām tōōtēētaab Kōōtaab Yēyiin yēē kicham kukuutēē :mbo kibkōōrōs aryeembuut kumāchē kōōbāroostoochi biikaab Yēerusālēēm ng'aleek.   † 4:11 Tyēēnwookik 91:11-12   † 4:12 Kiruu. 6:16   4:14 Luuka 4:18; Yēyuut. 1:8   4:18 Luuka 1:35; 3:16, 22; 4:1, 14; 10:21; 24:49; Yēyuut. 1:2, 5, 8; 2:4, 17, 18, 33, 38   † 4:19 Isaaya 61:1-2   4:19 Luuka 7:22

²² King'ērēkyi :biiko tukul chēē kimii yooto Yēesu ankoolat miisin am wōlēē king'alooltooy, kuuyu ki kāroomēch :ng'aleekyii.

Nteenee kimwooy :biiko alake kule, “Māchē :chiichi kumwooy kule inee ku *Kāārarookiintēt? Acha ēē, wē, ntēē araab Yōōsēēf.”

²³ Kukētyi :Yēesu kule, “Ānkēt kule ōmuuchē ōmwoowoo ng'ālyoontoonoo kimwooy :booyoo nyēbo kēny kule, 'Isoob keey kurook :kāānyooyiintēt.' Ōmiitē Ōmwooyē kule ntēē -māāyēyē :anii ng'al chēbo kwōng'ut am saang'nyuu kuu yoo kyāāyēyē am Kaabernaam.

²⁴ |Kāāmwoowook, -/mākēēchāmē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin am saang'nyii.”

²⁵⁻²⁶ Kumwoochi :Yēesu subak kule, “Osoot yoo kiyēyē :Yēyiin kuwo :roobta kēnyisyēk sōmōk āk ārook lo. Kichō :kēmēwuut kōōrēt /ānkiiyookto wōōrkooyoontēētaab Yēyiin *Eliiya kuwo ākoy *kiriinkēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sarefaat am kōōrēetaab Sitōōn wōlēē kimii :koorok nyēē ki musuk nyēē mēēbērē ki Cheebyuutayaa. Ntēē kimii naas, :kooruuk alake chēē chaang' chēē ki Cheebyuutayaiis amēēbērē /kikiyiyoockto Eliiya kuwēēchi icheek?”

²⁷ Okas, baa, mbo yoo kiisoobē :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Eliisya Naaman nyoo kikinam *.makereenik ānkibo kōōrēetaab Siirya. Ntēē kimii :biiko chēē chaang' chēē ki Yuutayeeek chēē kiboono makereenik amēēbērē /kikiisoob?”

²⁸ King'woonchi :ng'aleechaa bichoo am kōyooto bo saayeet.

²⁹ Kung'ēetyo ānkukweryoot Yēesu kumāchē kule wokuwunuktēē kēēbēeryēt ake nyēē kilēkitēē yooto.

³⁰ Nteenee kibotēē :Yēesu yooto ānkuwēēchi keey.

Kāāmuukēyewēkaab Yēesu

(Māārko 1:21-28)

³¹ Kiwēēchi keey ākoy Kaabernaam. Kyoomchi biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin am *kōōtaab saayeet yēē ki bēsyēētaab *Sabaato.

³² Kiilat :biiko am wōlēē kiinētitooy :Yēesu, kuuyu king'aloolē am kāāmuukēywēk.

³³ Kimii :chiito ake kōyooto nyēē kiyyimē *:tāmirmiryēt nyēē miyaat. Kubōlchi Yēesu :tāmirmiryoonoo kule,

³⁴ “Ō! Yēesu nyēbo Nāāsārēt, imāchēēnēēch nee? Imāchē iwaang'teech? Ntēē ānkētiing' :anii. Inyiyng' nyoo ichurtaat ānkiichōōnēē Kaab Yēyiin.”

³⁵ Kōōburyoong'to :Yēesu tāmirmiryoonoo kule, “Siis ānkiichuwunee chiichi.” Kōōryookyinē :tāmirmiryoonoo miyaat chiichoo ng'wēny kukāsē :biiko tukul ānkuchuu nyēē manaayeyee chiichoo kiy.

³⁶ Kiilat :biiko tukul ankuteebee key kule, “Ng'al nee :chu! Ntēē boonto :chiichi kāāmuukēywēk chēē ibēbētēē tāmirmirook chēē miyootēch ānkukāsyyi?”

³⁷ Kiisambaakta :ng'aleechaa kut kuyit yēēmoonoto tukul.

Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'

(Mataayo 8:14-17; Māārko 1:29-34)

³⁸ Yu kang'etee :Yēesu *kōōtaab saayeet bēsyoonoto, kuwo ākoy kaab Simōōni. Kiimnyoonē cheebyoosyeetaab biikooy bo Simōōni miisin. /Keesaaysaay Yēesu kule, “Isoob cheebyoosyaani.”

³⁹ Wokōōyoyoyēē :Yēesu yēē kimii :cheebyoosyeet ānkōōbēbēeto bōōrto. Kusob :cheebyoosyaanaa areet akeenke ānkubāyis.

⁴⁰ Yu kararakta :asiista bēsyoonoto kukāākubēk :āsiiswēkaab *Sabaato, kōōmutyi :biiko Yēesu biiko chēē chaang' chēē kitinyē bōōrwoonik chēē makerkeey. Yu kātiinyēē :Yēesu bichoo āwunnyēk, kusobcho.

⁴¹ Kiibēbēetooy mbo tāmirmirook chēē miyootēch chēē chaang' chēē kiyyimē biiko. Yu chuwo :tāmirmiroochoo, kuwookyinē barak kumwoochinē Yēesu kule, “Inyiyng' ku Lakwataab Yēyiin!” Nteenee kuuyu kiinkētē :tāmirmiroochoo miyootēch kule *Kāārarookiintēt :Yēesu, kibōlchinē :Yēesu kusiisyo.

Kyaamtaat :Yēesu lōkōōywēk chēē kāroomēch am kooriikaab saayeet

(Mataayo 4:23-25; Māārko 1:35-39)

⁴² Yu kāyēēkunēē, kuwēēchi keey :Yēesu wōlēē kimālēēkitēē :chii. Kicheeng'aat :biiko am wōlto ake tukul. Nto yu /kābokēēnyōōr, /keesaaysaay kule tākōōbuur kiriinkoonoto bo Kaabernaam.

⁴³ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Māchaktōōs āwē kiriinkōōsyēk alak waa-amtaate lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyeētaab Yēyiin, kuuyu chooto :chēē kiyey /kiyyoockwoo āchōō kōōrooni.”

⁴⁴ Kutas taay :Yēesu kwoomchinoot biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin ām kooriikaab saayeet ām kōōrēētaab Yuutayeek.

5

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēē /kiilātē

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kwoomchinē biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin ām sakaram-teetaab Tōōliilēētaab Keneesareet,* kōōruruukyi keey :biiko chēē chaang'. Kiwunuk keey :bichoo kut kuriich Yēesu miisin.

² Yooto, kukas :Yēesu mwēēnkōōsyēk alak āyēēng' chēē /kikiyyoong'tēē tōōliil taban. Kimii :biikaab mwēēnkōōsyēchoo kōōwuunē ānkuyēytooy nēētiinēk ām mwēēnkōōsyēchooto taban.

³ Yu kakas :Yēesu bichoo, kukuur nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyi ki nyenyii :mwēēnkēēt ake. Kulaany :Yēesu mwēēnkoonoo ānkumwoochi Simōōni kuwunukto takoonata kisich kuwo bēeko sukunyōōr :inee bārooyinto nyēē koomchinēē biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin. Kiwunukto mbo :Simōōni mwēēnkoonooto ankulaany :nkicheek āriit. Kōōbuur :Yēesu ng'wēny ām mwēēnkoonoo ānkwoomchi biiko ng'alyoontēētaab Yēyiin.

⁴ Yu keewaany kumwoochi Simōōni kule, “Obe, baa, yuun chaang' bēēko bōōwiirchi nēētiinēk bēēko onam *burburiinēk.”

⁵ Kukētyi :Simōōni kule, “Mokoryoontēēt, kokyaam booryēt kuyeech āmākēēnāmē kiy mbo kisich. Nteenee kuuyu 'keemwaay, +makeesyeeem.”

⁶ Nto bērē kusyeem, kunam burburiinēk chēē chaang' miisin kut wuu nyēē mākung'ētyo :nēētiinēk.

⁷ Yu kakas :Simōōni kuu nyooto, kukuurēē āwut chōōrōōnuutēkwaa chēē kināmiisyoote tukul bokuyēētyēēchi kukalāb burburiinēchoo. Kubeeta :choo mwēēnkēēng'waa. /Kikiinēm burburiinēk chēē kiinyiit mwēēnkōōsyēk tukwaay kut wuu nyēē makuling'ta.

⁸ Yu kēēnkēt :Simōōni kiyēē kaakuyeyakay, kukutunyēē taayeetaab Yēesu ānkumwoochi kule, “Ibakaaktaa oō, mokoryoontēēt, ntēē ākoo āchoolwoōkēnoot nyēē mēērooko mbo alēēkitēēning'!”

⁹ Kimwooy :Simōōni kuu nyooto, kuuyu kiilat :inee miisin āk biiko choo kiboonto keey ām burburiinēk chēē kinam.

¹⁰ Kiilat :nkicheek Yāākōbō ākoo Yoowaana wērichoo kibo Sebeteaayo, choo kiyēyisyoote āk Simōōni. Kumwoochi :Yēesu Simōōni kule, “-Mēēmuy! Kāmēētēēnāmootē burburiinēk kung'eete raat ānkuwo taay, nteenee +mēēyisunootē biiko.”

¹¹ Yu /kāākēēmwoochi kuu nyooto, kukwaanee mwēēnkōōsyēkwaa ākoy sakaramteet ānkubākookyi tukuuk tukul yooto sukuyēk rubiikaab Yēesu.

Kiisoob :Yēesu chii nyēē kiboonto makereenik

(Mataayo 8:1-4; Māārō 1:40-45)

¹² Nto mii bēsyēēt ake, kuruutoochi :Yēesu *kiriinkēēt ake. Kichō :chiito ake nyēē kiboonto *makereenik.

Yu kakas :chiichoo Yēesu, kōōryookyi keey ng'wēny ānkumwoochi kule, “Mokoryoontēēt! Ānkētē kule 'imuuchē isooboo. Kunyoo, yoo ichāmē, itililiilo ām bōōri.”

¹³ Kuchuul :Yēesu āwunyii kutiiny chii choo ānkumwoochi kule, “Āchāmē! Kunyi, itililiitu.” Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kusob :chiichoo areet akenke.

¹⁴ Yu kāākusob, kōōkiimchi :Yēesu kule, “-Mēēmwoochi chii ng'aleechu, nteenee wēēboorchi keey kibkōrōs sukuyēwuung' kōrōsēk kuu yoo kimwooyē *:Muusa ām kiruutēk, siitooku ām taayeetaab biiko kule 'kēēttililiitu.”

¹⁵ Nteenee /kikiibaraastaat ng'aleechaa miisin kuyit komoswookik tukul chēbo kōōroonooto. Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kuwoolchi Yēesu bokuyēbchi yiit /ānkisoob.

¹⁶ Kichāmē :Yēesu kuwēētii wōlēē mālēēkitēē :chii wokusooyē.

Kāāmuukēywēēkaab Yēesu kunyōōchi biiko kaat

(Mataayo 9:1-8; Māārō 2:1-12)

¹⁷ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēesu kōōnēētiisyē, kimii *:Farisaayeeek alake ākoo kāānēētikaab kiruutēk yooto. Kikwoonēē :bichoo Yēērusalēēm ākoo saang'ta ake tukul ām yēēmēētaab Kalilaaya ākoo yēēmēētaab Yuuteeya. Kiyēyisyeē :Yēesu kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii Yēyiin kōōsoobēē biiko.

* 5:1 /Keēkuurēē Tōōliilēētaab Kalilaaya ām āsiswēk alak kule Tōōliilēētaab Keneesareet. 5:5 Yoowa. 21:3 5:6 Yoowa. 21:6 5:8 Luuka 18:13 5:11 Mat. 8:21-22 5:14 Laawi. 14:2-32; Māārō 5:43; Luuka 17:14 5:15 Māārō 7:36 5:16 Māārō 1:35; 6:46; Luuka 3:21; 6:12; 9:18, 28-29; 11:1; 22:39-46; Yēyuu. 12:5

¹⁸ Yooto, kuyit :biiko alake chēē kiimutu chiito ake nyēē kisōnkōchoot kukālāboonunēē tiirbeet. Kisyeeem :bichoo kule kubilbil biiko choo kikiiruruukyi keey yooto sukunyōōr Yēēsu,

¹⁹ nteenee maneemuuch. Kunyoo, kulaany kōōto barak ānkubut tukuuk chēē /kikeesye-bee kutook :koong'ta nyēē kēēyokooytēē chiichoo kumii tiirbeet ākoy yēē kimii :Yēēsu.

²⁰ Yu kēēnkēt :Yēēsu kule kēēkoosēē keey inee :bichoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Wēnyoo, /kākēēnyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'."

²¹ Kukāsē :Fariisaayeechaa ākoo :kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kumwaayee moo kule, "Yibē keey :chiichi kule inee ku ng'oo ēē? Bērē tōōs inee ku Yēyiin? Ng'oo :ake nyēē imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt yoo mā Yēyiin nkit?"

²² Kiinketē :Yēēsu kiyēē kimii :bichoo kōōsoōte. Yooto, kuteebee kule, "Ām nee soosoot :akweek kuu nyooto?"

²³ Nkōnō :nyēē kuskus, āmwoochi chiichi kule, '/Kākēēnyōōwuung' kaat,' nto āmwoochi kule, 'Ng'eet, ānkiiwēēsyt'?

²⁴ Okāsē ra kule āboontē anii, *Wēritaab Chii, kāāmuukēy ām kōōrooni ānyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt." Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot kule, "Yooony ankiinam tiirbeeng'uung' ānkiiwēēchi keey kaa."

²⁵ Kung'eet :chiichoo areet akeenke kukāsē :biiko tukul ankanam tiirbeenyii ānkuwēēchi keey kaa. Kūkaastaat :chiichoo Yēyiin miisin.

²⁶ Kiilat :chii ake tukul nyēē kimii yooto ānkumuy miisin. Nto tēē yoo, kookaastaat Yēyiin kut kōōyēēchinē kumwooyē kule, "Kaakeekas ra ng'alyoo nyēē -/mākyoomu."

Chāmē :Yēēsu mbo biiko chēē -/mākiiriiku

(Mataayo 9:9-13; Māārko 2:13-17)

²⁷ Kumii :Yēēsu ākoo rubiikyii kung'ēētyēē kiriinkoonooto, kukas chiito ake nyēē /kikēēkuurē Laawi' kumii kēryō kōōruruuchē *syuuruut. Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Irubwaa!"

²⁸ Kubākooktooy :nyoo kāāruruukiisyoonoo bo syuuruut ānkurubē Yēēsu.

²⁹ Nto yitoy kumwoochi :Laawi Yēēsu kule kuruutoochi ām kanyii. Kucham :Yēēsu.

Yu kayit :Yēēsu ākoo rubiikyii kaab Laawi, kuyēchi :Laawi saakweet. Kimii nkicheek :kāāruruukikaab *syuuruut alake yooto ākoo tāyēēk alak chēē kyoomiis ākoo Yēēsu.

³⁰ Nteenee kiing'unyng'uunkyyi *Fariisaayeeek āk kāānēētikaab kiruutēk rubiikaab Yēēsu kule, "Ntēē ō-āmchiintōōsii āk kāāruruukichu bo syuuruut ākoo mbo alak chēē -/mākiiriiku!"

³¹ Kukētyi :Yēēsu kule, "Chēēng'ootē :biiko choo imnyoontōōs kāānyooyiintēēt āmēēbērē chēēng'ootē :choo sobchootiin.

³² Kichāākuurē :anii biiko choo choolwookēnootiin āmā choo isōōtē kule churtootiin."

Kāānēētiisyēētaab Yēēsu nyēē lēēl

(Mataayo 9:14-17; Māārko 2:18-22)

³³ Nto mii yoo, kōōng'unyng'uunyiyis :biiko alake kumwoochinē Yēēsu kule, "Ntēē *kirē :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana ākoo chēbo Fariisaayeeek āmiisyēēt ānkusooyē āmākirē :cheekuuk?"

³⁴ Kukētyi :Yēēsu kule, "Mēērukuutē keey :chōōrōōnuutēkaab saanteetaab leekwa ām saakweetaab kooyēy yoo boonto keey saanteet.

³⁵ Nteenee yitoy :bēsytēē nyēē +/mākiinēmunēē saantaanaa wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii. Yooto nanyuun :yēē makoorkuut keey :chōōrōōnuutēkyii."

³⁶ Kōōboorchinēē :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt kule, "/Mākēētilē ankeet nyēē tākulēēl /ānkēēkinēē sireet nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto kusirinyāktōōs :ankaanaa ānkung'ēti yooto kubarayit :koong'ta miisin.

³⁷ -/Mākēēroonkyinē mbo kibkeetiis choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē yoos. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, kōōtōlē :wōōnkit kuwasta keey :kibkeetiisyeek.

³⁸ Māchāktōōs /kēēroonkyinē kibkeetiisyeek choo /kātākēēyēyē wōōnkit nyēē lēēl. ³⁹ Yoo kiikunooyēē :chii ātēbuutēkyii choo bo kēny, mēēbērē chāmē kurub kāānēētiisyēēt nyēē lēēl, kuuyu isōōtyēēchinē kule tōōs kāroomēch :ātēbuutēchoochii."

6

Bāwu :Yēēsu Sabaato

(Mataayo 12:1-8; Māārko 2:23-28)

¹ Nto mii yēē ki *Sabaato, kumur :Yēesu ākoo rubiikyii mbareet ake nyēbo nkoonuuk. Yooto, kuswech :rubiikyii mētewookaab nkoonuuk ankubiiriir ānkulākyi kuut.

² Nto bērē kukas *:Farisaayeech alake chēē kimii yooto, kumwooy kule, “Ntēē ōmiitē ō-iryēē kiruutyēēt nyoo yēētē /kēēkēsisi am bēsyeētaab Sabaato.”

³ Kumwoochi :Yēesu kule, “Manoosuman :akweek, yoo ki-iryēē :Bāytooyiintēēt *Tāwuti kiruutēk, yoo kyoome kēmēwuut ākoo biiko choo kiboonto keey?

⁴ Kiwo :Tāwuti *Kōōtaab Yēyiin / ānkiikoochi mukaatiinech choo / kikēēchāmchinē mbo *kibkōrōs nkit kwaam. Kyaam :Tāwuti mukaatiinechaa ānkōōkoochi nkicheek biiko choo kiboonto keey kwaam.”

⁵ Yu keewaany :Yēesu kumwoochi Farisaayeechaa kuu nyooto, kumwooy kule, “Bāwu *:Wēritaab Chii bēsyeētaab *Sabaato.”

Kiisoobiis :Yēesu yēē ki Sabaato

(Mataayo 12:9-14; Māārko 3:1-6)

⁶ Kiwo :Yēesu subak am bēsyeēt ake nyēbo *Sabaato kōoto ake nyēbo saayeeet ānkōōnēētiis. Kimii kōyooto :chiito ake nyēē kisōnkōchoot :āwutaab taay

⁷ ānkimii :nkicheek *Farisaayeech alake yooto ākoo kāānēētik alak chēbo kiruutēk. Kimāchē :bichoo kukas yoo kēēsoobso am bēsyeētaab Sabaato, subokōoyooong'tēē kōōk.

⁸ Kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii kōōsōōtē :bichoo. Yooto, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chōō, baa, chēēyooonyēē yu bo taay.” Kuwo :chiichoo.

⁹ Kukēēyyo :chiichoo yooto, kuteebēe :Yēesu Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk kule, “Chāmweēch :kiruutēkyoo /keeyey kiy nyēē karaam am bēsyeētaab Sabaato, nto nyēē miyaat? /Kiisoobiis nto /kēēbākākiis?”

¹⁰ Kiirōōtoot :Yēesu chii ake tukul. Nto mii yoo, kumwoochi chiichoo kisōnkōchoot :āwut kule, “Chuul āwut.” Kuchuulē āwunoo, kukārāmiitu.

¹¹ Yu kakas :Farisaayeechaa āk kāānēētichoo bo kiruutēk kuu nyooto, kunyēēr miisin ānkutoow kusat kiyēē makuyeyee Yēesu.

Kwēyiyēētaab lēbkēēyikaab Yēesu taman āk āyēēng'

(Mataayo 10:1-4; Māārko 3:13-19)

¹² Nto mii bēsyeēt ake, kuwo :Yēesu ākoy lekemeet ake wokusaay Yēyiin kuyyeech.

¹³ Yu kayyeech :kōōrēēt, kukuur rubiikyii, kukwey chēē kiyitē taman āk āyēēng' ānkukuur chooto kule *lēbkēēyik.

¹⁴ Kikwey Simōōni nyēē kitoochi kaayneet ake kule Bētērō, Antereeya nyēē ki ng'ēetaabkaametiitaab Bētērō, Yāākōbō, Yoowaana, Filibō, Baatolomaayo,

¹⁵ Mataayo, Toomaas, Yāākōbō araab Alfaayo, Simōōni nyēē kāng'unoot,

¹⁶ Yuuta* araab Yāākōbō ākoo Yuuta Iskaryoot nyoo kichokuchoomtooy Yēesu lētuunoo.

Kiisoob :Yēesu biiko chēē chaang'

¹⁷ Yu kārēkunēē lekem, kōōruruukyi keey :rubiik āk biiko alak chēē chaang' chēē kikwoonēē Yēerusālēm, yēmēētaab Yuuteeya tukul, yēmēētaab Tiirō ākoo nyēbo Sitōon chēē kimii sakaramteetaab araarayta.

¹⁸ Kikwoonii :bichoo bokuyēchinē yit kiyēē kiinēētē :Yēesu ānkimāchē mbo kule /kiisoob. Kiisoob :Yēesu mbo alak chēē kiboonto tāmirmirook chēē miyootēch.

¹⁹ Kimāchē :bichoo tukul kule kutiiny Yēesu, kuuyu kiboonto :Yēesu kāāmuukēyewēēk chēē kyāānkutiiny :chiito, kusobē.

Ng'erekweek āk nyalilta

(Mataayo 5:1-12)

²⁰ Nto mii yoo, kuweech keey :Yēesu ānkōōrōōtoot rubiikyii ānkumwoochi kule, “Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo ōmoong'tēē keey Yēyiin,

kuuyu nyēēng'woong'

:Bāytooyiyēētaab Yēyiin.

²¹ Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo -mōōboontē kiy,

kuuyu +/mākēēkōōnook am lētuunoo.

Ōmiitē sōō, nyēē karaam kule nee

:akweek choo ōbuntēē wuuyin,

kuuyu +moong'erech lētuunoo.

6:1 Kiruu. 23:24-25   6:2 Chuy. 20:8-10   6:4 Laawi. 24:5-9; 1Sām. 21:1-6   6:11 Yoowa. 7:1   6:12 Luuka 5:16

6:13 Luuka 9:10; 11:49; 17:5; 22:14; 24:10; Yēyut. 1:2, 21-22, 26; 2:42   * 6:16 /Kikēēkuurē Yuuta araab Yāākōbō am kaayneet ake kule Taataayo.   6:16 Yoowa. 1:40-44; Yēyut. 1:13   6:19 Mat. 9:20   6:21 Tyēēn. 126:5; Isa. 61:3

22 Ōbēruurootiin :akweek sōo kule nee yoo keenkwelaak :biiko alake ankutayaak ānkuchubook ānkung'ōomook, kuuyu ōyēnchinē *Wēritaab Chii.

23 Yoo kāyēwook kuu nyooto, ōyēēn ankooraan kubo ng'erekweek, kuuyu mii :kiito nyēē wōo nyēē mākutuwēnēenook :Yēyiin ām kibkōōnkōy. Ōmuytoochi kuuyu /kikiikēyēchinoon nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin choo kibo taay kuu nyooto.

24 Mii sōo, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo mēēntōōs,

kuuyu makung'etee :ng'erekweekwaa
kōōrooni.

25 Mii sōo, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo isōōtē kule boonto kiy ake tukul,

kuuyu mākuboty :tukuuchotoo
ām lētuunoo.

Mii sōo, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo mii kung'ērektōōs,

kuuyu mākuriiryo
ānkubuntēē ng'woonin lētuunoo.

26 Mii sōo, nyēē miyaat kule nee

:biiko choo /kēēng'āloolēē nyēē karaam kibtaman.

Kuuyu, /kiikeeng'alaalaanunee *wōōrkooyikaab lembech
choo kibo kēny kuu nyooto."

Icham chii ake tukul ānkoo mbo nyēē buunyoo

(Mataayo 5:38-48)

27 Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Kāāmwoowook akweek choo ōkāswo kule ōchāmē buunikwook. Ōyēchi chii nyoo wēchook tukuuk chēē kāroomēch.

28 Ōsooyē Yēyiin kōōbēruur choo kachubook ānkōōsoochinē choo yēwook ng'aleek chēē miyootēch.

29 Yoo kasyeeching' :chiito kwermetuut komosta ake, iwēēkyi ake. Yoo kamach :chiito kābuutiing'uung', imuytoochi mbo kaansuut.

30 Yoo kāsooming' :chii kiy, ikoochi. Nto, yoo kāyib :chii kiing'uung', -mēēmwoochi kukētuung'.

31 Ōyēchinē biiko alak wuu wōloo ōmāktooy akweek /kēyēytoowook.

32 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru yoo koocham baateey biiko choo chāmook? Ntēē yēyē mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

33 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōyēchi nyēē karaam biiko choo yēwook nyēē karaam? Yēyē nkicheek mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kuu nyooto.

34 Kiy nee :nyēē +mōōnyōōru, yoo kōōbēsēenchi biiko choo ōnkētē kule yookwook? Ntēē ibēsēenchinē keey mbo :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin ānkumāchē -nkicheek kule /kēyōoyki tukul.

35 Nteenee kāāmwoowook, ōchāmē buunikwook ānkōōyēchinē ng'al chēē kāroomēch. Ōyētyēēchinē mbo biiko choo māchāmē kuyētyēēchook. Yoo kooyey kuu nyooto, mākutuwēnook :Yēyiin miisin ānku +mōōyēyē tukuuk kuu wōloo yēytooy :Yēyiin, kuuyu yēchinē :Yēyiin biiko tukuuk chēē kāroomēch ānkoo mbo choo māng'ērēkyinē kiyēē /kākēyēchi āk mbo choo sooy.

36 Māchāktōōs ōriirēē biiko kuu wōloo yēytooy :Baaba.

Masing'alaalee chii nyēē miyaat

(Mataayo 7:1-2)

37 -Mēēmwoochi chii kule miyaat :kiyēē kayey kumānēērōōtootē, /simākēyēwuung' nkinyiing' kuu nyooto. -'Meeruuste chii /simakiiruustiing' nkinyiing'. Yoo kāyēwuung' :chii kiy nyēē miyaat, māchāktōōs inyōōchi kaat /sikēēnyōōwuung' nkinyiing' kaat.

38 Yoo 'kēēkooytē kiyēē iboontē ām mooyēt nyēē lēēl, mākukōōning' nkinyiing' :Yēyiin alak ānkuriisuung'. Chēē 'kēēkooytē, /kēēkētuung' chēē tēē chooto."

Ng'oo nyēē yēmē kōōntōōchi chuut?

39 Kimwooy :Yēesu chebo tyoonkōōchēt kule, "Imuuchē man :cheebkoraatyaanteet ake kōōrētōot ake? Yoo kātēbi kut kuyey kuu nyooto, kōōsuuchinē :tukwaay ng'wēēn.

⁴⁰ Mābiirē :ng'oomnānēētaab mang'an nyēbo boonwookēēt, nteenee yoo kātitir nyoo ka mang'an kooneet keey mākunyoōr ng'oomnātēēt kukerkeyiit boonwookēēt."

⁴¹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Ām nee siikāsē :inyiing' sikitityaa nyēē miitē koong'taab ng'eetaabkoomēt ameekeas musukyēēt nyēē miitē koong'ta nyeeng'uung'?"

⁴² Imuuchē kule nee imwoochi ng'eetaabkoomēt kule, 'Kany ānēmuung' sikitityaa ām koong'ta,' nto kutēē yooto tukul kumiitē :musukyēēt koong'uung' nkityō? Kiblembechaan-taani! Māchāktōōs inēmu kurook musukyēēt nyoo mii koong'uung' nkityō siikaste kāroomin siinēmchi ng'eetaabkoomēt sikitityaanteet ām koong'nyii."

/Kiinkētēē chiito atēbuutēkyii

⁴³ Kimwoochi subak :Yēesu kule, "Mēēmuuchē :kēētīit nyēē karaam kuyey lokoyeek chēē miyootēch, nto kuyey :kēētīit nyēē miyaat lokoyeek chēē kāroomēch.

⁴⁴ /Kiinkētēē kēētīit lokoyeek chēē yēyē. Māyēyē :kateet mbuuniik āmāyēyē :siikoowēēt lamayeek.

⁴⁵ Yēyē :chiito nyēē karaam tukuuk chēē kāroomēch, nto nyoo miyaat kuyēyē :nyoo tukuuk chēē miyootēch. Kuuyu ng'aleek alak tukul choo isōōtē :chiito, kukwoonēē kuutiinyii."

Rubiintēētaab Yēesu nyēbo man

(Mataayo 7:24-27)

⁴⁶ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, "Ām nee sukukuuroo :biiko alake kule, 'Mokoryoon-tēēt,' āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy.

⁴⁷ Rubiintēēt nyēbo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē ānkuyēyē kuu wōlēē āmāktooy.

⁴⁸ Kerkeey :rubiintoonoto āk chii nyēē bālē yēē mächē kutēēkyi kōoto kut wokunyōōr kitawseit nyēē kāsīsīnchi kōoto. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, -mēēmuuchē kōōsīnīimākooy :kōyooto mbo kisich, kuuyu /kikēētēēkyi yēē kiimoot.

⁴⁹ Nteenee rubiintēēt nyēē mābo man ku nyoo kāsē kiyēē āmwooyē, āmāyēyē kuu wōlēē āmāktooy. Kerkeey :nyooto chii nyēē tēēkyinē kōoto yēē ng'āsng'āsēch :teng'eek. Yoo keeyiin :āynōōsyēk ānkutwoor keey :bēēko, kōōturbuubē kōyooto kule syō!"

7

Kiikoosēē keey Yēesu :chii nyēē kimā Yuutāyiin

(Mataayo 8:5-13)

¹ Yu keewaany :Yēesu kwoomchi biiko ng'aleechaa, kuwo ākoo rubiikyii ākoy Kaabernaam.

² Kimii ām bēsyoōsyēchooto :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo lukēētaab booryēēt nyēē mēēbērē ki Yuutāyiin. Kiboonto :chiichoo motwooriintēēnyii nyēē kichāmē miisin.

Nto mii yoo, kumnyaan :motwooriintonoo miisin.

³ Yu kakas :kāāntōōyiintonoo /kyoomtooy Yēesu, kōōyookto booyik alak chēbo Yuutayeek bokung'āloolchi Yēesu chokōōsoobchi motwooriintēēnyii.

⁴ Yu kayit :booyichoo yēē kimii :Yēesu, kusaaysaay kule, "Yoo mii :chii nyēē mächē /kēēyētyēēchi, ku chiichoo, lēyyē,

⁵ kuuyu kichameech acheek Yuutayeek miisin kut kiikutēēkwēēch *kōōtaab saayeet."

⁶ Kucham :Yēesu kuwēeto keey booyichoo.

Kumānāyitēē kaab chiichoo, kōōyookto :kāāntōōyiintonoo biiko alak kutōrōōk mbo Yēesu. Kutuuyēē Yēesu kēēltaab too, kumwoochinē kule kālē :kāāntōōyiintonoo, "Mokoryoontēēt, -meeyiim keey ichōō kanyuu kuuyu mayemaat.

⁷ Nto subak, manaamuuch :anii nkit atōrōōkuung', kuuyu māāyēmē ayey kuu nyooto. Nteenee ing'alaal baateey ām yoo imiitē, mākusob :motwooriintēēnyuu.

⁸ /Kēēbāytoō ānkumii :biiko chēē ābāytooy :nkaniī. Yoo kāmwoochi biikyuu kuyey kiyēē bērē nto nyēē bērē, kuyēyē. Nto mbo yoo kāmwoochi motwooriintēēnyuu kuyey kiyēē bērē, kuyēyē. Kunyoo, yoo 'keemwaay buch kule kusob :motwooriintēēnyuu, kusobē."

⁹ Kiilat :Yēesu miisin yoo kakas ng'aleechaa! Kōōrōōtoot biiko chēē kimii yooto ānkulē, "Manaakas bēsyeēt ake ām Yuutayeek tukul chii nyēē ikooēsēnoo keey kuu chichi."

¹⁰ Yu keeeyey :bichoo /kikiyooktooy, bokunyōōr motwooriintonoo kimnyoonee kukāākusob.

Kiing'eeteē :Yēesu meet lakwataab cheebyoosya nyēē ki musuk

¹¹ Yu kāyyēēkunēē kutākyi keey :Yēesu āk rubiikyii *kiriinkēētaab Nayiin ānkirubootē :biiko chēē chaang'.

¹² Yu makuyit oreetaab biiwuutaab kiriinkoonoo, kutuuyēē biiko alak kukālāboonu muustaab wēero, kuboontoonu keey biiko chēē chaang' chēē kimēēsē. Ki leekwa akeenke baateey nyēbo cheebyoosya nyēē musuk.

¹³ Kikāsyi :Yēesu cheebyoosyaanaa kiisayta ānkumwoochi kule, “Cheebyoos, -mateeriir!”

¹⁴ Kuwo :Yēesu ankunam tūrbeet nyoo kimii :muusyoontēēt. Yu kanam, kōōyooong' iis :bichoo. Yooto, kung'āloolchi :inee muusyoontoonoo kule, “Wēnyoo, ng'eet baa!”

¹⁵ Kumwooyē kuu nyooto, kung'ēētē :wēritkēy areet akeenke ānkōōbuurē ng'wēny ānkōōkoo. Nto mii yoo, kōōmutyi :Yēesu lakwanaa kaamet.

¹⁶ Kimuuyo :biiko tukul miisin choo kimii yooto ānkumwooy kule, “Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kāākutook ra *:wōōrkooyoontēēt nyēē wōō ām kwēēnuunyo. Kāākōōboorwēēch ra :Yēyiin kāāmuyēwēēkyii.”

¹⁷ /Kikyaaamtaatee ng'aleechaa kōōrēetaab Yuutayeek kumukuul ākoy mbo kōōrōōsyēk choo ki laatoosyeyyii.

Kiititiir :Yēesu Yoowaana

(Mataayo 11:2-6)

¹⁸ Nto mii yoo, kuba :rubiikaab Bātisāniintēēt Yoowaana wōlēē /kikēērātyi Yoowaana ānkubokumwoochi ng'aleek tukul chēē kiikuyeyaan :Yēesu.

¹⁹ Kumwoochi :Yoowaana rubiikyii āyēēng' kule, “Booteebēe Yēesu yoo inee man ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

²⁰⁻²¹ Kuyitē :rubiichooto wōlooto, kimii :Yēesu kōōsoobē biiko chēē kiboono bōōrwoonik chēē kimakerkeey ānkōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko ānkōōsoobē cheebkoraatiisyeek. Yooto, kumwoochi Yēesu kule, “Kēēyookwēēch :Bātisāniintēēt Yoowaana bokeetebeeniing' yoo inyiing' man ku Kāārārookiintēēt nyoo /kōkēēbērē mākuchō, nto mii :ake nyēē tākēēkānyoonu.”

²² Kumwoochi :Yēesu kule, “Oyeey ānkubōōmwoochi Yoowaana kiyēē kookas: Kāstooy ra :cheebkoraatiisyeek, bēēsytēē :choo kichunkutootiin, kōōkusobcho :choo kikiikwaam *:makereenik, kāsē ra mbo ng'aleek :choo kikiikumiiinkyo, kōōkung'ēētyēē meet mbo :choo kikiikubēk /ānkōōkyoomchi lōkōōyiwēk chēē kāroomēch choo imoong'tēē keey Yēyiin.

²³ Kunyi, bōōmwoochi kule ibēruuroot :chii ake tukul nyoo tākōōkoosēēnoo keey.”

Kiyēē kimwooy :Yēesu kurubta keey Yoowaana

(Mataayo 11:7-11)

²⁴ Yu kāākubēēchi keey :rubiichoo kiyoooktooy :Yoowaana, kumwoochi :Yēesu biiko kule, “Kyōōbēēti bōōkāsē nee ām kōōr nyēē suurkwēēn? Ara ki tōōywo nyēē kiimuuchē kōōsooyēn :yoomat yoo kāwus?”

²⁵ Ara ki chii nyēē kikiilaach sirooy chēē kāroorānēch? Acha, chēē chāmē leles ānkōōloochē sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang' kuminyē kaab bāytooyik.

²⁶ Ara kyōōbēēti bōōkāsē ng'oo nanyuun? Ara ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :nyi kibōōnyōōru? Kubooyiit man, kyōōnyōōru wōōrkooyoontēēt nyēē wōō kusiir wōōrkooyoo ake tukul.

²⁷ Inee :nyoo ng'āloolēē :Yēyiin ām yoo /kikeesir kule, “+Māāyooktēē kiyookiintēēnyuu koonto wokuyēytoowuung' kēēlto.”[†]

²⁸ ! Kāāmwoowook, māmii :chii kōōrooni nyēē wōō kusiir Yoowaana, nteenee wōō :nyoo mātookunoot nyēbo laat ām bāytooyiisēētaab Yēyiin kusiir inee.”

Kitay :biiko chēē chaang' Yoowaana āk Yēesu

(Mataayo 11:12-19)

²⁹ Kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Biiko chēē chaang' choo kikas kāānēētiisēētaab Yoowaana ānkōōyēnchi Yēyiin, kubatisan :Yoowaana ākoy mbo choo ki kāāruruukikaab syuuruut.

³⁰ Nteenee kitay *:Farisaayeeek ākoo kāānēētikaab kiruutēk mākuutēkaab Yēyiin āk bātisāniisēēt.

³¹ Kunyoo, +maakerkeeyee nee biich chēē wuu chu oō, lēyyē?

³² Kerkeey lēēkōōy chēē mii wōlēē chaang' :biich āmāchāmē ng'aleekaab chuut yoo /kēēkurchinē kule,

'Kakeekuutwaak kurēēruut

āmōōtuum,

kēēlē kēēriiryē,

otay omēēysē'

³³ Wuu nyooto wōlēē kiyibto :biiko Yoowaana āk anii. Kimoomē :Yoowaana āmit chēbo leles nto kuyyēē tifaayiin. Yooto /kēemwooy kule, 'Boonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.'

³⁴ Kuchō *:Wēritaab Chii kwoomiisye ānkuyyēē tifaayiik, yooto omwaay kule, 'Kimooroong'nyaa, kibōokitoyoo ānku choorweetaab kāaruruukikaab *syuuruut āk biich choo -/ mākiiriiku.'

³⁵ Nteenee biiko choo rubē ng'aleekyuu :chēē inkētē kule ng'oomnān :nyooto."

Baybay :chii miisin yoo /kākēenyōōchi kaat ng'ōōki nyēē wōō

³⁶ Nto mii yoo, kumwoochi :akeenke ām *Farisaayek Yēēsu kule bokwoomiis ām kanyii. Kucham :Yēēsu.

³⁷ Yu kēēnkēt :koorkēēt ake nyēbo kiriinkoonooto nyēē ki chēēmurēnyoo kule kimii :Yēēsu kwoomiisye ām kaab *Fārisooyiintoonoo, kuchōōnto mwaayta nyēē kiboong' u nyēē anyiny.

³⁸ Kuyitē kōyooto, kōōyoyyēē Yēēsu komos kuriikiyi kērēēnkōōkyii ankuriir. Kitēchi :lōōkik kērēēnkōōkaab Yēēsu kut koonuun. Nto mii yoo, kumasee buutēēk lōōkik choo kitēchinē kērēēnkōōkaab Yēēsu. Kuuyu kimāchē :koorkoonoo kōōboor kule kākoonyit Yēēsu, kuchuuchun kērēēnkōōk ankooyiilee mwaayaa.

³⁹ Yu kakas :Fārisooyiintoonoo kibo :kayta kuu nyooto, kumwaayee moo kule, "Nto kātinyinē :chiichi kāāmuukēywēēk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin, nto kāākōōnkēt ng'ōōkistaab koorkooni."

⁴⁰ Kumwoochi :Yēēsu chiichoo kule, "Simōōni! Mii :kiyēē āmāchē āmwoowuung'." Kumwooy :Simōōni kule, "Kāānēētiintēt, imāchē imwoowoo nee?"

⁴¹ Kumwoochinēē :Yēēsu tyoonkōōchēēt kule, "King'eet :chiito ake, kōōbēsēēnchi biiko alak āyēēng' beesaanik. Kiibēsēēnchi ake chēē chaang' miisin, nto ake kōōbēsēēnchi chēē ng'ēri.

⁴² Nto yu kabiir kibēsēēniisyēchoo tukwaay kuyook beesaanichaa, kunyōōchi kaat :chiichoo kutēēnchi bēsēnoo. Kunyi ātēēbē kule ii, ng'oo ām bichooto tukwaay :nyēē kibaybayiit miisin?"

⁴³ Kukētyi :Simōōni kule, "Ām kāāsōōtēywēēkyuu, nyēē king'erech miisin ku :nyoo kitinyē bēsēnto nyēē wōō." Kulēēnchi :Yēēsu, "Keemwaay man!"

⁴⁴ Kuweech key :Yēēsu ankukas koorkoonoo, ānkumwoochi Simōōni kule, "Keekas koorkooni miitē yu? Kāākōōwuunēē lōōkikyii kērēēnkōōkyuu ankumasee buutēēkyii. Ayitu kang'uung', maneemuuch :inyiing' mbo ikōōnoo bēēko chēē /kākiwuuntoowunēēnoo tēērtit ām kērēēnkōōkyuu.

⁴⁵⁻⁴⁶ Maneemuuch :inyiing' itoroochaa kuu wōloo / kēētōrōōktooy tāyēēk, nto iyii mētinyuu. Nteenee kāākukoonyitoo :koorkooni kut koomuuch kooyii kērēēnkōōkyuu.

⁴⁷ Kunyoo, chamateet nyēē wōō nyi kāākōōboorwoo :koorkooni, kōōbooru kule / kōōkēēnyōōchi kaat ng'ōōkisto nyēē wōō. Nto chii nyoo kotinyē ng'ōōkisto nyēē mining' / ānkēēnyōōchi kaat, mā tyaa :chamateet nyēē ibooru."

⁴⁸ Kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Kāānyōōwuung' kaat ām choolwookātēēng'uung'."

⁴⁹ Yu kakas :biiko chēē kimii kwoomiisye ākoo Yēēsu ng'aleechaa, kuteebee key kule, "Ng'oo :chiichi ēē, nyi imuuchē kunyōōchi biiko kaat ām choolwookātēēt?"

⁵⁰ Yooto, kumwoochi :Yēēsu koorkoonoo kule, "Iwēētē kaalyeet. /Kaakiiraraachiing', kuuyu 'kēēkoosēēnoo keyy."

8

Chēēbyōōsōōk chēē kiyēētyēēchinootēē Yēēsu

¹ Nto mii yoo, kuwēēsyētootēē :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk chēē chaang' āk rubiikiyii. Kyoomtootēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Bāytooyiisyeētaab Yēyiin.

² Kiboontootēē key chēēbyōōsōōk alak ām baanaa. Kimii ām chēēbyōōsōōchoo :chēē kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu *tāmirmirook chēē miyootēch ākoo alak chēē kikiikōōsoobchi bōōrwoonik chēē kiboono. Alak ām chēēbyōōsōōchooto ku Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala, nyoo kikiikōōbēbēētoochi :Yēēsu tāmirmirook chēē miyootēch tisab.

³ Nto ake ku Choowaan, cheebyoosyeetaab Kuusa nyoo kiyyoonyinē kaab Ērōōtē. Kikēēkuurē ake Susaana āk alak chēē chaang' chēē kiyēētyēēchinootēē Yēēsu ākoo rubiikiyii tukuukwaa chēē kiboono.

Makerkey :teng'eeek

(Mataayo 13:1-9; Māārkō 4:1-9)

⁴ Kikwaanaatee :biiko kiriinkōōsyēk ku chaang' ānkōōruruukyi keey Yēēsu. Kumwoochi :Yēēsu bichoo tyoonkōōchēēt ake kule,

⁵ “King'et :kāābātiintēēt ake kuyis nkoonuuk. Kōōsuuchi :alake kēēltaab too. Kootartaar choo :biiko chēē kibēētēē kēēlooto ankukwey alak :tāriitēk.

⁶ Kōōsuuchi :alake kitaweet. Kubiityo :choo. Nto mii yoo, kusisyo ānkubēk, kuuyu kitēwērēr :teng'eeek.

⁷ Kōōsuuchi :alake wōlēē miitē :kātook. Yooto kubiityo :kātoochoo ānkōōrēēwoon nkoonuuk kut kumanaayey āmit.

⁸ Kōōsuuchi :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kubiityo :choo nyēē karaam ankuyey āmiik chēē chaang'.” Yu keewaany :Yēēsu kurār tyoonkōōchoonoo, kumwooy kule, “Nyoo yēbē yit, kukas.”

/Kiībāng'boonkyinē rubiik nkit ng'aleek

(Mataayo 13:10-17; Māārko 4:10-12)

⁹ Nto mii yoo, kuteebēe :rubiik Yēēsu kumwoochi kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo.

¹⁰ Kumwoochi :Yēēsu rubiichoo kule, “/Kookeekweyaak akweek ōnkēt kiyēē iyeelaat kurubta keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee māukāsēē :biiko chuut alake ng'aleek tukul tyoonkōōchoy. Kuu yoo siraat kule,

'+Mōōyēbchinē yit,
āmōōnkētē kiy.

+Mōōkāsēē koong',
āmōōkāsē kiy.”†

Kirārchi :Yēēsu rubiikyii kiyēē ibooru :tyoonkōōchoonoo bo teng'eeek

(Mataayo 13:18-23; Māārko 4:13-20)

¹¹ Okany āboorwook tyoonkōōchooni. / Kikiikerkeeyee ng'ālyoontēētaab Yēyiin kēbuswēēchoo.

¹² Kerkeey :biiko alake kēēltaab too. Kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin, nteenee chōōnii * :Kēniintēēt areet akeenke ankusaree ng'ālyoontoonoo simēēyēnchi /ankiiraraach.

¹³ Kukerkeey :biiko alake yēbo kitaweet. Kāsē ng'ālyoontēēt anktorooch ām ng'erekweek, nteenee, māchutitooy :ng'ālyoontoonoo mētēwookwaa. Nto yoo kakwa :tyēmuutēk koochuchuy keey.

¹⁴ Kerkeey :biiko alake teng'eeek chēē kibiityēē :kātook. Kāsē ng'ālyoontēēt, nteenee, bēng'tēē tukuukaab kōōrooni, bāyit āk muchastaab tukuuk chēbo leles. Irēēwoonē :tuku-uchoo tukul ng'ālyoontēētaab Yēyiin kumayey kiy.

¹⁵ Kerkeey :alake teng'eeek chēē kāroomēch. Kāsē ng'ālyoontēēt ānkukiilchi ām manta āk mooyēēt nyēē lēel. Yēyiisyēē ng'ālyoontoonoo ām muytaayey sukuyi keey.”

Kōōnu :Yēēsu lēbkēēyyēēt

(Māārko 4:21-25)

¹⁶ Kitas taay :Yēēsu kumwoochi rubiikyii subak kule, “Māmii :chii bēsyēēt ake nyēē tābē taariit ankuwunyeē tēr, nto kurērē. Nteenee /kēētābē taariit /ānkiikoochi yēē tōrōōr sukulēbkechi biiko choo kwoonii kō,

¹⁷ kuuyu, kiyēē wunyaat, mākutook, nto nyoo iyēēnoot, +/makeeng'aany.

¹⁸ Kunyi, mächē ōyēbchinē yit ng'aleek ām kēēlto nyēē karaam, kuuyu nyoo yēyiisyēē kiyēē boonto, +/mākēētāsyi ake, nto nyoo māyēyiisyēē, +/mākiinēmuneē mbo kiyēē isōōtē kule boonto.”

Ng'oo :nyēē tuubchēē Yēēsu nyēbo man?

(Mataayo 12:46-50; Māārko 3:31-35)

¹⁹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kwoomchinē biiko lōkōōywēk, kuyit :kaamet ākoo mbo ng'eetaabkaamet. Nteenee kimēēmuuchē kut kuba kō wōloo kimii :Yēēsu kuuyu kikiikiich keey :biiko miisin.

²⁰ Yooto, /kēēmwoochi Yēēsu kule, “Mii :koomēt āk mbo ng'eetaabkoomēt kukuuriing' ām saang' kumächē kukasing'.”

²¹ Kukētyi :Yēēsu bichoo kule, “Chii ake tukul nyoo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōloo māktooy :Yēyiin nyēē moomo nto ku ng'eetaabiya.”

Kiyey :Yēēsu kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko

(Mataayo 8:23-27; Māārko 4:35-41)

²² Nto mii bēsyēēt ake, kulaany :Yēēsu ākoo rubiikyii mwēēnkēēt ānkumwoochi rubiik kutākya mwēēnkēēt biitēēt nyiin ake.

²³ Kumii kwooytōōs, kunam Yēesu :rwoonik. Kutākumii rwoo, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis ānkuwus bēēko kusyōōlchi mwēēng' kut kimii :mwēēnkēēt wokuling'tooy.

²⁴ Yu kakas :rubiik kuu nyooto, kuba yēē kimii :Yēesu ankoong'et kule, "Mokoryoontēēt, Mokoryoontēēt, ing'et! Ntēē kākēēbēkul" Kung'et :Yēesu ānkōōburyoong'to wusōōnēēt āk bēēko. Kuteeman :wusōōnēēt āk bēēko areet akeenke.

²⁵ Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "-Mōōkoosēēnoo keyy?" Kinam kuut rubiik ānkumuuyo miisin ankuteebēē keyy kule, "Chii nee :chiito nyi iburyoong'tooy mbo wusōōnēēt āk bēēko ānkukāsinyē?"

*Kiisoob :Yēesu chii nyēbo tāmirmirooy chēē miyootēch
(Mataayo 8:28-34; Māārkō 5:1-20)*

²⁶ Kuyit :Yēesu biitēēt nyiin ake nyēbo yēēmēētaab Kataara,*

²⁷ Yu káloong'unēē :Yēesu mwēēng', kuchō :chiito ake nyēē kimii kibchuraat nyēē kikiikooyiimaan *tāmirmirook chēē miyootēch ām bēsyoōs chēē chaang'. Kiminyootē :chiichoo kochonkoos chēē /kikēēmuchinē biiko.

²⁸ Yu kayit yēē kimii :Yēesu, kōōnchō ānkōōryookyi keyy ng'wēny, ānkubōloobōl kule, "Imāchēēnoo nee oō, Yēesu Lakwataab Yēyiin nyoo Iyweyaat? Asooyiing' kule '-meenyali-ila."

²⁹ Kimwooyē :chiichoo kuu nyooto, kuuyu kimii :Yēesu kōōbēbēētooy tāmirmirook chēē miyootēch choo kikiikooyimset. /Kikiikeeratee chiichoo nyōrōōrōōnik ākoo tiinkēēnik kule simāmwēy, nteenee king'ēēyēē tukul ankusoor suurkwēēn.

³⁰ Kuteebēē :Yēesu chiichoo kule, "/ Kēēkuurēēniing' ng'oo?" Kumwooy kule, "/ Kēēkuurēēnoo 'Lukēēt.'" Kimwooy kuu nyooto, kuuyu kiboonto lukēētaab tāmirmirook chēē miyootēch.

³¹ Kisaaysaay :tāmirmiroochoo Yēesu kumakwet icheek kuba wōlēē +mābokunyāliil kibchulyo.

³² Kimii :ākwootit nyēbo tōōrōōk yēbo lekemeet ake nyēē kilēēkitēē yooto. Kusoom :tāmirmiroochoo Yēesu kuchāmchi icheek bokōōwut tōōrōōchoo. Kuchāmchi :Yēesu.

³³ Kuchuwunee :tāmirmiroochoo chiichoo ānkōōwut tōōrōōchoo. Yooto, kōōtiiriis :tōōrōōchoo kōōtuultēē keyy lekem ānkubokutōōrchi keyy tōōliil kuliny :bēēko ānkubēk!

³⁴ Kukāsē :biiko chēē kiriiibē tōōrōōchoo kuu nyooto, kumwēy ānkubokwaamtaat kiyēē kiyeyakay ām rōōrōōkiisyēk tukul āk kiriiing'.

³⁵ Kuba :biiko yooto bokukas kiyēē kaakuyeyakay. Kuyitē, kunyōōru chiichoo kikiikooyi-imset :tāmirmirook chēē miyootēch kukaakukaramiit ankooolaakaat ānkumii kēēbuurto keyy Yēesu. Kimuuyo :bichoo miisin yu kakas kiyēē kiyeyakay.

³⁶ /Kēērārchī bichoo wōlēē /kākiiisoobō chiichoo.

³⁷ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, kumwoochi Yēesu kung'eetee saang'aata, kuuyu kikiikumuyoo miisin. Kung'et :Yēesu ākoo rubiikyii kumāchē kooyeey biitēēt nyoo kākwoonēē.

³⁸ Nto baanta nyoo kāng'ēētyo, kusaaysaay :chiichoo /kākiiisoobē kule kubeeta keyy tukul. Nteenee kimwoochi :Yēesu kule,

³⁹ "Iwē kang'uung' ankuweemwaayte kiyēē kāākuyēwuung' :Yēyiin." Nto mii yoo, kung'ēētyo ankuba. Kiwo :chiichoo ankuwokwaamtaat ng'aleechaa ām wōlooto tukul.

*Sobē :chii nyoo ikoosēē keyy Yēesu
(Mataayo 9:18-26; Māārkō 5:21-43)*

⁴⁰ Yu kayit :Yēesu ākoo rubiikyii biitooonoto kibēētii, kutorooch :biiko chēē kimii kukānyiisyē.

⁴¹⁻⁴² Kimii :chiito ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Chāyirō nyēē ki kāāntōōyiintēētaab *kōōtaab saayēt. Kiboonto :boontoonoo chēēbnii nyēbo kēnyiiisyēk taman āk āyēēng'. Ki lakwanyii :nyooto baatey. Kimnyanaat :lakwanaa nyēē kikiikukasakay miisin. Kikutunyēē :boontoonoo taayeetaab Yēesu ānkuriirchi kuwēēto keyy kanyii. Kucham :Yēesu.

Kikiikiichaata :biiko Yēesu miisin yooto kubēētii.

⁴³ Kimii :nkinee koorkēēt ake baanaa nyēē kikiikumnyaan ām kēnyiiisyēk taman āk āyēēng' kusāyē :korotiik. Kikiikōōbootyi tukuukyii tukul cheebsaakitiisyēk āmāsobē.

⁴⁴ Kuchōōnēē :koorkoonoo lēt ānkutiiny *maaseekaab kototyēētaab sireetaab Yēesu. Yu kātiiny maaseechaa, kōōyoyong'is :korotiik!

⁴⁵ Yooto kumwooy :Yēesu kule, "Ng'oo nyi kāākutiinyo?" Kutuuch keyy :chii ake tukul. Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, ikāsē oob kule keekiich keyy :biiko ām yēē imiite?"

⁴⁶ Kukētyi :Yēesu kule, "Ānkētē man kule kāākutiinyo :chii, kuuyu kāākuyēyiis :kāāmukēyiwēkyuu."

⁴⁷ Yu kakas :koorkoonoo kule kääkōnkēt :Yēesu kiyēē kaakuyeyakay, kumuy kut kubōōtānē. Kuwo ānkukutunyēē taayetaab Yēesu ānkumwoochi kiyēē keesach sukutiiny siraanaa āk wōlēē kāsobto areet akeenke.

⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey ii, chēē, 'kēēsob. Kunyoo, iwēētē bāybooyēēt.”

⁴⁹ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kuyitu :chiito ake nyēē kichōōnēē kaab Chāyirō ānkumwoochi Chāyirō kule, “Boontēēt, -mateeyiim kāānēētiintēēt, ntēē kaakung'et :lakwang'uung'!”

⁵⁰ Kisiil yit Yēesu :ng'aleechaa. Yooto, kumwoochi kwaaniitaab lakwanaa kule, “-Mēēmuy, nteenee ikaaseenaa keey baateey. Mākusob :leekweet.”

⁵¹ Yu kabokuyit :icheek tukul kaab Chāyirō, kumwooy :Yēesu kule, “-Mēēwut :chii ake tukul kōyi mii :lakwani. Amāchē baateey Bēfērō, Yoowaana, Yāākōbō āk sikiikaab leekweet.”

⁵² Ki chaang' :biiko kayaata chēē kiriirtōōs ānkōōnchōōyētōōs. Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “-Mātōōriiryē! Manaame :lakwani nteenee mii kāruchi keey.”

⁵³ Kiroorchi :bichoo Yēesu kuuyu kiinkētē :icheek kule kaakume man :leekweet.

⁵⁴ Kuwo :Yēesu yēē kimii :lakwanaa ankunam āwut ānkukuur kule, “Chēēmining', ing'et!”

⁵⁵ Yooto bakeenke kusob :chēēboo. Kung'et kōōyoo. Kumwaayta :Yēesu /keebay lakwanaa.

⁵⁶ Kiilat :kwaan āk kaamet. Nteenee kiichiich :Yēesu icheek kumāmwoochi chii ake tukul kiyēē kaakuyeyakay.

9

Kiiyookto :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng'
(Mataayo 10:5-15; Māārko 6:7-13)

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kukuur :Yēesu rubiikyii taman āk āyēēng' ānkumwoochi kule, “Kāākōōnook kāāmuukēyewēk chēē ōbēbēētēē *tāmirmirook tukul chēē miyootēch ānkōōsoob biiko chēē mnyoontōōs.

² Kunyoo, boo-amtaate lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoobootē biiko.”

³ Kumanaaba :rubiichoo, kōō-āmiisēē :Yēesu ng'aleechu kule, “-Moonamaate kiy ake tukul ām baani. Manam :chii kirōk, lool, āmnyoo, beesaan nto ku sira.

⁴ Yoo kōōruutoochi kayta ake, ōbuur yooto kut ōng'ēētyēē saang'aa.

⁵ Nto yoo kooyit saang'ta ake, amatoroochaak :biikaab saang'aa, olelekte tēērtit ām kwēyōōnikwook ānkōōbēēchi keey kōōboor kule tākōōbuurto ng'ōōkising'waa.”

⁶ Yu keewaana :Yēesu kōō-āmiisēē rubiikyii ng'aleechaa, kubeesyetaatee soong'wēkaab kōōroonoto woomtootē lōkōōyewēk chēē kārōomēch ānkōōsoobootē biiko chēē mnyoontōōs.

Kyaam mēt :Ērōōtē kule ki ng'oo Yēesu?
(Mataayo 14:1-2; Māārko 6:14-16)

⁷ Kiyityi Bāytooyiintēēt *Ērōōtē :ng'aleek chēē kimii :Yēesu kuyēyē. Kimwooyē :biiko alake kule ki Bātisāniintēēt Yoowaana :Yēesu nyēē kaakung'etee meet.

⁸ Kimwooyē :alake kule *Eliiya :nyoo, nto alak, kumwooyē kule, “Wōōrkooyoontēēt ake :nyoo nyēē wuu *wōōrkooyik choo kibo kēny nyēē kāākōōyēēw.”

⁹ Kumwooyē :Ērōōtē kule, “Ntēē kyāābērē kyaachwente mētitaab Yoowaana. So, ng'oo :ake subak nyi mii kuyēyē ng'aleechu tukul?” Kiboty :tonkoy. Yooto, kumach kule kōōnkēt chiichooto.

Kibay :Yēesu biiko chēē kikēyētēē kisyēērōōk muut
(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Yoowaana 6:1-13)

¹⁰ Yu kēēyēēw :lēbkēyichoo /kikiyooktooy, kumwoochi Yēesu kiyēē kibokuyey.

Kung'et :Yēesu ākoo rubiikyii kumāchē kuba yēē kimālēēkitēē :chii ake tukul. Kibeete mwnēēnkēēt kutakyi keey *kiriinkēētaab Beetsaayta.

¹¹ Yu kēēnkēt :biiko kule kāakuwo :Yēesu, kurub inee koosaab sakaramteetaab tōōliilēēt. Yu kayit :Yēesu sakaramteet, kooneet bichooto kiyēē rubtooy keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin ānkōōsoob choo kimāchē /kiisoob.

¹² Kumii :kōōrēēt wokwiimēnē, kubēēchi :rubiik ānkumwoochi kule, “Mwoochi bichu bokucheeng'aat kiyēē kaam āk wōlēē mākuruyoo kwēēmowuuni ām soong'wēchu lēēkitēē yuutēy. Kuuyu, māmii kiyēē imuuchē kwaam ām suurkwēēnooni.”

¹³ Kukētyi :Yēesu rubiichoo kule, “Ōkoochi :akweek kiyēē kaam.” Kumwooy :rubiik kule, “Imiitē imwooyē nee? Ntēē kēēboontē mukaatiinek muut āk *burburinēk āyēēng' baateey. Māyēmē :choo /keebayee bichu. Kyoolēē nee āmit chēē sukuyem biich chēē tēē chu?”

¹⁴ Ki chaang' :bichooto miisin nyēē kikēēytēē kisyērōōk muut. Kumwoochi :Yēesu kule, "Otet kōōbuurootēē konom."

¹⁵ Kutet :rubiik biiko kōōbuuroot kuu nyooto.

¹⁶ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa āk burburiinēchoo, kukas barak ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Nto yityo, kubcheyaabchey mukaatiinek ākoo burburiinēk ānkōōkoochi rubiik kubchēchīnoot bichoo.

¹⁷ Kyoomiis :biiko kut kubiyooŋ'iis. / Kikiiruruuch āmiik chēē king'ēt koonyiit kērēbōōsyēk taman āk āyēēng'.

*King'oonkyi :Yēyiin Bētērō kule ki ng'oo :Yēesu
(Mataayo 16:13-20; Māārko 8:27-31)*

¹⁸ Kimii :yēē kisaay :Yēesu kuboonto keey ākoo rubiikyii nkīt. Nto mii yoo, kuteebēē rubiik kule, "Mwooyē :biiko kule anii ku ng'oo?"

¹⁹ Kukētyi :rubiik kule, "Mwooyē :biiko alake kule inyiing' Bātisāniintēēt Yoowaana nto *Eliiya. Nto alak kumwooyē kule inyiing' akeenke ām *wōōrkooyik choo kikiikubēk nyēē kaakung'eetee meet."

²⁰ Kulēēnchi :Yēesu rubiik, "Nto akweek ōbērē anii ku ng'oo?" Kulēēnchi :Bētērō, "Inyiing' ku *Kāārārōokiintēēt nyēē kākōōyookwēēch :Yēyiin."

²¹ Yu kāmwooy :Bētērō kuu nyooto, kōōkiimchi :Yēesu icheek masimkumwaaytaat ng'aleechaa.

²² Kumwoochi subak kule, "Ākoy kubuntēē *:Wērītaab Chii nyāliluutēk chēē chaang'. Makutay :booyik, mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo kāānēētikaab kiruutēk. Nto subak +/ makeebachach nto miitē bēsyēētaab sōmōk /kiing'eetee meet."

*Wuuyinto nyēē buntēē :rubiintēētaab Yēesu
(Mataayo 16:24-28; Māārko 8:34-9:1)*

²³ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo āk biiko chēē kimii yooto kule, "Chii ake tukul nyoo mächē kurub ng'aleekyuu, kutay kiyēē mächē :mooyēēnyii āmānyōkōriitu meet* ākookoy. Yoo kaakucham kuyey kuu nyooto, kuruba.

²⁴ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonyii ām kōōrooni kubo anii, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

²⁵ Kāroomnyo nee nyēē nyōōru :chii yoo kēētukuulchi keey tukuuk tukul ām kōōrēēt ānkōōboot soboonyii bo kibchuulyo?"

²⁶ Kimwoochi subak :Yēesu biiko kule, "Chii ake tukul nyoo kataya āk ng'aleekyuu, +maatay :nkanii, *Wērītaab Chii, bēsyoonoo āchōōnii ām lēbkēēyyēēnyuu āk nyēbo Baaba ākoo nyēbo malayikaanikyii.

²⁷ !Kāāmwoowook, mii :biiko alake yu chēē mābēku kumanaakas Bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

*Kiweek :eertaab Yēesu
(Mataayo 17:1-8; Māārko 9:2-8)*

²⁸ Nto yu kābēk :bēsyōōsyēk chēē mächē kuyitē sisiit kukāmwooy :Yēesu ng'aleechaa, kukuur rubiikyii sōmōk: Bētērō, Yoowaana ākoo Yāākōbō. Kuwēeto keey rubiichoo ākoy tulwēēt ake barak wokusaay.

²⁹ Kumii :Yēesu kusooyē, kuweek :eernyii koolekecheech miisin. Kuwēēkiis :nkicheek sirook chēē kiiloochē kulelakiitu kule mang'!

³⁰⁻³¹ Kutook *Muusa ākoo *Eliiya ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin ankung'alaal :tukwaay āk Yēesu. King'āloolē ruutoonyii nyēē kimii wokuyityiintōōs ām Yēerusālēm.

³² Yu king'āloolē :Yēesu ākoo mbo Muusa, kikiikunam :rwoonik Bētērō āk rubiik chuut āyēēng'. Nto bērē kukās, kukas Yēesu kukeelaambuuch :lēbkēēyyēēt ānkiboonto keey mbo Muusa.

³³ Yu keeteryeēch :Muusa ākoo Eliiya ng'aleekwaa kumächē kuba, kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, karaam yu kēēmiitē yu. Kany keeyte kēryōōsyēk sōmōk, nyeeng'uung', nyēbo Muusa ākoo nyēbo Eliiya." Kimēēnkēt :Bētērō kiyēē kimwooyē.

³⁴ Kutākumii :Bētērō kung'āloolē, koolaambuuch nkicheek :boolteet. Kimuuyo :icheek miisin.

9:17 Luuka 15:32-39   **9:18** Luuka 5:16   **9:19** Mat. 14:1-2; Māārko 6:14-15; Luuka 9:7-8   **9:20** Luuka 22:67; Yoowa. 6:68-69   **9:21** Māārko 9:9   **9:22** Luuka 17:25; 24:6-7   * **9:23** Yoo /kākēēwēēkyiin yuutēyuu ng'ālyoo āk ng'ālyoo kumwooyē kule 'ankunam murtooywoontēēnyii'. Ām bēsyōōsyēchooto, ki yoo kanamaat:chiito murtooywoontēēt kōōbooru kule miitē /bokēēbākāchē.   **9:23** 1Bēt. 2:21   **9:24** Mat. 10:38-39; Luuka 14:27   **9:26** Luuka 12:9; 2Tēm. 1:8; 2:12   **9:29** Luuka 5:16   **9:30-31** Luuka 24:25-27, 44-46; Yēyuut. 26:22-23   **9:32** Yoowa. 1:14

³⁵ Yooto, kuchōōnēē :kuutiit booltaanaa nyēē mwooyē kule, “Lakwanyuu :nyi nyēē āchāmē.† Kunyoo, ōkāsyi kiyēē mwooyē.”

³⁶ Yu bēku :ng'aleechaa, ki Yēēsu nkit āk rubiichoo chēē kimii yooto. Kisiista :rubiichoo ng'aleechaa kiyēyāktōos nyēē mānāātwekyi chii ake tukul ākoy bēsyēēt ake.

Imuuchāktōōs :kiy ake tukul ām chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 17:14-18; Māārko 9:14-27)

³⁷ Yu kāyyēēkunēē, kukāākurekunēē :Yēēsu ākoo rubiichoo ki sōmōk lekem, kutōrōōk :biiko chēē chaang'.

³⁸ Kooteeyee keey :chiito ake ām kwēēnuutaab bichooto kule, “Kāānēētiintēēt, mii yu :wērinyuu anku lakwanyuu nyooto baateey.

³⁹ Tēryēkyinē *:tāmirmiryēēt nyēē miyaat kwaak. Yoo kātēryēkyi, kōōnchōōyē, kōōsōrsēētē ānkukabusē. Ryooksētē nyēē miyaat āmāwuntooy areet akeenke.

⁴⁰ !Kwāātēēchi rubiikuuk kōōbēbēētoochi tāmirmiryoonoo, nteenee maneemuuch.”

⁴¹ Yooto, kumwooy :Yēēsu kule, “Kunuurēch sōo, :biiko alake nyēē tyaa. Nto yu manookaaseenaa keey! +Māābuurtok ānkāāmuytoochok ākoy āyu?” Yooto, kumwoochi kwaaniitaab wēērooto kule, “Imutu baa wēērooto.”

⁴² Kumii /kiimutu wēēriit, kutēryēkyi :tāmirmiryoonoo ānkōōsōrsēēt. Kōōbēbēēto :Yēēsu tāmirmiryoonoo miyaat kung'eetee wēēroo. Yooto, kusob :wēēroo bakeenke /ānkēēketyi kwaan.

⁴³ Kiilat :biiko tukul choo kimii yooto, yu kakas wōlēē kiwuu :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Kīng'alaalee :Yēēsu subak meenyii āk ng'eteetaab meet
(Mataayo 17:22-23; Māārko 9:30-32)

Kumii :biiko tākōōlātē tukuuk chēē kiikuyeyaan :Yēēsu, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule,

⁴⁴ “Amāchē ōyēbchi yiit kiyēē āmiitē wāāmwoowok ānkōōnāmtooy mēt. Mii /boki-yokoochinē *Wēritaab Chii āwunnyēkaab biikaab kōōrooni.”

⁴⁵ Mānēēnkēt :rubiik kiyēē kimii kumwooyē :Yēēsu. Kiiyeelaat, nteenee kinyōkōriitu kuteabee Yēēsu.

Ng'oo :nyēē wōō?
(Mataayo 18:1-5; Māārko 9:33-37)

⁴⁶ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto.

⁴⁷ Nteenee kōōnkēt :Yēēsu kiyēē kimii kumooytōos :icheek. Yooto, kōōyyoong'tēē leekweet ake yēē kimii :inee ānkumwoochi rubiikyii kule,

⁴⁸ “Chii ake tukul nyoo kataach leekwa kuuyu nyeenyuu :lakwanaa, kaakutaacha anii. Nto yoo kataacha, kaakutaach Yēyiin nyoo kiiyookwoo. Wuu nyooto, nyoo yibē keey ng'wēny ām akweek, ku nyooto :nyēē wōō.”

Nyoo mākwilook ku nyēēng'woong'
(Māārko 9:38-40)

⁴⁹ Kimwoochi :Yoowaana Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kimii :chiito ake nyēē kikeekas kōōbēbēētooy *tāmirmirook chēē miyootēch kuyēyiisyēē kaayneeng'uung'. Yooto, keeeyetee chiichoo kuyey kuu nyooto, kuuyu kimā rubiintēēng'uung' ake.”

⁵⁰ Kukētyi :Yēēsu kule, “-Mooyeete, kuuyu chii nyoo mākwilook ku nyēēng'woong'!”

Mēērook /kēēyookunēē miyootyēēt ake, ake

⁵¹ Yu kikiikuriikyii Yēēsu :bēsyōōsyēkyii chēē +/mākēēyibēē kuwo kibkōōnkōy, kuwo ākoo rubiikyii nyēē kaakurat moo kutākyinē keey Yēērusālēēm.

⁵² Kumii kwiimēnē :kōōrēt kikiikuriich :Yēēsu ākoo rubiichoo saang'ta ake ām kōōrēetaab *Samaaryaa. Kōōyookto biiko alak kuba ākoy saang'aa bokukāsyi bārooyinto wōlēē sukōōmuunyēē.

⁵³ Nto yu kayit :bichoo wōlooto, kutay :biikaab saang'aata kutorooch, kuuyu kimii kuwēētii *Kōōtaab Yēyiin ām Yēērusālēēm.

⁵⁴ Yu kāmwooy :bichoo /kākiiyooktooy kule kātāyiis :biikaab saang'aa, kumwoochi :Yāākōbō ākoo Yoowaana Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, +makeeyee nee bichoo ēē? Ara kēēmwoochi Yēyiin kutōōrchi iileet kōōmukuus ēē, nto nee?”

⁵⁵ Kuweech keey :Yēēsu ānkōōburyoong'to rubiichoo āyēēng'.

⁵⁶ Nto mii yoo, kutākyi keey saang'ta ake.

† 9:35 Mwooyē :sirurutēk alake kule 'nyēē kyaakwey'. 9:35 Kiruu. 18:15; Isa. 42:1; Mat. 3:17; 12:18; Māārko 1:11; Luuka 3:22 9:36 2Bēt. 1:16-18 9:36 Luuka 9:21 9:45 Luuka 9:21-22 9:45 Luuka 18:34 9:48 Luuka 22:24-26 9:48 Mat. 10:40; 22:26 9:50 Mat. 12:30; Luuka 11:23 9:51 Māārko 10:1; Luuka 9:31; 24:50-51; Yēyuu. 9:1, 22 9:52 Luuka 10:33 9:54 2Bāy. 1:9-16

Wuuy :kēēltaab Yēēsu

(Mataayo 8:19-22)

⁵⁷ Nto mii bēsyēēt ake, kumii kēēltaab too kubēētii, kumwoochi :chiito ake Yēēsu kule, “Ārubiing’ :anii ānkoo ‘kēēwē ānō!”

⁵⁸ Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, “Boonto kimōkōyiinēk wōlēē minyē ānkuboono nkicheek :tāriitēk wōlēē minyē, nteenee māboonto *:Wēritaab Chii wōlēē imuunyēē.”

⁵⁹ Kukuur :Yēēsu chiito ake chokuyēk rubiintēenyii ake, nteenee kumwoochi :chiichoo Yēēsu kule, “Mokoryoontēēt, kany kut amuy baaba, nto ārubiing’!”

⁶⁰ Kukētyi :Yēēsu chiichoo kule, “Ikany kumuy keey :muuswēk ankiirubwaa, nteenee ichōō :inyiing’ chee-amtaate lōkōōywēkaab Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

⁶¹ Kumwoochi :nkinee chiito ake subak Yēēsu kule, “Āwēy, Mokoryoontēēt, āmiitē :nkani āchōōnii, nteenee kany kurook wāā-āmiis biiko ām kaa.”

⁶² Kukētyi :Yēēsu nyoo kule, “Chii nyoo tēbēnē mōkōōnkē ānkukusē lēt, kumānyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.”

10

Kiiyookto :Yēēsu rubiikyii alak tāmānwookik tisaab

¹ Nto mii yoo, kukwey :Mokoryoontēēt Yēēsu rubiik alak chēē kiyitē tāmānwookik tisaab* kumāchē kōōyookto simkoonto. Kimāchē kule kubeetaateē āyēēng’ āyēēng’ ākoy kiriinkōōsyēk āk soong’wēk tukul chēē kikiikuchōb :inee kuruutoochi lētuanoo.

² Kumānāāng’ēētyo :rubiik, kōō-āmiisēē :Yēēsu ng’aleechu. “Wōō :kēsiiyēēt, nteenee ng’eri :kēsiiik. Kunyoo, ōsoom kutās :chiitaab yiisyēēt biiko alak.

³ Ōnkēt kule okerkeeye kēēchiir chēē iwēērē suuyiik kwēēn.

⁴ Manam :chii beesyaa nto lool nto mbo kwēyōōnik alak, amookaayaate keey ām kēēltaab too.

⁵ Yoo kōōwut kayta ake tukul, ōmwoochi biikaab kayaata kule, ‘Ōnyōōru bērurto!’

⁶ Yoo yēmāktōōs kunyōōr :bichoo bēruuro, mākunyōōr. Nto yoo māyēmāktōōs, mākōōyēēchook :bēruuro.

⁷⁻⁸ Nto yoo kōōwut saang’ta ake /ankeetoroochaak ām kayta ake, -mōōlumootēē koorin chēē chaang’. Ō-āmē ānkōōyyēē kiyēē kākōōnook :biikaab kayaata kuuyu yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyii /kiikoochi kiy.

⁹ Ōsoob chēē mnyoontōōs ānkōōmwoochinē biiko kule, ‘Kāākuyityook :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’

¹⁰ Nteenee yoo katay :biikaab *kiriinkēēt ake kutoroochaak, ōng’ēētyē ānkōōbēēchi keey. Ōmwoochi biikaab kiriinkoonoo kule,

¹¹ ‘Kiibukwook tēēritaaab kiriinkēēng’woong’ nyi mii kērēēnkōōkyoo sōōsōōtēē keey, nteenee māchāktōōs ōnkētē kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.’

¹² ! Kāāmwoowok, +/ mākiing’woonchi biikaab kiriinkoonooto miisin kusiir mbo ng’wooninto nyēē mākunyōōr :biikaab *kiriinkēētaab Sōtōm ām bēsyoonoo ituilchinē :Yēyiin ng’aleek biiko ām kōōrēt.”

Ng’wooninto nyēē mākunyōōr :kiriinkōōsyēk choo kitay Yēēsu

(Mataayo 11:20-24)

¹³ Kutas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kiriinkōōsyēkaab Koorasiin ākoo Beetsaayta, wuusyōi Tyaa sōō, ng’wooninto nyēē mii kukānyoonwook akweek choo kyāāyēwook ng’al chēbo kwōng’uut. Nto ki biikaab Tiirō nto ku chēbo Sitōōn :chēē /kikēēyēchinē ng’aleechaa bo kwōng’uut, nto kiikōōbuurēē ayaanteet ankoolaach sirook chēē ibooru kule kookuweek ām miyootyēēt nyēē kōboonto.

¹⁴ Lēyyē, mākunyōōr :biikwook ng’wooninto nyēē siirē nyoo mākunyōōr :biikaab Tiirō ākoo Sitōōn bēsyoonoo ituilchinē :Yēyiin biiko ng’al ām kōōrēt.

¹⁵ Nto akweek biikaab Kaabernaam ii, ōbērē +moobe :nkakweek kibkōōnkōy ēē? Acha, +moobe ng’wēny!

¹⁶ Chii ake tukul nyoo kākāswok kukāākukāswoo. Nto nyoo katayaak, kukaakutaya. Nto nyoo kaakutaya, kukaakutay Yēyiin nyoo kiiyookwoo.”

Kiyēē māchāktōōs koong’ereech rubiik

9:60 Mat. 8:21-22   **9:62** Filib. 3:13   * **10:1** Tāsinyē :siruutēk alake ng’aleechu ‘āk āyēēng’.   **10:2** Mat. 9:37-38
10:3 Mat. 10:16   **10:4** 2Bāy. 4:29; Luuka 22:35   **10:6** Luuka 2:14   **10:7-8** 1Kōōr. 9:6-14; 1Tēm. 5:18   **10:11**
Yēyuut. 13:51   **10:12** Luuka 9:1-6   **10:12** Toowu. 19:24-28; Mat. 10:15   **10:14** Isa. 23:1-16   **10:15** Isa. 14:13-15
10:16 Mat. 10:40

¹⁷ Nto yu kábokōōyēēw :rubiichoo ki tāmānwookik tisab, kumwoochi Yēesu ām ng'erekweek kule, "Mokoryoontēēt! Kāsweēch ra :tāmirmirook chēē miyootēch, yoo kākāēyēyiisyēē kaayneeng'uung'."

¹⁸ Kukētyi :Yēesu kule, "Man sinee kāswook. Kwaakas /kēēwunuku Syeetaani kōōsuuwunēē barak kuu ilat nyēē kārārāk."

¹⁹ Kāākōōnook kāmūukēywēēk chēē ootoortorēē ēērēēnōōk āk kēnyēiisyēk ānkōōsyēēntēē kāmūukēywēēk tukul chēbo Syeetaani.

²⁰ !Kāmwoowook, -mōōng'ērēēkiisyē kule kāswook :tāmirmirook chēē miyootēch, nteenee ōng'ērēēkiisyē, kuuyu sirootiin :kooyōōkwook ām Kaab Yēyiin."

Ibēruurootiin :choo kōōkōōnkēt wōlēē wuu :Yēyiin

(Mataayo 11:25-27; 13:16-17)

²¹ Yooto kōōnyitiyi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin Yēesu ng'erekweek. Kusilto Yēyiin kumwooyē kule, "Achāmtiing' inyīing' Baaba Yēyiin, nyoo ibāwu barak āk ng'wēny, kuuyu 'kwēēboorchi biiko choo yibē keey ng'wēny kiyēē iwunyēē biiko choo isōōtē kule inkētē chēē chaang' ānkung'oomēch. Kōōnkōōy, Baaba, kuuyu wuu nyooto :wōlēē imāktooy :inyiing'."

²² Kikōōnōo :Baaba kiy ake tukul nyēē āboontē. Baaba nkit :nyēē inkētē wōlēē wuu :lakwanyii, amēēbērē mii subak :chii nyēē inkētē wōlēē wuu :Baaba, nteenee anii nkit ākoo biiko choo kyaakwey āboorchi :chēē inkētē."

²³ Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēesu rubiikyii ānkulēēnchi, "Ōbēruurootiin ām wōlēē mii :Yēyiin ām kiyēē kookas!

²⁴ !Kāmwoowook, kiikukanyaan *:wōōrkooyikaab Yēyiin chēē chaang' āk bāytooyik kule nto kas ānkuyēbchi yit kiyēē ōmiitē :akweek ōkāsē ānkōōyēbchinē yit amanaakas."

Chiitaab Samaaryaa nyēē kilēē :moo

²⁵ Nto mii yoo, chokatyem Yēesu :kāānēētiintēēt ake nyēbo kiruutēk. Kiteebēe kule, "Kāānēētiintēēt, māchāktōōs ayey nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?"

²⁶ Kukētyi :Yēesu kule, "Mwooyē nee :kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa?"

²⁷ Kukētyi :chiichoo kule, "Mwooyē kule icham Mokoryoontēēt Yēyiintēēng'uung' ām mooyēēt akeenke, soboonng'uung' tukul, nkuruukuuk tukul āk kāsōōtēywēēkuuk tukul.† Māchāktōōs mbo icham laatyēng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."

²⁸ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, "Wuu nyooto! Kunyi, yoo 'keeyey kuu nyooto, +mēēnyōōru soboonto."

²⁹ Kimāchē :chiichoo kōōboorchi biiko alak kule kichurtaat :inee. Kunyoo, kuteebēe Yēesu kule, "Ng'oo :laatyēenyuu ēē?"

³⁰ Kōōboorchinēē :Yēesu chiichoo tyoonkōōchēēt kule, "Kimii bēsēyēēt ake :chiito ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē kiwēētēē Yēērusālēm kurēktooy Yēērīkō. Kumii kēēltaab too kutuchi :sāsiik alake. Kibuutēē :sāsiichoo sirookyii ānkubirsēēt nyēē kitabakach ānkubākookyi kēēlto komos kukalyelta.

³¹ Kuchō *:kibkōōrōs ake. Nto bērē kukas chiichoo kimii kāru kēēlto komos, kumur taban ankukeeyta.

³² Kuchō subak :chiito ake nyēē kiyēētyēēchinē yiisyēēt ām *Kōōtaab Yēyiin. Yu kakas :nkinee nyoo chiitkēy, kumur taban.

³³ Nto yityo, kuchō :chii nyēbo kōōrēētaab *Samaaryaa, nyēē kichōōnēē sikiryēēt. Nto bērē kukas chiichoo kuriiree.

³⁴ Kuwo yēē kimii ānkumāsyi ng'woowōōk, koonyaay ānkurātyi. Yu keewaany, kukālābchi sikiryēēt. Kikwēryoot ākoy kayta nyēē /kikiimuuchē /kyaaalee kiyēē /kyoomē āk rwoonto ānkōōbuurto keey.

³⁵ Yu kāyyēēkunēē, kōōnēm :chiichooto beesaanik ānkōōkoochi chiitaab kayta. Kimwoochi kule, 'Iriibwoo, baa, chiichi ākoy āyēēwu. Nto yoo kakeeytee :beesaanik chēē 'kēēriibēē chu kākāōōning', +māchāātāsuung' laatiit nyēē imāchē yoo kākāchōō. "

³⁶ Yu keewaany :Yēesu kurār tyoonkōōchoonoo, kuteebēe kāānēētiintonoo bo kiruutēk kule, "Yoo 'keekas ii, ng'oo ām bichuutēchu sōmōk :nyēē ki laatyēetaab chiichoo kibirē :sāsiik?"

³⁷ Kukēt :chiichoo kule, "Nyoo kiriiree." Kulēēnchi :Yēesu chiichoo, "Man! Kunyoo, wēēbooru :nkinyiing' kiisayta nyēē wuu nyooto."

Yēesu, Maariita āk Maaryaa

10:17 Luuka 9:10   **10:18** Isa. 14:12; Yoowa. 12:31; Ng'oong'. 12:9   **10:19** Kiruu. 8:15; Māārko 16:18   **10:20** Ng'oong'. 3:5; 20:12   **10:21** Luuka 4:18; 1Kōōr. 1:26-29   **10:22** Mat. 11:27; 28:18; Yoowa. 1:18; 3:35; Yoowa. 10:15
10:24 Luuka 2:30-31; 1Bēt. 1:10-12   **10:25** Luuka 18:18   † **10:27** Kiruu. 6:5   † **10:27** Laawi. 19:18   **10:28** Laawi. 18:5; Mat. 19:17; Yoowa. 13:17; Room. 10:5   **10:33** Mat. 10:5; Luuka 9:52; 17:11, 16; Yoowa. 4:9, 39-40; Yēyuu. 1:8; 8:1, 5, 14-17, 28; 9:31

³⁸ Kítas taay :Yēesu ākoo rubiikyii ām baanng'waa ākoy saang'ta nyēē kiminyē :chee-byoosyeet ake nyēē /kikēēkuurēē Maariita. Yu kayit, kutorooch :cheebyoosyaanaa kuba kōōnyii.

³⁹ Kiboonto key :Maariita cheebkaamet nyēē /kikēēkuurēē Maaryaa. Kwoomu :Yēesu lōkōōywēk, kimii :Maaryaa yēbo kērēēnkōōkyii kuyēbchinē yīit kiyēē kiinēētē.

⁴⁰ Nteenee kimii :Maariita kusuuyyūyēē ng'aleekaab āmiik. Nto tēē yoo, kuwo yēē kimii :Yēesu ānkulēēnchi, "Mokoryoontēēt! Nto yu kānyikisyoo :yiisyēētaab āmiik, kany chokuyēētyēēchoo :Maaryaa."

⁴¹ Kukētyi :Yēesu kule, "Maariita, ntēē imiitē iyimēē keye tukuuk chēē chaang'.

⁴² nteenee, mii :kiito akenke nyēē mächaktōōs /keeyey. Kaakukwey :Maaryaa kiy nyēē karaam nyēē mēēbērē /tākiinēmūnēē."

11

Kiineet :Yēesu rubiikyii wōlēē /kēēsooytooy

(Mataayo 6:9-13; 7:7-11)

¹ Kimii bēsyēēt ake yēē kisooyē :Yēesu. Yu keewaany, kuwēēchi :rubiintēēnyii ake ānkumwoochi kule, "Mokoryoontēēt, kēēmāchē 'ineeteech wōlēē /kēēsooytooy kuu wōlo kiinēētitooy :Bātisāniintēēt Yoowaana rubiik cheechii."

² Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Osooyē kule,

'Baaba Yēyiin,

kutōrōriit :kaayneeng'uung',

kuyit :bāytooyiisyēēng'uung'.

³ Ikōōnēēch kiyēē kyoomē ām bēsyēēt ake tukul.

⁴ Inyōōwēēch kaat ām choolwookātēēnyoo,

kuu yoo kēēnyōōchinē kaat :nkacheek chii ake tukul nyoo choolwookēenchēēch.

Itiyyēēch /simakeekenteech.' "

⁵⁻⁶ Kutas taay :Yēesu takooonet rubiikyii kurubta keye ākoo saayeeet kule, "Yoo kächōōnchiing' :toontēēt kwēēmooy, imuuchē wēēng'ēētiisyē kule, 'Laatya, kāānyōōru toontēēt ēē, wē, āmāmii āmnyoo nyēē kaam. Kōōnoo, baa, mukaatiinek sōmōk'.

⁷ Imuuchē :laatyaanaang'uung' kukuuruung' ām kō kule, 'Kāākēēruuyē ākoo lēēkōōk kunyoo, -mēēmūchē :chii takuyaat kurkeet kwēēmooy ku tēē nyi. Kunyi, māmii :wōlēē āyēētyēēchintiing'.' "

⁸ Yu keewaany :Yēesu tyoonkōōchoonoo, kumwoochi rubiikyii kule, "I! Kāāmwoowok, ānkoo ku choorweeng'uung' :chiichoo, mēēbērē makung'eeet areet akenke ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē. Nteenee yoo 'keetas taay ing'ēētiisyē, mākuyootuung' kurkeet ām lētuumoo ānkukōōning' kiyēē 'kēēmāchē kuuyu 'lkēēmuytoochi.

⁹ Kunyoo, soomsē, /kēēkōōning', cheeng', inyōōru, ānkiing'ēētiisyē /kēēyootuung'.

¹⁰ Chii nyoo soomsē, /kiikoochinē, nyoo chēēng'sē, kunyōōru, nto nyoo ing'ēētiisyē, /kēēyootyinē."

¹¹ Yu keewaany :Yēesu, kumwoochi rubiikyii kule, "Ātēēbēē chii ake tukul nyoo boonto leekwa kule ii, yoo kateeb :lakwanaa *burburyoontēēt, ikoochi eereen?

¹² Nto yoo kateeb mēkēyoo, ikoochi kēnēyoo? ¹³ Kunyi, yoo ōchāmē :akweek choo -mōōchurtootiin ōkoochi lōkōkwook tukuuk chēē kāroomēch ii, /keemwa nee nanyuun Kōōn nyoo mii kibkōōnkōy? Inēmu keye :nyoo miisin kukōōnook Tāmirmiryēēnyii, yoo kōōsoom."

Yēesu āk Syeetaani

(Mataayo 12:22-30; Māārko 3:22-27)

¹⁴ Nto mii bēsyēēt ake, kōōbēbēeto :Yēesu *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kikiikuyey chiito ake kunamakay :kuut. Yu kēēbēbēeto tāmirmiryoonoo, kukaramiit :chiichoo ankung'alaal nyēē karaam. Kilat :biiko

¹⁵ nteenee kumwooy :alake kule, "Ānkoo sinee imuuchē kōōbēbēeto tāmirmirook chēē miyootēch, kwoonēē :kāāmuukēywēēkyii wōlēē mii :Bēēlsēbuul nyoo kāāyooong'iintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch."

¹⁶ Yooto kuteebēē :alake Yēesu kumāchē kutyem kule, "Kiy nee :nyēbo kwōng'uat nyēē +meeyey siiboornēēnēēch kule iboontē kāāmuukēywēēk chēē kwoonēē kibkōōnkōy?"

¹⁷ Kuuyu kiinkētē :Yēesu kiyēē kimii :bichoo kōōsōōtē, kumwooy kule, "Yoo kaakubar keye :lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake, kuburyētē :kōōroonoo. Nto yoo kaakukwiil keye :kayta ake tukul, kuburyētē.

¹⁸ Ōmwooyē kule kikōōno anii :Bēelsēbuul kāamuukēywēek chēē ākwētēē lukēenyii. Nto kikiikukōōno, nto mii kubooryēē keey nkit. Nto yēē kāakubooryēē keey nkit, kuburyētē :bāytooyiisyēēnyii.

¹⁹ Nto yoo ākoo kāakukōōno anii :Bēelsēbuul kāamuukēywēek, kukiikoochinē :ng'oo nkicheek rubiikwook kāamuukēywēek choo ibēbēētēē tāmirmirook chēē miyootēch? Otee-bee, baa, akweek kumwooy.

²⁰ Nteenee yēē ākoo ābēbēētooy :anii tāmirmirook chēē miyootēch ānku Yēyiin nyēē kōōnoo kāamuukēywēek chēē āyēyiisyēē, kōōbooru :yooto kule kāakuyoyook :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²¹ Yoo mii :chii kanyii ānkukiimoot ānkutinyē kariikaab booryēēt chēē yēmootiin, kumāmii :chii nyēē imuuchē kubooryēē kut kōōnēmunēē tukuukyii.

²² Nto yoo kāchō :ake nyēē kiimoot miisin ānkuboonto kariikaab booryēēt chēē kōlkōlēch, kōōsyēēntooy chichoo ānkōōnēmunēē kariikaab booryēēt tukul choo kāyēētēē keey ankubcheyta tukuuchoo kābāru.

²³ Chiito nyēē bāloo ku nyoo māmii komosnyuu. Nto chii ake tukul nyoo māyēētyēēchoo kiiruruuch tukuuk, ku inee :nyēē isērētēē.”

Iyēēchinē chiito :tāmirmiryēēt nyēē miyaat

(Mataayo 12:43-45)

²⁴ Kimwooy Yēesu subak kule, “Yoo / kāākiibēbēeto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuchuwunee chiito, makooombakaatee suurkwēēnēt nyēē kilay :asiis kuchēng'ē wōlēē kēēmuunyēē. Nto yoo kāmānyōōr, kumwooyē kule, 'Kaykay ayeey wōloo kyāāminyē.'”

²⁵ Nto yoo kēēyēēw, kunyōōru wōlooto kumasaat ankuyeytaat nyēē karaam.

²⁶ Kuwēētii ānkuwokuchōōntooy keey tāmirmirook alak tisab chēē miyootēch kusiir inee ānkubkōōwut :tukul chiichoo. Kunyi, miyātiitu :chiichoo kusiir yoo kībo taay.”

İbēruurootiin :biiko choo Yēyē kiyēē mächē :Yēyiin

²⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloole, kukuurchi :cheebyoosyeet ake nyēē kimii yooto kikiiru-ruukyi keey :biiko kule, “İbēruuroot :koomēt nyoo kisiching' ānkōōrēryiing'.”

²⁸ Kukētyi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Man, nteenee chēē ibēruurootiin miisin ku biiko tukul choo kāsē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ankuyey kuu wōlēē /kēēmāktooy.”

Mākunyōōr ng'wooninto :biiko chēē tāyē Yēesu

(Mataayo 12:38-42)

²⁹ Yu kachaang'it :biiko miisin ām yēē kimii :Yēesu, kumwoochi :Yēesu kule, “Miyootēch sōō, kule nee :biiko alake chēē mii yuutēyu. Mächē kule /kiiboorchii kiy nyēē kwōng'uat. Ng'aleek baateey chēbo kwōng'uat chēē +/mākiiboorchii ku choo kībo Yoona.

³⁰ Kuu yoo kyoomchinē :Yoona biiko chēbo *kiriinkēētaab Ninaawi kule kuweek ām miyootyēēt nyēē kīboonto, mii :nkinee * :Wēritaab Chii kwoomchinē biiko kuu nyooto.”

³¹ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Mākōōyoo :cheebyoosya nyēē kibāytooy kōōrēētaab Sōōy bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kichōōnēē :cheebyoosyaanaa loōyin chokuyēbchinē yit ng'aleekaab ng'oomnāteēt chēē kimwoowu :Sōlōmōōn. Nteenee mūtē yu raat :nyēē wōō kubiir Sōlōmōōn.

³² Mākōōyoo ng'it :nkicheek biikaab Ninaawi bēsyoonoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek. Makooruusta biiko chēē wuu chuutēchu, kuuyu kiikuyēēkiis :icheek kurubta keey ākoo āmtooyiisyēētaab Yoona ānkumii yu ra :nyēē wōō kusiir Yoona.”

Kōōnu :kāānēētēywēēkaab Yēesu lēbkēēyyēēt

(Mataayo 5:15; Māārko 4:21)

³³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Māmii :chii nyēē tībē taariit ankuwuny, nto kōōkubuyēē kērēbēēt. Nteenee /kiikoochinē yēē itōrōōroot sulkēbēchē chii ake tukul nyoo chōōnii kō.”

İng'oonkyinē keey lēbkēēyyēētaab Yēesu

(Mataayo 6:22-23)

³⁴ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Koong'uung' :nyēē ikoochinē bōōrng'uung' lēbkēēyyēēt. Yoo kāstooy :koong'uung' nyēē karaam, iboontē lēbkēēyyēēt. Nto yoo mākāstooy nyēē karaam, imiitē mēēnān nyēē mā mining'.

³⁵ Kunyoo, ōriib keey -mookany ōbērē tōōs ōboontē lēbkēēyyēēt ākoo mēēnānēēt.

³⁶ Yoo kēēng'oonkyi bōōrng'uung' tukul lēbkēēyyēēt nyēē māmii wōlēē kāng'ēt, kōōloombuuchiing' :lēbkēēyyoonoo. Kerkeey ākoo yoo keekwenyiing' :taariit nyēē māmii :kiyēē kakereкта, lēbkēēyitiu :bōōrng'uung' tukul.”

*Kichuur :Yēesu Farisaayeeek**(Mataayo 23:23-27)*

³⁷ Kutākumii :Yēesu kung'āloolē, kumwoochi *:Fārisooyiintētēet ake kubeeta keey inee kanyii bokwoomiis. Kucham :Yēesu.

³⁸ Yu kayit, /kiikoochi āmiik. Kwoomiis :Yēesu amaneentasiim āwunnyek kuu wōlēē kiwuu ātēbuutēkaab Yuutayeeek. Kiilat :chiitaab kayta miisin.

³⁹ Yu kakas :Yēesu kule kinam kuut Fārisooyiintoonoo :kiyēē kiyeyakay, kulēēnchi, “Ōchāmē :akweek *Farisaayeeek ōtiliilē bōōrwoonikwook saang', nteenee ōbākooktooy āriit kutuur. Ōsāsunooteē biich tukuuk ānkōōyēyē ng'al chēē miyootēch.

⁴⁰ Ōbērbērech sōō nyēē tyaa! -Mōōnkētē :akweek kule Yēyiin :nyēē kiyēyē bōōrtaab chiito saang' ākoy āriit?

⁴¹ Ōkoochinē biiko choo bānoon kiyēē ōboontē kusiir yoo kātōōsāsūnēē. Yoo !kooyey kuu nyooto, mākulililiit :kiy ake tukul ām wōlēē ōmiitē.

⁴² Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee *:Farisaayeeek! -Mōōkustooy ōnēmchi Yēyiin akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ōnyōōru ānkoo ku mining' nyēē tyaa. Nteenee -mōōkāsē tukuuk chēē wōōyēch. Tukuuchooto ku ōyēchi chii ng'ālyoo nyēbo man āk kule ocham Yēyiin. Māchāktōōs nto kyōōyēyē tukuuchootēchu wōōyēch -āmōōwuutyēē nkicheek choo minkēēch.

⁴³ Ōmiitē sōō nyēē miyaat kule nee, :Farisaayeeek! Kyoocham ōkwēyē ng'ēchērōōk choo bo taay ām *kooiriikaab saayeeet. Ōchāmē mbo /kiisuboooyootook nyēbo koonyit ām wōlēē chaang' :biich.

⁴⁴ Ōmiitē sōō mbo subak nyēē miyaat kule nee! Okerkeeye kiy nyēē tiliil ām saang' ankununaat :wōliin bo āriit nyēē yoo kāsiiir :chii yēē ōmiitē, -mēēnkētē kule ōnuunnyootiin.”

*Kichuur :Yēesu nkicheek kāānēētikaab kiruutēk**(Mataayo 23:4, 13, 29-36)*

⁴⁵ Kumwoochi :kāānēētiintētēet ake nyēbo kiruutēk Yēesu kule, “Kāānēētiintētēet, yoo 'keeng'alaal kuu nyooto, imiitē intosuurēēch nkacheek.”

⁴⁶ Kumwoochi :Yēesu nyoo kule, “Ōmiitē sōō :nkakweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Kyoocham ōng'irēē biiko alak tukuuk chēē nyikiisēch āmōōmāchē :akweek kut ōtiiny.

⁴⁷ Ōmiitē nyēē miyaat kule nee! Kibākāchē mbo :kuukoong' *wōōrkooyik choo kibo kēny ānkōōmiitē :akweek ōtēēkyinē tukuuk chēē /sikiisōōtētē /kēēkoonyitē.

⁴⁸ Yoo ōmiitē ōtēēchē tukuuchoo, ōchāmchiintōōsii kule karaam :kiyēē kiyey mbo :kuukoong'. Kibakach :icheek wōōrkooyik ānkōōmiitē :akweek ōtāsē taay ōnoomēē yooto kibākōokyinē :icheek.

⁴⁹ Ākoo man yoo kimwooyē :Yēyiin kule, '+Māāyooktē wōōrkooyikyuu āk *lēbkēēyikyuu. +/ Makeebakach alak nto alak +/mākēēwus.'

⁵⁰ Kunyoo, +/mākiing'woonchook akweek kāānēētikaab kiruutēk āk biiko alak choo kiikuyey kuu nyooto kuuyu kyooabakachaanu biikaab Yēyiin kung'eetee yēē /kikeeyeyee kōōrēt.

⁵¹ /Kikiinaamee yoo /kikēēbākāchē Ābēl ākoy yoo /kikēēbākākyinē Sekaryaa yoo kibo kwēēnuutaab *kāābkōōrōs āk *Kōōtaab Yēyiin. Man, +/mākiing'woonchi bichoo tukul :choo yēyē ng'aleechaa miyootēch.

⁵² Ōmiitē :akweek kāānēētikaab kiruutēk nyēē miyaat kule nee! Ōbērē ōboontē ng'oomnānēēt nyēē wōō kurubta keey ākoo Yēyiin. Nteenee kyootay orub kiyēē mākwook :Yēyiin kule oyey. Ōkērēktooy mbo biiko alak kuyey kiyēē mākyinē ichEEK :Yēyiin.”

⁵³ Yu kang'eetee :Yēesu yooto ākoo rubiikyii, kwoowēsyi :kāānēētichoo bo kiruutēk āk *Farisaayeeek ānkutoow kuteebaatee tēēbuutēk chēē chaang'.

⁵⁴ Kimāchē :bichoo kule kutech Yēesu ām kiyēē mākuwooy /sikeenam.

12*-Mookerkeyiitu :nkakweek Farisaayeeek**(Mataayo 10:26-27)*

¹ Kikwa :biiko ānkōōruruuki keey yēē kimii :Yēesu kut kukuunykuuny :mētēwook. Yooto, kung'āloolchi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōriibēē keey ng'aleekaab Farisaayeeek, kuuyu yēyē keey :bichu kule kāroomēch, nteenee māwuu nyoo.

² Kiy nyēē iyēēnoot +/mākiiboor, nto kiy nyēē wunyaat ākoy kutook bēsyeēt ake.

³ Kiy nto ng'alyoo ake tukul nyēē mwooyē :chiito kōōsōōtē kule tōōs mēēbērē /makeekas, kusyooru keey :ng'alyoontoonoo bēsyēēt ake. Nto yoo kächoomchi :chii ake ng'al kumiitē kōōto nyēē maalaat, ākoy /kēēkāsunēē ng'aleechaa saang'."

Ōkēnēē keey Yēyiin
(Mataayo 10:28-31)

⁴ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, "Biikyuu, -mōōmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk kubakach bōōrwoonikwook, nteenee māboonto kāāmuukēywēēk kusiir yooto.

⁵ Mii :nyēē mächāktōōs ōmuyēē! Boonto :nyooto kāāmuukēywēēk kutōōrchook wōlēē bo maataab kibchuulyo, yoo kōōbēku.

⁶ /Kyooltēē oob kootiitiyēēnik muut beesaan chēē mābo laa? Ānkoo kuwuu nyooto, mēēbērē mākuwuutyēē :Yēyiin ake tukul.

⁷ Ntēē inkētē mbo :Yēyiin wōlēē tēē :buutēēk ām mētitaab chiito. Kunyoo, -mōōmuyē, kuuyu isōōtook akweek :Yēyiin miisin kusir kootiitiyēēn chēē chaang'."

Ōkiilchi Yēesu
(Mataayo 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiichoo kule, "Yoo kächāmchiin :chii ām taayeetaab biiko kule chāmoo, +maacham :nkani, *Wēritaab Chii, chiichoo ām taayeetaab *malayikaanikaab Yēyiin kule chiinyoo.

⁹ Nteenee nyoo kataya ām taayeetaab biiko, +maatay :nkani ām taayeetaab malayikaanichaa.

¹⁰ +/Mākēēnyōōchi kaat biiko choo ng'ālōōlēēnoo nyēē miyaat, nteenee -/mākēēnyōōchinē kaat biiko choo chubē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹¹ Yoo /kākiiyoyong'tēēnook kōōk ām kōōkwōōsyēkaab Yuutayeeek āk chēbo bāytooyik alak, -mookany kooyiimaak mēt :kiyēē +moomwaay nyēē ōtuuchēē keey.

¹² Mākukōōnook yooto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ng'aleek chēē +moomwaay."

Berber :nyēē tiyēē mēt bāytitaab kōōrooni

¹³ Yu keewaany :Yēesu ng'aleechaa, kumwooy :chiito ake ām biiko kwēēn kule, "Mokoryoontēēt, mwoochinoowoo baa ng'ēetaabiya kubchēwooo tukuukaab baaba."

¹⁴ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, "Mānāmoo :ng'ala chēē wuu choo."

¹⁵ Kumwoochi :Yēesu biiko kule, "Ōriib keey! Māmächāktōōs ōtukuulchinē keey tukuuk ām kōōrooni, kuuyu mārubtooy keey :soboonto nyēbo man āk bāytit nyēē boonto :chii."

¹⁶ Kutas taay :Yēesu kurār tyoonkōōchēēt ake kule, "Kimii :chiito ake nyēē kiboonto mbareenyii nyēē wōō. Kiyey :āmiik ām mbaraanaa miisin.

¹⁷ Yooto, kumwaayee moo kule, '+Maayey kule nee? Ākōnōrēē ānō āmiichu tēē chu tukul?'

¹⁸ Kumwooy kule, 'Kiiti nyēē miitē, +maaburyeet chookēēnik choo kōbo kwaak ankaateech chēē wōōyēch. Mākukōōno :chooto bārooyinto wōlēē +maakonoree āmiikyuu tukul āk tukuukyuu tukul.

¹⁹ Yoo kaakonor, āmwoochi keey kule: Kany atankas ankaabaybayiitu kuuyu kaakonor āmiik chēē yēmoo ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kwoonii.'

²⁰ Nteenee kumwoochi :Yēyiin chiichoo kule, 'Iberber sōō kule nee! Mii / boki-inēmūnēēning' soboonng'uung' kwēēmowuuni. Kunyi ii, mākubooyit ng'oo :tukuuchoo 'keekonor?'

²¹ Kunyoo, berber :chii nyoo itukuulchinē keey bāytit ām kōōrooni āmātinē bāytit ām wōlēē mii :Yēyiin."

Ikoosēē keey Yēyiin
(Mataayo 6:25-34, 19-21)

²² Yooto, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Kunyoo, āmwoowook kule -mooyiimee keey kule ō-āmē nee, nto kule ōloochē nee.

²³ Wōō :soboan kusiir āmit nto sirooy.

²⁴ Māchē ōkāsēē tāriitēk. Māchoosē, mākēsiisyē āmātinē mbo chookēēn, nteenee tākubāyē :Yēyiin. Ntēē ōbooyē :akweek koomānuut ām wōlēē mii :Yēyiin kusiir tāriit!

²⁵ Mātāsynē keey :bēsyēēt mbo akeenke yoo keyiimee keey :chii soboontaab kōōrooni.

²⁶ Nto yēē ākoo -mēēmūchē :yooto kuyēētyēēchook kiy mbo kisich ii, nyēbo nee kooyiimaak :tukun mētēwoy?'"

²⁷ Kutas taay :Yēesu tākumwooy kule, “Okas baa, wōlēē wuu :taabta ake tukul ām wuuyēēt. Māchiiryootē āmāyēchinē keye sirooy. !Kāāmwoowook, ānkoo kiboonto :Sōlōmōōn bāyitit nyēē tyaa, kimāboonto sirooy chēē kārorānēch kuu :toobtōōchoo.

²⁸ Nto akweek chu -mōōkoosēēnoo keye kuyem ii, yoo imuuchē :Yēyiin kookaraaran toobtōōy choo lēēltōōs raat nto nyēē mā tyaa kurarach, kucham nee wōlēē makoolaaaktaak akweek?

²⁹ -Mooyiimee keye ng'aleekaab āmiik nto ng'al alak tukul.

³⁰ Biiko choo -mēēnkētē Yēyiin :chēē wuulyootēē tukuuchoo tukul, nteenee inkētē :Kōōn kule ōmāchē :akweek tukuuchoo.

³¹ Kuchamta :chii kurook bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Yooto, mākurōōrōōt :tukuuk chuut alake.

³² -Mōōmuuyē :akweek, biikyuu choo ōng'ērīnēch, kuuyu kōōkuchāmwook :Yēyiin kule ōwut Bāytooyiisyēēnyii.

³³ -Mōōtukuulchi keye tukuuk chēē ōboontē, nteenee ōyēētyēēchinēē choo boonto nyalilta. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōnyōōru bāyitit nyēē mābēku ām Kaab Yēyiin. Māmii wōlooto :chōōriin āmāmii :kuutya nyēē makunyeeree.

³⁴ Tiiyēē :chii mēt wōlooo miitē :bāytinyii.”

Ōchōb keye

(Mataayo 24:42-44; Māārkō 13:33-37)

³⁵ Kutas taay :Yēesu subak kumwooy kule, “Oyeyte keye nyēē karaam obakaakte taari-inek kulāytōōs.

³⁶ Okerkeyiitu motwoorik chēē mii kukānyē mokoryoontēēng'waa kōōyēēwunēē saak-weetaab kooyēēy. Yoo ōchōbootiin, +mōōyootyi mokoryoontēēt kurkeet areet akeenke, yoo kēēng'ēētiis.

³⁷ +/Mākiibēruur motwoorik choo /kākēēnyōōr kukāsu. !Kāāmwoowook, mākyūyētoochi :mokoryoontēēt motwoorichoo āmiik ankubay :inee nkityō.

³⁸ Imuuchē :mokoryoontēēt kuyit ām āsiiswēk alak tukul. Imuuchē ku kwēēmooy kwēēn nto kumānēērīr :kōōrēēt. Nteenee ām asiista ake tukul nyēē kayit, +/mākiibēruur motwoorik choo kānyōōr kuchōbootiin.

³⁹ Māchāktōōs ōrōōtootē ng'alyoontooni: Nto inkētē :chii āsiiswēk chēē isābunēē :chōōriin, nto riibē kayta -/mākēēbut.

⁴⁰ Kunyoo, ōchōbē keye :nkakweek, kuuyu makucheeraak *:Wēritaab Chii.”

Motwooriin nyēē /kiikoosēē keye

(Mataayo 24:45-51)

⁴¹ Yooto, kuteebēe :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, acheek nkit :chēē imiitē imwoowēēch ng'aleechu, nto chii ake tukul?”

⁴² Kukētyi :Yēesu kule, “Motwooriin :nyēē ikoochinē :mokoryoontēēnyii kōōyoonkyi chuut ku nyēē /kiikoosēē keye ānku ng'oom.

⁴³⁻⁴⁴ ! Kāāmwoowook, yoo karub :motwooriintonoo kuu wōlēē māktooy :mokoryoontēēnyii, kōōbēruuroot. +/Makiilaang'tee kōōyoonkyi tukuuk tukul chēbo kayta.

⁴⁵ Imuuchē koosoot :motwooriintonoo kule lōō yēē wokōōyēēwunēē :mokoryoontēēt. Yooto mākubirsēēt motwoorik chuut kusiir yēē kātāyibē nyēē karaam ānkōōbootyi āsiiswēkyii āmiisyēēt āk yyēēsyēēt.

⁴⁶ Nto yoo kayit :mokoryoontēēt kumēēnkētē :motwooriintonoo /ānkēēnyōōr kumiitē kuyēyē kuu nyooto, +/mākēēlālchi /ānkēēwēkyi komosta nyoo bo choo -/mākiikoosēē keye.

⁴⁷ +/Mākiing'woonchi chiichoo miisin, kuuyu kēēnkētē kiyēē /kākēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey kuu nyooto.

⁴⁸ Nteenee chii ake tukul nyēē -mēēnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey āmēēbērē kayey, mēēbērē nyōōru :nyoo ng'wooninto nyēē wōō kuu nyoo inkētē. Chii nyoo /kākiikoochi bārooyinto nyēē wōō kuyeyee kiito ake, +/makeemakee kiy nyēē wōō. Nto yoo /kākiikoochi ake kāāmukēyēwēk kusiir chēbo ake, +/makeemakee kiy nyēē wōō kusiir nyēbo nyiin.”

Kicham :biiko alake Yēesu, nteenee kitay :alake

(Mataayo 10:34-36)

⁴⁹ Kumwooy :Yēesu subak kule, “Kichāātoowu maata nyēē mākōōtiliil biiko ām kōōrēēt. Lēyyē, ābērē nto /kaakiinaam mayi kuwōōyit.

⁵⁰ Nteenee +/mākiibuuntēēnoo nyālilulutēk ām bēsyōōsyēk choo kwoonii ankaakukinyaataa :ng'aleechu ākoy bēsyēt nyoo mābukunēē.

⁵¹ Ōsōōtē akweek kule āchōōntooy tāloosyēēt kōōroni? Acha! Āyibu nyalilta āko bcheyateet.

⁵² Makubchey keey :biikaab kayta ake. Yoo kā muut :bichoo, makuchama :sōmōku ankutaya :chuut āyēēnku, nto mā nyoo, kuchama :āyēēnku ankutaya :sōmōku.

⁵³ Makuchama :wēēriit kutaya :kwaan, nto kutaya :wēēriit kuchama :kwaan. Mākuchuunchuun :chēēbto āk kaamet. Mākuyil :koonyit nyēē kōboontēē keey :kookrēētaab wēēriit āk cheeyoosyetaab biikooy.”

*Mākuyōōt :choo katay Yēēsu
(Mataayo 16:2-3; 5:25-26)*

⁵⁴ Yooto, kuwēēkyi keey :Yēēsu biiko ānkumwoochi kule, “Yoo kookas boolteet ku-loong’unēē tinkeey, omwooyē kule, ‘Mākuroōbēn ra,’ kuyeyakay kuu nyooto.

⁵⁵ Nto yoo kāwusunēē :yoomēet komostaab sōōy, omwooyē kule, ‘Makulay ra :asiista,’ kuyeyakay kuu nyooto.

⁵⁶ Ōbērbērch! Ōbērē tōōs ōnkētē chēē chaang’. Ōnkēt omwoowu kiyēē ibooru :wōliin bo barak āk ng’wēny -āmōōnkētē kiyēē mii kuyeyāktōōs bēsyoōsyechu.

⁵⁷ Ām nee yu simōōnkētē :akweek kiyēē bo man?

⁵⁸ Yoo mii :chiito ake wokōōyyoong’tēēniing’ kōōk, kumāchāktōōs isyeem simōkāsyyinē āk chiichoo kutoombo kōōyititiing’ kōōk. Yoo kameeyey kuu nyooto, kōōmuuchē :chiichoo wokurating’.

⁵⁹ Nto yoo /kaakeerating’, mēēbērē /makiityaaktiing’ ākoy yoo ‘keeyaakte bēsēntaab biich.”

13

Oweeksee miyootyēēt

¹ Yooto, kukwoonchi :biiko alake Yēēsu ānkumwoochi kule, “Kibakach *:Bilaato Yuutayeeek alak chēbo Kalilaaya yoo kiyibu tukuuk /kēēbēēlchinēē kōrōsēēk ām *Kōōtaab Yēyiin.”

² Kuteebēē :Yēēsu bichooito kule, “Ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng’ōōkisto nyēē wōō kusiir Yuutayeeek alak? Ara :kiyooto sōō nyēē kiyey /sikeebakach?

³ Acha! Māwuu nyoo. Nteenee yoo kamooweekse ām miyootyēēt nyēē ōboontē +mōōbēku :nkakweek kutukul.

⁴ Nto yoo kiturbubchinē :kiyoo ki kooy miisin ām Siloowaam biiko taman āk sisiit kubēk ii, ōbērē :akweek kiboonto :bichoo ng’ōōki nyēē wōō kusiir biiko tukul ām Yēērusālēēm?

⁵ Māwuu nyoo, nteenee yoo kamoobakaakte ng’ōōkiswookikwook +mōōbēku :nkakweek kutukul.”

⁶ Nto mii yoo, kōōboorunēē :Yēēsu tyoonkōōchēēt kule, “Kiboonto :chiito ake mbareetaab *musābiibuunēk. Kimii :kēēt ake mbaraanaa nyēē /kikēēkuurēē *mutiiniit. Kiirwoomē :chiichoo kēētooto kwaak ānkōōsyoochē āmānyōōru lokoyaa.

⁷ Kinyit :kēētoō chiichooto yooto, kumwoochi nyēē kiyēytooy mbareet kule, ‘Kēnyiiitaab sōmōk :nyi ārwoomē kēēti āmānyōōru kiy! Ntēē kaker mbareet buch. Kuniy, iluultē!’

⁸ Kukētyi :chiichoo kule, ‘Mokoryoontēēt, kany tākēēriibēē kēnyiniitēnyī baateey! Āmāchē ayepte ām kēēlto nyēē karaam kusiir kwaak āroonkyninē buurēēsik.

⁹ Yoo kātēbi kut kuyey lokoyeeek, ku karaam, nto yoo kamayey, iluultē!’ ”

Kiiburyoong’to :Yēēsu kāāyyoong’iintēētaab kōōtaab saayeet

¹⁰ Yu ki bēsyyēētaab *Sabaato kōōnēētis :Yēēsu ām kōōto ake nyēbo saayeet.

¹¹ Kimii :cheeyoosyēet ake kōyooto nyēē kikuuykuuyoot :suweet ām kēnyiiisyyēk taman āk sisiit.

¹² Yu kakas :Yēēsu cheeyoosyaanaa, kukuur kuchō taay ānkumwoochi kule, “Cheeyoos, kaatyaaaktiing’!”

¹³ Kutiiinyēē :Yēēsu cheeyoosyēet āwunnyēk. Yooto, kuchuulakay :suweetaab cheeyoosyaanaa bakeenke ānkusilto Yēyiin kubirchinē kōōnkōy.

¹⁴ Nteenee kinyēēr :kāāyyoong’iintēētaab kōōtaab saayeet kuuyu kiisoobiis :Yēēsu yēē ki *Sabaato.

Kimwoochi biiko kule, “Mii :bēsyoōsyēk lo chēē / kēēyēyēē yiisyyēēt. Chooto :chēē mächāktōōs ōkwoonii /bokiisooobook āmēēbērē bēsyyēētaab *Sabaato.”

¹⁵ Yooto kulē :Yēēsu, “Kiblembechiisyyechu! Ntēē ōyēiisyyē :nkakweek yēē Sabaato! Ōmāchē omwoowoo kule -mōōtyoochē tany nto ku sikiryo ānkōōkwēr wokuyyē bēēko yēē bēsyyēētaab Sabaato?

¹⁶ Kikiikurat :Kibrōkōsyoontēēt cheebyoosyaani kēnyiisyēk taman āk sisiit. Nteenee kēēkoosēē keey Yēyiin kuu *Abraam. Ara kaayey :anii ng'ālyoo nyēē miyaat atyaaktee nyalili ām bēsyēētaab Sabaato?"

¹⁷ Kichusyo :buunikaab Yēēsu, nteenee king'erēkiis :biiko alake kubo tukuuk chēē /kiilātē chēē kiyeey :Yēēsu.

Wōlēē nērtooy :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin

(Mataayo 13:31-33; Māārko 4:30-32)

¹⁸ Kiineet :Yēēsu ng'ālyoo kurubta keey āk Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Kiteebēe biiko kule, "Wuu nee :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin? Nto +/mākiiboornūē nee?"

¹⁹ Okany āmwoowook, kerkeey kēbuswoontēēt ake nyēē ming' nyēē /kēēkuurēē *aritaaliit. Yoo kabiit :kēbuswoontooni, kuwōōyiitu ankusabach kut koomuuch kuminy :tāriitēk."

²⁰ Kimwoochi subak :Yēēsu biiko kule, "Kerkeey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin

²¹ yoo kanam :cheebyoosya tukun choo ikuutu bus ankutankwarta busyeek chēē chaang' kut kukuut miisin."

Kurkeet nyēē mariich

(Mataayo 7:13-14, 21-23)

²² Nto mii yoo, kumur :Yēēsu kiriinkōōsyēk āk soong'wēk kōōnēētiisyooteē yooto tukul kutākyinē keey Yēērusālēēm.

²³ Yooto, kuteebēe :chiito ake kule, "Mokoryoontēēt, makoararaach :Yēyiin biiko chēē ng'eri sōō baateey?" Kukētyi :Yēēsu kule,

²⁴⁻²⁵ "Mariich :kurkeetaab Kaab Yēyiin. Kunyoo, kōōkiil keey :chii sukōōwut kutakuyaataat :kurkeet, kuuyu yoo kāākutēmēl :chiitaab kōōto makusyēem :biiko chēē chaang' kule kōōwut, nteenee mēēmukākāsē. Nto choo /kaakeekerta saang' ānkōōkōnykōōny kurkeet /kēēyooty, kumwoochinē choo :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētōok'.

²⁶ Makuriiree keey :bichoo kule, "Ntēē kikyoomiisyooteē tukul 'ānkiinēētiisyooteēē soong'wēkyoo!"

²⁷ Mākumwooy :Mokoryoontēēt kule, '-Māānkētōok, āmēēbērē +mōōwut kōyi kubo miyootyēēt nyoo oboontē. Kunyoo, oḃēēchi keey!"

²⁸ +Mabokuriirunee :biiko chēē chaang' ng'wēny kule nto kisimkusyēem kōōwut /kumanaakeeker kurkeet. Kumii kēēyoong'iis saang', māukāsē *Abraam, Isaka, Yāākōbō ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin tukul choo mii kibkōōnkōy.

²⁹ Makukwaanee :biiko komoswookik tukul ām kōōrēēt kumukuul ānkunyōōr ātēbng'waa ām Kaab Yēyiin.

³⁰ Nteenee oḃōōtootē ng'ālyoontooni: Mākuboyiit lēt :choo yibē keey barak, nto choo yibē keey ng'wēny, makoonto."

Kāwōōtyoontiitaab Yēērusālēēm

(Mataayo 23:37-39)

³¹ Kikwoonchi yooto *Farisaayēek alake Yēēsu ānkumwoochi kule, "Yoo imāchē isob, ing'eetee yu, kuuyu mii *Erōōtē kuchēēng'ing' kumāchē kubakachiing'."

³² Kukētyi :Yēēsu Farisaayēecha kule, "Obe bōōmwoochi kimōkōōyiinoo kule tāātāsē :anii taay ābēbēetooteē tāmirmirook chēē miyootech ānkāāmiitē āsoobootē biiko raat āk tuun, nteenee +māāyityi tabanta ām bēsyēētaab sōmōk.

³³ Man sinee kule +māāwēēsytē raat, tuun āk kōōyyiin. Māyēmāktōōs kumēēchi *:wōōrkooyoontēētaab Yēyiin wōlto ake tukul yoo mā Yēērusālēēm.

³⁴ Wōōy, wēē, Yēērusālēēm, wē, Yēērusālēēm! Irumē wōōrkooyik ānkiwiirēē rwoontōōk biiko choo iyooku :Yēyiin kule kuyisuung'! Kyaasyēem kunyil areet chēē chaang' kule āyisu biikuuk kuu wōloo yisuntooy :nkokya kinyiinyiyēēnik kōōwut kebebaakyii, nteenee mānēēkōōnoo kut ayeey kuu nyooto.

³⁵ Kunyi kuyoochiin :kāng'woong'. ! Kāāmwoowook, kuchakee raat kuwo taay mātābōōkāsoo, ākoy omwaay kule, 'Ibēruuroot :nyoo chōōni' ām kaayneetaab Yēyiin.'"

14

Kinyikisiit :kwiilateet

¹ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kuwo :Yēēsu kaytaab chiito ake nyēē ki akeenke ām *Farisaayēek chēē ki wōōyēch. Kimii nkicheek :Farisaayēek alake kayaata. Kimii kuchēēng'ē kukas yoo makuchwees :Yēēsu bēsyēētaab *Sabaato.

13:16 Luuka 14:5 **13:16** Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33-47; Room. 4:12, 16-17; Kala. 3:7, 29 **13:17** Māārko 2:27-28 **13:19** Esek. 17:22-24; Mat. 13:31-32 **13:22** Luuka 9:51 **13:24-25** Māārko 7:13-14; 1Kōōr. 9:25; Kolos. 1:29; 1Tēm. 6:12; Mat. 25:10-12 **13:27** Mat. 7:23; 2Tēm. 2:19 **13:30** Mat. 19:30; 20:16 † **13:35** Tyēēn. 118:26

13:35 Cherem. 22:5 **14:1** Luuka 7:36

² Kimii :nkinee chiito ake yooto nyēē kiikwaanaat :bōōrto.

³ Kuteabee :Yēesu Farisaayeechaa āk kāānēētikaab kiruutēk kule, “Chāmweēch :kiruutēk / kiisoob chii yēē bēsyēētaab *Sabaato, nto acha?”

⁴ Mānāwāl kiy :bichoo. Yooto, kunam :Yēesu chiichoo āwut ānkōsoob nto yityo, kumwoochi kuwēēchi keey.

⁵ Nto mii yoo, kuwēēkyi keey :Yēesu Farisaayeechaa ānkumwoochi kule, “Yoo kēesuuchi :lakwang'uung' nto ku teeng'uung' ng'wēēn yēē *Sabaato, ichuutunēē ng'wēēn oob areet akeenke?”

⁶ Mānāwāl kiy :bichoo.

Ōyibē keey ng'wēny

⁷ Yu kakas :Yēesu wōlēē kimii :tāyēēk kulēkwēltooy ātēbto /kēēmāchē /kyoomiis, kumwoochi kule,

⁸ “Yoo /kākēēkuurook obe saakwa ake tukul, -mōōmoymooyē ng'ēchērōōk chēbo koonyit. Āmwooyē kuu nyooto, kuuyu imuuchē kuyit :toontēētaab kayaata nyēē koonyitoot kusiiring'.

⁹ Mākukwēryoon :chiitaab kayta toontoonoo ankuchokoong'eeteeniing' yoo 'kēēbuurēē ankookeering' :toontoonoo. Yooto, +mēēchus ankiicheeng' ng'echer ake tukul nyēē kākēluung'.

¹⁰ Nto kiyēē māchāktōōs ōyēyē ku nyi: Ōtēbēē ng'ēchērōōk choo bo lēt. Inkētē :ng'oo yoo kāchō :chiitaab kayta ankukasing' imiite 'kēēbuurēē yooto, makoong'eetiing' wēētēbēē ng'echerēt nyēbo taay. Yooto, +/mākēēkoonyitiing' ām taayeetaab tāyēēk chuut.

¹¹ Kunyoo, chii ake tukul nyoo yibē keey barak +/makiichuchuk. Nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōrōōr.”

-Mēēyēyē kiy imāchē kule /kēēyookuung'

¹² Nto mii yoo, kukētyi keey :Yēesu chiitaab kayta ānkumwoochi kule, “Yoo 'keeyey saakweet, māmachāktōōs ikuurē baateey chōōrōōnuutēkuuk, mbo ng'eetaabkoomēt, tilyōōnuutēkuuk nto laatoosyekuuk choo mokorēēn, choo inkētē kule mākukuring' nkinyiing' bēsyēēt ake.

¹³ Nteenee māchāktōōs ikuurē bānoonik, choo ing'wooltōōs, choo sōnkōchootiin āk cheebkoraatiisyeek

¹⁴ choo -mēēmuuchē kukuuring' bēsyēēt ake. Yooto, mākōōbēruuring' :Yēyiin ānkutuwēniing' ām bēsyoonoo ing'ēētēē meet biiko choo churtootiin.”

Saakweet nyēē wōō

(Mataayo 22:1-10)

¹⁵ Yu kakas :chiito ake nyēē kyoomiisyē ākoo Yēesu ng'aleechaa, kumwooy kule, “Ibēruurootiin sōō, kule nee :biiko choo +mābokwoomiis ām saakweet nyoo bo Kaab Yēyiin.”

¹⁶ Kukētyi :Yēesu chiichoo kule, “King'eet :chiito ake kuyey saakweet nyēē wōō ānkukuur biiko chēē chaang' kukwa saakwaanaa.

¹⁷ Yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikyoomēē saakweet, kōōyookto motwooriintēēnyii wokumwoochinoot bichoo kukwa.

¹⁸ Nteenee kitoow :ake tukul ām bichooto kusoom nyoooyeetaab kaat kuuyu kimēēmuuchē kuchō. Kimwooy :ake kule tākumiitē kumārārē mbareet nyēē kitākwoolē.

¹⁹ Kulē :ake kitākwoolē yeeyiikyii taman kunyoo, kimii wokusyēēmttooy.

²⁰ Nto ake kumwooy :nyoo kule kitākōōmutiisyē kunyoo, kimēēmuuchē kut kuchō.

²¹ Yu keeyey :motwooriintoonoo kaa, wokumwaayta riirikaab bichoo. Yu kakas :chiitaab kayta kuu nyooto, kunyēēr. Kōōyookto motwooriintēētēkyi kubuntootēē kēēlwookik choo wōōyēch āk choo minkēēch ām *kiriinkēēng'waa wokukuroot chii ake tukul nyēē banan nto nyēē sōnkōchoot nto nyēē ing'woolē ākoo nyēē korat.

²² Ānkoo kiyey :chiichooto kuu nyooto, kitakubaraay :kōōto.

²³ Kumwoochi :chiichoo motwooriintēētēkyinyii subak kule, 'Āmāchē tāwēēkuurootēē biiko alak kukwaanaatee rōōrōōkiisyēk tukul chēbo yēēmoonii. Kany kuchō :chii ake tukul nyēē 'kēētuyēē nto anyuun koonyiit kōyi.'

²⁴ Māmii :chii mbo akenke ām bichoo /kōsimkēēkuur nyēē makucharee kiy mbo kisich nyoo /kōōkēyēytoochi.”

Yoo sukuyēk :chii rubiintēētaab Yēesu

(Mataayo 10:37-39; 5:13; Māārko 9:50)

²⁵ Yooto tukul, kimii kurubootē :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kuweech keey :Yēēsu kukas bichoo ānkumwoochi kule,

²⁶ “Chii ake tukul nyoo mächē kuruba, kumächāktōōs kuchama kusiir wōlēē chāmtooy kwaan, kaamet, koorkeēnyii, lōkōkyii, mbo ng'eetaabkaamet nto mbo cheebkaamet ankuchamta mbo soboonnyii kubo anii. Yoo māwuu nyoo, māyēku rubiintēenyuu.

²⁷ Māmii :chii nyēē imuuchē kuyēk rubiintēenyuu yoo kamamuyta ng'wooninto nyēē mākunyōōr kubo anii.

²⁸ Ng'oo ām akweek :nyēē imuuchē kuteech kōōto yoo mǎnēēbuur ng'wēny ānkōōyit tukuuk chēē boonto yoo yēmē kutēēksēē?

²⁹ Yoo -kāmēēyit, kōōmuuchē kutoow tēēksēēt nto mii kwēēn āk kwēēn, kurār :tukuuk. Yooto, mākuroorchi :biiko kule,

³⁰ 'Kookas murooniin, kosyeem kutēēkso, nteenee kōsimkurārchi :tukuuk kumanaayit :kōōto teket.'

³¹ Nto, māmii :bāytooyiintō nyēē imuuchē kurat keey kule kuwo booryēt, yoo mǎnēēbuur ng'wēny āk biikaab kōōkwēēnyii. Mākyiintōōs kukas yoo imuuchē :lukēēnyii nyēbo murēnik kisyēērōōk taman, kōōbēl buunik kisyēērōōk tibtem.

³² Yoo kāsē kule mēēmuuchāktōōs, kumächāktōōs kōōyookto alamaalyeet wokung'ālōolchi buunik kutākumii wōlēē lōō sukung'eet kōōchoomnyo keey.

³³ Kunyoo, chii nyoo mächē kuyēk rubiintēenyuu, māmāchāktōōs kuyētyi keey soboon-taab kōōrooni.

³⁴ Karaam :muunyeet.* Nteenee yoo kaakumiyatiit, mēēbērē tākumii wōlēē /kēyēytooy sitakuramiit.

³⁵ Muunyeet nyoo -meekukaraam, mēēbērē /tākēyēyēē kiy. -/Mākiisēērēē mbo mbareen kule sukooner āmiik. Yoo kaakumiyatiit :muunyaanaa kumächāktōōs /kēēluluko. Nyoo yēbē yit, kukas.”

15

Kēēchiryo nyēē kibot

(Mataayo 18:12-14)

¹ Kimii :yēē kikwoonchinē Yēēsu :kāruruukikaab *syuuruut chēē chaang' āk biiko alak chēē kiyēyootē ng'al chēē miyootēch. Kibokuyēbchinē yit :bichoo kiyēē kiinēētē :Yēēsu.

² Yooto kōōng'unyng'uunyiiis *:Farisaayek āk kānēētikaab kiruutēk kumwooyē kule, “Ntēē toochē :chiichi biich chēē kibng'ōōkisiis ānkwoomiisēē :tukul?”

³ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule,

⁴ “Yoo iboontē kēēchiirēkuuk bokol ānkubot :akeenke, ibākookyinē oob chuut tāmānwookik sokool āk sokool yeechey ankuweecheeng'aate nyoo kābotē?

⁵ Nto yoo 'kēēnyōōru, ikālābchinē oob buuy ānkiichōōntē kaa ām ng'erekweek?

⁶ Yoo 'keeyit kaa ii, ikuurē oob chōōrōōnuutēkuuk āk laatoosyekuuk ānkubōōng'erēkiisēē :tukul kuuyu 'kēēnyōōru kēēchiiryoonoo?

⁷ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēny, makung'erech :nkinee Yēyiin kubo choolwookiintēēt akeenke nyoo kākēt keey kusiir biiko tāmānwookik sokool āk sokool choo kuurē keey kule churtootiin āmāmāchē kule kuweek.

Beesyaa nyēē kiisuuyto

⁸ Nto yoo boonto :cheeyoosya beesaanikyii chēbo koomānuut ānkōōsuuyto :akeenke, tābē oob taariit ānkōōbuuch kōōto tukul kuchēēng'so kut kunyōōr beesyaantaanaa?

⁹ Ara yoo kākunyōōr ii, kuurē oob chōōrōōnuutēkyii āk laatoosyeyii ānkubokung'erēkiis tukul?

¹⁰ Ām kēēlto nyēē wuu nyiitēny, mākung'erēkiis *:malayikaanik, yoo kaweech :choolwooki-intēēt akeenke.”

Wēēro nyēē kibot

¹¹ Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiboono wērkiyii āyēēng'.

¹² Kimii :yēē kimwoochi :wēēriit nyēē mining' kwaan kule, 'Abayya, āmāchē irōōbwoo tukuuk chēē cheechuu.' Kucham kwaan. Kunyoo, kirōōbchi wēēriit nyēē wōō cheechii ānkurōōbchi nkinee nyēē mining' cheechii.

¹³ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng'eri, kunam :wēēriit nyi ki mining' cheechii ānkuwēēchi keey kōōr nyēē lōō. Kiwokwaamee tukuuchoo tukul keelat.

¹⁴ Kichō :kēmēwuut kōōroonooto nyēē /kikēēbālē keey keelat. Kyaam wēēroo :kēmēwuut.

¹⁵ Kunyoo, kuwo kaytaab chiito ake am kōōroonooto ankuwokusaaysaay kule kōōbuurto keey sukuyēchinē yiisyō ake tukul. Kōōkoochi :chiichoo kuriibē tōōrōōk.

¹⁶ Māmii :chii nyēē kiikoochi kiyēē kaam kunyoo, kilal :kēmēwuut kut kuriik kwaam āmiikaab tōōrōōk.

¹⁷ Koosotee keey ānkulē, 'Ntēē nyōōru :motwoorikaab baabaanii āmiik chēē yēmē kwaam kut kung'ēt :alake. Am nee sukubakachaa :kēmēy am wōli?

¹⁸ Kaykay ayeey kaa ānkuwāāmwoochi baaba kule: Kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ākoo inyiing'.

¹⁹ Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung', nteenee iyiboo kuu motwooriintēng'uung' ake tukul.'

²⁰ Yu keewaany :wēēroo koosoot kuu nyooto, kunam baanta kooyey kang'waa. Yu makuyit kaa, kutoobēn :kwaan. Kōōnkēt kule ākoo ki wēēroonyii. Kukāsyi kiisayta ankulabat wokutorooch.

²¹ Nteenee kumwoochi :wēēroo kwaan kule, 'Baaba, kyāāchoolwookēnchi Yēyiin ānkāchoolwookēnchiing'. Māyēmāktōōs tāāyēku lakwang'uung'.

²² Kumwoochi :kwaan motwoorikyii kule, 'Ōyibu areet akenke sireet nyoo karaam am tukul, kimoorineet āk kwēyōōnik ānkōōlookyi wēēri.

²³ Ōkwēru wuunweet nyoo neraat kēyēēnkyi. Māchāktōōs kēng'ērēkyi

²⁴ kuuyu ākoo tākusoboot :wēriinyu nyi kyāābērē kiikume. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw'. Nto yityo, /kēētoow /kyaam saakweet.

²⁵ Yooto tukul kimiitē :wēēriit nyēē wōō mbareen kuyēyiisyē. Nto yu rōōtu kaa, kukas kutyēēntōōs :biiko.

²⁶ Kukuur motwooriintētē ake ankuteebēe kule, 'Nee :nyi mii kutyēēnchinē :biiko?'

²⁷ Kukētyi :motwooriintoonoo kule, 'Kāākōōyēēw :ng'eetaabkoomēt kuchāmē keey, kunyoo kayeeny :kōōn wuunwaanaa koneraat kwaam :biiko kung'ērēkiis.'

²⁸ King'woonchi wēēroo ki wōō kut kutay kōōwut kō. Kuchō :kwaan saang' anku-chokusaaysaay kule kuwo kō.

²⁹ Nteenee kumwoochi kwaan kule, 'So, abayya! Kwāāyēwuung' :anii yiisyēēt am kēnyiyisēk chēē chaang' nyēē mānāākēwēnyoon amēēbērē 'kiikōōnoo mbo kwesta abay-baayee keey :nkanii āk chōōrōōnuutēkyuu.

³⁰ Nto yu kēyēēw :wēēring'uung' :nyi kiwokwaamee tukuukuuk keelat kōōbootyi chēēmurēniis, neennyi kāchēyēēnkyi wuunwa nyēē kōnāmē :koong'ta am biiy ing'ērēkyi.'

³¹ Kukētyi :kwaan kule, 'Wēnyoo, kēēboontē keey :acheek āk inyiing' kwaak, anku nyeng-uung' :kiy ake tukul nyēē āboontē :anii.

³² Āboontē man ayey saakwaani, kuuyu kikeēbērē kiikume :ng'eetaabkoomēt, neennyi ākoo tākusoboot. Kikiikubot, neennyi kāākōōyēēw'."

16

Kāāyyoong'iin nyēē ki ng'oong'ook

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, "Kimii :chiito ake nyēē ki mokoryoo nyēē kiboono chiiinyi nyēē kiyyoonkyinē komosta nyēē beesaanik. Kiyityi chiitaab kayta :ng'aleek kule kimii :chiichoo kwoomēē tukuuk keelat.

² Kukuur :chiitaab kayta chiichooto kuwo kō ānkumwoochi kule, 'Kwaakas ng'al chēē mā kāroomēch am wōlēē imiitē. Kunyoo, amāchē ichōb kiy ake tukul nyēē karaam, kuuyu āmiitē wāāyyoong'tiing' am yiisyēēt.'

³ Koosotee keey :chiichoo yu /kābokēēmwoochi kuu nyooto ānkulē, 'Kāāboot yiisyēēnyuu! +Maayey nee? Ntēē -māāboontē nkur chēē sitaayeyaatee yiisyōōnuut chēē nyikiisēch -āmāāriiku soomsēēt.

⁴ Aay, kāānkēt wōlēē ayēytooy yoo sāānyōōru chōōrōōnuutēk chēē sukuriibo yoo kāāboot yiisyooni.'

⁵ Kikuur biiko choo kiboono bēsēntaab mokoryoonoonoo. Yooto, kuteebēe nyēē kibo taay kule, 'Kēēyoochiing' ata?'

⁶ Kulē :nyoo, 'Mwaaytaab *musēyтуuniit wōōnkiichēk bokol.' Kulē :kāāyyoong'iintoonoo, 'Man, kunyoo, isir kule konom.'

⁷ Kuteebēe nyēē kiikēēre kule, 'Ntēē inyiing' /kēēyoochiing' ata?' Kulē :nyoo, 'Nkoonuuk kuniyaanik bokol.' Kumwoochi nyoo nkinee kule, 'Isir kule tāmānwookik sisiit.'

⁸ Kumwooy :mokoryoonoonoo kule, 'Ntēē ākoo ng'oong'ook man :chiichi.' "

Kunyoo, kumwooy :Yēesu kule, "Inkētē keey :biikaab kōōroni am wōlēē yēytooy tukuuk-waa kusir wōlēē inkētitooy ichēek :biiko choo kiikunyōōr lēbkēēyēētaab Yēyiin."

Māchāktōōs /kēēyēyiisyēē beesaanik am kēēlto nyēē karaam

⁹ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Ōyisunēē beesaanik chōōrōōnuutēk chēē ām lētuunoo, yoo kāākuyēk buch :beesaanik, +mabokutaachaak ōminy kooriikaab kibchuulyo ām Kaab Yēyiin.

¹⁰ Chii nyoo /kiikoosēē keey ānkuriibē tukuuk chēē ng'eri, kuriibē nkicheek chēē chaang'. Nto nyoo -/mākiikoosēē keey āmāriibē tukuuk chēē ng'eri, kumāriibē mbo tukuuk chēē chaang'.

¹¹ Nto yoo -mōōriibē tukuuk chēbo mokornoontiitaab kōōrooni, ku ng'oo :nyēē mā kuchāmwook ōriib mokornoontiitaab soboontaab Tāmirmiryēēt.

¹² Nto yoo -mōōmuuchē ōriibchi biiko alak beesaanikwaa kubo nee / kēēkōōnok chēēkwook?

¹³ Māmii :chii nyēē imuuchē kōōmēlchiin kirōkōōn āyēēng' kuuyu ākoy kulay :ake. Kunyoo, mēēmūchāktōōs /kiinoomnyo yiisyēētaab Yēyiin āk muchastaab beesaan.”

Ng'aleek alak subak chēē kimwooy :Yēesu

(Mataayo 11:12-13; 5:31-32; Māārō 10:11-12)

¹⁴ Yu kakas *:Fariisaayek alake kiyēē kimwooy :Yēesu, kuroorchi, kuuyu kicham :icheek beesaan miisin.

¹⁵ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Ōyēyē keey :akweek kule ōchurtootiin ām taayeetaab biiko, nteenee inkētē :Yēyiin tuuyintaab moo nyēē kyoowung'te keey. Kiyēē yibē :biiko kule bo koomānuut, ku buch ām wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁶ Kumanaachokwamaataat :Bātisāniintēēt Yoowaana lōkōōywēk, ki siruutēk choo kikōōnu *:Muusa āk lōkōōywēk choo kiyibu *wōōrkooyik :chēē /kikyoomu. Kung'eeteē kachō :Yoowaana ākoy ra, lōkōōywēk chēē /kyoomtootē ku chēbo Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Nteenee mii :biiko chēē chaang' kwiilē.

¹⁷ Imuuchē kubot :barak āk ng'wēny nteenee mābotē :ng'ālyoontēēt mbo akeenke ām siruutēchoo.

¹⁸ Chii ake tukul nyoo kakwet koor kēēnyii ankoomut ake, kaakubar kooyēyto. Nto nyoo keemut koorko nyēē kaakukwet :saanteenyii kāākōōntosuur :nyoo kooyēeyoo.”

Lasaaro āk chii nyēē kiboonto bāyit

¹⁹ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “Kimii :chiito ake nyēē kiiloochē sirooy chēē kāroorānēch chēbo āliisyō nyēbo barak. Kikicham :chiichi kuyēyē sookwoonuut āk tukuuk chēbo leles.

²⁰ Nteenee kimii :ake nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kisyēnunoot ām ng'woowōōk miisin. /Kikikiimukoonchi kaytaab mokoryoontoonoo kurkat.

²¹ Kumii yooto bo kurkat kubērē nto nyōōr mbo seeserik, kukwoonii :ng'ōōkiik bokumēēlē ng'woowōōk.

²² Nto mii lētuunoo chokume :Lasaaro. Kuyib *:malayikaanik wokōōbuurt keey *Abraam. Nyēē mā tyaa, chokume :nkinee chiichoo kiboonto bāyit. /Keemuy,

²³ nteenee /kibokēētōōrchi tāmirmiryēēnyii wōlēē mii :maata nyēē māmīsē. Kumii wōlooto, kutoobēn Lasaaro kuboonto keey Abraam.

²⁴ Kukuurso :chiichoo kule, 'Baaba Abraam! Ntēē keewaang'taa :maata! Iriireenaa ānkiiyooku Lasaaro chokōōwutēē moorineet bēēko kutiswoo ng'elyebta.'

²⁵ Nteenee kumwoochi :Abraam kule, 'Wēnyoo, māchāktōōs inkēt kule yoo kitēēsoboot, kiinyōōru tukuukuuk chēē kāroomēch chēē 'kiimāchē, nteenee kimii :Lasaaro ng'woonin. Kunyi, miitoochi keey ra :Lasaaro wōlēē nusaat, ānkiimiitē :inyiing' ng'woonin.

²⁶ Nto subak, mii :nkōriit nyēē wōō miisin kwēēnuunyoo nyēē yoo kālē :chii ake tukul nyēē mii wōli kuchō komosaa, mēēmūchāktōōs. Māmii mbo subak :chii nyēē imuuchē kuchōōnēē komosta nyoo imiitē kuchō komosi.'

²⁷ Kumwooy :chiichoo kule, 'Baaba Abraam, mwōochinoowoo naas Lasaaro kuwo kanyoo acheek

²⁸ wokumwoochi mbo ng'eetaabiya muut kule kuriib keey /simākēētōōrchi nkicheek wōli tēē nyi :ng'woonin kōōyyiin kābēk.'

²⁹ Nteenee kukētyi :Abraam kule, 'Kany kuyēbchi yiit siruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu *:Muusa āk *wōōrkooyik.'

³⁰ Kukētyi :nkinee chiichoo Abraam kule, 'Baaba, māyēmē kuu nyoo baateey, nteenee kaykay yoo /kāākiiyookto chiito ake nyēē kiikume. Imuuchē kuwēēkiis ām miyootyēēt nyēē kiikuyey.'

³¹/Kēekētyi chiichoo subak kule, 'Yoo māmāchē raat mbo :ng'etaabkoomēt kukas kiyēē kimwooyē :Muusa ākoo wōorkooyik, ku mākoy kukāsyi chii ake tukul nyēē kang'eete meet.'

17

Kentaayeeet āk nyooyeetaab kaat

(Mataayo 18:6-7, 15, 21-22; Māārko 9:42)

¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Mii :biiko chēē makuken biiko alak kutaya, nteenee mākung'woonchi sōō kule nee chii nyoo kakenta ake.

² Misyyinē /kēērātyi chiichoo rwaā nyēē wōō kaat /ānkēētōrchi araaray kuling'ta, kusiir yoo kātākēnē biikyuu choo tākukuskus ām kāāyēnēēt.

³ Kunyoo, ōriib keey!

Yoo kāyēwuung' :ng'etaabkoomēt ng'alyoo nyēē miyaat, iburyoong'tē. Nto yoo kāchokusooming' nyooyeetaab kaat, inyōōchi kaat.

⁴ Ānkoo kāyēwuung' nyēē miyaat kunyil areet tisab ām bēsyēēt ānkuchōōnii yooto tukul chokusoome nyooyeetaab kaat, inyōōchinē."

/Kiikoosēē keey Yēyiin/ānkēēkāsyyinē

⁵ Nto mii yoo, kumwoochi *lēbkēēyik Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, teeyeyeech kiikaasee keey Yēyiin miisin."

⁶ Kukētyi :Yēesu kule, "Nto ōtynyē mbo kaakaaseet nyēē kisich nyēē tēē kēbuswoontēētaab *aritaaliit, nto imuuchē kukāsook mbo :mōkōywooni, yoo kōōmwoochi kung'ēewunēē keey tiikiit ankuwokuchaan keey araaray.

⁷ Imuuchē :chiito kuboonto motwooriintēenyii nyēē ākiisyē nto nyēē ibātiisyē. Nto yoo kārōōt kaa, māchāmchinē :mokoryoontēenyii simkwoomiis,

⁸ nteenee mākāktōōs kubay mokoryoontoonoo kurook. Yoo kaakoowaany :mokoryoontēēt āmiisyēēt, mākwoomiis :motwooriintēēt.

⁹ -/Mākeēbirchinē kōōnkōy kuuyu kayey kiyēē /kākēēmākyinē.

¹⁰ Kunyoo, yoo kooyey :akweek kiy ake tukul kuu wōloo /kēēmāktooy, ōmwooyē kule, 'Yiisyēenyoo :nyooto.'

/Kiirāroochē chii nyoo ikoosēē keey Yēyiin

¹¹ Yu katas taay :Yēesu ākoo rubiikyii kumii kutākyinē keey Yēerusālēēm, kuyit yēē kibo kiyōtēētaab yēēmēētaab Kalilaaya ākoo kōōrēētaab *Samaaryaa.

¹² Yu kayit saang'ta ake nyēē kimii yooto, kukas biiko alak taman chēē kiboonto *makereenik. Kimāmāchē :bichoo kulēēkityi Yēesu.

¹³ Kukuur Yēesu kule, "Mokoryoontēēt Yēesu, ankiiriireeneech."

¹⁴ Kumwoochi :Yēesu bichooōt kule, "Bōōboorchii keey kibkōrōs." Kuba :bichoo. Nto kumii kēēltaab too, kukas keey kule kāākusobcho!

¹⁵ Kooyey :akeenke wōloo kimii :Yēesu ānkusilto Yēyiin kukuurchinē barak.

¹⁶ Kukurutony ānkuyim kutiiny :tokochta ng'wēny ānkubirchi Yēesu kōōnkōy ānkoo kibo kōōrēētaab *Samaaryaa :chiichi.

¹⁷ Kumwooy :Yēesu kule, "Kāmā taman :bichoo kāāsōobē? Mii ānō :chuut sokoolu?"

¹⁸ Ntēē sukōōyēew naas nyi :soboyiintō akeenke chokubirchi Yēyiin kōōnkōy?"

¹⁹ Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, "Ing'eet ānkiiwēēchi keey. 'Kēēsob kuchurta kuuyu 'kēēkoosēēnoo keey."

Wōlēē chōōntooy :bāytooyiisyēētaab Yēyiin

²⁰ Nto mii yoo, kuteabee *Farisaayeeek alake Yēesu kule, "Chōōnii āyu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin?" Kukētyi :Yēesu kule, "Māmii :kiyēē ibooru yēē chōōnii :bāytooyiisoonoo kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek.

²¹ Māmii mbo :chii nyēē mākumwooy kule, 'Ong'nyiin' nto 'Ong'nyi.' Ntēē ōboontē keey kēny Bāytooyiisyēētaab Yēyiin."

Kurubta keey āk yoo iyēēwu :Yēesu

(Mataayo 24:26-27, 37-41)

²² Kutas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, "Makukwa :bēsyōōsyēk chēē +moomwaay kule nto āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii. Nteenee -mōōkāsoo.

²³ +Mōōkāse /kēēmwooyē kule, 'Kāākōōyēēw! Ong'nyiin mii yuun!' nto 'Ong'nyi mii yu!' -Moobe kule boocheeng'aataa,

²⁴ kuuyu mābotwook yoo kāāchōō. Makukerkeyiit yoo keewech kulebkeyiit :kōōrēēt tukul.

- ²⁵ Nteenee +maanyalil kurook nyēē -/mākyyoomu ankutaya :biiko choo -mēēyēnwoo.
- ²⁶ Makukerkeyiit mbo :yoo kariik kōōyēēwunēē :Wēritaab Chii āk bēsyoōsyēchoo kibo Noowa.
- ²⁷ Kyoomiisyē yooto :biich ānkuyyēēsē ānkōōmutiisyē ākoy bēsyoonoo kiiwutē :Noowa āk biikyii mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kuchō :taambiliilyeet kōōrēēt tukul nyēē kiimukuus biich.
- ²⁸ Makukerkeyiit mbo subak ākoo bēsyoōsyēchoo kibo Lōōt. Kiwuulyootēē :biiko yisyoōnuutēkwaa kuu kwaak kwoomiisyē ānkuyyēēsē, kiyēyē mung'aareeng'waa, kichoonsē ānkutēēchē kooriikwaa
- ²⁹ ākoy bēsyoōt nyoo kibākooktooy :Lōōt Sōtōm. Yooto, kuroong' :Yēyiin ayaanteet ake nyēē layaat ām barak nyēē wuu roob. Kiimukuus biiko tukul.
- ³⁰ Makunyach biich nkinee *Wēritaab Chii ām kēēlto nyēē wuu nyooto.
- ³¹ Yoo kanyoorta :ng'aleechu chii saang', -meeyeyē kō wokōōruruuch tukuukyii ameyeyey kaa mbo :choo mii mbareen.
- ³² Okasee kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :cheebyoosyeetaab Lōōt.
- ³³ Nyoo kāyēētyi keey soboontaab kōōrooni, mākōōboot soboonnyii bo kibchuulyo. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.
- ³⁴ Yoo mii :biiko āyēēnku kuruuytōōs yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.
- ³⁵ Nto yoo mii :kooru āyēēnku kung'oosyē ām yēēt akeenke, +/mākēēyib akeenke /keebakaakta ake.*"
- ³⁷ Kuteebēe :rubiik Yēēsu kule, "Mokoryoontēēt, +makeenyooitiing' ānō?" Kukētyi :Yēēsu kule, "Yoo mii :mōtōōng'wēk, kumii yooto :muuswēk."

18

Muytaayēet :kirkit

- ¹ Nyēē mā lōō, kumwoochi :Yēēsu rubiikyii wōlēē kimāchāktōōs kusooytooy ākookoy ānkumuytooy.
- ² Kimwoochi kule, "Kimii :chiito ake kiriinkēēt ake nyēē kiitiilē ng'al ām kōōk. Kimēēywēyē :chiichoo Yēyiin āmākoonyitē biiko.
- ³ Kimii :nkinee cheebyoosyeet ake kiriinkoonooto nyēē ki musuk. Kiwēētii :cheebyoosyaanaa wōlēē mii :chiichoo kibtaman kumāchē kule /kēēyēytoochi ng'aleekyii.
- ⁴ Kikwētyi ng'aleekaab cheebyoosyaanaa nyēē lōō. Nto mii lētuunoo kumwaayee moo kule, 'Ānkoo -māāywēyē :anii Yēyiin nto chii ake tukul,
- ⁵ +māāyēchi cheebyoosyaani manta, kuuyu kaakootaaraa kōōyiimsētoo mēt.' "
- ⁶ Kumwoochi :Yēēsu rubiikyii kule, "Yoo imuuchē :choolwookiintō nyēē wuu nyoo kuyēchi cheebyoosyaanaa manta ii,
- ⁷ /bokeemwa nee Yēyiin? Muytoochinē kut kukas kule kāyēchi manta biikyii choo sooyē inee kibtaman.
- ⁸ ! Kāāmwoowook, yoo kāākuyityiin, mākuyēchi biikyii manta areet akeenke. Nteenee kany ateebeenaak: Ata :biiko chēē makumuyta kut ayitu :anii *Wēritaab Chii, ānkāānyōōru kōōkoosēēnoo keey?"

Māyib keey :chii barak

- ⁹ Nto mii yoo, kurārchi Yēēsu ng'alyoo biiko alak chēē kikuurē keey kule churtootiin ānkimōōntooy biich. Kimwoochi kule,
- ¹⁰ "Kimii :biiko alake āyēēnku chēē kibokusaay ām *Kōōtaab Yēyiin. Ki *Fārisooyiin :ake, nto ake ku kāāruruukiin bo *syuuru.
- ¹¹ Kichō :Fārisooyiintonoo taay ankusaay kule, 'Yēyiin, ābiruung' kōōnkōy, kuuyu -māāyēku choolwookiin kuu wōloo wuunto :sāsiik, kibrōkōsiis, choo mārtootē āk mbo kāāruruukiintoniini bo syuuruut.
- ¹² *Ākirē āmiisyēēt areet āyēēng' ām wiikiit ānkāākooytooy akeenke ām taman nyēbo kiy ake tukul nyēē ānyōōru.'
- ¹³ Nteenee kikiyyo :kāāruruukiintonoo bo syuuruut wōliin bo lēt. Maneemuuch kukas barak, kusooyē, nteenee kinam keey kwermēt ankuriiree keey ām wōlēē mii :Yēyiin kumwoochinē kule, 'Baaba Yēyiin, iriireenaa anii nyi kyāāchoolwookēn.'
- ¹⁴ ! Kāāmwoowook, chiito nyēē kiyeey kaa /kukāākēēnyōōchi kaat ku kāāruruukiintonoo bo syuuruut nyoo kiyibē keey ng'wēny āmēēbērē Fārisooyiintonoo. Kunyoo, chii nyoo yibē keey barak +/makiichuchuuk, nto nyoo yibē keey ng'wēny, +/mākiitōōr."

Ng'oo :nyēē nyoolchinē bāytooyiisyēētaab Yēyiin?
(Mataayo 19:13-15; Māārko 10:13-16)

¹⁵ Nto mii bēsyeēt ake, kōōmutyi :biiko alake Yēesu lēēkōōk chēē minkēēch kumāchē kule kutiinyēē āwunnyek ānkōōbēruur. Yu kakas :rubiik bichoo, kōōburyoong'to.

¹⁶ Nteenee kimwooy :Yēesu kule, “Ōbāroochi lēēkōōy kukwa wōlēē āmiitē, kuuyu biiko chēē wuu chuutēchu :chēē nyoolchinē Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, mākyo kōōwut Bāytooyiisyēētaab Yēyiin :chii nyoo mächāmtooy Bāytooyiisyoonoo kuu lōkōchoo.”

Wuuy kōōwut :chii nyēē boonto bāyitit Kaab Yēyiin
(Mataayo 19:16-26; Māārko 10:17-27)

¹⁸ Yooto, kuchōōnchi :kāāntōōyiintēēt ake nyēbo Yuutayeek Yēesu ānkumwoochi kule, “Kāānēetiin iyēku chii nyēē karaam! +Maayey kule nee sāānyōōru *soboontaab kibchuulyo?”

¹⁹ Kukētyi :Yēesu kule, “Kēēsōōtyēēchoo nee siimwaay kule akaraam :anii? Ntēē Yēyiin nkit :nyēē karaam!

²⁰ Ābērē kiisuman kiruutēkaab Yēyiin choo kikōōnu :Muusa choo mwooyē kule, ‘-Meemarte, -mēērumiisyē, -mēēchōōrsē, -mēēmōlōlchi chii ng'ālyoo. Koonytit kōōn āk koomēt.’”

²¹ Kumwooy :chiichoo kule, “Ānkētē tukul choo 'keemwaay. Kyāākir kung'eetee āmining!’”

²² Kumwoochi :Yēesu chiichoo kule, “Botuung' :kiito akeenke. Wee-alte kiy ake tukul nyēē iboontē ānkiiyēētyēēchinēē bānoonik. Yoo 'keeyey kuu nyooto, irubwaa. +Mēēnyōōru bāyitit nyēbo man ām Kaab Yēyiin.”

²³ King'woonchi :ng'aleechaa chiichoo, kuuyu kiboonto bāyitit nyēē wōō.

²⁴ Yu kakas :Yēesu wōlēē kāwēeto :chiichoo, kumwooy kule, “Wuuy sōō kule nee kucham :biiko choo boonto bāyitit Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

²⁵ Nyumnyum mbo kubuntēē * :tembes koong'taab sintaaniit kusiir kōōwut :chiito nyēē boonto bāyitit Kaab Yēyiin.”

²⁶ Kumwooy :biiko chēē kikas ng'aleechaa kule, “Ara ng'oo, naas, :nyēē imuuchē / kiiraraach?”

²⁷ Kukētyi :Yēesu bichoo kule, “Kiyēē mēēmuuchāktōōs ām wōlēē mii :biiko, kōōmuuchāktōōs ām wōlēē mii :Yēyiin.”

Kiyēē nyōōru :biiko choo kaakurub Yēesu
(Mataayo 19:27-30; Māārko 10:28-31)

²⁸ Kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Kas kookeebakaakte :acheek tukuukyoo tukul ankeerubiing'?”

²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, chii ake tukul nyēē kaakubakaakta kooriikyii, koorkeēnyii, mbo ng'eetaabkaamet, kwaan āk kaamet nto lōkōkyii kubo yiisyēētaab Yēyiin,

³⁰ mākōōkoochi :Yēyiin chēē chaang' raat kusiir choo kōboonto. Mākunyōōr mbo *soboontaab kibchuulyo ām kōōrēēt nyoo chōōnii.”

Nyēbo sōmōk kung'āloolēē :Yēesu meenyii āk ng'eeteenyii
(Mataayo 20:17-19; Māārko 10:32-34)

³¹ Kuwēeto :Yēesu rubiikyii choo ki taman āk āyēēng' komos ānkumwoochi kule, “!Kookas, kēēmiitē kēēbēēti Yēērusālēēm. Yoo kakeeyit wōlooto, mākuuyitiin man kuu wōloo kiki-ikung'oorta :wōōrkooyikaab Yēyiin kēny kurubta keey ākoo *Wēritaab Chii.

³² +/Makeenam /ānkiiyokoochi biikaab Rooma chēē mākōōntosuur, kung'utyi,

³³ kubirsēēt kulālchi ankubakach. Nto mii bēsyeētaab sōmōk, kung'eetee meet.”

³⁴ Maneemuuch :rubiik kōōnēt kiyēē kimii :Yēesu kung'āloolēē. Kiiyeelaat :ng'ālyoontēēt.

Kiisooob :Yēesu cheebkoraatyaa
(Mataayo 20:29-34; Māārko 10:46-52)

³⁵ Yu kikiikuriik kuyit :icheek *kiriinkēētaab Yēerikō, kunyōōr cheebkoraatyaanteet ake nyēē kisoomsē ām kēēlto komos.

³⁶ Yu kakas :cheebkoraatyaanaanaa bōlātēētaab biiko chēē chaang' chēē kikēēytooy, kumwooy kule, “Ng'oo :bichu mii kung'āloolootē ēē?”

³⁷ /Kēēmwoochi kule Yēesu nyēbo Nāāsārēēt nyēē kimii kumurē yooto.

³⁸ Kukuurchinē :chiichoo barak bakeenke kule, “Yēesu, *Mōchōkōrēētaab Tāwuti, iri-ireenaa!”

³⁹ Kōōburyoong'to :biiko chēē kimii taay kule kusiis. Nteenee kikuurchi barak miisin kule, "Mōchōkōrēētaab Tāwuti, ankiiriireenaa!"

⁴⁰ Kōōyoo :Yēēsu ānkumwoochi biiko kule, "Ōrēētoonuu baa chiichoo kuchō yu." Yu /kakiyiyiit, kuteebēē :Yēēsu kule,

⁴¹ "Imāchē āyēwuung' nee?" Kulē :chiichoo, "Mokoryoontēēt, āmāchē akaste."

⁴² Kulēēnchi :Yēēsu, "Kāākiisooobiing', kuuyu 'kēētinyē kaakaaseet. Kunyoo, ikaste."

⁴³ Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, kukāstooy :chiichooto bakeenke ānkuwēēto keey Yēēsu kusiltootē Yēyiin. Kisilto nkicheek :biiko tukul Yēyiin choo kikāsē ng'aleechaa.

19

Yēēsu ākoo Sakaayo

¹ Kitas taay :Yēēsu āk rubiikyii ankuyit Yēērikō.

² Kimii :chiito ake wōlooto nyēē /kikēēkuurēē Sakaayo. Ki kāāruruukiintēētaab *syuuruut nyēē wōō ānkiboonto bāytit nyēē wōō miisin.

³ Kisyeeem :Sakaayo kule kukas Yēēsu, nteenee kimēēmuuchē, kuuyu ki chaang' :biiko, nto subak kibar :nwookinto.

⁴ Yu kakas kuu nyooto, kulabat taay ankuwokulaany mōkōywēēt ake sukukas Yēēsu nyēē karaam.

⁵ Yu kayit :Yēēsu yooto, kukas barak ānkumwooy kule, "Sakaayo, rēku baa areet akeenke, kuuyu āyēku ra toontēēng'uung'."

⁶ Kukāsē :Sakaayo kuu nyooto, kurēku areet akeenke ānkuwēēto keey Yēēsu ākoy kanyii nyēē kabaybayiit miisin.

⁷ Nteenee mānāāng'ērēkyi :biiko alake ng'aleechaa. Kiing'unyng'uunyyiis kule, "Nto yu kāruutoochi :Yēēsu chii nyēē tinyē ng'ōōki kuu nyi?"

⁸ /Kēēmii /kyoomiisyē, kōōyoo :Sakaayo ānkumwooy kule, "Mokoryoontēēt, +māānēmu kisi-incheetaab beesaanikyuu ānkāākoochi bānoonik. Nto yēē ākoo mii :chii nyēē kyāānēmunēē cheechi chēē chaang' kusiir chēē /kikēēmāchēē āruuchootē syuuruut, +māāyookyi kunyil ang'wan ām choo kyaa-am."

⁹ Kumwooy :Yēēsu kule, "Kāaikiiraraach ra kayi, kuuyu kēēkoosēē keey :chiichi Yēyiin kuu Abraam.

¹⁰ Kyāāchōōnii :anii, *Wēritaab Chii, chāāchēēng'ootē ānku chāārāroochotē biiko chēē kiikubootyo."

Iyēyiisyēē nyēē karaam kiyēē /kākēēkōōning'

(Mataayo 25:14-30)

¹¹ Kibērē :biiko chēē chaang' tōōs mākubāytooyiis :Yēēsu yoo kayit Yēērusālēēm. Nteenee mēēbērē kimii wokuyēyāktōōs kuu wōloo kiisōōtitooy :icheek. Nto kumii :Yēēsu tākōōmuunyē, kumwoochi biiko kule,

¹² "Kimii :mokoryoontēēt ake nyēē kimāchē kuwo kōōrēēt ake nyēē kilōō, /bokēēng'oobchi kāāmuukēyēēkaab bāytooyiisyēēt sichokubayta kōōrēenyii.

¹³ Kumānāāwo, kukuur motwoorikyii taman ānkōōkoochinoot chii ake tukul beesaanik chēē tēē chēbo ake. Kimwoochi chii kuyēyiisyēē laatat nyeenyii kubās keey ākoy bēsyēēt nyēē kēēyēēwunēē :inee.

¹⁴ Nteenee kitay :biikyii. /Kikiyyookto biiko alak wokumwaayta kule māmāchē :icheek bāytooyiintonoo.

¹⁵ Yu kēēyēw :chiichoo ām ruutooy /kukaakeeng'aab kuyēk bāytooyiintēēt, kukuur motwoorikyii taman choo kiikoochinootē beesaanik chokōōboor :chii ake tukul laatat nyeenyii nyēē kiikunyōōr.

¹⁶ Kumwooy :nyēbo taay kule kibās keey :cheechii kunyil taman.

¹⁷ Kulēēnchi nyoo :bāytooyiintēēt, 'Kuu yoo kwēeriib tukuuchoo kō ng'eri nyēē karaam, +maayeyiing' ibayte kiriinkōōsyēk taman.'

¹⁸ Kumwooy :nyēbo āyēēng' kule, 'Mokoryoontēēt, kookunyil :cheechuu muut.'

¹⁹ /Kēēmwoochi nyoo kule, '+Meebayte :inyiing' kiriinkōōsyēk muut.'

²⁰ Kookeer :ake kumwoochi bāytooyiintonoo kule, 'Beesaanikuuk :chu. Kyaaratee ankeet ankaakonor nyēē māmii :kiy nyēē kitwa.

²¹ Kyaakas kule iwuyu 'ankiicham ibirtooy biich ikēsē kiyēē kimēēchoonē ānkiiruruuchēē wōlēē mānēēyis.'

²² Yooto, kulē :bāytooyiintēēt, 'Imiyaat. Kubaring' :ng'aleekuuk nkityō. Yoo ākoo inkētē :in-yiing' kule āwuuy :anii ankyaaacham ābirtooy biich akēsē kiyēē kimāāchoonē ānkāaruruuchēē wōlēē mānāāyis ii,

²³ kwaaming' :nee simeekonoree beesaanikyuu lēnkuut sukubāsu keey? Nto 'kiiyey kuu nyooto, nto kachāānyōōru beesaanichaa kukāākutāsyi keey :kiy barak.'

²⁴ Kuweech keey :bāytooyiintonoo ānkumwoochi motwoorik alak kule, 'Ōnēmuneē nyi beesaanichaa ānkōōkoochi chiito nyoo kōtāsyi keey :cheechii miisin kusiir chēbo chuut tukul.'

²⁵ Nteenee kimwooy :choo kule, 'Mokoryontēēt, ntēē chaang' :chēē boonto :nyoo, bo nee /kēētāsyi alak?'

²⁶ Kumwoochi :bāytooyiintonoo kule, 'Kātāwuuy nyooto sinee, nteenee chiito nyoo kāyēyiisyēē kiyēē /kākiikoochi, /kēētāsyinē ake, nto nyoo māyēyiisyēē, /kiinēmuneē mbo nyooto kāboonto.

²⁷ Nteenee kurubta keey ākoo buunichoo kāākoowēkyoo keey, ōkwēru choo anku-boobakach akāsē.' "

*/Kikeetorooch Yēesu ām Yēerusālēem kuu Bāytooyiin
(Mataayo 21:1-11; Māārko 11:1-11; Yoowaana 12:12-19)*

²⁸ Yu kāyyēekunēē, kutas taay :Yēesu āk baanaa. Kimiitē :Yēesu taay kutēē yooto tukul kutāyiyinē keey Yēerusālēem. Nto yityo bokurwoowunēē Beetannyya.

²⁹ Yu kāng'ēētyēē Beetannyya, kuba nto yu kēē-āyēēchēē keey Beetfaaka ām yēē kibo Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kumwoochi :Yēesu rubiikyii āyēēng' kule,

³⁰ "Obe ākoy saang'iin. Yoo kooyit yooto, +mōōnyōōru sikiryō nyēē tāku siirwaak kurataat amanaakesen chii bēsyyēt ake. Otyaach ānkōōkwēruwo.

³¹ Nto yoo kateebeenaak :chii kule ōtyooyinē nee sikiryēēt, ōlēēnchi 'Māchē :Mokoryont-tēēt.' "

³² Kiba :rubiichoo ānkubokunyōōr sikiryoonoo kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu.

³³ Kumii kōōtyoochē, kuteebēē :biikaab sikiryēēt kule, "Ōtyooyinē nee sikiryoonoo?"

³⁴ Kukētyi :rubiichoo bichoo kule, "Māchē :Mokoryontēēt."

³⁵ Kukwaanta sikiryoonoo ākoy yoo kimii :Yēesu. Kuyitu, kōōrēēku sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkwoolyāktēē bataytaab sikiryēēt sukutēbēē :Yēesu.

³⁶ Kumii :Yēesu kuwēētii, kōōrēēkunoot :biiko alake sirookwaa chēē kikiiliiktēē keey ānkōōyiitoot kēēltaab too.

³⁷ Yu kayit :icheek yēē kyoobuksēē :kēēlto ām Lekemeetaab *Musēytuuniinēk, kutoow :biiko kusilto Yēyiin ām ng'erekweek. Kityēēnootē yooto :tukul kubo tukuuk chēbo kwōng'ut chēē kiikuyeyaan :Yēesu.

³⁸ Kikuurchinootēē :bichoo barak kumwooyē kule, "Ibēruuroot :Bāytooyiintēēt nyi chōōnii

ām kaayneetaab Yēyiin.

Chōōnēē :tāloosyyēt kibkōōnkōy.

Wōō :Yēyiin, lēyyē."

³⁹ Nteenee kimwoochi * :Farisaayeeek alake chēē kimii yooto Yēesu kule, "Kāānēētiintēēt, ānkiiburyoong'tē bichukuuk kumātākumwooy ng'aleechu."

⁴⁰ Kukētyi :Yēesu Farisaayeechaa kule, "Kāāmwoowook, yoo kāsiisyo :bichu, kung'ālōolē :rwoontōōk."

Kiriiree :Yēesu biikaab Yēerusālēem

⁴¹ Yu kātōobēn Yēerusālēem, kuriiree biikaab kiriinkoonoto kut kutēy :lōōkik.

⁴² Kimwooyē kule, "Ābērē nto ōnkētē kiyēē māchāktōōs oyey sōōnyōōru tāloosyyēt. Nteenee ōmiitē mēēnān.

⁴³ Mii :bēsyyēt nyēē mākusēētyook :buunik ānkōōkwēnkwēēnook nyēē māmii wōlēē ōchiirtēē.

⁴⁴ +/Mākiimukuus kiriinkooni āk biikyii tukul nyēē māng'ētu mbo :rwaā kukeekemeer keey ake, kuuyu kyoomoonte bārooyinto nyēē kikiikukōōnook :Yēyiin."

Nyēbo āyēēng' kukwētēē :Yēesu biiko biwuutaab Kōōtaab Yēyiin

(Mataayo 21:12-17; Māārko 11:15-19)

⁴⁵ Yu kayit :Yēesu Yēerusālēem, kōōwut biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kukwet biiko chēē kimii kwooltooy tukuukwaa ām yooto,

⁴⁶ kumwoochinē kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, ‘Bo :kanyuu saayee,’ nteenee kyooweech :akweek kuyēk chēbennyoo wōlēe wunyēē keey :sāsiik.”

Kīyēbchi yīit :biiko chēē chaang’ Yēēsu

⁴⁷ Kīnēētiisyē :Yēēsu kwaak ām *Kōōtaab Yēyiin ām bēsyōōsyēk chēē ng’eri chēē kimii kukwoonii. Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētikaab kiruutēk ākoo kāāntōōyik alak kuchēng’ē kule kubakach Yēēsu.

⁴⁸ Nteenee kimēēmuauchē kuuyu kiwoolchinē Yēēsu :biiko chēē chaang’ kwaak chēē kibokuyēbchinē yīit ng’aleekyīi.

20

*Kāāntōōyikaab Yuutayeech chēē ki kāwōōt’
(Mataayo 21:23-27; Māārko 11:27-33)*

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kumii :Yēēsu kōōnēētiisyē ānkwoomchinē biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch ām biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin, kukwoonchi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch, kāānēētikaab kiruutēk ākoo booyik.

² Kuteebēe :bichooto Yēēsu kule, “Mwoowēēch, baa, ng’oo :nyēē kikōōniing’ kāāmuukēywēēk iyey ng’aleechu?”

³ Kuwālchi :Yēēsu kule, “Kany ateebeenaak :nkanii tēēbuutyēt. Ōmwoowoo, baa,

⁴ yoo kiibātisāniisyē :Yoowaana, kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyīi wōlēe mii :Yēyiin, nto wōlēe mii :biiko?”

⁵ Yooto kuteebēe keey :bichoo kule, “Yoo kakeemwaay kule kikwoonēē :kāāmuukēywēēkyīi wōlēe mii :Yēyiin, makuteebēeneech kule ām nee simākiyēnchi.

⁶ Nto yoo kakeemwaay kule kikwoonēē wōlēe mii :biiko, makuwiireeneech :bichu tēē chu rwoontōōk kēēbēku, kuuyu kiikōōyēnchi :icheek kule ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Yoowaana.”

⁷ Yooto kulēēnchi Yēēsu, “-Mākiinkētē.”

⁸ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “-Māāmwoowook :nkanii chiichēē kikōōnoo kāāmuukēywēēk ayey ng’aleechu.”

*Kīisyoor :Yēēsu miyoōtyēētaab kāāntōōyikaab Yuutayeech
(Mataayo 21:33-46; Māārko 12:1-12)*

⁹⁻¹⁰ Kutas taay :Yēēsu kumwoochi biiko kule, “King’eeet :chiito ake kuchaan *musābiibuunēk mbareenyīi. Yu kaakuchaan, kukāsyiin āk biiko alak kule kuyēytoochi inee mbaraanaa sukubchēchiin āmiik kōōyiyiin yoo kāruryo. Nto mii yoo, kuruuto kuyēk kēny. Yu kāwokururyo :āmiik, kōōyookto :chiichoo kibo mbareet motwooriintēenyīi akeenke wokuyibchi kereeryaanteet nyēē ki nyeenyīi. Yu kayit :motwooriintonoo wōlooto kibo mbareen, kubir :bichoo /kikiikoochinē kuyeyta mbaraanaa ankukwet āmā kiy.

¹¹ Kōōyookto subak :chiichoo motwooriintēēt ake. /Kēēbir nkīnee nyoo /kiintosuur /ankeekwet āmā kiy.

¹² Kōōyookto subak ake nyēbo sōmōk. /Kēēbir nyoo, /kiikōōtēn /ānkīchuutoot ākoy tuuyta saang’.

¹³ Kōōsoot :chiitaab mbareet ānkulē, ‘Saayey nee?’ Nto mii yoo, kulē, ‘Mii :kiyēē +maayey. +Māāyooktē wērinyuu nyi āchāmē. Tōōs imuuchē kooywey ra nyiitēnyī.’ Kōōyookto.

¹⁴ Kuyitē :lakwanaa wōlooto, kukuur keey :bichooto kule, ‘Murēchu, ong’nyī :lakwataab murooniito! Okany keebakach sukuyēk :mbaraani nyēēnyoo.’

¹⁵ Yooto, kunam :bichoo wēēroo ānkukwēryoot kuwo tuuyta saang’ ankubakach.

Kunyoo ii, yoo kōōsoot :akweek chokuyēchinē nee :chiitaab mbareet bichoo?

¹⁶ Okany āmwoowook, machokubakach bichooto tukul ānkōōkoochi biiko alak kuriibchi mbaraanaata.” Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumwoochi :bichoo kule, “Bērē nto māyēyākīis :ng’ala chēē wuu choo.”

¹⁷ Kōōrōōtoot :Yēēsu ānkumwoochi kule, “Ibooru nee :siruutēkaab Yēyiin ām yoo /kikeesir kule,

‘Tolochta nyoo kitāyē :biiko

nyēē kōōkuyēk tiyēywoontēētaab kōōto.’†

¹⁸ Chiī ake tukul nyēē karyaach rwaantaanaa, +/makeetirtir. Nto nyoo kāluulchi :rwaantaanaata, kuruurumē.”

¹⁹ Yu kakas :kāānēētikaab kiruutēk ākoo mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch ng’aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kōōnkēt kule kimii buch :Yēēsu kukwērē ng’aleechaa liimō, nteenee

king'áloolēe icheek. Kukwaany keey :moo bichooto ankumach kule kunam Yēesu, nteenee kinyōkōriitu, kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

*Kibokutech :kāāntōōyik alake Yēesu sukunam
(Mataayo 22:15-22; Māārko 12:13-17)*

²⁰ Kiyyookto :bichoo yōōtiik kuba wōloo kimii :Yēesu, wokuyey keey kule churtootiin. Kimāché kunyōōr ng'ályoo nyēē keechiwiit :inee sukunam ānkōyōkoochi bāytooyiisyēētaab Rooma.

²¹ Kikwēēskwēēsānchi :yōōtiichoo Yēesu kule, “Kāānēētiintēēt, kiinkētē kule imwooyē manta, iyibē biiko tukul kwooyēēch ānkiinēētē biiko kōōnkēt kiyēē māché :Yēyiin ām kēēlto nyēbo man.

²² Mwoowēēch baa ng'ályoontooni: Karaam kēēkwēchinē bāytooyiintēētaab Rooma *syuuruut nto miyaat?”

²³ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimii :bichoo kutēchē inee. Kumwoochi kule,

²⁴ “Oboorwoo baa beesyaanteet.” Kuteebēe yōōtiichoo kule, “Bo ng'oo :mēti āk kaaynaani mii beesyaantaani?”

²⁵ Kulē :bichoo, “Bo bāytooyiintēēt nyēē wōō nyēbo Rooma.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Okoochi bāytooyiintoonoo kiinyii, nto Yēyiin, ōkoochi nyeenyii.”

²⁶ Kinam kuut bichoo :kiyēē kimwooy :Yēesu. Kunyoo, kuboty :wōlēē makunamta Yēesu kukāsē :biiko.

Ng'eteetaab meet

(Mataayo 22:23-33; Māārko 12:18-27)

²⁷ Nto mii yoo, kukwoonchi subak Yēesu :biiko alake chēē /kikēēkuurēē *Satukaayēek. Ki-iyēchinē :bichoo kule yoo kaakume :chiito, kaakume kutukul nyēē mēēbērē wokung'ēētēē meet bēsēyēt ake.

Kimwoochi :bichoo Yēesu

²⁸ kule, “Kāānēētiintēēt, kisirweech *:Muusa kiruutyēēt nyēē mwooyē kule yoo kame :chiito āmānāāsikiyiin leekwa ākoo koorckēēnyii, kōōntiyyē :ng'ēetaabkaamet koorcoonoo, sukusikiyi nyiin lēēkōōk chēē sukuroobta kōōnyii.

²⁹ Kimii :chiito ake kēny nyēē kiboonto wērikyii tisab. Yu kāwokuwōōyit :kibooreetyeet, kukēēsyoo. Nto mii yoo, kumēēchi keey nyēē mānāāsikiyi :koorkoonoo leekwa.

³⁰ Kōōntiyyis :wēēriit nyēē kirubu nyoo kimēē. Kōōbuurchiin :nkinee ākoo koorcoonoo ankume āmānāāsikiyiin āk koorcoonoo leekwa.

³¹ Kookeer :wēēriit nyēbo sōmōk. Kōōbuurt keey :nyoo nkinee koorcoonoo ankume :nkinee āmā leekwa. Kiyeyakay kuu nyooto kut kubēk :wēriichoo tukul āmā lēēkōōy.

³² Nto mii lētuumoo, kume :nkinee koorcoonoo.

³³ Kunyoo, imwoowēēch: Booyiitu ng'oo :koorkoonoo kōōyiyiin kāng'ēētyēē :bichooto tukul meet.”

³⁴ Kukētyi :Yēesu bichoo kule, “Ng'ētēē :kāāmutiisyēēt kōōrooni.

³⁵ Yoo / kaakiing'ēeteē chiū meet ānkuwo Kaab Yēyiin, mēēbērē tākōōmutiisyē nto / tākōōkimutē subak,

³⁶ kuuyu māmēē subak. Makukerkeyiitu malayikaanik ānku lōkōkaab Yēyiin kuuyu kookoong'ēeteē :Yēyiin meet.

³⁷ Nto kurubta keey ākoo ng'ēeteetaab meet, kiichuurta *:Muusa ām sōntiinoo kilāyē yoo kimwooyē kule, 'Yēyiintēētaab *Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.'

³⁸ Yoo /kakeemwa kule bo :Yēyiin anum, kōōbooru :yooto kule tākusoboot :chiichooto ānkoo kikiikume kēny. Kunyoo, kurubta keey ākoo Yēyiin, sobchootiin :biiko tukul ānkoo mbo choo kiikubēk.”

³⁹ Kulē :kāānēētiikaab kiruutēk alake, “Kēēkētu nyēē karaam, kāānēētiintēēt.”

⁴⁰ Manaatakukany :biiko kuteebaateē Yēesu subak ng'al alak kutēchē.

Ng'oo :Kāārārookiintēēt?

(Mataayo 22:41-46; Māārko 12:35-37)

⁴¹ Nto mii yoo, kuteebēe :Yēesu bichooto kikwiilē inee kule, “Ām nee yu /kēēmwooyē kule chōōnēē *:Kāārārookiintēēt kōōtaab *Tāwuti?”

⁴² Yoo wuu nyooto ii, kwaam :nee sukusir :Tāwuti ām kitaabuutaab Tyēēnwookik kule, 'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēnyuu kule:

'Itēbunēē āwunyuu nyēbo taay

⁴³ kēēbāytooyiisyē tukwaay

ānku +maawaang'te buunikuuk.'

⁴⁴ Kunyi, yoo kuurē .Tāwuti Kāārārookiintētēet kule 'Mokoryoontēenyuu' ii, kōōmuuchāktōōs kule nee kuyēk muchōkōrēenyii?"

*Kiiburyoong'to :Yēesu kiblembechiis
(Mataayo 23:1-12; Māārō 12:38-40)*

⁴⁵ Kumii tākuyēbchinē yit :biiko kiyēē kimii :Yēesu kumwooyē, kuwēēkyi keey :Yēesu rubiikyii ānkumwoochi kule,

⁴⁶ "Ōriibēē keey kāānēētichoo bo kiruutēk, -amoorub ātēbuutēkwaa. Kicham :bichu kōōloochē sirooy chēē yoo /kakeekas, /simkiinkētē kule icheek kiirwookik. Kicham mbo subak kubēesyētōotēē wōlēē chaang' :biich /sikiisuboooyotē nyēē /kākēēkoonyit. Kicham subak kulēkwēlē ng'ēchērōōk choo bo taay ām kooriikaab saayeet ānkōōmoymooyē mbo ng'ēchērōōk chēbo taay ām kaab saakwa ake tukul.

⁴⁷ Lātunootē mbo koor chēē musuuk sukuyibēē tukuukwaa. Sooyē miisin kuyēyē keey kule churtootiin. Biich chēē wuu chuutēchu chēē mākuyēchi :Yēyiin ng'al chēē bichiyyēch kusiir choolwookiin ake tukul."

21

Ng'oo nyēē kiinēm chēē chaang'?
(Māārō 12:41-44)

¹ Kutākumii :Yēesu *Kōōtaab Yēyiin, kukas wōlēē kiikoochintooy :biiko chēē ki mokorēēn beesaanik loolēēt nyēē /kikiiruruukyine beesaanik kubo yiisyēētaab Yēyiin.

² Yooto, kuchō :cheebyoosya nyēē ki musuk anki banan. Kibār :nyoo beesaanikyii chēē ki ng'eri.

³ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "I Kāāmwoowook, cheebyoosyaan musuk :nyēē kēēnēm beesaanik laatit nyēē wōō kusiir chuut tukul.

⁴ Kāng'ōmōrunēē :bichoo mokorēēn laatit nyoo kēēkooytooy wōlēē bo chēē boonto, nteenee kābār :cheebyoosyaanaa loolēenyii tukul."

*+/Mākiiturbuub Kōōtaab Yēyiin
(Mataayo 24:1-2; Māārō 13:1-2)*

⁵ Yooto, kutoow :rubiik kung'alaalee *Kōōtaab Yēyiin. Kimwooyē kule, "Kāroorānēch nyēē tyaa :rwoontōōchu /kikeetechee Kōyi bo Yēyiin! Kāroorānēch mbo nkicheek nyēē tyaa :tukuuk chu /kikēēkōōnu /kiikaraaraneē kōyi!" Nteenee kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule,

⁶ "Mii :bēsyēēt nyēē +/mākiiturbuub tukuuchu ōchōrōkyinē. +/Mākiiturbuub nyēē māmii :rwa mbo akeenke nyēē ng'ētū kukeekemeer keey ake."

*Nyāliiutēk āk wusiisyēēt
(Mataayo 24:3-14; Māārō 13:3-13)*

⁷ Yooto, kuteebēē :rubiik Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, yēyāktōōs āyu :ng'ālyoontoonoo ānkumākōōboor :nee?"

⁸ Kukētēy :Yēesu kule, "Ōriib keey -/makiiberbeeraak. Choong'ēch :biiko chēē makukwaanaat ankuyey keey :ake tukul kule inee ku kāārārookiintētēet. Mākumwoowook :alake kule, 'Kaakuriik :Mokoryoontēēt.' Yoo kāmwooy, -mōōyēnchi.

⁹ +Mookas kubārē keey :biiko ām kōōrēēt ānkukwiilē :alake bāytooyiisyēētaab kōōrēēng'waa, nteenee -mōōmuuyē. Māsimkuyitu :tabantaab kōōrēēt ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo.

¹⁰ Mākuboooryo :bōōryēēt ake āk ake, kubooryo :kōōrēēt ake āk ake.

¹¹ Mākutookunootēē :kibring'ring'nyēēt kōōrēēt. Mākutookunootēē :kēmēwuut nyēē wōō komoswookik chēē chaang' ām kōōrēēt ankukwaanaat :bōōrwoonik chēē miyootēch. Mākutook :tukun ām wōliin bo barak chēē -/mākyyoomu.

¹² Nto kumānāyēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, +/mākēēwusook /ānkiiyyoong'tēēnook kōōk ām kooriikaab saayeet /ankeerataak kubo anii. Nto subak, +/mākiiyyoong'tēēnook taayeetaab bāytooyik kubo anii.

¹³ Bārooyinto :nyooto nyēē +mōōmwoochinēē bichooto kiyēē ōyēnchinē.

¹⁴ Kunyoo, -mookany kwaamaak mēt kule bōōmwooyē nee ām kōōk nyēē ōyēētēē keey.

¹⁵ +Māāboorwook :anii kiyēē bōōmwooyē nyēē mākoy kukētwook :chii ng'ālyoo.

¹⁶ Makuchaamtaak :sikiikwook, tuubchōōsyēkwook, tilyōōnuutēkwook ākoo chōōrōōnuutēkwook /keenam alak ām akweek /ankeerat, nto alak /keebakach.

¹⁷ Mākūwēchook :biiko kuuyu ōyēnwoo

¹⁸ nteenee -mā-āstook :Yēyiin mbo kisich!

¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'aleechaa, +mōōnyōōru soboonto nyēbo man ām lētuunoo.”

Wōlēē +/makiiserweetita Yēērusālēm

(Mataayo 24:15-24; Māārko 13:14-20)

²⁰ Kimwoochi :Yēesu subak kule, “Yoo ōkāse kōōkwēnkwēēnē :buunik Yēērusālēm, ōnkēt kule kaakuriik :bēsyēēt nyēē sērōwētēē :Yēērusālēm.

²¹ Māchāktōōs :biikaab Yuuteeya kumwēchi lekem ānkumwēy :nkicheek choo mii Yēērusālēm. Nto choo kanyoorta :ng'aleechu saang', kumeeyey kiriing'.

²² Kuu wōloo mwooytooy :siruutēk, ku bēsyōōsyēchuutēchu :chēē mākōōng'woonchinēē :Yēyiin biiko choo kiikuchoolwookēn.

²³ Lēyyē, mākuwuuyiityi bēsyōōsyēchooto sōō kule nee kooruuk choo kōōyootiin āk choo irēēriisyē! Mākuchō :wuuyinto nyēē wōō kōōrēēt ānku mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo mārubē ng'aleekyū.

²⁴ +/Makeebakach alak /ankeenam alak bokuyēkunoot motwoor ām kōōrōōsyēk tukul. Mākuminy :bōrōyōōsyēk alake Yēērusālēm ākoy yēē bekunēē :bēsyōōsyēkwaa.”

Kiyēē ibooru chōōnēētaab Yēēsu

(Mataayo 24:29-31; Māārko 13:24-27)

²⁵ Kimwoochi subak :Yēesu rubiikyū kule, “+/ Makeekasee mēyintaab kōōrēēt wōlēē mākōōbuurto :asiista, araawēt āk kookeelik. Mākumuuy :biiko ām kōōrēēt ānkuboty :tonkoy kule tākyinē keye ānō, kumwēyēē kaaruumeetaab bēēkaab araarayta.

²⁶ Mākōōtintiimākoy :wōliin bo barak ānkumuuy :biiko chēē chaang' kubo kiyēē mii wokuyēyāktōōs ām kōōrēēt, kut wuu nyēē mākubēk.

²⁷ Yooto, makukas :biiko āyēēwu :anii, *Wēritaab Chii, ām boolteet ām kāāmuukēyēwēēk āk lēbkēyyēētaab Yēyiin.

²⁸ Yoo ōkāse kutoowu keye :tukuuchoo tukul, ōng'erēkiisyē, kuuyu, ōmiitē bōōbēēti kōōrēēt nyēē lēl!”

Bēsyēēt nyoo iyēēwu :Yēēsu

(Mataayo 24:32-36; Māārko 13:28-32)

²⁹ Yooto subak, kumwoochi :Yēesu rubiikyū kule, “Māchē ōkāseē *mutiniit āk keetiik alak.

³⁰ Yoo inkātu :sokēēkaab keetiichoo, ōnkēt kule kaakuriik kumusēs.

³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo ōkāse kuyēyāktōōs :tukuuchoo, ōnkēt kule kaakuriik :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

³² IKāāmwoowook, mābootōōs :biikyū choo kyaakwey ānkoo kāyēyākiis :tukuuchoo tukul.

³³ Mākubot :barak āk ng'wēny, nteenee mābotē :ng'ālyoontēnyū.”

Ōriib keye

³⁴ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyū kule, “Ōriib keye! -Mookany ānyōōrwook ōbēng'tēē sookwoonuutēk ōyyēsyē. -Mookany mbo kōōbootook :kāāsōōtēyēwēēk chēbo wōlēē +moonyoorte mokornoontiit. Yoo kooyey kuu nyooto, makucheeraak :bēsyoonoo āyēēwunēē.

³⁵ Makucheer :ng'aleechu biiko ām wōlto ake tukul.

³⁶ Māchē ōriibē keye kwaak. Ōsooyē sōōtitir ōbununēē ng'aleechaa soomuuch bōōyoonoyēē taayeetaab *Wēritaab Chii.”

Kiyēbchi yūit :biiko chēē chaang' Yēēsu ām Kōōtaab Yēyiin

³⁷ Kiinēētiisyē :Yēesu ām *Kōōtaab Yēyiin yoo bo bēēt, nto mii kwēemooy wokuruchinē keye wōliin bo Lekemeetaab *Musēyтуuniinēk.

³⁸ Kuyyēchē :kōōrēēt, kōōyēyē Kōōtaab Yēyiin wokōōnēētiisyē. Kimustoooy :nkicheek biiko chēē chaang' bokukasē kiyēē kiinēētē :Yēesu.

22

Kicheeng' :buunikaab Yēēsu wōlēē makunamta

(Mataayo 26:1-5; Māārko 14:1-2)

¹ Kikiikuriik :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin. Saakwaani ku *Saakweetaab Keeytaayēet.

² Kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyech āk kāānēētikaab kiruutēk kuchēēng'ē wōlēē maku-namta Yēesu /subokeebakach. Nteenee kinyōkōriitu kuuyu ki chaang' :biiko yooto.

Kiinēm keey :Yuuta kuchaamta Yēesu

(Mataayo 26:14-16; Māarkō 14:10-11)

³ Yooto, kutamar :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo ki taman āk āyēēng'.

⁴ Kiwo :Yuuta wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo biiko alak chēē ki wōōyēch chēē kiriibē Kōōtaab Yēyiin. Kiwokusat wōlēē +/makeenamta Yēesu.

⁵ King'erēkyi :bichoo Yuuta ānkuchāmchiin kule mākōōkoochi :icheek beesaanik, yoo kayey kuu nyooto.

⁶ Kucham :Yuuta ng'aleechaa ankucheeng' bārooyinto nyēē /kiimuuchē /keenamee Yēesu kumākāsē :biiko.

/Kikeeyeyta kiyēē /kyoomē ām Saakweetaab Keeytaayēt

(Mataayo 26:17-19; Māarkō 14:12-16)

⁷ Nyēē mā tyaa, kuyit :bēsyeēt nyēē /kēēyēēnyēē mēēnkitaab kōrōsēēkaab Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin.

⁸ Kumwoochi :Yēesu Bētērō ākoo Yoowaana kule, “Bōōyēytoowēēch saakweet kyaam.”

⁹ Kuteebēē :icheek Yēesu kule, “Imāchē bokeeyeytee ānō?”

¹⁰ Kukētyi :Yēesu kule, “Obe, nto yoo kōōwut Yēerusālēēm, +mōōtuuyēē chiito ake nyēē boontoonu tērēētaab bēēko. Orub chiichoo ākoy kōōto nyēē kēēwut.

¹¹ Ōmwoochi chiitaab kayta kule, “Māchē :Mokoryoontēēt kisēēnkēētaab tāyēēk nyēē sukwaamee *Saakweetaab Keeytaayēt āk rubiikyii.”

¹² Mākōōboorwook kisēēnkēēt nyēē wōō nyēē mii nyiin barak nyēē boonto tukuuk tukul. Yooto, oyeyte āmiik.”

¹³ Kiba :rubiichoo āyēēnku ānkubokunyōōr kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytoochinē :Yēesu. Nto mii yoo, kuyeyta āmiik.

Āmiikaab lētuut

¹⁴ Yu kāākuchōbākoy kiy ake tukul, kuchōōnto keey :Yēesu *lēbkēēyik ānkwoomiis.

¹⁵ Kumwoochi :Yēesu lēbkēēyichoo kule, “Kyaamachaanu kule kyaam tukul āmiichu bo Keeytaayēt kumanaanyalil.

¹⁶ !Kāāmwoowook, -mēētāwāā-āmē saakweet ake subak nyēē wuu nyi ākoy bēsyeēt nyēē /kakiikeeree nyēē lēl nyēē biirē nyi ām Kaab Yēyiin.”

¹⁷ Kunam terekyeet nyēē kimii *tifaayiiik. Kubirchi Yēyiin kōōnkōy ānkumwoochi lēbkēēyik kule, “Ōmōōsootē tifaayiiichu.

¹⁸ !Kāāmwoowook, -māwāāyēē subak tifaayiin ākoy bēsyeēt nyoo +mawaayyee ām Kaab Yēyiin.”

Kitoow :Yēesu saakweet nyēē lēl

(Mataayo 26:26-39; Māarkō 14:22-25; 1 Kōōriintēēk 11:23-25)

¹⁹ Kunam nkinee mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochinoot *lēbkēēyik kumwoochinē kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē /kāākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.”

²⁰ Yu kāākwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii :tifaayiiik ānkumwooy kule, “*Kiirootyēt :nyi nyēē lēl kubunneē :korotiikyuu chēē +/makiitaata kubo akweek.”

Kiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-24; Māarkō 14:18-21; Yoowaana 13:21-30)

²¹ Kumwooy :Yēesu kule, “Ānkoo kēēmiitē kyoomiisye :tukul, miitē :akeenke ām akweek wokuchoomtooy.

²² Makume * :Wēritaab Chii kuu wōloo kiikusatita :Yēyiin, nteenee +/mākiing'woonchi chii nyoo kachaamta.”

²³ Kuteebēē keey :rubiik yooto kule, “Ara ng'oo ām acheek :nyēē mii wokuchoomtooy Yēesu?”

Ng'oo :nyēē wōō?

(Mataayo 20:25-28; Māarkō 10:41-45)

²⁴ Kutoow :rubiik kumooyo wōōyinto.

²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Bāytooyik chēē mii kōōrooni kumāchē kōōboorchi biiko alak kule icheek :chēē bāytooyiisye ānku icheek :chēē inkētē kuyēētyēēchi biiko alak kusiir chuu.

²⁶ Māmāchāktōōs oyey :akweek kuu nyooto. Nteenee nyoo kāāntōōyiin ām akweek kuyib keey ng'wēny, nto nyoo māchē kuyēk kāāntōōyiin kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē chuu.

²⁷ Ng'oo :nyēē wōō ām chiito nyoo āmiisyē āk nyoo bāyiisyē? Chiito nyēē wōō ku nyoo āmiisyē, nteenee āboontē keey akweek āyēētyēēchook.

²⁸ Kwōōmuytoochi :akweek tyēmuutēk chēē kōōkēēnyōōru.

²⁹ Kuu yoo kiikukōōno :Baaba kāāmuukēywēēk ābāytooyiisyē, +māākōōnook :nkaniī kāāmuukēywēēchoo.

³⁰ +Mākiibuurtē keey :tukul āk akweek ām Kaab Yēyiin kyoomiisyē ānkōōtiilchinē ng'aleek biiko tukul chēbo mooyēētaab *Isrāyēēl."

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Māārko 14:27-31; Yoowaana 13:36-38)

³¹ Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, "Simōōni wē, Simōōni! / Kāākiikoochi Syeetaani kāāmuukēywēēk kutyemaak.

³² Nteenee kāāsoowuung' anii kumēēboot kaakaaset. Yoo 'keeweekse ichōō wōlēē āmiitē, +mēētitiir rubiik chuut."

³³ Kumwoochi :Bētērō Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, kaachamte keey :anii. Yoo kābo rātiisyō, /keerateech tukwaay, nto yoo kābo meet, kēēbēku :tukwaay."

³⁴ Kulkētyi :Yēesu kule, "Bētērō, kāāmwoowuung', kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk."

Ōchōb keey, mii :wuuyinto kuchōōniī

³⁵ Kumwoochi :Yēesu rubiikyī kule, "Yoo kyāāyooktook obeetaate āmā beesyaa nto ku lool nto kwēyōōn, ara kibotwook :kiy ake tukul?" Kumwooy :rubiik kule, "Māmii :kiy nyee kibotwēēch."

³⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, "Nteenee raat, yoo boonto :chii beesaanikyīi nto loolēenyīi, kunamaat. Nto nyoo mātinyē chōōkiit, kwaalta kābuutiinyīi ankwaal nyeenyīi.

³⁷ Mākuyityiīn :siruutēchu bo Yēyiin kurubta keey āk anii ām yoo mwooyē kule, 'Kikeetasta kibng'ōōkisiis.'† Kuu wōloo /kikeesirta kurubta keey āk anii, makuyeyakay kuu nyooto."

³⁸ Kumwooy :rubiik kule, "Mokoryoontēēt, nto chu chōōkiinēk āyēēng'." Kumwoochi :Yēesu kule, "Kutēēniit choo!"

Kiwokusaayee :Yēesu Ketesemaane

(Mataayo 26:36-46; Māārko 14:32-42)

³⁹ Nto mii yoo, kuchuwunee :Yēesu kōyooto kimii kwoomiisyēē āk rubiikyīi ānkutākyi keey Lekemeetaab *Musēytuuniinēk kuu kwaak.

⁴⁰ Kumii wōlooto, kumwoochi rubiikyīi kule, "Māchāktōōs ōsooyē simōō-āsyi keey tyēmuutēk."

⁴¹ Kung'eetee :Yēesu yēē kimii :rubiikyīi ankoonata yēē lōō kisich. Kukurutuny ankusaay kule,

⁴² "Baaba, yoo ichāmē, inēmtoowoo nyalili. Nteenee kuyeyakay kuu wōloo imāktooy, āmēēbērē kuu wōloo āmāktooy anii."

⁴³ Yu keewaany :Yēesu kusaay kuu nyooto, kuchō *malayikeet ānkōōtitiir.

⁴⁴ Kisaay subak nyēē ng'waa miisin kut kooyot. Kikerkeyiitu :kiyootichaa korotiik chēē /kakiitaata.*

⁴⁵ Kung'eetee :Yēesu yooto kāsooyēē, ānkuwo yoo kimii :rubiik. Nteenee kinyōōr rubiichoo kuruuytōōs kubo chaasikaab ng'uusng'uusyēēt.

⁴⁶ Kumwoochi :Yēesu rubiichooto kule, "Tōōruuytōōsīi? Ōng'ēētyē ankoosaay simōō-āsyi keey tyēmuutēk."

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārko 14:43-50; Yoowaana 18:3-11)

⁴⁷ Kutākumii :Yēesu kung'ālōolē, kuyit :Yuuta nyoo ki akeenke ām rubiikaab Yēesu taman āk āyēēng', kuboontoonu keey biiko chēē chaang'. Kuwo yēē kimii :Yēesu kumāchē kutorooch.

⁴⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, "Yuuta! Imāchē man ing'ōmtē *Wēritaab Chii ām toroocheet?"

⁴⁹ Yu kakas :rubiik chuut kiyēē kimii wokuyēyāktōōs, kumwooy kule, "Mokoryoontēēt! Keeeybaayeb?"

⁵⁰ /Kēēmwooyē kuu nyooto, kuchwēntooy :akeenke yiititaab taay nyēbo motwooriintēētaab kibkōōrōs nyēē wōō.

22:27 Yoowa. 13:4-5, 12-17   **22:29** Luuka 12:32   **22:30** Mat. 19:28   **22:31** Āyub 1:6-12; 2:1-6; Luuka 22:3   **22:32** Mat. 16:18; Luuka 22:62; 24:34   **22:34** Māārko 14:30-31   **22:34** Luuka 22:61   **22:35** Luuka 9:3; 10:4   **22:36** Mat. 10:34   † **22:37** Isa. 53:12   **22:39** Mat. 26:30; Luuka 21:37; Yoowa. 18:1-2   **22:42** Mat. 6:10; Māārko 10:38; Yoowa. 12:27-28   * **22:44** Kimāmiitē :kērēywēēchu tukwaay siruutēk alak nteenee /kibokēētāsyinē lētuunoo.   **22:46** Luuka 5:16

⁵¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ōbāroochi kuyey!” Yooto, kunam yititaab chiichoo ānkukētyi yooto.

⁵² Bichoo kikwoontoooy keey Yuuta ku mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, booyik ākoo biiko alak chēē wōōyēch ām chēē kiriiibē *Kōōtaab Yēyiin. Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Ntēē sookwaante chōōkiinēk āk syaariinek? Ōbērē āntōōchinē :anii lukēēt nyēē mächē kuweech kōōrēt?”

⁵³ Ntēē kwāāmiitē :anii kwaak biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin amoonamaa? Nteenee bēsyēēng'woong' :nyi ra āk kāāmuukēywēēkaab mēēnānēt.”

Kituuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:57-58, 69-75; Māārkō 14:53-54, 66-72; Yoowaana 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ /Keenam Yēesu yooto /ānkēēkweryoot ākoy kaytaab *kibkōrōs nyēē wōō. Koonamaat :Bētērō Yēesu ākoy biiwuutaab kayaa.

⁵⁵ Kikiikoolaay :riibiik maat kiyēng' ānkimii :biiko kuywēē maata. Kiwokuyu :nkinee Bētērō mayaata.

⁵⁶ Nto bērē kukas :chēēbto ake nyēē kiyēyiisyē kayaata Bētērō kukataal :maata, kōōrōotoot ānkulē, “Ntēē kiboontootē keey :chiichi Yēesu!”

⁵⁷ Kutuuch keey :Bētērō kule, “Chēē, -māānkētē chiichoo!”

⁵⁸ Kukas :chiito ake subak Bētērō ānkumwooy kule, “Inyiing' :ake ām bichu.” Kumwooy :Bētērō kule, “Lēyyē, ābēērē keey!”

⁵⁹ Yu kakeeyta :asiista akeenke, kumwooy subak :chiito ake ām yooto kule, “Kubooyiit man, kiboontootē keey :chiichi Yēesu, kuuyu sālu Kalilaaya.”

⁶⁰ Kutuuch keey :Bētērō kule, “Kubooyiit man, -māānkētē kiyēē imiitē imwooyē.” Kōōturkuuchē :kirkōōnkiit bakeenke.

⁶¹ Kuweech keey :Yēesu ānkōōrōotoot Bētērō. Koosoot :Bētērō yoo kāmwoochinē :Yēesu kule, “Kutoombo kōōturkuuchē :kirkōōnkiit kwēēmowuuni +meetuuch keey areet sōmōk.”

⁶² Kuchuyta :Bētērō saang' ānkuwokuriir nyēē kāng'woonchi miisin.

/Kikiintosuur Yēesu /ānkēēbir

(Mataayo 26:67-68; Māārkō 14:65)

⁶³ Kiintosuuroot Yēesu :biiko choo kimii kuriibootē ankoonyaliilaat.

⁶⁴ Kiyyēēnē koonyek, ānkubirsēētē, sukutēēbootēē kule, “Mwoowu baa, ng'oo :nyi kābiring?”

⁶⁵ Kiinchōchēē mbo subak :bichooto Yēesu ng'aleek alak chēē chaang'.

Kumii :Yēesu taayeetaab kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek

(Mataayo 26:59-66; Māārkō 14:55-64; Yoowaana 18:19-24)

⁶⁶ Yu yyēēchē :kōōrētē, kikiikōōruruuch keey :kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeek: Booyik, mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānētikaab kiruutēk. /Kikēēkweryoot Yēesu ākoy kōōk.

⁶⁷ Kumii kōōk, /keeteabee kule, “Inyiing' man *Kāārārookiintētē?” Nteenee kukētyi :Yēesu kule, “Ānkoo kāāmwoowook, mēēbērē +moochamte,

⁶⁸ nto subak, yoo kaateebenaak :nkanii ng'alyoo, mēēbērē +mōōkētu.

⁶⁹ Nteenee kung'eete raat kuwo taay, +māwāābuurunēē :anii, *Wēritaab Chiī, āwutaab taay nyēbo Yēyiin kēēbāytooyiisyē :tukwaay.”

⁷⁰ Kuteebēē :bichoo tukul kule, “Imächē imwaay kule inyiing' Lakwataab Yēyiin?” Kukētyi kule, “Wuu nyooto.”

⁷¹ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōrumchi :bichoo kule, “Nee ake :nyēē / tākēēmwoowēēch kurubta keey āk chiichi, ntēē kaakeekas kuchāmchiintōōs nkit.”

23

Kumii :Yēesu taayeetaab Bilaato

(Mataayo 27:1-2, 11-14; Māārkō 15:1-5; Yoowaana 18:28-38)

¹ Yooto, kung'eet :kōōkwoonooto tukul bo Yuutayeek ānkukweryoot Yēesu ākoy Kaab *Bilaato.

² Kumwoochi :bichooto Bilaato kule, “Kikēēnyōōru chiichi kutēwēchootē kāāsōōtēywēēkaab biikyoo kule kumākwēchi bāytooyiintētē nyēbo Rooma *syuuruut. Kimwooytootē mbo subak kule inee ku kāārārookiintētē nyēē mächē kubayta biikyoo.”

³ Kuteebēē :Bilaato Yēesu kule, “Inyiing' :bāytooyiintētētaab Yuutayeek?” Kukētyi :Yēesu kule, “Wuu nyooto, sinee.”

⁴ Yu /kābokiikum Yēesu, kumwoochi :Bilaato mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk biiko chēē kimii yooto kule, “Ntēē -māākāsē lēelis nyēē boonto :chiichi.”

⁵ Kōōwuruur :mbo kibkōrōs choo wōōyēch Bilaato kumwoochinē kule, “Inee :nyēē mii kutēwēchootē biiko ām kōōrēenyoo kumukuul kubuntēē kāānēētisiyēenyii. Kitoowunēē ng’aleechaa Kalilaaya, neennyi kookuyit wōli.”

/Kikiirēkēērchi Yēesu Ērōōtē

⁶ Yu kakas :Bilaato ng’aleechaa, kumach kōōnkēt yoo kibo :Yēesu yēmēētaab Kalilaaya.

⁷ Yu kāwokōōnkēt, kōōrēkēērchi Yēesu Ērōōtē nyoo kikiikuruutoon Yēerusālēm bēsyoōsyēchooto, kuuyu ki bāytooyiintēētaab Kalilaaya.

⁸ Bērē kukas :Ērōōtē Yēesu, kung’erech miisin, kuuyu kikiikumachaan nyi kooy kule nto kas inee kuuyu /kikiikyaamta Yēesu miisin. Kimāchē kule nto yey :Yēesu kiy nyēē /kiilatē.

⁹ Kuteebēē :Ērōōtē Yēesu ng’al chēē chaang’, nteenee mānāākētyi :Yēesu ng’alyoo.

¹⁰ Yooto, kung’ēetyo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāānēētaab kiruutēk ānkumwoochi Ērōōtē kule, “So, ntēē kiikuyey :chiichi ng’aleek chēē miyootēch miisin!”

¹¹ Nto mii yoo, kuyēchi :Ērōōtē āk riibiikyii Yēesu ng’al chēbo kāāntosuurrāt ankoonyaliil. Kiilookyi sireet nyēē kibo bāytooyiisyēt /ankeeketita kuwo wōlēē kimii :Bilaato.

¹² Kiyey :yooto kuchoomnyo :Ērōōtē āk Bilaato bēsyoonoo kusiir yu kibo taay yoo ki buunyoo :chii ām wōlēē mii :ake.

Kiisimchi -kāāntōōyikaab Yuutayeeek Bilaato kubakach Yēesu

(Mataayo 27:15-26; Māārko 15:6-15; Yoowaana 18:39-19:16)

¹³ Kōōruruuch :Bilaato mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyik āk biikaab yēmēēt

¹⁴ ānkumwoochi kule, “Kōōkwērwoo chiichi ānkōōmwoowoo kule kōtēwēchootē biiko. Kāābērē ākuumu ām taayeeng’woong’ ku -māākāsē lēelis nyēē boonto,

¹⁵ āmānyōōr :nkinee Ērōōtē lēelis ake tukul. Kayey :yooto kukētēwēch. Nto subak, māmii :kiy nyēē kiikuyey sukōōsākyi /keebakach.

¹⁶ Kunyi, +/makeebas /ankeebakaakta kuwēēchi key.”*

¹⁸ Kōōruumchi :biiko kule, “Iwaang’te chiichi ankiityaakte Baraaba.”

¹⁹ Baraaba ku chii nyēē /kikiikerat nyēē kimāchē kuweech kōōrēt ānkikiubākākiis.

²⁰ Kumwoochi :Bilaato subak bichoo kule, “Ntēē irooko /kiityaakta Yēesu.”

²¹ Nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Obakach! Obakach!”

²² Kumwoochi :Bilaato bichoo nyēbo sōmōk kule, “Ara, koleel nee :chiichi? Māmisinyē /keebakach. Kunyi, +/makeebas /ankiityaakta.”

²³ Nteenee kiwuruur :biiko Bilaato kukuurchinē barak kule, “Māchāktōōs /keebakach chiichi!” Kōōbēliis :kwiilateetaab bichoo

²⁴ ānkuyēchi kuu wōloo kāmāktooy.

²⁵ Kiityaakta Baraaba ankuchamta /bokeebakach Yēesu.

/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontētē /ānkiinchuruur

(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Yoowaana 19:17-27)

²⁶ Yu /kikēēmii /kēēkweryootē Yēesu, /kēētuyēē chiito ake nyēē kimii kuwēētii Yēerusālēm. /Kikēēkuurēē chiichoo Simōōni nyēē kibo kōōrēetaab Kurēēn. /Kēēnāmē nyoo /ānkēēkērchinē koong’ kukalabaat murtooywoontoonoo kurubē Yēesu lēt.

²⁷ Kiinaamaat :biiko chēē chaang’ kuboontootē key chēēbyōōsōōk chēē kyoomoonte mbuy kuriirēē Yēesu.

²⁸ Kuweech key :Yēesu kukas chēēbyōōsōōchoo ānkulēēnchi, “Tibikaab Yēerusālēm, -mooriireenaa, nteenee oriiree key āk lōkōkwook.

²⁹ Mii kukwoonii :bēsyoōsyek chēē māikumwooy :biiko kule, ‘Mii nyēē karaam :koorko nyoo mānāāsich leekwa.’

³⁰ Māikumwooyē :biiko yooto kule, ‘Kaykay kuturbuchēēch :tulōōntōōk ānkutubēēch :leke-moosyek.’”

³¹ Kitas taay kumwooy kule, “Yoo imuuchē raat /kēēyēchi kēēti ataa ng’al chēē wuu chu ii, /bokeemwa nee nyēē yaamaat?”

³² /Kikeebeeta nkicheek biiko alak āyēēng’ chēē kirātootiin kubo ng’al chēē kiikuyey kule /bokeebakach ākoo Yēesu.

³³ Yu kayit yētē ake yēē /kikēēkuurēē ‘Rōkyēētaab Mēt,’ /kēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēenyii. /Kikēēkwērtoochi ake tukul ām bichoo murtooywoontēenyii /ānkiyyoong’tēē ake āwutaab taay /kiyyoong’tēē ake āwutaab kaataam, kōōkwēēnchi Yēesu kwēēn.

23:7 Luuka 3:1   **23:8** Luuka 9:9; 13:31-33   **23:11** Māārko 15:17   * **23:16** Kitāsyi :siruutēk alake kēryēwoontēētaab

17: /Kikiityoooktooy chiito akeenke yēē /kikyoomē Saakweetaab Keeytaayeet ām kēnyiiit ake tukul.   **23:25** Yēyuut. 3:13-14

23:28 Luuka 19:41-44   **23:29** Cherem. 16:1-4; Luuka 21:23   **23:30** Ng’oong’. 6:16   **23:31** 1Bēt. 4:17   **23:33**

Isa. 53:12

³⁴ Kimwooy :Yēesu ām yooto kule, “Baaba, inyōōchi kaat bichu kuuyu -mēēnkētē kiyēē mii kuyēyē.”

Kibar :riibiichoo *sēkēēryēēt yu kimāchē kubchēchiin sirookaab Yēesu sukōōnkēt kule ng'oo :nyēē mākuuyib sireet nkōnō.

³⁵ Kiyyoong'iis yooto :biiko kukāsē kiyēē kimii kuyēyāktōōs. Kiinchuruursēt :kāntōōyikaab Yuutayeeek Yēesu kule, “Kiisoobootē :chiichi biiko alak. Kany kōōsoob keey naas yoo inee man *:Kāārārōokiintētēēt nyēē chōōnēē Kaab Yēyiin.”

³⁶ Kiinchuruur :nkicheek riibiik Yēesu. Kikwaanta *tifaayyik chēē tāytāyēch ānkōōyokoochi Yēesu

³⁷ ānkumwoochi kule, “Yoo inyiing', man, :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek, isoob keey, naas.”

³⁸ /Kikiikēēsirchi kiito ake ng'aleek chēē kiyey /sikiitiilchi Yēesu meet chēē kimwooyē kule: BAYTOOYIINTĒETAAB YUUTAYEEK :NYI.

³⁹ Kimwoochi Yēesu :chiito akeenke ām bichoo āyēēng' choo kimii murtooywōōsyēkwaa kule, “Ikuurē keey inyiing' oob kule Kāārārōokiintētē? Iraraach keey ankiiraraachech nkacheek!”

⁴⁰ Nteenee kōōburyoong'to :nyiin ake kule, “Yyōōch! -Mēēywēyē :inyiing' Yēyiin siimwooyē ng'al chēē wuu chu ānkēēmiitē kēēnyōōru āk chiichi ng'wooninto nyēē kerkeey?”

⁴¹ Misyēēch acheek kubo lēēlisto nyēē kēēbootē. Nteenee /kakyaaam chiichi buch.”

⁴² Yooto, kumwoochi :chiichoo Yēesu kule, “Isootaa, yoo 'kēēwut Kaab Yēyiin.”

⁴³ Kumwoochi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowuung', bokiibuurē ra āk inyiing' kibkōōnkōy.”†

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārō 15:33-41; Yoowaana 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ku āsiiswēk lo, kuker :kiito ake asiista kutuuyiit :kōōrēēt. Kiichuulyo :mēēnānoonoo ākoy āsiiswēk sokool. Kukērēērunēē keey :ankeet āyēēng' nyēē kirikimim nyēē /kikiiyēēlēē Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin.

⁴⁶ Yooto kōōnchō :Yēesu kule, “Baaba Yēyiin! Kāāyokoowuung' tāmirmiryēēnyuu!” Kōōtēryēēchēē ng'aleechara, kung'ētē bakeenke!

⁴⁷ Kisiilo kāāyooong'iintētēēt ake nyēbo lukētēēt nyēē kimii yooto Yēyiin. Kimwooy kule, “Kubooyiit man, ākoo kochurtaat :chiichi ām taayeetaab Yēyiin.”

⁴⁸ King'woonchi biiko chēē kimii yooto yu kakas kiyēē kayeyakay. Yooto nanyuun kooyeey kaa nyēē kanamaat keey kwērmētōōk.

⁴⁹ Kiyyoong'iis :chōōrōōnuutēkaab Yēesu āk chēēbyōōsōōk alak chēē kikiikurubaan Yēesu kung'eetee Kalilaaya, kutoobēnē kiyēē kimii kuyēyāktōōs.

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārō 15:42-47; Yoowaana 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Arimataaya ām yēēmēētaab Yuuteeya. Kikiikunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin miisin ānkimii kukānyoonu Bāytooyiisyēētaab Yēyiin. Ki inee :akeenke ām kōōkwēēt nyēē wōō nyēbo Yuutayeeek nteenee kimachamaat ng'aleekaab chuut ām kōōkwoonoo.

⁵² Kiwo :chiichoo Kaab *Bilaato wokusoom /kēēchāmchi wokōōnēm muustaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato.

⁵³ Wokōōrēēk muusyoontoonoo ankuratee ankeet ānkukwōōkoochi kochonkeet ake. Kiiwōroot :kochonkaanaa /āmānāākiikoochi muusyoo bēsyēēt ake.

⁵⁴ Ki bēsyēēt :nyooto nyēē kimii :Yuutayeeek kuyēyētēē keey kukātoow keey :bēsyēētaab *Sabaato.

⁵⁵ Kiinaam :chēēbyōōsōōchoo kikwoontooy keey Yēesu ām Kalilaaya Yōōsēēf ākoy kochonkaanaa bokukas wōlēē /kikeekonorta.

⁵⁶ Nto mii yoo, kooyeey ankubokuyeyta mwaanik chēē boong'u nyēē anyiny. Nteenee kiimuuny ām bēsyēētaab *Sabaato kuu wōlēē mwooytooy :mākuutēk.

24

King'eetee :Yēesu meet

(Mataayo 28:1-8; Māārō 16:1-8; Yoowaana 20:1)

¹ Ām bēsyēētaab taayta, nyēē kirubē bēsyēētaab *Sabaato, kumusta :chēēbyōōsōōchoo kukēērir :kōōrēēt ākoy kochonkaanaa /kikēēkōōnrēē Yēesu. Kibeeta mwaanichaa kiboong'u nyēē anyiny choo kikiikuyeyta.

23:34 Tyēēn. 22:18; Yēyuut. 7:60   **23:36** Tyēēn. 22:7; 109:3-5   **23:36** Tyēēn. 69:21   **23:38** Mat. 27:11   **23:39** Luuka 2:11   † **23:43** Nto “!Kāāmwoowuung' ra, bokiibuurē āk inyiing' kibkōōnkōy.”   **23:44-45** Mat. 24:29; 27:51
23:46 Tyēēn. 31:5; Yēyuut. 7:59   **23:47** Yēyuut. 3:14   **23:49** Luuka 8:2-3   **23:50-51** Luuka 2:25   **23:53** Luuka 19:30   **23:56** Chuy. 20:8-10

² Kuyitē, kunyōōru /kākāēēwunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kochonkeet.

³ Yu kēēwut kochong', kukas kule kimāmii :muustaab Mokoryoontētē Yēesu.

⁴ Kutākōōlātē ām kiyēē kayeyakay, kutook :biiko alake āyēēnku chēē kēēyyoong'is taay-eeng'waa. Kikiilaach sirooy chēē kileelach kut kōōwirwiirtōōs.

⁵ Kimuuyo :chēēbyōōsōōchoo ankukas ng'wēny. Yooto, kumwoochi :bichoo kule, "Ām nee yu ōchēēng'ēē chii nyēē soboot *kākākwoombiich'?

⁶ Māmii wōli! Nteenee kaakung'eetee meet. Māchāktōōs ōsōōtē wōlēē kimwooytoowook yoo kitākumiitē Kalilaaya.

⁷ Kimwooy kule, '+/ Mākiyokoochi *Wēritaab Chii biich chēē kibng'ōōkisiis chēē mākwōōrtōōchi *murtooywoontētē. Nto mii bēsyēētaab sōmōk kung'eetee meet.' "

⁸ Kisēw :chēēbyōōsōōchoo.

⁹ Kooyeey :chēēbyōōsōōchoo wōloo kikwoonēē ānkubokwomchi ng'aleechaa rubiik choo ki taman āk akeenke āk chuut alak.

¹⁰ Chēēbyōōsōōchoo ku Maaryaa nyēbo Maktaala, Choowaan, Maaryaa kaametiitaab Yāākōbō āk chēēbyōōsōōk alak chēē kiboontootē keey tukul.

¹¹ Kichweesta :rubiichoo chēēbyōōsōōchoo.

¹² Ānkoo kuwuu nyooto, king'eet :Bētērō ankulabat wōloto kibo kochonkaanaa /kikēēmuchinē Yēesu. Kōōkōōyto āriit, nto bēre kulē, kukas sirookaab Yēesu baateey āmāmii :bōorto. Kooyeey :Bētērō kaa kōōlatootē ām kiyēē kiyeyakay.

Kiiboorchii keey :Yēesu rubiik āyēēng' chēē kibēētii Emaawu (Māārko 16:12-13)

¹³ Kimii :rubiik alake āyēēnku chēbo Yēesu bēsyoonooto kubēētii saang'taab Emaawu. Kiyibē :lōōyinyii āsiiswēk āyēēng' kuwēētēē :chiito Yēerusālēēm.

¹⁴ Kubēētii, kung'āloolootēē tukuuk tukul chēē kikiikuyēyākiis.

¹⁵ Kutākōōmii kwoomootē lōkōōy, kulumchi :Yēesu baang'waa ankutas taay :tukul

¹⁶ kumānēēnkēt :rubiik kule ki inee.

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kule, "Nee nyi ōng'āloolootēē ēē?" Kōōyyoong'is ānkukās nyēē kāsāng'utiitu.

¹⁸ Kumwoochi :rubiintētē nyēē /kikēēkuurēē Kileeyoba Yēesu kule, "Imāchē imwoowēēch kule inying' baateey ām Yēerusālēēm nyēē -mēēnkētē kiyēē kookuyeyakay?"

¹⁹ Kuteebee :Yēesu chiichoo kule, "Nee :nyēē kookuyeyakay?" Kulē, "Ng'alyoo kurubta keey āk Yēesu nyēbo Nāāsārēēt. Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk ām wōlēē king'ālooltooy ānkuyēyē ng'al chēbo kwōng'uut ām taayēetaab Yēyiin āk biiko.

²⁰ Kiyyokooyto :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikyoo /bokeebakach. /Kikēēkwōōrtōōchi murtooywoontētē.

²¹ Kōkiimoong'tēē keey :acheek kule inee :nyēē +machokootyaakta biikaab *Isrāyēēl. Bēsyēētaab sōmōk :nyi ra kung'eetee kōyēyākiis .ng'aleechu.

²² Nto subak, kākōōnēēch :chēēbyōōsōōk alake kunameech :tonkoy. Kamusta ākoy kochong' wōloo /kikiitōōrē,

²³ nteenee, mānāānyōōr bōōrnyii. Kāmwoowēēch kule kakas malayikaan alak chēē kāmwoochi icheek kule soboot :Yēesu.

²⁴ Kaakuba :alake ām acheek wōloto ānkubokunyōōr kuwuu nyooto."

²⁵ Kumwoochi :Yēesu bichooto kule, "Kyōōbuuswookēn sōō nyēē tyaa, ānku wuuyēch mētēwōokwook kule nee! Ākoo mānōōyēnchi tukuuk tukul choo kiikumwooy *wōōrkooyikaab Yēyiin.

²⁶ -Mōōnkētē :akweek kule kimisyinē kunyalil *Kāārrookiintētē ām tukuuchoo nto /kiitōōrē?"

²⁷ Yooto, kōōbāng'boonkyi :Yēesu bichoo ām siruutēkaab Yēyiin kutoowunēē choo bo *Muusa ākoy chēbo wōōrkooyik tukul kurubta keey āk inee.

²⁸ Yu makuyit saang'aa kibēētii, kuyey keey :Yēesu wuu nyēē kimāchē takutas taay āk baanaa.

²⁹ Nteenee kiket :bichoo kule kōōbuurto keey :icheek, kuuyu, kikiikwiimēn :kōōrēēt. Kucham :Yēesu kōōbuurto keey tukul.

³⁰ Kumāchē kwoomiis, kunam :Yēesu mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kubetes ānkōōkoochi bichooto.

³¹ Kusēw :bichoo kule ākoo ki Yēesu :nyooto. Kusēwu kuu nyooto, kubotē :Yēesu kule bill!

³² Kumwooy :bichooto kule, “Kākāākēng'ērēkiisyē sōō nyēē tyaa, yoo kāmii :Yēesu kumwoowunoonwēech ng'aleek kurubta keyy āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin.”

³³ Kung'ētyo :bichooto areet akeenke ankooyeey Yēerusālēēm. Kibokunyōōr rubiichoo ki taman āk akeenke āk rubiik alak kumii yēēt akeenke.

³⁴ /Kēēmwoochi bichooto tukwaay kule, “Kookung'eetee man :Mokoryoontēēt meet ānku kāākōōboorchi keyy Simōōni.”

³⁵ Kumwoochinē :bichooto kikwoonēē Emaawu chuut kiyēē kiyeyakay ām kēēltaab too āk subak wōlēē kiinkētito :icheek Yēesu, yu kāwokubetes mukaatiit.

*Kichōōnchi :Yēesu rubiikyii ām bēsyooni kaakung'eetee meet
(Māārko 16:14; Yoowaana 20:19-23)*

³⁶ Kutākumii :bichoo kwoomchinē chuut lōkōōywēchoo, kutookunēē :Yēesu kōyooto ānkumwoochi kule, “Ōnyōōru tāloosyēēt.”

³⁷ Kimuuyo :bichoo, ānkubōōtoon kubērē tōōs āyiintēēt :nyooto.

³⁸ Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, “Ām nee yu kōōmuuyē ankooyiimaak mēt -moochamte kule anii :nyiiṭenyi?”

³⁹ Okas baa mbo āwunnyēkyuu āk kērēēnkōōk. Otabtab sookas, kuuyu, ōmiitē ōbērē tōōs anii ku āyiintēēt. Mātinyē :āyiintō bōōr.”

⁴⁰ Kōōboorchi āwunnyēk āk kērēēnkōōk.

⁴¹ Kiilat :rubiik ānkung'ērēkiis, nteenee wuu nyēē kimā manta. Kuteebee :Yēesu kule, “Ōboontē āmnyoo?”

⁴² /Kiikoochi *burburyoontēēt nyēē kiwaatanaat

⁴³ ankwaam kukāsē :rubiik.

⁴⁴ Kumwoochi rubiikyii kule, “Ōsōōtyēēchi kiyoo kyāāmwoowook yoo kitākēēboontootē keyy. Kyāāmwoowook kule misyinē kuyēyākiis :tukuuk tukul kuu wōloo mwooytooy :kitaabuunekaab *Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin āk choo bo kitaabuutaab Tyēēnwookik kurubta keyy anii.”

⁴⁵ Nto mii yoo, kung'oonkyi :Yēesu rubiikyii kōōnkēt kiyēē kimwooyē :siruutēkaab Yēyiin.

⁴⁶ Kimwoochi kule, “Siraat kule makunyalil :Kāārārōokiintēēt anku makung'eetee meet ām bēsyēētaab sōmōk.

⁴⁷⁻⁴⁸ +/Makyaamtaat ām kōōrootunwēēk tukul kubuntēē kaayneenyii kule kuweek :biiko ām miyootyēt nyoo kiikuyey /sikēēnyōōchi kaat. Kookas :akweek kuyēyāktōōs ng'aleechu. Kunyoo, o-amtaate lōkōōywēchu ōtoowunēē Yēerusālēēm.

⁴⁹ Kookas, āmiitē wāāyookwook kiyēē kikuurtoowook :Baaba. Nteenee ōkāng'iisyye yuutēyu bo kiriinkooni kut /kiiluumeenaak kāāmuukēywēēk kukwaanee kibkōōnkōy.”

*/Kikēēyib Yēesu kuwo kibkōōnkōy
(Māārko 16:19; Yēyuutēk 1:9)*

⁵⁰ Nto mii bēsyēēt ake, kuwēeto keyy :Yēesu rubiichoo kung'eetee Yēerusālēēm kutākyniē keyy Beetannyya. Yu kariikta, kōōtōrōōr :Yēesu āwunnyēk ankusaay Yēyiin kōōbēruur rubiichoo.

⁵¹ Kutākumii kusooyē, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy.

⁵² Kukutunkyi :rubiichoo Yēesu ankooyeey Yēerusālēēm kung'ērēkootiin miisiin.

⁵³ Kibēētii :rubiichoo *Kōōtaab Yēyiin kibtaman kōōkoostoy Yēyiin.

Yoowaana

Taayta

Siriintéet, yéé /kikéésiré ak wóléé /kikéésiréé: Kisiré :lébkeéyiintéet Yoowaana kitaabuuni. Kisir kiyéé kikáséé koonyekyii nkit. /Kisōōtyinē kule kisiréé Éfēēsō am kēnyiitaab 90-96 KK.

Kiyéé mii áriit: Kurubta keey ak kiyéé kimwooy :Yoowaana nkit, kisiré kitaabuuni sukung'et kōōyēnchi :biiko kule Kāārārōokiintéet :Yēesu ānku lakwataab Yēyiin, sukunyōōr :icheek soboontaab kibchuulyo yoo keekaasee keey inee (kur. 20:31). Toowu :kitaabuuni wuu nyéé tyēen kung'āloolēé Yēesu kule Ng'ālyoontéet, nyéé kirōōrōōtunēé :soboonto am kibkōōnkōy /kumanaakeeyey kiy ake tukul. Ibooru mbo :Yoowaana kwōng'uték tukul chéé kiyey :Yēesu ak wóléé kikwiilta keey ak Yuutayeeek alak choo kimātinyé káāyēnēet. Ng'āloolēé :kurkeetaab 13-17 tilyaanateet nyéé kiboontéé keey :Yēesu ak rubiikyii ak kiyéé kimwoochi kwēēmowuunoo /kumānāākēēnāmē.

Kiyéé āmu: Kōōkiimē :Mataayo kule Kāārārōokiintēētaab Yuutayeeek :Yēesu, ānkwoorōōru :Māarkō ak Luuka kule yēchinē :Yēesu Yēyiin yiisyéēt ānku chíi, ikiimē :Yoowaana kule Yēesu ku Yēyiin ānkwoorōōr yiisyēēnyii ak soboonyii tukul kōōyoyong'unēé yooto. Ng'āloolēé :Yoowaana Yēesu kōōboorunēé kitōōntōyēēn. Kuurē kule lébkeéyyéēt, āmnyoontéēt, bēeko, kurkeet, ákiintéēt, musābiibut, chamateet ak alak chéé chaang'. Māché :Yoowaana kule nto ris kiyéé āmu :kitaabuunek chuut alake choo bo taay am Kiirōotyaaani Léel. Kunyoo, twéché tukuuk chéé manaang'alaalee :chuut. Nto subak, -mēyēēchinē ng'aleek chéé kiikutwech :siriiik chuut alake bo lōkōōywek chéé kāroomēch. /Kēēmwooyē kule imukuulē Yoowaana 3:16 Biibilyaa tukul kuuyu ibooru :kērēywoontooni ng'aleekaab Kiriistō kule, “Kicham :Yēyiin kōōrooni mīsin kut kukōōn lakwanyii nyooto akeenke baateey sukung'et :chii ake tukul nyoo ikoosēé keey lakwanaa mēēbērē mākubot, nteenee mākunyōōr soboontaab kibchuulyo.”

Kichokōōboor :Yēesu wóléé wuu :Yēyiin

¹ Am taayta, kimiitē :Ng'ālyoontéēt. Kiboonto keey :Ng'ālyoontoonoo ak Yēyiin. Ki Yēyiin :Ng'ālyoontoonoo,

² ānkiboonto keey ak Yēyiin.

³ /Kikeeyey kiy ake tukul kubununēé inee. Nto kimā inee, nto mānāatook :kiy ake tukul nyoo kiikutook.

⁴ Chōōnēé :soboonto wóléé mii :inee. Kiyibchi :sobooniitēnyii biiko lébkeéyyéēt.

⁵ Ikwēnyé :lébkeéyyoosoo mēēnānēēt, āmālukuyē :mēēnānēēt lébkeéyyéēt.

⁶ Kichō :chiito ake nyéé kiyyook :Yēyiin. /Kikēēkuurēé chiichoo Yoowaana.

⁷ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko lébkeéyyoosoo, sukung'et kōōyēnchi.

⁸ Kichokōōboorchinē :Yoowaana biiko kurubta keey ak lébkeéyyoosoo amēēbērē ki inee :lébkeéyyoosoo.

⁹ Kichōōnii :lébkeéyyoosoo kōōrēēt sukulébkeēchi chíi ake tukul.

¹⁰ Kichō :Ng'ālyoontoonoo kōōrēēt nyoo /kikēēyēyē kubununēé inee, nteenee kimēēnkētē :kōōrēēt kule ki ng'oo :inee.

¹¹ Kichō kōōrēēnyii nteenee kitay :biiko kutaach

¹² nteenee mii :biiko alake chéé kitaach inee ankookaasee keey. Kichāmchi bichooto kuyēk lōkōkaab Yēyiin.

¹³ Mānāyēk :bichoo lōkōkaab Yēyiin kuu wōloo māktooy :chii leekwa nto kuu yoo sichē :chii leekwa, nteenee Yēyiin nkit :nyéé yēyē bichoo kuyēk lōkōkyii.

¹⁴ Kichokuyēk :Ng'ālyoontoonoo chíi, kēēming'tē keey ankeekas wōōyinnyii, wōōyin nyoo nyōōrtooy :wēero nyéé akeenke baateey wóléé mii kwaan. Kichāmē biich kuchurta ānkuyib manta.

¹⁵ Inee :nyoo kyoomtooy :Yoowaana kukuurchinē barak kule, “Inee nyoo kyāāmwooyē kule mākuchō am létuunyu nyéé boonto kāāmuukēyweēk kubiira, kuuyu kimii / kumānāākēēsichoo.”

¹⁶ / Kikiibēruurēēch acheek tukul kōōliikto kubo chamateet tukul nyéé boontēēnēēch :chiichoo.

¹⁷ Kikōōnēēch *:Muusa kiruutēk, kuyibwēēch :Kāārārōokiintéēt Yēesu chamateet ak manta.

1:2 Toowu. 1:1–2:4; Yoowa. 17:5; Filib. 2:6; 1Yoowa. 1:1-2 **1:3** Yoowa. 1:10; 1Kōōr. 8:6; Kolos. 1:16-17; Ibu. 1:2

1:4 Yoowa. 5:26; 8:12 **1:6** Mat. 3:1; Māarkō 1:4 **1:8** Yoowa. 1:20 **1:9** Yoowa. 8:12 **1:10** Yoowa. 17:25

1:12 Kala. 3:26; 4:5; Éfēēs. 1:5; 1Yoowa. 3:1 **1:13** Yoowa. 3:5-6; 1Bēt. 1:23 **1:14** Chuy. 34:6; Kala. 4:4; Filib. 2:7;

1Tēm. 3:16; Ibu. 2:14; 1Yoowa. 4:2; 1:1-3 **1:15** Yoowa. 1:30 **1:17** Chuy. 31:18; Yoowa. 7:19

¹⁸ Māmiini :chii nyēē kiikukas Yēyiini, nteenee lakwaniitēnyi sālu Yēyiini :nyēē kiikukas. Kiboonto keyy Kwaan ānkiikōōboorwēēch wōlēē wuu :Yēyiini.

Yēytooyiintēētaab kēēltaab Yēēsu

(Mataayo 3:1-12; Māarkō 1:1-8; Luuka 3:1-18)

¹⁹ Nto mii bēsyēēt ake kōōyookto :kāāntōōyikaab Yuutayeeek mbo kibkōrōs āk biiko alak choo kibo kōōtaab Laawi kuba wōlēē kimii :Yoowaana bokuteebēe kule inee ku ng'oo.

²⁰ Kiichuurta kule, "Mā anii *Kāārārookiintēēt."

²¹ Yooto kuteebēe :bichoo kule, "Ara, inyiing' ku *Eliiya?" Kumwooy kule, "Acha." / Keeteebēe subak kule, "Ara inyiing' ku *wōōrkoooyoonoonoo bo Yēyiini nyoo king'āloolēē :Muusa."* Kulē, "Anii mbonō."

²² Nto mii yoo nanyuun, kumwooy :bichoo kule, "Ānkiimwoowēēch, inyiing' ku ng'oo? Imwoowēēch subokiiboorchii biiko choo kēēyookwēēch. Imāchē bokiibaartiing' kule inyiing' ku ng'oo naas?"

²³ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule: Anii nyoo king'āloolēēnoo * :Isaaya kumwooyē kule, "Miitē :kuut nyēē kuuru ām suurkwēēn kule, 'Ōchuulchi Mokoryoontēēt kēēlto.' "

²⁴ Ki Farisaayeeek :bichoo kiyoooktooyiisyē.

²⁵ Kiteebēe :bichoo /kikiyoooktooy Yoowaana kule, "Yoo mā inyiing' Kāārārookiintēēt āmēēbērē inyiing' ku Eliiya, nto ku wōōrkoooyoonoonoo bo Yēyiini, ām nee yu ibātisāniisyē?"

²⁶ Kuwālchi :Yoowaana bichoo kule, "Ābātisāniisyēē :anii bēēko, nteenee miitē :chii nyēē ōboontē keyy āmōōnkētē.

²⁷ Inee :nyēē āmiitē āyēytoochinē kēēlto ānku wōō nyēē -māāyēmē mbo kut arēēkyi kwēyōōnik."

²⁸ Kiyēyāksēē :ng'aleechu tukul Beetannyya ām biitēēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, wōlēē kimii :Yoowaana kōōbātisāniisyēē.

Mēēnkī :Yēēsu nyēbo Yēyiini

²⁹ Yu kāyyēekunēē, kukas :Yoowaana Yēēsu kuchōōnii. Yooto kumwooy kule, "Ong'nyiiin *Mēēnkī nyēbo Yēyiini nyēē inēmtooy ng'ōōkiswookikaab kōōrēēt.

³⁰ Inee :nyoo kyāāmwooyē kule, 'Miitē kuchōōnii :chii nyēē boonto kāāmuukēyewēek kubiira, kuuyu kimii :inee /kumanaākēsichoo.'

³¹ Kōmāānkētē :anii chiichoo, nteenee kichāābātisānēē biiko bēēko sukōōnkēt :biikaab *Isrāyēēl."

³² Nto mii yoo, kumwooy :Yoowaana kule: "Kaakas kurēku :Tāmirmiryēētaab Yēyiini nyēē wuu chēēbtuukē ānkōōbutyi Yēēsu.

³³ Nto kōmēēboorwoo :Yēyiini, nto kōmāānkētē inee. Kōōyookwoo :Yēyiini chāābātisāniisyēē bēēko, kimwoowoo kule, 'Yoo keekas chii nyēē kēēbutyi :Tāmirmiryēēnyuu, ku nyooto :nyēē mā kubātisāniisyēē Tāmirmiryēēt.'

³⁴ Manta kyaakas ng'aleechu ānkāāmwoowoo kule Lakwataab Yēyiini :chiichoo."

Rubiikaab Yēēsu chēbo taayta

³⁵ Yu kāyyēekunēē, kimii :Yoowaana kukēēyoo subak ākoo rubiik āyēēng'.

³⁶ Kumii :Yēēsu kumurē yooto, kumwooy :Yoowaana kule, "Ong'nyiiin *Mēēnkī nyēbo Yēyiini!"

³⁷ Yu kakas :rubiichoo bo Yoowaana kuu nyooto kubakaakta inee ankurub Yēēsu.

³⁸ Kuweech keyy :Yēēsu ankuteebēe kule, "Ōchēēng'ē nee ēē?" Kulēēnchi :bichoo Yēēsu, "Iminyē ānō :inyiing' ōō, Kāānēētiintēēt?"

³⁹ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Okwaa bookas." Kimii :asiista ang'wan nyēbo kōōrōōn.† Kibeeta keyy wōlēē kiminyē nto yityo, kōōbuurto keyy bēsyoonooto.

⁴⁰ Akeenke ām bichoo āyēēng' ku Antereeya nyoo ki ng'ēetaabkaametiitaab Simōōni.

⁴¹ Kiwokucheeng'aat :Antereeya ng'ēetaabkaamet Simōōni nto yu nyōōru kumwoochi kule, "Kookeekas Meesaaya." (Kerkeyy :kaaynaani bo 'Meesaaya' yoo /kakeemwa ām kuutiitaab Kirikiik kule *Kiriistō, (nyēē ng'aabaat) kōōbooru kule Kāārārookiintēēt.)

⁴² Yooto kuwēēto :Antereeya ng'ēetaabkaam Simōōni wōlēē mii :Yēēsu. Kōōrōōtoot :Yēēsu Simōōni ānkumwooy kule, "Inyiing' ku Simōōni araab Yoowaana nteenee +/

1:18 Chuy. 33:20; Mat. 11:27; Yoowa. 6:46; 14:8-9; 1Tēm. 6:16; 1Yoowa. 4:12 * 1:21 Kikānyoonu :Yuutayeeek kuchō :wōōrkoooyoonoonoo nyēē wuu Muusa. Kas Kiruutek 18:15 āk nyēbo Malaki 4:5. 1:21 Mat. 11:14; Yoowa. 6:14 1:28 Yoowa. 10:40 1:29 Isa. 53:6-7; Yoowa. 1:36; 1Bēt. 1:19; 1Yoowa. 2:2; Ng'oong'. 5:6 1:30 Yoowa. 1:15 1:32 Māarkō 1:10 1:34 Mat. 3:17; 27:54; Yoowa. 1:49; 5:19-23; 10:36; 11:27; 20:31; 5:18; Yēyūut. 9:20 1:36 Yoowa. 1:29 † 1:39 Kiyēyisiyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ām icheek ku nyēbo ang'wan ām acheek. 1:41 Yoowa. 4:25

mākēekuureēniing' Keefa." (Ibooru kaaynaani bo 'Keefa' am kuutiitaab Kirikiik kule Bētērō, nyēē ibooru kule Rwaā.)

Kikuur :Yēesu Filibō ākoo Nāātānnyēēl

⁴³ Yooto kāyyēekunēē, kumach :Yēesu kuwo Kalilaaya. Yu kātuuyēē Filibō kumwoochi kule, "Irubwaa."

⁴⁴ Kibo :nkinee Filibō *kiriinkēetaab Beetsaayta wōloo kiminyē :Antereeya ākoo Bētērō.

⁴⁵ Kicheeng' :Filibō Nāātānnyēēl nto nyōōru kumwoochinē kule, "Kookeekas Kāārōokiintoonoo king'āloolēē *Muusa ankung'alaalee nkicheek *wōōrkooyikaab Yēyiin. Chiichooto ku Yēesu araab Yōōsēēf nyēbo *kiriinkēetaab Nāāsārēēt."

⁴⁶ Yooto kuteeb :Nāātānnyēēl kule, "Kēēlē nee oō! Mii nkinee :kiy nyēē karaam Nāāsārēēt?" Kumwoochi :Filibō Nāātānnyēēl kule, "Chōō cheekas."

⁴⁷ Yu kakas :Yēesu Nāātānnyēēl kuchōōni, kung'alaalee kule, "Isrāyēēliintēēt nyi nanyuun :nyēē sikēn āmātinyē lembech."

⁴⁸ Kuteebēē :Nāātānnyēēl Yēesu kule, "Kēēnkētēēnoo nee?" Yooto kuwālchi :Yēesu kule, "Kāākāsyiing' *mutiiniit keel kutoombo kukuuring' :Filibō."

⁴⁹ Yooto kumwooy :Nāātānnyēēl kule, "Kāānēētiintēēt, inying' Lakwataab Yēyiin, Bāytooyiintēētaab *Isrāyēēliik."

⁵⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, "IKeechamtaa kuuyu kāāmwoowuung' kule kāākāsyiing' mutiiniit keel. +Meekas chēē chaang' chēē wōōyēch kusiir chuutēchu.

⁵¹ !Kāāmwoowook, +mookas barak kuyootāktōōs. +Mookas kurēkyoo anii *Wēritaab Chii, :malayikaanikaab Yēyiin ānkuloong'tooy."

2

Kiitaab kwōng' uut nyēbo taay nyēē kiyey :Yēesu

¹⁻² Am bēsyyēetaab sōmōk kuchakee yooto, kimii :saakweetaab kooyēēy nyēē /kikeeyeyee saang'taab Kaana am Kalilaaya. Kimii :Yēesu saakwaanaata ak kaamet kuboonto keey rubiikyii.

³ Kikyaam saakweet nto mii kwēēn ak kwēēn, kurār *tifaayiik. Kumwoochi :kaamet Yēesu kule, "Kāmēēkuboonto naas :bichu tifaayiik."

⁴ Kumwoochi :Yēesu kaamet kule, "Imāchēēnoo nee? Ntēē mānāyityiin asiisnyuu."

⁵ Kuwēēkyi keey :kaamet motwoorik ānkumwoochi kule, "Oyey kiyēē māikumwoowook."

⁶ Am ātēbuutēkaab Yuutayee, kimii :ntasimnyee nyēē /kikiitililēē keey. Kuruubta keey ak yooto, kimii :tērēēnik lo chēbo bēēko. Kiyibē :tērēēt akeenke bēēko chēē kiimuuchē kuyit liitaanik 80.

⁷ Yooto kumwoochi :Yēesu motwoorik kule, "Onyit bēēko tērēēnichoo." Koonyit :motwoorichoo bēēko tērēēnichoo kule bak.

⁸ Nto yityo kumwoochi kule, "Oram bēēchooto alak ānkōōyibchi chiito nyoo iyoonkyinē saakweet." Kurub :motwoorichoo kuu nyooto.

⁹ Nto bēē :boontoonoo kuchamcham, koolat miisin kuuyu kikiikuweek kuyēk tifaayiin. Kimēēnkētē :boontoonoo wōlēē kikwoonēē :tifaayiichaa nteenee kiinkēt :motwoorichoo wōlēē kirāmēē bēēko. Kukuur :chiichoo saanteet kuwo komos

¹⁰ ānkumwoochi kule, "Ikooytooy :biiko kwaak tifaayiik choo kāroomēch yoo toowu :saakweet, nto yoo wuu nyēē kābiyoong'iis :biiko /kēēyib choo tāytāy. Ntēē siikonor :inyiing' tifaayiik chēē ānyinyēch miisin ānkuchēēkoochi biiko kumii :saakweet wokubēku?"

¹¹ Ng'ālyoontēētaab kwōng' uut :nyitēny nyēbo taay kuyey :Yēesu ānkivyākēē saang'taab Kaana am Kalilaaya. Yooto nanyuun, kōōboorunēē :Yēesu wōōyinyii ng'aleechaata ankookaasee keey :rubiikyii.

¹² Yu kāākubēk nanyuun, kuwo :Yēesu Kaabernaam, kuboontotē keey kaamet, mbo ng'ēetaabkaamet ākoo rubiikyii. Kibēēni wōlooto bēsyyōōs chēē ng'eri.

Nyēbo taayta kukweteē :Yēesu biiko biwuutaab Kōōtaab Yēyiin

¹³ Yu kaakuriik *Saakweetaab Keeytaayee nyēbo Yuutayee, kuwo :Yēesu Yēērusālēēm.

¹⁴ Yu kayit wōlooto, kukas biiko am biwuutaab *Kōōtaab Yēyiin kwooltooy tuuka, kēēchiirēk ak chēēbtuukēēnik. Kimii :nkicheek chēē kiwālāng'tooy beesaanik.

¹⁵ Yooto, kōōkwoor :Yēesu bōrōok kuyey musyāritiit kukweteē kēēchiirēk ak tuuka tukul chēē kimii yooto. Nto yityo, kululukto beesaanikaab bichoo ankooyeeel meesoosyekwaa.

¹⁶ Kimwoochi biiko choo kyooltooy chēēbtuukēēnik kule, “Ōnēmunnēē yu tukuuchu! Ām nee yu kyooweech Kōōtaab Baaba kuyēk wōlēē /kyooltooyiisyēē?”

¹⁷ Yu kakas :rubiikyii ng'aleechaa, koosoot yoo mwooyē ām siruutēkaab Yēyiin kule, “Iwoong'too :chamateet nyēē āboontēē Kōōng'uung'!”†

¹⁸ Kuwāl :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule, “Ng'oo :nyēē kākōōning' kāāmuukēywēēk ikwetee biiko kōyi bo Yēyiin? Nto subak, ng'ālyoo nee nyēbo kwōng'uut nyēē imuuchē iyey iboorunēē kule iboontē kāāmuukēy?”

¹⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Ōturbuub kōyi bo Yēyiin ānku +maateechee :anii bēsyoōsyēk sōmōk.”

²⁰ Kuketyi :bichoo Yēesu kule, “Kiyib :kōyi bo Yēyiin kēnyiisyēk artam āk lo sukuteechakay. Imwooyē :inyiing' kule +meeteechee bēsyoōsyēk sōmōk?”

²¹ Nteenee king'āloolēē :Yēesu bōōrnii nkit mēēbērē *Kōōtaab Yēyiin.

²² Nto yu /kabokiing'eetee Yēesu meet lētuumoo, kusēw :rubiikyii kule kikiikumwooy :Yēesu ng'aleechaa. Yooto nanyuun, kōōyēnchi :rubiichoo siruutēkaab Yēyiin āk kiyēē kimwooyē :Yēesu.

²³ Kuyey :Yēesu ng'al chēē chaang' chēbo kwōng'uut kumii saakwaanaa bo Keeytaayeet ām Yēerusālēm. Yooto kōōyēnchi inee :biiko chēē chaang'.

²⁴ Ānkoo kiwuu nyooto, manaachamta :Yēesu bichoo kuuyu kiinkētē wōlēē wuu :chiito ake tukul

²⁵ āmēēbērē kimāchē /kēēmwoochi wōlēē wuu :chiito.

3

Yēesu ākoo Nikōtēēmō

¹ Kimii :kāāntōōyiintēēt ake nyēē ki *Fārisooyiin nyēē kibo *kōōkwēetaab Yuutayeeek nyēē /kikēēkuurēē Nikōtēēmō.

² Kiwo :chiichoo bēsyeēt ake kwēemooy wōlēē kimii :Yēesu ānkumwoochi kule, “Boontēēt, kiinkētē kule inyiing' kāānēētiintēēt nyēē kiyoookuung' :Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kuyey ng'al chēbo kwōng'uut kuu yoo iyēyē :inyiing', yoo mēēbērē boonto kāāmuukēywēēkaab :Yēyiin.”

³ Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē makukas bāytooyiisyēētaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich subak.”

⁴ Yooto kumwooy :Nikōtēēmō kule, “So, /kēēsichē kule nee subak chii nyēē kiikuwōōyit? Mākoy kōōwut mooyēētaab kaamet /ānkēēsich subak.”

⁵ Kulēenchi :Yēesu, “! Kāāmwoowuung', māmii :chii nyēē iwutē Kaab Yēyiin yoo /mānāākēēsich ām bēeko * āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁶ Sichē chiito :kwaan āk kaamet, nteenee yoo sukuyēk lakwataab Yēyiin kusichē :Tāmirmiryēēt.

⁷ -Meekany kunaming' kuut yoo kāāmwoowuung' kule, 'Māchāktōōs /kēēsich chii subak.'

⁸ Wusē :yoomeet āmēēnkētē :chii wōlēē chōōnēē nto wōlēē wēētii. Wuu nyooto wōlēē siktooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chiito.”

⁹ Kuteeb :Nikōtēēmō kule, “Yēyāktōōs :yooto kule nee?”

¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Iyēku oob kāānēētiin ām kōōrēētaab *Isrāyēēl, so, -mēēnkētē ng'aleechu?”

¹¹ Ānkētē kiyēē āmiitē āmwoowuung', ānkāāraru kiyēē kyaakas. Ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē ng'aleekyuu.

¹² Kwāāmwoowook ng'aleekaab kōōrooni, āmōōyēnwoo. Kunyi ii, ōmuuchē raat kule nee ōyēnchi ng'al chēē rubtooy keey āk Kaab Yēyiin?

¹³ Māmii :chii ām kōōrooni nyēē kiikuwo Kaab Yēyiin, nteenee *Wēritaab Chii nkit :nyēē kichōōnēē wōlooto.

¹⁴ Kuu yoo kiitōōrchinē * :Muusa barak eereenaanaa† ām suurkwēēn, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, +/mākiitōōr Wēritaab Chii,

¹⁵ si yoo keekaaseena keey :chii kunyōōru *soboontaab kibchuulyo.”

Soboontaab kibchuulyo

2:16 Luuka 2:49 † **2:17** Tyēen. 69:9 **2:19** Māārko 14:58; 15:29; Yēyut. 6:14 **2:22** Luuka 24:6-8, 27; Yoowa. 12:16; 14:26; 20:9 **2:23** Yoowa. 2:11; 4:41, 53; 7:31; 8:30; 10:42; 11:45; 12:11, 42 **3:1** Yoowa. 7:50; 19:39 **3:2** Māārko 12:14; Yoowa. 2:11 **3:3** Yoowa. 1:13 * **3:5** Imuuchāktōōs kōōbooru ng'ālyoontooni bo 'bēeko' 'sichēētaab leekwa' kuuyu intōōwu :kwotēēk nto ikēērē :leekweet. Kōōsōōtyēēchinē :biiko alake kule ibooru ng'ālyoontooni 'batisaneet'. **3:6** Yoowa. 6:63 **3:11** Yoowa. 3:32; 8:26 **3:12** Yoowa. 14:1-5 **3:13** Tān. 7:13-14 † **3:14** /Kikēēyēwunnēē eereenaanaa karneet. Yu kēērōōtoot :biiko kiyoo, kusobcho. **3:14** Kāāyit. 21:9; Yoowa. 12:32-34 **3:15** Yoowa. 20:31

¹⁶ Kicham :Yēyiin kōōroni miisin kut kukōōn lakwanyii nyotoo akeenke baateey sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēē keey lakwanaa mēēbērē mākutob, nteenee mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo.

¹⁷ Kimēyooku :Yēyiin lakwanyii chokooruusta biiko nteenee chokooraraach.

¹⁸ -/ Mākiiruustoooy chii nyoo keekaasee keey lakwanaa. Nteenee iruustaayaat :nyoo -mēēkoosēē keey, kuuyu kitya kookaasee keey lakwani akeenke baateey bo Yēyiin.

¹⁹ Nto yoo /sikiiruusta chii kumii kule: Kiikuchō :lēbkēyyēēt kōōrēt, nteenee kucham :biiko mēēnānēt kubo ng'ōōkisto nyēē yēyē.

²⁰ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōkisto kuwēchē lēbkēyyēēt kuuyu imuuchē kutook :ng'ōōkisnyii.

²¹ Nteenee chiito nyoo yēyē ng'aleekaab manta, kuchōōnii wōlēē mii :lēbkēyyēēt suku-took kule kiyēē yēyē, kuwuu wōlēē māktōoy :Yēyiin.

Māchāktōōs kutōōriit :Kāārārookiintēēt

²² Yu kang'eetee :Yēēsu ākoo rubiikyii Yēērusālēēm bokubēēnyoot yēēmēētaab Yuuteeya ānkubātisāniis.

²³ Kimii :nkinee Yoowaana kubātisāniisyē ām yēē /kikēēkuurēē Aynoon yēē kilēēkitēē Salim wōloo ki chaang' :bēēko. Kibēētii :biiko kwaak wōlooto /bokēēbātisānē.

²⁴ (Kiyēyāktōōs :ng'aleechu kutoombo /keekerta Yoowaana kāābrātiisyō.)

²⁵ Kikwiilē keey :rubiik alake chēbo Yoowaana ākoo Yuutāyiintēēt ake kubo ntāsīmuutēkaab kaātīlīlēt kurubta keey ākoo atēbuutēkaab Yuutayeeek.

²⁶ Kunyoo, kubēēchi :rubiichooto Yoowaana ānkumwoochi kule, “Kāānēētiintēēt, tēēsōōtē chiichoo kyōōboontē keey ām biitēt ake nyēbo āynēētaab Yoortaan, chiichoo 'kiing'āloolēē? Mii :chiichooto kōōbātisāniisyē kuu nyiitēnyi, ānkāākōōwuuyēēnēēch biiko tukul.”

²⁷ Kuwālchi :Yoowaana kule, “Māmii :chii nyēē nyōōru kiy yoo mānāākōōkoochi :Yēyiin.

²⁸ Kyōōkāsē āmwooyē nkityō kule, 'Anii mbonō *Kāārārookiintēēt, nteenee kisimāntōōwu ām inee.'

²⁹ Ām saakweetaab kooyēēyto, bo :murereet saanteet. Nteenee kāng'iisyē :choorweetaab saantaanaa ām kaab kooyēy nto yoo kāsē kung'ālooloonu :choorweenyii kung'erēchē. Kunyi kaakuchurta :ng'erekweeyuu.

³⁰ Māchāktōōs kutōōriit :Kāārārookiintēēt ānkāārēku :anii.”

Chiitaab kibkōōnkōy

³¹ Boonto :chii nyoo chōōnēē kibkōōnkōy kāāmuukēywēēk kubiir chii ake tukul. Nto nyoo bo ng'wēny kubo kōōroni ānkung'āloolē ng'aleek chēē ruutooy keey āk ng'wēnyuuni. Wōō :nyoo bo kibkōōnkōy kubiir chii ake tukul.

³² Mwoowu :chiichoo bo kibkōōnkōy kiyēē kiikukasee koonyekyii āk yiitiikyii, -/ āmākēēkāsyinē ng'aleechaa.

³³ Nto nyoo kāsyinē ng'aleekyii kōōkiimē kule bo man :Yēyiin.

³⁴ Mwoowu :chiichoo /kikiyookunēē kibkōōnkōy ng'aleekaab Yēyiin, kuuyu ikoochinē :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem.

³⁵ Chāmē :Yēyiin lakwanyii ānkiikurōōbchi kiy ake tukul.

³⁶ Chii nyoo ikoosēē keey lakwanaa kunyōōru *soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māchāmē, mākdōng'woonchi :Yēyiin nyēē mānyōōru soboonoo.

4

Kiiboorchi keey :Kāārārookiintēēt *Samaaryayeeek

¹ Nto mii yoo, kukas *Farisaayeeek kule kimii :Yēēsu kōōyumē ānkōōbātisānē biiko chēē chaang' kubiir Yoowaana.

² Kubooyiit man maneebātisan :Yēēsu chii, nteenee ki rubiikyii :chēē kiibātisāniisyē.

³ Yu kakas :Yēēsu kule kāākōōnkēt :Farisaayeeek ng'aleechaa, kung'eetee Yuuteeya ānkutākyi keey Kalilaaya.

⁴ Nteenee ki ākoy kumur kōōrēētaab *Samaaryaa.

⁵ Kumii Samaaryaa, kuba ākoy *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikaar yēē kilēēkitēē mbaraanaa kiikoochinē :Yāākōōbō wērinyii Yōōsēēf.

⁶ Kimii :riibkēetaab Yāākōbō yooto. Kuyitē :Yēesu riibkoonoo, kikiikuriikta :asiista taman āk āyēēng', * kōōbuur ng'wēny, kuuyu kikiikuchaas.

⁷ Yooto kuchō :ng'kēēt ake nyēbo *Samaaryaa. Kumwoochi :Yēesu koorkoonoo kule, "Ikōōnoo bēēko ayye."

⁸ Kikiikuba :rubiikiyi bokwaal āmiik ām kiriinkoonoo.

⁹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, "Āyēku anii chēēbsāmooryāyiin, iyēku :inyiing' Yuutāyiin. So, imuuchāktōos kule nee ārāmuung' bēy?" Kimwooy :koorkoonoo kuu nyooto kuuyu kimākāsiyiintōos :Yuutayeeek āk *Samaaryayeeek.

¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, "Nto 'kēēnkētē kiyēē kōōnu :Yēyiin, ānkiinkētē chiichi soomiing' bēy, nto 'kēēmwoochinē kukōōning' bēēkaab soboon."

¹¹ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, irāmēē nee bēēchoo -āmēēboontē terekyeet. Nto subak, kooy :riibkēet. Kunyi ii, inyōōrchinē ānō :inyiing' bēēchooto bo soboon?"

¹² Kikōōnēēch :kuuko acheek Yāākōbō riibkooni. Kiyiyeē :inee bēēkaab riibkooni āk lōkōkyii kuboonto keey boroobikyii. Imāchē iyib keey :inyiing' kule ibiirē Yāākōbō?"

¹³ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, "Āmē :melelta subak chii ake tukul nyēē yyeē bēēkaab riibkooni,

¹⁴ nto nyoo kayye bēēko chēē ākoochinē :anii, mākooy kwaam nyoo :melelta subak. Mākukoosunēē chiichoo :bēēkaab soboon ākookoy."

¹⁵ Kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, ānkiikōōnoo bēēchooto oō, lēyyē, simaama :melelta subak, amatachaaram bēy."

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, "Wēēkuur saanteeng'uung' ankookwaante keey ākooy yu."

¹⁷ Kuwālchi :koorkoonoo Yēesu kule, "-Māāboontē :anii saannyyaa." Kumwoochi :Yēesu kule, "Man. -Mēēboontē saannyyaa.

¹⁸ Kiikoomutiing' :murēnik muutu, āmā saanteeng'uung' mbo :chiichoo oboontē keey kuu nyi. Man :kiyēē 'keemwaay."

¹⁹ Yooto, kumwoochi :koorkoonoo Yēesu kule, "Ntēē iyēku wōōrkooyoo!"

²⁰ Kikutunkyinēē mbo :kuuko Yēyiin lekemaani. Ām nee sōōmwooyē :akweek Yuutayeeek kule wōlēē yemaat /kēēkutunkyinēē Yēyiin ku Yēērusālēēm?"

²¹ Kimwoochi :Yēesu kule, "Kas kiyēē āmwooyē, makuyit :bēsyēēt nyēē mākooy kukutunkyinēē :biiko Baaba Yēyiin lekemaani nto ku Yēērusālēēm.

²² Ōkutunkyinē :akweek Samaaryayeeek kiyēē -mōōnkētē, nto acheek kiinkētē kiyēē kēēkutunkyinē kuuyu bununēē :kaararaacheet Yuutayeeek.

²³ Nteenee makuyit :bēsyēēt, ankookuyit mbo kēny, yēē mākututunkyinē :biiko Baaba ām Tāmirmiryēēt āk manta. Biiko chēē sooyē kuu nyooto chēē māchē :Baaba.

²⁴ Yēyiin ku tāmirmiryō. Kunyoo māchāktōos /kēēkututunkyinē ām Tāmirmiryēēt āk manta."

²⁵ Kumwooy :koorkoonoo kule, "Ānkētē kule mākuchō *:Kāārārookiintēēt, nto yoo kāchō, mākōōboorwēēch kiy ake tukul."

²⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, "Ntēē nyiitēnyī ng'ālooluung'!"

²⁷ Ām āsiiswēchooto kōōyēw :rubiikaab Yēesu. Kiilat miisin kukas kumii kung'āloolē :Yēesu āk koorko. Nteenee māmii :nyēē kikany kuteebee koorkoonoo kule, "Imāchē nee?" nto kulēēnchi Yēesu, "Ōmwooyē nee āk koorkooni?"

²⁸ Kubakaakta :koorkoonoo tērēetaab bēēko ankooyeey areet akeenke ākooy kiriing' ānkumwoochi biiko ām wōlooto kule,

²⁹ "Biikyoo, ankookwaa bookas chii nyēē kāmwoowoo kiy ake tukul nyēē kyaayey! Kut ku mā inee *Kāārārookiintēēt?"

³⁰ Kung'ēētyo :biikaab kiriinkoonooto ānkutākyi keey wōlēē kimii :Yēesu.

³¹ Kuwēētii koorkoonoo, kusaaysaay :rubiik Yēesu kule kwoomiis.

³² Nteenee kumwoochi :Yēesu kule, "Āboontē āmnyoo nyēē -mōōnkētē :akweek."

³³ Kwaam rubiik mēt ankuteebee keey kule, "Āra mii :chii nyēē kākuyibchi āmnyoo?"

³⁴ Kumwoochi :Yēesu rubiichooto kule, "Āmnyoontēnyuu ku ayeey mākuutēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo ānkāāwoong'u yiisyēēt nyēē kimākwoo chaayey.

³⁵ Ōmwooyē sōō nee kule, "Kāākung'ēt :ārook ang'wanu /kēēkēsiis'? Kāāmwoowoo kule, oōōtootē mbareenichuut. Kaakuleelakiitu nyēē kaakuyem /keekes.

* **4:6** Kiyēyisyyēē :Yoowaana kāāyitiisyyēetaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab lo ām ichēek ku asiistaab taman āk āyēēng' ām acheek. **4:9** Luuka 10:33 **4:10** Yoowa. 7:37 **4:12** Yoowa. 8:53 **4:14** Yoowa. 7:37; 6:35 **4:15** Yoowa. 6:34 **4:19** Kiruu. 18:18; Mat. 21:11, 46; Yoowa. 9:17 **4:20** Kiruu. 12:5-14 **4:22** Room. 9:4 **4:24** Yoowa. 3:3-8; Yēyūut. 2:11; 10:44-46; 2Kōōr. 3:17; Filib. 3:3 **4:25** Luuka 22:67; Yoowa. 1:41; 7:26, 31; 10:24; 11:27 **4:26** Yoowa. 9:37 **4:34** Yoowa. 6:38; 8:28; 10:18; 12:49-50; 14:31; 15:10; 17:4 **4:35** Mat. 9:37

³⁶ Kāākutoow :kēsiisyēēt kēny / ānkākiiberuur kēsiintēēt. Mii kukēsē āmnyoontēētaab *so-boontaab kibchuulyo sukung'erech :nyoo choonsē āk nyoo kēsiisyē.

³⁷ Man ng'ālyoontoonoo /kēēmwooyē kule, 'Choonē :ake, kukes :ake.'

³⁸ Kāāyooktook bōōkēsiisyē ām mbar nyēē manooyey yiisyō. Kitoowu :alake yiisyēēt nteenee boowaang'te :akweek."

³⁹ Kicham :biikaab Samaaryaa chēē chaang' ām kiriinkoonoo *Kāārrookiintēēt, yu kāwokumwoochi :koorkoonoo kiy ake tukul nyēē kimwoochi :Yēesu.

⁴⁰ Nto yu kabokukwa :bichoo bo Samaaryaa yooto kimii :Yēesu, kusaaysaay Yēesu kōōbuurto keey icheek. Kucham :Yēesu kōōbuur wōlooto bēsyōōsyēk āyēēng'.

⁴¹ Kiikaasee keey :biiko alake subak chēē chaang' inee kubo kiyēē kimwooy.

⁴² Kimwoochi :bichoo koorkoonoo kule, "Mēēbērē kakiikaasee keey Yēesu kuuyu 'kēēmwoowēēch, nteenee kuuyu kaakeekas :acheek nkit kiyēē mwooyē. Kāākiinkēt kule inee ku Kāārrookiintēēt man nyēbo biiko tukul."

Kiisoob :Yēesu wēritaab kāāntōōyiin

⁴³ Nto yu kāākubēēni :Yēesu wōlooto bēsyōōs āyēēng', kutas taay āk baannyii ākoy Kalilaaya.

⁴⁴ Mānāāwokuminy :Yēesu kiriinkēēng'waa Nāāsārēēt kuuyu kikiikumwooy :inee nkit kule, -/mākēēkoonyitē *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin ām kōōrēnyii.

⁴⁵ Nto yu kayit Kalilaaya, kutorooch :biiko kuuyu kikiikukas :icheek kiyēē kiyey :Yēesu ām Yēerusālēm yoo kibēētii bokwoomē saakwaanaa bo Keeytaayeet.

⁴⁶ Nto mii yoo kuwo kiriinkēētaab Kaana wōloo kiwēēchēē bēēko kuyēk tifaayiiik. Kimii :kāāntōōyiintēēt ake kaab bāytooyiintēēt ām kiriinkēētaab Kaabernaam nyēē kiboonto wērinyii nyēē kimnyoonē.

⁴⁷ Yu kawokukas :kāāntōōyiintoonoo kule kāākuchōōnēē :Yēesu Yuuteeya, wokusaysaay kuchō Kaabernaam chokōōsoobchi wērinyii nyēē ki lalaat miisin.

⁴⁸ Yu kayit, kumwooy :Yēesu kule, "Ām nee yu mächē :biiko alake ayey kiy nyēbo kwōng'ut nto iyēnchinē ng'aleekyuu?"

⁴⁹ Kumwoochi :kāāntōōyiintoonoo Yēesu kule, "Keebe oō, mokoryoontēēt, kumanaang'et :leekweet."

⁵⁰ Yooto kuwālchi :Yēesu kule, "Wēēchi keey kaa, kāākusob :lakwang'uung'." Kiyēnchi :chiichoo kiyēē kimwoochi :Yēesu.

⁵¹ Nto lētuunoo kumii :kāāntōōyiintoonoo kōōyēyē, kutuuyēē motwoorikyii kēēlto. Kumwoochi :choo kule, "Kāākusob :wēring'uung'!"

⁵² Kuteebee :kāāntōōyiintoonoo bichooto kule, "Ko tyaa :asiista kukāykāyiti :wēēriit?" / Kēēlēnchi, "Kō asiista akeenke lang'at kosolēny."†

⁵³ Kusēw :kwaan kule kō tēē yooto :asiista kumwoochinē :Yēesu kule, kāākusob :leekweet. Kunyoo, kiikaasee keey :chiichoo āk kanyii tukul Yēesu.

⁵⁴ Ki kwōng'uutyēētaab āyēēng' :nyitēnyii kuyēyē :Yēesu kuchakee kēyēēwunēē Yuuteeya kuchō Kalilaaya.

5

Kiisoob :Yēesu chii ām Kibōōytaab Beteesta

¹ Kuwo :Yēesu lētuunoo Yēerusālēm wōlēē kimii kuyēyēē :Yuutayeek saakweet.

² Kimii :kibōōyto ake nyēē kilēēkitēē yēbo Oreetaab Kēēchiirēk nyēē kikiimuut :kēēlwookik muutu chēē kitinyē wuurwēēt. /Kēēkuurē yooto ām kuutiitaab Yuutayeek kule Beteesta.

³ Kimii :biiko chēē kimnyoontōōs chēē kimurēē keey ng'wēny ām kēryōōsyēchooto. Kikōryootiin :alake, kusōnkōchootiin alake āk chēē kichunkutootiin.*

⁵ Kikiikusyēn :akeenke ām bichoo kēnyisyēk sosom āk sisiit.

⁶ Yu kakas :Yēesu chiichooto kukārintit ām yooto kōōnkēt kule kikiikusyēn kēnyisyēk chēē chaang'. Kuteebee chiichooto kule, "Imächē isob?"

⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, "Mokoryoontēēt, māmii :chii nyēē kawiiira kibōōyoo yoo wērwērē keey :bēēko. Yoo kātāasyēēmē, kāsimmkōōwut :ake kēny."

⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, "Ng'eet ankiinam kisyeeeng'uung' ānkiwēēsyt."

⁹ Kusob :chiichooto bakeenke. Kinam kisyeeeenyii ānkuwēēchi keey!

4:41 Yoowa. 2:23   **4:42** Luuka 2:11   **4:44** Māārko 6:4   **4:46** Yoowa. 2:1-11   **4:48** Mat. 12:38-39; Māārko 8:11-12; Luuka 11:29; Yoowa. 6:30   † **4:52** Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyiitiisēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab tisab ām icheek ku asiistaab akeenke ām acheek.   **4:53** Mat. 8:5-13   **4:53** Yoowa. 2:23   **4:54** Yoowa. 2:11   * **5:3** /Kikēētāsyi ām siruutēk alak ng'aleechu: ānkikānyē kuwērwēr keey :bēēko. /Kikēētāsyi ām siruutēk alak subak kēryōoontēētaab 4: Kicham kurēku :malayikeetaab Yēyiin kibtaman ānkuwērwērē bēēko. Nto chiito nyoo kāsimmkōōwut kibōōyoo yoo kāwērwērākiis :bēēchoo, kusobēē bōōr ake tukul nyēē kōboonto.   **5:9** Māārko 2:10-11   **5:9** Māārko 2:27-28; Yoowa. 5:16, 18; 7:21-22; 9:14

Kikwiil :kääntōōyikaab Yuutayeek Yēesu

Kuyēyāktōos :ng'aleechu, ki bēsyēētaab Sabaato.

¹⁰ Kunyoo, kumwoochi :kääntōōyikaab Yuutayeek chiichoo /kākiiisobō kule, “Inkēt kule bēsyēētaab *Sabaato ra? Māchāmuung' :kuruutēkyoo inamaate kisyeereet.”

¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, “Chiichoo kēēsooboo :nyēē kāmwoowoo anam kisyeereenyuu ānkāwēēsyēt.”

¹² Kuteebēe :bichoo kule, “Chii ng'oo :nyooto kāmwoowuung' inam kisyeereeng'uung' ānkiiwēēsyēt?”

¹³ Kimēēnkēt :chiichoo /kikiisobō kule ki ng'oo :nyooto, kuuyu kikiikuboty :Yēesu wōlēē kimii :biiko chēē chaang'.

¹⁴ Nto yityo, chokunyōōrchi :Yēesu chiichooto biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimwoochi kule, “Kēēsob oob? Keekas, -mataweeyey ng'ōōki kuuyu imuuchē kuchōōnchiing' :mnyaat.”

¹⁵ Kiwookumwoochi :chiichoo kääntōōyichoo bo Yuutayeek kule Yēesu nyi kiisobō inee.

¹⁶ Yooto, kutoow kääntōōyichoo bo Yuutayeek kuwus Yēesu kuuyu kiisobōiis ām bēsyēētaab *Sabaato.

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu kääntōōyichoo kule, “Tākuyēyiisyē :Baaba anii, kunyoo āyēyiisyē :nkanii.”

¹⁸ Kiyey :ng'aleechaata kusyeem :kääntōōyichoo kubakach Yēesu. Kimāmāchē baateey kubakach kuuyu kiisobōiis ām bēsyēētaab Sabaato, nteenee kuuyu kimwooy kule kwaan :Yēyiin, ng'alyoo nyēē ibooru kule kii-āyēēchēē keey :inee Yēyiin.

Nyōōrtooy :Leekweet kāmūukēywēēk wōlēē mii :Kwaan

¹⁹ Kunyi, kimwoochi :Yēesu bichoo kule, “!Kāāmwoowook, māyēyēē keey :Leekweet ng'al nkit, nteenee kāsēē Kwaan. Kunyoo, kiyēē yēyē :Kwaan, kuyēyē :nkinee Leekweet kiyooto.

²⁰ Chāmē :Kwaan Lakwanyii ānkōōboorchinē kiy ake tukul nyēē yēyē :inee. Mākōōboorchi mbo tukuuk chēē biirē chēbo ra ankumoolat :akweek tukul ng'aleechaata.

²¹ Kuu yoo ing'ētē :Kwaan chii nyoo kaakume ānkōōkoochi soboonto, kōōkoochinē :nkinee Lakwanyii biiko soboonto choo kaakucham kōōkoochi.

²² -Mēētiilchinē :Kwaan chii ng'al. Nteenee kiikōōkoochi Lakwanyii kāmūukēywēēk tukul kōōtiilchi biiko ng'al,

²³ sukung'et kukoonyit :biiko tukul Leekweet kuu wōlōo koonyititooy Kwaan. Nto chii nyoo mākoonyitē Leekweet kumākoonyitē nkinee Kwaan nyoo kiiyookoo.

²⁴ !Kāāmwoowook, chii nyoo kāsē ng'aleekyuu ānkōōkoosēē keey Baaba nyoo kiiyookwoo, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. Kiikusiirtēē meet ānkunyōōr soboonto nyēē -/mēēkiitiilchinē ng'al.

²⁵ !Kāāmwoowook, mii kuyitu :bēsyēēt, ankookuyit :bēsyoonoto yēē makukas :biiko choo kiikubootyo kiyēē mwooyē :Lakwataab Yēyiin. Nyōōru soboonto :biiko choo kēyēnchi ng'aleechaa.

²⁶ Kuu yoo chōōnēē :soboonto wōlēē mii :Kwaan, kiikuyey :Kwaan kuchōōnēē :soboonto wōlēē mii :Leekweet.

²⁷ Kiikōōkoochi :Kwaan kāmūukēywēēk kōōtiilchi chii ng'al, kuuyu *Wēritaab Chii :inee.

²⁸ -Moolat ng'aleechu. Makuyit :bēsyēēt nyēē makukas :biiko tukul choo kiikubēk kuutiinyuu,

²⁹ nto yooto makukwaanee mbēērōōsyekwaa. Choo kiikuyey ng'aleek chēē kāroomēch mākunyōōr soboonto nyēē lēēl. Nteenee mākubootyo :choo kiikuyey ng'aleek chēē miyootēch.

³⁰ -Māyēyēē keey kiy, nteenee ātiilē baateey kiyēē mwoowoo :Baaba ānkubo man, kuuyu -māyēyē kiyēē āmāchē, nteenee āyēyē kiyēē māchē :nyoo kiiyookwoo.

Tukuuk chēē ibooru kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu

³¹ Nto kaang'alaalee keey, nto kaayey kiy nyēē māchāmē :biiko.

³² Nteenee mii :ake nyēē ng'ālōōlēēnoo anii ānkāānkētē kule kiyēē mwoowu kurubta keey anii kubo man.

³³ !Kyōōyooktē :akweek biiko kuba wōlēē mii :Yoowaana ānkiikumwoowook ng'aleek chēbo man kurubta keey āk anii.

³⁴ -Māāmoong'tēē keey kiyēē mwooyē :biiko kurubta keey āk anii, nteenee āmwooyē kuu nyooto /sikiiraraachaak.

³⁵ Ki nōmōryoo :Yoowaana nyēē kiikoochinē biiko lēbkēēyyēēt ānkyōōng'ērēkyi :akweek lēbkēēyyoonooto kibo bēsyoōs chēē ng'eri.

³⁶ Nteenee mii :tukuuk chēē nyikiisēch kusiir ng'aleek choo kimwoowu :Yoowaana. Chooto ku tukuukaab kwōng'ut choo kiikōōtōōrwoō :Baaba kule ayey. Ibooru :chooto kule Baaba :nyēē kiyyookwoō.

³⁷ Kiikumwooy :nkinee Baaba wōlēē āwuuyē :anii. Manookas kuutiinyii amanookas eernyii,

³⁸ āmēēbērē kyoonam ng'ālyoontēēnyii kuuyu -mōōyēnchinē nyi kiiyooku :inee.

³⁹ Kyoocham ōrōōtootē siruutēk miisin ōbērē tōōs yoo kooyey kuu nyooto +mōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo. Ntēē mwoowu :siruutēchuutēchu wōlēē āwuuyē :anii,

⁴⁰ ānkoo kuwuu nyooto, -mōōchāmē okwaa wōlēē āmiitē sōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

⁴¹ -Māāmoong'tēē keey kule kusilo :biiko,

⁴² nteenee ānkētook wōlēē ōwuuyē. Ānkētē kule -mōōboontē chamateetaab Yēyiin ām moonikwook.

⁴³ Kyāāchōō wōlēē ōmiitē ām kaayneetaab Baaba, nteenee otay otaachaa. Nto yoo kāchō :chiito ake ām kaayneenyii nkit, ōchāmē :akweek nyooto.

⁴⁴ Ōmuuchē raat ōyēnwoō kule nee yoo bērē :chii ām akweek nto / kēēsil kusiir yēē kātōōchēēng'ē kusilook :Yēyiin?

⁴⁵ -Moosoot naas kule +maamwaaaytaak :anii ām wōlēē mii :Baaba. Nteenee chiito nyēē mwooytook ku *Muusa nyoo ōyēēlchinē ām kāāsōōtēyēwēekwook.

⁴⁶ Nto kyōōyēnchi Muusa, nto kōōyēnwoō kuuyu kisir :Muusa ng'aleek kurubta keey āk anii.

⁴⁷ Nteenee yoo -mōōyēnchinē kiyēē kisirē :Muusa ii, ōyēnchi kule nee kiyēē āmwooyē :anii?"

6

Kibay :Yēesu biiko chēē kikēēytēē kisyēērōōk muut

(Mataayo 14:13-21; Māārko 6:30-44; Luuka 9:10-17)

¹ Nto mii bēsyyēēt ake, kwoochi :Yēesu komosta nyiin ake bo Tōōliilēetaab Kalilaaya. / Kēēkuurē tōōliiloonoo kaayneet ake kule Tibeerya.

² Yooto koosaab :biiko chēē chaang' sakaramteet kurub inee kuuyu kikiikukas ng'aleek chēbo kwōng'ut chēē kiyēchi :inee biiko choo kimnyoontōōs.

³ Yu kayit biitoonooto, kootooch āk rubiikyii ākoy lekem ānkuwokōōbuurto ng'wēny.

⁴ Kikiikuriik yooto :bēsyoōsyēk chēē āmēē :Yuutayeeek *Saakweetaab Keeytaayee.

⁵ Yu kakas :Yēesu kukwoonchinē :biiko chēē chaang', kuteebee Filibō kule, "Kēēnyōōrchinē ānō āmiik chēē kēēbāyēē bichu tukul?"

⁶ Kiteēbēē :Yēesu Filibō ng'aleechaa buch kutyēmē. Kiinkētē :inee kiyēē kimakuyey.

⁷ Kuwālchi :Filibō Yēesu kule, "Ānkoo nto /kakyaalta kiy ake tukul nyēē /kēēboonto, -/ mākēēnyōōru beesaan chēē yēmē kyoolchinēē bichu āmnyoo kisich nyēē kaam."

⁸ Kumwooy :Antereeya nyoo ki rubiintēetaab Yēesu ānkituubcho āk Simōōni Bētērō kule,

⁹ "Mii yu :wēero nyēē boonto mukaatiin muut āk *burburiinēk āyēēng' chēē minkēēch, ara yēmē :chooto keebayee bichu tēmē chu tukul?"

¹⁰ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii kuyey biiko kōōbuur ng'wēny ām yēbo keeweet. Kimāchē kuyitē :bichu murēnik kisyēērōōk muut.

¹¹ Kunam :Yēesu mukaatiinechaa ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy, nto yityo, /kēēbchēchinoot bichoo. Kiyey nkicheek burburiinēchooto kuu nyooto. Kiyem :biiko tukul.

¹² Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, "Ōruruuch choo kāng'ēt."

¹³ Kōōruruuch :rubiik koonyiit kēēboonik taman āk āyēēng'.

¹⁴ Yu kabokukas :biiko ng'ālyoontooni bo kwōng'ut kiyey :Yēesu, kumwooy kule, "Ku-booyiit man, *wōōrkooyoontēetaab Yēyiin :chiichi nyoo /kikēēmwooyē kule mākuchō kōōrēēt."

¹⁵ Kiinkētē :Yēesu kule kimāchē :bichoo bokunam inee kukērchi koong' kuyēk bāytooyiintēēt. Yooto koosikta kuwo lekem.

Kiwēēsytēē :Yēesu bēēko barak

(Mataayo 14:22-33; Māārko 6:45-52)

5:36 Yoowa. 4:34; 10:25, 38; 14:10-11; 15:24 5:37 Chuy. 20:19; Kiruu. 4:12 5:38 Mat. 22:29; Yoowa. 16:9 5:39 Luuka 24:27, 44; 2Tēm. 3:15-16; 1Bēt. 1:10-11 5:41 Yoowa. 7:18 5:44 Yoowa. 12:43 5:46 Kiruu. 18:15, 18; Luuka 24:27, 44; Yēyuu. 3:22, 26; 7:37; 13:32-33 5:47 Luuka 16:31 6:2 Yoowa. 2:23 6:3 Mat. 5:1 6:4 Yoowa. 2:13 6:8 Māārko 1:16; 13:3; Yoowa. 1:40; 12:22 6:11 Yoowa. 21:9, 13 6:14 Kiruu. 18:15, 18; Luuka 7:16; Yoowa. 1:21; 4:19; 7:40; 9:17; Yēyuu. 7:37; 13:32 6:15 Yoowa. 5:13

- 16 Yu kääkwiimēn, kurēkto :rubiikaab Yēesu ākoy tōōliil.
 17 Kulaany mwēēnkēēt ānkutākyi keey *kiriinkēetaab Kaabernaam. Kināmchi :mēēnānēēt bichoo wōlooto kumāboonto keey Yēesu.
 18 Kichō :wusōōnēēt ankusyool bēēko.
 19 Yu kikiikuba :rubiichoo ām lōōyinto nyēē kiyitē kiilomiitaanik muut nto ku lo, kukas Yēesu kumii kuwēesyētoonunēē bēēko barak kutākyinē keey mwēēnkoonoto. Kimuuyo :rubiichoo miisin.
 20 Yooto, kumwoochi :Yēesu kule, “-Mōōmuuyē, nto yu anii :nyoo!”
 21 Kutaach :rubiik Yēesu kuchō mwēēng'. Yooto, kuchaakta :mwēēnkēēt ākoy sakaramteet wōlēē /kikēēmākyinē wokōōyoonnyēē.

Āmnyoo :Yēesu nyēbo soboonto

- 22 Yu kāwokuyyeech :kōōrēt, kōōnkēt :biiko choo king'ētunēē komosta nyiin ake bo tōōliiloonoo kule ki mwēēnkēēt akeenke baateey nyēē kimii yooto. Kiinkētē :bichoo kule kimanaabeeta keey :rubiik Yēesu.
 23 Yooto, kukwaanee :mwēēnkōōsyēk alake *kiriinkēetaab Tibeerya ānkubokōōyoonnyēē yēē kilēekitēē :yoo kyoomiisyēē :biiko.
 24 Bērē kukas :biiko kule kāmēētākumii :Yēesu āk rubiikyii, kulaany mwēēnkōōsyēchoo kuba *kiriinkēetaab Kaabernaam bokucheeng'at Yēesu.
 25 Yu kābokunyōōrchi Yēesu wōlooto, kuteebee kule, “Kāānēētiintētē, 'kēēyitu wōli kutyaa?”
 26 Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, ōchēng'ootoo kuuyu kwōōbiyoong'iisyē āmēēbērē kuuyu kwookas kāāmukēyewēēkaab Yēyiin.
 27 -Mōōbēng'tēē chēng'sēetaab āmit chēē bēku, nteenee ōnēmchi keey ōchēng'ē āmnyoontēetaab kibchuulyo. Āmnyoontoonoo ku nyoo kōōnok * :Wēritaab Chii, kuuyu inee :nyēē kiikōōkoochi :Baaba Yēyiin kāāmukēyewēēk kuyey kuu nyooto.”
 28 Kuteebee :biiko Yēesu kule, “Ara, kēēyēyē kule nee sikiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin?”
 29 Kuwālchi :Yēesu kule, “/Kiinēmchi keey yiisyēētaab Yēyiin /kukiikaasee keey chiito nyoo kiiyooku :inee.”
 30 Kuteebee :bichooto Yēesu kule, “Kiy nee nyēbo kwōng'luut nyēē +meeyey sikiikaaseeni-ing' keey?”
 31 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkweēn, kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Kiikoochi kwaam āmnyoontēēt nyēē chōōnēē barak.”†
 32 Kumwoochi :Yēesu nanyuun bichoo kule, “!Kāāmwoowook, -moosot sōō baateey kule kikōōnok * :Muusa āmnyoontoonoo kichōōnēē barak, nteenee ōsōōtē kule kōōnok :Baaba āmnyoontēetaab man kuchōōnēē kibkōōnkōy.
 33 Āmnyoontēetaab Yēyiin ku nyoo chōōnēē kibkōōnkōy ānkuyibchinē biich soboonto.”
 34 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “!kōōnēēch kwaak āmnyoontoonoto.”
 35 Kumwooy :Yēesu kule, “Anii :āmnyoontoonoto bo soboon. Moomē :kēmēy chiito nyoo kachō wōlēē āmiitē. Nto nyoo keekaaseena keey kumoomē :melel.
 36 Kuu yoo kātāāmwoowook, kookasaa -āmōōkoosēēnoo keey.
 37 Chii ake tukul nyoo kākōōno :Baaba, kuyēku nyeenyu nyēē mākoy akwet bēsyēēt ake.
 38 Kyāāchōōnēē kibkōōnkōy sichaayey kiyēē mächē :Baaba nyoo kiiyookwoō mēēbērē kyāāchōōnii chaayey kiyēē āmächē.
 39 Mākwoō :Baaba kule -māāboot chii mbo akeenke ām choo kiikukōōno, nteenee +maang'eet ake tukul bēsyēētaab tabanta.
 40 Man, mākyinē :Baaba *soboontaab kibchuulyo biiko tukul choo ikoosēēnoo keey.”
 41 Yooto kutoow :kāāntōōyikaab Yuutayee koong'unyng'uuny kuuyu kimwooy :Yēesu kule, inee ku āmnyoontēēt nyēē chōōnēē kibkōōnkōy.
 42 Kimwooy :bichoo kule, “So, mā wēritaab Yōōsēēf :chiichi? Ntēē kiinkēt kwaan āk kaamet. Ām nee sukumwooy raat kule chōōnēē :inee kibkōōnkōy?”
 43 Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “-Moong'unyng'uuny.
 44 Māmii :chii nyēē imuuchē kuchō wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba nyoo kiiyookwoō. Yoo kākāchūō, +maang'eetee meet bēsyoonoo bo tabanta.
 45 /Kikeesir ām siruutēkaab *wōōrkooyikaab Yēyiin kule, 'Makooneet :Yēyiin biiko tukul.”†
 46 Mēēbērē kaamwaay yooto kule kiikukas :chii Baaba nteenee anii nkit nyoo āchōōnēē wōlēē mii :inee nyēē kyaakas.

6:23 Yoowa. 6:11   6:26 Yoowa. 2:11   6:30 Mat. 12:38; Māārkō 8:11; 13:22; Yoowa. 4:48; 1Kōōr. 1:22   † 6:31 Tyēēnwookik 78:24   6:31 Chuy. 16:4, 15; Kāāyit. 11:7-9; Neem. 9:15; Tyēēn. 78:24   6:34 Yoowa. 4:15   6:35 Yoowa. 4:13-14; 6:48-58; 7:37   6:36 Yoowa. 20:29; 16:9   6:37 Yoowa. 17:2, 24   6:38 Māārkō 14:36; Yoowa. 4:34   6:39 Yoowa. 10:28; 17:12; 18:9   6:40 Yoowa. 5:24   6:42 Māārkō 6:3   † 6:45 Isa. 54:13   6:46 Yoowa. 1:18

47 |Kāmwwoowok, chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keey kuboonto :nyoo kēny *soboontaab kibchuulyo.

48 Anii :āmnnyoontēētaab soboonto.

49 Kyaam :biikyoo choo kibo kēny maana ām kōōr nyēē suurkwēēn nteenee kiikubēk :bichoo tukul.

50 Nteenee mābotē :chii nyoo kaam āmnnyoontooni chōōnēē kibkōōnkōy.

51 Anii :āmnnyoontoonooto chōōnēē kibkōōnkōy. Yoo kaam :chii mākunyōōr soboontaab kibchuulyo. +Māākōōnu bōōrnyuu kuyēk āmnnyoontēēt nyēē sukōōsoob kōōrēēt.”

52 Kiyey :ng'aleechu kukōōrōmiitu :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek miisin. Kimwooy kule, “So, imuuchē kule nee :chiichi kukōōnēēch bōōrnyii kyaam?”

53 Kumwoochi :Yēēsu kule, “! Kāmwwoowok, yoo kamoo-am bōōrtaab *Wēritaab Chii ankooyyee korotiikyii, mākyō ōnyōōru soboon.

54 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyee korotiikyuu, kunyōōru :chiichoo *soboontaab kibchuulyo. +Maang'eetee chiichoo meet ām bēsyeētaab tabanta.

55 Āmnnyoo nyēbo man :bōōrnyuu ānkubo koomānuut :korotiikyuu.

56 Chii nyoo kaam bōōrnyuu ankuyee korotiikyuu, mākunoomnyo āk anii ānkāānoomnyē āk inee.

57 Kuu yoo āminyēē kāāmuukēywēēkaab Baaba nyoo kiiyookwoo, mākuminyēē :nkinee chiito nyoo kaam bōōrnyuu kāāmuukēywēēkyuu.

58 Anii :āmnnyoontoonooto kichōōnēē kibkōōnkōy. Makerkeey :āmnnyoontoonoo āk nyoo kyoomē :biikyoo choo kibo kēny, ānkoo kyaam, kibēk. Chiito nyoo kaam āmnnyoontooni kunyōōru soboontaab kibchuulyo.”

59 Kimwooyē :Yēēsu ng'aleechaa kumii kōōnēētisiyē ām *kōōtaab saayee ām Kaabernaam.

Kiichuchuyee keye :rubiik chēē chaang' wōlēē mii :Yēēsu

60 Yooto kakas :rubiikaab Yēēsu ng'aleechu, kumwooy :wōlēē wōō kule, “Māku nkoolat :ng'aleechu! Ng'oo :nyēē sukoomuuch!”

61 Kiinkēt :Yēēsu kiyēē kimii kōōyimiē rubiik. Yooto, kumwoochi kule, “So, kāyēk kāānākuut :ng'aleekyuu?”

62 /Keemwa baa, kule nto kookas *Wēritaab Chii kōōyēyē kibkōōnkōy, nto kāwuuyiitu nee?

63 Kōōnu :Tāmirmiryēētaab Yēyiin soboonto nyēē mākōōnu :kāāmuukēywēēkaab chii. Kōōnu :ng'aleek choo kāāmwwoowok soboonto kuuyu kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

64 Ānkoo kuwuu nyooto, mii :alake ām akweek chēē -mēēkoosēēnoo keey.” Kiinkēt :Yēēsu kung'eetee kēny kule ki mbo ng'oo :chēē kimēēkoosēē keye inee ānku ng'oo :nyēē kimakuchaamta inee.

65 Kitas taay :Yēēsu kumwooy kule, “Ki ng'ālyoontoonooto :nyoo kyāāmwwooytēē kule, māmii :chii nyēē chōōnii wōlēē āmiitē yoo kāmāyis :Baaba.”

66 Kiichuchuyee keye Yēēsu :biiko chēē chaang' kung'eetee yooto.

67 Yooto kuteebee :Yēēsu rubiichoo ki taman āk āyēng' kule, “Ōmāchē :nkakweek obakaakta?”

68 Kuwālchi :Simōōni Bētērō kule, “Keebe ānō ōō, Mokoryoontēēt? Ntēē iboontē :inyiing' lōkōōy chēbo soboontaab kibchuulyo.

69 Kiikoosēēniing' keye ānkēēchāmē kule inyiing' *Kāārārookiintēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.”

70 Yooto kumwoochi :Yēēsu kule, “Akweek oob rubiik taman āk āyēng' chēē kyāākwyook anii? Nteenee mii :nyēē kibrōkōsyoo ām akweek.”

71 Kumwooyē :Yēēsu kuu nyooto, king'aloolēē Yuuta Iskaryoot nyēē kimii wokuchoom-tooy inee.

7

Kitāchiin :Yēēsu āk ng'aleekaab mbo ng'eetaabkaamet

1 Yu kāākuyityo, kōōnēētisiyootēē :Yēēsu Kalilaaya. Kimāmāchē kuwēēsyeētootēē Yuuteeya kuuyu kimāchē :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kubakach.

2 Yooto, kikiikuriik :Yuutayeeek kwaam *Saakweetaab Kēryōōsyēk.

3 Kumwoochi mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu kule, “Ing'eetee yu ānkiwē Yuuteeya sukukas rubiikuuk chēbo wōlooto tukuuchu bo kwōng'ut chu iyēyē.

4 Māchāktōōs ihooru keye nyēē karaam siitooku. Kunyoo, kany kutookunēē kōōrēēt :ng'aleechu bo kwōng'ut.”

⁵ Kimēēkoosēē keey mbo :ng'eetaabkaamet Yēēsu.

⁶ Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, “Manaayit :bārooyimnyuu nyēē yemaat nteenee oyeyaate :akweek kiyēē ōmāchē.

⁷ Mā akweek chēē wēchook :biikaab kōōrooni, nteenee wēchoo anii kuuyu āburyoong'tooy icheek kubo rōkōs nyēē yēyē.

⁸ Obe :akweek saakwaanaa kuuyu manaayit :bārooyinnyuu.”

⁹ Yooto kung'ētunēē :Yēēsu Kalilaaya.

Kichuunchuun :Yēēsu āk kāāntōōyikaab Yuutayeeek

¹⁰ Nto yu kaakuba mbo :ng'eetaabkaamet, kuwaayta keey Yēēsu ākoy Yēērusālēēm.

¹¹ Kimii :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kuchēēng'ēē Yēēsu wōlooto. Kitēēbootē kule, “Mii ānō :chiichoo ōō?”

¹²⁻¹³ Kichoomootē :biiko wōlēē wōō kung'āloolēē Yēēsu kuuyu kiiywēyē kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Kimwooyē :bichoo alake kule, “Karaam :chiichoo.” Kumwooyē :alake kule, “Buryo, ibērbēērootē biich.”

¹⁴ /Kikyaam saakwaanaa nto miitē kwēēn āk kwēēn, kuwo :Yēēsu *Kōōtaab Yēyiin ānkutoow kōōnēētiiis.

¹⁵ King'woonchi kāāntōōyikaab Yuutayeeek :wōlēē kiinēētitooy :Yēēsu kut kumwooy kule, “Kēēnkētēē nee :nkinee nyi siruutēkaab Yēyiin āmēēbērē kiikusumānchi?”

¹⁶ Kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Ng'aleek chēē ānēetook mēēbērē cheechuu, nteenee kwoonēē wōlēē mii :Yēyiin nyoo kiiyookwoo.

¹⁷ Chii nyoo kakwey kuyey kiyēē mächē :Yēyiin, mākōōnkēt yoo kwoonēē :ng'aleekyuu wōlēē mii :Yēyiin, nto cheechuu nkit.

¹⁸ Chiito nyoo ng'āloolē ām kāāmukēyēwēkyii, kumächē :nyoo kule /kēēkoonyit. Nteenee āmächē anii kunyōōr koonyit :nyoo kiiyookwoo. Achurtaat ānkāāyooong'unēē manta.

¹⁹ Kikōōnook *:Muusa kiruutēk āmāmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē riibē kiruutēchoo. So, ōmächē ōbākākyoo nee?”

²⁰ Kumwoochi :biiko kule, “Kiikubunuung' :mēt ēē? So, ng'oo :nyēē mächē kubakaching'?”

²¹ Koomiiny :Yēēsu mēt ankutas taay kule, “Kyaayey kiy akeenke baateey nyēbo kwōng'luut ām Sabaato. King'woonchook akweek tukul :kiyooto.

²² Mwooyē :siruutēkaab Muusa kule ōmurootānē wēēriik ām bēsyēētaab sisiit. (Kubooyiit man mēēbērē Muusa nyēē kimwooyē, nteenee mbo kuukoong' chuut kibo taay.) Kōōnook :yooto ōmurootānē wēēriit ām bēsyēētaab Sabaato yoo /kikēēsichē yēē Sabaato.

²³ Kunyoo, yoo ākoo /kiimurootānē wēēro bēsyēētaab Sabaato ōtiltooy kiy kisich buch, /simākyiiri kiruutyoonoo bo Muusa ii, kubo nee ōnyēērchoo anii yoo kāāsoob chiito kumukuul ām bēsyēētaab Sabaato?

²⁴ -Mōōtuchinē ng'al buch kukōōkāsūnēē saang', nteenee mächāktōōs ōlyēbē ōyooong'unēē manta.”

Kicham :biiko chuut alake kule Kāārārookiintēēt :Yēēsu

²⁵ Kimwooyē :biikaab Yēērusālēēm alake kule, “Mā chiichi nyoo /kēēmächē /keebakach?

²⁶ Nto yu inee :nyi mii kung'āloolēē taayeetaab biiko āmēēbērē mwoochinē :kāāntōōyikyoo kiy.” Kulē :alake “Ara kāākōōnkēt kule *Kāārārookiintēēt :chiichi?”

²⁷ Kumwooyē :chuut alake kule, “Ntēē kiinkētē yēē chōōnēē :chiichi. Nteenee māmii :chii nyēē inkētē bēsyēēt nyoo chōōnēē :Kāārārookiintēēt.”

²⁸ Yooto kumwooy :Yēēsu kukas :biiko tukul kule, “Man, kōōlē ōnkētōo ānkōōnkētē subak wōlēē āchōōnēē? Mēēbērē kyāāchōōnēē keey. Bo man :nyoo kiiyookwoo, āmōōnkētē :akweek inee.

²⁹ Nteenee anii :nyēē ānkētē, kuuyu kyāāchōōnēē wōlooto ānku inee :nyēē kiiyookwoo.”

³⁰ Yu kāmwooy :Yēēsu kuu nyooto, kumach :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule kunam nteenee māmii :chii nyēē kitiiny kuuyu kitoombo kuyityiin :wōlēē kiikuchōbto :Yēyiin.

³¹ Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keey :biiko chēē chaang' inee. Kimwooy :bichooto kule, “Ara, yoo kāchō :Kāārārookiintēēt, makuyey ng'aleek chēbo kwōng'luut kubiir chēē yēyē :chiichi?”

Kimach :Fariyaayeeek kunam Yēēsu

7:5 Yoowa. 16:9   7:6 Yoowa. 2:4   7:7 Yoowa. 15:18-19   7:11 Yoowa. 11:56   7:12-13 Yoowa. 9:22   7:15
Māārkō 6:2; Luuka 2:47   7:16 Yoowa. 12:49; 14:10   7:18 Yoowa. 5:41; 8:50; 12:43   7:19 Yoowa. 1:17; Room.
2:17-24   7:20 Yoowa. 8:48   7:22 Toowu. 17:9-14; Laawi. 12:3   7:25 Yoowa. 7:1   7:26 Yoowa. 4:25   7:27
Yoowa. 9:29   7:29 Yoowa. 8:14, 55; 17:8, 25   7:30 Yoowa. 7:44; 2:4   7:31 Yoowa. 2:23; 4:25

³² Yu kukas *Farisaayeek ākoo mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kuchoomootē :biiko kung'āloolēē Yēesu nyēē karaam, kōōyookto riibiikaab Kōōtaab Yēyiin kule bokunam Yēesu.

³³ Kutas taay :Yēesu kumwooy kule, “+Mākēēboontē keey akweek ām bēsyoōsyēk chēē ng'eri baateey, nto yoo kāākuyityo, ayeey wōloo mii :nyoo kiyyookwoo.

³⁴ Yooto +moocheeng'aa, nteenee -mōōnyōōrwoo, āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē.”

³⁵ Kuteebee keey :kāāntōōyikaab Yuutayeek nkit kule, “So, mächē :chiichi kuwo ānō wōlēē -mābōkēēnyōōrchinē :acheek? Ara, mākuwo kōōrōōsyēchōo kiisērētyi keey :biikyo wokooneet bichooto?

³⁶ Ibooru nee :ng'aleechaa kāmwooyē kule, ‘+Moocheeng'aa nteenee -mōōnyōōrwoo āmōōmuuchē okwaa wōloo !kāāwē?’ ”

Mākurōōtunēē chii :bēēkaab soboonto

³⁷ Am bēsyeētaab lētut nyēbo saakweet, kuchō :Yēesu ānkukuurchi barak kule, “Chii nyoo āmē :melelta, kuchō wōlēē āmiitē.

³⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, chii nyoo keekaaseena keey, mākurōōtunēē chiichoo :bēēkaab soboonto.”

³⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kiibooru Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē nyōōru :chii ake tukul nyoo keekaasee keey inee. / Kimānāākiyyook Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu / kimānāākiitōōr Yēesu.

Kikwaanykwaany biiko :soboontaab Yēesu

⁴⁰ Yu kakas :biiko ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu, kumwooy :bichooto alake kule, “Man wōōrkooyoonooboo bo Yēyiin :chiichi.”

⁴¹ Nto alak kumwooy :choo kule, “Kāārārōōkiintēēt :chiichi.” Kulē :alake, “Buryo! Mēēmūchāksē kuchōōnēē :Kāārārōōkiintēēt Kalilaaya.

⁴² Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule mā kuchōōnēē :Kāārārōōkiintēēt kōōtaab *Tāwuti ām *kiriinkēētaab Bēētēlēyēēm wōloo kiminyē :Tāwuti.”

⁴³ Kuchuunchuun :biiko kurubta keey āk Yēesu.

⁴⁴ Kimāchē :biiko alake kule kunam Yēesu, nteenee māmii :chii mbo nyēē kisyem kunam.

Kiyeet :Nikōtēēmō Yēesu -/makiiruusta

⁴⁵ Yu kāākuyityo nanyuun, kooyeey :riibiichoo kibo Kōōtaab Yēyiin wōlēē kimii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk *Farisaayeek. Yooto kuteebee :choo riibiichoo kule, “So, ntēē kookwaa buch, kāmōōnāmē?”

⁴⁶ Kuwālchi :riibiichoo kule, “Māmii :chii nyēē kiikung'alaal bēsyeēt ake kuu :chiichoo.”

⁴⁷ Kuteebee :Farisaayeek riibiichooto kule, “So, omāchē omwaay kule /kaakiiberbeeraak nkakweek?

⁴⁸ Ara ōnkēt mbo kāāntōōyiin ake tukul nyēē kaakookaasee keey chiichoo, nto kumii mbo *Fārisooyiin nyēē kaakucham ng'aleechaata mwooyē :chiichooto?

⁴⁹ Chubootiin :bichu -mēēnkēt kiruutēkaab :Muusa.”

⁵⁰ Am kāāntōōyichoo, kimii :Nikōtēēmō nyoo kikiiwokukas Yēesu. Kumwoochi :nyoo kāāntōōyichoo kule,

⁵¹ “Kurubta keey āk kiruutēkyoo, māmii :chii nyēē /kiiruustooy yoo /manaakeekas kiyēē mwooyē :chiichooto nto /kiinkēt kiyēē kaakuyey.”

⁵² /Kēēmwoochi kule, “So, ichōōnēē :nkinyiing' Kalilaaya? Weesuman siruutēkaab Yēyiin, +meekas ām yooto kule māmii * :wōōrkooyoonō nyēē imuuchē kuchōōnēē Kalilaaya.”

⁵³ Nto mii yoo, kooyeey :chii ake tukul kaa,

8

¹ nteenee kuwo :Yēesu ākoy Lekemeetaab *Musēyutuuniinēk.

Koorko nyēē kikōchōng'it

² Yu kāwokyueech, kumusta :Yēesu kooyeey biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kukwa :biiko ānkōōruruukyi keey inee. Kōōbuur :Yēesu ng'wēny ankooneet bichoo.

³ Yooto koomut :kāānēētikaab kiruutēk āk *Farisaayeek koorko nyēē /kikeenyoota chiito ake ānkōōyooong'tēē yooto bo taayeetaab Yēesu.

⁴ Kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Kāānēētintēēt, /kokeenyoota koorkooni chiito ake.

⁵ Kimwooy * :Muusa ām kiruutēkyoo kule, irooko :chii nyēē wuu nyooto /kēēwiirēē rwoontōok kume. Kunyoo ii, imwooyē nee :inyiing'?”

⁶ Kimwooyē :bichoo ng'aleechaa kutēchēē Yēesu sukōōyooong'tēē kōōk. Kuyim :Yēesu ankusir yēbo teng'eeek ām moorineenyii.

⁷ Kitēēbēē :bichooto Yēesu ng'aleek kutēē yooto tukul. Kōōtōrōōr keey :Yēesu ānkumwoochi bichoo kule, “Yoo mii ām akweek :nyēē mānāachoolwookēn, kutoow :nyooto kuwiiree koorooni rwoontōōk.”

⁸ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kuyim subak ānkusirii.

⁹ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaata kimwooyē :Yēesu kubeetaatee akeenke akeenke. Kiba kurook :choo ki yōōsēch kut wokung'ēt :Yēesu nkit āk kooroonoo kuboonto keey biiko alak.

¹⁰ Yooto kōōtōrōōr keey :Yēesu ankuteebēē kooroonoo kule, “Kaba ānō :biikēy oō, cheebyoos? Māmii mbo :akeenke nyēē kāng'ēt kooruustiing?”

¹¹ Kuwāl kule, “Māmii mbo :akeenke oō, Mokoryoontēt.” Yooto kumwoochi kooroonoo kule, “-Māaruustiing' :anii nteenee -mātāwēechoolwookēn subak.”*

Lēbkēyyēētaab kōōrēēt :Yēesu

¹² Kitas taay :Yēesu kumwoochi bichoo kule, “Anii lēbkēyyēētaab kōōrēēt. Chiito nyoo karub ng'aleekyuu kunyōōru lēbkēyyēētaab soboonto nyēē mākooy kuwēēsytēē mēēnān.”

¹³ Kumwoochi *:Farisaayēek Yēesu kule, “Nto yu imiitē ing'āloolēē keey :inyiing' nkit, mābo man :ng'aleekuuk.”

¹⁴ Kuwālchi :Yēesu bichoo kule, “Ānkoo āng'āloolēē keey :anii nkit, kiyēē āmwooyē kubo man kuuyu ānkētē wōlēē kyāāchōōnēē ākoo wōlēē āwēētii. Nteenee -mōōnkētē :akweek.

¹⁵ Ōtiilē :akweek ng'al baateey orub kuu wōloo isōōtitooy :biiko, nteenee -māātilchinē :anii chii ng'al.

¹⁶ Nto yoo kāālē ātilchi chii ng'al, āyooong'unēē manta kuuyu mēēbērē anii nkit nteenee āboontē keey Baaba nyoo kiiyookwoo.

¹⁷ /Kikeesir ām kiruutēkwook kule yoo kaakuroob :biich āyēēnku ng'ālyoo, ku man :kiyooto.

¹⁸ Āng'āloolēē keey :anii, nto ake nyēē rōōbooo ku Baaba nyoo kiiyookwoo.”

¹⁹ Kuteebēē :Farisaayēechaa Yēesu kule, “Mii ānō :kōōn?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mōōnkētōo anii, āmōōnkētē nkinee Baaba. Nto kyōōnkētōo, nto ōnkētē Baaba.”

²⁰ Kimwooyē :Yēesu ng'aleechu tukul yooto kimii kōōnēētē biiko ām yēē kimii :looloonik choo /kikiiruruukyiyē beesaanik ām *Kōōtaab Yēyiin. Yooto kimāmii mbo :chii nyēē kinam Yēesu kuuyu kimānāyiyiini :chōōbutēkaab Yēyiin.

²¹ Yooto kumwoochi :Yēesu kāāntōyichoo subak kule, “+Māāwēēchi keey anku +moocheeng'aataa, nteenee +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook -āmōōmuuchē obe wōlēē āwēētii :anii.”

²² Kuteebēē keey :kāāntōyichoo kule, “Ibooru nee :chiichi yoo mwooyē kule -mākēēbētēti wōlēē mākuwo :inee? Ara, makubar keey :chiichi nkit ēē?”

²³ Nteenee kitas taay :Yēesu kumwooy kule, “Ōbooyē :akweek ng'wēnyuuni, nteenee āchōōnēē :anii kibkōōnkōy. Nyēēng'woong' :kōōrooni nteenee mā nyeenyuu anii :kōōrooni.

²⁴ Kiyooto nyēē āmwoowok kule +moomeeyte ng'ōōkiswookikwook. Makurataak :ng'ōōkiswookichoo ākoy yoo kookaasee keey kule anii :nyooto.”

²⁵ Kuteebēē :bichoo Yēesu kule, “Inyiing' ng'oo naas?” Kuwālchi kule, “Nyooto kyāāmwoowunoonwook.”†

²⁶ Chaang' :ng'ala chēē kātāāmwoowok ānkāātilchook ng'al, nteenee bo man :Baaba nyoo kiiyookwoo. Kiyēē āmwoochinē biiko ku nyēē kyāākāsēē inee.”

²⁷ Kimēēnkēt :bichoo kule kimii :Yēesu kung'āloolēē Kwaan ām kibkōōnkōy.

²⁸ Yooto nanyuun kumwooy :Yēesu kule, “Bēsyoonoo ōtōrōōrē *Wēritaab Chii, ku yooto yēē +mōōnkēt kule anii :nyooto āmāāyēyēē keey kiy. Yooto nanyuun yēē +mōōnkēt kule kiyēē āmwooyē ku nyēē kiinēēto :Baaba.

²⁹ Kēēboontē keey :nyoo kiiyookwoo. Manaabakaaktaa āng'ētū nkit bēsytēē ake kuuyu āyēyē ākookoy kiyēē ing'erēechē inee.”

Kiyēnchi :biiko kereeryaanto Yēesu

³⁰ Yu kāmwooy :Yēesu kuu nyooto, kōōyēnchi :biiko chēē chaang'.

³¹ Kumwoochi :Yēesu chooto kiyēnchinē inee kule, “Yoo kōōkiilchi kiyēē ānēētē, ōyēku man rubiikyuu.

8:6 Māārkō 12:13   **8:7** Kiruu. 13:9; 17:7   *   **8:11** Mātinyē :siruutēk alake kerēywēechu (7:53–8:11).   **8:11** Yoowa. 5:14   **8:12** Isa. 49:6; Yoowa. 1:5, 9-10; 3:19; 9:4-5; 11:9-10; 12:35-36, 46; Ēfēs. 5:8-14; 1Yoowa. 1:5-7; 2:8   **8:13** Yoowa. 5:31-32   **8:14** Yoowa. 7:28-29   **8:17** Kiruu. 17:6; 19:15; Mat. 18:16   **8:18** Yoowa. 5:36-37; 1Yoowa. 5:9   **8:19** Yoowa. 5:18   **8:20** Yoowa. 2:4   **8:21** Yoowa. 7:33-34   **8:23** Yoowa. 3:31   **8:24** Yoowa. 13:19   † **8:25** Imuuchē /keeweēch mbo kule, “So, manookas kiyēē kāāmwoowok?”   **8:26** Yoowa. 3:17; 8:15; 12:47   **8:28** Yoowa. 12:32-34; 4:34   **8:30** Yoowa. 2:23   **8:31** Yoowa. 15:8; 14:15

32 +Mōōnkēt yooto nanyuun manta anku +/makiityaaktaak.”

Kinyikisiti :kwiilateetaab kāāntōōyikaab Yuutayeeek

33 Kumwoochi :kāāntōōyichoo Yēesu kule, “So, nto yu kēēbooyē :acheek *Abraam, amānāakēeyēku motwoor bēsyēēt ake! Kunyi, /kiityaakteech am nee?”

34 Kuwālchi :Yēesu kule, “! Kāāmwoowook, motwooriintēetaab ng'ōōkisto :chii nyoo ki-ikōōtiiny :ng'ōōkisto.

35 Minyē :leekwa kang'waa ākookoy nteenee imōkōnyōōnyoot :motwooriintō.

36 Nto yoo kālē koonyaaktaak :Leekweet otyooktooyāktōōsii kuchurta.

37 Ānkētē sinee kule obooyē :akweek Abraam. Nteenee omāchē obara kuuyu kiyoomcho :mētewookwook nyēē -mēewutē :ng'ālyoontēenyuu.

38 Āng'aloolēē :anii kiyēē kimii kaab Baaba, nto akweek oyyēē kiyēē mwoowook :kōōn.”

39 Kuketyi :bichooto Yēesu kule, “Abraam ku baaba acheek.” Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Nto ki kōōn :Abraam, nto kyōōyēē kiyēē kiyey.

40 Omāchē :akweek obara ānkoo kāāmwoowook kiyēē bo man nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin, ng'ālyoo nyēē kimēēmuuchē kuyey :Abraam.

41 Oyyēē :akweek yiisyēetaab :kōōn.” Kuwālchi :bichooto Yēesu kule, “Kēēboontē Baaba akeenke, nyooto ku Yēyiin, ānkēyēku lōkōkyii chēbo man.”

42 Yooto kumwoochi :Yēesu bichooto kule, “Nto ki kōōn akweek :Yēyiin nto oĉhāmoo kuuyu kyāāchōōnēē wōlēē mii :Yēyiin ānkāāmiitē raat yu. Mānāāchōōnēē keey. Nteenee inee :nyēē kiiyookwoo.

43 -Mōōkāse kiyēē amwoowook kuuyu wuu nyēē kyoomaalee tēmēnik yitiikwook.

44 Kōōn akweek :Kibrōkōsyoontēt ānkōōrubē kiyēē māchē :inee. Rumiin :inee kung'etee kēny amāmii :bēsyēēt nyēē kiikōōyooong'unēē wōlēē mii :manta kuuyu mātinyē manta. Yoo ibēbēriisyē, ku cheechii :choo nkit kuuyu, ng'wiin :inee ānku :mētiitaab ng'wiinyaneet tukul.

45 Amwoowu :anii manta ng'ālyoo :nyēē yēyē simōōyēnwoo.

46 Ara, mii am akweek nyēē imuuchē kōōboor kule āboontē :anii ng'ōōkisto? Nto yoo bo man :ng'aleek chēē amwooyē ii, kwaamaak :nee simōōyēnwoo?

47 Chii nyoo bo :Yēyiin kukāsē ng'aleekyii. Nteenee -mōōkāswoo kuuyu -mōōbooyē Yēyiin.”

48 Yooto kumwoochi :kāāntōōyichoo bu Yuutayeeek Yēesu kule, “Ābērē +makēēkustoooyootiin yoo kakeemwaay kule inyiing' Sāmoooyāyiin ānkiiboontē *tāmirmiryēēt nyēē miyaat.”

49 Kuwālchi :Yēesu kule, “-Māāboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat. Aywēyē Baaba amōōkoonyitoo anii :akweek.

50 -Māāchēenkyinē keey :anii koonyit, nteenee mii :nyēē chēēng'woo anku inee :nyēē itilē kiy ake tukul.

51 Amwoowook manta kule, mākooy kume :chiito nyoo rubē ng'aleekyuu.”

52 Kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Kāākiinkēt nanyuun man kule iboontē tāmirmiryēēt nyēē miyaat! Kiikume *:Abraam ānkiikubēk *:wōōrkooyikaab Yēyiin ānkiimwooyē kule, nyoo rubē ng'ālyoontēēng'uung' mēēbērē makume?”

53 Imwooyē :inyiing' kule iwōō kusiir Abraam? Kiikume :inee ānkiikubēk mbo :nkicheek wōōrkooyikaab Yēyiin. Isōōtē kule inyiing' ku ng'oo ēē?”

54 Yooto kuwālchi :Yēesu kule, “Yoo āmiitē ātōōrōōrē keey ku buch. Nteenee nyēē itōōrōōroo ku :Baaba nyoo obērē :akweek Yēyiintēēng'woong'.

55 -Mōōnkētē :akweek Yēyiin, nteenee anii :nyēē ānkētē. Nto kāālē amwaay kule -māānkētē, nto kāāyēku ng'wiin kuu akweek. Nteenee ānkētē inee ānkāāriibē ng'ālyoontēenyii.

56 Kikiikumachaan :kōōn Abraam kule nto kas bēsyēenyuu, kunyoo yu kachokukas, kung'erech.”

57 Yooto, kumwoochi :bichoo Yēesu kule, “Nto yu maneyit mbo kēnyisyēk konom ānkiimwooyē kule 'kiikas Abraam!”

58 Kuwālchi :Yēesu kule, “!Kāāmwoowook, kyāāmiitē kutoombo /kēēsich Abraam.”

59 Yooto kukwey :bichooto rwoontōōk kule kuwiiree Yēesu, nteenee kuchuut :Yēesu biiko ankung'etee yooto kibo *Kōōtaab Yēyiin.

9

Kiisoob :Yēesu chii nyēē /kikēēsich kukoraat

8:33 Mat. 3:9   8:34 Room. 6:16, 20; 2Bēt. 2:19   8:35 Chuy. 21:2; Kala. 4:30   8:36 2Kōōr. 3:17   8:40 Yoowa. 7:1
8:42 1Yoowa. 5:1   8:44 Toowu. 3:1-5; 1Yoowa. 3:2; 2:4   8:46 2Kōōr. 5:21; 1Yoowa. 3:5   8:47 Yoowa. 10:27; 18:37
8:48 Māārko 3:21-22; Yoowa. 4:9; 7:20; 10:20   8:50 Yoowa. 7:18   8:51 Yoowa. 5:24   8:53 Yoowa. 4:12   8:55
Yoowa. 7:28-29; 4:34   8:58 Yoowa. 1:1-2; 17:5   8:59 Yoowa. 11:8

¹ Kimii yēē kiwēesyētootē :Yēesu ākoo rubiikyii, yooto kukas chiito ake nyēē /kikēēsich kukoraat.

² Kuteebee :rubiikyii Yēesu kule, “Kānēētīntēēt, nee :nyēē kiyey chiichiin kukor? Ara ng’ōōkisnyii nto nyēbo sikiikyii?”

³ Kuwālchi :Yēesu kule, “Mā ng’ōōkistaab chiichoo nto nyēbo sikiikyii :nyēē kiyey kukor, nteenee makutook :kāamuukēyewēēkaab Yēyiin kubo inee.

⁴ Māchāktōōs /kēēyēyē yiisyēētaab Baaba nyoo kiiyookwoo yoo tāku lebkeey nteenee mii wokutuuyiitu :kōōrēēt nyēē -mēēmuuchē :chii tākuyēyiis.

⁵ Yoo tāāmiitē kōōrēēt, āyēku lēbkēēyēētaab kōōrēēt.”

⁶ Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng’aleechaa kung’utyi ng’wēny. Koomitmiit mēnēēt ankoonyiinyee koonyekaab chiichooto,

⁷ ānkumwoochi kule, “Wēēwuunēē koonyekuuk kibōōytaab Siloowaam.” (Kerkeey kaay-naani bo ‘Siloowaam’ ākoo yoo /kakeemwa kule /kikiyookto.) Kuwo :chiichoo ānkōōwuun koonyekyii ānkōōyēēw kukaakukasta.

⁸ Yooto, kutoow :laatoosyekaab chiichoo āk choo kikiikukas kusoomsē kumwooy kule, “So, mā :chiichi nee nyoo kwēēbuurē sukusoomsē kityō?”

⁹ Kumwooy :alake kule, “Inee :nyooto” nto alak kule, “Buryo! Mā :inee, nteenee kerkeey inee.” Kumwooy :inee nkit kule, “Lēyyē, ntēē anii :nyooto.”

¹⁰ Yooto nanyuun kuteeb :bichooto kule, “Nee :nyēē kiyeying’ ikaste?”

¹¹ Kuwālchi :chiichoo kule, “Kiimitmiit :chiichoo /kēēkuurēē Yēesu mēnēēt ankoonyiinyeena koonyek ānkumwoowoo wāāwuunēē kibōōytaab Siloowaam. Kunyoo yu kāwāāwuun akaste bakeenke!”

¹² Kuteebee :bichooto kule, “Miitē ānō raat :chiichooto?” Kuwālchi kule, “-Māānkētē.”

Kikiirso :Farisaayek

¹³ Yooto, /keenam chiichoo /kikēēng’oonkyinē koonyek /ānkiimutyi *Farisaayek.

¹⁴ King’oonkyinē :Yēesu chiichoo koonyek yēē ki bēsyēētaab *Sabaato kule.

¹⁵ Kiteebee :nkicheek Farisaayeechaa chiichoo wōlēē kiyeyta kut kukasta. Kumwoochi kule, “Kinam :chiito ake mēnēēt ankoonyiinyeena koonyek, nto yu kāwāāwuun, akaste.”

¹⁶ Kumwooy :Farisaayek alake kule, “Māchōōnēē :chiichi wōlēē mii :Yēyiin kuuyu -mēēywyē kiruutyēētaab Sabaato.” Kumwooy :alake kule, “So, imuuchē kule nee kuyey :chii nyēē choolwookiin tukuuk chēbo kwōng’uut chēē wuu choo?” Kuchuunchuun :Farisaayeechaa ām kāāsōōtēyēwēēkwa.

¹⁷ Yooto nanyuun kuwēēkyi keey :Farisaayeechaa chiichoo kikoraat ankuteebee kule, “Imwooyē nee :inyiing’ kurubta keey āk chiichooto kāyēyiing’ ikaste?” Kuwālchi kule, “Wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :chiichooto.”

¹⁸ Kimāchāmchiintōōs :kāāntōōyikaab Yuutayek kule kikoraat :chiichoo man ankaakukasta. Yooto kukuur sikiikaab chiichoo

¹⁹ ankuteebee kule, “Nyēēng’woong’ :lakwani ōmwooyē kule /kikēēsichē kukoraat? Ntēē kāstooy raat?”

²⁰ Kumwooy :sikiik kule, “Kiinkētē kule lakwanyoo ānkiinkētē kule kikēēsichē kukoraat.

²¹ Nteenee -mākiinkētē kule kayeyakay kule nee sukukasta. -Mākiinkētē mbo chiichēē kāng’oonkyi koonyek. Nto yu chii :inee nyēē wōō nyēē imuuchē kuwāl, oteebee baa, :akweek kumwoowook nkit.”

²² Kimwooy :sikiikaab wēēroo kuu nyooto kuuyu kinyōkōōrēch kāāntōōyichoo bo Yu-utayek. Kikiikumwooy :kāāntōōyichoo kule chii ake tukul nyoo kang’alalee kule Kāārārookiintēēt :Yēesu, +/makeekweteē chiichoo *kōōtaab saayee.

²³ Kiyooto :nyēē kiyey sikiikaab lakwanaa kumwooy kule, “Nto yu chii :inee nyēē wōō, oteebee baa, :akweek.”

²⁴ Yooto kukuur :bichoo subak chiichoo kikoraat ānkumwoochi kule, “Itōrōōr Yēyiin anki-imwaay chēbo man! Kiinkētē :acheek kule choolwookiin :chiichi kāng’oong’uung’ koonyek.”

²⁵ Kuwālchi :chiichoo bichoo kule, “-Māānkētē :anii kule choolwookiin :chiichoo nto kumā choolwookiin. Nteenee kiy akeenke kityō nyēē ānkētē. Nyooto ku kule kyaakoraat neennyi, ākāstooy raat!”

²⁶ Kuteebee :bichoo kule, “King’aang’ta ānō koonyekuuk?”

²⁷ Kuwālchi :chiichoo kule, “Nto yu kāāmwoowook āmēēberē ōkāsē. Ōmāchē okas subak nyēbo nee? Ara, ōmāchē :nkakweek ōyēku rubiikyii?”

²⁸ Kōōburyoong’to :bichoo kule, “Yyōōch! Inyiing’ :nyēē rubiintēētaab chiichooto nteenee kēēbooyē :acheek *Muusa.

²⁹ Kiinkētē kule king'āloolchi :Yēyiin Muusa, nto chiichi ku ng'oo?"

³⁰ Kulēnchi :chiichoo, "So, māku nkoolat oō! Kōōlē -mōōnkētē wōlēē kichōōnēē :chiichoo ānkāākung'oo'ng'woo koonyekyuu?"

³¹ Kiinkētē kule makāsinyē :Yēyiin chii nyēē yēyē rōkōs, nteenee kāsinyē biiko choo iywēyē inee ānkuyēyē kiyēē mākyinē :inee.

³² /Manaakeekas chii bēsyeēt ake nyēē kiikung'aany koonyay chēbo chii nyēē /kikēēsichē kukoraat!

³³ Ākoy kuchōōnēē :chiichoo wōlēē mii :Yēyiin nto buch, nto kāmēēmuuchē kuyey kiy nyēē wuu nyi."

³⁴ Kuwālchi :kāāntōōyichoo chiichoo kule, "Kēēlē, 'kēēyēku :nkinyiing' nyi /kikēēsikiting' ng'ōōkiswookik, kāānēētiintēēt ām wōlēē kēēmiitē :acheek?" Kukwetee :bichoo chiichoo *kōōtaab saayeeet.

Kōryootiin :choo bērē kāstooy

³⁵ Yooto kukas :Yēēsu kule /kikiikeekwetee chiichoo *kōōtaab saayeeet. Kunyōōr :Yēēsu chiichooo ankuteebēe kule, "Ikoosēē keye :inyiing' *Wēritaab Chii?"

³⁶ Kuteebēe :chiichoo Yēēsu kule, "Ng'oo :nyooto oō, mokoryoontēēt, saakaasee keye?"

³⁷ Kumwoochi :Yēēsu kule, "Keekas ra, nto yu inee :nyi oomiitē ōng'āloolē tukwaay."

³⁸ Yu kakas :chiichoo ng'ālyoontoonoo, kukutuny ām taayeetaab Yēēsu ānkumwooy kule, "Mokoryoontēēt, kaakaaseeniing' keye."

³⁹ Kumwooy :Yēēsu kule, "Kyāāchōōnii kōōrooni sukubchēyākii :ng'ala. Makukasta :cheebkoraatiisyeek ānkukōryo :biiko choo kāstooy."

⁴⁰ Kimii kēēyyoong'liis *:Farisaayeeek alake yooto. Yu kakas ng'aleechaa kimwooyē :Yēēsu, kumwooy kule, "Ibooru ām wōlēē 'keemwaayte sōō, kule, kēēkōryootiin :acheek?"

⁴¹ Kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, "Nto kōōkōryootiin nto mēēbērē ōchoolwookēnootiin, nteenee kuuyu ōmwooyē kule ōkāstoo, +mōōng'ētū ōchoolwookēnootiin."

10

Ākiintēēt nyēē karaam

¹ Yooto, kumwoochi :Yēēsu kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kule, "Āmwoowook manta kule chii nyoo māwēētēē kurkeet nyoo bēētēē :kēēchiirēk kō ankuwaaytee keye wōlto ake buch, ku chōōriin.

² Nteenee nyoo buntēē kurkeet ku ākiintēētaab kēēchiirēchooto

³ ānkumākuyooty :riibiintēēt kurkeet. Makukas :kēēchiirēchoo kuutiinyii yoo kākuur ake tukul ām kaayneenyii. Nto yooto nanyuun mākwūweryoot kēēchiirēchoo kuba saang'.

⁴ Makooonto :inee ankurub :kēēchiirēchoo, kuuyu inkētē kuutiinyii.

⁵ Mārūbē :kēēchiirēchoo soboyiin nteenee mwēyēē kuuyu -mēēnkēt kuutiitaab chichoooto."

⁶ Kimii :Yēēsu kōō-ārōōru ng'ālyoo, nteenee māmii :chii ām bichoo nyēē kiinkēt kiyēē kiibooru :ng'aleechaata.

⁷ Yooto kumwooy :Yēēsu subak kule, "Kāāmwōowook, anii :kurkeetaab kēēchiirēchoo.

⁸ Ki chōōr :biiko tukul choo kisimkukwa. Kikuur kēēchiirēchoo, nteenee mānākāsyyi :kēēchiirēchooto.

⁹ Anii :kurkeet. Chiito nyoo kābuntēēnoo anii +/- makiiraraach. Mākuwēētii yeechey ānkurōōtu.

¹⁰ Yoo chōōnii :sāsintēēt, kumāchē kuchōōrso, kubākākiis ānkōōmukuusiis. Nteenee kyāāchōō :anii sukung'eet kunyōōr :biiko soboonto nyēbo man.

¹¹ Anii :ākiintēēt nyēē karaam. Mēēchinē :ākiintō kēēchiirēkyii taay.

¹²⁻¹³ Nteenee nyoomēēchinē :chiito nyoo /kikeesir kēēchiirēchoo kuuyu ma cheechii. Yoo kāchō :suuyoontēēt kumwēyē. Yooto, makusankatan :suuyoontoonoo kēēchiirēk alak ankoosereet chuut.

¹⁴⁻¹⁵ Anii :ākiintēēt nyēē karaam ānkūyāānēmu keye āmēēchi kēēchiirēkyuu. Inkētoo :Baaba ānkāānkētē nkinee. Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkōōnkētōo :nkicheek.

¹⁶ Māchāktōōs wāākuur kēēchiirēkyuu alak chēē māmii ākwootiini. Makukas kuutiinyuu ankurubwaa bokuyēk ākwootiit akeenēk āk chuut, sukwookooy :ākiintēēt akeenke.

17-18 Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo soboonnyuu, nteenee āchāmtooy nkit ameeey. Chāmoo :Baaba kuuyu kyāānēmu keey ameeey, nto yitoy ānyōōru subak soboonnyuu. Āboontē kāāmuukēywēēk ākooytē soboonnyuu ānkāāboontē kāāmuukēywēēk ākētū. Kiyiitēnyi :nyēē kimwoowoo :Baaba kule mächāktōōs ayey.”

¹⁹ Kiyey :ng'aleechuutēchu kuchuunchuun subak :kāāntōōyikaab Yuutayeeek.

²⁰ Kimwooy :chēē chaang' kule, “Boonto :chiichi *tāmirmiryētēē nyēē miyaat! Kōōkubun :mēt chiichi! Nyēbo nee okāsyinē chiichi ng'aleekyii ēē?”

²¹ Nteenee kulē :alake, “O, -mēēmuuchē :chii nyēē boonto tāmirmiryoy kung'alala kuu chiichi. Imuuchē man :tāmirmiryētēē nyēē miyaat kuyey kukasta chii nyēē koraat?”

Kitay :kāāntōōyikaab Yuutayeeek kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu

²² Kiyit :bēsyēēt nyēē kibo Saakweetaab Kāātililēētaab *Kōōtaab Yēyiin *ām Yēērusālēēm.

²³ Ki yiiwoot :kōōrēt ānkimii :Yēēsu kuwēēsytēē Kōōtaab Yēyiin yēē /kikēēkuurēē Kēēltaab Solōmōōn nyēē tinyē wuurwētē.

²⁴ Kukwoonchi :kāāntōōyikaab Yuutayeeek Yēēsu ankuteebēē kule, “Yoo inyiyng' *Kāārārookiintēēt, ichuurtoowēēch bakeenke.”

²⁵ Kumwoochi :Yēēsu kule, “Kyāāmwoowook āmōōyēnchinē. Kiyēē āyēyē ām kāāmuukēywēēkaab Baaba kōōbooru wōlēē āwuuyē.

²⁶ Nteenee -mōōchāmoo :akweek kuuyu -mōōyēku kēēchiirēkyuu.

²⁷ Ānkētē kēēchiirēkyuu ānkukasē kuutiinyuu. Yoo kāākuur kuruboo.

²⁸⁻²⁹ Ākoochinē *soboonntaab kibchuulyo āmābootōōs. Māmii :chii nyēē mākōōnēmūnēēnoo āmāmii :chii nyēē imuuchē kōōnēmūnēē Baaba kēēchiirēchu. Wōō :Baaba nyoo kikōōnoo kēēchiirēchoo kusiir chii ake tukul.

³⁰ Ayēku :anii akeenke āk Baaba.”

³¹ Yooto, kukwey :kāāntōōyichoo subak rwoontōōk kule kuwiiree Yēēsu.

³² Nteenee kumwoochi :Yēēsu bichoo kule, “Kyookas :akweek tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch chēē kyaayey :anii ām kāāmuukēywēēkaab Baaba. Kiito nkōōn ām chooto kyaayey :nyēē kayeyaak omach owiireenaa rwoontōōk?”

³³ Kuwālchi :bichoo kule, “-Mākēēmāchē keewiiring' ām tukuuchoo kāroomēch choo 'kiiyēyē, nteenee kēēwiiring' kubo ng'aleek choo ichubē Yēyiin. Iyēku chii buch, nteenee imiitē iyibē keey wuu nyēē iyēku Yēyiin.”

³⁴ Yooto kuwālchi :Yēēsu bichoo kule, “Mwooyē :Yēyiin ām siruutēchoo osumānē kule, 'Kyaamwaay kule ayibook :anii kule keekerkeeye.”

³⁵ Kiinkētē kule bo man :siruutēkaab Yēyiin ākookoy. Kikuur :Yēyiin bichoo kikiikutool kule icheek ku inee.

³⁶ Kitoola :Baaba ānkōōyookwoow āchōō kōōrooni. Kwaamaak :nee soomwaay kule kāā-ābuch Yēyiin, yoo kaamwaay kule anii :Lakwataab Yēyiin?

³⁷ Yoo ākoo -māāmiitē āyēyē yiisyēētaab Baaba -moochamte ng'aleekyuu.

³⁸ Nto yoo āyēyē yiisyēēnyii, ānkoo -mōōmuuchē oyēnwoo, ocham naas tukuuk chēbo kwōng'ut choo kyaayey soomuuch ōnkēt kuchurta kule āsōōchiintōōsii āk :Baaba.”

³⁹ Kusyēem :kāāntōōyichoo subak kule kunam Yēēsu, nteenee kubotēē taayeeng'waa.

Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu

⁴⁰ Kinam :Yēēsu baanta kut wokwaay āynēētaab Yoortaan. Kitas taay ākoy wōloo kibātisāniisyēē :Yoowaana. Kumiitē wōlooto,

⁴¹ kukwoonchi :biiko chēē chaang'. Kimwooyē :bichoo kule, “Manaayey :Yoowaana ng'aleek chēbo kwōng'ut, nteenee ng'aleek tukul chēē kimwooy kurubta keey āk chiichi, kubo manta.”

⁴² Kiikaasee keey :biiko chēē chaang' Yēēsu ām wōlooto.

11

Meetaab Lasaaro

1-2 Kimii :chiito nyēē /kikēēkuurēē Lasaaro nyēē kiminyē *kiriinkēētaab Beetannyya āk mbo cheebkaamet āyēēng', Maaryaa āk Maariita. Ki Maaryaa nyiitēnyi :nyoo kiroonkyinē

10:17-18 Yoowa. 3:35; 4:34; 5:18   **10:19** Yoowa. 9:16   **10:20** Yoowa. 8:48   * **10:22** Wiikiit :nyii nyēē kiitabaanaat kubo saakweet nyēē isōōtēē :Yuutayeeek bēsyēēt nyēē /kikiitililēē Kōōtaab Yēyiin nyoo kinyēērēē :biiko chēē kimā Yuutayeeek.   **10:23** Yēyuut. 3:11   **10:24** Yoowa. 4:25   **10:25** Yoowa. 5:36   **10:26** Yoowa. 16:9   **10:27** Yoowa. 10:3, 14; 8:47   **10:28-29** Yoowa. 5:24; 6:39   **10:30** Yoowa. 5:18; 17:21   **10:31** Yoowa. 8:59   **10:33** Laawi. 24:16; Mat. 26:63-66; Māārko 14:64; Yoowa. 5:18   † **10:34** Tyēēn. 82:6   **10:36** Yoowa. 1:34   **10:39** Yoowa. 7:30; 8:20, 59   **10:40** Yoowa. 1:28   **10:41** Yoowa. 1:29-34; 3:27-28   **10:42** Yoowa. 2:23

kērēenkōōkaab Yēesu mwaayta nyēē kiboong'u nyēē anyiny ankumasee buutēēkyii. Kimii :yēē kichokumnyaan :Lasaaro.

³ Yooto kōōyookyi :kooaruchoo Yēesu ng'alyoo / kēēmwooyē kule lalaat miisin :choorweenyii nyoo choomtōōs.

⁴ Yu kakas :Yēesu, kumwooy kule, “Ānkoo kame, māng'ētunēē *kāābkwombiich. Kāyēyākiis buch :ng'aleechu sukutōōriit :Yēyiin āk Lakwanyii.”

⁵ Kichāmē :Yēesu Maariita, Maaryaa āk Lasaaro.

⁶ Kibēēni :Yēesu bēsyōōsyēk āyēēng' kung'eetee kānyōōr lōkōōyewēchoo.

⁷ Nto mii yoo, kumwoochi rubiikyii kule, “Okany kiyeey Yuuteeya.”

⁸ Nteenee kulēēnchi :rubiikyii, “So, Kāānēētiintēēt, imāchē kiyeey wōlooto, ānkōmāchē :kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek kuwiireeniing' rwoontōōk?”

⁹ Kuwālchi :Yēesu rubiikyii kule, “Boonto sōō nee :bēētuet āsiiswēk taman āk āyēēng' chēē / kēyēyiyisyeē? Yoo kāwēesyēt :chii bēēt, -/mākiināchē kuuyu irēētōōtē :lēbkeēyēētaab kōōrēēt.

¹⁰ Nteenee yoo kāwēesyētēē mēēnānēēt, +/mākiinach kuuyu mātinyē lēbkeēyēēt.”

¹¹ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kumwoochi bichoo kule, “Kāruchi keey :choorweenyoo Lasaaro nteenee mawaang'et.”

¹² Kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, yoo ākoo kāruchi keey :Lasaaro naas ii, mākusob.”

¹³ King'āloolēē :Yēesu meetaab Lasaaro, kubērē :rubiik tōōs kāru.

¹⁴ Yooto nanyuun, kōōchuurtoochi :Yēesu rubiichoo bakeenke kule, “Kookume :Lasaaro.

¹⁵ Nteenee ang'erekaat, kuuyu kāmakēēboontē keey chiichoo. Kaamwaay kuu nyooto kubo akweek, sookaaseena keey, kunyi keebe.”

¹⁶ Kumwoochi :Toomas nyoo ki sārāmiin rubiik chuut kule, “Okany bokēēbēkyi :tukul wōlooto.”

Kimwooy :Maariita kule ikoosēē keey Yēesu

¹⁷ Kuyitu :Yēesu, kōōnkēt kule ki bēsyōōsyēk ang'wan kuchakee /kokeekonor Lasaaro.

¹⁸ Kilēēkityiin :Beetannyaa āk Yēerusālēēm nyēē kimāchē kuyitē kiilomiitaanik sōmōk.

¹⁹ Kuyoo, kikiikukwa :biiko chēē chaang' bokuriiree Lasaaro ankusaaysaay Maaryaa āk Maariita.

²⁰ Yu kakas :Maariita kule kāākuchō :Yēesu, kutorookta nteenee kung'ētunēē :Maaryaa kō.

²¹ Yooto kumwoochi :Maariita Yēesu kule, “Lēyyē Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya.

²² Ānkoo kuwuu nyooto, ānkētē kule imuuchē :Yēyiin kuu nyiitēnyi, kuyēwuung' kiy ake tukul nyēē 'keeteeb.”

²³ Kumwoochi :Yēesu Maariita kule, “Makung'et :ng'eetaabkoomēt.”

²⁴ Kuwālchi :Maariita kule, “Ānkētē sinee kule makung'et bēsyoonoo bo lētut.”

²⁵ Kumwoochi :Yēesu kule, “Anii :nyēē āng'ēētēē biiko meet ānkāākōōnu soboonto. Chiito nyoo keekaaseena keey, mākunyōōr *soboontaab kibchuulyo ānkoo kame.

²⁶ Nto chiito nyoo ikoosēēnoo keey mābotē bēsyēēt ake. Ara, ichāmchiintōōsii āk ng'aleechu?”

²⁷ Kulēēnchi :Maariita, “Āyēnchinē oō, Mokoryoontēēt kule inyiiing' ku *Kāārārookiintēēt, Lakwataab Yēyiin nyoo kimākuchō kōōrooni.”

Kiriir :Yēesu

²⁸ Yu keewaany :Maariita kumwooy ng'aleechaa, kooyeey kaa ānkukuur cheebkaamet kuwo komos ānkumwoochi kule, “Mii :kāānēētiintēēt kutēēbiing'.”

²⁹⁻³⁰ Kutākumii :Yēesu wōloo kinyōōrtooy :Maariita, kung'ēētē :Maaryaa areet akeenke wokutuuyēē.

³¹ Yu kakas :biiko chu kimii kusooysooyē Maaryaa ām kō kule kātuyto :Maaryaa saang', kurub lēt. Kiisōōtē :bichoo kule tōōs kimāchē wokuriiree wōloo /kikikeekonoree ng'eetaabkaamet.

³² Yu kayit :Maaryaa yēē kimii :Yēesu kōōbutyi kērēenkōōkyii kumwoochinē kule, “Mokoryoontēēt, nto 'kwēēmiitē nto kōmāmēē :ng'eetaabiya.”

³³ Yu kakas :Yēesu kuriirē :Maaryaa āk bichoo kārubē lēt, kung'woonchi.

³⁴ Kuteeb kule, “Kwookonoree ānō?” /Kēwālchi kule, “Chōō cheekas oō, Mokoryoontēēt!”

³⁵ Kuriir :Yēesu.

³⁶ Kimwooy :biiko kule, “Lēyyē, ākoo kōchāmē chiichi miisin!”

³⁷ Nteenee kumwooy :alake kule, “So, kōmākērēktooy naas :chiichi meetaab Lasaaro yoo ākoo inee :nyoo kiyēyē kukasta :kibkoraatyaantaanaa?”

Kiing'eetee :Yēesu Lasaaro meet

³⁸ Kiinyaliil Yēesu :ng'aleekaab bichoo. Nteenee kiwo ākoy kochong' wōloo / kiki-keekonoree chiito / ankikikeekereee rwaanteet nyēē wōō kurkat.

³⁹ Kumwoochi :Yēesu biiko ām yooto kule, “Ōnēmu rwaantaani.” Kuwālchi :Maariita kule, “Mokoryoontēt, boong'u miisin kuuyu bēsyēētaab ang'wan :nyi kuchakee kame.”

⁴⁰ Kulēenchi :Yēesu, “Kyāāmwuung' oob kule yoo 'keekaaseena keey +meekas wōōyintaab Yēyiin?”

⁴¹ Kōōnēm :bichoo rwaanteet. Kukas :Yēesu barak ānkulē, “Baaba, ābiruung' kōōnkōy kuuyu, 'kēēkāswo.”

⁴² Ānkētē kule ikāswo kwaak. Āmwooyē kuu nyooto sukung'eet kukas :bichu kēēboontē keey ānkōōyēnwoo kule inyiing' :nyēē 'kiiyookwoo.”

⁴³ Yu keewaany :Yēesu kumwooy kuu nyooto, kukuurso kule, “Ichuwu saang', wē, Lasaaro!”

⁴⁴ Kuchuw! Kirātootiin :āwunnyēk āk kērēenkōōk siroochoo /kikēemuytooy. Kiyyēēnootiin mbo :nkicheek koonyek. Yooto, kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Otyaachee siroochoo sukuwēsyēt.”

Kicheeng' :buunikaab Yēesu wōlēē makunamta

(Mataayo 26:1-5; Māarkō 14:1-2; Luuka 22:1-2)

⁴⁵ Kiikaasee keey Yēesu :biiko chēē chaang' ām choo kirubē Maaryaa lēt yu kakas kiyēē kiyey :Yēesu.

⁴⁶ Nteenee kiba :alake ānkubokumwoochi *Farisaayee kiyēē kiyeyakay.

⁴⁷ Yooto kukuur :Farisaayee āk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch *kōōkwēētaab Yuutayee. Kimwoochi kōōkwēēt kule, “+Makeyey nee? Nto yu mii :chiichi kuyeyē ng'aleechu chaang' chēbo kwōng'utut!

⁴⁸ Yoo kākēēbākookyi kutas taay :chiichi ām kēēli, makookaasee keey :chii ake tukul. Yooto makukwa :biikaab Rooma ānkuyibēēnēch kōōrēt ankookarbuus biikyoo!”

⁴⁹ Kimii yooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kayaafa ānki *kibkōrōs nyēē wōō kēnyiinooto. Kimwooy :chiichoo kule, “Kaamaak :nee ēē?”

⁵⁰ Mōōnkētē :akweek kule kaykay kume :chii akeenke kusiir kumis :kōōrēt tukul.”

⁵¹ Kubooyiit man, kimii mbonō :chiichoo bo kōrōs kumwooyē kuu nyooto kubo kāsōōtēyweēkyii nkit, nteenee kuuyu ki inee :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyiinooto ānkiimtyoonu :ng'aleekyii kule makume :Yēesu sukusobcho :Yuutayee.

⁵² Kimābo Yuutayee nkit nteenee kibo kule / sikiiruruuch :lōkōkaab Yēyiin choo kisērētyinoot kōōrōōsyēk kuyēki kiito akeenke.

⁵³ Kitooow :kāāntōōyikaab Yuutayee kuchakee bēsyoonoto kuwo taay, kucheeng' wōlēē makunamta Yēesu.

⁵⁴ Kunyoo manaatakutaaltaat keey :Yēesu ām yēēmoonoo bo Yuuteeya. Kiwo āk rubiikyii *kiriinkēt ake nyēē /kikēēkuurēē Efrayim yēē kilēēkitēē suurkwēēnēt ānkubokōōbuur wōlooto.

⁵⁵ Ām bēsyōōsyēchooto kikiikulekēkitiit kwaam :Yuutayee *Saakweetaab Keeytaayee. Kunyoo kikiikuba :biiko chēē chaang' Yēērusalēēm bokōōtiliil keey, kutoombo kuyitu :saakwaanaa.

⁵⁶ Yooto tukul kimii :bichoo kuchēēng'e Yēesu. Kitēēbēē keey ām *Kōōtaab Yēyiin kule, “Ara chōōnii man :chiichoo saakwaani?”

⁵⁷ Kikiisimkumwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch ākoo *Farisaayee biiko kule yoo kakas :chii wōlēē mii :Yēesu kumwooy /sikeenam.

12

Kiyyiil :Maaryaa kērēenkōōkaab Yēesu

¹ Ām bēsyōōsyēk lo kumanaayit *Saakweetaab Keeytaayee, kuwo :Yēesu Beetannyya wōloo kiminyē :Lasaaro, chiichoo kiing'eētēē :Yēesu meet.

² Kibay :Maariita Yēesu āk rubiikyii ām wōlooto kuboonto keey Lasaaro.

³ Nto mii yoo kunam :Maaryaa mwaayta laaleet akeenke nyēē kiboong'u nyēē anyiny / ānkyyoolēē beesaan chēē chaang'. Kiroonkyi :Maaryaa mwaayaa kērēēnkōōkaab Yēēsu, nto yityo, kumasee buutēēkyii. Kiboong' :mwaayaa kuker kōōt tukul.

⁴ Nteenee kimwooy :Yuuta Iskaryoot nyoo ki akeenke ām rubiichoo bo Yēēsu (nyoo kimii wokuchoomtooy inee) kule,

⁵ "So, ntēē / kāmākyooltēē mwaayi beesaan chēē chaang* / ānkiikoochi beesaanichaa bānoonik?"

⁶ Kimāmwooyē :chiichoo ng'aleechaa kuriirēē bānoonik, nteenee kuuyu ki kōnōriintētēt ānkisobēē beesaanichaa kubētēchēē kisich, kisich.

⁷ Nteenee kimwooy :Yēēsu kule, "Meemakee kiy. Kany kukonor mwaayaa kubo bēsyoonoo +/makeemuya.

⁸ +Mōōboontē keey :akweek bānoonik kwaak nteenee mēēbērē oboontē keey anii kwaak."

⁹ Yu kakas :biiko chēē chaang' kule kimii :Yēēsu Beetannyyaa bokukas. Kimā Yēēsu nkit nyēē kibokukāsē nteenee kimāchē kukas nkinee Lasaaro nyoo kiing'ēētēē :Yēēsu meet.

¹⁰ Kichōb :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch kubakach nkinee Lasaaro

¹¹ kuuyu, kiyey :ng'eeteenyii bo meet kumwēyēē :biiko chēē chaang' kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek ānkuyēēlchi Yēēsu ankookaasee keey inee.

/Kikeetorooh Yēēsu ām Yēērusālēēm kuu bāytooyiin

(Mataayo 21:1-11; Māārko 11:1-11; Luuka 19:28-40)

¹² Yu kayyeech, kukas :biiko chēē chaang' choo kikiikukwa *Saakwaanaa bo Keeytaayeet kule kimii :Yēēsu kuchōōnii Yēērusālēēm.

¹³ Yooto kunam sokēēkaab sōōsik ankutorookta Yēēsu. Kityēēnchinootē :bichoo barak kule, "Kutōōriit :Yēyiin!

Ibēruuroot :nyi chōōnii ām kaayneetaab Yēyiin.

Ibēruuroot :bāytooyiintēētaab *Isrāyēēl."†

¹⁴ Kikalabaan Yēēsu :sikiryēēt nyēē ki siirwaak, koōtyiich yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,

¹⁵ "Mōōmuuyē, wē, :biikaab Sāāyōōn.†

Ong'nyi chōōnii :bāytooyiintēēng'woong'.

Kālāboonu :sikiryēē nyēē siirwaak."†

¹⁶ Mānāāsīmkōōnkēt :rubiik kule kiyēē / kikēēmiitē / kēēyēchinē Yēēsu kimii kōōtyiichē siruutēkaab Yēyiin. Nteenee yu kiyēyēyē :Yēēsu kibkōōnkōy, kōōsōōtyi kiyoo kikiikumwooy :siruutēk kurubta keey āk Yēēsu.

¹⁷ Kikiikwaamtaat :biiko choo kikāsē kōōng'ēētēē :Yēēsu Lasaaro meet ng'aleechaata.

¹⁸ Kunyoo, kiyey :yooto kutorookta :bichoo chaang' Yēēsu kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēē manaayeyakay bēsyēēt ake!

¹⁹ Yooto kukōōmchi keey * :Fariisaayeeek kule, "Kookas oob kule buch :kiyēē ōmiitē ōyēyē! Okas, ntēē kāākuwuuchi :kōōrēēt tukul chiichiito!"

Lēbkēchinē :Yēēsu biiko tukul

²⁰ Kimii :nkicheek Kirikiik alake chēē kikikwa Yēērusālēēm bokwaam saakwaanaa.

²¹ Kiba :Kirikiichoo ākoy wōlēē kimii :Filibō nyoo kibo Beetsaayta ām Kalilaaya ānkumwoochi Filibō kule, "Boontētēt, kēēmāchē keekas Yēēsu."

²² Kumwoochi :Filibō Antereeya, nto yityo kuyibchi :tukwaay Yēēsu lōkōōyēwēchoo.

²³ Yooto kumwoochi :Yēēsu icheek kule, "Kāākuyityi nanyuun yēē +/mākiitōōrōō *Wēritaab Chii.

²⁴ ! Kāāmwoowook, yoo kāmēesuuchi :kēbuswoontētēt ng'wēny ankume, kung'ētū ku inee keey. Nteenee yoo kame, makuyey āmiik chēē chaang'.

²⁵ Chiito nyoo kāyēētyi keey soboonnyii, mākōōboot. Nto nyoo kēēkooyto soboonnyii ām kōōrooni, mākunyoōr *soboonntaab kibchuulyo.

²⁶ Chiito nyoo māchē kuyēwoo yiisiyēēt kumāchāktōōs kuruba ānkēēboontōotē keey āk inee. Mākukoonyit :Baaba chiichoo yēwoo yiisiyēēt.

²⁷ Kaakwaama :ng'uusng'uus. Lēyē, +maamwaay nee? Ara +māāmwoochi Baaba kōōnēmwoow nyalili mii kuchōōnchoo? Acha, nto yu ki ākoy kuyityiin kuu nyooto.

12:3 Yoowa. 11:1-2   **12:4** Yoowa. 6:71; 13:2, 27; 18:2   *   **12:5** Mwooyē :yuutēyū kule *feetaanik betekik 300. Kiyēmē keey :feeteet akeenke āk yiisiyēētaab bēsyēēt akeenke.   **12:7** Yoowa. 19:40   **12:8** Kiruu. 15:11   **12:11** Yoowa. 11:43, 45; 2:23   †   **12:13** Tyēēnwookik 118:25-26   **12:13** Mat. 27:11; Yoowa. 1:49; 6:15   †   **12:15** /Kikēēkuurē biikaab Yēērusālēēm kule biikaab Sāāyōōn kuuyu /kikēētēkyi Kōōtaab Yēyiin lekemeetaab Sāāyōōn.   †   **12:15** Seka. 9:9   **12:16** Yoowa. 2:22; 7:39; 17:1   **12:19** Yoowa. 11:48   **12:21** Yoowa. 1:44   **12:23** Yoowa. 2:4   **12:25** Mat. 10:38-39; 16:25; Māārko 8:35; Luuka 9:24; 17:33   **12:26** Mat. 10:24-25; Māārko 10:44-45; Yoowa. 13:13-17   **12:27** Māārko 14:34-36; Yoowa. 12:23

²⁸ Baaba, itōrōōr kaayneeng'uung.' Yooto, kuchōōnēē :bōlātēēt barak nyēē kimwooyē kule, "Kyāātōrōōr, ānku +māātōrōōr subak."

²⁹ Yu kakas :biiko choo kikiyyoong'iis yooto bōlātoonoo, kumwooy :bichoo alake kule, "Kātul :kōōrēēt." Kulē :alake, "Kāng'āloolchi *malayikeet chiichi."

³⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "Kātook :bōlātoonoo kubo akweek mēēbērē anii.

³¹ Kāākuyityiin yēē +/mākiitilchi biikaab kōōrēēt ng'aleek. +/Makeekwet Bāytooyiintonoo bo kōōrooni.

³² Nteenee yoo /kiitōrōōroo, +māāyisu biiko tukul kukwa wōlēē āmiitē."

³³ Yooto kimwooyē :Yēesu kuu nyooto, kiibooru meet nyēē kimii kuchōōnchinē.

³⁴ Kulēēnchi :biiko Yēesu, "Mwoowēēch :kiruutēkyoo kule ming'iisyē *:Kāārōokiintētēēt ākookoy. So ku ānō wōli imwooyē kule /kiitōrōōrē *Wēritaab Chiī? Ng'oo :chiichi /kēēbērē Wēritaab Chiī?"

³⁵ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, "+Mōōboontē keyē lēbkēēyyēēt bēsyōōs chēē ng'eri. Nto yoo tōōboontē lēbkēēyyēēt, obēesyētootēē simalukuyaak :mēēnānēēt. -Mēēnketē :chii nyoo mii mēēnān wōlēē wēētii.

³⁶ Yoo tōōboontē keyē lēbkēēyyooni kumāchāktōōs okaasee keyē sōōbooyiitu lēbkēēyyēēt." Yu keewaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaata kubotēē yooto.

Kiikaasee keyē :biiko alake Yēesu kutay :alake

³⁷ Ānkoo kikiikuyey :Yēesu ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng'ut am taayeetaab bichoo, manaakookaasee keyē :bichoo inee.

³⁸ Kiyeyakay :yooto kootyich yoo kimwooyē :wōōrkooyōontēētaab Yēyiin *Isaaya kule, "Ara mii :chii nyēē kiiyēnchi lōkōōyēkyoo oō, Yēyiin, nto nyēē kiikōōnkēt kāāmukēyēwēēkuuk?"†

³⁹ Manaakookaasee keyē :bichoo Yēesu, kurub kuu yoo kisirē *:Isaaya kumwooyē kule, ⁴⁰ "Kiker :Yēyiin koonyekwaa

ankuyey kuyoomcho :mētēwook simakas kiy. Kunyoo, -mēēmuuchē kukas kiy

āmēēmuuchē kusēw :mētēwookwaa, nto yooto, kumāwēēktōōs kukwa wōlēē āmiitē sukung'eet āsoob icheck."†

⁴¹ Kimwooy *:Isaaya ng'aleechu kuuyu kikiikukas wōōyintaab Yēesu ankikiikung'alaalee.

⁴² Ānkoo kiwuu nyooto, kiikaasee keyē :biiko chēē chaang' Yēesu ākoo mbo kāāntōōyik alak chēbo Yuutayeek. Nteenee kuuyu kinyōkōōrēch *:Farisaayeeek, kimāng'āloolēē :icheek ng'aleechaa kutook /simakeekwetee *kōōtaab saayeet.

⁴³ Kiyey :kāāntōōyichoo kuu nyooto kuuyu kichāmēē yoo kāsīl icheck :biiko mēēbērē yoo kāsīl :Yēyiin.

Chiito nyoo kameekaasee keyē Yēesu +/mākiitilchi ng'al

⁴⁴ Kikuurchi :Yēesu biiko kule, "Chiī nyoo keekaaseena keyē, kumii kōōkoosēē keyē Baaba anii nyoo kiiyookwoo.

⁴⁵ Chiito nyoo kaakukasa, kaakukas nkinee Baaba nyoo kiiyookwoo.

⁴⁶ Kyāāchōō kōōrooni chāākōōnu lēbkēēyyēēt sukung'eet :chii ake tukul nyoo ikoosēēnoo keyē mēēbērē ng'ētunēē mēēnān.

⁴⁷ -Māātilchinē chii ng'al nyoo kāsē ng'aleekyuu amākoonyitē kuuyu kimāāchōōnii chāātilchinē biikaab kōōrēēt ng'al nteenee kichāārōochē.

⁴⁸ Nto chii nyoo kataya ankatay ng'aleekyuu, makooruusta :ng'aleechaa nkit bēsyoonoo bo tabanta kuuyu kichuunnyē.

⁴⁹ Ng'aleek chēē amwooyē mākwoonēē wōlēē āmiitē, nteenee Baaba nyoo kiiyookwoo :nyēē kimwoowoo kule amwoowu.

⁵⁰ Ānkētē kule kiyēē mwooyē :Baaba kuyibu *soboontaab kibchuulyo. Kunyoo, kiy ake tukul nyoo amwooyē ku nyēē kimwoowoo :Baaba."

13

Kiīwuunchi :Yēesu rubiikyii kērēēnkōōk

12:28 Māārko 1:11; 9:7; Yoowa. 17:1   12:30 Yoowa. 11:42   12:31 Yoowa. 14:30; 16:11   12:34 Yoowa. 3:14; 8:28; 18:32   12:34 Tyēēn. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Ēsēk. 37:25; Tān. 7:14   12:36 Yoowa. 7:33; 8:12   12:36 Yoowa. 5:13   12:37 Mat. 12:39-42; 16:4; 17:17; Māārko 9:19; Yoowa. 16:9; Ibu. 3:7-11   † 12:38 Isa. 53:1   12:38 Room. 10:16   † 12:40 Isa. 6:10   12:40 Māārko 4:12   12:41 Isa. 6:1-3   12:42 Yoowa. 2:23; 9:22   12:43 Yoowa. 7:18; Room. 2:29; Kala. 1:10   12:45 Yoowa. 14:9   12:46 Yoowa. 1:4; 8:12   12:47 Yoowa. 3:17; 5:22   12:49 Yoowa. 7:16-17   12:50 Yoowa. 4:34

¹ Yooto kikiikuriik /kyaam *Saakweetaab Keeytaayeet. Kiinkēt :Yēesu kule kikiikuyityi :bārooyinnyii kung'etee kōōroni ānkuwo wōlēē mii :Kwaan. Kichāmē kutukul biikyii choo kiboonto keey.

² Yu kimii :Yēesu wokwoomiisyē āk rubiikyii, kikiikuyey :Kibrōkōsyoontēēt Yuuta Iskaryoot kuchaamta Yēesu.

³ Kiinkēt :Yēesu kule kikiikōōtōōrchi inee :Kwaan kāāmuukēywēēk tukul. Kiinkētē subak kule kichōōnēē :inee wōlēē mii :Yēyiin ankimakooyeey wōlooto.

⁴ Kiyyo :Yēesu ānkōōrēēk kābuutiinyii nto yityo kumootee keey ankeet nyēē abuus.

⁵ Kiroonkyi bēēko karaayit ānkutoow kōōwuunoot kērēēnkōōkaab rubiikyii. Kimāsēē kērēēnkōōchoo ankaanaa.

⁶ Nto yu kayit yēē kimii :Simōōni Bētērō, kulēēnchi :nyoo, “So, Mokoryoontēēt! Imāchē iwuunwoo kērēēnkōōk?”

⁷ Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mēēnkētē kiyēē āmiitē āyēyē kuu nyi, nteenee +mēēnkēt lētuunoo.”

⁸ Kutāyjis :Bētērō ānkumwooy kule, “Acha! Mākoy iwuunwoo kērēēnkōōk.” Kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Yoo kāāmāwuunuung”, māyēmāktōōs tākiibuurtē keey.”

⁹ Kumwoochi :Bētērō kule, “Yoo wuu nyooto nanyuun ii, Mokoryoontēēt, iwuunwoo mbo nkinee mētīt āk āwunnyēk.”

¹⁰ Kuwālchi :Yēesu kule, “Chii nyoo kāākōōwuun keey kumāchāktōōs baateey kuchururta kērēēnkōōk. Ōtiliilēch :akweek tukul nteenee mii :akeenke ām akweek nyēē mā tiliil.”

¹¹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kuuyu kikiikōōnkēt chiichēē kimii wokuchoomtooy inee.

¹² Yu keewaany :Yēesu kōōwuun kērēēnkōōkaab rubiichoo, koolaach kābuutiinoo ānkuwokōōbuur ng'wēny wokwoomiis. Yooto kumwoochi :Yēesu rubiikyii kule, “Ibooru nee :kiyoo kātāāyēyē?”

¹³ Ōkuuroo kule, ‘Kāānēētiintēēt’ nto kule ‘Mokoryoontēēt’ Man āwuuyē nyooto.

¹⁴ Ānkoō āyēku :anii Mokoryoontēēng'woong' āk kāānēētiintēēng'woong', kāāwuunwook kērēēnkōōk. Kunyoo māchāktōōs :nakweek ōwuunchinē keey kērēēnkōōk

¹⁵ kuu yoo kātāāboorwook :anii.

¹⁶ IKāāmwoowook, mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēēnyii āmā wōō :kiyookiintō kusiir kāyooktooyiintēēt.

¹⁷ Yoo koorub ng'aleechu kātāāmwoowook, mākōōbēruurook :Yēyiin!

¹⁸ -Māāng'āloolēēnok akweek tukul kuuyu ānkētē soboonwēkaab choo kyaakwey. Nteenee māchāktōōs kuyityiin :sirutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, ‘Kiwēēkyoo keey :chiito nyoo kikyoomiisyē :tukwaay.’*

¹⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo yēyāktōōs, +mookaasee keey kule anii nyooto.

²⁰ IKāāmwoowook, nyoo toochē chiichēē kāyooktē, kaakutaacha. Nto nyoo kaakutaacha, kaakutaach nkinee nyoo kiyyookwo.”

Kiiboor :Yēesu chiito nyēē kimii wokuchoomtooy

(Mataayo 26:20-25; Māārko 14:17-21; Luuka 22:21-23)

²¹ Kiiyiimset :yooto Yēesu mēt kut kulē, “!Kāāmwoowook, mii :akeenke ām akweek nyēē makuchaamtaa.”

²² Kukas keey :rubiik nyēē kanam kuut kule ng'oo :nyooto /kēēmwooyē.

²³ Kikitiing'to Yēesu :rubiintonoo kichāmē.

²⁴ Yooto kubutēē :Bētērō rubiintonoo koong'ta kuteebē Yēesu kule ki ng'oo :nyooto kimii :inee kung'āloolēē.

²⁵ Kōōtōōrōōr :rubiintonoo mētinyii ankuteebē Yēesu kule, “Ng'oo :nyooto ōō, Mokoryoontēēt?”

²⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nyoo kāākoochi mukaatiit nyēē kaalablaabte, ku chiito :nyooto.” Kunam :Yēesu mukaatiit ankoolablaabta suutēēk nto yityo kōōyokoochi Yuuta Iskaryoot.

²⁷ Kunāmē :Yuuta mukaatiinaa kōōloombuuchē :Kibrōkōsyoontēēt bakeenke. Kumwoochi :Yēesu kule, “Ānkisārchi kiyēē imāchē iyey.”

²⁸ Kimēēnkētē :rubiik chuut alake kiyēē kiibooru :ng'aleechaa bo Yēesu.

²⁹ Kiisōōtē :rubiik alake kule tōōs kāmwoochi :Yēesu inee wokwaal tukuukaab saakweet nto kule kōōkoochi biiko choo bānoon kiy kuuyu ki kōōriintēētaab beesaanik.

³⁰ Yu kaakunam :Yuuta mukaatiinaa, kuchuyta. Kikiikutuuyiit yooto :kōōrēēt.

Mākuutyēēt nyēē lēēl

³¹ Yu kaakuchuyta :Yuuta, kumwooy :Yēesu kule, “Mākōōtōrōōrākoy ra *:Wēritaab Chii ānkōōtōrōōrākoy :Yēyiin kubununēē inee.

³² Kuu yoo itōrōōrē :Yēyiin Wēritaab Chii, mākōōtōrōōr :nkinee Yēyiin ānkuyēyāktōōs areet akeenke.

³³ Kunyoo ii, lōkōkyuu, -mēētākiibuurtooy keey akweek nyēē lōō. +Moocheeng'aa nteenee, āmwoowook kule, ‘-Mōōbēētii wōloo +māāwē’, kuu yoo kyāāmwoochinē kāāntōōyichoo bo Yuutayeeek.

³⁴ Āmiitē wāākōōnook mākuutyēēt nyēē lēēl, nto nyooto ku nyi: Ōchoomtōōsii kuu yoo kyāāchāmook :anii.

³⁵ Yoo ōchoomtōōsii, mākōōnkēt :biiko tukul kule ōyēku rubiikyuu.”

Kiiboor :Yēesu kule makutuuch keey :Bētērō

(Mataayo 26:31-35; Māārō 14:27-31; Luuka 22:31-34)

³⁶ Nto tēē yoo, kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Imāchē iwē ānō ōō, Mokoryoontēēt?” Kuwālchi :Yēesu kule, “-Mākēēbēētooy keey kuu nyi, nteenee +meerubwaa lētuunoo.”

³⁷ Kuteebēē :Bētērō Yēesu kule, “Am nee simakeebēete keey raat ōō, Mokoryoontēēt? Yoo kābo nee, kēēbēku :tukwaay!”

³⁸ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kule kēēbēku :tukwaay? !Kāāmwoowuung', kutoombo kooturku-uch :kirkōōnkiit, +meetuuch keey areet sōmōk.”

14*Kēēlto :Yēesu nyēbo Kaab Baaba*

¹ Kumwoochi :Yēesu rubiikyii subak kule, “-Matookany kubēk :moonik. Okaasee keey Yēyiin ankookaaseenaa keey.

² Mii :kooiriik chēē chaang' Kaab Baaba wōlēē +māwāāyēytoowook ming'ātēēt. Nto kāmāwuu nyoo, nto kāmāāmwoowook kuu nyooto.

³ Yoo kāwāāyēytoowook ming'ātoono, +māāyēēwu chaamutaak subokiibuurte keey.

⁴ Ōnkētē :akweek kēēlto nyēē wēētii wōlēē +māāwē anii.”

⁵ Yooto kumwoochi :Toomaas Yēesu kule, “Yoo -mākiinkētē raat mbo wōlēē iwēētii ii, Mokoryoontēēt, bokiinkētē nee kēēlto nyi imwooyē?”

⁶ Kuwālchi :Yēesu kule, “Anii :kēēlto. Anii :manta ānku anii :soboono. Māmii :chii nyēē wēētii Kaab Baaba yoo kāmābuntēēnoo.

⁷ Nto kōōnkētōo, nto kōōnkētē nkinee Baaba. Nteenee ōmiitē bōōnkētē ām lēēkitō kule ng'oo :Baaba ankukookasee koonyekwook mbo kēny.”

⁸ Kumwoochi :Filibō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :Kōōn. Kiyooto :nyēē kēēmāchē kityō.”

⁹ Kuwālchi :Yēesu kule, “So, Filibō, kōōkiibuurte keey nyi kooy āmānēēnkētōo. Chiito nyoo kaakukasa kaakukas Baaba. Imuuchē kule nee iteebeenaa kule ng'oo :Baaba anii?”

¹⁰ So, -mēēchāmtooy :inyiing' kule, anii āk Baaba ku kiy akeenke? Ng'aleek choo āmwoowook kumā cheechuu nteenee bo Baaba nyoo inee ku anii ānkuyēyiisyēēnoo.

¹¹ Ochamtaa yoo āmwooyē kule anii āk Baaba ku kiy akeenke. Nto yoo māwuu nyoo, ochamtaa naas kubo ng'aleechaa bo kwōng' uut choo kyaayey.

¹² !Kāāmwoowook, chii nyoo ikoosēēnoo keey makuyey tukuukaab kwōng' uut chēē wuu choo kyaayey :anii ankumakuyey mbo chēē chaang' kusiir chu, kuuyu -māāmiitē.

¹³⁻¹⁴ Kiy ake tukul nyēē kootēeb ām kaayneenyuu, +maayey, sukutōrōiit :Baaba kubununēē Lakwanyii.”

Kii-āmiis :Yēesu rubiikyii kule mākunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹⁵ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikyii kule, “Yoo ōchāmoo, ōriib mākuutēkyuu.

¹⁶ +Maateebēē Baaba kukōōnook Tāmirmiryēēnyii nyēē mākuuyētyēēchook kuu wōloo kwāāyēytooy :anii.

¹⁷ Bo manta :Tāmirmiryoonoo ānku +mōōbuurtē keey ākookoy. Mānyōōru :chii nyēbo kōōronni kuuyu mēēbērē makukas Tāmirmiryoonoo nto kōōnkēt. Nteenee +mōōnkētē :akweek Tāmirmiryoonoo kuuyu mii wōlēē ōmiitē ānku +mōōbuurtē keey.

¹⁸ +Māāwē, nteenee -mōōng'ētu kuu bānoon. +Māāyēēwu wōlēē ōmiitē.

¹⁹ Lēēkit ang'eetee kōōrēēt nyēē mākooy kukasa :biikaab kōōrooni subak, nteenee +mookasaa :akweek. Nto kuuyu āboontē :anii soboonto, +mōōnyōōru soboonto.

²⁰ Yoo kookasaa yooto, +mōōnkēt kule āyēku :anii akeenke āk Baaba ānkāāyēku akeenke āk akweek.

²¹ Chiito nyoo kāsē mākuutēkyuu ānkuriibē, kuchāmooy. Makucham :Baaba chii nyoo chāmooy ankaacham :nkaniī ānkāāboorchi keey."

²² Yooto kumwoochi :Yuuta nyiīn ake Yēesu kule, "Mokoryoontēēt, ām nee yu imāchē iboorwēech keey āmēmāchē iboorchi keey biikaab kōōrooni?"

²³ Kuwālchi :Yēesu kule, "Chii nyoo chāmooy, kukoonyitē ng'aleek choo ānēētē. Makucham :Baaba chiichoo ānku +māāchōōntē keey Baaba ānkubokēēmīng'tē keey.

²⁴ Chii nyoo māchāmooy, mākoonyitē kiyēē ānēētē. Mākwoonēē :ng'aleechu kookas wōlēē āmiitē, nteenee bo Baaba nyoo kiiyookwooy.

²⁵ Āmwoowook ng'aleechu kuuyu takēēboontē keey.

²⁶ Nteenee mākuuyētyēēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiīn nyoo mākōōyook :Baaba. Mākōōnēētōok ānkōōsōōtwook ng'aleek tukul choo kyāāmwoowook.

²⁷ Lēyyē, ōbuurtē kaalyeenyuu. Makerkeey :kaalyaani ākōōnook nyoo kōōnook :biikaab kōōrooni. -Mookany kubēk :moonikwook, āmōōmuuyē.

²⁸ Kookas oob yoo kāāmwoowook kule, '+Māāwē ānku +māāyēēwu wōlēē ōmiitē' Yoo ōchāmooy, ong'erech kubo kule āmiitē āwēētii Kaab Baaba nyoo wōō kubiira.

²⁹ Kāsimāmwoowook ng'aleechu kumānāāyēyākiis, si yoo kāyēyākiis +mōōyēnchi.

³⁰ Kāmāāng'āloolē āk akweek nyēē lōō kuuyu mii kuchōōniī :bāytooyiintēētaab kōōrooni. Māboonto :bāytooyiintōonoo kāāmukūyē kubāwooy,

³¹ nteenee kāyēyākiis :ng'aleechu sukōōnkēt :biiko tukul kule āchāmē Baaba kuuyu āyēyē kiyēē mwoowoo kule ayey. Lēyyē, kēēng'ētyēē yu."

15

Musābiiboot ākoo sokonaakyii

¹ Kitas taay :Yēesu kumwoochi rubiikiyī kule, "Anii *musābiiboot nyēbo man nto Baaba ku chiitaab mbareet.

² Tiltooy :Baaba sokonnyeenyuu ake tukul nyoo māyēyē āmnyoo, ānkubulē sokonnyeeet nyoo kiyey lokoyeek sukuyey lokoyeek chēē chaang'.

³ Kōōtililiitū mbo :akweek kēny ām lōkōōyēwēk choo kwāāmwoowook.

⁴ Yoo kōōkiilchooy, ākiilchook. Māyēyē :sokonnyeeetaab musābiiboot lokoy yoo mēēbērē kānoomchi musābiiboot. Wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :nkakweek. -Mōōyēyē kiy nyēē karaam yoo kāmōōkiilchooy.

⁵ Anii :musābiiboot, akweek :sokonaak. Yoo kākiilchooy :chii ānkāākiilchi :nkaniī, kuyēyē tukuuk chēē chaang' chēē kāroomēch. Kunyoo, -mōōyēyē kiy yoo kāmōōkiilchooy.

⁶ /Kiinēmtooy biiko choo kāmākiilchooy kuu sokonaachaa /kēētiltooy. Kuu yoo mākuuyoomcho :sokonaachaa, nto mii yoo /kiiruruuch /ānkēēwiirchi ma kulāyo, +/mākiinēmto nkicheek biiko choo kāmākiilchooy /ānkēētōōrchi maataab kibchuuloy.

⁷ Yoo kōōkiilchooy ānkōōbuurtē ng'ālyoontēenyuu, ankooteeb kiy ake tukul nyēē ōmāchē, /kēēkōōnook.

⁸ Yoo kooyey lokoyeek chēē chaang' ānkōōyēku man rubiikiyuu, +mōōtōōrōōr Baaba.

Kiikiim :Yēesu chamateet

⁹ Āchāmook :anii kuu wōlooy chāmtooy :Baaba. Kunyoo, ōbuurtē :nkakweek chamateenyuu.

¹⁰ Yoo kōōriib mākuutēkyuu, +mōōbuurtē chamateenyuu, kuu yoo kyāāriib :nkaniī mākuutēkaab Baaba ānkāābuurtē chamateenyii.

¹¹ Āmwoowook ng'aleechu sōōbuurtē ng'erekweekyuu, si nto yityo, kuchurta :ng'erekweekwooy.

¹² Mākuutyēenyuu nyi: Ōchoomnyē kuu yoo āchāmook :anii.

¹³ Māmiī :chamateet nyēē wōō kusiir yoo kēēnēm keey :chiito kume kubo chōōrōōnuutēkyii.

¹⁴ Yoo kooyey kiyēē kāāmwoowook, ōyēku chōōrōōnuutēkyuu.

¹⁵ -Mātāakuurook subak kule motwoorik kuuyu -mēēnkēt :motwooriintēēt kiyēē yēyē :mokoryoontēnyii. Nteenee ākuurēenook ra chōōrōōnuutēkyuu kuuyu kāmwoowook :anii kiy ake tukul nyēē kyāākāsēē Baaba.

¹⁶ Kimōōkwēyoo anii :akweek kule āyēku mokoryoontēēng'woong'. Anii :nyēē kyāākwēyook ōyēku rubiikyuu. Kyaatoolaak kukiil :soboong'woong' bo tāmirmiryēt sukung'ēt kukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyoo kooteeb ām kaayneenyuu.

¹⁷ Kunyoo, mākuutyēēnyuu nyi: Ōchoomnyē."

Mākuwēch :biikaab kōōroni rubiikaab Yēesu

¹⁸ Kumwoochi :Yēesu rubiikyui subak kule, "Yoo kāwēchook :biikaab kōōroni ōnkēt kule kisimkuwēcho anii.

¹⁹ Nto kyōōbooyē kōōroni nto kichāmook :biikaab kōōroni. Nteenee kyaakweyaak :anii ōyēku cheechuu, kunyi -mōōbooyē kōōrēt. Kiyooto :nyēē wēchēenook :biikaab kōōroni.

²⁰ Osoot yoo kāmwoowook kule, 'Mā wōō :motwooriintō kusiir mokoryoontēnyii.' Kuu yoo /kiinyāliilo, +/makiinyaliilaak nkakweek. Nto yoo /kēēkoonyitē kiyēē kwaaneet :anii, +/mākēēkoonyit kiyēē +moonet :nakweek.

²¹ Mākuyēwook :biikaab kōōroni ng'aleechu tukul kuuyu ōyēku cheechuu āk subak kuuyu -mēēnkētē :bichoo nyoo kiyoookwoo.

²² Nto kimānāāchōō ānkāāng'āloolchi bichoo, nto /kimākiitiilchinē kule kiikuchoolwookēn. Nteenee kuuyu kyāāchōō, māmii :wōlēē makutuukta keey :chii ām choolwookātēēt nyēē kiikuyey.

²³ Chiito nyoo wēchoo, kuwēchē nkinee Baaba.

²⁴ Nto kimanaayey tukuuk chēbo kwōng'ut ām wōlēē mii :bichoo, nto /kāmākiitiilchinē bichoo ng'al. Ānkoō kookukas :bichoo tukuuchoo bo kwōng'ut choo kwāāyēyē, tākuwēchoo ānkuwēchē nkinee Baaba.

²⁵ Nteenee ityiichē :yuutēyū siruutyēētaab Yēyiin :yoo mwooyē kule, '/Kikēēwēcho buch.'†

²⁶ Lēyyē, ōnkētē kule yoo kāāwē :anii Kaab Baaba, +māwāyooku Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē mākuyēētyēēchook. Mākōōboorchi biiko manta āk wōlēē āwuuyē :anii.

²⁷ Mēēbērē Tāmirmiryēētaab Yēyiin nkit nyēē mākōōboortoo nteenee ōboortoo :nkakweek kuuyu kikēēboontōtē keey tukul kuchakee kēny.

16

¹ Āmwoowook ng'aleechu simōōchunnyēē kiyēē kyōōyēnchi.

² Makukweteenaak :bichoo kooriikaab saayēt. Makuyit :bēsēyēt nyēē yoo kabakachaak :chii kōōsōōtē kule kayey kiyēē mächē :Yēyiin.

³ Yēyē kuu nyooto kubērē tōōs kayey chēē kāroomēch, nteenee yēyē kuuyu -mēēnkētē Baaba āmēēnkētōo.

⁴ Kāsimāmwoowook ng'aleechu si yoo kayit :yooto kōōsōōtwook ng'aleechaa kyāāmwoowook.

Yiisyēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin

Kimānāāsīmāmwoowook ng'aleechu kuuyu kitākēēboontē keey.

⁵ Nteenee āmiitē wāāyēyē Kaab Baaba nyoo kiyoookwoo āchōō kōōroni, amateebenaā :chii ām akweek wōlēē āwēēti.

⁶ Ānkētē kule kāākung'woonchook :ng'aleechu.

⁷ Nteenee āmwoowook manta kule karaam ām wōlēē ōmiitē yoo kāāwē suwāāyooku Tāmirmiryēēt kuchō wōlēē ōmiitē, kuuyu yoo kāmāāwē, māchōōnii :Tāmirmiryēēt chokuyēētyēēchook.

⁸ Yoo kāchō :Tāmirmiryēēt, mākōōboorchi biiko kule kustooyootiin ām wōlēē kāstooy :icheek ng'ōōkisto, churtaayēt āk kiyēē itiiile :Yēyiin.

⁹ Kurubta keey āk ng'ōōkisto, ku kule -mēēkoosēēnoo keey,

¹⁰ churtaayēt ku kule, āmiitē āyēyēyē :anii Kaab Baaba āmātōōkāsoo

¹¹ nto kiyēē itiiile :Yēyiin ku kule, /kāākiitiilchi ng'aleek bāytooyiintēētaab kōōroni.

¹² Āboontē ng'aleek chēē chaang' chēē ābērē nto tāāmwoowook nteenee nyikisyook miisin.

¹³ Nteenee yoo káčhō :Tāmirmiryoonoo bo manta, mākwoorōōrwook ōnkēt manta kutukul. -Māmwoowu kiyēē chōōnēē kāāsōōtēyweēkyii nteenee mākumwoowu nyēē /kēēmwoochinē āk tukuuk chēē makukwa.

¹⁴ Mākōōtōrōōroo :Tāmirmiryoonoo kuuyu mākunyōōru ng'aleekyuu ānkumwoowook.

¹⁵ Kiy ake tukul nyēbo Baaba ku nyeenyuu. Kiyooto :nyēē āmwooytēē kule mākunyōōru :Tāmirmiryoonoo ng'aleekyuu ānkumwoowook.

Makuweek :ng'wooninto kuyēk ng'erekweek

¹⁶ Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.”

¹⁷ Kimwooy :rubiichoo alake kule, “So, ibooru nee :ng'aleechu? Kālē, ‘Kāmēētābōōkāsoo ām lēēkitō nto nyēē mā tyaa ātooku subak.’ Ānkulē subak, ‘Āmiitē āyēyē :anii Kaab Baaba.’

¹⁸ Ibooru nee :ng'aleechu bo ‘Ām lēēkitō’? -Mākiinkētē kiyēē mii kung'āloolēē!”

¹⁹ Yooto kōōnkēt :Yēesu kule kimāchē :rubiichoo sukuteebēe inee ng'aleechaata. Kunyoo kuteebēe rubiichooto kule, “So, ōmiitē ōtēēbēē keey kiyēē ibooru :yoo kāāmwooyē kule, ‘Ām lēēkitō, -mātōōkāsoo, nto nyēē mā tyaa ātooku subak.’?”

²⁰ ! Kāāmwoowook, +mōōriiryē ānkōōmēēysē nto yooto kumii :biikaab kōōrooni kung'erēktōōs. Mākung'woonchook nteenee makuweek :ng'wooninn'gwoong' kuyēk ng'erekweek.

²¹ Yoo sichē :koorko kung'woonchinē, nto yoo kāākusich lakwanyii kuwuutyēē ng'woonino kubo ng'erekweekaab leekweet.

²² Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē akweek. Mākung'woonchook sinee kuu nyiitēnyi, nteenee yoo kakeekas keey subak +moong'erech ng'erekweek chēē mākoy kōōnēmūnēēnook :chii.

²³ Māmii :kiy nyēē +mooteebēena kuuyu mākukōōnook :Baaba kiy ake tukul nyēē kootēeb ām kaayneenyuu.

²⁴ Māmii :kiy nyēē kyooteeb ām kaayneenyuu. Kunyi, oteebee Baaba kiyēē ōmāchē sukuyitita :ng'erekweekwook.

Kiikōōbēl :Yēesu kōōrēēt

²⁵ Kāāmwoowunēēnook ng'aleechu keel nyēē iyeelaat, nteenee makuyit :bēsyoōsyēk chēē +māāng'ooong'wook wōlēē wuu :ng'aleekaaab Baaba.

²⁶ +Mooteeb bēsyoonooto kiy ām kaayneenyuu nyēē mā anii nyēē ātēēbwook.

²⁷ Chāmook :Baaba, kuuyu kyoochamaa ānkōōchāmchiintōōsii kule kyāāchōōnēē :anii wōlēē mii :inee.

²⁸ Āchōōnii kōōrooni, kyāāchōōnēē wōlēē mii :Baaba, nteenee āmiitē āng'eētēē kōōrooni āyēyē Kaab Baaba.”

²⁹ Yooto kumwoochi :rubiik Yēesu kule, “Kēēmwoowu ra ng'aleek kutook nyēē -mēyēēlē.

³⁰ Kāākiinkēt nanyuun ra kule inkētē kiy ake tukul nyēē mēērook /takēēkiiring'. Yēyēēch :yooto kiiyēnchi kule ichōōnēē Kaab Yēyiin.”

³¹ Kiwālchi :Yēesu rubiichoo ām yooto kule, “Kōōyēnchi sōō?”

³² Kaakuyit mbo :bēsyoēt nyēē +mōōsērēētyē :akweek tukul kut wāāng'ētu :anii nkīt. Ānkoo kuwuu nyooto, kēēboontē keey Baaba.

³³ Kāāmwoowook ng'aleechu si yoo kōōnoomnyē āk anii ōnyōōru kaalyeet. +Mootang'any ām kōōrooni. Nteenee ōkimkiimitu kuuyu kwāābēl kōōrēēt.”

17

Kisaay :Yēesu Yēyiin

¹ Yu kaakoowaany :Yēesu kumwooy ng'aleechaa, kukas barak ānkumwooy kule, “Baaba, kaakuyit :bārooyinto. Itōrōōroo sikēētōrōriitu :tukwaay.

² Inyiing' :nyēē 'kiikōōnoo kāāmuukēyweēk ām wōlēē mii :biiko tukul sākoochi biiko choo 'kiikōōnoo *soboontaab kibchuulyo.

³ Soboontaab kibchuulyo nanyuun ku yoo inkētiing' :biiko Yēyiin nyoo bo man ānkōōnkētōo nkanii Kāārārookiintōōnoo kiiyooku.

⁴ Kwāātōrōōriing' awaang'te yiisyoonoo kiiyookwoo chaayey.

⁵ Kunyoo ii, Baaba, kany āchōō bokiibuurtē keey :tukwaay kēyēyēntōoy wōyinto kuu kēny, kutoombo /keeyē kōōrēēt.

⁶ Kyāāboorchi bichoo kiikōōnoo kāāmuukēyiwēēkuuk. Ki cheekuuk :bichoo nteenee ikōōnoo. Kookunam :bichooto ng'ālyoontēēng'uung' kuchō āwut.

⁷ Kāākōōnkēt :bichoo kule kiy ake tukul nyoo kyaayey kuchōōnēē wōlēē imiitē.

⁸ Kyāā-āmchi bichoo lōkōōyiwēchoo 'kiimwoowoo ankiikutaach. Inkēt nanyuun :bichoo kule āchōōnēē man wōlēē imiitē ānkōōyēnchinē kule inyiyng' nyēē kiiyookwoo.

⁹ -Māāsoochinē biikaab kōōroni, nteenee āsoochinē choo 'kiikōōnoo, kuuyu cheekuuk :chooto.

¹⁰ Chēē āboontē ku cheekuuk nto choo cheekuuk ku cheechuu. Ātōōroot kubo bichoo.

¹¹ Āmiitē āchōōnii wōloo imiitē nyēē -mēētāābuurē :anii kōōrēt, nteenee tākumii :bichooto. Wōoy, wēē, Baaba nyēē tilii! Iriib bichoo ām kāāmuukēyiwēēk chēē wuu choo 'kiikōōnoo, sukung'eet kunoomnyoo :bichooto kuyēk akeenke kuu yoo āyēku akeenke āk inyiyng'.

¹² Yoo kyāāboontē keey bichoo, kyāāriib ām kāāmuukēyiwēēkuuk nyēē mānāābootyo, nteenee kibot :akeenke baateey, nto nyooto ku kāāmukuusiintēt. Kiyityiin :sirurutēk ām kēēlooto.

¹³ Baaba, āmiitē āchōōnii wōlēē imiitē. Nteenee āmwooyē ng'aleechu yoo tāāmiitē kōōrēt sukunyōōr :bichooto ng'erekwekyuu kuchurta.

¹⁴ Kyāā-āmchi bichoo ng'ālyoontēēng'uung'. Kōōkuwēch :biikaab kōōroni kuuyu mēēbērē bo :icheek kōōroni, kuu yoo -māābooyē :anii kōōroni.

¹⁵ -Māāsooyiyng' kule inēmu bichoo ām kōōrēt nteenee āsooyiyng' kule iriib bichoo kumaaraanta :Kibrōkōsyoontēt.

¹⁶ Kubooyiit man, mābo :bichoo kōōrēt kuu yoo -māābooyē :nkani.

¹⁷ Itiliil bichoo kōōbuurto manta. Ng'ālyoontēēng'uung' ku manta.

¹⁸ Kuu yoo kiiyookwoo :inyiyng' āchōō kōōrēt, +māāyooktē :nkani bichooto bokuyey yiisyēēng'uung' ām kōōrēt.

¹⁹ Kāānēmu keey kubo icheek sukung'eet kōōnēmchi keey :nkicheek ng'aleekaab manta.

²⁰ -Māāsoochinē rubiik baateey, nteenee āsoochinē biiko choo mākōōyēnwoo kubununēē lōkōōyiwēkaab rubiichoo.

²¹ Baaba āsooyē kule kuyēk :icheek tukul akeenke ku yoo kēēyēku :acheek tukwaay akeenke. Asooyē mbo subak kule kuyēk :nkicheek akeenke āk acheek, sukung'eet kōōyēnchi :biiko tukul kule kiiyookwoo.

²² Kyāākoochi bichoo lēbkēēyoonoo 'kiikōōnoo sukuyēk :icheek akeenke, kuu yoo āyēku akeenke āk inyiyng'.

²³ Yoo āyēku :anii akeenke āk icheek ānu inyiyng' ku anii kuchurtooy :kibakeenkeenyoo, sukōōnkēt :biiko tukul kule 'kiiyookwoo :inyiyng' ānkīichāmē icheek kuu yoo 'kiichamaa anii.

²⁴ Baaba! Ābērē nto kākwoonii :bichoo wōloo āchōōnii anii sukung'eet kukas kule ātōōroot tōrōōrinto nyoo 'kiikōōnoo, kuuyu kisimichamaa kutoombo /keeyey kōōrēt.

²⁵ Baaba nyēē churtaat! Kimēēnkētiing' :kōōrēt, nteenee kyāānkētiing' :anii. Kunyi kāākōōnkēt :bichu kule 'kiiyookwoo.

²⁶ Kyaayey bichu kōōnkētiing', anku +maatās āyēyē kuu nyooto sukung'eet kunam :nkicheek chamateet nyoo iboontēēnoo ānkāābuurtē keey :nkani icheek."

18

/Kikeenam Yēesu nteenee kitay /kēēsār

(Mataayo 26:47-56; Māārō 14:43-50; Luuka 22:47-53)

¹ Yu keewaany :Yēesu kusaay, kwooyyo āk rubiikiyi tuybēyēt ake nyēē /kikēkuurē Kiitron ankuba ākoy mbareetaab *musēytuuniinēk nyēē kimii wōlooto.

² Kiinkēt :nkineē Yuuta nyoo kichoomtōoy Yēesu mbaraanaa, kuuyu kikicham :Yēesu kōōmuunyēē wōlooto āk rubiikiyi.

³ Yooto, kuwētō keey :Yuuta biikaab lukēt nyēē mining' nyēbo Rooma kutākyinē keey mbaraanaa. Kiboontōtē keey mbo riibiikaab kaab *kibkōōrōs nyēē wōō ākoo *Farisaayek. Kikirat keey :bichoo kuyem. Kinamaat kariikwaa, taariinek āk nōmōryēēk.

⁴ Kiinkētē :Yēesu kiy ake tukul nyēē kimii wokuyēyāktōōs. Kuchō taay ankuteebee bichooto kule, "So, ōchēng'ē ng'oo?"

⁵ Kulē :bichoo, "Yēesu nyēbo Nāāsārēt." Kumwoochi :Yēesu kule, "Ntēē anii :nyi." Kimii :Yuuta nyoo kichoomtōoy Yēesu kukeēyō āk bichooto.

⁶ Kumwoochinē :Yēesu bichoo kule, "Anii :nyooto" kōōtuuytuuy :bichoo ānkōōryookyi keey ng'wēny.

17:10 Yoowa. 16:15   **17:11** Yoowa. 10:30; 17:21-23; Kala. 3:28   **17:12** Yoowa. 6:39; 13:18   **17:13** Yoowa. 15:11
17:14 Yoowa. 15:18-19   **17:15** Mat. 6:13; 2Tēēs. 3:3; 1Yoowa. 5:18   **17:18** Yoowa. 20:21   **17:19** Ibu. 10:10
17:23 Yoowa. 17:11; 5:18   **17:24** Yoowa. 12:26; 17:5   **17:25** Mat. 11:25-27; Yoowa. 8:55   **18:2** Māārō 14:32;
 Luuka 22:39   **18:2** Yoowa. 12:4

⁷ Kuteebēe :Yēesu subak bichoo kule, “So, ōchēēng'ē ng'oo?” Kuwāl :bichoo kule, “Yēesu nyēbo Nāāsārēt.”

⁸ Kumwoochi :Yēesu kule, “Nto yoo kāāmwoowook kule anii :nyooto. Yoo ākoo anii :nyēē ōchēēng'ē, kany kubēēchi keye :murēchu āboontē keye.”

⁹ Kumwooyē :Yēesu kuu nyooto kuyityiin :yoo kimwooyē kule māmii :rubiintēenyii mbo akeenke nyēē mākubot.

¹⁰ Yooto, kung'us :Bētērō chōōkiit nyēē kiboonto ankuchwen yititaab taay nyēbo motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. (/Kikēēkuurēē motwooriintonoo Māālkō.)

¹¹ Nteenee kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Ibērē :inyiing' tōōs -māāchāmē :anii nyalilta nyēē kaakuyeyta :Baaba kule ānyōōru? Ikētyi chōōkiing'uung' kiraaru!”

¹² Kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt biikyii bo lukēēt āk riibiichoo kibo *Kōōtaab Yēyiin kule kunam Yēesu ankurat.

¹³ Yu kaakunam :bichoo Yēesu kōōmutyi kurook *Anaas nyoo ki boontēetaab biikooy bo Kayaafa. Kayaafa :nyēē ki kibkōrōs nyēē wōō ām kēnyinooto.

¹⁴ Ki inee :nyēē kiirwookyinē kāāntōōyikaab Yuutayek kule kaykay kume :chiito akeenke sukusobcho :biiko.

Kituuch keye :Bētērō nyēbo taayta

(Mataayo 26:69-70; Māārko 14:66-68; Luuka 22:55-57)

¹⁵ Yooto koonamaat :Simōōni Bētērō ākoo rubiintēt ake, Yēesu. /Kiinkētōot rubiintonoo ake ām wōlēē kimii :chiichoo wōō bo kōrōs. Kunyoo, kiiwut :inee kayaata.

¹⁶ Nteenee king'ētunēē :Bētērō saang' yēbo oreetaab tuuytaab kayaata. Kiiyey lēt :rubiintonoo ānkumwoochi chēēbo nyēē kiriiibē oreet kule koomut Bētērō kuchō āriit.

¹⁷ Kumwoochi :chēēbo Bētērō ām yooto bo oraanaa kule, “Inyiing' oob :rubiintēt ake nyēbo chiichi?” Kulē :Bētērō, “Ābēērē keye!”

¹⁸ Kikaytit :kwēēmowuunooto ānkimii :riibiik alake ākoo motwoorik alak chēbo kayaata kuywēē āng'oong'tiit kukēēyooong'iis. Kiwokōōyooonyēē :nkinee Bētērō yooto ānkuyu āng'oong'tiino.

Kiteebēe :Anaas Yēesu ng'aleek

¹⁹ Yooto kulēēnchi *:kibkōrōs nyēē wōō* Yēesu, “Mwoowoo baa kurubta keye rubiikuuk āk kāānēētiisyēēng'uung'!”

²⁰ Kumwoochi :Yēesu kule, “Kyāāmwoowu ng'aleechu kukas :chii ake tukul. Māmii :kiy nyēē kyaawuny ām kāānēētiisyēēnyuu. Kyaaneet biiko ām kooriikaab saayēt āk *Kōōtaab Yēyiin wōlēē kiiruruukyine keye :Yuutayek tukul.

²¹ Itēēbēēnoo nyēbo nee? Iteebēē biiko choo kikāsē kiyēē kyāāmwooyē. Kubooyit man, inkēt :bichoo kiyēē kyaamwaay.”

²² Koorabaach :riibiintēt kumwoochinē kule, “Ing'ālōlē kuu nyooto ām taayeetaab *kibkōrōs nyēē wōō?”

²³ Kulēēnchi :Yēesu, “Yoo ākoo mii :kiyēē kaamwaay nyēē miyaat imwoowu. Nto yoo ākoo bo man ii, irābookyoo nee?”

²⁴ Kumwooy :Anaas kule /kiimut Yēesu kurataat ākoy kaab Kayaafa, kibkōrōs nyoo wōō.

Kituuch keye :Bētērō nyēbo āyēēng' āk sōmōk

(Mataayo 26:71-75; Māārko 14:69-72; Luuka 22:58-62)

²⁵ Kumii :Bētērō kuywēē mayaa, /keeteebēe kule, “Inyiing' oob rubiintēt ake nyēbo chiichiin?” Kutuuch keye :Bētērō kule, “Ābēērē keye.”

²⁶ Kimii :chiito ake nyēē ki motwooriintēetaab kibkōrōs nyēē wōō. Kibo :chiichooto areetaab muroonoo kichwēnē :Bētērō yiitit. Kuteebēe :motwooriintonoo Bētērō kule, “So, mā inyiing' :nyoo kēēboontē keye Yēesu ām mbaraanaa?”

²⁷ Kulē :Bētērō subak, “Ābēērē keye.” Kooturkuuch :kirikōōnkiit yooto bakeenke.

Kiisimchi :kāāntōōyikaab Yuutayek Bilaato kule kubakach Yēesu

(Mataayo 27:1-2, 11-31; Māārko 15:1-20; Luuka 23:1-5, 13-25)

²⁸ Yu kāyyēēkunēē /kiimuustee Yēesu kaab *Kayaafa, /ānkiiirēkēērchi bāytooyiintēt nyēbo kōōrēetaab Rooma. /Kikēēkuurēē bāytooyiintonoo *Bilaato. Manaacham :kāāntōōyichoo bo Yuutayek kōōwut kaytaab bāytooyiintonoo bo Rooma, kuriib tiliiling'waa sukutas taay āk *Saakweetaab Keeytaayēt.

18:9 Yoowa. 6:39 18:10 Luuka 22:36, 38 18:11 Māārko 10:38; 14:36; Yoowa. 12:27 18:13 Luuka 3:2; Yoowa.

18:24 18:14 Yoowa. 11:49-50 18:16 Māārko 14:54 * 18:19 Kasee Luuka 3:2. /Kitāēēkuurēē Anaas kule kibkōrōs nyēē wōō ānkoo ki Kayaafa :nyēē kimii yiisyēt yooto. 18:20 Mat. 4:23; Māārko 14:49; Yoowa. 7:14, 26; 6:59; Yēyut.

26:26 18:22 Yoowa. 19:3; Yēyut. 23:2 18:26 Yoowa. 18:10

²⁹ Kunyoo, kuchuyta :Bilaato saang' sukung'äloolchi kääntōōyichoo. Kuteebēe kule, “Nee :nyēē koleel :chiichi?”

³⁰ Kuwāl :bichoo kule, “Nto kamaleelaat nto kāmākiimutuung'.”

³¹ Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Bōōkuumu :akweek nkityō kurubta keey kiru-utēkwook.” Kulē, “Ntēē -/mākēēchām wēēch kēētilchi chii meet.”

³² Kiyiyiin ām kēēliitēni, :kiyoo kimwooyē :Yēesu kurubta keey āk wōlēē kimakumeeta.

³³ Yooto, kooyeey :Bilaato kō. Kukuur Yēesu ankuteebēe kule, “Inyiing' :bāytooyiintēētaab Yuutayeeek?”

³⁴ Kuwālchi :Yēesu kule, “Wōlēē isōōtitooy :inyiing' nkit nto wōlēē mwooytoowuung' :biiko?”

³⁵ Kuwālchi :Bilaato Yēesu kule, “Yoo 'keekas, āyēku :anii Yuutāyiin sōō? Māku biikwook āk mbo kibkōrōs :chēē kāk wēruung' ichōō wōli āmiitē. Kiy nee nyēē 'kweeyey :inyiing'?”

³⁶ Yooto, kumwooy :Yēesu kule, “Mābo :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni. Nto kābo kōōrooni, nto kookwaam :rubiikyuu booryēt kuyeeta simanama :kääntōōyichoo bo Yuutayeeek. Māchōōnēē :bāytooyiisyēēnyuu kōōrooni!”

³⁷ Kuteebēe :Bilaato Yēesu kule, “Kunyi ākoo iyēku sōō, bāytooyiin?” Kulēēnchi :Yēesu, “Inyiing' :nyēē 'keemwaay. /Kikēēsicho kule chaaneet biiko ng'ālyoontēētaab man nyēbo Yēyiin. Kiyooto :nyēē kiyeya sāchōō kōōrooni. Chii nyēbo man kukāswō.”

³⁸ Kuteeb :Bilaato kule, “Manta :nee?”

Yooto, kung'eet :Bilaato ānkuwo saang' subak wōlēē kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “Lēyyē, ntēē -mākāsē lēēlis nyēē boonto :chiichi!”

³⁹ Nteenee kurubta keey ākoo ātēbuutēkwook, kwāātyooktoowook kwaak kibratyaa akeenke ām kēnyit yoo ōmiitē saakweeng'woong' bo Keeytaayeet. Ara ōmāchē ātyooktoowook bāytooyiintoono bo Yuutayeeek?”

⁴⁰ Kubōloobōlchi :bichoo barak kule, “Ityaakte Baraaba.” /Kikikeenam Baraaba /ankeerat kuuyu ki :chii nyēē ki kāwōōtyoo.

19

¹ Yooto nanyuun kōōkooyto * :Bilaato Yēesu /kēēbirsēēt.

² Kitaay :biikaab lukēēt nkwaatyetaab kātōok kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt ānkōōlookyi mētitaab Yēesu. Kōōlookyi subak sireet nyēē arraa kookerkeeyee nyoo bo bāytooyiisyēēt. ³ Yu kāākuyityo, kōōliichi keey :bichoo bo lukēēt Yēesu sukumwoochinē kule, “Kīmkīm, bāytooyiintēētaab Yuutayeeek!” Kimwoochinē kuu nyooto ānkōōrāboochē.

⁴ Kiwo :Bilaato saang' subak wōloo kimii :Yuutayeechaa ānkumwoochi kule, “+Māākwēryoonu chiichi kuchō saang', sōōnkēt kule māmii :kiy nyēē miyaat nyēē ākāsē kule koyey.”

⁵ /Kēēkwēryoon Yēesu kuchō saang' wōlēē kimii :bichoo. /Kikiilookyi nkwaatyaanaa bo kātōok mēt āk siraanaa ki arraa. Kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyi ching'woong'.”

⁶ Yu kakas :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk riibiikaab *Kōōtaab Yēyiin Yēesu, kubōloobōl kule, “Obakach! Ōkwērtōochi *murtooywoontēēt. Obakach.” Kutay :Bilaato. Kimwoochi kule, “Obeete :akweek nkit bōōkwērtōochi murtooywoontēēt. -Māākāsē :anii kiy nyēē miyaat nyēē kookuyey :chiichi.”

⁷ Kōōkimchi :Yuutayeechaa kumwooyē kule, “Kikuur keey :chiichi kule inee ku Lak-wataab Yēyiin, ng'ālyoo nyēē mwooyē :kiruutēkyoo kule nyoolchinē chii nyēē kayey kuu nyoo kume.”

⁸ Kiinyokoorta :yooto Bilaato miisin.

⁹ Kuketita Yēesu kuwo kō ankuteebēe kule, “Ibooyē ānō :inyiing'?” Kusiisyi keey :Yēesu.

¹⁰ Kumwoochi :Bilaato Yēesu kule, “-Mēēmāchē ing'äloolwoo? -Mēēnkētē kule āboontē kāāmuukēywēēk atyaaktiing' nto āmwoochi biikyuu bo lukēēt kubākākyiing' murtooywoontēēt?”

¹¹ Kuwālchi :Yēesu kule, “Kāmēēboontē kāāmuukēy ibakachaa nto kāmānāākōōning' :Yēyiin. Kunyoo, chiito nyēē kēyekoowoo āchōō wōlēē imiitē :nyēē leelaat kusiring'.”

¹² Yooto, kusyeem :Bilaato kēēlto nyēē keetyaaktee Yēesu nteenee kubōloobōl :biiko kule, “Yoo 'keetyaakte chiichoo, kōōbooru kule -mēēkāsāyiintōōsii āk bāytooyiintēēt nyēē wōō. Chii nyēē yēyē keey kule inee bāytooyiintēēt kukwiilē bāytooyiintoonoo.”

¹³ Yu kakas :Bilaato ng'aleechaa, kumwoochi biikyii bo lukēēt kukwēryoot Yēesu saang' subak ānkōōbuurēē ng'echereenyii nyēē irwoochēē ām yēē /kikēēkuurēē Rwaanteet Komos. (Ām kuutiitaab Yuutayeeek /kēēkuurēē kule 'Kabaata.)

¹⁴ Kimii :taman ak äyēeng' nyēbo kōrrōōn. * Ki bēsyēētaab chōbātēētaab Sabaato :nyooto kutāsē taay *:Saakweetaab Keeytaayēet. Yooto kumwoochi :Bilaato bichoo kule, “Ong'nyoo bāytooyiintēēng'woong'”

¹⁵ Nteenee kubōloobōl :bichoo subak kumwooyē kule, “Owaang'te, obakach, obakach.” Kuteabee :Bilaato bichooto kule, “Äkwērtoochi bāytooyiintēēng'woong' murtooywoontēēt?” Kulē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch, “Bāytooyiintēēnyoo acheek ku nyoo bo Rooma nkit āmāmīitē :ake!”

¹⁶ Yooto kōōyokoochi :Bilaato bichoo Yēesu, /subokēēbākakyi murtooywoontēēt.

/Kikēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt

(Mataayo 27:32-44; Māārko 15:21-32; Luuka 23:26-43)

¹⁷ Yooto nanyuun, /kēēriiboot Yēesu. /Kikēēkērchi koong' Yēesu kukalab murtooywoontēēt, /ankeebeeta akoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē 'Rōkyēētaab mēt'. (Am kuutiitaab Yuutayēek /kikēēkuurē kule 'Kolkoota'.)

¹⁸ /Kibokēēkwērtoochi Yēesu murtooywoontēēt. /Kikēēkwērtoochi nkicheek sāsiik alak äyēeng' murtooywōōsyēkwa ānkiiyyoong'tēē ake āwutaab taay nyēbo Yēesu nto nyiin ake kiiyyoong'tēē nyēbo kaataam.

¹⁹ Kimwooy :Bilaato kule / kēēsirchi ng'aleek baawuut / ānkēēkwērtoochi baawuunaa murtooywoontēētaab Yēesu yoo bo barak. Kimwooyē kule: YĒĒSU :NYĒBO NĀĀSĀRĒĒT BĀYTOOYIINTĒĒTAB YUUTAYEEK.

²⁰ /Kikeesiree ng'aleechaa kuutuweek sōmōk. Kuutiit nyēbo Yuutayēek, nyēbo biikaab Rooma ak nyēbo Kirikiik. Kisuman :biiko chēē chaang' ng'aleechaa kuuyu kilēēkitēē Yēērūsālēm :yooto /kikēēkwērtoochinē Yēesu.

²¹ Kimwoochi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch Bilaato kule, “-/ Makesir kule 'Bāytooyiintēētaab Yuutayēek' nteenee /keesir kule 'Chiichi nkit :nyēē kikuur keey kule inee bāytooyiintēētaab Yuutayēek'.”

²² Kulē :Bilaato, “Kiyēē kaasir, kukaasir!”

²³ Yu kääkukwērtoochi :biikaab lukēēt Yēesu murtooywoontēēt, kubchēchi keey sirookaab Yēesu chuut ang'wan. Nteenee kibakaakta sireet nyoo kibo āriit nyēē ki ankeet akeenke.

²⁴ Nto yityo, kumwoochi keey kule, “-Mookany keekereer siraani. Kaykay /keebār *sēkēēryēēt sukutook kule ng'oo :nyēē mākuchurtoochi.” Kiyityiin :yooto ak yoo /kikeesir ām siruutēk kule, “Kibchēchiin sirookyuu ānkubārchi kābuutiinyuu sēkēēryēēt sukōōnkēt chiito nyēē mākuyib.”†

Kumii :bichoo bo lukēēt kumooytōōs siroochoo bo Yēesu,

²⁵ kimii :kaametiitaab Yēesu kēēyyoonyēē yēē kilēēkitēē murtooywoontēēt ānkiboonto keey cheebkaamet. Kimii :nkinee Maaryaa cheebyoosyeetaab Kilooba ākoo Maaryaa nyēbo *kiriinkēētaab Maktaala.

²⁶ Kuweech keey :Yēesu kukas kaamet ankukas subak rubiintēēnyii nyoo kichāmē ānkumwoochi kaamet kule, “Moomo, wēring'luung' :nyoo.”

²⁷ Kumwoochi nkinee rubiintonoo kule, “Murooni, koomēt :nyoo.” Kung'etee yooto kiwokōōbuurto keey :rubiintonoo cheebyoosyaanaa.

Kime :Yēesu

(Mataayo 27:45-56; Māārko 15:33-41; Luuka 23:44-49)

²⁸ Kōōnkēt :Yēesu kule kikiikoowaany kiy ake tukul nyoo kimākyinē :Yēyiin kule chokuyey. Yooto, kumwooy kule, “Kaakwaama :melelta.” Kiityiich :yooto subak siruutyēēt ake.

²⁹ Kimii yooto :kiy nyēē kimii *:tifaayiiik chēē tāytāy. Kunyoo /keenam kiroonkuryēēt /ankiiluumta tifaayiiichaa, nto yityo /kēēnoonkuchi kēēt ake /ānkiiyokooyto kutiiny kuutiinyii.

³⁰ Yu kachuuchun :Yēesu tifaayiiichaa, kumwooy kule, “Kaawaany.” Yooto nanyuun, kurankach :kaatit ankung'et.

³¹ Ki bēsyēēt nyooto nyēē /kikēēyēytēē keey kubo bēsyēēt nyēē wōō bo *Sabaato. Kunyoo, kimāmāchē :kāāntōōyikaab Yuutayēek kule kōōkārtōōtākiiis :bichoo ām murtooywōōsyēchoo akoy bēsyēētaab Sabaato. Yooto kusoom :kāāntōōyichoo Bilaato kumwaaya /kyiiri kērēēnkōōkaab bichoo sukubēk areet akeenke /ānkiiirēēk ām murtooywōōsyēchoo.

³² Yooto kuba :biikaab lukēēt ānkwiiri kērēēnkōōkaab chiitaab taayta ak chēbo nyiin ake, choo /kikēēkwērtoochinē murtooywōōsyēk ak Yēesu.

* **19:14** Kimēēmuuchāktōōs :yuutēyu kuyēk asiistaab lo nyēbo bēēt kuuyu /kikēēkwērtoochinē Yēesu murtooywoontēēt kumii :asiista sōmōk ām wōlēē mwooytooy :sirriik alake chēbo kitaabuunekaab lōkōōyōwēk chēē kāroomēch. Kiyēyiisyēē :Yoowaana kāāyitiisyēētaab āsiiswēk kurubē nyēbo Rooma. Asiistaab taman ak äyēēng' ām acheek ku nyēbo lo ām icheek.

19:14 Māārko 15:42; Luuka 23:54; Yoowa. 19:31, 42 † **19:24** Tyēēn. 22:18 **19:25** Māārko 15:40-41; Luuka 8:2-3 **19:26** Yoowa. 13:23 **19:29** Tyēēn. 22:15; 69:21 **19:31** Kiruu. 21:22-23

³³ Nteenee yu kāyiyi :bichoo Yēesu ankukas kule kaakume, mānāā-iri kērēēnkōōk.

³⁴ Kunam :chiito ake nyēbo lukēēt ng'otinyii ānkubusuyēē Yēesu mooyēēt komos. Kikwaanee yooto :korotiik āk bēēko.

³⁵ Chiito nyēē rāru ng'aleechu, ku :nyēē kikāsē kuyēyāktōōs ānkōōnkētē kule bo man. Rāru ng'aleechu sukung'eet ochamte :nkakweek.

³⁶ Kiyey :yooto kuyityiin :siruityēēt nyoo mwooyē kule, "Māmii :koowēenyii mbo akeenke nyēē +/mākēē-iri."[†]

³⁷ Kiyityiin subak ām siruutēkaab Yēyiin :yēē mwooyē kule, "Makukas :biiko chiichi / kākēēbusuy."[†]

Wōlēē /kikeemuyta Yēesu

(Mataayo 27:57-61; Māārko 15:42-47; Luuka 23:50-56)

³⁸ Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē :Yōōsēēf nyēbo Arimataaya. Ānkoo ki rubiintēetaab Yēesu :chiichoo, kiyyēēlē keey kōōywyēē kāāntōōyikaab Yuutayeeek. Kiwokusoom :chiichoo Bilaato kuchāmchi kuyib muustaab Yēesu. Kuchāmchi :Bilaato wokōōnēm muustaab Yēesu.

³⁹ Kiwēeto keey Nikōtēēmō nyoo kichokukāsē Yēesu kwēēmowuut ake. Kikinamaat :Nikōtēēmō tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny chēē kiyitē kiilōōnik sosom.

⁴⁰ Kibeeta :bichoo āyēēnku ankeet ankuratee muustaab Yēesu kumii :tukuuchoo boong'u nyēē anyiny, kurub kuu wōloo kiyēytooy :Yuutayeeek yoo /kēēmuyē chiito.

⁴¹ Kimii :kochonkeet nyēē / kikēēmuchinē biiko yooto / kikēēbākākyinē Yēesu nyēē / kimānāākēēmuchi chiī.

⁴² /Kikēēmuchi Yēesu kochonkaanaata kuuyu kilēēkitēē yooto /kēēsārchinē simānyōōryo āk bēsyēetaab *Sabaato nyēē kimii kuyitu.

20

King'eetee :Yēesu meet

(Mataayo 28:1-10; Māārko 16:1-11; Luuka 24:1-12)

¹ Ām bēsyēetaab taayta, nyēē kirubē bēsyēetaab *Sabaato, kumusta :Maaryaa nyēbo Maktaala kukēēr :kōōrēēt ānkuwo ākoy kochonkaanaa. Bērē kulē, / kikiikēewunukto rwaantaanaa /kikikeekeree kurkeetaab kochonkaanaa.

² Yu kakas kule kimāmii :muustaab Yēesu yooto, kooyeey areet akeenke. Kiwokunyōōr Simōōni Bētērō ākoo rubiintonoo kichāmē :Yēesu ānkumwoochi kule, "Tōōbērē :akweek, / kōōkēyib muustaab Mokoryoontēēt ām kochong' āmākiinkētē wōlēē /kōkēyib."

³ Yooto kulabat :Bētērō āk rubiintonoo ake kutākyi keey kochonkaanaa.

⁴ Koong'weentee :rubiintēēt nyiin ake Bētērō ānkuyēk nyēbo taay kuyit kochong'.

⁵ Yu kayit yooto kuyim, nto bēērē kulē, kukāsyi kochong' ankaanaa /kikikeeratee Yēesu, nteenee mānāākōōwut kochong'.

⁶ Kuyitu :Bētērō ānkuchokukēyitooy ākoy kochong'. Yooto, kukas :nkinee ankaanaa āmāmii :bōōrto.

⁷ Kikas mbo ankeet nyoo /kikikeeratee mētitaab Yēesu kukakyaaruny ānkiikoochi komos yēē kimālēēkitēē :nyiin ake.

⁸ Kuwo kochong' :nkinee rubiintonoo kisimkuyitu yooto. Kukas ankoosyechaa ānkōōyēnchi kule ākoo man kaakung'eetee :Yēesu meet.

⁹ (Ākoy yooto kitoombo kōōnkēt :bichoo kiy ām yoo kimwooyē :sirutēk kule makung'eetee :Yēesu meet.)

¹⁰ Yu kāākuyityo, kooyeey :rubiichoo kaa.

¹¹ Nteenee kikiikooyeey :Maaryaa ākoy kochong' ānkimii kēēyoo saang' kuriirē ānkuyimē kōōkōoytooy kochong'.

¹² Nto bēērē kulē, kukāsyi malayikaanik āyēēng' kochong' chēē kikiilaach sirook chēē kileelach kule mang'. Kikiibuurēē :ake mētēw ām yoo kimii :muustaab Yēesu kōōbuurēē :nyiin ake kāābkēēlyē.

¹³ Yooto, kuteebēē :malayikaanichaa cheebyoosyaanaa kule, "Iriirchinē nee oō, cheebyoos?" Kulē, "Kaakubeeta :biiko alake Mokoryoontēēnyuu āmāānkētē wōlēē kābokōōkoochi!"

¹⁴ Nto bēērē kwoeech keey, kukas Yēesu nyēē kēēyooonyēē yooto, nteenee kimeēnkētē kule ki inee :nyooto.

¹⁵ Kuteebēē :Yēesu kule, "Iriirchinē nee oō, cheebyoos? Ānku ng'oo :nyēē imiitē ichēēng'ē?" Kibērē :cheebyoosyaanaa tōōs ki :chiitaab mbareet :nyooto. Yooto, kumwoochi kule, "Boontēēt, yoo ākoo inyiang' nyēē 'kēēnēmu, imwoowu wōlēē kāwēēkoochi siwāāyib."

¹⁶ Kulēēnchi :Yēesu, “Maaryaa.” Kiirōōtoot :cheebyoosyaanaa Yēesu ānkumwooy ām kuutiitaab Yuutayeek kule, “Rābōōni!” (Kerkey :yooto ākoo yoo / kakeemwa kule ‘Kāānēētiintēēt’.)

¹⁷ Kimwoochi :Yēesu cheebyoosyaanaa kule, “Keekas ii, chēē, -mēēyēētyoo keey, ku-uyu tāku toombo āwē Kaab Baaba. Kiyēē +meeyey ku iwē wōlēē mii :rubiikyuu ānkimwoochi kule, āmiitē āyēēyē wōlēē mii :Baaba nyoo Kwaan nkicheek. Yēyiintēnyuu ānku Yēyiintēng'waa nkicheek.”

¹⁸ Kuwo :Maaryaa kuu yoo /kākēēmwoochinē ānkumwoochi rubiik kule, “!Kaakas :anii Mokoryoontēēt!” Yooto kumwoochi icheek kiy ake tukul nyoo kāmwoochinē inee :Mokoryoontēēt.

Kiiboorchich key :Yēesu rubiikyii nyēbo taay

¹⁹ Nto bēsyoonooto kosolēny, kōōruruuch key :rubiikaab Yēesu ankukerta keyy kō, kuuyu kitākunyōkōōrēch kāāntōōyikaab Yuutayeek. Kutookunēē :Yēesu areet akeenke yooto kimii :icheek ānkulēēnchi, “Ōbuurtē kaalyeet.”

²⁰ Nto yityo, kōōboorchi bichoo āwunnyēk wōloo kichutē :musumaariit ākoo mooyēēt komos wōloo /kikēēbusuyē. King'ērēkiis :rubiik miisin yu kēēnkēt kule ākoo ki Yēesu.

²¹ Yooto kumwoochi subak kule, “Ōbuurtē kaalyeet. Kuu yoo kiiyookwoo :Baaba, āyooktook :nkanii.”

²² Kōōbuusyi rubiichoo muuyēēt kumwoochi kule, “Ōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²³ Yoo kōōnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōki nyēē kiikuyey, kunyōōchinē :Yēyiin bichoo kaat, nto yoo kāmōōnyōōchi kaat, -/mākēēnyōōchinē kaat.”

Kiiboorchich key :Yēesu Toomaas

(Māārko 16:14; Luuka 24:36-49)

²⁴ Kunyōōru :Yēesu rubiik chuut alak, kimāmii :Toomaas, (nyēē /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Kibsārāmiin).

²⁵ Yu kāwōkuchō :Toomaas, kumwoochi :rubiik chuut kule, “!Kaakeekas :acheek Mokoryoontēēt.” Nteenee kimwoochi icheek kule, “Ākoy akas yoo /kikiilōōtunēē musumaari-inechaa nto āchāmē. Nto subak, ākoy ātiinyēē āwut yoo bo mooyēēnyii komos saacham.”

²⁶ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sisiitu, kōōruruukyi keyy :rubiichoo kōyoo kikaayi kuboonto keyy Toomaas. Ānkoo kikēērootiin :kurkootik /kibokiyyiinēē kāākōōyooonyēē :Yēesu yooto. Kimwoochi kule, “Ōbuurtē kaalyeet.”

²⁷ Nto mii yoo kuwēēkyi keyy Toomaas ānkumwoochi kule, “Toomaas, chēētiinyēē moori-neeng'uung' āwunnyēk ānkiitiinyēē mooyēēnyuu komos āwung'uung'. -Mātēēwiiywiyyi nteenee iyēnchi.”

²⁸ Kumwoochi :Toomaas kule, “Lēyyē, inying' :Mokoryoontēēnyuu ānku inying' :Yēyiintēnyuu.”

²⁹ Kumwoochi :Yēesu kule, “So, Toomaas, ākoy ikasaa siikaaseenaa keyy? Ibēruurootiin kule nee sōō :biich choo ikoosēēnoo keyy ānkoo manaakasa!”

Yibu :kāāyēnchinooyēēt soboon

³⁰ Kiyey :Yēesu ng'al alak chēē chaang' chēbo kwōng'uut kuboonto keyy rubiikyii. Māsirootiin :ng'aleechaata ām kitaabuuni.

³¹ Nteenee /kikeesir ng'aleechu, sochamte kule *Kāārrookiintēēt :Yēesu anku Lakwataab Yēyiin, nyēē yoo kookaasee keyy, +mōōnyōōru soboontaab kibchuulyo.

21

Tēkiisyēētaab burburiinēk nyēbo āyēēng' nyēbo kwōng'uut

¹ Nto mii yoo, kōōboorchi keyy :Yēesu subak rubiikyii alak chēē kimii yoo bo Tōōliilēētaab Tibeerya.*

² Rubiichooto ku: Simōōni nyoo /kikēēkuurēē Bētērō, Toomaas Kibsārāmiin, Nāātānyyēēl nyoo bo Kaana ām Kalilaaya, wērikaab Sebeteaayo āk rubiik alak āyēēng'.

³ Kumwoochi :Bētērō chuut kule, “Murēchu, +mawaatechaate :anii burburiinēk.” Kulē :chuut, “Keebeete keyy tukul.” Yooto kulaany :bichoo mwēēnkēēt ānkubokutēkiis. Nteenee manaanam kiy kwēēmowuunooto.

⁴ Nto yu mākumwook :asiista, kimii :Yēesu kēēyyoonyēē sakaramteet, nteenee kimēēnkētē :rubiik kule ki inee :nyooto.

20:17 Ibu. 2:11 20:19 Yoowa. 9:22; 14:27 20:20 Yoowa. 15:11 20:21 Yoowa. 17:18 20:22 Yoowa. 14:16

20:23 Mat. 16:19 20:24 Yoowa. 11:16; 14:5; 20:26-28; 21:2 20:29 1Bēt. 1:8 20:30 Yoowa. 2:11; 1:14 20:31

Yoowa. 1:34; 3:15; 1Yoowa. 5:13 * 21:1 /Kikēēkuurē subak Tōōliilēētaab Tibeerya kule Tōōliilēētaab Kalilaaya. 21:2 Māārko 1:19-20; Yoowa. 1:41-42; 20:24; 1:45-46 21:4 Luuka 24:16; Yoowa. 20:14

⁵ Yooto kukuurchi :Yēesu bichoo kule, “Wērikēy, manoonam burburyoo?” Kuwāl :chuut kule, “Woonet!”

⁶ Kumwoochi :Yēesu kule, “Ōwiirchi nēētiit kusyeh āwutaab taay nyēbo mwēēnkēēt. +Moonamee yooto burburiinēk.” Yooto kuwiirchi :bichoo nēētiit tōōliil. Nto bēre kōochuut, kimēētākōōmuuchē kuuyu kikiikunam burburiinēk chēē chaang' miisin.

⁷⁻⁸ Yooto, kumwoochi :rubiintonoo kichāmē :Yēesu Bētērō kule, “Mokoryoontēēt :nyooto!” Kusirinyē :Bētērō sireenyii bakeenke ankumootee keye kābuutiit ānkōōroonchinē tōōliil sukuriiboot nēētiit. Kimā lōō :yooto ām sakaramteet nteenee kimāchē kuyitē miitaanik bokol akeenke.† /Kikiirētoot mwēēnkēēt ākoy sakaramteet kōochuutootē nēētiit nyēē kikinyiy :burburiinēk.

⁹ Yu kāng'ēētyēē :bichoo tōōliil, kukas āng'oong'tiit nyēē king'āsyānē. Kimii :mukaatiinek yooto ākoo burburyoontēēt nyēē kiwaatanaat.

¹⁰ Kumwoochi :Yēesu bichoo kule, “Ōyibu baa, burburiinēchoo alak choo kātōōnāmē.”

¹¹ Kōochuutoon :Bētērō nēētiinoo kikiikunyyi :burburiinēk chēē wōōyēch ākoy sakaramteet. Kiyitē :burburiinēchoo bokol akeenke āk konom āk sōmōk. Ānkoo ki chaang' :burburiinēchoo nyēē tyaa, mānāāng'ēti nēētiit.

¹² Kumwoochi :Yēesu rubiichoo kule, “Boochur kuut.” Kisēw :rubiik kule ki Mokoryoontēēt. Kinyōkōriitu kuteebēe kule inee ku ng'oo.

¹³ Yu kāākōōbuur, kōōnēm :Yēesu mukaatiinek āk burburyoontoonoo ānkubchēchinoot rubiichooto.

¹⁴ Nyēbo sōmōk :nyiiitēnyi kōōboorchinē keye :Yēesu rubiikyii kuchakee yoo king'ēētēē meet.

Kiikuur :Yēesu Bētērō subak kurub inee

¹⁵ Yu kāākwoomiis, kuwēēto :Yēesu Bētērō komos‡ ankuteebēe kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man kusir wōlēē chāmtoo :chuut?” Kuwālchi :Simōōni Yēesu kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Ikēmēē kuuchiikyuu.”

¹⁶ Kumwoochi :Yēesu Bētērō nyēbo āyēēng' kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing' man?” Kuwālchi :Bētērō kule, “Inkēt :inyiing' oō, Mokoryoontēēt kule āchāmiing' :anii.” Kumwoochi :Yēesu kule, “Iriib kēēchiirēkyuu.”

¹⁷ Kumwoochi :Yēesu subak Bētērō nyēbo sōmōk kule, “Simōōni araab Yoowaana, ichāmoo :inyiing'?” Yooto kung'woonchi :Bētērō kuuyu kateeb :Yēesu areet sōmōk kule, “Ichāmoo :inyiing'?” Kiwālchi :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto yu inkētē :inyiing' kiy ake tukul. Inkētē kule āchāmiing' :anii.” Kuwālchi :Yēesu kule, “I-ake kēēchiirēkyuu.

¹⁸ ! Kāāmwoowuung', yoo kiiming', 'kiisirinyē sireeng'uung' ankiimoot keye ānkiiwē wōlēē 'keecham. Nteenee yoo 'keeyoosiitu, +/mākēēkerchiing' koong' itōrōōr āwunnyēk, kusiring'uung' :chiito ake sireeng'uung' ānkumōōtuung', nto yityo kuyibing' wōlēē -mēēmāchē.”

¹⁹ Kimwooy :Yēesu kuu nyooto kōōbooru meet nyēē kimākunyōōr :Bētērō sukōōtōrōōrākoy :Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :Yēesu Bētērō kule, “Irubwaa.”

Yēesu ākoo rubiintēēt nyiin ake

²⁰ Nto bēre kulē :Bētērō, kumii :rubiintonoo kichāmē :Yēesu kuwēētiit wōlēē miitē :icheek. Rubiintonoo nyoo kitiing'tooy keye Yēesu ām bēsyoonoo /kikyoomiisyē sukutēēbēē Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē makuchaamtiing'?”

²¹ Yooto kuteebēe :Bētērō Yēesu kule, “Mokoryoontēēt, nto murooni?”

²² Kuwālchi :Yēesu kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii? Irubwaa :inyiing' kityō.”

²³ Lētuanoo kuyityi :ng'aleek wōlēē kimii :biikaab Kiriistō, kule ng'aleechaa kimwooyē :Yēesu kiibooru kule mēēbērē makume :rubiintonoo kichāmē :Yēesu. Nteenee mēēbērē kikumwooy :Yēesu kule māmēē :chiichoo. Kimwooy buch kule, “Yēētyēēchiing' nee nto kāālē :anii kuminy :murooniitēnyi ākoy bēsyēēt nyēē āchōōnēē :anii?”

Ng'alyoo nyēē /kikēētāsyi

²⁴ Rubiintoniitēnyi nyoo kimwoowu ng'aleechu, ānku inee :nyi kisirē ng'aleechu. Kinkētē :acheek kule bo man :kiyēē kimwooy.

²⁵ Lēyyē, chaang' :ng'aleek miisin chēē kiyey :Yēesu. Nto /kikiikesir ng'aleechaa tukul, nto kiinyiitē :kitaabuun kōōr kumukuul!

21:6 Luuka 5:4-7 † **21:7-8** Imuuchāktōōs kōōbooru :yuutēyu kule kimā chaang' bēēko. **21:7-8** Mat. 14:29; Yoowa. 13:23 **21:13** Māārko 6:41; 8:6; Yoowa. 6:11 ‡ **21:15** I-ārōōru :kērēywoontēētaab tibētē yuutēyu nyēē karaam. **21:17** Mat. 26:33-35; Yoowa. 13:37-38; Yēyuut. 20:28; 1Bēt. 5:2 **21:18** 2Bēt. 1:14 **21:19** Yoowa. 13:36 **21:20** Yoowa. 13:23 **21:24** Yoowa. 19:35 **21:25** Yoowa. 20:30

Yëyuutëkaab lëbkëeyik

Taayta

Siriintëet, yëe /kikëesirë ak wölëe /kikëesirëe: Kisirë :Luuka kitaabuuni kōorōōbērëe kitaabuunyii nyoo kibo taay. Mātookunoot kule /kikëesirëe ānō, nteenee /kikëesirchinë chii nyëe kitookunoot, nyooto ku boontëet Tëyōfiilō, kuu kitaabuunyii nyoo kibo taay. Isōdōtë :biiko alake kule /kikëesirë kēnyiiitaab 63 KK kubërë :alake kukaākubëk :kēnyiiitaab 70 KK.

Kiyëe mii āriit: Inoomëe :kitaabuuni yoo king'etyinë :nyoo bo lōkōōywëk chëe kāroomëch yoo /kikëeyibë Yëesu kuwo kibkōōnkōy. Nto yityo, kwoorōōr wölëe kiibuurto :rubiik Yëerusālëem kukānyë kuyitiini :kiyoo kikuurtoochinë :Yëesu icheek. Nto yëe ki bësüyëetaab Bëentëkōōst ku bësüōōsyëk taman kung'eetee /kākëeyib Yëesu kuwo kibkōōnkōy, kuchōōnchi icheek :Tāmirmiryëetaab Yëyiin ānkōōnyiiyti kāāmuukëywëek. Kung'eetee yooto kuwo taay, kiitichakay :lukëetaab biikaab Kiriistō areet akeenke kung'eetee Yëerusālëem, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chëbo kōōrëet (kur: 1:8).

Ikwenyë :komosta nyoo bo taay nyëbo kitaabuuni soboontaab Bëtërō ak kaniseetaab Yëerusālëem. Kung'eetee kurkeetaab sokool kutas taay, kōōrābchinë soboontaab Bāwulō ak ruutooywëkyii sōmōk ām chooto ki ang'wan choo kiwëesyëtootëe kōōrëetaab Rooma kumukuul āk yoo /kibkōōiyyoong'tëe kōōk ām kiriinkëetaab Rooma.

Kiyëe āmu: I-ārōōru :kitaabuuni bo Yëyuutëk wölëe kiikomkoomunto keey :biikaab Kiriistō ak wölëe kiwuunto :wölëe kinërëe, wölëe kiitikta keey ak kiyëe kiyey :kāāmuukëywëekaab Tāmirmiryëetaab Yëyiin ām wölëe mii :biikaab Kiriistō kumukuul āk wölëe mii :chii ake tukul nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō.

Ārōōrunëet

¹ Boontëet Tëyōfiilō, ām kitaabuunyuu nyoo kibo taay, kyaasir ng'aleek tukul chëe rubtooy keey ākoo kiyëe kitoow :Yëesu kuyey ankooneet

² ākoy bësüyëet nyoo /kikëeyibëe kuwo kibkōōnkōy. Kiirwookyinë *lëbkëeyikyii choo kiki-ikukwey ām kāāmuukëywëekaab Tāmirmiryëetaab Yëyiin, yooto kumānāwëētii kibkōōnkōy.

³ Yu kāwokung'eetee meet, chokōōboorchii keey lëbkëeyikyii ānkōōbuur ām bësüōōsyëk artam. Kiiboorchii tukuuk chëe chaang' chëe sukuyey lëbkëeyichoo kuchamta kule kisoboot :inee. King'alaaalee tukuuk chëe rubtooy keey ākoo bāytooyiisüyëetaab Kaab Yëyiin.

Chōōnëetaab Tāmirmiryëet ak bāytooyiisüyëetaab Yëyiin

⁴ Nto mii bësüyëet ake, kumii :Yëesu kwoomë lōkōōy ākoo lëbkëeyichoo, kōōkālōonchi icheek kule, “-Moong'eetee Yëerusālëem, nteenee okany ākoy /këerōōbwook Tāmirmiryëetaab Yëyiin kuu yoo kikiikukuurto :Baaba. Kikyāā-āmwook ng'ālyoontoonoo.

⁵ Kiibātisāniisüyëe :Yoowaana bëeko, nteenee ām bësüōōsyëk chëe ng'eri +/makeebatisa-neenaank akweek Tāmirmiryëetaab Yëyiin.”

⁶ Kuboonto keey :Yëesu lëbkëeyichoo, kuteebee :lëbkëeyik kule, “Mokoryoontëet, ara imiitë sōō, ra wëetyoottëech acheek biikaab *Isrāyēel ankiibayteech?”

⁷ Kukëtyi :Yëesu kule, “Yëyiin nkit :nyëe bāwu ng'aleechaa. Māmākyook ōnkët kule mākuyëk āyu.

⁸ Nteenee, +mōōnyōōru kāāmuukëywëek yoo kächōōnchook :Tāmirmiryëetaab Yëyiin. +Mōōmwōowu ng'aleek chëe rubtooy keey ak anii ām Yëerusālëem, Yuuteeya, Samaaryaa ākoy komoswookik tukul chëbo kōōrëet.”

/Kikëeyib Yëesu kuwo kibkōōnkōy

⁹ Yu keewaany :Yëesu kumwooy ng'aleechu, /këeyib kuwo kibkōōnkōy kukāsë :lëbkëeyik. Kiker :boolteet Yëesu kōōtōōchootë kut wokoong'irta.

¹⁰ Kimii :lëbkëeyichoo kōōnyālë barak kubërë nto kas Yëesu, nto bërë kuweech keey kukas biiko alak āyëēng'. Kikiilaach :bichoo sirook chëe leelach ānkëeyyoonyëe komos ām yoo kimii :icheek.

¹¹ Kumwoochi :bichoo lëbkëeyichoo kule, “Murëchu bo Kalilaaya, ntëe kōōyoong'iisüyë yu ōkāsë barak? Mākōōyëew :Yëesu ām kēelto nyëe wuu nyooto /kākëeyibëe.”

Noomnyëet ām saayëet

1:1 Luuka 1:1-4   **1:2** Luuka 24:44-51   **1:3** Luuka 24:13-52   **1:4** Yoowa. 14:16; Luuka 24:49; Yëyuut. 2:4, 33; 11:16; Kala. 3:14; Èfëes. 1:13   **1:5** Luuka 3:16   **1:6** Määrkō 11:10; Luuka 24:21; Yoowa. 12:13   **1:7** Määrkō 13:32   **1:8** Luuka 24:48; Yoowa. 15:27; Yëyuut. 1:21-22; 2:32; 3:15; 4:33; 5:32; 8:14-19; 10:39-47   **1:9** Määrkō 16:19; Luuka 24:51; 1Bët. 3:22   **1:11** Mat. 24:30; 26:54; Luuka 21:27; Ng'oong'. 1:7

¹² Nto mii yoo, kung'eetee *lëbkekëyichoo yëe kibo Lekemeetaab *Musëyütuuniinëk ankooyeeyë akoy Yëerusälëem. Kitëe :baani nyëe /këechâmu /keebeesyet am bësyëetaab *Sabaato.*

¹³ Yu kayit wôlooto, kuba koroofa wôloo kiibuurunëe. Lëbkekëyichooto ku: Bëtëro, Yoowaana, Yäakôbô, Antereeya, Filibô, Toomaas, Baatolomaayo, Mataayo, Yäakôbô araab Alfaayo, Simôoni nyëe kang'unoot akoo Yuuta araab Yäakôbô.

¹⁴ Kituuytôos kibtaman am wôlooto kusooyë :tukul ku kiito akeenke. Kiboonto keey ak chëeyôosôok alak ak Maaryaa kaametiitaab Yëesu ak mbo ng'ëetaabkaamet.

/Kikeekwey nyëe kiikeer Yuuta Iskaryoot

¹⁵ Nto mii bësyëet ake kung'eet :Bëtëro am kwëenuutaab rubiik bokol akeenke ak tibtëm

¹⁶ ankumwoochi kule, "Mbo ng'ëetaabiya, ki akoy kuyityiin :sirüütëchu bo Yëyiin kuu yoo kimwooyë :Tämirmiryëetaab Yëyiin kubununëe *Täwuti, kurubta keey Yuuta nyoo kikwëryoonu biiko bokunam Yëesu.

¹⁷ Ki Yuuta akeenke am acheek ankikëyëyiisootë tukul.

¹⁸⁻²⁰ / Kikeesir am Kitaabuutaab Tyëenwookik kule, 'Kumuskën :kanyii ankuyëk kiraatyaal!'" (Boontëet Tëyôfiilô, kinyôor :Yuuta beesaanik am rôkôsoo kiyëyë. /Kikyaalee beesaanichaa mbareet. Wôlooto bo mbaraanaata :wölëe kiryoooktoochinë keey kuwëetëe mët ankôôtôl :mooyëet kuruuoyo :kosurëkyii saang'. Kikas :chii ake tukul am Yëerusälëem ng'aleechu. Kunyoo, /kikëekuuree mbaraanaa 'Akël Taama' nyëe ibooru kule 'Mbaraab koroti'.) Kitas taay :Bëtëro kumwooy kule, "/Kikeesir mbo subak kule, 'Kookeer :chiito ake bääroyintaab chiichoo."†

²¹ Kunyoo, mächaktôos /keekwey nyëe keekeer inee. Nto nyooto ku nyoo kikëeboontootë keey tukul këemiiitë ak Mokoryoontëet Yëesu,

²² kutoonunëe yoo kibätisänë :Yoowaana Yëesu akoy yoo /kibokëeyibë kuwo kibkôönköy. Mäkuchutëech :chiichoo sikiibooronootë :tukul kule kookung'eetee :Yëesu meet."

²³ Yooto, /keetwech biiko äyëeng': Yôôsëef Barsaaba, nto kaayneenyii ake ku Yuustô. Nto nyiin ake ku Matyaa.

²⁴ Yooto / keesaay Yëyiin kule, "Mokoryoontëet, 'inkëtë inyiiing' wölëe wuu :kaasôötëyewëkaab biiko. Kunyoo, iboorwëech am bichu äyëeng' kule nkônô :nyëe /keekwey

²⁵ kuyey yiisooni bo *lëbkekëyik nyi kibäkooktooy :Yuuta sukuwëetii wôloo kiyëmaktôos kuwo kubo rôkôsnyii."

²⁶ /Keebar *sëkëeryëet. Yooto kunam Matyaa. Kung'eetee yooto kuwo taay, kutas keey ak lëbkekëyik chuut ki taman ak akeenke.

2

Kichôönchi :Tämirmiryëet biikaab Kiriistô

¹ Yu kayit bësyëet nyëbo *Bëentëkôöst kôöruruukyi keey :rubiichoo tukul yëet akeenke.

² Nyëe mä tyaa, kuchôönëe :bôlätëet barak nyëe këmooryën wuu kibuybuy. Kiker :bôlätöonoo kôoto tukul.

³ Kiisuuchi rubiichoo tukuuk chëe wuu äloolätëetaab maat ankutëbootëe mëtëwoy.

⁴ /Kikiinyiityi chii ake tukul am yooto Tämirmiryëet ankutoon :ake tukul kung'alaal am kuutiit nyëe -mëenkëtë. Kibo :kaamuukëyewëechoo Tämirmiryëetaab Yëyiin.

⁵ Kimii :Yuutayëek Yëerusälëem chëe kiikôönëmchi keey Yëyiin. Kikwoonootëe yëëmôösyëk chëe tëerchiin am kôörëet.

⁶ Yu kakas bôlätöonoo, kôöruruuch keey. Nto yu kakas :chii ake tukul am icheek / këeng'äloolëe kuutiinyii kunam kuut.

⁷ Yooto kulë :bichoo, "Mäku nkoolat ôol! So, mä Kalilaayëek :bichu tukul?"

⁸ Ntëe kase :ake tukul am acheek kung'äloolë :bichu kuutiinyii!

⁹ Këëbooyë :alake Baarti, Meetya ak Eelam. Nto alak kubo Meesobotaamnya, kôörëetaab Yuutayëek, Kabatookya, Bôöntô akoo Eesya.

¹⁰ Bo :alake Fruukya, Bamfulyaa, Miisir, rôörôokiisyëkaab Liibya chëe lëëkitëe Kurëen nto alak kubo Rooma

¹¹ chëe Yuutayëek ak chëe /kiikeeweech kurub ätëbuutëkaab Yuutayëek. Kwoonëe :alake Kërëetë akoo Areebya. Ng'äloolë :bichu kuutuweekyoo kôöbooru tukuuk chëbo kwöng'uat chëe rubtooy keey ak Yëyiin!"

¹² Kutäkôölätë :bichoo, kuteebëe keey kule, "Ng'al nee :chu ëe?"

¹³ Nteenee kiichaasee keey :alake kumwooyë kule, "Bôökityootiin :chu!"

* **1:12** Ki lööyinto :nyiiitëny nyëe kimächë kuyitë kiilomiitëet akeenke. **1:12** Luuka 6:13; 24:52 **1:13** Luuka 6:14-16
1:14 Luuka 8:2-3 **1:16** Tyëen. 41:9 † **1:18-20** Tyëenwookik 69:25 † **1:18-20** Tyëenwookik 109:8 **1:18-20** 2Tët.
 21:15; Mat. 27:3-8 **1:22** Luuka 1:2; 3:21; 24:51; Yoowa. 15:27 **1:26** Kälëw. 16:33; Luuka 1:9 **2:1** Chuy. 23:16
2:4 Luuka 3:16 **2:4** Yëyüut. 4:31; 8:17; 10:44-46; 11:15; 15:8; 19:2-6; 1Kôör. 12:10; 14:1-39 **2:13** 1Kôör. 14:23

Kiyēē kimwoochi :Bētērō biiko

¹⁴ Nto mii yoo, kōōyoo :Bētērō taay ānkung'āloolchi biiko choo kikiiruruukyi keey yooto. Kimii yooto :nkicheek *lēbkēēyik chuut tamanu āk akeenke. Kikuurchi :Bētērō barak kule, "Amwoowookii, kāābkōōnyoo āk akweek tukul choo ōminyē Yēerusālēēm, ōyēbchi yit kārroomin kiyēē āmiitē wāāmwoowook.

¹⁵ Kookas, tāku :āsiiwēk sōmōk chēbo kōrrōōn. Mābōōkityootiin :bichu kuu wōloo ōsōōtitooy :akweek.

¹⁶ Ityiichē :yuutēyu kiyēē kikiikumwooy * :wōōrkooyoontēētaab Yēyiin Chōōwēēl kule: Mwooyē :Yēyiin kule,

¹⁷ 'Am bēsyōōsyēkaab lētut

+māāng'oobchi Tāmirmiryēēnyuu biiko tukul.

Mākung'ōorso yooto :tibikwook āk wērikwook.

Mākukāsē :āybēērikwook kitōōntōyēēn ām ng'oong'utuk ānkumākunyōōru :booyikwook kiirwootik.

¹⁸ +Māāng'oobchi mbo Tāmirmiryēēnyuu ām bēsyōōsyēchooto motwoorikyyu ānku murēn nto koor.

Mākung'ālooltoowoo ām kāāmuukēywēēkyuu.

¹⁹ +Maayey kutook tukuuk chēē -/mākyyoomu

ām wōliin bo barak āk wōlēēb ng'wēny.

+/Makiitaata koroti,

kuchō :maata ānkutuskēn :kōōrēēt.

²⁰ Mākumis :asiista ankusalakay :araaweet

nto yitu :bēsyēēt nyoo wōō bo Yēyiin ānkubo kwōng'ut.

²¹ +/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Yēyiin.*†

²² Mooyēētaab *Isrāyēēl, ōyēbchi yit ng'aleechu: Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt ku chii nyēē kiiboorunēē :Yēyiin ng'al chēbo kwōng'ut kuu wōloo ōnkētitooy :akweek.

²³ /Kikiiyokoowook chiichi sooyeyee kiyēē ōmāchē ām kēēlto nyēē kikiikusat :Yēyiin ām ng'oomnānēnyii. Kyoong'et :akweek āk biikaab Rooma, obakach ōkwērtoochi murtooywoontēēt.

²⁴ Nteenee kiing'eetee :Yēyiin meet kootyaakta ām nyalil ake tukul, kuuyu mēēbērē kiimuuchē :meet kukiilchi inee.

²⁵ Kimwooy :Tāwuti ng'al chēē wuu nyēē kiing'wēlyēēl Mokoryoontēēt kule, 'Intōōwoo :Yēyiin kibtaman.

Miitē :Yēyiin āwunyuu nyēbo taay,

kunyoo, māmii :kiy nyēē makutwaaya.

²⁶ Ng'erechaat :mooyēēnyuu

ankaabaybay.

Mākōōbuur :bōōrnyuu kuboonto kāākēnēēt,

²⁷ kuuyu mēēbērē +mēēbākookyi bōōrnyuu *kāābkwoombiich,

nto ibakaakte kunun :chiing'ung' nyoo churtaat.

²⁸ Kwēēboorwoo kēēlwookik chēbo soboonto,

anku +meeng'erechaa kuyitita ām taayeeng'ung'.*†

²⁹ Mbo ng'eetaabiya, okany āchuurtoowook: Kime * :Tāwuti /ankeemuy. Tākiinkētē mbo raat wōloo /kikēēmuchinē.

³⁰ Ki *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin :Tāwuti ānkiinkētē :inee kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin. Kiiwoolchi keey :Yēyiin kule makutool chii nyēbo mooyēēnyii kuyēk bāytooyintēēt.

³¹ Kukāsē kiyēē kimii taay, king'āloolēē ng'eeteetaab meet nyēbo *Kāārārookiintēēt. Kimwooy kule mēēbērē +/mākēēbākookyi kāābkwoombiich, nto mbo kunun :bōōrnyii.

³² Kookoong'etee :Yēyiin Yēēsu meet ankookeekas :acheek kule man.

³³ /Kōōkiikoochi kōōbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin. Kōōkunyōōr Tāmirmiryēēt kuu yoo kikiikukuurto :Yēyiin, ānku kāākūrōōbwēēch Tāmirmiryoonoo. Kunyi, kookas :akweek kuyēyāktōōs :tukuuchoo bēsyooniitēny.

³⁴ Mānāāwo * :Tāwuti barak, nteenee kimwooy kule,

'Kimwoochi :Yēyiin Mokoryoontēēnyuu kule:

Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay

³⁵ ākoy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.*†

2:20 Luuka 21:10-11, 25-26 † 2:21 Chōōwēēl 2:28-32 2:21 Yëyuut. 2:36; 9:14, 21; 22:16; Room. 10:13; Filib. 2:11

2:22 Luuka 24:19; Yoowa. 2:11 2:23 Yëyuut. 4:28 2:24 Luuka 24:5-6; Yëyuut. 4:2 † 2:28 Tyēēnwookik 16:8-11

2:29 1Bāy. 2:10; Yëyuut. 13:36 2:30 2Sām. 7:12-13, 16 2:31 Tyēēn. 16:10; Luuka 22:67 2:32 Yëyuut. 1:8

2:33 Māārko 12:36; 14:62; 16:19; Yëyuut. 2:17-18; 5:31-32; 7:55-56; 10:45; Room. 5:5; 8:34; Efēēs. 1:20; Kolos. 3:1; Tiitō 3:6

† 2:35 Tyēēn. 110:1

³⁶ Kunyoo, kukas :biikaab *Isrāyēel tukul ng'alyoontooni: Kiyey :Yëyiin Yēesu nyiitēnyi kyōōkwertoochi :akweek murtooywoontēt kuyëk Mokoryoontēnyoo ānkuyëk mbo subak Kāārārōokiintēnyoo."

³⁷ Yu kakas :bichoo ng'aleehaa kimwooyē :Bētērō, kung'woonchi miisin ām kiyēē kiki-ikuyeyakay. Kimwoochi :bichoo Bētērō āk *lëbkëeyik chuut alak kule, "Mbo ng'etaabiya, ara keeyey nee?"

³⁸ Kukëtyi :Bētērō bichoo kule, "Oweekse ām miyootyēēt /ankeebatisan chii ake tukul ām akweek ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō sukung'eet /këenyōōwook kaat. Nto mii yoo, +/ mākëērōōbwook Tāmirmiryēētaab Yëyiin.

³⁹ Kiyooto :nyēē kōōkukuurtoowook :Yëyiin āk lōkōkwook ākoo mbo nkicheek alak choo lōōyēch chēē mākukuur :Yëyiin."

⁴⁰ Am ng'aleechuutēchu āk alak chēē chaang', kiikāloonchi :Bētērō biiko kumwoochinē kule, "Osatee keey wōlēē mii :biich chēē moosootiin. Yoo kooyey kuu nyooto, kōōsāru soboonwëkwook."

⁴¹ /Kikeebatisan biiko choo kicham ng'aleekaab Bētērō. Kitāsyi keey bēsyoonoto :biiko alake chēē kiyitē kisyēērōōk sōmōk.

Wōlēē kiibuurtooy :biikaab Kiriistō chēbo taay

⁴² Kiinēmu keey :bichoo /kikëebātisanē kuriib kāānēētiisyēētaab *lëbkëeyik. Kiibuurchiin-tōōs ānkuyētyēēchinē keey. Kyoomchiintōōs āmiik ānkusooyē :tukul Yëyiin.

⁴³ Kiyey :lëbkëeyik ng'aleek chēē chaang' chēē /kiilātē, ng'alyoo nyēē kiiywey icheek :biiko tukul.

⁴⁴ Kiibuurē :biikaab Kiriistō tukul yēēt akeenke ānkuyētyēēchinē keey ām keel ake tukul.

⁴⁵ Kyoooltooy tukuukwaa ānkuyētyēēchinē chii ake tukul nyoo kābotyi :kiy.

⁴⁶ Kibēēti :bichoo kwaak bokutuuytōōs yēbo biiwuutaab *Kōōtaab Yëyiin. Kyoomchiin-tōōs ām bāybooyēēt āmiik ām kooriikwaa.

⁴⁷ Kiikoostoo Yëyiin ānkung'ērëkyinē icheek :biikaab kiriinkoonoo. Kitāsu :Mokoryoontēt biiko alak chēē kimii /kiirāroochē ām bēsyō ake tukul.

3

Kiisoob :Bētērō chii nyēē kichunkutoot

¹ Nto mii bēsyēēt ake, kuwo :Bētērō ākoo Yoowaana *Kōōtaab Yëyiin yēē ki āsiiswëkaab saayēet. Kubēēti, kimii :asiista sokool bēet.

² Yu makuyit, kukas /kiimutu chiito ake nyēē kichunkutootiin :kērēēnkōōk kung'eetee /kākēēsich, kuwo yēbo oreet nyēē /kikëēkuurē kule 'Oreet nyēē karaaran'. /Kikiikoochinē chiichoo yooto bo oreet kwaak sukusoomē kōōkoochi kiy :biiko choo iwutē biiwuutaab *Kōōtaab Yëyiin.

³ Yu kakas :chiichoo kichunkutoot kule kikiikuriik :Bētērō āk Yoowaana kōōwut biyi, kusoom beesaanik.

⁴ Kōōrōōtoot :Bētērō āk Yoowaana chiichoo nto yityo kumwoochi :Bētērō kule, "Ikaseech!"

⁵ Koonyal :chiichoo icheek kukānyē kule /këēmētyi kiy.

⁶ Kumwoochi :Bētērō chiichooto kule, "-Māāboontē beesyaa nteenee mii :kiyēē āboontē ānku +māākōōniing' nyooto. Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō nyēbo Nāāsārēēt, kule ing'eet ānkiwēēsytē!"

⁷ Kunam :Bētērō āwutaab chiichoo nyēbo taay ānkuyētyēēchi kōōyyo. Kunyōōr :kērēēnkōōkaab chiichoo nkuruuk areet akeenke.

⁸ Kōōyyo ānkuwēēsytōot! Kuwēēto keey :chiichooto mbo Bētērō kōōroonchinootē :inee barak kōōkoostoo Yëyiin ākoy biyi.

⁹ Yu kakas :biiko kuwēēsytōotē :chiichoo ānkōōkoostootē Yëyiin,

¹⁰ kōōnkēt kule ki nyoo kiibuurē oraanaa komos. Kiilat :bichoo ankunam kuut :kiyēē kiyeyakay ām wōlēē mii :chiichoo.

Kiirwooyi :Bētērō biiko

¹¹ Kumii :chiichoo kāyēētyi keey wōlēē kimii :Bētērō ākoo Yoowaana ām yēē /kikëēkuurēē Kēēltaab Sōlōmōōn nyēē kitinyē wuurwēēt. Koolat :biiko ankulabat ākoy yooto.

¹² Yu kakas :Bētērō kuu nyooto, kumwoochi biiko kule, "Biikaab *Isrāyēē! Ām nee yu soolat ām kiyēē kayeyakay? Ōbērē akweek kakeeyey chiichi kuwēēsytē ām kāāmuukëywēēkyoo nto kule kuuyu kēēchurtootiin?"

¹³ Acha! Yëyiintëetaab *Abraam, Isaka āk Yāākōbō, Yëyiintëetaab mbo kuuko :nyēē kayey ng'aleechaa. Kāākōōtōrōōr :Yëyiin motwooriintëenyii Yēesu nyoo kyōōtāyē :akweek ām taayeetaab *Bilaato ānkōōrēkēertē /bokeebakach, ānkoo kikiikumach kule kootyaakta.

¹⁴ Kyootay chii nyēē kichōōnēē wōlēē mii :Yëyiin nyēē churtaat ankoomach kule / kiityooktoowook chii nyēē sikoran.

¹⁵ Kyoobakach chii nyēē kichokuyat kēēltaab soboonto, nteenee kiing'etee :Yëyiin meet. Kikeekas :acheek kuyēyāktōōs :kiyi.

¹⁶ Kānyōōr :chiichi ōnkētē :akweek nkuruuk kuwēēsytē kubo kaakaaset. Kāsob :inee ām kāāmuukēywēēkaab Yēēsu.

¹⁷ Kunyoo ii, biikyoo, ōyēyē :akweek ng'aleechu, kimōōnkētē ānkimēēnkētē :nkicheek kāāntōōyikwook.

¹⁸ Nteenee kēēliitēnyii :nyēē kaakuyey :Yëyiin sukuyityiin kuu yoo kimwoowu kubununēē wōlēē mii *:wōōrkooyikaab Yëyiin. Kimwooy :Yëyiin kule makunyaliil *:Kāārārōokiintēēt.

¹⁹ Kunyi, oweeksee choolwookātētēt ānkōōyisi keey Yëyiin / sikēmētoowook ng'ōōkiswookikwook.

²⁰ Oyey kuu nyooto, sukung'eet ōnyōōru tāloosyētē kuchōōnēē wōlēē mii :Yëyiin ānkumākōōyook subak Yēēsu nyoo kisimkutool kuyēk Kāārārōokiintēēng'woong'.

²¹ Yēmāktōōs kung'ētunēē :Yēesu kibkōōnkōy ākoy kut kuyit :bēsytē nyēē kētyinēē :Yëyiin kiy ake tukul kukaramiit kuu yoo kibo toowunēēt. Kikiikumwooy :Yëyiin ng'aleechu kubununēē wōōrkooyiyii choo kibo kēny.

²² Kimwooyē *:Muusa kule, 'Mākukōōnook :Yëyiintēēng'woong' wōōrkooyōontēēt ake kuchōōnēē wōlēē mii :biikwook nyēē wuu anii. Māchāktōōs ōkāysi kiy ake tukul nyēē mwoowook.

²³ Chii ake tukul nyēē kāmākāysi, mākung'ētītēē wōlēē mii :biikaab Yëyiin'†

²⁴ Kubooyiit man, kiikung'ooraan *:wōōrkooyikaab Yëyiin tukul bēsytōōsyēchu, kung'etee Sāmweēl ākoy alak choo kibo lētuunoo.

²⁵ Mii kuyityiintōōs ām wōlēē ōmiitē :ng'aleekaab wōōrkooyichoo āk kiyoo kikuurtoochinē :Yëyiin mbo kuukoong'. Kimwoochi Abraam kule, 'Mākunyōōr :biikaab kōōrōōsyēk tukul kāābēruurēetaab Yëyiin kubununēē chii nyēē mākuchōōnēē mooyēēng'luung'.'†

²⁶ Yoo kikōōnu :Yëyiin motwooriintēenyii Yēesu, kiyyook kurook simkuchō wōlēē ōmiitē :akweek chokōōbēruurook, kuwēēchēē ake tukul ām akweek wōlēē mii :miyootyēēng'woong'."

4

Kumii :Bētērō āk Yoowaana taayeetaab kōōkwēetaab Yuutayeeek

¹ Kutākumii :Bētērō āk Yoowaana tākung'āloolchinē biiko, kukwoonchi :mbo kibkōōrōs āk nyēē kiyyoonyinē riibiikaab *Kōōtaab Yëyiin āk *Satukaayeeek.

² Manaakas :dichu nyēē karaam, yu kimii *:lēbkeēyik kōōnēētisiyē ānkwoomchinē biiko kule imuuchē :chii kung'etee meet kubununēē Yēēsu.

³ Kinam :bichoo Bētērō āk Yoowaana, nteenee kuuyu kikiikiwiimēn :kōōrētē, /keekerta kō ākoy kuyyeech.

⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, kichamta :biiko chēē chaang' Yēesu choo kikas ng'aleechaa kyoomu :mbo Bētērō. Kitas taay :biiko chēē kikiikōōyēnchi ng'ālyoontēetaab Yëyiin kubās keey kut kimāchē kuriichē kisyēērōōk muut.

⁵ Yu kāyyēekunēē, kutuuyo :kāāntōōyik, booyik āk kāānēētikaab kiruutēk Yēērusālēm.

⁶ Kāāntōōyichoo ku: *Anaas nyoo ki kibkōōrōs nyēē wōō, *Kayaafa, Yoowaana, Alekisaanta āk biiko alak chēē kibo kōōtaab mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch.

⁷ /Kikeekweryoot Bētērō āk Yoowaana kōōkwoonoo. Yooto, kutooow :kāāntōōyichoo kuteebēē mbo Bētērō kule, "Kākōōnook :ng'oo kāāmuukēywēēk oyey ng'aleechu?"

⁸ Kumwoochi :Bētērō ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēetaab Yëyiin kule, "Kāāntōōyik āk booyikaab yēēmētē,

⁹ yēē ākoo /kēēmīitē bēsyooni /kēētēēbēēnēēch ng'al chēē rubtooy keey ākoo ng'ālyoo nyēē karaam nyēē /kōōkēyēchi chiichi kōchunkutoot ākoo wōlēē /kōkiisooobto,

¹⁰ kumāchāktōōs kōōnkētē :biikaab *Isrāyēel tukul kule kōsob :chiichi ām kāāmuukēywēēkaab *Kāārārōokiintēēt Yēesu nyēbo Nāāsārētē. Inee :nyoo kyōōkwēertoochinē murtooywoontētē, nteenee koong'etee :Yëyiin meet.

3:13 Chuy. 3:15; Luuka 23:1-5, 13-25; Yoowa. 17:1; Yëyuut. 7:32 **3:14** Isa. 53:11; Mat. 27:19; Luuka 1:35; 23:47; Yëyuut. 7:52; 22:14; 1Bēt. 3:18; 1Yoowa. 2:1 **3:15** Yëyuut. 1:8 **3:16** Luuka 7:50 **3:17** Luuka 23:34; 1Tēm. 1:13 **3:18** Isa. 53:7-8; Tyēēn. 2:1-2; Tyēēn. 22:1; Luuka 22:67; 24:44 **3:19** Yëyuut. 2:38 **3:21** 1Kōōr. 15:25 † **3:23** Kiruutēk 18:15, 18-19 **3:23** Yëyuut. 7:37; 13:32 † **3:25** Toowu. 22:18; 26:4 **4:2** Luuka 20:27 **4:2** Yëyuut. 2:24; 3:15, 26; 4:33; 13:30-31; 17:18; 23:6-9; 26:8, 23 **4:4** Luuka 9:14; Yëyuut. 2:41 **4:7** Luuka 20:2 **4:8** Luuka 1:67; Yëyuut. 4:31; 13:9 **4:10** Yëyuut. 3:6

- 11 Yëesu :nyiiitënyi ku rwaanteet nyoo kyōōtāyē oteekte, :nyēē tiyēywoontēētaab kōōto.
- 12 Māmii :kēēlto ake nyēbo kaararaacheet :nyēē kiikōōkoochi :Yëyiin biiko nteenee Yëesu nkit.”
- 13 Kiilat :kōōkwoonoo bo Yuutayeeek ām kāng'unātēēt nyēē kiboono .Bētērō āk Yoowaana ānkoo kut ki biich chēē kimāsumānoottiin. Nteenee kisēw kule ki rubiikaab Yëesu :icheek.
- 14 Nto kuuyu kitākuboonotoōtē keey :chiichoo / kikiisoobē mbo Bētērō, kibotyī :wōlēē kikwiilta icheek.
- 15 Kunyoo, kumwoochi :bichoo mbo Bētērō kule, “Obe saang’”. Nto mii yoo, kōōrwooch.
- 16 Kiteebēe keey :bichooto kule, “+Makeeyeyee nee bichu ēē? Ntēē kākōōnkēt :chii ake tukul ām Yēerusālēēm kule kaakuyey :bichu ng'ālyoontooni -/mākyoomu. Kunyi, māmii :wōlēē kēētuuktooy.
- 17 Nteenee yēē simātākutistēē :ng'ālyoontooni biiko, +makeeker koong' bichu kumātākwoomchinē biiko lōkōōyiwēk kuyeyiisyēē kaaynaani.”
- 18 Yooto, /kēēkuur mbo Bētērō kooyey kō /ānkēēmwoochi kusaan tākōōnēētiisyoot kurubta keey āk Yëesu.
- 19 Nteenee kimwoochi :Bētērō ākoo Yoowaana bichooto kule, “Karaam /kiyweyaak nto /kiywey Yëyiin?
- 20 .Mākiimuuchē :acheek keesiiste kiyēē kiikeekasee koonyek āk yiitiik.”
- 21-22 Kimāmii :kiyēē kiimuuchē :bichoo kuyeyee mbo Bētērō kuuyu kiikoostoo :biiko tukul Yëyiin kubo chiichoo kiboono kēnyiisyēk chēē kikeēytēē artam, nyoo /kikiisoobē ām kēēloo bo kwōng'uit. Nto subak, kiimuuchē :bichooto koong'eet wōōrōryēt. Kunyoo, kibōlchi subak ankubakaakta kubēēchi keey.

Kisaay :biikaab Kiriistō kunyōōr nyikanateet

- 23 Yu / kabokiityaakta Bētērō ākoo Yoowaana, kooyey wōloo kimii :biikwaa ānkubokumwoochi ng'aleek chēē kimwooy :mbo kibkōōrōs chēē wōōyēch āk booyik.
- 24 Yu kakas :bichoo ng'aleechaa kusaay kukuurchinē barak kule, “Mokoryoontēēt Yëyiin nyoo 'kiiyēyē barak āk ng'wēny, bēēkaab araray āk tukuuk tukul chēē mii kōōrēt.
- 25 King'āloolchinē :Tāmiriryēēng'uung' kuuko *Tāwuti, kule, 'Am nee sukunyekēriitu :bōōryōōsyēk alake, ānkōōbootyinē :Isrāyēēl āsiiswēk ng'al chēē māyitē wuy?
- 26 Chōbē keey :bāytoyikwaa kuyey booryēt ānkukākōōruruuch keey :nkicheek kāāntōōyik sukubooryēē Yëyiin āk chiinyii nyoo ng'aabaat.”†
- 27 Kubooyiit man, kituuyo yu bo kiriinkooni *:Erōōtē āk Bōōntyō *Bilaato ākoo biiko choo mābo kōōrēētaab Isrāyēēl āk choo bo Isrāyēēl. Kiyēchi ruurumuut motwooriintēēng'uung' Yëesu, nyoo 'kiing'aab kuyēk Kāārārookiintēēt.
- 28 Kiyey kiyēē kikiisimitiil kēny ām kāāmuukēywēēkuuk kule makuyeyakay.
- 29 Kunyi ii, Mokoryoontēēt, ikas wōlēē kākōōmuuytēēch ānkiikōōnēēch acheek motwoorikuuk nyikanateet kyaamte ng'ālyoontēēng'uung' nyēē māmii :muyāt.
- 30 Ikōōnu kāāmuukēywēēkuuk kōōsoobiis ankiiyey tukuuk chēē /kiilatē āk chēē -/mākyoomu ām kaayneetaab motwooriintēēng'uung' Yëesu nyoo itabaanaat kubo yiisyēēng'uung'.”
- 31 Yu keewaany :bichoo kusaay, kōōtintiimākoy :kōyoto kāmiiitē :icheek kusooyēē / ānkiinyiitiyicheek tukul Tāmiriryēētaab Yëyiin. Yooto, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yëyiin ām nyikanateet nyēē māmii :muyātēēt.

Kiiburchiintōōs :biikaab Kiriistō kuu kiy akenke

- 32 Kikinoomnyo :biiko choo kikiikuchamta ng'ālyoontēētaab Yëyiin kuyēk kiito akenke. Māmii :chii nyēē kiitukuulchinē keey tukuuk nteenee kibchēchiintōōs āk chuut.
- 33 Kiiboor *:lēbkēēyik ām kāāmuukēywēēk kule king'eete :Mokoryoontēēt Yëesu meet. Kiibēruur :Yëyiin lēbkēēyichoo tukul ām yiisyēēng'waa.
- 34 Kimāmii :chii ām icheek nyēē kibotyinē :kiy, kuuyu kyooltooy :alake mbareenik nto kooriik
- 35 / ānkubokiikoochi beesaanichaa kōōyooong'unēē āwunnyēkaab lēbkēēyik sukung'eet / kēēyētyēēchinēē choo boonto nyalilta.
- 36 Kimii :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yōōsēēf nyēbo kōōtaab Laawi ānkibo kōōrēētaab Kubrō, nyēē kitoochi :lēbkēēyik kaayneet ake kule 'Barnaaba'. (Ibooru :kaaynaani kule murēn nyēē ikimē chuut.)

³⁷ Ki inee :akeenke ãm choo kyaalta mbareenikwaa ãnkõõkooyto beesaanik kõõyoong'unëë ãwunnyëkaab lëbkëëyik.

5

Anannyya ak cheebyoosyeenyii Safiira

¹ King'eet :chiito ake nyëë /kikëëkuurëë Anannyya ak cheebyoosyeenyii Safiira kwaalta mbareeng'waa.

² Yu kaakwaaalta, kukäsyiin ak cheebyoosyeenyii kung'aal beesaanik kereeryaa ankukonor. Nto yityo, kuyib :Anannyya beesaanik chuut bokõõyoong'unëë ãwunnyëkaab *lëbkëëyik.

³ Yu käyib, kumwoochi :Bëtëro Anannyya kule, "Ntëë siicham kutõõrchiing' :Ki-brõkõsyoontëët ng'õõki kut neennyi 'keeberbeer Tãmirmiryëëtaab Yëyiin kule beesaanik tukul :chuutëchu? ãm nee sii-am chuut alak?"

⁴ So, ki nyeeung'uung' oob :mbareet kumanee-alte? Nto subak kãmätaku cheekuuk :beesaanichu kwëë-ãltë mbareet? Kunyi, mã chii :nyëë 'keeberbeer, nteenee Yëyiin!"

⁵ Kukäsë :Anannyya ng'aleechaa, kõõryookyinë keey ng'wëny ãnkumëë! Kimuuyo miisin :biiko tukul chëë kikas kiyëë kiyeyakay.

⁶ Yooto, kukwoonii :ãybëëriik bakeenke ãnkubukurätëë ankeet ãnkubokumuyë.

⁷ Yu kakeeyta :ãsiiswëk sòmõku, kuyitu :cheebyoosyeetaab Anannyya ãmëëbërë kiinkëtë kiyëë kikiikuyeyakay.

⁸ Kuteebëe :Bëtëro kule, "Cheebyoos, beesaanik tukul :chuutëchu choo kõbo mbareet?" Kulë :cheebyoosyeet, "Ëë, chooto."

⁹ Kumwoochi :Bëtëro kule, "Ntëë sõökäsyiin osyeem Tãmirmiryëëtaab Yëyiin? 'Keekas, mii kuyitu :biiko chëë kätäkumuyë boontëeng'uung' ãnkumii bokumuyiing' nkinyiing'."

¹⁰ Kõõryookyinë keey bakeenke :cheebyoosyeet kërëenkõõkaab Bëtëro ãnkumëë. Kuyitu :bichoo kätäkumuyë Anannyya ankukalab cheebyoosyaanaa ãnkubokumuchi kochonkeet nyoo kimii :boontëenyii.

¹¹ Kinam kuut kaniseet tukul ak mbo biiko chëë kiyityi :ng'aleechaa lëtuumoo.

Kiisoob :lëbkëëyik biiko chëë chaang'

¹² Kiituuyëëchinë keey *lëbkëëyik tukul yoo bo Këëloo bo Sõlõmõõn sukõõnëëtë biiko lõkõõywëk kurubta keey Yëësu. Kiyëyë mbo subak ng'al chëë chaang' chëë /kiilätë.

¹³ Kinyõkõriitu :rubiik chuut alak kulumchi lëbkëëyichoo kubo kããntõõyikaab Yuutayeeek. ãnkoo kuwuu nyooto, kitãkõõkoostoo :biiko lëbkëëyichoo.

¹⁴ Kitas taay :murënik ak chëëbyõõsõök kuchamta Mokoryoontëët miisin kusiir yoo kibo taay.

¹⁵ Kiyey :ng'aleechaa / kiilätë / kiimut biiko chëë kimnyoontõõs ãm tiirboosyek ak kisyëëroõk si yoo kãtiiny :kitõõntõyëëtaab Bëtëro, kusobtõõs.

¹⁶ Kiruruukoonunëë keey :biiko kiriinkõõsyëk alak chëë kilëekitëë Yëërusälëëm, kõõmutu biikwaa chëë kimnyoontõõs ak chëë kiiyiimë :tãmirmirook chëë miyootëch. / Kikiisoob bichoo tukul.

/Kikëëwus lëbkëëyik

¹⁷ Kimëëchi :moo *kibkõrõs nyëë wõõ ak biikyii chëë ki *Satukaayeeek ãm kiyëë kiyeyakay.

¹⁸ Yooto kunam :icheek *lëbkëëyichoo ankukerta kõ.

¹⁹ Nto mii kwëëmooy, kuchõ *malayikeet ãnkuchokuyoot. Kimwoochi :malayikaanaa bichoo kule,

²⁰ "Obe akoy biiwuutaab *Kõõtaab Yëyiin ãnkubõõmwoochi biiko ng'aleek tukul kurubta keey sobooni lëë!"

²¹ Yu kayyeech, kuba :lëbkëëyichoo akoy biiwuutaab Kõõtaab Yëyiin kuu wõloo / kikëëmwooytoochinë ãnkutoow kõõnëëtiis.

Kikuur :kibkõrõs nyëë wõõ ak biikyii *kõõkwëëtaab Yuutayeeek kumukuul. Yooto, kõõyookto /bokëëkwërunëë lëbkëëyichoo wõloo /kikëëkërtooy.

²² Nto bërë kuyit :riibiikaab *Kõõtaab Yëyiin wõloto / kikëëkërtooy lëbkëëyichoo, mããnyõõr chii. Kõõyëyëë bakeenke

²³ ãnkubokumwooyë kule, "Ntëë kãbokëënyõõru tëmëloot :kõõto ãnkumii :riibiik kuriibse kurkat. Nto bërë keeyaak kurkootik, mii ãnõ :chii kõ!"

²⁴ Yu kakas :kããyoong'iintëëtaab riibiikaab Kõõtaab Yëyiin ak nkicheek mbo kibkõrõs chëë wõõyëch ng'aleechaa, kunam kuut miisin kule mii kuwëëtii ãnõ :kõõrëët.

²⁵ Nto mii yoo, kuchō :chiito ake ānkuchokumwooy kule, “Kookas, miitē kōōnēētiisyēē :bichoo kwōōkërtooy kō biiwuutaab Kōōtaab Yëyiin.”

²⁶ Kukāsē :kāāyooong'iintonoo bo riibiik kuu nyooto, kuwēētooy biikyii ānkubokukwoontoy lëbkëeyik nyēē mānākërchi koong', kuuyu kinyōkōriitu kule imuuchē kuwiirēē :biiko rwoontōōk.

²⁷ Yu /kábokëkwëryoon lëbkëeyichoo, /kiimutyi kōōkwēētaab Yuutayek ānkukōrōmchi *:kibkōrōs nyēē wōō,

²⁸ kumwoochinē kule, “Kikiikālōonwook kule -mātōōnēētiisyootēē kaaynaani bo chiichi! Nteenee kookoolaambuuch :kāānēētiisyēēng'woong' Yēērusālēm kumukuul, ōmwooyē kule acheek :chēē kikēēbākachē chiichi.”

²⁹ Kukëtyi :Bëtērō āk lëbkëeyik alak kule, “Māchāktōōs kiiywëyē Yëyiin kusiir yēē kātākiiywëyē biiko.

³⁰ Kiing'etee :Yëyiintēētaab mbo kuuko Yēēsu meet nyoo kyōōbākachē ōkwërtoochinē keet barak.

³¹ Kōōkukwëryoot :Yëyiin kuwo kibkōōnkōy ānkumii āwunyii nyēbo taay kubāytooyiisyē anku *Kāārārookiintēēt, sukung'et kuwēēkiis :biikaab Isrāyēēl /ānkēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēng'waa.

³² Kyoomtooy :acheek ng'aleechu ānkwoomtooy mbo :nkinee Tāmirmiryēētaab Yëyiin nyoo kiikōōkoochi :Yëyiin biiko choo kāsyinē inee.”

³³ Yu kakas :kōōkwoonoo kuu nyooto, kung'woonchi miisin. Yooto, kumach kule kubakach lëbkëeyichoo.

³⁴ Nteenee kimii *:Fārisooyiintēēt ake ām kōōkwoonoo nyēē /kikēēkuurēē Kāmalyēēl. Ki kāānēētiintēētaab kiruutëk nyēē kikoonyitē :biiko tukul. Kimwooy kule, “Ōkwëryootē, baa, bichu kuba saang' kisich.”

³⁵ Nto mii yoo, kōōrwooyi kōōkwoonoo kumwoochinē kule, “Kāābkōōnyoo, māchāktōōs ōrōōtootē kiyēē ōmāchē ōyēchi bichu.

³⁶ Ām kēnyiiyëk chēē ng'eri choo kookukeeyta, kōchō :ake nyēē /kikēēkuurēē Teewuuta nyēē kiyey keey kule inee ku chiito ake nyēē wōō. Kuroob inee :biiko chēē kimāchē kuyitē bokolwookik ang'wan. Nteenee /keebakach /ankiisereet biikyii tukul ankung'etee yoo ng'aleekyii.

³⁷ Yooto subak, kookeer :Yuuta nyēbo Kalilaaya ām bësyoōsyëkaab kāāyitiisyēēt nyēē wōō nyoo kibo biiko. Kiroob :nkinee biiko chēē chaang', nteenee /kiiwaang'ta inee /ankiisereet biikyii.

³⁸ Kunyoo, ām ng'ālyoontooni, āmwoowook kule obakaakte rubiichu bo Yēēsu kubēēchi keey kuuyu yēē ākoo chōōnēē :kiyēē mwooyē :bichu wōlēē mii :biiko, kumāyëyē kiy.

³⁹ Nto yēē ākoo chōōnēē wōlēē miitē :Yëyiin, -mōōmuuchē kut okerekte bichu, nteenee, imuuchē bōōyiniēē ōmiitē ōbooryēē Yëyiin.”

Kiyis :ng'aleechaa kāāsōōtëyweēkaab bichooto.

⁴⁰ Yooto, /kēēkuur lëbkëeyichoo kuba kō /ankeebas. Nto mii yoo, /kēēmwoochi bokusaanee keey kung'āloolootēē kaayneetaab Yēēsu. Yooto, /keebakaakta kubēēchi keey.

⁴¹ King'ëetyēē :lëbkëeyichoo yooto kibo kōōkwoonooto nyēē ng'erēkootiin, kuuyu ki ng'ālyoo :nyoo nyēbo koonyit miisin kuchamta icheek :Yëyiin kule kunyāliil ām kaayneetaab Yēēsu.

⁴² Kitas taay :lëbkëeyichoo kutēē yēē tēē :bësyoōsyëk kōōnēētiisyē ānkwoomtootē lōkōōywëk chēē kāroomëch ām biiwuutaab *Kōōtaab Yëyiin āk mbo kung'etee kōōto ake ākoy ake, kumwooyootē kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu nyoo kimākōōyook :Yëyiin.

6

/Kikeekwey toorëtik tisab

¹ Ām bësyoōsyëchooto yu kimii kuwōōyiyi :laatitaab biikaab Kiriistō, kooteyee keey :Yuutayek chēē king'āloolē kuutiitaab Kiriikiik kule /kikēēbulbulē chēēbyōōsōōk choo ki lburaneek /ānkēēsāsē chēēbyōōsōōkwa chēē ki musuk ām wōlēē /kikēēbchëwuntooy āmiik.

² Yooto, kōōruruuch *:lëbkëeyichoo ki taman āk āyēēng' bichooto tukul ānkumwooy kule, “Mēēbērē ng'ālyoo nyēbo man, yoo kakeebakaakte kyaamte ng'ālyoontēētaab Yëyiin ānkēēsweē ng'aleekaab āmit kityō.

³ Kunyoo ii, mbo ng'ëetaabiya, okwey biiko tisab chēē tookunootiin kule /kiikiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yëyiin ānkung'oomëch. Mākuwuulyēē :bichooto ng'aleechuutëchu.

⁴ Nteenee +mākēewuulyēē :acheek saayet āk ng'ālyoontēētaab Yëyiin.”

⁵ King'erëkyi :biiko tukul ng'aleechaa. Yooto, /keekwey Steefaan (kiikoosëë keey :inee Yëyiin miisin anku / kikiinyiiti Tämirmiryëët), Filibō, Burokooro, Nikanoor, Timoon, Barneena ākoo Nikolaawo (nyëë kibo *kiriinkëētaab Antyoorkya nyëë kikiikuweech keey kusaay Yëyiintëētaab Yuutayee).
⁶ Yooto, /këekwërchi bichoo lëbkëëyik kusoochi ānkutiinyëë āwunnyëk.

⁷ /Kikyaamtaat ng'alyoontëētaab Yëyiin kuyëstoochi kōōrëēt. Kitas taay :laatitaab biikaab Kiriistō kuwōōyit ām Yëerusälëem ankuchamta :mbo *kibkōrōs wōlëe wōō Yëesu.

/Kikeenam Steefaan

⁸ Kilibëruuroot :Steeffaan ānkiboonto käämuukëywëek miisin. Kiyey :chiichoo ng'al chëbo kwōng'uuut ānkōōboor tukuuk chëe /kiilātë ām wōlëe mii :biiko.

⁹ Kimii :Yuutayeeek alake chëe kikuure keey kule 'Biikaab *kōōtaab saayeeet chëe /kiikiityaakta' ānkibo kōōrëētaab Kurëen āk Aleksaantrya āk mbo yëemōōsyëkaab Kiliikya āk Eesya. Kikwiil :bichoo Steefaan.

¹⁰ Nteenee kimëemuuchë kuyityi ng'oomnānëētaab Steefaan āk mbo Tämirmiryëët nyëë kiikoochinë käämuukëywëek ām wōlëe king'ālooltooy.

¹¹ Yooto, kumwoochi :bichoo biiko chuut alak kumwaayaat kule kiikukas Steefaan kung'āloolëe *Muusa āk Yëyiin nyëë miyaat.

¹² Kiiwuruur :bichooto biiko chuut kunam wōlëe mii :booyik āk kānēnëtiikaab kiruutëk. Yooto, /keenam Steefaan /ānkëekwëryoot ākoy kōōk,

¹³ /ānkubokëemōlōlchi ng'al chëe manaayey. Kimwooy :bichooto kule, "Mākustëe :chiichi kung'āloolëe *Kōōtaab Yëyiin nyëë miyaat āk mbo nkicheek kiruutëk.

¹⁴ Kookeekas kumwooyë kule makooburyeet :chiichi /këebërë Yëesu nyëbo Nāāsārëēt kōyi bo Yëyiin ankuweech ātëbuutëk choo kirōōbwëech *Muusa."

¹⁵ Kiirōōtoot :kōōkwoonoo tukul Steefaan. Yooto, kukas kule kerkey :eernyii āk nyëbo *malayikeet.

7

Kiyëe kimwooy :Steeffaan kuyëētëe keey

¹ Nto mii yoo, kuteebee *kibkōrōs nyëe wōō Steefaan kule, "Man :ng'aleechu /këemwooyë kurubta keey āk inyiiing?"

² Yooto, kukët :Steeffaan kule, "Mbo araaba āk mbo baaba. Öyëbchi yit baa kiyëe āmiitë wāamwoowook. Kichōōnchi :Yëyiin nyoo tōrōōr baaba Abraam, yoo kitākumiitë Meesobotaamnya kutākutoombo wokuminyë Araan.

³ Kimwoochi :Yëyiin Abraam kule, 'Ibakaakte biikwook āk kōōrëēng'uung' 'ānkiiwë ākoy kōōrëēt nyëe +māābooruung'†

⁴ Kunyoo, kung'eetee :Abraam kōōrëētaab Kaltaayeeek ānkuwuuchi *kiriinkëētaab Araan. Yu kāwokume :kwaan, kung'eetee :Abraam kiriinkoonoo bo Araan ānkōōwuuw :Yëyiin kuchō kōōrooniitënyi òminyë :akweek.

⁵ Mëebërë kirōōbchi :Yëyiin Abraam kiy mbo akeenke ām kōōrooniitënyi kule kuyëk nyeenyii ānkoo mbo kētiin nyëbo mbar. Nteenee kikuurtoochi :Yëyiin Abraam āk biikyii chëe makookeer inee kule mākuyëk nyeeng'waa :kōōroonooto ānkoo kimānānyōōr :Abraam leekwa yooto.

⁶ Kimwoochi :Yëyiin Abraam kule, 'Makuba :biikaab mooyëng'uung' bokuminyoot kōōrëētaab biiko alak ānkuyëkunoot motwoor. Mākunyāliil kēnyiisyëk bokolwookik ang'wan.

⁷ Nteenee +māāng'woonchi biiko chëe kayey icheek kuyëk motwoor. Nto yityo, mākuwuuwunëe kōōroonooto ānkubokukutung'woo ām yuutëyu:†

⁸ Nto mii yoo, kōōkoochi :Yëyiin Abraam kiurooyeetaab *kāmurootāniisyëët. Yooto kunyōōr Abraam wëryinyi Isaka. /Kiimuraatan wëeroo kutinyë bësyōōsyëk sisiit kuchakee /kākëēsich. Nto mii yoo, chokunyōōr :Isaka Yāākōbō. Kichokusich :nkinee Yāākōbō mbo kuuko taman āk āyëēng'.

⁹ Kiituuyiiti mbo :kuuko chuut Yōōsëef moo. Yooto, kwooltoochi kōōrëētaab Miisir wokuyëk motwooriin. Nteenee kiyëetyëchi :Yëyiin Yōōsëef kumii wōlooto

¹⁰ ām wuuyin ake tukul nyëe kinyōōr. Kiikoochi mbo subak ng'oomnānëēt ankuyey bāytooyiintëētaab Miisir kung'erëkyi Yōōsëef kut kuyey inee kubayta kōōroonooto ānkōōyoonkyi kiy ake tukul ām kanyii.

¹¹ Nto mii yoo nanyuun, kuchō :kēmēwuut Miisir kumukuul nyēē wōō miisin ākoy mbo kwoochi kōōrēetaab Kanaan. Kilal :kēmēwuunoo biiko nyēē -/mākyyoomu. Kimāmii wōlēē kiimuuchē kunyoorta mbo kuuko kiyēē kaam.

¹² Yu kawokukas :Yāākōbō kule kimiitē :āmiik Miisir kōōyookto kāābkōōnyoo chuut kuba wōlooto nyēbo taay.

¹³ Ām baanta nyēbo āyēēng', kōōboorchi keey :Yōōsēēf murēchuutēchu. Yooto, kōōnkēt *:Faraawo biikaab mbo Yōōsēēf.

¹⁴ Yu kāākuyēyākiiis :ng'aleechu, kōōyookto :Yōōsēēf / bokēēkuurchi kwaan āk biikaab kōōng'waa tukul. Kiyitē :kayaa tukul biiko tāmānwookik tisab āk muut.

¹⁵ Yooto, kuwēeto :Yāākōbō kāābkōōnyoo tukul Miisir. Kiminy :icheek wōlooto ākoy kubēk :biiko tukul choo kibo taay.

¹⁶ Ānkoo kuwuu nyooto, /kikeeketita bōōrwēkwaa ām lētuunoo /ānkubokiitōōr wōlēē bo kochonkeet nyēē kikiikusimkwaalee :Abraam wērikaab Amoor ām Syēkēm ām laatitaab beesaanik.

¹⁷ Yu kimii kuriiku :bēsyoōsyēk, kootyiich :Yēyiin kuu yoo kikiikukuurtoochi Abraam, kuyēk :biikyoo sērē ām Miisir.

¹⁸ Yooto, kubāytooyiis :chiito ake nyēē kimēēnkētē kiy ake tukul kurubta keey ākoo Yōōsēēf.

¹⁹ Kwoowēsyi :bāytooyiintoonoo biikyoo ankoonyaliil. Kimāchē kule kumētooy :biiko lēēkōōk chēē /kātākiibuutu sukubēk.

²⁰ /Kikēēsichē *Muusa ām bēsyoōsyēchooto ānkiibēruuroot ām wōlēē mii :Yēyiin. /Kikeebayee kang'waa kō ām ārook sōmōk.

²¹ Yu /kabokiichuuw kuchō saang' / kēēmāchē / kēēmēto, kunam :chēēbtaab Faraawo Muusa ankuyey kuyēk lakwanyii.

²² /Kikiineet Muusa ng'oomnān ake tukul ām Miisir kuyem. Kikōrōōm :Muusa ām wōlēē king'ālooltooy āk wōlēē kiyēytooy yiisyēnyii.

²³ Yu kiboonto :Muusa kēnyiisyēk artam koosoot kuruutoochi biikyii bo Isrāyēēl.

²⁴ Yooto, kukas chiinyii ake nyēē kimii kōōnyāliilē :chiitaab Miisir. Kuwo :Muusa bakeenkee anukbakach chiichoo kibo Miisir kusār chiinyii.

²⁵ Kiisōōtē :Muusa kule tōōs kiimuuchē kōōnkēt :biikwaa kule kimii :Yēyiin kuyēyiisyēē inee kootyaakta icheek, nteenee kimēēnkētē :biikyii.

²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kukas :Muusa biikaab Isrāyēēl alak āyēēng' chēē kimii kuboortōōs. Kusyeem kumwoochi kule, 'Murēchu, nto yu koo-am keey nkosyur ānkōōbooyē mooyēēt akeenke!'

²⁷ Nteenee kuwunukto Muusa :chiito nyēē kikiikulālchi nyiin ānkumwoochi kule, 'Ng'oo :nyēē katooling' ibayteech? Inyiing' :kētiintēēt?'

²⁸ Imāchē ibara kuu wōloo 'kwēēbākaktooy Miisiriintēēt?'

²⁹ Yu kakas :Muusa ng'aleechaa, kumwēy. Kimwēchi kōōrēetaab Miityaan. Kiibuur wōlooto kut kunyōōr wērikyii āyēēng'.

³⁰ Yu kāwokukeyta :kēnyiisyēk artamu, kuchōōnchi *:Malayikeetaab Yēyiin Muusa ām suurkwēēnēt yēē kōōrikitiitēē :maata ām sōntiit ake. Kilēēkitēē :yooto Tulwēētaab Sinaay.

³¹ Nto bērē kukas :Muusa kiyooto, kwaan mēt. Kōōnookyii kule kukas nyēē karaam. Yooto, kukas kuutiitaab Yēyiin nyēē kimii kukuuru

³² kule, 'Anii :Yēyiintēētaab mbo kuukoong', Yēyiintēētaab Abraam, Isaka ākoo Yāākōbō.*† Kibootan :Muusa ām muyātēēt kut manaamach takukas yooto subak.

³³ Yooto, kumwoochi :Yēyiin Muusa kule, 'Irēeku kwēyōōnik, kuuyu imiitē iyyoonyēē yēē tiliil.

³⁴ Kaakas kubooyiit man wōlēē /kēēmii /kiitiing'tooy biikyuu ām Miisir āk wōlēē mii kōōtēytooy. Kāārēku :anii chaatyaakte kunyi, āmiitē wāāyooktiing' ākoy Miisir.'

³⁵ Ki Muusa nyiitēnyi :nyooto /kikēētāyē /kēēmwoochinē kule, 'Ng'oo nyēē kākōōning' kāāmuukēyēwēēkaab bāytooyiisyēēt āk chēbo kētiisyēēt?' Inee mbo subak :nyooto kiyyooktooy :Yēyiin wokubayta ānkusār biikaab Isrāyēēl. Kikwēyootē Muusa :Malayikeetaab Yēyiin nyoo kichōōnchinē ām yoo kibo sōntiino.

³⁶ Kikwēyoon :Muusa bichoo kung'ēētyēē Miisir kukaakuyey ng'al chēbo kwōng'ut ām wōlooto āk yoo kibo Araarayta nyēē Arraa āk mbo ām kēnyiisyēk artam choo kimii :biikyoo suurkwēēn.

7:12 Toowu. 41:54; 42:1-2, 5   7:13 Toowu. 45:1, 3, 16   7:15 Toowu. 45:9-10, 18; 46:6-7, 27   7:16 Toowu. 23:3-16; 33:19; 49:29-30; 50:13; Choos. 24:32; Ibu. 11:22   7:18 Chuy. 1:7-8   7:19 Chuy. 1:15-19, 22   7:21 Chuy. 2:2-10; Ibu. 11:23   † 7:28 Chuy. 2:14   7:29 Chuy. 2:11-15; Ibu. 11:24-27   7:29 Chuy. 2:15, 21-22; 18:4   † 7:32 Chuy. 3:6
7:34 Chuy. 3:1-10   7:35 Chuy. 3:2; 2:14   7:36 Chuy. 7:3; 14:21-29; 15:25; 16:1-17:13; Kaāyit. 20:2-11; 14:33

³⁷ Ki Muusa :nyiitënyî nyoo kimwoochinê biikaab Isrâyêel kule, 'Mâkukôônook :Yëyiin *wôorkooyontëet nyêe wuu anii kuchôonêe wôlêe miitê :biikwook.'†

³⁸ Kiboonto keey :Muusa âk biikyoo âm wôlooto bo kôor nyêe suurkwêên. Kiboonto keey mbo kuuko âkoo mbo Malayikeetaab Yëyiin nyoo king'âloolchinê inee âm yoo kibo Tulwêetaab Sinaay. Kinyôor yooto :Muusa ng'al chêbo soboon chêe kirôôbwêech.

³⁹ Nteenee kichuunnyêe mbo :kuuko ng'aleekaab Muusa ankookaykaay kooyeey Miisir. Kitay :icheek Muusa

⁴⁰ ânkumwoochi *Âârôn kule, 'So, kâwokwaam :nee Muusa nyi kiirêetoonunêênêech Miisir? Kunyoo, chêyewêech âynâtêet nyêe sukôorêetootêech.'†

⁴¹ Yooto yêe sukuyey :bichooto kiito nyêe kerkeey mooyta. Kiyibu tukuuk chêe / kibokêesooytooye ânkuyeyê sookwoonuuték ânkung'êrëkyinê kiyêe kiyeyêe âwunnyekwaa.

⁴² Yooto, kôotuukyî :Yëyiin batay kukutunkeyinê icheek asiista, araawet akoo kookeelik. Tooku :yutëyu âm yoo /kikeesir âm kitaabutaab *wôorkooyik kule, 'Kâalê ii, kôôtaab Isrâyêel,

ara kyôôkwêrwoo tyoony bo kôrôs âk tuwênuuték
âm kényiisyêk artam choo kyôômiitê suurkwêên?

⁴³ Acha! Kyoong'eet, okalab keryêetaab *Moolek
âk kookeelyeetaab âynâtêet Reefaan
tukuuchoo kyôôyeyê kule sôokutunkeyinê.

Kunyoo, +maakwetaak bookeeytee kiriinkêetaab Bâbulôon
kut booyit kôor nyêe mâ nyêeng'woong'.†

⁴⁴ Kiboonto mbo :kuuko *Kêryêetaab Yëyiin âm wôlooto bo suurkwêên. Kikiyey :Muusa keryoonoo kuu wôlêe kimwooytoochi :Yëyiin âk wôlêe kikiikôôboorchinto.

⁴⁵ Yu kâbokunyôor mbo :kuuko keryoonoo, kukwaanta kôontôochinê :Chooswa. Kikwaanta keryoonotoo yu kibokunâmê kôorêetaab biiko choo kikwête :Yëyiin kukasê mbo :kuuko. Kiibuur :keryoonoo kuu nyooto âkoy bësyoosyêk choo kichokubâytooyisyê * :Tâwuti

⁴⁶ nyoo king'êrëkyî :Yëyiin. Kimwooy :Tâwuti kule mâkuyeytoochi :inee Yëyiintêetaab
Yâakôbô wôlêe mâkuminy.

⁴⁷ Nteenee ki Sôlômôon nyêe kichokutêkyi Yëyiin Kôoto.

⁴⁸ Ânkoo kuwuu nyooto, mēēbērē minyē :Yëyiin koorin chêe tēēchē :biiko. Kuu yoo mwooyē * :wôorkooyontêetaab Yëyiin kule,

⁴⁹ *Mwooyē :Yëyiin kule:

Âbâytooyiisyoowunêe barak
ânkuyitu :kêrêênkôôkyuu ng'wēny.

Kunyoo, kô nyêe wuu nee :nyêe ômachê otêekwo?

Nto ânô :wôlêe ômwooyê kule âmuunyêe?

⁵⁰ Mâ anii :nyêe kyâayeyê tukuuchu tukul?†

⁵¹ Kunyoo ii, wuuyêch sôo mêtewookwook nyêe tyaa nyêe -môokasê ng'al! Okerkeeye mbo kuukoong' :akweek chu ôkwiilê Tâmiriryêetaab Yëyiin kwaak.

⁵² Mii * :wôorkooyontêetaab Yëyiin nyêe mânâawus mbo :kuukoong'? Kibakach mbo choo king'ôorê kule mâkuchô :Chii nyêe Churtaat. Ânkoo mbo raat kuu nyiitënyî koochaamte ankoobakach :akweek Nyooto Churtaat.

⁵³ Kyôônyôoru kiruutêkaab Yëyiin kubununêe mâlyikaanikyî, âmēēbērē ôrubê!"

/Kikeebakach Steefaan

⁵⁴ Yu kabokukas :bichoo ng'aleechaa kimwoochinê :Steefaan, kunyêerchi ankunyyi mooriik nyêe kâng'woonchi.

⁵⁵ /Kiinyiityi Steefaan Tâmiriryêetaab Yëyiin anukas barak. Kukas lëbkêeyyêetaab Yëyiin anukas Yêesu nyêe kimii kêeyyoonyêe âwutaab taay nyêbo Yëyiin.

⁵⁶ Kumwooy :Steefaan kule, "Okas baa, kaakuyaataakay :wôlin bo barak. Miitê * :Wêritaab Chii kêeyyoonyêe âwutaab taay nyêbo Yëyiin."

⁵⁷ Yooto, kuker :bichoo yiitiikwaa kukatay ng'aleekaab Steefaan ânkubôlchi barak miisin. Kutuchinê :bichooto tukul Steefaan

⁵⁸ / ânkiihuutootê akoy kiriing' saang'. Kiirêek :bichoo kâaliikoonikwaa ânkôôtôorchi âybêeryoontêet ake nyêe /kikêekuurêe Sâwulô kuriib. Nto yityo, kutoow kuwiiree Steefaan rwoontôok.

† 7:37 Kiruuték 18:15 7:37 Kiruu. 18:15, 18; Yëyuut. 3:22-26; 13:32 7:38 Chuy. 19:1–20:17; Yëyuut. 7:53 7:39 Kââyiti. 14:3-4; Neem. 9:17 † 7:40 Chuy. 32:1 7:41 Chuy. 32:1-8 † 7:43 Âmôôs 5:25-27 7:44 Chuy. 25:9 7:45 Choos. 3:14-17; 18:1; 2Tët. 1:3; 5:5 7:46 2Sâm. 7:1-2; Tyêên. 132:1-5 7:47 2Sâm. 7:5-7; 1Bây. 6:1-38 7:48 Yëyuut. 17:24 † 7:50 Isaaya 66:1-2 7:51 Chuy. 32:9; 33:5; Cherem. 4:4; Esêk. 2:2-5; Room. 2:28-29 7:52 Mat. 5:12; Yëyuut. 3:14 7:53 Yëyuut. 7:38; Kala. 3:19; Ibu. 2:2 7:56 Mat. 3:16; Luuka 12:8-9 7:58 Yëyuut. 22:20

⁵⁹ Kitas taay :bichoo kuwiir Steefaana nto yityo, kusaay :Steefaana kule, “Mokoryoontëēt Yëësu, itaach tāmirmiryënyuu.”

⁶⁰ Kikutuny ānkukuurchi barak kule, “Mokoryoontëēt, -'meenaamte bichu ng'ōōki!” Kubëkunëē :ng'aleechaa kuutiinyii kung'ëtë.

8

¹ Kichamta :Sāwulō meetaab Steefaana.

/Kikëēwus biikaab Kiriistō kusërëēt

Ām bësyoonoto, /këēwus kaniseetaab Yëërusälëēm nyëē -/mākyoomu. Kisërëtyi :biiko chëē chaang' yëëmëetaab Yuuteeya ak nyëbo Samaaryaa. Nteenee king'ëtunëē *lëbkëeyik Yëërusälëēm.

² Kimii :biiko alake chëē kikoonyitë Yëyiin. Kiriiree :bichoo Steefaana miisin nto yityo bokumuy.

³ Yooto, kutoow :Sāwulō kwaaraantaat biikaab Kiriistō nyëē -/mākyoomu. Kiwëetootëē kō ake tukul kunāmootë murënik ak chëëbyōōsōōk wokukërtooy kō.

Kumii :Filibō kōōrëētaab Samaaryaa

⁴ Kyaamtaatee :bichoo kisërëëtōōs ng'ālyoontëētaab Yëyiin wōlto ake tukul wōloo kiba.

⁵ Kiwo :nkinee Filibō ākoy *Samaaryaa ankuwokwaamtee wōlooto lōkōōywëk chëē rubtooy keey ak *Kāārārookiintëēt.

⁶ Yu kawokukas :biiko ng'aleek chëē kyoom :Filibō ak tukuuk chëē /kiilatë chëē kiyey, kuyëbchi yiit ām këelto nyëē karaam.

⁷ /Kikiibëbëeto tāmirmirook chëē miyootëch kung'ëetyëē biiko wōlëē wōō. Kiwookyinë barak yu ng'ëetyëē bichoo. /Kikiisoob mbo chëē kisōnkōchootin ak chëē kiing'wooltōōs.

⁸ Kunyoo, king'erëkiis :biiko ām kiriinkoonoto kumukuul.

Kiweek :chëēbsookëyoontëēt /ankeebatisan

⁹ Kimii :chëëbsookëyoontëēt ake kiriinkoonoto nyëē /kikëëkuurëē Simōōni nyëē kiyeyë mosoonkoyeeniyii. Kiyey :chiichoo kuu nyooto kut kikiikoolat :biiko miisin ām *Samaaryaa. King'āsë keey kule inee ku chii nyëē wōō miisin.

¹⁰ Kunyoo, kiyywëyë :biiko tukul chiichi kunam wōlëē mii :chëē wōōyëch ām komostaab bāytooyiisyëēt ak mbo chëē minkëëch. Kiyëbchi yiit kārōomin ānkumwooy kule, “Boonto :chiichi kāmūukëywëëk kukwaanee wōlëē mii :Yëyiin.”

¹¹ /Kikëërubootë chiichooto, kuuyu kikiikuyey ng'al chëbo kwōng'ut kunyil chëē chaang' ām mosoonkoyeeniyii.

¹² Nto yu koom :Filibō lōkōōywëk chëē kārōomëch chëē rubtooy keey ak bāytooyiisyëētaab Yëyiin ak chëbo Yëësu *Kiriistō, kōōyënchi :bichoo lōkōōywëchchoo /ankeebatisan. /Kikeebatisan bichoo tukul kunam wōlëē miitë :booyik ak chëëbyōōsōōk.

¹³ Kiiyënchi :nkinee Simōōni Yëësu /ankeebatisan. Yooto, kurubaat :Simōōni Filibō ām wōlto ake tukul. Kiimuuy miisin :tukuuk chëē kikas kuyëyāktōōs.

Kinyōōr :biikaab Samaaryaa Tāmirmiryëēt

¹⁴ Yu kabokukas *lëbkëeyik ām Yëërusälëēm kule kaakuchamta :biikaab *Samaaryaa ng'ālyoontëētaab Yëyiin, kōōyookto Bëtërō ākoo Yoowaana kuba wōlooto.

¹⁵ Yu kabokuyit :icheek, kusoochi kule kunyōōr bichoo Tāmirmiryëētaab Yëyiin. Kisaay kuu nyoto,

¹⁶ kuuyu kitākutoombo kut kurārākyi bichooto :Tāmirmiryëētaab Yëyiin. /Kikiikeebatisan baateey ām kaayneetaab Mokoryoontëēt Yëësu.

¹⁷ Kitinyëē :Bëtërō ak Yoowaana bichoo āwunnyëk. Yooto, kuchōōnchi bichooto :Tāmirmiryëēt.

¹⁸ Nto yu kawokukas :Simōōni kule kinyōōru :biiko Tāmirmiryëēt yoo kātinyëē :lëbkëeyichoo āwunnyëk, kumwoochi kule,

¹⁹ “+Māākwewook beesaanik, yoo kōōkōōnoo kāmūukëywëëchu sukung'eeet yoo kātinyëē :nkani chii ake tukul āwunnyëkyuu, kunyōōr Tāmirmiryëētaab Yëyiin.”

²⁰ Kukëtyi :Bëtërō :chiichooto kule, “Iwë kut wee-aran ak beesaanichaakuuk! Isōōtë kule /kiimuuchë /kyaalee rōōbtooywoontëētaab Yëyiin beesaan?”

²¹ -Meeyemaat iyey yiisyooni, kuuyu -meechuulaat ām wōlëē mii :Yëyiin.

²² Kunyi, iweekse ām miyootyooni ankiisaay Yëyiin. Imuuchë kunyōōwuung' :Yëyiin kaat ām kāsōōtëywëëkuuk choo miyootëch.

²³ Äkäsë tuuyintaab moo nyëë iboontë anku kiikoolaambuuchiing' :choolwookätëët."

²⁴ Kumwooy :Simōoni kule, "Lëyyë, änkōosoowoo sukung'eet mäyëyäkiiis :ng'aleechaa kōōmwooyë äm wōlëë ämiitë."

²⁵ Yu kākāōōrwookyī :Bëtërō äk Yoowaana biiko äm *kiriinkëētaab Samaaryaa, kwoomchinë ng'älyoontëētaab Yëyiin, kooyeey Yëērusälëēm. Kyaamtaatee lōkōōywëchu kārōōmëch soong'wëk chëē chaang' äm yëēmëētaab Samaaryaa.

Filibō äk chiito ake nyëbo Etyoobyä

²⁶ Nto mii yoo, kumwoochi * :malayikeet Filibō kule, "Iwë komostaab cheeronko kut inyōōru kēēlto nyëē baraay äm suurkwëēnëēt, nyëē rëktëē Yëērusälëēm äkoy *kiriinkëētaab Kaasa."

²⁷ Kunam :Filibō baanta nto këchinë kēēloo baraay, kukas chiito ake nyëbo kōōrëētaab Etyoobyä kumii kōrōkōchëēnyii kuchōōnëē kusooyë Yëyiin äm Yëērusälëēm. Ki chii nyëē wōō äm kōōrëēng'waa / änkikiikoosëē keey. Kiiyyoonkyinë lënkutaab beesaanik chëbo cheebyoosyeet ake nyëē /kikëēkuurëē Kantaake nyëē ki bäytooyiintëētaab kōōroonooto.

²⁸ Kimii :chiichoo kusumänchinë barak kitaabuutaab *wōōrkooyoontëētaab Yëyiin *Isaaya.

²⁹ Yooto, kumwoochi :Tämirmiryëētaab Yëyiin Filibō kule, "Iwë baa, yuun mii :kōrōkōchooniin bo chiichiin."

³⁰ Kulabat :Filibō äkoy yooto ankukas chiichoo kusumänë lōkōōywëk chëbo kitaabuutaab Isaaya. Kuteebëe :Filibō kule, "Ikäsë man kiyëē ämu :lōkōōywëchoo?"

³¹ Kukët :chiichoo kule, "Änkëtëē nee yëē mämii :chii nyëē kēēbäng'boong'woo? Änkiichōō naas oō, murooni chëēbuurëē yu."

³² Kimiitë :chiichooto kusumänë yëē mwooyë kule, /Kikëēkwëryoot kuu kēēchiir äkoy yëē /bokëētülëē,

kuu kuuchoo nyëē -mëyëitë yoo /këētülchinë sabureekyii,
mëebërë king'aany kuutiinyii.

³³ /Kikeemoonta /änkëētächi manta.

Mätinyë biich chëbo siintaaryeenyii,
kuuyu /kikiinëm soboonnyii äm kōōrooni."†

³⁴ Yooto, kumwoochi :chiichooto kibo Etyoobyä Filibō kule, "Murooni, mwoowoo baa, :inyiing', mii kung'äloolëē keey * :wōōrkooyoontooni nto ng'äloolëē chiito ake?"

³⁵ Koonamee :Filibō yooto bakeenke änkwoomchi chiichooto lōkōōywëk chëē kārōōmëch chëē rubtooy keey äk Yëësu.

³⁶ Kumii :tukwaay kubëētii äm kēēltaab too, kuyit yëē kimii :bëëko. Yooto, kumwoochi :chiichooto Filibō kule, "Kas, nto yu bëëko :chu. Nee ake :nyëē tākumächäktōōs /sikeebatisanaa?"*

³⁸ Yooto bakeenke, kōōyyoong'to :chiichooto kōrōkōchoonoo. Kurëk :tukwaay änkurëkto äyno ankubatisan :Filibō.

³⁹ Yu kábokuloong'unëē äyno, kusar :Tämirmiryëētaab Yëyiin Filibō areet akeenke änküwëeto. Manaawokukas :chiichoo Filibō subak, teenee kitas taay äk baannyii äm ng'erekeweek.

⁴⁰ /Kibokëekäsyi Filibō *kiriinkëēt ake nyëē /kikëēkuurëē Asooto. Kiwëesyëtootëē kiriinkōōsyëk tukul äm yëēmoonoo kwoomtootë lōkōōywëk chëē kārōōmëch äkoy wokuyit *kiriinkëētaab Kayisareeya.

9

Kiweek :Sāwulō

¹ Kitākumii :Sāwulō kwoorëētänë kumächë koonyokoorta ankubakach rubiikaab Yëësu. Kuwo äkoy kaab kibkōrōs nyëē wōō

² änküwokusoom kōōkoochi bārōōnōōk chëē /kikëēsirchi kääyyoong'ikaab kooriikaab saayëet äm Tamaasko. Kimächë bārōōnōōchoo sukuchämchi kunam chii ake tukul nyëē kiikurub kēēltaab Yëësu, anku murën nto koorko sukukwëryoot Yëērusälëēm.

³ Yu kariikta Tamaasko, koowech :lëbkëyyëēt ake nyëē kichōōnëē barak ankoolaambuuch Sāwulō.

⁴ Kōōryookyi keey ng'wëny nto yityo kukuur :kuutiit ake kule, "Sāwulō, wë, Sāwulō, 'këē-ämchoo nee?"

⁵ Kulë :Sāwulō, "Inyiing' ku ng'oo oō, mokoryoontëēt?" /Këēmwoochi kule, "Anii ku Yëësu nyooto imiitë ibärë.

8:24 Chuy. 9:27-28   **8:27** Tyëñ. 68:31; 87:4; Sefa. 3:10; Isa. 53:3-8   † **8:33** Isaaya 53:7-8   **8:35** Luuka 24:27   * **8:36** Kitäsyi :siruutëk alake kërëywoontëētaab 37: Yooto, kumwoochi :Filibō chiichoo kule, "Yoo !keechamte äm mooyëēng'uung' tukul, kōōmuuchäktōōs." Kumwooy :chiichooto kule, "Ächämtooy kule Lakwataab Yëyiin :Yëësu." **8:36** Mat. 28:19   **8:39** 1Bäy. 18:12   **8:40** Yëyuut. 21:8   **9:1** Yëyuut. 8:3   **9:3** 1Kōör. 15:8-9; Kala. 1:16   **9:4** Esek. 1:28

⁶ Kunyi, ng'eet änkiiwē ākoy wōliin bo kiriinkēēt ankuweeyey kiyēē +/mābokiibooruung'."

⁷ Kiboontootē keey :Sāwulō biiko alak ām baanaa. Kinam kuut baateey bichoo :kiyēē kiyeyakay. Kikāsē :bichoo baateey /kēēkuuru ng'aleechaa, āmēēbērē kiinkētē kule kikwoonēē wōlēē mii :ng'oo ānkimwooyē nee.

⁸ Yooto, kung'eet :Sāwulō. Nto bērē kung'aany koonyek, kumākāstooy. /Keenamaat āwut /ānkiirēētoot ākoy Tamaasko.

⁹ Kiibuur wōlooto bēsyoōsyēk sōmōk nyēē mākāstooy āmēēbērē kyoomē nto kuyye kiy ake tukul.

¹⁰ Kimii :rubiintēēt ake nyēbo Yēesu wōlooto bo Tamaasko nyēē /kikēēkuurēē Anannyyaa. Kukuurchi :Mokoryoontēēt ām ng'oong'uutyēēt kule, "Anannyyaa!" Kōōyēn kule, "Wōōy, Mokoryoontēēt!"

¹¹ Kumwoochi :Mokoryoontēēt kule, "Iwē ākoy kaytaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Yuuta ām yēbo kēēloo /kēēkuurē kule 'Nyēē Rootaat'. Yoo keyiyt kayaata, iteēb chiito ake nyēē /kēēkuurēē Sāwulō nyoo bo Taarso. Miitē :chiichi kusooyē ām wōlooto.

¹² Kāāboorchi ām ng'oong'uutyēēt kule mii kuchōōnii :chiito ake nyēē /kēēkuurēē Anannyyaa nyēē mii wokutiinyēē inee āwunnyēk sukukasta subak."

¹³ Kukēt :Anannyyaa kule, "Mokoryoontēēt! Nto yu kyaakas ng'aleek chēē chaang' chēē rubtooy keyy āk chiichi. Kyaakas mbo tāng'ang'utēk chēē kiikuyibchi :chiichi biikuuk ām Yēērusālēm.

¹⁴ Kwēēkoochi :mbo *kibkōrōs chēē wōōyēch kāāmuukēyewēk kuchō wōli chokunam chii ake tukul nyēē kiikōōyēnuung' ām wōliitēnyi bo Tamaasko."

¹⁵ Nteenee kimwoochi :Mokoryoontēēt Anannyyaa kule, "Iwē ankuweeyey kuu wōloo āmwooytoowuung'. Kāākuyēk :chiichi kēēlnyuu nyēē /kaakeekwey sukuyityinēē :lōkōōywēk biiko chēbo kōōrōōsyēk alak āk mbo nkicheek bāytooyikwaa āk biikaab Isrāyēēl.

¹⁶ +Māāboorchi :anii kule makutang'any miisin, kuuyu makwaamtaat lōkōōywēk kurubta keyy ākoo anii."

¹⁷ Nto mii yoo, kuwo :Anannyyaa ānkuwokōōwut kōyooto. Kitiinyēē Sāwulō āwunnyēk kumwoochinē kule, "Araaba Sāwulō, kāākōōyookwoo :Mokoryoontēēt Yēesu nyoo kichōōnchiing' imiitē ichōōnii wōliitēnyi. Kēēyookwoo sukung'eet ikaste kuu kwaak / ānkiinyiituung' Tāmirmiryēētaab Yēyiin."

¹⁸ Ām areet akeenke, kōōsuuwunēē :tukuuk alake koonyekaab Sāwulō chēē wuu kebeemberik ankukasta. /Kikeebatisan,

¹⁹ nto mii yoo, /keebay. Yooto, kukēt keey :nkuruukyii.

Kyaamtaate :Sāwulō lōkōōywēk Tamaasko

Kiibuur :Sāwulō Tamaasko āk rubiiik chuut ām bēsyoōsyēk chēē ng'eri.

²⁰ Nyēē mā tyaa, kutoow kwaamtaat lōkōōywēk ām kooriikaab saayeeet kumwoochinootē biiko kule, "Lakwataab Yēyiin :Yēesu."

²¹ Kiilat :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa /ankeeteabee keey kule, "So! Mā chiichi :nyoo kimāchē koowaang'ta biiko choo kikiikōōyēnchi Yēesu ām Yēērusālēm? Mēēbērē kāmii kuchōōnii wōli chokunāmē bichooto sukukweryoot kurātōōtiin ākoy wōlēē mii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch?"

²² Kyaamta :Sāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kiirnātēēt miisin nyēē māmii :kiyēē kimuuchē :icheek kuwāl. Kimwoochinē Yuutayeeek chēē kiminyē Tamaasko ām kēēlto nyēē yemaat kule *Kāārrookiintēēt :Yēesu nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin.

²³ Yu kabokukeeyta :bēsyoōsyēk chēē chaang', kōōruruuch keey :Yuutayeeek ankubokusat wōlēē makubakakta Sāwulō.

²⁴ Nteenee kiinkēt :Sāwulō kiyēē kimii :bichooto kuchōbē. Kikēēyānootē :bichoo Sāwulō bēēt āk kwēēmooy kukāsē orootunwēēk tukul chēbo kiriinkoonooto, kumāchē kule nto kas wōlēē kachuwunee sukunam ankubakach.

²⁵ Nto mii bēsyeēt ake kwēēmooy, kunam :biikyii kumii mōōnti ānkōōyokooytēē tiriisyeet nyēē kimii tōōtēētaab kiriinkoonoo.

Kiruutoochi :Sāwulō Yēērusālēm

²⁶ Yu kāwokuyit :Sāwulō Yēērusālēm, kusyeem kule kōōyoomo keey ākoo rubiikaab Yēesu. Nteenee kiing'ōōyēnēē keey :rubiik inee kuuyu kimanaachamta kule kikiikuyēk :Sāwulō rubiintēēt.

²⁷ Kinam :Barnaaba Sāwulō ānkukweryoot ākoy wōlēē kimiitē *:lēbkēeyik. Kirārchi :Barnaaba lēbkēeyichoo wōlēē kikasta :Sāwulō Mokoryoontēēt kumii kēēltaab too kuwēētii

Tamaasko. Kimwooy mbo subak kule king'áloolchi :Mokoryoontēēt Sāwulō. Kiiboorchii wōlēē kyoomtoochintooy :Sāwulō biiko lōkōōyewēk ām Tamaasko kuyēyiisyēē kaayneetaab Yēēsu nyēē kimā nyokooy.

²⁸ Kunyoo, kōōbuurto keey :Sāwulō lēbkēēyichoo kubēēsyētootē :tukul nyēē kimēēng'ōōyēnē keey. Kiwēēsyētootēē Yēērusālēm kwoomtootē lōkōōyewēk ām nkuruuk tukul kuyēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt.

²⁹ Yooto, kukwiil keey :Sāwulō āk Yuutayeech chēē king'áloolē kuutiitaab Kirikiik. Kimii :bichoo kuchōbē kule kubakach Sāwulō.

³⁰ Yu kēēnkēt :rubiik chuut kuu nyooto, kuwaayta Sāwulō kurēkto Kayisareeya ānkumwoochi kuwo kang'waa Taarso.

³¹ Kunyoo, kikooolyoon kisich :kanisoosyek tukul chēbo Yuuteeya, Kalilaaya āk Samaaryaa. Kumii :icheek kōōyewēyē Yēyiin, kuyēētyēechinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kukiiltōōs ānkutāsyinē keey kuchoong'ēkiitu.

Kiisoob :Bētērō Ayineeya ankoong'etee Tabiita meet

³² Kiwēēsyētootēē :Bētērō wōlooto tukul. Kiimuuch chokunyōōryo āk biikaab Kiriistō chēē kiminyē *kiriinkēētaab Luuta.

³³ Kimii wōlooto :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Ayineeya nyēē kichunkutoot ānkiikiikuru kitiintiri kēnyiyisyēk sisiit.

³⁴ Yooto, kukuur :Bētērō chiichoo kule, “Ayineeya, kāākōōsoobiing' :Yēēsu *Kiriistō. Kunyoo, ing'et ankiiriiny tukuukuuk.” Kung'et :Ayineeya areet akeenke.

³⁵ Yu kakas :biikaab Luuta āk chēbo Syāārōōn Ayineeya, kōōyēnchi :tukul Mokoryoontēēt.

³⁶ Kimii :rubiintēēt ake nyēē ki cheebyoosya nyēē kibo *kiriinkēētaab Yooba. / Kikēēkuurēē cheebyoosyaanaa Tabiita* (Nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Toorkaas.) Kilēēl :moo cheebyoosyaani ānkiyētyēēchinē mbo biich chēē bānoon.

³⁷ Nto mii yoo, kumnyaan :cheebyoosyaanaa ankume. /Kikiiwuun bōōrnyii /ānkubukiitōōr koroofa.

³⁸ Kilēēkityiin :kiriinkoonoo bo Luuta āk nyoo kibo Yooba. Kunyoo, yu kabokukas :rubiik chuut kule mii :Bētērō Luuta, /kiyookto biiko alak āyēēng' bokumwoochi Bētērō kule, “Boontēēt, /kēēmākyiing' wōliin areet akeenke.”

³⁹ Kuwēeto keey :Bētērō bichooto. Yu kabokuyit, /kēēkwēryoot koroofa. Kiiruruukyi keey Bētērō, :chēēbyōōsōōk chēē chaang' chēē ki musuuk chēē kimii kuriirēē Tabiita. Kiiboorchii :chēēbyōōsōōchoo Bētērō sirook chēē chaang' chēē kinabē :Tabiita yoo kitākusobē.

⁴⁰ Kumwoochi :Bētērō chēēbyōōsōōchoo kuba saang'. Nto mii yoo, kukutuny ankusaay. Yu keewaany saayee, kuwo yoo kimii :muusyooontēēt ānkulēēnchi, “Tabiita, ng'et baa oō, chēē!” Yooto, kung'aany :Tabiita koonyek. Nto bēē kukasta, kukas Bētērō. Kōōbuur ng'wēny.

⁴¹ Kunam :Bētērō āwut ānkuyētyēēchi kōōyoo. Nto mii yoo, kukuur biikaab Kiriistō āk chēēbyōōsōōchoo ki musuuk ānkōōboorchii cheebyoosyaanaa kukaākusob.

⁴² /Kikeekasee ng'ālyoontooni kiriinkoonooto bo Yooba kumukuul. Kunyoo, kiyyēnchi :biiko chēē chaang' Mokoryoontēēt.

⁴³ Kiibuurto keey :Bētērō ām Yooba chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Simōōni nyēē ki kuutiin nyēbo mwēēnik.

10

Kinyōōr :Kōrnēēlyō ng'oong'uutyēēt

¹ Kimii :chiito ake *kiriinkēētaab Kayisareeya nyēē /kikēēkuurēē Kōrnēēlyō. Ki kāāntōōyintēētaab lukēētaab booryēēt :chiichi nyēbo lukēēt nyēē /kikēēkuurēē kule Itaalya.

² Kikiikōōnēmchi keey :Kōrnēēlyō āk biikaab kanyii tukul Yēyiin kurchurta. Kikiiooytooy tukuuk ām mooyēēt nyēē lēēl, kōōkoochinē Yuutayeech choo kiyēēm /kēēyētyēēchi. Kisooyē Yēyiin kibtaman.

³ Nto mii bēsyēēt ake, yēē ki asiistaab sokool nyēbo bēēt, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt Kōrnēēlyō. Kikas *malayikeet ake nyēē kikuurchi inee kule, “Kōrnēēlyō!”

⁴ Kiirōōtoot :Kōrnēēlyō malayikaanaa nyēē kāmuy, nto mii yoo, kōōyēn kule, “Wōōy.” Kumwoochi :malayikaanaa kule, “Kookuchamta :Yēyiin wōlēē isooytooy āk wōlēē imiitē iyētyēēchintooy bānoonik ām tukuuk choo ikoochinē.

⁵ Kuniy, iyooktē biiko kuba ākoy Yooba bokukwēryoon chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nto kaayneet ake ku Bētērō.

9:27 Kala. 1:18 9:27 Yëyuut. 4:36-37; 11:22-26, 30; 12:25; 13:1-4, 7, 43-51; 14:12, 20; 15:2-12, 22, 35-39; 1Kōōr. 9:6

9:29 Yëyuut. 6:9 9:30 Yëyuut. 9:11; 11:25; Kala. 1:21 * 9:36 Ibooru :kaayanaani kule Cheeboon. 9:40 Māārko 5:40-41 9:43 Yëyuut. 10:6, 32 10:2 Yëyuut. 27:1, 3 10:3 Yëyuut. 3:1

⁶ Mii kaab chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik ānkuminyē yēbo tabantaab araarayta.”

⁷ Yu kāākuwēēchi keey :malayikaanaa, kukuur :Kōrnēēlyō motwoorikyii alak āyēēng' āk chiinyii ake nyēbo komostaab lukēēt nyēē kikiikōōnēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁸ Kimwoochi bichooto kiy ake tukul nyēē kiyeyakay ānkōōyookto kuba Yooba.

Kiryōōr :Bētērō ng'oong'uutyēēt

⁹ Yu kāyyēēkunēē, kumakuyit asiistaab lo nyēbo bēēt, kikiikuriik kuyit :bichooto Yooba. Kimii yooto :Bētērō kuloong'tēē nkaasiit kuwēētii kōōto barak wokusooyē.

¹⁰ Kyaam :kēmēwuut kut kumach kwaam kiy. Nto /tākēēmii /kēēyēyē āmiik, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēēt ānkubootyo :kāāsōōtēywēēk.

¹¹ Kikas wōliin bo barak kuyootāktōōs /ānkiirēēk ankeet ake nyēē tebees /kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan.

¹² Kimii ankaanaa :tyoong'iik tukul choo bēēsytēē kērēēnkōōk ang'wan āk tukul choo ichuutootēē keey ng'wēny āk mbo nkicheek tāriitēk.

¹³ /Kēēkuurchi kule, “Bētērō, ibakach tyoong'iichoo anki-am.”

¹⁴ Kukētyi :Bētērō kule, “Mokoryoontēēt, kubooiyit man, acha. Ntēē manaa-am bēsyēt ake kiy nto tukuuk chēē mā *lubkoobēch.”

¹⁵ /Kēēmwoochi kule, “-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutiliit kule mā lubkoob.”

¹⁶ Kiyeyakay kuu nyooto areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa areet akeenke kooyeey barak.

¹⁷ Kumii :Bētērō takōōlatē kiyēē kiibooru :ng'oong'uutyoonoo, kunyōōr :bichoo /kikiiy-ooku kaytaab chiichoo /kikēēkuurēē Simōōni. Kiiyoong'iis yēbo oreetaab tuuyta

¹⁸ ānkukurso nto yityo kuteeb chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Bētērō.

¹⁹ Kutākumiitē :Bētērō kōōsōōtyēēchinē kiyēē kichōōnchi, kumwoochi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, “Simōōni, mii :biiko alake sōmōku kuchēēng'ing'.

²⁰ Kunyoo, ing'eetēy yuutēy bo kōōto barak ānkiirēktē ng'wēny. -Mēētōmōch, nteenee iwēētē keey bichoo kuuyu anii :nyēē kāāyooku icheek.”

²¹ Yooto, kurēkto :Bētērō ānkuwokumwoochi bichooto kule, “Anii :nyooto ōmiitē ōchēēng'ē. Kunyi, ōmāchē nee?”

²² Kukētyi :bichooto kule, “Kwēēyookwēēch :Kōrnēēlyō nyoo kāāntōōyiintēētaab lukēētaab booryēt. Churtaat :chiichoo ānkōōyōwēyē Yēyiin. Koonyitē :Yuutayeeek tukul chiichi. Kōchōōnchi *malayikeet ake ānkumwoochi kule iwē :inyiing' kanyii sukung'eet kukas kiyēē +meemwaay.”

²³ Yooto, kutaach :Bētērō bichoo kuyēk tāyēēkyii.

Kiirwooch :Bētērō ām kaab Kōrnēēlyō

Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bētērō bichooto. Kitas :biikaab Kiriistō alake ām Yooba ankubeeta keey.

²⁴ Nto mii bēsyēt nyēē kiikēērē, kuyit :inee āk bichoo Kayisareeya. Kimii :Kōrnēēlyō kukānyiiyēē kaa ānkiikukuur tilyōōnuutēk āk chōōrōōnuutēk choo kyoomchiintōōs :tukul.

²⁵ Yu kayit :Bētērō, kutorooch :Kōrnēēlyō kukutunyēē yēbo kērēēnkōōkyii kukākoonyit.

²⁶ Nteenee kumwoochi :Bētērō kule, “Ng'eet, nto yu akerkeeye :anii āk chii ake tukul.”

²⁷ Kyaamaat :Bētērō āk Kōrnēēlyō lōkōōy kumii kubēētii tukwaay kō. Yu kayit kō, kunyōōr biiko chēē chaang'.

²⁸ Yooto, kumwoochi :Bētērō bichooto kule, “Ābērē ōnkētē :akweek kule -/mākēēchāmu ām kiruutēkyoo kule kuyēmo :Yuutāyiintō āk biiko chēē mā Yuutayeeek. Nteenee kāākōōboorwoo :Yēyiin kule māyēmāktōōs ākuur chii ake tukul kule mā tilii.

²⁹ Kunyoo, yoo / kibokēēkuroo, āchōō nyēē mānāātōmōch. Kunyi ii, nee :nyēē kēēkuurchoo?”

³⁰ Kukētyi :Kōrnēēlyō Bētērō kule, “Ām bēsyōōsyēk ang'wan choo kookukeeyta, āmiitē āsooyē ām kanyuu ām āsiiswēk chēē wuu chuutēchu, ku asiistaab sokool nyēbo bēēt, chokōōyooonyēē :chiito ake taayeenyuu nyēē boonto siroyi chēē ilēkēchēēchtōōs.

³¹ Kikuuro :chiichoo kule, “Kōrnēēlyō, kaakukas :Yēyiin wōlēē isooytooy ankaakukas wōlēē iyēētyēēchintooy choo bānoon.

³² Kunyoo, iyooktē biiko alak kuba Yooba bokukuur chiito ake nyēē /kēēkuurēē Simōōni, nto Bētērō ām kaayneet ake. Kōruutoochi :inee chiito ake nyēē /kēēkuurēē kule Simōōni nyēē yēytooy mwēēnik. Minyē :chiichoo tabantaab araarayta.”

³³ Kwāāyooku /kēēkuuring' areet akeenke. Kunyi, karaam yu kēēchōō. Kēēmiitē :tukul yu ām taayeetaab Yēyiin kēēmāchē kēēyēbchi yīit kiy ake tukul nyēē kōōkumwoowuung' :Yēyiin kule i-ām wēēch."

³⁴ Yooto, kutoow :Bētērō kumwooy kule, "Kāānkēt ra kule ākoo -mēēnk wēlē :Yēyiin chii ake tukul. Māchāmē alak kusiir alak.

³⁵ Nteenee chāmē :Yēyiin biikaab yēēmēēt ake tukul choo iywēyē inee ānkuyēyē kiy nyēbo man.

³⁶ Kiyyookyi :Yēyiin biikaab Isrāyēēl lōkōōy wēk chēē kāroomēch kurubta keey āk kaalyeet kubununēē Yēesu *Kiriistō nyoo bāwu kiy ake tukul.

³⁷ Ābērē ōnkētē kiyēē kiikuyeyakay ām kōōrēētaab Yuutayeek kutoowunēē Kalilaaya, yu kātōow :Yoowaana kwaamta ng'aleekaab batisaneet.

³⁸ Ānkāābērē kyookas kule king'oobchi :Yēyiin Yēesu nyēbo Nāāsārēēt Tāmirmiryēēnyii āk kāāmuukēy wēēk. Kyōōnkēt oob kule kiwēēsyētōōtēē yēēmōōsyēk kuyēyōōtē tukuuk chēē kāroomēch? Kiityooktooy mbo chēē kikiikōōtiiny :Kibrōkōōsyōōntēēt. Kiyēyē chooto tukul, kuuyu kibooonto kāāmuukēy kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin.

³⁹ Kikeekasee :acheek koonyekyoo kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēesu ām kōōrēētaab Yuutayeek āk mbo ām Yēērusālēm. /Kikēēwuuytoochi Yēesu kēētīt /ankeebakach.

⁴⁰ Nteenee kiing'etee :Yēyiin meet ām bēsyēētaab sōmōk kuchakee / kakeebakachee ankuyey kukas :biiko.

⁴¹ Mēēbērē kikas :biiko tukul, nteenee kikeekas :acheek choo kikiisimkukweyeech :Yēyiin choo kikyoomiisyōōtē āk inee yooto kikiikung'etee meet.

⁴² Kiikāloonwēēch kule kyoomchinōōtē biiko ānkiiboorchinōōtē kule inee :nyooto kiikukwey :Yēyiin nyēē mā kōōtiilchi choo sobtōōs āk choo kiikubēk ng'aleek.

⁴³ Yēesu nyiitēnyi :nyooto ng'ālōolēē * :wōōrkooyikaab Yēyiin tukul, yoo mwooyē kule chii ake tukul nyoo kēēyēnchi +/mākēēnyōōchi kaat ām choolwookātēēnyii."

⁴⁴ Kutākumii :Bētērō kōōrwoochē, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin chii ake tukul nyēē kiyēbchi yīit ng'aleechaa.

⁴⁵⁻⁴⁶ Kutoow :bichoo kung'alaal kuutuweek chēē kimēēnkētē kōōkoostoo Yēyiin. Yu kakas :Yuutayeek choo kikwoontooy keey Bētērō chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin kule /kikēēng'oobchi Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo biiko chēē mā Yuutayeek, koolat.

Yooto, kumwoochi :Bētērō kule,

⁴⁷ "Nee :nyēē tākukērēktooy bichu / keebatisanee bēēko? Ntēē kāākunyōōr :nkicheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuu yoo kikēēnyōōru :acheek!"

⁴⁸ Yooto, kumwooy :Bētērō kule / keebatisan bichoo ām kaayneetaab Yēesu *Kiriistō. Kisaaysaay :bichoo Bētērō kule tākōōbuurto keey icheek ām bēsyōōsyēk chēē ng'eri.

11

Kiyēē kimwoochi :Bētērō kaniseetaab Yēērusālēm kuyēētē keey

¹ Nto mii yoo, kukas * :lēbkēeyik āk biikaab Kiriistō ām yēēmēētaab Yuuteeya kumukuul kule kookutorooch mbo :biiko choo mā Yuutayeek ng'ālyōōntēētaab Yēyiin.

² Kunyoo, yu keetooch :Bētērō Yēērusālēm, kuwookuutyēē :Yuutayeek chēē kikiikōōyēnchi Yēyiin.

³ Kimwoochi kule, "So, Bētērō, ntēē siwēē-āmiisyē āk biich chēē mā Yuutayeek?"

⁴ Kurārchi :Bētērō bichooto kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat

⁵ kule, "Kimi yēē kyāāsooyē ām Yooba nto tāābērē, kuchōōnchoo :ng'oong'uutyēēt. Kyaakas ankeet nyēē tebees nyēē /kikiirēēk kuchōōnēē barak /kukakeenamaan kotootook tukul ang'wan, ākoy yēē kyāāmiitē.

⁶ Nto bēē ārōōtootē, akas tyoong'in choo /kēēbāyē, tyoong'iikaab wuyēēt, choo ichuutēē keey ng'wēny āk tāriitēk.

⁷ Yooto, /kēēkuurwo kule, 'Bētērō, ibakach tyoong'iichoo ankii-am.'

⁸ Yooto, āwālu kule, 'Kubooyiit man ii, Mokoryoontēēt, aha! Manaa-am bēsyēēt ake kiy nyēē mā *lubkoob.'

⁹ /Kēēkētwoo kule, '-Mēēkuur kiy ake tukul nyēē kiyēyē :Yēyiin kutilliit kule mā lubkoob.'

¹⁰ Kiyeyakay kuu nyiitēnyi areet sōmōk, nto mii yoo, /keesar ankaanaa kooyey barak.

10:34 Room. 2:11; Kala. 2:6; Ēfēēs. 6:9; Kolos. 3:25; Yāak. 2:1; 1Bēt. 1:17 **10:36** Luuka 2:14; Room. 3:25-26; 5:1; 2Kōōr. 5:18-20; Ēfēēs. 2:14-17; Kolos. 1:20 **10:37** Luuka 4:44 **10:38** Luuka 4:18; 13:16; Yoowa. 3:2 **10:39** Yëyuut. 1:8

10:41 Luuka 24:41-43 **10:42** Yoowa. 5:22; Yëyuut. 17:31; Room. 14:9; 2Kōōr. 5:10; 2Tēm. 4:1; 1Bēt. 4:5 **10:43** Isa. 53:11; Cherem. 31:31-34; Luuka 1:77; 24:44; Yëyuut. 13:38; 26:18 **10:45-46** Yëyuut. 2:4; 8:15-17; 19:6 **10:45-46** Yëyuut. 2:4, 11, 33; 19:6; 1Kōōr. 14:2-6 **10:47** Yëyuut. 2:38-39 **11:3** Yëyuut. 10:28

¹¹ Yooto bakeenke, kukwa :biiko alake sômoku chëë / kikiyookunëë Kayisareeya ãnkubokôôyooong'iis saang' ãm kayaata kyããmiitë.

¹² Kumwoowoo :Tãmirmiryëëtaab Yëyiin kule -mããtômôch ãwëëtë keye bichooto. Kikeebeete keye mbo ng'eetaabiya lo chu këëboontë keye ãm yu ãkoy kaytaab chiichoo.

¹³ Kimwoowëëch :chiichooto wôlëë kichôônchinto :malayikeet ãm kanyii ãnkumwoochi kule, 'lyooktë biiko kuba ãkoy Yooaba bokukuur chiito ake nyëë /këëkuurëë Simôôni,

¹⁴ nto kule Bëtë-rô ãm kaayneet ake. Mãkuyibuung' :chiichoo lôkôôyiwëk chëë makooraachiing' ankooraach mbo nkicheek biiko tukul ãm kang'uung'.

¹⁵ Nto baanta nyooto kããtoowu ang'alaaal, kôôsuuchi :Tãmirmiryëëtaab Yëyiin bichooto kuu wôloo kiisuuchintëëch nkacheek ãm taay.

¹⁶ Yooto, asoot kiyëë kikiikumwoowëëch :Mokoryoontëët kule, 'Kiibãtisãniisyëë :Yooawaana bëëko, nteenee +/makeebatisaneenaak akweek Tãmirmiryëëtaab Yëyiin.'

¹⁷ Kunyoo ii, yëë ãkoo kiimuuchë :Yëyiin kung'oobchi bichooto Tãmirmiryëët kuu wôloo king'oobtëëch acheek yoo kikiiyënchinë Mokoryoontëët Yëësu Kiriistô ii, ku anii ng'oo saasoot akwiil Yëyiin?"

¹⁸ Yu kabokukas :bichoo ãm Yëërusãlëëm ng'aleechaa, manaatakukwiil ng'alyoo ake tukul. Kunyoo, kisilto Yëësu kumwooyë kule, "Ãkoo kããkôôkoochi :Yëyiin nkicheek biiko choo mã Yuutayëek bãrooyinto nyëë imuuchë kuweeksee choolwookãtëng'waa sukunyôör soboonto."

Kaniseetaab Antyoorkya

¹⁹ Kiba :biiko choo kiisereet :wusiisyëët kubo ng'aleekaab Steefaan ãkoy Föyinkë, Kubrô ãkoo Antyoorkya. Kyoomchinootë lôkôôyiwëk Yuutayëek nkit.

²⁰ Kikwa Antyoorkya :Yuutayëek chëë kibo Kubrô ãk Kureën ãnking'ãloolë kuutiitaab Kirikiik. Kitoow :bichu kwoomchi Kirikiik lôkôôyiwëk chëë kãroomëch kurubta keye Mokoryoontëët Yëësu.

²¹ Kiboonto :bichoo kããmuukëyiwëk kukwaanee wôlëë mii :Yëyiin. Yooto, kuweek :biiko chëë chaang' kôôyënchi Yëësu.

²² Kiyityi :ng'aleechaa kaniseetaab Yëërusãlëëm. Yooto, /kiyookto Barnaaba kuwo Antyoorkya.

²³ Yu kãwokuyit wôlooto, anukas kiyëë kikiikuyey :Yëyiin ãm kããmuukëyiwëëkyii, kung'erëkyi. Yooto kôôkiim bichooto tukul kôôbuurto Mokoryoontëët ãm mooyëët akeenke.

²⁴ Kilëël :moo chiichi. Kiboonto :chiichoo Tãmirmiryëët kuyem ãnkôôkooosëë keye Yëyiin miisin. Kiyis keye yooto :biiko chëë chaang' kukwa komostaab Mokoryoontëët.

²⁵ Nto mii yoo, kuwo Barnaaba ãkoy Taarso wokucheeng'aat Sãwulô.

²⁶ Yu kãwokunyôör kuwëëtë keye ãkoy Antyoorkya. Kunyoo, ãm kënyii akeenke, kiinëëtë :Barnaaba ãk Sãwulô biikaab Kiriistô chëë chaang'. Antyoorkya :wôlëë /kikëëkuurëë rubiik nyëëbo taay kule 'Biikaab Kiriistô'.

²⁷ Kimii ãm bësyoôsëyëchooto yëë king'ëëtyëë *:wôörkooyikaab Yëyiin alake Yëërusãlëëm kurëkto Antyoorkya.

²⁸ Ake ãm wôörkooyichoo ku nyëë /kikëëkuurëë Akaabo. King'oor ãm Tãmirmiryëëtaab Yëyiin kule mãkuchô :këmëwuut nyëë ng'waa miisin kôörëetaab Rooma kumukuul. (Kichôôni :këmëwuuni yu kibãytooyiisyëë :Kilaawutiyo.)

²⁹ Kunyoo, kisyëem :rubiintëët ake tukul wôlëë kiimuuktooy kôöruruuch beesaanik kuyëtyëëchi mbo ng'eetaabkaamet ãm Yuuteeya.

³⁰ /Kikiyookto Barnaaba ãk Sãwulô kuyib tukuuchoo bokutëbunëë ãwunnyëkaab booyik chëëbo kaniseetaab Yëërusãlëëm.

12

Kiwaaytee keye :Bëtë-rô wôloo /kikëërãtyinë ãm këëlto nyëë -/mãkyoomu

¹ Nto mii yoo, kunam :bãytooyiintëët *Erôôtë nyoo /kikëëkuurë kule Akiriiba, biikaab Kiriistô alak ankoonyaliil.

² Kibakachee :Erôôtë Yããkôbô nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yooawaana chôôkiit.

³ Yu kawokukas :Erôôtë kule kiing'ereech :ng'ãlyoontoonoo Yuutayëek, kutas taay ankunam nkinee Bëtë-rô. Kiyëyãksë :ng'ãlyoontoonoo /kyoomë Saakweetaab mukaatiin chëë mãkuutunootiin.

⁴ Yu /kabokeenam Bëtë-rô, /keekerta kããbëërit. /Kikiikoochi bokuriib :lukëët nyëëbo biiko taman ãk lo chëë kibëëttootë ang'wan ang'wan kubãrchinë keye bësyo. Kimãchë :Erôôtë

kule yoo kääkubëk :äsiiswëkaab *Saakweetaab Keeytaayeet, /këëkwëryoot Bëtërö /bokiikum kukasë :biiko tukul.

⁵ Kiibuur :Bëtërö kääbëërit, nteenee kisoochinë :kaniseet miisin.

⁶ Nto äm kwëemowuut nyi kimächë :Ëröötë kule /sikëëkwëryoot Bëtërö yoo kayyeesh /bokiikum, kimii :Bëtërö käru kwëenuutaab riibiik äyëëng' ankirataat nyörööröönik äyëëng'. Kimiitë :riibiik alake äyëënkü kuriibë kurkat saang'. ⁷ Yooto, kutook :malayikeet ake areet akeenke kulebkeyiit :köyooto kimiitë :Bëtërö. Kooluchluuch :malayikaanaa Bëtërö kumwoochinë kule, "Ng'et areet akeenke." Köötyookiis :nyörööröönik äm äwunnyëkaab Bëtërö.

⁸ Köötyooktöös, kumwoochinë :malayikeet Bëtërö kule, "Siriny kaansuung'uung' ankiimoot nto yityo llaach kwëyöönik." Kuyey :Bëtërö kuu nyooto. Nto mii yoo kumwoochi kule, "Ilaach käbuutiing'uung' ankiirubwaa."

⁹ Kirub :Bëtërö malayikaanaa kut kuchuyta saang' äm wöloo /kikëërätynë. Yooto tukul, kibërë :Bëtërö ki kiirwot :kiyëë kimii :malayikeet kuyeyë.

¹⁰ Kikeeytee :tukwaay riibiik chëbo taayta äk chëbo äyëëng'. Nto kuyitë oreet nyëbo karneet nyëë /këëchuchinëë kiriinkëët, kuyootäktöös :nyoo nkityö. Kuchuyta :icheek ankutas taay äk baang'waa. Nto kumänääyitë wuy, kubot :malayikeet.

¹¹ Kusëw :Bëtërö ankumwaayee mooyënyii kule, "Käänkët man kule äkoo kä Yëyiin :nyëë këëyooku malayikaani kule chokootyaakteenaa äwunnyëkaab Ëröötë äk kiyëë kimächë :Yuutayeek kuyeyeenaa."

¹² Yooto, kuwo :Bëtërö köötaab cheeyoosyeet ake nyëë /kikëëkuurëë Maaryaa, kaametiitaab Yoowaana nyëë /kikëëkuurë äm kaayneet ake kule Määrkö. Kikiikööruruuky keey :biiko chëë chaang' köyooto chëë kimii kusooyë.

¹³ Kukuurso :Bëtërö äm oreetaab tuuyta. Kiwokukas :chëëbto ake nyëë ki motwooriin nyëë /kikëëkuurëë Roota kule ki ng'oo :nyoo kikuursë.

¹⁴ Yu këënkët kule bo :kuutiit Bëtërö, kung'erech nyëë -/mäkyoomu. Kumänääyootynë oreet, kuweech keey kulabät änkuwokumwoochi chuut kule, "Kookas, ntëë kääkuchö :Bëtërö!"

¹⁵ Këëlëëchi, "Karaam :mëting'uung' man ëë?" Kulë :chëëboo, "Biikyoo, ankookas ng'aleekyuu!" Kiyey kuu nyooto kut /këëmwooy kule, "Äkoy ku malayikeetaab Bëtërö :nyooto."

¹⁶ Yooto tukul, kimii :Bëtërö kutasë taay kukuursë äm yooto bo oreet. Yu /kakeeyaate oreet, /këëlë, "Mäku Bëtërö :nyi!" Kinam kuut biiko miisin.

¹⁷ Yooto, kumwechee :Bëtërö biiko äwut kule kusiisyo änkurärchi wölëë kiityaakta inee :Yëyiin. Kimwooy mbo subak kule, "Böömwoochi Yääköb äkoo mbo ng'ëetaabiya alak ng'älyoontooni." Yu kämwooy kuu nyooto, kuwo yëët ake.

¹⁸ Yu kayyeesh :köörëët, kwoorookëniis :riibiik yu kakas kule mämiin :Bëtërö kuuyu kimëënkëtë kiyëë koyeyakay.

¹⁹ Yu kamach *:Ëröötë Bëtërö ämëëbërë kimii wöloo /kikëëkërtooy, kukuur riibiichoo /bokiikum. Nto kuuyu kimëëmuuchë :riibiichoo kurär wölëë kibeeta :ng'aleek, /keebakach. Nto mii yoo, kung'ëete :Ëröötë Yuuteeya änkwoo äkoy Kayisareeya änköobuur wölooto.

Meetaab Ëröötë

²⁰ Kikiikuchuunchuun *:Ëröötë äk biikaab Tiirö äk chëbo Sitöön. Kuuyu kiikoosëë keey :kööröösyëchooto köörëetaab Ëröötë kubo ämiik, /keekwey alamaalyeet nyëë kiruutoochi Ëröötë. Kisimbokung'älöolchi chiito ake nyëë /kikëëkuurëë Blaasto nyëë kiyyoonkyinë kaytaab bäytooyiintoonoo. Kibokusoomë :bichoo bäytooyiintëët Ëröötë kule kuchö :kaalyeet.

²¹ Nto yu kayit :bësyëët nyëë /kikiikeekwey kubooiyit tuuyëët, koolaach :Ëröötë sirookyii chëbo bäytooyiisyyëët. Kiibuurëë ng'echereenyii bo bäytooyiisyyëët änkung'älöolchi biiko chëë kikiiruruuky keey yooto.

²² Yooto kulë :biiko, "Ntëë ng'älöölë kut wuu nyëë kääkuyëk Yëyiin öö, löyyë!"

²³ Kuuyu king'ërëkyi :Ëröötë kiyëë kimwooy :biiko ämëëbërë kiyywey Yëyiin, kuchö *malayikeetaab Yëyiin areet akeenke änkukwër Ëröötë kumilta! Kyaam :kuutyek kut chokume lëtuunoo.

Kiyyeey :Barnaaba äk Säwulö Antyoorkya

²⁴ Yooto tukul kuyesta :ng'älyoontëetaab Yëyiin kuyityi biiko chëë chaang'.

²⁵ Yu kaakoowaany :Barnaaba äk Säwulö yiisyoonoo kibëëchinë Yëërusälëëm, kooyeey Antyoorkya. Kibeeta Yoowaana nyoo /kikëëkuurë äm kaayneet ake kule Määrkö.

13

/Kikiyookto Barnaaba ak Sāwulō

¹ Kimii am kaniseetaab Antyoorkya :biiko chēē *wōōrkooyik ak kääñēetik. Bichooto ku: Barnaaba, Simiyōōn nyēē /kikēēkuurē am kaayneet ake kule Kibtuuy, Lukiiyō nyēbo kōōrēētaab Kurēēn, Māānāyēēn nyoo kinērē akoo *Erōōtē Antibaas, nto ake ku Sāwulō.

² Nto mii bēsyēēt ake, kumii :bichooto tukul kusiltooy Yēyiin ānkukirē kwoomiis, kumwooy :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kubununēē wōōrkooyoontēēt ake kule, “Otāboonwoo Barnaaba ak Sāwulō kubo yiisyēēt nyēē !kāāk wēchi icheek.”

³ Kunyoo, kumii :bichoo kukirē kwoomiis ānkusooyē, kutiinyēē Barnaaba ak Sāwulō āwunnyēk ānkōōyookto.

Kumii :Barnaaba ak Sāwulō Kubrō

⁴ Yu kääkōōyookto :Tāmirmiryēētaab Yēyiin mbo Barnaaba, kuba akoy Selewukyaa. Kibee-tee mwēēnkēēt am wōlooto akoy kuyit Kubrō.

⁵ Yu kayit *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Salaami am Kubrō, kwaamtaat ng'ālyoontēētaab Yēyiin am kooriikaab saayeeet bo Yuutayeeek. Kiboontootē keey Yoowaana nyoo kiyētyēēchinootē icheek.

⁶ Kibeesyetaatee :icheek komosaata bo Kubrō tukul akoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Bāāfō. Kinyoorta wōlooto chēēbsookēyoontēēt ake nyēē ki Yuutāyiin nyēē /kikēēkuurēē Araab Yēēsu. Kiyibē keey :chiichoo kule *wōōrkooyoo.

⁷ Kiyētyēēchinē :chiichi bāytooyiintēētaab yēēmoonooto nyēē /kikēēkuurēē Sērkiyō Bāwulō. Ki ng'oom :bāytooyiintonoo miisin. Kimwaayta /bokēēkurchi Barnaaba ak Sāwulō kuuyu kimāchē kule kuyēbchi yit ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁸ Kaayneetaab chēēbsookēyoontoonoo nyēbo Kirikiik ku Elimaas. Kikwiil :Elimaas Barnaaba ak Sāwulō ankusyeeem kumaas kāsōōtēy wēēkaab bāytooyiintonoo simēēyēnchi ng'aleekwaa.

⁹ /Kikiinyiityi Sāwulō (nyoo /kibokēēkuur lētuunoo kule Bāwulō) Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ānkōōrōotoot Elimaas.

¹⁰ Yooto, kumwoochi kule, “Booyē :inyiing' Kibrōkōsyoontēēt! Iyēku buunyoo am wōlēē mii :kiy ake tukul nyēbo manta! Ibērbēēriisyē 'ankiicham imoosē biiko. Am nee yu 'kiicham i-ābuchē ng'ālyoontēētaab Yēyiin?”

¹¹ Makooraabaachiing' :kāāmukēy wēēkaab Yēyiin ikor.” Am areet akeenke, kuker chiichoo :chēēbkēēruut ak mēēnānēēt. Kutorobēnoot kule nto nyōōr chiī nyēē kanam āwut sukōōrēētoot.

¹² Yooto, kōōyēnchi :bāytooyiintonoo Yēyiin, yu kawokukas kiyēē kiyeyakay am wōlēē mii :chēēbsookēyoontēēt. Kiilat miisin am kāāmukēy wēēk kurubta keey ak Mokoryoontēēt.

Kumii :icheek Antyoorkya am yēēmēētaab Bisiitya

¹³ Nto mii yoo, kuwēētēē :Bāwulō mwēēnkēēt kung'eetee Bāāfō kuboontootē keey chōōrōōnuutēkyii ankuba akoy Beerka am yēēmēētaab Bamfulyaa. Kibakaaktee icheek :Yoowaana yooto ankooyeey Yēērusalēem.

¹⁴ Yu kāng'ēētyēē :icheek Beerka, kuba akoy Antyoorkya am yēēmēētaab Bisiitya. Nto mii yēē ki bēsyēētaab *Sabaato, kōōwut :icheek *kōōtaab saayeeet nyēbo Yuutayeeek ānkōōbuur ng'wēny.

¹⁵ Yooto, / keesuman ng'aleek kukwaanee :kitaabuunekaab Muusa ak chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi :biiko chēē kiiyyoonyinē kōyooto bo saayeeet chiito ake wokuteebēē Bāwulō ak Barnaaba, yoo mii :ng'ālyoo nyēē māchē :icheek kōōkiimēē biiko.

¹⁶ Yooto, kung'eeet :Bāwulō ānkōōtōrōōr āwut. Nto yityo, kumwoochi kule, “Biikyoo bo *Isrāyēēl ak akweek Kirikiik choo ōyēnchinē Yēyiin, oyeb yit.

¹⁷ Kikwey :Yēyiintēētaab Isrāyēēl mbo kuuko ankuyey kuyēk sērē yoo kitākumii Miisir ankoong'eetee wōlooto am kāāmukēy wēēkyii.

¹⁸ Kimuytoochi ng'aleekaab bichoo kumii suurkwēēnēēt am kēnyisyēk chēē kimāchē kuyitē artam.

¹⁹ Kiikarbuus :Yēyiin bōrōryōōsyēk tisab chēē kiminyē Kanaan ānkurōōbchi biikyii kōōroonooto.

²⁰ Kiyib :ng'aleechaa tukul kényiisyék chēē yitē bokolwookik ang'wan ak konom. Yu kãwokukeyta :yoo, kukōōn :Yëyiin kubãytooyiis :kiirwookik. Kibãytooyiis :ake kōōkēērē :ake akoy bēsyēēt nyēē kichokubãytooyiisyē * :wōōrkooyōōntēēt Sãmwēēl.

²¹ Kimãkyi keey :biiko bãytooyiintēēt nyēē nyeeng'waa. Yooto, /kiikoochi bichooto Sãwulō araab Kiis nyoo kichōōnēē kōōtaab Beenchamiin. Kibãytooyiis :Sãwulō kényiisyék artam.

²² Yu /kãbokinēm Sãwulō am bãytooyiisyēēt, kookeeree :Yëyiin *Tãwuti. King'alaalee :Yëyiin Tãwuti nyēē karaam kumwooyē kule, 'Kaakwey Tãwuti araab Yēēsē, kuuyu chii nyēē chãmē :mooyēnyuu. Makuyey kiy ake tukul kuu wōlēē amãktooy.'

²³ Kiyey :Yëyiin kurutunēē * :Kãārãrookiintēēt kōōtaab Tãwuti sukooraraach Isrãyēēl kuu yoo kikiikukuurtoowēēch. Nyooto ku Yēēsu.

²⁴ Kisimkwoomchi :Yoowaana biikaab Isrãyēēl kutēē yēē tēē, kumãnãachō :Yēēsu, kule kuweek :tukul am miyootyēēt /ankeebatisan.

²⁵ Nto kumiitē :Yoowaana kōōwoong'tooy yiisyēēnyii, kumwoochi biiko kule, 'Ōsōōtē :akweek kule anii ku ng'oo? Mã :anii Kãārãrookiintōonoo, nteenee, mii kuchōōni :nyēē -mãāyēmē mbo ārēēkyi kwēyōōnik.'

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, kēyiyibwook :acheek lōkōōywēchu bo kaararaacheet akweek keseni-isyekaab Abraam ak choo mã Yuutayek choo òywēyē Yëyiin.

²⁷ Manaachamta :biikaab Yēērusalēēm ak bãytooyikwaa kule *Kãārãrookiintēēt :Yēēsu, yooto kōōtiilchi meet. Nteenee kiityiich :yuutēyü ng'aleekaab *wōōrkooyikaab Yëyiin choo /kikēēsumãnē *Sabaato ake tukul.

²⁸ Ænkoo kimãmii :lēēlis nyēē kiimuuchē kuyey /kiitiilchi Yēēsu meet, kiikiimchi :bichoo *Bilaato kule kubakach Yēēsu.

²⁹ Yu keewaany :icheek kuyeyee Yēēsu kiy ake tukul kuu wōloo kimwooytooy :siruuték, /bokiirēekunēē kēēto /kikēēwuytoochinē /ãnkubokiitōōr kochong'.

³⁰ Nteenee koong'eetee :Yëyiin Yēēsu meet.

³¹ Kikas :biiko am bēsyōōsyék chēē chaang' :choo kibēesyētootē tukul kung'eetee Kalilaaya akoy Yēērusalēēm. Bichooto :chēē mii kumwoochinē biiko kurubta keey ak inee.

³²⁻³³ Kiyēē kēēmiitē kyoomwook ku lōkōōywēk chēē kãroomēch kule kaakootyiyich :Yëyiin am wōlēē kēēmiitē :acheek keseniisyek, kiyēē kikiikukuurtoochi mbo kuuko kule mākōōyook wōōrkooyōōntēēt nyēē wuu Muusa. Nto nyooto ku Yēēsu. /Kēēng'ãlōolēē mbo yuutēyü am kitaabuutaab Tyēēnwookik kurkeetaab ayēēng' yoo mwooyē kule, 'Inying' lakwanyuu.

Kãāyēku :anii kōōn ra.†

³⁴ Nto kurubta keey ak ng'eeteetaab meet bo Yēēsu nyēē mākoy kunun :bōōrnyii, mwooyē :Yëyiin kule,

+Maayey kuyityiin :ng'aleechaa /kiikoosēē keey

choo kyãākuurtoochinē *Tãwuti.†

³⁵ Mwooyē mbo :siruuték am yēēt ake subak kule,

'-Mēē-ãsyinē chiing'uung' nyoo churtaat kunun.†

³⁶ Kunyoo, yu keewaany :Tãwuti kuyey kiyēē kimãkyinē :Yëyiin am bēsyōōsyēkyii, kume. Yooto /kēēmuchu wōloo /kikēēmuchu mbo kuukaanyii. Kinunchi :bōōrnyii wōlooto.

³⁷ Nteenee manaanun :bōōrtaab nyoo kiing'eetee :Yëyiin meet.

³⁸⁻³⁹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, amãchē aboorwook kule /kēēnyōōwook kaat am chool-wookãtēēng'woong' kubununēē Yēēsu. Yoo kēēyēnchi :chii ake tukul Yēēsu, kuchurtooy am taayeetaab Yëyiin, ng'alyoo nyēē mēēmuuchãktōōs /keeyey kubununēē kiruutēēkaab Muusa.

⁴⁰ Ōriib keey am kiyēē kiikung'oor * :wōōrkooyikaab Yëyiin sukung'eet mãyēyãkiis :ng'aleechaa am wōlēē òmiitē. /Kikēēmwooy kule,

⁴¹ 'Okaste baa, :akweek choo òmōōntooyiisyē.

Kookas ng'aleechu ankoolat, ãnku +mōōbootyē, kuuyu -mōōchãmtōoy kiyēē ayēyē kutōōmiitē kōōrēēt ãnkoo /kãkēērãrwook.†"

⁴² Yu kimii :Bãwulō akoo Barnaaba kung'ēētyēē *kōōtaab saayee, /kēēmwoochi kule, "Tookwaa *Sabaato nyi chōōnii, bōō-ãmwēēch ng'aleechu."

⁴³ Kiyēēnchi :Yuutayek chēē chaang' ak Kirikiik Yēēsu ankurub mbo Bãwulō. Kiirwooyi- noot :Bãwulō ak Barnaaba bichoo kōōkiimchinē kōōkēnēē keey chamateetaab Yëyiin.

13:20 Kiir. 2:16; 1Sãm. 3:20 13:21 1Sãm. 8:5, 19; 10:21-24; 11:15 13:22 1Sãm. 16:1, 12; 13:14 13:23 Isa. 11:1; Cherem. 23:5; Mat. 1:1; Luuka 2:11 13:24 Luuka 3:3 13:25 Luuka 3:15-16, 19-20 13:27 Yëyüüt. 3:17-18 13:28 Luuka 23:4, 14-15, 21-23, 47 13:29 Luuka 23:50-56; 24:44 13:30 Yëyüüt. 4:2 13:31 Yëyüüt. 1:8 † 13:32-33 Tyēēnwookik 2:7 13:32-33 Kiruru. 18:15-18; Yëyüüt. 3:22-26; 7:37 † 13:34 Isa. 53:3 † 13:35 Tyēēn. 16:10 13:36 Yëyüüt. 2:29 13:38-39 Luuka 24:47; Yëyüüt. 2:38; 10:43; Room. 3:28; 5:1; 7:5-6; 10:1-13 † 13:41 Aabak. 1:5 13:43 Yëyüüt. 11:23; 14:22; Room. 3:24; Kala. 1:6; 5:1

⁴⁴ Nto yitu :Sabaato nyoo kiikēērē, kōōruuuch keey :biikaab *kiriinkēēt tukul bokuyēbchi yit ng'alyoontēētaab Yēyiin.

⁴⁵ Yu kakas :kāāntōōyikaab Yuutayee kuu nyooto, kōōtuuyiityi moo. Kikwiil kiyēē kimii :Bāwulō kumwooyē.

⁴⁶ Yooto, kumwoochi :Bāwulō ākoo Barnaaba bichooto ām nyikanateet kule, “Ki nyēēng'woong' akweek ng'alyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kootay :akweek ra ānkōōyibē keey kule mānyoolchook *:soboontaab kibchuulyo, kēēwēēkyi kāāsōōtēyēwēkyoo wōlēē mii :bichu mā Yuutayee.

⁴⁷ Kimwooy :Yēyiin kule,
'Kaayeyiing' iyibchi biiko choo mā Yuutayee lēbkēēyyēēt
sukung'eet /kiimuuch /kiiraraach biiko ām komoswookik tukul chēbo kōōrēēt.’”

⁴⁸ Nto bēre kukas :biiko choo kimā Yuutayee ng'aleechaa kibo Bāwulō, kung'erēkiis miisin. Kikoonyit ng'alyoontēētaab Yēyiin ankookaasee keey Yēēsu :tukul choo /kikiikeetool kunyōōr soboontaab kibchuulyo.

⁴⁹ Kiyestee :ng'alyoontēētaab Yēyiin yēēmoonooto kumukuul.

⁵⁰ Nteenee kiwuruur :Yuutayee chēēbyōōsōōkaab Kirikiik chēē kitookunootiin chēē kikiikurub ng'aleekaab Yuutayee āk booyik chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoo. Kiyey :bichoo wōōrōōryēēt kut /keekwetee Bāwulō ākoo Barnaaba yēēmoonooto.

⁵¹ Kiitaarta :icheek tēērtit ām kērēēnkōōkwaa sukōōsōōtēē keey :bichoo ānkutākyi keey *kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ikonnyaa.

⁵² Nteenee king'erēkiis :choo kiyyēnchi Kiriistō /ānkiinyiityi Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

14

Kumii :Bāwulō ākoo Barnaaba Ikonnyaa

¹ Yu kimii :Bāwulō āk Barnaaba Ikonnyaa, kuba *kōōtaab saayee nyēbo Yuutayee kuu kwaak. Kyaamta ng'alyoontēētaab Yēyiin nyēē kōōrōōm miisin kut kōōyēnchi :Yuutayee āk Kirikiik chēē chaang' Yēēsu.

² Nteenee kōōwuruur :Yuutayee choo kitay kuchamta Yēēsu Kirikiik kukwiil mbo ng'eetaabiya.

³ Kiiwoonkyi :Bāwulō āk Barnaaba bēsyoōs chēē chaang' wōlooto kung'āloolē nyēē kimānyōkōōrēch mbo kisich, kurubta keey chamateetaab Yēēsu. Kiiboor :Mokoryoontēēt kule kibo man :lōkōōyiwēchoo yoo kiikoochinē icheek kāāmuukēyēwēk kuyeyee ng'al chēbo kwōng'ut.

⁴ Kichuunchuunootiin :biikaab kiriinkoonoo. Kichoomtōōs :alake āk kāāntōōyikaab Yuutayee kuchoomtōōs :alake ākoo lēbkēēyik.

⁵ Nteenee kinoomnyo :Yuutayee āk Kirikiik kuboonto keey kāāntōōyikwaa ānkuchōb koonyaliil lēbkēēyik ankuwiiree rwoontōōk kubakach.

⁶ Kisimkōōnkēt mbo :Bāwulō ng'aleechaa. Kumwēy kutākyi keey yēēmēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Lukawoonya wōlēē kimii :kiriinkēēt nyēē /kikēēkuurēē Luustra āk Tēērbē āk mbo soong'wēk alak chēē kilēēkitēē yooto.

⁷ Kitas taay :icheek kwaamtaat lōkōōyiwēk chēē kāroomēch ām wōlooto.

Kumiitē :Bāwulō āk Barnaaba Luustra āk Tēērbē

⁸ Kumiitē :chiito ake kiriinkoonoo bo Luustra nyēē kikiikuchunkuut :kērēēnkōōk kung'etee leekwaanti āmānāāwēēsytēē bēsytēē ake. Kimii :chiichoo kukēēbuur ng'wēny

⁹ kuyēchinē yit wōlēē kimii kung'ālooltooy :Bāwulō. Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō chiichooto ānkōōnkēt kule kiikoosēē keey :chiichoo Yēyiin nyēē yēmāktōōs /kiisoo.

¹⁰ Kukuurchi :Bāwulō chiichoo kule, “Ing'eet ānkiyyoony.” Kung'eet :chiichoo areet akeenke ānkuwēēsytēēt.

¹¹ Yu kakas :biiko ng'aleechaa, kumwooy ām kuutiing'waa kule, “Nto yu kāākūrārākyēēch ra āynātōōs chēē wuu biich.”

¹² Kikuurēē :bichooto Barnaaba *Sēēwus, kukuurēē Bāwulō *Eēmē, kuuyu ki inee nyēē ki ng'ālooliintēēt nyēē wōō.

¹³ Kimii :kōōto ake nyēē /kikēēsooyēē Sēēwus nyēē kilēēkitēē yēē kibo oreet nyēē iwutē kiriing'. Yooto kukwēryoon :kibkōōrōs nyēē kiyyoonyinē kōyooto wuunōōk āk toobtōōk ākoy oreetaab kiriinkoonoo. Kimāchē :inee āk biiko chuut kule kuyēchi mbo Bāwulō kōōrōōsēēk.

¹⁴ Nteenee yu kakas :Barnaaba āk Bāwulō ng'aleechaa, kukereer sirookwaa kōōboor kule katay ng'aleechaa. Kulabat wōlēē kibiiruruukyi keey :biiko ānkubōlchi kule,

¹⁵ “Murëchul! Æm nee yu sooyey ng'al chëë tëë chu? Ntëë keekerkeyee acheck Æk akweek. Këëmītë këëyibwook lõkõõyëwëk chëë kãroomëch. Oweeksee mosoonkoyeenichu mäsãru kiy Ænkõõyënchi Yëyiintëëtaab manta, nyoo kiyëyë barak Æk ng'wëny, araarayta Æk tukuuk tukul choo mii wõlto.

¹⁶ Æm bësyõõsyëk choo kibo taay kyoosyi :Yëyiin kõõrootunwëëk kurub Ætëbutëkwaa.

¹⁷ Nteenee tukuuk chëë kãroomëch choo kikõõnook :Yëyiin kõõbooru :yoto wõlëë wuu :inee. Kikõõnook roobta Ænkuyëyë kubiityo :ãmiik Æm bësyõõsyëk chëë kiikuchõbchi. Kõõnook Æmiik chëë chaang' Ænkuyëyook ong'erech.”

¹⁸ Kimã kuskus kukereкта :mbo Bãwulõ bichoo kumayey kõrõsëëchoo Ænkoo sinee ki-imuukta.

¹⁹ Nto mii yoo, kukwaanee :Yuutayeeek alake Antyoorkya Ækoo Ikonnyaa Ænkubokutëwëch biiko kutayee keye mbo Bãwulõ Ænkõõyënchi ng'aleekwaa icheek. Kuwiiree :bichooto Bãwulõ rwoontõõk Ænkõõng'irtitoot kuwo kiriinkoonoto saang' kubërë tõõs kaakume.

²⁰ Nteenee kukwa :biikaab Kiriistõ Ænkõõruruukyey keye Bãwulõ. Kung'et :Bãwulõ ankooyey Ækoy kiriinkoonoo. Nto yu kãyyëëkunëë, kung'eetee Luustra Ækoo Barnaaba Ænkutãkyi keye Tëërbë.

Kiyyey :Bãwulõ Æk Barnaaba Antyoorkya nyëbo Siirya

²¹ Yu kabokuyit :icheek Tëërbë, kwaamta lõkõõyëwëk chëë kãroomëch Æm wõlooto Ænkõõyënchi :biiko chëë chaang'. Nto mii lëtuunoo, kooyey kaa. Kibuntëë Luustra, Ikonnyaa Ækoo Antyoorkya nyëbo Bisiitya.

²² Kiititirootë biikaab Kiriistõ kutëë yoto tukul kutas taay kukiilchi ng'alyoontëëtaab manta. Kimwoochinootë biiko kule, “Ækoy keëbuntëë nyãlilultëk chëë chaang' Æm baani bo Kaab Yëyiin.”

²³ Kiyëetyëëchi :Bãwulõ Ækoo Barnaaba kanisoosyëk Æm wõlto ake tukul kukwey booyik. Kikir :icheek kwoomiis Ænkusoochi booyichoo. Nto mii yoo, kõõyokoochi bichooto Mokoryoontëet nyoo kikiikookaasee keye.

²⁴ Yu kãwokumur :Bãwulõ Ækoo Barnaaba yëëmëëtaab Bisiitya, kuyit nyëbo Bamfulyaa

²⁵ ankwaamta ng'alyoontëëtaab Yëyiin Æm kiriinkeëtaab Beerka. Nto yityo, kurëkto Ækoy kiriinkeët nyëbo Atalyaa.

²⁶ Nto mii yoo, kubeetee mwëenkëet kung'eetee Atalyaa kooyey Antyoorkya wõloo / kikiikiyiilchi icheek Æm chamateetaab Yëyiin kubo yiisyyët nyooto kikiikooowaany.

²⁷ Yu kabokuyit Antyoorkya, kukuur biikaab Kiriistõ. Kirãrchi bichooto kiy ake tukul nyëë kikiikuyey :Yëyiin kubuntëë icheek Æk wõlëë /kikeeyaatita këlto kookaasee keye :biiko choo mã Yuutayeeek Yëyiin.

²⁸ Kiibuurto keye :Bãwulõ Æk Barnaaba bichoo bo Kiriistõ Æm bësyõõsyëk chëë chaang'.

15

Tuuyëet nyëë kimii Yëërusãlëëm

¹ Nto yëë kitãkumiitë :Bãwulõ Ækoo Barnaaba Antyoorkya, kukwaanee :biiko alake Yuuteya ankuba wõlooto. Kibokooneet :bichoo mbo ng'eetaabiya. Kimwooyë kule, “-/ Mãkiriãroochook, yoo /kamakiimuraatanaak kuu wõloo mwooytooy :siruutëkaab *Muusa.”

² Kiyey :ng'alyoontoonoo Bãwulõ Ækoo Barnaaba kukwiil keye Æk bichooto kut kuchu-unchuun. Nto mii yoo, /këëmwooy kule kuwo :Bãwulõ Ækoo Barnaaba kuboonto keye Æk mbo ng'eetaabiya alak Yëërusãlëëm. /Kikëëmãkyinë bokunyõõryo Ækoo *lëbkëëyik chuut Æk booyik kurubta keye Æk ng'alyoontooni.

³ Yoto, kõõ-ãmiisoot icheek :kaniseet. Nto yu kimii kumurë Fõyiniik Æk Samaaryaa kumwoochi :icheek mbo ng'eetaabiya Æm wõlooto kule kiikõõyënchi :biiko choo mã Yuutayeeek Yëësu. Kiing'erech :lõkõõyëwëchoo mbo ng'eetaabiya miisin.

⁴ Yu kabokuyit mbo :Bãwulõ Yëërusãlëëm, kutorooch icheek :lëbkëëyik, booyik Æk biikaab Kiriistõ chuut alak. Kiiboorchii bichooto kiyëë kiikuyey :Yëyiin kubuntëë icheek.

⁵ Nteenee king'ëetyo *Farisaayeeek alake chëë kikiikuchamta Yëësu Ænkumwooy kule, “Mãchãktõõs */kiimuraatan biiko choo mã Yuutayeeek Ænkumãkyinë mbo kooywey kiruutëkaab *Muusa.”

⁶ Yoto, kukuur keye *lëbkëëyik Ækoo booyik bokoolyeb ng'alyoontoonoo.

⁷ Yu kabokung'alaalee Æm kõõyinto, kung'et :Bëtëro Ænkumwooy kule, “Mbo ng'eetaabiya, Æbërë Ænkët kule kisimkutoola :Yëyiin këny Æm wõlëë õmiitë :akweek, Æ-ãmchi biiko choo mã Yuutayeeek lõkõõyëwëk chëë kãroomëch kukas Ænkõõyënchi.

⁸ Kiiboorunē :Yēyiin nyoo inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēyūwēēkaab biiko kule kichāmē biiko choo mā Yuutayeeek yoo kiikoochinē icheek Tāmirmiryēēt kuu yoo kikōōnēech acheek.

⁹ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, /kiitiliil. Kunyi, -mākēēyēku teer ām wōlēē mii :bichoo.

¹⁰ Kunyoo ii, ām nee yu ōmāchē okwiil Yēyiin ōkoochinē mbo ng'eetaabiya kukalab muchōōkiit nyēē -mākiimuuchē :acheek keekalab, āmēēbērē kiimuuch :mbo kuuko?

¹¹ Mēērook oyey kuu nyooto. /Kikiiraraacheech acheek, yu kāwokunyōōwēēch :Mokoryoontētē Yēēsu kaat, ānkuwuu nyooto ām wōlēē miitē -nkicheek."

¹² Kisiisyo :biiko tukul kule much! Kiyēbchi yit nkinēe Barnaaba ākoo Bāwulō kumii kōōbooru tukuuk chēē /kiilatē chēē kikiikuyey :Yēyiin ām wōlēē mii :Kirikiik kubuntēē icheek.

¹³ Yu keewaany, kumwooy :Yāākōbō kule, "Mbo ng'eetaabiya, oyeb yit baa.

¹⁴ Kāākūrārēwēch :Simōōni wōlēē kichāmtooy :Yēyiin choo mā Yuutayeeek ām taay, kuyēk cheechii.

¹⁵ Mii :ng'aleekaab *wōōrkooyik chēē ityiichē yuutēyū ām yoo /kikeesir kule,

¹⁶ Yoo kāākubēk :ng'aleechu, +māyēwēwu
ānkuchāāyooong'tē subak kōōtaab *Tāwuti nyoo kikiikuluul.

+Maateech subak wōloo kikiikuburyet
kut ākētyi kōōbuur kuu yoo kiwuu,

¹⁷ sukung'eet kucheeng'at :biiko choo kiikung'ēt Mokoryoontētē
āk choo mā Yuutayeeek choo kyaakwey kule kuyēk cheechuu.

Yēyiin-nyēē kiiboor ng'aleechu ānku inee :nyēē makuyey.†

¹⁸ Tookunoot kuu nyooto kung'eetee kēny kule mākulumchi :choo mā Yuutayeeek biikaab Yēyiin.

¹⁹ Kunyoo, kaatiil :anii kule -mookany keeyey kunyikisiyoo choo mā Yuutayeeek yoo mii kuyisoo keey kukwoonii wōlēē mii :Yēyiin.

²⁰ Yoo kātāwuu nyoo, okany kēēsirchi barweet kēēmwoochinē kule kutayee keey kwoomē āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankusaan martaayeeet. Kutayee keey mbo subak kwoomē bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul ankutayee keey kwoomē kiisēēnik.*

²¹ Nteenee yoo mächē :chii kuyēk Yuutāyiin, kōōnkētē kiyēē /kēēmākyinē kule kuyey, kuuyu /kiikeesumanaan kiruutēkaab *Muusa ām kiriing' ake tukul ām bēsyōōsyēk choo kibo taay /ānkutākēēsūmānē mbo lōkōōyūwēchoo ām kooriikaab saayeeet ām bēsyēēt ake tukul nyēbo *Sabaato."

Kisirchi :booyik barwa biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeeek

²² Nto mii yoo, kootiil *lēbkēēyik āk booyik kuboonto keey āk biikaab Kiriistō chuut alak kukwey biiko alak ām biikwaa /sikiiyookto kubeeta keey Bāwulō āk Barnaaba Antyookya. /Kikeekwey Yuuta nyoo /kikeēkuurē ām kaayneet ake kule Barsaaba ākoo Siila. Kitookunootiil -bichoo ām wōlēē mii mbo ng'eetaabiya.

²³ Kibeeta -bichuutēchu barweet nyēē mwooyē kule:

Kiisuboooyok :acheek lēbkēēyik ākoo booyik.

Kēēmāchē kuyityi :lōkōōyūwēchu biiko choo mā Yuutayeeek choo mii Antyookya, Siirya ākoo Kiliikya choo kiikuchamta Yēēsu.

²⁴ Kookeekas kule kookukwa wōloo ōmiitē :biiko alake chēē mānāākēēchāmchi :acheek ankubokooyiimaak mētēwōy ām ng'al chēē kyoomwook :acheek.

²⁵ Kunyoo, kookiisoot :acheek tukul kule keekwey biiko ānkiiyooku kukwa wōloo ōmiitē. Makukwaanta keey Barnaaba ākoo Bāwulō, choo chamanikyoo,

²⁶ choo kookuchamta soboonwēkwaa kubo kaayneetaab Mokoryoontēnyoo, Yēēsu Kiriistō.

²⁷ Kunyi, kākiiyooku Yuuta ākoo Siila kutāsyi nyikiisinto :ng'aleechu sirootiil.

²⁸ Kookootiil :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ankiitiil -nkacheek kule -/makiing'ireenaak kiruut chēē chaang'. Nteenee

²⁹ osaanee keey āmit choo /kākēēsooytoochi āynātōōs ankootayee keey bany bo tyoong'in chēē /kēēkulē, kiisēēn āk martaayeeet. Karaam yoo kooyey kuu nyooto. Chameetaab keey.

³⁰ Kunam :bichoo baanta kurēkto ākoy Antyookya. Kikuur kaniseet tukul ānkōōkoochi barwaanaa.

15:8 Yēyūut. 10:44-45   **15:9** Yēyūut. 10:34-35   **15:10** Mat. 11:28-30; Luuka 11:46; Yēyūut. 15:19; Kala. 5:1   **15:11** Yēyūut. 13:38; Kala. 2:16; 3:10-12; Efēēs. 2:5-8   † **15:17** Āmōōs 9:11-12   **15:19** Kala. 5:3   * **15:20** /Kikēēmākyinē biiko choo mā Yuutayeeek ānkuming'tooy keey Yuutayeeek kule kukir tukuuk ang'wan choo /kēēng'āloolēē ām Laawiik 17:8-14 ākoo 18:6-18.   **15:20** Laawi. 18:6-18; 17:10-15; Yēyūut. 15:29; 21:25; 1Kōōr. 8:1-13; 10:23-33   **15:21** Yēyūut. 13:15; 2Kōōr. 3:14-18   **15:22** Yēyūut. 15:40; 16:19; 17:4, 10, 14-15; 18:5; 1Tēēs. 1:1   **15:24** Kala. 1:7; 5:10   **15:29** Yēyūut. 15:20

³¹ Yu /kakeesuman lōkōōyewēchoo, /kēēng'ērēkyi kuuyu kiikiimē biich.

³² Kiititiirēē :Yuuta ākoo Siila choo ki *wōōrkooyikaab Yëyiin biiko ng'al chēē chaang'.

³³ Yu kākubēēni :bichoo / kikiiyooktooy wōlooto bēsyoōsyēk chēē ng'eri, kung'ēētyo kumachē kooyey wōloo / kikiiyookunēē. Kii-āmiis :mbo ng'eetaabiya kule kubeeta tāloosyēt.†

³⁵ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō ākoo Barnaaba Antyookya, kōōnēētē ānkwoomtooy ng'ālyoontēētaab Yëyiin kuboonto keey āk biiko alak chēē chaang'.

Kikwey :Bāwulō Siila, kuwēēto :Barnaaba Māārko

³⁶ Yu kaakukeeyta :bēsyoōs, kumwoochi :Bāwulō Barnaaba kule, “Murooni, ikany baa, kēēruutoochinootē mbo ng'eetaabiya ām kiriinkōōsyēk tukul choo kiikyaamtaatee ng'ālyoontēētaab Yëyiin. Māchaktōōs kiinkēt wōlēē wuu :soboonwēkwaa.”

³⁷ Kimachē :Barnaaba kule /keebeeta Yoowaana nyoo /kikēēkuurē ām kaayneet ake kule Māārko.

³⁸ Nteenee kiisoot :Bāwulō kule kimayemaat kubeeta Yoowaana, kuuyu kibetyenyee Bamfulyaa koochuchuyee keey yiisyoono.

³⁹ Kichuunchuun :Bāwulō āk Barnaaba nyēē kōrōōm kut kubchey keey. Kiwēēto :Barnaaba Māārko ām mwēēnkēēt kutākyi keey Kubrō.

⁴⁰ Nteenee kikwey :Bāwulō Siila kule kuwēēto keey. Kisaay :mbo ng'eetaabiya kōōbēruur icheck :Yëyiin, nto mii yoo, kuba.

⁴¹ Kiwēēsyoōtootēē :Bāwulō yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya kōōkiimootē kanisoosyek.

16

Kiiyum :Bāwulō Tēmētēēwō

¹ Nto mii yoo, kuyit :Bāwulō ākoo Siila Tēērbē ankukeeyta ākoy Luustra wōlēē kiminyē :chiitaab Kiriistō nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēēwō. Ki lakwataab cheebyoosya nyēē ki Cheebyuutayaa nyēē kikiikōōyēnchi Yēēsu. Nto kwaan ku Kirikiin.

² King'ālōolēē :mbo ng'eetaabiya Tēmētēēwō ām Luustra ākoo Ikonnayaa nyēē karaam.

³ Yooto, kumach :Bāwulō kule kuwēēto keey Tēmētēēwō. Kunyoo, /kikiimuraatan kubo Yuutayeech chēē kiminyē wōlooto, kuuyu kiinkētēē :biiko tukul kule ki Kirikiin :kwaan.

⁴ Kibuntootēē kiriinkōōsyēk kwoomtootē ng'aleek kutēē yooto tukul. Kikiikootiil *lēēkēēyik āk booyik ām Yēērusālēēm kule kooywey :biiko ng'aleechaata.

⁵ Kunyoo, kikiimikiimūtu :kanisoosyek ām kiriinkōōsyēchooto ankookaasee keey Yēēsu miisin. Kitāsyinē keey :laating'waa bēsyoō ake tukul.

⁶ Kiwēēto keey :Bāwulō bichoo āyēēng' kuwēēsyoōtootēē yēēmēētaab Fruukya āk nyēbo Kalatayaa, kuuyu kimānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yëyiin kwaan ng'ālyoontēē ām yēēmēētaab Eesya.

⁷ Yu kabokuyit kiyōōtēētaab Misiiya, kusyeem kule kuba yēēmēētaab Biituunnayaa, nteenee mānāāchāmchi :Tāmirmiryēētaab Yēēsu.

⁸ Yooto, kukeytee Misiiya ānkutākyi keey *kiriinkēētaab Turoowa.

Kinyōōr :Bāwulō ng'oong'uutyēt ām Turoowa

⁹ Yu kayit kwēēmooy, kuchōōnchi :ng'oong'uutyēt Bāwulō. Kikas chiito ake nyēbo Maketoonnayaa kukēēyoo ānkumii kusoomē inee kule, “Bāwulō, ānkiichōō Maketoonnayaa chēēyēētyēēchēēch.”

¹⁰ Yu kēēnkēt :Bāwulō ng'oong'uutyoonoo, keeyeyte keey areet akeenke keebe Maketoonnayaa, kiiwoonkyinē kule kākukuurēēch :Yëyiin bokyoomchi bichoo lōkōōyewēk chēē kāroomēch.

Kiweek :cheebyoosyete ake ām Filiibi nyēē /kikēēkuurēē Liitya

¹¹ Yooto, kēēng'ēētyēē Turoowa ankeebeteē mwēēnkēēt ākoy Samooturake. Nto mii bēsyoō nyēē kirubē keyit Neeyabooli.

¹² Nto yityo kēēng'ēētyēē yooto ankeebeteē kērēēnkōōk ākoy Filiibi. Ki wōō *kiriinkooni ām yēēmēētaab Maketoonnayaa ankikiikunam :kōōrēētaab Rooma ānkubāw. Kikēēbēēni wōlooto.

¹³ Nto mii yēē ki bēsyoōtaab *Sabaato, keechuyte kiriing' saang' ankeebe ākoy yēē kibo āynēēt wōlēē kikeenyoorte yēē kisooyēē :Yuutayeech. Kiibuur ng'wēny ānkēētoowu kēēng'ālōolchi chēēyōōsōōk chēē kikiiruruukyi keey yooto.

15:32 Yëyuut. 11:23, 27 † 15:33 Tinyinē :siruuték alake kērēywoontēētaab 34: Nteenee kiitiil :Siila kule kung'ētunēē wōlooto. 15:37 Yëyuut. 12:12 15:38 Yëyuut. 13:13 15:40 Yëyuut. 15:22; 14:26 16:1 Yëyuut. 14:6; 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; 1Kōōr. 4:17 16:2 Filiib. 2:20, 22 16:4 Yëyuut. 15:20-29 16:5 Yëyuut. 2:41 16:6 Yëyuut. 18:23; 10:19

¹⁴ Kimii :cheebyoosyeet ake yooto nyēē /kikēēkuurēē Liitya nyēē kyooltootē sirooy chēē ki ārronēch chēbo āliisyeēt nyēbo barak miisin. Kichōōnēē :cheebyoosyaanaa kiriinkēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Tyaatiira ānkikutunkynīn Yēyiin. Kiyey :Yēyiin cheebyoosyaanaa kōōyēnchi ng'aleekaab Bāwulō.

¹⁵ Yu /kabokee batisan āk biikyii, kumwoowēēch kule, “Yoo ōchāmē kule āyēnchinē :anii Mokoryoontēēt, okwaa bōōbēēni kōōnyuu.” Yooto, keecham keebe.

Kiiburyoong'to :Bāwulō tāmirmiryēēt kung'etee chēēbto ake

¹⁶ Nto mii bēsyeēt ake, yēē kikēēmiitē kēēbēētii yēē /kikēēsooyēē, kutuuyēēnēēch :chēēbto ake nyēē ki motwooriin ānkiboonto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat nyēē kiyēyē chēēbooto kuyey sookēyēk. Kiyibchinē :chēēbi biikyii choo kiyēchinē yiisyeēt beesaanik chēē chaang' chēē kinyōōrtooy sookēyēēchoo.

¹⁷ Kiinoomootēēch :chēēboo kukuurchinootē barak kule, “Yēchinē :bichu yiisyeēt Yēyiin nyoo mii kibkōōnkōy ānkumii bokōōboorwook wōlēē +/makiiraraaktaak.”

¹⁸ Kimwaayaat kuu nyooto ām bēsyoōsyēk chēē chaang' kut kooyiim Bāwulō :ng'aleekyii. Yooto, kuweech keey :Bāwulō ānkōōburyoong'to tāmirmiryoonoo kule, “Āmwoowuung' ām kaayneetaab Yēēsu *Kiriistō kule ichuwunee chēēbi.” Kuchuwunee :tāmirmiryoonoo chēēboo areet akeenke.

/Kikiiraraach riibiintēēt āk biikaab kanyii

¹⁹ Yu kakas :biiko choo kiyēchinē :chēēboo yiisyeēt kule kākakubot :kēēng'waa nyēē kōnyōōrunēē beesaanik, kunam Bāwulō āk Siila ānkukweryoot ākoy kōōk wōlēē /kibokiikum.

²⁰ /Kikēēmwoochi kōōkwēēt kule, “Yuutayee kule :bichu! Mii kuyibu wōōrōōryēēt kiri-inkēēnyoo.

²¹ Inēētē biikyooy kurub ātēbuutēk chēē mānyoolchēēch acheek biikaab Rooma.”

²² Yu kākēēmwooy kuu nyooto, kōōrōōbēr :biiko chēē kikiiruruukyi keey yooto. Kumwooy :kiirwookichoo kule, “Ōbuutēē sirook ānkōōbir!”

²³ Yu /kākēēbir, /bokeekerta kō. /Kikiikāloonchi riibiintēētaab kōyooto kuriibso nyēē karaam.

²⁴ Kiwēēto :riibiintonoo Bāwulō āk Siila ankuwokukerta kisēēnkēēt nyēē kibo āriit /ankiikiichee kēēēnkōōkwaa musukook /ankeekwiililee musukoochoo nyōōrōōōnik.

²⁵ Nto yu makuyit kwēēmooy kwēēn, kumii :Bāwulō ākoo Siila kusooyē ānkutyēēnchinē Yēyiin kōōkoostoo, kimii :kibratiisyeek chuut alake kuyēbchinē yit.

²⁶ Nto nyēē mā tyaa, kuchō :kibring'ring'nyēēt ankooluchluuch kōōto ng'wēny kut kuyootākiiis :kurkootik tukul kule bōt! Kōōtyookiis :nyōōrōōōnik choo /kikikeeratee chii ake tukul.

²⁷ Yooto, kukās :chiito nyoo kiriibēs. Nto bērē kukas kuyootootiin :kurkootik, kung'us chōōkiinyii kumāchē kule kubusuy keey kubērē tōōs kākumwēy :kibratiisyeek.

²⁸ Nteenee kubōlchi :Bāwulō kule, “So! Imāchē i-āmchi keey nee? Ntēē acheek :chu kēēmiitē :tukul yu.”

²⁹ Kumwooy :riibiintonoo kule, “Ōkwēng'woo, baa, maata!” Kuryaakta ām bōōtoonik ānkuwokōōbutyi kēēēnkōōkaab Bāwulō ākoo Siila.

³⁰ Yooto, koomut :chiichooto mbo Bāwulō kukwa saang' ānkumwoochi kule, “Murēchu, +maayey :anii kule nee /sikiiraraachaa?”

³¹ /Kēēkētyi kule, “Māchāktōōs iyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu. Yoo !keeyey kuu nyooto, +/makiiraraachiing' āk kang'uung' kumukuul.”

³² Yooto, /kyoomchi chiichooto ng'alyoontēētaab Yēyiin āk biikaab kanyii.

³³ Kiwēēto :chiichooto icheek kwēēmowuunooto ākoy kanyii ānkōōnyoochi ng'woowōōk. Yooto /keebatisan chiichoo āk biikaab kanyii tukul.

³⁴ Kikweryoot Bāwulō āk Siila kō ankubay. King'ērēkiis :biikyii kutēē yēē tēē, kuuyu kikiikōōyēnchi :icheek Yēyiin.

³⁵ Yu kayyeech, kōōyookto :kiirwookichoo biiko kuba kaab riibiintonoo. Nto yitē, kumwoochinē kule, “/Kākēēmwooy kule ityaakte bichoo.”

³⁶ Yooto, kumwoochi :riibiintonoo Bāwulō kule, “Kākumwooy :kiirwookichoo kule /kiityaaktaak. Kunyoo, obeete kaalyeet.”

³⁷ Nteenee kumwoochi :Bāwulō bichoo /kikiiyooku kule, “Kōbirēēnēēch :kiirwookichoo wōlēē chaang' :biich āmānyōōr kiy nyēē kikeeleel ānkēyēku sinee :nkacheek biikaab

Rooma. Kokerteech mbo subak kãābēerit. Kunyoo ii, am nee yu mächē :icheek kootyaaktech kibchamumu? -Māwuu nyoo mbo kisich! Bōomwoochi kukwa :icheek nkit bokōō-āmiisootēēch keechuute.”

³⁸ Kibokumwaaaya :bichoo ng'aleechaa. Nto yu kēenkēt :kiirwookichoo kule kibo :Bāwulō ākoo Siila kōōrēetaab Rooma, kunam kuut.

³⁹ Kukwa ānkusoom mbo Bāwulō nyooyetaab kaat. Nto mii yoo, kuyoot ānkōō-āmiisoot kung'ēētyēē kōyooto ankusaaysaay kule kung'ēētyēē :icheek kiriinkoonooto.

⁴⁰ Yu / kãbokēyoot Bāwulō ākoo Siila, kuba ākoy kōōtaab Liitya. Kinyoorta mbo ng'eetaabiya wōlooto. Kiititiir icheek, nto mii yoo, kubēēchi keey.

17

Kumiitē :Bāwulō āk Siila Tēēsālōōnikē

¹ Nto mii yoo kumur :mbo Bāwulō *kiriinkēetaab Āmfibōōli āk nyēbo Aboloonnya nto yityo, kuyit *kiriinkēetaab Tēēsālōōnikē. Kimii wōlooto *:kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeeek.

² Kwoomchi :icheek Yuutayeeek chēē kimii wōlooto ng'ālyoontēetaab Yēyiin kuu wōloo kwōōyēytooy kwaak. Kiirwookyinēē biiko *kōōtaab saayeet am bēsyōōsyēkaab *Sabaato sōmōk, kurubta keey āk siruutēkaab Yēyiin.

³ Kirārchi :Bāwulō biiko ng'aleek kōōboorchinē kule kiyēmāktōōs kunyalil *:Kāārrookintēēt ankung'eeete meet. Kimwooy kule, “Yēesu nyiitēnyi āmiitē ā-āmwook :nyēē Kāārrookiintēēt nyoo kikēēkānyoonu.”

⁴ Kichāmchiin :Yuutayeeek kereeryaanto ng'aleekaab Bāwulō ānkuris icheek. Kiiyēnchi nkicheek :Kirikiik wōlēē wōō Yēyiin ākoo chēēbyōōsōōy chēē chaang' chēē kitookunootiin.

⁵ Nteenee kimēēchi :moo Yuutayeeek alak. Kibokōōruruukootēē biich chēē kāwōōt wōlēē chaang' :biiko ānkutoow wōōrōōryēēt am kiriinkoonooto. Kiba :bichoo areet akeenke ākoy kaab chiito ake nyēē / kikēēkuurēē Chāāsōōn bokucheeng'ee Bāwulō ākoo Siila wōlooto, sukukweryoot ākoy kōōk.

⁶ Nto yu kimānānyōōr, kunam Chāāsōōn āk mbo ng'eetaabiya alak ankoobarbaartaat ākoy taayeetaab kãāntōōyikaab kiriinkoonooto. Kibōloobōl :bichoo kule, “Kookutankwar :bichu kōōrēēt kumukuul neennyi kookukwa ākoy wōli.

⁷ Yu kabokukwa wōli, kutaach :Chāāsōōn am kanyii. Chwēēsē :bichu mākuutēk tukul chēbo *Kayisaar kumwooyē kule mii :bāytooyiintēēt nkinee ake nyēē kālē /kēēkuurē kule Yēesu.”

⁸ Yu kabokukas :biiko ākoo kãāntōōyikaab kiriinkoonoo kuu nyoo, kuchēy :taariiryeeet.

⁹ Nto mii yoo, /kēēmwoochi Chāāsōōn āk alak kule kukwey beesaanik chēē keetyaaktee keey /ankeebakaakta kuba.

Kumiitē :mbo Bāwulō Bereeya

¹⁰ Yu katuuyiit :kōōrēēt, kumwoochi :mbo ng'eetaabiya Bāwulō ākoo Siila kule kuba ākoy Bereeya. Kumii :icheek wōlooto, kōōwut *kōōtaab saayeet nyēbo Yuutayeeek.

¹¹ Ki kārōomēch :atēbuutēkaab Yuutayeeekaab Bereeya kusiiir chēbo choo bo Tēēsālōōnikē. Kiityoookotiin :moonikwaa kumāchē kule kuyēbchi yiit ng'ālyoontēēt. Kiirōōtootēē siruutēk am bēsyō ake tukul kukas kule ki man :kiyēē kimwooyē :Bāwulō.

¹² Kiiyēnchi :Yuutayeeek ku chaang'. Kiiyēnchi :nkicheek Kirikiik chēē kitookunootiin chēē chaang', booyik āk chēēbyōōsōōk.

¹³ Nto yu kēenkēt :Yuutayeeek choo kumiitē Tēēsālōōnikē kule kimii :Bāwulō kwoomtēē ng'ālyoontēēt Bereeya, kuba wōlooto bokōōwuruur biiko.

¹⁴ Yooto, kukweryoot :mbo ng'eetaabiya alake Bāwulō kuwo komosta nyēē kibo tabantaab ararayta. Nteenee kung'ētunēē :Siila ākoo Tēmētēēwō Bereeya.

¹⁵ Kii-āmiisoot Bāwulō ākoy *kiriinkēetaab Aaten. Nto mii yoo, kooyee āk ng'ālyoo nyēē kiyibchi Siila āk Tēmētēēwō kule kimāchāktōōs :icheek kusarta keey areet akeenke bokutuuyo āk Bāwulō.

Kumiitē Aaten

¹⁶ Nto kutākumiitē :Bāwulō kukānyiiyē am Aaten, kung'woonchi yu kawokukas kule kibootootē :biikaab kiriinkoonooto āynātōōs chēē chaang' chēē /kēēkutunkyinē.

¹⁷ Yooto, kōōrwooky :inee Yuutayeeek am *kōōtaab saayeet yēē ki Sabaato kunam wōlēē miitē :Kirikiik chēē kiyywēyē Yēyiin. Kiirwoochē mbo subak bēsyō ake tukul am wōloo chaang' :biiko āk Kirikiik chēē kanyoorta wōlooto.

¹⁸ Kikwiil :biiko alake Bāwulō chēē kimwooyē kule ibēliisīyē :ng'erekweek ām kōōrēēt tukul, ankukwiil mbo :alake chēē kiikoosēē keye kiirnatēēng'waa /ānkimākēwēēchē. Kiteebēē keye :alake kule, “Chokwooltumoonchinē ng'oo :nyi ēē?” Kimwooy :nkicheek alake ām yooto kule, “Nto yu wuu nyēē mächē kule kōōrēēchēchē kule kēēkutunkyi āynāt nyēē mā nyēēnyoo.” Kimwooy :bichooto kuu nyooto, kuuyu kimii :Bāwulō kwoomchinē biiko kurubta keye āk Yēsu āk ng'ēeteetaab meet.

¹⁹ Nto mii yoo, / kēēkwēryoot Bāwulō ākoy yēē kibo lekemeet ake nyēē /kikēēkuurēē Areyyobaako yēē kibo kāābkiirwook. Nto yityo /keeteebēē kule, “Mwoowēēch, baa, inētēē nee :ng'aleechu imwooyē?”

²⁰ Imiitē iyibwēēch ng'al chēē leelach kule keekas. Kunyoo, kēēmächē kiinkēt kule ibooru nee.”

²¹ Kikicham :biikaab Aaten ākoo biiko alak kōōwoonkyinē āsiiswēkwaa kuyēbchinē yiit ng'al chēē leelach.

²² Yooto, kōōyyo :Bāwulō ām kōōkwoonoo bo Areyyobaako ānkumwooy kule, “Lēyyē, biikaab Aaten! Ānkētē sinee kule ām kēēlto ake tukul kyoocham ōsooyē.

²³ Kāānkāābērē āwēēsytōotēē wōlto ake tukul, ānyōōru tukuukwook chēē ōkutunkyinē. ! Kaakas mbo yēēt ake yēē /kikeesir kule: YĒYIIN NYĒĒ -/MĀKIINKĒTĒ. Kunyi, nee :kiyoo kyōōkutunkyinē āmēēbērē kyōōnkētē? Kiyooto nanyuun nyi āmiitē wāā-āmwook.

²⁴ Yēyiin nyoo kiyēyē kōōrēēt āk kiy ake tukul nyoo mii āriit, ku Mokoryoontēetaab barak āk ng'wēny nyēē mēēbērē minyootē koorin chēē tēēkyinootē :biich.

²⁵ Māmāchē kiy ake tukul nyēē imuuchē :biiko kōōkoochi, kuuyu inee :nyēē ikochinē chii ake tukul soboonto ākoo kiy ake tukul.

²⁶ Kiyey :Yēyiin chiito akeenke kurook. Nto mii yoo, chokurōōbunēē keye :biiko mooyēetaab chiichoo sukung'et kuminy kōōrēēt. Kikat mbo subak :Yēyiin bēsyoōsyēk chēē mākuminyēē :bōrōryōōsyēk kōōrēēt āk wōlēē mābokuminyoot.

²⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'et kutorobēnoot :biiko nto anyuun kunyōōr inee, ānkoo sinee mēēbērē kiilōōyiiti keye chii ake tukul ām acheek.

²⁸ Nto kimāmiitē :inee, nto -mākēētinyē soboonto. Kuu yoo kisirē :siriikwook alake kule, 'Kēyēku :nkacheek cheechii.'

²⁹ Kunyoo, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, keekerkeeye āk inee. Māmāchāktōōs kiisōōtē kule kerkeye :Yēyiin āk tukuuk chēē kiyēyiisīyēē :biiko ng'oomnānēēt ankung'ulunee *ta-aabuut, *feeteet nto rwaanteet.

³⁰ Ām taay, kikiimiiny :Yēyiin mēt ām bēērbēeryo nyēē wuu nyoo, nteenee mwoochinē ra chii ake tukul kule mächāktōōs :chii kureeny keye.

³¹ Kiikuchōb :Yēyiin bēsyeēt nyēē ikuumunēē biich ām kēēlto nyēē rootaat kubununēē chii nyēē kiikutool. Kiikōōboorchinēē :Yēyiin biiko tukul ng'ālyoontoonoo, yoo kiing'ēētēē chiichooto meet.”

³² Yu kabokukas :bichoo ng'aleek chēbo ng'ēeteetaab meet, kuroorchī :alake Bāwulō, nto alak kumwooy :choo kule, “Tēēchōō subak tāchēē-ām wēēch ng'aleechaa ēē, wē.”

³³ Yooto, kubakaakta :Bāwulō bichoo.

³⁴ Nteenee kikiilchī :alake Bāwulō ānkōōyēnchi ng'ālyoontēēt. Ām bichooto kiyyēnchinē, kimii :akeenke nyēē /kikēēkuurēē Tyoonisyo nyēē ki akeenke nyēē kibo kōōkwēetaab Areyyobaako ākoo mbo nkinee cheebyoosya nyēē /kikēēkuurēē Tamaari āk nkicheek biiko alak.

18

Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō

¹ Yu kāwokubēk :ng'aleechaa, kung'etee :Bāwulō Aaten ānkuwo ākoy Kōōriintō.

² Kinyoorta wōlooto Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Akiila. Kibo :chiichi kōōrēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Bōōntō. Kitākuchōōnēē :chiichooto kōōrēēetaab Itaalya kuboontoonu keye cheebyoosyeenyi nyēē /kikēēkuurēē Brisiila. King'ēētyēē :bichoo Itaalya, kuuyu kimwooy :Kilaawutiyo nyēē ki bāytooyiintēetaab wōlooto kule kung'ēētyēē :Yuutayee kule Rooma.

³ Nto kuuyu kiyēytooy :Bāwulō kēryōōsyēk kuyēwunēē mwēēnik, yiisyeēt nyēē kiyēyē :nkicheek chuut, kuwo wokutēbto keye sukuyēyiisīyē :tukul.

⁴ Kiwēētii :Bāwulō wokōōrwoochē āk biiko ām *kōōtaab saayeet bēsyo ake tukul nyēbo *Sabaato. Kisyēēmē :Bāwulō kule nto yis Yuutayee āk Kirikiik.

⁵ Yooto, kuchōṁṁēē :Siila ākoo Tēmētēwō Maketoonnya, kunyōōru Bāwulō kōōkiilchinē keey amtaayeetaab ng'ālyoontēēt kumwoochinē Yuutayeek kule Yēesu ku *Kāārārookiintēēt nyoo /kikēēkānyoону.

⁶ Nteenee kikwiil :Yuutayeet Bāwulō ānkuchubsēt. Nto mii yoo, kōōrēēk :Bāwulō kābutiinyii ānkubirto kulēlēkyi keey :tēēt bichooto kukatay ng'aleekwaa, ānkumwoochi kule, “Kwaamaak :korotiikwook nkityō. Abēērē keey :anii. Kunyi, kung'etee raat ānkuwo taay, +māāwēētii wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.”

⁷ Yooto, kung'etee :Bāwulō kōyoo bo saayeet ānkuwo kayta ake nyēē kilēēkitēē yooto nyēbo chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tiitō Yuustō nyēē kikutunkiyinē Yēyiin.

⁸ Kimii :chiito ake nyēē kiyyoonkyinē kōyooto bo saayeet nyēē /kikēēkuurēē Kiriisbō. Yooto kuchamta :chiichoo āk biikaab kanyii Yēesu. Kiiyēnchi mbo nkicheek :biiko alake chēē kibo Kōōriintō Mokoryoontēēt /ankeebatisan.

⁹ Nto mii kwēemowuut ake, kukuurchi :Yēyiin Bāwulō ām ng'oong'uutyēēt kule, “Bāwulō, -mēemuy. Itas taay i-amte lōkōōyiwēk,

¹⁰ kuuyu kēēboontēē keey :tukwaa nyēē mākyo kuyeyeeniing' :chii kiy. Āboontēē biikyuu chēē chaang' ām kiriinkooni.”

¹¹ Kunyoo, kiibuur :Bāwulō wōlooto ām kēnyii akeenke āk ārook lo kōōnēētēē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹² Yu kitākōōyoonkyinē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāliiyō yēēmēētaab Akaaya, kōōyoomo keey :Yuutayeek ānkubooryēē Bāwulō ānkukweryoot ākyo kōōk.

¹³ Yu /kakiiyiitita, kumwooy :bichooto kule, “Mii :chiichi kuwēēchēē biiko kule kukutunkiyi Yēyiin ām kēēlto nyēē mānāmē keey āk wōlēē mwooytooy :kiruutēkyoo.”

¹⁴ Nto baanta nyooto māchē kutwēk :Bāwulō, kumwoochi :Kāliiyō Yuutayeek kule, “Nto kōōng'unyng'uunkiyinē :akweek ng'ālyoo nyēē miyaat nto nyēbo ng'ōōki nyēē /kakeeyey, nto kāāyēbchinē yiit.

¹⁵ Kukwaaneenaak wōlēē +moosatite, kuuyu rubtooy keey :riirikwook āk ng'al, kooyōōk āk kiruutēkwook. Māmii :kiyēē ātiilē :anii kurubta keey āk ng'al chēē wuu choo.”

¹⁶ Kunyoo, kukwet bichooto kuba saang'.

¹⁷ Yooto, kuwēēkyi keey :bichooto Sōōstēēn chiichoo kiyyoonkyinē *kōōtaab saayeet. / Kēēbir kukāsē :biiko ām kōōk, nteenee manaakas :Kāliiyō yēēt kiy.

Kiiyey :Bāwulō Antyoorkya

¹⁸ Kibēēni :Bāwulō Kōōriintō bēsyōōs chēē mā tyaa. Nto mii yoo, kubakaakta mbo ng'eetaabiya kumāchē kule kuwēētēē mwēēnkēēt kutākyi keey Siiryā. Kiboonto keey Brisila ākoo Akiila. Nto kumii yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Keenkereeya kutākukānyē kuwo, /kēērwookyi buutēēk kuuyu kikiikoowaal keey kōōtāboonchi keey Yēyiin.

¹⁹ Yu /kaakeerwaach, kunam baanta. Nto yu kabokuyit wōlēē /kikēēkuurēē Ēfēēsō, kubakaakta :Bāwulō Brisila ākoo Akiila. Kiwo ku inee keey ānkōōwut *kōōtaab saayeet ānkutoow kōōrwooch āk Yuutayeek.

²⁰ Kisaaysaay :bichooto Bāwulō kule tākōōbuurto keey tukul, nteenee kitāyisi.

²¹ Nto yu kimii kung'ēētēē yooto kumāchē kuwēēchi keey, kukuurtoochi kule, “Yoo kacham :Yēyiin, +māāyēwuu.” Yooto, kung'etee Ēfēēsō.

²² Yu kāwokuyit :Bāwulō Kayisareeya, kutas taay āk baannyii wokoosubaay kaniseetaab Yēērusālēm. Yu kābēk :bēsyōōs chēē ng'ēri, kurēkto Antyoorkya.

²³ Kibēēni nkinee wōlooto bēsyōōsyēk chēē mā tyaa. Nto yityo, kuwēēsytōotēē komoswook chēē chaang' chēbo yēēmēētaab Kalatyaā āk nyēbo Fruukya kōōtitirootēē biikaab Kiriistō kutēē yooto tukul.

Kitoow :Ābōōlō yiisyēenyii

²⁴ Kimii :Yuutāyiintēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ābōōlō nyēē kibo *kiriinkēētaab Aleksaantryā. Ki chii nyēē ki kibsumannyaā ānkiboonto kiirnatēēt nyēē wōō miisin ām komostaab siruutēkaab Yēyiin. Kiwo :chiichoo Ēfēēsō.

²⁵ /Kikiikiineet kunam kēēltaab Mokoryoontēēt ānking'ālōolēē Yēesu ām mooyēēt akeenke, kōōnēētēē ām kēēlto nyēē karaam kurubta keey āk Yēesu, nteenee, kiinkētēē baateey kurubta keey āk bātisāniisyēētaab Yoowaana.

²⁶ Kitoow :chiichooto kung'alaal nyēbo nyikanat ām *kōōtaab saayeet. Yu kāwokuyēbchi yiit :Brisila āk Akiila ng'aleekaab Ābōōlō, kukuur kuwo kōōng'waa ānkubokurāchi ām kēēlto nyēē yemaat kurubta keey āk kēēltaab Yeyiin.

²⁷ Yu kimächë :Äbōōlō kuwo Akaaya, kōōkimkiim inee :mbo ng'eetaabiya / ānkēēsirchi biikaab Kiriistō chēē kimii yēmēētaab Akaaya kule kutaach inee. Nto kuyitē, kuyētyēēchi :Yēyiin kōōtitiir biiko choo kikiikōōyēnchi Yēēsu kubununēē chamateetaab Yēyiin.

²⁸ Wuu nyooto, kuuyu kiihēl :inee kwiilateetaab Yuutayeeek ām nkuruuk tukul kukāsē :biiko. Kōōboorunēē siruutëk kule *Kāārārookiintēēt :Yēēsu.

19

Kumiitē :Bāwulō Ēfēēsō

¹ Nto yu kitākumiitē :Äbōōlō Kōōriintō, kunam :Bāwulō baanta kumur kēēltaab rōōrōōk ākoy Ēfēēsō. Kiwokunyoorta wōlooto rubiik alak.

² Yooto, kuteebee :inee bichooto kule, “Ara kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin, yu kābōōyēnchi, nto nee?” /Kēēkētyi Bāwulō kule, “Acha, ntēē manaakeekas mbo kule ākoo mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.”

³ Kuteebee subak :Bāwulō icheek kule, “Nto ii, bātisāniisyēēt nyēē wuu nee nyēē kyōōnyōōru akweek?” /Kēēkētyi kule, “Kikēēnyōōru nyoo kibo Yoowaana.”

⁴ Yooto, kumwoochi :Bāwulō kule, “Kibo :bātisāniisyēētaab Yoowaana kule kuweek :biiko. Kimwoochinē :Yoowaana biiko kule kōōyēnchi chiito nyēē kimākuchō ām lētuunyii. Nto chiichooto ku Yēēsu.”

⁵ Yu kakas :bichoo kuu nyooto, /keebatisan bakeenke ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu.

⁶ Yu kātinyēē :Bāwulō bichooto āwunnyēk, kōōsuuchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Yooto, kung'alaal :alake kuutuweek chēē kimēēnkētē ankwaamta :alake kiyēē kiiboorchii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām kuutiit nyēē kiinkētē.

⁷ Kimächë kuyitē :laaitaab bichooto tukul taman āk āyēēng'.

⁸ Kiiwutē :Bāwulō *kōōtaab saayeeet ānkwoomtooy lōkōōyēwēk ām nyikanateet. Kyaamta lōkōōyēwēchoo ārook sōmōk kōōrwoochē āk biiko kumächë kule nto yis kurubta keye āk wōlēē wuu :bāytooyiisyēētaab Yēyiin.

⁹ Nteenee kiiyaam :biiko alake mētēwōy. Kimwooy mbo ām taayeetaab biiko ng'al chēbo rōkōs kurubta keye āk 'kēēltaab Yēēsu.' Kunyoo, kubakaakta :Bāwulō bichoo ānkuwēēto keye biiko choo kikiikuchamta Yēēsu. Kiirwookynēē kaniseetaab bēsyo ake tukul kōōtaab kāānēētiisyēēt nyēē kiiyoonyēnchē :chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Turaano.

¹⁰ Kitas taay :inee kuu nyooto kēnyisyēk āyēēng' kut koomuuch kukas :biiko tukul chēē kiminyē yēmēētaab Eesya ng'ālyoontēētaab Yēyiin, kunam wōlēē mii :Yuutayeeek ākoo Kirikiik.

¹¹ Kiyey :Yēyiin tukuuk chēē /kiilātē kubuntēē Bāwulō.

¹² /Kyāānkēēyib mbo ankoosyēk āk sirook chēē kikiikutiiny :Bāwulō kuba wōlēē mii :biiko chēē kimnyoontōōs kusobtōōs ānkuchuwunēē :tāmirmirook chēē miyootēch.

¹³ Kimii :Yuutayeeek alake chēē kibērē nto ibēbēto tāmirmirook chēē miyootēch kung'ēētyēē biiko. Kisyēēmē kule nto yēyiisyēē kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu ām choo kikiikunam :tāmirmirook chēē miyootēch. Kiimuuchē kumwooy kule, “Āmwoowook ām kaayneetaab Yēēsu nyoo āmtootē :Bāwulō kule ochuwu!”

¹⁴ Biiko alak ām chooto ku wēērin tisab chēbo boontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Sikeefa nyēē ki kibkōōs nyēē wōō. Yu kāmwoochi :bichooto *tāmirmiryēēt nyēē miyaat kuu nyooto,

¹⁵ kukētyi :tāmirmiryoonoo kule, “Ānkēt :anii Yēēsu ānkāānkētē ng'ālyoo kurubta keye āk Bāwulō, nto akweek ku ng'oo?”

¹⁶ Kutēryēkyi :chiichoo kiboonto tāmirmiryoonoo miyaat bichoo ankooluukset nyēē -/ mākyoonyoo kut kunyulee ng'wēny. Kiryaakta :bichooto kuba saang' kōōbēēnootē /ankaa-keesaksakanee sirook kule tōng'!

¹⁷ Yu kābokuyityi :ng'aleechaa Yuutayeeek ākoo Kirikiik chēē kiminyē Ēfēēsō, kumuuyoo :tukul. /Kikiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsu miisin.

¹⁸ Kikwa :biiko chēē chaang' choo kikiikuchamta Yēēsu ānkumwooy choolwookātēēng'waa.

¹⁹ Kukwa mbo :nkicheek alake chēē kiyēyootē mosoonkoyeenik ankubokubeel kitaabun-ekwaa kukāsē :biiko. Nto bērē kōōyit :bichooto tukuuk chēē kyooroon, kiyitē beesaan chēē mātēē chu.

²⁰ Ām kēēliitēnyī kuchamta :biiko chēē chaang' Yēēsu. Kiyesta :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkunyōōr nkuruuk.

²¹ Yu kääkuyëyākisi :ng'aleechu tukul, koosoot :Bāwulō kule kuwo Yēerusālēēm kumächē kule kubuntē Maketoonnya āk Akaaya. Kimwooy kule, “Yoo kääbuur wōlooto, +māāruutoochi Rooma nkinee.”

²² Yooto, kōōyookto Tēmētēēwō ākoo Eraasto chēē kiyēyēēchinootē kuba Maketoonnya, nteenee king'etunēē :inee yēmēētaab Eesya bēsyoōsyēk chēē ng'eri.

²³ Kitoow keey :wōōrōōryēēt ām Eesya nyēē mā mining' kurubta keey āk kēēltaab Yēesu.

²⁴ Kimii :kiitoong'iintētēēt ake nyēbo karin nyēē /kikēēkuurēē Tēmētēēryō. Kiitoonyē :chiichi kiy nyēē kiikerkeeyee kōōtaab *Artēmiis nyēē āynāt koorko kung'ulunēē *feeteet. Kiboor :biiko miisin chēē kiyēyē yiisyoono.

²⁵ Yooto, kukuur :Tēmētēēryō bichooto āk alak chēē kiyēyē yiisyeēt nyēē wuu nyooto ānkumwoochi tukul kule, “Murēchu, ōnkētē kule kēēboorē :acheek miisin ām yiisyooni.

²⁶ Kookasee mbo koonyekwook āk yiitiik kule kookuweech :chiichi /kēēbērē Bāwulō biiko ku chaang' ām wōli bo Ēfēēsō āk yēmēētaab Eesya kumukuul. Mwōoyē :chiichi kule ng'al chēbo beērēēryō /kēēkutunkynootē tukuuk chēē yēyootē :biich ām āwunnyēkwaa.

²⁷ Mii :miyootyēēt nyēē mākutook āmēēbērē baateey kule +/makeenyiil yiisyoonyoo, nteenee makuchwees :biiko kōōtaab Artēmiis. Inee :nyoo /kēēkutunkyninē ām yēmēētaab Eesya tukul āk kōōrēt kumukuul. Yoo karubta yuutēyu, mākubot :wōōyinto nyoo boonto.”

²⁸ Yu kakas :bichooto ng'aleechaa, kunyēer ānkubōloobōl kule, “Wōō *Artēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō!”

²⁹ Kuchēy :taariiryet ām *kiriinkeēt kumukuul. Kunam :biiko chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Kāyō ākoo ake nyēē /kikēēkuurēē Aristaarko chēē kibo :tukwaay Maketoonnya ānkibootootē keey Bāwulō ām baannyii. /Kikeesar bichooto ākoy yēēt ake yēē /kikēēkāsēē ārēērōōsyēk.

³⁰ Kimach :Bāwulō kule kuwo wōlooto kimii :bichoo, nteenee kuket :rubiik.

³¹ Kiisōōw Bāwulō :chōōrōōnuutēkyii alake chēē ki biich chēē ki wōōyēch ām yēmēēt kule māwo wōlooto.

³² Kichuunchuun :biiko tukul ām yooto. Kimwooyē :alake chu, kumwooyē :alake choo. Kimēēnkētē mbo :biiko chēē chaang' kiyēē kibēēchinē wōlooto.

³³ Yooto, kuwunukto :Yuutayeeek Alekisaanta kuwo taay /ānkēēbōloobōlchi kung'alaal. Kumwechee biiko āwunnyēk kule kusiiyo sukung'eet kumwooy ām taayeetaab biiko ng'ālyoo nyēē tuuchēē ng'aleechaa.

³⁴ Nto yu kābokōōnkēt :biiko kule ākoo ki Yuutāyiin :Alekisaanta, kōōchulyyo ām āsiiswēk āyēēng' kukuurchinē barak kumwooyē kule, “Wōō *Artēmiis nyoo bo biikaab Ēfēēsō.”

³⁵ Yooto, koosiis icheck :chiito nyēē wōō nyēbo kiriinkoonooto, nto mii yoo, kumwoochi kule, “Murēchu bo Ēfēēsō! -/Mākiinkētē ām kōōrēt kumukuul kule *kiriinkēētaab Ēfēēsō nyēē riibē kōōtaab Artēmiis nyoo wōō āk mbo kitōōntōyēēnyii nyoo /kikiirārooku kuchōōnēē barak?

³⁶ Kunyoo, kuuyu -/ mākēētuchē ng'aleechu bo man, kumāchāktōōs ōsiisyē āmōōtēēltēēlēnē.

³⁷ Kōōkwēru bichu kukwa yu, āmēēbērē kang'alaalee Artēmiis nyēē miyaat, nto mēēbērē mbo kābut kōōnyii kучoor kiy.

³⁸ Yoo ākoo boonto :Tēmētēēryō āk biikyii choo yēchinē inee yiisyeēt ng'ālyoo nyēē ng'woonchinē ām wōlēē mii :chii, kuyootootiin :kōōkwōōsyēk ānkumii :booyikaab yēmēēt chēē wōōyēch. Imuuchē :icheek kuyib riirikwaa wōlooto.

³⁹ Nto yēē kātākumii :ng'ālyoo nyēē kātōōmāchē tōōmwōowu, kumāchāktōōs /kiilyeb ām kōōk.

⁴⁰ Kuu wōloo wuu kuu nyiitēnyii, kēēmiitē :acheek yēē mii :chii, kuuyu /kiimuuchē /kēēmwooy kule acheek :chēē kākēēyibu wōōrōōryooni ām ng'aleechu kāyēyākisi. Māmii :wōlēē kēētuktooy keey ām ng'aleechu.”

⁴¹ Yooto, koochecheey bichoo kubēēchi keey.

20

Kiruutoochi :Bāwulō kanisoosyekaab Maketoonnya āk Akaaya

¹ Yu kikiikubēk :taariiryaanaa, kōōyookto :Bāwulō /bokēēkuurchi rubiik. Nto yu kikiikōōkimkiim, kubirchi chameetaab keey ānkuwēēchi keey :inee Maketoonnya.

² Kiwēēsyeetōtēē komosaata kōōkiimootēē biiko ng'aleek chēē chaang'. Nto mii yoo, kuyit yēmēētaab Kiriki.*

³ Kibēēni wōlooto ārook sōmōk.

Kumii kuyēytooy keey kumāchē kuwēētēē mwēēnkēēt ākoy Siirya, kusēw kule kikiikuyey :Yuutayee ruurumuut kule / keebakach inee. Kunyoo, koosoot kule kooyey kumur Maketoonnya.

⁴ Kiwēeto keey chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Sobaatiro araab Biirō nyēbo *kiriinkēetaab Bereeya, Aristaarko āk Sēkuuntō chēē kibo :tukwaay Tēesālōōnikē, Kāyō nyēē kibo Tēerbē, Tēmētēewō, Tukiikō ākoo Turōfiimō chēē kibo :tukwaay yēēmēetaab Eesya.

⁵ Kisimkoonto :bichooto ankubokukanyeech Turoowa.

⁶ Yu kāakubēk :Saakweetaab mukaatiin chēē mākuutunootiin, kēēng'ēētyēē :acheek Filiibi keebeete mwēēnkēēt. Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk muutu, kiyyoomē keey āk biiko chuut ām Turoowa ānkēēbēēni wōlooto bēsyoōsyēk tisab.

Kiineet :Bāwulō kaniseetaab Turoowa

⁷ Ām bēsyoēetaab taayta nyēbo wiikiit, keekwaa :tukul yēēt akeenke sikyoomchiinē āmiik. Kyoomchi :Bāwulō biiko ng'ālyoontēēt ākoy kwēēmooy kwēēn kuuyu kimāchē sukuwo yu kāyēēkunēē.

⁸ Ki chaang' :taariinek chēē kilāytōōs ām koroofa wōli kikēētuyūtōōsii nyēē king'ētū :maat.

⁹ Kimii :āybēēryoontēēt ake nyēē /kikēēkuurēē Ewutukō nyēē kimii kukēēbuur yēē kibo tiriisya. Kinam āybēēryoontoonoo :rwoonik chēē nyikiisēch kumii :Bāwulō kutāsē taay kwoomo lōkōōywēk. Yu kikiikōōnuuch kutukul, kōōsuuwunēē koroofeet nyēē kibo sōmōk ānkukwēr ng'wēny kule mbum. Nto bēēr /bokeenam, kukaakume.

¹⁰ Yooto kurēkto :Bāwulō ankuwokwaamut chiichooto ānkumwoochi biiko kule, “-Mōōmuuyē, nto yu tākusboot.”

¹¹ Kooyey :tukul koroofa. Kubetes :Bāwulō mukaatiit kwoomiis :tukul ankatas taay kung'alal kuyeech. Nto yu kayeech, kuwēēchi keey.

¹² Yooto, /kiimut āybēēryoontoonoo kuwo kaa kukākusob. Kibāybāyitu :bichooto miisin.

Kibirchi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Efēēsō chameetaab keey

¹³ King'artam :Bāwulō kēēlto kutākyi keey kiriinkēetaab Aaso nteenee kikeebeete acheck mwēēnkēēt ākoy wōlooto.

¹⁴ Yu kāwokunyōōrchēēch :Bāwulō Aaso, kēētākyi keey Mituleen nyoo kiikwēēn :bēēko.

¹⁵ Nto mii yu kāyēēkunēē, kēēng'ēētyēē yooto ām mwēēnkēēt ankebe ākoy Kiiyoos. Nto bēsyoēt nyēē kiikēēre, kyaay ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sāāmō. Nto yu kāyēēkunēē, keeyit kiriinkēetaab Milēētō.

¹⁶ Kikiikootiil :Bāwulō kule kukeeyta kumur Efēēsō simēēboot āsiiswēk ām yēēmēetaab Eesya. Kimii kusārtooy keey kumāchē kule yoo keemuuk, kuyit Yēērusālēēm yēē bēsyoēetaab *Bēēntēkōōst.

¹⁷ Kumii :Bāwulō Milēētō, kōōyookto /bokēēkuurchi booyik chēbo kaniseetaab Efēēsō.

¹⁸ Yu kayit :booyichooto, kumwoochi kule, “Ōnkētē wōlēē kyāābuurtooy āk akweek kuchakee kēēboontē keey bēsyoēetaab taayta nyoo kyāāyitunēē yēēmēetaab Eesya.

¹⁹ Kyāāyibē keey ng'wēny ānkāamuytooy āyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ānkāāmāsē lōōkik kutēē yooto tukul ānkumii :Yuutayee kuyēwo ruurumuunēk.

²⁰ Ōnkētē mbo subak kule mēēbērē kyāāyēyē lēt ā-āmwook kiy nyēē mākuuyētyēēchook, ntēē kyāānēētē biiko tukul ām yēēt akeenke nto subak aneetaate ām koorin.

²¹ Kyāāboorchi Yuutayee āk Kirikiik kule māchāktōōs :icheek kuweek ām choolwookātēēng'waa ānkuyēēlchi komostaab Yēyiin ankookaasee keey Mokoryoontēēt Yēēsu.

²² Ām yu raat, kāākukērchoo koong' :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule āwē Yēērusālēēm āmāānkētē kiyēē mawokuyeyakay ām wōlēē āmiitē yoo kaayit.

²³ Ānkētē kityō kule ām kiriing' ake tukul, mwoowoo :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kule kānyoonwoo :rātiisyēēt āk nyālilutēk.

²⁴ Nteenee buch :soboonnyuu yoo kamaawaany labateetaab yiisyēēt nyoo kōōkukōōno :Mokoryoontēēt Yēēsu. Yiisyooni, ku ābooru lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo chamateetaab Yēyiin.

²⁵ Ānkētē mbo raat kule māmi :chii ām akweek choo kookebeetaate :tukul kyoomtootē lōkōōywēk kurubta keey āk bāytooyiisyēetaab Yēyiin, :nyēē mawokukasa subak.

²⁶ Kunyoo, āboorwook raat kule mariirenaa :chii ake tukul yoo kēēboot soboonnyii.

²⁷ Mēēbērē kyāāmuuny mbo bēsyoēt akeenke ā-āmwook tukuuk tukul chēē māchē :Yēyiin kule oye.

²⁸ Ōriib keey ānkōōriib mbo nkicheek biiko choo kiikukwēchook :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule ōriibē. Akweek chēē ō-ākooy biikaab Kiriistō choo kiwālāng'unēē korotiikyii.

²⁹ Ānkētē kule yoo kāāwēēchi keey :anii, makukwa :suuyiik chēē kōrōōmēch miisin chēē makusankatan kēēchiirēk nyēē māsooyēē.

³⁰ Makoobetyeenyee keey :alake wōlēē ōmiitē ānkōōbotboot ng'aleekaab man sukung'eeṭ kōōsōrto biiko kurub icheek.

³¹ Kunyoo, ōriib keey, wē, murēchu. Māchē mbo ōsōōtē kule ām kēnyiisyēk sōmōk choo kookukeeyta, kyāātāsē taay ānētētē chii ake tukul ām akweek bēēt āk kwēēmooy kut kutēwu :lōōkik.

³² Kunyoo, kāātōōrook āwunnyēkaab Yēyiin āk mbo wōlēē mii :ng'alyoontēēt nyēbo chamaatenyii. Mākōōtitiirōok :ng'alyoontoonoo ānkōōbēruurook tukul choo kiikootabaanaak ōyēku cheechii.

³³ Manaamach mbo beesyaa nto sira nyēbo chii ake tukul.

³⁴ Ōnkētē :akweek kubooyiit man kule kyāāyēyēē āwunnyēkyuu kiy ake tukul nyēē kyāāmāchē āk mbo chēē kimāchē :chōōrōōnuutēkyuu.

³⁵ Ām kiy ake tukul nyēē kyāāyēyē, kyāāboorwook kule ām yiisyo nyēē kyāātitiirchēē ām kēēliitēnyi, mākwēēch kēēyētyēēchinē choo kuskusēch kiisōōtē ng'aleekaab Mokoryoontēēt Yēēsu choo kimwooyē kule, 'Ibēruuroot :nyoo ikooytooy kusii nyoo /kiikochinē.' "

³⁶ Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechu, kikutuny āk bichoo tukul ankusaay.

³⁷ Yooto kumoot :icheek Bāwulō ānkuriirtōōs kutēē yooto tukul kubirchinē chameetaab keey.

³⁸ Kiyēē king'woonchi bichooto miisin ku yu kimwooyē :Bāwulō kule mēēbērē tābokukāsē :icheek inee subak. Yooto, kōō-āmiis ākoy yēē kimii :mwēēnkēēt.

21

Kiwo :Bāwulō Yēērusālēēm

¹ Yu kikiikeebchey keey āk bichoo, keebe ankubokeelaany mwēēnkēēt ankeechuul ākoy Kōōs. Nto mii yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Rōōtō. Yu kākēēng'ēētyēē yooto keyyit Bataara.

² Kibokeenyoorte mwēēnkēēt wōlooto nyēē kimii kwooytōōs ākoy Fōyinikē. Keelaany ankeebe.

³ Kikeebe, nto yu kābokēētoobēn Kubrō, kēēmur komostaab cheeronko kēētākyi keey Siirya. Yooto, wokōōyoyonyēē :mwēēnkēēt Tiirō, kuuyu kimāchāktōōs /kiinēm tērēkōōk chēē kimii mwēēnkoonooto.

⁴ Kikēēnyōōru biikaab Kiriistō ām wōlooto ānkiibuurtē keey bēsyoōsyēk tisab. Kimwoochi :bichoo Bāwulō kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule māwo Yēērusālēēm.

⁵ Yu kikiikubēk :bēsyoōsyēkyoo ām wōlooto, kēēng'ēētyē ankeetas taay āk baannyoo. Kitaseech :mbo ng'ēetaabiya tukul kuboonto keey kooruukwaa āk lēēkōōk. Kikeebe ānkubokēēkutunyēē yēbo sakarameteetaab ararayta ankeesaay.

⁶ Yu kāākēēbirchi keey chameetaab keey, kēēsērētyē ankubokeelaany :acheek mwēēnkēētkēnyoo ankooyey :chuut tukul kēēstoonikwaa.

⁷ Kikeetas taay :acheek āk baannyoo, kung'eete Tiirō kut bokeyyit Tolemay. Kikiisubaay mbo ng'ēetaabiya ām wōlooto ānkēēbēēnii bēsyoōtē akeenke.

⁸ Nto yu kāyyēēkunēē, keenam baanta ākoy Kayisareeya. Kitaacheech :āmtooyiintēēt Filibō nyoo ki akeenke ām choo ki tisab choo /kikēēkwēyē ām Yēērusālēēm.

⁹ Kiboonto :chiichoo tibikyii ang'wan chēē kimanaaba koorin. King'aloolē ng'al chēē kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁰ Yu kābokēēbēēnii wōlooto bēsyoōsyēk chēē mā tyaa, kuchōōnēē *:wōōrkooyoontēēt ake Yuuteeya nyēē /kikēēkuurēē Akaabo.

¹¹ Kinam anweetaab suwe nyēbo Bāwulō ankuratee keey bakeenke āwunnyēk āk kērēēnkōōk ānkumwooy kule, "Mwooyē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, 'Makurat :Yuutay-eekaab Yēērusālēēm chiitaab :anwaani ām kēēliitēnyi, nto mii yoo kiyokoochi biiko choo mā Yuutayeeek.' "

¹² Kēēkāsē ng'aleechaa kibo chiichoo, keesaaysaay :acheek Bāwulō kēēboontē keey āk biiko chēē kimii yooto, kule māwo Yēērusālēēm.

¹³ Yooto, kukëtwëech :Bāwulō kule, “Ām nee yu ōriirēēnoo ānkōōyēyē mooyēnyuu kun-waakan? Mēēbērē ayeятаat / keerata baateey, nteenee achamaat mbo kule āmēēchi Yēērusālēēm kubo kaayneetaab Mokoryoontēt Yēēsu.”

¹⁴ Kuuyu kimēētākiumuuchē takeesaaysaay, keemwaay kule, “Kubāw :Yēyiin.”

¹⁵ Keerata keey ankeebe Yēērusālēēm.

¹⁶ Kitaseech :rubiiik alake ām Kayisareeya ānkukwērēech ākoy kaytaab chiito nyēē / kikēēkuurēē Munāāsōon wōlōē kikēēruuyē kwēēmowuunooto. Kibo :chiichi Kubrō ānku inee akeenke ām choo kisimkōōyēnchi Yēēsu.

Kiruutoochi :Bāwulō kāāntōōyikaab kaniseetaab Yēērusālēēm

¹⁷ Nto yu kabokeeyit Yēērusālēēm, kutaacheech :mbo ng'eetaabiya ām ng'erekweek chēē chaang'.

¹⁸ Kikēēruuyē wōlooto, nto yu kāyyēēkunēē, bokeekas Yāākōbō. Kimii :booyik tukul wōlooto.

¹⁹ Yooto koosubaay :Bāwulō booyichoo ānkurārchi ng'ālyoo ake tukul nyēē kiikuyēchi :Yēēsu biiko choo mā Yuutayeeek kubuntēē inee.

²⁰ Yu kakas :bichoo ng'aleechara, kookaasta Yēyiin. Nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Ng'eetaabiya, miitē :Yuutayeeek Yēērusālēēm chēē yitē kisyēēroōk chēē chaang' chēē kiikuchamta Yēēsu nteenee tākuriibē kiruutēkwaa nyēē kōrōōm miisin.

²¹ /Kōōkēēmwoochi kule 'kwēēnētē Yuutayeeek tukul choo kiikuburuch keey āk choo mā Yuutayeeek kule kuweeksee ng'aleekaab *Muusa amemuraatan lēēkōōk amarub atēbuutēkaab Yuutayeeek.

²² Ntēē ākoy kukas :bichoo areet akeenke kule 'kēēchōō. Kunyi keeyey nee?

²³ Kiito nyēē miitē, ku iyey kuu wōlōē +mākēēmwooytoowuung' :acheek. Kēēboontē biiko alak ang'wan chēē kiikōōtāboonchi keey Yēyiin āmārwoochē buutēk.

²⁴ Iwēētē keey bichu ānkiitiliil keey :nkinyiing' nto iwutē *Kōōtaab Yēyiin. Nto yityo, ikweyte kiy ake tukul nyēē rubtooy keey āk ntasimnyanaanaa sukung'eet /kiirēr mētēwookaab bichoo. Mākōōnkētēē :chii ake tukul yooto kule māmii :manta ām tukuuk chēē / kōōkēēmwoochi kurubta keey āk kiyēē iyēyē, nteenee kule imiitē irubē atēbuutēkyoo.

²⁵ Nto kurubta keey āk choo mā Yuutayeeek choo kiikuchamta Yēēsu, kōōkēēsirchi choo barweet kurubta keey āk kiyēē /kookiitiil kule kutayee keey :icheek kwoomē āmit choo / kākēēsooytoochi āynātōōs. Kutayee keey martaayeet, bany chēbo tyoong'in chēē /kakeekul āk kiisēēn.”

/Kikeenam Bāwulō

²⁶ Yu kāyyēēkunēē, kuwēēto keey :Bāwulō bichoo, nto yu kābokōōtiliil keey, kuba *Kōōtaab Yēyiin. Kiiboor bēsyyēt nyēē bekunēē :bēsyoōsyēk tisabu choo /kiitiliilēē keey āk yēē / kēēbēēlchinēē chii ake tukul kōrōsēēk.

²⁷ Yu kikiikuriik kubēk :bēsyoōsyēchoo tisabu, kukas :Yuutayeeek alake chēē kibo yēēmēētaab Eesya kumii :Bāwulō Kōōtaab Yēyiin. Kiiwuruur :Yuutayeechara biiko kunam Bāwulō

²⁸ ānkubōloobōl kule, “Biikyo bo Isrāyēēl, ānkōōyēētyēēchēēch! Inēētōotē :chiichiitēny biiko tukul ām wōlto ake tukul kung'āloolootēē biikyo nyēē miyaat, atēbuutēkyoo āk mbo Kōōyitēny. Mā chooto baateey, kāākukwēr mbo subak Kirikiik kukwa biiwuutaab Kōōtaab Yēyiin, kōōntosuur mbo yuutēyū churtaat.”

²⁹ (Kikisimkukas :icheek chiichoo kibo kōōrēētaab Ēfēēsō nyoo /kikēēkuurēē Turōfiimō kuboontōotē keey Bāwulō ām kiriing'. Kibērē :icheek tōōs kikiikukwēryoot :Bāwulō chiichoo kuuwo Kōōtaab Yēyiin.)

³⁰ Kuchyēē :taariiryeet ām *kiriinkēēt kumukuul, kulābatunēē :biiko komoswookik tukul chēbo kiriinkoonoo /ānkēēnāmē Bāwulō /ānkiichuutootē kung'eete Kōōyoto bo Yēyiin /ānkēēkērē ōrootunwēkaab biiwuut areet akeenke.

³¹ Kumii :bichoo kusyēēmē kule kubakach Bāwulō, kuyityinē :ng'aleechara nyēē wōō nyēbo lukēētaab Rooma kule kimā mining' :wōōrōoryēt *kiriinkēētaab Yēērusālēēm tukul.

³² Yooto kuwēētooy :kāāntōōyiintonoo bo lukēēt areet akeenke biiko alak chēbo lukēēt chēē wōōyēch āk chēē minkēēch ākoy wōlooto kimii :wōōrōoryēt. Nto kukāsē :bichoo kiyēyē wōōrōoryēt chii choo bo lukēēt āk biikyii, mānātākubirsēt Bāwulō.

³³ Kinam :kāāntōōyiintonoo kibo lukēēt Bāwulō ankumwaayta /keeratee nyōrōōrōōnik āyēēng'. Nto mii yoo, kuteebēē biiko kule, “Ng'oo :chiichi nto subak kayey nee?”

³⁴ Kiwiirunaat :bichoo ng'al. Kimwooyê :chuut chu, kumwooyê :alake alak. Kunyi, ma-neemuuch :kääyooong'iintonoo kunyōōr ng'alyoontēetaab manta. Kuuyu kibōltōōs :bichoo miisin, kumwooy :chiichoo bo lukēēt kule /kēēkweryoot Bāwulō kuwo kiyēnkuutaab lukēētaab booryēt.

³⁵ Yu makuyit :Bāwulō yēē /kikēēloong'tēē, kukōrōmiit :wōōrōōryēēt miisin kut kukalabaat :biikaab lukēēt.

³⁶ Kibōlootē :biiko choo kirubootē Bāwulō kumwooyootē kule, "Owaaang'te chiichi!"

King'āloolchi :Bāwulō biiko

³⁷ Yu kikiikuriik kooyiita :bichoo kibo lukēēt Bāwulō kiyēnkuung'waa, kumwoochi :Bāwulō kääntōōyiintonoo bo lukēēt kule, "Ara imuuchāktōōs āmwoowuung' ng'alyoo?" Kuteebē :chiichooto kule, "Ing'āloolē kuutiitaab Kirikiik?"

³⁸ Ibooyē :inyiing' oob Miisir ānku inyiing' :nyoo kiwēēkyēēch keey intōōchi kāwōōtik kisyēērōōk ang'wan kuba suurkwēēn ām bēsyoōsyēk chēē ng'eri choo kookukweeyta?"

³⁹ Kukētyi :Bāwulō kule, "Āyēku anii Yuutāyiin nyēbo Taarso ām Kiliikya, chiitaab :kōōrēēt nyēē mābo kiriing' nyēē mātookunoot. Lēyyē, kany baa, āng'āloolchi biiko."

⁴⁰ Yu /kākēēchāmchi, kōōyooonyēē barak yēē /kikēēloong'tēē ankumwechee biiko āwunnyēk kusisiyo. Yu kākākusisiyo :bichoo, kumwoochi :Bāwulō Yuutayeeek ām kuutiing'waa kule,

22

¹ "Mbo ng'eetaabiya, okas kiyēē āmwooyē nyēē āyēētē keey."

² Yu kakas :bichoo kung'āloolchinē icheek :Bāwulō ām kuutiitaab Iburaneek, kusisiyo. Yooto kumwooy :Bāwulō kule,

³ "Anii Yuutāyiin. /Kikēēsikyoo Taarso ām Kiliikya, nteenee kyāānrēēē kiriinkooni bo Yēērusālēēm. Kiineetaa :Kāmālyēēl ātēēbuutēkaab mbo kuuko, ānkyāākiilchi ng'alyoontēetaab Yēyiin kuu wōloo ōwuuyē :akweek bēsyoōsyēchu.

⁴ Kyāāwusē biiko chēē kirubē kēēltaab Yēēsu kut āmāchē ābākāchē. Kyāānāmootē murēnik āk kooruuk ānkāārātē ākērtooy kō.

⁵ Imuuchē mbo kōōboorwook *kibkōrōs nyēē wōō āk booyikaab kōōk tukul kule man ng'aleechu āmwoowook. Kikōōno mbo :kääntōōyichoo bārōōnōōk āyibchi mbo ng'eetaabkaamet ām Tamaasko. Kunyoo, kyāāwē wōlooto āmāchē anam biiko sāākweryoonu kukwa Yēērusālēēm /bokiing'woonchi.

⁶ Yu kikiikuriik kuyit :asiista lo nyēbo bēēt, kukariik ayit Tamaasko, kuchō :lēbkēēyyēetaab Yēyiin ām barak ankoolaambuuchaa.

⁷ Āryookyi keey ng'wēny. Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurwoo kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee?'

⁸ Ākētyi kule, 'Inyiing' ng'oo ōō, mokoryoontēēt?' Kukētwoo kule, 'Anii Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt, nyooto imiitē ibārē.'

⁹ Kikas :chōōrōōnutēkyuu chēē kikēēboontootē keey lēbkēēyyēēt, āmēēbērē kiinkētē kiyēē /kikēēmii /kēēmwoowoo.

¹⁰ Yooto, ateeb kule, 'Ara ayey nee ōō, mokoryoontēēt?' Kuwālwoo kule, 'Ng'eet ānkiwē ākoy Tamaasko. +/Mākiibooruung' ām wōlooto kiyēē +meeyey.'

¹¹ Kinama :chōōrōōnutēchooto āwut ānkōōrēētotoo ākoy Tamaasko, kuuyu kikiikutoora :lēbkēēyyoonoo koonyek akor.

¹² Yooto, kuchō :chiito ake ām wōlooto nyēē /kēēkuurēē Anannya chokukasa. Kirubē :chiichooto mākuutēkaab Yēyiin miisin ānkikoonyitē inee :Yuutayeeek tukul chēē kimiitē wōlooto.

¹³ Kuchō :chiichoo ānkuchokōōyooonyēēnoo komos ānkumwoowoo kule, 'Ng'eetaabiya Sāwulō, ikaste!' Akaste yooto bakeenke ankaakas inee.

¹⁴ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichooto kule, 'Kookukweying' :Yēyiintēetaab mbo kuuko kule 'inkēt kiyēē māchē :Yēyiin kuyey 'ankiikas Nyoo Karaam Kuchurta 'ankiikas mbo ng'aleek chēē kwoonēē kuutiinyi.

¹⁵ Inyiing' :nyēē +māwēēmwoochi biiko tukul kiyēē !keekasee koonyekuuk āk yiitiikuuk.

¹⁶ Kunyoo ii, tēēkānyē nee? Ng'eet / keebatisaniing' ibuuktē ng'ōōkiswookikuuk ām kaayneenyii.'

¹⁷ Yu kawaayey Yēērusālēēm, nto āmiitē āsooyē ām *Kōōtaab Yēyiin, kuchō :ng'oong'uutyēēt mētinyuu.

¹⁸ Kyaakas Mokoryoontēēt kung'āloolwoo. Kimwoowoo kule, 'Ng'eetee Yēērusālēēm areet akeenke, kuuyu mēēbērē makucham :bichu kiyēē imwooyē kurubta keey āk anii.'

21:36 Luuka 23:18; Yoowa. 19:15; Yëyüüt. 22:22 21:38 Yëyüüt. 5:36-37 22:3 Yëyüüt. 21:39; 5:34; Filib. 3:4-6 22:5

Yëyüüt. 8:3 22:7 Yëyüüt. 9:3 22:14 Yëyüüt. 3:14 22:16 Yëyüüt. 9:1-22; 26:12-18 22:16 Yëyüüt. 2:21 22:17

Yëyüüt. 9:26

¹⁹ Yooto, ākētyi kule, ‘Mokoryoontēēt, ntēē inkētē :bichuutēchu kule kyāāwēētootē :anii kung’ēettee *kōōtaab saayeet ake ākoy ake ābirootē biiko choo kiyyēnuung’ ānkāārātē alak ākērtooy kō.

²⁰ Nto mbo bēsyoonoo /kikēēbākāchē Steefaan sāāyooonyēē :anii yooto āriibē sirookaab biiko choo kimii kurumiisyē ārōōbē ichēek kule kikaraam :kiyēē kimii kuyēyē.’

²¹ Yooto, kumwoowo :Mokoryoontēēt kule, ‘+Māāyooktiing’ lōōyin wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.’ ”

Kiiboor :Bāwulō kule kibo kōōrēētaab Rooma

²² Kiyēbchi yiit :biiko Bāwulō, nto yu kāmwooy ng’aleechu, kubōloobōl :biikēy kumwooyē kule, “Obakach chiichi, māyemaktōōs /takeekāsē.”

²³ Kumiitē :bichoo tākubōltōōs ānkumētooy sirookwaa chēē kiiliiktēē keyy ānkuwūrē tēērtit,

²⁴ kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukeēt / kēēkweryoot Bāwulō kuwo kiyenkuutaab bichoo bo lukeēt. Kimwooy mbo subak kule /bokeebas /ānkiikum sukung’ēet /kiinkēt kule kiy nee nyēē kibōlchinē :biiko kurubta keyy āk inee.

²⁵ Yu kumiitē kiikumkuunkēnē kule /sikeebas, kumwoochi :Bāwulō kāāyooong’iintēēt ake nyēbo lukeēt nyēē kimii kēeyo yooto kule, “So, bo man ām wōlēē ōmiitē :akweek /keebas chii nyēbo kōōrēētaab Rooma ānku nyēē /mānāākiinkēt mbo kule boonto lēēlis nto buryo?”

²⁶ Kukāsē :chiichoo kibo lukeēt kuu nyooto, wokumwoochinē nyēē wōō nyēbo lukeēt kule, “Imiitē wēyēyē nee? Nto yu ākoo bo :chiichi kōōrēētaab Rooma!”

²⁷ Yooto, kuwo :kāāntōōyiintoonoo bo lukeēt wōloo kimii :Bāwulō. Nto yitē, kuteebē kule, “Mwoowu, baa, kalē ibooyē kōōrēētaab Rooma?” Kulē :Bāwulō, “Ēē, ābooyē wōlooto.”

²⁸ Kumwooy :kāāntōōyiintoonoo kibo lukeēt kule, “Ntēē kyaakweyte :anii beesaan chēē chaang’ sāāyēku chiitaab Rooma.” Kumwooy :Bāwulō kule, “/Kikēēsichoo āyēku chiitaab Rooma.”

²⁹ Kiichuchuy keyy areet akeenke :chēē kimāchē kule kōōkuum Bāwulō. Yooto, kunam kuut kāāntōōyiintoonoo, yu kēēnkēt kule ākoo kikiikuratee chii nyēbo kōōrēētaab Rooma nyōrōōrōōnik.

Kumii :Bāwulō taayeetaab kōōkwēētaab Yuutayeek

³⁰ Nto yu kāyyēkunēē, kimāchē :kāāntōōyiintoonoo bo lukeēt kōōnkēt kiyēē kiitēēchinē :Yuutayeek kurubta keyy āk Bāwulō. Yooto, kootyaakta Bāwulō ānkumwoochi kōōkwēētaab Yuutayeek kōōruruuch keyy kumiitē :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Nto tēē yoo, /kēēkweryoon Bāwulō kuchō taayeetaab kōōkwoonoo.

23

¹ Yooto, kōōrōōtoot :Bāwulō booyichooto ānkumwoochi kule, “Mbo ng’ēetaabiya, ānkētē kule kyaayey :anii ākoy kura yiisyēnyuu kuyitita kuu wōlēē maktōoy :Yēyiin.”

² Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kumwoochi :Anannya nyoo *kibkōrōs nyēē wōō, biiko chēē kilēēkitēē Bāwulō kule, “Orabaach kuutiit.”

³ Yooto, kumwoochi :nkinee Bāwulō kule, “Makoorabaachiing’ :Yēyiin inyiying’ nyoo iyibē keyy kule itiliil ām wōlēēb saang’. Itiilchoo ng’al kurubta keyy āk wōlēē wuu :kiruutēkaab Yēyiin ānkiimiitē i-ryēē kiruutēchoo yoo imwooyē kule /kiirabaachaa.”

⁴ Kumwoochi :biiko chēē kimii yooto Bāwulō kule, “-Mēētinyē koonyit? Kaaming’ :nee yu kēēntosuur kibkōrōs nyēē wōō bo Yēyiin?”

⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, “Mbo ng’ēetaabiya, -māānkētē mbo kule ākoo kā kibkōrōs nyēē wōō kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, ‘-Meeng’alaal ng’ālyoo nyēē miyaat ām wōlēē mii :bāytooyikaab biikwook.’†”

⁶ Kiinkētē :Bāwulō kule kiiliinyootiin :bichoo. Ki *Satukaayeeek :alake, nto alak ku *Farisaayeeek. Yooto, kukuur ām kōōk kule, “Mbo ng’ēetaabiya, anii Fārisooyiin ānkāāsālu Farisaayeeek. Āmiitē raat yu /kiikumwooo, kuuyu ātinyē mooyēēt kule ng’ēetyēē :biiko meet choo kiikubēk.”

⁷ Yu kāmwooy :Bāwulō kuu nyooto, kuchuunchuun :Farisaayeechaa āk *Satukaayeeek. Yooto mbo subak kubuntēē keyy :kōōkwēēt.

⁸ Mwooyē *Satukaayeeek kule māng’ēētēē :chii meet, māmii :malayikaan āk tāmirmiroy. Nteenee iyēnchinē :Farisaayeeek ng’aleechaa tukul.

⁹ Kichēy :taariiryeeet nyēē wōō kut kung’ēetyo :kāānēētikaab kiruutēk alake chēē ki Farisaayeeek ānkumwooy kule, “Nto yu ākoo māboonto :chiichi lēēlis. Inkētē :ng’oo, nto nyuun kāng’āloolchi inee :tāmirmiryēēt nto ku *malayikeet.”

¹⁰ Kikōrōmiit :wōrōōryēēt kut koosoot :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule imuuchē :bichoo kusanatan Bāwulō kule tōng'! Yooto kōōyookto biikyii alak chēbo lukēēt kurekto bokōōsōrunēē Bāwulō kwēēnuutaab bichoo ānkukwēryoot kuwo kiyēnkuung'waa.

¹¹ Nto mii kwēēmooy, kōōnookyi :Mokoryoontēēt Bāwulō ānkulēēnchi, “Bāwulō, -mēēmu, ikiil. Kuu yoo 'kwēē-āmchi biiko ām Yēērusālēm kurubta keyy āk anii, +maweyey kuu nyooto ām Rooma.”

/Kikeeyey ruurumuut kule /keebakach Bāwulō

¹² Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kōōruruuch keyy :Yuutayeeek ankuyey ruurumuut. Kyaam muumeek kule mākooy kwaam nto kuyye kiy kut kukas kurook kule kaakume :Bāwulō.

¹³ Kikēēytēē :bichoo kiyēyē ruurumuunoo artam.

¹⁴ Kiba ākoy wōlēē kīmii :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyikaab kōōk ānkubokumwooy kule, “Kaakyaam :acheek muumeek nyēē -mākiyēyē lēt kule -mākyoomē āmnyoo ake tukul nto keeyyey kiy ake tukul ākoy kut keekas kule kaakeebakach Bāwulō.

¹⁵ Koong'eet :akweek āk booyikaab kōōk ōyookyi nyēē wōō nyēbo lukēēt kuutiit kule / kēēkweryoon chiichi kuchō taayeeng'woong' ōmāchē kule tōōnyōōru ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keyy āk chiichi. Kēēchōbootiin :acheek keebakach chiichi kumanaayit yuutēyu!”

¹⁶ Nteenee yu kawokukas :wēritaab chēēbto nyēbo Bāwulō ruurumuunoo, kuwo ākoy kiyēnkuutaab lukēētaab booryēēt ānkuwokuchiilchi Bāwulō ng'aleechaa.

¹⁷ Kukuur :Bāwulō kāāyooong'iintēēt ake nyēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Kwēryootē, baa, wēeri kuwo wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Ākāse kule boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoochi.”

¹⁸ Yooto, / kēēkweryoot wēritkēy ākoy wōlēē mii :nyēē wōō nyēbo lukēēt. Yu kayit, kumwoochi :chiichoo kibo lukēēt nyiin ki wōō kule, “Kēēyookwoo :kibratyaantaanaa / kēēbērē Bāwulō kuut. Nto āyitē yēē kāmii, kusoomo kule amutu wēeri kuchō wōlēē imiitē, kuuyu boonto ng'ālyoo nyēē māchē kumwoowuung'.”

¹⁹ Kunam :nyēē wōō nyēbo lukēēt wēēroo āwut ānkuwēēto komos sukwaamee lōkōōy. Kiteebēe kule, “Kēēbērē nee?”

²⁰ Kumwoochi :wēritkēy kule, “Kāākuchāmchiin :Yuutayeeek kule ikwēryootē Bāwulō tuun / bokiiyooong'tēē taayeetaab kōōkwēēt /sitakēēbēer ng'aleek chēē yēmootiin kurubta keyy āk inee.

²¹ Kunyi ii, boontēēt, -mēē-āsyi keyy bichoo, kuuyu mii :alake chēē kēēytēē artam chēē māchē kule kuriibchi Bāwulō kēēlto sukubakach. Kaakwaam :bichoo muumeek kule mākooy kwaam āmnyoo nto kuyye kiy mbo kisich, nteenee ākoy kukas kurook kule kaakubakach Bāwulō. Chōbootiin mbo kuu nyiitēnyi kumāchē kukas kuutiing'uung' ām ng'ālyoontoonoo māchē kusoomiing'.”

²² Yu keewaany :wēēroo ng'aleechaa, kumwoochi :nyēē wōō nyēbo lukēēt kule kuwēēchi keyy, nteenee kiikālonchi kule -māwokumwoochi chii ake tukul kule kāākumwoochi inee ng'aleechaa.

/Kikiiwuuy Bāwulō kuwo Kayisareeya

²³ Nto mii yoo, kukuur :nyēē wōō nyēbo lukēēt kāāyooong'ikyii āyēēng' chēbo lukēēt ānkumwoochi kule, “Obchey lukēēt nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuyeyta keyy kuba Kayisareeya. Nto yityo, oyeyte lukēēt nyēē bēētēē faraasiinek nyēbo biiko chēē yitē tāmānwookik tisab āk lukēēt nyēbo ng'otwēēk nyēbo biiko chēē yitē bokolwookik āyēēng' kuba :tukul Kayisareeya kwēēmowuuni ku asiistaab sōmōk.

²⁴ Ōyēytoochi nkīnee Bāwulō faraasiinek cheechii sukuyitita nyēē karaam wōlēē mii :kāāntōōyiintēēt Fēēliikis nyoo iyyoonkyinē yēēmoonooto.”

²⁵ Kisirta :nyēē wōō nyēbo lukēēt barweet kubeeta :bichooto nyēē kimwooyē kule:

²⁶ Kuyityiing' :barwaani inyiing' boontēēt nyēē koonyitoot, Fēēliikis. Asubooyiing'.

²⁷ Āmāchē ābooruung' kule kinam :Yuutayeeek chiichoo, nto yu kikiikuriik kubakach, waararaach :anii āk biikyuu kuuyu kyaakas kule ki chii nyēbo kōōrēētaab Rooma.

²⁸ Nto kuuyu kyāāmāchē ānkēt kule ām nee sukōōtēēyiis :bichoo miisin kurubta keyy āk chiichoo, ākwēryootē ākoy kōōkwēētaab booyikwaa.

²⁹ Yooto ānkēt kule ākoo kirubtooy keyy :riirikwaa āk ng'ālyoo nyēē nāmē keyy āk kiruutēkwaa, nteenee kimāmii mbo :lēēlis nyēē kiyemaat /kiitiilchi kume nto mbo /keerat.

³⁰ Yu /kābokēēmwoowoo kule /kēēmiitē /kēēyēchinē ruurumuut kule /keebakach, atil kule āyokoowu kuchō wōlooto imiitē. +Māāmwoochi biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inee kule kuyibuung' riirikwaa.

Anii nyoo Kilaawutiyo Lusiiya.

³¹ Kikoonyit :lukoonoo bo booryëet ng'aleekaab nyëe wōō. Kibeeta Bāwulō kwēēmowuunooto ākoy wōlēē /kikēēkuurēē Antibaatri.

³² Yu kāyyēekunēē, /kēēmwoochi lukēet nyoo kibo faraasiinek kule kutas taay āk Bāwulō ankooyeyey :chuut kiyēnkuung'waa.

³³ Nto yu kabokuyit :choo Kayisareeya, kōōkoochi kāāntōōyiintonoo kibo wōlooto barwaanaa ānkōōyokoochi nkinee Bāwulō.

³⁴ Kisuman :bāytooyiintonoo barwaanaa ankuteeb kule, “Bo :Bāwulō yēēmēet nkōnō?” Yu kakas kule ākoo kibo Kiliikya,

³⁵ kumwoochi kule, “+Maakas ng'aleekuuk, yoo kaakuyit :biiko choo ing'unyng'uung'tōōs kubo inyiing'.” Nto mii yoo, kumwaayta :bāytooyiintonoo /kēēkweryoot Bāwulō /bokimiinyi kaab *Ērōōtē /ānkēeriib.

24

Kumii :Bāwulō taayetaab Fēēliikis

¹ Nto mii yoo, yu kaakukeeyta :bēsyoōsyēk muutu kuchakee /kākēēkweryoot Bāwulō, kuwo :kibkōrōs nyoo wōō ākoy Kayisareeya. Kiwēeto keey booyik alak āk chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Tērtuulō nyēē kikōrōōm ng'alaaleet. Kiyib riirikwaa kuba wōlēē mii :bāytooyiintēētaab yēēmoonooto.

² Yu /kābokēēkuur Bāwulō kuwo kō, kōōyoo :Tērtuulō ānkumwoochi Fēēliikis kule, “Boontēet nyēbo koonyit, kōōkēng'ērēkyi :acheek bāytooyiisyēēng'uung' nyēbo tāloosyēēt ām bēsyoōsyēk chēē chaang'. !Kweeyey nyēē karaam simikas taay ankiuweechweech ng'aleek alak sukung'eet kutas taay :kōōrēenyoo.

³ Boontēet nyēē koonyitoot, Fēēliikis, karaam :bāytooyiisyēēng'uung' ām wōlto ake tukul ānkēng'ērēkyinē ām kēēlto ake tukul kuyitita.

⁴ Nteenee ii, nyēē wōō, āsoomiing' kule -meechaas iyēbchi yiit kiyēē kēēmāchē kēēmwoowuung' ām nwookinto.

⁵ Boontēet, mii :chiichi kuyibu nyalilta kōōrooni. Iwuruurootē Yuutayeeek ām kōōrēēt kumukuul kuyey wōōrōoryēēt. Inee mbo :nyēē intōōchinē biiko choo kiikoobetyeeny keey ankurub nyoo bo Nāāsārēēt.

⁶ Kookusyeeem mbo subak kunyereee *Kōōtaab Yēyiin. Kiyeyeech :ng'alyoontoonooto keenam.*

⁸ Kunyi, yoo 'kēēkuumu nkit, +meekas kule ākoo man :kiyēē kēēmwooyē :acheek kurubta keey ākoo chiichi.”

⁹ Kiirōōbēr :nkicheek Yuutayeeek kule ki man :ng'aleechaa.

¹⁰ Yu kānyōōr :Bāwulō bārooyinto kung'alaal, kulē, “Ānkētē kule ām kēnyiisyēk chēē chaang' choo kookukeeyta, inyiing' :nyēē kwēēttilchinē biiko ng'aleek ām yēēmoonitēenyi. Kunyoo, ang'erechaat ayeet keey ām taayeng'uung'.

¹¹ Imuuchē chēēbēeru kule manaakeeyta :bēsyoōsyēk tamanu āk āyēēng' kuchakee kyāāwē :anii Yēērusālēm wāākutunkyi Yēyiin.

¹² Mānāānyōōrwoo mbo :murēchu iyyoong'tēēnoo kōōk ākwiilē keey āk chii ake tukul ām *Kōōtaab Yēyiin nto, mbo āwuruurootē biiko ām kooriikaab saayeeet nto, mbo ām wōlto ake tukul ām Yēērusālēm.

¹³ Māmii mbo :kiyēē iboorunēē :murēchu kule man :ng'aleechu mwooyē :icheek kurubta keey āk anii.

¹⁴ Ānkoo kuwuu nyooto, āchāmchiintōōsii kule ākutunkyinē Yēyiintēētaab mbo kuuko kuu chii nyēē rubē kēēlooto /kēēmwooyē kule machurtaat. Āyēnchinē kiy ake tukul nyoo chāmchiintōōs āk wōlēē wuu :kitaabuutaab kiruutēk ānku nyoo /kikeesir ām kitaabuutaab *wōōrkooyik.

¹⁵ Āboontēē Yēyiin mooyēēt kuu wōloo wuu :murēchuutēchu kule mākung'ēētyēē meet :biiko choo churtootiin ākoo choo bo ng'ōōki.

¹⁶ Kunyi, ātitirē kwaak āriibē keey ku -maayey ng'alyoo nyēē -mēēng'ērēēchē Yēyiin āk biiko.

¹⁷ Kikyaang'etee Yēērusālēm ānkāāminy saang' ām kēnyiisyēk chēē chaang'. Nto yityo, āchōō Yēērusālēm āyibchi biikyuū chēē bānoon tukuuk chēē kāchāāyētyēēchinēē ankuchaabeel kōrōsēēk.

24:1 Yëyuut. 23:2   **24:5** Yëyuut. 17:6   * **24:6** Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu: Kikēēmāchē kiikuumu inee kurubta keey āk wōlēē mwooytoy :kiruutēkyoo. 7 Nteenee kichō :Lusiiya nyoo kāāyoyong'iintēet nyēē wōō nyēbo lukēet ānkōōmbōrunēēnēēch, 8a ānkumwoochi biiko choo kiitētytōōs kubo inee kule kukwa wōlēē imitē.   **24:6** Yëyuut. 21:28

24:14 Yëyuut. 9:2   **24:15** Tān. 12:2; Yëyuut. 4:2; 23:6   **24:16** Yëyuut. 23:1; 1Kōōr. 4:4; 2Kōōr. 1:12; 2Tēm. 1:3   **24:17** Yëyuut. 11:29-30

¹⁸ Kyāātiliil yu kinyōōrwoo :murēchooto ām biiwuutaab *Kōōtaab Yēyiin. Kimāāboontē keye biich chēē chaang' ām wōlooto, āmēēbērē mbo kyāāmiitē āyēyē wōōrōōr ake tukul.

¹⁹ Nteenee kimii :Yuutayeek alake chēbo yēēmēētaab Eesya wōlooto. Yoo ichēek chēē kimwooyē, kumāchāktōōs kumii taayeeng'uung' raat bokumwooy kiy nyēē boonto kurubta keye āk anii.

²⁰ Nto yoo māwu nyoo, kumwooy :murēchuutēchu mii yuutēyu lēēlisto nyēē kinama, yoo kyāāmiitē taayeetaab booyikaab kōōk.

²¹ Tōōs kiito akeenke baateey nyēē miyaat nyēē kyaayey ku yoo kyāāmwōoyē kule, 'Kōōyoyong'tēēnoo sōō, kōōk, kuuyu āboontēē mooyēt kule ng'ēētyēē meet :biiko choo kiikubēk.'

²² Nto mii yoo, kumwooy :Fēēliikis nyoo inkētē kēēliitēnyēēb Yēēsu nyēē karaam kule, "Kāāyoyong'tē ng'aleechu ākoy kut kuchō :Lusiya nyoo :inee nyēē wōō nyēbo lukēētaab booryēt."

²³ Yooto, kumwoochi :Fēēliikis kāāyoyong'iintētēet ake nyēbo lukētē nyēē kimii yooto kule, "Riib Bāwulō āmēēbērē miisin. Ibākookyinē bārooyinto kisich nyēē kakasee keye āk chōōrōōnuutēkyii /sikēēyibchinē mbo kiyēē mächē."

Kyoomchi :Bāwulō Fēēliikis āk Turusiila kurubta keye āk Yēēsu

²⁴ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng'ēri, kuchōōnto keye :Fēēliikis cheebyoosyeenyii Turusiila nyēē ki Cheebyuutayaa. Yooto, kōōyookto /bokēēkuurchi Bāwulō kuchō yēē kimiiitē :inee kumāchē kuyēbchi yiti ng'aleekyii. Nto yitu :Bāwulō, kung'alaalee kule mächē kōōkoosē keye :biiko *Kāārārookiintētēet Yēēsu.

²⁵ Nto yu kāwokumwooy :Bāwulō kule mächāktōōs kuchurtootiin :biiko, kuriibē keye, anku +/mākiiitiilchi ng'al ām bēsytēē nyēē mākuchō, kumuy :Fēēliikis. Yooto, kumwoochi Bāwulō kule, "Kutēēniit chooto ra ēē, wē. Imuuchē iwēēchi keye ākoy ākuuriing' subak."

²⁶ Kiiyooktooy /kibokēēkuurchinē Bāwulō kibtaman chokwoomēē lōkōōy ānkumāchē kule kuyibchi inee :Bāwulō chēēbkiisoyong'.

²⁷ Yu kakeeyta :kēnyisyeēk āyēēnku, kookeer :ake nyēē /kikēēkuurēē Bōrkiiyō Fēēstō bāytooyisyeētaab yēēmoonoo. Nto kuuyu kimāchē :Fēēliikis kule koong'ereech Yuutayeek kubakaakta Bāwulō kurataat.

25

/Kikēēkwēryoot Bāwulō taayeetaab Fēēstō

¹ Yu kakeeyta :bēsyoōsyēk sōmōku kuchakee /kakeetool Fēēstō kōōntōōchi yēēmoonooto bo Yuuteeya, kuwo Yēērusālēēm.

²⁻³ Nto yu kayit, kukwoonchi :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk kāāntōōyikaab Yuutayeek ānkumwoochi riirikwaa kurubta keye āk Bāwulō. Kisoom mbo kule kōōwu Bāwulō kuwo Yēērusālēēm sukuriibchi keelto ankubakach.

⁴ Yooto, kukētyi :Fēēstō kule, "Rataat :Bāwulō ām Kayisareeya ānkāāmiitē :anii āwēētii wōlooto ām lēēkitō.

⁵ Yoo ākoo mii :ng'alyoo nyēē miyaat nyēē kiikuyey, omwoochi biikwook alak kukwa wōlooto bokumwooy riirikwaa kurubta keye āk inee."

⁶ Yu kāākōōbuur :Fēēstō Yēērusālēēm bēsyoōsyēk sisiit nto taman, kurēkto Kayisareeya. Nto yu kāyēēkunēē, kukuur kōōkwētēet ankumwaayta /kēēkwēryoon Bāwulō kuchō kōōk.

⁷ Yu /kakiyyiitita Bāwulō, kōōmuutmuut :Yuutayeek chēē kikiikukwaaanee Yēērusālēēm ānkumwooy ng'al chēē chaang' chēē kimāyēētyēēchinē kiy.

⁸ Yooto, kutuuch keye :Bāwulō kule, "Manaayey kiy ake tukul nyēē mächāmē :kiruutēkaab Yuutayeek, nto anyeeree *Kōōtaab Yēyiin, nto mbo āntosuur *Kayisaar."

⁹ Kuuyu kimāchē :Fēēstō kule koong'ereech Yuutayeek, kuteebēē Bāwulō kule, "Ara iyeytaat keye iwē Yēērusālēēm suwāāyoyong'tēēning' kōōk ām wōlooto kurubta keye āk ng'aleechu?"

¹⁰ Kukētyi :Bāwulō kule, "Āmiitē :anii raat taayeetaab kōōkwēētaab biikaab Rooma yēē yēmāktōōs kule /kiikumunēēnoo. Mānāāyēchi Yuutayeek kiy ake tukul nyēē miyaat ku wōlooo inkētitooy :nkinyiing'.

¹¹ Nto yoo ākoo kāmii :kiyēē miyaat nyēē kyaayey nyēē nyoolchoo /keebakachaa, ku -maanyokoor meet. Nto yoo ākoo mwōoyē :Yuutayeecu ng'aleek chēē mātinyē manta kurubta keye āk anii, kumāmii :chii nyēē boonto kāāmuukēyēwēēk kōōyokoochoo ichēek. Āmāchē /kiyokoochoo *Kayisaar."

¹² Yooto kōōrwooch :Fēēstō āk kiirwookikyii, nto mii yoo, kumwoochi Bāwulō kule, “Keemwaay kule imächē /kiiyokoochiing’ Kayisaar, +mēēwē wōlooto.”

Kyaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintēēt Akiriiba

¹³ Yu kabokukeeyta :bēsyoōsyēk chēē ng’eri, kuwo :bāytooyiintēēt Akiriiba āk cheeboosy-eet ake nyēē /kikēekuureē Bēērnikē* bokoosubaay Fēēstō.

¹⁴ Nto kuuyu kibēēnnyēē wōlooto bēsyoōsyēk ku chaang’, kwaam :Fēēstō lōkōōy āk bāytooyiintoonoo kurubta keey āk ng’aleekaab Bāwulō. Kimwoochi nyiin kule, “Miitē, naas, :chiito ake nyēē kibakaakta :Fēēliikis kurataat.

¹⁵ Yu kāwāāwē Yēerusālēēm, kukwoonchoo :mbo kibkōrōs chēē wōōyēch āk booyik chēbo Yuutayee ānkubokumwoowoo ng’al chēē itēēyēē keey kurubta keey āk chiichi kumächē kule /kiitiilchi ng’al.

¹⁶ Yooto, āmwoochi bichoo kule mā ātēbuutēkaab biikaab Rooma /kiiruusta chii kumātuuyo āk nyoo riirēē keey kubo inee ānkunyōōr bārooyinto nyēē kayeeteē keey.

¹⁷ Nto yu kabokeekwaante keey ākoy wōli, manaakaay keey mbo kisich, nteeneē kyāākuur kōōkwēēt kutuuyo ām bēsyeēt nyēē kiikēērē ankaamwaayte /kēēkweryoon chiichoo kuchō kōōk.

¹⁸ Nto yu kāwokung’alal :biiko choo kiyibu riirik, kumāmii mbo :ng’alyoo nyēē kimwooy kule kiyey :chiichoo kuu wōlēē kyāāsōōtitooy.

¹⁹ Nteeneē kimwoowoo ng’al chēē kichuunchuunootiin kurubta keey āk wōlēē kisooy-tooy :icheek āk subak kurubta keey āk chii nyēē kiikume nyēē /kēēbērē Yēesu nyēē kimwooy :Bāwulō kule soboot.

²⁰ Kimāātinyē wōlēē +maakuuyte ng’aleechaa. Kunyoo, ateebee inee yoo chāmē / kēēkweryoot kuwo Yēerusālēēm /bokiikuumunēē wōlooto kurubta keey āk ng’aleechaa.

²¹ Yu kāwokumwooy :Bāwulō kule / takeekanyee ng’aleechaa *Kayisaar, amwaayte / takēēriib ākoy /kēēkweryoot kuwo wōlooto.”

²² Yooto, kukētyi :Akiriiba Fēēstō kule, “Āmächē :anii āyēbchi yit chiichi.” Kumwoochi :Fēēstō kule, “+Mēēyēbchi yit tuun.”

Kumiitē :Bāwulō taayeetaab Akiriiba

²³ Nto yu kāyyēēkunēē, kuwo :Akiriiba āk Bēērnikē kuboonto keey biiko alak chēē ki wōōyēch āk chēē kitookunootiin ām kiriinkoonoto ankootenteen :tukul ākoy kōōk. Kōōyookto :Fēēstō kuut kule /kēēkweryoon Bāwulō.

²⁴ Yooto, kumwooy :Fēēstō kule, “Bāytooyiintēēt Akiriiba āk biiko tukul choo oboontē keey, okas chiichi. Kōōkukwoonchoo :Yuutayee kutēē yēē tēē ām Yēerusālēēm āk mbo ām wōli bo Kayisareeya kubōlē kule māyēmaktōōs /takēēkāsē kusoboot.

²⁵ Nto ābērē arōōtootē, kumāmii :kiy mbo nyēē kiikuyey :chiichi nyēē misyinē / keebakach. Nteeneē kuuyu kimächē :chiichi /kiyyoong’tēē taayeetaab bāytooyiintēēt nyēē wōō, amwaayte /kēēkweryoot kuwo Rooma.

²⁶⁻²⁷ Nto ābērē āle, kumāmii mbo :kiy nyēē āmuuchē asir kurubta keey āk chiichi nyēē + /mākēēyibchi nyēē wōō. Ākāsē kule mā karaam /kēēkweryoot chii nyēē rataat /āmākiiboor lēēluutyēēt nyēē boonto. Kunyoo ii, boontēēt, kāākweru kuchō taayeeng’woong’ akweek tukul nto miisin kuchō taayeeng’uung’ inying’ Akiriiba, sukung’eet yoo kātōok :kiy ām wōlēē +/makeekuuyta, +māānyōōru kiyēē +maasir.”

26

¹ Yooto, kumwoochi :Akiriiba Bāwulō kule, “/Kāākēēyootuung’ iyeet keey.”

Kiyeet keey :Bāwulō ām taayeetaab Akiriiba

Kōōtōrōōr Bāwulō āwut, ānkumwooy kule,

² “Bāytooyiintēēt Akiriiba, ang’erechaat ra āyoyonyēē taayeeng’uung’ āmwooyē ng’aleek chēē āyēētēē keey kurubta keey āk ng’aleek tukul choo mwooyē :Yuutayee kurubta keey āk anii.

³ Ang’erechaat kuuyu inkētē :inyiing’ nyēē karaam ātēbuutēkaab Yuutayee āk mbo kiyēē kēēchuunchuunnyēē. Kunyoo ii, boontēēt, āsooyiing’ kule imuyte ānkiiyēbchi yit kiyēē āmiitē wāāmwooyē.

⁴ Inkēt :Yuutayee tukul ām Yēerusālēēm wōlēē kiwuu :soboonnyuu kung’eeteē āmining’.

⁵ Kiikōōnkētōo bēsyoōsyēk chēē chaang’ ānkōōmuuchē mbo kōōboor, yoo chāmē, kule kyāābooyē *Farisayee choo kikōōmēch miisin ām riibsēētaab kiruutēk.

⁶ Neennyi /kākiiyyoong'tēēnoo kōōk /kiikumwooo, kuuyu ākēnēē keey kiyēē kikuurtoochi :Yëyiin mbo kuuko.

⁷ Kumii :Yuutayeek tukul kuyēyē yiisyēētaab Yëyiin bēēt āk kwēēmooy, kōōkēnēē keey kukas kule makuyeyakay kuu yoo /kikēēkuurtoochinē. Boontēēt nyēē wōō, ng'alyoontooni /kiikēnēē keey :nyēē kayey :Yuutayeek kōōyyoong'tēēnoo kōōk.

⁸ Kunyoo, ātēēbē kule ām nee yu simōōyēnchinē :akweek kule ing'ēētēē :Yëyiin meet chii nyēē kaakume?

⁹ Kyaachamte :nkani kule asyeem kēēlto ake tukul nyēē kiimuuchāktōōs akwiil Yēēsu nyēbo Nāāsārēēt.

¹⁰ Kyaayey kuu nyooto ām Yēērusālēm. Ām kāamuukēyewēk chēē kikōōno :mbo kibkōōs chēē wōōyēch, kyāānāmootē biikaab Yēēsu wōlēē wōō ānkāākērtooy kō. Nto yoo /kābokiitiilchi kule /keebakach, ku anii akeenke nyēē kyāāyibē āwut barak āchāmchiintōōsii.

¹¹ Kyāāwēēsyētootēē kooriikaab saayeet chēē chaang' āng'woonchinootē biiko ānkāāsyēēmē ākerchi koong' kutayee keey ng'aleekaab Yēēsu. Kyāākōōmiitu miisin kut ā-āchinē mbo kirinkōōsyēk chēbo saang' wāāwusē alak chēē kimii wōlooto.

¹² Nto mii bēsyēēt ake ām booniinēk chēē wuu chooto, kyāāmiitē āwēēti Tamaasko kukāākukōōno :mbo kibkōōs chēē wōōyēch kāamuukēyewēk kule anam bichu.

¹³ Nto makuriik kuyit āsiiswēkaab bēēt, kutāāmiitē kēēltaab too āwēēti ii, mokoryoontēēt, kuchōōnēē :lēbkēyēyēt barak nyēē kiilēkēchéēchē kusir asiista. Kiikweny yooto kyāāmiitē āk chōōrōōnuutēkyuu.

¹⁴ Kikiiryaaakte keey :tukul, nto mii yoo akas :anii /kēēkuuru ām kuutiinyuu kule, 'Sāwulō, wē, Sāwulō, 'kēē-āmchoo nee? Nto yu 'kēēlityi keey ng'ot, yoo imiitē iwēēkyoo keey kuu nyooto.'

¹⁵ Yooto, ateeb kule, 'Inyiing' ng'oo oō, mokoryoontēēt?' /Kēēkētwoo kule, 'Anii Yēēsu, nyooto imiitē ibārē.

¹⁶ Kunyi, ng'et. Kāābooruung' keey saakweying' iyēku motwooriintēēnyuu ankiimwaay-taate kiyēē 'keekas kurubta keey āk anii āk mbo kiyēē +māābooruung'.

¹⁷ +Māāriibiing' yoo keenyaliliing' :biikuuk āk choo mā Yuutayeek. Āmiitē wāāyooktiing'

¹⁸ isōōwunootē icheek kuweeksee wōlēē mii :mēēnānēēt kukwa wōlēē mii :lēbkēyēyēt ankung'eetee :rātiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt kukwa wōlēē mii :Yëyiin. Yoo keekaaseenaa keey :bichoo, +māānyōōchi kaat /ānkiiyiiti wōlēē mii :choo kyāātiliil'.

¹⁹ Kunyoo ii, bāytooyiintēēt Akiriiba, manaatay :anii āyēnchi ng'oong'uutyoonoo kichōōnēē barak.

²⁰ Kyāā-āmchi kurook biiko chēē kimii Tamaasko kule kuweeksee choolwookātēēng'waa ankucham Yëyiin ānkōōboorunēē yëyuuték kule kiikuweek. Nto yityo, chāā-āmchi nkicheek chēbo Yēērusālēm āk chēbo Yuuteeya kumukuul āk mbo bōrōyōōsyēk tukul choo kimā Yuutayeek.

²¹ Ng'alyoontoonooto :nyēē kiyey Yuutayeeku kunama āmiitē biiwuutaab *Kōōtaab Yëyiin anksyeem kule kubakachaa.

²² Nteenee kiyēyēyēchinooonwo :Yëyiin ākoy kura. Kunyoo, āmiitē ra kāāyoyoo yuutēyū ā-āmchinē lōkōōyēwēchu biiko chēē minkēēch āk chēē wōōyēch. Mēēbērē āmiitē āmwooyē chēē kaatasee kusiir choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yëyiin āk *Muusa kule makuyeyakay.

²³ Kimwooy kule makunyalil *:Kāārārookiintēēt anku inee :nyēē makuyēk nyēbo taayta /kiing'eetee meet kwoorōōrchi Yuutayeek āk mbo choo mā Yuutayeek lēbkēyēyēt."

²⁴ Yu kāmwooy :Bāwulō ng'aleechaa, kunam kuut :Fēēstō ānkulēnchi, "Kāākubunuung' mēt, wē, Bāwulō! Kaakuyeying' :sumanaanaang'uung' kooraan :mēt."

²⁵ Kukētyi :Bāwulō kule, "Fēēstō, boontēēt nyēē wōō, mānāābunwoo :mēt mbo kisich. Kiyēē āmiitē āmwooyē ku kiy nyēē yemaat anku bo manta.

²⁶ Inkētē mbo :nkinee bāytooyiintēēt kubooyiit man ng'aleechaa kuuyu mēēbērē kiyēyāksēē wōlēē kimābo laat. Kunyoo, āmuuchē mbo āmwoochi nkinee nyēē māmii :muyātēēt.

²⁷ Boontēēt, bāytooyiintēēt Akiriiba, iyēnchiintōōsii :inyiing' āk ng'aleekaab *wōōrkooyik' Ābērē iyēnchiintōōsii."

²⁸ Kukētyi :Akiriiba kule, "Lēēkit iweechaa āyēku chiitaab Kiriistō."

²⁹ Kuwālchi :Bāwulō kule, "Yoo kā lēēkit, nto ku lōō, āsooyē Yëyiin kule māyēk inyiing' baateey :nyēē kaweeek, nteenee chii ake tukul nyēē mii kuyēchinē yiit kiyēē āmwooyē sookerkeyiitu anii, nteenee baateey kēētēērchiinē kubo nyōrōōrōōnichu."

³⁰ Kōōygo :Fēēstō, Akiriiba āk Bēērnikē ākoo mbo nkicheek choo kiboonto keyy tukul ankuba saang'.

³¹ Kibokumwoochiin kule, “Ntēē māmii :chiichi kuyēyē ng'al chēē yēmāktōōs /keebakach, nto mbo kule /keekerta kō.”

³² Yooto, kumwoochi :Akiriiba Fēēstō kule, “Nto kāmānāāmwoooy :chiichi kule /bokiiyyoong'tēē taayeetaab *Kayisaar, nto /kaakiityaakta.”

27

Kiwēētēē Bāwulō mwēēnkēēt ākoy Rooma

¹ Nto mii yu /kikiikiitiil kule keebe kōōrēetaab Itaalya, /kiiyokoochi Bāwulō āk kibratiiyeyk alak chiito ake nyēē /kikēēkuurēē Yuulyō nyēē ki nyēē wōō nyēbo lukēetaab kaab *Kayisaar.

² Yooto, keelaany mwēēnkēēt nyēē kitākyinē keey Atiramiiito nyēē kimii wokumure kiriinkōōsyek chēē kimii sakaramteet nyēbo yēmēetaab Eesya. Kikēēboontotē keey Aristaariko, chiitaab Maketoonnya nyēē kichōōnēē Teēsālōōnikē.

³ Yu kāyyēēkunēē, keeyit Sitōōn kosolēny. Yooto, kuyēchi :Yuulyō Bāwulō nyēē karaam kuchāmchi kuwo wōlēē mii :chōōrōōnuutēkyii /sikiikoochi kiy nyēē kāyētyēēchinēē keey.

⁴ Nto mii bēsyēēt nyēē kiikēērē, kēēng'ēētyēē yooto subak ankeenam baanta ām mwēēng', nto kuuyu kitākyēēch keey :wusōōnēēt nyēē nyikiis, keesyeb komosta nyēē kiyeelaat nyēbo Kubrō ānkēētākyi keey tō.

⁵ Nto yu kikiikeebeete mwēēnkēēt keekeytee sakaramteetaab yēmēēetaab Kiliikya āk nyēbo Bamfulyaa, keeyit Muura, *kiriinkēēt nyēē kimii yēmēēetaab Lukiiya.

⁶ Kinyoorta yooto :chiichoo ki wōō nyēbo lukēēt mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēetaab Alekisaantria nyēē kimii kuwēētii Itaalya. Yooto, kumwoowēēch kule keelaany mwēēnkoonoo.

⁷ Kiwuuyiityēēch :baanta miisin nto bokēēyitē Niitō. Nto kuuyu kiitaayeeneech :wusōōnēēt keetas taay āk kēēlōo, keeweech keey kēētākyi keey cheeronko ankeerub wōlēē kimāwusunēē :yoomet ām Kērēētē. Kikēēmur yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Salmoone.

⁸ Kinyikisyēēch :wusōōnēēt miisin yu kākēētākyi keey tinkeey. Kikeebe ām wuuyinto kut bokeeyit yēēt ake yēē /kikēēkuurēē 'Sakaramteet nyēē Yimu' nyēē kilēēkitēē *kiriinkēetaab Laseeya.

⁹ Kikiikiiboot āsiiswēk chēē chaang' kubo wusōōnōonoo ānkimii wokumiyātiitu :baanta kuuyu kimii kuriiku :bēsyōōsyek chēē kōrōōm :wusōōnēēt. * Yooto, kumwooy :Bāwulō kule,

¹⁰ *Murēchu, nto yu ākāsē kule mii wokumiyātiitu :baani. Yoo katakeetas taay makunyaerakay :mwēēnkēēt ānkubootyo :tukuuchu mii mwēēng' ānkiiboot mbo soboonwēkyoo.”

¹¹ Kitay :Yuulyō kiyēē kimwooy :Bāwulō ankucham ng'aleekaab chiitaab :mwēēnkēēt āk chēbo nyēē kiyyoonkyinē mwēēnkēēt.

¹² Nto kuuyu kimāyēmāksē kōōbuur yooto bo sakaramtaanaa kut kukeeyta :bēsyōōsyēkaab wusōōnēēt, kookaykaay :biiko wōlēē wōō kule keetas taay ākoy Fōyinikē. Ki sakaramteet :nyiiitēny ām Kērēētē nyēē kikaram bokiimuunyyē ānkiimuuchē :chii kuyityi kubununēē tinkēēywōōsyēkaab cheeronko nto nyēbo tō.

¹³ Nto yu kāwus :yoomet muut nyēbo komostaab cheeronko, koosoot :icheek kule kākuyityiin :kiyēē kiisōōtē. Kunyoo, kootyaach mwēēnkēēt ankutas āk baang'waa kung'oosng'oosyootēē sakaramteetaab Kērēētē.

¹⁴ Nyēē mā tyaa, kuchō :wusōōnēēt nyēē nyikiis nyoo /kikēēkuurēē 'Tō-koong'asiis' nyēē kiwusunēē Kērēētē.

¹⁵ Kunyoo, kikirkir mwēēnkēēt kut keechamte keey /keetwaareech.

¹⁶ Yu kābokēēmur sakaramteetaab kōōr kisich nyēē kiikwēēn :bēy nyēē /kikēēkuurēē Kawuuta, kyaam booryēēt kut kiichuutu mwēēnkēēt nyēē mining' nyoo kiichuutootē :nyoo wōō kuchō nyiin āriit.

¹⁷ Yu /kikiikiichuut kuchō āriit, /keekwiiliil mwēēnkoonoo ki wōō kuyaam kule tetete. Kuuyu kinyōkōriitu :bichoo kule imuuchē koonach :mwēēnkēēt ng'aayneet nyēbo sakaramteetaab Liibya, kuwiirchi araaray kiito ake nyēē kiichuuchuyē baantaab mwēēnkēēt ānkubākookyi yoomet kōōrēētōot mwēēnkēēt.

¹⁸ Kitas taay :wusōōnōonoo nyikiis kuwus. Nto yu kāyyēēkunēē, /kēēmēto tukuuk ām mwēēng' kule sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

¹⁹ Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, /keewiirta mbo tukuuk choo /kikēēkwoonyēē mwēēnkēēt āk tukuuk chuut alak tukul.

²⁰ Kituuluunkēnoot :wōliin bo barak ām bēsyoōsyēk chēē chaang' nyēē / kimākēēkāsē asiista nto mbo kookeelik. Kitas taay yooto tukul :wusōōnēēt kwaawesiit, nto yityo, kubēk :moonikyoo kule ākoo -mēētākōōmuuchāktōōs /kiiraraacheech.

²¹ Yu kikiikumisyo :moonik nyēē kimēēmāchē :chii kwoomiis, kōōyyo :Bāwulō ānkulē, “Murēchu, nto kōōkāswo yoo kāamwoowook kule -mōōng'ēetyēē Kerēētē, nto kāmāamook :kiy nto kāmōōbootē kiy.

²² Nteenee āmwoowook kule ōkich, kuuyu māmii :chii nyēē makume, nteenee makuburyet :mwēēnkooni.

²³ Kōchōōnchoo *malayikeetaab Yēyiintēēnyuu nyoo āyēchinē yiisyēēt kwēēmooy ānkumwoowoo kule,

²⁴ “Bāwulō, -mēēmuy, +/mākiyyoong'tēēniing' taayeetaab *Kayisaar ankaakuriiree :Yēyiin biiko choo ōboontootē keey ām mwēēng' nyēē mākooy kubēk'.

²⁵ Kunyoo ii, murēkyoo, ōkiilyē, kuuyu ākoosēē keey Yēyiin kule makuyeyakay kuu yoo kāākumwooytoowoo.

²⁶ Nteenee +/makeetwaareech ākooy kōōrēēt ake nyēē kiikwēēn :bēēko.”

²⁷ Kitas taay :wusōōnēēt kutwaareech ām Araaraytaab Metitereennya.† Nto mii yu makuriich kwēēmooy kwēēn ām kwēēmowuutaab taman āk ang'wan kukeyiimeech :wusōōnēēt, kumach kōōnkēt :biiko choo kimii mwēēng' kule kikiikuriik keeyit kōōrēēt.

²⁸ Yooto, kuwiirta kiito ake nyēē nyikiis nyēē /kikiikēērātyi bōrōōwēēt sukukasee wōlēē tēē :bēēko. Nto bērē kulē, kiyitē fuutiinēk bokol āk tibtem kuwo ng'wēny. Nyēē mā tyaa /kiyyokooyto subak bōrōōwoonoo. Nto bērē /kēēlē, ku fuutiinēk sokool.

²⁹ Kikēēmuuyē kule imuuchē :mwēēnkēēt kuryaach rwoontōōk choo lēēkitēē sakaramteet. Yooto, kiyyokooytē karnaak ang'wan /kiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankeesaay kule kuyyēkyēēch.

³⁰ Kisyeeem :biiko choo kimii kōōrēetootē mwēēnkēēt kule kumwēy. Kinam mwēēnkoonoo ki mining' nyoo kimii nyiin āriti ankuyey keey kule kimii kōōyokooytooy karnaak alak choo /kiyyoong'tēē mwēēnkēēt, nteenee ākoo kimāchē kule kumwēyēē kiyooto.

³¹ Nto mii yoo, kumwoochi :Bāwulō Yuulyō āk biikiyi bo lukeēt kule, “Yoo kāmēebuur :bichu wōlēēb mwēēnkooni, ku -mōōsobtōōsii.”

³² Yooto, kutil :bichoo bo lukeēt bōrōōk chēē /kikiikēērātiisyēē kōōsuuyto :mwēēnkoonoo ki mining'.

³³ Nto yu mākōōrir :kōōrēēt, kumwoochi :Bāwulō biiko kule, “Ām bēsyoōsyēk chēē yitē taman āk ang'wan choo kookukeeyta, kwoobeetee kuut ānkōōruuyē kuut.

³⁴ Kunyi, āmwoowook kule ō-āmiisyē sōōnyōōru nkuruuk sōōsobchē kuuyu māmii :chii mbo akeenke ām akweek nyēē makume.”

³⁵ Yu kēēwoong' :Bāwulō ng'aleechu, kunam mukaatiit ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy ām taayeetaab bichooto. Nto mii yoo, kubetes ānkutoow kwaam.

³⁶ Kikimkimiiitu :bichoo ānkwoomiis :nkicheek.

³⁷ Kikēēyitē :tukul chēē kikēēmiitē mwēēng' biiko bokolwookik āyēēng' tāmānwookik tisab āk lo.

³⁸ Yu kikiikwoomiis :bichooto tukul kut kubiyooong'iis, kumētyi nkoonuuk araaray sukukuskusiit :mwēēnkēēt.

³⁹ Kuyyēchē :kōōrēēt, maneemuuch :icheek kōōnkēt kōōrēēt nyēē kikas, nteenee kikas yēēt ake yēē kiuwulta keey :bēēko yēē kitinyē ng'aayneet yēē /kikiitiil kule bokōōyyoong'tēē mwēēnkēēt yoo keemuuchakay.

⁴⁰ Yooto, kootichtiich karnaak choo /kiyyoong'tēē mwēēnkēēt ankootyaach tukuuk chēē /kēēwēēchwēēchēē mwēēnkēēt. Nto mii yoo, kōōtōrōōr tukuuk chēē toochē yoomeet sunkung'et kuwusto :yoomeet mwēēnkēēt wokōōyyoonyēē sakaramteetaab araarayta.

⁴¹ Kitākyi mwēēnkēēt koonach ng'aayneet nyēē kikiituulākoy kukiilchi :sēruutaab mwēēnkēēt yooto ānkutōōr :wusōōnēēt bēēko kwiiri komostaab saaruuryeet.

⁴² Kichōb :biiko choo kibo lukeēt kule kubakach kibratiiisyyek sunkung'et mābir bēēko kumwēy.

⁴³ Nto kuuyu kimāchē :Yuulyō kule kōōsoob Bāwulō, kuyeetee bichoo kuyey kuu wōloo kākāākuchōbto. Yooto, kumwoochi chēē kiimuuchē kubir bēēko kule koonto kubiroot bēēko ākooy taban.

⁴⁴ Nto choo king'ēt, kimāchāktōōs :choo kubeetee keetiik choo kibētēkunēē keey mwēēnkēēt. Kiyit :biiko tukul taban ām kēēlwookichooto tukwaay nyēē manaam :kiy ake tukul.

28

Kikeeyit kōōrēetaab Maalta

¹ Nto mii yu kabokeeyit araarayta taban, kēēbēēru kule ākoo ki Maalta :kōōroonoo kikiikwēēn :bēēko.

² Kitoroocheech :biikaab kōōroonoo nyēē karaam. Nto kuuyu kimii :roobta ānku kaytit :kōōrēēt, kōōloowēēch maata.

³ Kiwokukweyaat :Bāwulō kweenik alak, nto yu kēēkoochi ma, kusiikunee :eereeneet kweenichaa yu kasyool :maata ānkunoynoochi keey āwutaab Bāwulō.

⁴ Yu kakas :biikaab kōōroonoo kuu nyooto, koosoot kule, “Ākoy ku rumiin :chiichi. Ānko kaakoomuuch kuchililee meet nyoo kātānyōōru ām araaray, tākurubē :mnyaat.”

⁵ Nteenee kilelekta :Bāwulō eereeneet kōōsuuchi mā nyēē manaam inee :kiy.

⁶ Kiisōōtē :biiko kule makookwa :āwut nto kule makooryaakta keey ankume. Kikānyiiis :bichooto kulōōyit kumāchē kukas kiyēē makuyeyakay. Yu kukas kule māmii :kiyēē kaam Bāwulō kulē, “Tōōs āynāt :chiichi.”

⁷ Kimiitē yooto :mbareetaab chiitaab kōōroonooto. Kitookunoot :chiichoo /ānkikēēkuurēē Bublīiyō. Kitaacheech :chiichoo ām mooyēēt nyēē lēēl kebe kanyii ānkuriibēēch nyēē karaam bēsyōōsyēk sōmōk.

⁸ Kimnyoonē :kwaaniitaab chiichooto ām kō ānkimii kāru kitiintiri. Kilāyēē :maat ānkōōbuuntooy :mooyēēt. Wokoorwaam :Bāwulō ānkutiinyēē āwunnyēk ānkusoochi. Yooto, kusob :boontoonoo.

⁹ Yu kakas :biikaab kōōroonoo chēē kimnyoontōōs, kukwa wōlēē mii :Bāwulō ānkōōsoob.

¹⁰ /Kikēēkoonyitēēch ām kēēlwookik chēē chaang'. Nto yu kikēēmiitē kēēchōbē keey sikeebe, kukōōnootēēch :bichoo tukun chēē chaang'.

Kikeebe Rooma

¹¹ Yu kābēk :ārook sōmōku, kēētoowu baanta subak. Kikeelaany mwēēnkēēt ake nyēbo *kiriinkēētaab Alekisaanrya nyēē kikiimuunyēē kōōroonooto kule kukeeyta :wusōōnēēt. / Kikēēkuurēē mwēēnkonoo “Āynātōōs saram Kastoor āk Bolukis.”

¹² Kikeebe ākoy yēēt ake yēē /kikēēkuurēē Sirakuusa ānkēēbēēnii yooto bēsyōōsyēk sōmōk.

¹³ Nto bēsyēēt nyēē kiikēērē, keebe ākoy Rēkiyō. Nto yu kāyyēēkunēē, kuwusunēē :yoomēet komostaab sōdy kuchaakteeneech ākoy *kiriinkēētaab Bōtyōōli.

¹⁴ Kikeenyoorē wōlooto bo kiriinkoonoo mbo ng'eetaabiya alak chēē kitaacheech kiibuurt keey ām bēsyōōsyēk tisab. Nto mii yoo nanyuun, keebeeteē kērēēnkōōk kēētākyi keey Rooma.

¹⁵ Yu kāwokukas mbo :ng'eetaabiya ām wōlooto bo Rooma kule kikēēmiitē kēēkwoonii, kutōōrōōkwēēch. Kikānyiiis :alake yēē /kēēkuurēē kule “Kooriik sōmōk chēē /kiimuunyēē,” nteenee kikēēw :chuut ākoy yēē /kēēkuurēē kule “Sōkōōniitaab Ābiyō.” Yu kāwokōōbuurt keey :Bāwulō bichoo, kubirchi Yēyiin kōōnkōy. Kiyey :yooto inee kukich.

¹⁶ Nto yu kabokeeyit Rooma, /kēēchāmchi Bāwulō kōōbuur nkit āk riibintēēt akenke.

Kyaamtaat :Bāwulō ng'ālyoontēētaab Yēyiin kuriiboot

¹⁷ Yu kakeeyta :bēsyōōsyēk sōmōku kukakeeyit Rooma, kukuur :Bāwulō kāāntōōyikaab Yuutayeek. Nto yu kikiikōōruruuch keey, kumwoochi :Bāwulō icheek kule, “Mbo ng'eetaabiya, mānāākōchōnkyyi biikyoo nto mbo ātēbuutēkaab mbo kuuko. Nteenee /kikeenamā ām Yēērusālēm /ānkiiyokoochoo biikaab Rooma.

¹⁸ Kōōkuumwoo :bichoo ankumach kule kootyaaktaa kuuyu kimāmii :lēēlis ake tukul nyēē kinyoolchoo /kebakachaa.

¹⁹ Nto yu kabokukwiil :Yuutayeek /kiityaaktaa, akas kule kaykay /kiyyoong'tēēnoo taayeetaab *Kayisaar, ānkoo kimāmii :kiy nyēē miyaat nyēē chāāmwooyē kule kiyēwoo :biikyuu.

²⁰ Ng'ālyoontooniitēnyī :nyēē kayeya amach kule akasaak oō, booyichu. /Kakeerateenaa nyōōrōōōnichu kubo nyoo ikēnēē keey :mooyēētaab Isrāyēēl kumukuul.”

²¹ Yooto, kukētyi :bichoo Bāwulō kule, “Nto yu mānāākēēnyōōru :acheek ng'ālyoo ake tukul nyēē chōōnēē Yuuteeya nyēē rubtooy keey āk inyīng'. Mānāāmwoowēēch :mbo ng'eetaabiya chēē kwoonēē wōlooto kiy ake tukul nyēē miyaat nyēē rubtooy keey āk inyīng'.

²² Nteenee kēēmāchē keekas kule imwooyē nee :inyīng', kuuyu mii :biiko wōlēē wōō kung'āloolē nyēē miyaat kurubta keey āk bichēēb Kiriistō.”

²³ Kunyoo, kichōb :bichooto āk Bāwulō bēsyēēt nyēē mākutuyoo.

Yu kayit :bësyoonoo, kukwa :biiko chëë chaang' wōlëë kitëbunëë :Bāwulō. Kiirwooky :Bāwulō kwiimën. Kiiboorchi ng'alyoo kurubta keey ak bāytooyiisyëëtaab Yëyiin ānkuyëyiisyëë siruutëkaab *Muusa ak chëbo *wōorkooyikaab Yëyiin kōōboorchinëë biiko kule ki *Kāārārookiintëët :Yëësu.

²⁴ Kichāmchiin :alake ak ng'aleekaab Bāwulō, nto alak kutāchiin.

²⁵ Kibëētii :bichoo kukwiilootë keey kubo ng'aleechaa kikiikukas ak yu kāwokumwoochi :Bāwulō kule, “Kimwoochi :Tāmirmiryëëtaab Yëyiin mbo kuukoong' manta, yoo kimwooyë kubununëë wōorkooyoontëët *Isaaya kule,

²⁶ 'Iwë wōlëë mii :bichu ānkuwëëmwoochi kule:

Yoo kōōyëbchi yiit,
-mōōkāsë kiy.

Nto yoo kookasee koonyek,
-mōōkāsë kiy kubooyiit man.

²⁷ Kuuyu wuuyëch bichu :mëtëwoy,
ānkumoolootiin :yiitin,
ānkināmākiis koonyay.

Nto kiimuuchë :koonyek kukasta,
ānkuyootootiin :yiitiik,
ānkōōnkët :icheek,

nto kiikuweek kuchama,
saang'ëet :anii,
āsoob icheek.[†]

²⁸ Kunyi, āmāchë āboorwook kule kookucham :Yëyiin kooraraach biiko choo mā Yuutayeek ānkumākuyëbchi yiit :icheek ng'aleechaa.”*

³⁰ Kūbuur :Bāwulō wōlooto kēnyiisyëk āyëng' kutëbunëë kōōnyii nyëë kikwëytooy kiy. Kitoochë biiko tukul choo kāruutoon

³¹ ānkwoomchinë ng'alyoontëët nyëë māmuyë kurubta keey ak bāytooyiisyëëtaab Yëyiin, ankooneet mbo kurubta keey ak Mokoryoontëët Yëësu Kiriistō.

28:23 Luuka 11:2; Yëyuut. 1:3; 8:12; 19:8; 20:25; 28:31 † **28:27** Isaaya 6:9-10 **28:27** Mat. 13:15; Māärkö 4:12

* **28:28** Tinyë :siruutëk alake kërëywoontëëtaab 29: Yu keewaany :Bāwulō kumwooy ng'aleechaa, kung'ëëto :Yuutayeek ankuba. Kikwiilaat keey nyëë kōrōōm miisin. **28:28** Luuka 3:6; Yëyuut. 13:46 **28:31** Yëyuut. 28:23

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Roomeek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō kitaabu-uni bo Rooma am kēnyit nyēē /kiisōōtyinē kule ki 57 KK yēē kimiitē Kōōriintō nto ku kiriinkēētaab Keenkereeya chēē kitōōbēnē keey tukwaay am sakaramteetaab ararayta. Kimiitē :Bāwulō yooto kōōtēryēēkootē baannyii nyoo kibo sōmōk kutākyinē keey Yēērusālēm kuyibē beesaanik choo kikiikōōruruuch am wōlēē mii :biikaab Kiriistō chēbo Kiriki. Kimiitē mbo yooto subak kuyēytoochinē keey baannyii nyoo kibo ang'wan kuwo Sibaannya kumur Rooma. Iboorchinē keey :Bāwulō am barwaani biikaab Kiriistō chēbo Rooma chēē ki Yuutayee ak Kirikiik. Kiiwuruur yooto :ātēbuutēkaab bichoo kāāliing'ēn wōlēē mā kuchōbto kāāsōōtēyēwēkyii ak ng'alaaleet. Tākyinē keey :ng'aleek alake chēbo barwaani biikaab Kiriistō chēē Kirikiik nto alak kutākyinē keey choo ki Yuutayee.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Rōōbu :barwaani am bārōōnōōk tukul chēbo :Bāwulō am kēēlto nyēē kāsaktōōs, kurubta keey ak wōlēē wuu :kāāyēnēētaab Kiriistō. Ki lōkōōy :chu chēē kiyyēēlootiin am wōōrkooyoontiit nyēē mii Kirootyēt nyoo bo Kēny nyoo ki-chokōōboorunēē keey Yēēsu, Kāārārōōkiintēēt nyoo /kikēēkānyoonu nyoo Ng'aabaneet. Kikiikiilchi :Yuutayee chēē kikiikōōyēnchi Kiriistō am Rooma, ātēbuutēkwa bo kēny ku wōlēē kiwuunto :lukōōsyēk alake. Kirub miisin ntāsimuutēkwa bo saayēt kuu wōlōo kiyēytooy kumānēēyēnchi Kiriistō. Ikiimē :Bāwulō kule māchāksē kuminyē :chiitaab Kiriistō nyēē koonyitē Yēyiin ānkwoosyi keey kōōntōōchi :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Māyētyēēchinē chii :kiruutēk koong'ereech Yēyiin nteenee sāru biich :sobonto nyoo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin sukung'et keerub tukuuk choo nāmē keey ak mākuutēkaab Yēyiin. I-ārōōru :Bāwulō am kurkeetaab 7 kaatyaaktaayēt nyēbo biikaab Kiriistō choo Yuutayee am wōlēē mii :kiruutēkaab kirootyēetaab kēny. Kisir am kurkeetaab 8 kāābēliisyēēt nyēē nyōōru :chiitaab Kiriistō yoo kāminy kubo Tāmirmiryēt. Yoo tēbē :Bāwulō tēebuutē am āsiiswēk alak, kumāchē kuchut :nkinee chiito nyoo sumānē siruutēchu ameetaab lōkōōy. Yēyē keey :Bāwulō wuu nyēē chiito ake nyēē tēēbsē. Nto am āsiiswēk alak kutēbē :inee ānkuwālu nkityō.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Rooma ānkumākyi bēur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo āyēchinē *Kāārārōōkiintēēt Yēēsu yiisyēēt. Kitoola :Yēyiin ankootabaanaa āyēku lēbkēēyiintēēt saa-ante lōkōōyēwēk chēē kāroomēch.

² Kisimkukuurtoowēēch :Yēyiin am siruutēkyii lōkōōyēwēchoo kubunonē *wōōrkooyikyii.

³⁻⁴ Rubtokooy keey :lōkōōyēwēchu ak lakwanyii Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēnyoo nyoo /kikēēsich kuu chii kuchōōnēē kōōtaab bāytooyiintēēt *Tāwuti. Nteenee /kikiilboor am kāāmuukēyēwēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule Lakwataab Yēyiin :inee yoo /kiikiing'ēētēē meet.

⁵ Chāmēēch :Yēyiin kubunonēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch keeyey yiisyēētaab *lēbkēēyik kyoomchinootē biiko choo mā Yuutayee wōlēē wuu :inee ak kule kōōyēnchinē :icheek Yēyiin ānkōōyēwē.

⁶ Kunyoo akweek :alake am bichooto chēē /kiikeekweyaak obooyiitu Yēēsu Kiriistō.

⁷ Āsubooyook akweek tukul am Rooma choo chāmook :Yēyiin ankiikootabaanaa oye ku biikyii chēē tiliilēch. Kōōbēruurook :Baaba ak Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnok kaalyēet.

Kibērē :Bāwulō nto ruutoochi Rooma

⁸ Ābirchinē kurōok Yēyiintēnyoo kōōnkōy kubunonēē Yēēsu Kiriistō kubo akweek tukul kuu /kyoomunēē kōōrōōsyēk chēē chaang' kule ōkoosēē keey Yēyiin miisin.

⁹ Inkētē :Yēyiin kule ātāsē taay bēsyēēt ake tukul āsoowook ākookoy. Āyēchinē inee yiisyēēt am mooyēēt akeenke ā-āmtooy lōkōōyēwēk kurubta keey ak lakwanyii.

¹⁰ Āsooyē kule mākuoyotwo :Yēyiin kēēlto am lēēkitō āchōō wōlōo ōmiitē.

¹¹ Ābērē nto akasaak sāang' oobwook rōōbēywo nyēbo Tāmirmiryēt kōōkimkiimook.

¹² Nto subak, +mākiititiirē keey :tukul am wōlēē kiyyēnchintoy Yēyiin.

¹³ Mbo ng'eetaabiya, māchāktōōs ōnkēt kule kwāāchōōonu keey nyi kooy kule āruutoochook nteenee kookukerektanwaa :ng'ala. Amāchē kule nto chāātitiurook kuu yoo kyāātitiroonu biikaab Kiriistō am bōrōyōōsyēk alak.

¹⁴ Mākwoo ā-āmchi biiko tukul lōkōōywēchu kāroomēch nyēē mātiny kule Kirikiik nto mā Kirikiik, sumānootiin nto māsumānootiin.

¹⁵ Kiyooto :nyēē yēyoo amach miisin kule ā-āmwook nkakweek choo ōmiitē Rooma lōkōōywēchu.

¹⁶ -Māāmuyoot a-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kuuyu mii āriit :kāāmuukēywēēkaab Yēyiin chēē yēyē kooraraachakay :chii ake tukul nyoo kēēyēnchi. Māchāktōōs /kyoomchi Yuutayek kurook nto yityo, kookeer :choo mā Yuutayek.

¹⁷ Iboorunēē :Yēyiin lōkōōywēchoo kule churtooy :chiito yoo keekaasee keye inee baateey. Kuu yoo /kikeesir kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo -mēēywēyē inee

¹⁸ Kōōkutākyi :Yēyiin ng'wooninto biiko choo -mēēywēyē inee ak kibrōkōōsiis choo kiikutubēē rōkōōng'waa ng'alyoontēētaab manta.

¹⁹ Inkēt :biiko wōlēē wuu :Yēyiin, kuuyu kisimkōōboorochi keye :inee icheek ām kēēli:

²⁰ Kiiboorunēē kāāmuukēywēkyii bo kibchuulyo tukuuk choo kiikuyey ānkōōboorunēē tukuuchoto wōlēē wuu :inee, ānkoo -/ mākēēkāsēē inee koonay ak nkicheek kāāmuukēywēkyii. Kunyoo, māmii :wōlēē tuuktooy keye :chii.

²¹ Ānkoo kiinkēt :icheek Yēyiin, mānēētōōrōōr nto kubirchi mbo kōōnkōy, nteenee kiyēk buch :ng'oornātēēng'waa ānkutubākiis :kāāsōōtēywēēkwaa kukabar :bēērbēēryēēng'waa.

²² Yoo kibērē ng'oōmēch, kubērēbērēch.

²³ Kikutunkyninē :bichoo āynātōōs chēē /kikeekus /kiuwuytēē biiko nto tāriitēk, tyoong'iik choo bēēsytēē ak choo ichuutēē keye ng'wēny kusiir yoo kātākutunkyninē Yēyiin nyoo bo lēbkēēyyēēt ākookoy.

²⁴ Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kwoosyi bichoo kutwaar :muchastaab bōōrwoonikwaa sukuyēyē sikornateet ankunyeere bōōrwoonikwaa.

²⁵ Kōōkuchunnyēē :bichoo manta nyēbo Yēyiin ānkūwēēkyi keye ng'wiynaneet kuku-tunkyninē tukuuk chēē kiyēyē :Yēyiin yoo kātākutunkyninē Yēyiin nkit nyoo itōōrōōroo ākookoy.

²⁶ Kookwaasta :Yēyiin bichoo kubo ng'aleechu tukul kurub muchas nyēē samis nyēē kookubakaakta mbo :koo ruuk saanikwaa ankoomut keye nkit.

²⁷ Kookutay :nkicheek murēnik kooruukwaa ānkwoobukyi keye murēnik alak kusikoraat keye kut neennyi /kōōkiitilchi kule +/māking'woonchi kurubta keye ak rōkōōsooto.

²⁸ Kuu yoo manaacham :biiko kōōnkēt Yēyiin, kōōtuukyi :inee icheek batay kutas taay ak rōkōōng'waa kuyēyootē ng'al chēē māyēmāksē /kēēyēyē.

²⁹ Kiikoolaambuuch bichu :choolwookātēēt, muchas ak rōkōōs, tuuyintaab moo, rumi-isyēēt, wōōrōōryēēt, ng'wiynaneet, kāwōōtyoontit, seemseemnyeeet.

³⁰ Ng'āloolootēē alak nyēē miyaat, tāyē Yēyiin, āwēēsēch, āng'oonyēch ānkung'āsē keye. Sākāyootē kēēlwookik chēē kayeyee rōkōōs, kōōchōnkyninē sikiikwaa,

³¹ bērbērēch, -/mākiikoosēē keye, māchāmē chii, āmāriirēē chii.

³² Ānkoo kōōnkētē :icheek kule kiikōōtilchi :Yēyiin meet chii nyoo yēyē ng'al chēē wuu choo, tākutāsē taay kuyēyē ng'aleechu ānkōōkoostooy mbo alak choo yēyē kuu nyooto.

2

Ing'woonchinē :Yēyiin mbo nkicheek Yuutayek

¹ Yoo itilchinē :chii alak ng'al, kumiitē kōōruustooy keye nkit nyēē māmii :wōlēē tuuktooy keye kuuyu yēyē :nkinee rōkōōs.

² Kiinkētē kule yoo itilchinē :Yēyiin chii ng'al kubo rōkōōs, kōōyoyong'unēē manta.

³ Ibērē tōōs +meechilllee kiyēē itilchinē :Yēyiin biiko alak yoo 'kēētilchi chiito ake ng'al ānkiyēyē :inyiing' ng'aleechaata?

⁴ -Mēēru rwoonik ibērbēērē keye kule lēēl :moo Yēyiin ānkumuytoochinē ng'al. Māchāktōōs inkēt kule māchāksē :atēbooo bo Yēyiin kukōōniing' bārooyinto nyēē keereeny keye iweeksee choolwookātēēng'uung'.

⁵ Yoo iwuyyiitē mēting'uung' itāyē iweeksee choolwookātēēng'uung', imiitē ituulchinē keye ng'al nyēē ākoy kōōng'woonchiing' :Yēyiin bēsyoonoo ing'woonchinē biiko.

⁶ Mākōōtilchi :Yēyiin chii ake tukul ng'al kurubta keye ak kiyēē kiikuyey.

⁷ Mākōōkoochi *soboontaab kibchuulyo biiko choo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, choo chēēng'ē lēbkēēyyēētaab Yēyiin ākoo kooniyit ānkumāchē kunyōōr soboontooto bo kibchuulyo.

1:16 Yēyuut. 13:46; 1Kōōr. 1:18, 24; 2Tēm. 1:8 † 1:17 Aabakuuk 2:4 1:17 Room. 3:21-30; 4:1-25; 10:4-13; Kala. 3:9-12; Filib. 3:9; Ibu. 10:38 1:18 Room. 2:5, 8; Efēs. 5:6 1:20 Āyub 12:7-10; Tyēēn. 19:1-4; Yēyuut. 17:27-28; 1Kōōr. 1:21 1:21 Efēs. 4:17-19 1:22 1Kōōr. 1:19-20 1:23 Kiruu. 4:16-18; Tyēēn. 106:20; Cherem. 2:11 1:27 Laawi. 18:22; 20:13; 1Kōōr. 6:9, 18 1:29 Kala. 5:19-21 2:1 Mat. 7:2 2:4 Yēyuut. 17:30; 2Bēt. 3:9, 15 2:6 Tyēēn. 62:12; Kaālēw. 24:12; Mat. 16:27; 2Kōōr. 5:10; Efēs. 6:8

⁸ Nto choo isōōtē keey nkit ānkurubē kēēlwookikaab rōkōs ānkutāyē ng'ālyoontēētaab manta, mākōōng'woonchi :Yēyiin.

⁹ Makunyalil :chii ake tukul nyoo yēyē rōkōs kutoowunēē Yuutayeek nto yityo kukēchi choo mā Yuutayeek.

¹⁰ Nteenee +/ mākiitōrōōr chii ake tukul nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch, mākukoonyitākoy ānkunyōōr kaalyeet. Inoomēē kurook Yuutayeek nto yityo kookeer choo mā Yuutayeek.

¹¹ Mākwyē :Yēyiin biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

¹² Yoo kāchoolwookēn :chii nyoo mānēēnkēt kiruutēkaab Yēyiin, +/makiiruusta nyēē -/makiyyoong'unēē kiruutēchoo. Nto yoo kāchoolwookēn :chii nyoo inkētē kiruutēk, +/makiiruusta /kiyyoong'unēē kiruutēchoo.

¹³ Mēēberē biiko choo kāsē kiyēē mwooyē :kiruutēk chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ām taayeetaab Yēyiin, nteenee chēē /kiitiilchinē kule churtootiin ku choo rubē kiyēē mwooyē :kiruutēk.

¹⁴⁻¹⁵ -Mēēnkētē biiko choo mā Yuutayeek kiruutēkaab Yēyiin. Ānkoō wuu nyooto, yoo yēyē tukuuk chēē miitē kiruutēchoo, kōōbooru kule inkētēē mētēwookwaa kiyēē mākyinē :Yēyiin kule kuyey. Inkētē kule karaam :nyi ku miyaat :nyoo.

¹⁶ Yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'al bēsyoonoo bo tabanta kubununēē Yēsu Kiriistō ku wōloo mwooytooy :lōkōōywēchu ā-āntooy, mākōōboor keey :tukuuk chēē wunyootiin.

¹⁷ Iyibē keey :inyiing' Yuutāyiintō kule ikēnēē keey kiruutēk ānkiing'āsē keey kule inkētē Yēyiin.

¹⁸ 'Inkētē kiyēē mākyiing' :Yēyiin kule iyēyē ānkiikāsēē kiruutēk kiyēē bo man nyēē māchāktōōs iyēyē.

¹⁹ 'Isōōtē kule itinyē man kule inyiing' nyēē i-ārōōrchinē kēēlto biiko choo kōryootiin ānkiikoochinē mbo subak lēbkēēyyēēt biiko choo mii mēēnān.

²⁰ Inēētē :inyiing' mbo subak choo -mēēnkētē kiy nto maanayiisyeek 'isōōtē kule 'inkētē ng'aleek tukul āk manta nyēbo kiruutēk.

²¹ Kunyoo ii, yoo 'inēētē :inyiing' alak -'mēēnēētē keey nkiinyiing'? Nto yoo imwoochinē biiko alak kule kutayee keey chōōrsēēt, kwaaming' :nee -mēēmētē chōōrsēēt?

²² Imwooyē kule māchāktōōs kutayee keey :chii martaayeet, kwaaming' :nee siimārtooy? -Mēēmāchē kule nto iriikyī tukuuchoo / kēēkusē choo / kēēkutunkyinē, nteenee kubērē :mooyēēt nto ichoor kuuyu bo ta-aabuut nto ku syaabeet.

²³ Ing'āsē keey kule irubē kiruutēk, nteenee intosuūrē Yēyiin yoo i-iryēē kiruutēchoo.

²⁴ Ōyēyē kuyityiin :yoo /kikeesir kule, "Kyōōsākyi Yēyiin kōōntosuūrākoy ām wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek."[†]

²⁵ Yoo iyēku Yuutāyiin ānkiinkētē kiruutēk, kukaraam yoo irubē kiruutēchooto. Nto yoo i-iryēē kiruutēchoo, ikerkeeye choo -mēēnkētē kiruutēchooto.

²⁶ Nto yoo karub :choo mā Yuutayeek kiyēē irābchinē :kiruutēk, kukāsē oob :Yēyiin bichoo kule churtootiin?

²⁷ Chii nyoo mā Yuutāyiin ānkuyēyē kiyēē māchē :Yēyiin, mākōōtiilchiing' ng'al yoo 'kēē-irii kiruutēk.

²⁸ Māyēku :chii Yuutāyiin baateey kubuntēē ntāsimuut, nto kuuyu / kikeeyaatitee *kāāmurootāniisyeētaab Yuutayeek, kusyēēmē kurub kiyēē mwooyē :kiruutēk choo sirootiin.

²⁹ Nteenee Yuutāyiin nyēbo man ku nyoo boonto Yēyiin ām soboonnyii. Nyōōru :chiito kāāmurootāniisyeētaab man kubuntēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chēēng'e :chii nyēē wuu nyoo kusilto :Yēyiin āmēēberē kusilto :biiko.

3

¹ Mii :karaamat nee yoo Yuutāyiin :chii ānkuyēētyēēchinē nee :kāāmurootāniisyeētaab Yuutayeek?

² Man, miitē :karaamateet ām kēēlwookik chēē chaang'. Nyēbo taayta, / kiikiitōrōōchi Yuutayeek ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

³ Ānkoō kuwuu nyooto, kichuunnyēē :biiko wōlēē wōō. Ara, ibooru :yooto sōō kule wēēchwēēchē keey :Yēyiin?

⁴ Achicha! Māwuu nyoo. Iyyoong'unēē :Yēyiin manta ākookoy ānkooy kicham :biiko ng'wiiynan, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ichurtaat nyēē yoo itiiilchinē chii ng'al itinyē manta."[†]

⁵ Imuuchē :chii kumwooy kule, "Yēyē :miyootyēenyoo kutook kule churtaat :Yēyiin miisin. Yēē āko wuu yooto ii, kōōng'woonchēēch nyēbo nee?" Wuu nyooto :wōlēē ng'ālooltooy :biiko.

⁶ Nto kimēēng'woonchinē biich :Yēyiin, nto kiimuuchē kule nee kōōtiilchi biiko ng'aleek?

⁷ Imuuchē :chiito ake kumwooy kule, "Yoo āko itōrōōrē :ng'wiiynaneenyoo Yēyiin ānkōōboor kule tinyē manta ii, kubo nee /kēēmwooy kule āyēku anii kibng'ōōkisyoo?"

⁸ Imuuchē /kēlēē, "Keeyey rōkōs sukutook :kāroomnyēt." Mii mbo :biiko alake chēē kōōkōōyinkyoo kule āmwooyē ng'aleechaa. Nteenee nyoolchinē /kiiruusta bichoo.

Choolwookēnoot :chii ake tukul

⁹ Ara keemwaay nee? Kēēkāroomēch :acheek Yuutayeeek kusiir biiko alak? Achicha! Kasimkeemwaay kule kiikuchoolwookēn :chii ake tukul, ānkā Yuutāyiin ee, nto nyēē mā Yuutāyiin.

¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule, "Māmii :chii mbo akeenke nyēē churtaat.

¹¹ Māmii :chii nyēē inkētē Yēyiin āmāmii mbo :akeenke nyēē chēēng'ē inee.

¹² Kookutay :tukul Yēyiin ānkuyēk sōōr. Māmii :chii mbo akeenke nyēē yēyē ng'al chēē kāroomēch."[†]

¹³ Mwooyē :siruutēk subak kule, "Kiyootākiis :kuutuweekwaa kuu mbēērōōs ānkōōbēērēisyē :ng'ēlyēēbikwaa."[†] Tāsē taay :siruutēk kumwooyē kule, "Ng'woonēch :kuutuway kuu ng'woonob eereen."[†]

¹⁴ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, "Chubiisyē :kuutuweekwaa kōōruutooy biich."[†]

¹⁵ "Kicham booryoot,

¹⁶ ānkunyēērootēē tukun

¹⁷ āmāng'ērēkyinē kaalyeet."[†]

¹⁸ "-Mēēywēyē Yēyiin mbo kisich."[†]

¹⁹ Kāākiinkēt kule kiy ake tukul nyoo siraat, kutiinyē chiito nyoo bāwu :kuruutēchu simāmii :wōlēē chillitooy :chii yoo itiiilchinē :Yēyiin biiko ng'aleek.

²⁰ Kunyoo, -/ mākiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu syēēmē wōlēē imuuktooy kurub kiruutēk. I-ārōōrwēēch baateey :kuruutēk kule kāākēēchoolwookēn.

Yēyē nee :chiito sukuchurta ām taayetaab Yēyiin?

²¹ /Kākiiboorwēēch raat kēēlto nyēē teer āk kiruutēkaab *Muusa, nyēē churtēē :chii. / Kisimkyoorōōrunēē kēēli siruutēkaab Muusa āk chēbo *wōōrkooyikaab Yēyiin.

²² Chāmtooy :Yēyiin kule churtaat :chii ake tukul yoo ikoosēē keey Yēēsu Kiriistō nyēē māmii kule ng'oo :ng'oo,

²³ kuuyu choolwookēnoot :chii ake tukul nyēē -mēēmūchē kuyityi churtaayeeet nyēē mächē :Yēyiin.

²⁴ Churtooy :biiko kubo chamateetaab :Yēyiin kubununēē *Kāārārōōkiintēēt Yēēsu nyoo kiwālāng'unēēnēēch soboonnyii kootyaakteech.

²⁵⁻²⁶ Kikōōn :Yēyiin Yēēsu / keeyeyee kōrōsēēk sukung'eet kōōchoomnyo inee āk biiko yoo kēēyēnchi :chii kule kiwasta :Yēēsu korotiikyii kubo inee. Kumanaame :Yēēsu, mānēēng'woonchi :Yēyiin kōōrētē kubo ng'ōōkiswookik choo / kikiikeeyey kuuyu kitinyē kiisayta. Nto raat, /kiitiilchinē chiito kule churtaat yoo kēēyēnchi Yēēsu. Kunyoo, tinyē :Yēyiin manta kuyey kuu nyooto kuuyu kiikooyto :Yēēsu soboonnyii kubo biiko tukul.

²⁷⁻²⁸ Ara, kēēng'āsyinē keey nee naas? Māmii :kiy mbo kisich kuuyu chāmteēch :Yēyiin kule kēechurtootiin kubo kule kiyyēnchinē inee ānkiikoosēē keey Yēēsu āmēēbērē kuuyu kēērübē kiruutēk.

²⁹ Ara bo :Yēyiin Yuutayeeek nkityō? Achicha, bo nkicheek choo mā Yuutayeeek,

³⁰ kuuyu akeenke :Yēyiin ānku inee :nyēē mākōōtiilchi Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek kule churtootiin yoo keekaasee keey Yēēsu.

³¹ Ara yoo kakeeyey kuu nyooto kukākēēmētē siruutēkaab Muusa, kuuyu kiikoosēē keey Kiriistō? Achicha! Māwuu nyoo, nteenee kēēmiitē kēēyēyē kuyityiin :siruutēchoo.

4

/Kēēkāsēē kaakaaseet wōlēē kiwuunto :soboontaab Abraam

[†] **3:4** Tyēēnwookik 51:4 **3:4** Kāāyiyiit. 23:19; Room. 9:6; 11:29; 2Tēm. 2:13 [†] **3:12** Tyēēnwookik 14:1-3; 53:1-3 [†] **3:13** Tyēēn. 5:9 [†] **3:13** Tyēēn. 140:3 [†] **3:14** Tyēēn. 10:7 [†] **3:17** Isaaya 59:7-8 [†] **3:18** Tyēēn. 36:1 **3:20** Ayub 4:17; Tyēēn. 130:3; Room. 4:15; Kala. 2:16; 3:22 **3:22** Room. 1:17 **3:24** Ēfēēs. 2:8; Tiitō 3:4-7 **3:25-26** Māārko 14:24; Ēfēēs. 1:7; Ibu. 9:12; 1Yooowa. 1:7 **3:27-28** 1Kōōr. 1:29-31; Ēfēēs. 2:8-9; Kala. 2:16 **3:30** Kala. 3:20 **3:31** Mat. 5:17

- ¹ Kichamta :Yēyiin kuuko Abraam kule churtaat ām keel nyēē wuu nee?
- ² Nto /kikeechamta kule churtaat kubo ng'aleek chēē kiyey, nto kimii :kiyēē king'asēē keyy inee nkit, amēēbērē am taayeetaab Yēyiin.
- ³ Mwooyē :siruutēk kule, “Kiyyēnchi :Abraam kiyēē kimwooyē :Yēyiin. Yooto nanyuun kuchamta :Yēyiin kule churtaat.”†
- ⁴ Yoo kābirto :chii nkuruukyii kuyemaat /kiikoochi kiyēē kāākuchooysi, nto yooto, mēēbērē kule /kākēēōōbchi.
- ⁵ Māyēchinē :chii Yēyiin yiisyō /sikiitilchi kule churtaat nteenee mākyinē baateey kule /kiyyēnchi inee kuuyu kēēchoolwookēnootiin :tukul ānkēēmāchē nyoooyeetaab kaat.
- ⁶ Kiiboor mbo *:Tāwuti kule ibēruuroot :chiito nyoo chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kāāyēnchinooyēt amēēbērē kubo kiyēē kayey :chiichooto.
- ⁷ Mwooyē kule,
“Ibēruurootiin :biiko choo /kōōkēēnyōōchi kaat ām miyootyēt nyoo kōboonto /ānkēēmētōochi ng'ōōkisto nyoo kikiikuyey.
- ⁸ Ibēruuroot :chii nyoo kōōkōōbuuktoochi :Yēyiin ng'ōōkiswookikyii.”†
- ⁹ Ara mākōōbēruur :Yēyiin Yuutayeeek nkityō choo imurootānootiin amēēbēruur choo mā Yuutayeeek? Kātākēēmwooyē oob kule /kikeechamta Abraam kule churtaat kuuyu kiikoosēē keyy Yēyiin?
- ¹⁰ /Kikēēchāmtooy āyu Abraam kule churtaat? Ara yoo kitākutoombo */kiimuraatan nto yoo /kikiikiimuraatan? Kubooyiit man ki yoo kitoombo /kiimuraatan.
- ¹¹ /Kikiimuraatan baateey kuyēk kiy nyēē /kākiikiimēē churtaayeet nyoo kikiikusimkunyōōr. Kunyoo, Abraam :nyēē kiyooto biiko tukul choo ikoosēē keyy Yēyiin ānkoo choo /manaakiimuraatan sunkung'et /keechamta nkicheek kule churtootiin.
- ¹² Inee mbo subak :nyēē kwaaniitaab choo /kiimurootānē kātikoo baateey kutinyē :icheek kaakaaset nyēē wuu nyoo kibo kuuko Abraam /kumanaakiimuraatan.
- ¹³ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam āk muchōkōrōōnīkyii kule mākurōōbchi kōōrēt. Mēēbērē kikuurtoochinē ng'aleechaa kuuyu kirubē kiruutēk nteenee kikuurtoochi kuuyu kiikoosēē keyy inee ankuchurtaat.
- ¹⁴ Nto /kikiikoochinē chii kiy kuuyu rubē kiruutēk, nto ki buch kookaasee keyy Yēyiin ānku nto kimāmii :kiy nyēē kikuurtooy :Yēyiin.
- ¹⁵ Yēyē :kiruutēk kōōng'woonchi :Yēyiin biiko. Nto kimāmii :kiruutēk nto māmii kiyēē /kēēmwooyē kule kā-iri :chii kiruutyō.
- ¹⁶ Kuurtoochinē :Yēyiin chii nyoo ikoosēē keyy inee kule mākōōbēruur kuuyu chāmē chiichoo, amēēbērē kuuyu rubē kiruutēk. Kunyoo, nyōōru :biiko tukul choo rōōbunēē keyy kaakaaseetaab Abraam bēruuroo, amēēbērē choo bāwu :kiruutēk baateey, nteenee āk nkicheek choo ikoosēē keyy Yēyiin kuu Abraam nyoo baaba :acheek tukul.
- ¹⁷ Yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Kaayeyiing' iyēku kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang'.”† kiyyēnchi :Abraam ng'aleechaa am taayeetaab Yēyiin nyoo kōōnu soboonto nyēē kimāmii ānkung'āloolēē tukuuk chēē māmii wuu nyēē miitē.
- ¹⁸ Kiikēēē keyy :Abraam Yēyiin ānkoo kiwuu nyēē kimētākōōmuuchāktōōs :kiyēē /kikēēkuurtoochinē. Kunyoo, kichokuyēk :inee kwaaniitaab bōrōryōōsyēk chēē chaang' kuu yoo kimwoochinē :Yēyiin kule, “Tēē chooto :lēēkōōk chēē +mēēnyōōru.”
- ¹⁹ Ānkoo kut kikiikuyoosiit nyēē /kimēētākiisōōtyinē kule imuuchē kunyōōr leekwa kuyū, kimāchē kuriichē kēnyiiisyēk bokol ānki sōōn :Saara, manaame :moo Abraam, nteenee kitas taay kookaasee keyy Yēyiin.
- ²⁰ Mānēēwiywiyi :Abraam yooto tukul am kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin nteenee kititir kookaasee keyy Yēyiin ānkōōtōrōōrē.
- ²¹ Kichāmchiintōōs kule tinyē man :Yēyiin kāāmuukēywēēk kuyey kiyēē kiikukuurtoochi inee.
- ²² Ng'ālyoontooniitēnyii :nyēē kiyey kuchamta :Yēyiin Abraam kule chii nyēē churtaat.
- ²³ Mēēbērē Abraam baateey :nyēē kichamta :Yēyiin kule churtaat kubo kaakaaseenyii,
- ²⁴ nteenee chāmētēēch nkacheek :Yēyiin kule kēēchurtootiin yoo kakiikaasee keyy inee nyoo kiing'ēētēē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu meet.
- ²⁵ Inee :nyoo /kikiikooytooy kume kubo ng'ōōkiswookikyoo /ankiing'eetee meet sikeechurte am taayeetaab Yēyiin.

4:2 Yāāk. 2:21 † 4:3 Toowu. 15:6 4:3 Kala. 3:6; Yāāk. 2:23 † 4:8 Tyēēnwookik 32:1-2 4:11 Toowu. 17:9-14; Room. 2:28-29; Kala. 3:7, 29 4:12 Mat. 3:9; Luuka 3:8; 19:9; Yoowa. 8:33, 39 4:13 Toowu. 12:7; 17:4-6; 22:17 4:14 Kala. 3:18 4:15 Room. 3:20; 5:13, 20; 7:7-24; 1Kōōr. 15:56; 2Kōōr. 3:7; Kala. 3:10 † 4:17 Toowu. 17:5 4:17 2Kōōr. 1:9 4:18 Toowu. 15:5 4:20 Toowu. 17:1-6; Ibu. 11:11 4:21 Toowu. 18:14; Luuka 1:37 4:22 Room. 4:3 4:25 Isa. 53:4-5, 10; Room. 8:32-34; 1Kōōr. 15:17

5

/Kōōkiichoomnyēēch āk Yēyiin

¹ Kunyoo, kuu yoo / kookeechamteech kule kēechurtootiin kubuntēē kaakaaseet, / kōōkiichoomnyēēch nanyuun āk Yēyiin ām Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō.

² Yēesu :nyēē yēyēēch kuchameech :Yēyiin ām chamateenyii nkit kuuyu kiikoosēē keey inee. Kēēng'ērēkootiin kuuyu kiikēnēē keey kule makōōtōrōōrēēch :Yēyiin ānkiibuurtēē keey inee ākookoy.

³ Kēēng'ērēkootiin mbo subak kubo nyāliluutēchu kēēbuntēē, kuuyu kiinkētē kule kōōnēēch :nyāliluutēchoo muytaayeet.

⁴ Yēyēēch :muytaayeet kēētītir. Yoo kēētītirōotiin, kēēboontē kaamaang'taayeet

⁵ nyēē mākooy kēechusyē kuuyu /kikēēng'ooobwēēch Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyēē yēyēēch kiinkēt wōlēē chāmtēēch :Yēyiin.

⁶ Yoo kimākiimuuchē keey, kume *:Kāārārookiintēēt ām bārooyinto nyēē kikiikuchōb :Yēyiin kubo acheek choo kimākēēchurtootiin.

⁷ Matyaa kuchāntooy keey :chii kume kubo chiito ake nto sinee imuuchē :chii kuchamta keey kume kubo chii nyēē lēlē :moo.

⁸ Nteenee kiiboowēēch :Yēyiin kule chāmēēch, yoo kimēēwēēch :Kāārārookiintēēt ānkoo kikēēchoolwookēnootiin.

⁹ Kunyoo, kuu yoo / kookeechamteech kule kēēchurtootiin kuuyu kiwasta keey :koroitiikaab Yēesu, sārwwēēch sōō :Yēyiin nyēē tyaa kubununēē lakwanyii kōōyiyii yoo /king'woonchinēē biiko!

¹⁰ Ānkoo kikēēyēku buunikaab Yēyiin, /kikiichoomnyēēch āk inee kubuntēē meetaab lakwanyii. Kunyi, kuu yoo /kōōkiichoomnyēēch āk inee kēētīnyē man kule kēēnyōōru soboontaab kibchuulyo kuuyu kōōnu :inee soboon!

¹¹ Kunyoo, kēēng'ērēkootiin miisin kuuyu /kiikiichoomnyēēch āk Yēyiin kubununēē Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō.

Aatam āk Yēesu

¹² Kiyib :chiito akeenke ng'ōōkisto kōōrēēt nyēē kiisach kuchō :meet. Kunyoo, kirub :meet biiko kuuyu chooolwookēnootiin :tukul.

¹³ Kimii :ng'ōōkisto kōōrēēt /kumānāākēēkōōn kiruutēkaab *Muusa. Nto kimāmii :kiruutēk nto kimāmii :wōlēē /kēēmwooytooy kule kā-iri :chii kiruut.

¹⁴ Kiinaam :meet chiito kuchakee Aatam ākoy Muusa ānkoo kimāwuu :choolwookātēēng'waa nyoo kibo Aatam.

Kerkeye :kiyēē kiyey :Aatam āk nyēē kiyey :Yēesu.

¹⁵ Āmwooyē kuu nyooto kubo ng'al chēē kiyey :bichu tukwaay. Kitōōrchi :kēwēnyātēētaab ake /kitiilchi biiko meet, nteenee kiyilchi :koonyitēētaab ake biiko chamateetaab Yēyiin!

¹⁶ Kiyey :ng'ōōkistaab akeenke /kitiilchi biiko ng'aleek /ankiiruusta. Nteenee kikōōn :Yēyiin lakwanyii ānkoo kikiikuchoolwookēn :biiko chēē chaang' /sikiitiilwēēch kule kēēchurtootiin.

¹⁷ Yoo kiimuuchē :ng'ōōkistaab chiito akeenke kuyilchi biiko tukul meet, kumākunyōōr :biiko tukul soboonto nyoo rōōbchinē :Yēyiin kubununēē chiito akeenke!

¹⁸ Kunyoo, kuu yoo kiyēyē :ng'ōōkistaab chiito akeenke /kiiruusta biiko tukul, kuyēyē :kāroomnyēētaab chiito akeenke nyēē churtaat /keechamta biiko tukul kule churtootiin ānkunyōōr soboonto.

¹⁹ Yoo kitāyē :chiito akeenke kukāsyi Yēyiin, kōōsākyi biiko chēē chaang' kuchoolwookēn. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kikāsyi :chiito akeenke Yēyiin ankuyey biiko chēē chaang' kukāsyi Yēyiin.

²⁰ Yoo /kikēēkōōnu kiruutēk, kuwōōyit :choolwookātēēt. Kuwōōyitu :choolwookātēēt, kutāsyinē keey :chamateetaab Yēyiin.

²¹ Kuu yoo kikiikutēbēē biich :ng'ōōkisto ānkuyibu meet, kubāwu biich ra :chamateetaab Yēyiin ānkuyibu churtaayeet sikēēnyōōru *soboontaab kibchuulyo kubununēē Yēesu Kiriistō Mokoryoontēenyoo.

6

/Kiikiiwaang'ta bāwunātēētaab ng'ōōkisto

5:1 Yēyuut. 10:36 5:2 Room. 6:14; 8:17-18; 1Kōōr. 2:7; 2Kōōr. 3:18; 4:17; 6:1; 12:9; Kala. 2:21; 3:18; Efēēs. 2:5-8; Kolos. 1:27; 3:4; 1Tēēs. 2:12; 2Tēm. 2:10; 1Bēt. 1:7; 4:13-14; 5:10 5:5 Yāāk. 1:2-3, 12; 1Bēt. 1:5-7 5:5 Yēyuut. 2:33; Room. 8:39; Ihu. 6:18-19 5:6 1Kōōr. 15:3 5:7 1Bēt. 3:18 5:8 Yoowa. 3:16 5:11 Room. 5:1 5:12 Toowu. 2:17; 3:1-7, 19; Room. 6:23 5:13 Room. 4:15 5:14 1Kōōr. 15:21-22, 45-49 5:17 Yoowa. 10:10 5:20 Room. 3:20; 7:7-8; Kala. 3:19

¹ Kunyoo, ara keeyey nee? +Makeetas taay sōō kēēchoolwookēn sukutāsyi keey :chamateetaab Yēyiin?

² Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Kuu yoo kōmēēkutēbēēnēēch :ng'ōōkisto, kubo nee keetas taay kēēchoolwookēnē?

³ -Mōōnkētē :akweek sōō nee kule wuu nyēē kikeēbēku āk Yēēsu Kiriistō yoo / kikeēbātisānēēch kēēyēku akeenke āk inee?

⁴ Kunyi, kerkeey nyēē kikeēbēku / ankeemuy soboonnyoo nyoo kibo taay yoo / kikeēbātisānēēch sukung'eet yoo /kikiing'ēētēē Yēēsu meet ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin, kēēnyōōru :nkacheek soboonto nyēē lēēl.

⁵ Kuu yoo kikeēyēku akeenke āk Yēēsu ām meenyii, ku man kule kēēyēku akeenke āk inee ām ng'eeteenyii bo meet.

⁶ Kiinkētē kule / kikeēkwērtoochi soboonwēchoo kibo taay murtooywoontētēt āk *Kāārārōokiintētēt simēēkubāwēēch :ng'ōōkisto.

⁷ Kunyoo, mēētākubāwu :ng'ōōki biiko choo kāākubuntēē meet.

⁸ Kikeēbēku āk Kāārārōokiintētēt, kunyi kēēchāmchiintōōsii kule kēēsobchootiin kuu yoo soboot :inee.

⁹ Kiinkētē kule / kikiing'eetee Kāārārōokiintētēt meet nyēē mākoy takume, kunyi mēēkubāwu inee :meet.

¹⁰ Yoo kimēē *:Kāārārōokiintētēt, kiiwaang'ta kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkisto kutukul ānkuminyē raat kōōng'ērēēchē Yēyiin.

¹¹ Ām keelto nyēē wuu nyooto, māchāktōōs ōyib keey :nkakweek kule / kiikiisyēēnto kāāmuukēywēēkaab ng'ōōkiswookikwook ānkōōminyē ōng'ērēēchē Yēyiin kubununēē Kāārārōokiintētēt Yēēsu.

¹² Kunyoo, -mookany kubayta :ng'ōōki bōōrwoonikwook choo bēku sukutoortaak :muchas ōyēyē rōkōs.

¹³ -Mookany kuyey :komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' ng'ōōki, nteenee okany kubāwook :Yēyiin kuuyu, /kikeeweecheenaak wōlēē mii :meet ōnyōōru soboonto. Ōyēyiisyēē komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kubo tukuuk chēē churtootiin.

¹⁴ Māmāchāktōōs kubaytaak :ng'ōōki, kuuyu -mēētākōōtiinyook :kiruutēk, nteenee bāwook :chamateetaab Yēyiin.

/Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ankookubaytaak :churtaayeet

¹⁵ Ara nee nanyuun? Keetas taay sōō kēēyēyē ng'ōōki, kuuyu -mēēkubāwēēch :kiruutēk nto kule bāwēēch :chamateetaab Yēyiin? Achicha!

¹⁶ Tookunoot oob kule yoo !keecham iyēku motwooriintētētaab chii, kumāchāktōōs irubē kiyēē mwooyē? Yoo keecham kubāwuung' :ng'ōōkisto inyōōru meet. Nteenee yoo 'keeywey Yēyiin, +/makeechamtiing' kule ichurtaat.

¹⁷ /Kēēbirchinē raat Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ānkoo kikiikuyeyaa :ng'ōōki ōyēku motwoor, kyoocham ām mooyēt akeenke kiyēē /kikiineetaak.

¹⁸ /Kiikiityaakteenaak ng'ōōki ānkōōkubāwook :churtaayeet.

¹⁹ Kāāyēyiisyēē kitōōntōyooni nāmē keey āk soboontaab biiko, kuuyu mānōōkich ām soboontaab Kiriistō. Kikyōō-āsyi taay komosta ake tukul nyēbo bōōrng'woong' kutwaar :ng'ala chēē mātīlīlēch kutōōrchook ng'ōōki. Nteenee mākyook raat kubāwook :ng'aleekaab churtaayeet āk tililinto.

²⁰ Yoo kibāwook :ng'ōōkisto, kimōōnkētē kiyēē rubtooy keey āk churtaayeet.

²¹ Ara sobon nyēē kiyibwook :ng'aleechaa? Kitōōrchook tukun chēē yibwook raat muyāt chēē lētuunoo kuyib meet.

²² Nteenee kuuyu /kookiityaaktaak ra ōng'ēētyēē bāwunātēētaab ng'ōōki ankookubaytaak :Yēyiin, kōōtilīliitu ānkōōnyōōru *soboontaab kibchuulyo.

²³ Kunyoo, kiyēē yibu :ng'ōōki ku meet nto kiyēē rōōbu :Yēyiin ku soboontaab kibchuulyo kubununēē Kāārārōokiintētēt Yēēsu Mokoryoontēēnyoo.

7

/Kiikiityaakteeneech kiruutēkaab Muusa

¹ Mbo ng'etaabiya, ōnkētē oob kule bāwu :kiruutēk chii baateey yoo tākusobē? (Āmiitē āng'aloolchinē choo inkētē kiruutēkaab *Muusa.)

² Mwooyē :kiruutēk kule māchāktōōs :koorko nyoo imutaat kunoomnyoo āk saanteenyii kātikoo tākusoboot saanteet. Nteenee yoo kame :saanteet, kootyaakaat /kiimut subak.

³ Nto yoo tākusoboot :saanteet ankubeeran :koorkoonoo āk chiito ake, kukāākōōntosuur saanteenyii.

⁴ Mbo ng'eetaabiya, ām kēēlto nyēē wuu nyooto, yoo kimēē :Yēesu /kiityaaktaak ām kiruutēkaab Muusa, sōōbooyiitu nyoo /kikiing'eētēē meet ānkōōminy ām soboonto nyēē ing'erēēchē Yēyiin.

⁵ Yoo kitākubāwēēch :ātēbuutēkyoo choo bo kēny, kiiwuruurēēch :kiruutēk kiisuuchi ng'al chēē yibu meet.

⁶ Nto kuuyu /kookiityaakteeneech raat wōlēē mii :kiruutēchoo, kiimuuchē kēēyēchi Yēyiin yiisyēēt ām kēēlto nyēē lēēl nyēbo Tāmirmiryēēt, kusiir wōloo kikēēwuuntē kēny yoo kitākēerubē kiruutēk choo sirootiin.

-Mēēmuuchē :kiruutēk kōōsyēēnto ng'ōōkisto

⁷ Ara nee nanyuun, miyootēch :kiruutēk? Achicha, māwuu nyoo mbo kisich. Nto kimā kiruutēk, nto mānāānkēt kule choolwook ku kiy nee. Nto kimāmwōoyē :kiruutēchoo kule, "Mēēchōrōkyi tukuukaab chii", nto kimānāānkēt kule chōrōkyinooyēēt :nee.

⁸ Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēk sukoolaambuuchaa kutōōrchoo ng'aleekaab muchas. Nto kimāmii :kiruutēk, nto kimāboonto :ng'ōōki kāmūukēy.

⁹ Kyaakaraam kēny kumānāānkēt kiruutēk, nto yu kāwāānkēt kiruutēk, koong'etng'et ng'ōōkisto,

¹⁰ kutōōrchoo kāwōōtyoonti. Kunyoo, yēē kitāyibu :kiruutēchooto soboonto, kuyib nyalil.

¹¹ Kinyākyi ng'ōōki :kiruutēchoo sukutēwēchoo kwaaraantaa :rōkōs.

¹² Kunyi, tiliilēch :kiruutēk, bo manta ānku kāroomēch.

¹³ Nto yēē ākoo ki kāroomēch :kiruutēchooto ii, kwaam :nee sukuyibchoo nyalil nyēē tēē nyi? Bēērē keey :kiruutēk nteenee ng'ōōki :nyēē kiyibchoo nyalili. Nto kuu yoo kiimuuch :ng'ōōkisto kuyēyiisyēē kiyēē karaam kuyib ng'alyoo nyēē miyaat, kutook kule miyaat :ng'ōōkisto nyēē -/mākyoomu.

¹⁴ Kwoonēē :kiruutēk wōlēē mii :Yēyiin nteenee yoo taarataat* ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny arataat ām ng'ōōkisto.

¹⁵ Kunyi, kaakunama :tonkoy, kuuyu kiyēē ābērē nto ayey, -māāmuuchē kut ayey, nto kiyyo -māāmāchē, āyēyē nyooto.

¹⁶ Nto yoo kaayey kiyēē -māāmāchē, āchāmchiintōōsii kule kāroomēch :kiruutēk.

¹⁷ Kuu wōloo wuunto, kimēētāku :anii nyēē āmiitē āyēyē kiy nyēē miyaat, nteenee ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē miitē kuyēyē.

¹⁸ Ānkētē kule yoo taarataat ām ātēbuutēkyuu choo kibo kēny, -māāmuuchē ayey kiy nyēē karaam, kuuyu ābērē nto ayey kiyēē karaam, nteenee -māāmuuchē ayey.

¹⁹ Kiyēē āyēyē kumā nyoo karaam nyoo āmāchē ayey, nto mbo tukuuk chēbo rōkōs choo -māāmāchē ayey, ātāsē taay āyēyē.

²⁰ Nto yoo āyēyē kiyēē -māāmāchē ayey, mēētāku :anii nyēē āyēyē, nteenee ng'ōōkisto nyoo bāwoo :nyēē yēyē ng'aleechu.

²¹ Kunyi, manta :nyi: Yoo āmāchē ayey kiyēē karaam, kuchōōnchoo :rōkōs bakeenke.

²² Ām kāāsōōtēywēkyuu, āng'erēkyinē kiruutēkaab Yēyiin,

²³ nteenee ākāsē kuyēyiisyē :kāāmuukēywēēk alake ām bōōrnyuu kubooryēē kāāsōōtēywēkyuu. Yēyoo :yooto aratakse ām choolwookātēēt nyoo mii kuyēyiisyēē bōōrnyuu.

²⁴⁻²⁵ Kunyoo, yoo kaarub kāāsōōtēywēkyuu, kubāwoo :kiruutēkaab Yēyiin, nto yoo kaarub ātēbuutēchu miyootēch chu āyēyē, kubāwoo :ng'ōōkisto. Ābotoot sōō nyēē tyaa! Ng'oo :nyēē sukūsārūnēēnoo taankooyi? Nteenee, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo Yēesu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

8

Soboonto nyēē lēēl ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ -/Mākiiruustooy chii nyoo bo Kāārārookiintēēt Yēesu.

² Kookootyaakteeneech :Tāmirmiryēētaab Yēyiin wōlēē mii :ng'ōōkisto nyoo kibāytēēch ānkuyibu meet. Kunyoo, kōōkēnyōōru soboonto nyēē lēēl kubununēē Kāārārookiintēēt Yēesu.

³ Kimēemuuchē :kiruutēkaab *Muusa kukōn soboonto, kuuyu kiikuskuus :ng'ōkisto nyoo kibāwēech. Nteenee kikōn :Yēiin soboonoto, yu kiiyooku lakwanyii kuu chii kuchō kōōronēeb ng'ōki /keeyeyee kōrōsēek sukōōbuukto ng'ōkisto kutukul.

⁴ Kiyey kuu nyooto sikiimuuch keeyey man kuu wōlēē mātkooy :kiruutēkaab Muusa, kātikoo kakeerub Tāmirmiryēētaab Yēiin amakeerub ātēbuutēkaab choolwook.

⁵ Nto biiko choo tākurubē ātēbutēk chēbo choolwook, kubāwu :ātēbuutēchooto kāāsōōtēywēekwaa. Nto choo rubē Tāmirmiryēēt, kubāwu :Tāmirmiryēēt kāāsōōtēywēekwaa.

⁶ Chiito nyoo bāwu :choolwookātēt, kuchōnchinē :meet, nto nyoo bāwu :Tāmirmiryēēt, kunyōōru soboonto āk kaalyeet.

⁷ Kunyi yoo bāwu :ng'ōkisto chiito, ku buunyoontētaab Yēiin :chiichoo. Māchāmchiintōs :chii nyēē wuu nyoo āk kiyēē māchē :Yēiin.

⁸ Kunyoo, -mēēng'ērēechē :biiko choo bāwu :ng'ōki Yēiin.

⁹ Nteenee yoo oboontē Tāmirmiryēēt, kubāwook :Tāmirmiryoonoo mēēbērē ng'ōki. Nto yoo mātinyē :chii ām akweek Tāmirmiryēētaab Kiriistō, mābo :chiichoo Kiriistō.

¹⁰ Yoo boonto :chii Kiriistō ām soboonnyii ankume :bōōrto kubo ng'ōkisto, kuwētii :tāmirmiryēenyii ākokoy kuuyu kiikuchamta :Yēiin kule churtaat.

¹¹ Nto yoo tinyē :chii Tāmirmiryēētaab Yēiin nyoo inee :nyēē kiing'ēētēē Yēesu meet, makoong'eete chii choo meet ānkōōochi soboonto nyēē lēēl.

¹² Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, kuu yoo mēēkubāwook ng'ōki, osatee keey ātēbuutēkaab choolwook.

¹³ Yoo keerub keey :chii ātēbuutēchoo, kuchōnchinē :meet. Nto yoo kāyēētyēēchook :Tāmirmiryēēt obakaakee ātēbutēk chēē miyoōtēch, ōnyōōru soboon.

Kēyēku lōkōkaab Baaba Yēiin

¹⁴ Lōkōkaab Yēiin :biiko choo intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēiin.

¹⁵ Mēēbērē kyōōnyōōru Tāmirmiryēēt nyēē kiketitaak ōyēku motwoor ānkōōmuuyē, nteenee kyōōnyōōru nyēē kiyeyaa ōyēku lōkōkaab Yēiin. Tāmirmiryoonoo :nyēē yēyēch kēēkuur Yēiin kule 'Baaba'.

¹⁶ Chāmchiintōs :Tāmirmiryēētaab Yēiin āk nyēenyoo kule kēyēku man lōkōkaab Yēiin.

Wōōyinto nyoo +/mābokiiboowēech

¹⁷ Kuu yoo kēyēku lōkōkaab Yēiin, kēyēmtooy āk Kiriistō tukuuk choo boonto :Baaba. Yoo kākēenyāliilchē kuu Kiriistō, +mākēēnyōōru wōōyinto kuu inee.

¹⁸ Ākāsē kule mining' :nyalili kēēmiitē kēēnyōōru bēsyoōsyēchu ām wōōyinto nyoo +mābokēēnyōōru.

¹⁹ Mii kukānyē :kiy ake tukul nyēē kiikuyey :Yēiin ām kōōrēt, kunyōōr rōōbēywoontēenyii ām bēsyeēt nyoo itōrōōrē :Yēiin lōkōkyii.

²⁰ Mīnyē :kiy ake tukul ām kōōrēt nyēē māmii :kiyēē ikēnēē keey āmēēbērē kule kicham kōōbuur kuu nyooto, nteenee kubo chiichēē kikōōng'it sukōōng'woonchi biich :Yēiin. Nteenee /tākiikēnēē keey kule

²¹ +/makiityaaktee kiy ake tukul kāāmuukēywēēkaab meet ānkumākunyōōr wōōyintaab lōkōkaab Yēiin.

²² Kiinkētē kule kiikung'woonchinion kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēt kuchakee kēny ākoy kura kuu yoo ng'woonchinē :cheebyoosya yoo sichē leekwa.

²³ Māwu nyoo baateey, nteenee mii kung'woonchēech nkacheek ām āriit, choo / kōōkēkōōnēech Tāmirmiryēēt kuu rōōbēywoontēētaab taayta. Yooto tukul kēēmiitē kēēkanyoonu miisin /kēēkōōnēech bōōrwoonik chēē leelach /ankeeyeyeech kēyēku lōkōkaab Yēiin kuchurta.

²⁴ Yoo /kiikiiraraacheech, kikiikēnēē keey ng'ālyoontoonoo. Nto yoo ikēnēē keey :chii kiyēē boonto ku buch. -Mēēkēnēē keey :chii kiyēē kāākunyōōr.

²⁵ Nteenee yoo kiikēnēē keey kiyēē mānāākēenyōōru, kēēkanyoonu ām muytaayeat.

²⁶ Yēētyēēchēech :Tāmirmiryēēt yoo kēētinyē kusuusyēt. Kuu yoo -mākiinkētē wōlēē makeesaayte Yēiin, kung'ālooltoowēech :Tāmirmiryēēt kōōtēyēē keey miisin nyēē māmii :wōlēē /kēēmwooytooy.

²⁷ Nteenee inkētē :Yēiin nyoo isyoochē soboonwēkyoo kiyēē isōōtē :Tāmirmiryēēt, kuuyu ng'ālooltoochinē :Tāmirmiryēēt biikaab Kiriistō kōōrābchinē kiyēē māchē :Yēiin.

²⁸ Kiinkētē kule ām kiy ake tukul, yēyē :Yēiin ng'aleek chēē kāroomēch ām wōlēē mii :choo chāmē inee ānku choo kiikukwey.

²⁹ Nto choo kisimkōōnkēt :Yēyiin, kukiikootabaan sukukerkeyiitu lakwanyii. Yooto, mākyūyēk :lakwanaanyii kaabooreet nyēbo chuut chaang'.

³⁰ Chooto kisimkootabaan, kukuur. Nto chooto kikuurē, kuyey kuchurta, nto chooto kichurtooy, kōōtōrōōr.

Chamateetaab Yēyiin kubununēē Yēesu Kiriistō

³¹ Ara, keemwaay nee nanyuun? Yoo nyēēnyoo Yēyiin, ku ng'oo :nyēē imuuchē kukwi-ileech?

³² Yoo kirātēē moo lakwanyii ānkukōōn kubo acheck ii, kōōmuuchē kule nee kumākōōnēēch kiy ake tukul ām chamateenyii?

³³ Ng'oo :nyēē imuuchē kumwooy kule miyootēch :biiko choo kiikukwey :Yēyiin? Yēyiin nkityōōniin :nyēē itilē kule churtaat :chiito.

³⁴ Kunyoo ii, ng'oo :nyēē imuuchē kooruusteech? Māmii :chii, kuuyu kimēēwēēch :Kāārārookintēt Yēesu, nto subak /kikiing'eetee meet ānkutēbunēē raat āwutaab taay nyēbo Yēyiin kung'ālooltoowēēch.

³⁵ Ara, mii :chii nyēē imuuchē kōōbēesyēēnēēch chamateet nyēē boontēēnēēch :Kiriistō? Ara nyalilta, ara wuuyinwēēk, ara wusiisyēēt, ara kēmēy, ara yoo kakeebe kibchuraat ara kēwēēlyo, ara mnyaat?

³⁶ Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,
"Kēēmiitē yēē mii :chii kwiiimēn kubo inying'
keekerkeeye kēēchiir chēē mächē /bokeetil."†

³⁷ Ānkoo kākwoonchēēch :tukuuchoo tukul, kēēbiirtooyiisye kutukul kubununēē inee nyoo chāmēēch.

³⁸ Ānkētē kubooyiit man kule yoo ka meet nto kā soboon, nto ku malayikaan nto tāmirmiroy chēē miyootēch, nto tukuuk chēbo ra nto chēbo kōōyiyin nto ku kāāmuukēy alak tukul,

³⁹ yoo kā kiy nyēē mii barak nto nyēē mii ng'wēnyo nto kā kiy ake tukul ām choo kiyēyē :Yēyiin, kumēēmuuchē :tukul kōōbēesyēēnēēch chamateetaab Yēyiin kubununēē Kāārārookiintēt Yēesu nyoo Mokoryoontēēnyoo.

9

Ng'ētē :moo Bāwulō kubo Yuutayeeek chēē kitay Yēesu

¹⁻³ Ng'ētē :mooyēēnyoo ānkōōyimoō mēt nyēē wuu nyēē mābēku :ng'wooninoō, akas kule /manaakiiraraach mbo ng'eetaabiya, biikyuū bo Isrāyēēl. Ābērē nto kiimuuchāktōōs, nto /kabokiiruustaa āng'ētētēē wōlēē mii :Kiriistō sukuyētyēēchi icheek. Man ām kāāmuukēywēēkaab Kiriistō kule -māāng'wiynānē ānkōōnkētē mbo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁴ Kiyey :Yēyiin biikaab Isrāyēēl kuyēk biikyii anku icheek :chēē kikas kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Kiyēchiin *kiirootyēet āk icheek kunyil, kōōkoochi kiruutēk āk mākuutēk kurubta keyy *Kōōtaab Yēyiin ānkukuurtoochi icheek kule mākōōbēruur.

⁵ Inkētē :icheek kiyēē kiyēchi :Yēyiin mbo kuukaanyii, ānku kōōyitēnyo :nyēē chōōnēē *Kāārārookiintēt nyoo bo kāāmuukēy. Kusilākooy :Yēyiin ākoooky, kuwuuyiit nyooto.

/Kiibēruurē choo iyēnchinē kiyēē /kiikēēkuurtoochi

⁶ Mānāānyōōr :Yuutayeeek wōlēē wōō bēruurto nyoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kōōtaab Abraam. Ara ibooru :yooto kule mānāāyityiin :kiyoo kikuurtooy :Yēyiin? Acha, māwuu nyoo kuuyu mānāāyēēlchi :Yuutayeeek tukul komostaab Yēyiin.

⁷ Ānkoō kukwoonēē :Yuutayeeek kōōtaab Abraam, manarub inee kubooyiit man. Mwooyē :siruutēk kule, "Isaka nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'."†

⁸ Ibooru :yooto kule mēēbērē biiko choo kwoonēē siintaaryeetaab Abraam :chēē lōkōkaab Yēyiin, nteenee choo iyēnchinē kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin :chēē /kiiyiitē kuu lōkōkaab Abraam chēbo man.

⁹ Kikuurto :Yēyiin kule, "Māāyēēwu ām bēsyēēt nyēē wuu nyi kēnyiiinoō, nto yooto kuboono :Saara wēēriit."†

-/Mākēēkwilē Yēyiin

¹⁰ Mā yooto baatey, nteenee king'alaalee mbo Yēyiin lōkōkaab Rebeeka choo ki kwaan ku Isaka.

8:29 Kolos. 1:18 8:30 2Tēēs. 2:13-14 8:32 Yoowa. 3:16; Room. 5:8 8:34 Isa. 50:8-9 8:34 Yēyūut. 2:32-33; Room. 4:25; Ibu. 7:25 † 8:36 Tyēēnwookik 44:22 8:36 1Kōōr. 15:30-31; 2Kōōr. 4:11 8:37 1Yoowa. 5:4-5 8:38 1Kōōr. 3:22; 15:24; Ēfēēs. 1:21; 1Bēt. 3:22 8:39 Yoowa. 3:16; Room. 5:5; Ēfēēs. 1:4; 2:4; 2Tēēs. 2:16 9:1-3 Chuy. 32:32 9:4 Toowu. 17:9-10; Chuy. 4:22; 20:1-24:18; 24:8; Laawi. 1:1-9:24; Kiruu. 29:1; Isa. 9:6-7; Cherem. 31:34; Room. 16:7 9:5 Mat. 1:1 9:6 Room. 3:3-4; 2:28-29 † 9:7 Toowu. 21:12 9:7 Mat. 3:9 9:8 Kala. 4:23; 3:7 † 9:9 Toowu. 18:10, 14

11-12 Kimwoochi :Yēyiin Rebeeka kutoombo kusich lōkōkyii ānkitoombo kuyey kiy nyēē karaam nto ku nyēē miyaat kule, “Makubayta :nyēē mining’ nyēē wōō.”† Kunyi, kiyyoong’unēē :kwēyiisyēētaab Yēyiin wōlēē kimāktooy :inee, mēēbērē kiyēē kiyey :lōkōchoo.

13 Kuu yoo siraat kule, “Kyaacham Yāākōbō ankaatay Esaawu.”†

14 Ibooru :yooto kule -mēēyooong’unēē :Yēyiin manta? Māwuu nyoo.

15 Kimwoochi :Yēyiin *Muusa kule: “+Maariiree choo āmāchē ariiree.”

16 Kunyi, riirēē :Yēyiin biiko choo chāmē ām mooyēenyii mēēbērē kaakwaam :bichoo booryo ake tukul.

17 Kimwoochi :Yēyiin bāytooyiintēētaab Miisir kule, “Kyāamutuung’ ākoy yu sāāboorunēē kāāmuukēywēēkyuu wōlēē imiitē sukung’et / kyaamtaat kaayneenyuu ām kōōrēt kumukuul.”†

18 Kunyoo riirēē :Yēyiin chii nyoo māchē kule kuriiree ānkōōyoomē mēt chiito nyoo māchē kooyaam.

19 Imuuchē kutebeenaa :akeenke ām akweek kule, “Ām nee naas sukubērē :Yēyiin kakusta :chii? Ara, ng’oo :nyēē imuuchē kukwiil Yēyiin ām kiyēē māchē?”

20 Inyiyng’ ku ng’oo siikētyi Yēyiin ng’alyoo? -Mēēmuuchē :kiy nyēē /kikēēyēyē kuteabee chiito nyoo kiyēyē kule, “Ntēē siiyeyaa kuu nyi?”

21 Ara mākwoonēē nyoo yēyē tērēēnik yoo māchē kookaas tērēēnik alak miisin nto alak kumeekaas?

22 Ānkoo kiimuuchē :Yēyiin kōōboor kāāmuukēywēēkyii kōōng’woonchi biiko choo kiikuchoolwookēn choo misiyinē /kiikarbuus, kiiruruuny mooyēenyii kubo bichooto.

23 Kiyey kuu nyooto sukoomuuch kōōboorchi wōōyinnyii choo kiikukwey kule kuriiree.

Biikaab Yēyiin chēbo ra

24 Kookootiil Yēyiin kuriireeneech kēēyēku cheechii ānkēēyēku Yuutayeeek, nto mā Yuutayeeek.

25 Mwooyē :Yēyiin ām siruutēkaab Oseeya kule, “+Maariiree ‘-/Mākēēriirēē’ ānkāakuur ‘Mā biikyuu’ kule ‘Biikyuu’.”†

26 Mwooyē :siruutēchoo bo Oseeya mbo subak kule, “Wōloo /kikēēmwoochinēē kule, ‘-Mōōyēku biikyuu’ +/mākēēkuur ām wōlooto kule, ‘Akweek lōkōkaab Yēyiin’.”†

27 Mwooyē :siruutēkaab *Isaaya kurubta keyy āk Isrāyēēl kule, “Ānkoo makuchaang’iit :Isrāyēēliik kuu ng’aayna ām araarayta, +/makiiraraach chēē ng’eri, kuuyu

28 makooruusta :Yēyiin biiko ām kōōrēt.”†

29 Kerkey yoo kisimkumwooyē :Isaaya kule, “Nto kimānāābākooktoowēēch :Yēyiintēētaab kāāmuukēy kaabkuutek, nto kikerkēyiyiitu biikaab Sōtōm āk chēbo Komoora chēē /kikiikarbuus.”†

Kitay :Yuutayeeek Kāārārookiintēēt

30 Ara, keemwaay nee naas? /Kookeechamta kule churtootiin :biiko choo mā Yuutayeeek kuuyu kiikoosēē keyy Mokoryoontēēt, ānkoo kimanaacheeng’ churtaayeeet.

31 Nteenee mächurtootiin :Yuutayeeek choo kichēēng’ē /keechamta kule churtootiin kurubē kiruutēk.

32 Kiy nee :nyēē kibur? Kibur nyi manaakookaasee keyy Kāārārookiintēēt nteenee kimoong’tēē keyy kiyēē yēyē :icheek. Kiinach :rwaantaanaa ināchē biich’

33 kuu yoo /kikesir kule, “Okas baa, kyāākoochi rwaanteet nyēē kāānākuut wōliin bo *Sāāyōōn ānku rwaa nyēē ināchē biich, nteenee chiito nyoo keekaasee keyy, mēēbērē mākuchus.”†

10

1 Mbo ng’etaabiya, kiyēē māchē :mooyēenyuu āk nyēē āsooyē Yēyiin ku kule /kiiraraach Yuutayeeek.

2 Ānkētē kule boontēē :icheek Yēyiin mooyēēt miisin nteenee -mēēnkētē kiyēē māchē :Yēyiin.

3 Kuu yoo -mēēnkētē wōlēē yēytooy :Yēyiin chiito kuchurta ānkusyēēmē kuchēēnkyi keyy churtaayeeet ām kēēlwookikwaa nkit, manaacham kurub kēēltaab Yēyiin.

4 Kibēk :kāāmuukēywēēkaab kiruutēkaab *Muusa ām chōōnēētaab *Kāārārookiintēēt sukuchurta :chii ake tukul nyoo iyēchinē inee.

† 9:11-12 Toowu. 25:23 † 9:13 Mal. 1:2, 3 9:16 Efēēs. 2:8 † 9:17 Chuy. 9:16 9:18 Chuy. 4:21; 7:3; 14:4, 17; 1Bēt. 2:8 9:20 Isa. 29:16; 45:9 9:21 Cherem. 18:4-6; 2Tēm. 2:20 9:24 Room. 10:12 † 9:25 Osee. 2:23 9:25 1Bēt. 2:10 † 9:26 Osee. 1:10 † 9:28 Isa. 10:22-23 † 9:29 Isa. 1:9 † 9:33 Isa. 8:14; 28:16 9:33 Luuka 2:34; 1Bēt. 2:6-8 10:1 Room. 9:1-3 10:3 Room. 1:17 10:4 Room. 7:1-6; Kala. 3:24-25

⁵ Kimwooy :Muusa kurubta keey churtaayeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :kiruutēk kule, “Chiito nyēē rubē kiruutēk, mākuminyēē kiruutēchoo.”†

⁶ Keemwaay nee kurubta keey churtaayeet nyoo nyōōru :chiito nyoo ikoosēē keey Kāārārōokiintēt? Mēerook / kēemwooy kule, “Mākuwo :ng'oo kibkōōnkōy?” (sukoomut Kāārārōokiintēt kuchō ng'wēny),

⁷ nto /kēemwooy kule, “Mākuwo :ng'oo *kāābkwoombiich?” (sukoong'eetee Kāārārōokiintēt meet).

⁸ Ara, māchāktōōs /kēemwooy nee? /Kēemwooyē kule, “Iboontē keey ng'ālyoontēt, miitē mēting'uumg' ānkumēng'ālōolēē kibtaman.” Ng'ālyoontoonoto ku nyoo kyoomtooy kule māchāksē /kiikaasee keey Kāārārōokiintēt.

⁹ Yoo imwoowunēē kuutiing'uumg' kule, “Mokoryoontēnyuu :Yēēsu” ānkiiyēnchinēē mooyēng'uumg' kule kiing'eetee :Yēyiin meet, +/makiiraraachiing'.

¹⁰ +/Makeechamtiing' kule ichurtaat yoo 'kēēyēnchinēē mooyēng'uumg' /ankiiraraachiing' yoo imwoowunēē kuutiing'uumg' kiyēē 'iyēnchinē.

¹¹ Mwwooyē :siruutēk kule, “-Mēēntosuurāktōōs :chii nyoo ikoosēē keey Kāārārōokiintēt.”†

¹² Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yēē kā Yuutāyiin nto nyoo mā Yuutāyiin, kuuyu bo biiko tukul :Mokoryoontēt. Ibēruurē kuyem, biiko tukul choo riirchinē inee,

¹³ kuu yoo mwwooyē :siruutēk kule, “+/Makiiraraach chii ake tukul nyoo riirchinē Mokoryoontēt.”†

¹⁴ Ara ii, imuuchāksē kule nee /kēēriirchi inee yoo /mānāākiyēnchi? Imuuchē kule nee /kiyēnchi yoo /manaakeekas ng'aleek kurubta keey ākoo inee? Nto /kēēkāsēē nee ng'aleek yoo māmi :chiichēē koomchi biich?

¹⁵ /Ānkiimuuchē /bokyaamtaat kule nee yoo mēēbērē /kākiyookto chii? Mwwooyē :siruutēk kule, “Kāroomēch sōō nyēē tyaa :kēēnēkōōy choo yibu lōkōōy chēē kāroomēch!”†

¹⁶ Nteenee mānēyēnchi :biiko tukul lōkōōywechooto kāroomēch. Mwwooyē *Isaaya kule, “Mokoryoontēt, ng'oo :nyēē kiyēnchi lōkōōywēkyoo?”†

¹⁷ Māchāksē /kyaamta lōkōōywēkaab *Kāārārōokiintēt sukukas :biiko, kunyi māchāktōōs :biiko kuyēbchi yit ng'aleechaata sukōōyēnchi.

¹⁸ Nteenee ātēēbē kule ii, ara manaakas :biikaab Isrāyēēl lōkōōywēchu? Kubooyiit man, mwwooyē :siruutēk kule, “Kiikukas /kyoomtootēē ng'aleechaa komoswookik tukul chēbo kōōrēt.”†

¹⁹ Ātēēbē subak kule, “Kiinkēt oob :bichēēb Isrāyēēl kiyēē mwwooyē lōkōōywēchu?” Kimwooy *Muusa kule, “+Maayey kumēechook :moo kubo biiko choo mā Yuutayeyk. +Maayeyaak ōnyēēru kubo choo -mēēnkētē ng'al.”†

²⁰ Mwwooyē mbo subak *Isaaya kukāng'umoot kule, “Kinyōōrwoo :choo mēēbērē kicheeng'aataa ānkāāboorchi keey choo mēēbērē kiteebaataa.”†

²¹ Nto kurubta keey āk Isrāyēēlik kumwooy kule, “Ākuurē icheek kwaak ānkoo ku biich chēē -mēēywēyoo ānku cheemakwiiliis.”†

11

Kiibutiis :Isrāyēēlik wōlēē wōō wokung'ēt :kaabkuutek

¹ Kunyoo ātēēbē kule ii, ara kitay :Yēyiin biikiyii nkit? Achicha! Āyēku :anii Isrāyēēliintēt nyēbo kōōtaab Abraam ānkāābooyē areetaab Beenchamiin.

² Mātāyē :Yēyiin biikiyii chēē kisimkukwey. Osootee keey haa siruutēk choo ibooru kiyoo kimwooy *Eliiya yoo kiriirchinē Yēyiin kung'ālōolēē biikaab Isrāyēēl nyēē miyaat.

³ Kimwooy kule, “Mokoryoontēt, kiikubakach :bichu *wōōrkooyikuuk ankooburyeet kāābkōōrōs. Kwāāng'ētū :anii nkit ānkumii kusyēēmē kule kubakachaa nkanii.”

⁴ Yooto kukētyi :Yēyiin Eliiya kule, “Kwaatuuch kaabkuutekyuu chēē yitē kisyēērōōk tisab choo mānāākutunkyi *Baal.”

⁵ Ānkoo ra kuu nyi, mii :kaabkuutekaab Isrāyēēl chēē kiikukwey :Yēyiin ām chamateenyii.

⁶ Yu kikwēyē :Yēyiin bichoo ām chamateenyii, ku kiy :nyoo nyēē kirōōbchinē :Yēyiin icheek buch, mēēbērē kituwēnēē kubo kiyēē kiyey. Nto /kikēētuwēnēē, nto mēēbērē ki rōōbēywoo.

⁷ Kunyi, mānāānyōōr :biikaab Isrāyēēl kiyēē kichēēng'ē. Chēē kinyōōr churtaayeet ku choo kikwēyootiin, nto chuut alak /keeyey kukōryo

† 10:5 Laawi. 18:5 10:5 Luuka 10:28; Kala. 3:12 10:8 Kiruu. 30:12-14 10:9 1Kōōr. 12:3 † 10:11 Isa. 28:16 10:11 Room. 9:33 10:12 Room. 3:22, 29-30 † 10:13 Chōōw. 2:32 † 10:15 Isa. 52:7 † 10:16 Isa. 53:1 10:16 Yoowa. 12:38 10:17 Yoowa. 17:20; Kala. 3:2, 5 † 10:18 Tyēēn. 19:4 † 10:19 Kiruu. 32:21 10:19 Room. 11:11, 14 † 10:20 Isa. 65:1 10:20 Room. 9:30 † 10:21 Isa. 65:2 11:1 Yēyuut. 22:3; 2Kōōr. 11:22; Kala. 1:13-14; Filib. 3:5 11:2 Tyēēn. 94:14; Cherem. 31:37; Room. 11:29 11:4 1Bāy. 19:10, 14, 18 11:5 Room. 9:27 11:6 Room. 4:4-5; Kala. 3:18 11:7 Room. 9:31

⁸ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, “Kiyey :Yēyiin kuyoomcho :mētēwoy. Tinyē koonyek amākastēē, kutinyē yiitiik amākāsē ng'al akoy kura.”†

⁹ Mwooyē :nkineē *Tāwuti kule, “Irooko /keetechee sookwoonuutēchookwaa kōōbutiis /ānkiing'woonchi.

¹⁰ Irook kutubākiis :koonyekwaa simakas kiy ānkukuuykuuyoot akookoy.”†

Kiyēē kichōbchi :Yēyiin Yuutayeeek

¹¹ Ātēēbēēnook subak kule ii, ara kinyōōr :Isrāyēēliik kāānākuut nyēē mākyō tābokusyooong'? Achicha! Nteeneē kuuyu kiikuyey :icheek lēēluut, +/makiiraraach choo mā Yuutayeeek sukuchōlyo :Yuutayeeek.

¹² Yoo kiyēyē :Yuutayeeek lēēlisto, /kiibēruur choo mā Yuutayeeek. Kunyi, tyaa nanyuun :bēru nyēē mākunyōōr :biiko yoo kēyēnchi :Yuutayeeek Yēēsu kuyēk Kāārārookiintēēng'waa!

¹³ Āmiitē āng'āloolwook akweek choo mā Yuutayeeek. /Kiikeyeya āyēku *lēbkeēyiintēētaab choo mā Yuutayeeek. Kunyi, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo yiisyoonootonyuu,

¹⁴ kuuyu ātinyēē mooyēēt kule ayey biikyuu choo Yuutayeeek kuchusyo, nto anyuun /kiiraraach kereeryaa.

¹⁵ Yoo kitāyiisyē :icheek, /kiichoomnyo kōōrēēt āk Yēyiin. Nto yoo kāchāmiis :icheek, kukērkyēyitu yoo /kakiing'eetee meet biiko.

¹⁶ Yoo /kiikiitāboonchi mbo kuuko Yēyiin, kōōtāboonootiin :nkicheek keseniisyyek. Yoo /kakiitabaan tiikiitēk, kōōtāboonootiin :nkicheek sokonaak.

¹⁷ Man, /kikeebetech sokonaak alak chēbo *mūsyētūniit /ankeeroobtaak akweek kēētooto ānkoo kyōō-ābu kēētitaab wōōk. Neennyi ōmiitē ōchuutē ānyinyēēt nyēē chōōnēē tiikiitēkaab kēētooto.

¹⁸ Ānkoo /kikeebetekta sokonaachaa, mēērook ōmōōntoy. Māchē ōnkētē kule mābiitēēnook akweek :tiikiitēk, nteeneē akweek chēē ōbiitēē tiikiitēk.

¹⁹ Ōmuuchē omwaay kule, “/Kikēēbētēktooy sokonaak chuut /sikiikeereeneech.”

²⁰ Man, /kikeechwenta kuuyu kimēēkoosēē keyy *Kāārārookiintēēt. Nteeneē /kikeechamaak kuuyu kyōōkoosēē keyy inee. Kunyoo, -mōōyib keyy barak nteeneē māchāktōōs ōriibē keyy,

²¹ kuuyu yoo -kimēēmuuchē :Yēyiin kootuuch sokonaak choo kibiititooy :kēētii it, /bo-keemwa nee akweek choo /kikēērōōbtook, māchwēntook nkakweek?

²² Kunyi, ōrōōtootē wōlēē kirurto Yēyiin :moo āk kōrōōmātēēt nyēē boonto. Kōrōōm ām wōlēē miitē :choo kiikuchuunnyēē ng'aleekyiyi nteeneē ruroot :moo ām wōlēē ōmiitē :akweek kātikoo baateey ōtāsē taay ōkoosēē keyy inee, nto buch, +/makeechwentaak nkakweek.

²³ Nto nkicheek Yuutayeeek, yoo kātēbi kut kumēto ng'aleekwaa ānkōōyēnchi Yēyiin, +/mākēēkētyi yoo /kākēēchwētēē kuuyu tinyē :Yēyiin kāāmuukēyēwēk kukētyi yooto.

²⁴ Ara yoo kichāmē :Yēyiin kutaachaak :akweek choo mā Yuutayeeek ii, kutoochē oob areet akeenke Yuutayeeek kuuyu /kisimkiitāboonchi inee?

²⁵ Mbo ng'eetaabiya, māmāchē ōsōōtē kule ōkāroomēch kusiir Yuutayeeek. Kunyi āmwoowok ng'ālyoontooni /kikiiboorwo. /Kikeeyey kuyoomcho :mētēwokaab Yuutayeeek alak kut /kokiiraraach biiko choo mā Yuutayeeek kuyem chēē māchē :Yēyiin.

²⁶ Yooto +/makiiraraach biikaab Isrāyēēl kutēē yēē tēē, kuu yoo /kikesir kule, “Mākuchōōnēē *Kāārārookiintēēt *Sāāyōōn, ankuyey matakutay :kōōtaab Yāākōbō Yēyiin.

²⁷ +Maayey kiirootyaaniitēnyī āk icheek yoo ābuuktoochinē ng'ōōkiswookikwaa.”†

²⁸ Kurubta keyy āk lōkōōyēwēk chēē kāroomēch, buun :Yuutayeeek ām wōlēē mii :Yēyiin. Yooto, /kēēkōōnook akweek lōkōōyēwēchoo. Nto kurubta keyy āk kwēyiisyyēēt, tākuchāmē :Yēyiin bichoo, kuuyu kisimkukwey :inee mbo kuukaanyii.

²⁹ Māwēēchwēēchē :Yēyiin kāāsōōtēyēwēkyii kurubta keyy kiyēē rōōbchinē biiko āk kiyēē kuurchinē.

³⁰ Kikyōōchuunnyēē :akweek Yēyiin yu kibo taay nteeneē yoo kitāyē :Yuutayeeek Yēēsu, ōnyōōru :akweek kiisaytaab Yēyiin.

³¹ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kōōkuchuunnyēē :nkicheek Yēēsu kunyoo, mākunyōōr :icheek kiisayaata.

³² Chāmchinē :Yēyiin biiko tukul kutēwēchākiis sukoomuuch kuriiree chii ake tukul.

³³ Wōō :Yēyiin lēyyē! Tyaa sōō :bērunyiyi anku baraay :mēt nyēē tyaa! Mākoy kusabsab :chii kāātilēyēwēkyii! Māmii :chii nyēē imuuchē kut kōōnkēt kēēlwookikyii!

† 11:8 Kiruu. 29:4 11:8 Isa. 29:10; Māārko 4:12 † 11:10 Isa. 29:10 11:11 Yēyuut. 13:46; Room. 9:32; 10:19 11:13 Room. 1:5 11:16 Kāāyiyiit. 15:18-21 11:17 Efēēs. 2:11-13 11:18 Yoowa. 4:22 11:20 1Kōōr. 10:12 11:25 Mat. 13:11; Room. 16:25; 1Kōōr. 4:1; Efēēs. 3:3-9; Yoowa. 10:16 † 11:27 Isaaya 59:20-21; 27:9 11:27 Cherem. 31:33-35 11:29 Room. 11:2; 3:3-4 11:32 Room. 3:22-24; Kala. 3:22 11:33 Āyub 11:7; Tyēēn. 139:6, 17

³⁴ Mwooyē :siruutēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōnkēt kiyēē isōōtē :Yēyiin? Nto kule ng’oo :nyēē kiikōōrwookyi Yēyiin?”†

³⁵ Mwooyē mbo subak :siruutēk kule, “Ng’oo :nyēē kiikōōkoochi Yēyiin kiy sukumāchē kuyookyi :Yēyiin?”†

³⁶ Kwoonēē :tukuuk tukul wōlēē miitē :Yēyiin, kiyēyē kiy ake tukul nyoo miitē kōōrēēt ānku cheechii :tukuuchooto tukul. Kunyoo, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

12

Ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām mooyēēt akeenke

¹ Kunyi ii, mbo ng’etaabiya, kuuyu kiriireenaak :Yēyiin, āsooyook kule ōkooytē keey / keeyeyenaak kōōsēēk ōsobchootiin. Māchāktōōs ōtiliilēch ānkōōng’ērēēchē Yēyiin. Yooto, ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyēēt ām kēelto nyēbo manta.

² Matoorub tukuuk chēbo soboontaab kōōrooni, nteenee oweech keey ankoosoot tukuuk chēē leelach. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbēeru kiyēē mächē :Yēyiin: kiyēē karaam, kiyēē chamtaat āk nyēē churtaat.

³ Kuu yoo ōnkētē :akweek kule kikōōno :Yēyiin ām chamateenyii āyēchi yiisyēenyii, āmwōochinē ake tukul ām akweek kule -mēēyib keey barak nteenee iyemakse ām wōloo iwuuyē. Kikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul yiisyēēt nyēē yēchinē kōōkoosēē keey inee.

⁴ Kuu yoo boonto :bōōrtaab chiito komoswookik chēē chaang’ ānkuyēyē :komosta ake tukul yiisyēenyii,

⁵ kuwuu nyooto ām wōlēē kēēmiitē :acheek biikaab Kiriistō. Ānkoo kēēchoong’ēch, kēēyēku :tukul akeenke ām Kiriistō kēēyētyēchinē keey.

⁶ Boonto :chii rōōbēywoontēēt nyēē teer ām wōlēē miitē :ake kurubta keey āk bērur nyēē kiikurōōbweēch :Yēyiin. Yoo /kikēērōōbchi ake kuyēk *wōōrkooyoontēētaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēyiisyēē kurubta keey āk wōlēē tēēnto :kāāyēnchinooyēenyii.

⁷ Nto yoo /kikēērōōbchi kule kuyētyēēchinē biiko, kuyētyēēchi, nto yoo /kikēērōōbchi kooneet biiko, kōōnēētiis.

⁸ Nto yoo /kikēērōōbchi kōōtitiirōōtē biiko, kōōtitiiriis. Nto yoo /kikēērōōbchi mooyēēt nyēē leēl, kuyētyēēchinē chuut. Nto yoo /kikēērōōbchi kōōntōōchi biiko, kuyey ām mooyēēt akeenke. Nto yoo /kikēērōōbchi kiisayta, kōōboor ām ng’erekweek.

⁹ Māchāktōōs ōchāmē keey ām mooyēēt akeenke, otayee keey rōkōs ānkōōkiilchi karaamateet.

¹⁰ Ōchoomtōōsii kuu biich chēē tuubcho ānkōōkoonyitē biiko alak kusiir wōloo ōkoonyititooy keey nkityō.

¹¹ Ōyēchinē Mokoryoontēēt yiisyēēt ām mooyēēt akeenke nyēē -mōōchoostōōsii ānkōōnēmchinē keey Yēyiin kutukul.

¹² Ōng’ērēchē, kuuyu ōkēnēē keey Mokoryoontēēt. Ōmuytoochinē yoo kākwonchook :nyālilutēk ankootas taay ōsooyē Yēyiin.

¹³ Ōyētyēēchinē biikaab Kiriistō chuut ām kiy nyēē mächē ānkōōtoochē tāyēēk.

¹⁴ Yoo kāwusook :chii, -mōōchub nteenee osaay Yēyiin kōōbēruur chiichooto.

¹⁵ Ōng’ērēkiisyē āk choo ng’ērēchē, ānkōōriiryē āk choo riirtōōs.

¹⁶ Ōminyē ām kaalyeet āmōōng’āsē keey, nteenee ōchāmē ōtēbchēē āk mbo biiko choo bo ng’wēny -āmōōyibē keey kule ōng’oomēch.

¹⁷ Yoo kāyēwook :chiito ake ng’al chēē miyootēch, -mōōyēchi nkinee chēē miyootēch. Ōriibē keey okas kule kooyey ng’al chēē chāmē :biiko tukul.

¹⁸ Nto yoo imuuchāksē, ōminyē ām kaalyeet āk chii ake tukul.

¹⁹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāyēwook :chii ng’al chēē miyootēch, -mōōyookyinēē miyootyo, nteenee ōbākookyi Yēyiin kuyook, kuuyu mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “Anii :nyēē āyooku.”†

²⁰ Nteenee “Yoo amaāt :kēmēy chii nyoo wēchiing’, ibay, nto yoo amaāt :melel, irāmchi bēēko. Yoo ‘keeyey kuu nyooto, mākwoomunēē chiichoo :ng’aleekyii.”†

²¹ Kunyoo, -meekany kubiiring’ :miyootyēēt, nteenee ibiirtee miyootyēēt karaamateet.

† 11:34 Isa. 40:13 11:34 Āyub 15:8 † 11:35 Kas Āyub 35:7 āk 41:11 11:36 1Kōōr. 8:6 12:1 Room. 6:13; 1Bēt. 2:5 12:2 1Kōōr. 1:20; Efēēs. 4:22-24; 5:17; 1Tēēs. 5:21; 1Bēt. 1:14; 1Yoowa. 2:15 12:3 Māārko 10:43; 1Kōōr. 12:11, 28; Efēēs. 4:7 12:5 1Kōōr. 12:27 12:8 1Kōōr. 12:4-11; 14:12; 1Bēt. 4:10 12:9 1Kōōr. 13:4-7; 2Kōōr. 6:6; 8:24; 1Tēm. 1:5; 1Bēt. 1:22 12:10 Yoowa. 13:14-15; Kala. 5:13; 6:3; Efēēs. 4:2; Filib. 2:3 12:12 Luuka 18:1; 1Kōōr. 15:58; Ibu. 10:36 12:13 Ibu. 13:2 12:14 Mat. 5:44 12:15 Āyub 30:25; 1Kōōr. 12:26; 2Kōōr. 11:29 12:16 1Kōōr. 1:10-11; 8:1 12:17 Kāālēw. 20:22; 1Kōōr. 6:7; 1Tēēs. 5:15; 1Bēt. 3:9 12:18 Māārko 9:50; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Kolos. 3:15 † 12:19 Kiruu. 32:35 12:19 Mat. 5:39 † 12:20 Kāālēwēnik 25:21-22 12:20 Mat. 5:44

13

Ōkoonyitē bāytooyik

¹ Māchāksē :chii ake tukul kōōywēyē kāāmuukēywēēk kuuyu māmii :kāāmuukēywoō nyēē kimākōōnu :Yēyiin. Kāāmuukēywēēk alak tukul choo miitē kōōrēt kukwoonēē wōlēē mii :Yēyiin.

² Nto chii ake tukul nyoo kwiilē kāāmuukēywēēk kumiitē kukwiilē kiyēē kiikōōtōōrto :Yēyiin +/ānkumākiitilchi ng'al.

³ -Meēng'woonchinē :bāytooyik chii nyoo yēyē kiyēē karaam, nteenee ing'woonchinē nyoo yēyē kiyēē miyaat. Yoo imāchē simēēmuyēē biiko choo boonto kāāmuukēywēēk, kumāchāksē iyēyē ng'al chēbo man sukuchaming'.

⁴ Yēchinē :bichoo Yēyiin yiisyēēt kubo kiyēē karaam ām wōlēē imiitē inyiing'. Nto yoo 'keeyey ng'al chēē miyootēch kumāchāktōōs imuy, kuuyu boonto :icheek kāāmuukēywēēk kōōng'woonchiing'. Yēchinē Yēyiin yiisyēēt nyēbo man sukōōng'woonchinē chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch.

⁵ Kunyoo, māchāktōōs kēērūbē kiyēē mākwēēch :kāāmuukēywēēk āmēēbērē sōō baateey kuuyu imuuchē /kiing'woonchēēch nteenee kuuyu kiinkētē kule karaam kēēyēyē kuu nyooto.

⁶ Kiyooto mbo subak :nyēē yēyook ōkwēchinē *syuuruut choo bo kāāmuukēywēēk, kuuyu yēchinē Yēyiin yiisyēēt kuwuulyēē yiisyēētaab bāytooyiisyēēt.

⁷ Yoo boonto :chii ām akweek bēsēntaab ake, kuyookyi. Yoo syuuruut, kukweyta, nto yoo syuuruut nyēbo tukuuk chēē boonto chii, kukweyta nkinee. Ōkoonyitē chii ake tukul nyoo māchāktōōs /kēēkoonyit, ānkōōywēyē nyoo māchāktōōs /kiiywēyē.

Iyumē :kiruutyēētaab chamateet kiruutēk tukul

⁸ -Mōōyēku kibēsēniis chēbo tukul, nteenee mākyook ōtīnyē chamateet ānkōōchoomtōōsii, kuuyu chii ake tukul nyoo chāmē chiito ake kuyēyē kiyēē mwooyē :kiruutēk.

⁹ Okas baa kiruutēk: “-Meemarte,” “-Mēērumiisyē,” “-Mēēchōōrsē,” “-Mēēchōōrōkyi kaab chii” āk kiruutēk alak tukul chēē miitē. Iyumē :kiruutyēēt akenke chuutēchu tukul, nto kiruutyoonoo ku nyoo mwooyē kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey.”

¹⁰ Yoo ichāmē laatyēeng'uung', -mēē-āroontooy. Kunyoo, itiyiichē :chamateet kiyēē māchē :kiruutēk.

Oluumee key lēbkēēyyēēt

¹¹ Ōyēyē ng'aleechaa ōnkētē wōlēē wuu :bēsyoōsyēchu, kuuyu kaakuyit :bēsyyēt nyēē ōsēwunēē. Kaakuriik kuyityiin /kiiraraacheech.

¹² Mii wokubēku :kwēēmowuut ānkumii wokuyitu :bēētut. Kunyi keesatee key tukuuk choo bo mēēnānēēt ankiiluumee key lēbkēēyyēēt.

¹³ Okany kēēminyē ām soboonto nyēē lēbkeyy kuu wōloo wuunto :bēētut. Otayee keyy sookwoonuut choo ō-āmē kut ōbēēnichī, bōōkitēt, martaayēēt āk sikornateet. -Mōōwookuutōōsii nto ōtuuyiityinē keyy moon.

¹⁴ -Mōōyēnchi muchastaab ātēbuutēkwook bo ng'ōōki, nteenee oluumee keyy Mokoryoontēt Yēesu Kiriistō.

14

-Mēētilchi ng'eetaabkoomēt ng'al

¹ Yoo mii :chii nyēē ōkāsē kule kuskus ām kāāyēnchīnooyēēt, -mōōburyoong'tē.

² Mii :choo mākāsē yēēt kiy yoo kaam āmnyoo ake tukul, ānku mii :choo kuskusēch ām kāāyēnchīnooyēēt chēē āmē nkhwēēk baateey.

³ Māmāchāktōōs :chii nyoo āmē āmnyoo ake tukul kumōōntooy nyoo moomē āmiichoo tukul, āmāmāchāktōōs mbo kōōtiilchi :nkinee nyoo moomē āmiichoo tukul nyiin ake ng'al kuuyu kookucham :Yēyiin chíichoo.

⁴ Inyiing' ku ng'oo siitilchi chiito ake ng'al. Yēyiin :nyēē itilē kule ng'oo :nyēē tinyē manta ku ng'oo :nyēē kustaayaat. Yēētyēēchinē :Yēyiin nyoo kuskus kunyōōr biirtooyiisyēēt.

⁵ Kāsē :chiito ake bēsyyēt ake kule wōō kusiir ake, nto ām chiito ake, kukerkeyy :bēsyoōs tukul. Kunyi, māchāktōōs :chii kurubē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēkyii.

⁶ Chiito nyoo kalē wōō :bēsyyēt ake kusiir ake, kuyēyē kuu nyooto kubo Mokoryoontēt. Nto nkinee nyoo āmē āmnyoo ake tukul kwoomē kubo Mokoryoontēt kuuyu yoo yēyē kuu

nyooto kubirchinē Yēyiin kōōnkōy. Nto nyoo moomē āmiichoo tukul kukayey kuu nyooto kubo Mokoryoontēēt kubirchinē Yēyiin kōōnkōy.

⁷ Yoo kāsob :chii nto kame, mēēbērē kubo inee keey nteenee

⁸ kubo Mokoryoontēēt. Kunyoo, yoo kākēēsobchē nto yoo kākēēbēku, tākēēbooyē Mokoryoontēēt.

⁹ Kime *:Kāārārookiintēēt ankung'eetee meet sukuyēk Mokoryoontēēetaab choo kiikubēk āk choo sobtōōs.

¹⁰ Ām nee yu iruustooy ng'eetaabiya ake nto imōōntoochinē nee? -'Mēēnkētē kule +/ mābokiiyyoong'tēēnēēch tukul taayeetaab Yēyiin /ānkitiilwēēch ng'al?

¹¹ Kimwooy :Yēyiin kule, "Kubooyiit man, mākukutung'woo :chii ake tukul ānkumwooy :chii ake tukul kule anii ku Yēyiin."[†]

¹² Kunyoo, māwokutuuchee keey :chii ake tukul ām acheek taayeetaab Yēyiin.

¹³ -Mookany kiiruustooy alak nteenee okany keekas kule -makeeyey kiy nyēē imuuchē koonach tuubchēnyoo kōōsuuchi choolwook.

¹⁴ Kuu yoo kiikōōboorwoo anii :Mokoryoontēēt Yēesu, ānkētē kubooyiit man kule māmii :āmnyoo ake tukul nyēē mātīlīl. Nteenee yoo kāsē :chii kule mātīlīl :kiy, kumātīlīl :kiyoo ām wōlēē mii :chiichooto nkit.

¹⁵ Nto yoo itāsē taay i-āmē āmiik chēē māng'erēkyinē ng'eetaabkoomēt, -mēēmiitē iboorchinē chamateet. -Mee-araante ng'eetaabkoomēt nyoo kimēēchinē *:Kāārārookiintēēt, kubo āmit.

¹⁶ -Mookany /kiimiyaat kiy nyēē katakaraam.

¹⁷ Mārubtooy keey :Bāytooyiisyēētaab Yēyiin āk āmit nto tukun chēē /kēēyyēē nteenee rubtooy keey churtaayeet, kaalyeet āk ng'erekweek ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁸ Chii ake tukul nyoo yēchinē Kiriistō yiisyēēt ām kēēli, kōōng'erēēchē Yēyiin ānkuchāmtooy nkicheek :biiko.

¹⁹ Kunyoo, lēyyē, okany kiikiimchi keey keeyey kiyēē yibu kaalyeet ānkuyēyēēch kiititiir keey.

²⁰ -'Mēēboot yiisyēētaab Yēyiin kubo āmit. Tiliilēch :āmiik tukul, nteenee yoo kaam :chii āmnyoo nyēē imuuchē kuyey kunyōōr kāānākuut, kumā karaam.

²¹ Mā karaam i-am bēeny nto iyeye tukun nto iyey kiy ake tukul nyēē imuuchē kuyey ng'eetaabkoomēt kunyōōr kāānākuut.

²² Kunyi, yoo -'mēēkāsē yēēt kiy kubo tukuuchu, kany kuyēk inyīing' āk Yēyiin. Ibēruuroot :chiito nyoo inkētē kule karaam :kiyēē miitē kuyēyē.

²³ Nto chiito nyoo āmē āmnyoo kōōsōōtē kule mēērook kwaam, kukaakooruusta keey nkit. Kiy ake tukul nyoo /kēēyēyē /kiisōōtē kule makaraam, ku ng'ōōki :kiyoo.

15

Okany kiikiimē keey

¹ Māchāktōōs acheek choo kēēkichootiin kēēmuytoochinē biiko choo kuskusēch, māmāchāktōōs kiisōōtē keey nkit.

² Māchāktōōs kiikiilē nkicheek biiko alak sukukich.

³ Kimēēsōōtē keey :Kiriistō nkit kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ānchuruuroot :nkani kuu yoo /kiinchuruuriing' nkinyiing'."[†]

⁴ / Kikēēsirē siruutēk tukul chēbo kēny kooneeteech ānkuyētyēēchēēch kēēmuytoochi ānkōōtitiirēēch, yoo kiikēnēē keey Yēyiin.

⁵ Yēyiin :nyēē yēyē biich /kēēmuytoochi ng'al /ānkēēkimkimitu. Kunyi, āsoomē inee kule kulkōōnook mooyēēt nyēē kōōnoomnyē, yoo ōrubē Yēesu Kiriistō,

⁶ sōōtōōr ām mooyēēt akeenke Yēyiin nyoo inee ku kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Ōchoomtōōsii ām Kiriistō

⁷ Ōchoomtōōsii sukutōōriit :Yēyiin kuu yoo kichamaak :Kiriistō.

⁸ Āmwoowook kule kichō :Kiriistō kuu Yuutāyiin kōōboor kule man :kiyēē kikuurtoochinē :Yēyiin mbo kuuko,

14:6 1Tēm. 4:3-5   14:9 2Kōōr. 5:14-15; Kala. 2:19-20   14:10 Room. 2:6; 2Kōōr. 5:10   † 14:11 Isaaya 49:18; 45:23
 14:11 Filib. 2:10-11   14:12 Mat. 12:36-37; 1Bēt. 5:5   14:13 1Kōōr. 10:32; 2Kōōr. 6:3   14:14 Māārō 7:15; Yēyuut.
 10:15; 1Kōōr. 8:7-9   14:15 1Kōōr. 8:11-13   14:17 Kala. 5:22-24   14:21 1Kōōr. 8:13   15:1 Room. 14:1-2; 1Kōōr.
 10:23-24; Kala. 6:2   15:2 1Kōōr. 8:1   † 15:3 Tyēēn. 69:9   15:4 1Kōōr. 10:11; 2Tēm. 3:16   15:5 Filib. 2:2-5
 15:8 Mat. 15:24; Yēyuut. 3:25-26

⁹ ānkusilto :biiko choo mā Yuutayeeek Yēyiin kubo kiisaynyii. Kuu yoo /kikeesir kule, “Kunyi, +māasiltiing’ kēeboontē keye biiko choo mā Yuutayeeek. +Māatyēēn tyēēnwookik āsilēēniing!”†

¹⁰ Mwooyē mbo subak kule, “Ong’erech :akweek choo mā Yuutayeeek āk biikyii.”†

¹¹ Tāsē taay kumwooyē kule, “Ōtōrōōr Yēyiin :akweek tukul choo mā Yuutayeeek, ānkōōsil Yēyiin :biiko tukul.”†

¹² Mwooyē subak *:Isaaya kule, “Mākutook :chii nyēē chōōnēē kōōtaab Yēēsē. Nyooto :nyēē machokubayta kōōrōōsyēk ānku inee :nyēē mākōōkēnēē keye :biiko tukul.”†

¹³ Lēyyē, kukōōnook :Yēyiin nyoo kiikēnēē keye ng’erekweek kuyem āk kaalyeet yoo ōtāsē taay ōkoosēē keye inee, sukung’eet ōkēnēē keye inee miisin kubununēē kāāmuukēyewēēkaab Tāmirmiryēēnyii.

Lēbkēēyiintēēt :Bāwulō nyēbo biiko choo mā Yuutayeeek

¹⁴ Mbo ng’etaabiya, ānkētē kule ōkāroomēch :akweek. Ōnkētē ng’aleekaab Yēyiin ānkōōmuuchē :ake kuyis ake.

¹⁵ Mii sinee :wōlēē kaaryaachaak ām barwaani āsōōtweek ng’aleek alak, kuuyu kitoola :Yēyiin

¹⁶ āyēchinē inee yiisyēēt saayey biiko choo mā Yuutayeeek kōōnkēt *Kāārārookiintēēt Yēēsū. Māchāktōōs a-amte lōkōōyewēkaab Yēyiin /sikiitabaan biiko choo mā Yuutayeeek kuyēk kōōsēēk chēē chāmē :Yēyiin chēē kikōōtiliil :Tāmirmiryēēnyii.

¹⁷ Kunyi ang’erechaat ām Kāārārookiintēēt Yēēsū kubo yiisyooni kikōōnoo :Yēyiin.

¹⁸ Māmii :kiyēē +maang’asee keye nteenee baateey kiyēē kiikoowaang’ta :Kiriistō kubununēēnoo, yoo kiyēyē biiko choo mā Yuutayeeek kooywey Yēyiin ām kiyēē kyāāmwoochi ānkāyēchi.

¹⁹ Kyaayey kuu nyooto kubununēē kāāmuukēyewēēkaab tukuuk chēbo kwōng’uut āk chēbo Tāmirmiryēētaab Yēyiin saa-amtaate lōkōōyewēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō kuchurta, kuchakee Yēērusālēēm ākoy Iluriko.

²⁰ Kyāawuulyoonunēē ā-āmchinē lōkōōyewēk chēē kāroomēch biiko choo kimānāyiyiti :ng’ālyoontoonoo, kuuyu kimāāmāchē ātēēkyi kōōto yēē kiikusisin :chiito ake,

²¹ kuu yoo /kikeesir kule, “Makukas :choo /kimānāākēemwoochi ānkumākōōnkēt :choo kimanaakasee yiitiikwaa.”

²² Kiyiitēnyii :nyēē kōkērektōo kwaak āchōō wōlēē ōmiitē.

Kichōb :Bāwulō kuruutoochi Rooma

²³ Nteenee kuuyu -mēēkumiitē :wōlēē tāāmuuchē āyēyiisyēē ām yēēmōōsyēchu āk subak kuu yoo kwaamach nyi kooy kule akasaak, kāāchōb kule chaakasaak

²⁴ yoo āmiitē chāāwēētii Sibaannya. +Machaakasaak kisch yoo ākēēytooy sōōyētyēēchoo ām baannyuu.

²⁵ Nteenee āmiitē raat āwēētii Yēērusālēēm wāāsārunēē biikaab Kiriistō tukun chēē āboontōotē.

²⁶ King’ērēkootiin :biikaab Maketoonnya āk chēbo Akaaya kōōruruuch beesaanik /kēēyibchi biikaab Kiriistō choo kabar :kusuusyēēt ām Yēērusālēēm.

²⁷ Kiyey kuu nyooto kuuyu kikiikunyōōr :biiko choo mā Yuutayeeek bērrurtaab Yēyiin kubununēē Yuutayeeek.

²⁸ Kunyoo, yoo kāākunyōōr :bichoo beesanichu, +māchāāmur wōlōo ōmiitē yoo chāāwēētii Sibaannya.

²⁹ Ānkētē kule yoo kaayitu, +māāyibwook bērrurtaab Kiriistō kuyem.

³⁰ Nteenee ii, mbo ng’etaabiya, āsoomook ōsoowoo Yēyiin sikyaam booryēēt :tukul ām Mokoryoontēnyoo Yēēsū Kiriistō āk chamateetaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

³¹ Ōsoowoo kule / kēēsārunēēnoo Yuutayeeek choo mānēēyēnchi Yēyiin ām Yuuteeya. Ōsoowoo subak kule makucham :biikaab Kiriistō ām Yēērusālēēm kiyēē +māāyibchi.

³² Yoo kāyēyākiis :ng’aleechar, āmuuchē āchōō wōlōo ōmiitē ām ng’erekweek, nto yoo kacham :Yēyiin /ankiibaybaayaa, kēēboontē keye akweek.

³³ Ōnyōōru :akweek tukul kaalyeet nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin. Kuwuuyiit nyooto.

16

Ng’aleek chēē kii-āmisiēē :Bāwulō biiko

† 15:9 Tyēēn. 18:49 15:9 Room. 11:30 † 15:10 Kiruu. 32:43 † 15:11 Tyēēn. 117:1 † 15:12 Isa. 11:10 15:16 Room. 1:5 15:18 2Kōōr. 3:5 15:19 Māārko 16:17-18; Yēyut. 19:11; 2Kōōr. 12:12 15:20 1Kōōr. 3:10-12; 2Kōōr. 10:15-16 15:24 Room. 1:9-13 15:25 Yēyut. 19:21; 20:22; 24:17 15:26 Yēyut. 11:30; 1Kōōr. 16:1; 2Kōōr. 8:4; 9:1-2, 12; Kala. 2:10 15:27 1Kōōr. 9:4, 11, 14; Kala. 6:6 15:30 2Kōōr. 1:11; Efrēēs. 6:19; Kolos. 4:3-4; 1Tēēs. 5:25; 2Tēēs. 3:1-2 15:31 Yēyut. 21:11, 27-35; 23:12-15; 1Tēēs. 2:14-16

¹ Āboorwook cheebiya Fiibi nyēē toorētiintēēt ām kaniseetaab Keenkereeya.

² Yoo kayit, otaach ām chamateetaab Mokoryoontēēt ānkōōyēētyēēchi ām keel ake tukul nyēē mächē. Kōōkuyēētyēēchi :inee miisin biiko wōlēē wōō ānkōōkuyēētyēēchoo nkanii.

³ Otookwēeswoo Brisiila ānkōōsuboowoo Akiila choo kēyēyē :tukul yiisyēetaab Kāārārookiintēēt Yēesu.

⁴ Kyaasanta :bichoo soboonwēkwaa kubo anii. Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo bichoo. Mā anii nkit nteenee birchinē kōōnkōy :nkicheek biikaab Kiriistō tukul choo mā Yuutayeeek.

⁵ Osubaay nkinee kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa ānkōōsuboowoo nkinee Bāyniitō, choorweenyuu nyoo āchāmē. Inee :nyēbo taayta kōōyēnchi Kiriistō ām yēēmēētaab Eesya.

⁶ Otookwēeswoo Maaryaa nyoo kyaam booryēēt nyēē wōō miisin kubo akweek

⁷ ānkōōsuboowoo tilyeenyuu Āntirōniikō ākoo Yuunnya choo /kikēērātēēch tukul. Icheek :chēē tookunootiin ām wōlēē mii * :lēbkēyēik ānkisimkōōyēnchi :icheek Kiriistō kutāamiitē :anii mēēnān.

⁸ Osuboowoo Ambilyaato nyoo āchāmē ām Mokoryoontēēt,

⁹ Urbaano nyoo kēyēētyēēchinē keey :tukul ām yiisyēetaab Kiriistō āk nkinee choorweenyuu Sutaaku nyoo āchāmē.

¹⁰ Osubaay nkinee Ābēlē nyoo /kikeetyem miisin /ankeehtamta ām Kiriistō ankoosubay nkicheek biikaab kaab Āriistōbuulō.

¹¹ Osuboowoo tilyeenyuu Ērōōtyōōn āk nkicheek biikaab kaab Naarkiis choo kiikuchamta Mokoryoontēēt.

¹² Otaakwees Turufeena āk Turufoosa choo yēyē yiisyēetaab Mokoryoontēēt miisin āk Bēersi, choorwaanaa kiikuyēchinoo Mokoryoontēēt yiisyēēt miisin.

¹³ Osubaay Ruufō, muroonoo tookunoot ām biikaab Mokoryoontēēt ānkōōtookwēēsē nkinee kaamet nyoo kicham kuyibo nkanii kuu wērinyyi.

¹⁴ Osubaay mbo Āsuunkiriitō, Flēkōōn, Ēērmē, Baatrooba, Eerma āk tuubchōōsyēk tukul choo boonto keyy.

¹⁵ Osubaay Filolooko, Yuulya, Nereeya kuboonto keyy cheebkaamet ākoo Oluumba āk biikaab Kiriistō tukul choo boonto keyy.

¹⁶ Otorooch keyy nyēē ōng'ērēkyinē keyy. Isubooyook ānkōōtookwēēsook :kanisoosyēk ām yēēmōōsyēk tukul.

¹⁷ ! Kāāmwoowook, lēyyē akweek mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē bichoo bchēyootē biich ānkūērēktooy kēēltaab kaakaaseeng'woong', bichoo kwiilootē kāānēētyēwēk choo kyōōnyōōru. Osatee keyy bichoo.

¹⁸ Biiko choo yēyē kuu nyooto mēēbērē yēchinē yiisyēēt Mokoryoontēēnyoo Kiriistō, nteenee tōōrtootē bichoo :moonik. Ng'āloolē ng'al chēē kāroomēch ānku ānyinyēch kōōbērbēērē kāāsōōtyēwēkaab biiko choo -mēēnkētē ng'al chēē chaang'.

¹⁹ Ng'erechaat, kuuyu kiikukas :biiko tukul wōlēē kyōōrubtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Kunyi, āmāchē ōboontē kiirnān kurubta keyy kiyēē karaam amonaamte keyy rōkōs.

²⁰ Mākōōturbuub :Yēyiintēetaab kaalyeet Kibrōkōsoyontēēt ankootartaar :akweek. Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

²¹ Isubooyook :Tēmētēwō muroonoo kēyēyiisyēē tukwaay ānkōōsubooyook :nkicheek tilyōōnuutēkyuu mbo Lukiyō, Chāāsōōn ākoo Sosibaatiro.

²² (Nto anii Tērtiyyō nyi kāāsirē barwaani bo Bāwulō āsubooyook :nkanii ām Mokoryoontēēt.)

²³ Isubooyook :nkinee Kāyō nyoo ātēbunēē kanyii wōloo sooyēē :kaniseet. Isubooyook :nkinee Eraasto nyoo kōōnriintēetaab lēnkuutaab *kiriinkēēt ānkōōsubooyook :nkinee ng'eetaabiya Kwaarto.*

²⁵ Okany kiikaaste Yēyiin nyoo inee :nyēē yēyook ōkiilchē ām lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Yēesu Kiriistō choo ā-āmtooy. Kiwunyootiin :lōkōōywēchooto ām kēnyisyēk chēē chaang' choo kiikukeeyta

²⁶ ānkoo kikiikung'alaalee :siruuētēkaab *wōōrkooyik. Nteenee /kōōkēēng'ong' ra. Kimwooy :Yēyiin nyoo bo ākookoy kule /kōōkiiboorchii lōkōōywēchu biiko tukul sukookaasee keyy inee ānkooonyit.

²⁷ Kutōōriit :Yēyiin ākookoy kubununēē Yēesu Kiriistō. Yēyiin nkit :nyēē ng'oom kuchurta! Kuwuyiit nyooto.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēek

Taayta

Siriintēet, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirē: Kisirē :Bāwulō barwaani am kēnyit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 55 KK kumiitē Ēfēēsō am Eesya nyoo Mining' nyoo /kēēkuurē ra kule Uturuki. Kitoow :Bāwulō kaniseet am Kōōriintō kumiitē baannyyi nyēbo āyēēng'. Ki kiriring' :Kōōriintō nyēē wōō am kōōrēetaab Kirikiik wōlēē /kikēēbawunēē ng'aleekaab bāyit, ātēbuutēkaab bōrōryēt ak ntāsimuutēkaab saayeet. /Kiisōōtyinē kule kisirchi :Bāwulō kaniseetaab Kōōriintō bārōōnōok ang'wan, nteenee kiikubot nyēbo taayta ak nyēbo sōmōk. Bārōōnōok choo /kēēkuurē ra kule nyēbo taay ak nyēbo āyēēng' kubooyiit man ku nyēbo āyēēng' ak nyēbo ang'wan.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Yu kang'etee :Bāwulō Kōōriintō, kutoow keey :wuuyinwēkaab kānēētuetēk chēē mābo man ak ātēbuut chēē miyootēch am wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Yooto, /kiyookyi Bāwulō barweet nyēē kitinyē tēēbuutēk chēē tēērchiin. Nto yu wālu :Bāwulō, mātookunoot miisin yoo mii kuwālu tēēbuutēchoo nto mii kumwoowu ng'al chēē yisunēē biich kurubta keey ak ng'aleek chēē kikiikukas. Kōōkiibooru :acheek am wēeksēet wōlēē kēēkāsē kule mii yēē iyēēchinē :Bāwulō kurook tēēbuutēkaab bichoo ak kāāsōōtywēēkwaa kutoombo kuwālchinē tēēbuutēchooto.

Wuuyinwēēchoo alak ku kule, kiryaach keey :ātēbuutēkaab Yuutayeeek ak chēbo Kirikiik. Am Yuutayeeek, kimāchāktōōs kutēbēē :chēēbyōōsōōk ng'ēchērōok choo bo wōliin bo lēt. Nto yoo mii kooriikaab saayeet ak wōlēē chaang' :biich, kimāchāktōōs kōōyēēnēē mētewookwaa ankoosyek. Kunyoo, kimākyinē :Yuutayeeek ak Kirikiik choo kikiikuyēk biikaab Kiriistō kuyēyē kuu nyooto. Nteenee kimānānooyēē :chēēbyōōsōōkaab Kirikiik ng'aleechara kuuyu kimā cheekwaa :ātēbuutēchooto. Kiityookootiin kuyey kiyēē kiyēyē ānkiityookootiin kuyēyē yiisyo ake tukul nyēē tookunoot am bōrōryēt.

Kimā miyaat am ātēbuutēkaab Kirikiik yoo kāyēk :koorko chēēmurēnyoo ānkichāmtooy :kuruutēkwaa. Kitākuwuu nyooto mbo nkinee am wōlēē mii :Kirikiik alake choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Tookunoot am wōlēē mii :Kirikiik kule teer :soboontaab tāmirmiryēt ak bōōrto yooto kōōtēēb :icheek ng'aleekaab ng'ōōkisto komostaab soboontaab tāmirmiryēt. Ibooru :yuutēyu kule /kimākēēkāsēē wōlēē wuu :soboong'waa nyēbo bēsyo ake tukul wōlēē wuu :nyēbo tāmirmiryēt.

Ng'āloolē :Bāwulō am kurkeetaab 1-4 kurubta keey ng'aseetaab keey ak bcheyeetaab keey. Ng'āloolēē am kurkeetaab 5-6 ātēbuut chēē kimāyēmootiin. Irwookyinē biich am kurkeetaab 7 kurubta keey kāamutisiyēt ak ng'aleekaab bareetaab kooyēy am biiko chēē kiikoomut keey. Irābchinē am kurkeetaab 8-10 kutunkyinooyēetaab āynātōōs ak bany chēē /kēēsoytoochinē tukuchoo. Ng'āloolēē am kurkeetaab 11 kurubta keey wōlēē yibtooy :murēn koorko nto wōlēē yibtooy :koorko murēn ak noomnyēt nyēē tiliil nyēbo biikaab Kiriistō. Inētē am kurkeetaab 12-14 kule kuyēyiisyyē :chii am chamateet kiyēē kikiikōōkoochi :Yēyiin. Ng'āloolē am kurkeetaab 15 kule /kiikēnēē keey ng'aleekaab ng'eetetaab meet ānutwēchē am kurkeetaab 16 kurubta keey ak kāāruruukiisyyēetaab beesaanik chēē /kēēsārūnēē biikaab Kiriistō chēē kuskusēch ānkwoorōōru chōbuutēkaab ruutooynyii. Kurkeetaab 13 nyoo ng'āloolēē ng'aleekaab *chamateet* ku kurkeet nyēē inkētoot miisin am Biibilyaa.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēek ānkumākyi bērrur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin am chamateenyii āyēku *lēbkēēyiintēet āyēchi Kāārārōokiintēet Yēesu yiisyyēt. Aboontē keey ak ng'ēetaabiya Sōōstēen.

² Kiisuboooyok akweek biikaab Kiriistō am *kiriinkēētaab Kōōriintō choo /kikiitabaanaak kubununēē Kāārārōokiintēet Yēesu obooyiitu Yēyiin. /Kēēmākwook ōtililitu ak nkicheek biiko tukul choo miitē wōlto ake tukul choo ikēnēē keey Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō, nyoo Mokoryoontēēng'waa nkicheek.

³ Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēet Yēesu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Birchinē :Bāwulō Yēyiin kōōnkōy ānkubāybāchi Kōōriintēek

⁴ Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman, kuuyu kichamaak ānkukōōnook tukuuk chēē chaang' kubununēē Kāārārōokiintēet Yēesu.

⁵ Kyōōboor ām inee kuyem ām keel ake tukul kuu wōlēē ōng'ālooltooy, āk mbo ām ng'oomnānēt tukul.

⁶ Kyoanam ng'aleek choo kikiiboorwook kurubta keey āk *Kāārārōokiintēt ānkiikukuilchook ng'aleechaa kutukul.

⁷ Kunyoo, manookuste rōōbēywoontēt ake tukul nyoo kōōnu :Tāmiriryēt yoo ōmiitē ōkānyoonu miisin bēsyēt nyo iyēēwunēē :Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō.

⁸ Mākōōtitirook ākoy tabanta nyēē -mōōtinyē miyootyo ake tukul bēsyoonoo mākōōtilchi :Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō biiko ng'aleek.

⁹ Yēyiin :nyēē /kiinyālē. Kiikukuurook ō-āmchiinē āk lakwanyii Yēesu Kiriistō nyoo Mokoryoontēnyoo.

Bcheyeetaab keey

¹⁰ Nto ii, mbo ng'eetaabiya, ākāloonwook ām kaayneetaab Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō kule ōkāsyiintōōsii :tukul. -Mōōchuunchuunnyē nteenee, mächāktōōs ōbuurē ām kēēlto nyēē churtaat nyēē kyōōkāsyiinē ām kāāsōōtēyweēkwook.

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk ng'aleek chēē kwaakasee biiko alak kukwaanee kōōtaab Kilōōwē, tookunoot kule !kyoobchey keey.

¹² Mwōoyē :ake kule, “Ārubē :anii ng'aleekaab Bāwulō,” kumwooyē :ake kule, “Ārubē :anii chēbo Ābōōlō” nto ake kulē :nyoo, “Ārubē chēbo Bētērō.” Nto ake kumwooyē nyoo :nkinee kule, “Ārubē chēbo Kiriistō.”

¹³ So! Ara bcheyaat :Kiriistō? Ara Bāwulō nyoo /kikēēkwertoochinē murtooywoontēt kubo akweek? Nto /kikeebatisanaak ām kaayneetaab Bāwulō ōō?

¹⁴ Ang'erechaat, kuuyu manaabatisanaak akweek, nteenee chēē kyaabatisan baateey ku Kiriisbō āk Kāyō.

¹⁵ Kunyoo, māmwooy :chii ām akweek kule /kikeebatisanaak ōyēku rubiikyuu.

¹⁶ Man sinee, kyaabatisan nkicheek biikaab kaab Steefaan, nteenee yoo ābērē akas kumāmii subak :chii nyēē kyaabatisan.

¹⁷ Mēēbērē kiiyookwo *Kāārārōokiintēt chaabatisan biiko. Nteenee chaa-ante lōkōōywēk chēē kāroomēch, āmēēbērē ām ng'oomnānēetaab chii simāyēk buch :meetaab Kāārārōokiintēt ām murtooywoontēt.

Wōō :kiirnatēetaab Yēyiin kusiir nyēbo biiko

¹⁸ Yoo /kākyoomchi biiko choo mii kubootōōs ng'aleekaab murtooywoontēt, kukāsē yēēt ku bēērbēeryo. Nteenee yoo /kākyoomwēēch acheek choo /kēēmiitē /kiiraroohēēch, kōōbooru kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

¹⁹ Mwōoyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “+Māāboot ng'oomnatēetaab choo yibē keey kule ng'oomēch ānkāātub kiirnatēetaab choo bēēē tinyē kiirnatēt.”†

²⁰ Mii ānō :ng'oomōōtik? Mii ānō :kibsumaniis? Ānkumiitē ānō :choo tinyē kiirnatēetaab kiirwookēt? Okany āmwoowook, mwōoyē :Yēyiin kule bēērbēeryo :ng'oomnān nyoo bo kōōrēt.

²¹ Kiyey :Yēyiin ām kiirnatēenyii simēēnkēt inee :biiko kubo kule ng'oomēch :icheek. Nteenee kiitiil :Yēyiin kooraraach biiko choo iyēchinē inee. Kiiraraach kubununēē lōkōōywēk choo yibē :biiko alakule kule bēērbēeryo. Lōkōōywēchooto ku choo kyoomtooy :acheek.

²² Bērē :Yuutayek nto /kiiiboorchinē ng'al chēē /kiilātē, nto choo mā Yuutayek kubērē :choo nto /kiiiboorchinēē keel nyēbo ng'oomnān sukuchāmchiin.

²³ Nteenee, kyoomtooy :acheek kule kimēēchi :Yēesu murtooywoontēt, ng'alyoo nyēē iyimē Yuutayek mētēwōy ānkuwuu nyēē bēērbēeryo ām wōlēē miitē :choo mā Yuutayek.

²⁴ Nteenee, inkētē :choo kiikoararaach :Yēyiin kule Kiriistō :nyēē ibooru kāāmuukēywēēk āk kiirnatēetaab Yēyiin, ānku Yuutayek nto choo mā Yuutayek.

²⁵ Ānkoō kōōsōōtē :biiko alake kule bēērbēeryo :ng'aleekaab Yēyiin, nteenee miitē barak :ng'oomnānēetaab Yēyiin kusiir nyoo bo biiko. Nto yoo /kēēbērē kuskusēch :ng'aleekaab Yēyiin, ku nyikiisēch kusiir nkuruukaab biiko.

²⁶ Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtyēēchi yoo /kimanaakiiraraachaak. Mēēbērē kyoochaang' :chēē kyōōng'oomēch ām wōlēē kāstooy :biiko āmēēbērē kyōōtookunootiin mbo :wōlēē wōō. Kimākwoonēē :chēē chaang' ām akweek kooriik choo bo bāytoyoyisyēt.

1:5 2Kōōr. 8:7   1:7 1Tēēs. 1:10; Tiitō 2:13   1:8 Filib. 1:6, 10; 1Tēēs. 3:13; 5:23   1:9 1Tēēs. 5:24   1:10 Yoowa. 17:21-23; Efēēs. 4:2-6; Filib. 2:2   1:11 1Kōōr. 3:3; 11:18; 2Kōōr. 12:20   1:12 Yēyuu. 18:24; 1Kōōr. 3:4   1:13 Mat. 28:19; Yēyuu. 8:16; 19:5; Room. 6:3; Kala. 3:27   1:14 Yēyuu. 18:8; Room. 16:23   1:16 1Kōōr. 16:15, 17   1:18 Room. 1:16; 2Kōōr. 4:3   † 1:19 Isa. 29:14   1:20 Mat. 11:25; Room. 1:22; 1Kōōr. 3:18-20   1:21 Room. 1:19-20   1:22 Mat. 12:38; Yoowa. 2:11; 4:48; 6:30; Yēyuu. 17:18, 32   1:23 Kala. 3:1; 5:11   1:25 2Kōōr. 13:4

²⁷ Nteenee kiiraraach :Yēyiin biiko choo /kiisōōtē kule bērbērēch ām kōōrooni, sukōōntosuur choo kuurē keye kule ng'oomēch. Kiiraraach choo kuskusēch sukōōntosuur nkicheek choo kuurē keye kule bo nkuruuk.

²⁸ Kiiraraach choo mōōntooy :biiko alake ām kōōrooni kule mābo laat, sukuyēk buch :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yibē keye ām kōōrēēt kule bo barak miisin.

²⁹ Ibooru :yuutēyu kule māmii :chii nyēē imuuchē kung' as keye ām taayeetaab Yēyiin.

³⁰ Nteenee, kiikuyeyaa akweek :Yēyiin ōbooyiitu Kāārārōokiintēēt Yēesu, nyoo kiikuyootwēēch kiirnatēētaab Yēyiin. Kiikootyaaaktech ankuyeyeech keechurte ām taayeetaab Yēyiin ānkētililiitu.

³¹ Kunyoo, kookootyihch yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Nyoo mächē kung' as keye, kung' as keye kubo Yēyiin.”†

2

¹ Mbo ng'etaabiya, yoo kyāāchōōnii wōloo ōmiitē sichāā-āmwook lōkōōywēk chēē rubtooy keye āk manta nyēbo Yēyiin, kimāāyibē keye kule ākōrōōm ang'alaal, nto kule ang'oom.

² Kyaakwey āwuulyēē baateey ng'aleekaab Yēesu Kiriistō choo bo murtooywoontēēt.

³ Kyāānkāāchōōnii wōlēē ōmiitē kimātinyē nkur. Kyāāmuyoot ānkāābōōtānē.

⁴ Kyāānkāā-āmu lōkōōywēk, mēēbērē kyāāyēyiisyēē ng'oomnatēēnyuu kule āchuutwook mētēwoy nteenee, kyāāboorunēē yēyuutēk wōlēē wuu :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁵ Kyaayey kuu nyooto simātiyēē keye :kaakaaseeng'woong' wōlēē mii :kiirnatēētaab biiko nteenee, kōōyyoong'unēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

Kiirnatēēt nyēē kōōnu :Tāmirmiryēēt

⁶ Kēēng'ālōolē :acheek lōkōōy chēbo kiirnan ām wōlēē mii :choo kichootiin. Mēēbērē kiirnatēēt nyēbo biikaab kōōrooni nto nyēbo bāytooyikaab bēsyoōsiyech choo mii bokubootōōs,

⁷ nteenee kēēng'ālōolēē chōbuutēkaab Yēyiin choo kiyyēēlōotiin. Kiyyēēlōotiin :chōbuutēchoo / kumānāākēētoow kōōrēēt, nteenee / kōōkēēng'ooing'wēēch raat chōbuutēchooto sukōōtōrōōrēēch.

⁸ Māmii :chii ām kāāntōōyikaab kōōrooni nyēē kiinkētē kiirnatōonēēb Yēyiin. Nto kiinkētē, nto kimākēwērtōochinē Mokoryoontēēt nyoo bo lēbkēyēyētēē murtooywoontēēt.

⁹ Nteenee kiyēyākiis :ng'aleechu kurubta keye āk kiyēē mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Māmii :koong' nyēē kiikukas,

māmii :yiit nyēē kiikukas,

māmii :mēt nyēē kiinkēt

kiyēē kiikuchōbchi :Yēyiin bichoo chāmē inee.”

¹⁰ Nteenee, kōōkōōboorwēēch acheek :Yēyiin ām Tāmirmiryēēnyii ng'aleechaata kiyyēēlōotiin. Inkētē :Tāmirmiryēēt kiy ake tukul ānkoo ku tukuuk chēbo Yēyiin chēē iyēēlōotiin nyēē tyaa.

¹¹ Māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab ake nteenee nyēē inkētē ku tāmirmiryēētaab chiichooto nkit. Am kēēlo nyēē wuu nyooto, māmii :chii ake tukul nyēē inkētē wōlēē wuu :Yēyiin nteenee Tāmirmiryēēnyii nkit nyēē inkētē.

¹² Mēēbērē tāmirmiryēētaab kōōrooni :nyēē kōkēēnyōōru, nteenee nyēē kōōkēēnyōōru, ku nyēē chōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin sukung'et kiinkēt kiyēē kiikukōōnēēch :inee ām chamaatenyii.

¹³ Ng'aleechuutēchu kēēmwooyē mēēbērē chēē inēētēēch :biiko alake ām ng'oomnatēēng'waa. Nteenee ng'al chēē rubtooy keye āk soboontaab tāmirmiryēēt, chēē inēētēēch :Tāmirmiryēēt kiiboorchii choo boonto Tāmirmiryēēt.

¹⁴ Chiito nyoo mātinyē Tāmirmiryēēt kumāchāmchiintōōs āk tukuuk choo kwoonēē wōlēē mii :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Kāsē ng'aleechaa wuu nyēē bērbērēyo āmēēnkētē kiyēē mwooyē, kuuyu Tāmirmiryēēt :nyēē yēyē /sikiinkēt.

¹⁵ Imuuchē :chiito nyoo boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :kiy ake tukul. Nteenee, -mēēmuuchē :chii nyēē mātinyē Tāmirmiryēēt kōōrōōtoot ānkōōnkēt wōlēē wuu :chiichooto,

¹⁶ kuu yoo mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule,

“Ng'oo :nyēē inkētē wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab Yēyiin?”

Ng'oo :nyēē imuuchē kōōrwooky iinee?”†

Nteenee, kēēsōōchiintōōsii :acheek āk Kiriistō.

3

Mang'asee key :biiko biiko

¹ Mbo ng'eetaabiya, mēebērē kyāāng'āloolwook kuu biich chēē kyoonaam soboontaab Tāmirmiryēēt, nteenee, kyaāng'āloolwook kuu biich chēē takōoyiimē. ātēbuutēk choo kibo taay āmānāākich ām Kāārārookiintēēt.

² Kiyēē kyaabayeenāak ku chēēko āmēebērē āmit chēē wuuyēch, kuuyu kimanooyem o-am āmiichu. Nto kubooyiit man, manooyem,

³ kuuyu, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni. Yoo tōōtuuyiyinē keye moon ānkōōwookuutōōsii, tōōrubē ātēbuutēkaab kōōrooni kuu biich chēē -mēēnkētē kiy kurubta keye āk Yēyiin.

⁴ Yoo kāmwooy :chii kule, "Arubē ng'aleekaab Bāwulō" ānkumwooy :ake kule, "Arubē chēbo Ābōōlō," ōyēku biich chēē -mōōnkētē kiy kurubta keye āk Yēyiin.

⁵ Kaalee ii, ng'oo :Ābōōlo ku ng'oo :Bāwulō? Yechinē :bichu Yēyiin yiisyēēt. Icheek :chēē kiyeyaak sōōyēnchi *Kāārārookiintēēt kuu yoo kikiikuchōbchi :Mokoryoontēēt chii yiisyēenyii.

⁶ Kyaachaana :anii kēbuswoontēēt, kōōbisēē :Ābōōlō bēēko nto :nyēē kiyey kubiit ku Yēyiin.

⁷ Kunyoo, mā kiy :chii nyoo choonsē nto ku nyoo ibisiisyē nteenee nyēbo :ng'aleek tukul ku Yēyiin nyoo yēyē kubiit.

⁸ Yēchiintōōs :chiito nyoo choonsē āk nyoo ibisiisyē yiisyēēt /ānkumākēētuwēn chii kurubta keye āk wōlēē kayeyta yiisyēenyii.

⁹ Kēyēchiintōōsiii yiisyēēt āk Yēyiin, nto akweek ku mbareetaab Yēyiin.

Ōyēku mbo subak kō nyēē tēēchē :Yēyiin.

¹⁰ Kiyēētyēēchoo :Yēyiin āyēku tēekiin nyēbo kiirnātēetaab barak ānkāāsisin yēē +/makeetech kōōto. Kuniy, miitē raat :biiko alake kutēēkyinē yooto kōōto. Nteenee, māchāktōōs :chii ake tukul kuriib keye ām wōlēē tēēktooy kōyoo.

¹¹ Yēēsu Kiriistō :yēē sisinoot yēē yēmāksē /kēētēēkyi kōōto. Kunyoo, māmii :chii nyēē imuuchē kusisin yēēt ake nto kookeeree nyeenyii.

¹² Makuteechee :alake kōyoo tuukuuk chēē wuuyēch chēbo āliisyēēt nyēbo barak miisin nto alak kuteechee tuukuuk chēē ng'āsng'āsēch chēbo āliisyēēt nyēbo ng'wēny.

¹³ Nteenee ām bēsyoonotoo itilichinēē Yēyiin biiko ng'aleek, makutook :wōlēē kiteekta :chii nyeenyii. Mākuchō :maat nyēē mākōōboor wōlēē wuunto :yiisyēetaab chii ake tukul.

¹⁴ Yoo keetuuch :mayaa kiyēē kiikuteech :chii, +/mākēētuwēn chiichoo.

¹⁵ Nto yoo kāmukus :kiyoo, -/mākēētuwēn nteenee, +/makiiraraach kuu chii nyēē /kākiiōōrunēē kō nyēē lāyē.

¹⁶ -Mōōnkētē :akweek kule akweek ku Kōōtaab Yēyiin wōlēē minyē :Tāmirmiryēenyii?

¹⁷ Yoo kābut :chii kōyoo, makwaraanta :Yēyiin chiichoo, kuuyu tiliil :kōyoo ānu akweek :kōōnyii.

¹⁸ -Mooberbeer keye! Yoo isōōtē :chii kule boonto kiirnān ām kōōrooni, kumāchāktōōs kusatee keye kiirnātoonoo sukunyōōr kiirnātēetaab Yēyiin.

¹⁹ Buch :kiirnātēetaab kōōrooni ām wōlēē miitē :Yēyiin. Kuu yoo mwooyē :sirurutēkaab Yēyiin kule, "Tēchēē :Yēyiin ng'oomng'ookik mastiinekwa."†

²⁰ /Kikeesir mbo subak kule, "Inkētē :Yēyiin kule buch :kāāsōōtēywēēkaab choo yibē keye kule ng'oomēch."†

²¹ Kunyoo, mang'asee keye :chii chii, kuuyu kiikuyēētyēēchook :ake tukul,

²² yēē kā Bāwulō nto ku Ābōōlō nto ku Bētērō. Ōnkētē kurubta keye wōlēē wuu :kōōrēēt, soboonto, meet, bēsyōōsyēchu āk choo kwoonii.

²³ Ōbooyē :akweek *Kāārārookiintēēt ānkubo :nkinee Kāārārookiintēēt Yēyiin.

4

Yēyiin nkit :nyēē inkētē soboontaab chii

¹ Kunyoo, māchāktōōs :biiko kuyibēēch kule kēyēchinē Kāārārookiintēēt yiisyēēt /ānkikiitōōrwēēch ng'aleekaab Yēyiin choo kiyyēēlootiiin.

² Māchāktōōs :biiko choo /kōōkiitōōrchi ng'aleek, ku biich chēē /kiikoosēē keye.

³ -Māāsōōtē :anii kule kiy nyēē wōō yoo akweek nto biiko chēē kāmwooy wōlēē kookaste yiisyēēnyuu nto mbo kule, amwaay :anii ng'ālyoo.

⁴ Ānkoo -māānkētē kule kaaleel kiy, mēebērē ibooru :yooto kule -maaleelaat, nteenee Mokoryoontēēt nkityōōniin :nyēē inkētē yoo aleelaat nto -maaleelaat.

3:2 Ibu. 5:12-13; 1Bēt. 2:2   3:4 1Kōōr. 1:10-11; Kala. 5:19-20   3:6 Yēyuut. 18:4, 11, 24-28   3:8 1Kōōr. 4:5   3:9 Māārko 4:2-9; Efēēs. 2:20-21; 1Bēt. 2:4-6   3:11 Isa. 28:16; Yēyuut. 4:11-12   3:15 2Kōōr. 5:10   3:15 Yuuta 23   3:16 1Kōōr. 6:19; 2Kōōr. 6:16; 1Bēt. 2:5   3:18 1Kōōr. 4:10   † 3:19 Āyub 5:13   3:19 1Kōōr. 1:20   † 3:20 Tyēēn. 94:11
3:22 Room. 8:38   3:23 Room. 14:7-9; 1Kōōr. 15:28   4:1 1Kōōr. 2:7   4:2 Luuka 12:42   4:4 Yēyuut. 24:16

⁵ Kunyi, -mēētilchi :chii chiito ake ng'al ākoy :bēsyyēēt nyoo iyēēwunēē :Mokoryoontēēt. Inee :nyēē +māchokung'oong' kiyēē kikiker :mēēnānēēt ānkusyoor wōlēē wuu :kāāsōōtēyiwēēkaab biiko. Yooto, mākusilto :Yēyiin chii kurubta keey āk yēyuutēkyii.

Wōōyēch :kāāmuukēyiwēēkaab Yēyiin kusiir ng'aseetaab keey

⁶ Kwaarub :anii āk Ābōōlō ng'aleechu kātāāmwoowook sukung'et okaseeneech acheek kule yoo /kēerubē siruutēk ku kiy nee. Kunyi, ōnkēt kule mēerook kōōtōrōor :chii chiito ake kusiir ake.

⁷ Ng'oo :nyēē mwooyē kule karaam :chiito ake kusiir ake? Mēēbērē kikōōniing' :Yēyiin rōōbēywoontooni iboontē? Nto yoo ākoo /kikēēkōōniing' ii, kwaaming' :nee siing'as keey wuu nyēē ki nyee'ng'uung'?

⁸ Ōbērē tōōs kyōōnyōōru kiyēē kyōōmāchē. Nto, ōbērē kyōōmokornoon ānkōōbērē kyōōyēku bāytooyik kumāmii :tooretēt ake tukul. Nto kikyōōyēku man bāytooyik, nto kēēbāytooyiisye :tukul.

⁹ Ākāsē kule wuu nyēē kookoochuchukweech :Yēyiin acheek lēbkēēyik keekerkeyiitu kibratiiis chēē /kiikiitiilchi meet. /Kikiibarbaartaateeneech taayetaab malayikaanik āk biiko.

¹⁰ Kēēbērēch :acheek kubo *Kāārārookiintēēt nto akweek ōng'loomēch. Kēēkususech sinee :acheek nto akweek ōtinyē nkuruuk. / Kēēkoonyitook akweek nteenee -/ mākēēkoonyitēēch acheek.

¹¹ Kookeebeeteē kuut ankwaamaateech :melel āmākēētinyē sirooy chēē yēmēēch. /Kēēmii /kiinyāliilēch ām kēēlto nyēē miyaat āmēēkēētinyē kēēstoon.

¹² Kyoomē booryēt miisin kēēyēyiisyeē āwunnyēkyoo, nto yoo /kākēēchubēēch, kēēsooyē Yēyiin kōōbēruur nyoo kachubēēch, nto yoo /kākēēwuseēch, kēēmuytoochinē.

¹³ Nto yoo kēēnchuruurēch :chii, kēēng'āloolchinē nyēē karaam. Kōōkēyēku :acheek kāābsikoonwēētaab biikaab kōōrooni.

¹⁴ -Māāmiitē āsirwook ng'aleechu āntosuūrēēnook, nteenee āmiitē āsōōwook kuu lōkōkyuu choo āchāmē.

¹⁵ Ōmuuchē sinee ōnyōōru kāānēētik chēē chaang' miisin chēē inēētook kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, nteenee -mēēmuuchē :tukul kuriibook kuu kōōn. Kyāā -āmwook lōkōōyēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Kāārārookiintēēt Yēesu, yooto akerkeyiitu kōōn.

¹⁶ Kunyi, ākiimook kule oyey kuu wōlēē āyēytooy :anii.

¹⁷ Kayeya :ng'ālyoontooni āyooku Tēmētēēwō kuchō wōloo ōmiitē. Kiikuyēk :inee lakwanyuu nyēē āchāmē ānkuyēchinē :inee Mokoryoontēēt yiisyeēt ām mooyēēt akeenke. Māchokōōsōōtōok wōlēē wuu :soboonnyuu ām Kāārārookiintēēt Yēesu nyēē rubē keey āk kiyēē ānēētē kanisoosyek tukul ām wōlto ake tukul.

¹⁸ Kookung'as keey :alake ām akweek nyēē wuu nyēē kyōōbērē tōōs kimāāmuuchē :anii āchōō wōloo ōmiitē.

¹⁹ Nteenee, yoo kacham :Mokoryoontēēt āmiitē wāāchōōnii wōlooto ām lēēkitō, si nto yityo, mēēbērē +māābēēru baatey wōlēē mii :icheek kung'āstooy keey, nteenee, +maakas wōlēē tēē :kāāmuukēyiwēēkwaa.

²⁰ Mēēbērē bo :Bāytooyiisyeētaab Yēyiin ng'al baatey, nteenee bo kāāmuukēy.

²¹ Kunyoo ii, ōchāmē nkōōnō, āyibwook ng'wooninto, nto āchōōntē chamateet āk tāmirmiryēēt nyēē intusoot?

5

Okwet ng'etaabiya nyoo machurtaat

¹ Ākāsē kule wōō :martaayēēt ām wōlēē ōmiitē ānku miyaat :martaayaanaa miisin kusiir mbo nyoo yēyē :choo -mēēnkētē Yēyiin. Ākāsē mbo kule miitē :chiito nyēē kiikoomut koorkeētaab kwaan.

² Ōkwēēstoo'ng'ālyoo nyēē wuu nyoo yēē kātāng'woonchook ankookwet chiichoo kiyēyē ng'ālyoontoonoo?

³ Ānko sinee -mākēēboontē keey ām yēēt akeenke, nteenee, kēēboontē keey ām Tāmirmiryēēt. Kaamwaay kēny kule leelaat :chiichoo ānko -mākēēboontē keey.

⁴ Ōruruukyi keey yēēt akeenke ām kāāmuukēyiwēēkaab Mokoryoontēenyoo Yēesu ānku +māātinyē keey āk akweek ām Tāmirmiryēēt.

⁵ Māchāktōōs yooto nanyuun, ōtēerchi chiichoo Kibrōkōsyoontēēt / sikiing'woonchi bōōrnyii / ankiiraraach tāmirmiryēēnyii bēsyēēt nyoo itiiilē :Mokoryoontēēt ng'aleek.

⁶ Ōng'āsyinē keye nee ām ng'ālyoo nyēē tēē nyi? -Mōōnkētē :akweek kule tistooy mbo :miyooty nyēē mining' kut koolaambuuch biiko tukul?

⁷ Otayee keye ātēbuutēchookwook bo kēny, sōōminy ām soboonto nyēē lēēl nyoo kyōōnyōōru kuuyu kime *Kāārārōkiintēēt kubo acheek. Inee ku mēēnkitaab kōrōsēēk nyēbo *Saakweetaab Keeytaayeet.

⁸ Kunyoo, okany kyaam saakwaani ām kēēlto nyēē tilil āk manta kusiir yoo / kātākēēburuchē āk kēēlwookichoo bo kēny choo bo miyooty āk rōkōs.

⁹ Ām barweenyoo nyoo kisimasirwaak, kyāāmwoowook kule osatee keye bichoo kicham martaayeet.

¹⁰ Kimāāmiitē āng'āloolēē biiko choo mānēēnkēt Yēyiin choo mārtōotē, chēēmooyēētis, chōōriik nto choo kutunkynilē āynātōōs. Nto kyāāmwoowook kuu nyooto nto kimākwook kule ong'ētee kōōrēt kutukul.

¹¹ Nteenee kiyēē āmiitē āmwooyē ku kule, osatee keye wōlēē mii :alake choo kuurē keye kule ichēek ku mbo ng'ēetaabiya, nteenee mārtōoy nto ku chēēmooyēētis nto kukutunkynilē āynātōōs nto choo chubiisyootē nto ku kibōōkitiis nto ku chōōr. -Mōō-āmchiinē mbo āmit āk biich chēē wuu choo.

¹²⁻¹³ Mābootoo āburyoong'tē biiko choo mēēbērē kookunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Yēyiin nkit :nyēē itiiilchinē choo ng'al. Nteenee māchāktōōs akweek ōburyoong'tē biiko choo mwooyē kule bo kanisa, kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Ōnēmtē chiito nyoo tinyē rōkōsto."[†]

6

-Mōōyyoong'tēē keye kōōk

¹ Yoo kāchuunchuun :chii āk ām akweek, kumāmāchāktōōs kuyibchi ng'aleechaa biiko choo -mēēnkētē Yēyiin kōōwōōyo. Nteenee, māchāktōōs kuyibchinē kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuchuul ng'aleechaa.

² -Mōōnkētē kule biikaab Kiriistō :chēē mākōōtiilchi bēsyēēt ake biikaab kōōrooni ng'aleek? Yoo akweek :chēē +mōōtiilchi biikaab kōōrooni ng'aleek ii, kubiirōok osat ng'al chēē mābo laat?

³ -Mōōnkētē kule +mākiitiilchi :acheek malayikaanik ng'aleek? Kubooyiit man kiimuuchē keechuul ng'al choo mābo laat yoo kāchuunchuun :biich.

⁴ Kunyoo, yoo kātōok :ng'ala chēē wuu chooto ii, ara ōyibchinē biiko choo kāsē :biikaab Kiriistō kule māchuulootiin sukusātwook ng'aleechaa?

⁵ Āmiitē āchuurook. Ōmāchē ōmwoowu kule māmi :chii mbo akenke ām akweek nyēē boonto kiirnātēēt kōōwōōyo biikaab Kiriistō chēē kāmākāsyiin?

⁶ Ām nee suwokōōyooong'tēē :ng'ēetaabiya ake nyiin kōōk, kōōkoochi biiko choo mābo Kiriistō kōōwōōyo?

⁷ Yoo kākweryoot :chii ām akweek choo ōbooyē Kiriistō ake kuwo kōōk, kukāākōōboor keye kēny kule -mōōmuuchē kiy. Kaykay ōmyutoochinē keye ku akweek keye kusiir bōōyyoong'tēē keye kōōk.

⁸ Nteenee, māmāchāktōōs :chii ām akweek kuyēyē kiy nyēē miyaat nto miisin -'mēēkustoochi ng'ēetaabkoomēt.

-Mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin

⁹ Ōnkētē oob kule -mēēwutē :kibrōkōsiis Kaab Yēyiin? -Mookany /kiiberbeeraak. -Mēēwutē Kaab Yēyiin :murēn āk koor choo kicham kurwootōotē keye, biiko choo kutunkynilē āynātōōs, choo mārtōoy nto choo sikōrē murēnik chuut,

¹⁰ choo sāsunootēē alak tukuukwaa, chēēmooyēētisiyēk, kibōōkitiisiyēk, choo chubiisyootē nto chōōriik.

¹¹ Kyōōwuyē :nkakweek chooto. Nteenee /kiikiwuunook ōtililiitu /ankeechamta kule ōchurtootiin ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēēsū Kiriistō āk Tāmirmiryēētaab Yēyiintēēnyoo.

Ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook

¹² Mwooyē :alake ām akweek kule, "/Kēēchāmwoo kiy ake tukul." Nteenee āmwoowook kule mā karaam :kiy ake tukul. Ānkoo /kēēchāmwoo ayey kiy ake tukul, mēērook ā-āsyi keye kubaytaa :tukuuchoo.

¹³ Nto imuuchē :chii kumwooy kule, “Bo :āmiik mooyēēt ānku bo :mooyēēt āmiik.” Ānkoō omwooyē kuu nyooto, miitē :soboonṭaab āriit nyēē siirē muchastaab bōōrto. Kāāmwoowook, mēēbērē /kikeeyey bōōrtaab chii kubooyiit ng'ōōkistaab marṭaayēet. Nteenee, /kikeeyey bōōrto kubo Mokoryoontēēt ānkubāwu :Mokoryoontēēt bōōrto.

¹⁴ Kiing'eetee :Yēyiin bōōrtaab Mokoryoontēēt meet, ankumakoong'eetee bōōrwoonikyoo nkacheek meet ām kāāmukēyewēkyii.

¹⁵ -Mōōnkētē kule bo :bōōrwoonikwook Kiriistō? Kōōmuuchē kule nee /kiinoomnyo :kiyēē bo Kiriistō āk chēēmureniis?

¹⁶ -Mōōnkētē kule chiito nyoo kātuuyo āk chēēmurenyoo, kukāākuyēk kiito akeenke āk koorcoonoo? Mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Mākuyēk :bichoo tukwaay kiy akeenke.”†

¹⁷ Nteenee chiito nyoo kānoomnyo āk Mokoryoontēēt mākuyēk :tukwaay kiito akeenke ām Tāmirmiryēēt.

¹⁸ Lēyyē, osatee keey ng'aleekaab marṭaayēet. Ōmwooyē kule kiy ake tukul nyoo yēyē :chiito ām bōōrnyii mē ng'ōōki, nteenee āmwooyē :anii kule chiito nyoo kamarta ku ng'ōōki ankaakunyeernyeeree bōōrnyii.

¹⁹ Nto -mōōnkētē kule bōōrtaab chiitaab Kiriistō ku kōōtaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin? Yēyiin nyēē kikōōnook Tāmirmiryoonoo miitē bōōrwoonikwook kunyoo -mēēbāwu keey.

²⁰ / Kikēēwālāng'unēnook kiy nyēbo koomānuut kunyoo, ōkoonyitē Yēyiin ām bōōrwoonikwook.

7

Ng'ālyoo kurubṭa keey āk kāāmutiisyēēt

¹ Nto kurubṭa keey āk ng'aleek choo kyōōsirwoo, kaykay nto -mēēmutiis :chii.

² Nteenee kuuyu wōō :marṭaayēet kōōrēt, kumāchāktōōs kuboonto :murēno koorkeēnyii ānkuboonṭo :koorko saanteenyii.

³ Māchāktōōs :saanteet kuchāmchiintōōs āk wōlēē māktooy :koorkēnyii ānkumāchāktōōs kuchāmchiin :nkinee koorkeēt āk wōlēē māktooy :saanteenyii.

⁴ Mābāwu :koorkēēt bōōrnyii nteenee saanteet :nyēē bāwu, āmābāwu :nkinee :saanteet bōōrnyii nteenee koorkeēt :nyēē bāwu.

⁵ Kunyoo, māsooyñēn :chii ām wōlēē mii :ake tōōs baateey yoo kōōkāsyiinē :tukwaay ām bārooyinto nyēē mächē osaay. Nto mii yoo, otas taay ōbuur kuu wōlēē wuu :biich chēē kiikoomut keey sukung'eet -mōō-āsyi keey kukentaak :Kibrōkōsyoontēēt, yoo -mōōmuuchē ōriib keey.

⁶ -Māāmiitē āmwooyē kule mēēmutiis :chii, nteenee kāāsōōtēywoo :nyoo nyēē kāākōōnook.

⁷ Ābērē nto kiwuu :biiko tukul anii. Nteenee, tinyē :chii ake tukul rōōbēywoontēēnyii kuchōōnēē wōlēē miitē :Yēyiin nyēē teer ām wōlēē mii nyēbo ake.

⁸ Nto kurubṭa keey āk murēnik choo kiikubēkunēē :koorruuk nto koor choo musuuk, āmwooyē kule kaykay kōōbuur :chii kuu anii, kumacheeng' koorko nto saannyya.

⁹ Nteenee yoo -mēēmuuchē :chii kuriib keey, kukaykay kōōmutiis nto /kiimut kusiir yoo kātēyiyimē :bōōrto.

¹⁰⁻¹¹ Nto kurubṭa keey āk biikaab Kiriistō choo kēēsyootiin, āmwoowook (āmēēbērē sōō, kule anii :nyēē āmwooyē, nteenee Mokoryoontēēt) kule māmāchāktōōs :koorko kubakaakta keey āk saanteenyii nto kukwet :saanteet koorkeēnyii. Nto yoo kabakaakta keey, kumāmākyiintōōs /bokiimut koorcoonoo subak. Nto yoo māwuu nyoo, /kiichoomnyo āk saanteenyii kōōyēēchiin kuu kēny.

¹² Nto ām kēēlto ake, āmwooyē (anii nyooto āmwooyē, mēēbērē Mokoryoontēēt) kule yoo boonto :chiitaab Kiriistō koorkeēnyii nyēē mănēyēnchi Kiriistō, ānkuchāmē :koorkoonoo kuming'to keey saanteenyii, kumāmāchāktōōs kukwet.

¹³ Nto yoo boonto :cheebiya ake tukul saanteet nyēē mănēyēnchi Kiriistō ānkuchāmē :saanteenyii, kumāmāchāktōōs kubakaakta saantaanaa.

¹⁴ /Kiikiitilil saantaanaa kubununēē soboonṭaab koorkeēnyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō /ānkiikiitilil nkinee koorkeēt kubununēē soboonṭaab saanteenyii nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō. Nto kimāwuu nyooto, nto kimātiliilēch :lōkōkwook, nteenee tiliilēch.

¹⁵ Nteenee yoo mächē :chii nyoo mănēyēnchi Kiriistō kukwet koorkeēnyii, kootyaakaat :koorkoonoo kuwēēchi keey. Nto yoo mächē :koorko nyoo mănēyēnchi Kiriistō kule kubakaakta saanteenyii, kuchāmchi :saanteet kuwēēchi keey. Mārātē koorko nto murēn

nyoo kiikōōyēnchi Kiriistō :ng'ala chēē wuu chooto, kuuyu kiikukuurēēch :Yēyiin kēēmīny
ām kaalyeet.

¹⁶Inkētēē nee :inyiing' koorko nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo 'imuuchē iyey saanteeng'uung'
/kiiraraach, nto acha? Nto, inkētēē nee :inyiing' saannyya nyoo 'kiiyēnchi Kiriistō yoo
'imuuchē iyey /kiiraraach koorkēēng'uung', nto acha?

¹⁷Māchāktōōs kurubē :chii kāāburnyii kuu wōloo kikiikuchōbtoochi :Mokoryoontētēet yoo
kikuurē :Yēyiin. Mākuutyēēt :nyiiitēnyī nyēē ātōōrchinē kanisoosyek tukul.

¹⁸Yoo kikuurē :Yēyiin chii koomuraatanaat, ku Yuutāyiin, kumāmāchāktōōs kusyeem
kuyēk chii nyēē /manaakiimuraatan. Nto yoo kimeemuraatanaat :chii yu kikuurē :Yēyiin,
kuuyu kimā Yuutāyiin, kumāmākyinē /kiimuraatan.

¹⁹Yoo imuraatanaat :chii nto kumeemuraatanaat, kumāmii yēēt :kiy. Nteenee ng'ālyoo
nyēbo koomānuut, ku kule /kēēriib mākuutēkaab Yēyiin.

²⁰Māchāktōōs :chii kōōbuur kuu wōloo kiwuunto kukuurē :Yēyiin.

²¹Yoo kiiyēku motwooriin, -meekany kooyiimiing' mēt, nteenee yoo 'kēēnyōōru
bārooyinto /kiityaaktiing', icham.

²²Yoo /kikēekuuriing' iyēku motwooriintētēet ing'rech kule -mēēmiitē motwoornātēētaab
ng'ōōki, nteenee kwēēbooyiitu Mokoryoontētēet. Nto yoo kiibāwu keey kukuuriing' :Yēyiin,
inkēt kule iyēku motwooriintēētaab Kiriistō.

²³/Kikyaaleenaak kiy nyēbo koomānuut kunyoo, -mookany kubāwook :kōōrēēt.

²⁴Mbo ng'eetaabiya, oyēyē yiisyēētaab Yēyiin nyēē mātīny kule iyēku ng'oo.

²⁵Nto kurubta keey āk choo mākēēsyoottiin, -māātīnyē mākuutyēētaab Mokoryoontētēet nyēē
nāmē keey āk icheek. Nteenee ārwookwook kuu chii nyēē /kiikoosēē keey kubō kiyēē
kiikōōbēruurēēnoo :Mokoryoontētēet.

²⁶Kubu wuuyinto nyēē miitē kuu nyiitēnyī, āsōōtē kule kaykay -/mākiimutiis.

²⁷Yoo boonto :chii koorkēēt, kōōbuurto, nto yoo māboonto, macheeng'.

²⁸Yoo kēēmutiis :chii, mēēbērē kāchoolwookēn, āmēēbērē kāchoolwookēn :nkīnee nyoo /
kakiimut. Nteenee, mākunyoōr :nyoo kēēmutiis nyāliluluutēk chēē chaang' ām ming'ātēēnyii,
-āmāmākyook :anii nyāliluluutēchooto.

²⁹Mbo ng'eetaabiya, kiyēē āmiitē ābooru ām yuutēyu ku nyi: lēēkit :mēēyintaab kōōrēēt.
Kunyi, māchāktōōs :murēnik choo kiikōōmutiis kumāsweē ng'aleekaab kēēstoonikwaa.

³⁰Nto choo mii kuriirtōōs kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē mātīnyē ng'woonin. Nto
choo mii kung'ērēchē kumāchāktōōs kōōbuurē wuu nyēē māng'ērēkootiin. Nto choo āliisiyē,
kōōbuur wuu nyēē mā cheekwaa :tukuuchoo koolē.

³¹Nto choo yēyiisyēē tukuukaab kōōrooni kumāchāktōōs kōōbuur wuu nyēē māng'ērēkyinē
tukuuchoo. Mii wokubotē :kōōrooni ām lēēkitō.

³²Āmāchē ōbuur nyēē māmii :kiyēē iyimook mētēwoy. Āmē mēt chiito nyoo mānēēmutiis
:wōlēē makoong'ereekta Mokoryoontētēet.

³³Nto chiito nyoo kiikōōmutiis, kōōsōōtē :nyoo wōlēē makoong'ereekta koorkēēnyii.

³⁴Yooto mākusāch :kāāsōōtēyēwēkyii. Isōōtē *:arung'oonyoontētēet nto ku koorko nyēē
musuk ng'aleekaab Mokoryoontētēet ānkōōnēmchinē keey kutukul. Nteenee isōōtē :koorko
nyoo imutaat wōlēē makoong'ereekta saanteenyii.

³⁵Āmwooyē ng'ālyoontooni sukuyēētyēēchook āmēēbērē kule kaakiichaak. Āmāchē ōbuur
ām kēēlto nyēē rootaat nyēē kyōōnēmchi keey Yēyiin kutukul.

³⁶Yoo isōōtē :booyoo kule keekaay chēēbnii nyēē kōōkōōnyoo kut kumii wokukēyētēē
:bēsyoōsyēk chēē yēmē /kiimut ānkōōsōōtē :chiichoos kule nyoolchinē kuwo kōōto, kōōrook
kooyiilta kuu wōloo mātkooy. Māmii :kiy nyēē mīyaat yoo kamakta chēēbnii /kiimut.

³⁷Nteenee yoo keesootee mooyēēnyii ankootiil kule kōōbuur :kōōkoonoo nyēē mēēbērē /
kiimutē, kumii :boontoonoo kuyēyē nyēē karaam.

³⁸Kunyoo, boontētēet nyoo kamakta chēēbnii /kiimut, kukayey nyēē karaam, nto nyoo
kamamakta chēēbnii /kiimut, kukayey :nyoo nyēē karaam mūsin.

³⁹Māchāktōōs :koorko kutāsē taay kōōbuurtooy keey saanteenyii yoo tākusoboot :saanteet.
Nteenee yoo kame :saanteet, /kēēchāmchinē koomut keey āk chiito ake tukul nyoo kacham
:inee, kātīkoo kiikōōyēnchi :chiichoos Mokoryoontētēet.

⁴⁰Nteenee ām wōlēē ākāstooy :anii, ibēruuroot :koorkoonoo yoo /kamakiimut subak.
Āsōōtē kule mii kōōntōōwoow :Tāmirmiryēētaab Yēyiin yoo āmwooyē ng'aleechu.

8

Kurubta keyy ak bany choo /kakeesaayta

¹ Kany, baa, āmwoowok ng'alyoo kurubta keyy banyeechaa /kēesooytoochinē āynātōōs. Kubooyiit man, kiinkētē sinee kule kēētinyē :tukul kiirnān. Ng'asēē keyy :ake kiirnān, kuchāmē :ake biiko alak ānkōōtitiirē.

² Nto chiito nyoo yibē keyy kule inkētē kiito ake, kumēenkētē kiyoo kuu wōloo kātāmāchāktōōs kōōnkētito.

³ Nteenee, chiito nyoo chāmē Yēyiin, kuchāmtooy :Yēyiin kule nyeenyii.

⁴ Kunyi, kurubta keyy ak banyeechaa /kēesooytoochinē āynātōōs, āmwooyē kule buch :āynātōōsyēchoo. Māmii :Yēyiin ake, nteenee akeenke :Yēyiin nkit!

⁵ Ānkoo ku chaang' :tukuuk barak nto wōlēēb ng'wēny chēē kutunkyinē :biiko alake kuu āynātōōsyēkwaa nto mokorēēnikwaa,

⁶ kiinkētē :acheek kule akeenke :Nyēē /kēēkutunkyinē. Nyooto ku Yēyiin nyoo Baaba ānkitoowu kiy ake tukul ānkēēminyē kēēkoonyitē inee. Akeenke :Mokoryoontēēt. Nyooto ku Yēesu Kiriistō nyoo yechintōōs kiy ake tukul ak Yēyiin ānkukōōnēēch soboonto.

⁷ Mēēbērē inkētē :biiko tukul ng'aleechēēb manta. Tākōōyīmē biikaab Kiriistō alak yoo kaam bany chēē /kākēesooytoochi āynātōōs. Nto kuuyu tākukuskusēch :bichooto, kōōsōōtē kule tōōs ng'ōōki yoo kaam banyeechaata.

⁸ Yoo kakyaam āmit, nto kamakyaam, mēēbērē yēyēēch kēēlēekityi Yēyiin.

⁹ Ōriib keyy! Ānkoo ōyookootiin o-am banyeechaa, -mookany kōōsākyi biiko choo mānāākich :kaakaaseeng' waa kunyōōr kāānākuut /ānkiiboot.

¹⁰ Yoo kāsook akweek choo ōng'oomēch :chiito nyoo kuskus :kaakaaseenyii ō-āmē banyeechaa /kākēesooytooy ii, ōmiitē oob ō-āsānchinē nkinee kwaam banyeechaata?

¹¹ Kunyoo, mākōōsākyi :kiirnātēēng'woong' kubot :ng'eetaabiya nyiitēnyi kimēēchinē *Kāārārookiintēēt.

¹² Yoo kōōchoolwookēnchi mbo ng'eetaabkoomēt ām kēēli ōsusyoonē kāāyēnchinooyēēng'waa nyoo kuskus, kōōchoolwookēnchi Kiriistō.

¹³ Kunyi, yoo ākoo yēyē :kiyoo ā-āmē mbo ng'eetaabiya kubootyo, kāmēētāwāā-āmē banyeechaa subak.

9

Mānāātēēbchi keyy :Bāwulō kiyēē kimisyinē kunyōōr

¹ Maatyaaktaat :anii? Mā anii *lēbkēēyiin? Kyaakas Yēesu Mokoryoontēēnyoo ānkyōōtooku akweek kubo yiisyēt nyēē āyēchinē Mokoryoontēēt.

² Mānāākoochi biiko tukul lēbkēēyyēēt, nteenee, kuboooyiit man, kyāākōōnook akweek. Wōlēē ōrubtooy :akweek Mokoryoontēēt, kōōbooru man kule anii :lēbkēēyiintēēng'woong'.

³ +Māāyēētēē keyy ng'aleechu āmwoowok yoo kakwiilaataa :biiko alake.

⁴ Kēētinyē man /kēēkōōnēēch āmiik nto kiyēē kēēyyēē kubo yiisyēt nyēē kēēyēyē

⁵ ānkāātinyē man amut kooro nyēē kiikōōyēnchi Yēyiin sikēēbēētooy keyy tukwaay kuu wōlēē yēytooy *lēbkēēyik alake, mbo :ng'eetaabkaametiitaab Mokoryoontēēt āk Bētērō.

⁶ Ara anii ak Barnaaba baateey chēē kēēyēmāktōōsi kēēyēyisye sikēēnyōōru kiyēē kyoomē?

⁷ Mii :chii nyēbo lukēēt nyēē imuuchē kukwēchi keyy nkit beesaanikaab yiisyēt? Nto mii mbo :chii nyēē choonē āmit, amaam āmiichoo? Nto mii :chii nyēē imuuchē kuriib tany āmāluusyo ōō?

⁸ Mēēbērē āmiitē āmwooyē ng'aleechu āyyoong'unēē komostaab biich buch, nteenee siruutēkaab Yēyiin :chēē mwooyē kuu nyooto.

⁹ Mwooyē :siruuētēkaab *Muusa kulo, “-/Mākēērātē yēyēto kuutiit yoo /kēēbooksē.”† Māmiitē :Yēyiin kung'āloolēē yēyēto baateey

¹⁰ nteenee mii kung'āloolēēnēēch nkacheek si yoo miitē :chiito kutēbēnē mōkōōnkēētaab yeeyiik nto kumii kuwōōrsē, kutinyē mooyēt kule +/mākiikoochi kiy.

¹¹ Kookeechaan :acheek ng'aleekaab Tāmirmiryēēt soboonwēkwok, ara nyikisyook yoo kōōkōōnēēch kiy nyēē kākēēyētyēēchinēē keyy?

¹² Nto yoo ākoo tinyē :alake manta ōtoorēt :akweek ii, kwaam :nee +mōōtoorētēēch nkacheek? Manaakeeyaach :acheek /kēēyēwēēch kuu nyooto. Nteenee, kikeecham

8:1 Room. 15:1-2; 1Kōōr. 13:1-7; 16:14   **8:3** 1Kōōr. 12:13; Kala. 4:9   **8:4** Kiruu. 6:4   **8:5** 1Kōōr. 10:19-20   **8:6** Yoowa. 1:3; 1Kōōr. 12:5-6; Efēēs. 4:5-6; Kolos. 1:16   **8:9** Kala. 5:13   **8:12** 1Kōōr. 10:23-33   **9:2** 1Kōōr. 15:8; 2Kōōr. 10:7-8; 11:5; Kala. 1:1   **9:2** 1Kōōr. 4:15; 2Kōōr. 3:1-3; 10:13   **9:4** Mat. 10:10; 2Tēēs. 3:9   **9:6** Yēyuut. 9:27; 18:3; Kala. 2:1, 9   † **9:9** Kiruu. 25:4   **9:9** 1Tēm. 5:18   **9:11** Room. 15:27

keemuyte kiy ake tukul kusiir yoo kātākēkērēktooy biiko kukas lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō.

¹³ Ōnkētē oob kule nyōōrtooy :biiko choo yēyiisyē *Kōōtaab Yēyiin āmiik wōlooto? Nto -mōōnkētē kule amē :choo bēlē kōrōsēek am *kāābkōrōs kereeryaanteetaab āmiichoo bēlē?

¹⁴ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimwooy :nkinee Mokoryoontēēt kule māchāktōōs :biiko choo āmtōotē lōkōōywēk chēē kāroomēch /kēēbāyē kubo yiisyonoo.

¹⁵ Manaayaach :anii /kēēyewoo kuu nyooto amāāmiitē āsirwook ng'aleechu kule sōōkōōnoo kiy. Ākāykooyē ameeey kusiir kubuutēēnoo :chii kiyi āntumēērēē.

¹⁶ -Māāng'āsē keey yoo ā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch, kuuyu mākyoo kule a-amte. Āmiitē nyēē miyaat nyēē tyaa yoo kamaa-amte lōkōōywēchu.

¹⁷ Nto kyāāchēēnkyi keey kule a-amte, nto yēmāksē / kēētuwēnoo. Nteenee kuuyu / kiikiitōōrwoō, kumāchāktōōs a-amte.

¹⁸ Kiyēē āng'ērēchēē ku a-amte lōkōōywēk buch nyēē -māāyoochē kiy.

¹⁹ Abāwu keey amābāwoo :chii ake tukul, nteenee āchāmē āyēētyēēchi chii ake tukul saaweēch biiko chēē chaang' kucham Kiriistō.

²⁰ Kyāānkāā-āmchinē Yuutayeeek, kyāābuurē kuu wōlēē wuu :icheek sāāyisu. Kyāābuurē āk Yuutayeechaa bāwu :kiruutēk wuu nyēē bāwoo nkanii :kiruutēk, ānkoo sinee -mābāwoo anii :kiruutēkaab *Muusa, sāāyisu icheek.

²¹ Kyāābuurē wuu nyēē -māāwuuyē Yuutāyiin yoo āboontē keey choo mā Yuutayeeek, sāāyisu icheek. Ankoo wuu nyooto, āboontē mākuutēkaab Yēyiin, kuuyu bāwoo :Kiriistō.

²² Nto am wōlēē miitē :choo kuskusēch, āyibē keey :nkanii kule akuskus sukung'ēet āyisu. Kunyoo, kwaayey keey akerkeyiitu bichoo alak tukul si nto anyuun āsāru mbo biiko kereeryaa.

²³ Ayēyē ng'aleechu tukul kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch sāānyōōru :nkanii bērurooto nyoo /kiikēēkuurtoochi biiko.

/Kēētuwēnē chii nyoo kēēkiil keey

²⁴ Ōnkēt kule yoo ing'wēēnē keey :biiko am labateet kōōbēliisyē :akeenke ānku nyooto baateey nyēē /kēētuwēnē. Kunyoo, māchāktōōs olābātē otinyēē mooyēēt kule +/mākēētuwēnook.

²⁵ Chii ake tukul nyoo māchē kōōbēliis am labateet, /kēēmākyinē kusatee keey ng'al chēē chaang' ānkōōnēmchi keey labateet. Nteenee yoo kēēbēliis, /kēētuwēnēē kiy nyēē -mēēbuurē kulōōyit. Nteenee kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin sikēēnyōōru tuwēnto nyēē wēētii kibchuulyo.

²⁶ Kunyi, -māāmiitē :anii ālābātē kuu chii nyēē -mēēnkētē kiyēē lābātyinē. -Māāmāchē anii akwet yoomat.

²⁷ Nteenee, kyaaneet bōōrnyuu muytaayeeet si yoo ā-āmchinē alak lōkōōywēk, mēēbērē +maakuste kiyoo +/mākēētuwēnēēnoo.

10

-Mōōwuruur Mokoryoontēēt

¹ Mbo ng'ēetaabiya, amāchē āsōōtwook kiyēē kiyeyakay am wōlēē mii :mbo kuuko. Kiriib icheek :boolteet ankwaay :tukul tōōlilēēt.

² Yooto kwooyē :icheek tōōliiloonoo ānkuriibootē :booltaanaa, kuyēk :icheek tukul rubiikaab *Muusa.

³ Kyaam :tukul amnyoontēēt nyoo kikōōnu :Yēyiin

⁴ ānkuyyēē bēēko kibtaman chēē kikwoonēē rwaanteet am keel nyēbo kwōng'uu. Kiyyoonkyinē :rwaantaanaata Kiriistō.

⁵ Mānāāng'ērēkyi :Yēyiin kāāburtaab bichoo wōlēē wōō sōōkāsē kule kibēkyinoot :bichoo suurkwēēnēēt.

⁶ Kunyoo, kēēkāsēē ng'aleechaa kule mēērook kēēkōchōnkyi Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :bichoo.

⁷ -Mōōyēku biich chēē okutunkyinē āynātōōs kuu wōloo kiwuunto :bichooto alake, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Kiswēē :biich saakwaanaa kuyyēēsyō bokōōsuuchi ng'al chēē mākāroomēch.”†

⁸ -Makaraam /kēēmārtooy kuu yoo kiyēyē :alake am bichoo sukubēku bēsyyēt akeenke :chēē kiyitē kisyēērōōk tibtem āk sōmōk.

⁹ Māmāchāktōōs / kēētyēmē Mokoryoontēēt kuu wōloo kityēmtooy :alake am bichoo sukubākāchē icheek :ēērēēnōōk.

9:12 Yēyuut. 20:33-34; 2Kōōr. 11:9   9:13 Laawi. 6:16, 26; Kāāyit. 18:8-10; Kiruu. 18:1   9:15 Yēyuut. 18:3   9:16 Room. 1:14; Yēyuut. 9:15; 26:16-18   9:20 Yēyuut. 16:3; 21:20-26   9:22 1Kōōr. 10:32-33; 2Kōōr. 5:11   9:25 Filib. 3:12-14; 2Tēm. 2:5; 4:7-8; Ibu. 12:1; Yāāk. 1:12; 1Bēt. 5:4; Ng'oong'. 2:10; 3:11   10:1 Chuy. 13:21; 14:19-22, 29   10:3 Chuy. 16:13-21, 31   10:4 Chuy. 17:6   10:5 Kāāyit. 14:29-30; Ibu. 3:17   † 10:7 Chuy. 32:2, 6, 19   10:8 Kāāyit. 25:1-9   10:9 Kāāyit. 21:5-6

¹⁰ -Mōōng'unyng'uunyē kuu yoo kiyēyē :alake sukubākāchē icheek *:malayikeet nyoo āroontooy biich.

¹¹ Kēēkāsēē yooto ng'aleechu kuyēk kāānēētēywo. /Kikēēsirwēēch sukung'et kēēriibēē keye :acheek choo kēēminyē kōōrēt ām bēsyoōsyēchu kaakuriik :tabanta.

¹² Kunyoo, yoo ōbērē ōtitiirootiin kumāchāktōōs ōriibē keye -/makeekentaak.

¹³ Tyēmuutyētē ake tukul nyēē chōōnchook ku nyoo nāmē chii ake tukul. Ōmuuchē omaang'tee keye Yēyiin kuuyu mēēbērē makwaastaak /keetyemaak kukeeytee tyēmiisyēt nyēē ōmuuchē. Nto yoo / kakeetyemaak, mākōōboorwook kēēlto nyēē soochuntee ānkubōōkich.

¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu chēē āchāmē, osatee keye ōkutunkyinē āynātōōs.

¹⁵ Āmiitē āng'aloolwook akweek biich chēē ōsēwunootiin, kunyoo, ōrōōtootē :akweek kiyēē āmwooyē.

¹⁶ Yoo kēēyyēēwunēē terekyeet nyoo kēēbirchinēē Yēyiin kōōnkōy, kēēmiitē yooto kēēyēmtōoy korotiikaab *Kāārārookiintētē. Nto yoo kēēbētēsē mukaatiit, kēēyēmtōoy bōōrtaab Kāārārookiintētē.

¹⁷ Kuu yoo akeenke :mukaatiinaa, kēēwuuyē akeenke, ānkoo kēēchoong'ēch, kuuyu kyoōmē mukaatiinaata akeenke.

¹⁸ Okas baa, akweek biikaab *Isrāyēēl. Yēmtōoy oob :biiko choo bēēlē kōōrsēēk kiyēē / kēēbēēlē ām *kāābkōōrs, yoo āmiisyē?

¹⁹ Yoo āmwooyē kuu nyooto, āmiitē ābooru kule kōōrsēēchoo /kēēyēchinē āynāt ku kiy, nto kule kiy :āynātōonoo?

²⁰ Achicha! Māwuu nyoo. Kōōrsēēk tukul choo yēyē :biiko choo mānēyēnchi Yēyiin, kuyēchinē :choo tāmirmirook chēē miyootēch āmēēbērē yēchinē Yēyiin. -Māāmākyook akweek ōyēmtōoy kiy āk tāmirmirooy.

²¹ Mēēmuuchāktōōs ōyyēēwunēē terekyeetaab Mokoryoontētē āk nyēbo tāmirmirook chēē miyootēch. Mēēmuuchāktōōs ō-āmē Saakweetaab Mokoryoontētē āk āmit choo / kākēēsooytoochinē tāmirmirook chēē miyootēch.

²² Ara, yoo ōmiitē ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē ōwuruurē oob Mokoryoontētē kung'woonchi :moo? Ōsōōtē kule ōmuuchē wōlēē tēēnto :kāmūukēywēēkaab Mokoryoontētē?

Ōkoonyitē Yēyiin ām kiyēē ōyēyē

²³ Mwooyē :alake ām akweek kule, “/Kēēchāmwo kiy ake tukul.” Nteenee āmwoowok kule mā karaam :kiy ake tukul. Mātēēchē biich :kiy ake tukul.

²⁴ -Mēēchēenkyinootē keye nkit karaamat, nteenee ichēēnkyinootē alak.

²⁵ Ō-āmē bēēny ake tukul nyoo koo-alee wōlēē /kyoolēē banyek amookany kwaamaak mēt kule ara /kākēēsooytoochi āynātōōs nto acha.

²⁶ Mwooyē :siruutēk kule, “Bo Yēyiin :kōōrētē āk tukuuk chēē mii kōōrētē.”†

²⁷ Yoo kākūrook :chii nyēē mānēyēnchi *Kāārārookiintētē kule bōō-āmiisyē ām kanyii ānkōōmāchē kule obe, obe. O-am bēēny ake tukul nyoo kākōōnook amookany kwaamaak mēt kule ara /kēēchāmwook o-am.

²⁸ Nteenee, yoo kāmwooy :chii kule /kākēēsooytoochi āmiichu āynātōōs, mēērook o-am kubo chiichooto kāmwoowok, kuuyu yoo koo-am āmiichoo kōōsōōtē :chiichoo kule miyaat.

²⁹ Mā akweek :chēē ōsōōtē kule miyaat, nteenee chiichoo :nyēē imuuchē koosoot kuu nyooto.

Imuuchē kumwooy :chii kule, “Kērēktoo anii nyi atyaakaat kule nee :wōlēē isōōtitooy :chiito?

³⁰ Yoo ākoo āmiitē ā-āmiisyē ābirchinē Yēyiin kōōnkōy ii, kwaam :nee sukung'alaaleenaa :chii kule kaayey nyēē miyaat?”

³¹ Kookas, yoo ō-āmē nto yoo ōyyēē kiy, nto yoo ōyēyē kiy ake tukul, kumāchāktōōs ōyēyē Ōkoonyitē Yēyiin.

³² -Mooyey kiy nyēē miyaat ām wōlēē mii :biiko ānku Yuutayeeek, choo mā Yuutayeeek nto ku biikaab Kiriistō.

³³ Āsyēēmē ang'ereech chii ake tukul ām kēēlto ake tukul. -Māāmiitē āchēēnkyinootē keye :anii nkit karaamat nteenee āchēēnkyinootē biiko chēē chaang', /sikiiraraach.

11

¹ Māchāktōōs ōyēyē kuu wōloo āyēytooy :anii, kuu wōloo ārubtooy wōlēē yēytooy :Kiriistō.

10:10 Chuy. 14:11-12; Kāāyit. 16:41-50   **10:11** 2Tēm. 3:16   **10:12** Kala. 6:1   **10:13** 1Teēs. 5:24; Yāāk. 1:13-14

10:14 1Yoowa. 5:21   **10:16** 1Kōōr. 11:24-25   **10:17** 1Kōōr. 12:27   **10:18** Laawi. 19:5-8   **10:19** 1Kōōr. 8:4

10:21 2Kōōr. 6:15-16   **10:23** 1Kōōr. 6:12; 8:7-12   **10:24** Room. 15:1-2; 1Kōōr. 10:32; 13:5; Filib. 2:4   † **10:26** Tyēēn.

24:1   **10:26** Tyēēn. 89:11   **10:28** 1Kōōr. 8:7, 10-12   **10:30** Room. 14:6; 1Tēm. 4:3-4   **10:31** Kolos. 3:17; 1Bēt.

4:11   **10:32** Room. 14:13   **10:33** 1Kōōr. 9:19-22   **11:1** 1Kōōr. 4:16

Kāāburtaab kooruuk yoo /kēēmiitē saayeet

² Āsiltook, kuuyu ōsōotoo ām kiy ake tukul ānkōōriibē kāānēētēyiwēek kuu yoo kyāānēētook.

³ Āmāchē ōnkēt kule bāwu :murēnēēt koorkeēt, kubāwu :Kiriistō murenēēt. Nto nyēē bāwu Kiriistō ku Yēyiin.

⁴ Yoo kēēyēēn :murēno ake tukul ām acheek mētiniyī yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kōōbooru kule mākoonyitē Kiriistō.

⁵ Nto nkineē koorke ake tukul nyoo mēēbērē kēēyēēn mētiniyī yoo sooyē nto yoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, mākoonyitē saanteenyī. Kerkeey :yooto wuu nyēē kēērēr mētiniyī kōōntosuur saanteet.

⁶ Yoo mēēbērē kēēyēēn :koorko mētiniyī kōōboor koonyit ām wōlēē miitē :saanteenyī kukaykay kōōrēr. Nto subak, kuuyu ng'ālyoo nyēē mābo koonyit ām wōlēē miī :saanteet yoo kēērēr :koorko mētiniyī, kumāchāktōōs kōōyēēnē.

⁷ Mēēyēēn :murēno mētiniyī kuuyu /kikeeyey /kiikerkeeyey Yēyiin ānkukoonyitē Yēyiin. Nto koorkeēt, kukoonyitē :nyoo saanteenyī.

⁸ Mēēbērē kiyēwunēē :Yēyiin murēnēēt koorkeēt, nteeneē kiyēwunēē koorkeēt murēnēēt, ⁹ āmēēbērē / kikēēyēyē murēnēēt kubo koorkeēt, nteeneē / kikēēyēyē koorkeēt kubo murēnēēt.

¹⁰ Nto kubo malayikaanik, kumāchāktōōs :koorko kōōyēēnē mētiniyī sukōōboor kule bāwu inee :saanteenyī.

¹¹ Ānkoō wuu nyoo, buch :koorko yoo mātiniyē saannyyā anku buch :nkineē saannyyā yoo mātiniyē :koorko, yoo kiikōōyēnchi Mokoryoontēet.

¹² Kichōōnēē :koorkēēt bōōrtaab murēnēēt ānkusichē :koorko murēn. Kunyoo, kwoonēē :tukwaay wōlēē miī :Yēyiin.

¹³ Kunyi, okas :akweek nkit. Ara karaam ām akweek yoo sooyē :koorko āmēēyēēnoot :mētiniyī?

¹⁴ Ara, inēētook :wōlēē wuu ātēbuutēkaab biiko kule ng'ālyoo nyēbo kāāntosuurāt kutiniyē :murēno buut chēē kōōyēch?

¹⁵ Nteeneē yoo boonto :koorko buut chēē kōōyēch kuyibchinē koonyit, kuuyu /kikiikoochi buutēechooto sukōōyēēnē mētiniyī.

¹⁶ Yoo māchē :chii ake tukul kule kukwiil ng'aleechu, kumābootēēch :ng'ala chēē wuu choo āmābooto nkicheek kanisoosyek ām wōlto ake tukul.

Ōrōōtootē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt

¹⁷ Mākoy āsilook ām kiyēē āmiitē wāāmwoowook kuuyu kiyēē ōmiitē ōyēyē ām tuuyōōsyēkwook kumā karaam.

¹⁸ Ng'ālyoo nyēbo taay ku kule kosiila yiit kule -mōōkāsyiintōōsii yoo ōtuuytōōsii ōkutunkyniē Yēyiin ankataacham kule wuu nyooto.

¹⁹ Achāmē kule imuuchē kukaraam yoo kōōchuunchuunnyē, sukutook kule mbo ng'oo ām akweek :chēē churtootiin ām wōlēē miitē :Yēyiin.

²⁰ Yoo kyōōtuuytōōsii, kyōōbērē tōōs ōmiitē ō-āmē āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt nteeneē mēēbērē bo Mokoryoontēēt :āmnyoontoonoo,

²¹ kuuyu simkwoomē :chii āmiikyīi ānkuyyēēsyo amakanyee chuut sukuyemta tukul. Yooto makubeetee :alake kuut nto alak kubiyoong'īs ānkubōōkiit.

²² Yoo kā saakwa nyēbo āmiisyō, kwoomiis :chii ām kanyīi. Ōmōōntoochinē nee akweek :choo ōyēku mokorēēn biikaab Kiriistō choo kuskusēch? Ara +māāsilook? Achicha!

²³ Kyāā-āmwook kiyēē Mokoryoontēēt. Ām kwēēmowuunoo /kikēēchoomtooy Mokoryoontēēt Yēēsu, kinam mukaatiit,

²⁴ nto yu kikiikubirchi Yēyiin kōōnkōy, kubetes ānkumwooy kule, “Bōōrnyuu :nyi nyēē / kākēēkōōn kubo akweek. O-am sōōsōōtēēnoo.”

²⁵ Yu kābokwoomiis kubēk, kunam terekyeet nyēē kimii *.tifaayik ānkumwooy kule, “Kiirootyēet :nyi nyēē lēēl kubununēē korotiikyuu. Ōyyēē sōōsōōtēēnoo.”

²⁶ Ō-āmē āmnyoontooni ānkōōyēē tifaayīichu ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryoontēēt sōōsōōtēē meenyīl.

²⁷ Kunyi, chii ake tukul nyoo āmē āmnyoontooni nto nyoo yyēē tifaayīichu ām kēēlto nyēē mā karaam, kukāākuchoolwookēn kuuyu -mēērābchinē kiyēē ibooru :bōōrto āk korotiikaab Mokoryoontēēt.

²⁸ Māchāktōōs kōōrōōtootēē keey :chii kurook nto āmē mukaatiit nto kuyyēē tifaayīik.

²⁹ Chii ake tukul nyoo āmē mukaatiit nto kuyyē tifaayīik kumānēēnkēt kiyēē ibooru :bōōrtaab Mokoryoontēēt, kumii kōōtiilchinē keey ng'al.

- ³⁰ Kiyooto :nyēē yēyē chēē chaang' ām akweek kutānkusiitu kut kōōkubēk :alake.
³¹ Nteenee, yoo kēērōōtoot keey :chii, māko /kiitiilchēē ng'al.
³² Chuulēēch :Yēyiin -/simakiiruusteech āk choo mānēēyēnchi Yēyiin.
³³ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo ōmāchē o-am āmnyoontēētaab Mokoryoontēēt kumāchaktōōs ōkānyē keey.
³⁴ Yoo āmē chii :kēmēy, kumāchaktōōs simkwoomiisyyē ām kanyii, simēēsākyyi keey :inee /kiitiilchi ng'al yoo ō-āmiisyyē. Kunyi, kurubta keey āk ng'aleek alak chēē tāaboontē, +machaasat yoo kāāchōō.

12

Kāāmuukēywēēk chēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin

¹ Mbo ng'eetaabiya, kurubta keey āk kiyēē rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin, -māāmāchē ōbuur nyēē -mōōnkētē nyēē karaam.

² Ōnkētē kule yoo kitākutoombo ōyēnchi Yēyiin, /kikiikēētēwēchook ōyēēlchi āynātōōsyēchoo māng'āloolē.

³ Kunyi, āmwoowook kule māmwōoyē :chii nyēē intōōchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule, "Kuchubākoy :Yēēsu." Āmāmii :chii nyēē imuuchē kumwōoy kule, "Mokoryoontēēt :Yēēsu" yoo kāmēēboorchi :Tāmirmiryēēt.

⁴ Rōōbchinē biich :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kāāmuukēy chēē tēērchiin, nteenee akeenke :Tāmirmiryōonoo.

⁵ Mii :yiisyoōnuutēk chēē makerkeey chēbo Mokoryoontēēt, nteenee akeenke :Mokoryoontōonoo.

⁶ Mii :ng'ala chēē /kiilātē chēē makerkeey, nteenee akeenke :Yēyiin nyoo yēyiisyyēē chiito ake tukul.

⁷ Iboorunēē keey :Tāmirmiryēēt wōlēē mii :chii sukuyēētyēēchi biiko tukul.

⁸ Ikoochinē :Tāmirmiryēēt chiito ake kiirnatēēt ānkuyēyē ake kōōnkēt wōlēē wuu :ng'aleek chēē wunyootiin.

⁹ Ikoochinē ake kookaasee keey ām mooyēēt akeenke kule ākoy kuyeyakay :kiyēē bēēr. Nto ake, kurōōbchi kāāmuukēywēēk chēē isoobsēē.

¹⁰ Ikoochinē ake kāāmuukēy kuyey ng'al chēē /kiilātē, nto ake, kuyey kung'ālooltoochinē Yēyiin. Ikoochinē ake kāāmuukēywēēk chēē inkētēē kule tāmirmiryēēt nkōnō :nkōnō nto ake kōōkoochi kung'alala ām ng'elyēēbik chēē tēērchiintōōs. Nto ake, kōōkoochi nyoo kumwōoy kiyēē ibooru :ng'aleechaata kāmwooyē :nyiin.

¹¹ Akeenke :Tāmirmiryōoni kōōnu kāāmuukēy /keeyey ng'aleechu tukul ānkōōkoochinē :inee chii ake tukul kāāmuukēywēēchoo kuu wōlēē māktooy.

Akeenke :bōōrtaab chiito ānkutinyē komoswookik chēē chaang'

¹² Akeenke :bōōrtaab chiito ānkoo chaang' :komoswookik chēē yēyē bōōriitēnyi. Wuu nyooto mbo ām wōlēē miitē :Kiriisto.

¹³ /Kikeebatisaneech ām Tāmirmiryēēt akeenke kēēyēku bōōrto akeenke ānkiiyēku Yutāyiin nto nyēē mā Yuutāyiin, nyēē motwooriin nto nyēē bāwu keey. /Kikēēkōōnēēch tukul Tāmirmiryēēt akeenke keeyye.

¹⁴ /Kimākēyēyēē bōōrto kiito akeenke, nteenee /kikeeyeyee komoswookik chēē chaang'.
¹⁵ Ānkoo kāmwooy :kerenkeet kule, "Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :āwut" kutākubo bōōrto.

¹⁶ Ānkoo kāmwooy :yiitit kulē, "Māābooyē bōōrto, kuuyu -māāmuuchē ayey kiyēē yēyē :koong'ta" kutākubo bōōrto.

¹⁷ Nto ki koong'ta :bōōrto tukul ii, nto /kēēyēbchinēē nee yiit ng'aleek? Nto, ki yiitit :bōōrto tukul ii, nto /kiing'uutēē nee?

¹⁸ Kubooyiit man, kiikuchōb :Yēyiin komoswookik tukul ām bōōrto kuu wōlēē kimāktooy kōōbuurto :ake tukul.

¹⁹ Nto ki komoswookichoo tukul ku kiy akeenke ii, nto kiyēku nee :bōōrto?

²⁰ Kuu wōloo wuu, chaang' :komoswookik, nto bōōrto ku akeenke.

²¹ -Mēēmūchē :koong'ta kumwoochi āwunnyēk kule, "Māāmāchook," āmēēmūchē :mētīt kumwoochi kēērēnkōōk kule, "Māāmāchook."

²² Nteenee komoswookikaab bōōrto choo wuu nyēē kuskusēch, ku chooto :chēē māchaktōōs miisin.

²³ Nto komoswookik choo / kēēkāsē kule mābo laat kumāchāktōōs / kēēyibē chooto kubooiyit barak miisin. Nto choo bēre :biiko mātooku ku chooto :chēē māchāktōōs /kiiyēēnē miisin,

²⁴ nteenee māmāchāktōōs /kiiyēēnē komoswookik chuut alak. Yēyiin nkit :nyēē kiyēyē bōōrto sukung'eet /kēēkoonyit komoswookik choo kuskusēch.

²⁵ Kunyoo, māmāchāktōōs kubchēyē keey :komoswookikaab bōōrto nteenee māchāktōōs kuyēyēyēchinē keey.

²⁶ Yoo nyāililē :komosta akeenke, kunyāliilootiin :nkicheek komoswookik chuut alake. Nto yoo koonyitoot :komosta akeenke, kukoonyitootiin :nkicheek komoswookik chuut alake.

²⁷ Kunyoo, akweek :bōōrtaab Kiriistō ānkōōbooyē :tukul inee.

²⁸ Nto ām biikaab Kiriistō, kiikutool :Yēyiin kurook *lēbkēyik, *wōōrkooyik āk kāānēetik. Kiikōōkoochi alak kuyēyē ng'al chēē /kiilātē, kōōkoochi alak kāāmuukēy kōōsoobso, kuyey alak kuyēyēyēchinē biiko alak, kōōkoochi alak kāāmuukēywēēk kōōntōōchi chuut, nto alak kōōkoochi kung'āloolē ām ng'ēlyēebik chēē tēērchiintōōs.

²⁹ Ara kēēyēku :tukul lēbkēyik? Nto kēēyēku :tukul wōōrkooyik? Nto kēēyēku :tukul kāānēetik? Nto kēēyēyē :tukul ng'al chēē /kiilātē?

³⁰ Ara kēēboontē :tukul kāāmuukēy chēē kiisoobsēē? Nto kēēng'ālooltēē :tukul ng'ēlyēebik? Nto kiimuuchē :tukul kiibooru kiyēē ng'ālooltooy :bichooto?

³¹ Ōchēēng'e rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt chēē wōōyēch ānkāāmāchē āboorwook kēēlto nyēē karaam miisin.

13

Chamateet

¹ Ānkoo कांग'alaal ām ng'ēlyēebik chēbo biich nto chēbo malayikaan, āmēēbērē ātīnyē chamateet, ku bōlāt :nyoo buch.

² Nto yoo ātīnyē rōōbēywoontēēt nyēē āng'ālooltoochinēē Yēyiin ānkāānkētē kiy ake tukul nyēē wunyaat nto mbo kule ātīnyē kāāyēnchīnooyēēt nyēē imuuchē kōōwuuy kōōrēt āmāātīnyē chamateet, ku buch.

³ Yoo kāākoochi biiko choo bānoon tukuukyuu tukul nto mbo yoo kāākooytē soboonnyuu /sikēēkoonyitoo* āmāātīnyē chamateet, māmii :kiyēē ānyōōru.

⁴ Yoo iboontē chamateet, kuyēyiing' imuytoochinē ng'aleekaab biiko alak. Nto yoo tinyē :chii chamateet, ku lēel :moo āmāātīnyē tuuyin bo moo, āmāng'āsē keey,

⁵ āmā awees, mātīnyē sooyān, māsimkunyēēru, mānāmtooy ng'al mukuulēy,

⁶ māng'ērēkyinē tukuuk chēbo rōkōs nteenee ng'ērēkyinē choo bo manta,

⁷ lukuyē ng'al, ikoosēē keey ānkōōkēnēē keey Kiriistō ānkumuytooy.

⁸ Māng'ētē :chamateet. Nteenee makuyit :bēsēēt nyēē mēētākung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, āmēētākung'ālooltēē :biiko ng'ēlyēebik, /āmēētākēēng'oonkyinē chii ng'al.

⁹ Rartaat :ng'oornānēēnyoo -āmākēēnyōōru ng'oong'uutēkaab Yēyiin kuchurta.

¹⁰ Nteenee yoo kayit :bēsēēt nyēē /kēēyēyēē kiy ake tukul kuchurta, mākubooto :ng'aleek choo māchurtootiin.

¹¹ Yoo kitāāmining', kyāāng'āloolē ānkāāsōōtē ng'al chēbo leekwaanti. Nto yu kāwāāwōōyītu abakaakte ng'aleechaa kibo leekwaanti.

¹² Kēēmiitē kēēkāsē raat ng'al kumēēymēēyootiin, nteenee +mabokeekas ām bēsyoonoo kuchurta. Kiinkētē raat kereeryaa, nteenee +mābokiinkēt ām bēsyoonoo kuchurta kuu wōloo inkētītēch :Yēyiin kuchurta.

¹³ Okany keetas taay kiikoosēē keey ānkiikēnēē keey Yēyiin ankookany kēēchāmē chii ake tukul. Kiito nyēbo koomānuut ām ng'aleechu tukul ku kule 'kēēchāmē chii ake tukul.'

14

Ōtitiirē keey yoo ōtuuytōōsii

¹ Ōnēmchi keey chamateet ankoocheeng' rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ānku miisin nyēbo kule ōng'ālooltoochi Yēyiin.

² Chii ake tukul nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēebik, kumāmii kung'āloolchinē biiko nteenee ng'āloolchinē Yēyiin. Māmii :chii nyēē imuuchē kōōnkēt kiyēē miitē :chiichooto kumwooyē kuuyu mii kung'āloolēē ng'al chēē wunyootiin kubununēē tāmirmiryēēnyii.*

12:26 Room. 12:15; 2Kōōr. 11:29   12:27 Room. 12:4-5; 1Kōōr. 6:15; 10:17; 12:12; Efēēs. 1:23   12:28 1Kōōr. 12:8-10; Efēēs. 4:11-12   12:31 1Kōōr. 14:1   13:1 2Kōōr. 12:3-4   13:2 Mat. 7:22; 17:20; 1Kōōr. 12:8   * 13:3 Mwooyē :siruuṭēk alakule /bokeebeela.   13:3 Māārkō 10:21   13:7 Room. 13:8-10; 1Kōōr. 8:1   13:12 Room. 8:24; 2Kōōr. 5:7; 1Yoowa. 3:2   13:13 1Tēēs. 1:3; 1Yoowa. 4:16   14:1 1Kōōr. 12:10   * 14:2 Nto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

³ Nteenee, chii ake tukul nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin, kung'āloolchinē biiko kōōnēērē, kōōkoomu ānkusooysooyē.

⁴ Nto chiito nyoo ng'āloolē ām ng'ēlyēēbik, kumiitē :nyoo kōōtitiirē keey nkit. Nto nyoo ng'ālooltoochinē Yēyiin kumiitē :nyoo kōōnēērē kaniseet.

⁵ Ābērē nto ong'alaal :akweek tukul ām ng'ēlyēēbik, nteenee, kāāmāchē miisin kule nto ong'ālooltoochi :tukul Yēyiin. Karaam yoo kāng'ālooltoochi :chiito Yēyiin kusiir yoo kang'alaal ām ng'ēlyēēbik. Tōōs baateey yoo kēēboor kiyēē kāng'āloolēē ām ng'ēlyēēbichooto sukoonēer :ng'aleechaa kaniseet.

⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, yoo kāāchōō wōloo ōmiitē, ankaang'alaal ām ng'ēlyēēbik kumāmii :kāroomnyo. Sārwook baateey yoo kāāng'oong'wook kiy nto ayeyaak ōnkēt kiyēē wunyaat, nto āng'ālooltoochinē Yēyiin nto anetaak.

⁷ -Mēēmuuchē :chii kōōnkēt tyēēntaab bukantiit nto nyēbo kurēēruut yoo /kākēēbutoot ntoto /kakeekuutaakuut kuu choo buch.

⁸ Nto subak, yoo kāāmāchēy :aryeembuut nyēē karaam, sukukasakay kule kuurē biikaab lukēēt, kumēēmuuchē :chii kuwo booryēt.

⁹ Kunyoo, wuu nyooto ām wōlēē ōmiitē :akweek. Yoo koong'alaal ng'al chēē mākāsāktōōs kōōmuuchē kule nee kōōnkēt :biiko kiyēē ōmiitē ōmwooyē. Mākuyibē :yoomēet ng'aleekwook.

¹⁰ Tookunoot kule mii :kuutuweek chēē chaang' kōōrēēt kumukuul, ānku yoo /ka-keeng'alaal, kumii :kiyēē ibooru.

¹¹ Yoo -māāmuuchē kut ānkēt kiyēē mwooyē :chiito ake, āyēku soboyiin ām wōlēē mii :chiichooto nto yoo mākāsē nyeenyuu ku soboyiin :nkinee ām wōlēē āmiitē.

¹² Wuu nyooto yoo kang'alaal :chii ām ng'ēlyēēbik chēē -mōōnkētē. Kuu yoo ōchēēng'ē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēt, kumāchāktōōs ōchēēng'ē miisin choo inēērē kaniseet.

¹³ Kunyi, kurubta keey āk ng'ālyoontooni, māchāktōōs kusooyē :chiito nyoo ng'āloolēē ng'ēlyēēbik kule koomuuch kōōboor kiyēē mii kumwooyē.

¹⁴ Yoo āsooyēē ng'ēlyēēbik ku tāmirmiryēēnyuu :nyēē sooyē nto yooto tukul māmii :mētinyuu kuyēyē kiy.

¹⁵ Kunyoo, ara +māāyēyē nee? +Māāsooyē āyēyiisyēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak āsooyēē mēt. +Māātyēēnēē tāmirmiryēēt nto ām āsiiswēk alak ātyēēnēē mēt.

¹⁶ Yoo siltooy :chii Yēyiin ām tāmirmiryēēt nkit, mākumwooy kule nee :chii nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa kule, “Kuwuuyiit nyooto,” yoo -mēēnkētē kiyēē /kēēmiitē /kēēmwooyē?

¹⁷ Imuuchē kumiitē kubirchinē Yēyiin kōōnkōy ām kēēlto nyēē karaam, nteenee -mēēmuuchē :yooto kuyētyēyēchi nyiin ake.

¹⁸ Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy, kuuyu āng'āloolē ām ng'ēlyēēbik kusiir akweek tukul.

¹⁹ Nteenee, yoo kēētinyē keey biikaab Kiriistō kēēkutunkyninē Yēyiin, ākākyooyē amwaay ng'aleek muut chēē kāsāktōōs, kusiir ang'alaal ām ng'ēlyēēbik ng'al chēē mā tēē chu.

²⁰ Mbo ng'eetaabiya, obakaakte ng'al chēbo leekwaanti. Nteenee kurubta keey āk rōkōs, ōbuur kuu lēēkōōy. Nto ām tukuuk alak ōyēku biich chēbo kuunyut.

²¹ Mwooyē :Yēyiin ām siruutēk kule, “+Māāng'āloolchi bichu kubununēē biiko chēē ng'āloolē ām kuutuweek alak āk choo sobooy. Ānkoo kuwuu nyooto, mākoy kukāswoo.”†

²² Yoo ng'āloolē :chii ām ng'ēlyēēbik, kōōboorchinē kiito ake biiko choo mānēyēnchi Yēyiin āmēēbērē choo kiikōōyēnchi. Nto yoo /kēēng'ālooltoochinē Yēyiin, kumii /kēēng'āloolchinē choo kiikōōyēnchi Yēyiin, āmēēbērē choo mānēyēnchi.

²³ Kunyi, yoo kōōtuuyēchi yētē akeenke ankoong'alaal ām ng'ēlyēēbik ankukwa :bi-iko chēē mānāānooyēē ng'aleechaa nto ku choo mānēyēnchi Yēyiin, māmwooyē kule kāākubunwook :mētēwoy?

²⁴ Nteenee yoo kāchō :chii nyoo mānēyēnchi Yēyiin nto nyēē mānāānooyēē ng'aleechaa, yoo mii kung'ālooltoochinē :biiko Yēyiin, makukasee ng'aleechaa tukul kule boonto miyootyēt. Nto yooto, kucham kule choolwookēnoot

²⁵ ānkutook :tukuuk chēē kiwung'ta keey. Kunyoo, mākōōryookyi keey ng'wēny kukākutunkyi Yēyiin kumwooyē kule, “Lēyyē, mii :Yēyiin kwēēnuung'woong'!”

²⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ara +maamwaay nee? Yoo kōōyēmē yētē akeenke, kumāchāktōōs kutinyē :chii ake tukul kiyēē mākumwoochi biiko. Imuuchē kutyēēn :ake, kōōnēētis :ake, kuboonto :ake ng'oong'uutyētē, kung'āloolē :ake ām ng'ēlyēēbik nto ake kōōboor kiyēē ng'āloolēē :nyiin. Yoo ōtinyinē rōōbēywēēchu tukul, kumāchāktōōs ōyēyiisyēē ōnēērēē biikaab Kiriistō.

27 Yoo ākoo mächāksē /keeng'alaal ām ng'ēlyēēbik, kumächāktōōs kuyēk biich āyēēng' kut ku sōmōk. Nto yoo ng'āloolē, kurōōbu keey ānkumächāktōōs kumii :chiichēē ibooru kiyēē miitē :icheek kumwoowu.

28 Nto yoo māmii :chii nyēē kēēboor, kumāmächāktōōs kung'alaal :chiichoo ām ng'ēlyēēbik nteenee kung'āloolchinē keey nkit āk Yēyiin.

29 Okānyē kung'āloolē *:wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēnku nto ku sōmōk kōōrōōtootē :kāantōōyik chuut kiyēē /kēēmwooyē.

30 Nto yoo kānyōōr :chii ake nyēē kēēbuurchi keey ng'wēny ng'oong'uutyēēt, kumächāktōōs kusiis :chiito nyoo kābo taay nyoo kāmii kung'āloolē.

31 Mächāktōōs kurōōbunēē keey :wōōrkooyik akeenke akeenke /sikiineet chii ake tukul kukich.

32 Inkētē :wōōrkooyōontēetaab Yēyiin ām tāmirmiryēēnyii āsiiswēk chēē yēmootiin kung'alaalee,

33 kuuyu māmāchē :Yēyiin taariiryet, nteenee mächē kēētēbtē kaalyet.

Kuu wōloo wuunto :chōbuutēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō tukul,

34 māmächāktōōs kutēēbē :kooruuk ng'al yoo /kēēmiitē tuuyēēt. Mächāktōōs kōōywēyiisyē kuu wōloo mwooytooy :kiruutēk.

35 Nto yēē mächē :ake tukul kōōnkēt ng'ālyoo, wokuteebēe saanteenyii ām kōōnyii.

36 -Moosoot :akweek biikaab Kōōriintō kule kichōōnēē :ng'ālyōontēetaab Yēyiin wōlēē ōmiitē, nto mbo kule akweek nkit chēē kōōkuyityook.

37 Yoo isōōtē :chii kule inee ku *wōōrkooyōontēetaab Yēyiin ānkukichoot ām ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, ku ākoy kōōnkēt kule kiyēē āmiitē āsirwook ku mākuutyēetaab Mokoryōontēēt.

38 Nto nyoo mākoonyitē mākuutyōoni, kumēērook /kēēkoonyit nkinee.

39 Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ōchēēng'ē ōng'ālooltoochi Yēyiin, amooyeete chii kung'alaalee ng'ēlyēēbik

40 kātikoo baateey yoo /kēēmii /kēēyēyē kiy ake tukul ām kēēlto nyēē rootaat ankuyemaat.

15

Ng'aleek chēbo koomānuut ām lōkōōywēk chēē kāroomēch

1 Mbo ng'eetaabiya, āmāchē āsōōtwook kiy kurubta keey āk lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kyāā-āmwook. Lōkōōywēchooto ku choo !kyōōyēnchi ānku chooto mbo raat chēē ōyooong'unēē.

2 Ōrārochootiin kubo lōkōōywēchu yoo kōōkiilchi ng'ālyōontoonoo kyāā-āmu. Nteenee, yoo māwuu nyooto, kukyōōyēnchi nyēbo buch.

3 Kyāā-āmwook ng'aleechu bo koomānuut chu kyāānyōōru nkanii kule: Kime *:Kāārārookiintēēt kubo ng'ōōkiswookikyoo kurubta keey āk wōlēē mwooytooy :siruutēk.

4 /Kikeemuy /ankiing'eetee meet ām bēsyeēetaab sōmōk kuu wōloo mwooytooy :siruutēk.

5 Kichokōōboorchi keey Bētērō, nto mii yoo, kōōboorchi keey rubiik tukul taman āk āyēēng'.

6 Nto mii yoo, chokōōboorchi keey mbo ng'eetaabiya bokolwookik muut ām yēēt akeenke. Tākusobchootiin :bichooto alake chēē chaang' ānkoo kiikubēk :alake.

7 Lētunoo subak, chokōōboorchi keey Yāākōbō ānkōōboorchi keey *lēbkēēyik chuut alak,

8 nto yityo, chokōōboorwo keey nkanii āyēku leekwa nyēē -/mākiiriiku.

9 Anii :nyēē ābooyē ng'wēny miisin ām *lēbkēēyik chuut amaayemaat /kēēkuuroo kule *lēbkēēyiin kuuyu kyāāwusē biikaab Kiriistō.

10 Nteenee, ām chamateetaab Yēyiin wuu nyi raat :soboonnyuu. Mānāāwēētēē keey :chamateenyii ām wōlēē āmiitē. Wuu nyooto kuuyu kyāā-am booryēēt nyēē kōōrōōm miisin kusiir ake tukul ām *lēbkēēyichoo, āmēēbērē ki anii, nteenee ki kāāmuukēywēēkaab Yēyiin :chēē kyoomē booryoonooto kubuntēēnoo.

11 Yoo ki anii nyēē kyāā-āmwook lōkōōywēchu, nto ku *lēbkēēyik chuut alak, māmii yoo :kiy, nteenee ng'aleek chu chēē kyoomu ānku ng'aleechuutēchu :chēē kyōōyēnchi.

/Kiing'ēētēē chii meet

12 Nto yoo /kiikyoomwook kule king'eetee :Kiriistō meet ānyōōyēnchi ii, kōōmuchē kule nee :biiko alake ām akweek kumwooy kule -/mākiing'ēētēē chii meet?

13 Nto yoo ākoo -/mākiing'ēētēē chii meet ii, mā ākoo manaang'eetee :Kiriistō meet?

14 Nto yoo manaang'eetee :Kiriistō meet, ku buch :kiyēē kēēmiitē acheck kyoomu ānku buch mbo :kiyēē kyōōyēnchi.

¹⁵ Nto kiwuu nyooto, nto kēēyēku ng'wiik ām wōlēē mii :Yēyiin kuuyu kyoomtooy kule kiing'eetee :Yēyiin Kiriistō meet. Nteenee yoo mēēbērē /kiing'ēētēē meet chēē kiikubēk, kumēēbērē kiikung'eetee :Kiriistō meet.

¹⁶ Yoo ākoo -/mākiing'ēētēē meet chii nyēē kiikume kumēēbērē /kiikiing'eetee Kiriistō meet.

¹⁷ Nto yoo ākoo wuu nyooto, ku buch :kiyēē kyōōyēnchi /āmānāākēēnyōōwook kaat ām choolwookātēēng'woong'

¹⁸ ānkiikubootyo :nkicheek choo kibēk kukiikōōyēnchi Kiriistō.

¹⁹ Nto yoo ākoo kiibuurē kiikēnēē keey Kiriistō kubo soboontaab kōōrooni buch, kēēmiitē yēē mii :chii.

²⁰ Nteenee, kubooyiit man, /kiikiing'eetee Kiriistō meet. Inee :kaabooreet /kiing'eetee meet kuyootyi kēēlto choo kiikubēk.

²¹ Kuu yoo kichōōnchi :meet kōōrooni kubununēē chii, kuchōōnii :nkinee soboonto kubununēē chii.

²² Kuu yoo bēku :biiko tukul choo bo Aatam, /kiing'ēētēē meet biiko tukul choo bo Kiriistō.

²³ /Kikeenyoooyee Kiriistō /kiing'eetee meet, nto yoo iyēēwu kōōyyiin, +/makiing'eetee meet biiko tukul choo cheechii.

²⁴ Nto miitē yoo nanyuun, kuyit :tabanta ām yoo kētyinēē :Kiriistō Baaba Yēyiin bāytooyiisyēēt yoo kaakooserweet :inee bāytooyik alak tukul āk kāmūukēy alak tukul.

²⁵ Kunyi, tākubāytooyiisyē :Kiriistō ākoy kut koowaang'ta buunikiyii tukul

²⁶ nto buunyooontēēt nyēbo lētūut kooserweet ku meet.

²⁷ Mwooyē :siruutēk kule, “+/Mākiitōōrchi kiy ake tukul.”† Tookunoot kule yoo /kēēmwooyē kule +/mākiitōōrchi “Kiy ake tukul,” kōōbooru kule mēēbērē nāmē keey :yooto āk Yēyiin kuuyu inee nyēē itōōrchinē Kiriistō kiy ake tukul.

²⁸ Yoo kaakuyey kuu nyooto, +/mākiitōōrchi Leekweet kwaan Yēyiin, sukubayta :Yēyiin kiy ake tukul kutukul.

²⁹ Ara, kēēmwooyē nee kurubta keey āk choo /kēēbātisānē kubo choo kiikubēk? Yoo /kēēmwooyē kule -/mākiing'ēētēē chii meet ii, kubo :nee naas /kēēbātisānē biiko kubo choo kiikubēk?

³⁰ Nto kurubta keey āk acheek, ātēēbē kule ii, ām nee sikyoosāntooy keey kibtaman?

³¹ Kubooyiit man, kyaanamaanunee meet āwut. Nteenee āng'erēchē kubo kiyēē kiikuyey :Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo ām soboonwēkwook.

³² Nto kimāākēnēē keey tuwēntaab kibkōōnkōy, nto kimāāwuulyēē bichoo ām Ēfēēsō chu wuu tyoong'in. Nto yoo ākoo -/mākiing'ēētēē chii meet, kiimuuchē keemwaaay kule, “Okany kyoomchi keey āmit ānkēēyyēēsyē, kuuyu +mākēēbēku tuun.”†

³³ Lēyyē, -mookany /keemaasaak. Yoo koonam keey biiko choo miyootēch :ātēbutēkwaa, mākōōbootook.

³⁴ Ōsēwu ankootayee keey choolwookātēēt kuuyu miitē :alake ām akweek chēē tākumāng'oon ām wōlēē wuu :Yēyiin. Āmwooyē ng'aleechu sōōchusyē.

+/Makeeweech bōōrwoonik chu bēku kuyēk chēē mābēku

³⁵ Imuuchē kuteeb :chii kule, “Imuuchāktōōs /kiing'eetee meet kule nee choo kiikubēk? Ng'ēētitooy bōōrto nyēē wuu nee?”

³⁶ Wuu nee :kāsōōtēyewēekwook ēē? -Mōōnkētē kule yoo /kakeechaan kēbuswoontēēt, kununē :muuyto sukubiit?

³⁷ Yoo 'keechaan kēbuswoontēētaab nkoonuuk nto ku nyēbo kiy ake tukul makerkeey āk nyoo kaakubiit.

³⁸ Yēyiin nkit :nyēē yēyē kēbuswoo ake tukul kubiit ku wōloo māktooy :inee ām kēēlto nyēē teer ām wōlēē mii :ake.

³⁹ Teērchiintōōs :bōōrtaab chiito āk nyēbo tyoony. Ku teer nyēbo tariiteet ankuteer mbo :nkinee nyēbo *burburyoontēēt.

⁴⁰ Miitē mbo :nkicheek tukuuk chēbo wōliin bo barak āk chēbo wōlēēb ng'wēny. Lēbkēēyēch :choo bo barak ām kēēlto nyeeng'waa, nto chēbo ng'wēny, kukāroomēch :choo ām kēēlto nyeeng'waa.

⁴¹ Lebkeey :asiista ām kēēlto nyeenyii, anku lebkeey :nkinee araaweeet ām kēēlto nyeenyii, nto nkicheek kookeelik lēbkēēyēch ām kēēlto nyeeng'waa. Nteenee teer :lēbkēēyyēetaab kookeelyeet ake ām wōlēē mii :ake.

⁴² Wuu nyooto nkinee ām wōlēē +/making'eetita choo kiikubēk. Nunē :bōōrto nyoo /kēēmuyē, nto nyoo /kiing'ēētēē meet kōōbuurē :nyoo kibchuulyo.

⁴³ Yoo /kēēmuyē bōōrto, ku kiy buch. Nto yoo /kiing'ēētēē meet ku kiy nyēbo kwōng'uat. /Kēēmuyē ku kiy nyēē mābo laat, nto yoo /kiing'ēētēē meet kutinyē kāāmuukēyewēk.

⁴⁴ /Kēēmuyē ku bōōr buch, nto yoo /kiing'ēētēē meet, ku bōōr nyēē lēēl nyēbo tāmirmiryēēt. Kuu yoo miitē :bōōrtaab kōōrooni, kumiitē :nkinee bōōrtaab tāmirmiryēēt.

⁴⁵ Mwooyē :siruutēk kurubta keey Aatam nyēē ki chiito nyēbo taay kule, kitoow :chiichoo soboontaab kōōrooni.† Nto Aatam nyēbo lētuut kukōōnu :nyoo soboontaab tāmirmiryēēt.

⁴⁶ Kitook :bōōrtaab kōōrooni kurook, nto mii yoo chokutook :bōōrtaab tāmirmiryēēt.

⁴⁷ /Kikeeyey Aatam kuchōōnēē teng'nyaanteet, nto Yēesu, kuchōōnēē :nyoo kibkōōnkōy.

⁴⁸ Kuu wōlēē kiwuunto :chiichoo bo ng'wēny, kuwuu chooto :nkicheek choo bo wōlēēb ng'wēnyuuni. Nto wōlēē wuunto :chiichoo bo kibkōōnkōy, kuwuu chooto :nkicheek choo bēētii kibkōōnkōy.

⁴⁹ Nto kuu yoo kēētinyē tōōntaab chiichoo bo wōlēēb ng'wēny, +mākēēnyōōru nkinee tōōntaab chiito nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy.

⁵⁰ Amwoowok akweek, mbo ng'eetaabiya, kule -mēēwutē :chii Kaab Yēyiin āk bōōrnyii nyoo bo ng'wēnyuuni. Bēku :bōōrwēchu kēēboontē nyēē mākoy kōōbuur ākookoy.

⁵¹ Okany baa, amwoowok kiy nyēē /kikiyeel ānkōōyēbchi yūit: -Mākēēbēku :acheek tukul, nteenee +/makeeweecheech

⁵² aret akenke bēsyēēt nyoo /kēēkuutē aryeembuut. Yoo /kēēkuutē aryeembuut kung'ēētōōs :choo kiikubēk /ankeeweechweecheech acheek choo tākēēsobchootii /kēēnyōōru bōōrwoonik chēē leelach.

⁵³ Yēmāktōōs /keeweechweech bōōrwoonikyoo chu bēku kuyēk chēē mābēku.

/Kiikiisyēēnto meet

⁵⁴ Yoo kaakuyeyakay kuu nyooto, mākuyityiin :siruutēchu mwooyē kule, “/Kikiisyēēnto meet kutukul.”†

⁵⁵ Mākuyityiin subak :siruutēchu mwooyē kule, “Wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē biirtooyiisyō, wōōy, wē, meet nyoo mēēkutinyē ng'woonēēt!”†

⁵⁶ Ibēlēē biich :meet ng'ōōkisto ānkunyōōrtooy :ng'ōōkisto nkuruuk wōlēē mii :kiruutēk.

⁵⁷ Kēēbirchinē sōō Yēyiin kōōnkōy nyēē tyaa! Inee :nyēē yēyēēch kēēbiirtooyiisyē ām Yēesu Kiriistō Mokoryoontēnyoo.

⁵⁸ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, ōtitir ānkōōkimimiitu. Ōnēmchinē keey ākookoy yiisyēētaab Mokoryoontēēt ām mooyēēt akenke kuuyu ōnkētē kule -māwēētii buch :yiisyoonoo ōyēchinē Mokoryoontēēt.

16

Kāāruruukiisyēētaab beesaanik

¹ Kurubta keey āk beesaanik choo /kiiruruuchē kubo biikaab Kiriistō ām Yēērusālēm, amwoowok kule oyey kuu wōloo kyāāmwooytoochinē kanisoosyekaab yēēmēētaab Kalatya.

² Am bēsyēētaab taayta nyēbo wiikiit ake tukul, mächāktōōs :chii ake tukul am akweek kusātyinē komos beesaanik kereeryaa ām chēē nyōōru /subokeekonor. Nto yoo kaayitu, kumāmächāktōōs kule /kiiruruuch beesaanik alak tukul.

³ Yooto, +mookwey biiko chēē sukuyibchi beesaanik biikaab Kiriistō ām Yēērusālēm. +Māāsirchi bichoo ng'aleek chēē iboorchinē icheek chiichēē kākōōnu beesaanichaa.

⁴ Nto yēē ākoo yēmāktōōs āwē :nkanii +makeebeete keey āk icheek.

Chōbuutēkaab Bāwulō

⁵ +Māārutoochi Maketoonnya ām bārooyinto nyēē nwaach nto yityo, āwēēsyētyook.

⁶⁻⁷ -Māāmāchē kule akasaak baateey ankaakeeyte. Abērē nto ābuurtē keey akweek, yoo kacham :Mokoryoontēēt. +Mākēētēbtē keey kisch nto ākoy mbo kubēk :yiiwootēt sukung'et ē-āmiisoo ānkōōkōōnoo toorētēēt ake tukul ām baannyuu.

⁸ Nteenee, +māwāābēēnii Eféēsō ākoy bēsyēētaab *Bēētēkōōst,

⁹ kuuyu kaakuyaatakay :kēēlto ayey yiisyēēnyuu kuchutito ānkoo miitē :biiko chēē chaang' chēē mii kukwiiloo.

Kiyēē kii-āmiisēē :Bāwulō biiko

¹⁰ Yoo kachō :Tēmētēēwō wōloo, kumächāktōōs otaach nyēē karaam, kuuyu mii kuyēyē yiisyēētaab Mokoryoontēēt kuu wōloo āmiitē :anii āyētyooy.

¹¹ Kunyoo, māmāchāktōōs kutay :chii ake tukul. Nto yoo wēētii, kumāchāktōōs ō-āmiis ām bāybooyēēt, sukōōyēew wōlēē āmiitē. Āmiitē ākānyoonu inee kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya.

¹² Nto kurubta keey āk ng'eetaabiya Ābōōlō, kyāāmwoochi nyoo kuchōōnto keey mbo ng'eetaabiya wōloo ōmiitē. Kāmāmāchē :inee kule kuchō, nteenee mākuchō yoo kānyōōr bārooyinto.

¹³ Ōkāsu ānkōōtitir ām kāāyēnchīnooyēēt. Ōkimikiitu ānkōōnyōōru nkuruuk.

¹⁴ Oyēyē kiy ake tukul ām chamateet.

¹⁵ Ōnkētē oob kule ki kaytaab Steefaan :nyēē /kisimkeeweech kunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām Akaaya ānkiikōōnēmchi keey kuyēchi biikaab Kiriistō yiisyēēt? Kunyoo, ākiimook akweek mbo ng'eetaabiya kule

¹⁶ orub ng'aleekaab biiko chēē wuu chuutēchu āk mbo chēbo biiko alak tukul chēē yēyiisyē āk bichooto.

¹⁷ Kyaang'erech kuyitu :Steefaan, Fortunaato ākoo Akayiko wōlēē āmiitē kuuyu yoo kikyoomē lōkōōy āk icheek kukerkeey nyēē kyāāmiitē ā-āmē lōkōōy āk akweek.

¹⁸ Kweebaybaayaa kuu wōloo kwēēbāybooytook. Māchāktōōs /kēēkoonyitē biiko chēē wuu chooto.

¹⁹ Isubooyook :mbo kanisoosyek chēbo yēmēētaab Eesya. Isubooyook miisin :nkinee Akiila ākoo Brisiila ām kaayneetaab Mokoryoontēēt. Isubooyook mbo :kaniseet nyoo sooyēē kōōng'waa.

²⁰ Isubooyook :nkicheek mbo ng'eetaabiya ām wōli. Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'erēkyinē keey.

²¹ Āsirwook :anii Bāwulō kāāsubooyiisyooni ām āwunyuu nkit.

²² Mii yēē mii chii :chii ake tukul nyoo māchāmē Yēyiin. Ānkiichōō ōō, Mokoryoontēēt.

²³ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēēsu.

²⁴ Āchāmook sōō nyēē tyaa kuuyu kēēbooyē :tukul Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Barweetaab Āyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Kōōriintēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani ām ārook chēē ng'eri kung'eetee kasir Kōōriintēēk nyēbo Taayta ām kēnyiitaab 55 KK (kasee kāāboorunēetaab Kōōriintēēk nyēbo Taayta). Yoo /kakeekas wōlēē wuu :ng'aleek chēē miitē, /kiisōōtyinē kule kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Maketoonnya ām komostaab tō nyēbo kōōrēetaab Kirikiik, kumiitē kuruutoochinē kaniseetaab Filiibi. Ki kiriinkēēt nyēē wōō :Kōōriintō ām Akaaya ām komosaata bo cheeronko nyēbo kōōroonoo. Ibooru :Bāwulō ām barweenyii kule kumiitē wokuruutoochinē Kōōriintō subak ānku nyooto ku ruutooyinii nyēbo sōmōk (kur. 13:1). Matwekaat :ruutooyinii nyēbo āyēēng' ām Kītaabuutaab Yēyuutēk nteenee /kiisōōtyinē kule imuuchē kiyeyakay yoo kumiitē :inee kutēbunēē Efēēsō (Yēyuutēk 19). Twēchē ām kurkeetaab 2 kule ki ng'waa :ruutooyooto kuuyu kiiburyoong'to kaniseet ām kēelto nyēē kōōrōom. Kumiitē :mwēēnkōōsyēk chēē kibēēti ānkukwoonii ām kwēēnuutaab kiriinkōōsyēchoo ki wōōyēch tukwaay (Efēēsō ak Kōōriintō). Kunyoo, kimā wuuy kuwēētēē :chii komosta ake ākoy ake. Kikiikumach :Bāwulō kule nto wo Kōōriintō kurook nto yitoy kuyit Maketoonnya, nto mii yoo wokōōyēēw Kōōriintō, nteenee kikwey kuwo Maketoonnya kurook nto yitoy kuwo Kōōriintō. Nto yitoy, kung'eetee Kōōriintō ānkumur Maketoonnya ankooyeey ākoy Yēērusālēm.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Mānēēwoong' :barweenyii nyoo kibo taay ak ruutooyinii ng'aleek chēē kiyyiimē biikaab Kiriistō. Kimiitē :biiko kereeryaanto chēē kitay ng'aleekyii koobeek kut koomuuch mbo kukwiil kāāmuukēyēwēkyii kuu lēbkēēyii. Kimwooy :bichooto kule ki lēēbiin :Bāwulō nyēbo beesaan. Kunyoo, sirē :Bāwulō barwaani kuyēētēē keey kule bēērē keey kōōbooru kule chuulaat :soboonnyii. Ikiimchinē ām barwaani biikaab Kiriistō koowaany kāāruruukiisyeētaab beesaanik nyoo kikiikutoow :icheek kēnyiit nyoo kikiikusiiro sibokēētoorētēē mbo ng'eetaabiya chuut ām Yēērusālēm. Nto mii yoo, kōōkomkoom kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kootabaan biiko choo yibu wōōrōōr ankuchuul kiy ake tukul simāchokukōōrōmchi icheek yoo chōōnii nto kōōbootyi kāāmuukēyēwēk choo kiikōōkoochi :Yēyiin, kuwuulyēē ng'al chēbo wōōrōōr. Nteenee māchāktōōs kōōkomkoomunēē kāāmuukēyēwēēchoo biiko choo kiikōōyēnchi Kiriistō. Ikiimē :barwaani kule māchāktōōs /kiichoomnyo biiko ak Yēyiin. Ibooru :Bāwulō ām kurkeetaab 3 kule wōō :kiirootyēt nyoo lēēl nyēbo soboontaab Tāmirmiryētēēt kusiiir nyoo bo kēny nyoo iyyoong'unēē kiruutēk.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kōōriintēēk ānkumākyi bēnur

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkēēyiintēētaab Kāārārōokiintēēt Yēēsu ānkāāboontē keey ng'eetaabiya Tēmētēēwō. Kiisuboooyook akweek biikaab Kiriistō ām *kiriinkēētaab Kōōriintō kunam wōlēē mii :kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Akaaya.

² Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēkyoo

³ Kusilakoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Yēyiin ku Baaba nyēē riirēē biich ānkusooysooyēē biich ām kēēlwookik tukul.

⁴ Sooysooyēēch :Yēyiin ām nyāliluutēk alak tukul sikeesaaysaay :nkacheek choo boonto nyalil ake tukul kuu wōloo kisooysooytēēch :inee.

⁵ Kuu yoo kēēnyāliltōōsii :acheek miisin ām nyāliluutēkaab Kiriistō, /kēēsooysooyēēch miisin kubununēē Kiriistō.

⁶ Yoo kākēēnyālilchē :acheek, kukākēēnyālilchē kule /sikeesaaysaayaak ānkōōriib kiyēē kyōōyēnchi. Yoo /kakeesaaysaayēēch acheek ku mbo kule +/ mākēēyēētyēēchook sōōmuytoochi nyāliluutēchooto kikēēnyōōru :nkacheek.

⁷ Kiimoong'tēēnook keey miisin kuuyu kiinkētē kule kuu yoo ōnyāliltōōsii :akweek kuu acheek, kusooysooyook :Yēyiin kuu wōloo sooysooytēēch acheek.

⁸ Mbo ng'eetaabiya, ābērē karaam ōnkēt :nkakweek wusiisyyēt nyēē kiikēēnyōōru ām yēēmēētaab Eesya. /Kikiikiicheech miisin wuu nyēē /kaakiimuukteech nyēē kikiisōōtē kule kimēētābokēēsōbtōōsii.

⁹ Kubooyiit man, kikiikwaameech :ng'uusng'uus wuu nyēē / kikiikiitiilchēēch meet. Kiyēyākis :ng'aleechu simātākēētiyēē keye :acheek kāamuukēyēwēkyoo, nteenee kiikēnēē keye Yēyiin nyoo ing'ēētēē biich meet.

¹⁰ Nyoo kiirāroochēēnēēch meet, makooraraacheech subak. Kiikēnēē keye inee kule tāse taay kōōrāroochēēch,

¹¹ nto yooto tukul ōmitē :akweek ōsoowēēch. Mākubirchi yooto :biiko wōlēē wōō Yēyiin kōōnkōy kubo acheek ām bērruto nyēē kōōkēēnyōōru /kēēwālunēē soowuutēkwaa.

Kūikiim :Bāwulō kule chii :inee nyēē /kiikoosēē keye

¹² Ng'ālyoontēēt :nyi nyēē kēēng'ērēchēē. Mwoowēēch :kāāsōōtēyēwēkyoo kule kikiibuur kāāburto nyēē tiliil ānkubo man. Kimēēntōōwēēch :kiirnatēētaab kōōrooni, nteenee kiin-tōōwēēch :chamateetaab Yēyiin, nto miisin, yoo kikiibuurtōōy keye akweek.

¹³⁻¹⁴ Kēēsirwook ng'aleek chēē rōōtootiin ānkukāsāktōōs yoo koosuman. Kunyi, āboontēē mooyēēt kule ānkoo -mōōmuuchē raat ōnkēt kiyēē kābur nteenee +mōōnkēt kuchurta ām bēsyoōsyēk choo kwoonii. +Moong'erecheeneech acheek kuu yoo +makeeng'erecheenaak :nkacheek bēsyoonoo itiiilēē :Mokoryoontēēt Yēēsu ng'aleek.

¹⁵⁻¹⁶ Nto kuuyu kwāātiniyēē man ng'ālyoontōoni, kōkwāāchōb kule āruutoochook akweek yoo āwēētii Maketoonnya nto yoo āyēewu, atyikaanwaak subak sukuyēētyēēchook :ruutoonyuunyu kunyil āyēēng' nto yityo, ō-āmiisoo yoo āwēētii Yuuteeya.

¹⁷ Ara, ibooru keye kule āyēku chii nyēē -/ mākiikoosēē keye yu kyaaweēch kāāsōōtēyēwēkyoo? Ara āchōbē :anii ng'aleekyoo sāāruumē kule, “Ēē, wuu nyooto,” ānkāmiitē āmwooyē subak kule, “Acha, māwuu nyoo,” kuu wōloo yēytooy :biikaab kōōrooni?

¹⁸ Māwēēchwēēchē keye :Yēyiin sukung'eat -mākēēmwoowook kule, “Ēē, kēēyēyē kiyi,” nto kule, “Acha, -mākēēyēyē.”

¹⁹ Nto kurubta keye āk Lakwataab Yēyiin Yēēsu Kiriistō nyoo kyāā-āmu :anii lōkōōyēwēkyii kēēboontē keye Siila āk Tēmētēēwō, mēēbērē iruumē :inee kule, “Ēē” nto ku, “Acha” nteenee inee nyoo mwooyē kule, “Ēē” ankoochuurta kuu nyooto.

²⁰ Ānkoo ku chaang' :tukuk chēē kākūurto :Yēyiin, kuyityiintōōs :tukul kubununēē Kiriistō. Kunyoo, kiikoostōy :acheek Yēyiin kubo Kiriistō kēēmwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto.”

²¹ Yēyiin nkit :nyēē king'ooobēēch ānkuyēyēch acheek āk akweek kēēkich ām Kiriistō.

²² Kiikung'oocheeneech :Yēyiin Tāmirmiryēēt / sikiinkētēēnēēch kule kēēyēku cheechii ānkōōboorwēēch :Tāmirmiryoonoo tukuk chēē mākukōōnēēch.

Kiyēē kikereкта Bāwulō simāruutoochi Kōōriintō

²³ Inkētē mbo :Yēyiin kule yu simāāchōō wōloo bo Kōōriintō, ku kule kimāāmāchē akubeeenaak ng'aleek.

²⁴ -Mākēēmāchē kēēbāwook kutukul ām wōlēē ōyēnchintooy Kiriistō. Nteenee kēēyēyiyisē :tukul kubo ng'erekweekwook, kukyōōkiilchē ām kāāyēnchinooyēēt.

2

¹ Kunyoo kwaasoot kule māāmāchāktōōs tāāruutoochook sitākung'woonchook.

² Yoo kāāng'woonchook ku ng'oo subak :nyēē makoong'ereehaa yoo mā akweek?

³ Kyaasirwaak kuu nyooto si yoo kāāchōō, mayeya :biiko choo kātēēng'ērēēchoo ānyēēru. Ānkētē man kule yoo ang'erehaat :anii, ōng'ērēkootiin :nkakweek.

⁴ Kyāāsirwook āriirē kukāng'woonchoo. Mēēbērē kyāāyēyē kuu nyooto saayeyaak ōnērēēkiisyē, nteenee kyāāmāchē ōnkēt chamateenyuu nyēē nyikiis nyēē āboontēēnook.

Nyooyeetaab kaat

⁵ Yoo kiikuyib :chii ng'woonin kumēēbērē anii :nyēē kiing'woonchoo miisin, nteenee kiing'woonchook nkakweek sinee. -Māāmāchē ānyikiisyook ng'aleechu.

⁶ Kiikuyem chiichooto :ng'aleek choo kiing'woonchinēē :biiko chēē chaang'.

⁷ Kunyi, māchāktōōs ra ōnyōōchi kaat ānkōōkim simabar :nereekikyii.

⁸ Āsoomook kule ōboorchinēē chiichooto chamateet.

⁹ Kyāāsirwook āmāchē ānkēt kule ara ōmuuchē ōmuytoochi tyēmiisyēēt ānkōōrubē kiy ake tukul nyēē kyāāmwooyē nto acha.

¹⁰ Yoo kōōnyōōchi chiichoo kaat, ānyōōchinēē :nkaniī kaat yoo ākoo mii :kiy nyēē āmāchē ānyōōchinēē kaat. Ānyōōchinēē kaat kubo akweek ākoonyitē Kiriistō,

¹¹ simeeberbeereech :Kibrōkōsyoontēēt kuuyu kiinkētē chōbuutēkyii.

Kiinēmchi keey :Bāwulō yiisyēētaab Yēyiin ām mooyēēt akeenke

¹² Nto mii yu kawaayit Turoowa kule saa-amte lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk *Kāārārookiintēēt, akas kule kikiikuyootwoo :Mokoryoontēēt kēēlto.

¹³ Kimaakaalyanaat kuuyu manaanyoorte ng'etaabiya Tiitō wōlooto. Kunyi, kyāābirchi biiko chameetaab keey ānkāāwē Maketoonnya.

¹⁴ Nteenee, kusilākoy :Yēyiin nyoo kiikubiirtoowēch Kibrōkōsyoontēēt kubununēē Kāārārookiintēēt. Yēyiisyēēnēēch :Yēyiin sikiibāroostoochi biiko lōkōōywēk chēē kāroomēch.

¹⁵ Kēēboonkyinē Yēyiin nyēē anyiny yoo kēēmiitē kyoomchinē biiko ng'aleekaab Kiriistō. Boonkyinē :lōkōōywēchoo biiko choo /kēēmii /kiirāroochē āk choo mii bokubootōōs ām kēēlto nyēē teer.

¹⁶ Āsu meet ām wōlēē mii :choo mii bokubootōōs, nteenee boong'u soboon ām wōlēē mii :choo /kēēmii /kiirāroochē.

Ara, ng'oo nyēē yemaat kwaamtaat lōkōōywēchu kāroomēch?

¹⁷ -Mākēēyēyēē :acheek mung'areet ng'alyoontēētaab Yēyiin kuu wōloo yēytooy biiko chēē chaang'. Nteenee kuuyu Yēyiin :nyēē kiyyookwēch, kēēmwooyē ām mooyēēt akeenke ng'aleekaab manta chēē kwoonēē wōlēē mii :Kiriistō.

3

Kiyey :yiisyēētaab Bāwulō biiko kuyēk barweetaab Kiriistō

¹ Ara kēēmiitē :acheek kēēsilē keey yoo /kēēmwooyē kuu nyooto? Ara kookeetebeenaak barwa ake tukul nyēē ibooru wōlēē kēēwuuyē :acheek kuchōōnēē wōlēē ōmiitē nto nyēē /kikēēsirwook akweek, kuu wōloo māktōoy :biiko alake?

² Nteenee barweenyoo ku nyēē /kikēēsirchi soboonwēkwook* ānkusumānē :chii ake tukul ānkōōnkēt.

³ Kiyeyaak :yiisyēēnyoo ōyēku barweetaab Kiriistō, āmēēbērē nyēē /kikeesiree kalaamu, nteenee /kikeesiree Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Mēēbērē /kikēēsirchi rwoontōōy chēē tēbēlyēl, nteenee /kikēēsirchi soboonwēkwook āriit.

Wōō :lēbkēēyēētaab kiirootyeet nyēē lēēl

⁴ Kēētinyēē mooyēēt keeyey yiisyooni bo Yēyiin kubununēē Kiriistō.

⁵ Mā chēēchoo :kāāmuukēywēēk chēē kēēyēyēē yiisyooni nteenee Yēyiin :nyēē kōōnēēch.

⁶ Nto subak, inee :nyēē kiikuyeyēch kēēyēchinē yiisyooni bo kiirootyeet nyēē lēēl. Mārubtooy keey :kiirootyaani lēēl āk kiruutēk choo /kikēēsirchi kiy barak, nteenee rubtooy keey āk tāmirmiryēēt. Yibu :kiruutēchoo sirootiin meet, nteenee kōōnu :Tāmirmiryēēt soboonto.

⁷ Kirubtooy keey :yiisyēētaab kiirootyeet nyoo kibo kēny āk kiruutēk choo /kikēēng'ōōtyi rwaa. Kuchōōnēē :Muusa lekem, kilēkēchēchē :tokochnyii miisin nyēē kitōōrē koonyekaab biikaab Isrāyēēl kut kimēēmuuchē kukas. Nteenee kimeeymeeyaāt :lēbkēēyoonoo muut kut wokubēk. Kunyi, yēē ākoo kiimuuchē :yiisyēētaab kiruutēk nyoo kiyibu meet kuchōōnto lēbkēēyēēt ii,

⁸ ku tyaa :lēbkēēyēēt nyēē chōōntooy :yiisyēētaab Tāmirmiryēēt nyoo kōōnu soboon!

⁹ Yoo ākoo boonto :yiisyēēt nyoo iruustoy biiko lēbkēēyēēt ii, ku tyaa sōō :lēbkēēyēēt nyēbo yiisyēēt nyoo yēyē biiko kuchurta!

¹⁰ Kiyēē /kikēēbērē kēny boonto lēbkēēyēēt, kumēēkutinyē raat lēbkēēyēyō, yoo /kakiiker-keeyee lēbkēēyēēt nyoo lēēl.

¹¹ Nto yoo ākoo kichōōnto :kiirootyaani kimii kukēēytooy lēbkēēyēēt ii, /bokeemwa nee nanyuun wōlēē tēē :lēbkēēyēēt nyēbo nyoo wēētii ākookoy?

¹² Kunyi, kuuyu kiikēnēē keey lēbkēēyooni bo kibchuuloy, māmii :kiyēē kēēwunyē.

¹³ -Makeekerkeeye Muusa nyoo kiwunyē koonyekyii simakas :Isrāyēēliik inee yu kimii kumēēmēyootē :lēbkēēyēēt.

¹⁴ Nteenee kiyaam :biikaab Isrāyēēl mētēwoy ākoy kura. Tākumii :kiy nyēē iyēēnē koonyekwaa yoo /kēēmiitē /kēēsumānē kiirootyeet nyoo bo kēny. -Mēēnēmtooy keey :kiyoo nteenee inēmtooy :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō.

¹⁵ Ākoo mbo kura yoo / kēēmiitē / kēēsumānē kitaabuutaab siruutēkaab *Muusa, kutākukērootiin :koonyekaab biiko.

2:13 2Kōōr. 7:6, 13-14; 8:6, 16-18, 22-23; 12:18; Kala. 2:1, 3; 2Tēm. 4:10; Tiitō 1:4 **2:15** 1Kōōr. 1:18 **2:17** 2Kōōr. 4:2; Filib. 1:15-17; 1Tēēs. 2:3, 5, 10 **3:1** Yēyuut. 18:27; 2Kōōr. 5:12; 10:12 * **3:2** Mwooyē :siruutēk alake kule 'soboonwēkyoo'. **3:2** 1Kōōr. 9:1-2 **3:3** Cherem. 31:33 **3:5** Room. 15:18 **3:6** Luuka 22:20; Yoowa. 6:63; Room. 7:6 **3:7** Chuy. 34:29-30; Room. 5:21; 6:16, 21, 23; 7:24 **3:9** Room. 8:1-2; Kala. 3:10 **3:13** Chuy. 34:33-35 **3:14** Isa. 6:10; Room. 11:25 **3:15** Room. 10:4; 11:7-8; Efeēs. 2:15

¹⁶ Nteenee, yoo kātēbi :chii kut kuweech kāāsōōtēywēēkyii ankucham Mokoryoontēēt, +/ mākiinēm kiyooto kiker koonyekyii.

¹⁷ Kunyi, kōōnu :Mokoryoontēēt Tāmirmiryēēt. Nto wōloo miitē :Tāmirmiryēēt kootyaaktaat :chii.

¹⁸ Kēēkāsē :acheek tukul choo makērootiin :koonyekyoo lēbkēēyyēētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kēēkāsē kumeeymeeyaat. /Kēēmii /kēēwēechwēēchēch keekerkeyiitu Mokoryoontēēt kēētāsē taay kēēnyōōru lēbkēēyyēēt kuchōōnēē wōlēē miitē :Tāmirmiryēēt.

4

Kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook

¹ Kikōōnēēch :Yēyiin yiisyooni kuuyu kirireeneech. Kunyoo, māko /kēēnyēbēt.

² Kookeesatee key ng'aleekaab kāāntosuurrāt choo iyēēlē :biiko. Kookeetay kāābērbēēriisyēēt āmākēēkwoonykwoonyē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Nteenee kiibooru ng'ālyoontēētaab manta kutook ānkēēchāmē koolyeb :chii ake tukul soboonwēkyoo ām taayeetaab Yēyiin.

³ Nto yoo iyēēnootiin :lōkōōywēchuchoo chu kāroomēch, kōōyēēnootiin ām wōlēē mii :biiko choo mii bokubootōōs.

⁴ Kiikookoor * :Kēēniintēēt nyoo bāwu kōōrooni bichoo mānēēyēnchi ng'ālyoontēēt simakas lēbkēēyyēētaab lōkōōywēchuchoo kāroomēch choo ibooru lēbkēēyyēētaab Kiriistō. Inee :nyooto iboorunēē key :Yēyiin.

⁵ -Mākēēmiitē kēēng'āloolēē key :acheek, nteenee kēēmiitē kyoomtooy kule Mokoryoontēēt :Kāāraroikiintēēt ānkēēyēchinē :acheek yiisyēēt.

⁶ Yēyiin nyooto kimwooyē kule, “Kubot :mēēnānēēt, ānkuchō :lēbkēēyyēēt”† ku nyooto :nyēē kiilebkey kāāsōōtēywēkyoo kēēnyōōru lēbkēēyyēēt yu kakeekas Kiriistō kōōbooru wōōyintaab Yēyiin.

Yibwēech :nyāliilutēchuchoo bērrurtaab kibchuulyo

⁷ Keekerkeeye tērēēn chēē ng'ānsng'ās chēē kēēkoochi :Yēyiin kiyoo bo kwōng'uat sukōōbooru kule kikwoonēē kāāmuukēywēēk wōlēē mii :Yēyiin, mēēbēre wōlēē kēēmiitē :acheek.

⁸ / Kokiikiicheeneech komoswookik tukul, nteenee / manaakeeruurumeech. Ānkoo kubotwēēch tonkoy, mābēku :moonikyoo.

⁹ /Kōōkēēwusēēch, nteenee /manaakeebakaakteech. /Kēēbirēēch /keemilteech, nteenee /manaakiwaang'teech.

¹⁰ / Kiinyāliilēēch ām wōlēē kakeebe kuu wōloo / kikiinyāliiltooy Yēēsu sukung'eat kōōboorunēē key :soboonyii soboonwēkyoo.

¹¹ / Kēēmii / kiirēkēērchēēch acheek chu kēēsobchootiin wōlēē mii :meet kubo Yēēsu, sukung'eat kōōboorunēē key yooto :soboonyii bōōrwoonikyoo chu bēku.

¹² Kunyoo, kānyoonwēēch acheek :meet nteenee +mōōnyōōru :akweek soboonto.

¹³ / Kikeesir kule, “Yu kāāyēnchi Yēyiin, ang'alaal.”† Ām mooyēēt nyēē wuu nyooto, kiyyēnchinē :nkacheek Yēyiin ānyoomtooy lōkōōywēkyii.

¹⁴ Kuu yoo kiinkētē kule nyooto kiing'ēētēē Mokoryoontēēt Yēēsu meet ku nyooto :nyēē makoong'eteeneech nkacheek meet ankoomuteech āk akweek keebe taayeenyii.

¹⁵ Bo :ng'aleechu tukul karaamateeng'woong'. Yoo tāsē taay kuchoong'iitu :biiko chēē iyēnchinē Yēyiin, +/mākēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy miisin /ānkiitōōrō.

¹⁶ Kunyoo, mābēku :moonikyoo. Ānkoo sinee / kēēmii / kēēsusurē bōōrwēk, / kēēmii / kiilēliitēēnēēch kisich, kisich bēsyō ake tukul.

¹⁷ Miitē kuyibwēēch :nyāliilutēkyoo chu mābo laat bērrurtaab kibchuulyo kukeeytee nyāliilutēchoo tukul.

¹⁸ Kunyi, mēēbēre kēēmiitē kiimoong'tēē key kiyēē /kēēkāsē, nteenee kiimoong'tēē key kiyēē -/mākēēkāsē. Kiyēē /kēēkāsē kumābo kibchuulyo, nto nyoo -/mākēēkāsē kubo :nyoo kibchuulyo.

5

Āmchēēch :yēēmootēēt bōōrto nyēē lēēl

¹ Kiinkētē kule yoo / kakiiburyeet kēryōōsyēkyoo ām kōōrooni, māukōōnēēch :Yēyiin kooriik chēē leelach ānkubo kibchuulyo ām wōliin bo kibkōōnkōy, chēē kimātēēchē :chii.

3:17 Yoowa. 8:32, 36; Room. 8:2; Kala. 5:1, 13, 18   **3:18** 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 4:6; Room. 8:29   **4:1** 2Kōōr. 3:4, 6
4:2 2Kōōr. 2:17; 3:1; 6:4   **4:3** 1Kōōr. 1:18   **4:4** Yoowa. 12:31; 1Kōōr. 2:6; Ēfēēs. 2:2; Kolos. 1:15; Ibu. 1:3   **4:5**
2Kōōr. 1:24   † **4:6** Toowu. 1:3   **4:6** 2Kōōr. 3:18; 1Bēt. 2:9   **4:8** 2Kōōr. 1:8; 7:5; 11:23-29   **4:10** Room. 6:8; 2Kōōr.
1:5; Kala. 6:17; Filib. 3:10-11; Kolos. 1:24; 1Bēt. 4:13   **4:11** Room. 8:36   **4:12** Kolos. 1:24   † **4:13** Tyēēn. 116:10
4:14 1Kōōr. 6:14   **4:17** Room. 5:2   **4:18** Ibu. 11:1   **5:1** 2Bēt. 1:14

² Kutākēitinyē bōōrwoonichuchoo kēēmiitē kiisiilē ānkwoomchēēch :yēēmootēēt /kiiluumee-
neech bōōrto nyēē lēēl nyoo bo wōliin bo kibkōōnkōy.

³ Yoo /kaakiiluumeech, -/mākēēnyōōrwēēch kibchuraat.

⁴ Yoo tākēēminyē kēryōōsyēkyoo, kiisiilē ānkunyikisyēēch :ng'ala kuuyu -mākēēmāchē
/ kēēbuutēēch, nteenee kēēmāchē / kiiluumeeeneech bōōrwoonik choo bo kibkōōnkōy
sukōōyēēn *:soboontaab kibchuulyo bōōrwoonichoo bēku.

⁵ Kunyoo, Yēyiin :nyēē kiyēyēēch kubo soboonoo bo kibchuulyo ānkisimkukōōnēēch
Tāmiriryētēē kuyēk kiy nyēē kēēboorunēē kiyēē +mākēēnyōōru.

⁶ Kunyi, kēētitirootiin ākookoy ānkiinkētē kule kēēmiitē kēēbēēti kanyoo wōlēē miitē
:Mokoryoontēēt ānkoo tākēēboontōōtē bōōrwoonichuchoo.

⁷ Kēēminyē kiimoong'tēē keey Yēyiin āmēēbērē kiyēē kēēkāsē.

⁸ Kēētitirootiin ānkiikāykooyē keesatee keey bōōri ānkubokiibuurtē keey Mokoryoontēēt.

⁹ Kunyi, kēesyēēmē miisin kiing'ereech Mokoryoontēēt, ānku yoo tākēēboontē
bōōrwoonikyoo ām kōōrooni nto yoo kakeebe kibkōōnkōy.

¹⁰ Tookunoot kule ākoy / kēēkweryootēēch tukul taayeetaab Kiriistō / ānkiikumwēēch
sukunyōōr :chii ake tukul kiyēē misyinē kubo kiyēē kiyēyē ām kōōrooni, ānku miyaat
:kiyooto nto ku karaam.

Māchāktōōs/kiichoomyo biiko āk Yēyiin

¹¹ Kuu yoo kiinkēt kule māchāktōōs kiyywēyē :Yēyiin, kēēchēng'ē miisin kēēyisu biiko.
Inkētē :Yēyiin ānkāābērē ōnkētē :nakweek wōlēē kēēwuuyē :acheek.

¹² -Mākēēmiitē kiikoostoochook keey, nteenee kēēmiitē kēēkōōnook bārooyinto
ong'erecheeneech sōōmwoochinē biiko choo tākung'āsēē keey kiyēē mii saang' kusiir
yēē kātāng'āsēē keey kiyēē miitē āriit.

¹³ Yoo isōōtē :alake kule kābunwēēch :mētēwoy, ku kubo yiisyēētaab Yēyiin. Nto yoo
kēēng'āloolē ām kēēlto nyēbo kiirnan, kēēyēyē kuu nyooto kubo akweek.

¹⁴ Kērchēēch koong' :chamateetaab Kiriistō kēēyēyē yiisyēētaab Yēyiin, kuuyu
kēēchāmchiintōōsii kule kime :chiito akeenke kubo biiko tukul, kunyoo kerkeey nyēē
kikēēbēku :acheek tukul.

¹⁵ Kime kubo biiko tukul si nto yityo, mēēbērē mākuminyē :choo sobchootiin kubo icheck
keey, nteenee māchāksē kuminyē kubo nyoo kimēē kubo icheck /ankiing'eetee meet.

¹⁶ Kunyi, kuchakee raat kuwo taay, -mēēkēēkāsunēē chii komosta nyoo bo kōōrēēt. Ānkoo
kikēēkāsunēē sinee Yēesu yoo kibo taay kēēlooto, mēētākēēkāsunēē kēēlooto subak.

¹⁷ Kunyoo, yoo bo :chii Kiriistō /kukiikiiluluut kuyēk chii nyēē lēēl. Kiikueeyta :ng'aleek
chēē yōōsēch ānkutoow :chēē leelach.

¹⁸ Kwoonēē :ng'aleechu tukul wōlēē miitē :Yēyiin nyoo kiichoomyēēch āk inee keey
kubununēē Kiriistō. Kiikukōōnēēch yiisyēēt kiichoomtōōsii biiko āk inee

¹⁹ kyoomtooy kule, kiikuchoomnyo :Yēyiin āk kōōrēēt kubununēē Kiriistō simēēyit
ng'ōōkiswookik chēē kiikuyey :biiko. Kunyoo, kōōkukōōnēēch kuut kule kiichoomtōōsii biiko
āk inee.

²⁰ Kiyooktēēch :Yēyiin bokeemwaayte ng'aleekaab Kiriistō. Kunyoo, kēēmwooyē kubo
Kiriistō kule māchāktōōs /kiichoomyo biiko āk Yēyiin.

²¹ Kiyey :Yēyiin Kiriistō nyēē kimātinyē ng'ōōki ake tukul, kōōwut wōlēē mii
ng'ōōkiswookikyoo, si nto yityo keechurte kutukul kubununēē Kiriistō.

6

Ng'ērēchhē :Bāwulō yiisyēēnyii

¹ Kuu yoo kēēyēyisyyē āk Yēyiin, kēēmwoowook kule -mookany kuwo buch :chamateetaab
Yēyiin nyoo kyōōnyōōru.

² Mwooyē :Yēyiin kule, "Kyāākāsuung' ām bēsyēētaab chamtaayeet, ānkāāsaruung' ām
bēsyēētaab kaararaacheet."† Āmwoowook kule raat :bēsyoonooto chāmtooy :Yēyiin biiko ānku
raat :yēē /kiirāroochē biiko.

³ -Mākēēmāchē kēēyēku kāānākuut ām wōlēē mii :biiko simēēntosuarākooy :yiisyēēnyoo.

⁴ Nteenee, kiibooru ām keel ake tukul kule kēēyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kēēmuytooy miisin,
kēēnyāliiltōōsii, nyikisyēēch :ng'aleek /ānkiikiichēēch.

5:2 Room. 8:22-23, 26 5:4 1Kōōr. 15:53-54 5:5 2Kōōr. 1:22 5:7 1Kōōr. 13:12 5:8 Filib. 1:23 5:10 Yēyuut.
10:42; Room. 2:6; 1Kōōr. 3:13-15; 4:5; 2Kōōr. 11:15; 2Tēēs. 1:7-10 5:11 Room. 1:13; 1Kōōr. 4:1-5; 9:22; 2Kōōr. 4:2; 6:4
5:12 2Kōōr. 3:1; Filib. 2:16 5:13 1Kōōr. 14:18-19 5:14 Efēēs. 3:19 5:15 Room. 6:3-4; 7:4; 14:7-9 5:17 Room.
6:4; Efēēs. 4:24 5:18 Room. 5:10; Efēēs. 2:16 5:19 Room. 3:24-26; Kolos. 1:20 5:21 Yoowa. 8:46; Room. 8:3; Ibu.
4:15 † 6:2 Isaaya 49:8 6:2 Luuka 4:19-21 6:4 2Kōōr. 4:2

⁵ /Kēēbirēēch /ānkēērātēēch, /kēēyēchēēch wōōrōōryēēt ānkēēbirtēēch. Kēēchooyēntōōsii ānkēēbēētēē kuu.

⁶ Kēēyēyē yiisyēēt ām kēēlto nyēē tiliil, kēēsēwunootiin, kēēmuytooy ng'al ānkēēboontē moon chēē leelach. Intōōwēēch :Tāmirmiryēēt ānkēētinyē chamateet nyēbo man.

⁷ Kēēyēyē yiisyoono subak ām ng'aleek chēbo man, ām kāāmuukyēwēēkaab Yēyiin ānkēēchōbootiin āk kariik chēbo booryēētaab churtaayeet.

⁸ Kēēyēyē yiisyooni /ankakiikaasteech nto /kamakiikaasteech, yoo /kākēēmwooy ng'aleek chēē miyootēch nto chēē kāroomēch. Kēēyēyiisyē ām kēēlto nyēē churtaat nteenee / kēēmwooyē kule kēēyēku kiblembechiis.

⁹ Kēētookunootiin, nteenee / kēēmōōntēēch. Kēēmiitē meet, nteenee kēēsobchootiin. / Kiityōōlēēch, nteenee -/mākēēbākāchēēch.

¹⁰ Kēēnerēēkootiin, nteenee kēēng'ērēkootiin ākookoy. Kēēyēku bānoon nteenee kēēyēyē / kiibēruur biiko chēē chaang'. -/Mākēētinyē kiy, nteenee kēētinyē kiy ake tukul.

¹¹ Lēyyē, biikaab Kōōriintō, kākēēng'āloolwook ām mooyēēt akeenke ānkākēēng'oong'wook wōlēē wuu -kāāsōōtēyēwēēkyoo.

¹² -Mākēēmāchē keewunyēenaak :chamateenyoo, nteenee ōwunyēēnēēch :akweek nyēēng'woong'.

¹³ Āng'āloolwook kuu lōkōkyuu, kunyi okany kiikoor tukul, ochameech :nkakweek kuu yoo kēēchāmook :acheek.

-Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto

¹⁴ Biikyoo, -mookany /kiinoomnyook āk biiko choo mānēēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Mānoomtōōs :churtaayeet āk rōkōsto āmānoomtōōs :lēbkēēyyēēt āk mēēnānēēt.

¹⁵ Māchoomtōōs :Kiriistō āk Kibrōkōsyoontēēt, āmānoomtōōs :chii nyēē kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt āk nyoo mānēēyēnchi.

¹⁶ Mākāsyiintōōs :Kōōtaab Yēyiin āk āynātōōs. Acheek ku Kōōtaab Yēyiin kuu yoo mwooyē :Yēyiin kule,

“+Māāming'tē keyy bichoo
ānkēēbēēsyētootē :tukul.

+Māāyēku Yēyiintēēng'waa
ānkuyēk :icheek biikyuu.”†

¹⁷ Kunyi, mwooyē :Yēyiin subak kule,

“Osatee keyy bichoo

āmōōtiiny kiy ake tukul nyēē mā tiliil.”†

Tāsē taay :Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul kumwooyē kule,

¹⁸ “+Maataachaak, māāyēku kōōn

ānku +mōōyēku :akweek lōkōkyuu.”†

7

¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo /kōkēēkuurtoowēēch tukuuchu kumāchaktōōs kiitiliil keyy ām wōlēē mui :kiy ake tukul nyoo nyēērēē bōōrto āk tāmirmiryēētaab chii. Nto yooto, okany kyaam booryēēt keechurte kutukul ānkiywyēē Yēyiin.

Kibāybāchi :Bāwulō Kōōriintēēk

² Lēyyē, ochameech subak. Mānāākēēyēchi chii ake tukul ng'ālyoo nyēē miyaat amanaa-keenyeeree ātēbuutēkaab chii ake tukul āmānāākēēsāsunēē chii ake tukul ām akweek kiy.

³ -Māāmiitē āwēchook. Kisimāmwoowook :anii kule āchāmook miisin nyēē yoo kābo meet kēēbēku :tukul, nto yoo kābo soboon, kēēsobchē :tukul.

⁴ Atyaakaat yoo āng'āloolwook ānkāāng'ērēkēēnook. Kōōkōōtitiirōo :wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē ānkoō āmiitē nyalll, kukōōnoo ng'erekweek.

⁵ Yoo kikēēyitu Maketoonnya, mānāākēēnyōōru mbo bārooyin nyēē kākiimuunyēē. / Kikiinyāliilēēch kibtaman /kikēēwusēēch ānkyoomēēch :ng'ala mēt.

⁶ Nteenee yu kāwokuchō :Tiitō, kēēnyōōru saaysaayeetaab Yēyiin nyoo sooysooyē choo kiikubēk :moonik.

⁷ Mēēbērē /kikeesaaysaayeech sōō baateey kuuyu kichō :Tiitō, nteenee kuuyu kyooyey :akweek kusaaysayakay :inee. Kimwoowēēch :Tiitō kule kyōōchusyē ānkōōmāchē miisin kule nto okasaa. Kimwoowēēch subak wōlēē ōmāktooy kule nto kēēnoomnyē āk anii. Kunyoo ang'erechaat miisin.

⁸ Ānkoō kiyeyaak :barweenyuu ōchusyē, ābērē manaayey kiy nyēē miyaat. Nteenee kuu yoo kyaakas kule king'woonchook :barwaanaa ām āsiiswēk chēē ng'eri, asoot kule kyaayey kiy nyēē miyaat sinee.

⁹ Ang'erechaat raat amēēbērē kuuyu kyōōchusyē, nteenee kule kyooweekse. Kunyi, kyōōchusyē kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin, amāmii :kiyēē miyaat nyēē kikēēyēwōok.

¹⁰ Yoo kāchus :chii kukeywey Yēyiin, kuyēyē :yooto kuweek :chiito, nto yooto +/maki-iraraach chiichooto amāmii :kiy nyēē miyaat nyēē kookuyeyakay. Nto yoo kāmuy kubo kule karub atēbuutēkaab kōōrooni, kuyibu :yooto meet.

¹¹ Okas baa mbo kiyēē kōōkuyibwook :chusātōonoo: Kookuyeyaak ōsēwu ānkōōtiliil keey. Kookuyeyaak ōburyoong'tē nyoo kiikuyey rōkōs ānkōōmuuyē kubo kiyēē kiikuyeyakay. Kookuyeyaak ōbuur ōmāchē kiyēē bo manta ānkōōmāchē miisin ochuul ng'alyoontooni ānkōōng'woonchi chiito nyoo kiikuyey rōkōs. Kuu yoo kwooyey ng'aleechu churtootiin tukul, kōōbooru kule kyoochuurte.

¹² Kunyi, yoo kyāāsirwook, mēēbērē baateey kyāāsirē kubo chiichēē kiikuyey ng'al chēē miyootēch nto mbo kubo nyoo /kiikēēyēchi ng'al chēē miyootēch, nteenee kyāāsirē sukung'et ōnkēt am kāamuukēyewēēkaab Yēyiin kule kyōōnēmchēēch keey kuyem.

¹³ Ititiirēech acheek ng'aleechaa tukul.

Kēēng'ērēkootiin subak miisin keekas kule kobaybay :Tiitō kuuyu kyooyey mētinyii kukaalyan.

¹⁴ Kikyakaastaak ayooku Tiitō wōloo ōmiitē :akweek, nteenee mānōōntosuuroo. Kōōkēēmwoowunoonwook kwaak manta kunyoo ang'erechaat kule kōyēk man :kiyēē kwāmwoochi Tiitō kurubta keey ak akweek.

¹⁵ Kunyi, chāmook :Tiitō miisin yoo keesoot kule kyōōkāsyi :tukul ng'aleechaa ankootaach inee am muyātētēt ak bōōtoonik.

¹⁶ Ang'erechaat akas kule āmuuchē amaang'teenaak keey kuchurta.

8

Māchāktōōs kuyētyēchinē keey :biikaab Kiriistō

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, amāchē ōnkēt wōlēē tēē :bērurto nyēē kinyōōr :biikaab Kiriistō am yēēmēētaab Maketoonnya.

² Ānkoō kimii :bichoo kubuntēē nyālilutēt, king'ērēkootiin. Ānkoō ki bānoon :bichoo, kileelach :moonikwaa nyēē kiinēmu keey kōōkooytooy beesaanik chēē chaang'.

³ Kiinēmu :bichoo beesaanik chēē chaang' kut wuu nyēē makoorkuut keey nteenee māmii :chii nyēē kikērchinē koong'.

⁴ Kisaayeech kule kōōkoochinē :nkicheek biikaab Kiriistō am Yēērusālēm beesaanik.

⁵ Kiyey :bichoo kiy nyēē wōō nyēē kimākiisōōtyinē :acheek. Kuu yoo kiinēmchi keey :bichoo Mokoryoontēt, kutoorētēēch acheek kootyiich kiyēē māchē :Yēyiin.

⁶ Kunyi, kēēmwoochinē Tiitō chokōōtitirook owaang'te yiisyooni karaam bo kāāruruukiisyēt nyoo kisimkutoowu :inee.

⁷ Ōmiitē nyēē karaam kurubta keey ak kāāyēnchinooyēt, wōlēē ōng'ālooltooy, ki-irnātēt, wōlēē ōnēmchintooy keey Yēyiin ak chamateet. Kunyoo māchāksē ōnēmchinē keey kāāruruukiisyooni.

⁸ -Māmiitē akērchook koong', nteenee amāchē akas wōlēē wuu :chamateeng'woong' yoo /kāikiukyuuchiin ak nyēbo alak.

⁹ Ōnkētē wōlēē wuu :chamateetaab Mokoryoontēnyoo Yēēsu Kiriistō. Ānkoō kitinyē :inee tukuuk kuyem, kucham kuyēk banan kubo akweek sukuyeyaak ōnyōōru tukuuk kuyem.

¹⁰ Wōlēē akāstoy ng'alyoontooni am wōlēē ōmiitē :akweek kumiitē kule: Kaykay owaang'te yiisyeēt nyoo kwōōtoowu kēnyitkoonye, kuuyu akweek :chēbo taay osoot kule ōkooytē tukuuchoo ankooyey man kuu nyooto.

¹¹ Kunyi, otas taay am yiisyoono kut owaang'te sukuyitita :wōlēē kyōōmāktooy.

¹² Yoo chāmē :chii kōōkoochi Yēyiin tukuukyūi, kukāsē :Yēyiin kiyēē kēēkooyto kurubta keey ak kiyēē boonto :chiichooto mēēbērē kiyēē māboonto.

¹³ Wōlēē kēēmāktooy :acheek mēēbērē kule ōsāru alak kut bōōnyāliilchē :akweek, nteenee kēēmāchē kule kwooyēēch :biiko tukul.

¹⁴ Ōtinyē akweek raat chēē yēmook nteenee mātinyē :icheek. Mii :yēē mākuboonto icheek ku -mōōtinyē :akweek. Kunyi, mākwooyēēch :kiy ake tukul

¹⁵ kuu yoo /kikeesir kule, "Biiko choo kiiruruuch chēē chaang' mēēbērē kikēēyētē chēē kimāchē, nto choo kiiruruuch chēē ng'eri mēēbērē kirārchī."†

Tiitō āk biiko choo kibēētooy keey

¹⁶ Ābirchinē Yēyiin kōōnkōy nyoo kiikoochi Tiitō mooyēēt nyēē wuu nyeenyuu ām wōlēē ōmiitē :akweek.

¹⁷ Kicham :Tiitō ām ng'erekweek yu kākēēmwoochi kuchō wōloo ōmiitē kuuyu kikiikwoomchi :yēēmootēēt miisin kule nto kasaak.

¹⁸ Kēēmiitē kiiyooku kuchōōnto keey ng'eetaabiya ake nyēē siltooy :kanisoosyek tukul kubo wōlēē yēytooy yiisyēenyii bo amtaayeetaab lōkōōywek chēē kāroomēch.

¹⁹ Nto miisin kikwey inee :kanisoosyek kule sikeebeete keey bokēēriib tukuuk chēē /kiiruruuchē. Kēēyēyē yiisyooni sikeēkoonyitē Mokoryoontēēt ānkiiboorunēē wōlēē kinēmchintooy keey kēēyētyēēchi biiko.

²⁰ Kēēmāchē keetayee keey kēēyēyē kiyēē imuuchē kuyey biiko kōōng'unyng'uunyis ām wōlēē kēēriibtooy kiyi /kēērōōbu.

²¹ Kēēriibē keey keekas kule kakeeyey kiyēē bo man ām taayeetaab Mokoryoontēēt āk nyēbo biiko.

²² Kēēmiitē kiiyooku ng'eetaabiya ake kuchōōnto keey mbo Tiitō. Kiikōōboorwēēch keey :ng'eetaabiya nyiitēny ām kēēlwookik chēē chaang' kule boontēē mooyēēt yiisyooni ānku raat miisin, kuuyu imoong'tēēnook keey :inee kuyem.

²³ Kēēyēchiintōōsi yiisyēēt āk Tiitō ām wōlēē ōmiitē :akweek. Nto mbo ng'eetaabiya alak choo kiikukwey :kanisoosyek kukwa, ku biich chēē yēyē /kēēkoonyit Kiriistō.

²⁴ Kunyoo, ōng'erēkyi icheek sukukas :kanisoosyek tukul chamateeng'woong' ānkōōnkēt kule kikēētinyē :acheek man yoo kikēēsilook.

9

Ōkooytooy kiy ām moo nyēē lēēl

¹ Ābērē māmāchāktōōs mbo asirwaak kurubta keey āk kāruruukiisyēētaab tukuuk choo bo biikaab Kiriistō ām Yēērusalēēm.

² Ānkētē sinee kule ōboontēē mooyēēt miisin ōyēētyēēchi biiko alak. Ng'ālyoo :nyoo nyēē kwāākoostooy biikaab yēēmēētaab Maketoonnya āmwoochinē kule kuchakee kēnyitkoonye, ōchōbootiin :akweek ām yēēmēētaab Akaaya ōnēmu tukuuk ānkōōkooytooy. Kuuyu ōchēbchēbēch, kōōkuchēbchēbiitu :nkicheek biiko wōlēē wōō.

³ Nteenee, āmiitē āyooku mbo ng'eetaabiya simāwo buch :kiyēē ing'erēēchoo kubo akweek kurubta keey āk yiisyooni āk kule, ōchōbāksē kuu yoo kyāāmwoochinē biikaab Maketoonnya.

⁴ Yoo kāāchōōntē keey chiito ake tukul nyēbo Maketoonnya ānkēēnyōōrwook kumānōōchōbāksē, +māāchus, nteenee akweek :chēē +mōōchusyē miisin.

⁵ Kunyoo, kwaakas kule kachay asaaysaay mbo ng'eetaabiya bokooawaang'ta chōbiisyēēt kurubta keey āk tukuuk choo kikyōōkuurtē ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kooyey kuu nyooto, mākuuyēk kiy nyēē /kēērōōbtooy ām mooyēēt nyēē lēēl āmēēbērē kiy nyēē /kākēēkēr koong'.

Bērurto nyēbo tukuuk choo /kiikooytooy

⁶ Māchāktōōs ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Chii nyoo kachaan kēbuswēēk chēē ng'eri kunyōōru āmiik chēē ng'erinēch. Nto nyoo kachaan kēbuswēēk chēē chaang', kunyōōru āmiik chēē chaang'.

⁷ Māchāksē :chii ake tukul kōōnēmu kiy kukāākōōwoonkyi kule kōōnēm. Māmāchāktōōs kukōōnu kukāmēēchi :moo nto /kukākēēkērchi koong' kuuyu chāmē :Yēyiin chii nyoo kōōnu kiy ām ng'erekweek.

⁸ Imuuchē :Yēyiin kōōbēruurook miisin sōōtinyē tukuuk kuyem. Mākukōōnook kiy ake tukul nyēē ōmāchē sōōtoorētiisyēē ām kāroomnyo ake tukul,

⁹ kuu yoo /kikeesir kurubta keey kiyēē bo man kule, "Kiikooytoot tukuukyii kōōkoochinoot choo kuskusēch. Mākoy /kēēwuutyēē karaamateenyii."[†]

¹⁰ Yēyiin nyoo ikoochinē biiko kēbuswēēk kuchaanta ānkōōkoochi mbo subak kiyēē āmē, ku nyooto :nyēē māukōōnook nkakweek kēbuswēēk sōōnyōōru chēē chaang' kubununēē churtaayeeng'woong'.

¹¹ Makuyeyaak :Yēyiin ōboor ām keel ake tukul sōōnēmu chēē chaang' ām mooyēēt nyēē lēēl. Yoo kākēēyibchi :acheek biiko choo māchē /kēēyētyēēchi tukuuk choo kōōrōōbu, mākubirchi :bichoo Yēyiin kōōnkōy.

¹² Mēēbērē ōmiitē ōyēētyēēchinē biikaab Kiriistō choo māboonto kiy baateey, nteenee kōōnu mbo subak /kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kunyil chēē chaang'.

¹³ Makookaasta :biiko Yēyiin, kuuyu kōōkōōboor :yiisyēng'woong' kule ōyēnchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō. Makookaasta Yēyiin subak ām wōlēē ōnēmuntooy tukuukwook ām mooyēēt nyēē lēlēl ānkōōbchēchiintōōsii āk icheek āk mbo chii ake tukul.

¹⁴ Mākusoowok kwaak ām mooyēēt akenke kubo bēruntaab Yēyiin nyēē wōō miisin nyēē kyōōnyōōru.

¹⁵ Kunyoo, okany kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy kubo Kiriistō nyoo rōōbēwoontēnyii nyēbo kwōng'uuut.

10

Kīyeet keey :Bāwulō kubo yiisyēnyii

¹ Mwooyē :biiko alake kule -mākōōmchook yoo kēēboontē keey akweek, nto yoo -mākēēboontē keey, ākōōmchook. Nteenee yoo āyēyē kuu nyooto āyiswook ām ntusātētēt āk sikenātētēt kuu wōloo kiyēytooy :Kiriistō.

² Āsoomook kule yoo kāāchōō, mēēbērē bōōyēyoo ākōōmchook kuu wōloo ākōōmchintooy biiko choo bērē kēērubē :acheek atēbuutēkaab kōōrooni.

³ Ānkoo kēēminyē kōōrooni, makerkeey :booryēnyoo āk nyoo bo biikaab kōōrooni.

⁴ Makerkeey :kariikyoo bo booryētēt āk chēbo biikaab kōōrooni. Kwoonēē :kariikyoo acheek wōlēē mii :Yēyiin. Tinyē :kariichaa kāāmuukēywēēk kooserweet tukuuk chēē imēertooy :Buunyoontētēt. Kiisērweētēt kwiilat ake tukul

⁵ āk ng'aseetaab keey ake tukul nyēē mächē kule kukwilē kiirnātēētaab Yēyiin ānkēēbunyē kāāsōōtēywēēk tukul sukubayta :Kiriistō.

⁶ Yoo koochamte Yēyiin kuchurta, +mākēēchōb keey kiing'woonchi choolwookiin ake tukul.

⁷ Mächē ōkāsē ng'aleek kuu wōlēē wuu. Yoo inkētē :chii kubooyiit man kule bo Kiriistō, kumächaktōōs kōōnkēt kule kēēbooyē :nkacheek Kiriistō kuu wōloo wuunto :inee.

⁸ -Mākāsē muyāt ake tukul yoo kaantumeeree kāāmuukēywēēkyuu kuu lēbkēēyiin nteenee mākyoy ayey kuu nyooto. /Kimākēēkōōnoo kāāmuukēywēēchu aserweeteenaak nteenee ātitiirēēnook

⁹ simaanyokoortaak ām bārōōnōōkyuu.

¹⁰ Mwooyē :biiko alake kule, “Siru :chiichoo ng'al chēē nyikiisēch ānku kōōōmēch, nteenee yoo inee nkit :nyēē ng'ālōōlē, ku chii nyēē mābo laa āmāyisē biich :ng'aleekyii.”

¹¹ Mächaktōōs kōōnkēt :chiito nyoo isōōtē kuu nyooto kule ng'aleek choo āmwooyē ām bārōōnōōkyuu yoo -māālēkikit, ku chooto :chēē chāāyēyē yoo kāāchōō.

¹² -Māāmächē okerkeeyeenaa biiko choo ng'āsē keey. I-āyēēchēē keey :ake ām bichoo ake, nto nyoo yēyē kuu nyooto ku sōōriin.

¹³ -Mākēēmächē :acheek keeng'as keey kukeeyta, nteenee kiikuchōbwēēch :Yēyiin kule keeyey yiisyēēt nyēē yityook akweek.

¹⁴ Kuuyu ki acheek :chēbo taay kēeyibwook lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kiriistō, mēēbērē kēēmiitē kiwutēē keey ng'aleechu buch.

¹⁵ Nto subak -mākēēng'āsē keey kukeeyta kubo yiisyēēt nyēē yēyē :biiko alake. Kiyēē kēēmächē keekas ku kule yoo ōtāsē taay miisin ōkiché ōyēnchinē Kiriistō, kubārāyitiu :yiisyēēnyoo.

¹⁶ +Makyaamtaate yooto lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoochi yēēmōōsyēk chuut alak, simakeeng'asee keey yiisyō nyēē kiikuyey :chiito ake.

¹⁷ Nteenee ii, lēyēē, chiito nyoo ng'āsē keey, kumächāksē kung'āsēē keey kiyēē koyey :Mokoryoontētēt.

¹⁸ -/Mākēēchāmtooy chii nyoo silē keey nkityō kule karaam. Nteenee /kēēchāmtooy nyoo silē :Mokoryoontētēt kule karaam.

11

Bāwulō āk lēbkēēyik chēē mābo man

¹ Ābērē nto ōmuytoochoo ānkoo mbo yoo wuu nyēē kaaberberiitu. Nteenee ānkētē kule ōmiitē ōyēyē kuu nyooto mbo raat.

² Okerkeeye tyēē *ārung'oonnyoo nyēē kiikēēkuurtoochi saannyya nto saantaanaa ku Kiriistō. Kunyoo, māāmächē chokooberbeeraak :chiito ake kuuyu kookuyeya :Yēyiin āriibook -mōōlumootē.

³ Āmoo mēt kule kuu yoo kiimuuchē :eereeneet kukenta Aawa, kōōmuuchē /kēētēwēchook nkakweek ōchuunnnyēē soboonng'woong' nyoo kyōōnēmchi keey Kiriistō.

⁴ Ō-āsinyē keey kāānēēt tuut alak tukul. Chōōnii :chiiito ake ānkwoomwook kiyēē mānāmē keey āk kiyēē kikyoomwook kurubta keey Yēesu, i-ārōōrwook kēēltaab kaararaacheet nyēē mānoomtōōs āk nyoo kikyoomwook :acheek ānkwoomwook kurubta keey āk tāmirmiryēēt ake nyēē mā nyoo bo Yēyiin ānkōōyēbchinē yīit.

⁵ Māmii :kiyēē biirēēnoo :alake choo ng'asē keey kule icheek ku *lēbkēēyik chēē wōōyēch.

⁶ -Māyēku sinee ng'ālōoliin tēērērēēwo, nteenee ātinnyē kiirnatēēt. Ābērē kwookas :akweek kiirnatōonoo kuchurta ām kiy ake tukul nyoo kookeyey :acheek.

⁷ Ara, ki miyaat ā-āmwook lōkōōywēk chēē kāroomēch /āmākēēkwēwoo kiy? Ki miyaat ayib keey ng'wēny sātōrōōrook?

⁸ Kyaacham kōōruruukwo :kanisoosyek alake beesaanik sichā-āmwook lōkōōywēk.

⁹ Nteenee yoo kikēēboontē keey āk akweek ānkubotwoo :kiy, manaanyaalaa kuuyu kikōōnoo :mbo ng'eetaabiya choo kikwoonēē Maketoonnya kiyēē kyāāmāchē. Kwāāriiboonu keey kule nto -māākoochi chii ake tukul ām akweek nyikiisinto ānkāātāsē taay āyēyē kuu nyooto.

¹⁰ Kubooyiit man, kuu yoo kyaalaach mantaab Kiriistō, māmii :chii mbo akeenke ām yēēmēētaab Akaaya nyēē imuuchē kukerektaa amwaay kuu nyooto.

¹¹ Ām nee simaacham toorētēng'woong'? Ara, kuuyu -māāchāmook? Inkētē :Yēyiin kule āchāmook.

¹² +Maatas taay ayey kiyēē āmiitē āyēyē sāachoolchi bēy biiko choo māchē kule nto nyōōr bārooyinto nyēē kēē-āyēēchēēnēēch keey ām tukuuk choo intumēērēē :icheek.

¹³ Mā *lēbkēēyik :bichoo chēbo man. Tīnyē ng'wīynaneet ānkuyēyē keey wuu nyēē icheek lēbkēēyikaab Kiriistō.

¹⁴ Māmii :tōsōōsyo ām ng'ālyoontōonoo kuuyu yēyē keey :nkinee Kibrōkōsyoontēēt wuu nyēē inee :nyēē yību lēbkēēyēēt.

¹⁵ Kunyi, mēēbērē ng'ālyoo nyēbo kwōng'ut yoo kayey keey :biiko choo yēchinē Kibrōkōsyoontēēt yīsyēēt kuyēk chēē yēyē yīsyēēt nyēbo churtaayēet. +/Mabokiiruusta bichoo kurubta keey āk wōlēē wuu :ātēbutēkwaa.

Nyāililutēk chēē kibuntēē :Bāwulō

¹⁶ Āmwoowook subak kule māyibo :chii kule aberber. Nto yoo mii :chii nyēē isōōtē kule aberber :anii, kumāchāksē kutaacha kuu wōloo /kēētooktooy nyoo berber nto anyuun ang'as keey mbo kisich.

¹⁷ Yoo āng'ālōolē āng'asē keey, -māāng'ālōolē kuu wōloo kātāng'ālōoltooy :Mokoryoontēēt nteenee, āng'ālōolē kuu chii nyēē berber.

¹⁸ Kuu wōloo ng'āstooy keey :biiko chēē chaang' ām kōōrooni, kany ang'as keey :nkani kuu nyooto.

¹⁹ Kyoocham ōkāsyinē choo bērbērēch kuuyu ōng'oomēch miisin.

²⁰ Nto kubooyiit man, ōkāsyinē mbo choo yēyook ōyēku motwoor, choo sāsūnēēnook tukuwwook, choo lātwook, choo yībē keey barak nto mbo choo chuurōok.

²¹ Āmuyoot amwaay kule ākoo kikēēkuskusēch kēēyēwook kuu nyooto.

Nto kiyēē ng'asēē keey :bichoo, ānkoo āng'ālōolē :anii wuu nyēē aberber, kany ang'asee keey :nkani nyooto.

²² Yuutayēek :icheek? Ntēē āyēku :nkani Yuutāyiin. Isrāyēēliik :icheek? Ntēē āyēku :nkani Isrāyēēliin. Bo kōōtaab Abraam? Ntēē abooyē :nkani kōyooto.

²³ Yēchinē :icheek Kiriistō yīsyēēt? Ntēē āyēchinē :nkani kusiir icheek. (Āng'ālōolē wuu nyēē kāākubunwoo keey :mēt.) Kwaa-am :anii booryēēt kusiir icheek. /Kiikeerataanwaa kibtaman kusiir icheek, /kikēēbironwoo kusiir icheek ankyaanamaanunee meet āwut kibtaman.

²⁴ Kiikōōtyōōlēēnoo :Yuutayēek musyāritiitaab anweet kunyil muut. /Kikiityōōloo areet sosom āk sokool ām bārooyin ake tukul.

²⁵ /Kiikēēmōōrēēnoo syaariit kunyil sōmōk /ankeewiireenaa mbo bēsyēēt ake rwoontōōk. Kyāāwēētēē mwēēnkōōsyēk sōmōk kunyēērāktōōs ām araarayta, kyāābuurēē bēsyēēt ake araaray kuyyēech kut wokwiimēn.

²⁶ Kyāāwēesyētootēē kōōrōōsyēk chēē chaang'. Yooto tukul, kyāāmiitē yēē mii :chii kubo āynōōsyēk, sāsiik, biikaab kōōrēnyuu āk choo mā Yuutayēek. Kyāāmiitē subak nyēē miyaat

ām kiriinkōōsyek, suurkwēēnēēt, araarayta āk mbo biiko choo yēyē keey kule biikaab Kiriistō.

²⁷ Kyāāyēyiisyē miisin ā-āmē booryēēt ānkyāāchooyēnē bēsyōōsyek alak. Kyaakas ng'woonintaab kēmēwuut āk melelta ānkyāārukuutē keey kibtaman. Kimāāboontē sirook chēē yēmoo ānkyoomoo :yoomat.

²⁸ Mā choo baateey, āsōōtē miisin wōlēē wuunto :kanisoosyek ām kiriinkōōsyek tukul.

²⁹ Yoo miitē :chiito nyēē kinyēbēt, kitāānyēbēt :nkanii, nto yoo mii :chii nyēē kimii wokōōbootē kāāyēnchinooyēēnyii, kikiikuriikyoo nkanii āboot nyeenyuu.

³⁰ Nto yēē ākoo yēmāksē ang'as keey, ang'asee keey tukuuk choo ibooru kuskuusyēēnyuu.

³¹ Inkētē :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō nyoo tōrōōr ākookoy kule -māāng'wiynānē.

³² Kimii :chiito ake ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Areeta nyēē kiyyoonkyinē *kiriinkēetaab Tamaasko. Kimwooy :chiichoo kule /kēēriib kiriinkoonoo /sikeenama,

³³ Nteenee /kikiyokooytēēnoo tiriisyēetaab tōtēetaab kiriinkoonoo āmiitē mōōntiit. Yooto achililee āwunnyēkyii.

12

Yēyiisyē :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō ām wōlēē mii :kuskuusyēēt

¹ Māchāksē atas taay ang'as keey ānkoo mākōōnu kiy. Nteenee, kany ang'alaalee ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē kiikōōboorwoo :Mokoryoontēēt.

²⁻³ Ānkētē chiitaab Kiriistō nyēē ām kēnyisyēk taman āk ang'wan choo kiikukeeyta, /kikeesar ām bārooyinto nyēē kisch kuwo barak ānkurēk. Yoo kitākumii bōōrnyii nto kimāmii kumāānkētē, nteenee inkētē :Yēyiin.

⁴ Kikas ām wōlooto ng'al chēē -/mākyyoomo chēē -/mākēēchāmchinē chii kutwech.

⁵ Āmāchē āng'āsēē keey kiy nyēē wuu nyoo. -Māāmāchē āng'āsēē kiyēē kyaayey nteenee, āng'erēchēē kuskuusyēēnyuu.

⁶ Ānkoo kāālē ang'as keey kubo ng'oong'uutēchoo bo kwōng'ut, -maaberber, kuuyu āmiitē yooto āmwooyē manta. Nteenee ātāyēē keey sukung'eet -meesoot :chii kule akaraam :anii kusiiir wōlēē wuu :kiyēē āyēyē āk nyēē āmwooyē.

⁷ Kiikoochi :Kibrōkōsyoontēēt kateet bōōrnyuu nyēē ikōrē simāātōrōōr keey.

⁸ Kyaasaasyay Mokoryoontēēt kunyil sōmōk kule kōōnēmtoowoo

⁹ nteenee kumwoowo kule, "Yēmiing' :chamateenyuu kuuyu churtooy :kāāmuukēywēēkyuu ām wōlēē mii :kuskuusyēēt." Kunyoo, +maang'as keey miisin ām ng'erēkweek kubo kuskuusyēēnyuu sukooluumaa :kāāmuukēywēēkaab Kiriistō.

¹⁰ Kiyooto :nyēē yēyoo ang'erēch ām kuskuusyēēt, yoo ābuntēē ng'al chēē ng'woonēch, wuuyinwēēk, wusiisyēēt āk nyalil ake tukul kubo Kiriistō. Kunyi, yoo ākāsē keey kule akuskus, ākichoot.

Kyaam mēt Bāwulō :ng'aleekaab Kōōriintēek

¹¹ Aberber yoo āsilē keey, nteenee akweek :chēē kyōōtōōrchoo, kuuyu akweek :chēē kātōōsiloo. -Māābooyē :anii ng'wēny ām *lēbkēēyichu wōōyēch, ānkoo māāwōō.

¹² Kyāāywōok ām muytaayēēt nyēē nyikiis miisin tukuuk chēē ibooru kule anii :lēbkēēyiintēēt nyēbo man. Kiyēyākiis :tukuuk chēbo kwōng'ut ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin.

¹³ Kiyēē mānāāyibwook akweek kuo nyikiisinto, kuu wōlooo kyāāyibchintooy kanisoosyek chuut alak. Yēē ākoo ng'ālyoo kis, ōnyōōwoo kaat ām lēlūyutoonoo.

¹⁴ Nto raat kunyui, āchōboot āruutoochook nyēbo sōmōk āmēēbēē āyibchook nyikiisinto kuuyu -māāmāchē tukuukwook nteenee āmāchook akweek nkit. Mākōnōrchinē :lēkōōy sikiikwaa kiy, nteenee sikiik :chēē kōnōrchinē lēkōōk.

¹⁵ Kunyi ang'erēchaat miisin āyēyiisyēē tukuukyuu tukul chēē āboontē kubo akweek. Ām nee sōōchāmoo kisch ānkāāchāmook :anii miisin?

¹⁶ Ōmuuchē ocham kule manaayey kunyikisyook :kiy, nteenee imuuchē kumwooy :chii kule kyaaberbeeraak.

¹⁷ Ātēēbē kule ii, kilātu ng'oo :bichoo kyāāyooku kukwa wōlooo ōmiitē?

¹⁸ Kyaasaasyay Tiitō kuchō wōlooo ōmiitē kuchōōnto keey ng'ēetaabiya ake. Ara kilātweek :Tiitō? Ara -mēēntōōwēēch :Tāmirmiryēēt akeenke āk inee? Nto -mākiirābchinē kēēlto akeenke āk inee ōō?

¹⁹ Ābērē kwōōsōōtē kutēē yooto tukul kule yoo kēēmwooyē kuu nyooto, kēēmiitē kēēyēētē keey. Lēyyē, kōkēēng'āloolē ām kāāmuukēywēēkaab Yēyiin kuu biich chēē kiikunam Kiriistō. Mbo ng'eetaabiya, kēēyēyē kiy ake tukul kēēmāchē kiititiirook.

²⁰ Amuyoot akas kule yoo āchōōnii āmuuchē ānyōōrwook -mōōmiitē ōbuurē kuu wōlēē āmāktōoy, āmēēbērē +mōōng'ērēkyi ng'aleek chēē +maamwaa. Iyīmoo mēt kule wuu nyēē tōōwookutōōsii, ōtuuyiityinē keey moon, ōnyēērchinē keey, ōsooyēnē, ōnchuruurē keey, ōyēyootē seemseemnyee, ō-āwēysinē keey ānkōōchuunchuuntōōsii.

²¹ Amuyoot mbo kule yoo kāāchōō +mooyeyaa āchus ām taayeetaab Yēyiin nyēē ākoy ānērēēkyi biiko chēē chaang' choo kichoolwookēnootiin amanaaweek kutayee keey mar-taayee ak sikornateet sukutililiitu.

13

Ōrōōtootē soboonwēkwook ankoosatee keey miyootyēt

¹ Ruutooynyuu :nyiiitēny nyēbo sōmōk āchōō wōloo ōmiitē. Kubo kwaak yoo kātook :lēelis, ānkumwooy :biiko āyēēnku nto ku sōmōk kule kōkāsē kuyēyāktōōs, /kiitil kule wuu nyooto.

² Miitē :ng'ālyoo nyēē kisimataayeenaak yoo kyāāruutoochook ām baannyuu bo āyēēng'. Kunyoo, tāāketyinē keey ng'ālyoontoonooto ālōō. Āmwoowook kule yoo kāāyēēwu, -māāsooyēē chii ake tukul ānku nyoo kichoolwookēnoot, nto nyoo kōtākuchoolwookēnē.

³ Yooto yēē +mookas kule āyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Kiriistō. -Mēēkuskusyook keey :inee, nteenee yēyiisyēē kāāmuukēywēēkyii.

⁴ Imuuchē /kiisoot kule kimātinyē kāāmuukēy yoo /kikēēkwērtōochinē murtooywoontēēt, nteenee minyēē raat kāāmuukēywēēkaab Yēyiin. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kēēkuskusēch :nkacheek, nteenee +mābokēyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab Yēyiin ām wōlēē ōmiitē.

⁵ Kunyoo, ōrōōtootē keey ankootyemte keey sookas yoo ōtinyē manta. Nto yoo kookas kule -mōōtinyē Yēesu Kiriistō, kukōōsuuytē ām kiyēē kōōtyēmchinē keey.

⁶ Ātinyē mooyēēt kule +mookas kule mānāākiisuuytē :acheek ām tyēmiisyēēnyoo.

⁷ Kēēsooyē Yēyiin kule osatee keey kiy nyēē miyaat. Kiyēē bo koomānuut ku kule oyeey :akweek kiyēē bo man āmēēbērē kule /kēēsilēēch acheek.

⁸ Mēēmuuchāksē keekwiil keey ak manta, nteenee māchāksē kēērubē manta.

⁹ Kēēng'ērēkootiin ām kuskusyēēnyoo kātikoo baateey yoo ōkichootiin :akweek. Kēēsooyē :acheek kule ochurte.

¹⁰ Ng'ālyoontoonooto :nyēē yēyoo asir ng'aleechu yoo tāālōō ām wōlēē ōmiitē, si nto yoo āyitu mēēbērē chāākōrōmchook ām kāāmuukēywēēk choo kikōōnoo :Mokoryoontēēt. / Kiikēēkōōno kāāmuukēywēēchoo ātitiirēēnook, āmēēbērē aserweeteenaak.

Kāā-āmiisēēt

¹¹ Ng'ālyoo nyēbo lētuut ii, mbo ng'eetaabiya, ong'erech. Okas kule koochurte, ōkimkimiiitu, okany kunoomnyo :mētēwookwook ānkōōkoolyooontōōsii. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurtē keey Yēyiintēētaab chamateet ak kaalyeet.

¹²⁻¹⁴ Ōtōrōōchē keey nyēē ōng'ērēkyinē keey. Lēyyē, ōnyōōru :akweek tukul bērurtaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō, chamateetaab Yēyiin ak sinēntaab Tāmirmiryēēnyii. Isubooy-ook :biikaab Kiriistō tukul ām wōli. Chameetaab keey.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kalatyeeek

Taayta

Siriintēēt, kēnyit nyēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bāwulō barwaani kumii Antyoorkya am kēnyit nyēē /kiisōōtyinē kule ki nyēbo 49 KK, kurub bakeenke tuuyēēt nyēē ki wōō nyēbo lēbkēēyik am Yēērusālēm. Kiriinkēētaab Antyoorkya :nyēē kibo taay kunyōōr biikaab Kiriistō chēē kimā Yuutayeeek ānking'aloolē kuutiitaab Kirikiik.

Kitoowunoot :Bāwulō ak Barnaaba kanisoosyek chēē chaang' am yēēmēētaab Kalatyaa am Eesya nyoo Mining' (Uturuki) (kasee Yēyutēk 13:14; 14:23). Nto yu kābēēchi keey :icheek, kutoow :Yuutayeeek kereeryaanto chēē ki biikaab Kiriistō kusaaysaay biikaab Kiriistō choo kimā Yuutayeeek kule māchāktōōs /kiimuraatan icheek ankurub kiruutēkaab Yuutayeeek. Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeeek barwaani kutook kule kimāwuu nyoo.

Kiiboorchinēē :Bāwulō Kalatyeeek kiyēē kiyeyakay am Antyoorkya kule kiiburyoong'to :inee Bētērō ak Barnaaba kuuyu kitay :icheek kwoomchiin ak biiko choo /manaakiimuraatan choo Kirikiik. Kiyey mbo :Bētērō kuu nyooto kuuyu kimii kuruutoonu :Yuutayeeek choo kiikōōyēnchi Kiriistō chēē ki chōōrōōnuutēkaab Yāākōbō (kasee kur. 2:11-19). King'ēet :Yuutayeeek alake lētuunoo chēē ki Farisaayeeek chēē kikwoonēē Yēērusālēm kuruutoochi Antyoorkya ankumach kule kurub :biikaab Kiriistō choo mā Yuutayeeek kiruutēkaab Yuutayeeek /ankiimuraatan /sikiyiityi icheek wōlēē mii :biikaab Yēyiin (kur. 2:4). Nyēē mā tyaa, kuwo :Bāwulō, Barnaaba ak Tiitō Yēērusālēm subokukāsyiin ak kaniseet nyoo wōō. Twēchē :Bāwulō tuuyooni bo koomānuut am kurkeetaab 2:1-10 ankusiraat mbo am Yēyutēk 15.

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Kikwa Kalatyaa :Yuutayeeek chēē ki kāānēētikaab biikaab Kiriistō ankooneet lōkōōyēwēk chēē teer am chēē kikiikoonēet :Bāwulō ak Barnaaba. Kunyoo ki ng'ālyoo nyēbo koomānuut kuyeeet keey kurubta keey ak kuursēēnyii kuyēk lēbkēēyiintēēt, kursēēt nyēē kimāchōōnēē wōlēē mii :biich nteenee wōlēē mii :Yēyiin. Kwiilē :Bāwulō koobeek kāānēētiisyēētaab Yuutayeechaa. -Mēēyyoong'unēē :kaararaacheet ng'aleekaab kāāmurootāniisyēēt nto kule /keerub kiruutēkaab Yuutayeeek. Iyyoong'unēē kityō yoo kēēyēnchi :chii Kiriistō nyoo kime kubo acheck nto am kēēlooto, kootyaakteeneech nyēērunāēētaab Yēyiin ak ng'wooninnyii. Kuurē :Bāwulō Abraam kule "tiikiityoontēētaab kāāyēnēēt" nyēē kimii am kēnyisyyēk 400 /kumānāākiikoochi Muusa kiruutēkaab Yuutayeeek. Kuu yoo kichāmē :Yēyiin Abraam kubo kāāyēnēēnyii, kubo nee kōōkiimē :biiko alake kule ākoy kuriib :chiito kiruutēkaab Yuutayeeek sukucham :Yēyiin? Ikiimē :Bāwulō wōlēē wuu :soboontaab chiitaab Kiriistō kule: Iyyoong'unēē wōlēē miitē :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ak /kēēkoonyit toorētēētaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

Ititiirē :barwaani manta nyēbo āriit kule, /kiirāroochēēch kubo chamateetaab Yēyiin yoo kakiikaasee keey Yēēsu. Mābo man :kāānēētutēk alake tukul (kur. 1:7). Kēētinyē kaalyeet am wōlēē mii :Yēyiin kubunonēē kāāyēnchinooyēēt (kur. 2:16) ānkēyēku lōkōkaab Abraam (kur. 3:7) ak subak biikaab Yēyiin chēbo kāāyēnēēt nyēē lēēl, biikaab Isrāyēēl chēbo man nto chēbo soboontaab tāmirmiryēēt (kur. 6:16). Māmāchāktōōs kumēto :biikaab Kiriistō kaatyaaktaayaanaa (kur. 5:1). Nteenee māmāchāktōōs keenyeeree kaatyaaktaayaanaa kēechuunnyēē kiyēē māchē :Yēyiin. Mākweēch kēēminy am soboonto nyēē intōōwēēch :Tāmirmiryēēt (kur. 5:16), kuuyu yooto yēē sikiimuuch kiityiich mākuutyēētaab chamateet nto am kēēlooto, kuyityiin :wōlēē māktooy :kiruutēkaab Muusa (kur. 5:14). Kiruutyēēt nyēbo koomānuut am kiirootyēētaab chamateetaab Yēyiin, ku mākuutyēēt nyoo bo Kiriistō (kur. 6:2).

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō Kalatyeeek ānkumākyi bēnur

¹ Anii nyoo *lēbkēēyiintēēt Bāwulō. Amwoowok kule mēēbērē kitōōloo :biich buch nto ku chii ake tukul āyēku lēbkēēyiintēēt, nteenee nyēē kitōōloo ku Yēēsu Kiriistō ak Baaba Yēyiin nyoo kiing'ēētēē Yēēsu meet.

² Āsubooyē kanisoosyek tukul chēbo yēēmēētaab Kalatyaa kēēboontē keey mbo ng'ēētaabiya tukul.

³ Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

⁴ Kuu yoo ònkētē, kiikooyto :Yēesu soboonnyii kubo ng'òòkiswookiyoo sukuwēekunēēnēēch wōlēē mii :kāāsòòtēywēēkaab rōkōs chēbo bichēēb kōōrooni. /Kikeeyey kuu nyooto kurubta keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin nyoo Baaba.

⁵ Lēyē, kutōrōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto!

Kyōōyēbchi yiiit kāānēētūut chēē miyootēch

⁶ Ng'ētē :mooyētē yoo kaakas wōlēē kyootayte areet akeenke Yēyiin nyoo kikuurook òminy ām chamateetaab Kiriistō ānkōōwēēkyi keey kāānēētūutēk alak

⁷ chēē mā kāroomēch. Kāākōōboor keey man kule mii :biiko chēē mii kōōbootook mētēwoy kumāchē kutubtub lōkōōywēk chēē kāroomēch choo rubtooy keey āk Kiriistō.

⁸ Okany āmwoowook, ānkoo koomwook :chii ām acheek lōkōōywēk chēē teer āk choo kikyoomwook, nto ku *malayikeet :nyēē koom, kunyoolu /bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

⁹ Kuu yoo kātōōkāsē, okany tāāmwoowook subak: Yoo mii kwoomwook :chii ake tukul lōkōōy chēbo kaararaacheet chēē teer āk choo kikyoomwook :acheek, kunyoolu / bokēētōōrchi wōlēē bo maataab kibchuulyo.

Wōlēē kinyōōrunto :Bāwulō kāāmūukēywēēk kuyēk lēbkēēyiintētē

¹⁰ Yoo kaamwaay kuu nyooto āmiitē āng'ērēēchē biiko? Acha, āmiitē āng'ērēēchē Yēyiin. Nto kyāābērē taang'ereech biiko, nto mēēbērē āyēmē tāāyēchi Kiriistō yiisyēt.

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, āmwoowook kule lōkōōywēchoo kāroomēch choo kyāā-āmwook mākwoonēē wōlēē mii :biich buch.

¹² Mēēbērē kyāākāsēē biich nto kule kiineetaa :chii. Nteenee, king'ooing'woo :Yēesu Kiriistō.

¹³ Abērē kyookas wōlēē kyāāwuuyē :anii yoo kitāārubē miisin wōlēē wuu :ātēbuutēkaab Yuutayeeek. Kyookas oob wōlēē kyāāwustooy biikaab Kiriistō nyēē kōrōōm miisin ānkāāsyēēmē wōlēē kyāāmuuktooy awaang'te bichooto kutukul.

¹⁴ Kikyāāriib :anii miisin kiruutēkaab mbo kuuko kusiir wōlēē kiriibtooy :Yuutayeeek chuut alake chēbo bintanyuu.

¹⁵⁻¹⁶ Nteenee king'ooing'woo :Yēyiin ām chamateenyii ānkēt wōlēē wuu :lakwanyii. Ku-booyiit man, kisimkutoola ām chamateenyii nkit /kumānāākēsicho, ā-āmchinotē biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey āk Yēesu Kiriistō. Mānāāsoom chii kule koooneetaa.

¹⁷ Mānāāwē mbo Yēērusālēm kule wāātēēbunēē choo kisimkuyēk *lēbkēēyik, nteenee kyaachuul kēēlto bakeenke ākoy suurkwēēnēētaab Areebya nto yityo, ayeey Tamaasko.

¹⁸ Nto yu kāwokubēk :kēnyisiyēk sōmōku kuchakee kākuuro :Yēyiin, atooch ākoy Yēērusālēm waa-amee Bētērō lōkōōy. Kikiibuurtē keey Bētērō bēsyoōsyēk taman āk muut.

¹⁹ Kyaakas nkinee Yāākōbō nyoo tuubcho āk Mokoryoontēt ānku lēbkēēyichooto āyēēng' baateey chēē kyaakas.

²⁰ Amwoowook ām taayeetaab Yēyiin kule man :kiyēē āmiitē āsirwook nyēē -māāng'wiiynānē.

²¹ Yu kāwokubēk :bēsyoōsyēchoo ām Yēērusālēm, ayeey ākoy yēēmēētaab Siirya ākoo nyēbo Kiliikya.

²² Kimānāārūtoochi kanisoosyēk chēbo Yuuteeya.

²³ Nteenee kiyityinē baateey ku lōkōōy /kēēmwooyē kule, “Mii kwoomtootē ra :chiitkiinye kiwusootēēch ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo kimāchē kule kōōboot.”

²⁴ Kisilto :bichoo Yēyiin kubo kiyēē kiyeyakay ām soboonnyuu.

2

Kicham :lēbkēēyik chuut alake kāānēētiisyēētaab Bāwulō

¹ Nto yu kakeeyta :kēnyisiyēk tamanu āk ang'wan, ayeey Yēērusālēm. Kyāāwēētē keey Barnaaba ām baani āboontootē keey Tiitō.

² Kyāāwē Yēērusālēm kuuyu king'ooing'woo :Yēyiin. Āmiitē wōlooto, āboorchi biiko choo tookunootiin ām kānisa lōkōōywēk chēē kāroomēch choo ā-āmchinotē biiko choo mā Yuutayeeek. Kyaayey kuu nyooto simāābirtē nkuruukyuu buch.

³ Ānkoo *kimeemuraatanaat :Kirikiintētē Tiitō nyi kyāāwēētooy, /mānāākēēkērchi koong' kule /kiimuraatan /sikēēchāmchi kuyēk chiitaab Kiriistō kuchurta.

⁴ Kimii :biich chēē kikiikukwa Antyoorkya chēē kimwooyootē kule kimāchāktōōs /ki-imuraatan chii /sikēēchāmchi kuyēk chiiṭaab Kiriistō kuchurta. Kikiikuyey keey :bichoo kule kiikōōyēnchi Yēēsu ānkurisēēch. Kikiikōōsāb :bichoo bokuyooteech am tankasta nyēē kiikēenyōōru kubuntēē :Kāārārookiintēēt Yēēsu, sukung'eet kuyeyeech kēēyēku subak mot-woor chēbo kiruutēkaab Yuutayeek.

⁵ Nteenee mēēbērē kikyoooyi keye bichoo mbo kisich. Kikeeyey kuu nyooto sōōtēbtē :akweek ng'ālyoontēētaab manta.

⁶ Nto kurubta keey biich choo tookunootiin, mānāātāsyi :icheek kiy am kiyēē ānēētē :anii. (Mā kiy yoo tookunoot :chiito nto mātookunoot kuuyu makāsunēē :Yēyiin chii wōlēēb saang'.)

⁷ Kikas :bichoo kule /kikēēkōōno anii kāāmuukēyewēek ā-āmchinootē biiko choo mā Yuutayeek lōkōōyewēk chēē kāroomēch kuu yoo /kikiikoochinē Bētērō kāāmuukēyewēek kwoomchinoot Yuutayeek lōkōōyewēk chēē kāroomēch.

⁸ Kiinkēt kule Yēyiin nyoo kiyēyē Bētērō kuyēk *lēbkēēyiintēēt am wōlēē mii :Yuutayeek, ku Yēyiin nyiitēnyi :nyēē kiyēyoo nkanii āyēku lēbkēēyiintēēt am wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek.

⁹ Yu kawokukas :Yāākōbō ak Bētērō kuboonto keye Yoowaana choo ki kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kule kiibēruur :Yēyiin yiisyēnyoo, koosubaayaa anii ak Barnaaba kukachamta kāānēētisiyēnyoo. Kichāmchiin kule kyoomchi :acheek lōkōōyewēk biiko choo mā Yuutayeek ānkwoomchi :icheek choo Yuutayeek.

¹⁰ Kiyēē kimwoowēēch ku kule kiisōōtē biikaab Kiriistō choo bānoon am Yēērusālēm, ng'ālyoo nyēē kyāachōboot miisin ayey.

Wōlēē kikwiilta :Bāwulō Bētērō am Antyoorkya

¹¹ Kimii :yēē kiruutoochi :Bētērō Antyoorkya, nto ābērē akas, kimachuulaat. Yooto asoot kule akoy akwiil kukāsē :biiko.

¹² Nto kiyēē kiisach ku kule: Kuyitu :Bētērō, kyoomchiintōōs āmiik ak biiko choo mā Yuutayeek. Nto yu kabokuyit :biiko alake chēē kikwoonēē wōlēē mii :Yāākōbō, kusatee keye :Bētērō wōlēē mii :biiko choo mā Yuutayeek, kuuyu kiyewēyē choo mwooyē kule mābooyiitu :chii Kiriistō kuchurta yoo /kamakiimuraatan.

¹³ Kirub :nkicheek Yuutayeek alake ātēbuutēkaab Bētērō ānkulumchi :nkinee Barnaaba ng'aleechaata.

¹⁴ Nto ābērē akas :anii kule kimāyēyē :bichoo kurubta keye ak wōlēē wuu :manta nyēbo lōkōōyewēk chēē kāroomēch, āburyoong'tē Bētērō kukāsē :biiko tukul kule, "Murooni, ānko iyēku inyiing' Yuutāyiin, kōmēerubē :inyiing' kiruutēk tukul chēbo Yuutayeek. Kunyoo ii, imuuchē kule nee ikērchi koong' biiko choo mā Yuutayeek kurub kiruutēkaab Yuutayeek?"

¹⁵ Ānko kēēyēku :acheek Yuutayeek am yootētēt amakeekerkeeye biiko alak choo -mēēnkētē kiruutēkaab Yēyiin,

¹⁶ kiinkētē kule -/ mākiitiilchinē chii ake tukul kule churtaat am taayeetaab Yēyiin kuuyu rubē kiruutēk. Nteenee, / kiitiilchinē kule churtaat kuuyu iyēnchinē Yēēsu nyoo Kāārārookiintēenyoo. Kiyooto :nyēē yēyēch :acheek Yuutayeek kiikaasee keye Kāārārookiintēēt Yēēsu sukung'eet /kiitiilweech kule /kēēchurtootiin am taayeetaab Yēyiin amēēbērē kubo kule kēerubē kiruutēk. -/Mākiitiilchinē chii kule churtaat kubo kule rubē kiruutēk.

¹⁷ Yibēēch :Yuutayeek alake kule kēēchoolwookēnootiin kuuyu kōōkēēmētē kiruutēkaab Yuutayeek sukung'eet kōōtiilwēēch :Yēyiin kule kēēchurtootiin am Kāārārookiintēēt, amēēbērē kubo kiruutēk. Ara ibooro sōō :yooto kule yēyēch :Kāārārookiintēēt kēēchoolwookēn? Achicha! Māwuu nyoo mbo kisich.

¹⁸ Nteenee yoo kaacham subak kule / kiirāroochē chii kubo kule bēng'tēē kiruutēk, āchoolwookēnoot.

¹⁹ Kikiikōōtiinyoo nkanii :ng'aleekaab kiruutēk nteenee / kiikiityaakteenaa wōlēē mii kiruutēchoo, sāāminy kubo Yēyiin.

²⁰ Kuu yoo kimēē :Kiriistō wuu nyēē kyaameey :nkanii kuu nyooto. Mēētākūwuu :soboonnyoo yoo kibo taay, nteenee āboontē ra Kiriistō am soboonnyoo. Soboonnyōō nyēē āminyē ku nyēē ākoosēē keye Lakwataab Yēyiin. Kichama :lakwani kut kōōkooyo soboonnyii kubo anii.

²¹ Irāroochēēch :Yēyiin kubo chamateenyii nkit amēēbērē kuuyu kēerubē kiruutēk. Kiy :nyoo nyēē -māābākooktooy. Nto ki man kule /kiitiilchinē chii kule churtaat kuuyu rubē kiruutēk, kukime sōō :Kiriistō nyēbo buch?"

2:4 1Kōor. 9:21; Kala. 1:7; 5:1, 13   2:6 Yēyūut. 10:34; Yāāk. 2:1   2:7 Yēyūut. 9:15; Room. 1:5   2:10 Yēyūut. 15:1-29

2:10 Yēyūut. 11:27-30   2:12 Yēyūut. 14:26-28   2:16 Room. 3:21-30; Kala. 3:10-12   2:18 Efēēs. 2:15   2:19 Room. 7:6; 6:2-4, 11; Kala. 6:14   2:20 Room. 8:10-11; Kala. 1:4   2:21 Kala. 1:6; 5:4

3

/Kiirāroochē chii kubo kule ikoosēē keey Yēyiin mēēbērē kuuyu rubē kiruutēk

¹ Ōbērbērēch :Kalatyeek sōō nyēē tyaa! Kiitaankooyaa :ng'oo ēē? So! Ntēē /kikiiboorwook kutook kiyēē kibur sukumēēchi :Yēesu murtooyootētēt.

² Lēyyē, ānkōōmwoowoo, kyōōnyōōru Tāmirmiryēētaab Yēyiin kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeeek ēē, nto, kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook?

³ Ōbērbērēch nyēē -/mākyoomu. Kyōōtoowunēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin, neennyi ōmāchē kule boowaang'tee kāāsōōtēyēwēēkaab biiko buch!

⁴ Ōmāchē ōmwoowoo kule kyōōnyāliilchē nyēbo buch? Kubooyiit man, kimābo buch.

⁵ Kikōōnook :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii ankuvey tukuuk chēē /kiilātē ām wōlēē ōmiitē kuuyu kyōōyēnchi kiyēē /kikyoomwook āmēēbērē kuuyu kyoorub kiruutēkaab Yuutayeeek.

⁶ Kiiikoosēē keey :Abraam Yēyiin. Yooto, kuchamta :Yēyiin kule churtaat.†

⁷ Kunyi, māchāktōōs ōnkēt kule, biiko choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam, kubo :choo Kiriistō kuchurta.

⁸ Kisimkōōboor :siruutēkaab Yēyiin kule māköōtiilchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeeek kule imuuchē kuchurta yoo keekaasee keey inee. /Kikiiboorunēē yooto yoo kimwoochinē :Yēyiin Abraam kule, “Mākōōbēruurākiiis :biiko tukul chēē mii kōōrēt kubununēning!”†

⁹ Kunyoo, kōōbēruurākiiis :biiko tukul choo ikoosēē keey Yēyiin kuu yoo kiyēyē :Abraam.

¹⁰ Nteenee chubootiin :biiko tukul choo swēē kiruutēk kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “Chuboot :chii ake tukul nyoo māyēyē tukuuk tukul choo /kikēēsirchi kitaabutaab kiruutēk.”†

¹¹ Nteenee kubooyiit man, māmii :chii nyēē chāmtooy :Yēyiin kule churtaat kubo kule rubē kiruutēkaab Muusa. Mwooyē :siruutēk kule, “Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii.”†

¹² Yoo rubē :chii kiruutēk kumāmāchāksē kōōkoosēē keey Yēyiin. Nto chiito nyoo swēē ng'aleekaab kiruutēk, kōōtiinyē nyoo :kiruutēchoo.†

¹³ Kiwālāng'wēēch :Kiriistō kēēng'ēētyēē chubiisyyēt nyoo mwooyē :kiruutēk, yoo kichubāktōōs :inee kubo acheek. Mwooyē :siruutēk kule, “Chuboot :chii nyoo /kāikiarktōoty keet.”†

¹⁴ Yoo kiwālāng'wēēch :Kāārārookiintēt Yēesu, /kiibēruur nkicheek biiko choo mā Yuutayeeek kuu yoo /kikiibēruurē Abraam. /Kikeeyey kuu nyooto sikēēnyōōru Tāmirmiryēēt nyoo kikuurtoowēēch :Yēyiin yoo kakiikaasee keey inee.

Kiruutēk āk kiyēē kiikukurtoowēēch :Yēyiin

¹⁵ Mbo ng'ēetaabiya, okany baa, āboorunēēnook ng'aleechu wōlēē kēētēbtooy kwaak: Yoo kāākuyēchiin :biiko āyēēnku kiirootyēt ām kiyēē kāākukāsiin ānkōōtiinkyi āwut, kumāmii :chii nyēē imuuchē kwiiri. Kerkeey :ng'aleechu āk yooto.

¹⁶ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam kiy āk kesennyaanteenyii. Mēēbērē mwooyē :siruutēk kule keseniisyekeyii wuu nyēē ibooru :yooto kule biiko chēē chaang'. Acha, nteenee ng'āloolēē chiito akeenke yoo mwooyē kule 'kesennyaanteet'† nto nyooto ku Kiriistō.

¹⁷ Kiyēē āmiitē ābooru ku nyi: Kiyey :Yēyiin kiirootyēt āk Abraam. Kunyoo, -mēēmuuchē :kiruutēk choo / kibokēēyēyē ām kēnyisyeē bokolwookik ang'wan āk sosom lētuunoo kuweechweech kiirootyaanaa. Kunyi, -mēēmuuchē kutilta :kiruutēkaab *Muusa kiyēē kiikukurtoowēēch :Yēyiin.

¹⁸ Kikuurtoochi :Yēyiin Abraam ām chamateet kule māköōbēruur inee. Nto /kikēēnyōōru bēruuro kuuyu rubē :chii kiruutēk, nto kimēēyooong'unēē :bēruuro chamateetaab Yēyiin.

¹⁹ Kibo nee naas :kiruutēk? Okany āmwoowook. /Kikēētās kiruutēk kuuyu choolwookēnē :biiko. Kimāchāktōōs kule kōōbuur :kiruutēchoo ākoy kutook :kesennyaantaanaa kibo Abraam nyoo king'āloolēē :Yēyiin. Kiyey :Yēyiin kiruutēchoo ānkōōkoochi *wōōrkooyootēt Muusa kubununēē malayikaanik.

²⁰ Boonto :wōōrkooyootō kubo kwaak komoswookik āyēēng' chēē iyyoonkyinē. Nteenee akeenke :Yēyiin.

²¹ Ara kimii :Yēyiin kukwiilē keey nkit ām tukuuk chēē kikuurtoochi biiko yoo kikōōnu kiruutēk? Acha, māwuu nyoo mbo kisichi Nto /kikēēkōōnu kiruutēk sukukōōn *soboontaab kibchuulyo, nto kiimuuchē :chiito kutililiit kuchurta ām wōlēē mii :Yēyiin kubo kiruutēk.

3:5 Yēyuut. 19:2, 6; Room. 8:9-16; 2Kōōr. 3:6, 17; Kala. 4:6 † 3:6 Toowu. 15:6 3:6 Room. 4:3 3:7 Luuka 13:16; 19:9; Yoowa. 8:39; Room. 4:11-12; Kala. 3:9, 29 † 3:8 Toowu. 12:3; 18:18; 22:18 † 3:10 Kiruu. 27:26 3:10 Room. 4:15; Yāak. 2:10 † 3:11 Aabak. 2:4 3:11 Room. 1:17; 3:20 † 3:12 Laawi. 18:5 3:12 Room. 10:5 † 3:13 Kiruu. 21:23 3:13 Yēyuut. 4:30; 2Kōōr. 5:21 3:14 Kala. 3:2, 5; 2Kōōr. 1:22 † 3:16 Toowu. 22:18 3:17 Chuy. 12:40 3:18 Room. 4:14; 11:6 3:19 Room. 5:20; Yēyuut. 7:53; Chuy. 20:19; Kiruu. 5:5 3:21 Kala. 2:21

²² Nteenee, iboorwēēch :siruutēk kule rātootiin :biiko tukul ām choolwookātēēt. Kunyoo, māköökoochi :Yēyiin biiko choo ikoosēē keey Yēesu Kiriistō kiyoo kiikukuurtoochi.

²³ Kikēērātootiin :tukul ām kiruutēk ānkikirirēēch :kiruutēchoo ākoy kuchō :Yēesu nyoo kiikoosēē keey.

²⁴ /Kikēēkōōnēēch kiruutēchoo kuriibooteēēch kut kuyit :Yēesu. Yooto /kiitiilwēēch kule kēēchurtootiin kuuyu kiikoosēē keey inee.

²⁵ Kunyoo, kuu yoo kookiikaasee key Kiriistō kōmēētākuriibooteēēch :kiruutēk.

Lōkōkaab Yēyiin

²⁶ Kyōōyēku :tukul lōkōkaab Yēyiin kuuyu ōkoosēē keey Kāārārōokiintēēt Yēesu.

²⁷ Yu /kabokeebatisanaak ōbooyiitu Kiriistō, oluumee keey inee ānkōōnoomnyē āk inee.

²⁸ Mātiny kule ng'oo :ng'oo. Yoo kā Yuutayeeek nto ku choo mā Yuutayeeek, yoo choo motwoor nto choo mā motwoor, yoo murēn nto koorko, kumāmii :tēērchinooyēēt. Ōyēku :tukul akeenke ām Yēesu Kiriistō.

²⁹ Kuu yoo ōbooyē Kiriistō, ōyēku lōkōkaab Abraam ānkunyooolu /kēērōōbwook bēurto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin Abraam.

4

¹ Okany āboorunēēnook kiyi: Yoo tāku mining' :leekwa, kukerkeey āk motwooriin. Ānko kuu cheechii :tukuukaab kwaan, mātinyē kāāmuukēywēēk ām wōlēē mii :tukuuchoo.

² Mii :inee āwunnyēkaab tilyōōnuutēkyii āk chēē iyyoonkyinē tukuuchooto ākoy /kiikoochi kāāmuukēywēēk kubaw tukuuchoo, ānku bēsyēēt :nyooto nyēē kikiikukwey :kwaan.

³ Yoo kitākubāwēēch :kiruutēk āk ātēbuutēkaab kōōrooni, kikeekerkeeye lēēkōōy choo -mēēmuuchē keey.

⁴ Nto yu kayit :bēsyēēt nyēē /kikiikēēchōb, kukōōn :Yēyiin lakwanyii nyēē kisichē :koorko kumii ng'wēnyuutaab kiruutēkaab *Muusa.

⁵ Kichokootyaakteech acheek choo kikēēmiitē ng'wēnyuutaab kiruutēk sukung'et keeyēku lōkōkaab Baaba Yēyiin kuchurta.

⁶ Kuu yoo kēēyēku lōkōkaab Yēyiin, kōōkōōyook :Yēyiin Tāmirmiryēētaab lakwanyii chokōōwutēēch. Tāmirmiryōōnooto ku nyoo yēyēēch kēēkuur Yēyiin kule, "Baaba."

⁷ Kunyoo, -mēētākēēyēku motwoor nteenee kēēyēku lōkōkaab Yēyiin. Kunyi, kuuyu kēēbooyē Yēyiin, mākuukōōnēēch kiy ake tukul nyoo bo lōkōkyii.

Kinyālilchi :Bāwulō Kalatyeeek sukunam ng'ālyoontēētaab manta

⁸ Yoo kitākutoombo ōnkēt Yēyiin, kyōōbēng'tēē āynātōōs chēē māyēmāksē /kēēkutunkynēē.

⁹ Nto raat yu kōōnkēt Yēyiin, nto kuuyu kōōkōōnkētōok :inee, ām nee yu ōmāchē subak ōyēēchi ātēbuut āk ntāsimuut choo māyēētyēēchook kiy? Ōmāchē subak tākōōbootook :tukuuchoo?

¹⁰ Ōmiitē baateey ōswēē ōriibē bēsyōōsyēk chēē wōōyēch, nto ārook ākoo kēnyiiyēk.

¹¹ Āmuyoot ām wōlēē ōmiitē ōbuurtooy nyēē yoo kaakas, kwāābirtoochook nkuruukyuu nyēbo buch!

¹² Mbo ng'eetaabiya, āsoomook kule ōtēbii kuu anii nyoo kyāāmētē ātēbuutēkaab Yuutayeeek ankaakerkeyiitu akweek choo kimābāwōok :kiruutēchoo.

Māmii :lēlēis nyēē kyōōyēwoo yoo kyāāyēku too ām wōlēē ōmiitē.

¹³ Ōnkētē :akweek kule nto kimā bōōrnyuu nyi kimakaraam, nto kimānāāchōō wōloo ōmiitē yu kibo taay.

¹⁴ Kiimuuchē kuyeyaak :nyaamburuureenyyu ochweesa nto otayaa. Nteenee, kyootaachaa wuu nyēē kyāāyēku *malayikeetaab Yēyiin, nyēē wuu nyēē ki :anii Kāārārōokiintēēt Yēesu bakenke.

¹⁵ So! Kookwaamaak :nee ra? Kiba ānō :ng'erekweechaakwook kyōōboontē yu kibo taay? Āmwoowook kubooyiit man kule kyōōbāybāyēch nyēē nto kiimuuchāktōōs, nto kyōōlōōtu koonyekwook ānkōōkōōnoo.

¹⁶ Kunyoo ii, ara kwōōyiboo āyēku buunyoo ām wōlēē ōmiitē kuuyu kwāāmwoowook manta?

¹⁷ Mii kusyēēmē :bichoo mākwōok orub kiruutēk kule kusaaysaayaak ōchāmchi ng'aleekwaa āmēēbērē kubo ng'al chēē kāroomēch. Nteenee māchē kusateenaak wōlēē āmiitē :anii sukung'et oroob ichēek.

¹⁸ Karaam yoo kēēnēmchi keey :chii ām akweek ng'alyoo kātikoo baateey kubo kāroomnyo. Oyēyē kuu nyooto ākookoy āmēēbērē baateey yoo kēēboontē keey.

¹⁹ Biikyuu chēē āchāmē, kuu yoo āmē cheebyoosya :moo yoo mākusich, kumii kung'woonchoo :nkanii kuu nyooto ākoy kut akas kule kōōkich ām Kāārrookiintēēt.

²⁰ Abērē nto kākēēboontē keey, sārēēkunēē mukuulēyto yoo āng'āloolwook, kuuyu āmoo mēt :ng'aleekwook.

Lōkōkaab koorkeētaab kayta āk chēbo koorko motwooriin

²¹ Nto akweek choo ōmāchē kubāwook :kiruutēk ii, -mōōnkētē kiyēē mwooyē :siruutēkaab *Muusa?

²² Siraat kule kiboonto :Abraam wērikyii āyēēng'. Kisichē ake :koorkēētaab kayta kusich nyiin ake :koorko nyēē motwooriin.

²³ /Kikēēsich wēeroo kibo koorko nyēē motwooriin kurubta keey āk kāāsōōtēyewēēkaab biiko buch. Nteenee /kikēēsich nyēbo koorkeētaab :kayta kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.

²⁴ /Kikiiwuuytēē kooruuchoo ng'al. Kerkey :kooruuchoo āk kiirōōtiisyek āyēēng'. Kiirōōtyeet nyoo kibo taayta nyoo /kikēētoowunēē Tulwēētaab Sinaay* kukerkey :nyoo āk *Akaar. Kwoonēē nyooto :lēkōōy chēē motwoor.

²⁵ /Kikiiwuuytēē Akaar tulwoonoo bo Sinaay ām kōōrēētaab Araabuuk nto nyooto ku Yēērusālēm nyi bo raat nyoo motwoor :biikyii ām kiruutēk.

²⁶ Nteenee kerkey :Yēērusālēm nyoo bo kibkōōnkōy āk koorkeētaab :kayta nyoo mēēbērē motwoor :biikyii ānku inee ku moomo nyēēnyoo acheek choo kiikiyēnchi Kiriistō.

²⁷ Mwooyē :siruutēk kule:

"Ing'erech wē, koorko nyēē sōōn,
nyoo mānēēsich leekwa.

Ichirirēn miisin

:nyoo maneekas ng'woonintaab leekwa.

Tyaa sōō :lēkōōy chēbo :koorko nyoo lōōlēnoot!

Makuchaang'iit kusiir chēbo nyoo kānyōōr saannya."

²⁸ Kunyoo ii, mbo ng'etaabiya, okerkeye :akweek Isaka wēeroo bo koorkeētaab :kayta, kuuyu /kikēēsichook kurubta keey āk kiyēē kikuurto :Yēyiin.

²⁹ Kuu wōloo kiwuu :ng'aleek ām taay, kuwuu nyooto mbo raat. Ng'ēētē :choo /kikēēsich kurubta keey āk kāāsōōtēyewēēkaab biiko buch kuwus choo /kikēēsich ām kāāmuukyewēēkaab Tāmirmiryēēt.

³⁰ Nteenee, mwooyē nee :siruutēkaab Yēyiin kurubta keey yuutēyū? Mwooyē kule, "Ikwetee koorkoonoo motwooriin kayi kuboonto keey wēēroonyii. Mākoy kuyemta :wēēeroo bo koorkoonoo kiy āk wēritaab koorkeētaab kayta."

³¹ Kunyoo ii, mbo ng'etaabiya, -mākēēbooyē :acheek koorko motwooriin, nteenee kēēbooyē koorkeētaab :kayta.

5

-Matookany kubāwook :kiruutēk

¹ Yoo kiityoookto :Kiriistō, kimāchē kule simātākōōtiinyook :kiruutēk. Kunyi, ōkiilchi kaatyaaktaayaanaa -amookany /kiiwutēēnook subak muchōōkiitaab motwoornātēēt.

² Oyēēchi yit ng'aleekyuu. Amwoowook :anii Bāwulō kule yoo koocham* /kiimuraatanaak kule sukuchamtaak :Yēyiin, māyēētyēēchook kiy mbo kisich :meetaab Kāārrookiintēēt.

³ Nto subak amwoochinē chii ake tukul nyoo chāmtooy keey /kiimuraatan kule, yoo kayey kuu nyooto, kumākynē kuriib kiruutyēētaab Yuutayeeek kumukuul.

⁴ Nto akweek choo ōbērē kuchamaak :Yēyiin kule ōchurtootiin kuuyu ōrubē kiruutēkaab Yuutayeeek, kyōō-irii tilyaanateet āk Kiriistō. Kyoochuchuyee keey chamateet nyoo kiirāroochēēnook :Yēyiin.

⁵ Kēētiiyēē keey :acheek Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule +mākēēnyōōru soboontaab kibchuu-lyo, kuuyu kiikoosēē keey Kāārrookiintēēt.

⁶ Yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan, kumā kiy ām wōlēē mii :Kāārrookiintēēt Yēesu. Nteenee kiyēē bo koomānuut kookaasee keey :chii Kāārrookiintēēt ānkuboonto chamateet.

4:19 1Tēēs. 2:11   4:22 Toowu. 16:15; 21:2-3   4:23 Toowu. 16:1-5; 17:16-21; Room. 9:7-9   * 4:24 /Kikēēkōōmunēē kiruutēkaab Muusa Tulwēētaab Sinaay.   4:24 Chuy. 19:3-24:18; Kala. 3:23; 4:1; 5:1   4:26 Ibu. 12:22; Ng'oong'. 21:2
† 4:27 Isa. 54:1   4:27 Toowu. 15:5   4:29 Toowu. 21:9   † 4:30 Toowu. 21:10   5:1 Kala. 2:4; 4:5; 9:3; 5:3, 13
5:3 Room. 2:25; Kala. 3:10-12; Yāak. 2:10   5:5 Room. 8:4; Kala. 2:16   5:6 1Kōōr. 7:19; Kala. 3:28; 6:15

⁷ Kyōōmiitē ōlābātē nyēē karaam. So, ng'oo subak :nyēē king'emaak otay ng'ālyoontēetaab manta?

⁸ Māchōōnēē :ng'ēmiisyēēt nyēē wuu nyoo wōlēē mii :Yēyiin nyoo kikuurook ōyēku lōkōkyii.

⁹ Yēyē :muumaryaanto nyēē kisich mayyeeek tukul kukuut. Kunyi, imuuchē :ng'ālyoo nyēē mining' kuweechaak nkakweek tukul.

¹⁰ Ātinyē man ām Mokoryoontēēt kule mēēbērē +moosoot ām kēēlto ake. +/ Mākiing'woonchi chiito nyoo kēēbotbootook nyēē mātiny kule ng'oo :chiichoo.

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, nto kitāāmiitē ānēētook kule ākoy /kiimuraatan chii sukuyēk chiitaab Kiriistō, nto mēēbērē /tākēēwusoo. Nto kiwuu nyooto, nto ki buch aneet meetaab Yēesu ām murtooywoontēēt nyoo iyimē ichēek mētēwoy.

¹² Ābērē nto bokuchwenta keey :bichoo mii kōōyimoook mētēwoy.

Soboontaab Tāmirmiryēēt āk nyēbo kōōrēēt

¹³ Nto kurubta keey āk akweek ii, mbo ng'eetaabiya, ōkuurootiin āmēēbērē tākubāwook :kiruutēk nteenee, mayeyaak :yooto ō-āsyi keey muchastaab bōōrwoonikwook. Ōyēētyēchinē keey ām chateet.

¹⁴ Iyūmē kiruutēk tukul :kiruutyoonoo mwooyē kule, "Icham laatyeng'uung' kuu wōloo ichāmtooy keey."[†]

¹⁵ Osaan ōloong'tēē keey āmōō-āmē keey nkosyur, kuuyu ōmuuchē owaang'te keey.

¹⁶ Amwoowook nanyuun kule ōbēēsytēē Tāmirmiryēēt simatwaaraak :muchastaab bōōrwoonikwook.

¹⁷ Kwiilē keey :muchastaab bōōrwoonik āk Tāmirmiryēēt. Kunyi itooyēēnook :muchastaab bōōrwoonik orub Tāmirmiryēēt. Nteenee mwoowook :Tāmirmiryēēt kule -moorub tukuuchoo miyootēch, simooyey kiyēē mächē :moonikwook.

¹⁸ Kunyi, yoo intōōwook :Tāmirmiryēēt, mēēbērē tākubāwook :kiruutēk.

¹⁹ Tookunootiin :yēyutēkaab chii nyēē muchāsiin nto chooto ku: martaayeeet, soboonto nyēē mā tiliil, sikornateet,

²⁰ kutunkyinooyēetaab āynātōōs, sookēyēēk, wēchēetaab keey, wookuutyēēt, yoo mēēchinē ake :moo kubo kiyēē boonto :ake, nyēērūnātēēt, sooyānēēt, bcheyetaab keey, kaankweleet,

²¹ tuuyintaab moo, bōōkitēēt, sookwoonuut chēē /kyoomē kut /bokiikēyētēē āk alak chēē kerkeey āk chooto. Lēyyē, āmwoowook kuu yoo kyāamwoowunoonwook, kule ōriib keey kuuyu mānyōōru :choo rubē ng'aleechu ātēbto ām Kaab Yēyiin.

²² Nteenee, kiyēē yibu :Tāmirmiryēēt ku chamateet, ng'erekweek, kaalyeet, muytaayeeet, ntusātēēt, karaamateet, kaakaaseet,

²³ yibēetaab keey ng'wēny āk riibēetaab keey. Māmii :kiruutyoo ake tukul nyēē kwiilē ng'aleechu.

²⁴ Kiikubakaakta :biikaab Kāārārookiintēēt Yēesu muchastaab bōōrwoonikwaa āk tukuuk chēē miyootēch chēē mächē :moonikwaa.

²⁵ Kuu yoo kōōkukōōnēēch :Tāmirmiryēēt soboonto nyēē lēēl, okany kēēbēēsytēē Tāmirmiryoonoo.

²⁶ Kunyoo, -mōōkānyē kēēng'āsē keey āmākēēchiwēnootē biiko alak nto kiituuyiityinē keey moon.

6

Ōyēchinē chii ake tukul nyēē karaam

¹ Mbo ng'eetaabiya, yoo kayey :chii ng'ōōki, -moosyool nteenee ōyisu muut :akweek choo ōkichootiin ām Tāmirmiryēēt ānkōōriibē keey simōōsuuchi :nkakweek ng'ōōki.

² Ōyēētyēchinē keey yoo kānyikisyook :ng'ala. Yoo !kooyey kuu nyooto, +mootyich kiyēē mwooyē :mākuutyēetaab Kiriistō.

³ Yoo isōōtē :chii kule inee ku anum āmēēbērē wuu nyooto, kākwērto keey :nyoo.

⁴ Māchāktōōs :chii ake tukul kōōrōotootē ātēbuutēkyii. Yooto, makung'erech kubo kiyēē kiikuyey āmēēbērē kule kēēkuykuuyēē keey kiyēē kiikuyey :chiito ake.

⁵ Kālābē :chii nyaliinyii nkit.

⁶ Biich alak tukul choo / kēēmiitē / kiinēētē ng'ālyoontēetaab Yēyiin, kumāchāktōōs kuyēntooy tukuuk chēē boonto āk kāānēetikwaa.

5:8 Kala. 1:6-7 5:9 1Kōōr. 5:6 5:10 Kala. 1:7 5:11 1Kōōr. 1:23; Kala. 6:12 5:13 1Kōōr. 6:12; 10:23-24; 1Bēt. 2:16 † 5:14 Laawiik 19:18 5:14 Mat. 22:36-40; Room. 13:9; Yāāk. 2:8 5:17 Room. 8:2-13; Kala. 5:25 5:18 Room. 6:14; 7:4 5:21 Māārko 7:21-22; Room. 1:28-32; 1Kōōr. 6:9-10; Efēēs. 5:3-5; Kolos. 3:5-8; 1Tēm. 1:9-10; 2Tēm. 3:2-4; 1Bēt. 4:3 5:22 Efēēs. 5:9 5:24 Room. 6:6; Kala. 2:19; 6:14; Kolos. 3:5; 1Yoowa. 3:6 5:25 Room. 8:4; 1Kōōr. 6:19; Kala. 5:16 5:26 Room. 12:10; Filib. 2:3 6:1 Mat. 18:15; 1Kōōr. 10:12; Yāāk. 5:19 6:2 2Kōōr. 11:29 6:3 1Kōōr. 4:7 6:5 Room. 14:12 6:6 Room. 15:27

⁷ -Mookany /kiiberbeeraak. Māmii :chii nyēē imuuchē kuchiiraneē Yēyiin. Kiyēē choonē :chii kukēsē kiyooto.

⁸ Nyoo choonē muchasta, kukēsē meet. Nto nyoo choonē ng'aleekaab Tāmirmiryēēt, kukēsē *soboontaab kibchuulyo.

⁹ -Mookany kēēchoosyē kēēyēyē chēē kāroomēch, kuuyu yoo kayit :āsiiswēk chēē kiikuchōb :Yēyiin, makutuwenēēch yoo kāmākēēnyēbēt.

¹⁰ Kunyoo, kuu yoo tākēēboontē bārooyinto, okany kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch ām wōlēē mii :biiko tukul ānku miisin, ām wōlēē mii :choo kiikōōyēnchi Yēyiin.

Ng'aleekaab lētuut

¹¹ Okasee siruutēchu wōōyēch kule anii nkit :nyēē āmiitē āsirwook.

¹² Biiko choo mächē kōōboorunēē wōlēēb saang' kule kāroomēch :choo mii kukērchook koong' kule */kiimuraatanaak. Yēyē :bichoo kuu nyooto /simākēēwus kubo murtooywoontēētaab Kiriistō.

¹³ Ānkoo kuwuu nyooto, māriibē :bichooto /kiimurootānē kiruutēk tukul, nteenee mächē kule /kiimuraatanaak sukung'eet kung'asee keey murootāniisyēēng'woong'.

¹⁴ Lēyyē, mākoy ang'erechee kiito ake, nteenee āng'ērēchēē murtooywoontēētaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. Kiikuyeya :meetaab Yēesu ām murtooywoontēēt akas kule buch :soboontaab kōōrooni ānkāāyēku :nkaniī buch ām wōlēē mii :soboonooto.

¹⁵ Māyētyēēchinē kiy yoo /kakiimuraatan chii nto yoo /kamakiimuraatan. Nteenee kiito nyēbo koomānuut ku kunyōōr :chiito soboonto nyēē lēēl.

¹⁶ Lēyyē, kōōkoochi :Yēyiin kaalyeet biiko tukul choo rubē ng'aleechu ānkōōbēruur. Bi-chooto ku biikaab Yēyiin chēbo man.

¹⁷ Kunyoo, matakukwiilaataa :chii kung'eetee ra kuwo taay kuuyu āboontē bēēruutook ām bōōrnnyu chēē kyāānyōōru kubo Yēesu.

¹⁸ Mbo ng'etaabiya, kōōbēruurook :Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō. Kuwuyiit nyooto.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Ēfēesēek

Taayta

Siriintēēt, kényiit nyēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kényiit nyēē /kiisōōtyinē kule kibo 60 KK. Ki kiriring' :Ēfēesō nyēē wōō ām yēēmēetaab Eesya nyi /kēēkuurē ra kule Eesya nyēē Mining' ānki mātēēbēēt nyēē wōō nyēbo mung'aareet. Kiibuur :Bāwulō Ēfēesō nyēē lōō ām ruutoonyii nyēbo sōmōk ankoomuuch kutoow kaniseet nyēē kichokukimiit miisin ām wōlooto. Nyēē mā tyaa, / bokēetoow kanisoosyek ām kirinkōōsyek chēē ki lēēkitēch. Barwaani bo Ēfēesō ku nyēē / kēēmāchē kuyityi kanisoosyek tukul ām Eesya nyoo Mining'. Yoo /kākēenyōōr barwaani, kumāchāktōōs /kēēsūmānchi biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk kiyēē āmu: Makerkeye :barwaani bo Ēfēesō āk bārōōnōōkaab Bāwulō chuut kuuyu māwuulyēē ng'aleekaab kāānēētiisyo nyēbo lembech nto kāāyimuutēk alak ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō. Kisirē :Bāwulō barwaani kumāchē kooyeesta keye :soboontaab tāmirmiryēēt nyēbo biikyii chēē makusuman sukung'et kōōnkēt ām kēēlto nyēē karaam kiyēē mākyinē icheek :Yēyiin kurubta keye āk kaararaacheet. I-ārōōru :barweet ām kēēli wōlēē kiwuu :chōbutēkaab Yēyiin kurubta keye āk kaararaacheet kumānāātoow kuyey barak āk ng'wēny, kubuntēē kiyēē kiyeyakay ām yoo kibo Kolkoota ānkuwo kuu nyooto ākyo tabantaab kōōrēt yoo /kiisyeēntooy rōkōs. Iboorchinē :Bāwulō biikyii choo kāse ng'aleechu kule miitē kuboortōōs :rōkōsto āk kāroomnyēēt nto nyooto ku booryēetaab Buunyoontēēt āk Yēyiin (kur. 6:12). Kuu yoo kēēyēku bōōrto akeenke, /kiikēēkuurtoowēech biirtooyiisyeēt ām booryoononyii.

Iboorunēē barwaani kēelwookik chēē teer ām wōlēē wuu :tilyaanateet nyēē mii kwēēnuutaab biikaab Kiriistō āk Mokoryoontēēng'waa. /Kikiiboorunēē kāāburtaab murēnēēt āk koorkeēnyii, bōōrto nyēē mētīt ku Kiriistō, kōoto nyēē tolochta ku Kiriistō āk alak. Itēryēēchēē kāākiimēēt kule kēēminyē ākookoy ām soboonto nyēē ing'erēēchē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Ēfēesō ānkumākyyi bērru

¹ Anii :nyoo Bāwulō nyēē kitoola :Yēyiin āyēku *lēbkeēyiintēetaab Kāārārookiintēēt Yēēsu. Āsirwook lōkōōyweechu akweek biikaab Kiriistō chēbo *kiriinkēetaab Ēfēesō choo kyōōyēnchi Kāārārookiintēēt Yēēsu.

² Lēyyē, kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet ām wōlēē miitē :inee āk Moko-ryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

Kichōb :Yēyiin/kiiraraach biiko

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō. Kukōōnēech :Yēyiin bērru ake tukul nyēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kubununēē Kiriistō.

⁴ Kisimkutooleech :Yēyiin / kumānāākēetoow kōōrēt kubununēē :Kāārārookiintēēt sukung'et kēētiliilitu nyēē -mākeētinyē miyootyoo ake tukul ām taayeenyii.

⁵ Kisimkootiil :Yēyiin ām chamateenyii kule kēēyēku lōkōkyii kubununēē Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kiyey yooto kuu wōloo kimāktooy nkityōōniin.

⁶ Okany kiitōrōōr Yēyiin kubo bērruroo wōō nyoo kiikurōōbwēech kubununēē lakwanyii nyoo chāmē :inee.

⁷ Kiikuwālāng'wēech :Kāārārookiintēēt ām korotiikyii choo kiwasta, nto yooto / kukōōkēenyōōwēech kaat ām choolwookātēenyoo. Chāmēech sōō :Yēyiin nyēē tyaa!

⁸⁻⁹ Ām chamataani wōō, kiiboowēech chōbēenyii nyēē kiyyeelaat. Kirōōbwēech ki-irnatēenyii ankuyeyeech kiinkēt kiyēē kimāchē kuyey kubununēē Kiriistō. Kiitil kuyey kuu nyooto kuuyu kikas :inee nkityōōniin kule ki karaam.

¹⁰ Kiito nyēē kiikuchōb :Yēyiin ku kule Kiriistō :nyēē mākyuis ānkubāw tukuuk tukul chēē mii barak āk ng'wēny yoo kāyityiin :bēsyoōsyek chēē yēmootiin.

¹¹ /Kisimkeekweyeech ām Kiriistō kēēbooyiitu Yēyiin nyoo itiyiichē tukuuk tukul kurubta keye āk wōlēē kikiikusatita āk wōlēē kimāktooy.

¹² Kunyoo, māchāktōōs :acheek Yuutayeeek choo kisimkiikēnēē keye chōōnēetaab :Kāārārookiintēēt, kēēsiltōoy Yēyiin kubo wōōyinyii.

¹³ Kyōōyēnchi :nkakweek choo kimōōyēku Yuutayeeek yoo kyōōnāmē ng'ālyoontēetaab manta nyoo irāroochē biich. Yu kābōōyēnchi Kiriistō /keeng'oocheenaak Tāmirmiryēetaab Yēyiin nyoo /kikiikēēkuurtoowook /sikiinkētēēnook kule obooyē Yēyiin.

¹⁴ Yu /kikēerōōbwēech Tāmirmiryēēt, ki kereeryaanteet :nyooto nyēbo nyoo +mākēēnyōōru am bēsyyēt nyoo /kiityooktēech acheck choo kēēbooyē Yēyiin. Kēēsiltē Yēyiin kubo wōōyinnyii.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Ēfēesō

- ¹⁵ Kyaakas kule ōkoosēē keey miisin Mokoryoontēēt Yēesu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō.
- ¹⁶ Kunyi, kimāākustooy ābirchi Yēyiin kōōnkōy yoo āsoowook.
- ¹⁷ Asooyē kibtaman Baaba Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānku kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō kule kukōōnook kiirnatēēt ānkung'ooing'wook ōnkēt wōlēē wuu :inee.
- ¹⁸ Asooyē subak kule kusēw :mētēwookwook sōōnkēt kule ōkēnēē keey miisin kiyoo kikiikuurtoowook :Yēyiin kule sukurōōbwook ak mbo kule sookas wōlēē tēē :bērruto nyoo kyōōnyōōru :akweek ak biikaab Kiriistō tukul.
- ¹⁹ Asooyē mbo subak ōnkēt wōlēē tēē :nyikiisinto nyēbo kāāmuukēywēēk chēē mii kuyēyiisyēē :Yēyiin am wōlēē kēēmiitē :acheck choo kikiiyēnchi inee nyēē māmii :kiyyē /kiiwuuytēē.
- ²⁰ Kiyēyiisyēē :Yēyiin kāāmuukēywēēchooto, yoo kiing'ēētēē Kiriistō meet ankuyey wokutēbunēē āwunyii bo taay am kibkōōnkōy kubāytooyiis :tukwaay.
- ²¹ Bāytooy :Kiriistō chii ake tukul nyēē bāytooyiin am barak, biiko tukul choo bo kāāmuukēywēēk ak mokorēēnik tukul. Inee :nyēbo kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin kusiir alak am kōōrooni ak mbo am kōōrēt nyoo mākuchō.
- ²² Kiikōōkoochi :Yēyiin Kiriistō kubāw kiy ake tukul ankuyey inee kuyēk kāāyooong'iintēētaab biikaab Kiriistō.
- ²³ Biikaab Kiriistō ku bōōrtaab Kiriistō. Inee :nyēē yēyē bōōroo kuchurta ānku inee nyēē yēyē kiy ake tukul kuchurta am wōlto ake tukul.

2

/Kēerōōbwēech soboonto nyēē lēēl am Kiriistō

- ¹ Am taay, kikyōōbēku ōsobchootiiin kubo ng'ōōkisto nyēē kyōōboontē,
- ² yoo kitōōrubē atēbututēk chēē nāmē keey ak soboontaab kōōrooni ak mbo chēbo bāytooyiintēētaab tāmirmirook chēē miyootēch am wōliin bo barak. Bāytooyiintoonoo :nyi mii kuyēyiisyēē choo mākāsinyē Yēyiin.
- ³ Kikeekerkeeye :nkacheek tukul ak bichooto. Kitōōrtēech :muchastaab bōōrwoonikyoo ānkikēērübē miisin kāāsōōtēywēēkaab tukuuk chēē miyootēch. Kuu wōlēē wuu :biiko alake, kinyoolchēech nkacheek kēēnyōōru ng'wooninto nyēē /kimākiing'woonchi bichooto.
- ⁴ Nteenee kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin ānkuriirēēnēch kuyitita,
- ⁵ kukōōnēech soboonto nyēē lēēl am Kiriistō. Ānkoo sinee kikiikēēbootyē kubo ng'ōōkisto nyēē kikēēboontē, kooraraacheech am chamateenyii.
- ⁶ Kiikoong'eeteeneech :Yēyiin meet ak Kāārarookiintēēt Yēesu ānkōōyoomēēch ak inee sikēēbāytooyiisyē :tukul am barak,
- ⁷ sukōōboorunēē yooto am bēsyoōsyēk choo kwoonii kule chāmēēch miisin nyēē māmii :kiyyē /kiiwuuytēē. Kiiboorwēech chamataanaa kubununēē Kiriistō.
- ⁸ Yēyiin nkityō :nyēē kiyēyook /kiiraraachaak kubununēē chamateenyii yoo kyōōkoosēē keey inee. Mēēbērē kyōōbirtoochi nkur nteenee kiy :nyoo nyēē kirōōbu :Yēyiin.
- ⁹ Kunyi, mang'as keey :chii kule /kikiiraraach, kuuyu mēēbērē kibirtoochi kiyoo nkur.
- ¹⁰ Yēyiin :nyēē kiyeyeech kēēyēku cheechii. Nto kuu yoo kēēyēku cheechii, kumākūwēēch kēēyēyē tukuuk chēē kāroomēch choo kisimkuchōbwēech kubununēē Kāārarookiintēēt Yēesu.

Kiichoomnyo :Yēyiin Yuutayeeek ak choo mā Yuutayeeek

- ¹¹ Ōnkēt kule -mōōyēku Yuutayeeek :akweek am yyoōtēt. Kuurook :choo /kiimurootānē kule 'chēē -/mākiimurootānē' (kiy nyēē /kēēyēyēē āwuun buch).
- ¹² Okas kule kimānōōnkēt Kiriistō yu kibo taay, /ankikiikeekertaak saang' nyēē ki mākyo ōnyōōru bērrutaab *Isrāyēēl nyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biikyii. Kikyōōminy kōōrooni nyēē māmii :kiyyē tōōkēnēē keey āmōōnkētē Yēyiin.
- ¹³ Kyōōlōōyēch :akweek am wōlēē mii :Yēyiin yu kibo taay. Nteenee /kōōkēēkwērwook raat ōlēekityi Yēyiin kubununēē korotiikaab Yēesu.

1:14 Yēyuit. 19:2, 6; 2Kōōr. 1:22   **1:20** Yēyuit. 2:32-33   **1:21** Room. 8:38; Kala. 4:8-9; Ēfēēs. 6:12; Kolos. 1:13, 20; 2:9-10, 15, 20   **1:22** Ēfēēs. 1:10; 4:15; 5:23; Kolos. 1:18; 2:19   **1:23** 1Kōōr. 12:27; Ēfēēs. 2:16; 4:4-16, 25; 5:30; Kolos. 1:18; 2:19; 3:15   **2:1** Room. 5:12; Kolos. 2:13   **2:2** 2Kōōr. 4:4; Ēfēēs. 6:12   **2:3** Ēfēēs. 5:6; Kolos. 3:7   **2:4** Room. 8:39   **2:5** Room. 3:24; Kolos. 2:13   **2:6** Ēfēēs. 1:3; Kolos. 2:12; 3:3-4   **2:8** Kala. 2:16   **2:9** Room. 3:28; 1Kōōr. 1:31; 2Tēm. 1:9; Tiitō 3:5   **2:11** Room. 2:28-29; Kala. 5:6   **2:12** Room. 9:4; 1Tēēs. 4:13   **2:13** Room. 11:17   **2:13** Ēfēēs. 1:7

¹⁴ Inee nkityōōniin :nyēē kiyibchi Yuutayeeek āk choo mā Yuutayeeek kaalyeet ānkiikōōtuuyo bōrōryōōsyēchooto tukwaay kuyēk kiito akeenke. Kiikubut tōōtēt nyoo kiyibu buunyoontiit.

¹⁵ Yu sukuyeyakay kuu nyooto, kiikooyto :Kāārārookiintētēt soboonnyii sukoowaang'tee kiruutyēētaab Yuutayeeek āk mbo mākuutēkaab kiruutyoonoo. Kiyey yooto kiito akeenke kuyēwunēē wōlēē mii :bōrōryōōsyēchooto ayēēnku ānkunoomnyo āk inee nkit. Kiyib kaalyaanaa ām kēēlooto.

¹⁶ Yu kāwokumēēchi :Kāārārookiintētēt murtooywoontētēt, koowaang'ta yooto buunyoontiit ānkōōchoomnyo bichoo kuyēk kiito akeenke.

¹⁷ Kichō :Kāārārookiintoonoo sukuyibwook kaalyeet akweek choo mā Yuutayeeek choo kyōōlōōyēch ām wōlēē mii :Yēyiin ānkuyibchi nkicheek kaalyeet Yuutayeeek choo kilēēkitēē.

¹⁸ Kunyoo, inee :nyēē yēyē :bōrōryōōsyēchuutēchu tukwaay kuyityi Baaba Yēyiin ām Tāmirmiryētēt akeenke.

¹⁹ Kunyi, -mātōōyēku soboyo :akweek choo mā Yuutayeeek. /Kikētāsyoook biikaab Kiriistō ānkēēbooyē :tukul kayta akeenke nyēbo Yēyiin.

²⁰ Okerkeeye kō nyēē /kikeeteech yēbo tiyēywoontēētaab ng'aleekaab *lēbkēyēik āk *wōōrkooyik kuboonto keye Kāārārookiintētēt Yēesu nyēē tolochta.

²¹ Kiriistō :nyēē tiyēē keetiik tukul chēbo kōōto kut kuyēk Kōōtaab Yēyiin.

²² /Kēēmii /kēētēektook nkakweek ām Kiriistō oyēku kōōto wōlēē sukuminyē :Yēyiin ām Tāmirmiryētēt.

3

Kyoomchi :Bāwulō lōkōōywēk biiko choo mā Yuutayeeek

¹ Ām ng'aleechaata tukul, ākutunkyinē :anii Bāwulō Yēyiin. Āmiitē kāabrātisiyō kuuyu kyāā-āmwook akweek choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keye āk Kāārārookiintētēt Yēesu.

² Kyookas kule king'oobwoo :Yēyiin ā-āmwook lōkōōywēchu kāroomēch bo chamateenyii.

³⁻⁴ King'oong'woo lōkōōywēchoo kiiyēēlootiin. Yoo koosuman ng'aleechu kāāsirwook ām nwookinto, +mōōnkēt tukuuk choo kiiyēēlootiin choo ānkētē :anii kurubta keye āk Kāārārookiintētēt.

⁵ Ng'alyoo :nyoo nyēē /kimānāākiiboorchii biiko bēsyēēt ake kuu yoo kāākōōboorchii :Yēyiin *lēbkēyēiyii chēē /kiitāboonchi āk *wōōrkooyiyii kubununēē Tāmirmiryētēt.

⁶ Ng'alyoontoonoo kiiyeelaat ku kule, mākurōōbchi :Yēyiin biiko choo mā Yuutayeeek kiy kuu yoo kirōōbchinē choo Yuutayeeek. Kāākunoomnyo :icheek tukul kuyēk kiito akeenke ānkumākunyōōr kiyoo kiikukuurtoochi :Yēyiin biiko kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch chēbo Kāārārookiintētēt Yēesu.

⁷ Kikōōno :Yēyiin ayey yiisyooni bo āmtooyiisyeētaab lōkōōywēchoo kāroomēch kurubta keye āk bēurnyii nyēē kirōōbwoo ām kāāmukēywēkyii.

⁸ Ānkoō ābooyē sinee ng'wēny miisin ām biikaab Kiriistō tukul, /kikēerōōbwoo kiyoo kule ā-āmchi biiko choo mā Yuutayeeek lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keye āk bāyit nyēē mātēē nyi nyēē boonto :Kāārārookiintētēt.

⁹ Māchāktōōs āboorchii chii ake tukul ng'aleechaa kiiyēēlootiin kuchakee /kikeeyey kōōrētēt. Kiiyēē :Yēyiin nyoo kiyēyē kiy ake tukul chōbēenyii ākoy bēsyēēt nyēē

¹⁰ kēēboorchii bāytooyik āk choo bo kāāmukēywēēk ām kōōrētēt barak kiirnātēēnyii nyēē tinyē komoswookik chēē tēerchiintōōs. Kimāchē :Yēyiin kōōboorunēē kiirnātoonoo wōlēē mii :biikyii.

¹¹ Kikiikuchōb :Yēyiin ng'aleechaa kumanaayey kōōrētēt. Nto yityo chokootyich kubununēē Kāārārookiintētēt Yēesu Mokoryoontēēnyoo.

¹² Yoo kiikoosēē keye Kāārārookiintooni, kiityoookootiin kubo inee kēyiyi Yēyiin nyēē māmii :tōsōōsyoo ake tukul.

¹³ Kunyoo, āmwoowook kule -mookany kubēk :moonikwook ām kiyēē ānyālilēē kubo akweek, kuuyu kiyēyākiis :ng'aleechaa /sikēyibwook lēbkēyēyētēt.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Efēesō

¹⁴ Ām ng'aleechaa tukul, ākutunkyinē Baaba Yēyiin.

2:14 Yēyūut. 10:36; 1Kōōr. 12:13; Kala. 3:28; Efēēs. 2:16; 4:1-6   2:15 Room. 7:4-6; 2Kōōr. 5:17; Kolos. 2:14   2:16
2Kōōr. 5:18; Efēēs. 1:23   2:17 Isa. 57:19; Yēyūut. 2:39   2:19 Efēēs. 3:6   2:20 Mat. 16:18; Efēēs. 4:11; 1Kōōr. 3:10-11;
Ng'oong'. 21:14   2:21 1Kōōr. 3:16   2:22 1Kōōr. 3:17; 1Bēt. 2:5   3:1 2Kōōr. 11:23; Efēēs. 4:1; 6:20; Filib. 1:7, 12;
Kolos. 4:18; Filēm. 1, 9   3:2 Room. 1:5   3:3-4 Kala. 1:12   3:6 Room. 16:25-26; Efēēs. 2:14, 18-19; Kolos. 1:26-27
3:8 1Kōōr. 15:9-10   3:12 Ibu. 10:19   3:13 Kolos. 1:24

¹⁵ Inee :nyoo ibooru wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :sikiintō āk lōkōkyii ānku ām wōliin bo kibkōōnkōy nto ng'wēny.

¹⁶ Wōō :Yēyiin, lēyyē! Kōōtitiirēēnook kāāmuukēywēēkyii kubununēē Tāmirmiryēēnyii nyoo mii āriing'woong'.

¹⁷ Āsooyē kule ōtēbtooy Kāārārookiintēēt ākookoy :akweek choo ōkoosēē keyy inee. Kuchutitēēnook :chamateet

¹⁸ soomuuch :akweek ākoo biikaab Kiriistō tukul ōnkēt kule chāmēēch :Kāārārookiintēēt miisin ānku tēē :chamataanaa wōli āk wōliin

¹⁹ ānkōōnkēt mbo subak kule kēēytēē :chamataani wōlēē kēēkāstooy. / Kiinyiitwook chamataanaa bo Yēyiin kuyem.

²⁰ Kutōrōriit :Yēyiin nyoo kōōnu kukeeytee chēē kākēēsoom nto mbo chēē kiisōōtyinē kurubta keyy āk kāāmuukēywēēkyii choo mii kuyeyē yiisyēēt ām wōlēē kēēmiitē.

²¹ Kutōrōriit :Yēyiin kēnyiiis āk kēnyiiis ām wōlēē mii :biikyii kubo Kāārārookiintēēt Yēesu. Kuwuuyiit nyooto.

4

Noomnyēēt ām bōōrtaab Kiriistō

¹ Āmwoowook :anii nyoo arataat kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt kule ōbuur ām soboonto nyēē chuulaat nyoo kikuurchook :Yēyiin.

² Ōyibē keyy ng'wēny kutukul ānkōōntustōōsii. Ōmuytoochinē ng'al ānkōōchoomtōōsii.

³ Osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule kōōriib noomnyēēt nyoo kōōnu :Tāmirmiryēēt āk kaalyeet nyoo ituuyook.

⁴ Akeenke :bōōrnyoo anku akeenke :nkinee Tāmirmiryēēt kuu yoo /kikēēkuurchēēch kikēnēē keyy kiito akeenke.

⁵ Akeenke :Mokoryoontēēt, akeenke :manta anku akeenke :batisaneet.

⁶ Akeenke :Yēyiin nyoo kwaaniitaab biikaab Kiriistō tukul. Bāytooy tukul, yēyiisyēē tukul ānkumiitē āriitaab tukul.

⁷ Kirōōbchi :Kāārārookiintēēt chii ake tukul ām acheek yiisyēēt kurubta keyy āk wōlēē wuu :chii.

⁸ Kiyooto :nyēē mwooyē :sirutekaab Yēyiin kule:

"Kiwēēto kibratiiisyeek barak,
ānkurōōbchi biiko tuwēnuutēk."[†]

⁹ Ibooru nee :ng'aleechu: "Kiwo barak?" Ibooru kule kirēk kurook wōlēēb ng'wēny.

¹⁰ Nyooto kirēku, ku inee mbo subak :nyoo kiwēētii barak kut wokoong'irta sukootyi-ichakay :kiy ake tukul ām kōōrēēt.

¹¹ Inee :nyooto kiyey biiko alak kuyēk *lēbkēēyik, kuyēk :alake *wōōrkooyik, kuyēk :alake āmtooyik, kuyēk :alake ākiikaab biikaab Kiriistō nto alak kuyēk kāānēētik.

¹² Kiyey kuu nyooto sukuchōb :bichoo biikaab Kiriistō kuyey yiisyēēt kōōtitiir bōōrtaab Kiriistō

¹³ ākoy kēēnoomnyē :tukul ām kiyēē kēēchāmtooy ānkiinkēt Lakwataab Yēyiin kuchurta. Yooto kēēkich ankeechurte kutukul ām Kiriistō.

¹⁴ Yooto, mēēbērē tākēēng'ārng'ārēch ām ng'ālyoontēēt /āmākēēwēēchwēēchēēch kēēyēēlchi komosta nyi nto nyiin kubo wusōōnēētaab kāānēētiisyēēt ake tukul nyēbo biich chēē ng'oomōōt chēē ibērbērē biich ānkukēntooy biich.

¹⁵ Nteenee, okany kēēkich ām tukuuk tukul keekerkeyiitu Kāārārookiintēēt nyoo kāāyyoong'iintēēnyoo, kēēmwooyē ng'al chēbo manta ām chamateet.

¹⁶ Inee :nyēē inoomtōōs komoswookikaab bōōrto kuyēk kiito akeenke kutoorētē keyy :tukul. Yoo kayey :komosta ake tukul ām komoswookichoo yiisyēēnyii, kunērē :bōōrtaab Kāārārookiintēēt tukul ām chamateet.

Onam ātēbuutēk chēē leelach

¹⁷ Ōrōōtootē ng'ālyoontooni: Āmwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt kule -mōōminy kuu wōloo ming'tooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin choo tinyē kāāsōōtēywēēk chēē māyētyēēchinē kiy.

¹⁸ Miitē :bichoo mēēnān ām wōlēē isōōtitooy /ankikiitabaanee wōlēē mii :soboonto nyoo kōōnu :Yēyiin. -Mēēnkētē :icheek kiy kuuyu kiyoomcho :mētēwoy.

3:17 Ēfēes. 5:2; Kolos. 2:7   3:19 Kolos. 2:2   3:19 2Kōōr. 5:14; Ēfēes. 5:2   4:1 Ēfēes. 3:1   4:2 Kolos. 3:12-13
4:3 Ēfēes. 2:14-16; Kolos. 3:14-15   4:4 Ēfēes. 1:23; 2:18   4:5 Yoowa. 10:16; 1Kōōr. 8:6   4:6 Yēyuit. 17:28; 1Kōōr.
12:6   4:7 1Kōōr. 12:11   † 4:8 Tyēēn. 68:18   4:9 Yoowa. 3:13   4:11 1Kōōr. 12:28   4:12 1Kōōr. 14:26   4:13
Kolos. 1:28   4:14 1Kōōr. 14:20   4:15 Ēfēes. 1:22   4:16 Ēfēes. 2:21-22; 4:13; Kolos. 2:19   4:18 Room. 1:21; 1Bēt.
1:14

¹⁹ Kimëetäkusobchootiin :mētēwookwaa. Kiikwoosyi keyy sikornateet ānkōōwutootēē keyy kuyēyē ng'al alak tukul chēē mā tiliilēch.

²⁰ Māwuu nyoo :mākuutyēētaab Kiriistō nyoo /kikiineetaak.

²¹ Miitē :manta wōlēē mii :Yēesu ānkōōnkētē :akweek inee. /Kiikiineetaak

²² otayee keyy atēbuutēchoo kibo taay choo kitōōrchook :muchas choo kimii wokwooroon-took.

²³ /Kiikiineetaak mbo subak oweeksee kāāsōōtēyewēēchoo kibo taay ankoorub kēēltaab Tāmirmiryēēt

²⁴ ankoonam atēbuutēk chēē leelach. / Kikeeyeyaak okerkeyiitu Yēyiin ōkārāmiitu kuchurta ānkōōtililiitu kurubta keyy āk manta.

²⁵ Kunyi, ōmētē ng'wiiynaneet ānkōōmwoochinē chii ake tukul ng'al chēbo manta. Kēēbooyē :tukul bōōrto akeenke.

²⁶ -Mookany kutōōrchook :siirmōōyto ng'ōōkisto, āmānyēēr :chii kwiimēn.†

²⁷ -Mōōkoochi Kibrōōkyoontēēt bārooyinto mbo kisich.

²⁸ -Mātākuchōōrso :chii nyoo kō chōōriin, nteenee māchāktōōs kucheeng' yiisyēēt sukung'eet kunyōōr kiy nyēē kāchchēchiin āk choo nyālilootiin.

²⁹ -Mōōng'ālōolē ng'al chēbo āwēēsyo. Ōng'ālōolē ng'al chēē ititiirē biiko alak yoo kābotyi :kiy, sukung'eet kōōbēruurākiiis :choo yēbchinē yiit.

³⁰ -Mooyey kunyēēr :Tāmirmiryēēt nyoo kīkōōnook :Yēyiin /sikiinkētēēnook kule ōyēku cheechii, ng'ālyoo nyēē ibooru kule mii :bēsyeēt nyēē makoararaachaak :inee kutukul.

³¹ -Mookany kung'woonchook :ng'ala. Otayee keyy siirmōōyoontiit. -Mōōnyēēru, āmōōyēyē wōōrōōr, āmōōng'ōōmē keyy. Ōmētē ng'al alak tukul chēē miyootēch.

³² Ōtānkāsē kityō, ōriirēē alak ānkōōnyōōchinē keyy kaat kuu yoo kiikunyōōwook :Yēyiin kaat kubununēē Kāārārookiintēēt.

5

¹ Āmwoowook kule ōtēbchēē kuu wōloo wuunto :Yēyiin, kuuyu ōyēku lōkōkyii chēē chāmootiin

² ānkōōminyē nyēē ōchoomtōōsii kuu yoo kichameech :Kāārārookiintēēt. Kichameech kut kōōkooyto soboonnyii kubo acheek kuu kiy nyēē boong'u nyēē anyiny nyēē /kākēēbēlchinēē Yēyiin kōrōsēēk.

³ Māmāchāktōōs kutookunēēnook :ng'ala chēē rubtooy keyy āk martaayee nto orub kēēlwookik alak chēē mā tiliilēch nto mbo oyeyaate mooyēētyoontiit. Ng'al :choo chēē mā kāroomēch ām wōlēē miitē :biikaab Kiriistō choo tiliilēch.

⁴ Nto mbo subak, māmāchāktōōs / kēēng'ālōolē ng'al chēē miyootēch, ng'al chēbo bēērbēēryō nto /kēēyēyē chiiran nyēē mā karaam. Nteenee kiyēē māchāktōōs kukēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy.

⁵ Ōrōōtootē ng'aleechu : -Mēēmuuchē :mārtooyiintō, nto ku chii nyēē mā tiliil nto ku nyēē chēēmooyētyoo kunyōōr atēbto ām bāytooyiisyēētaab Kiriistō āk nyēbo Yēyiin. Mooyēētyoontiit ku kēēlto ake nyēē kutunkyinēē :biiko tukuuk alak yoo kātākutunkyinē Yēyiin.

⁶ -Mookany kooberbeereenaak :chii ng'al chēē māmii yēēt :kiy. Yēyē :ng'aleechaa kunyēēr :Yēyiin ānkōōng'woonchi biiko choo -mēēywyē inee.

⁷ Kunyoo, osatee keyy biich chēē wuu choo.

⁸ Kyōōmiitē mēēnān yu kibo taay, nteenee !kōōnyōōru lēbkēēyyēēt ām Mokoryoontēēt. Ōminy ōyēku lōkōkaab lēbkēēyyēēt,

⁹ kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yibu boorātēēt ake tukul nyēbo karaamateet, churtaayee āk manta.

¹⁰ Osyeem okas kiyēē ing'erēēchē Mokoryoontēēt.

¹¹ -Mōōwutēē keyy ng'al chēbo mēēnān chēē mākōōnu kiy, nteenee ōsyooru kuruyooy saang'.

¹² Bo muyāt /keetwech ng'ālyoo nyēē yēyēē wung'aan :biiko choo mākāsyinē Yēyiin.

¹³ Nteenee kiy ake tukul nyoo keekweny :lēbkēēyyēēt kutooku,

¹⁴ kuuyu lēbkēēyyēēt :nyēē yēyē kiy ake tukul kutook. Ng'ālyoontoonoo :nyoo yēyē / kēēmwooy kule,

"Ng'eet, wē, chēēbrwooniin,

4:22 Room. 8:13; Kolos. 3:9   4:23 Room. 12:2   4:24 2Kōōr. 5:17; Kolos. 3:10   4:25 Seka. 8:16; Efëes. 1:23

† 4:26 Tyēēn. 4:4   4:28 1Tēēs. 4:11   4:29 Efëes. 5:4; Kolos. 4:6; Yāāk. 3:10   4:30 Isa. 63:10; 2Kōōr. 1:22; Efëes. 1:13

4:32 Mat. 6:14-15; 18:22-35; Kolos. 3:13   5:1 Mat. 5:45, 48; Yoowa. 1:12   5:2 Kala. 6:10; 1:4; Efëes. 3:17-19; 4:15-16;

Filib. 2:2; Kolos. 2:2; 3:14   5:4 Efëes. 4:29   5:5 Kala. 5:19-21   5:6 Room. 1:18; Efëes. 2:3; Kolos. 3:6   5:8 Yoowa.

8:12; Yēyuut. 26:18; Kolos. 3:7   5:9 Kala. 5:22-23

ankeeing'etee meet!

Yooto, mākōōluuchiing' :Kiriistō."

¹⁵ Ōriib keey miisin ām wōlēē ōming'tooy. -Mōōminyē ām kēēlto nyēbo bēērbēēryo, nteenee ōng'oomēkiitu.

¹⁶ Ōyēyiisyēē bārooyin ake tukul kuyem kuuyu tinyē :bēsyoōsyēchu rōkōs.

¹⁷ Kunyoo, -mōōkwertē keey, nteenee ōnkēt kiyēē mächē :Mokoryoontēt.

¹⁸ Otayee keey bōōkitētēēt kuuyu āroontook. Yēē kātāwuu nyooto, okany /kiinyitwook Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁹ Yooto, +mōōtyēēnē tyēēnwōokik chēē tēērchiiintōōs ōsiltooy Yēyiin. Ōtyēēnchinē Mokoryoontētēt ām mooyēēt akeenke

²⁰ ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo kiy ake tukul ām kaayneetaab Mokoryoontēenyoo Yēesu Kiriistō.

Wōlēē mächāktōōs kōōbuurtooy :biich chēē kiikoomut keey

²¹ Ōywēyē keey nto yooto, kukōōyibchi Kiriistō koonyit.

²² Mächāktōōs kōōywēyē :kōoruuk saanikwaa kuu wōloo iywēytooy Kiriistō,

²³ kuuyu saanteet :nyēē bāwu koorkeēt kuu yoo bāwu :Kiriistō kaniseet kumukuul nyoo bōōrnii ānku inee :Kāārārookiintēt.

²⁴ Kuu wōloo iywēytooy :kaniseet Kiriistō, mächāktōōs kōōywēyē :kōorko saanteenyii.

²⁵ Nto nkinyiing' saanteet, mächāktōōs ichāmē koorkeēng'uung' kuu yoo kicham :Kāārārookiintētēēt kaniseet kut kōōkooyto soboonnyii

²⁶ sukōōtiliilēē :kanisaanaa kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin.*

²⁷ Kiikooyto soboonoto sukuchōbchi keey kaniseet nyēbo lēbkēēyyo, nyēē mātinyē tisyā, mā maasaat nto kutinyē miyooto ake tukul.

²⁸ Am kēēlto nyēē wuu nyiitēnyi, mächāktōōs :saannyā ake tukul kuchāmē koorkeēnyii kuu wōloo chāmtooy keey. Murēn ake tukul nyoo chāmē koorkeēnyii kuchāmē keey nkīt.

²⁹ Māmii :chii bēsyeēt ake nyēē kiikutay keey, nteenee bāyē bōōrnii ānkuriibē kuu wōloo yēytoochintooy :Kiriistō biikyii,

³⁰ kuuyu acheek :chēē kēēyēyē bōōrtaab Kiriistō.

³¹ Kuu yoo /kikeesir kule, "Kunyoo kiyooto nyēē yēyē murēn kung'etee kōōtaab kwaan āk kaamet ankoomut koorkeēnyii ānkunoomnyo :tukwāy kuyēk kiy akeenke."†

³² Mii :manta nyēē wōō miisin nyēē iyeelaat nyēē ibooru :siruuētēchu ānkung'ālōolēē Kiriistō āk biikaab Kiriistō.

³³ Kunyoo, mächāktōōs :nkinee chii ām akweek kuchāmē koorkeēnyii kuu wōloo chāmtooy keey ānkumāyininē mbo :nkinee kōorko kōōywēyē saanteenyii.

6

Kāāburtaab lēēkōōk āk sikiikwaa

(Kolosaayek 3:20-22)

¹ Nto akweek lēēkōōk, mächāktōōs ōywēyē sikiikwook, kuuyu ng'ālyoo :nyoo nyēē mākwook :Yēyiin.

² Mwooyē :siruuētēk kule, "Iywey kōōn āk koomēt."† Kiruutyēēt :nyiitēnyi nyēbo taay nyēē kikuurto :Yēyiin

³ kumwooyē kule, "Siiminy nyēē karaam ām kōōrēēt ākoy kooliloon."†

⁴ Nto akweek sikiik, māmächāktōōs ōwusē lōkōkwook kut bokwoowēsiiu, nteenee ōnēētēē ātēbuutēē chēē rubtooy keey āk Mokoryoontēt.

Kāāburtaab motwoorik āk mokorēēnikwaa

(Kolosaayek 3:23–4:1)

⁵ Nto akweek motwoorik, mächāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikaab kōōrooni. Ōywēyē ām mooyēēt akeenke kuu wōloo ōywēytooy Kiriistō.

⁶ -Mōōywēyē sōō baatey kule sukuchamaak yoo kakasaak, nteenee ōywēyē kuu wōloo ōywēytooy Kiriistō, ōyēyē ām moonikwook kiyēē mächē :Yēyiin.

⁷ Ōyēyiisyē ām mooyēēt akeenke wuu nyēē ōmiitē ōyēchinē Yēyiin yiisyoonoo āmēēbēē kule ōyēchinē biiko.

5:14 Room. 13:11-12   5:16 Kolos. 4:5   5:18 Room. 13:13   5:20 Kolos. 3:16-17   5:21 1Bēt. 5:5   5:23 1Kōōr. 11:3; Efëes. 1:22-23   5:24 Kolos. 3:18; Tiitō 2:3-5; 1Bēt. 3:1-6   5:25 Kala. 1:4   * 5:26 Imuuchē :Bāwulō kung'ālōolēē saakweetaab kooyēy nyēbo Yuutayek nyēē kimāyininē kule /kiuwuun kōōkōōnyoontētēēt /ānkilookyi sirook chēē kāroorānēch /kumānāākiimutyi saanteet.   5:26 1Kōōr. 6:11; Tiitō 3:5; lbu. 10:22; 1Bēt. 3:21   5:27 2Kōōr. 11:2; Efëes. 1:4; Filib. 1:10; Kolos. 1:22   5:30 Efëes. 1:23   † 5:31 Toowu. 2:24   5:32 Ng'ong'. 19:7   5:33 Kolos. 3:19; Tiitō 2:6; 1Bēt. 3:7   6:1 Kolos. 3:20   † 6:2 Chuy. 20:12   † 6:3 Kiruutēk 5:16   6:3 Kiruu. 5:16   6:4 Kolos. 3:21   6:6 1Kōōr. 7:22

⁸ Ōnkēt kule mākutuwēn :Yēyiin chii ake tukul ām kāroomnyo ake tukul nyēē kayey ānku motwooriin :chiichoo nto bāwu keyy.

⁹ Nto nkakweek mokorēēnik, māchāktōōs ōnāmē motwoorikwook ām kēēlto nyēē karaam. -Mōōlyōōlchinē kuuyu ōnkētē kule nyoo Mokoryoontēēng'waa icheek ku Mokoryoontēēng'woong' nkakweek :nyooto ānku inee :nyoo miitē kibkōōnkōy. Māchāmē :inee chiito ake kusiiir ake.

Booryēt kubo soboontaab Tāmirmiryēt

¹⁰ Ng'ālyoontēēt nyēē āwoong'tēē ku kule, ōnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē mii :Yēyiin nyoo boonto kāāmuukēywēēk.

¹¹ Onam kariikaab booryēt chēbo Yēyiin sukung'eeet oyeetee keyy ām wōlēē mii kēntooyiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt.

¹² Mābo :booryoonoo kule / kiitaata koroti. Nteenee kēēmiitē kēēbooryēē bāytooyik, kāāntōōyik alak chēbo kāāmuukēywēēk, kāāyooong'ikaab kōōroonēēb mēēnān āk nkuruukaab tāmirmirook chēē miyootēch ām kōōrēēt barak.

¹³ Kunyoo, onam kariikaab booryēt chēbo Yēyiin kuyem, sōōyēētu yoo yitu :bēsyoonoo bo rōkōs nyoo chōōnii, si yoo !koo-am booryēt, kumāchāktōōs tōōtitirootiin.

¹⁴ Ōchōb keyy ōyēku biich chēē ōmwooyē ng'al chēbo man, kuu yoo rātē keyy :chii nyēbo lukēēt yoo mächē kuwo booryēt. Oluumee keyy churtaayeeet sōōriibēē keyy kuu yoo iluumēē keyy :chii karneet wōlēēb tekēt yoo wēētii booryo.

¹⁵ Oluumee keyy mbo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo yibu kaalyeet sukung'eeet ōyyoong'unēē yooto kuu yoo iluumēē keyy :chii kwēyōōn kērēēnkōy.

¹⁶ Nto subak, onam kaakaaseet kuyēk loong'eeet nyēē ōyēētēē keyy ām kootyēk tukul choo bo ng'woonēēt choo mwook :Kibrōkōsyoontēēt kuu yoo yēētēē keyy :chii loong'eeet ām booryo.

¹⁷ Ōriibē mētēwookwook sōōsōōtē kurubta keyy wōlēē kiiraraaktaak :Kāārārookiintēēt kuu yoo iloochē :chii nyēbo lukēēt kuutwēēt sukukērēktēē mētinyii. Onam ng'ālyoontēētaab Yēyiin sōō-āmēē booryēt kuu yoo nāmē :chii chōōkiit yoo wēētii booryo.

¹⁸ Ōyēyē ng'aleechu tukul ōsooyē Yēyiin kuyētyēēchook. Ōsooyē kibtaman ām Tāmirmiryēt. Am ng'ālyoontooni, kumāchāktōōs ōchōbē keyy -mookany kubēk :moonik. Ōsoochinē biikaab Kiriistō tukul ākookoy.

¹⁹ Ōsoowoo nkaniī ānyōōru ng'aleek chēē āmwooyē sāābooru nyēē māmii :muyāt, kiyēē iyeelaat kurubta keyy āk lōkōōywēk chēē kāroomēch.

²⁰ Arataat :anii kuuyu āyēku kiiyookiīn nyēē ā-āmtooy lōkōōywēchoo kāroomēch. Osaay kule āmwoowu ng'aleechaa nyēē māmii :muyāt kuu wōloo māchāktōōs amwaayte.

Chameetaab keyy

²¹⁻²² Āmiitē āyooku Tukiikō kuchō wōloo ōmiitē. Ng'eetaabiya :inee nyēē chamaat ānku nyēē / kiikoosēē keyy kubo yiisyēētaab Mokoryoontēēt. Mākumwoowook lōkōōywēk tukul chēē rubtooy keyy āk anii sōōnkēt :nkakweek wōlēē āwuuyē :anii āk kiyēē āyēyē ānkumwoowook wōlēē kēēwuuyē :acheek tukul ānkōōtitirook.

²³ Ōtēbtē :akweek mbo ng'eetaabiya kaalyeet. Kuyētyēēchook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō sōōchoomtōōsii ānkōōkoosēē keyy inee.

²⁴ Kōōbēruurākiis :biiko tukul choo chāmē Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō ām chamateet nyēē mābēku.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filibiik

Taayta

Siriintēēt, kēnyit nyēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma (kasee Yēyuutēk 28:16 āk chēē rubē.) / Kiisōōtyinē kule ki kēnyitaab 61 KK. Kimāchē :Bāwulō kubirchi chōōrōōnuutēkyii kōōnkōy ām Filiibi kubo toorētēetaab beesaanik chēē /kikiyookyinē inee.

Kiyēē mii āriit: Toowunēē :Bāwulō ām barwaani kubirchinē kaniseet kōōnkōy ānkumwooy wōlēē kiwuu :soboonnyii ām Rooma. Kiyēyisyēē bārooyinooto kōōkiimēē kaniseetaab Filiibi kukiilchi kāāyēnēēng'waa ānkoo kumiitē :wusiisyēēt āk kāāyimuutēk alak. Mwoochinē kusatee keey ng'al chēbo muchas, kusyeem kuyibē keey ng'wēny ānkunoomnyo. Isōōtyinē ichēek kule /kiirāroochē yoo kēyēnchi Kiriistō āmēēbērē kuuyu rubē kiruutēkaab Yuutayeeek.

Kiyēē āmu: Ibooru :Bāwulō ām barwaani tiinyē soboonnyii, ng'erekweek kubo kule kiikōōyēnchi :inee Kiriistō ānkoo kurataat āmēēnkētē kiyēē makuyeyakay ām taay. Yoo ākoo /tākēēchāmchinē tākusob, makung'erech kubo chamateetaab Yēyiin. Nto yēē ākoo makume, mākwoomchi :yēēmootētē wokuming'to keey Yēesu ām barak. Kanyoo acheek choo kiikiyēnchi Kiriistō :wōliin bo barak (kur. 3:20), kunyoo, kiimuuchē kēēmuytoochi nyāliluuutēk ām kōōrētē kēētinē bāybooyēēt āk nyikanateet.

Kyoorōōrchi keey :Bāwulō biikaab Filiibi ānkumākyi bēru

¹ Anii :nyoo Bāwulō, āboontē keey Tēmētēwō kēyēchinē Kāārārōokintēēt Yēesu yiisyēēt. Āsirwook biikaab Yēesu Kiriistō ām Filiibi, kāāntōōyik āk toorētik.

² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Filiibi

³ Yoo āsōōtook, ābirchinē ākookoy Yēyiintēnyuu kōōnkōy.

⁴ Yoo āsoowook akweek tukul, āsooyē ām ng'erekweek,

⁵ kuuyu kīkēēyēētyēēchinoonu keey ām yiisyooni bo lōkōōywēk chēē kāroomēch kuchakee bēsyoonoo kyōōnyōōru ng'aleechu ākoy kura.

⁶ Āchāmtooy kule makutas taay kōōtitiirōok :Yēyiin nyoo kitoowu yiisyēēt nyēē karaam ām wōlēē ōmiitē. Yēyē kuu nyooto ākoy yoo /kaakiwaang'ta yiisyoonoo ām bēsyoonoo iyēēwu :Yēesu Kiriistō.

⁷ Misyoo āsōōtook kuu nyooto, kuuyu ōboontēēnoo mooyēēt. Kyōōtitiyoo yooto āyēchinē Yēyiin yiisyēēt ānkoo mbo yoo kyaarataat ām nyōrōōrōōnik nto yoo kyāākiimē ānkāā-āmtooy lōkōōywēk chēē kāroomēch.

⁸ Inkēt :Yēyiin kule āmchoo anii :yēēmootēēt akweek tukul ām chamateetaab Yēesu Kiriistō.

⁹ Āsoowook kule kuner :chamateeng'woong' miisin ōnyōōru kiirnatēetaab Yēyiin ānkōōrōōtootē ng'aleek kāroomin

¹⁰ soomuuch okwey kiyēē karaam ānkōōtililitu bēsyoonoo itilēē :Kiriistō ng'aleek.

¹¹ Āsoowook ōyēyē ākookoy tukuuk chēē churtootiin kubununēē :Yēesu Kiriistō /sikiitōrōōr /ankiikaasta Yēyiin.

O-am booryēēt kubo Kiriistō

¹² Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, āmāchē āmwoowook kule kiyēē kiyeyakay ām wōlēē āmiitē kōōkuyētyēēchi kutas taay :lōkōōywēk chēē kāroomēch.

¹³ Inkētē mbo raii :riibiik tukul chebo kaytaab bāytooyiintēetaab Rooma āk biiko alak tukul kule arataat :anii kuuyu āyēchinē Kiriistō yiisyēēt.

¹⁴ Nto subak, kookuyey :rātiisyēnyuu kunyōōr mooyēēt :mbo ng'eetaabiya chēē chaang' ām Mokoryoontēēt kwaamta lōkōōywēkaab Yēyiin nyēē kōrōōm miisin āmēyēwēyē.

¹⁵ Man sinee mii :biiko alak chēē āmu lōkōōywēchoo bo Kiriistō ām tuuyintaab moo ānkukwiilo, nteenee mii :alake chēē āmu lōkōōywēchoo ām mooyēēt nyēē karaam.

¹⁶ Yēyē :icheek ng'aleechu kubo chamateet kuuyu inkētē kule kīkwērwoo :Yēyiin wōli sukung'et ayeet lōkōōywēkyii.

¹⁷ Māng'āloolēē :bichooto kābo taay Kiriistō ām mooyēēt nyēē lēēl, nteenee ng'āloolēē kubo tuuyintaab moo. Isōōtē kule nto /kēētāsyi /kēēwuso yoo tāāmiitē wōlēēb kāābrātiisyō.

¹⁸ Nteenee mā :kiy! Ang'erechaat kule /kyoontooy Kiriistō ām keel ake tukul. Yoo āmtooy :alake kōōsōōtē nyēē miyaat, kwoomtotooy :alake kōōsōōtē nyēē karaam.

¹⁹ Ātāsē taay āng'ērēchē ānkētē kule +/ makiityaaktaa / ānkēēsārwoō, kuu yoo ōsoowoo ānkuyēētyēēchoo :Tāmiriryēētaab Yēēsu Kiriistō.

²⁰ Ākēnēē keey ānkāȳyooṅ'unēē kiito akeenke kule mākoy āmuy āyēchi Kiriistō yiisyēēt. Nteenee +māākiil raawuut kuu kwaak sāātōrōōrē Kiriistō ām wōlēē ābuurtooy yoo tāāsoboot nto yoo kaameey.

²¹ Soboonnyuu ku Kiriistō ānku kaykay mbo yoo kaameey.

²² Yoo tāāsoboot tāku kāroomēch :tukuuk chēē tookunēēnoo āyēchinē Kiriistō yiisyēēt. Kunyoo botwoō kule nee :nyēē +maakwey.

²³ Mii :ng'ala āyēēnku yu. Ākāykooyē āwēēchi keey wōlēē mii :Kiriistō bokiibuurtē keey tukwaay kuuyu kiy :nyoo nyēē karaam miisin,

²⁴ nteenee kaykay ām wōlēē ōmiitē :akweek yoo āsoboot :anii.

²⁵ Kunyoo kāānkēt kule māchāktōōs tākiibuurtē keey āk akweek kōōroni sāāyēētyēēchook ong'erech ānkōōkiilchē ām kaakaaseeng'woong'.

²⁶ Yoo kāārutoochook subak, +moong'erech kubo kiyēē yēyē :Yēēsu Kiriistō kubuntēēnoo anii.

²⁷ Māchāksē kityō ōbuurē kuu yoo mwooyē :lōkōōywēkaab Kiriistō, si yoo kachaakasaak nto kamachaakasaak, +māānkēt kule ōkiilchinē kiy akeenke ānkōōwuulyēē :tukul lōkōōywēkaab Kiriistō

²⁸ āmōōmyēē buunikwook. Yoo kakas :kwiilōōtichoo wōlēē ōyēnchintooy Yēyiin, mākōōboor :yooto kule kōōkubootyo :icheek / ankiiraraachaak akweek. Yēyiin nkit :nyēē kiikuchōb kuu nyooto.

²⁹ Mēēbērē / kiikēēchāmwook sōō kule okaasee keey baateey Kiriistō, nteenee / kiikēēchāmwook kule /kiinyāliilook kubo inee.

³⁰ Ōmiitē :nkakweek ō-āmē booryoonoo kyōōkāsē ā-āmē :anii ānkutāā-āmē kura.

2

Ōyibē keey ng'wēny kuu Yēēsu

¹ Ara, /kiikiimē keey ām Kiriistō? Ara, /kiititiirē keey ām chamateenyii? Ara, /kēēsinēnē ām Tāmiriryēētaab Yēyiin? Ara, /kēēiriirē keey ānkēēkāsinyinē keey kiisayta?

² Yoo wuu nyooto, ong'erechaa miisin ōkāsyiintōōsii, ōchoomtōōsii ānkōōyēku akeenke ām moonnikwook āk kāāsōōtēywēēkwook.

³ -Mōōmākyinē keey tukuuk nkit, nto ōkāsē keey buch, nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōyibē alak kule kāroomēch kusiir akweek.

⁴ -Mōōkāsē baateey kiyēē ōmāchē :akweek nkit, nteenee ōkāsē :nkinee kiyēē māchē :biiko alake.

⁵ Māchāktōōs ōkāsē kiy kuu wōloo kāstooy :Kāārārookiintēēt Yēēsu.

⁶ Kiwuu :inee Yēyiin, āmēēbērē kiisoot kule kisāsu kāāmuukēywēēchoo sukukerkeyiit Yēyiin.

⁷ Ānkoo kuwuu nyooto, kibakaakta kāāmuukēywēēchooto ankucham kuyēk motwooriin.

⁸ Nto yu ki chii, kiyibē keey ng'wēny kukoonyitē Yēyiin ankucham mbo kumēēchi murtooywoontēēt.

⁹ Kunyi, kiitōrōōr :Yēyiin Yēēsu ānkōōkoochi kaayneet nyēē wōō miisin kubiir kaayna ake tukul.

¹⁰ Kunyoo, mākukutuny :chii ake tukul nyoo mii barak, nyoo mii ng'wēny āk nyoo mii *kāābkwoombiich kukoonyitē kaayneetaab Yēēsu

¹¹ ānkumwooyē :chii ake tukul kule Yēēsu Kiriistō :Mokoryoontēēt, / sikiitōrōōr Baaba Yēyiin.

Ōbooru kule ōywēyē Yēyiin

¹² Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, yoo kōkēēboontē keey kwaak, kwōōkoonyitoo miisin. Kunyoo ānkoo ālōō raat ām wōlēē ōmiitē, ōywēyiisyē miisin kusiir yoo kōbo taay ānkōōyēyē tukuuk chēē ibooru kule /kookiiraraachaak.

¹³ Ōnkētē kule imuuchē :Yēyiin kuyēētyēēchook yoo ōmāchē oyey kiyēē māchē :inee ānkōōyēyē kiyooto.

¹⁴ Ōyēyē kiy ake tukul nyēē -mōōng'unyng'uunyē nto ōkwiilē keey.

1:19 Room. 15:30   **1:21** Kala. 2:20; Kolos. 3:3-4   **1:23** 2Kōōr. 5:8-9   **1:27** Kolos. 1:10; 1Tēēs. 2:12; 4:1, 7   **1:30** Yēyut. 16:19-40   **2:2** 1Kōōr. 1:10-11; Efēēs. 5:2   **2:3** Room. 12:10; Kala. 5:26   **2:4** 1Kōōr. 10:24   **2:5** Yoowa. 13:15; Room. 15:5; 1Bēt. 2:21   **2:6** Yoowa. 1:1-2; 17:5; Ibu. 1:3   **2:7** Yoowa. 1:14; 2Kōōr. 8:9   **2:8** Ibu. 5:8; 12:2   **2:9** Yēyut. 2:33; Efēēs. 1:21; Ibu. 1:4   **2:11** Isa. 45:23; Yoowa. 5:23; Ng'oong'. 5:13   **2:13** Yoowa. 15:5; Room. 7:18; Filib. 1:6

¹⁵ Yooto +mōōyēku biich chēē obēērē keey ānkōōtililiitu kuu lōkōkaab Yēyiin chēē mātinyē lēēlis ām kōōrooni bo chukurāt āk biich chēē moosootiin. Olekecheech kuu kookeel

¹⁶ ānkōōkiilchi lōkōōywēkaab soboonto. Yoo kooyey kuu nyooto, āng'ērēchē bēsyoonoo itiiilē :Yēesu Kiriistō ng'aleek, kuuyu mānāāwo buch :yiisyonoo kyāāwuulyēē.

¹⁷ Ānkoō +/ makeewasta korotiikyuu / kiitaata kuu kōrōs kuuyu kyaa-am booryēēt sōōyēnchi Yēesu, +maang'erech ankeeng'erech :tukul āk akweek.

¹⁸ Kunyoo nanyuun, māchāktōōs :nkakweek ong'erech āk anii.

Tēmētēēwō ākoo Ēbāfurōitiitō

¹⁹ Āmoong'tēē keey Mokoryoontēēt Yēesu kule +māāyooku Tēmētēēwō ām lēēkitō kuchō wōloo ōmiitē saang'erech yoo /kāchokyoowoo lōkōōywēkwook.

²⁰ Māāboontē chiito ake nyēē kāswook ng'aleekwook kuu inee.

²¹ Wuulyēē :biiko alake ng'aleekwaa baateey, amēēberē ng'aleek chēē mächē :Yēesu Kiriistō.

²² Ōnkētē :akweek mbo wōlēē kiikōōborunto keey :Tēmētēēwō nkityō, kuuyu āyēyiisyē :anii āk inee kuu leekwa āk kwaan kubo yiisyēētaab lōkōōywēkaab Yēyiin.

²³ Kunyoo, āsōōtē +māāyooku kuchō wōloo ōmiitē yoo kaakas wōlēē wuunto :ng'aleek ām wōlēē āmiitē.

²⁴ Ākoosēē keey Mokoryoontēēt kule +māāchōō :nkaniī wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

²⁵ Kyōōyooku ng'eetaabiya Ēbāfurōitiitō wōlēē āmiitē sukuyēētyēēchoo. Kōōkēewuulyēē lōkōōywēk chēē kāroomēch kyoomē booryēēt tukwaay. Nteenee, kwaasoot kule karaam ākētū inee kuchō wōloo ōmiitē,

²⁶ kuuyu kōōkwoomchi inee :yēēmootēt kubērē nto kasaak akweek tukul ānkōōyime mēt kuuyu kyookas kule kikiikumnyaan :inee.

²⁷ Manta kimnyoonē ankitame. Nteenee kiriiree :Yēyiin. Mēēberē inee baateey, nteenee kiriireena nkanii simātāsyi :meenyii ng'wooninto nyēē āboontē.

²⁸ Anii miisin :nyēē kwāāmāchē kule kuchō wōlooto soong'erech subak yoo kookas inee, nto yooto mēēberē tāāsōōtē miisin.

²⁹ Otaach ām ng'erekweek tukul kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt. Ōkoonyitē miisin biiko chēē wuu chutēchu,

³⁰ kuuyu kyaalta keey nyēē kitāmēē kubo yiisyēētaab Kiriistō nto yooto kuyēētyēēchoo, ng'ālyoo nyēē kimōōmuuchē :akweek kut ōyēētyēēchoo.

3

Wōlēē /kēēyēytooy /sikeechurta

¹ Lēyyē mbo ng'eetaabiya, āmwooyē kule ōng'ērēchē ām Mokoryoontēēt. -Māāyimē keey yoo ākētyinē keey ng'aleechu kikyāāsirwook, kuuyu mākuriibook :ng'aleechaata.

² Oriibēē keey buunichoo bo Yēyiin choo yēyootē ng'al chēbo miyootooy ānkutilootē bōōrwoonikaab biiko.

³ Acheek :chēē */ kikiimuraataneech nyēbo man, kuuyu kēēkutunkynē Yēyiin ām Tāmirmiryēnyii ānkiimoong'tēē keey Kāārārookiintēēt Yēesu amēēberē kubo kiyēē kiikēyēchi Yēyiin.

⁴ Āboontē sinee :nkanii ng'ālyoo ām kiyoo ng'āsēē keey :bichoo alake. Yoo miī :chii nyēē mwooyē kule imoong'tēē keey tukuuk chēē yēyē :biich buch, āboontē :anii ng'ālyoo nyēē siirē chooto.

⁵ /Kikiimuraatanaa āboontē bēsyōōsyēk sisiit /ānkikēēsicho kuu *Isrāyēēliin nyēbo kōōtaab Beenchamiin, *Iburāniintēēt mētīt. Kyāāriibē :anii kiruutēkaab *Muusa kuu *:Fārisooyiintēēt,

⁶ ānyāākōrōōm miisin nyēē kyāāwus biikaab Kiriistō. Kyāāriibē kiruutēchoo nyēē kimāālēlē.

⁷ Nteenee tukuuchoo kyāāyitē :anii tukul kule ki kāroomēch, āyitē choo raat kule buch ām kiyēē kiikuyēwōo :Kāārārookiintēēt.

⁸ Ng'ālyoo nyēē karaam miisin kukeytee kiyēē isōōtē :bichoo ku ānkēt Kāārārookiintēēt Yēesu Mokoryoontēēnyuu. Kyāāmētē kiy ake tukul kubo inee ānkāāyibē tukuuk tukul choo kyāāyēyē kukerkeyiit biyek saanam Kāārārookiintēēt kutukul

⁹ ānkāāyēku akenke āk inee. -Māyēyoo :kiruutēkaab Muusa achurte ām taayēetaab Yēyiin, nteenee āchurtooy kuuyu ākoosēē keey Kāārārookiintēēt. Yēyiin nkit :nyēē yēyē chiito kuchurta yoo keekaasee keey :chiichooto inee.

¹⁰ Kiyēē āmāchē baateey ku kule ānkēt Kāārārōokiintēēt āk kāmūukēywēēk choo king'ēētēē inee meet. Amāchē akerkeyiitu inee nyoo /kikiinyaliil /ankeebakach

¹¹ si nto anyuun, /kiing'eeena nkanii meet.

Ālābātyinē awaang'te kiyoo kitōōlchoo :Yēesu

¹² -Māāmwooyē kule kwāāwoong'u nto kwāābuntoochi tabantaab churtaayeet, nteenee tāākiilē keey ayey kiyoo kitōōlchoo :Kāārārōokiintēēt Yēesu.

¹³ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, -māāsōōtē kule kwaateryeech kiyooto. Kiyēē ārābchinē, ku āwuutyēē kiy ake tukul nyēē mii lētūnyuu ānkāākiilchi keey kiyēē mii taayeenyuu.

¹⁴ Kunyoo, ālābātē ānyōōru kiyēē tuwēnēēnoo :Yēyiin kubununēē :Kāārārōokiintēēt Yēesu.

¹⁵ Māchāktōōs :acheek tukul choo kēēkichoottiin kiisōōtē kuu nyiitēnyi. Nto yoo ōboontē :akweek alake kāāsōōtēywēēk chēē teer, mākōōboorwook :Yēyiin.

¹⁶ Okany keetas taay kiibuurtē lēbkēēyoonoo kikkēēnyōōru.

¹⁷ Mbo ng'eetaabiya, ōkāseē biiko choo yēyē kuu wōloo āyēytooy :anii ankooyey :nkakweek kuu nyooto.

¹⁸ Kisimāmwoowook areet chēē chaang' ānkutāmwoowook nyēē āriirē kule, kwiilē :biiko chēē chaang' ng'aleekaab meetaab Kāārārōokiintēēt ām murtooywoontēēt.

¹⁹ Mii :bichoo bokwooroontōōs. Intōōytēē moonikwaa, intumēērēē tukun chēē miyootēch yēē kātāmuuytōōs ānkōōsōōtē baateey tukuuk chēbo kōōroni.

²⁰ Nteenee kēēbooyē :acheek kibkōōnkōy ānkēēmitē kēēkānyē miisin Kāārārōokiintēēt nyoo Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō kuchōōnēē kibkōōnkōy.

²¹ Makuweech boōrwēkyoo chu bo ng'wēnyuuni kukerkeyiit bōōrnyii nyoo bo lēbkēēyēēt ānkubāw kiy ake tukul.

4

¹ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya choo āchāmook, ōkiilchi Mokoryoontēēt kuu nyooto. Āmchoo akweek :yēēmootēēt miisin ānkāāng'ērēchēēnook sōō nyēē tyaa.

Ōbuurtē kaalyeet

² Lēyyē, āsooyiing' inyiing' Ewootya ākoo Suntiikē kule ōkāsyiinē ām Mokoryoontēēt.

³ Nto inyiing' choorweenyuu nyoo kiichuutyiintōōsii,* iyēētyēēchi chēēbyōōsōōchu kukāsyiin. Kikyaam booryēēt āk icheck kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kēēboontē keey Kēlēmēēn ākoo biikyuu choo kikkēēyēiisyē tukul choo mii :kooyndōōkwaa kitaabuutaab soboonto.

⁴ Lēyyē, ōng'ērēchēē Mokoryoontēēt ākookoy. Āmwooyē subak kule ōng'ērēchēē!

⁵ Okany kukas :biiko tukul ntusātēēng'woong'. Mii :Mokoryoontēēt kuchōōni ām lēēkitō.

⁶ -Mōōmuyēē kiy ake tukul nteenee ōsooyē Yēyiin kukōōnook kiito ake tukul nyēē -mōōboontē. Ōbirchinē inee kōōnkōy ākookoy yoo ōsoomē.

⁷ Nto yooto kuriibwook :kaalyeetaab Yēyiin kāāsōōtēywēēkwook kubuntēē Kāārārōokiintēēt Yēesu. Wōō :kaalyaanaa miisin nyēē māyityinē :kāāsōōtēywēēkaab biiko.

⁸ Lēyyē mbo ng'eetaabiya, ōrōōtootē ng'aleechu ankoorub: ng'aleekaab manta, tukuuk chēē /kēēkooniyitē, chēē chuuloottiin, chēē tililēch, chēē kāroorānēch, chēē /kēēng'ērēkyinē, chēē kāroomēch āk chēē /kiikoostooy.

⁹ Oyēiisyēē tukuuk choo kyāānēētōok, choo kyāāmwoowook nto ku choo kyōōkāseē āyēyē. Nto yooto +mōōboontē keey Yēyiintēētaab kaalyeet.

Kibirchi :Bāwulō kōōnkōy biikaab Filibi

¹⁰ Tyaa sōō, ng'erekweek chēē āboontē ām Mokoryoontēēt kuuyu ānkoo kikiikukeeyta :bēsyoōsyēk chēē chaang', kyoomuuch ōyookwoo tukuuk subak. Ānkētē sinee kule kyōōmāchē ōyēētyēēchoo nteenee kimōōtinyē bārooyinto.

¹¹ -Māāmwooyē sōō, ng'aleechu āmāchē kiy. Kyaaneet keey ayemakse āk kiyēē āboontē.

¹² Ānkēt wōlēē wuu :soboonto yoo -māāboontē kiy āk yoo āboontē tukuuk chēē chaang'. Kyaaneet keey āyēmāktōōsii ām soboon ake tukul ānku yoo /kakeebaya nto ku yoo āmoo :kēmēy nto āboontē chēē chaang' nto ku ng'eri.

¹³ Āmuuchē kiy ake tukul ām kāmūukēywēēk choo kōōnoo :Kāārārōokiintēēt.

¹⁴ Kikaramiit mbo sinee ōyēētyēēchoo ām nyāililutēkyuu.

3:11 Room. 6:5, 8-11; 2Kōōr. 4:10   **3:12** 1Kōōr. 9:24-25   **3:14** 1Kōōr. 9:24-25   **3:17** 1Kōōr. 4:16   **3:18** Kala. 6:12   **3:19** Room. 16:18   **3:20** Ēfēēs. 2:6; Ibu. 13:14   **3:21** Room. 8:29; 1Kōōr. 15:25, 28, 43-53; Kolos. 3:4   **4:1** 1Tēēs. 2:17-20   * **4:3** Mwooyē :alake kule Siisikō.   **4:3** Ng'oong'. 3:5   **4:4** Filib. 2:18   **4:5** Room. 13:11-12; 1Kōōr. 16:22; Ibu. 10:25; Yāāk. 5:8; Ng'oong'. 22:20   **4:6** Tyēēn. 37:5; Mat. 6:25; 1Bēt. 5:7   **4:7** Yoowa. 14:27; Kolos. 3:15   **4:9** 1Kōōr. 4:16   **4:11** 1Tēm. 6:6-8   **4:12** 2Kōōr. 6:10   **4:13** 2Kōōr. 12:9-10

¹⁵ Ōnkēt :akweek biikaab Filiibi kule yoo kyōōkāsē nyēbo taay lōkōōywēk chēē kāroomēch yoo kyāāng'ēētēē yēmēētaab Maketoonnya, mānāyēētyēēchoo :kaniseet ake tukul ām yēmōōsyēk alak, nteenee akweek nkit :chéē kyōōyēētyēēchoo.

¹⁶ Kyōōyēētyēēchoo areet āyēēng' yoo kimāāboontē kiy āmiitē Tēēsālōōnikē.

¹⁷ Karaam sinee ōkōōnoo kiy nteenee kiito nyēbo koomānuut kukunyōōr :chii tuwēnēētaab Yēyiin.

¹⁸ Kōōnkōy kuuyu kōōkuyityoo :tukuuk tukul choo kyōōyōoku Ēbāfurōtiitō kuyibwoo. Kunyoo, ātinyē ra chēē yēmoo. Kerkey :tukuuchoo kōrōs chēē ānyiny chēē /kākēēbēēlchi Yēyiin, chēē chāmē :inee ānkōōng'ērēēchē.

¹⁹ Mākukōōnook :Yēyiintēēnyuu kiyēē -mōōboontē, kubununēē Yēesu Kiriistō kuuyu inee :nyēē boonto tukuuk tukul.

²⁰ Kutōrōriit ākookoy :Yēyiintēēnyoo nyoo Baaba. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

²¹ Ōsuboowoo chii ake tukul nyēbo Yēesu Kiriistō. Isubooyook :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō āk mbo tuubchōōsyēk chēē kēēboontē keey.

²² Isubooyook :biikaab Kiriistō tukul chēē mii wōli, ānku miisin choo yēyiisyē kaab bāytooyiintēētaab Rōoma.

²³ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō ām tāmirmiryēēt.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Kolosaayek

Taayta

Siriintēēt, kényiit nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kurataat ām Rooma ām kényiit nyēē / kiisōōtyinē ki nyēbo 60 KK (kasee Yēyuutēk 28:16 kutas taay). Wuu nyēē /kikēēsirē kényiit akeenke āk nyēbo Efēēsō nteenee kisimkoonto ām nyoo bo Filibiik. Toorēitiintēenyii Tukiikō :nyēē kiyibē barweetaab Efēēsō āk nyēbo Kolosaay. Kimānāāwo :Bāwulō Kolosaay. Kiyiyēē :yiisyēētaab Bāwulō ām kiriinkēētaab Efēēsō, kaniseetaab Kolosaay. Aybēeryoontēēt Ebaafura nyoo kireeny keey kubuntēē yiisyēētaab Bāwulō ām kaniseetaab Efēēsō :nyēē kiyibē lōkōōywēkaab Yēesu Kiriistō kuba Kolosaay nyoo /kiisōōtyinē kule ki kiriinkēenyii.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kiyiim mēt Ebaafura :ng'aleek chēē kimitēē Kolosaay. Yooto kuruutoochi Bāwulō ām Rooma. Kunyoo, iboorchinē :barwaani biikaab Kiriistō wōlēē mächē kōōbuurtooy. Ryoochē ntāsimuutēk, kāānēētūut chēbo biich chēē mātinyē kāāyēnēēt āk wōlēē sooytooy :Yuutayek. Ng'al :choo chēē kimitēē kung'eēnyooteē biikaab Kiriistō kut koobleleeb kāāyēnēng'waa ām wōlēē mii :Yēesu kule inee ku lakwataab Yēyiin. Ibooru :Kiriistō wōlēē wuu :Yēyiin. Inee :nyēē iyyoong'unēē :tukukuk tukul, inee :moko-ryoontēētaab biikaab Kiriistō ānku Kāārārookiintēēt nyoo kiichoomnyoo chiito āk Yēyiin. Chōōnēē :kaararaacheet wōlēē mii :inee nkit. Mātinyē keey āk kāānēētūut alak tukul āk mbo atēbuut alak. Ibooru :Bāwulō wōlēē ibooruntooy keey :kāāyēnchinooyēēt ām soboontaab chiito nyoo kiikutaach Kiriistō.

Kyoorōrchi keey :Bāwulō Kolosaayek ānkumākyi bērus

¹ Anii ku Bāwulō nyoo kitōōloo :Yēyiin āyēku lēbkēēyiintēētaab Kāārārookiintēēt Yēesu. Āboontē keey ng'eetaabiya Tēmētēēwō.

² Āsūbooyook akweek biikaab Kiriistō ām Kolosaay choo ōtiliilēch ānkōōkoosēē keey Kiriistō ānkēētūubchē :tukul ām inee. Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō biikaab Kolosaay

³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy kwaak nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō yoo kēēsoowook.

⁴ Kēēng'erēkootiin kuuyu kookeekas kule ōkoosēē keey miisin Kāārārookiintēēt Yēesu ānkōōchāmē biikaab Kiriistō tukul,

⁵ kuu yoo mii :kiy nyēē ōkēnēē keey nyēē /kiikēēkōnōrwook ām Kaab Yēyiin. Kisimokasee ng'ālyoontooni lōkōōywēkaab manta chēē kāroomēch

⁶ choo /kikyoomwook. Kuu yoo kōōkuyēstoochi :lōkōōywēchu kāroomēch kōōrēt tukul ānkōōkuyibchi biiko bērus, kyōōbēruurākāsē :nkakweek kung'eetee bēsyoonoo kyōōkāsē ānkōōnkēt kule chāmook man :Yēyiin.

⁷ Kyōōkāsēē lōkōōywēchu Ebaafura nyoo kēēyēyiisyē :tukul ānku chiinyoo nyoo kēēchāmē. Iyyoong'oot :inee kuyēyē yiisyēētaab Kiriistō kubo akweek.

⁸ Inee mbo subak :nyēē kyoomwēēch acheek choomnyēēt nyēē ōboontēē keey ām Tāmiriryēētaab Yēyiin.

⁹ Kunyi, kiikēēsoowunoonwook kung'eetee kikeekas ng'aleechaa ākoy kura, kule okas kuchurta kiyēē mākwōok :Yēyiin ānkōōnyōōru kiirnatēēt nyēē wōō nyēē kōōnu :Tāmiriryēēnyii.

¹⁰ Yooto nanyuun, +moong'erech Mokoryoontēēt ām atēbuutēkwōok, ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch ānkōōtāsē taay ōnkētē Yēyiin miisin.

¹¹ Kēēsooyē kule ōkiilchē ām kāāmuukēywēkyii tukul sōōmuytooy ānkōōlukuyē ng'al ām ng'erekweek

¹² ōbirchinē Baaba kōōnkōy nyoo kiyēyōok ōnoomnyē āk biikaab Kiriistō alak oyemte :tukul lēbkēēyēētaab Kaab Yēyiin.

Wōōyintaab Kāārārookiintēēt

¹³ Kiikōōnēmūnēnēēch :Yēyiin wōlēē mii :kāāmuukēywēēkaab mēēnānēēt ānkōōwuuchēēch bāytooyiisyēētaab lakwanyii nyoo chāmē.

¹⁴ Lakwanyii nyiitēnyi :nyoo yēyē / kiityaakteech / ānkēēnyōōwēēch kaat ām ng'ōōkiswookiyoo.

¹⁵ Inee :nyēē kiiboorunēē keey :Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē. Kisimkutook :inee /kumanaa-keeyey kōōrēēt,

¹⁶ kuuyu kibununēē inee :kiy ake tukul nyoo miitē barak āk nyoo miitē ng'wēny, choo /kēēkāsē āk choo -/mākēēkāsē, bāytooyik āk mokorēēnik, choo bāytooyiisye ām kōōrēēt barak āk choo bo kāāmuukēywēēk. /Kikēēyēyē kiy ake tukul kubo inee.

¹⁷ Kimii /kumanaakeeyey kiy ake tukul ānkutāsē taay :tukuchooto tukul ām kāāmuukēywēēkyii.

¹⁸ Kunyi, biikaab Kiriistō tukul ku bōōrnyii ānku inee :mēt. Inee :nyēē kitoowunēē keey :kiy ake tukul ānku kaabooreet kung'eete meet sukubāwu kiy ake tukul.

¹⁹ Kicham :Yēyiin kukerkeyiit :Kiriistō āk inee ām keel ake tukul.

²⁰ Kimāchē :Yēyiin kōōchoomnyo kiy ake tukul āk inee kubununēē Kiriistō ānku tukuuk chēē miitē ng'wēny nto chēē miitē barak. Kiyib kaalyeet kubununēē korotiikaab Kiriistō choo kiwāstooy keey ām murtooywoontēēt.

²¹ Kyōōlōōyēch ām wōlēē miitē :Yēyiin ānkyōōyēku buunikyii, kuuyu kyōōyēyē ng'aleek chēē miyootēch.

²² Nteenee kwōōchoomnyē ra āk inee kubununēē meetaab Kāārārookintēēt sukung'eet obe wōlēē miitē ōtililēch nyēē -mōōtinyē tisyā āmāmii :chii nyēē mwooyē kule ōtinyē miyooto.

²³ Yoo sōōyityi yooto, ōkiimiitu ōkoosēē keey Kiriistō amamaasaak :chii osatee keey kiyoo ōkēnēē keey kubununēē lōkōōyēk chēē kāroomēch choo /kiyoomwook choo /kiikyoomchinēē biiko tukul ām kōōrēēt ānku chooto :chēē kwāāyēkunēē :anii Bāwulō motwooriin.

Yiisyeētaab Bāwulō

²⁴ Ang'erechaat anyalil kubo akweek. Abaybay akas kule ākālābē nyālilutēk choo kiituuchē :Kāārārookintēēt kubo biikaab Kiriistō choo ichēek ku bōōrnyii.

²⁵ Ayēchinē :anii biikyii yiisyeēt, kuuyu kitoola :Yēyiin ā-āmwook kuyityiin :ng'ālyoontēēnyii nyoo

²⁶ /kikiyyeelaan kung'eete kēny, nteenee /kōōkiiboorchī ra biikyii.

²⁷ Kichōb :Yēyiin kule kōōboorchī biiko tukul wōōyintaab ng'ālyoontoonoo kiiyyeelaat. Ng'ālyoontoonooto ku kule: Miitē :Kiriistō āriinyoo ānkiikēnēē keey bēurtaab Kaab Yēyiin kubununēē inee.

²⁸ Kiriistō nyooto :nyiiitēnyy kyoomtooy :acheek kiisōōwu ānkiinēētēē chii ake tukul ām kiirnatēēt tukul sukukiimiit ankuchurtaat ām Kiriistō yoo yitu taayeetaab Yēyiin.

²⁹ Kiyiitēnyy :nyēē āmiitē ā-āmchinē booryēēt ānkāābirtōochinē nkuruuk kuyēētyēēchoo :Yēyiin.

2

¹ Amāchē ōnkēt kule āmiitē ā-āmē booryēēt kubo akweek Kolosaayek, biikaab Kiriistō ām Laawotikeeya āk alak choo manaakasa.

² Amāchē ātiitir biiko kunoomnyo ām chamateet sukukich miisin ānkōōnkēt kāroomin kiyēē kikiyyeel :Yēyiin nto nyooto ku Kiriistō.

³ Kiriistō :nyēē ng'oong'u tukuuk tukul chēbo kiirnatēētaab Yēyiin choo kāroomēch ānkijyēēlootiin.

⁴ Amwoowok ng'aleechu simeeberbeereenaak :chii ng'aleekaab kwiilat chēē bēre :chii kāroomēch ākoo buryo.

⁵ Ankoō -mākēēboontē keey akweek ām wōloo ōmiitē, kēēboontē keey ām Tāmiriryēēt ankaang'erechaat akas kule ōbuurē ām kēlto nyēē karaam ōyēchinē Kiriistō nyēē māmoosook :kiy.

Kiikootyaakteeneech :Kiriistō kiruutēkaab biiko

⁶ Kuu yoo kyōōyēnchi Kāārārookintēēt Yēesu nyoo Mokoryoontēng'woong', otas taay ōbuurtooy inee.

⁷ Ōkwērtōochi inee tiikiitēk sōōkich kāroomin ām soboonwēkwok. Ōkoosēē keey inee nkit kuu wōloo /kiikiinēētitook ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy kibtaman.

⁸ -Moo-aste keey kwaasantaak :alake ōrātākiisye kubununēē kāānēētuut alak chēē māyēētyēēchinē kiy. Kāābēbēēriisyo :nyoo nyēē rubtooy keey āk ātēbuut chēbo biiko buch nyēē iyyoong'unēē wōlēē wuu :ātēbuutēkaab kōōrooni, kusiir chēbo soboontaab Kiriistō.

⁹ Kiiboornēē keey :Yēyiin Kiriistō kutukul

¹⁰ ankiikooluumaak akweek :Yēyiin kutukul ām Kiriistō nyoo inee :nyēē bāwu kiy ake tukul.

¹¹ Yoo kyōōwēeksēē ng'ōōkiswookikwook */ kikiimuraatanaak ōbooyitu Kiriistō. *Kāāmurootāniisiyō :nyoo nyēē makerkeey āk nyoo yēyē :biiko nteenee /kikiimuraatanaak ām Kiriistō.

¹² yoo /kikēēbātisānook. /Kiikeemuyaak āk Kiriistō /ankiing'eeteenaak meet āk inee, kuuyu kyookaasee keey kāamuukēywēēkaab Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet.

¹³ Yoo kikiikubaraak :ng'ōōkisoo kyōōboontē, kyōōminyēē soboonoto. Nteenee kukōōnook :Yēyiin soboonto nyēē lēēl kuu yoo kiikoochinē Kiriistō. Kinyōōwēēch :Yēyiin kaat acheek tukul ām ng'ōōkiswookikyoo

¹⁴ yu kiibuuktoowēēch kiyēē kikiikōōtiilwēēch :kiruutēk ānkōōnēmtowēēch ng'aleechar ānkukwērtōochi murtooywoontoonoo.

¹⁵ Kiikubut kāamuukēywēēkaab tāmirmirook chēē miyootēch choo bāytooyiisyē ankoobaartaat icheek kuu kibratiiis nto yityo kōōrōōktoochi murtooywoontēt.

¹⁶ Kunyi, -mēētiilchook :chii ng'al kukōōnook kiruut kubo āmit, kiyēē ōyyēē, ntāsimuut bo saayeeet kuu chēbo yoo kälēēl :araawa nto ku bēsyēētaab *Sabaato.

¹⁷ Kiimutyoonoo :kiruutēchoo ng'al chēē kimii kukwoonii. Nto ng'ālyoontēt nyēbo man ku Kiriistō.

¹⁸ Kicham :biiko alake kuyēyē keey kule kāyib keey ng'wēny ānkukutunkyninē malayikaanik. -Mookany kukerektaak :bichooto -/ mākēētuwēnook. Ng'āsē keey :bichoo kule nyōōru ng'oong'utēk, nteenee kubooyiit man, itoomootē ng'al. Kerkeey :ng'aleekwaa āk wōlēē wuu :kāāsōōtēywēēkaab biiko choo māyēētyēēchinē chii kiy.

¹⁹ Kiikoobetyeenyee keey :chii nyēē wuu nyoo wōlēē miitē :Kiriistō nyoo inee ku mētīt nto acheek ku bōōrnii nyēē tākēēnoomtōōsii āk inee kuu yoo inoomtōōs :yiinook āk mēliilook bōōrto, kēēnēērtōōsii ānkēēnyōōru nkuruuk kukwaanee wōlēē miitē :Yēyiin.

²⁰ Kyōōbēku /ankiikiityaakteenaak ātēbuutēkaab kōōrooni kuu yoo kimēē :Kiriistō. Ām nee yu tōōrubē kiruutēkaab kōōrooni

²¹ chēē mwooyē kule: -moonam nyi, -moo-am nyi nto -mōōtiiny nyi?

²² Kāānēētuutēkaab biiko buch :kiruutēchoo tukul. / Kikēēyēyē āmiik kule / sikyoomē ānkuyēyiisyēē :bōōrto.

²³ Tooku :kiruutēchu sinee wuu nyēē bo ng'oomnān ānkumāchāksē /kiinēchinē keey miisin /ānkēēyēyē keey wuu nyēē /kēēyibē keey ng'wēny ānkuwuyiityinē bōōrto, nteenee māyēētyēēchinē :kiruutēchu chiito kuriibēē keey muchastaab bōōrto.

3

Kēēlto nyēbo soboonto nyēē tiliil

¹ Kunyi, kuuyu kyōōwut soboonto nyēē lēēl kuu yoo king'ēētē :Kiriistō, ōchēēng'ē kiyēē miitē Kaab Yēyiin wōloo miitē :inee kukēēbuurunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

² Māchāktōōs ōsōōtē tukuukaab Kaab Yēyiin -āmōōwoonkyi kāāsōōtēywēēkwook tukuuk choo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni.

³ Kiikubēk :soboönwēkwook choo kibo kēny ānkumii :soboönwēkwook choo leelach wōlēē mii :Kiriistō kubo kiyēē kiikuyey :Yēyiin.

⁴ Yoo kēēyēēw :Kiriistō ām lēbkēēyyēētaab Yēyiin makeekerkeyiitu inee.

⁵ Kunyi, māchāktōōs ōtub kiy ake tukul nyoo rubtooy keey āk soboontaab kōōrooni kuu: Martaayeeet, soboonto nyēē mā tiliil, muchas nyēbo bōōrwoon, āk kāāsōōtēy chēē miyootēch. Otayee keey mooroonng'nyaantiit, kuuyu tōōrchinē chii kutiyyēē mēt tukuuk chēē boonto yoo kātēēkoosēē keey Yēyiin.

⁶ Mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēyē ng'aleechar.

⁷ Kyookerkeeye :nkakweek nyooto yoo kitōōrubē ng'aleekaab soboontaab kōōrooni.

⁸ Nto raat, osatee keey tukuuchoo. -Mōōnyēērchinē keey āmōō-āwēsynē keey. -Mōōkāwōōtēchinē keey, āmōōng'ālōolēē keey nyēē miyaat, āmōōwiirunootē ng'al chēbo rōkōs.

⁹ -Mōōbērbēērē keey, kuuyu kyōōmētē kāāburng'woong' nyoo kibo taay āk ātēbuutēkyii

¹⁰ ankoonam soboonto nyēē lēēl. Miitē :Yēyiin kōōlēēliitē kāāsōōtēywēēkwook okerkeyiitu inee.

¹¹ Yoo nyēē mā Yuutāyiin nto Yuutāyiin, nyēē imuraatanaat nto nyēē meemuraatanaat, soboyiin, boontāyiin, motwooriin nto nyēē bāwu keey. Nteenee Kiriistō :nyēē kiy ake tukul ānkuminyē āriitaab chii ake tukul nyēē mēēkutiny kule ng'oo :ng'oo.

¹² Kunyoo, kuuyu chāmook :Yēyiin ankookukweyaak ōyēku cheechii chēē ōtiliilēch, māchāktōōs ōriirēē alak, ōlēēliityinē keey moon, ōyibē keey ng'wēny, ōtālāyiitu, ānkōōlukuyē ng'al.

¹³ Ōmuytoochinē keey ānkōōnyōōchinē keey kaat ām ng'ālyoo ake tukul nyēē kōōkuyēchi chiito :ake ake. Ōnyōōchinē keey kaat, kuu yoo kinyōōwook kaat nkakweek :Mokoryoontēēt.

¹⁴ Nto ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut miisin ku chamateet. Inooomtōōs :chamataani biiko kuyēk akeenke kuchurta.

¹⁵ Okany kubāw :kaalyeetaab Kiriistō kāāsōōtēywēēkwook, kuuyu /kikēekuurook ōyēku kiito akeenke ām kaalyaanaa ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy.

¹⁶ Kooluumaak :ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ōnēētiisyē, ānkōōyisu keey ām kiirnatēēt tukul. Ōsiltooy Yēyiin ōbirchinē kōōnkōy ām tyēenwookik chēē makerkeey ākoo tyēenwookik chēē iboorwook :Tāmirmiryēēt.

¹⁷ Nto yoo ōmwooyē ng'ālyoo nto yoo ōyēyē kiy, māchāktōōs ōmwooyē ānkōōyēyē ām kaayneetaab Mokoryoontēēt Yēesu ānkōōbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy kubununēē inee.

Wōlēē māchāksē kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō

(Ēfēēsēēk 5:22–6:9)

¹⁸ Māchāktōōs kōōywēyē :koorko ake tukul saanteenyii. Kēēlto :nyooto nyēē mākwook :Mokoryoontēēt.

¹⁹ Nto akweek murēnik, mākwook kuchāmē :chii koorkēenyii nyēē māwusē.

²⁰ Māchāktōōs akweek lēēkōōk ōywēyē sikiikwook ām keel ake tukul. Yoo ōyēyē kuu nyooto, ōng'ērēēchē Mokoryoontēēt.

²¹ Māmāchāksē akweek sikiik ōwusē lōkōkwook. Yoo kōōwus, kōōbānoonē keey :lōkōchoo.

²² Nto akweek motwoorik, māchāktōōs ōkāsyinē mokorēēnikwook ām kōōrooni ām keel ake tukul. -Mōōyēyē kuu nyooto baateey yoo kāsook soong'ereech icheek, nteenee ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuu yoo ōkoonyitē Mokoryoontēēt.

²³ Yoo ōyēyē kiito ake, ōyēyē ām mooyēēt akeenke, kuuyu nyēē ōmiitē ōyēchinē yiisoonoo ku Mokoryoontēēt mēēbērē biiko.

²⁴ Māchāktōōs ōnkēt kule mākutuwēnook :Mokoryoontēēt Kiriistō nyiitēnyii ōmiitē ōyēchinē yiisoonoo.

²⁵ Chii ake tukul nyoo yēyē kiy nyēē miyaat, +/mākēyēyēchi nyēē wuu nyooto. Māchāmē :Yēyiin chiito ake kusiir ake.

4

¹ Āmwoowook nkakweek mokorēēnik kule ōyēchinē motwoorikwook manta ām kēēlto nyēē yemaat ānkumāchāktōōs ōnkētē kule ōboontē :nkakweek Mokoryoontēēt nyēēng'woong' ām kibkōōnkōy.

Ōsooyē ānkōō-āntooy lōkōōywēk chēē kāroomēch

² Ōnēmchi keey soowuutēk, ōriibē keey ākookoy ānkōōbirchinē Yēyiin kōōnkōy.

³ Ōsoowēēch nkacheek kuyootwēēch :Yēyiin kēēlto sikyaamte lōkōōywēkaab Kiriistō choo /kiikēēng'oong'wēēch. Kiyooto :nyii kiyey /keerata anii.

⁴ Ōsaay kule a-amte lōkōōywēchu kukas :biiko nyēē karaam.

⁵ Ōkāsu yoo ōboontē keey biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Ōyēyiisyēē nyēē karaam bārooyin ake tukul nyoo kōōnyōōru.

⁶ Ōng'āloolchinē bichoo ām kēēlto nyēē karaam nyēē ibāybooyē ānkōōwālchinē tēēbuutēkwaa nyēē karaam.

Kāā-āmiisēēt

⁷⁻⁸ Ng'ēetaabiya :Tukiikō nyēē chamaat. Yēyē :inee yiisyyēnyii ām mooyēēt akeenke ānkēyēchiintōōs :tukwaay yiisyyēēt ām Kiriistō. Amiitē āyooku chokōōboorwook wōlēē wuu :ng'aleek ām wōlēē kēēmiitē :acheek ānkōōkiimook. Māchokwoomwook ng'ālyoo ake tukul kurubta keey āk anii.

⁹ Mākuchōnton to keey ng'eetaabiya Ōnēsimō nyoo akeenke ām akweek. Kiikoosēē keey murooniitēnyi ānkēchāmē. +Mābokumwoowok :murēchooto kiy ake tukul nyēē miitē kuyēyāksē ām wōli.

¹⁰ Isubooyook :Aristaarko nyoo kēērātootiin :tukwaay ānkōsubooyook :nkinee Māarkō nyoo tilyeetaab Barnaaba. Ābērē kyōōnyōōru kuut kule yoo kāchō :Māarkō otorooch.

¹¹ Isubooyook mbo :nkinee muroonoo /kēēkuurēē Yēesu nto kule Yuustō ām kaayneet ake. Icheek :Yuutayek baateey chēē kēēboontootē keey kēēyēyē yiisyēetaab Yēyiin ānkōkōōwoong'woo ng'ēēlātēēt.

¹² Isubooyook :nkinee Ebaafura nyoo nyēēng'woong' ānku motwooriintēetaab Kiriistō. Āmē booryēēt kwaak kusoowook nto anyuun ōkiilchē ām kiyēē mākwook :Yēyiin ānkōkōich.

¹³ Āyēnchiintōōsii āk booryēēt nyēē miitē kwoomē :inee kubo akweek, biikaab *kiri-inkēetaab Laawotikeeya āk nyēbo Iyerabooli.

¹⁴ Isubooyook mbo :nkinee kāānyooyiintēēt Luuka nyoo kēēchāmē āk nkinee Teema.

¹⁵ Osuboowoo mbo ng'eetaabiya choo bo Laawotikeeya ānkōsuboowoo nkinee cheebiya Niimfa āk biikaab Kiriistō choo sooyēē kōōnyii.

¹⁶ Yoo /kāākēesumānwook lōkōōywēchu, māchāktōōs okas kule /kākēesumānchi nkicheek kaniseet ām Laawotikeeya ankoosuman :nkakweek barweet ake nyēē kyāāsirchinē bi-chooto.

¹⁷ Ōmwoochi Ārkiibō kule māchāktōōs kooterieech yiisyēetaab Mokoryontēēt nyoo /kikiitōōrchi.

¹⁸ Ng'ālyoontēēt nyēē āmiitē wāā-āmiisēēnook, ku nyēē āsirē :anii Bāwulō nkityō ām āwunyu. Lēyyē, -mōōwuutyēē kule arataat. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsälōōnikēēk

Taayta

Siriintēēt, kēnyiit nyēē / kikēēsirē āk wōlēē / kikēēsirēē: Kisirē :Bāwulō barwaani kumiitē Kōōriintō ām kēnyiitaab 51 KK. Rubē :barwaani nyoo bo Kalatyeek ānku akeenke ām bārōōnōōkyii chēbo taay ām Kiirootyeet nyēē Lēēl. Kitoow :Bāwulō kaniseet ām ruutooyinii nyēbo āyēēng' ām Tēēsälōōnikē nyi ki kiriinkēēt nyēē wōō miisin ām Maketoonya. Nteenee king'eetee kiriinkoonoo areet akeenke kubo wōōrōoryēēt nyēē kiing'etng'eetaat :Yuutayeek (kasee Yēyuutēk 17:5-10). Yu kang'eetee Tēēsälōōnikē, kuwo ākoy Bereeya ankas taay ākoy Aaten. Nto yityo, kōōyookto toorētiintēēnyii Tēmētēewō kuwo Tēēsälōōnikē wokōōtitiir kaniseet ankas taay koonēet, nteenee kiruutoochi :Bāwulō Kōōriintō (kur. 3:1-3). Kiwokuyit :nkinee Tēmētēewō lētuunoo Kōōriintō ānkuchokurāchi Bāwulō wōlēē kiwuu :ruutooyinii bo Tēēsälōōnikē kurubta keye āk kaniseet nyēē kiiyyoong'oot ām wōlēē mii :Yēyiin ānkoo ki wōō :wusiisyēēt āk kwilateet. Kumiitē :Bāwulō Kōōriintō, kusirchi kaniseet ām Tēēsälōōnikē barweet kōōkimkiimē ānkuwālchinē kāāyimuutēk chēē kiboonto kurubta keye āk kāāyēēwunēetaab Yēēsu.

Kiyēē miitē āriit: Kimāchē :Bāwulō kōōtitiir kāāyēnēetaab Tēēsälōōnikēēk ām kāānēētuutēk chēē nāmē keye āk soboontaab Kiriistō āk kāroomnyēēt nyēē boonto. Mwooyē :Bāwulō kule kukasee :biiko wōlēē wuu :soboonyii ām wōlēē iyēnchintooy Kiriistō. Nto yityo, kuwālchi tēēbuutēkwaa. Imuuchē kikiikumēēyo :biiko kereeyaanto ām wusiisyēēt nyoo kitook, kunyoo kitēēbēē keye :choo kitākusobchootii yoo imuuchē :nkicheek choo kiikubēk kutas choo māchokunyōōr :Yēēsu yoo iyēēwu chokuyibē biikyii. Ikiimchinē :Bāwulō bichoo kule yoo kime :chii kukiikōōyēnchi Kiriistō, kutasē wōloo mii choo chokuyibē :Yēēsu ānkumākuyēk mbo chēbo taay kōōwt soboontaab kibchuuloo (kur. 4:16).

Kiyēē āmu: Sooysooyē :barwaani ānkōōkomkoomu biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus. Kimwoochi kule boonto keye :Yēyiin icheek ānkumākunyōōr biirtooyiisyēēt yoo iyēēwu :Kiriistō chokuyibē choo cheechii. Kunyoo, māchāktōōs :icheek kubāybāyiti ānkuyēk nyikoon kumuyta nyāliilutēk ānkuminy kōōywyē Kiriistō.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Tēēsälōōnikē ānkumākuyi bēur

¹ Anii ku Bāwulō ānkāāboontē keye Siila ākoo Tēmētēewō. Āsirwook akweek kaniseet ām Tēēsälōōnikē choo obooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō. Lēyēy, kōōbēruurook :Yēyiin ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō kaniseetaab Tēēsälōōnikē ānkōōkiim

² Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek tukul yoo kēēsoowook.
³ Kiisōōtook ām yiisyēēt nyoo oyyēyē oōkosēē keye inee ānkōōboontē chamateet. Kēēbirchinē Baaba Yēyiin kōōnkōy subak, kuuyu kyōōkiimchi keye okenēē keye :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

⁴ Mbo ng'eetaabiya, kiinkētē kule kiikukweyaak :Yēyiin nyoo chāmook,
⁵ kuuyu yoo kikyoomwook lōkōōywēk chēē kāroomēch mēēbērē ki ng'al buch, nteenee kibo kāāmukēy kuboonto keye Tāmirmiryēētaab Yēyiin soochamte :akweek manta. Onkētē :akweek mbo wōlēē kikiibuurtooy :acheek yoo kikeēboontē keye :tukul.

⁶ Kyoocham oyyēchi Yēyiin yiisyēēt kuu acheek. Kyootaach lōkōōywēchoo ām ng'erekweekaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ānkoo kiyeyaak /kēēwusook.

⁷ Ām yooto nanyuun oyyēku kāānēētēywoo ām wōlēē mii :biiko tukul chēbo yēēmēetaab Maketoonya ākoo Akaaya choo iyēnchinē Kāārārookiintēēt.

⁸ Mēēbērē kiyit :lōkōōywēkwook choo bo Mokoryoontēēt yēēmēetaab Maketoonya ākoo Akaaya baateey, nteenee kikas :kōōrēt tukul kule oōkosēē keye Yēyiin. Kunyoo, māmii :kiy nyēē tākumāchāktōōs keemwaa.

⁹ Ng'āloolēē :bichooto tukul wōlēē kyoochamte ng'aleekyoo āk wōlēē kyootayte āynātōōs ankoorub Yēyiin nyoo bo manta.

¹⁰ Nto yooto oōkanyoonu lakwanyii kōōyēēwunēē kibkōōnkōy. Nyooto ku Yēēsu nyoo kiing'ēētēē :Yēyiin meet. Inee :nyēē makuyēeteek /simākiing'woonchēēch.

2

Kyooröör :Bāwulō wōlēē kiwuu :soboonyii ām Tēesälöönikē

¹ Mbo ng'eetaabiya, önkētē :akweek kule mānāāwo buch :ruutooyto nyoo kikēēkwoonii :acheek wōlooto.

² Önkētē wōlēē /kisimkēēwustēēch /ānkiintosuurtēēch ām *kiriinkēētaab Filiibi. Ānkoo /ki-keekwiilech miisin, kikōönēch :Yēyiin nkuruuk kyoomwook lökōöywēkyii chēē kāroomēch.

³ Okas kule kimākyoomtooy ng'al chēbo ng'wiiynan nto kikiisōötē ng'al chēē mā kāroomēch nto kikēēbērē kule kēēkēnwook.

⁴ Kichamteech :Yēyiin ānkōötōōrwēēch :lökōöywēchu kāroomēch. Kunyi, mēēbērē kyoomtooy lökōöywēchu kule sikiing'ereech biiko, nteenee kyoomtooy kule sikiing'ereech Yēyiin nyoo inkētē kāāsōötēywēkyoo.

⁵ Önkētē :akweek kuchurta kule mēēbērē kikeekwaante :acheek ng'aleek chēē kiki-ilēblēēbēēnook nto kikeekwaante ng'al chēē iyēēlē mooyētyoontiit nyēē kēēboontē. Rōōbēēch mbo :Yēyiin kurubta keyy āk ng'aleechu.

⁶ Manaakeesyem kule nto okaasteech :akweek nto ku chii ake tukul,

⁷ ānkoo kiyemaat kēēnyikiisyook :acheek kēēyēku *lēbkēēyikaab Kiriistō. Nteenee yu kikēēboontē keyy akweek kikēēyibook nyēē karaam kuu wōloo yibtooy :cheeyoosya nyēē ruroot :moo lökökyii kuriibē.

⁸ Kikēēmāchē miisin kiiburtē keyy āk akweek nyēē mēēbērē kikēēkōōnook lökōöywēkaab Yēyiin baateey, nteenee kiiboorwook ng'aleek chēē rubtooy keyy āk soboonwēkyoo, kuuyu kikeechamaak miisin.

⁹ Mbo ng'eetaabiya, maanii önkētē wōlēē kikeeyeyte yiisyēēt āk wōlēē kikyoomtooy booryēēt! Yooto kikēēyēyiisye bēēt āk kwēēmooy. Kikēēyēy kuu nyooto simākēēnyikisyook yoo kikyoomwook lökōöywēchoo bo Yēyiin.

¹⁰ Yoo kikēēboontē keyy akweek choo öyēnchinē Kiriistō, kyookas ankiikukas :nkinee Yēyiin kule kēēyēku :acheek biich chēē kēēchurtootiin, chēbo man, āmākēēboontē lēēlis.

¹¹ Önkētē mbo kule kikēēyibook :acheek kuu wōloo yibtooy :booyoo lökökyii.

¹² Kikiitiitirook ānkiimchook kule öyēyē ng'aleek chēē ing'erēēchē Yēyiin nyoo kuurook bōōbuur :tukul oyemte bāytooyiisyeēnyii ākoo wōōyinnyii.

¹³ Kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy ākookoy, kuuyu yoo kikēēyibook lökōöywēkyii okas ankoocham amēēbērē kuu lököoy chēbo chii buch, nteenee bo Yēyiin. Man, yēyiisye :ng'alyoontoonoto ām āriing'woong' akweek choo öyēnchinē Kiriistō.

¹⁴ Kyōōnyōōru :akweek, mbo ng'eetaabiya ng'aleek chēē kerkey ākoo choo kinyōōru :biikaab Kiriistō choo miü Yuuteeya. Kiinyaliilaak :biikwook kuu yoo kiinyaliilē icheek :Yuutayeeek

¹⁵ choo kibākāchē Mokoryoontēēt Yēēsu ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin ankuweteech acheek. -Mēēng'erēēchē :bichoo Yēyiin ānkukwiilē chii ake tukul.

¹⁶ Kisyem mbo kule nto kerekteech kyoomchi lökōöywēk biiko choo mā Yuutayeeek, lököoy chēē kimakuyey /kiiraraach bichoo. Nteenee miü kutāsyinē :Yuutayeechaa ng'ōōkiswookik alak ām chooto boonto. Kunyoo, kōōkōōng'woonchi icheek :Yēyiin.

Kyoomchi Bāwulō :yēēmootēēt kuruutoochi Tēesälöönikēek

¹⁷ Mbo ng'eetaabiya, ānkoo kookuyeyeech :biiko kebakaakte keyy kisich ām bōōrwēk, kiisōōtook ākookoy ām tāmirmiryēēt. Kaakwaameech :yēēmootēēt miisin keekasaak subak.

¹⁸ Kiyooto :nyēē kiyeyeech keemach kiyyēēwu wōloo ömiitē. Kyaasyem :anii Bāwulō kunyil areet chēē chaang' kule nto āyēēwu wōloo ömiitē nteenee kikerekteech :Kibrōkōsyoontēēt.

¹⁹ Mbo ng'oo :chēē kiikēnēē keyy :acheek ānku ng'oo :chēē kēēng'erēchēē, nto ku ng'oo :chēē kēēng'āsēē keyy yoo +/- mākēētūwēnēēch ām taayeetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu bēsyoonoo iyēēwu? Mā akweek?

²⁰ Kubooyiit man, akweek :chēē kēēng'āsēē keyy ānkēēng'erēēchēē.

3

/Kikiyookto Tēmētēēwō ānkuchōōnto lökööy chēē kāroomēch

¹ Yu kakeekas kule kimēēkiimuuchē takeemuyte, kiisoot kēēng'ētunēē *kiriinkēētaab Aaten

2:2 Yēyuut. 16:19-24; 17:1-9   2:3 2Kōōr. 2:17   2:4 Kala. 1:10   2:5 Yēyuut. 18:3   2:6 Yoowa. 5:41, 44   2:7 1Kōōr. 9:12   2:8 2Kōōr. 12:15   2:9 Yēyuut. 18:3   2:10 2Kōōr. 1:12   2:11 Yēyuut. 20:31; 1Kōōr. 4:14-15; Kala. 4:19; 1Tēm. 1:2; 2Tēm. 1:2; Tiitō 1:4   2:12 Room. 5:2; Filib. 1:27   2:13 Kala. 1:11-12; 1Tēēs. 1:5   2:14 Yēyuut. 17:5   2:15 Mat. 5:12; Yēyuut. 2:23; 14:19; Room. 11:28; 2Kōōr. 11:23-29   2:16 Mat. 23:31-32   2:17 1Tēēs. 3:10   2:20 Filib. 2:16; 4:1   3:1 Yēyuut. 17:14

² ānkiiyooku ng'eetaabiya Tēmētēewō nyoo kēēyēchinē :tukul Yēyiin yiisyēēt kyoomtooy lōkōōywēkaab Kiriistō. Kikiiyooku chokōōtitirook ānkōōkiimook okaasee keey Kiriistō

³ sukung'eet mēēbērē +/mākiinyēbēēt chii ām akweek kubo wusiisyooni. Ōnkētē :akweek kule māchāktōos kēēbuntēē wusiisyēēt.

⁴ Kisimkēēmwoowook oob kēēboontē keey kule +/mākēēwusēēch? Kunyi, kōōkuyēyākiis kuu nyooto, kuu yoo ōnkētē.

⁵ Kiyooto :nyēē kiyeya āyooku Tēmētēewō. Kimāāmuuchē taamuyte subak. Kunyoo, āyooku inee chokukas yoo tōōkoosēē keey Kiriistō. Kyāāmuy akas ām kēēlto ake kule kityemaak *:Kēniintēēt sukubooiyit buch :yiisyoonoo kikēēyēyē.

⁶ Kōōkōōyēewunēē :Tēmētēewō wōloo ōmiitē, ānkōōkuyibwēēch lōkōōywēk chēē kāroomēch kurubta keey kaakaaseeng'woong' āk choomnyēēt nyēē ōboontē. Kōōkumwoowēēch kule ōsōōtyēēch ākookoy nyēē karaam ānkōōmāchē kule nto okaseech kuu yoo kēēmāchē :nkacheek kule nto keekasaak.

⁷ Lēyyē, mbo ng'eetaabiya, kōkēētiritir yu /kākyoomwēēch wōlēē wuu :kaakaaseeng'woong' ām Kiriistō ānkoo /kiinyāliilēēch /ānkēēwusēēch.

⁸ Yoo kōōkiilchi :akweek Mokoryoontēēt kēēng'ērēchē :acheek

⁹ nyēē māmiitē :wōlēē +mākēēbirtotoochi Yēyiintēēnyoo kōōnkōy. Kēēng'ērēkootiin miisin ām taayeenyii kubo akweek.

¹⁰ Kēēsōoyē inee ākookoy bēēt āk kwēēmooy kule nto keekasaak sikiititirook ānkēēkōōnook kiyēē -mōōboontē kurubta keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹¹ Kēēsōoyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēnyoo Yēesu kule kuyootwēēch kēēlto keekwaa bokekasaak subak.

¹² Lēyyē, kuyey :Mokoryoontēēt kuwōōyit :choomnyēēt nyoo ōboontē āk chamateet nyoo ōboontēē chii ake tukul, kuu nyoo kēēboontēēnook :acheek.

¹³ Kōōtitiir :Yēyiin kāāsōōtēyēwēēkwook soochurte ānkōōtililiitu ām taayeetaab Baaba Yēyiin kuboonto keey biikiyii tukul, bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēesu.

4

Soboonto nyēē ing'ērēēchē Yēyiin

¹ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, ābērē kiikiineetaak wōlēē /kiibuurtooy /sikiing'ereech Yēyiin ānkuwuu nyooto :wōlēē ōbuurtooy. Nanyuun, kiikāloonē kēēmwoowook ām kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu kule, otas taay miisin oyey kuu nyooto.

² Ōnkētē ng'aleek choo kikiiboowook :acheek kubununēē kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēesu.

³ Mākyyok :Yēyiin ōtililiitu -āmōōmārtootē.

⁴ Kuyibē :murēno ake tukul koorkeēnyii ām kēēlto nyēē tiliil ānkubo koonyit.

⁵ -Mookany kutwaraak :muchastaab bōōrwoonikwook kuu bichoo -mēēnkētē Yēyiin.

⁶ Ām ng'ālyoo nyēē wuu nyiitēnyii, mā-ālāk :chii ng'eetaabkaamet. Kisimkiisōōwook kule mākōōng'woonchi :Yēyiin biiko choo yēē rōkōōsiitēnyii.

⁷ Kimākūrēēch :Yēyiin kule subokēēmārtootē, nteenee māchē kule kiibuur kāāburto nyēē tiliil.

⁸ Kunyoo, yoo ōtāyē kāānēētēyēwēēchu mēēbērē kootay chii, nteenee kootay Yēyiin nyoo kōōnook Tāmirmiryēnyii.

⁹ Nto nanyuun ng'ālyoo kurubta keey āk chamateetaab mbo ng'eetaabiya, māāchāktōōs kēēsirwook kiy, kuuyu kiikooneetaak :Yēyiin ōchoomtōōsii.

¹⁰ Kyōōbuur :nkakweek kuu nyooto ōchāmē mbo ng'eetaabiya tukul choo mii yēēmēētaab Makoetonnya. Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook kule ōchoomtōōsii miisin.

¹¹ Okas kule ōbuurē ām kaalyeet ānkōōyēyē yiisyēēng'woong' nkit ō-āmē kiyēē kōōbirtēē nkuruukwook kuu yoo kisimkēēmwoowook.

¹² Yoo kōōbuur kuu nyiitēnyii, mākuoonyitook mbo :biiko choo mēēbērē iyēnchinē Mokoryoontēēnyoo āmāmii :kiy nyēē mākutbotwok.

Chōōnēētaab Mokoryoontēēt

¹³ Mbo ng'eetaabiya, kēēmāchē ōnkēt manta kurubta keey āk biiko choo kiikubēk simōōmēēsēyē kuu biiko choo māboonto kiyēē ikēnēē keey.

¹⁴ Kēēchāmtooy kule kime :Yēesu ankung'eetee meet. Kunyoo, kēēchāmchiintōōsii kule makoong'eetee :Yēyiin meet biiko choo kiikubēk kuu yoo kiing'ēētēē Yēesu.

¹⁵ Kāānēētēyewēkaab Mokoryoontēēt :chu chēē kēēmwoowook: -Mākiintōōyē :acheek choo kēēsobchootiin ām choo kiikubēk bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēt.

¹⁶ Mākuwookyī *:malayikeet nyēē wōō barak /ankeekuut aryeembuutaab Yēyiin. Yooto nanyuun mākuchoōnēē :Mokoryoontēēt Kaab Yēyiin. /Makiing'etee meet kurook :biikaab Kiriistō choo kiikubēk.

¹⁷ Nto yityo, /kiiruruuchēēch acheek choo tākēēsobchootiin kēētuyyē āk bichooto keebeete keye wōliin bo boolik bokēēyēmē barak āk Mokoryoontēēt. Kuchakee yooto nanyuun, +mākiibuurtē keye Mokoryoontēēt ākookoy.

¹⁸ Kunyoo ii, lēyyē, ōtitiirēē keye ng'aleechu.

5

Ōchōb keye kubo chōōnēētaab Mokoryoontēēt

¹⁻² Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kēēsirwook kurubta keye bēsyēēt nyēē chōōnēē :Mokoryoontēēt, kuuyu ōnkētē :nkakweek kule mākumuung' kuu chōōriin nyoo chōōnii kwēemooy.

³ Bēsyēēt nyoo mwooyē :biiko kule kaalya :kōōro / ānkēēriibootiin, ku yooto :yēē +/ makiiserweeteē bichoo. Māchililē :chii. Mākumuunkyī bichoo :ng'aleechaa kuu ng'woonin nyoo nyōōru :koorko nyoo māchē kōōtuusyo.

⁴ Nteeneē -mōōmiitē :akweek mbo ng'eetaabiya mēēnān nyēē imuuchē kunyōōrwook :bēsyoonoo -kumōōchōōbootiin.

⁵ Ōbooyē :akweek tukul lēbkēēyēēt ānkōōbooyē bēētut. -Mākēēbooyē kwēēmowuut -āmākēēbooyē mēēnānēēt.

⁶ Kunyoo, māmāchāksē kēēruuyē kuu biiko alak, nteeneē māchāksē kēēyēku biich chēē kāsunootiin ānkēēriibē keye.

⁷ Bo :rwoonik kwēemooy ānku kwēemooy yēē bōōkiitōōs :biiko.

⁸ Nteeneē kēēbooyē :acheek bēētut, kunyī māchāksē kēēriibē keye. Māchāktōōs kiiluumee keye kaakaaseet āk chamateet kuyēk kariikaab booryēēt choo /kiilookyinē teket, anki-ilaach nkineē kāākēnēēt nyēēbo kaararaacheet kuu kuutwēētaab booryēēt nyoo /kiilookyinē mēt.

⁹ Manaakweyeēch :Yēyiin sukōōng'woonchēēch, nteeneē māchē sukooraraachech kubununēē :Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

¹⁰ Kime :Kiriistō kubo acheek kule subokēēminy āk inee ānku yoo tākēēsobtōōsii ee, nto kukiikēēbēku.

¹¹ Kunyoo, māchāktōōs ōtitiirē keye ānkōōsooysooyē keye kuu yoo ōmiitē ōyēyē kuunyi-itēnyi.

Kāā-āmiisēēt

¹² Mbo ng'eetaabiya, kēēsoomook ōkoonyit bichoo kiikukwey :Yēyiin choo āmē booryēēt kōōntōōwook ānkōōtitiirōok ām Mokoryoontēēt.

¹³ Ōkoonyitē bichoo miisin ānkōōchāmē ām yiisyēēt nyēē yēyē. Nto akweek, ōbuurtē kaalyeet.

¹⁴ Kiikāloonwook akweek mbo ng'eetaabiya kule ōchuulē biiko choo tinyē kēwēynātēēt, ōtitiir choo nyōkōōrēch, ōyētyēēchinē choo kuskusēch ānkōōmuytoochinē chii ake tukul.

¹⁵ Okas kule māmii :chii nyēē kākētyī ake miyootyēēt, nteeneē ōsyēēmē ākookoy ōboorchinē karaamateet biiko tukul.

¹⁶ Ōng'erēchē ākookoy,

¹⁷ Ōsooyē āsiiswēk tukul,

¹⁸ Ōbirchinē Yēyiin kōōnkōy ām yēēt ake tukul. Ng'alyoo :nyi nyēē mākyook :Yēyiin ōyēyē ām Kāāraroikiintēēt Yēēsu.

¹⁹ -Mōōmiis Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²⁰ -Mōōchuur ng'aleekaab *wōōrkooyik.

²¹ Ōrōōtootē tukuuk tukul ānkōōnāmē choo kāroomēch

²² ānkootayee keye kiy ake tukul nyēēbo rōkōs.

²³ Kuyeyaak :Yēyiin nyoo kōōnu kaalyeet ōtiliiti ām keel ake tukul. Kuriibākoy :tāmirmiryēētaab chii ake tukul, soboonnyii āk bōōrnyii nyēē māmii :lēēlis ākoy yoo iyēēwu :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

²⁴ Māwēēchwēēchē keey :nyoo kikkwēyook ānku makuyey kuu nyooto.

²⁵ Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēēch a cheek.

²⁶ Ōsuboowoo mbo ng'eetaabiya alak tukul nyēē ōng'ērēkyinē.

²⁷ Amwoowook ām kāāmuukēywēēkaab Mokoryoontēet kule ōsumānchi barwaani mbo ng'eetaabiya tukul.

²⁸ Kōōbēruurook :Mokoryoontēet Yēesu Kiriistō.

Barweetaab Äyēēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēēsälöönikēēk

Taayta

Siriintēēt, yēē / kīkēēsirē āk wōlēē / kīkēēsirēē: Inoomēē :barwaani nwaach yoo kāng'ētēē :nyiin kābo taay. Bāwulō :nyēē kisirē barwaani ām Kōōriintō ām ārook lo kung'eetee kisir nyoo bo taay (kasee kāāboorunēētaab nyoo bo taay).

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimanaaweek :ng'ala ām Tēēsälöönikē kung'eetee kisir :Bāwulō barweet nyoo kibo taay. Kiiyēnchinē :biiko kereeryaanto kule kikiikōōyēēw kēny :Kiriistō nto alak kōōsōōtē kule kikiikulēēkitiiti miisin :chōōnēēnyii nyēē kimēērook /takeeyey yiisyo.

Kiwālchi :Bāwulō bichoo kurubta keye āk yuutēyū kule: Kutoombo kuchōōnii :Kāārārookiintēēt, mākuwōōyit :rōkōsto ām kōōrēēt. Ām bēsyoōsyēk choo kwoonii yoo iyēēwu :Kiriistō, makuyey :kwiiliintēētaab Kiriistō kuchuunnyo :biiko miisin. Imuuchē kuyēyākiis :ng'aleechu āsiiswēk alak tukul nteenee māmāchāktōōs kuyeyeech kēēnyēbēt (kas kur. 3:10). Ikiimchinē :Bāwulō biikaab Tēēsälöönikē kutitir ām kaakaaseeng'waa ānkoo kumii :wusiisyeēt ankukanyaan nyēē māmii :ng'uusng'uus tukuuk chēē mākuuyēyākiis bēsyoōsyēk choo kwoonii.

Kyoorōōrchi keye :Bāwulō biikaab Tēēsälöönikē ānkumākyyi bēru

¹ Anii Bāwulō, āboontē keye Siila ākoo Tēmētēēwō yu āsirwook barwaani akweek kaniseetaab Tēēsälöönikē choo ōbooyē Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

² Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkōōnyōōru kaalyeet.

Kāātilēy ām bēsyoōnoo chōōnii :Yēēsu

³ Mbo ng'ēetaabiya, māchāksē kēēbirchinē :acheek Yēyiin kōōnkōy ām āsiiswēk tukul kubo akweek, kuuyu ōtāsē taay ōkōosēē keye Kiriistō miisin ānkōōchoomtōōsii :tukul.

⁴ Kēēng'ērēchēēnook :acheek yoo kyoomchinē kanisoosyek alak wōlēē wuu :soboonwēkwook kuuyu ōtāsē taay ōmuytooy ānkōōkoosēē keye Kiriistō ām wusiisyeēt nyoo ōmiitē ōbuntēē.

⁵ Ibooru :yooto kule man :kiyēē itilē :Yēyiin, yoo itilwook kule ōyēmootiin ōwut bāytooyiisyeēnyii nyoo ōmiitē ōnyālilchinē.

⁶ Makuyey :Yēyiin kiyēē bo manta yoo keenyalil choo inyāliilook,

⁷ ānkumākōōmuung'wook akweek choo ōnyālilē āk mbo nkacheek. Mākuuyēyākiis :ng'aleechaa yoo tookunēē :Yēēsu barak kuboonto keye malayikaanikyii choo boonto kāāmuukēywēēk

⁸ āk maat nyēē irikititiē. +Māchokōōng'woonchi biiko choo -mēēnkētē Yēyiin āk choo -mēēyēnchinē lōkōōywēēkaab Mokoryoontēēt Yēēsu.

⁹ Mākunyōōr :bichoo ng'wooninto nyēē kibchuulyo, /ankumakeesatee wōlēē mii :Mokoryoontēēt āk wōloo mii :wōōyintaab kāāmuukēywēēkyii.

¹⁰ Yēyāktōōs kuu nyooto yoo chōōnii :Mokoryoontēēt chokunyōōru koonyit ām wōlēē mii :biikyii kōōkoostoy :biiko tukul choo ikoosēē keye inee. +Mōōyēmē :nkakweek āk bichooto, kuuyu kyoocham lōkōōywēk choo kīkēēmwoowook.

¹¹ Kiyiitēnyii :nyēē yēyēēch kēēsoowook ākookoy, sukuyēētyēēchook :Yēyiintēēnyoo ōbuur kuu wōloo mātkooy :inee ānkōōyēyē kiyoo ōkāsē kule karaam. Kēēsoowook subak kule kukōōnook kāāmuukēywēēk chēē ōmuuchē ōyēchinēē yiisyeēnyii ōkōosēē keye inee.

¹² Yooto, +/makiikaasta kaayneetaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu ām kiyēē ōyēchinē / ankiikaastaak nkakweek. Yēyāktōōs :ng'aleechaa tukul, kuuyu chāmook :Yēyiintēēnyoo āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō.

2

Choolwookiintēēt nyēē -/mākyoomu

¹ Mbo ng'ēetaabiya, kēēmāchē kiiboowook kiy kurubta keye āk chōōnēētaab Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō āk yoo /kiiruruukyēēch inee. Kēēsoomook kule

² -mōōbootyē ām kāāsōōtēywēēkwook, nto ōmuuyē yoo / kēēmwooyē kule kaakuyit :bēsyeētaab Mokoryoontēēt, ānkoo kimwooyē kuu nyooto *:wōōrkooyoontēēt ake nto ku biiko alak nto /kēēmwooy kule kikeesir :acheek ng'aleechu ām barweet ake.

³ -Mookany kooberbeeraak :chiito ake am keel ake tukul. Māyitu :bēsyoonoo ākoy yoo kaakutay Yēesu :biikyii alake ānkutook :choolwookiintonoo +/- mākiimukuusēē maataab kibchuulyo.

⁴ Kwiilē :choolwookiintonoo kiy ake tukul nyoo kutunkyinē :biiko ak kiy ake tukul nyoo kāsē :biiko kule bo Yēyiin. Imuuchē mbo kōōwut *Kōōtaab Yēyiin ānkuyib keey barak kule inee ku Yēyiin.

⁵ -Mōōsōōtē :akweek yoo kyāmwoowook :anii ng'aleechu tukul kēēboontē keey?

⁶ Nto yu ōnkētē :akweek kiyoo tākōōkooyē choolwookiintonoo nto kāākuyityo chokutook :inee am bēsyōōsyēkyii.

⁷ Mii kuuniyitēnyi kuyēyisyē :kāāmuukēywēēkaab choolwookiintonoo am wung'aan, nteenee makutas taay :kiyoo kookaay yiisoonoo ākoy /bokiinēmtō.

⁸ Yooto nanyuun yēē mākutook :choolwookiintonoo nteenee makubiirta :Mokoryoontēt Yēesu am muuyēt nyēē chōōnēē kuutiinyii. Makookarbuusee :Yēesu choolwookiintonoo kāāmuukēywēēkyii.

⁹ Mākuchōōnto :choolwookiintonoo kāmāmuukēywēēkaab Kibrōkōsyoontēt ankuchokoobberbeer biiko kuyēyē ng'aleek chēē chaang' chēbo kwōng' uut.

¹⁰ Yēyisyēē ng'alyoo ake tukul nyēbo rōkōs kōōbērbēērē biiko choo mākubootyo. Mākubootyo :dichoo, kuuyu kitay :icheek kucham ng'alyoontēētaab manta /sikiiraraach.

¹¹ Kunyi, makuyey :Yēyiin icheek kōōyēnchi ng'wiiyan /sikēētēwēch

¹² /ankiiruusta tukul choo king'ērēkyi ng'al chēbo rōkōs amānāākōōyēnchi ng'aleekaab manta.

Kōōtitirook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō

¹³ Nto akweek ii, mbo ng'eetaabiya choo chāmook :Mokoryoontēt, māchaktōōs kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ākookoy kubo akweek. Kikweyaak :Yēyiin ōyēku alak am chēbo taayta /kiiraraach. Kiitabaanaak :kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēt ōyēku cheechii, yoo kyōōkoosēē keey ng'alyoontēētaab manta.

¹⁴ Kikuurook :Yēyiin kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch choo kikyoomwook sikeyeynte :tukul lēbkēyyēētaab Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō.

¹⁵ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya, oyeet keey ānkōōkiilchi kāmānēētēywēēchoo kikyoomwook ānkēēsirwook.

¹⁶⁻¹⁷ Kichameech :Baaba Yēyiin ankuyeyeech kēēbāybāyiti ākookoy kiikēnēē keey kiyēē karaam. Kōōtitirook :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō nkityōōniin ak Baaba Yēyiin ānkōōkiimook ōyēyē ānkōōmwooyē kiyēē karaam.

3

Kimwooy :Bāwulō kule /kēēsoochi

¹ Mbo ng'eetaabiya, ōsoowēech kutas taay :ng'alyoontēētaab Mokoryoontēt koosambaakta areet akeenke ānkunyōōr koonyit, kuu wōloo kiwuu am wōloo ōmiitē :akweek.

² Ōsooyē subak kusārweēch :Yēyiin am wōlēē mii :biich chēē āwēēsēch ānu miyootēch, kuuyu mēēbērē :biiko tukul chēē iyēnchinē manta.

³ Nteenee Mokoryoontēt :nyēē /kiikoosēē keey. Mākōōtitirook ānkuriibook am wōlēē mii :Kibrōkōsyoontēt.

⁴ Kiinkētē am Mokoryoontēt kule ōyēyē kiyēē kēēmwoowook ānkōōtāsē taay ōyēyē kuu nyooto.

⁵ Kōōrētōotyook :Mokoryoontēt chamateetaab Yēyiin ānkōōbuur am muytaayeetaab Kiriistō.

Moomiis :chii nyēē māyēyisyē

⁶ Mbo ng'eetaabiya, am kaayneetaab Mokoryoontēt Yēesu, kēēmwoowook kule osatee keey ng'eetaabiya ake tukul nyēē kēwēyiin, nyēē mārūbē kāmānēētēywēēchoo kōkēēmwoowook.

⁷ Ōnkētē :akweek kule māchaktōōs ōyēyē kuu wōloo kēēyēytooy :acheek choo kimākēētinyē kēwēynāt yoo kikēēboontē keey.

⁸ -Mākyoomē āmnyoo nyēbo chii yoo mānāākēēkwēchi kiy, nteenee kikēēyēyisyē bēēt ak kwēēmooy simākēēnyikisyook.

⁹ Ānkoō sinee kiyemaat kēēnyōōru kiy, kikeeyey kuu nyooto sikiineetaak orub kiyēē kēēyēyē.

¹⁰ Yooto kēēboontē keey akweek kikēēmwoowook kule, “-Mookany kwoomiis :chii nyoo māmāchē kuyēyiis.”

¹¹ Kēēmwooyē kuu nyooto, kuuyu kēēkāsē kule tinyē :biiko alake ām akweek kēwēynātēēt. Māyēyē kiy, nteenee kwoonykwoonyootē biiko mētēwoy ām kiyēē yēyē.

¹² Ām kāmūukēywēēkaab Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō kēēmwoochinē bichu kule kōōbuurē nyēē karaam ānkuyēyiisyē sukunyōōr kiyēē āmē.

¹³ Nto akweek, mbo ng'eetaabiya, -mōōchoosyē ōyēyē ng'al chēē kāroomēch.

¹⁴ Yoo mākoonyitē :chii lōkōōywēchu kēēsirwook, kumāchāktōōs ōnkēt chiichoo -āmōōbuurtē keey sukumuy :inee nkit.

¹⁵ -Mōōyib chiichooto kuu buunyoo, nteenee ōyisu kuu tuubchēēt.

Kāā-āmiisēēt

¹⁶ Kunyoo, kukōōnook :Yēyiin kaalyeet ākookoy ām keel ake tukul, kuuyu inee nkit :nyēē kōōnu kaalyeet. Kuriibook :Yēyiin.

¹⁷ Āsirwook :anii Bāwulō kāāsūbooyiisyooni ām āwunyuu nkit. Wuu nyiitēnyi :wōlēē ātiinkyintooy :anii āwut barwa ake tukul.

¹⁸ Kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Barweetaab Taayta nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēewō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirē: Yu /kābokiityookunēē :Bāwulō kāābrātiisyo am Rooma am kwēēnuutaab kēnyiiitaab 60-62 KK (kasee Yēyutēk 28:16 kuwo taay), koonam ruutooyinii nyēbo ang'wan. Matwekaat :ruutooyi bakeenke am Biibilyaa. Kibākookyi Tiitō Kērēētē am baani sukōōyoonkyi kaniseetaab wōlooto. Kubākookyi Tēmētēewō wōliin bo Ēfēēsō sukuyētyēēchi kaniseetaab wōlooto. Kiwo :Bāwulō nkit akoy Filiibi am Make-toonnya. Kisirchinēē wōlooto Tēmētēewō barweenyii nyēbo taay ak nyoo kisirchinē Tiitō. Mātōokunoot :kēnyiiit nyēē /kikēēsirē barwaani nteenee /kiisōōtyinē kule wuu nyēē ki kēnyiiitaab 66 KK.

Kiyēē mii āriit: Kiiyiimē :wuuyinwēk chēē tēerchiin kaniseetaab Ēfēēsō. Wuuyinwēchoo ku kiruutēkaab Yuutayeeek ānkyyibē kirisiyēētaab tukun kubo saayeet am kēēlto nyēē kimēēnkētē. Kiisōōtē :Kirikiik kereeryaanto kule miyootēch :tukuuk tukul am kōōrēt ak kule kimāchāmtoyo :Yēyiin chii akoy tōōs baateey yoo kāākunyōōr :chii ng'oomnān nyēbo kwōng'ut. Nto subak yoo karub :chii kiruut kuu: /kēēkir āmit alak, tukun chēē /kēēyyēē ak mbo kule mātuuyo :biich choo kiikoomut keey. Kiinach Bāwulō :kāānēētuutēchu kunyoo, kisirchi Tēmētēewō barwaani kōōkiimēē kule kuyēchinē Yēēsu Kiriistō yiisyyēt am mooyēt akeenke. Irwookyinē mbo choorwaaniitēnyinyii tāku āybēēryoo, kurubta keey ak wōlēē /kiintōōchintooy biikaab Kiriistō.

Kiyēē āmu: Iwuruurē :kāānēētuutēkaab lembech wōlēē mākuwuuyiit :soboonyoo. Māchāktōōs kiinkētē ng'aleekaab manta sunkung'eeet keeyeet keey ankeekerekte kāānēētiisyyēētaab lembech ak Buunyoontēēt simātūrēēch acheek biikaab Kiriistō ankwaaraanta soboonwēkyoo.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēewō bērir

¹ Anii ku Bāwulō *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō kuu wōloo kitōōltoo :Yēyiin nyoo Kāārārookiintēenyoo kubununēē Yēēsu Kiriistō nyoo kiikēnēē keey.

² Āsiruung', inyiing' Tēmētēewō nyoo āchāmiing' ānkyaāyēētyēēchiing' icham Yēēsu. Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēenyoo Yēēsu Kiriistō, kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeta.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta

(1 Tēmētēewō 4:1-7; Tiitō 1:10-11; 3:8-11)

³ Kuu yoo kyāāmwoowuung', āmiitē āwēētii Maketoonnya, māchāktōōs ibuur Ēfēēsō sukung'eeet ibōlchi biiko alak kusaanee keey kōōnēētē tukuuk chēē mābo man.

⁴ Kusaan kōōbootyinē āsiiswēk kurāru tyoonkōōchoy chēē mābo laat ak kutētu kooyndōy chēbo Yuutayeeek chēbo kēny, kuuyu yibu :ng'aleechaa kwiilat ak wookuut, yoo /kātakēēyēchinē Yēyiin yiisyyēt am manta.

⁵ Kiyēē burē siibōlchi bichu ku kule kunyōōr chamateet kubununēē mooyēt nyēē lēēl ankuyey kiyēē inkētē kule bo man ankookaasee keey Yēyiin.

⁶ Kiikuchunnyēē :alake kookaasee keey Yēyiin ānkuyēēlchi ng'al buch chēē mābo man.

⁷ Bērē :bichoo nto yēk kāānēētikaab kiruutēk nteenee -mēēnkētē kiyēē ng'ālōolēē nto mbo kiyēē ikiilchinē keey kurāru.

⁸ Kiinkētē kule kāroomēch :kiruutēk, yoo kāyēyiisyyēē :chiito am kēēlto nyēē karaam.

⁹ Māchāksē :chii kōōnkētē kule mēēbērē /kikēēyēyē kiruutēk kubo biich chēē churtootiin, nteenee /kikēēyēyē kubo biiko chēē mā churtootiin ak choo māchāmē /keebayta. Bo subak :kiruutēk biiko choo -mēēywēyē Yēyiin, choo choolwookēnootiin, choo mā tililēēk ak choo āwēēsēch. Bo subak :kiruutēk biiko choo rumē sikiikwaa ak choo bākākiisyyōotē,

¹⁰ choo mārtooy, choo sikōrē keey, ak choo chōōrē biiko. Bo choo ibērbēēriisyyē ak choo mōlōlchinē biich ng'al ak kiy ake tukul nyoo mārbutooy keey kāānēētuutēkaab man.

¹¹ Miitē :kāānēētuutēchoo wōlēē bo lōkōōywēk chēē kāroomēch choo /kikiitōōrwo kule a-ante. Yēyiin nyoo boonto lēbkēēyyēēt ānkōōtōōrōōroot :nyēē kikōōnoo lōkōōywēchoo kāroomēch.

Wōō :chamateetaab Yēyiin am wōlēē mii :biiko

12-13 Ābirchinē Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō kōōnkōy nyoo kikōōno kāāmuukēywēēk, kuuyu kikasaa kule / kiikoosēēnoo keey. Kyāāyēyootē ng'al chēē kimāānkētē kumānāāyēnchinē inee nteenee kuriireena. Ānkoo kyāāng'āloolēē inee nyēē miyaat ānkāāwusootē biikyii ānkāākwōōtēnootē, kutoola āyēchi yūisyēēnyii.

14 Kinyōōwooo :Mokoryoontēnyoo kaat ām chamateet nyēē kiboontēēnoo ānkoo ki-maayemaat :anii. Kiyeya acham inee ānkāākoosēē keey.

15 Ng'ālyoontēt nyēē mächāktōōs /kiikoosēē keey amakany :chii kwaam mēt ku kule, kichōōonii :Kāārrookiintēt Yēesu ng'wēny chokōōrāroochē biiko choo kiikuchoolwookēn, ānku anii :akeenke ām bichooto :nyēē āchoolwookēnoot nyēē -/mākyoomu!

16 Ānkoo kiwuu nyooto, /kikeeriireenaa anii ām biiko tukul sukōōboorunēē :Kiriistō kule iruruunyē mooyēēnyii ām wōlēē mii :choo kiikuchoolwookēn. Yoo imuuchāktōōs /kiiraraachaa anii ānkāānyōōru *soboontaab kibchuulyo, kōōmuchāktōōs /kiiraraach nkicheek biiko alak.

17 Kunyoo, kusilākoy ānkukoonyitākoy :Yēyini nyoo mākāsāksē ānkubāytooyiisyē kēnyiiis āk kēnyiiis. Kuwuyiit nyooto.

Kimwoochi :Bāwulō Tēmētēwō kwaam booryēt nyēē karaam

18 Wēnyoo Tēmētēwō, ārwookung' kurubta keey ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyik kubo inyiiing'. Yoo 'keerub ng'aleechaa, mākuyēēyēēchiing' sii-am booryēt nyēē karaam

19 ankiitas taay ikoosēē keey Yēyini ankiyey kiyēē inkētē kule karaam. Kiikubootyoo :biiko alak chēē kitay kuyey kuu nyooto.

20 Alak ām bichooto kiikuyey kuu nyooto ku Umenaayo ākoo Alekisaanta. Kwāātōōrchi Kibrōkōsyoontēt sukukasee keey kule māmāchāktōōs kung'āloolēē Yēyini nyēē miyaat.

2

Kōōnēmchinē keey :biiko saayee

1 Ng'ālyoontēt nyēbo koomānuut miisin ku kule isooyē Yēyini ānkiibirchinē kōōnkōy kubo biiko tukul.

2 Mächāktōōs /kēsoochinē bāytooyik āk kāāntōōyik sikēēminy ām kaalyeet āk tāloosyēt ānkiinēmchinē keey Yēyini ānkiibuur nyēē /kēēkoonyitēēch.

3 Yoo kakeyey kuu nyooto, ku karaam ānkōōng'erēēchē Yēyini nyoo Kāārrookiintēēnyoo.

Irāroochē biich :Yēyini kubununēē lōkōōywēk chēē kāroomēch

4 Māchē :Yēyini kule /kiiraraach biiko tukul kōōnkēt ng'ālyoontēētaab manta.

5 Yēyini ku akeenke nkit, ānku akeenke :chiito nyēē ichoomnyēēch āk Yēyini. Nto nyooto ku Yēesu Kiriistō.

6 Kiikooyto :Yēesu soboonnyii sukuwālāng'unēē biiko tukul. Kiyityiini :ng'ālyoontooni ām āsiiswēk chēē yēmootiini.

7 Kunyi, /kikeekweya anii a-amte ng'aleechaa kuu *lēbkekēyintēt. Man :kiyēē āmwooyē. Ānētēē biiko chēē mā Yuutayeeek ākoosēē keey Yēyini ānkāāmwooyē ng'al chēbo manta.

Kāāburtaab murēnik āk kooruuk choo kiikōōyēnchi Kiriistō

8 Mākyyiintōōs :murēnik ām yēē /kākiiruruukyi keey kōōtōōrōōrē āwunnyēk chēē tiliilēch kusooyē Yēyini āmānyēēru nto kuyey wookuut.

9 Mākyyiintōōs :kooruuk kōōloochē keey nyēē karaam. Kōōloochē sirook chēbo koonyit ānkubooto ātēbutēk chēē kāroomēch. Māmāchāktōōs kōōlētēē butēēk kule /sikēēchōōkyinē, kōōloochē chobosaak, tukuukaab kaat āk sirooy chēē ālē beesaan chēē chaang'.

10 Nteenee, mächāktōōs kuboonto ātēbutēk chēē kāroomēch chēē misyiniē kooruuk choo kiikōōnēmchi keey Yēyini.

11 Mächāktōōs kōōnētēē keey :koorko ake tukul ng'aleek ām kēēlto nyēē intusoot ānkōōyēyēyiyē.

12 -Māāchāmchinē koorko kuyēk kāānētēētiintēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyini nto mbo kule kubayta saanteenyii. Mächāktōōs kusiisynē keey.

13 Aatam :nyēē kisimkuyey :Yēyini kurook, nto mii yoo, chokuyey Aawa.

14 Mēēbērē ki Aatam :nyēē /kikeekenta kut kuyey ng'ōōkisto, nteenee ki koorkēē.

¹⁵ Māchāktōōs :koorko ake tukul kuriibē kōōnyii āk lōkōkyii ām kēēlto nyēē karaam. Yoo kamuyta, kookaasee keey Yēyiin, kutinyē chamateet, kutiliil ānkuriibē keey, mākutēbto *sobootaab kibchuulyo ākookoy.

3

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō (Tiitō 1:5-9)

¹ Mii yu naas :ng'ālyoo nyēē mächē /kiiyyoong'unēē. Yoo kamach :chii kōōntōōchi biikaab Kiriistō, kākukwēchi keey yiisyō nyēbo kooniyit.

² Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē mātinyē lēēlis, ku chii nyēē tēērēē koorkēenyii nkit, kusēwunoot ānkuriibē keey, kukoonyitoot, kururoot :moo ānkōōmuuchē kōōnēētiiis.

³ Māmāchāktōōs ku kibōōkityoo āmā chii nyēbo wōōrōōryēēt. Nteenee mächāktōōs kōōntusoot ānku tala, āmāboonto muchastaab beesaan.

⁴ Māchāktōōs kōōnkētē kuriib kanyii nyēē karaam kukas kule iywēyē :lōkōkyii kutukul.

⁵ Yoo -mēēmuuchē :chii kuriib kanyii kumēēmuuchē kuriib kaniseet.

⁶ Māmāchāktōōs /kēēkwēyē chii nyoo mānāākich ām ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kōōntōōchi chuut kuuyu imuuchē koontumeer. Nto yooto, +/mākiitiilchi ng'aleek kuu choo /kikiitiilchinē Kibrōkōsyoontēēt.

⁷ Māchāktōōs :kāāntōōyiintonoo ku chii nyēē tinyē kaayna nyēē karaam ām wōlēē mii :yēēmēt simānyōōr :Kibrōkōsyoontēēt bārooyinto nyēē katechee.

Toorētik

⁸ Māchāktōōs :nkicheek toorētikaab biikaab Kiriistō kukoonyitootiin nyēē māwēēchwēēchē ng'al, āmā kibōōkitiis, nto kutōōrtooy :moonik kumach beesaan.

⁹ Māchāktōōs kukiilchi ām mooyēēt akeenke ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kiikēēng'oong'wēēch ānkuyēyē kiyēē inkētē kule bo man.

¹⁰ Māchāktōōs /kēētyēmtooy bichoo kutoombo /kēēkwēyē. Nto yoo mātinyē ng'ālyoo, /kēēchāmchi kuyēk toorētik.

¹¹ Māchāktōōs :nkicheek kooruuk chēē toorētik* ku chēēbyōōsōōy chēē koonyitootiin, chēē māyēyootē seemseem. Māchāktōōs ku koor chēē riibē keey /ānkii koosēē keey ām kiy ake tukul.

¹² Māchāktōōs :chii ām toorētichoo kutēērēē koorkēenyii nkit ānkuriibē lōkōkyii āk kanyii ām kēēlto nyēē karaam.

¹³ Chii ake tukul nyoo kāyēyiis nyēē karaam, kōōloong'u keey ām komostaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkukich ām manta nyēbo Kāārārookiintēēt Yēēsu.

Manta nyēē wōō nyēbo Yēyiin

¹⁴ Ānkoosinee āboontēē mooyēēt kule +māāchōōnii wōlooo imiitē, āsiruung' ng'aleechu si

¹⁵ yoo kaakaay keey, 'kēēnkēt wōlēē mächāktōōs kōōbuurtooy :biikaab Kiriistō. Bichooto ku choo kikwey :Yēyiin kuyēk cheechii. Tolochta :bichoo āk sisinēēt nyēē iyyoong'unēē :manta.

¹⁶ Ng'ālyoo nyēbo man kule wōō :kiyēē kiikung'oong'wēēch Yēyiin:

/Kikēēsich inee kuu chii ake tukul,

kiiboor :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kule churtaat.

Kikas :nkicheek malayikaanik.

/Kikyaamtaat inee ām kōōrōōsyēk.

/Kikiiyēnchi ām kōōrēēt,

/ānkēēyib kuwo barak wōlooo mii :lēbkeēyyēēt.

4

Māchāktōōs /kēētāyē kāānēētēywēēk chēē mābo man

¹ Ihooru :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kutook kule ām bēsyōōsyēk choo kwoonii, mākuhuunnyēē :biiko ng'ālyoontēētaab manta ankurub ng'aleekaab biiko choo tēwēchē :tāmirmirook chēē miyootēch.

² Ibērbēriisyē :bichoo āmēēkōōnkētē ng'ālyoontēēt nyēbo man āk nyēbo ng'wiiyan.

³ Yēētēē biiko kōōmutiis āk kule kumaam āmiik alak ānkoos kiyēyē :Yēyiin āmiichoo kule kutaach :biikyii choo inkētē manta ankwaam kubirchinē inee kōōnkōy.

⁴ Karaam :kiy ake tukul nyoo kiyēyē :Yēyiin kunyoo, māmāchāktōōs /kēētāyē kiy mbo akeenke yoo /kakeetaach /kēēbirchinē Yēyiin kōōnkōy.

⁵ Yēyē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin āk saayeeet kutililiit :kiy ake tukul nyēē kiyēyē Yēyiin.

⁶ Yoo 'kēēboorchi mbo ng'eetaabiya ng'aleechu, 'keeyey ām kēēlto nyēē karaam yiisyēetaab Kāārārōokiintēt Yēēsu. Nto yooto imiitē ititirēē ng'ālyoontēētaab manta nyoo /kikiineetiing' nyoo irubē.

⁷ Itay tyoonkōōchoy chēbo bēērbēeryo chēē mārubtooy keey āk Yēyiin. Ichōbāksē ākookoy inētē keey ibuurē kuu wōlēē māktooy :Yēyiin.

⁸ Yoo 'keeneet bōōrng'uung', mākyūētyēēchiing' ām kōōrooni, nto yoo 'keeneet keey ibuurē kuu wōlo māktooy :Yēyiin, mākyūētyēēchiing' ām soboontaab kōōrooni ākoo nyēbo kōōrēt nyoo mākuhō.

⁹⁻¹⁰ Kiikoosēē keey Yēyiin. Inee :Kāārārōokiintēt nteenee chēē irārōochē, ku biiko choo iyēchinē inee. Māchāktōōs /kēētiyēēt mēt ng'aleechaa ānkuyēmāktōōs /kēēchāmē kutukul. Kiyōnto :nyēē kēēmiitē kēng'ētiichinē keey.

¹¹ Ng'aleechaa chēē māchāktōōs 'ikiimē yoo 'inēētiisyē.

¹² -Meekany kumōonting' :biiko kuuyu tēēmining'. Nteenee inyiying' :nyēē māchāktōōs kukāsēēniing' :biiko tukul choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēēt, wōlēē ing'ālooltooy āk wōlēē itēbtooy, wōlēē ichāmtooy biiko, wōlēē 'iyēnchintooy Yēyiin āk tililinto nyēē iboontē.

¹³ Iyēyiisyēē bārooyinto nyoo mii kumanaayitu, isumānchinēē biiko ng'ālyoontēēt, i-ānchinēē ānkiinētēē.

¹⁴ -Meechwees kāāmuukēywēēchoo kirōōbuung' :Yēyiin kubununēē kiyēē kimwooy *wōōrkoooyōntēt ake yoo kitiinyēēniing' āwunnyēk :kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō.

¹⁵ Iyēyē tukuuchoo kibtaman ānkiinēmchinē keey kutukul sukung'et kukas :chii ake tukul wōlēē imiitē itāstooy taay.

¹⁶ Māchāktōōs irōōtootē soboonng'uung' āk ng'aleek chēē 'inētē. Imuytoochi tukuuchoo kuuyu, yoo keeyey kuu nyooto, +meeraraachakse :inyiying' āk biiko choo 'inētē.

5

Ibooru koonyit

¹ -Mēēryōōnkyinē booyoo yoo imiitē iyisu, nteenee ing'āloolchinē kuu kōōn. Iyibē nkicheek āybēēriik wuu nyēē mbo ng'eetaabkoomēt.

² Iyibē cheebyoosya ake tukul wuu nyēē koomēt. Nto tiibiik, inam choo wuu nyēē mbo chēēbboomēt ām kēēlto nyēbo tililinto.

Wōlēē māchāktōōs /kēēriibtooy musukuunēk

³ Māchāktōōs /kēēyētyēēchinē musukuunēk choo mātinyē chii nyēē kāriib.

⁴ Nteenee yoo boonto :cheebyoosya nyēē musuku lēēkōōy nto muchōkōōrōōn, kumāchāktōōs :lōkōchoo kuriib sikiikwaa, kuukaanyii nto kōōkōōnyii sukōōboorunēē yooto kule iywēyē Yēyiin. Yoo kayey kuu nyooto, kumii kuyooko kiyēē /kikēēyēchinē ichēek, ng'ālyoo nyēē chāmē :Yēyiin.

⁵ Kooroko nto cheebyoosya nyēē kiikung'ēt nkit ku musik kumāchāktōōs kōōkēnēē keey Yēyiin nkit ānkuriirchinē bēēt āk kwēēmooy kule kuyētyēēchi.

⁶ Nto kooroko nyoo musik ankicham tukun chēbo leles, kukiikume :nyoo kusobē.

⁷ Māchāktōōs imwoochi nkicheek biiko ng'aleechu, sukung'et mariirtee chii.

⁸ Chii ake tukul nyoo māyētyēēchinē tilyōōnuutēkyii ānku miisiin biikyii choo bo kō, kāākutāchiin āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Miyaat :chiichoo kusiir nyoo mānēyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁹ Yoo / sikiiyiiti cheebyoosya nyēē musik komostaab choo yēmē / kēētoorēt kumāchāktōōs kukiikukeeytee kēnyisiyēk tāmānwookik lo. Māchāktōōs ku cheebyoosya nyēē mānāāchoonchooyēnoot

¹⁰ ānkitookunoot ām yēyūttēk chēē kāroomēch kuu wōlēē kiriibtooy lōkōkyii, wōlēē ki-tooktooy tāyēēk, wōlēē kiyētyēēchintooy biikaab Kiriistō, wōlēē kitoorētitooy biiko choo nyāliltōōs āk mbo tukuuk alak chēē kāroomēch chēē kiikuyey.

¹¹ Māmāchāktōōs /kēēsirtooy musukuun choo tākuminkēēch kuuyu yoo kabiirta :muchas-taab bōōrwoonikwaa wōlēē kiikōōnēmchintooy keey Kiriistō, kumach /kiimut.

¹² Yooto, kōōsākyi keey /kiitiilchi ng'al, kuuyu kāākwiiri kiyēē kiikukuurtoochi Yēyiin.

¹³ Ilumootēē :kooru chēē wuu choo koorin kōōbootootē āsiiswēkwaa. Māwuu nyooto baateey, nteenee yēyootē mbo subak seemseemnyeeet kōōwutootēē keey ng'al chēē mā cheekwaa ānkung'āloolootē mbo ng'al chēē māyēmāksē.

¹⁴ Kunyoo, āmwoochinē musukuunēk choo tākuminkēēch kule kucheeng' saanik ānkuriib lōkōkwaa ak kooriikwaa simānyōōr :Buunyoontētēt bārooyinto nyēē kang'alaalee ichēek nyēē miyaat.

¹⁵ Kookuweech keyy kēny :alake kuba wōlēē mii :Syeetaani ankookurub ng'aleekyii.

¹⁶ Nto yoo mii :cheebyoosya nyēē kiikuchamta Yēyiin ānkuming'tooy keyy musukuunēk, kumāchāktōōs kuyēētyēēchinē musukuunēchoo ām kēēlto ake tukul. Māmāchāktōōs kubākookyiyi nyikiisinoon kaniseet. Yooto, mākuyēētyēēchi :kaniseet musukuunēk choo minyē nkityō.

/Kēēkoonyitē kāāntōōyikaab kanisa

¹⁷ Māchāktōōs /kēēkoonyitē /ānkēēyētyēēchinē booyikaab kanisa choo tinyē kāāntōōysēt nyēē karaam, ānku miisin choo āmtooy ng'ālyoontētēt ānkōōnēētē.

¹⁸ Mwooyē :siruutēk kule, “-/Mākēērātē yēēyto kuutiit yoo yēyiisyē.”† Nto subak, “Yēmē :chii nyoo kāākubirto nkuruukyiyi kunyōōr kiy.”†

¹⁹ Māmāchāktōōs simiyēchinē ng'ālyoo nyēē /kākēēmwooy /kēēng'ālōolēē booyik nyēē miyaat, nteenee ākoy baateey yoo kāākumwooy :biiko chēē yitē āyēēng' nto sōmōk kule wuu nyooto.

²⁰ Yoo kāchoolwookēn :kāāntōōyik, 'iburyoong'tooy kukāsē :biiko, sukung'et kōōywēyē :chuut alake.

²¹ Kunyoo ii, Tēmētēwō, āmwoowuung' ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēt Yēesu āk mbo ām taayeetaab malayikaanik choo kwēyootiin kule, irub ng'aleechaa nyēē -mēēkwēyē chii. Māmāchāktōōs ichāmē biiko alak kusiir alak.

²² -Mēēsāmsāmānē keyy yoo itinyēē chii āwunnyēk itōōlchinē yiisyēētaab Yēyiin -ameekany kunaming' :ng'ōōkistaab biiko alak. Ibuur itiliil.

²³ -Mēēyyēē bēēko baateey, nteenee imōōsē *tifaayik tisch kubo bōōrtaab moo nyoo iyyiimsētiing' btaman.

²⁴ Mēēmūchāktōōs kōōyēēlākiis :ng'ōōkiswookikaab biiko alak, nteenee /simkēēkāsē ba-keenke /kumānāābokiitiilchinē ng'al. Nto chēbo alak, kōōyēēlōotiin ākoy bēsyoonoo +/- mākiitiilchi ng'al.

²⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, simkutooku :kāroomnyēēētaab yēyuutēkaab biiko alak, āmāwunyāktōōs ākookoy :choo iyēēlōotiin.

6

Wōlēē māchāktōōs kōōbuurtooy :motwoorik

¹ Māchāktōōs :motwoorik kōōywēyē mokorēēnikwaa sukung'et -/mākēēng'ālōolēē Yēyiin nyēē miyaat āk mbo kāānēētēywēēkyoo.

² Māmāchāktōōs :motwoorik choo kiikōōyēnchi :mokorēēnikwaa Yēyiin kōōywēyē mokorēēnichoo kisch, kuuyu mbo ng'etaabiya ām Kiriistō. Nteenee, māchāktōōs kuyēyē yiisyēēng'waa kutook, kuuyu chēē yētyēēchinē :yiisyōōnuutēchoo ku choo kiikōōyēnchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Ng'aleek chooto :chēē māchāktōōs inyiying' Tēmētēwō 'inēētē ānkiikimē biiko kurub.

Kāānēētiisyēēt nyēbo lembech āk bāyit nyēbo man

³ Chiito nyoo kaakoobetyeenyee keyy wōlēē mii :Mokoryoontētēt Yēesu Kiriistō ankooneet ng'al chēē mābo man,

⁴ kukiikoolaambuuch nyoo :ng'aseetaab keyy āmēēnkētē kiy. Kicham :chiichoo kwiilat āk wookuut. Yibu :ng'aleechaa kōōtuuyiiti keyy :biich moon. Kuwookuut, kung'alaalatee keyy nyēē miyaat, kōōsōōtyēēchinē alak nyēē miyaat,

⁵ ānkuchunchuuntōōs :mētēwookaab bichoo kubo kāāsōōtyēwēēk chēē miyootēch chēē boonto. Bichuutēchu :chēē /kiikēēbuutēē ng'ālyoontēētaab manta ānkōōsōōtē kule tōōs yoo kasyeem :chii kurub kēēltaab Yēyiin ku kēēlto :nyooto nyēē yēyē chii kunyōōr bāyit ām kōōrooni.

⁶ Nteenee, yoo kēēnēmchi keyy :chii yiisyēētaab Yēyiin, āmēētuuyiitiyēnē ake moo, kāākunyōōr bāyit nyēē wōō miisin ām Kaab Yēyiin.

⁷ Mēēbērē /kikēēsiktēēch kiy, āmākēēbēētooy kiy kōōyyiin kākēēbēku.

⁸ Nteenee, yoo kēēnyōōru kiyēē kyoomē āk kiyēē kiiloochē, kuyēmēēch :chooto.

⁹ Nto biiko choo bērē nto cheeng' tukuuk sukumokornoon, kutōōrchinē :ng'aleechaa tyēmiisyēēt anukete. Tōōrchinē :ng'aleechaa kuyey tukuuk chēē chaang' chēbo bēērbēeryo

āk mbo muchastaab tukuuk chēē iwoong'tooy biich. Tōōrtooy :ng'aleechaa biiko kubootoy ānkwooroon.

¹⁰ Toowunēē keyy :miyootyēēt wōlēē wōō muchastaab beesaan. Biiko choo loosyootē kumachē beesaan kukiukchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkuyibchi keyy ng'woonin nyēē -/mākyoomu.

Kiyēē kiikāloonchi :Bāwulō Tēmētēwō

¹¹ Nto inying' nyoo ibooyē Yēyiin, māchāktōōs isatee keyy wōlēē mii :ng'aleechaa ankiirub soboonto nyēē churtaat, inēmchi keyy Yēyiin ankiikaasee keyy inee, ichāmē biiko alak, imuytoochinē ng'al ānkiitālāyiitu.

¹² I-am booryēēt nyēē karaam kubo ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Inkēt kule kikuuring' :Yēyiin inyōōru *soboontaab kibchuulyo. Kunyi, 'ikiilchi soboonoo 'kiichāmchiintōōsii kukāsē :biiko chēē chaang'.

¹³ Ām taayeetaab Yēyiin nyoo ikoochinē kiy ake tukul soboonto āk mbo ām taayeetaab Yēesu Kiriistō, nyoo kichāmchiin ām taayeetaab Bōōntyō *Bilaato kule inee ku Kāārārookiintēēt, āmwoowuung' kule

¹⁴ ikiilchi ng'ālyoontēētaab Yēyiin. -Meekany inyōōru tisyā nto mbo kule / keeng'alaaleeniing' nyēē miyaat. Iriib kuu nyooto ākoy bēsyēēt nyoo kachōōnēē :Mokoryoontēēnyoo Yēesu Kiriistō.

¹⁵ Mākukweryoon :Yēyiin ām bēsyēēt nyoo kiikōōtōōrto :inee. Itōrōōroot :Yēyiin ānku inee nkityō :bāytooyiintēēt. Inee :bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku mokoryoontēētaab mokorēēnik.

¹⁶ Yēyiin nkityō :nyēē māmēē ānkuminyē ām lēbkēēyyēēt nyēē makāsāksē. Māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin nto mbo nyēē imuuchē kukas. Kukoonyitākoy :Yēyiin ānkubāytooyiis ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Biikaab Kiriistō chēē boonto bāyit

¹⁷ Imwoochi choo boonto bāyit ām kōōrooni kule māng'āsē keyy āmātiyēē mēt tukuuchoo. Tukuuk choo chēē -/mākiinkētē batay āk moo. Nteenee kiyēē māchē kuyēyē kuku-tiyēē Yēyiin mēt nyoo kōōnēēch kiy ake tukul kuyem ānkuyēyēēch :tukuuchoo keeng'erech.

¹⁸ Imwoochi bichoo kuyey ng'aleek chēē chaang' chēē kāroomēch, kuyēk biich chēē leelach :moonik ānkuchāmē kuyēmtooy tukuuk āk biiko alak.

¹⁹ Yoo kayey kuu nyooto, kāākuyēytoochi keyy bāyit nyēē tiyēē keyy ām kōōrēt nyoo chōōnii, sukung'et kukiilchi soboontaab manta.

Ng'aleek chēbo lētuum

²⁰ Tēmētēwō, kāāmwoowuung' kule -meekuste iyey ng'aleechaa tukul choo kiikōōtōōruung' :Yēyiin. Isatee keyy kwiilateet nto wookuut nyēbo bēerbēeryo nyoo yēyē :choo ng'āsēē keyy kiirnatēēt nyēē mā bo man.

²¹ Yēyē keyy kule ng'oomēch, nteenee kiikuchuunnyēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Kōōbēruurook :Yēyiin.

Barweetaab Āyēng' nyēē kisirchi :Bāwulō Tēmētēwō

Taayta

Siriintēēt, yēē / kikeēsirē ak wōlēē / kikeēsirē: Yu kaakoowaany :Bāwulō ruutooyinii nyoo kibo ang'wan, kooyeey Rooma. / Kikeekerta subak kō nto yityo / keeratee nyōrōōrōōnik. Kisirē barwaani bēsyōōsyēkyii chēbo lētut kurataat kukaakuriik wokubakach :bāytooyiintēēt Nēērō nyēē ki rumiin kibkerkoong'nyaa. -/Mākiinkēt kule ki āyu yēē /kikeēsirē barwaani nteenee akoy /kikeēsirē kukabek :maata nyoo kibo Rooma am kēnyiitaab 64 KK kutoombo kōōkētē keey :Nēērō am kēnyiitaab 68 KK. Isōōtē :biiko wōlēē wōō kule /kikeēbakache Bāwulō kēnyiitaab 67 nto 68 KK. /Kikiiyookyine Tēmētēwō barwaani kumiitē Ēfēsō.

Kiyēē mii āriit: Kikas :Bāwulō kule kikiikubakaakta :chōōrōōnuutēkyii, kunyoo kisirchi Tēmētēwō barwaani kuuyu kikiikung'ēēlēnchi miisin kut kwoomchi :yēēmootēēt kule nto kas Tēmētēwō. Nteenee kimātinē ārookēnēt ake tukul kuuyu kiinkētē kule ānkoo kimii wokubēku :soboonyii am lēēkitō, kitinyē kāākēnēt kule mākurib inee :Yēyiin am nyalilta nyoo huntuē :inee am bēsyōōsyēchoo ng'eri yoo tākumiitē kōōrēt kutoombo kut kōōwutē wōlēē mii :soboontaab kibchuulyo.

Ibooru :Bāwulō am barweenyii kule riirēē :inee miisin biikaab Kiriistō choo kikiubuntē wuyinwookik ak wusiisyēt kumii :icheek ng'wēnyuutaab bāytooyiintēēt Nēērō. Ikomkoomu Tēmētēwō kule kuriib kāāyēnchinooyēt am lōkōōywēkaab Kiriistō ankwaanta lōkōōywēchoo am nyikanateet ānkoo kumiitē :wusiisyēt. Kimāchāktōōs mbo kōōburyoong'to choo inēētē ng'al chēbo lembech.

Kiyēē āmu: Kiyēē irābchinē :barwaani miisin kukōōkomkoom biich kule /kēēmuytoochinē ng'al ānko ku chaang' :wuyinwēk. Yēyiin nkit :nyēē mākubāw kiy ake tukul ānkutuwēnē choo ikēnēē keey inee. Māchāktōōs kurubē wōlēē kiwuu :soboontaab Bāwulō.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākyi Tēmētēwō bērur

¹ Anii ku *lēbkēēyiintēēt Bāwulō nyoo āyēchinē Kāārārookiintēēt Yēesu yiisyēt. Kitoola :Yēyiin ānkōōyookwoō chāā-āmchi biiko kurubta keey ak *soboontaab kibchuulyo nyoo kikuurtoowēch kubunūēē Yēesu Kiriistō.

² Āsirung' inyiiing' wēriinyu Tēmētēwō nyoo āchāmē miisin. Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin ak Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō. Kuriireeniing' ānkukōōning' kaalyeet.

Māchāktōōs /kēētirē /ānkiikosēē keey Yēyiin

³ Ākutunykine Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy mbo :kuuko ānkāāyēyē kiyēē ānkētē kule karaam. Kuuyu āsōōtiing' ākookoy, āsoowung' bēēt ak kwēēmooy ānkāābirchinē Yēyiin kōōnkōy.

⁴ Yoo kaasoot wōlēē 'kiiriirte bēsyoonoo kyāābakōōtiing', kwoomchoo :yēēmootēēt kule nto akasiing' saang'erech.

⁵ Ānkētē kule 'ikoosēē keey Yēyiin miisin. Kiikoosēē keey :kōōkōōng' Lōyis Yēyiin ak koomēt Yuuniis, wōlēē ānkētitooy kule imiitē :nkinyiing' iyēyē kuu nyooto.

⁶ Kunyi, kurubta keey ak yooto, āsōōtuung' kule ikany kōōmwō keey :kāāmuukēywēk choo kirōōbuuy' :Yēyiin yoo kyāātiinyēēniing' āwunnyēk.

⁷ Mānāākōōnēēch :Yēyiin Tāmirmiryēt nyēbo muyātēēt, nteenee kikōōnēēch nyēbo nyikanateet, chamateet ak riibēetaab keey.

⁸ Kunyoo, -meekany kunaming' :muyātēēt yoo +meeng'alaale Mokoryoontēnyoo nto yoo isōōtoo anii nyoo /kiikeerata kubo inee. Nteenee, ikany kēnyāilichē :tukwaay kubo lōkōōywēk chēē kāroomēch kukōōniing' :Yēyiin nyikanateet.

⁹ Kiikooraraachech :Yēyiin ānkiikukuurēch kēyēku biikyii. Manaayey kuu nyooto kubo kiy ake tukul nyēē kiikeeyey, nteenee kubo wōlēē māktōoy :inee nkit am mooyēenyii ak mbo subak kubo chamateenyii nkityō. Kisimkuchameech :Yēyiin /kumānāākēētoow kōōrētē

¹⁰ ānkōōboorwēch chamataanaa am chōōnēētaab Kāārārookiintēnyoo Yēesu Kiriistō. Kikiōōsyēēntoowēch :Kiriistō meet ānkwoorōōrēch kēēlto nyēbo *soboontaab kibchuulyo kubunūēē lōkōōywēk chēē kāroomēch.

¹¹ Kunyoo, kookutoola :Yēyiin a-amtaate lōkōōywēchu, āyēku *lēbkēēyiintēēt ānkānēētootē ng'ālyoontēetaab manta.

¹² Kiyooto :nyēē /kiinyāliilchoo kuu nyiitēnyi. Ānkoo kuwuu nyooto, -māāmuyoot, kuuyu ānkētē chiichēē kyāāyēnchi ānkāātinyēē man kule imuuchē kuriib kiyēē kiikōōtōōrwoō āko y bēsyoonoo iyēēwunēē.

¹³ Tēmētēwō, 'inēētē biiko kuu wōloo kyāānēētitooy :anii ānkiikoosēē keey Kāārārookiintēt Yēesu ānkiichāmē biiko kuu wōloo kyāāyēytooy :anii.

¹⁴ Ikaaman ng'aleechaa kāroomēch choo / kiikiitōōruung'. Kuyētyēēchiing' :Tāmiriryēetaab Yēyiin nyoo minyē āriinyoo.

¹⁵ Ābērē 'inkētē kule kookubakaaktaa :chii ake tukul nyēbo yēmēetaab Eesya kuboonto keey Fukēēlō āk Eermokeen.

¹⁶ Āsooyē kule kuriiree :Yēyiin kaab Ōnēsifōōrō nyoo kimāmuyoot chokukasa arataat. Kichokōōbāybooyoo ānkōōtitiroo btaman.

¹⁷ Yu kāwokuyit Rooma, koomuuch kucheeng'aateenaa wōlto ake tukul āko kut wokun-yōōrwoō.

¹⁸ Ābērē 'inkētē kubooyiit man kule kiyētyēēchoo :Ōnēsifōōrō ām kēēlwookik chēē chaang' yoo kyāāmiitē Ēfēsō. Léyyē, kuriiree :Mokoryoontēt Ōnēsifōōrō bēsyoonoo itiiilchinē biiko ng'al.

2

Kiyēē māchāktōōs kuyēyē :Tēmētēwō yoo kānyōōr nyāliilutēk

¹ Wēnyoo, Tēmētēwō, ikiil, kuuyu 'inkētē kule chāmiing' :Kāārārookiintēt Yēesu ānkutiyyiing'.

² Nto tukuuk choo 'kiikāsē ā-āmu ām taayeetaab biiko chēē chaang', itōōrchi choo biiko chēē /kiikoosēē keey ānku chēē imuuchē kooneet biiko alak.

³ Imuytoochi nyāliilutēk kuu chii nyēē āmē booryēt nyēē karaam kubo Kāārārookiintēt Yēesu kuu wōloo kēēyēytooy :acheek.

⁴ Yoo kēēwutēē keey :chii nyēbo lukēēt ng'aleekaab biikaab yēmēēt, -mēēng'ērēēchē nyēē wōō nyēbo lukēēt.

⁵ -/Mākeētuwēnēē chii loong'etaab labateet yoo kamarub mākuutēkaab kaang'weeneet.

⁶ Kāābātiin nyoo ikiilchinē keey kāābātiisyēt ku nyooto :nyēē māchāktōōs / simki-ikoochinē āmiikyii chēbo yiisyēt.

⁷ Tēmētēwō, irōōtootē kiyēē āmwooyē, kuuyu makuyeying' :Mokoryoontēt inkēt ng'aleechu tukul.

⁸ 'Inkēt kule king'eeteet meet :Yēesu Kiriistō nyoo kichōōnēē kōōtaab *Tāwuti. Kuuyu ā-āmtootē lōkōōywēchu kāroomēch,

⁹ kaanyalil kut /kēērātoō wuu nyēē kaanyeere ng'al. Nteenee, mēēmuuchāktōōs /keerat ng'ālyoontēetaab Yēyiin.

¹⁰ Kunyoo, āmuytoochinē kiy ake tukul kubo choo kiikukwey :Yēyiin, nto anyuun kooraraach nkicheek :Yēesu Kiriistō sukunyōōr lēbkēēyēetaab kibchuulyo.

¹¹ Ng'ālyoo :nyoo nyēē /keētiyyēē keey kuuyu,

“Yoo kākēēbēku āk Kiriistō

+mābokēēminy āk inee.

¹² Nto yoo kākēēmuytoochi,

+mābokēēbāytooyiisyē āk inee.

Yoo kakeetay :acheek,

+mawokutayeēch :nkinee.

¹³ Ānkoo -/mākiikoosēē keey biiko,

/kiikoosēē keey inee,

kuuyu mātāyē keey :inee nkit.”

Chii nyēē chāmtooy :Yēyiin

¹⁴ Māchāktōōs isōōtyinē biiko ng'aleechu: Imwoochi ām taayeetaab Yēyiin kule māmāchāktōōs kukwiilēē keey ng'al. Māmii :kiy mbo kisich :nyēē yētyēēchinē :kwiilataanaa, nteenee nyēērēē kāāsōōtēywēēkaab biiko choo yēbchinē yiit.

¹⁵ Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyey yiisyēēng'uung' ām kēēlto nyēē karaam nyēē chāmtooy :Yēyiin. Kutook kule iyeku chii nyēē mātinyē muyāt ānku nyēē nāmē ng'ālyoontēetaab manta ām kēēlto nyēē churtaat.

¹⁶ Itayee keey imwooyootē ng'al chēē mārubtooy keey āk ng'ālyoontēētaab Yēyiin. Biiko choo iwutootēē keey ng'al chēē wuu choo, mākutāsē taay kulōōyēkiitu miisin ām wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁷⁻¹⁸ Makwaamaat :kānēētiisyēētaab bichoo biiko kuu yoo āmooteē :kisēērkeēchēēt kereenkaab chii. Biiko alak chēē kichuunnyēē ng'ālyoontēētaab manta ku Umenaayo ākoo Filēētō. Mwooyē :bichuutēchu kule kiyeyakay kēny :ng'ēeteetaab meet kunyēērootēē kāāyēnchinooyēētaab biiko alak.

¹⁹ Ānkoo kut kuwuu nyooto, tākōōyoyong'oot :tiyēywoontēētaab Yēyiin / ānkēēkāsēē siru-utēchu mwooyē kule, “Inkētē :Yēyiin biiko chēē cheechii.” Nto “Chii ake tukul nyēē kuurē Mokoryoontēēt kumāchāktōōs kubakaakta miyootyēēt.”

²⁰ Ām kōōto ake tukul nyēē wōō, miitē :tērēkōōk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut āk chēēbo *feeteet. Miitē mbo subak :chēbo keetiik āk chēbo mēnēēt. /Kēēyēyiisyēē tērēkōōchu alak / kēēbāyēē tāyēēk, nto chuut alak /kēēkōnōrēē tukuuk chēē mābo koonyit.

²¹ Kunyi, yoo kēētīlīlēē keey :chii ake tukul wōlēē mii :tukuuchoo miyootech makuyēk terekyeet nyēbo koonyit nyēē imuuchē :chiitaab kōōto kuyēyiisyēē kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam kurubta keey āk wōlēē kichōbto.

²² Tēmētēwō, satee keey muchastaab āybēēr nyoo bo miyootoy ankiirub kēēlto nyoo karaam kuchurta, iyēku chii nyēē /kiikoosēē keey, nyēbo chamateet āk sinēnto. Iyey tukuuchooto kuu wōloo yēytooy :biiko alake choo sooyē Yēyiin ām moonik chēē tiliilēch.

²³ Itayee keey kwiilateet nyēbo bēērbēēryō āk solwoontī. 'Inkētē kule yibu :ng'aleechaa wookuut.

²⁴ Māmākyinē chii nyoo yēyē yiisyēētaab mokoryoontēēt kuyēyē wookuut. Nteenee māchāktōōs kutālāyīitu ām wōlēē mii :chii ake tukul, kōōnēētiisyē nyēē karaam ānkumuytooy.

²⁵ Nto yoo mii :biiko chēē kwiilē inee, kumāchāktōōs kuyisu muut ānkutinyēē mooyēēt kule imuuchē kōōkoochi nkicheek :Yēyiin mooyēēt kuweek sukōōnkēt manta.

²⁶ Yooto, kōōmuuchē :icheek kusēw ānkuchilīlee mastiitaab Kibrōkōsyoontēēt nyoo kiikunam icheek sukuyey kiyēē māchē :inee.

3

Chuunnyēētaab ng'ālyoontēētaab manta

¹ Irōōtootē ng'ālyoontooni: Mākumiyātiitu :bēsyoōsyēk choo bo tabanta.

² Mākusoonyēnē :biiko, makucham beesaan, makukas keey ānkumēēnyoo. Mākung'āloolootēē Yēyiin nyēē miyaat, -mēēywēyē sikiikwaa āmātiny kumwooy kōōnkōy ām kiy. Makuyēk biich chēē mā tiliilēch ām taayeetaab Yēyiin

³ āmātinyē chamateet. Māriirēē biich, mōlōlchinootē biich ng'al āmāriibē keey. Mākukāwōōtēnē ānkuchāmē kuyēyē ng'al chēē miyootech.

⁴ Mākuchoomtooy chuut ānkutuchinootē ng'al. Mākuyibē keey kule inkētē kiy ake tukul. Makuyēk biich chēē kicham lelesta āmāchāmē Yēyiin.

⁵ Mākuyēyē keey kule bo Yēyiin, nteenee kutāyē kāāmuukēywēēkyii. Isatee keey bichooto.

⁶ Mii :alake ām bichoo chēē bēētootē kēēstoonikaab biiko alak subokōōbērbēēē koor chēē kuskusēch chēē kiikunyikisyi :ng'ōōkiswookik ānkutōōrtooy :muchas nyēbo kiy ake tukul.

⁷ /Kiinēētē kooruuchoo kibtaman, nteenee -mēēmuuchē kut kōōnkēt :icheek kutukul ng'ālyoontēētaab manta.

⁸ Kwiilē :bichoo ng'ālyoontēētaab manta kuu yoo kikwiilē :Yaane āk Yaambure *Muusa. Kiikutoonkōōyis :bichu ānkiikubooto ām manta.

⁹ Māyitē wuy :bichoo, kuuyu makukas :chii ake tukul bēērbēēryēēt nyēē boonto kuu wōloo /kikēēkastooy chēbo Yaane āk Yaambure.

Ng'ālyoontēētaab lētuut nyēē /kikiikiimchi Tēmētēwō

¹⁰ Tēmētēwō, ābērē 'inkētē kurubta keey āk kāānēētyēwēkyuu, wōlēē ābuurtooy, kiyēē ānēmchinē keey ayey āk wōlēē āmoong'tēē keey Yēyiin. Inkētē mbo subak kule -māsimānyēēru ānkāāboontē chamateet āk muytaayeet.

¹¹ Inkētē mbo subak kule kyāāmuytoochi wusiisyēēt nyēē kyāānyōōru āk nyāliluutēk chēē kyāābuntēē yoo kyāāmiitē Antyookya, Ikonnnya āk Luustra. Nteenee kisārwoo :Mokoryoontēēt ām tukuuchoo tukul.

¹² Nto kubooyit man, +/mākēēwus chii ake tukul nyēē kēēnēmchi keey kurub Yēesu Kiriistō.

¹³ Nto biiko choo choolwookēnootiin, choo ibērbēēriisyootē, mākumiyātyi choo miisin. Kiikutēwēchākiis :choo ānkutēwēchootē biiko alak.

¹⁴ Nteenee, kurubta keey āk inyiyiing' ii, Tēmētēwō, itāsē taay irubē kiyoo /kiikiineetiing' ankiichamte, kuuyu 'inkētē biiko chēē kiinēētiing'

¹⁵ āk mbo subak wōlēē kiinkētītē siruutēkaab Yēyiin kung'etee leekwaanti. Kiikuyeying' :siruutēchoo inkētē nyōōru :chii kaararaacheet yoo keekaasee keey Yēesu Kiriistō.

¹⁶ Kwoonēē :siruutēchoo tukul wōlēē mii :Yēyiin. Kāroomēch :siruutēchooto, yoo /ki-inēētiisyēē /ānkiiburyoong'tēē biiko /kēēchuulē /ānkiiboorchinē biiko kukārāmiitu kuchurta.

¹⁷ /Kēēyēyē kuu nyooto sukung'et kuchōbākoy :chiitaab Yēyiin kutukul kubo yiisyō ake tukul nyēē karaam.

4

¹ 'Inkēt kule mākōōyēw :Yēesu sukutoow bāytooyiisyēenyi. Kunyi, ām taayeetaab Yēyiin āk nyēbo Kāārārookiintēē Yēesu nyoo +māchokōōtilchi ng'al biiko choo sobtōōs āk choo kiikubēk, āmwoowuung' kule,

² i-āmtooy ng'ālyoontēēt ākookoy ānkoo ku wuuyēch :ng'ala nto ku nyumnyumēch. Imuytoochinē yoo 'inēētē biiko ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ichuulē, iburyoong'tooy ānkiikiimē.

³ Mākuchō :bēsyeēt nyēē mēēkōōmuuchē :biiko kut takucham kiyēē inēētē :siruutēk chēbo man. Makurub :bichoo kiyēē mächē :mētēwookwaa. Mākōōruruukoot kāānēētikwaa ku chaang' chēē mākōōnēētē icheek kiyēē kicham kuyēbchinē yit.

⁴ Mākōōmiinkyi mēt ng'ālyoontēētaab manta ānkuwēēkyi keey tyoonkōōchoy chēē mābo man.

⁵ Nto inyiyiing', āmwoowuung' kule ikiil ām kēēlwookik tukul. Imuytoochinē nyāliluutēk chēē inyōōru. Iyēyē yiisyēēt nyēē /kēēmākyinē āmtooyiin kule kuyēyē. Iteryeech yiisyēēng'uung' tukul nyoo māchāktōōs kule iyēyē.

Ng'aleek chēē rubtooy keey āk Bāwulō

⁶ Mii wokuyitu :bēsyeēt nyēē /kēēmiiēt /bokiikooytooy /keeyeyeenaa kōrōsēēk. Kaakuyit :bēsyeēt nyēē āng'ēētēē kōōrooni.

⁷ Kwaa-am booryēt nyēē karaam. Kwaawaany labateenyuu ānkwāākiilchi manta.

⁸ Kunyoo, mii kukānyoonwoo :kiito ake nyēē +/ mākēētuwēnēēnoo. Nto kiyooto ku tuwēnēētaab churtaayēet. Tuwēnooooto ku nyēē mākukōōnoo :Mokoryoontēēt nyoo churtaat yoo ituilchinē biich ng'al. Mēēbērē anii nkit :nyēē mii chokutuwēnoo, nteenee chokutuwēnē biiko tukul choo mii kōōkēnoonu chōōnēnyii.

⁹ Isyeem wōlēē 'imuuktooy ichōō areet akeenke wōli āmiitē.

¹⁰ Kookubakaaktaa :Teema ānkuwēēchi keey ākoy Tēēsālōōnikē kuuyu kikicham tukuuk chēbo kōōrooni. Kōōkuwo :nkinee Kērēēskē ākoy Kalatyaā ānkōōkuwo :nkinee Tiitō Taal-matyaā.

¹¹ Kwāāng'ētū nkit āk Luuka. Ichōōntē keey Māārko, kuuyu chii :inee nyēē imuuchē kuyēētyēēchoo ām yiisyoonyuu.

¹² Kāāyooktē Tukiikō kuwo ākoy Ēfēēsō.

¹³ Kunyoo, yoo ichōōnii iyibwoo kābuutiinyuu nyoo kyāābākookyinē kaab Kāārbō ām Turoowa. Iyibwoo mbo nkicheek kitaabuunekyuu ānku miisin choo /kikeeyeytee muuyto.

¹⁴ Kookwaraantaa nyēē -/mākyoomu :kiitoong'iintonoo bo karin nyoo /kēēbērē Aleksaanta. Nteenee mākuyookyi :Mokoryoontēēt ām kiyēē kookuyey.

¹⁵ Kunyi, iriibēē keey :nkinyiing' wōlēē mii :chiichoo, kuuyu kikwiil ng'aleekyoo ām nkuruuk.

¹⁶ Yoo kyāāyēētē keey nyēbo taay, kumwēyēēnoo :chii ake tukul nyēē māmii :mbo akeenke nyēē kichokusārwoo. Lēyyē, āsooyē Yēyiin kunyōōchi bichooto kaat.

¹⁷ Ānkoo kiwuu nyooto, kichō :Mokoryoontēēt ānkōōtitiroo sukung'et /kiimuuch /kyaamta ng'ālyoontēēt kuchurta kubuntēēnoo anii nto anyuun, kukas :nkicheek biiko choo mā Yuutayēek. Nteenee, /kikiiraraacheenaa kuutiitaab kimakeetyeet.

¹⁸ Makooraacheenaa :Yēyiin wōlēē mii :kiy ake tukul nyēē miyaat ānkōōrēētootoo nyēē karaam ākoy wāawut kanyii ām kibkōōnkōy. Lēyyē, kutōōriit :Yēyiin ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

3:16 Room. 15:4; 1Tēm. 4:13; 2Bēt. 1:21   **3:17** 2Tēm. 2:21   **4:1** Yēyuut. 10:42   **4:2** Yēyuut. 20:20   **4:3** 1Tēm. 4:1   **4:4** 1Tēm. 1:4   **4:5** 2Tēm. 2:3   **4:6** Filib. 2:17   **4:8** 1Kōōr. 9:24-25; 1Tēm. 1:18   **4:10** 2Kōōr. 2:13; Filib. 2:21; Kolos. 4:14   **4:11** Yēyuut. 12:12; Kolos. 4:14   **4:12** Ēfēēs. 6:21   **4:14** 1Tēm. 1:20   **4:16** 2Tēm. 1:15   **4:17** Tyēēn. 22:21; Tān. 6:22; Yēyuut. 1:8; 23:11   **4:18** Mat. 6:13; 2Kōōr. 1:10

¹⁹ Isuboowoo Brisiila āk boontēēnyii Akiila āk nkicheek biikaab kaytaab boontēēt Onēsifōōrō.

²⁰ King'ētunēē :Eraasto Kōōriintō, nteenee kyāābākooku Turōfiimō kumnyaanaat ām Mileētō.

²¹ Kunyoo, isyeem wōlēē 'imuuktooy iyitu wōli kumānāāng'ootyēn :kōōrēēt. Isubooyiing' :Ēbuulō āk Buutē āk Liinuus ākoo Kilaawutyaa āk nkicheek mbo ng'eetaabiya alak tukul.

²² Kuriib :Yēyiin tāmirmiryēēng'uung' ānkōōbēruuriing'.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Tiitō

Taayta

Siriintēēt, yēē kikēēsirē ak wōlēē / kikēēsirēē: Ki akeenke :Tiitō am Kirikiik chēbo taay kōōyēnchi Kiriistō kubuntēē amtooyiisyēētaab Bāwulō am Antyoorkya. Kikiisimkukwey inee :Bāwulō kuyēk toorētiintēēnyii ankuwēēto keey tuuyēētaab lēbkēēyik nyēē kimiitē Yēerusālēm am kēnyitaab 49 KK (kas Kalatyēek 2:1-3). Kiyēētyēēchi :Tiitō Bāwulō am Ēfēsō am ruutooynyii bo sōmōk. Nto mii yoo kōōyookto :Bāwulō Tiitō wokukas kaniseetaab Kōōriintō. Yu kāwokubēk :bēsyoōsyēkaab Bāwulō choo /kikēērātēē am Rooma, kuwēēto :inee Tiitō am ruutooynyii bo ang'wan ānkubokutoow :tukwaay kaniseet am Kērēētē. Nto yu tāsē taay :Bāwulō am ruutooynyii bo ang'wan, kubākookyi Tiitō Kērēētē sukuriib kaniseetaab wōlooto.

/ Kiisōōtyēēchinē kule kisirchinē :Bāwulō Tiitō barwaani kēnyitaab 66 KK, yooto ku bēsyoōsyēk chēē ng'eri kung'eetee kāsirchi Tēmētēwō barweenyii nyēbo taay. Mwoochinē Tiitō am barwaani kusyeem kunyōōr bārooyinto kuchōōnēē mwēēnkēēt ākoy kiriinkēētaab Nikōbōōli nyēē miitē tabantaab araaray am tinkēēywēētaab kōōrēētaab Kiriki (kur. 3:12). Chiitō nyēē kiyibē barwaani ku Seenā ak Ābōōlō (kur. 3:13).

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Isoōtyinē :Bāwulō Tiitō kumwoochi biiko kule bo koomānuut am wōlēē mii :biikaab Kiriistō ak kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō kuminyē am soboonto nyēē mātinyē tisyā. Kiikiimchi kuu nyooto kuuyu ki wōō :miyootyēēt Kērēētē bēsyoōsyēchooto. Māchāktōōs kuminyē :kaniseetaab soboonto nyēē iyyoong'unēē kāānēētēywēēkaab manta kuu kule, māchāktōōs kusēwunootiin ānkukoonyitootiin. Nto subak kooneet icheek :chama-teetaab Yēyiin kuminy soboonto nyēbo Kaab Yēyiin. Itōrōōrē biich :soboon nyēē wuu nyoo kusiir kumwaayaat :chii ng'al chēē chaang'.

Kyoorōōr keey :Bāwulō ānkumākysi Tiitō bērrur

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo āyēchinē Yēyiin yiisyēēt. Kitoola :Yēesu Kiriistō āyēku *lēbkēēyiintēēnyii ānkōōyooktoo āyēētyēēchi biiko choo kiikukwey :Yēyiin kōōyēnchi inee ankaaneet icheek manta kurubta keey kiyēē mākweēch :Yēyiin.

² Āyēyē yiisyooni akēnēē keey *soboontaab kibchuulyo. Kisimkumwooy :Yēyiin nyoo mātinyē lembēch /kumānāākēetoow kōōrēēt kule mākukōōnēēch soboonēē kibchuulyo.

³ Yu kayit :bēsyeēt nyoo kikiikutool :Yēyiin, kung'oong' :inee nyoo Kāārārookiintēēnyoo ng'ālyoontēēnyii ankutoola anii a-amtaate lōkōōywēēchu kāroomēch.

⁴ Āsiruung' inyiing' Tiitō nyoo iwuuyē lakwanyuu nyēbo man, kuuyu kiikoosēē keey :tukwaay Yēyiin. Kōōbēruuring' :Baaba Yēyiin ak Kāārārookiintēēnyoo Yēesu Kiriistō ānkukōōning' kaalyeet.

Kāāntōōyikaab biikaab Kiriistō

(1 Tēmētēwō 3:1-7)

⁵ Kiyēē kiyeya sāābākooyiing' Kērēētē ku kule, kyāāmāchē siiteryeēch yiisyoōnūtēk choo kimanaakiwaang'te. Kyāāmāchē mbo subak siitoolaaate booyikaab kanisa am kiriing' ake tukul kuu wōloo kyāāmwooytoowuung'.

⁶ Māchāktōōs :boontēēt nyēbo biikaab Kiriistō ku chii nyēē mātinyē lēlēis ānku chii nyēē tēērēē koorkeēnyii nkit. Māchāktōōs kutinyē lēēkōōy chēē /kiikoosēē keey chēē mā kāwōōt amātinyē kēwēynāt.

⁷ Māchāktōōs :kāāntōōyiintō ku chii nyēē mātinyē lēlēis, kuuyu iyyoonyinē yiisyeētaab Yēyiin. Māmāchāktōōs kung'āsē keey nto ku kibiirmōōyoo. Māmāchāktōōs mbo ku chii nyēē kibōōkityoo nto ku chii nyēē kicham wōōrōōryēēt nto chēēmooyētyoo.

⁸ Nteenee, māchāktōōs ku chii nyēē ruroot :moo ānku nyēē kicham kuyēyē ng'al chēē kāroomēch. Māchāktōōs subak ku chii nyēē sēwunoot, nyēē chuulaat, nyēē tililil ānkuriibē keey.

⁹ Māchāktōōs kuriibē miisin kāānēētēywēēk chēbo man kuu wōloo /kikiineetita sukung'eet kōōtitiir biiko alak am kāānēētēywēēchoo ānkōōburyoong'tooy biiko choo kwiilē ng'aleechaa.

Iriibēē keey kāānēētik choo mātinyē manta

(1 Tēmētēwō 1:3-11; 4:1-7)

¹⁰ Mii :biiko chëe chaang' chëe cheemakwiiliis. Bōloobōlootē :bichu baateey, kōōbootootē biich mētēwoy. Biiko chëe yēyootē ng'aleechu miisin ku :choo isōōtē kule ākoy */kiimuraatan chii sukuchamta :Yēyiin.

¹¹ Ikērē koong' bichoo kuuyu mii kōōbootootē koorin kumukuul kōōnētootē tukuuk chëe māyēmāktōōs. Yēyootē :bichu kuu nyooto kumāchē chëebkiisyoong'.

¹² Kimwooy mbo :wōōrkooyoontēng'waa akeenke kule, "Kiblembechiis ākookoy :biikaab Kērēētē ānku biich chëbo rōkōs, tinyē kēwēynāt ānku chëemooyēētiiis."

¹³ Man :ng'ālyoontoonoo. Kunyoo, iburyoong'tooy bichooto sukung'et kumēto kāānētūtūchoo bo lembech ankurub ng'ālyoontēētaab Yēyiin ām kēēlto nyēē karaam

¹⁴ amarub tukuuk chëe inēētē :Yuutayeeek alake nto kiruutēkaab biich buch. Kiikuchuun-nyēē :bichu ng'ālyoontēētaab manta.

¹⁵ Tililil :kiy ake tukul ām wōlēē mii :biiko choo / kiikiitililil. Nto choo mā tilililēch āmēyēnchinē, māmii :kiy nyēē tililil ām wōlēē mii :choo. Kubooyiit man, kwoonykwoonyootiin :mētēwookwaa nyēē -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

¹⁶ Yēyē keey :bichoo kule inkētē Yēyiin, nteenee ibooru :ātēbuutēkwaa kule -mēēnkētē. Miyootēch :bichoo ānku kāwōōt nyēē māyēmootiin mbo kuyey kiy ake tukul nyēē karaam.

2

Kiyēē yēmāktōōs /kiinēētē

¹ Nto inyiing' Tiitō, māchāktōōs 'inēētē kiyēē rubtooy keey āk kāānētēyēwēēkaab man.

² Māchāktōōs :booyik kuriibē keey, kuyēk booy chëe koonyitootiin ānku sēwunootiin. Kōōkoosēē keey Yēyiin kuyitita ām chamateet āk muytaayeet.

³⁻⁴ Inēētē nkicheek chëbyōōsōōk choo yōōsēch kōōbuurē kuu wōloo wuunto :choo ki-ikōōyēnchi Kiriistō. Kutayee keey seemseemnyeeet āk bōokitēēt. Māchāktōōs kōōnētēē kooruuk choo tāku minkēēch kuchāmē saanikwaa āk lōkōkwaa,

⁵ kule kuriibē keey, kuminy soboonto nyēē tililil, kuriibē kēēstoonikwaa nyēē karaam, kubāyāyēch ānkōōyēwēē saanikwaa simēēntosuurākoy :ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁶ Inēētē nkicheek āybēēriik kuriibē keey.

⁷ Nteenee iyēyē :inyiing' kiy ake tukul ām kēēlto nyēē karaam sukukāsēēniing' :biiko chuut. Yoo inēētē biiko, kumāchāktōōs inēētisiyē ām kēēlto nyēē churtaat ānkuyibuung' koonyit.

⁸ Yoo i-āmu lōkōōy, kumāchāktōōs kubo man, si yoo kālē :chii kukwiiling', mākuchus kuuyu māmii :kiyēē miyaat nyēē imuuchē kumwooy kurubta keey āk acheek.

⁹ Māchāktōōs kōōyēwēē :motwoorik mokorēēnikwaa ānkuyēyē kiy ake tukul nyēē ing'ērēēchē mokorēēnichoo. Māmāchāktōōs kukētyinē mokorēēnikwaa ng'ālyoo

¹⁰ āmāchōōrēē tukuukwaa. Nteenee māchāktōōs kutooku ām taayeetaab mokorēēnikwaa kule kāroomēch :icheek / ānkiikoosēē keey ām kiy ake tukul sukoomuuch kuyey :yooto kāānētēisiyēētaab Kāārarookiintēenyoo Yēyiin kung'ērēkyi :biiko.

¹¹ Kōōkōōboor :Yēyiin kule chāmē chii ake tukul ānkōōraroohē chiito nyoo ikoosēē keey inee.

¹² Yēyēēch :chamateetaab Yēyiin keetay tukuuk choo mā-ābu wōlēē mii :inee āk mbo choo bo kōōrooni, ānkēēminy nyēē kēēriibē keey, nyēē churtaat ānku nyēē rubtooy keey āk wōlēē māktooy :Yēyiin.

¹³ Yooto tukul, kēēmiitē kiikēnēē keey bēsēyēt nyoo tooku :Yēyiin āk Kāārarookiintēenyoo Yēesu Kiriistō ām lēbkēyēyēt nyēē wōō.

¹⁴ 'Inkēt kule kiikooyto :Yēesu soboonnyii sukuwālāng'unēēnēēch wōlēē mii :rōkōs ake tukul sukōōtilililēch acheek kēyēku cheechii choo kēēmāchē miisin kēyēyē tukuuk chëe kāroomēch.

¹⁵ Kunyoo, 'inēētē ng'aleechaa ! kaamwaay ititiirēē biiko ānkiiyisu choo moosootiin iyēyiisyēē kāāmuukēyēwēēkaab Yēyiin. -Meekany kumoontiing' :chii.

3

/Kēyēyē kiyēē karaam

¹ Māchāktōōs isōōwu biikaab Kiriistō kōōyēwēē bāytooyik āk kāāntōōyik ānkuchōbootiin kuyēyē kiy ake tukul nyēē karaam.

² Māmāchāktōōs kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat nto kuwookuutyēē. Nteenee māchāktōōs ku biich chëe tālooyēch kutukul ānkuyibē keey ng'wēny.

³ Inkēt mbo kule kikiēkōryootiin :nkacheek bēsyēēt ake ānkikēēyēyē kēwēynātēēt. Kiki-ikēētēwēchāksē ankikiikoolaambuucheek :tukuuk tukul chēbo leles āk tuuyintaab moo. / Kikiikeetayeech ankikiikeetay :nkacheek biiko alak.

⁴ Nteenee, kiiboowēēch :Yēyiin nyoo Kāārrookiintēenyoo, kāroomnyēenyii āk wōlēē chāmtooy biiko.

⁵ Kiiraraachech āmēēbērē kule kuuyu kikiēyēyē tukuuk chēē churtootiin, nteenee kiriireeneech buch. /Kikiitiliilēēch yoo /kikiēēsichēēch subak kubununēē Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

⁶ Kiroonkyēēch :Yēyiin Tāmirmiryēēnyii kuyem kubununēē Yēesu Kāārrookiintēenyoo ānkēēnyōōru soboonto nyēē lēēl.

⁷ Kiyey kuu nyooto sukung'et keechurte ām taayeenyii kubo chamateet nyēē boon-tēēnēēch /ānkēērōōbwēēch *soboontaab kibchuulyo nyoo kiikēnēē keey.

⁸ Ng'alyoo :nyooto nyēē /kiikoosēē keey.

Kāānēētiiisyēētaab manta

(1 Tēmētēēwō 1:3-11; 4:1-7)

Māchāktōōs ikas kule kēēnkēt :biiko ng'aleechu kāroomin sukung'et kōōnēmchi keey :choo iyēnchinē Yēyiin kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch. Yoo kayey :biiko ng'aleechaata, māukārāmchi.

⁹ Nteenee itayee keey kwiilateet nyēē berber nto irāru kooyndōkaab Yuutayeech choo kiikuba kēny. Itayee keey mbo subak wookuut āk kwiilat nyoo rubtooy keey kiruutēkaab Yuutayeech kuuyu buch :tukul.

¹⁰ Irwookyī areet āyēēng' chiito nyēē yibu kāānēētūut choo bchēyē biich, nto yoo mākāsē, ikwet chiichoo.

¹¹ 'Inkēt kule cheemakwiilyaa :chiichoo ānkōōbooru mbo :ng'ōōkisto nyēē boonto kule machurtaat.

Ng'aleek chēbo lētūut

¹² Āmiitē wāāyooku Arteema nto Tukiikō. Yoo kasimkuyit :ake tukul, isāru keey areet akeenke ākoy Nikōbōōli. Kaasoot kule wāāmuunyēē wōlooto ām yiiwootēēt nyi chōōnii.

¹³ Isyeem wōlēē 'imuuktooy iyēētyēēchi Seena nyoo tinyē kiirnatēētaab kiruutēk āk nkinee Ābōōlō yoo bēēchinē keey. Ikas kule kānyōōr kiy ake tukul nyēē māchē.

¹⁴ Māchāktōōs kōōnkēt :biikyoo kuyēyē tukuuk chēē kāroomēch kuu kuyēētyēēchinē choo yēmāksē /kēēyētyēēchi, sukung'et /kēētūwēn kōōyyiin.

¹⁵ Isubooyiing' :chii ake tukul nyēē kiibuurtōoy keey ām wōli. Kunyoo, isubaay :nkinyiing' biiko choo chāmēēch ānkōōkoosēē keey Yēyiin kuu acheek. Kōōbēruurook Yēyiin akweek tukul.

Barweet nyēē kisirchi :Bāwulō Filēmōōn

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirchinē :Bāwulō Filēmōōn barwaani kutākumii kāābēerit ām Rooma ām kēnyiiit nyēē /kiisōōtē kule ki 60 KK. Kēnyiinooto mbo :yēē kisirchinē :Bāwulō biikaab Kiriistō chēbo Kolosaay barweet ānkōōyookto Ōnēēsīmō āk Tukiikō kuyib bārōōnōōchoo tukwaay.

Kiyēē mii āriit: /Kikēēsirchinē barwaani Filēmōōn nyoo ki chii nyēē kitookunoot ām kaniseetaab Kolosaay. Ki motwooriintēētaab Filēmōōn :Ōnēēsīmō. Kimii :yēē kichooree :Ōnēēsīmō Filēmōōn tukuukyii ānkumwēy. Ki lēēluut :nyoo nyēē kōrōōm miisin kurubta keye āk kiruutēkaab kōōrēētaab Rooma nyēē kinyoolchinē Ōnēēsīmō kume. Yooto kuwo :Ōnēēsīmō ākoy kiriinkēētaab Rooma wōlēē kiwokunyoota Bāwulō nyēē kyoomchi inee lōkōōywēkaab Kiriistō. Yooto, kureeny keye :Ōnēēsīmō kutaach Yēēsu ām soboonnyii. Nto mii lētuunoo kumwoochi :Bāwulō Ōnēēsīmō kooyey āk barweet nyēē kimwooyē kule: Filēmōōn, itaach subak Ōnēēsīmō āmēng'woonchi. 'Inkēt kule ānkoo tāku motwooriintēēng'uung', kookuweek :inee kuyēk chiitaab Kiriistō, nyēē kōōkuyēk akeenke āk acheek.

Bo kwōng'ut :barwaani ānku akeenke ām bārōōnōōk chēē syēēmē kuyey chiito nyoo sumānē, kuchāmchiin āk kāāsōōtēywēkaab siriintēēt. Keēnyōōrchinē rooteet nyēē wuu nyiitēnyi bārōōnōōkaab Bāwulō alak. Yu kaakoowaany :siriintēēt kōōsubooyiis (kēr. 1-3), kumach nanyuun kōōtitiir tilyaanateenyii āk chiito nyoo toochē lōkōōywēchu (kēr. 4-7). Nto mii yoo, kucheeng' kēlto nyēē karaam nyēē rārchinēē ng'aleek chiito nyoo toochē lōkōōywēk kunamta mēt (kēr. 11-16), nto yityo kung'aloochi soboonnyii tulul (kēr. 20-21). Itēryēēktēē :Bāwulō barwaani kāāsubooyiisyēēt ānkumākyi biich bērrutaab Yēyiin.

Kiyēē āmu: Nwaach :barwaani ānkubo koomānuut. Ibooru kule -mēēnkwlēē :Yēyiin chii. Kiiraraach motwooriin nyēē kikiikumwēy ām kēlto nyēē kitēērāroochēē nkinee mokoryoontēētaab motwooriintoonoo. Ibooru mbo subak kule imuuchē :sobootaab chiito nyoo kaakuweek kubooyiit Kiriistō kuyēk yētyēēt nyēē kēēchoomnyo biiko chēē kikiikuyēk :ake buunyoo ām wōlēē mii :ake.

Kyoorōōr keye :Bāwulō ānkumākyi Filēmōōn āk chuut alak bērru

¹ Anii nyoo Bāwulō nyoo arataat kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu. Kēēboontē keye Tēmētēēwō ānkiiisuboyiing' inyiyng' tilyeenyoo Filēmōōn nyoo kēēchāmē miisin ānkēēyēyisyoote tulul.

² Itookwēēsē mbo nkinee cheebiya Afiya ānkiiisuboyēē nkinee Ārkiibō nyoo kyoomootē booryēēt :tulul. Isubooyē nkicheek biikaab Kiriistō choo sooyēē kung'uung'.

³ Kōōbēruurook :Baaba Yēyiin āk Mokoryoontēēt Yēēsu Kiriistō ānkukōōnook kaalyeet.

Kisoochi :Bāwulō Filēmōōn ānkubirchi Yēyiin kōōnkōy

⁴ Yoo āsooyē, ābirchinē Yēyiin kōōnkōy kubo inyiyng',

⁵ kuuyu ākāsē /kēēmwooyē wōlēē wuu :kaakaaseeng'uung' ām Mokoryoontēēt Yēēsu āk wōlēē ichāmtooy biikyii tulul.

⁶ Āsooyē kule kutitir :biikaab Kiriistō choo 'intōōchinē ānkōōnkēt kuchurta kiy ake tulul nyēē karaam nyēē kēēboontē /sikēēkoonyit Kiriistō.

⁷ Kookoong'ereechaa miisin :chamateeng'uung' ānkōōtitiroo kuuyu ii, ng'etaabiya, 'kweebaybaay biikaab Kiriistō.

Kisaaysaay :Bāwulō Filēmōōn

⁸ Ānkoo kiikukōōno :Kiriistō kāāmuukēywēēk ākērchiing' koong' iyey kiyēē karaam,

⁹ āsooysooyiing' ām chamateet. Anii booyoo nyēē kwaayoosiitu ankaarataat kuunyi kubo Kāārārookiintēēt Yēēsu.

¹⁰ Āsoomiing' :anii Bāwulō, kurubta keye āk Ōnēēsīmō nyoo kichokuyēk lakwanyuu yoo kiiyēnchinē Kiriistō kutaarataat.

¹¹ Ki buch :wēēri yeekiinye ām wōlēē imiitē, nteenee kōōkuyēk ra leekwa nyēē kiikoosēē keye :acheek tukwaay.

¹² Āmiitē āyokoowu muroonooto āchāmē, kōōyēēw wōloo imiitē.

¹³ Kāābērē nto tāābuurtē keye inee yu taarataat kuuyu kyaa-amaate lōkōōywēk chēē kāroomēch sukookeeriing' kuyēētyēēchoo.

¹⁴ Nteenee -māmāchē ayey kiy kumaneecham. Kāmāmāchē siiyib kule kākērchiing' koong' nteenee āmāchē kule icham ām mooyēēng'uung' nkīt.

¹⁵ Ābērē tōōs /kikiitabaan Ōnēesimō ām wōlēē imiitē ām bēsyoōsyēk chēē ng'ēri kule si nto yoo wokōōyēēwu, ōbuurtē keey ākookoy.

¹⁶ Kāmēētāku motwooriin, nteenee kookukaramiit kusiir motwooriin ānkōōkuyēk ng'eetaabiya nyēē chaman. Āchāmē murooniitēnyi miisin, nteenee ābērē +meecham ra kusiir wōlēē kiichāmtooy taay kuu chiing'uung' āk mbo subak kuu ng'eetaabiya ām Mokoryoontēēt.

¹⁷ Kunyoo, yoo ichāmē kule kēyēyiisyē :tukwaay ii, Filēmōn, itaach Ōnēesimō kuu wōloo kātēēttooktoo anii.

¹⁸ Yoo kikiikuyēwuung' ng'ālyoo ake tukul nyēē miyaat, nto yoo boonto bēsēng'uung', iyaachaa :anii.

¹⁹ Kaasiree ng'aleechu āwunyuu nkit ābooruung' kule +māākwēwuung'. 'Inkēt kule iboontē *soboontaab kibchuulyo kubo anii.

²⁰ Lēyyē, ng'eetaabiya, ābērē nto iyētyēēchoo kisich kubo Mokoryoontēēt siibaybaayaa ām Kiriistō.

²¹ Āsiruung' ānkētē kule +meeyey kiyēē kāāsoomiing' ānku +meeyey mbo kusiirtēē wōlēē kāāmāktooy.

Kāā-āmiisēēt

²² Nto kiito akeenke subak ku nyi: Iyēytoowoo rwoonto kuuyu ābērē +māāyēēwu wōlēē ōmiitē kuuyu ōmiitē ōsoowoo.

²³ Isubooyook :Ebaafura nyoo kēērātootiin :tukwaay kubo Kāārārookiintēēt Yēesu.

²⁴ Isubooyook :nkicheek mbo Māārō, Aristaarko, Teema ākoo Luuka choo kēyēyiisyoote tukul.

²⁵ Kōōbēruurook :Mokoryoontēēt Yēesu Kiriistō.

Barweet nyēē /kikēēsirchi Iburaneek

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Mēenkētaktōōs :chiichēē kisirē barwaani nteenee isōōtē :biiko wōlēē wōō kule kisirē :Ābōōlō. /Kēētwechē mbo nkinee Barnaaba ak alak chēē chaang'. Nteenee /kikiyēnchinē kung'eeete kēnyiiitaab 400 ākoy nyēbo 1600 KK, kule Bāwulō :nyēē kisirē barwaaniitēnyi. /Kikēēsirē kumanaaserwet :Yēērusālēēm am kēnyiiitaab 70 KK, kuuyu kitākumiitē :biiko kuyēyēē kōrōsēēk Kōōtaab Yēyiin. Nteenee kuuyu kibo :kōrōsēēchoo bēsyoōsyēkaab kiirootyeet nyēbo kēny, mächē :siriintooni kule kubēk :ng'aleechaa am lēēkitō (kur. 8:13).

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Bo koomānuut :barwaani am Kiirootyeet nyēē Lēēl. /Kikēēsirchinē biikaab Kiriistō choo kiinkētē kiruutēk ak atēbuutēkaab Yuutayeek /ānkikēētākyinē miisin biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeek. Kimāchē :bichu am keel ake kōōyēēchi ntāsimumtēkaab Yuutayeek. Ibānyboonyē :siriintēēt komoswookik chēē chaang' chēē i-ārōōru kule kiikookeer :kiirootyeet nyoo lēēl kiirootyeet nyoo bo kēny. Ibooru mbo kule kichokootyich :Yēēsu wōōrkooyoontitiit tukul ak tukuuk tukul choo kiwuu kitōōntōyēēn. I-ārōōru :komosta nyēbo taay kurubta keey Yēēsu ak malayikaanik. Kikoonyitē :Yuutayeek choo kikiikoonkwel keey (Fariisaayēek) malayikaanik miisin, nteenee wōō :Yēēsu kusiir malayikaanichaa. Wōō mbo subak :Yēēsu kusiir Muusa nyoo ki kāāntōōyēēn nyēbo kwōng'ut am bēsyoōsyēk choo kibo kiirootyeet nyoo bo kēny anku inee :nyoo kiityooktēē Yuutayeek motwoornātēētaab Miisir. Kibkōrōs nyēē wōō :Yēēsu nteenee am kēēlto nyēē teer am wōlēē mii :mbo kibkōrōs choo wōōyēch chēbo kēny. Kichokutoow :Yēēsu bēēlsēētaab kōrōsēēk am kēēlto nyēē lēēl ānku inee :kibkōrōs nyēē wōō kuchōōnēē barak ānkuwēētii kibchuuulo. /Kikiikeeree kōrōsēēk tukul choo kibo kēny choo /kikēēyēyē kēnyit ake tukul kōrōsyoontēēt akeenke, nto nyooto ku Yēēsu nkityōōniin. Kichokutoow mbo subak :Yēēsu kiirootyeet nyēē lēēl ak biiko tukul am kōōrēēt kusiir kiirootyeet nyoo bo kēny nyoo /kikēēyēyēē Tulwēētaab Sinaay. Ng'ooraat :kiirootyaani lēēl am komoswookik chēē chaang' chēbo kiirootyeet nyoo bo kēny. Nyēē tookunoot miisin ku nyēbo Cheremnyaa 33:31-34 nyēē tweeka am barwaani bo Iburaneek 8:8-12.

Ikwēnyē :siriintēēt am kurkeetaab 11 ak 12, biiko chēē kitookunootiin am soboontaab biikaab Isrāyēēl ānkōōbooru kule ichēek :chēē kikiikunam ng'aleekaab kāāyēnēēt. Itēryēēchēē :barwaani kāā-āmiisēēt nyēē mwooyē kule, “Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta.” (Kur. 12:2)

King'āloolwēēch :Yēyiin kubununēē lakwanyii

¹ King'āloolchinē :Yēyiin kēny mbo kuuko areet chēē chaang' am kēēlwookik chēē chaang' kubununēē *wōōrkooyikyii,

² nteenee am bēsyoōsyēchu bo lēt king'āloolwēēch kubununēē lakwanyii nyēē kiikurōōbchi kiy ake tukul. Lakwanaata :nyēē kiyēyēē :inee kōōrēēt barak ak ng'wēny.

³ Kēēkāsēē lakwanaa wōōyintaab Yēyiin. Inee :nyooto kerkeey Yēyiin bakeenke ānkubāwu kōōrēēt barak ak ng'wēny am kāāmuukēyēwēēkaab ng'ālyoontēēnyii. Yu kāwokume sukōōtiliil biiko am choolwookātēēng'waa, kuwēēchi keey kibkōōnkōy wokutēbunēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōō :Yēēsu kusiir malayikaanik

⁴ /Kikeeyey lakwanaa kunyōōr wōōyinto kusiir malayikaanik. /Kēēkuurē inee kule Lakwataab Yēyiin, kaayna nyēē wōō kusiir nyēbo malayikaanik.

⁵ Ara, *malayikeet nkōnō :nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule, “Inyiing' lakwanyuu!

Kāāyēku ra kōōn.”?†

Mānāāmwooy yēēt ake :Yēyiin kurubta keey malayikeet kule,

“+Māāyēku kwaan

ānkuyēk lakwanyuu.”†

⁶ Nto subak yu kēēyook :Yēyiin lakwanyii kibooret kuchō kōōrooni, kimwooy kurubta keey lakwanaa kule,

“Kukutunkyi :malayikaanik tukul inee.”*

1:2 Yoowa. 1:3; Ibu. 3:6   1:3 Yoowa. 1:14; Yoowa. 14:9; Kolos. 1:15; Ibu. 8:1   1:4 Filib. 2:9   † 1:5 Tyēēn. 2:7
† 1:5 2Sām. 7:14   1:5 Mat. 3:17; Yēyuut. 13:33; Ibu. 5:5   * 1:6 Kwoonēē :ng'aleechu Kiruutēk 32:43 am wēēksēēt
nyēbo kuutiitaab Kirikiik.   1:6 Tyēēn. 89:27

- ⁷ Kurubta keey āk malayikaanik /kikēemwooy kule,
 “Kiiyookiintēētaab Yēyiin mbo .wusōōnēēt†
 ānku motwooriintēēnyii .nkinee iileet.”†
- ⁸ Nto kurubta keey āk Lakwataab Yēyiin /kēemwooyē kule,
 “Wēētīi :bāytooyiisyēēng' uung' ākookoy ōō, Yēyiin!
 Ibāytēē .inyiing' biikuuk manta.
- ⁹ Ichāmē .inyiing' kiyēē bo man,
 -āmēēriiku ng'al chēbo rōkōs.
- Kiyooto :nyēē kiyey Yēyiin kung'aabing',
 ānkukōōning' ng'erekweek kusiir bāytooyiin ake tukul.”†
- ¹⁰ /Kikēemwooy subak kule,
 “Ām taayta, 'kiyey .inyiing' Mokoryoontēēt kōōrēēt wōlēēb ng'wēny
 ankiyey nkinee wōliin bo barak.
- ¹¹ Mākubot :barak āk ng'wēny,
 nteenee imiitē .inyiing' ākookoy.
- ¹² +Mākung'ētyo kuu sira nyēē yoos
 ankiimaman kuu kōōtiit nyēē kibsānkāti
 nto yityo ikeeree alak chēē leelach.
- Nteenee inyiing' ku nyooto bo kwaak
 nyēē mākooy iyoosiitu bēsyēēt ake.”†
- ¹³ Ara malayikeet nkōnō .nyēē kiikumwoochi :Yēyiin kule,
 “Ibuurunēē āwunyuu nyēbo taay
 ākooy yoo kaayeyiing' itēbēē buunikuuk.”?†
- ¹⁴ Ng'oo :malayikaanik nanyuun? Icheek ku tāmirmirook choo iyooktooy :Yēyiin
 ānkuyēētyēchinēē biiko choo mii /bokiirāroochē.

2

Māchāktōōs kēēkiilchi ng'ālyoontēētaab kaararaacheet

- ¹ Kunyi, māchāktōōs kēēkiilchi miisin ng'ālyoontooni kiikeekas, simakiichabaayte.
² Iyyoong'ootiin :kiruutēkaab Yēyiin choo /kikēemwoowu kubununēē malayikaanik. Yoo
 kameeywey :chii kiruutēchoo, kumisiyinē /kiing'woonchi.
- ³ Yoo ākoo /kikiimuuchē /kiing'woonchi bichoo ii, +/mākiing'woonchēēch acheek nyēē tyaa
 yoo kāmākēēyēbchi yit ng'ālyoontooni wōō bo kaararaacheet? Kisimkwoom :Mokoryoontēē
 ng'ālyoontooni ānkuchokōōrōōbērwēēch :choo kikāsē kule kibo man.
- ⁴ Kiiboor mbo subak :Yēyiin kule man :ng'ālyoontoonoo kubununēē tukuuk chēbo
 kwōng'ut chēē teer ānkōōkoochi biiko rōōbēywēēkaab :Tāmirmiryēēnyii kuu wōloo māktooy
 :inee.

Kiyēk :Yēesu chii sukooraraacheech

- ⁵ Mānāāchōb :Yēyiin kule kubayta :malayikaanik kōōrooni leēl nyi kēēng'aloolēē.
⁶ Mii ām siruutēk :yēē mwooyē kule,
 “Chii nkinee ku kiy nēē ām wōlēē imiitē siiyimēē keey
 ānku kiy nēē siibirtoochinēē nkur?”
- ⁷ Ānkoō 'kiiminiing' chii ām bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii :malayikaanik,
 'kiikoochi wōōyinto āk koonyit.
- ⁸ Kiiyey kubayta tukuuk tukul.”†
 Yoo /kēemwooyē kule 'kubayta tukuuk tukul', māmii :kiy nyēē mābāytooy. -Mākēēkāsē raat
 kubāytooy :biikaab Kiriistō tukuuk tukul,
- ⁹ nteenee kēēkāsē Yēesu nyoo /kikeeyey kumining'iit bēsyōōs chēē ng'ēri ām wōlēē mii
 :malayikaanik, /kukāākiikoochi wōōyinto āk koonyit, kuuyu kime kubo biiko tukul ām
 chamateetaab Yēyiin.
- ¹⁰ Kiyey :Yēyiin kiy ake tukul ānkuriibē. Kunyi, kimisiyinē kunyalil :Yēesu sukuyeyakay
 :kiyēē kichōb :Yēyiin ānkōōrēētoot bichu chaang' bo Kiriistō bokunyōōr :nkicheek wōōyinto.
 Kunyoo, Yēesu :nyēē kiiyootyī biiko kēēltaab kaararaacheet.
- ¹¹ Boonto :Yēesu āk biiko choo itiliilē :inee kwaan akeenke. Neennyi, māmuyē :Yēesu
 kukuur bichoo kule mbo ng'ēetaabiya.

† 1:7 Ng'ālyoontēēt 'malayikeet' ām kuutiitaab Kirikiik āk Iburaneek kōōbooru kule 'kiiyookiintēēt'. † 1:7 Tyēēn. 104:4
 † 1:9 Tyēēn. 45:6-7 † 1:12 Tyēēn. 102:25-27 † 1:13 Tyēēn. 110:1 1:13 Choos. 10:24; Mat. 22:44; Ibu. 8:1; 10:13
 1:14 Tyēēn. 34:7; 91:11; 103:20 2:2 Yēyūut. 7:53 2:3 Ibu. 10:29; 12:25 2:4 Yoowa. 2:11; 10:37-39; Yēyūut. 15:12;
 19:11; 1Kōōr. 12:4-11 † 2:8 Tyēēnwookik 8:4-6 2:8 1Kōōr. 15:27 2:9 Filib. 2:8-9 2:10 Room. 11:36; Luuka
 24:26; Ibu. 5:8-9; 7:28; 12:2 2:11 Mat. 25:40; Māārko 3:35; Yoowa. 20:17

¹² Mwoochinē kule,
 “+Maachaayte kaayneeng’uung’ am wōlēē mii :mbo ng’eetaabiya
 ānkāāsiltēēniing’ wōlēē kēēruuruuki keey :biiko.”†

¹³ Mwooyē subak kule,
 “+Māakoosēē keey inee.”†
 Tāsē taay kumwooyē kule,
 “Āboontē keey lēēkōōk chēē kōōkukōōno :Yēyiin.”†

¹⁴ Kiyēk :nkinee Yēesu chii kukerkeyiit :lōkōchooto sukung’et kōōbēl :meenyii
 kāāmuukēywēēkaab Kibrōkōōsyooontēēt choo yibu meet,
¹⁵ nto yooto, kootyaakta biiko choo kirātootiin am muyātēētaab meet.

¹⁶ Kubooyiit man, kimāchokōōtyooktooy :Yēesu malayikaanik, nteenee kichokōōtyooktooy
 biiko choo tinyē kāāyēnēēt kuu Abraam.

¹⁷ Kunyi, kimāchaktōōs kukerkeyiit :Yēesu chii sukung’et kuyēk kibkōrōs nyēē wōō nyēē
 riirēē biiko /ānkiikoosēē keey am yiisyēētaab Yēyiin. /Kikeebakach /sikēēnyōōchi kaat biiko
 tukul am choolwookātēēng’waa.

¹⁸ Imuuchē raat kuyēētyēēchi biiko choo / kakeetyem, kuuyu / kikeetyem nkinee /
 ankiinyaliil.

3

Wōō :Yēesu kusiir Muusa

¹ Mbo ng’eetaabiya choo kikuurook :Yēyiin ankootabaanaak ōyēku cheechii, ōsōōtyēēchi
 baa kiyēē /kiibooru yoo /kēēmwooyē kule kichokuyēk :Yēesu *Lēbkēēyiintēēt ānku *Kibkōrōs
 nyēē Wōō.

² Kikoonyit :inee Yēyiin nyoo kitōōlē kuyēchi yiisyooni, kuu yoo kikoonyitē * :Muusa Yēyiin
 kōōntōōchi biikyii.

³ Kuu yoo /kēēkooniyitē chiito nyoo kitēēchē kōōto kusiir kōōto nkīt, /kēēkooniyitē Yēesu
 kusiir Muusa.

⁴ Tinyē :kōōt ake tukul tēēkiin, nteenee Yēyiin :nyēē tēēkiintēēt nyēē wōō kusiir tukul.

⁵ Kikoonyitē :Muusa Yēyiin kōōntōōchi biikyii ānkyoorōōru ng’aleek chēē kimākōōboor
 :Yēyiin am kēnyisiyēk choo kimii bokukwoonii.

⁶ Nteenee kikoonyitē :Yēesu Yēyiin miisin kuu kibooreetyeet am biikaab Kiriistō. Acheek
 :bichooto bo Kiriistō, kātikoo baateey kēētāsē taay kēēkilchinē ānkēēng’ērēkyinē kiyoo
 kiikēnēē keey.

Ōriib keey simōōchuunnyēē Yēyiin

⁷ Ōnkēt :akweek kule mwooyē :Yēyiin kubununēē Tāmirmiryēēnyii kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yiit ra kiyi mwoowook:

⁸ -Mooyaa metēwoy kuu bichoo kikwiiloo
 am bēsyōōsyēkaab /kikēētyēmē am suurkwēēn.

⁹ Kiiyiimaa :mbo kuukoong’ kutyēmoo,
 ānkoo kikiikukasaan ng’aleekaab kwōng’uut choo kyāāyēyē.

¹⁰ Kunyi, king’ woonchoo :ātēbuutēkaab bichu am kēnyisiyēk artam
 kut amwoowu kule,

‘Mākoonyitoo :bichu
 amārūbē mākuutēkyuu kwaak.’

¹¹ Kikwaanya keey :moo kut awaal keey kule,
 ‘Nkiryō, mākyō kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’ ††

¹² Kunyi ii, mbo ng’eetaabiya, ōriib keey simōōchoolwookēn ōchuunnyēē Yēyiin kut otay
 okaasee keey.

¹³ Ōtitiirē keey kwaak yoo tākumii :bārooyinto simakentaak :choolwookātēēt oyaam
 mētēwoy.

¹⁴ Yoo kakeetas taay kiikoosēē keey Yēyiin ākyō bēsyēētaab lētut kuu yoo kikēētoowu, +/
 mābokēēbchēwēēch kiyēē kinyōōru :Kiriistō.

¹⁵ Ōrōōtootē kiyoo kātāamwoowook kule,
 “Yoo ōmuuchē ra oyeb yiit okas kiyi mwoowook:
 -Mooyaa metēwoy kuu bichoo kikwiiloo
 am bēsyōōsyēkaab tyēmiisyēēt kēēmiitē suurkwēēn.”

† 2:12 Tyēēn. 22:22 † 2:13 Isa. 8:17 † 2:13 Isa. 8:18 2:14 Yoowa. 1:14; Toowu. 3:15; 1Kōōr. 15:54-57; 1Yoowa.
 3:8 2:16 Yoowa. 8:39; Room. 4:16; 9:6-8; Kala. 3:7, 29 2:17 Filiib. 2:7; Ibu. 5:2; 1Yoowa. 2:2 2:18 Ibu. 4:15
 3:1 Ibu. 4:14 3:2 Kāāyiit. 12:7 3:6 Yoowa. 1:34; 1Kōōr. 3:16; Ēfēēs. 2:21; Ibu. 1:2; 4:14; 6:4-6; 7:3, 28; 10:21, 29
 3:8 Chuy. 17:7; Kāāyiit. 20:2-5 3:10 Kāāyiit. 14:33 † 3:11 Tyēēnwookik 95:7-11 3:11 Kāāyiit. 14:21-23

¹⁶ Mbo ng'oo :chēē kikas kiyēē kimwooy :Yēyiin ankukwiil? Ara, mā icheek :tukul choo kiing'ēētēē :Muusa kōōrēētaab Miisir?

¹⁷ Ng'oo :chooto kinyēērchinē :Yēyiin kēnyiisyēk artam? Mā bichoo kikiikuchoolwookēn choo kibēkyinē suurkwēēn?

¹⁸ Ki ng'oo :choo kimwoochinē :Yēyiin ng'alyoo nyēē ng'waa, kule, “Mākoy kukwa kanyuu bokimuuny :tukul?” King'āloolēē bichoo kikōchōnkyninē inee.

¹⁹ Kēēkāsē nanyuun kule kuuyu maneeakaasee keye :icheek Yēyiin, mānāāchut wōloo / kikēēkuurtoochinē kule mābokunyōōr kāāmuung'to.

4

Kāāmuung'taab biikaab Kiriistō

¹ Okany kēeriib keye, sukunyōōr :chii ake tukul kiyoo tākuurtoowēēch :Yēyiin kule +makeebe kanyii bokiiimuuny tukul.

² Kookeekas lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu yooto kikāsē :bichooto. Nteenee mānāāyētyēēchi :lōkōōywēchoo bichoo kuuyu kitay kōōyēnchi ng'aleechaata kikāsē.

³ Acheek nkit choo kiikoosēē keye inee :chēē kēēbēētii Kaab Yēyiin bokiiimuuny. Nto kurubta keye āk choo mānēēyēnchi inee, kimwooy :Yēyiin kule,

“Kikwaanya keye :moo kut awaal keye kule,

‘Nkiryō, mākoy kōōwut :bichu kōōroonoo kwāābērē wokukaalyanee.’ ”

Kimwoowu :Yēyiin ng'aleechu ānkoo sinee kichōboot :kāāmuung'ooto kuchakee keewaany :inee kuyey kōōrēt.

⁴ Mii :yēē mwooyē ām siruutēk kurubta keye ākoo bēsyēētaab tisab kule, “Kiimuuny :Yēyiin ām bēsyēētaab tisab kukaakoowaany yiisyēēnyii.”†

⁵ Ānkoo kichōboot :wōlōē / bokiiimuunyēē, kimwooy :Yēyiin kule, “Mākoy kuba wōloo bokōōmuunyēē.”

⁶ Mānāābokōōmuuny :biiko choo kibo taay choo kikas lōkōōywēk kuuyu mānāākōōyēnchi :icheek lōkōōywēchooto. Nteenee biiko choo kiikoosēē keye inee :chēē / kēēchāmchinē bokōōmuuny āk Yēyiin.

⁷ Kiikusātyi :Yēyiin bichu bēsyēēt bokōōmuuny āk inee nto bēsyoonooto ku raat. King'āloolē :Yēyiin kubununēē *:Tāwuti kukaakukeeyta :kēnyiisyēk chēē chaang' kuchakee katay :bichoo bokōōmuunyēē wōloo kichōbchinē Yēyiin. Kimwooy ng'aleechu /kātākēēmwoowook kule,

“Ābērē nto ōyēbchi yīit ra kiyi mwoowook:

-Mooyaam mētēwoy.”

⁸ Nto kikiyiitita :Chooswa biiko wōloo kibokōōmuunyēē, nto mēēbērē king'āloolēē :Yēyiin subak bēsyēēt ake nyēbo kāāmuung'to.

⁹ Kunyi, mii :kāāmuung'to nyēbo biikaab Kiriistō.

¹⁰ Chiito nyoo imuunyē āk Yēyiin kukāākōōmuunyēē :nkinee yiisyōōnuutēk kuu yoo kiimuunyēē :Yēyiin yiisyēēnyii.

¹¹ Okany nanyuun keesyeeem wōlōē kiimuuktooy bokiiimuuny āk Yēyiin. -Mātēwēchākoy :chii ake tukul kulumchi kōchōōng'nātēētaab chuut.

¹² Boonto :kiyēē mwooyē :Yēyiin kāāmuukēywēk ānkuyēyiisyē ākookoy. Ng'atiib :ng'alyoontēētaab Yēyiin miisin kusiir rōōtwo nyoo litaat :wook tukwaay. Chutitooy :ng'alyoontoonoo ākoy soboontaab chiito āriit, ānkōōbooru tēērchinooyēētaab kiyēē mächē :mooyēēt āk nyēē mächē :Tāmirmiryēēt. Ng'oonkyninē biiko kāāsōōtyēywēkwa kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

¹³ Māmiitē :kiy nyēē wunyaat ām wōlōē mii :Yēyiin. Ng'aanyaat :kiy ake tukul ānkutooku ām taayeetaab Yēyiin nyoo mākōōtiilwēēch ng'aleek.

Yēesu kibkōōrs nyēē wōō

¹⁴ Okany nanyuun kēēkiilchi kiyēē kiyyēnchinē, kuuyu kēēboontē *kibkōōrs nyēē wōō nyoo mii kibkōōnkōy wōloo mii :Yēyiin. Nyooto ku Yēesu Lakwataab Yēyiin.

¹⁵ Riirēēnēēch :kibkōōrs nyoo wōō ām kuskuusyēēnyoo, kuuyu ānkoo kimāchoolwookēnoot, /kikeetyem inee ām keel ake tukul kuu wōloo /kēētyēmtēēch nkacheek.

¹⁶ Kunyi, yoo kēēmächē / kēēyētyēēchēēch, okany kiinookyi ng'echereetaab bāytooyiisyēētaab Yēyiin nyēē māmiitē :muyātēēt sukuyētyēēchēēch ām kiisaynyii āk chamateenyii.

5

¹ /Keetōōlē kibkōrōs ake tukul nyēē wōō kuchōōnēē wōlēē mii :biiko sukuyēchi Yēyiin yiisyēēt kubo bichooito. Inēmchinē :inee Yēyiin tukuuk ānkubēlēē kōrōsēēk kōōwuunto ng'ōōkisto nyoo kiikuyey :biiko.

² Imuuchē kuriiree biiko choo /kēēmoosē ānkukustooy kuuyu kuskus :nkinee.

³ Kiyooto :nyēē mächaktōōs kuyey :inee kōrōsēēk kubo ng'ōōkiswookik cheechii āk chēbo biiko alak.

⁴ Māmii :chii nyēē tōōlē keey kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Yēyiin nkityō :nyēē kuurē chiito kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu wōloo kikuurtooy *Āārōn.

⁵ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, mānāātōōlchi keey :Yēēsu yiisyoonoo bo koonyit kuyēk kibkōrōs nyēē wōō. Nteenee Yēyiin :nyēē kimwoochi kule, "Inyiing' lakwanyuu.

Kāāyēku ra kōōn."

⁶ Kimwooy subak ām yēēt ake kule,

"+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy, kuu Mēlkišetēk."

⁷ Kumii :Yēēsu kōōrēēt, kisooyē kukuurchinē barak kuriirchinē Yēyiin, nyoo kiimuuchē kusār inee. Kikāsyi :Yēyiin, kuuyu kiyibē keey ng'wēny :Yēēsu ānkiikōōnēmchi keey Yēyiin.

⁸ Ānkoo ki Lakwataab Yēyiin :Yēēsu, ki ākoy kunyalil sukōōnkēt kule koonyit ku kiy nee.

⁹ Yu keewaany :Yēēsu yiisyēēt nyoo kichōbchinē :Kwaan, kuyootyi biiko choo ikoosēē keey inee *soboontaab kibchuulyo.

¹⁰ Kiyey kuu nyooto kuuyu /kikeetool inee kuyēk kibkōrōs nyēē wōō kuu Mēlkišetēk.

Ōkiilchi Kiriistō

¹¹ Ābērē nto taamwaay chēē chaang' kurubta keey āk ng'aleechuutēchu, nteenee wuuy kuuyu ōyēku biich chēē -mōōkāsē ng'al areet akeenke.

¹² Kāyēmāktōōs kukōōyēku kāānēētik, nteenee tōōmāchē /takiineetaak tukuuk choo kyōōtoowunēē. Yoo kātōō-āmē āmit chēbo biich chēē wōōyēch ōmāchē /takiikuuyeenaak chēēko.

¹³ Chii nyoo lwēē chē tāku leekwa nyoo -mēēnkētē kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

¹⁴ Biiko :chēē imuuchē kwaam āmiikaab biiko chēē wōōyēch ku choo kiikoonet keey kōōnkēt kiyēē karaam āk nyēē miyaat.

6

¹ Okany keetas taay nanyuun kēēkich ām lōkōōyēwēkaab Kiriistō ānkēēsātyi komos kāānēētēyēwēchoo kikēētoowunēē. Māyēmāktōōs /kēēkētyinē keey /kiinēētē kule /keeweek-see miyootyēēt nyoo yibchinē biich meet, nto /kiineet kule kookaasee keey :chii Yēyiin.

² Mēērook kēēkētyi keey mbo subak kiineet chii kurubta keey āk bātisāniisyēēt, /kēētiinyēē biiko āwunnyēk, ng'ēeteetaab meet nto ng'woonintaab kibchuulyo.

³ Nteenee yoo kacham :Yēyiin, okany keetas taay āk kāānēētēyēwēk alak yoo kacham :Yēyiin.

⁴⁻⁶ Yoo kiikōōnkēt :chiitaab Kiriistō lēbkēēyēētaab Yēyiin ankiikuchamcham rōōbēywoontēētaab kibkōōnkōy ānkiikunyōōr Tāmirmiryēētaab Yēyiin, ankuchamcham kāroomnyēētaab ng'ālyoontēētaab Yēyiin, ankiikukas wōlēē wuu :kāāmukēyēwēkaab kōōrēēt nyēē lēēl, nto yityo kutay Kiriistō, kumēētākōōmuuchāktōōs /kēēyisunēē wōlēē mii :miyootyēēt! Yoo kaakutay, kuckerkeey nyēē kaakuketita Lakwataab Yēyiin /bokēēkwertōochi murtooywoontēēt /ānkiinchuruur.

⁷ Yoo keechiim :mbareet bēēkaab roobta ankuyey āmiik chēē yēētyēēchinēē keey :biiko choo choonē, mākōōbēruur :Yēyiin mbaraanaa.

⁸ Nto yoo kamayey āmit ānkubiityēē :kātōoy nto ku wuuyo, kuchuboot :mbaraanaa +/ ānkumākimukuusēē maata lētuunoo.

⁹ Chōōrōōnuutēkyuu, ānkoo kāāmwoowu kuu nyooto, ānkētē kule ōyēyē :akweek ng'al chēē kāroomēch ōyēku biich chēē /kiikiiraraach kuchurta.

¹⁰ Iyyoong'unēē :Yēyiin manta yoo itilchinē biich ng'al. Māwuutyēē yiisyēēng'woong' āk chamateet nyoo kyōōboorchi inee ōyēētyēēchinē biikyii ānkutōōtāsē taay ōyēētyēēchinē bichoo.

¹¹ Kiyēē mächē :mooyēenyuu ku kule ōkāng'u kubo kiyēē ōkēnēē keey sōōkich ākoy bēsyēētaab tabanta

¹² simōōburēn. Orub atēbuutēkaab biiko choo kiikoosēē keey Yēyiin miisin ānkintinyē muyaayeet choo mii wokunyōōru kiyēē kiikukuurtoochi :Yēyiin.

Bo man :kiyēē kiikukuurto :Yēyiin

¹³ Yoo kimāchē :Yēyiin kōōtitiir kiyēē kikuurtoochinē Abraam, kōōwoonkyi ām mooyēenyii kule makooyiich kiyooto, kuuyu kimāmii :chii nyēē ki wōō kusiir inee nyēē kimēēmuuchē koowaal keey ām kaayneetaab chiichoo.

¹⁴ Kimwoochi kule, “+Māābēruuring! . +Mēēnyōōru muchōkōrōōn chēē chaang’.”†

¹⁵ Kikānyiiis :Abraam ām muyaayeet ānkinyōōr kiyoo /kikēēkuruutoochinē.

¹⁶ Yoo iwoolchinē keey :chii kiito ake kutwēchē kiy nyēē iywēyē. Yooto mākunāmtoochi :ng’aleechaata.

¹⁷ Kuuyu kimāchē :Yēyiin kōōboorchi kāroomin biiko kule -mēēmuuchē kuweek ām kiyēē kiikukuurto, kōōkiimēē kiyoo kikuurtooy kaawaaleet.

¹⁸ Kunyi, kiyey :Yēyiin tukuuk āyēēng’. Kiiwoolchi keey ānkukuurto kōōbooru kule mākooy kuweechweech kiyēē kāākumwooy nto kōōbērbēēriis. Kiyey kuu nyooto sukōōtitiirēēch miisin acheek choo kiikēēmwēchi inee kukerekteech sikēēkōōbchi kiyoo kiikēnēē keey.

¹⁹ Ititiirēēch :kiyoo kiikēnēē keey kuu bōrōwēēt nyēē wuuy miisin nyēē /kākēēkwiliilchi Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy.

²⁰ Kiwo :Yēesu Kitōōkiino kōōntōōwēēch kubuntēē ankeet nyēē /kikeeng’aree kōyoo sukusoom Yēyiin kunyōōwēēch kaat ām ng’ōōkisswookiyoo. Kunyoo nanyuun kiikuyēk :Yēesu kibkōōrōs nyēēnyoo nyēē wōō ānkubo ākookoy kuu Mēlkišetēk.

7

Kibkōōrōs Mēlkišetēk

¹ Ki bāytooyiintēēt :Mēlkišetēk nyēbo *kiriinkēētaab Sālēm ānki kibkōōrōs nyēbo Yēyiin nyoo tōrōōr. Yoo kichōōnēē :Abraam booryēēt nyoo kiibēlē bāytooyik ang’wan, kutuuyēē :Mēlkišetēk ānkōōbēruur inee.

² Kiikoochi :Abraam chiichoo akeenke ām taman nyēbo tukuuk choo kibāru. Ibooru :kaaynaani bo Mēlkišetēk kule ‘Bāytooyiintēētaab churtaayee’. Ibooru :ng’ālyoontooni bo Sālēm kule tāloosyēēt. Kunyi boonto :Mēlkišetēk kaayneet ake subak nyēē /kēēkuurē kule ‘Bāytooyiintēētaab tāloosyēēt’.

³ Māmii :yēē ibooru kwaaniitaab Mēlkišetēk nto ku kaamet āmāmiitē mbo :yēē ibooru areenyii, nto ku bēsyēēt nyēē /kikeēsichēē nto nyēē kimēē. Kibkōōrōs :inee nyēē mātinyē toowunēēt nto wōlēē ng’ētēē. I-ārōōru :yuutēyu wōlēē wuunto :yiisyēētaab Lakwataab :Yēyiin.

⁴ Ōsōōtyi baa :akweek wōōyinto nyoo kiboonto :Mēlkišetēk. Kiikoochi inee :kuuko Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuuyii tukul choo kibārunēē booryēēt.

⁵ Kimākyinē :kiruutēkaab *Muusa /kēēyibchinē biiko choo bo kōōtaab kōōrōsēēk akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto. Kinyōōrunēē :icheek tukuuchoo wōlēē mii mbo :biiko chuut alake ānkoo kibo :icheek tukul Abraam.

⁶ Ānkoo kimāchōōnēē :Mēlkišetēk kōōtaab kōōrōsēēk nyoo kisālu Laawi, kikwēchi :Abraam akeenke ām taman nyēbo tukuuchoo kibāru. Kiibēruur :chiichoo bo kōōrōs Abraam nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin bēruur.

⁷ Chiito kwaak nyoo ibēruurē ake ku wōō :nyooto kusiir nyoo /kākiiibēruurē.

⁸ Ki biich buch :mbo kibkōōrōs chēbo kōōtaab Laawi, nteenee kinyōōru akeenke ām taman nyēbo tukuuk chēē kiboonto :biiko. -Mēēnkēt :chii wōlēē kichōōnēē :Mēlkišetēk āk wōlēē kiwokung’ētyi :soboonnyii.

⁹ Imuuchē :ake kumwooy mbo kule kiikooyto :nkinee kōōtaab Laawi akeenke ām taman bēsyoonoo kubuntēē Abraam,

¹⁰ kuuyu yoo kituuytōōs :Abraam ākoo Mēlkišetēk, kitāku kēbuswoo :Laawi ām suweetaab kuukaanyii Abraam.

/Kikeeweech kiruutēkaab Muusa āk bēēlsēētaab kōōrōsēēk

¹¹ Kiyēyē :mbo kibkōōrōs chēbo kōōtaab Laawi yiisyēēng’waa kōōyyoong’unēē kiruutēkaab *Muusa. Nto kiimuuchē kuyey :kiruutēkaab Muusa biiko kuchurta ām bēēlsēētaab kōōrōsēēk, nto kibo nee kōōyook Yēyiin kibkōōrōs nyēē teer kuu Mēlkišetēk? Kiyēmē oob :kibkōōrōs nyoo wōō nyēbo kōōtaab Āārōn?

¹² Kunyi, yoo /kaakiikeeree kōōrōsēēkaab kēny kōōrōsēēk chēē leelach /ānkiilēēliit mbo kibkōōrōs, kumāchāktōōs /kiilēēliit nkicheek kiruutēk.

¹³ Wuu nyooto kuuyu kimächōōnēē :Yēesu kōōtaab Laawi. Māmii :chii nyēē kiikuyēk kibkōrōs ām kōōto nyēē kichōōnēē :Yēesu.

¹⁴ Tookunoot kule /kikēēsichē Mokoryoontēēnyoo kuchōōnēē kōōtaab Yuuta, āmāmii :yēē mwooyē :kiruutēkaab Muusa kule imuuchē kukwaanee :mbo kibkōrōs kōyi.

¹⁵ Kiyēē itiyiichē :ng'aleechuutēchu ku kule, kōōkutook ra :kibkōrōs ake nyēē wuu Mēlkisētēk.

¹⁶ Mēēbērē /kikeerub kiruutyēēt nyoo ibooru kōōto nyēē māchāktōōs kukwoonēē :mbo kibkōrōs yoo /kikēēyēyē Yēesu kuyēk kibkōrōs. Nteenee /kikēēyēyē kuyēk kibkōrōs kurubta keey āk kāmūukēyēwēēkaab soboontaab kibchuulyo,

¹⁷ kuu yoo mwooyē :siruutēk kule,
 “+Mēēyēku kibkōrōs ākookoy,
 kuu Mēlkisētēk.”

¹⁸⁻¹⁹ Kimēēmuuchē :kiruutēkaab Muusa kuyey chii kuchurta. Kunyi, /kikēēsātyi kiruutēchoo komos, kuuyu kikuskusēch ānki buch. Nto raat kiikēnēē keey kiy nyēē karaam kusiir nyiin ake. Tākyēēch :kiyiitēnyi wōlēē mii :Yēyiin.

²⁰ Kiikiim :Yēyiin ām kaawaaleet kule yēku :Yēesu kibkōrōs. Nteenee maneewaal keey yoo kiyēyē biiko alak kuyēk mbo kibkōrōs.

²¹ Kimwooy :Yēyiin kurubta keey āk Yēesu kule, “Kaawaal keey āmēēbērē +maaweēch kāsōōtēyēwēkyuu: Inyiing' :kibkōrōs ākookoy.”

²² Kunyi, iyyoong'unēē :kiirootyēet nyēē lēēl Yēesu ānkusiirē nyoo bo kēny.

²³ Ki chaang' :mbo kibkōrōs choo kibo kōōtaab Laawi nyēē ki yoo kame :ake, kōōkēērē :ake.

²⁴ Nteenee, mākooy /kiikeer Yēesu kuuyu soboot :inee ākookoy.

²⁵ Kunyi, kuu yoo soboot :Yēesu ākookoy ānkusoochinē biiko, imuuchē nanyuun kooraraach kutukul choo yootyinē :inee kēēlto kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

²⁶ Kibkōrōs nyēē wōō :Yēesu nyēē imuukwēēch kiyēē kēēmāchē. Tiliil :inee nyēē mātinēy ng'ōōki. Kunyoo, /kikiinēmunēē wōloo mii :kibng'ōōkisiisyēk /ānkiitōōrōr ākoy wokutēbi āk Yēyiin ām kibkōōnkōy.

²⁷ Makerkeey :inee ākoo mbo kibkōrōs chuut alak choo wōōyēch choo kibēēlē kōrōsēēk ākookoy kubo ng'ōōkiswookikwaa kurook, nto yityo kookeer chēbo biiko. Nteenee, kiyey :Yēesu kōrōsyoontēēt akeenke baateey, nto nyooto kukime /sikēēnyōōchi kaat biiko ām ng'ōōkiswookikwaa.

²⁸ Kurubta keey āk kiruutēkaab *Muusa, /kikēētōōlē biiko buch kuyēk mbo kibkōrōs chēē wōōyēch. Ānkoo kimii :kiruutēchoo, kiwaal keey :Yēyiin kutool lakwanyii kuyēk *kibkōrōs nyēē wōō nyoo churtaat ākookoy.

8

Kiirootyēet nyēē lēēl

¹ Ng'ālyoontēēt nyēbo koomānuut ku kule, kēēboontē Kibkōrōs nyoo wōō nyoo mii āwutaab taay nyēbo Yēyiin ām kibkōōnkōy.

² Yēchinē :inee Yēyiin yiisyēēt ām Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyoo kiyēytooy :Yēyiin āmēēbērē biiko.

³ / Kēētōōlē mbo kibkōrōs chēē wōōyēch tukul kōōkoochinē Yēyiin tukuuk ānkubēēlē kōrōsēēk. Kunyi, kuuyu kibkōrōs nyēē wōō :nkinee Yēesu, kimāchāktōōs kōōkoochi Yēyiin kiy.

⁴ Kimēēmuuchāktōōs /keetool Yēesu kuyēk kibkōrōs yu kitākumii kōōrēēt kuuyu kimābo :inee kōōtaab mbo kibkōrōs choo kiinēmchinē Yēyiin tukuukaab kōrōsēēk kuu wōloo kimwooytooy :kiruutēk.

⁵ Kiyēyēē :mbo kibkōrōs yiisyēēt Kōōtaab Yēyiin nyoo mii wōlēēb ng'wēny ku kitōōntōyēētaab nyoo mii kibkōōnkōy. Kimwoochi :Yēyiin Muusa yoo kimāchē kuteech *Kēryēētaab Yēyiin kule, “Māchāktōōs ikas kule 'keeteēch kiy ake tukul irub kuu wōloo kāmwooytoowuung' ām lekem.”†

⁶ /Kiikiikoochi Yēesu yiisyēētaab koomānuut nyoo bo Yēyiin kusiir nyoo kibo mbo kibkōrōs. Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, karaam :kiirootyēet nyooto kiyēyē :Yēesu kusiir nyoo kibo kēny. Irābchinē :kiirootyāanaa tukuuk chēē kāroomēch chēē siirē tukuuk alak choo /kikēēkurtooy.

⁷ Nto kimā kuskus :kiirootyēet nyoo kibo kēny, nto /kimākēēyēyē nyoo lēēl.

7:14 Toowu. 49:10; Mat. 2:6; Ng'oong'. 5:5   **7:17** Tyēēn. 110:4; Ibu. 5:6   **7:18-19** Room. 3:20; 7:10, 24; 8:3; Efēēs. 2:15; 2Kōōr. 3:6-11; Ibu. 9:9   **7:22** Ibu. 8:6   **7:25** Room. 8:34; Ibu. 10:14; 1Yoowa. 2:1   **7:26** Ibu. 4:15   **7:27** Room. 6:10; Ibu. 5:3, 9; 7:25; 9:12, 26, 28; 10:10, 12; 1Bēt. 3:18   **7:28** Ibu. 3:6   **8:1** Tyēēn. 110:1; Yēyuut. 2:33; Ibu. 1:3, 13; 4:14; 10:12; 12:2   † **8:5** Chuy. 25:40   **8:5** Kolos. 2:17; Ibu. 9:2, 9; 10:1   **8:6** Luuka 22:20; Ibu. 7:22; 8:13; 9:15; 12:24

⁸ Kikas :Yēyiin kusuksyoonoo, yooto kumwooy kule, “Mii :bēsýēēt kuchōōni nyēē +maayey kirootyeeet nyēē leēl āk biikaab kōōrēetaab Isrāyēēl āk chēbo Yuuta.

⁹ Mēēbērē makukerkeyiit :kirootyaani āk nyoo kyāāyēyē āk mbo kuukaanyii yoo kyāārēetootē icheek kung'ēetyēē kōōrēetaab Miisir. Kuuyu manaarub :icheek kirootyaanaa, a-aste icheek.

¹⁰ Kirootyeeet nyēē +maayey āk biikaab Isrāyēēl ām bēsýōōsyēk choo kwoonii ku nyi: +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa. +Māāyēku Yēyiintēēng'waa ānkuyēk :icheek biikyuu.

¹¹ Māmii :chii ām icheek nyēē tākōōnēētē laatyenyii nto biikaab kang'waa kumwoochinē kule, 'Inkēt Yēyiin,' kuuyu mākōōnkētōo :biiko tukul kung'etee lēēkōōk ākoy biiko chēē wōōyēch.

¹² +Māānyōōchi anii icheek kaat ng'ōōkiswookikwaa āmētōochi kutukul.”†

¹³ Yoo kimwooyē :Yēyiin kule 'lēēl' :kirootyaani kōōbooru kule kookuyoosiit :nyoo bo kēny. Nto kiy ake tukul nyoo yōōsiitu kumii wokubotē.

9

Kiiwut :Kiriistō Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

¹ Kitinyē :kirootyetaab kēny mākuutēk chēē kiiboorchinē biiko wōlēē yēytooy yiisyēetaab Yēyiin ānkimii nkinee * :Kōōtaab Yēyiin kōōrēēt.

² Kitinyē :kōyoo kisēēnkōōsyēk āyēēng' chēē /kikeeng'aree ankeet. /Kikēēkuurē yoo bo Yaama kule wōlēē tilil. /Kikiitōōrē yooto kiito nyēē /kiikoochinē taariinek āk meeseet nyēē /kiikoochinē mukaatiinek choo /kiitāboonchinē Yēyiin.

³ /Kikēēkuurē wōliin bo Kitōōk kule wōlēē tilil miisin.

⁴ /Kikiiyiityinē kāābkorōs nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut nyēē /kēēbēlēē tukuuk chēē boong'u nyēē anyiny wōliin bo Kitōōk ānkoo sinee kimāmii wōlooto. Nteenee kimiitē :Sāāntukuutaab Kirootyeeet nyēē /kikiiluumee ta-aabuut Kitōōk. Kiboonto :sāāntukuunoo tērēetaab ta-aabuut nyēē kimii :maana āriit, kirōktaab *Āārōn nyēē kilēlēē :toobtōōk āk roontōōk āyēēng' chēē tēbēlyēlēch choo /kikēēsirchi kiruutēk.

⁵ Kimii * :kēruubiik chēē /kikeekus chēē kikiikubuuyēē kebebaakwaa ng'echereetaab kiisayta ām mwēēnkoonoo. Mēēbērē maabanybaany raat ng'aleek tukul kurubta keey tukuuchu.

⁶ Ki yoo /kakeetet tukuuchoo tukul kuu nyooto, kubēētii bēsýō ake tukul :mbo kibkōōrōs yoo bo Yaama bokuyēyē yiisyēēng'waa.

⁷ Nteenee ki kibkōōrōs nyoo wōō nkit :nyēē kiwēētii Kitōōk areet akenke ām kēnyit. Ki yoo wēētii, kuyibē kiisēēnik kubo ng'ōōkiswookikyii ākoo choo kiyēyē :biiko kumēēnkētē.

⁸ Inēētēēnēch :Tāmirmiryēetaab Yēyiin ng'aleechu kule yoo tākumii :Kōōyoo bo Yēyiin ng'wēny, -mēēmuuchē :biiko chuut alake kōōwut Kitōōkiinoo.

⁹ Iboorwēēch :ng'aleechu raat kule -mēēmuuchē :tukuuk chēē /kikiikoochinē Yēyiin āk kōōrōsēk choo /kikēēbēlēē, kōōwuunto kāāsōōtēywēēk chēē miyootēch ām mētēwookaab biiko.

¹⁰ Rubtooy keey :kiruutēk āk āmiisyēēt, yyēēsýēēt āk ntāsimuut chēē /kiiwuunootē keey. /Kikēēyēyisyēē kiruutēchoo ākoy kut chokuyey :Yēyiin kirootyeeet nyēē leēl.

¹¹ Neennyi, kichokuyēk :Kiriistō kibkōōrōs nyēē wōō nyēbo tukuuk chēē kāroomēch choo kōōkutook. Kiiwut :inee Kōōtaab Yēyiin nyoo bo kibkōōnkōy nyoo /kimākēyēyēē āwuun anchurtaat kusiir nyoo bo kōōrooni.

¹² Yoo kiiwutē :Kiriistō Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, mānāāwēeto kisēēnikaab kwēyiyi nto chēbo wuunōōy, nteenee kiikooyto korotiikyii areet akenke baateey sukuwālāng'wēēch ākoooy.

¹³ /Kyāānkēyisyēē biiko choo kilēēlootiin kiisēēnikaab kwēyiyiyēk āk wuunōōk nto areekaab roorta, /kikiisōōtē kule /kāākiitilil.

¹⁴ Bo kwōng'uuut :yiisyēetaab Kiriistō kusiir ntāsimuut choo bo kēny. Kiinēm keey ām Tāmirmiryēetaab Yēyiin nyoo bo kibchuulyo kuyēk kōōrōsyoo nyēē churtaat ām wōlēē mii :Yēyiin. Kicham :kāāsōōtēyēwēkyoo bo ng'ōōki kutākyēēch meet, nteenee kōōkōōtililēēch ra :korotiikyii sikēyēchi Yēyiin yiisyēēt.

Kiityiich :korotiikaab Yēesu kirootyeeet nyēē leēl

† **8:12** Cherem. 31:31-34   **8:12** Ibu. 10:16-17   **9:2** Chuy. 26:1-3; 25:31-39, 23-30; Ibu. 8:5   **9:3** Chuy. 26:31-33; Laawi. 16:1-2; Ibu. 6:19; 9:7, 12; 10:20   **9:4** Chuy. 16:31-34; 25:10-22; 30:1-10; Kāāyit. 17:6-11   **9:5** Chuy. 25:18-22
9:6 Kāāyit. 18:1-5; 28:1-8   **9:7** Laawi. 16:1-19; Ibu. 9:25; 13:11   **9:9** Ibu. 8:5; 7:19   **9:10** Laawi. 11:1-47; 15:1-33; Kāāyit. 19:1-22   **9:11** Ibu. 4:14   **9:12** Room. 3:25-26; Ibu. 7:27; 9:25; 12:24; 13:12, 20; 1Bēt. 1:18-19   **9:13** Kāāyit. 19:1-10, 17   **9:14** Room. 7:5-6, 24-25

¹⁵ Kiyey :Yēyiin kiirootyeet nyēē lēēl yoo kimēē :Kiriistō /sikēēnyōōchi biiko kaat ām ng'ōōkiswookikwaa chēē kiyēyē kumii ng'wēnyuutaab :kiirootyaanaa bo kēny. Kiyey kuu nyooto sukunyōōr :biiko choo kuurē :Yēyiin bērrurtaab kibchuulyo nyoo kikuurtoochinē.

¹⁶ Yoo kamwaayta :chii yoo kaakuriik kume /kēērōōbchi biiko alak tukuukyii, mānyōōru :bichoo tukuuchoo ākoy yoo kāākutook man kule kaakume :chiichooto.

¹⁷ Nāmtoochinē :ng'ālyoontoonoo yoo kaakume :chiito āmēēbērē yoo tākusoboot.

¹⁸ Ki yoo sukunāmtoochi :kiirootyeet nyoo kibo kēny, ki ākoy /keebakach :tyoony.

¹⁹ Yu kikiikumwoochi *Muusa biiko kiruutēk tukul, kunam sokēēkaab *yuusob nyēē /kikeenaankuyee sabur chēē sālootiin nyēē arraa ankooluumta kiisēēnikaab wuunōōk āk chēbo kwēyiyēk* chēē /kikeetasee bēēko ānkuyisēē kitaabuutaab kiruutēk āk biiko tukul

²⁰ kumwooyē kule, “Kiisēēnik :chu chēē ikiimē kiirootyeet nyoo mwooyē :Yēyiin kule orub.”†

²¹ Kiyisēē :Muusa subak kiisēēnik Kēryēētaab Yēyiin āk tukuuk tukul choo /kēyēyiyisēē ām wōlooto.

²² Mwoowēch :kiruutēkaab Muusa kule /kēyēyiyisēē kiisēēnik /kiitiliilēē tukuuk chēē chaang'. Māmii mbo :nyooyeetaab kaat yoo māmii :kiisēēnik.

²³ /Kikiitiliilēē *Kōōtaab Yēyiin nyēbo kōōroni kiisēēnik ku kitōōntōyēētaab Kōōtaab Yēyiin nyoo miitē kibkōōnkōy. Nteenee tēerchiintōs :Kōōtaab Yēyiin bo kibkōōnkōy āk nyi mii kōōroni kuuyu māchē :nyoo bo kibkōōnkōy kōrōsyootēēt nyēē kiimoot miisin.

²⁴ Mānēēwut :Kiriistō Kitōōkiinoo bo Yēyiin nyoo kiyēyē :biiko ānku kitōōntōyēētaab nyoo bo man, nteenee kiwēwēch :inee wōlēē mii :Yēyiin suwokōōyooong'wēēch.

²⁵ Mēēbērē kiwut :Kiriistō kibkōōnkōy areet chēē chaang' kōōkooyto keey kuu wōloo kiwutitooy :kibkōōrōs nyēē wōō Kitōōkiinoo bo kōōroni ām kēnyit ake tukul kuboontootē kiisēēnikaab tyoong'in.

²⁶ Nto kiwuu nyooto, nto kiikunyalilaan :Kiriistō areet chēē chaang' kuchakee yoo /kikeyēyēē kōōrēt. Nteenee kiinēm keey :Kiriistō areet akeenke baateey yu kikiikuriik :tabanta kuyēk kōrōsyoo sukōōsyēēnto kāāmuukēyēēkaab ng'ōōkisto.

²⁷ Mēē :chii ake tukul meet akeenke, nto yityo kōōtiilchi :Yēyiin ng'aleekyii.

²⁸ Ām kēēlto nyēē wuu nyooto kichamta keey :Kāārārookiintēēt kume meet akeenke sukōōnēnto ng'ōōkiswookikaab biiko chēē chaang'. Mākuchō subak :Kāārārookiintēēt āmēēbērē chokōōnēmu subak ng'ōōkiswookikaab biiko, nteenee chōōnii chokōōrāroochē biiko choo ikēnēē keey inee.

10

¹ Ki kitōōntōyēēt :kiruutēkaab *Muusa nyēbo tukuuk chēē kāroomēch chēē kimii kukwoonii. -Mēēmuuchē :kiruutēchooto āk kōrōsēēk choo yibu :biiko /sikēēbēēlē kwaak ām kēnyit ake tukul kuyey bichoo kuchurta.

² Nto kiwuuntoochinē :kōrōsēēchoo bichoo ng'ōōkiswookikwaa kutukul, nto kiyyoong'tooy :bēēlsēētaab kōrōsēēk ānkuwuutyēē ng'ōōki ake tukul nyēē kiikuyey.

³ Kiisōōtyinē buch :bēēlsoonoo bo kōrōs biiko ng'ōōkisng'waa ām kēnyit ake tukul,

⁴ kuuyu kimēēmuuchē :kiisēēnikaab wuunōōy āk chēbo kwēyiyi kōōwuunto ng'ōōkiswookichoo.

⁵ Kunyi, yu kichōōnii :Yēēsu kōōroni, kimwoochi Yēyiin kule,

“Kimēēmāchē bēēlsēētaab kōrōs āk tukuuk chēē /kēēkōōning', nteenee kiichōbwoo bōōrto ākooytē.

⁶ -Mēēng'erēkyinē kōrōsēēk choo /kēēbēēlē kutukul nto ku choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.

⁷ Yooto amwaay kule,

‘Āchōboot oō, Yēyiin,

ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey,

kuu wōloo mwooytooy :siruutēk kurubta keey anii.' †

⁸ Kinyooyee kumwooy kule, “Kimēēng'erēkyinē tukuuk chēē /kēēkōōning' āk tyoong'in choo /kēēbēēlē kutukul nto kōrōs choo /kiibuuktēē ng'ōōkisto.” Kimwooy kuu nyooto ānko /kikēyēyē kōrōsēēchu kurubta keey āk wōlēē wuu :kiruutēk.

⁹ Nto mii yoo, kumwooy kule, “Āchōboot oō, Yēyiin, ayey kiy ake tukul nyoo imākwoo ayey.” Kunyoo, kiinēnto :Yēyiin kiirootyeet nyoo kibo kēny ankookeeree kiirootyeet nyēē lēēl.

10 / Kikiitiliilēch kuuyu kiyey :Yēesu Kiriistō kuu wōloo kimāktooy :Yēyiin ānkōōkooyto soboonnyii kunyil akeenke baateey.

11 Yēyē :mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeek yiisyēēt bēsyo ake tukul kubēēlē kōrōsēēchooto areet chēē chaang' amēēmuachktōōs kōōnēmtō :bēēlsooni bo kōrōs ng'ōōkiswookik.

12 Nteenee, yoo kiikooytooy keey :kibkōrōs nyēēnyoo areet akeenke baateey, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin.

13 Mii wōlooto raat kukānyiiyē akoy bēsyoēt nyēē +/mākiisyēētēē buunikyii.†

14 Kiyey :meetaab Yēesu nyoo kiinēmu keey kunyil akeenke sukuchurta ākookoy :biiko choo /kōōkiitāboonchi Yēyiin.

15 Chāmchiintōōs :nkinee Tāmirmiryēētaab Yēyiin āk ng'aleechaa kumwooyē kurook kule,

16 “Kiurootyeyet :nyi nyēē +maayey āk bichoo ām bēsyoōsyēk choo kwoonii. +Māākoochi mākuutēkyuu mētēwookwaa āriit ānkāāsirchi soboonwēkwaa.”

17 Nto yityo, kumwooy kule, “+Māmētoochi ng'ōōkiswookikwaa āk choolwookātēēng'waa.”

18 Yoo /kāākēnyōōwēch kaat nanyuun, mēēbērē tākumāchktōōs /kēēbēlē kōrōs.

Okany kēēlēkityi Yēyiin

19 Mbo ng'eetaabiya, kēēbēētii nyēē -mākēēmuuytōōsii Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy, kuuyu kiwasta :Yēesu korotiikyii kubo acheek.

20 Kiyootwēch :inee kēēlto nyēē lēēl nyēē irēētōotēēch ākoy wōlēē mii :Yēyiin kēēbuntēē ankeet nyoo kikiiyeel Kitōōkiitaab Kōōtaab Yēyiin. Kēēli lēēl ku Yēesu nyoo soboot.

21 Kēēboontē kibkōrōs nyēē wōō nyoo bāwēēch.

22 Okany kēēlēkityi Yēyiin ām manta kiikoosēē keey inee kutukul, kuuyu / kikiēyisēēnēēch korotiikaab Yēesu / ānkiwuunēēnēēch bēēko chēē tililēch, simēētākiisōōtē tukuuk chēē miyootēch choo kikiēyēyē.

23 Māchktōōs kēēkiilchi miisin kiyēē kiikēnēē keey, kuuyu Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey :nyēē kikuurtooy kiyooto.

24 Okany kiirōōtootē wōlēē +mākiititiirtooy keey ām chamateet ānkēyēyē tukuuk chēē kāroomēch.

25 -Mookany keebakaakte tuuyōōsyēkyoo choo bo kwaak kuu yoo kiikubakaakta :alake. Okany kiikiimē keey miisin, kuuyu ōkāsē kule miitē kulēēkitiitu :bēsyoēētaab tabanta.

26 Nto yoo kāākēnyōōduru ng'ālyoontēētaab manta ānkēēkwētyi kēēyēyē ng'ōōkisto, māmii :kōrōsēēk alake tukul chēē tākōōwuuntoowēch ng'ōōkiswookichoo.

27 Kēēkānyoonu /kiiruusteeneech mayaa yong'os nyoo mākōōmukuus buunikaab Yēyiin!

28 Ki yoo katay :chii kurub kiruutēkaab *Muusa -/mākēēriirēē nteenee /kikēēbākāché yoo biiko āyēēng' nto ku sōmōk :chēē kikasē ng'aleechaa.

29 Mākung'woonchi nyēē tyaa :chiito nyoo kamoonta Lakwataab Yēyiin ankuchwees korotiikaab kiurootyenyii choo kiitiliilē chiichooto. Kōōkōōng'woonchi :chiichocho sōō, nyēē tyaa Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kiisayta!

30 Kiinkētē :acheek Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “Anii :nyēē āyooku.”† /Kēēmwōoyē subak kule, “Mākōōtiilchi :Yēyiin biikyii ng'aleek.”†

31 Yong'os sōō, nyēē tyaa yoo /kākiirēkēērchiing' āwunnyēkaab Yēyiin!

Māchktōōs ōmuytoochi

32 Osoot bēsyoōsyēchoo kibo taay yoo kyōōnyōōru lēbkeēyēētaab Yēyiin. /Kikēēwusook nyēē kōrōōm, nteenee kyoomuyte.

33 Kimii mbo :bēsyoōsyēk alake chēē /kikēēmōrook /ānkēēwusook, nto ām bēsyoōsyēk alak kyōōtiyē mbo ng'eetaabkoomēt choo /kikēēyēchinē ng'aleechaata.

34 Kyōōkāsyinē kiisayta biikaab Kiriistō alak choo /kakeerat ānkyōōng'erēchē mbo yoo /kikiinēmunēēnook tukuukwook, kuuyu kyōōnkētē kule ōboontē kiyēē karaam kusiir tukuuchooto ānku nyēē mābēku.

35 Kunyoo, otas taay ōkoosēē keey Yēyiin nyoo mākutuwēnēēnook kiy nyēē wōō miisin.

36 Māchktōōs ōyēyē kiyēē māchē :Yēyiin ām muytaayeyet sōōnyōōru kiyēē kikuurtoowook.

37 Mwōoyē :siruutēk kule, “Mākuchō ām lēēkitō :nyooto chōōnii nyēē -mēēkōoyē keey.

38 Nyōōru soboonto :chiito nyoo churtooy kubo kaakaaseenyii. Nteenee -māāng'erēkyinē yoo ituytuuyootē.”†

10:10 Ibu. 7:27 10:11 Kāāyit. 28:1-8 10:12 Ibu. 8:1 † 10:13 Tyēēn. 110:1 10:13 Choos. 10:24; 1Kōōr. 15:25; Ibu. 1:13 10:17 Cherem. 31:33-34; Ibu. 8:10-12 10:19 Room. 5:2; Eféēs. 3:12; Ibu. 4:16; 9:8 10:20 Mat. 27:51; Ibu. 9:3, 14-15 10:21 Ibu. 4:14; 3:6 10:22 Ešēk. 36:25; Eféēs. 5:26 10:23 1Kōōr. 1:9; Ibu. 4:14 10:24 Ibu. 13:1 10:25 Yēyūut. 2:42; 1Kōōr. 1:13; Filib. 4:5; Ibu. 1:13 10:27 Isa. 26:11; 1Tēēs. 1:5-10; Ibu. 9:27; 12:29 10:28 Kiruu. 17:6-7; 19:15 10:29 Ibu. 6:4-6 10:29 Māārko 3:29; Ibu. 6:6; 9:12; 2:3 † 10:30 Kiruu. 32:35 † 10:30 Kiruu. 32:36 10:34 Ibu. 11:26; 13:14; 1Bēt. 1:4-5 10:36 Room. 5:3; Ibu. 3:14; 6:11-12; 12:1; Yāāk. 1:3-4, 12; 5:11; 2Bēt. 1:6 † 10:38 Aabakuuk 2:3-4 10:38 Room. 1:17; Kala. 3:11

³⁹ -Mākēēyēku akeenke āk choo ituytuuyootē ānkubootyootiin nteenee, kēēboontē keey choo ikoosēē keey Yēyiin ānkumii /bokiirāroochē.

11

Kaakaaset

¹ Yoo kiikoosēē keey Yēyiin kuyityiintōōs :kiyēē kiikēnēē keey ānkuyēyēēch :kaakaaset kiikēnēē keey tukuuk chēē -/mākēēkāsē.

² /Kikeeng'alaalee mbo kuuko nyēē karaam kuuyu kiikoosēē Yēyiin.

³ Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, kiinkēt kule yoo kimwooyē :Yēyiin ng'ālyoo, kuyeyakay :barak āk ng'wēny. Kikwaanee :tukuuk choo /kēēkāsē wōlēē mii :choo -/mākēēkāsē.

⁴ Kuuyu kiikoosēē keey :Ābēl Yēyiin, kuyey kōrōsēēk chēē kicham :Yēyiin kusiir choo kibo Kaayin. Kicham :Yēyiin kōrōsēēchoo, kōōbooru kule kichurtaat :Ābēl. Ānkoo kime :Ābēl, tākōōrwooyinē biich kubuntēē kaakaaseenyii.

⁵ Kuuyu kiikoosēē keey :Enok Yēyiin, /kēēyib kuwo kibkōōnkōy kusoboot nyēē /man-aaboekēas subak. Nto kutoombo /kēēyibē Enok kuwo kibkōōnkōy, /kikēēmwooyē kule kikiikoong'ereech Yēyiin.

⁶ Māmii :chii nyēē ing'erēēchē Yēyiin yoo -mēēkoosēē keey inee. Nto chii nyoo mächē kulēēkityi Yēyiin, kumächāktōōs kōōyēnchi kule miitē :Yēyiin ānkutuwēnē biiko choo chēēng'ē inee.

⁷ Kuu yoo kiikoosēē keey :Noowa Yēyiin, kuteech mwēēnkēēt nyēē kiisoob kanyii. Kikoonyit :inee kiyēē kimwoochinē :Yēyiin kurubta keey ākoo tukuuk chēē mānāatook bēsyēēt ake. Kiiyēnchi :Noowa ām kēēli kule kimisyinē /kiikarbuus kōōrēēt. Kichamta inee :Yēyiin kubo kaakaaseenyii.

⁸ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kukoonyit yoo kimwoochinē :Yēyiin kule kuwuuchi kōōr nyēē kimēēnkētē nyēē kimii wokōōkoochinē :Yēyiin.

⁹ Kiminyē :inee kōōroonoto kikiikukuurtoochi :Yēyiin ku soboyiin. Kiminyē kēryōōnik ānkiminyē :nkicheek mbo Isaka āk Yāākōbō kōōroonoto /kikēēkuurtoochinē.

¹⁰ Kikānyoonu :Abraam *kiriinkēēt nyēē wēētii kibchuulyo nyoo kimākusisin :Yēyiin anku-teech.

¹¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Saara nyoo ki sōōn Yēyiin, kunyōōr leekwa ānkoo ankikiikuy-oošiit miisin. Kiisoot :Saara kule yemaat /kiikoosēē keey Yēyiin nyoo kikuurtoochinē inee leekweēt.

¹² Kunyoo, kichokuyoot :chiito akeenke nyēē kikiikuriich meet, lēēkōōk chēē chaang' miisin kuu kookeelik nto ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta.

¹³ Kibēk :bichu tukul choo kiikoosēē keey Yēyiin kumānāānyōōr kiyēē kikiikukuurto :Yēyiin, nteenee kitoobēnchi buch wōlēē lōō ankukanyaan. Kichāmchiin kule ki sobooy :icheek ām kōōrēēt.

¹⁴ Yoo mwooyē :biiko ng'aleek chēē wuu chuutēchu kōōbooru kule mii kukānyoonu kōōrēēt ake.

¹⁵ Nto kiisōōtyēēchinē :bichoo kōōroonoo kikwoonēē, nto kiiyēēyē.

¹⁶ Nteenee, kimächē miisin :bichu kōōr nyēē karaaran miisin, nto nyooto ku Kaab Yēyiin. Kunyoo, ng'erēchē :Yēyiin yoo kuurē :bichoo inee kule Yēyiintēēng'waa, kuuyu kiikuchōbchi bichooto *kiriinkēēt ām kibkōōnkōy.

¹⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Abraam Yēyiin, kicham kōōkooyto wērinyii akeenke baateey /keeyeyee kōrōsēēk yoo kityēmē inee :Yēyiin,

¹⁸ ānkoo kikiikukuurtoochi :Yēyiin kule, "Isaka :nyēē makuroobta siintaaryeeng'uung'."†

¹⁹ Kiinkēt :Abraam kule imuuchē :Yēyiin koong'eetee biiko meet. Kunyi, /kikēēketyi Isaka nyēē kitāmēē.

²⁰ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isaka Yēyiin, kiibēruurchi Yāākōbō āk Esaawu tukuuk choo kimii bokukwoonii.

²¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yāākōbō Yēyiin, kiibēruur wērikaab Yōōsēēf yooto kimii wokumēē. Kitiyēē keey :Yāākōbō kirōknyii ankusaay Yēyiin.

²² Nto kuuyu kiikoosēē keey :Yōōsēēf Yēyiin, kimwooy yoo kimēē wōlēē kimākōōrēēttoonunto :Yēyiin Isrāyēēliik kung'eētyēē Miisir ānkumwooy wōlēē +/mākēēriibto koyikyii.

10:39 1Bēt. 1:9 **11:1** Room. 8:24-25; 2Kōōr. 4:18; 5:7 **11:3** Toowu. 1:1; Tyēēn. 33:6, 9; Room. 4:17 **11:4** Toowu. 4:3-10 **11:5** Toowu. 5:21-24 **11:7** Toowu. 6:13-27; 1Bēt. 3:20 **11:8** Toowu. 12:1-5 **11:9** Toowu. 35:27 **11:10** Ibu. 13:14 **11:11** Toowu. 17:19; 18:11-14; 21:2; Room. 4:19-20 **11:12** Toowu. 12:2; 2Kōōr. 1:9 **11:13** Mat. 13:17; Yoowa. 8:56 **11:16** 2Tēm. 4:18; Chuy. 3:6, 15; Ibu. 13:14 **11:17** Toowu. 22:1-14; Yāāk. 2:21 † **11:18** Toowu. 21:12 **11:19** Toowu. 22:2, 5; Room. 4:21; 2Kōōr. 1:9 **11:20** Toowu. 27:27-29, 39-40 **11:21** Toowu. 47:31-48:20 **11:22** Toowu. 50:24-25; Chuy. 13:19

²³ Nto kuuyu kiikoosēē keey :sikiikaab *Muusa Yēyiin, kuwuny inee ārook sōmōk. Maneey-wey :sikiichoo kiyēē kikiikoobaraasta :bāytooyiintēēt kuuyu kikas kule kikaraaran :wēēroo.

²⁴ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kutay yu kāwokuwōōyit /kēēkuur kule wēritaab chēētaab bāytooyiintēētaab Miisir.

²⁵ Kikwey :Muusa kunyalil āk biikaab Yēyiin kusiir kwoonyinkyi :ng'aleekaab leles choo māyitē wuy.

²⁶ Kikas kule kikaykay /kēēwus kuu Kāārārookiintēēt, kuuyu kikānyoonu miisin kiyēē +/mākēētūwēnēē kusiir yoo kātānyōōru bāyit nyēbo Miisir.

²⁷ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kung'eetee kōōrēētaab Miisir nyēē mānāamuyēē kōōmātēētaab bāytooyiintēētaab Miisir. Kimuytoochi kuuyu wuu nyēē kikāsoonu Yēyiin nyoo -/mākēēkāsē.

²⁸ Kuuyu kiikoosēē keey :Muusa Yēyiin, kumwoochi Isrāyēēliik kwaam *Saakweetaab Keeytaayee ānkumwoochi kuyisēē kiisēēnik kurkootik simabakach *:malayikeetaab Yēyiin wērikaab Isrāyēēliik choo kibōōrēētōōk.

²⁹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kwaay Araarayta nyēē Arraa nyēē kiyey :Yēyiin kuyaam. Nto yu kibērē :Miisiriik kwaay, kubakach :bēēko.

³⁰ Kuuyu kiikoosēē keey :Isrāyēēliik Yēyiin, kōōmuutmuut kiriinkēētaab Yēērīkō bēsyōōsyēk tīsab, yooto kululcho :tōōtōōsyēkaab *kiriinkoonoo.

³¹ Nto kuuyu kiikoosēē keey :Raa-ab nyoo ki chēēmūrēnyoo Yēyiin kutaach yōōtiikaab Isrāyēēliik. Kiyey :yooto -/makeebakach inee āk bichoo kikōchōnkyinē Yēyiin.

³² Ara, mataamwaay nee? Yībē āsiiswēk chēē chaang' yoo kālālē ātētū kiyēē kiyey :Kiityōōn, Barak, Sāmsōōn, Cheefta, *Tāwuti, Sāmweēl ākoo *wōōrkooyikaab Yēyiin.

³³ Kuuyu kiikoosēē keey :bichoo Yēyiin, kubooriyēē kōōrōōsyēk ānkōōbēl, kuyey kiyēē churtaab, kunyōōr kiyēē kikiikukuurtoochi :Yēyiin, kiimooltuutākis :ng'ētūunyēk kumayeyee bichoo kiy,

³⁴ koomuukta kāāmukēyewēēkaab maata nyēē kiyong'oo ankuchililee chōōkiinēk. Ki-week :kuskuusyētaab bichoo kuyēk kiimnātēēt. Kikōrōōmiitu ām booryēēt ānkōōsyēēnto lukēētaab booryēēt nyēbo kōōrēēt ake.

³⁵ Kītaach :kooruuk biikwaa chēē king'ēētyēē meet. /Kikiinyaliil bichoo alak /ankeebakach kuuyu kitay kumēto kaakaaseeng'waa kumāchē kule /sikiing'eetee meet sukunyōōr soboonto nyēē karaam kusiir nyoo bo kōōrooni.

³⁶ /Kikiintosuur alak /ānkēēbir, /keerat alak /ankeekerta kāābrātīisyō.

³⁷ /Kikeewiiree alak rwoontōōk kumēyo, /keemurmuree alak musumēēnoonik, nto alak /keebakachee chōōkiinēk. Kiilaach :alake makātōōkaab kēēchiir āk ng'oroor. Ki bānoon ānkōōmbāchootē, nyēē kiwusootiin ānkunyāliilootiin.

³⁸ Kiming'ootē suurkwēen, lekemoos, kēbēnoon ānkuwunyootēē keey ng'wēēnoon. Ki kāromēch :icheek miisin nyēē kimānyoolchinē kōōrooni.

³⁹ / Kikēēng'āloolē bichoo nyēē karaam kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, nteenee mānāanyōōr kiyēē kikuurtoochi :Yēyiin,

⁴⁰ kuuyu kiikuchōbwēech :inee kiy nyēē karaam miisin. Kimāchē kule kunyōōr :bichooto āk acheck kiyoo /kēētūwēnēēnēēch yoo kaakeeyit tabanta.

12

Ōmuytoochinē kuu Yēēsu

¹ Tākēēmiitē :acheek keeweetaab labateet kēēlābātē ānkēēmūtūwēēch :biiko chēē chaang' choo kisimkookaasee keey Yēyiin. Kunyoo, okany kēēmētē kiy ake tukul nyēē rikirēēch ānkīitiilil keey ām wōlēē mii :ng'ōōkiswookik choo noonyooyēēch ānkēēmuytoochi keelabat.

² Okany kiirōōtootē Yēēsu nyoo intōōwēēch kiikaasee keey Yēyiin. Tāsē taay :inee kōōtitiirēēch ākoy tabanta. Maneechuuy keey yoo kinyāliilē nteenee kichamta keey kume ām keel nyēbo kāāntosuūrāt ām murtooywoontēēt kubo ng'erekweek chēē kimii kukānyoonu. Nto mii yoo, wokōōbuurēē āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooyiis :tukwaay.

³ Kimuytoochi :Yēēsu wēchēētaab kibng'ōōkisiis. Kunyi, osoot baa kiyēē kibuntēē :inee, simōōchoosyē ānkubēkwook :moonik.

Chuulēēch :Yēyiin

⁴ Mānōōbooryēē :akweek mbo miyootyēētaab kōōrooni kut owaste korotiikwook.

⁵ Ōrōotootē kiyēē mwooyē :siruutēk kurubta keey akweek choo ōyēku lōkōkaab Yēyiin. Mwooyē :siruutēk kule,

“Lakwanyuu, -meetay yoo kachuuling’ :Yēyiin
nto kumeeying’ keey :moo yoo kāyisuung’

⁶ kuuyu chuulē :Yēyiin chii nyoo chāmē
ānkubāsē nyoo yibē kule lakwanyii.”†

⁷ Yoo /kēēmii /kēechuulook ōmuytoochinē, kuuyu yibook :Yēyiin kuu lōkōkyii. Ara, miitē man
:leekwa nyēē māchuulē :kwaan?

⁸ Yoo /kamakeechuulaak kuu yoo /kēechuulē lēēkōōy, kōōbooru kule -mōōyēku lōkōkaab
:kayta, nteenee ōyēku lēēkōōy chēbo saang’.

⁹ Kikēēboontē :tukul mbo baaba chēē kichuulēech ānkikiywyē. Kunyi kiiywyē sōō, kule
nee Baaba Yēyiin nyoo kēēnyōōrunēē soboonto?

¹⁰ Kichuulēech :mbo baaba choo bo kōōrēēt ām bēsyoōsyēk chēē ng’ēri kuu wōlēē kikāstooy
:icheek. Nteenee chuulēech :Yēyiin sikēētīlīiitu kuu inee.

¹¹ Ng’woonchēech yoo /kēechuulēech āmēng’ērēēchēech. Nteenee mākōōnkēt :biiko
lētuunoo choo /kiikiineet wōlēē yēytooy tukuuk chēē churtootiin ānkunyōōr tankaseet.

Keebe kōōrēēnyoo nyēē mēēsimsimāktōōs

¹² Ōtitiir āwunnyēkwook choo kōōwuusootē ānkōōkomkoomu kuuting’ookwook choo
kāākūrānchooch.

¹³ / Kēēbēsytēē kēelto nyēē chuulaat,† / simakiinach choo sōnkōchootiin nteenee
kukimkiimiitu.

¹⁴ Osyeem ōbuurtooy keey biiko tukul ām tāloosyēēt, ānkōōtīlīiitu kuuyu māmii :chii nyēē
makukas Mokoryoontēēt yoo mā tiliil.

¹⁵ Okas kule makusta :chii chamateetaab :Yēyiin sukung’ēet -mabiit :keet nyēē ng’waa
nyēē imuuchē kooyiimaak ankunyeeree :ng’woonēnyii buiko chēē chaang’.

¹⁶ Okas kule miyē :chii ng’aleekaa martaayeet, nto kutay Yēyiin kuu yoo kitāyē :Esaawu
sukwooltooy bēurnyii bo kibooreet kuwalee āmnyoo buch.

¹⁷ Onkētē kule kitay :kwaan kōōbēruur inee lētuunoo yoo kimāchē kunyōōr bēruuro. Ānkoo
kiriir nyēē tyaa, maneemuuch kuweech kāāsōōtēywēēkaab kwaan.

¹⁸ Manookwaa bakeenke Tulwēētaab Sinaay nyoo kiirikitiitē, nyoo kikiker :boolteet kule
tutung’, tuuluunkēnēēt āk wusōōnēēt,

¹⁹ chēyātēetaab aryeembut āk kaaruumeetaab kuutiib chii. Yooto kabokukas :biiko
kuutiinaa, kusooysooyiis /kumātākēēmwoochi ng’ālyoo ake,

²⁰ kuuyu kimāmāchē takukas ng’aleechar /kikēēmwooyē kule yoo kātiiny mbo :tyoony
lekemaanaa kumāchāktōōs /keewiiree rwoontōōk kut kume.

²¹ Kiyōng’ōsyi *Muusa :ng’aleechar kut kumwooy kule, “Kāāmuy kut abootan!”†

²² Nteenee kookwaa :akweek lekemeetaab *Sāāyōōn, *kiriinkēetaab Yēyiin, Yēērusālēm
:nyooto nyēbo kibkōōnkōy wōlēē mii :malayikaanik chēē chaang’ miisin chēē ng’ērēkōōtiin.

²³ Kookwaa nanyuun wōlēē mii :kibōōrēētōōk choo sirootiin koonyōōkwaa ām Kaab
Yēyiin ankookwaa wōlēē mii :Yēyiin nyoo itīlchinē biiko tukul ng’aleek āk wōlēē mii
:tāmirmirookaab biiko choo kāroomēch choo kiikuyit tabanta.

²⁴ Kookwaa wōlēē mii :Yēēsu nyoo kiyibu kiirtooyeet nyēē lēēl nyoo kiityiichēē korotiikyii
choo kiwāstooy keey kōō-ārōor ng’aleek chēē kāroomēch kusiir korotiik choo kibo Ābēl.

²⁵ Ōriib keey nanyuun, amootay ōkāsyi Yēyiin nyoo ng’āloolwook. Yoo kimachilil :biiko choo
kitāyē kukāsyi Yēyiin nyoo king’āloolchinē kuchōōnēē kōōrēēt ii, kēēchililtooy ānō :acheek yoo
kākūichuuyee keey Yēyiin nyoo ng’āloolwēēch kuchōōnēē kibkōōnkōy?

²⁶ Kiisimsimākoy :kōōrēēt yooto ām kaaruumeetaab kuutiinyii, nto raat kiikukuurto
kule, “+Māātīmtiim subak kōōrēēt ng’wēny āk wōliin bo barak.”†

²⁷ Ng’ālyoontoonoo bo ‘subak’ kōōbooru kule +/mākiinēmtō kiy nyoo itīmtiimāktōōs nto
nyooto ku barak āk ng’wēny. Yooto mākung’ēt :tukuuk chēē mēētīmtiimāktōōs.

²⁸ Kēēmīitē :acheek bokēēnyōōru kōōrēēnyoo nyēē mēētīmtiimāktōōs. Kunyi, okany
kēēbirchi Yēyiin kōōnkōy ānkēēyēchi yiisyēēt nyēē /kēēchāmē ānkiiywyē inee miisin,

²⁹ kuuyu wuu :Yēyiintēēnyoo maata nyēē irikitiitē nyēē iwoonyē biich.

† **12:6** Kāālēwēnik 3:11-12 **12:6** Ng’oong’. 3:19 **12:7** Kiruu. 8:5 **12:10** Mat. 5:48; 2Bēt. 1:4 **12:12** Isa. 35:3

† **12:13** Kāālēw. 4:26 **12:14** Tyeēn. 34:14; Mat. 5:9; Room. 14:19; 1Kōōr. 7:15; Ibu. 12:11 **12:15** Kiruu. 29:18; Kala. 1:6 **12:16** Toowu. 25:29-34 **12:17** Toowu. 27:30-40 **12:19** Chuy. 19:16-22; 20:18-21 **12:20** Chuy. 19:12-13

† **12:21** Kiruu. 9:19 **12:22** Kala. 4:26; Ibu. 13:14 **12:23** Ng’oong’. 3:5 **12:24** Luuka 22:20; Toowu. 4:10; Ibu. 8:6; 9:12-22; 1Bēt. 1:2 **12:25** Ibu. 2:2; 3:7-19; 6:4-6 † **12:26** Akaay 2:6 **12:26** Chuy. 19:18; Akaay 2:6, 21 **12:28**

Ibu. 13:14 **12:29** Kiruu. 4:24

13

Wōlēē/kiing'ērēēktooy Yēyiin

¹ Otas taay :akweek ōchoomtōōsii kuuyu ōtuubchē.

² Lēyyē, ōtoochē mbo soboyiin kuuyu kiikuyey :alake kuu nyooto ankutaach malayikaanik kumēēnkētē.

³ Ōyibē biiko choo mii kāābrātiisyō wuu nyēē ōboontē keey. Ōkāsē nkicheek choo nyāliltōōs wuu nyēē ōnyāliltōōsii :tukul.

⁴ Māchāktōōs kukas :chii ake tukul kule kākoonyit kēēsyēēt. Māchāktōōs kukoonyitē :saanteet koorkeēnyii ānkukoonyit :koorkeēt saanteenyii kuuyu ing'woonchinē :Yēyiin biiko choo rwootootē keey nto choo mārtootē.

⁵ Osatee keey muchastaab beesaan ankooyemakse ām tukuuk chēē ōboontē kuuyu mwooyē :Yēyiin kule, “Mākoy abakaaktiing' āmāmētiing'!”[†]

⁶ Kunyi āmuuchē amwaay ām nyikanateet kule, “Yēētiintēnyuu :Yēyiin. -Māmii :kiy nyēē inyōkōōrtoo. Kunyoo, nee :nyēē imuuchē kuyeyeenaa :chii buch?”[†]

⁷ Ōsōōtē kāāntōōyikwook choo kisimkwoomwook ng'aleekaab Yēyiin. Osoot baa wōlēē kiming'tooy :bichoo ankookaasee keey Yēyiin kuu wōloo kiyēytooy :icheek.

⁸ Manaaweek :Yēesu Kiriistō. Inee :nyooto kibo kēny, nyiitēnyi bo raat ānku nyoo wēētii kibchuulyo.

⁹ -Mookany kooberbeeraak :kāānētuutēk alake chēē moosootiin. Karaam yoo kēēkimkiim :Yēyiin kāāsōōtēyiwēkyoo ām chamateenyii kusiir yoo /kakeerub ntāsimumtēkaab āmit chēē māyēētyēechinē biich.

¹⁰ Kēētinyē :acheek *kāābkōrōs nyēē lēēl nyēē -/mākēēchāmchinē mbo kibkōrōs chēbo Yuutayeeek.

¹¹ Yibē :kibkōrōs nyēē wōō kiisēēnikaab tyoong'in kukwa Kitōōkiitaab *Kōōtaab Yēyiin sukōōbuuktēē ng'ōōkisto, nteenee /kēēbēēlēē tyoong'iichoo *kiriinkēēt saang'.

¹² Ām kēēlto nyēē wuu nyooto, kimēēchi :Yēesu *kiriinkēēt saang' sukōōtiliilēē biiko korotiikyii.

¹³ Kunyoo nanyuun, okany keebe *kiriinkēēt saang' wōloo /kikiinchuruurēē Yēesu ānkoo +/mākiinchuruurēēch nkacheek.

¹⁴ -Mākēēboontē *kiriinkēēt nyēbo kiinkō ām kōōrooni, nteenee kēēkānyoonu *kiriinkēēt nyēē lēēl nyēē mākuchō.

¹⁵ Kunyoo, okany kiikoochinē ākookoy Yēyiin kōrōsēēkaab kaakaastaayeeet kubo Yēesu ānkēēsilitooy kaayneenyii.

¹⁶ Okas kule ōyēyē ng'al chēē kāroomēch ānkōōyēētyēēchinē keey, kuuyu kōrōsēēk :chutēchu chēē ing'ērēēchē Yēyiin.

¹⁷ Ōkoonyit kāāntōōyikwook ānkōōrubē kiyēē mwooyē. Icheek :chēē riibook ānkōōnkētē kule +/makeeteabee ng'aleek kurubta keey āk yiisyooni. Yoo kōōkoonyit kāāntōōyichoo, mākuyēyē yiisyoōnūutēkwaam ām ng'ereweek, nto yoo -mōōkoonyitē, kuwuuyiityinē :yiisyyēēt āmēēbērē mākuyēētyēēchook kiy.

¹⁸ Ōsoowēēch. Kēēmāchē kēēminy ām kēēlto nyēē yibwēēch koonyit. Ānkētē kule māmiitē :kiy nyēē miyaat nyēē kyaayey.

¹⁹ Āmāchē kule ōsoowoo kuu nyiitēnyi sāāchōō wōloo ōmiitē ām lēēkitō.

Saayeeet

²⁰⁻²¹ Kukōōnook :Yēyiintēētaab tāloosyēēt kiy ake tukul nyēē karaam sooyey kiyēē māchē :inee. Yēyiin nyoo kiing'ēētēē meet Mokoryoontēēnyoo Yēesu, nyoo ākiintēēt nyēē wōō nyēbo kēēchirēk. /Kikeyey kiirootyaanaa wēētii kibchuulyo kubununēē korotiikaab Yēesu. Kuyey :Yēyiin yiisyyēenyii ām wōlēē kēēmiitē kubununēē Yēesu Kiriistō sikiing'ereech inee. Kutōōriit :inee ākookoy! Kuwuuyiit nyooto.

Ng'aleekaab lētuut

²² Lēyyē mbo ng'ēetaabiya, āsooyook ōmuytoochinē lōkōōywēchu ititiirē biich ānkoo kunwaach :barwaani.

²³ Āmāchē ōnkēt kule /kookiityaakta tuubchēēnyoo Tēmētēēwō ām kāābrātiisyō. Yoo kāsimkuchō, +makeekwaante keey bokeekasaak.

13:1 Kala. 6:10; Ibu. 6:10; 10:24; 13:16; 1Bēt. 1:22   **13:2** Toowa. 18:1-8; 19:1-3; Room. 12:13; 1Tēm. 3:2; 5:10; 1Bēt. 4:9; 3Yoowa. 5-8   **13:3** Mat. 25:36; Ibu. 10:34   **13:4** 1Kōōr. 7:2-4; 1Tēēs. 4:3-7   † **13:5** Kiruutēk 31:6   **13:5** Filib. 4:11-12; 1Tēm. 6:7-10   † **13:6** Tyēēnwookik 118:6-7   **13:7** 1Kōōr. 4:16   **13:8** Isa. 41:4   **13:11** Laawi. 16:15; Chuy. 29:14; Ibu. 9:7   **13:12** Luuka 23:26; 22:20   **13:14** Filib. 3:20; Ibu. 11:9-10, 13, 16; 12:22, 28; 1Bēt. 2:11; Ng'oong'. 21:2   **13:15** Tyēēn. 50:23; Ēfēēs. 5:19-20   **13:16** Filib. 4:18; Ibu. 13:1   **13:17** Esēk. 3:17; Yēyuut. 20:28-31; 1Kōōr. 16:16; 1Bēt. 5:1-4   **13:18** Yēyuut. 24:16; Room. 15:30; Ibu. 10:22   **13:20-21** Luuka 22:20; Yoowa. 10:11; Ibu. 9:12; 8:6; Ēfēēs. 4:11-16; Ēfēēs. 2:12-13; 1Yoowa. 3:22   **13:23** 1Kōōr. 4:17

²⁴ Ōsuboowēēch kāāntōōyikwook tukul ākoo biikaab Kiriistō tukul. Isubooyook :tubchōōsyēk chēbo Itaalya.

²⁵ Kōōbēruurook :Yēyiin akweek tukul.

Barweetaab Yääkóbó

Taayta

Siriintéet, yéé / kikeésiré ak wóléé / kikeésiré: Kisiré barwaani :Yääkóbó nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yéesu. Inee :nyéé kitookunoot miisin am kääntōōyikaab taay chébo biikaab Kiriistō. Kiiyyoonkyinē :inee kaniseetaab Yēerusälēem. Kiyey :yooto kōōyyoong'téé :kääntōōyikaab Yuutayeeek kōōk am kēnyiitaab 62 KK, kōōntōōchinē :kibkōrōs nyéé wōō Anaas nyoo bo ayēēng' / ānkiitiilchi meet. /Kikeewiiree rwoontōōk kut kume. Imuuchē /kikeésiré barwaani kwēēnuutaab kēnyiitaab 45 ak 48 KK kunyi, siruutēk :chuutēchu chébo taay am Kiirooyeet nyéé Léel. Nteeenee isōōtē :biiko chéé chaang' kule /kikeésiré am kwēēnuutaab kēnyiitaab 50 ak 59 KK. Nto kuuyu ki barwa nyéé kimāchaktōōs kuyityi biich chéé chaang', nwaach :komosta nyoo bo kääboorunēēt amātinyē komosta nyoo bo kaateryeeket.

Kiyéé mii āriit ak nyéé āmu: Kimāchaktōōs :barwaani kuyityi biikaab Kiriistō choo ki Yuutayeeek ānku miisin choo kiyeyē :wusiisyēēt kusērētinyoot kōōrēetaab Rooma kumukuul yu /kabokeewiiree Steefaana rwoontōōk kume. Kuu wōlōo /kiinkētitooy, king'ētunēē :Yääkóbó Yēerusälēem am soboonnyii tukul ānkwoomchinē Yuutayeeek nkit lōkōōyiwēk chéé kāroomēch. Kunyoo tookunoot kule kisirchinē barwaani biikaab Kiriistō choo Yuutayeeek. Tookunoot mbo subak kule kitētū ng'aleekyii kutinyē Yuutayeeek am mētinyii. Am kurkeetaab taayta, ibooru am nwookinto tukuuk chébo koomānuut chéé miitē wokung'ālōolēē. Ibānyboonyē am kurkootik choo ikēerē tukuuchuutēchu kurōōbunēē akeenke akeenke.

I-ārōoru :barweet ng'aleek choo kyoomu Yéesu am lekem (kas Mataayo kur. 5-7). Ng'ālōolēē :Yääkóbó am nwookinto kurubta keey ng'aseetaab keey, kaankweleet, bananta, moorong'nateet, muchasta, kēntooyiisyēēt, yeyeetaab keey, ming'ātēetaab soboontaab kōōroni, kaakabuubeet, wookuutyēēt, mōlōlchinooyēetaab ng'al ak alak chéé chaang'. Ibooru mbo subak kāroomnyēetaab kaakaaseet, tililinto, yibēetaab keey ng'wēny, saayeeet, muytaayeeet ak kiirnātēēt kurubta keey ak soboontaab chii nyēbo Kiriistō.

Ikiimē mbo :Yääkóbó kule māchaktōōs kuwēēchiintōōs :kaakaaseet ak yēyutēk. Mā kiy :kaakaaseet yoo -/mākiiboorunēē yēyutēk.

Kyoorōōr keey :Yääkóbó ānkōōsubooyiis

¹ Anii nyoo Yääkóbó nyoo ayēchinē Yēyiin ak Mokoryoontēēt Yéesu Kiriistō yiisyēēt. Āsubooyook akweek biikaab Kiriistō, choo ōkwoonēē aroosyek taman ak ayēēng' choo kyōōsērētinyoot kōōrōōsyēk chéé chaang'.

Muytaayeeet ak saayeeet

² Mbo ng'eetaabiya, yoo kōōnyōōru tyēmuutēk chéé chaang', ōyib kuyēk ng'ereweek, ³kuuyu ōnkētē kule yoo kōōbuntēēt tyēmuutēchoo ōkoosēē keey Yēyiin, mākuukich -muytaay-eeng'woong'.

⁴ Yoo koomuyte, +mōōkiilchē nyéé -mōōkuskusiitu amākoy kubotwook :kiy bēsyēēt ake.

⁵ Nto yoo kābotwook :kiirnān, osaay Yēyiin nyoo baybay amābōlchinē biich. Yooto, mākuukōōnook.

⁶ Nto yoo soomē :chii kiy, kumāchaktōōs kusoomē am mooyēēt akeenke nyéé māmii :kāsōōtētywēēk alake. Chiito nyoo boonto kāsōōtētywēēk ayēēng', kukerkeey ak keet nyéé isooyēnē :yoomēet.

⁷ Kunyoo, -meesoot :chii nyéé wuu nyoo kule nyōōru kiy kuchōōnēē wóléé mii :Yēyiin. Kubooyiit man,

⁸ iwiiyyiwooyit :chiichoo nyéé bērē nto wo kēēlto nyi nto nyi.

Mokornoontiit ak bananta

⁹ Māchaktōōs :chiitaab Kiriistō nyoo /kēēmōōntooy am kōōroni kung'erech, kuuyu /kiikiitōōrōōr am Kiriistō.

¹⁰ Māchaktōōs kubāybāyiitu :biikaab Kiriistō choo boonto bāyitit yoo keechuchuuk :Yēyiin kuuyu kēēytooy :bāyitit kuu toobtōōy chéé lēēlōōs,

¹¹ chéé yoo katoor :asiista, kusistōōs ankurarach. Imuuchē kunyōōr chii :meet kutākumii kuswēē ng'aleekaab bāyitit.

Mātyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōkisto

¹² Mii nyēē karaam :chiito nyoo kamuyta tyēmuutēk. Yoo kaakoomuukta tyēmuutēchoo, +/ mākēetuwēnēē soboonto nyoo kikuurtoochinē :Yēyiin biiko choo chāmē inee.

¹³ Yoo /kakeetyem chii kuyey ng'ōōkisto, mēērook kumwooy kule Yēyiin :nyēē kātōōrchi kuyey ng'aleechaa miyootech. Mēēmuuchaktōōs kutyem Yēyiin :ng'ōōkisto amēēbērē tyēmē :Yēyiin chii kuyey ng'ōōki.

¹⁴ Nteenee tyēmaktōōs :chii yoo katoorta :muchasta.

¹⁵ Yoo kaakubayta :muchasnyii, kuyēk :yooto ng'ōōki, nto yoo kāakuwōōyit :ng'ōōkisto kuyibu meet.

¹⁶ Kunyoo ii, mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, -mookany /keekentaak.

¹⁷ Rōōbu :Baaba Yēyiin kiy ake tukul nyoo karaam āk nyoo churtaat. Yēyiin nkit nyoo kiyēyē lēbkēēyyēēt :nyēē kōōnu tukuuchoo. Iyyoong'oot :inee ankulebkeey ākookoy.

¹⁸ Kiikukwey :Yēyiin kukōōnēēch soboonto kubununēē ng'ālyoontēetaab manta sukung'eat am tukuuk tukul choo kiyēyē, kēēyēku :acheek lōkōkyii.

Ikas ng'ālyoontēēt ānkiiyēyiisyēē

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya choo āchāmē, okas ng'aleechu: Māchaktōōs kuyēbchinē yit :chii ng'aleek am kēēlto nyēē karaam. Māmāchaktōōs simkōōroonchinē :chii ng'al amāsimkunyēēru.

²⁰ Mākōōnu :nyēērunātēēt kiyoo churtaat nyoo mākyinē biich :Yēyiin.

²¹ Kunyoo, obakaakte atēbuutēk alak tukul choo mā kāroomēch āk rōkōs nyoo ki-ikoolaambuuch kōōrēt ankoocham am mooyēt akeenke ng'ālyoontēēt nyoo imuuchē kooraraachaak nyoo !kyōōnyōōru.

²² Yoo kookas baateey ng'ālyoontēetaab Yēyiin amēēbērē kooyey kiyēē mwooyē :ng'ālyoontoonoo, ōmiitē ōbērbēērē keey.

²³ Chii ake tukul nyoo yēbchinē yit ng'ālyoontēēt amāyēyē kiyēē mwooyē :ng'ālyoontoonoo, kukerkeey āk chii nyēē kāsēē eernyii kiiyēt.

²⁴ Makukas sinee eernyii nteenee yoo kāakuwēēchi keey, kāmēētākōōnkētē wōlēē kāwuunto.

²⁵ Nteenee chiito nyēē koomānē mākuutyēēt nyoo churtaat nyoo ityooktooy biich amāwuutyēē ng'ālyoontoonoo ānkuyēyiisyēē, +/mākiibēruur chiichoo am kiy ake tukul nyēē yēyē.

²⁶ Nto chii ake tukul nyoo yibē keey kule rubē mākuutyēetaab Yēyiin amēēbērē riibē kuutiinyii, kākwērto keey :nyoo ānku buch :wōlēē sooytooy am taayeetaab Yēyiin.

²⁷ Kēēlto nyēē tiliil kurubta keey āk wōlēē /kēēsooytooy ānku nyēē māchē :Yēyiin ku nyi: / Kēēriibē lēkōōy choo bānoon āk musukuunēk ankusatee keey :chii miyootyēt nyoo yēyē :biiko choo bo kōōroni.

2

Ōyibē biiko tukul kwooyēēchiin

¹ Mbo ng'eetaabiya, am akweek choo kyōōyēnchi Mokoryoontēēt Yēēsu nyoo itōrōōroot, māmāchaktōōs ōkwēyē biiko kule anum :nyi ku anum :nyoo.

² Keemwaaya baa kule kakwa :biiko āyēēnku kōoto nyēē /kēēsooyēē. Tinyē :ake kimoori-naakaab *ta-aabuut ankoolaakaat nyēē karaaran. Nto nyiin ake, ku banan ānkōōloochē sirooy chēē kībsānkātiin.

³ Yooto, itaach nyoo ilaakaat imwoochi kule, “Boontēēt nyēbo koonyit, chēētēbēē ng'echereet nyi mii yu bo taay.” Nto nyoo banan, imwoochi nyoo kule, “Māmii :ng'echer. Iyyoony yooto nto wēētēbēē ng'wēny am wōliin bo lēt.”

⁴ Yoo keeyey kuu nyooto, mēēbērē kaankweleet :nyooto am wōlēē ikāstooy biiko alak am kēēlto nyēē miyaat?

⁵ Mbo ng'eetaabiya chēē āchāmē, okas baa ng'ālyoontooni: Kiikukwey :Yēyiin biiko choo bānoon am kōōroni ānkōōkoochi mokornoontiitaab kibkōōnkōy nyoo kiikukuurtoochi biiko choo chāmē :inee.

⁶ Lēyyē, yoo ōyēyē kuu nyooto, ōmiitē oob ōnchuruurē chiichoo banan? Mēēbērē bichu mokorēē :chu mii kutēbēēnook? Mēēbērē icheek :chēē mii bokōōyooong'tēēnook kōōk?

⁷ Nto mā icheek :choo mii kung'ālōolēē nyēē miyaat kaayneetaab Yēēsu Kiriistō nyoo ōkuurtēē keey?

Mākuutyēētaab chamateet

⁸ Ōmiitē òyēyē nyēē karaam, yoo òriibē man kiruutyēēt nyoo wōō am tukul nyoo mwooyē am siruutēk kule, “Icham laatyēeng'uung' kuu wōlōo ichāmtooy keey.”†

⁹ Nteenee yoo òchāmē baateey biiko choo tookunootiin, kōō-irri kiruutyēēt anku ng'òōki :nyooto.

¹⁰ Chii ake tukul nyoo kirē kiruutēk tukul nto mii yoo koochabaayta am akeenke, kākwiiri kiruutēk tukul.

¹¹ Yēyiin nyoo kimwooyē kule, “-Meemarte,” tāku inee :nyooto kimwooyē kule, “-Meebakach chii.”† Yoo mēēbērē 'keemarte, nteenee ibākākiisyē, 'kēē-irri kiruutyēēt.

¹² Kunyoo, òyēyē ng'aleek ònkētē kule mākōoyooong'tēē :Yēyiin chii kōōk kōōyooong'unēē mākūutyēētaab chamateet nyoo ityooktooy biiko.

¹³ Yoo òruustoooy biiko alak nyēē -mōōriirēē, makooruustaak nkakweek :Yēyiin. Kunyoo, karaam /keeriiree chii kusiiir /kiiruusta.

Ōyēnchi ng'alyoontēēt ankooyey

¹⁴ Mbo ng'eetaabiya, kāroomnyo nee :nyēē miitē yoo yēyē keey :chiito kule kiikōoyēnchi ng'alyoontēētaab Yēyiin amēēbērē iboorunēē yēyūutēk? Ara imuuchē kusār inee :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto?

¹⁵ Keemwaay baa, kule mātinyē :ng'eetaabkoomēt nto chēēbkoomēt sira nto amnyoo nyēē kaam.

¹⁶ Yoo kāmwoochi :chii am akweek kule, “Weekaalyan ankiibiyoooy,” amēēbērē kēēkoochi kiy ii, kukāyēētyēēchi nee chiichooto?

¹⁷ Kerkeey :yooto ak yoo iyēnchinē :chii ng'alyoontēētaab Yēyiin baateey amēēbērē yēyē kiy. Buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē wuu nyooto.

¹⁸ Nteenee imuuchē kumwooy :chii kule, “Tinyē :chiito ake kāāyēnchinooyēēt, nto ake kutinyē yēyūutēk.” Kiyēē +māāwālchi chiichoo ku kule, “Mwoowoo baa, imuuchāktōōs :chii kutinyē kāāyēnchinooyēēt amā yēyūutēk? +Māāboorunēē kāāyēnchinooyēēnyoo yēyūutēk.

¹⁹ /Kiyyēnchinē oob kule akeenke :Yēyiin? Wuu nyooto! Nteenee ii, ntēē chāmchiintōōs naas :tāmirmirook chēē miyootēch kuu nyooto ankutākubōōtoontōōs am muyātēēt.

²⁰ Tyaa sōō, :bēērbēeryēēt nyoo! /Sikiinkēt āyu kule buch :kāāyēnchinooyēēt nyēē -/mākiiboorunēē yēyūutēk?

²¹ Kiiboorunēē :kuuko Abraam yēyūutēk kule churtaat am taayeetaab Yēyiin yoo kichāmtooy wērinyii Isaka kule kume am yoo kibo *kāābkrōs.

²² Kookas oob kule kiiboorunēē :inee kāāyēnchinooyēēt yēyūutēk? Kichurta :kāāyēnchinooyēēnyii am kiyēē kiyey.

²³ Kiyityiin :yooto kuu yoo kimwooy :siruutēk kule, 'Kiyyēnchi :Abram kiyēē kimwoochi :Yēyiin. Yooto kuchamta :Yēyiin kule churtaat :inee.† Kiyey :ng'alyoontooni /kēēkuurēē Abraam 'Choorweetaab Yēyiin.'"

²⁴ Kookas sōō, kule /kēēchāmē chii kule churtaat kubo kiyēē yēyē amēēbērē baateey kule am kiyēē iyēnchinē?

²⁵ Kīwuu nyooto mbo am wōlēē mii :koorkoonoo ki chēēmurēnyoo nyoo /kikēēkuurēē Raab. Kichurta am taayeetaab Yēyiin kubo kiyēē kiyey. Kiimuuch :koorkoonoo kutaach yōōtiik chēē ki Yuutayeeek ankooyeel nto yityo, kumwoochi kubeeteē kēēlto ake.

²⁶ Kunyoo, kuu yoo meeyaāt :bōōrto nyoo mātinyē soboonto kumeeyaāt :nkinee kāāyēnchinooyēēt nyoo mātinyē yēyūutēk.

3*Kuriib :chii ng'elyebta*

¹ Mbo ng'eetaabiya, -moomach :chēē chaang' am akweek kule òyēku kāānēētikaab ng'alyoontēētaab Yēyiin. Ōnkētē kule yoo /kiitiilchinē biiko ng'aleek, /kiikwēnyēēch acheek miisin choo kiinēētē ng'alyoontēētaab Yēyiin.

² Kiichiwiitē sinee :tukul ng'al. Nto chii nyoo -mēēchiwiitē ng'aleek kukichoot ānkōōmuuchē kuriib soboonyii tukul.

³ /Kiimuuchē /kiikoochi kiito ake kuutiitaab faraasiit /sikiitutē yoo /kēēkwēryootē. Yoo /kākiitut kiyoo, kuwēēchē keey :tyoonyoo. Kunyi yoo /kaakeeyey kuu nyooto, /kukaakeebayta tyoonyoo.

† 2:8 Laawi. 19:18 2:8 Määrkö 12:31 2:9 Yääk. 2:1 2:10 Mat. 5:19; Kala. 3:10; 5:3 † 2:11 Chuytaayeet 20:13-14; Kiruutēk 5:17-18 2:12 Yääk. 1:25 2:13 Mat. 5:7; 18:32-35 2:14 Mat. 7:21-27 2:17 Kala. 5:6; 1Yoowa. 3:18 2:19 Kiruu. 6:4; Määrkö 1:24 2:21 Toowu. 21:9, 12; Ibu. 11:17 † 2:23 Toowu. 15:6 2:23 2Tēt. 20:7 2:24 Room. 3:28; 4:2-5 2:25 Choos. 6:23 3:1 Yēyūut. 13:1; 1Kōōr. 12:29; Efēēs. 4:11 3:2 Yääk. 1:26 3:3 Tyēēn. 32:9

⁴ Yoo mii mbo :mwēēnkēēt nyēē wōō araarayta, kōōrētootē :yoomeet nyēē nyikiis. Nteenee mii :kiy nyēē mining' miisin nyēē /kēēwēēchwēēchootēē /sikeētākinyootē wōlēē māchāktōōs kuwo.

⁵ Okas baa, mbo subak kule imuuchē :maat nyēē mining' kubeel wōōkēēt nyēē tēē wōli āk wōliin. Mining' :ng'elyebta miisin nteenee yeyē ng'al chēē nyikiisech.

⁶ Kōrōōm :ng'elyebta nkīnee kuu maata. Ām bōōrtaab chiiito kumukuul, ng'elyebta :nyēē kiwung'ta keyy rōkōs nyēē -/mākyoomu. Yoo kēēwurur :Kibrōkōsyootēēt ng'elyebta kunyēērēē chiiito kutukul.

⁷ Kiikuriiboon :biiko tyoong'in ānkutākuriibē, kunam wōlēē mii :tāriitēk alake, tyoong'iik choo ichuutēē keyy ng'wēny āk alak choo mii wōloo bo araarayta.

⁸ Nteenee māmii :chii mbo akeenke nyēē kiikoomuuch kuu kuriib ng'elyebta. Kibrōkōsyoo :ng'elyebta, wayway ānkuboonto ng'woonēēt nyēē kōrōōm miisin.

⁹ /Kēēyēiisyēē ng'elyebta /kiikoostēē Mokoryoontēēt āk Baaba Yēyiin. Nto mii yoo subak, /kēēyēiisyēē ng'elyebiitēnyī /kēēchubēē biiko choo kiyēyē :Yēyiin kookerkeyeyē keyy.

¹⁰ Kunyoo, kuutiini akeenke :nyēē /kēēsiltēē Yēyiin nto yitoo subak /kēēchubisiyēē. Mbo ng'eetaabiya, māmāchāktōōs kuyeyakay kuu nyooto.

¹¹ Mēēmūchāktōōs kukulkulunee :bēeko chēē kāroomēch āk chēē chāmu muunyeet yēbo koong'ta akeenke.

¹² Nto, mbo subak ii, mbo ng'eetaabiya, -mēēmuuchē :lāmāywēēt kuyey mbuuniik, āmāyēyē :kōmōōlweēt lamayeek. Kunyī, -mēēmuuchē kukulkulunee :bēeko chēē kāroomēch yēbo koong'ta nyēbo bēeko chēē chāmu muunyeet.

Kiirnatēēt nyēbo man āk nyēē mābo man

¹³ Mii :chii ām akweek nyēē boonto kiirnatēēt ānkukāsē ng'al? Yoo miitē, kumāchāktōōs /kēēkāsē kiirnatēēnyī kubununēē kiyēē yēyē ām ntusātēēt.

¹⁴ Nteenee, yoo kiwung'ta keyy :chii tuuyin bo moo āk sooyān nyēē ng'waa nyēbo muchas, māmākyinē kung'āsēē keyy kiirnatēēnyī. Yoo kayey kuu nyooto, ku ng'wiin ānkukwiilē ng'ālyoontēētaab manta.

¹⁵ Bo :ng'aleek chēē wuu choo kōōrooni nyēē mākwoonēē Kaab Yēyiin. Bo Kibrōkōsyootēēt āmārubtooy keyy āk Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

¹⁶ Biiko choo tuuyēch :moonik ānku soyiik kubo muchas, kuchuunchuuntōōs ānkuyēyē ng'al chēē choong'ēch chēē miyootēch.

¹⁷ Nteenee tiliil :kiirnatēēt nyēē chōōnēē wōlēē mii :Yēyiin. Bo tāloosyo āk ntusātēēt. Yēyē chiiito kuyibē keyy ng'wēny, kuriirēē biich ānkōōbooru tukuuk chēē kāroomēch chēē kwoonēē yēyūutēk. Mātinyē kweyateet āk lembech.

¹⁸ Yoo kachaan :biikaab kaalyeet churtaayeet, /mākēēnyōōr churtaayeet.

4

Ōkoonyit Yēyiin

¹ Kiy nee :nyēē mii kōōwārook sōōwookuutyē ānkōōbooryē? Ng'aleekaab muchas :chēē mii kōōyīmook mētēwoy kutōōrchook oyey kuu nyooto.

² Ōbērē nto ōnyōōru kiy, āmōōnyōōru. Ōchōbē ōbāriisyē ānkōōtuuyiityi keyy moon sōōnyōōru, āmōōnyōōru. Ōwookuutyootēē ānkōōbooryootēē biich āmōōnyōōru kiyēē ōmāchē. -Mōōnyōōru tukuuchoo tukul kuuyu -mōōsooyē Yēyiin kukōōnook.

³ Ānko mbo yoo kōōsoom, -mōōnyōōru kuuyu ōsoomē ām kēēlto nyēē māyēmāktōōs, ōmāchē kule ōyēiisyēē kubo leles.

⁴ Wuusyō, wē, bichu kyōōchuunnyēē Yēyiin. Yoo kēēchuutook :tukuukaab kōōrooni, +mōōtooytoochiinē āk Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kakwey kuyēk choorweetaab kōōrooni, ku buunyoo :nyoo ām wōlēē mii :Yēyiin.

⁵ Ng'ālyoo nyēbo man yoo mwooyē :sirūutēk kule māchē :Yēyiin kule nto yeyeech :tāmirmiryēēt nyoo kikōōnēēch kēēkoonyitē inee nkit.

⁶ Kunyī, ibēruurēēnēēch :Yēyiin chamateenyī. Mwooyē :sirūutēk kule, "Mēēriiku :Yēyiin biiko choo ng'āsē keyy, nteenee ibēruurē choo yibē keyy ng'wēny."[†]

⁷ Kunyoo ii, biikyoo, ōkoonyit Yēyiin ankootay Kibrōkōsyootēēt. Yoo kooyey kuu nyooto, mākumwēyēēnook :Kibrōkōsyootoonoo.

3:6 Kāālēw. 16:27; Māārko 7:15, 20-23   3:8 Tyēēn. 140:3; Room. 3:13   3:9 Toowu. 1:26-27   3:10 Kāālēw. 13:3
 3:12 Mat. 7:16   3:14 2Kōōr. 12:20; Kala. 5:20   3:15 1Tēm. 4:1; Yāāk. 1:5, 17   3:17 Mat. 5:48; 1Kōōr. 13:4-7; Kala.
 5:22-23   3:18 Mat. 5:9   4:1 Room. 7:5; Kala. 5:13-21; Tiitō 3:9   4:4 Mat. 6:24; 1Yoowa. 2:15   † 4:6 Kāālēw. 3:34
 4:6 Mat. 23:12; 1Bēt. 5:5   4:7 Efēēs. 6:12; 1Bēt. 5:8-9

⁸ Yoo kōōnookyī Yēyiin, mākōōnookyook :nkinee. Ōsoom :akweek choo kyōōchoolwookēn / kēēnyōōwook kaat ānkōōnēmchi keey Yēyiin ām mooyēēt akeenke :akweek choo ōwiywiyootiin.

⁹ Ōriiryē ankoo-am mbuy ānkōōnchōōyisye. Yoo kātōōrooryēē, ōriiryē nto yoo kātōōng'ērēchē, ōnyēēru.

¹⁰ Yoo kōōyib keey ng'wēny ām taayeetaab Mokoryontēēt, makoolaang'teenaak :inee.

-Mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat

¹¹ Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'āloolēē keey nyēē miyaat. Chii ake tukul nyoo kang'alaalee ng'eetaabkaamet nyēē miyaat nto kēētiilchi kule miyaat, kaakung'alaalee nyēē miyaat mākuutyēētaab chamateet ankootiil kule miyaat. Nto yoo 'kēētiilchi kule miyaat :mākuutyoonoo -mēēmiiē iyēyē kiyēē mwooyē :mākuutyoonoo. Kunyoo imiitē yooto itiiilē kule miyaat mākuutyoonoo bo chamateet.

¹² Akeenke baateey :nyēē kōōnu mākuutēk ānku inee :nyēē itiiilchinē biich ng'al. Nyooto ku Yēyiin nyoo irāroochē ānkōōkārbusēē biich. Nto ii, inyiyng' ku ng'oo siitiilchi chiito ake kule miyaat?

-Mookaasee keey bēsyēētaab tuun

¹³ Kunyoo ii, biikyoo, ōyēbchi yit, baa :akweek choo ōmwooyē kule, "+Makeebe ra *kiriinkēēt nyēē bēre, nto tuun +makeebe nyēē bēre. +Mābokiibuur wōlooto kēnyit akeenke kēyēyē yiisyoōnuutēkyoo bo mung'aareet ānkēēnyōōru beesaanik."

¹⁴ Kāālē ii, ōnkētē wōlēē makuyeeekta :bēsyēētaab tuun? Okerkeeye chēēbkēēru nyēē ituung'u nto nyēē mā tyaa, kuseret.

¹⁵ Māchāktōōs ōmwooyē kule, "Yoo kacham :Yēyiin, +mākēēminy ankeeyey kiyēē bēre nto nyēē bēre."

¹⁶ Nteenee, yoo kātōōyēyē :akweek kuu nyooto, ong'as keey. Miyaat :ng'asaanaa bo keey kutukul.

¹⁷ Kunyoo, chii ake tukul nyēē inkētē kiyēē karaam nyēē māchāktōōs kuyey, amēēbēre kayey, kāākuchoolwookēn.

5

Kuriib keey :biiko choo kükōōtiiny alak

¹ Oyēbchi yit baa :akweek mokorēēnik. Ōriiryē ānkōōnchōōyisye kuuyu mii wokuchōōnchook :ng'wooninto.

² Mii wokubotē :mokornoontiinoong'woong' ankumakwaam :tooyik siroochookwook choo ālē beesaan chēē chaang'.

³ Makwaamakay :ta-aabuut āk feeteet nyoo ōboontē muut. Mākōōboor :yooto miyootyēt nyēē ōboontē ānkuchututēēnok kōōmirtiitook kuu maat. Bo nee tōōtukuulchi keey mokornoontiinoo ām bēsyōōsyēchēēb lēt?

⁴ Okas wōlēē miitē kuriirtooy :biiko choo kyōōtāyē ōkwēchi tukuukwaa kubo yiisyeēt nyēē kiyēwook ām mbareenikwook. Kōōkuyityi Yēyiin nyoo bāwu kiy ake tukul, :riirikaab bichoo.

⁵ Kyōōminy kōōrooni ōchāmē tukuuk chēbo leles ānkōōboor kuyem. Kyōōnēēryē ōlumlumiit ōmiitē ōkānyoonu bēsyēēt nyēē /kēētilēēnok.

⁶ Kyooruuste biiko ankoobakach ānkoo kimātinyē lēēlis amēēbēre kikwiilook.

Muytaayeet āk nyalilta

⁷ Mbo ng'eetaabiya, omuyte ākoy bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryontēēt. Okasee mbo wōlēē kāng'tooy :kāābāintiō kurur mbareenyi. Muytoochinē kut kunyōōr roobta nyoo bo taay āk nyēbo lēt.

⁸ Kunyi mākwook nkakweek ōmuytoochinē ānkōōkimkimiiitu kuuyu kaakuriik kuyit :bēsyēēt nyēē iyēēwunēē :Mokoryontēēt.

⁹ Mbo ng'eetaabiya, -mōōng'uunyānē keey /simākiitiilchook ng'al. Kaakuyit :kāātiiliintēēt kurkat.

¹⁰ Mbo ng'eetaabiya, ōsōōtēē *wōōrkooyik choo king'alaal ām kaayneetaab Yēyiin. Okasee nyāliilutēk chēē kinyōōr āk muytaayeeng'waa.

¹¹ Kiibēruurootiin :biich choo kimuyta. Abēre kyookas muytaayeet nyēē kiboono :Āyub āk kiyēē kichokuyēchi :Yēyiin ām lētuumoo. Lēyyē, riirēē biich :Yēyiin kuyem ām mooyēēt nyēē lēēl.

¹² Mbo ng'eetaabiya, ng'alyoo nyēē mächē ōrōōtootē ku nyi: -Mōōwoolē keey kule, “Kuu Yēyiin nto kule kwaama :teng'et” Yoo 'kēēchāmiisyē, ichāmiisyē, nto yoo 'kēētāyiisyē, itāyiisyē, /simakiiruustaak.

Saayeeet :kirkkit

¹³ Yoo kānyōōr :chii ām akweek nyalil, kumāchāktōōs kusaay Yēyiin. Nto yoo ng'erekaat, kutyēēn kusiltooy Yēyiin.

¹⁴ Nto yoo kamnyaan, kumāchāktōōs kukuur booyikaab kanisa subokusoochi ankooyi-ilee mwaayta ām kaayneetaab Mokoryoontēēt.

¹⁵ Yoo /kēēsoochinē chii nyēē imnyoonē /kiikoosēē keey Yēyiin, mākōōsoob :Yēyiin chiichoos. Nto yoo kiikuchoolwookēn, +/mākēēnyōōchi kaat.

¹⁶ Kunyoo ii, biikyoo, kumwoochi :ake, ake miyootyēēt nyēē kiikuyey ānkōōsoochinē keey, sukung'eet /kiisooook. Yoo kasaay :chii nyēē churtaat, kunāmtoochinē :soowuutēkyii ānkutinyē kāāmuukēywēēk.

¹⁷ Ki chii *:Eliiya nyēē wuu acheek. Kisaay miisin kule mārōōbēn. Yooto, kuwo :roobta kēnyiisyēk sōmōk āk ārook lo.

¹⁸ Nto mii yoo, kusaay subak kule kurōōbēn. Yooto, kurōōbēn ankuyey :kōōrēēt āmiik miisin.

¹⁹ Mbo ng'eetaabiya, yoo kāchuunnyēē :chii ām akweek wōlēē mii :manta, kumāchāktōōs /kēēyis.

²⁰ Okas baa ng'alyoontooni: chii ake tukul nyoo kāyisunēē chiito ake wōlēē mii :miyootyēēt, kukāākōōsoob nyiin ankuyey /kēēnyōōchi kaat ām ng'ōōkiswookik chēē chaang'.*

5:12 Mat. 5:33-37   **5:13** Yēyuut. 16:25; Yääk. 1:5-6   **5:14** Määrkō 6:13   **5:15** Määrkō 16:18   **5:16** Tyēēn. 32:3-5; Kāälēw. 28:13; Mat. 3:6; Yēyuut. 19:18; 1Yoowa. 1:8-9   **5:17** 1Bāy. 17:1; Luuka 4:25   **5:18** 1Bāy. 18:41-45
5:19 Mat. 18:15; Kala. 6:1   * **5:20** Yoo kāmwooy :Yuutayeeek kule, “/Kiyyēēn ng'ōōkiswookik” kōōbooru kule, “/Kēēmēto ng'ōōkiswookik.” Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2.   **5:20** 1Bēt. 4:8

Barweetaab Taayta nyēbo Bètērō

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :lēbkēēyiintēēt Bètērō barwaani ām kēnyiitaab 65 KK /ānkiiisōōtē kule kisirēē kiriinkēētaab Rooma wōloo /kibokēēbākākāyīnē lētuunoo kubāytooyiisē :Nēērō. Boonto :barwaani ng'al chēē wuuyēch chēbo kuutiitaab Kirikiik. Kunyoo, /kēēmwooyē kule Siila :nyēē kisirē barwaani ām kuutiini bo Kirikiik ānkuyēētyēēchi ām wōlēē rōōtitooy :ng'aleek (kas kur. 5:12). Nteenee wōlēē /kikeetetita ng'aleek kurubē rooteetaab kuutiitaab Iburaneek. Kerkeyy :kāsōōtēywēēk chēē miitē barwaani ak choo bo barweetaab Yāākōbō, ng'alyoo nyēē yēmē keey ak wōlēē yibtooy biikaab Kiriistō choo Yuutayeeek ng'al. Nteenee Bāwulō :nyēē kiisākāy ng'aleek choo bo kuutiitaab Kirikiik kukwa barwaani kubununēē Siila nyoo kikiikuyēyiisoon tukwaay kēnyiis chēē chaang'.

Kiyēē miitē āriit ak nyēē āmu: Kisirchi :Bètērō barwaani biikaab Kiriistō choo /kikiikēēwus choo kiminyē komostaab Eesya nyoo Mining' (Uturuki), kusirchinē Yuutayeeek choo kikiikumwēyēē kōōrēēng'waa. Kiikiimchinē bichoo kule kukiilchi kaakaaseeng'waa ām Kiriistō ānkoo kiimuuchē :icheek kutyēmākiis kule kubakaakta /simākēēwus. Kiyēyiisyyēē :Bètērō soboontaab Yēēsu kōōboorunēē kule ākoy kubuntēē :chiitaab Kiriistō tyēmuutēk ānkōōboor mbo kule kōōkuyēk :biikaab Kiriistō biikaab Yēyiin chēē kwēyootiin. Kunyoo, yēchinē ra :biikaab Kiriistō tukul Yēyiin yiisyyēēt ām ng'erekweek kubo kāāyēnchinooyēēt ānkoo mii kubuntēē nyālilulutēk.

Kyoorōōr keey :Bètērō ānkumākāy biiko bērrur

¹ Anii :nyoo Bètērō, *lēbkēēyiintēētaab Yēēsu Kiriistō. Āsirwook akweek choo kiikukweyaak :Yēyiin, choo kyōōsērētyi yēēmōōsyēkaab Bōōntō, Kalatyaa, Kabatookya, Eesya ākoo Biituun-nya.

² Kisimkucham :Baaba Yēyiin kule makukweyaak, ānkōōtiliilook :Tāmirmiryēēnyii kuyisēēnook korotiikaab Yēēsu Kiriistō sōōkoonyit Yēēsu.

Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet.

Ong'erech ām kiyēē +mōōnyōōru

³ Kusilākoy :Yēyiin nyoo kwaaniitaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō nyoo kiriiree-neeche miisin kuyeyeech /kēēsichēēch subak kēēnyōōru soboonto nyēē kiimoong'tēē keey, kuuyu kiing'eetee Yēēsu meet.

⁴ Kēēboontē bērrur ām kibkōōnkōy nyēē konoraat kubo acheek, nyēē mābotē, nyēē mānunē, āmānyēērāktōōs.

⁵ Kuuyu kiikoosēē keey Yēyiin, riibēēnēēch kāāmukēywēēkyii ākoy bēsyēētaab tabanta yoo kāākiirāroochākiisyyē kutukul.

⁶ Ong'erech kubo ng'aleechu ānkoo kōōbuntēē wusiisyyēēt āk nyālilulutēk chēē makerkeyy ām bēsyōōs chēē ng'ēri.

⁷ /Kēētyēmook /sikiinkēt kule ōkoosēē keey man Yēyiin. Kuu yoo /kiitilililēē maata *ta-aabuut nyoo mābēēnyyēē, /kiitilililēē kaakaaseeng'woong' nyālilulutēk kubooyyit kwōng'ut miisin. Yooto, +/mākiitōrōōrook /kiikaastaak /ānkēēkoonyitook bēsyoonoo iyēēwu :Yēēsu.

⁸ Omiitē ōchāmē Yēyiin, ānkoo mēēbērē kyookas. Ānkoo mēēbērē ōkāsē inee raat, ōkoosēē keey inee ānkōōbuurē ām ng'erekweek chēbo barak miisin nyēē māmi mbo :ng'ala chēē /kiimuuchē /kēēmwoowunēē ng'erekweechaata.

⁹ Bōōnyōōru tuwēnto nyēbo kaakaaseeng'woong' bēsyoonoo /kiirāroochook kutukul.

¹⁰ King'oor *wōōrkooyikaab Yēyiin chēbo kēny wōlēē kimakoararaaktaak :inee ām chama-teenyii. Kichēēng'sē :wōōrkooyichoo miisin ānkubilbilis kōōnkēt ng'aleechuutēchu.

¹¹ Kimāchē kōōnkēt bēsyēēt nyēē kimākuchōōnēē :Kāārārookiintēēt āk wōlēē mākuwuuyit :bēsyoonooto. Kimwoochi :Tāmirmiryēētaab Kiriistō nyoo kimii āriing'waa kung'oor ng'wooninto nyēē kimākuyinyōōr :Kāārārookiintēēt āk wōlēē /kimākiitōrōōrto.

¹² Kiiboorchī :Yēyiin wōōrkooyichoo kule kimāyēchinē keey :icheek yiisyoono, ntee-nee kiyēwook akweek. Ōnkētē ra ng'aleechu, kuuyu kyoomwook :biiko lōkōōyēk chēē kāromēch kubununēē kāāmukēywēēkaab Tāmirmiryēēt nyoo kichōōnēē kibkōōnkōy. Ng'aleechuutēchu :chēē bēre mbo :malayikaanik nō inkēt.

Māchāktōōs ibuur mīng'ātēēt nyēē tiliil

¹³ Kuniy, lēyyē, onamte mēt kiyoo kyookas. Ōriib keey ānkōōkēnēē keey kuchurta kiyēē +/ mākiibēruurēēnook yoo kātōok :Yēesu Kiriistō.

¹⁴ Kuu yoo ōmāchē ōkāsyi Yēyiin, -mōōrubē tukuukaab muchas choo kyōōboontē kumanōōnkēt inee.

¹⁵ Ōtililiitu ām kiy ake tukul nyēē ōyēyē, kuu yoo tiliil :Yēyiin nyoo kikuurook.

¹⁶ Mwooyē :siruuṭēkaab Yēyiin kule, “Ōtililiitu, kuuyu ātiliil :anii.”†

¹⁷ Kēēboontē Baaba nyoo -mēēnkwēlē chii ānkōōtilchinē biiko tukul ng'aleek kurubta keey wōlēē kiikuyeyta. Kuniy, ōywēyē inee ānkōōminyē ōnkētē kule ōyēku tāyēēk ām kōōrooni.

¹⁸⁻¹⁹ Ōnkētē kule /kimākēēwālunēēnook tukuuk chēē wuu *feetaan nto *ta-aabuun choo bootōōs, nteenee kiwālunēēnook :Kāārārookiintēēt korotiikyii chēē māmii :kiyēē /kiuwuuytēē sōōng'ēētyēē ātēbuutēchoo kimābo laat choo kibo mbo kuukoong'. Yoo kiwāstooy :inee korotiikyii, kikerkeey mēēnkich nyēē tiliil ānku *lubkoob.

²⁰ / Kikiikeekwey Kāārārookiintonoo / kumanaakeeyey kōōrēēt / ānkibokiiboor inee ām bēsyoōsyēchu bo tabanta kubo akweek.

²¹ Kuu yoo kyookaasee keey Kiriistō, ōmuuchē ra ōtiyēē keey Yēyiin nyoo kiing'ēētēē inee meet ānkōōtōōr. Kuniy, ōmuuchē omaang'tee keey Yēyiin kutukul.

²² Kuniy, lēyyē, ōchoomtōōsii miisin ām mooyēt akeenke, kuuyu kyōōkoonyit ng'ālyoontēētaab manta ānyōōtiliil keey sōōnyōōru chamateet nyēbo man ām wōlēē mii :tuubchōōsyēkwook.

²³ / Kikēēsichook subak kubununēē ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyēē yēyisyē ākookoy. Kimāchōōnēē :sobooni lēel kiy nyēē bēku, nteenee kichōōnēē kiy nyēē mābēku.

²⁴ Mwooyē :siruuṭēk kule,

“Kerkeey :biiko tukul suus

ankukerkeey :soboonng'waa toobtōōy.

Sistōōs :suuswēk,

ānkurārāchē :toobtōōy,

²⁵ nteenee māng'ētē :ng'ālyoontēētaab Yēyiin ākookoy.”†

Ng'ālyoontooniitēnyi :nyoo /kikyoomwook.

2

¹ Kuu yoo kootayee keey nanyuun kāābērbēēriisyēēt, ng'al chēbo lembech, tuuyintaab moo nto ng'ōōmsēēt,

² ōchēēng'ē chēēko chēbo soboontaab Tāmirmiryēēt kuu yoo māchē :lēēkōōy kurēēri. Yoo kooyey kuu nyooto makwalaak ām sobooni lēel,

³ kuuyu kyoochamcham sikēnātēētaab Mokoryoontēēt.

Mbo kibkōōs chēē leelach

⁴ Tiyyēywoo :Kiriistō anku rwaā nyēē soboot. Kitay :biiko rwaantaanaa, nteenee kikwey :Yēyiin anchucham. Okwoonchi inee :akweek choo

⁵ ōyēku rwoontōōk chēē sobchootiin /sikeetecheenaak kōōtaab soboontaab Tāmirmiryēēt. Ōyēku mbo kibkōōs choo kiikootabaan :Yēyiin ōyēchinē kōōrōsēek chēē chāmē :inee ām Tāmirmiryēēnyii kubuntēē Yēesu Kiriistō.

⁶ Mwooyē :siruuṭēk kule,

“+Māāchibchi *Sāāyōōn rwaā nyēē tiyyēywoo, rwaā nyēē kyaakwey ānkāāchāmē.

-/Mākiintosuurē nyoo ikoosēē keey rwaantaanaata.”†

⁷ Bo kwōng'uuṭ :rwaantaanaa ām akweek choo ōkoosēē keey Kāārārookiintēēt. Nteenee mwooyē :siruuṭēk kurubta keey choo -mēēkoosēē keey inee kule,

“Rwaanteet nyoo kitāyē :biiko kuteekta

:nyēē kōōkuyēk tiyyēywoontēētaab kōōto.”†

⁸ /Kikeesir subak kule,

“Inee ku rwaā nyēē kāānakuuṭ

ānkōōnāchē biich.”†

1:14 Room. 12:2; Efēēs. 4:17-19 † 1:16 Laawiik 11:44-45; 19:2 1:17 Mat. 6:9; Room. 8:15; 2:6, 11; 1Bēt. 2:11
 1:18-19 Mat. 20:28; 1Kōōr. 5:7; 6:20; Māārko 7:6-9; Yoowa. 1:29; Ibu. 9:12 1:20 Yēyuut. 2:23; Efēēs. 1:4-5 1:22 Ibu.
 13:1; 1Bēt. 2:17; 3:8; 4:8; 2Bēt. 1:7 1:23 Ibu. 4:12; Yāāk. 1:18; 1Bēt. 1:3 † 1:25 Isaaya 40:6-8 1:25 Yāāk. 1:10-11
 2:1 Efēēs. 4:25; Yāāk. 1:21; 4:11 2:2 1Kōōr. 3:2; Ibu. 5:12-13 2:3 Tyēēn. 34:8 2:4 Tyēēn. 118:22; Isa. 28:16;
 42:1 2:5 Isa. 61:6; Room. 12:1; 1Kōōr. 3:16; Efēēs. 2:21-22; 1Bēt. 2:9 † 2:6 Isa. 28:16 2:6 Room. 9:33 † 2:7
 Tyēēnwookik 118:22 2:7 Māārko 12:10-11; Yēyuut. 4:11 † 2:8 Isa. 8:14

Ibooru :siruučëchu kule ibutōōs :biiko, yoo tãyë kookaasee keyy ng'alyoontëetaab Yëyiin. Wuu nyooto .wōlëë kiikuchōbto :Yëyiin.

⁹ Nteenee, ōkwëyootiin :akweek, mbo kibkōrōs chëbo Bãytooyiintëēt, biiko chëë tiliilëch chëë kisat :Yëyiin öyëku cheechii soomwaaayte kãroomnyëetaab nyoo kikuurook okwaaanee wōlëë mii :mëñnãñëēt òbëëchi lëbkëyyënyii nyoo bo kwōng' uut.

¹⁰ Kimōōbooyë Yëyiin, nteenee ōbooyë ra. Kimãriirëenook :Yëyiin, nteenee riirëenook ra.

Ātëbuutëk chëë kãroomëch

¹¹ Lëyyë chōōrōōnuutëkyuu, kuuyu ōbooyë kōōrëēt ake, ãmwoowook kule -moocham kōōbëlook :muchastaab kōōronni.

¹² Mächãktōōs òtëbtooy biiko choo -mëenkëtë Yëyiin ãm këelto nyëë karaam. Ānkooy kung'ãlōolëenook nyëë miyaat, mākōōsōōtë tukuuk chëë kãroomëch choo öyëyë ãnkumãkusilto Yëyiin bësyoonooy +mãchokōōtilchi biiko ng'aleek.

Ōkoonyitë kããntōōyik

¹³ Ōkoonyitë biiko choo wōōyëch sukukoonyitãkoy :Mokoryoontëēt. Ōkoonyitë bãytooyiintëēt nyoo /kiikiikoochi kããmuukëywëek kubãytooyiis

¹⁴ ãk kããntōōyik choo mii ng'wënyuunyii choo kãsë kule /kãkiing'woonchi kãwōōtik /ãnkëesilto choo kãroomëch.

¹⁵ Mächë :Yëyiin kule öyëyë tukuuk chëë kãroomëch simãnyōōr :choo -mëenkëtë kiy kiyëë mwooyë.

¹⁶ Öyooootiin :akweek ãm kiruutëk nteenee, mayeyaak :yooto öyëyë ng'al chëë miyootëch. Onkët kule öyëchinë Yëyiin yiisyëēt.

¹⁷ Ōkoonyitë biiko tukul. Ōchãmë biikaab Kiriistō choo ōboontë keyy. Öywëyë Yëyiin ãnkōōkoonyitë bãytooyiin.

Ōmuytooy kuu wōloo kiyëytooy :Yëësu

¹⁸ Mächãktōōs akweek motwoorik ōkoonyitë mokorëënikwook kuyem. -Mōōkoonyitë baatey choo sikën ãnu kãroomëch, nteenee ãkoo nkicheek choo ãwëësëch.

¹⁹ Yoo kōōmuytoochi ng'woonin nyëë mãmisyook, kōōbëruurook :Yëyiin, kuuyu onkëtë kiyoo mākwook.

²⁰ Ara ii, karaamat nee :nyëë mii yoo ōmuytoochinë /këëbirook kubo kiyëë miyaat nyëë ! kooyey? Yoo kōōmuytoochi ng'woonin kukooyey ng'al chëbo man, mākōōbëruurook :Yëyiin.

²¹ Ng'aleek chëë wuu chuutëchu :chëë kikuurchook :Yëyiin. Kinyalil :Yëësu kubo akweek ãnkiikubãkooktoowook kããñëëtëywooy soorub kuu wōloo kiyëytooy :inee.

²² Manaayey :inee ng'ōōki ãmãñãlãt biich.

²³ Ki yoo /kãkëëchub, kimãkëtu, nto yoo kãng'woonchi kiy, kimëëruutooy biich, nteenee kibãkookyinë tukul Yëyiin nyoo itiiilë ng'aleek chëbo manta.

²⁴ Kiiyum :Yëësu ng'ōōkiswookikyoo ãnkuwëeto ãkoy murtooywoontëēt. Kunyoo kimëëtãkubãwëëch :ng'ōōkisto nteenee këeyëyë ng'aleekaab manta. /Kiikiisooobëëch kubo ng'woowōōkyii.

²⁵ Kikeekerkeeye këëchiirëk chëë kikiikubootyo, nteenee kōōkukëtwëëch raat keekwaa wōlëë mii :ãkiintëēt nyëë riibëëch.

3

Kōōyëyë :koorko saanteenyii

¹ Mächãktōōs :nkakweek kooruuk öywëyë saanikwook, si yoo manekaasee keyy :icheek ng'alyoontëetaab Yëyiin, mākuyis icheek :ãtëbuutëkwook choo kãroomëch kookaasee keyy Yëyiin nyëë mãñōōtwëkyi ng'alyoo.

² Yëyãktōōs kuu nyooto kuuyu makukasee ãtëbuutëkwook ãk wōlëë öywëytooy Yëyiin.

³ -Mōōmoong'tëë keyy tukuuk chëë yëyook òkãroorãniitu kuu: öyëytooy buutëekwook, òloochë sinkiliinëk nto sirook chëë kãroorãn.

⁴ Cheeyoosya nyoo baybay ãnkōōntusoot kutookunëë wōlëë wuu :kãroorãninto nyëë iboorunëë keyy soboonnyii nyoo bo ãriit. Karaaranataani mãbëku :nyëë chãmë :Yëyiin miisin.

2:8 Luuka 2:34; Room. 9:33 2:9 Chuy. 19:5-6; Laawi. 19:2; Kiruu. 14:2; Yëyuu. 26:18; 1Tëm. 1:17; 6:15; Tiitō 2:14; 1Bët. 2:5; 1:1-2 2:10 Osee. 2:23; Room. 9:25 2:11 Room. 13:14; Kala. 5:16-21; Ibu. 13:14; 1Bët. 1:1, 17 2:12 Mat. 5:16 2:14 Room. 13:1 2:15 1Bët. 3:16 2:16 Yoowa. 8:32; Room. 6:22; 7:6; 8:2; Kala. 5:13 2:17 Kãälëw. 24:21; Määrkō 12:17; Filib. 2:12; 1Bët. 1:22 2:20 1Bët. 5:12 2:20 1Bët. 4:14 2:21 Èfëes. 6:5-8 2:21 Mat. 10:38-39; Filib. 2:5; 1Bët. 3:18 2:22 Yoowa. 8:46; Ibu. 4:15 2:23 Isa. 53:7; Määrkō 14:48-49, 65; 15:5, 16-20; 1Bët. 3:9 2:24 Isa. 53:5; Room. 6:10-11; Kolos. 2:4 2:25 Isa. 53:6; Cherem. 50:6; Èsëk. 34:5-6, 16; Yoowa. 10:11 3:1 1Kōōr. 7:16 3:3 1Tëm. 2:9

⁵ Kiikāroorānēē keey :koo ruuk chēē tiliilēch choo kibo taay choo kiimoong'tēē keey Yēyiin soboon nyēē wuu nyooto. Kiiywēyē saanikwaa,

⁶ kuu yoo kiiywēyē :Saara Abraam kukuurē kule mokoryoontēēnyii. Ōyēku :akweek tibikaab Saara, yoo ōyēyē ng'aleek chēē kāroomēch nyēē mākooy omuyēē saanikwook.

Kucham :saannyya koorkēēnyii

⁷ Nto akweek saanik, ōbuurtooy chēēbyōōsōōkwook ām kēelto nyēē intusoot ānkōōchāmē, ōnkētē kule biich :icheek chēē ānyoosēch, kuuyu mākutuwēnook :Yēyiin akweek tukwaay ōnyōōru soboonto nyēē lēel. Ōyēyē kuu nyooto simakereka :kiy soowuutēkwook.

-Mooyaaktee miyootyēt ake ake

⁸ Māchāktōōs nanyuun ōkāsyiintōōsii :tukul ānkōōriirēē keey. Ōchoomtōōsii, ōkāsyinē keey kiisayta ānkōōyibē keey ng'wēny.

⁹ -Mooyaaktee miyootyō, miyootyō -āmōnchuruuriisyyē yoo /kākāinchuruurook. Nteenee ōsoomchinē bēnur biiko choo yēwook kiy nyēē miyaat, kuuyu mākwōok :Yēyiin kule ōyēyē kuu nyooto sōōnyōōru bēnur.

¹⁰ Mwooyē :siruutēk kule,
“Chii nyoo māchē kuminy ām ng'erekweek,
ākoy koollōon,

kutayee keey kuwiirunootē ng'al chēē āwēēsēch
ankusaan kung'ālōolootē ng'al chēbo lembēch.

¹¹ Kusatee keey rōkōs ankuyey ng'al chēē kāroomēch
ānkōōnēmchi kōōbuur ām kēelto nyēē yibu kaalyeet.

¹² Yēbchinē yīit :Yēyiin biiko choo kāroomēch,
ānkukāsyinē riirikwaa.

Nteenee ituukyinyē batay kibrōkōsiis.”†

Nyalilta kubo kiyēē ōyēyē nyēē karaam

¹³ Ara mii :chii nyēē ing'woonchinē biiko chēē kayey ng'al chēē kāroomēch?

¹⁴ Yoo koonyalil kubo kiyēē karaam nyēē kooyey, ōnyōōru bēnur. -Mōōnyōkōriitu nto kwaamaak :ng'uusng'uus.

¹⁵ Ōywēyē Kiriistō nyoo Mokoryoontēēng'woong'. Māchāktōōs ōchōbootiin ākooy sōōtinyē kiy nyēē ōmuuchē ōwālchi chii ake tukul nyēē kateebeenaak ng'ālyoo kurubta keey kiyēē ōkēnēē keey.

¹⁶ Nteenee ōyibē keey ng'wēny ānkōōkoonyitiisyyē. Ōbuurē nyēē chuulootiin :kāāsōōtēywēēkwōok, sukuchōlyo :choo ng'ālōolēnook nyēē miyaat kubo kāroomnyēt nyoo ōyēyē ōbooyē Kiriistō.

¹⁷ Ōnkēt kule kaykay /kiinyaliilaak yoo kooyey kiyēē karaam yoo āko /chamateetaab Yēyiin, kusiir yoo kooyey kiyēē miyaat.

¹⁸ Ankoo kichurtaat :Kāārārookiintētēt, kime kubo biiko chēē mā churtootiin sukōōnkēt :bichoo Yēyiin. Kime meet akeenke kubo ng'ōōkiswookikaab biiko tukul. /Kikeebakach bōōrnyyi /ānkiikoochi soboontaab tāmirmiryēt.

¹⁹ Nto yityo, wokwoomchi lōkōōywēk tāmirmirook ām *kāābkwōombiich.

²⁰ Ki tāmirmirook :chuutēchu chēbo biiko choo kimānāakoonyit Yēyiin yoo /kikiikoochinē bārooyinto nyēē wōō kule kuweek kutēēchē :Noowa mwēēnkēt. /Kikiiraraach biiko chēē ng'ēri choo kimii mwēēnkoonoo ām taambiliilyeet. Ki sisiit :bichooto baateey.

²¹ Kyoorōōru :kiyēē kibuntēē :bichoo ām mwēēng' bātisaniiisyyēt kuuyu nyōōru :biiko kaararaacheet bēsyoōsyēchu kubuntēē bēēko ām batisaneet. -Mēēwuunē :batisaneet sum-taab bōōrtō nyēbo chii, nteenee bo kule kōōnkēt :chii tilyaanateenyii āk Yēyiin. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo iyēnchinē :chiito kule kiing'eetee :Yēyiin Yēēsu Kiriistō meet.

²² Kiikuwo :Yēēsu Kaab Yēyiin ānkumii āwutaab taay nyēbo Yēyiin kubāytooy malayikaanik tukul, choo bāytooyiisyyē āk choo bo kāāmuukēywēēk.

4

Ōbuurē kuu wōlōo māktooy :Yēyiin

¹ Kinyalil :Kāārārookiintētēt. Kunyoo, oyeyte keey :nkaakweek ōnyāliilchē, kuuyu chiito nyoo kaakuchamta keey kunyalil kaakusatee keey ng'ōōkisto.

3:6 Efēēs. 5:22-24   3:7 Efēēs. 5:25-33; 1Tēm. 2:8   3:8 Efēēs. 4:2-3; Filib. 2:2-3; 1Bēt. 1:22   3:9 Room. 12:17; 1Bēt. 2:23   † 3:12 Tyēēnwookik 34:12-16   3:12 Yāak. 1:26   3:13 Room. 13:3; Tiitō 2:14   3:14 1Bēt. 4:14-16   3:15 Kolos. 4:5-6; 1Bēt. 1:3-5   3:16 1Bēt. 2:15   3:18 Yēyuut. 3:14; Room. 5:6-8; Ibu. 7:27; 1Bēt. 2:21   3:19 1Bēt. 4:6
3:20 Toowu. 6:5-22; 2Bēt. 2:5   3:21 Yēyuut. 22:16; Room. 6:3-4; Efēēs. 5:26   3:22 Yēyuut. 1:9; Efēēs. 1:21; Ibu. 4:14; Mat. 28:18   4:1 2Kōōr. 4:10

² Mēētākōōwoonkyinē :chiichoosoboonnyii tukul kurubē muchastaab biikaab kōōrooni, nteenee ibuurē kuu wōloo mātkooy :Yēyiin.

³ Kyōōbootyi bēsyoōsyēk chēē chaang' ōyēyē kuu wōloo yēytooy :biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Kyōōyēyē sikornateet, kyōōrubē muchas, kyōōbōōkiitōōsii, kyōōchuultōōsii sookwoonuut ānkōōkutunkyninē āynātōōs.

⁴ Ilātē :chōōrōōnuutēkwok choo kibo kēny yoo -mōōlumchinē ng'ōōkisng'waa nto yooto nanyuun, kung'ōōmook.

⁵ Mākūrār :chii ake tukul ām bichoo ng'aleekyii nkit ām taayeetaab Yēyiin, nyoo itiiilchinē ng'aleek biiko choo sobchoottiin āk choo kiikubēk.

⁶ Kiyooto :nyēē kiyey /kyoomchi lōkōōywēk chēē kāroomēch biiko choo kiikubēk, si ānkoo kibēk :icheek, kunyōōru soboontaab tāmirmiryēēt ām wōlēē mii :Yēyiin.

Ōyēyisyyē rōōbēywēēkaab Tāmirmiryēēt ām kēēlto nyēē karaam

⁷ Kāākulēēkitiit :tabantaab kiy ake tukul. Kunyoo ōriib keey sōōnēmchinē keey saayeeēt ām mooyēēt akeenke.

⁸ Kiito nanyuun nyēē miitē ku ōchoomnyē miisin kuuyu yibu :chamateet nyooyēetaab kaat kubo ng'ōōkiswookik chēē tēerchiin.*

⁹ Ōtoochē keey ām kēēlto nyēē -mōōng'unyng'uunyē.

¹⁰ Kiikōōkoochi :Yēyiin chii ake tukul ām akweek rōōbēywōontēetaab Tāmirmiryēēt nyēē makerkey āk nyēbo ake, sōōyētyēchinē biiko alak. Kunyi, mächāktōōs kuyēyisyyē :chii rōōbēywōontēenyii ām kēēlto nyēē karaam.

¹¹ Yoo ng'āloolē :chii, kumāchē kung'ālooltoochinē Yēyiin, nto nyoo yētyēchinē chuut, kumāchāktōōs kōōnkētē kule Yēyiin :nyēē kōōnu kāāmukēywēk. Yoo /kakeeyey kuu nyooto, /kiikaasta Yēyiin ām tukuuk tukul kubununē Yēesu Kiriistō. Kutōōriit :inee ānkubāytooyiis ākoooy. Kuwuuyiit nyooto.

Ōyōōtu kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō

¹² Lēyyē chōōrōōnuutēkyuu, -mōōlātē yoo /kākiibuuntēēnook maataab tyēmūutēk. -Mookas yooto kuu kiy nyēē lēēl nyēē kayeyakay ām wōlēē ōmiitē.

¹³ Nteenee ōng'erēkiisyē, kuuyu ōmiitē ōnyālilē ākoo Kāārārookintēēt, sōōnyōōru ng'erekweek chēē chaang' bēsyoonoo mākutook :wōōyinnyii.

¹⁴ Yoo /kākiinchuruurook, kuuyu ōkoosēē keey Kiriistō, ōyib kule ōbēruuroottiin miisin kuuyu ōboontē keey Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo bo kwōng'uat.

¹⁵ -Mookany kung'woonchook kuu wōloo ng'woonchintooy chii nyēē kārumiis, nyēē kachōōrso, nyēē yēyē ng'al chēē miyootēch, nto mbo nyoo iwutootēē keey ng'aleekaab biiko alak.

¹⁶ Yoo kōōyōōtu kuuyu ōrubē Kiriistō, -mōōmuyēē, nteenee ōbirchi Yēyiin kōōnkōy, kuuyu ōbooyē Kiriistō.

¹⁷ Kaakuyit :bēsyyēēt nyēē /mākiitiilchi biich ng'aleek ānku +/mākēētoowunēē biikaab Kiriistō. Ara, yoo kātoowunēēnēēch keey :ng'aleek ii, mākuwuuyiit nee ām wōlēē mii :choo -mēēyēchinē lōkōōywēk chēē kāroomēch?

¹⁸ Kuu yoo mwooyē :siruutēk kule, "Yoo wuuyiityinē biiko choo kāroomēch /kiiraraach, kuwuuyiityinē sōō, nyēē tyaa kibrōkōōsiis?"†

¹⁹ Kunyoo, mächāktōōs biiko choo /kakiinyaliil kuu wōloo mātkooy :Yēyiin, kukiilchi Yēyiin nyoo /kiikoosēē keey ankutas taay kuyēyē ng'aleek chēē kāroomēch.

5

Kuriibē :booyik biikaab Kiriistō nyēē karaam

¹ Lēyyē, booyikaab biikaab Kiriistō, anii :akeenke ām akweek. Kyaakas wōlēē kinyalilta :Kāārārookintēēt ānku +/mākēērōōbwoon nkanii wōōyinto kōōyiyin iyēēwu :inee.

² O-ake kēēchirēk choo kiikukōōnook :Yēyiin. -Mōōriibē wuu nyēē /kākēēkērchook koong', nteenee ōnēmchinē keey kuu yoo mächē :Yēyiin. -Mookany kutoortaak :muchastaab beesaan, nteenee ocham ōyēchi Yēyiin yiisyēēt.

³ -Mōōruruunyē biiko choo /kikēēkōōnook ōriib, nteenee ōyēyē kiyēē karaam sukukāsēēnook :bichoo.

4:2 1Bēt. 2:21 4:3 Kala. 5:19-21; Efēs. 2:3; Tiitō 3:3 4:5 Yēyuut. 10:42 4:6 1Bēt. 3:19 4:7 1Kōōr. 7:29, 31; 10:11; Yāāk. 5:8; 1Yoowa. 2:18 * 4:8 Yoo kāmwooy :Yuutayee kule. "Kiiyēēn ng'ōōkiswookik" kōōbooru kule, "/Kēēmēto ng'ōōkiswookik." Kas Tyēēnwookik 32:1 āk 85:2. 4:8 Yāāk. 5:20; 1Bēt. 1:22 4:9 Ibu. 13:2 4:10 Room. 12:4-8; 1Kōōr. 12:4-11 4:11 Room. 12:7; 1Kōōr. 10:31; 12:8 4:12 1Bēt. 1:6-7 4:13 Room. 5:2; 2Kōōr. 4:10; 1Bēt. 5:1 4:14 Mat. 5:10-12; 1Bēt. 2:20; 3:14 4:16 2Tēm. 1:8 4:17 Cherem. 25:29; 2Tēēs. 1:8 † 4:18 Kāālēw. 11:31 5:2 Yoowa. 21:15-17; 1Tēm. 6:5 5:3 Mat. 20:25-28; 1Kōōr. 4:16; 2Kōōr. 1:24; 1Tēm. 4:12

⁴ Nto yoo kächō :Ākiintēēt nyoo wōō, +/ mākēētuwēnēēnook kiy nyēē wōō nyēē wēētii ākookoy.

Ōyibē keey ng'wēny ānkōōkiilchinē Yēyiin

⁵ Mächāktōōs akweek äybēeriik ōkoonyitē booyik. Ōyibē keey :tukul ng'wēny, kuuyu mwooyē :siruutēkaab Yēyiin kule, “-Mēēriiku :Yēyiin nyoo ng'āsē keey, nteenee ibēruurē nyoo yibē keey ng'wēny.”†

⁶ Yoo kōōyib keey ng'wēny ām wōlēē mii :Yēyiintēetaab kāmūukēy, mākōōtōrōōrook yoo kayit :bēsyeēnyii.

⁷ Ōbākookyi muyātēēng'woong' tukul Yēyiin, kuuyu riibook.

⁸ Ōriib keey ānkōōkāsū! Miitē :Kibrōkōsyoontēēt nyoo buunyoontēēng'woong' kuwooli-inkēnootē ānkōōririyooteē kuu ng'ētuny kucheēng'ē chii nyēē keereem kubēk.

⁹ Ōkiilchinē ōkoosēē keey Yēyiin sookerekte buunyoontoonoo. Ōnkētē kule miitē mbo :tuubchōōsyēkwook ām kōōrētē tukul kubuntēē nyalilta nyēē wuu nyiitēnyii.

¹⁰ Yoo /kākiing'woonchook bēsyoōs chēē ng'ēri, mākōōtitirook :Yēyiin nyoo chāmook ānku nyoo kiikukuurchook wōōyinyii nyēbo ākookoy ām Kiriistō sōōkiil ānkōōkimkimiitu.

¹¹ Kubāytooyiis :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Kāā-āmiisēēt

¹² Äyookwook lōkōōywēchu ng'ēri kāsirwoo :Siila, ng'eetaabiya nyēē ākoosēē keey. Āmāchē ātitirook āmwoowook kule ōkiilchi chamateetaab Yēyiin nyoo bo manta nyoo mächāktōōs ōyooong'unēē.

¹³ Isubooyook :biikaab Kiriistō ām Bābulōōn* choo / kikeekwey kuu akweek ānkōōsubooyook :nkinee Māārkō nyoo kyaayey kuyēk wēriinyuu.

¹⁴ Otorooch keey :tukul ām chamateet.

Ōbuurtē :biikaab Kiriistō tukul kaalyeet.

Barweetaab Äyēng' nyēbo Bètērō

Taayta

Siriintēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kisirē :Bètērō barwaani kumiitē kiri-inkēetaab Rooma ām kēnyitaab 67 nto 68 KK, kukāakung'ēt :bēsyoōs chēē ng'eri /keebakach. Kutakurataat :Bètērō kukānyē /keebakach, koosoot yoo kimwoochinē :Yēesu kule mēēbērē mākōōlil :inee (kas kur. 1:14 āk Yoowaana 21:18-19).

Kiyēē āmu āk nyēē ibooru: / Kēētākyinē barwaani biikaab Kiriistō / kēēmwoochinē kule kuriibēē keey wōlēē mii :käänēētikaab lembech āk ng'aleekaab miyootyō nyēē yibu :käänēētutēchoo. Iboorchinē bichoo bo Kiriistō kule bo koomānuut kukiilchi :chii käänēētutēkaab manta kurubta keey Yēyiin āk Kiriistō, kuu yoo kyoomchinē icheek :lēbkēēyik choo kiboontootē keey Yēesu. Māchāmchiintōōs :Bètērō āk kāsōōtēywēēkaab biiko alak choo mwooyē kule -mēyēēwu :Kiriistō. Mwooyē :Bètērō kule yitu ' :bēsyeētaab Mokoryoontēt', nteenee tākōōkēniisyē :Yēyiin kuuyu tinyē muytaayeet āmāmākyinē chii meet. Yoo /kākēēlē 'bēsyeētaab Mokoryoontēt' ām wōlēē wuunto ām yuutēyū, kōōbooru kule bēsyeēt nyēē iwutēē keey :Yēyiin ām kēēlto nyēbo kwōng'ut ng'aleekaab biiko. Irābchinē bēsyeēt nyoo itiiilchinēē biich :Yēyiin ng'aleek ānkōōmuuchē kōōboor chōōnēetaab Yēesu. Kuu wōliitēnyī kāstooy :Bètērō, ikiimchinē nanyuun biiko choo kāsē ng'aleek chēē mii barwaani kuminyē ām kēēlto nyēē kiikōōwoonkyi kāsōōtēywēēkwaa Yēyiin ānkumuytoochinē nyāliiutēkwaa yooto kukānyoonu ām mooyēt akeenke chōōnēetaab Yēesu nyēbo äyēng'.

Kyoorōōr keey :Bètērō ānkumākyi biiko bērrur

¹ Anii Simōōni Bètērō nyoo äyēchinē Yēesu Kiriistō yiisyēt ānkāyēku *lēbkēēyiintēnyii. Āsirwook akweek choo kōōkēēnyōōru :tukul kāyēnchinooyēt nyēbo kwōng'ut ankeechurte ām taayeetaab Yēyiin kubununēē Yēesu Kiriistō. Inee :Kāārārookiintēnyoo ānku Yēyiintēnyoo.

² Kōōbēruurook :Yēyiin miisin ōnyōōru kaalyeet yooto tukul ōtāsē taay ōnkētē inee āk Yēesu Mokoryoontēnyoo.

Ōkimimiitu ām kiirnatēetaab Kiriistō

³ Kikōōnēēch :Yēyiin ām kāmūukēywēēkyi kiy ake tukul nyēē yēyēch kēēminy kuu wōloo māktōoy :inee. Yēyāktōōs kuu nyooto yoo kēētāsē taay kiinkētē inee. Kiikukuurēch sukurōōbwēēch wōōyinnyii āk karaamateenyii.

⁴ Yoo kayey :Yēyiin kuu nyooto, kukaakooyiich tukuuk chēbo kwōng'ut choo kikuurtoowēēch. Yooto, +mākēēnyōōru soboontaab Tāmirmiryēnyii ankeechililee rōkōstaab kōōrooni nyoo yibu :muchasta nyēē miyaat.

⁵ Kunyi, osyeem wōlēē ōmuuktooy okas kule katas taay :kaakaaseeng'woong'. Otasee kaakaaseet ātēbuutē chēē kāroomēch ankootasee ātēbuutēchoo kiirnatēt.

⁶ Otasee kiirnatōonoo riibēetaab keey ankootasee riibēetaab keey muytaayeet. Otasee muytaayeet kāāburto nyēē mächē Yēyiin

⁷ ankootasee kāāburoo chamateetaab biich chēē tuubcho. Yoo kooyey kuu nyooto, +mōōbuurē ām chamateetaab Yēyiin.

⁸ Yoo ōboontē ng'aleechu kuyem, ōyēchinē Yēyiin yiisyēt nyēē karaam miisin ānkōōkimimiitu ām kiirnatēetaab Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō.

⁹ Nteenee yoo -mōōboontē, ōkōryootiin āmōōnkētē kiyēē mākwook :Yēyiin ānkyōōwuutyēē kule /kikiwuuntoowook ng'ōōkiswookikwook.

¹⁰ Kunyoo, lēyyē, mbo ng'eetaabiya, osyeem wōlēē ōmuuktooy ōyēyē kiyēē ibooru kule kiikukweyaak :Yēyiin ōyēku cheechii. Yoo kooyey kuu nyooto, -mōōbootōōsii,

¹¹ anku +/ makeetoroochaak ōwut Kaab Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō nyoo Kāārārookintētē wōlēē +mābōōminy ākookoy.

Kiikeekas wōōyintaab Kiriistō

¹² +Māsōōtwook kwaak ng'aleechaata, ānkoo kyōōnkēt sinee ānkyōōkiilchi ng'ālyoontēetaab man nyoo kyōōnyōōru.

¹³ Ākāsē kule karaam āboorwook ng'aleechuutēchu, yoo tāāsobē,

¹⁴ kuuyu ānkētē kule āmiitē wāāmēē kuu yoo kiiboorwook :Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō.

¹⁵ +Maasyeem wólēē āmuuktooy āboorwook ng'aleechu sōōsōōtē ām bēsyoōsyēk tukul nyoo kāmāmiitē kōōrēt.

¹⁶ Yoo kikēēmwoowook kule mākōōyēēw :Mokoryoontēnyoo Yēesu Kiriistō ām kāmūukēyēēkaab Yēyiin, mēēberē kikēēmwoowunēē tyoonkōōchoy chēbo ng'oomnān, nteenee kiikeekasee :acheek wōōyinnyii koonyekyoo.

¹⁷⁻¹⁸ Kikeekas :acheek kuutiit nyēē kichōōnēē barak yoo kikēēmiitē āk inee lekemaanaa kitookunēē :Yēyiin. Kiitōōrōō :Yēyiin inee ānkōōkoochi wōōyinto kumwooyē kule, “Inyiing' lakwanyuu nyēē āchāmē ānkāāng'ērēkyinē.”†

Onam ng'aleekaab wōōrkooyikaab Yēyiin

¹⁹ Kunyoo, / kikiitiitir ng'aleek choo kimwooyē *:wōōrkooyikaab Yēyiin. Karaam misin ōyēbchinē yit wōōrkooyichu bo Yēyiin kuuyu kerkeye :lōkōōyēkwāa taariit nyoo lāyē kwēēmooy ākoy bēsyoonoo mākōōrir :kōōrēt kutook :toboyaanteet* kōōluuchok akweek.

²⁰ Nto miisin, mächē ōnkētē kule kimāwōōrkooyēnēē keye :wōōrkooyikaab Yēyiin,

²¹ nteenee kiiboorchinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kumwoowu ng'aleekaab Yēyiin.

2

Kāānēetik choo bo ng'wiinyan

¹ Kitook kēny :wōōrkooyikaab lembech ām wōlēē mii :biikaab Yēyiin, nto ām kēēlto nyēē wuu nyooto mākukwoonchook :kāānēetikaab lembech. Mākuwoow keye kukwoon-tooy kāānēētēyēwēk chēē mābo man. Iburyēētē biich :kāānēētēyēwēēchoo ānkutāyē mbo :icheek Mokoryoontēt nyoo kiwalāng'wēech. Nteenee yoo kayit :tabanta, kuburyetōōs :kāānēētichoo areet akeenke.

² Makurub :biiko chēē chaang' ng'ōōkiswookikaab kāānēētichoo ankuyey /keeng'alaalee nyēē miyaat kēēltaab manta.

³ Mākōōchuutunēēnook :kāānēētichu mētēwoy tyoonkōōchoy chēē itoonyē buch kumāchē chēēbkiisyoong'. Kiisimkuchōb keye :Yēyiin kēny kooruusta bichoo ankiikuyeyta keye :kāāmukuusiintēēt.

⁴ Manaasaayee :Yēyiin malayikaanik choo kiyēyē ng'ōōkisto, nteenee kiwiirchi kāābkwombiich wōloo tuuy ānkurātōotiin ām nyorōōrōōnik kukānyē bēsyeēt nyēē +/ mābokiitiilchinēē ng'aleek.

⁵ Manaasaayee :Yēyiin kōōrēt nyoo kibo kēny, nteenee kitōōrchi taambiliilyeet koowaang'ta kibrōkōsiisyēk. Biiko baateey chēē kisār :Yēyiin ku Noowa ākoo biikyii tisab. Inee :nyoo kyoomu lōkōōyēwēkaab manta.

⁶ Kiimukuusēē maata kiriinkōōsyēkaab Sōtōm āk Komoora sukuyēk kāānēētēywoō ām wōlēē mii :biiko choo mārūbē ng'aleekyii.

⁷ Kisār yooto :Yēyiin Lōōt nyoo kichurtaat ānkiiyīmē :ng'aleekaab biich chēē ki sikoran āmēēyēwēyē kiruutēk.

⁸ Kiming'iisyē :chiichoo āk bichooto ānkikāsē kiyēē kiyēyē :bichoo kwaak. Kiiyīmē :ng'ōōkistaab bichoo kāāsōōtēyēwēkyii chēē ki churtootiin.

⁹ Kunyoo, inkētē :Yēyiin wōlēē sāruntooy biiko choo iyēnchinē inee kung'ēētyēē nyālilūutēk. Inkētē mbo wōlēē riibtooy kibrōkōsiisyēk choo rātōotiin ākoy bēsyeēt nyoo /kiitiilchinēē biiko tukul ng'aleek.

¹⁰ Nto chēē +/ mākiing'woonchi miisin ku choo rubē ng'aleekaab muchas ānkutāyē / keebayta.

Rēerchinē keye :kāānēētichu bo lembech tāmirmirook chēē miyootēch choo kōrōōmēch nyēē mānyōkōriitu kuchubē.

¹¹ Ntēē māchub mbo :malayikaanik choo boonto kāmūukēy miisin kubiir kāānēētichoo tāmirmiroochoo ām taayeetaab Mokoryoontēt.

¹² Chubē :bichu mbo kiyēē -mēēnkētē. Kerkeye :icheek tyoong'in choo -mēēnkētē kiy. / Kikēēyēyē /sikēēnāmē /ānkēēbākāchē kityō. Mākubootyo :bichu kuu tyoong'iichoo.

¹³ +/ Mākiing'woonchi bichoo / kēeyooyinēē kiyēē kiyēyē :icheek. Chāmē ng'aleekaab muchas kulebkeye :kōōro. Sōōr :bichu nyēē intosuurē biich ām kaabsaakwa.

¹⁴ Kiikōōwoonkyi :bichoo kāāsōōtēyēwēkwāa ng'aleekaab martaayeet āmēēmuunyē kuyēyē ng'ōōkisto. Ibērbēērootē choo kuskusēch kōōsuuchi ng'al chēē miyootēch. Kiikubāw mbo icheek :moorong'nateet anku +/makiiruusta.

† **1:17-18** Mataayo 17:5; Māārō 9:7; Luuka 9:35   * **1:19** Kaayneet ake ku kubnoonkowut.   **1:19** Tyēēn. 119:105; Room. 1:2; 13:12; 1Bēt. 1:10-11   **1:21** 2Tēm. 3:15-16   **2:1** Mat. 7:15; Kala. 1:7-9; 2:4   **2:3** 1Tēm. 6:5   **2:4** 1Bēt. 3:19-20   **2:5** 1Bēt. 3:20; 2Bēt. 3:6   **2:6** Toowu. 19:24-25   **2:7** Toowu. 19:1-16   **2:9** Mat. 6:13; 1Kōōr. 10:13; Ng'oong'. 3:10   **2:14** Mat. 5:28; 1Tēm. 6:5; 2Tēm. 3:6-7

¹⁵ Kiikubakaakta kēēlto nyēē chuulaat ankurub kēēltaab *wōōrkooyoontēēt Balaam araab Beyoor nyoo kicham /kiikoochi beasaan sukuyey kiyēē miyaat.

¹⁶ Nteenee kikereкта :sikiryēēt solwoontiinyii yoo king'āloolē kuu chii.

¹⁷ Buch :kāānēētichu bo lembech kuu lōōswēk choo kiikutēēnkyo, nto boolik choo iwuuyē :yoomat āmā roob. Kiikuchōbchi :Yēyiin bichooto kāābkwoombiich wōlēē kikerakay :mēēnān.

¹⁸ Yēyiisyēē ng'al chēbo ng'wiiynan kōōchuutunēē biiko choo kātākumwēyēē rōkōsto, kōōyēēchi ng'aleekaab muchas kulumchi martaayeet.

¹⁹ Kuurtoochinē :kāānēētichoo bichoo rātootiin kule +/ makiityaach, nteenee rātootiin :nkicheek ām ng'al chēbo rōkōs chēē yēyootē, kuuyu kiy ake tukul nyoo ibēlē chiito kubāwu :kiyooto chiichoo.

²⁰ Yoo kāākōōnkēt :chiito Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārārōokiintēēnyoo Yēēsu Kiriistō ānkāakumwēyēē ng'ōōkistaab kōōrooni nto yityo kumuutmuutyi keey ng'ōōkisoo, kwoorānē. Yooto mākumiyātyi chiichoo miisiin kusiir yoo kitākumii mēēnān.

²¹ Kikaykay ām wōlēē mii :inee nto kimānāākōōnkēt kēēltaab manta kusiir kōōnkēt nto yityo kumaasakay kutay ng'ālyoontēētaab Yēyiin nyoo /kikiikoochinē inee.

²² Ibooru :kiyēē yēyāktōōs ām wōlēē mii :chiichoo kule bo man ng'ālyoontooni /kēēmwooyē kule, "Iyēēchinē :ng'ōōk kaang'uung'taakyii,"† nto "Kooyey :nkurwēyēit nyoo /kākiwuun wokoomilmilēē ruurēētyēēt."

3

Ōchōb keey kubo bēsyēētaab Mokoryoontēēt

¹ Lēyyē, chōōrōōnuutēkyuu, barweetaab āyēēng' :nyiiitēnyī āsirwook. Kwāāsirwook bārōōnōōchuutēchu tukwaay ākiimēē kāāsōōtēyewēekwook kuchuulākiiis.

² Āmāchē ōsōōtē ng'aleek choo kimwooyē *wōōrkooyikaab Yēyiin kēny ākoo mākuutyēētaab Mokoryoontēēt ānku Kāārārōokiintēēt nyoo kikōōnook *lēbkeēyikwook.

³ Māchē ōnkētē kārōomin kule ām bēsyōōsyēk chēbo lētutu mākutook :biiko chēē kiikubāw :muchastaab bōōrwoonikwaa. Mākōōnchuruurook :bichoo

⁴ kumwooyē kule, "Kikiikukuurto oob :Yēēsu kule mākōōyēēw? Ara mii ānō :inee naas? Nto ii, ntēē tākōōyyoong'oot :kiy ake tukul kuu yooto /kikeēyēyē kōōrēēt kung'eeteē bēsyōōsyēkaab mbo kuuko ākoy raat?"

⁵ Kikwētyi buch :bichoo kumwooyē kule kimāyēyē :Yēyiin kēny barak āk ng'wēny kubununēē ng'ālyoontēēnyii. Kitookunēē :kōōrēēt bēēko ānkusātyi :Yēyiin bēēko komos sukutook :kōōrēēt

⁶ ānkōōmukuusēē bēēko kōōrēēt bēsyoonoo kibo taambiliilyeet.

⁷ Riibē :Yēyiin barak āk ng'wēny kubuntēē ng'ālyoontoonoontonyii ākoy bēsyēēt nyoo /kiimukuusēē maat yoo /kiitiilchinē /ankeemasta biiko choo mābo Yēyiin.

⁸ Chōōrōōnuutēkyuu, ōnkēt kule ām wōlēē mii :Yēyiin, kerkeey :bēsyēēt akeenke āk kēnyiiisyeēk kisyereet akeenke ānku kerkeey :kēnyiiisyeēk kisyereet akeenke āk bēsyēēt akeenke.

⁹ -Mēēkooyē keey :Yēyiin ām kiyēē kiikukuurto kuu yoo isōōtē :biiko alake. Ntee-nee muytoochok kuuyu māmāchē kule kubot :chii. Mākyinē biiko tukul kuweeksee ng'ōōkiswookikwaa.

¹⁰ Mākumuung' :bēsyēētaab Mokoryoontēēt kuu chōōriin. Mākubot yooto :wōliin bo barak kōōruumootē ānkumukuus :kookeelik āk araawēt ānkubēk :kōōrēēt kuboonto tukuukyii tukul.

¹¹ Ara yoo +/ mākiimukuus tukuuchu tukul ii, kumāchāktōōs ōbuurtē ānō ām so-boonwēkwook? Māchāktōōs ōnēmu keey ōtililiitu ānkōōtāboonchi keey Yēyiin.

¹² Ōkānyoonu bēsyoonoo bo Yēyiin ānkōōwuruurē kuleēkitiit. +/Mākiimukuusēē maat wōliin bo barak ānkuchōlyo :kookeelik āk tukuuk alak tukul bēsyoonooto.

¹³ Nteenee kēēkānyē barakuut nyēē lēēl āk kōōrēēt nyēē lēēl nyoo churtaat wōloo kikuurtooy :Yēyiin.

¹⁴ Kunyoo ii, chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo ōmiitē ōkānyoonu bēsyoonooto, māchāktōōs ōsyēēmē wōlēē ōmuuktooy ōbuurē ām soboonto nyēē liliil si nto yoo ōbēēti taayeetaab Yēyiin, -mōōtinyē ng'uusng'uusyo.

¹⁵ Ōnkēt kule muytooy :Yēyiin /sikiiraraach biiko. Kisirwook kuu nyooto nkinee :ng'eetaabiya Bāwulō nyoo kēēchāmē kuyēyiisyēē kiirnātēēt nyoo kiikoochinē :Yēyiin.

2:15 Kāāyit. 22:7, 17   2:16 Kāāyit. 22:28-33   2:19 Yoowa. 8:34   2:20 Mat. 12:45; Ibu. 6:4-6; 2Bēt. 1:11   2:21 Luuka 12:47-48   † 2:22 Kāālēwēnik 26:11   2:22 Yuuta 4-13   3:3 Yuuta 17-19   3:3 2Tēm. 3:1   3:4 Isa. 5:19; Cherem. 17:15; Esēk. 12:22; Mat. 24:27, 48-51   3:5 Toowu. 1:6-9; Ibu. 11:3   3:6 Mat. 24:37-39; 2Bēt. 2:5   3:8 Tyēēn. 90:4   3:9 Room. 2:4; 1Tēm. 2:4   3:10 Isa. 34:4; Mat. 24:27, 43   3:13 Isa. 65:17; Ng'oong'. 21:1, 27   3:15 Room. 2:4

¹⁶ I-ārōōru :inee ng'aleek chēē wuu chuutēchu ām bārōōnōōkyii tukul. Miitē :ng'aleek alake bārōōnōōkyii chēē mā nyumnyumēch / keekas. Itoomē :maanayiisyeek āk choo tākōōwiywiiytōōs ng'aleekyii. Nyēērēē :bichu siruutēkaab Yēyiin alak, ng'alyoo nyēē makuyey :icheek kubootyo.

¹⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, kuu yoo kōsimākāloonwook, ōriib keey, simayeyaak :ng'aleekaab biiko choo mārübē Yēyiin ochabaayte ām kiyēē ōyyoong'unēē.

¹⁸ Otas taay ōtitiir keey ām chamateet āk kiirnātēētaab Yēesu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo nyoo Kāārōōkiintēēnyoo. Kutōōriit :inee ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Barweetaab Taayta nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: /Kikēekuure kaametiitaab lēbkēēyiintēēt Yoowaana kule Sālōōmē ānki cheebkaametiitaab Maaryaa nyoo ki kaametiitaab Yēēsu (kas Mataayo 27:56; Māārō 16:1; Yoowaana 19:25). Ki inee, Yāākōbō nyoo ki ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu āk Bētērō, ām rubiik chuut, :chēē ki lēēkitēē Yēēsu. Kisir :Yoowaana barwaani ankusir subak kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch āk nyēbo Ng'oong'uutyēēt. Ānkoo manaatech :bārōōnōochu kule siriintēēt :ng'oo, tookunoot :wōlēē bēētooy :ng'aleekaab bārōōnōochuutēchu kule kerkey āk choo bo kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana kule siriintēēt akeenke :nyēē kisirē tukul. Chāmchiintōōs mbo :booyik choo kisimkunam ng'ālyoontēētaab Yēyiin kule kisirē :Yoowaana tukul. /Kikēēsirē bārōōnōochu tukul ku sōmōk ām bārōoyinto akeenke nto yooto ku yoo kiki-ikuriik kumēēchi key :Yoowaana ām kwēēnuutaab kēnyītaab 85 āk 95 KK. Imuuchē kukisirē :Yoowaana bārōōnōōk āk kitaabuut nyēbo lōkōōywēk chēē kāroomēch kumiitē kiriinkēētaab Ēfēēsō ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki) wōlēē kichokōōtēryēēkyi :inee bēsyoōsyēkaab soboonyii ku kāāntōōyiin nyēē koonyitoot muisin ām biikaab Kiriistō.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kimāchē :Yoowaana ām barwaaninyii kōōkomkoom biiko choo kāsē lōkōōywēkyii, kulēēkitiit :tilyaanateeng'waa āk Yēyiin ānkuchoomnyo :icheek nkit. Mwoochinē mbo subak kule kuriibēē key wōlēē mii :kāānēētuutēk chēbo lembech choo māchāmchiintōōs kule /kikēēsich Yēēsu kuu chii ankume ku chii. /Kēēmwooyē mbo subak kule kiwuu nyēē ki chii :Yēēsu nteenee ki tāmirmiryēēt kubooyiit man. Nto subak, /kēēmwooyē mbo kule king'eetee bōōryii nyoo chii /kumānāābokēēkwērtoochi murtooywoontēēt. Tooku mbo subak kule mii :Yoowaana kōōboorchinē biiko kule kuriibēē key ng'oong'ookik, nto chooto ku kāānēētikaab lembech choo kimwooyootē kule ng'ālyoo nyēbo kwōng'utut yoo tinyē :chiitaab Kiriistō ng'oomnānēēt nyēbo man. Kunyoo kimwooyē :bichoo kule kābo kiyēē kayeyee :chii bōōrto. Kimā ng'ālyoo nyēbo koomānuut yoo kāminy :chii ām soboon nyēē mā chuulaat ānkoo ku chiitaab Kiriistō. Mwooyē :Yoowaana kutook kule ng'wiinyan :ng'aleekaab ng'oomnānēēt choo inēētē :kāānēētikaab lembech. Nteenee chōōnēē :ng'oomnānēēt nyēbo man wōlēē miitē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Ibooru :Yoowaana kule ki chii kubooyiit man :lakwataab Yēyiin nyoo wētēti kibchuulyo. Ikiimē mbo subak ng'aleekaab chamateet, nyoooyetaab kaat, /kyoomchiin āmit, /kiibēl ng'ōōkisto, kutinyē :chiito manta kule /kiirāroochē, tililinto āk soboontaab kibchuulyo.

Ng'ālyoontēētaab soboonto

¹ Ng'ālyoontooni kyoomwook :acheek ku nyēē kimii / kumānāākēetoow kōōrēēt. Kikeekasaanu Ng'ālyoontooni ām yiitiikyoo ankeekasee mbo koonyekyoo, kiirōōtootē ānkēētiinyēē āwunnyēkyoo. Ng'ālyoontooni ku ng'ālyoontēētaab soboonto.

² Kichō :Soboonto. Kiboonto key :Soboonoo āk Baaba Yēyiin. Kōōkōōyookwēēch :Baaba Soboonoo. Kikeekas Soboonooto ānkēēng'āloolēē. Sobooniitēnyi ku soboontaab kibchuulyo nyēē kyoomwook.

³ Kyoomwook nkakweek kiyēē kookeekas sōōyēku akweek akeenke āk acheek kuu yoo kēēyēku :acheek akeenke āk Baaba ākoo Lakwanyii, Yēēsu Kiriistō.

⁴ Kēēsirwook si yoo koorub ng'aleechu, kuyitita :ng'erekweekwook.

Māchāktōōs kēēbēsēyētootēē lēbkēēyyēēt

⁵ Lōkōōywēk chēē kookeekas kukwaanee wōlēē mii :Yēēsu chu kēēmiitē kēēmwoowook ku kule, lēbkēēyyēēt :Yēyiin. Māmii :mēēnān wōlēē mii :Yēyiin.

⁶ Yoo kēēyēyē keyy kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ānkutākēēbēsēyētootēē mēēnān, kēēmiitē kiibērbēēriisyē āmākēērubē ng'aleekaab manta.

⁷ Nteenee yoo kēēbēsēyētootēē lēbkēēyyēēt, kuu yoo mii :Yēyiin lēbkēēyyēēt, kēēyēku kiito akeenke ānkōōwuuntoowēēch :korotiikaab Yēēsu ng'ōōki ake tukul.

⁸ Yoo yiibē keyy :chii kule māyēyē ng'ōōki ake tukul, kōōbērbēēēē keyy :nyoo anku manaanam ng'ālyoontēētaab manta.

⁹ Nto yoo kāchāmchiin :chii kule kiikuyey ng'ōōki, kunyōōchinē :Yēyiin kaat ānkōōtiliilē ām tukuuk tukul choo māchurtootiin, kuuyu churtaat :Yēyiin /ānkiiikoosēē keyy.

¹⁰ Nto yoo yibē keey :chii kule manaayey ng'ōōki ake tukul, kumiitē kumwooyē kule ng'wiin :Yēyiin amanaanam ng'ālyoontēenyii.

2

¹ Biikyuu choo āchāmē, āsirwook ng'aleechu simōōchoolwookēn. Nto yoo kāchoolwookēn :chii, kung'ālooltoowēech :chiito ake nyēē ming'tooy keey Baaba. Nyooto ku Yēesu Kiriistō nyoo churtaat.

² Kiikooyto :Yēesu soboonnyii sukoomuuch :Yēyiin kunyōōwēech kaat ām choolwookātēenyoo. Mēēbērē choolwookātēenyoo acheek baateey, nteenee choolwookātēetaab chii ake tukul.

Māchāktōōs kēērubē kiyēē mwooyē :Yēyiin

³ Yoo sikiinkēt man kule kēēbooyē Yēyiin, ku yoo kēērubē kiyēē mwooyē.

⁴ Chii nyoo mwooyē kule, “Ābooyē :anii Yēyiin,” amēēbērē yēyē kiyēē mākyinē :Yēyiin ku ng'wiin :chiichoo amāboonto manta.

⁵ Nteenee chii nyoo karub ng'ālyoontēetaab Yēyiin kukaakucham :chiichoo Yēyiin kuchurta. Kēēliitēny :nyēē iboorwēech kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin.

⁶ Chii ake tukul nyoo mwooyē kule kiikunoomnyo āk Yēyiin kumāchāktōōs kōōbuurē kuu wōloo kiiburtooy :Yēesu.

Māchāktōōs kēēchoomtōōsii

⁷ Chōōrōonuutēkyuu choo āchāmē, mākuutyēēt nyēē amiitē āsirwook kumēēbērē nyēē lēel, nteenee bo :mākuutyooni kēny ānku nyoo kyookasaanu.

⁸ Nteenee, mii :kiy nyēē lēel mākuutyooni nyēē amiitē wāāsirwook. Imuuchē keekaaman mākuutyooni kuu wōloo kiyēytooy :Yēesu, kuuyu mii kubotē :mēēnānēēt ānkumii kutooko :lēbkēyyēēt nyēbo man.

⁹ Chii ake tukul nyoo yibē keey kule mii lēbkēyyēēt, ānkuwēchē ng'eetaabkaamet, tākumii :nyoo mēēnān.

¹⁰ Nto nyoo chāmē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo lēbkēyyēēt amāyēyē biiko kuchuun-nyēē Yēyiin.

¹¹ Nteenee, nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, kumii :nyoo mēēnān ānkuwēsyētootē kibtuuy ma. -Mēēnkētē wōlēē wēētii, kuuyu kaker :mēēnānēēt koonyekyii.

-Mōōchāmē tukuukaab kōōrooni

¹² Āsirwook akweek lēēkōōk kuuyu kōōkunyōōwook :Yēyiin kaat ām ng'ōōkiswookikwook, kubununēē kaayneetaab Yēesu.

¹³ Āsirwook akweek booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii /kumānāākēetoow kōōrēt.

Āsirwook akweek āybēeriik kuuyu kyōōsyēētē Kibrōkōsyoontēēt.

Kāāsirwook akweek, lēēkōōk, kuuyu ōnkētē Baaba.

¹⁴ Kāāsirwook akweek, booyik kuuyu ōnkētē Yēesu nyoo kimii /kumānāākēetoow kōōrēt.

Kāāsirwook akweek āybēeriik kuuyu ōkichootiin ankyoonam ng'ālyoontēetaab Yēyiin ānkyōōsyēētē Kibrōkōsyoontēēt.

¹⁵ Biikyuu, -moocham tukuukaab kōōrooni. Chii ake tukul nyoo yēētyinē keey tukuuchu, kumāchāmē :nyoo Baaba.

¹⁶ Mākwoonēē :tukuuchoo wōlēē mii :Baaba, nteenee bo kōōrooni. Tukuuchoo ku muchas-
taab bōōrto, kiyēē chōōkyinē :koonyekuuk ākoo mēēnātēēt.

¹⁷ Bēku :kōōrooni āk muchas nyēbo keel ake tukul, nteenee, chii nyoo yēyē kuu wōloo māktooy :Yēyiin, kuboono :nyoo *soboontaab kibchuulyo ākookoy.

Ōriibē keey biiko choo kwiilē Kiriistō

¹⁸ Biikyuu, bēsyōōsyēk :chu chēbo tiing'āt. Ābērē kyookas kule mākuuchō :Kwiiliin-tēetaab *Kiriistō nyēē wōō. Mii :biiko wōlēē wōō mbo kuunyitēny kukwiilē Kiriistō. Ng'ālyoontoonitēny :nyēē kiinkētēē kule bēsyōōsyēk :chuutēchu chēbo tiing'āt.

¹⁹ Kiibetyeenyee keey :bichoo wōlēē kēēmiitē ānkubēēchi keey. Nteenee ākoo kimā chēēchoo man :bichoo kuuyu nto ki chēēchoo, nto mēēbērē kibākooktēēch. Nteenee, kiiboor-wēech :wōlēē kibeeta kule kimāmii mbo :akeenke ām bichooto nyēē ki nyēēnyoo.

²⁰ Nteenee kiikung'aabeenaak akweek :Yēesu Tāmirmiryēēt ānkōōsēwunootiin :tukul.

²¹ Mēēbērē amiitē āsirwook kuuyu -mōōnkētē manta, nteenee āsirwook kuuyu ōnkētē. Nto subak ōnkētē kule māmii :ng'ālyoo nyēbo ng'wiiynan nyēē chōōnēē manta.

²² Ng'wiintēēt ku ng'oo? Ng'wiintēēt ku nyoo mwooyē kule mā Kāārārookiintēēt :Yēesu nyoo kiiyooku :Yēyiin. Kwiliintēētaab Kiriistō :nyoo nyēē tāyē Baaba āk Lakwanyii.

²³ Chiito :nyēē tāyē Leekweet kukaakutay nkinee Kwaan. Nto nyoo chāmē Leekweet kuchāmē nkinee Kwaan.

²⁴ Māchāktōōs okas kule koonamte mēt kiyēē kyookasaanu kuchakee kēny. Yoo koonamte mēt, +mōōtēbunēē komostaab Leekweet āk Baaba.

²⁵ *Soboontaab kibchuulyo :nyiitēnyi nyoo /kikēēkuurtoowēēch.

²⁶ Āmiitē āsirwook ng'aleechu kurubta keey biiko choo syēēmē kule kukentaak.

²⁷ Nteenee kyōōnyōōru :akweek Tāmirmiryoonoo king'oobēēnook :Yēesu. Yoo miitē :Tāmirmiryēēt āriing'woong', mēēbērē ōtiyēē keey kāānēētēyewēēkaab biich buch. Nteenee nyēē inēētōok kurubta keey āk kiy ake tukul nyēē yēmāktōōs, ku Tāmirmiryēēt. Inee :nyoo manta āmāng'wiynānē. Kunyoo, orub kāānēētēyewēēkaab Tāmirmiryēēt ānkōōkilchi Yēesu.

²⁸ Kunyoo ii, biikyuu, ōkiilchi Yēesu, sukung'et keētinyē man nyēē -mākēemuuytōōsii ām taayenyii ām bēsyēēt nyoo chōōnēē.

²⁹ Kuu yoo ōnkētē kule churtaat :Yēesu, ōnkēt naas kule chii ake tukul nyoo yēyē kiyēē churtaat kubo :nyoo Yēyiin.

3

Ōbuur kuu wōloo ibuurtooy :lōkōkaab Yēyiin

¹ Chāmēēch sōō, :Yēyiin nyēē tyaa kut /kēēkuurēēch kule lōkōkaab Yēyiin. Ānku man, kēyēku cheechii. Kiito nyēē yēyē biiko alak simēēnkētēēch ku kule -mēēnkētē :icheek Yēesu.

² Chōōrōōnuutēkyuu choo āchāmē, kāākēyēku lōkōkaab Yēyiin ānko toombo kutook mbo kule +mākēyēku nee lētuunoo. Nteenee, kiinkētē kule yoo kēyēēw :Yēesu, +makeekerkeyiitu āk inee kuuyu +makeekas inee kuu wōloo wuunto.

³ Chii ake tukul nyoo boontēē ng'ālyoontōni mooyēt, kōōbuurē ām soboonto nyēē tiliiil kuu wōloo wuunto :Yēesu.

⁴ Chii ake tukul nyoo yēyē ng'ōōki, kāākwiiri :nyoo kiruutēkaab Yēyiin. Kubooyiit man ng'ōōki /kyiiri kiruutēkaab Yēyiin.

⁵ Nteenee, ōnkētē kule kichō :Yēesu sichokōōbuuktoowēēch ng'ōōkiswookikyoo, ānkōōnkētē :akweek mbo kule mātinyē :Yēesu ng'ōōki ake tukul.

⁶ Chii ake tukul nyoo kiilchinē Yēesu māyēyē ng'ōōki. Nto nyoo yēyē ng'ōōki -mēēnkētē :chiichoo wōlēē wuu :Yēesu.

⁷ Biikyuu, -mookany /kiiberbeeraak. Chii nyoo yēyē kiyēē māchē :Yēyiin ku churtaat :nyoo kuu yoo churtaat :Yēesu.

⁸ Nto nyoo yēyē ng'ōōki, kubo :nyoo Kibrōkōsyoontēēt, kuuyu chōōnēē :ng'ōōki Kibrōkōsyoontōonoo nyoo kiikuyeyaan ng'ōōki kung'etee kēny. Nteenee kichōōnii :Lakwataab Yēyiin chokooburyeet yiisyēētaab Kibrōkōsyoontēēt.

⁹ Māmii :chii nyēbo Yēyiin nyēē tāsē taay kuyēyē ng'ōōki yoo miitē :Yēyiin āriinyii. -Mēēmuuchē kuyey :chii nyēbo Yēyiin ng'ōōki.

¹⁰ Mii :ng'ālyoo yu nyēē / kiinkētēē kule lōkōkaab Yēyiin :chu, nto choo kubo Kibrōkōsyoontēēt. Chii ake tukul nyoo māyēyē kiyēē churtaat, kumābo :nyoo Yēyiin. Wuu nyooto mbo ām wōlēē mii :chii nyoo māchāmē ng'eetaabkaamet.

Māchē kēēchoomtōōsii kuu wōloo chāmtēēch :Yēesu

¹¹ Ng'ālyoo nyēē kyookasaanu ku kule, māchē kēēchoomtōōsii.

¹² -Mookany keekerkeyiitu ākoo Kaayin nyoo kibo Kibrōkōsyoontēēt, nyoo kibārē ng'eetaabkaamet. Kibārchi nee ng'eetaabkaamet? Kibar kuuyu kimiyooteēt :ātēbuutēkyii nteenee ki kāroomēch chēbo nyiin.

¹³ Kunyi ii, mbo ng'eetaabiya, -mōōlātē yoo kāwēchook :biiko ām kōōrooni.

¹⁴ Kiinkētē kule kookeekwaanee wōlēē mii :meet ankookeyiitu wōlēē mii :soboonto. Kiito nyēē kiinkētēē ku kule kēēchāmē mbo ng'eetaabiya. Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaam, tākumii :nyoo wōloo mii :meet.

¹⁵ Chii ake tukul nyoo wēchē ng'eetaabkaamet, ku miyaat :nyoo kuu rumiin. Ābērē ōnkētē kubooyiit man kule mātinyē :rumiintō *soboontaab kibchuulyo.

2:22 1Yoowa. 4:2-3; 2Yoowa. 7   2:23 1Yoowa. 4:15; 2Yoowa. 9   2:24 1Yoowa. 2:7   2:25 Yoowa. 5:24   2:27 Yoowa. 14:16, 26   2:28 Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:21   2:29 1Yoowa. 3:7, 10   3:1 Yoowa. 1:12; Room. 8:14-17; 1Yoowa. 3:10; 4:6   3:2 1Kōōr. 13:12; 2Kōōr. 3:18; Filib. 3:21; Kolos. 3:4   3:5 Yoowa. 1:29; 2Kōōr. 5:21; 1Bēt. 2:24; 1Yoowa. 1:7, 9; 2:2, 12, 22; 3:18; 4:10   3:6 Yoowa. 15:4-5; 1Yoowa. 3:9; 5:18   3:8 Mat. 12:26-29; Yoowa. 8:44   3:10 1Yoowa. 2:9, 29   3:11 Yoowa. 13:34; 1Yoowa. 4:11   3:12 Toowu. 4:8; Yuuta 11   3:13 Yoowa. 15:18-19   3:14 Yoowa. 5:24   3:15 Mat. 5:21-22; Ng'oong'. 21:8

¹⁶ Kiyēē kōōnēēch kiinkēt wōlēē wuu :chamateet ku kule kiikooyto :Yēesu soboonnyii kubo acheek. Kunyoo, mākwēēch nkacheek kiikooytooy soboonwēkyoo kubo mbo ng'eetaabiya.

¹⁷ Yoo boonto :chii tukuuyii ānkukāsē kunyalilē :ng'eetaabkaamet amāriirēē nyiin ii, kōōmuuchē kule nee kuboonto :chiichoo chamateetaab Yēyiin?

¹⁸ Biikyuu, -mookany kiyyilē kuutuweek buch kule kēēchoomtōōsii, nteenee māchāktōōs kiiboornēē chamataanaa yēyuuṭēkaab manta.

¹⁹⁻²⁰ Yoo kēēyēyē kuu nyooto, kiinkētēē yooto kule kēēbooyē manta. Yoo kāmwooy :kāāsōōṭēyēwēkyoo kule -mākēēboontē manta, okany kēēyisu kāāsōōṭēyēwēēchoo yoo mēēmiitē taayeetaab Yēyiin. Māchāktōōs kēēmwooyē kule wōō :Yēyiin kusiir kāāsōōṭēyēwēkyoo ānkōōnkētē :inee kiy ake tukul nyēē kēēyēyē.

²¹ Chōōrōōnuutēkyuu, yoo kāmwooy :kāāsōōṭēyēwēkyoo kule kēēboontē man, +mākiiyoo'ng'iisyē taayeetaab Yēyiin nyēē māmii :muyātēt

²² ānkēēnyōōru kiy ake tukul nyoo kēēsoomē, kuuyu kēērübē mākuutēkyii ānkēēyēyē kiyēē ing'ērēēchē inee.

²³ Mākuutyēētaab Yēyiin ku kule, māchāktōōs kiyyēnchinē kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu ānku Kāārārookiintētē. Māchāktōōs kēēchoomtōōsii kuu yoo /kēēmwooytoowēēch.

²⁴ Biiko choo rubē mākuutēkaab Yēyiin :chēē kiikunoomnyo āk Yēyiin. Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēt nyoo kiikurōōbwēēch.

4

Ōriibēē keyy biiko choo mātinyē manta

¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kookukwaanaat :biich chēē chaang' chēē yibē keyy kule *wōōrkooyikaab Yēyiin. Kunyoo, -mōōyēnchi ng'al alak tukul choo kookas. Nteenee, ōrōōtootē nyēē karaam sōōnkēt yoo kwoonēē man wōlēē mii :Yēyiin.

² Okany āboorwook wōlēē sōōnkētitooy biiko chēē boonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule kichō :Yēesu Kiriistō kōōrēt kuu chii, kuboonto :chiichoo Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

³ Nto chii ake tukul nyoo māchāmtooy kule wuu nyooto, mābo :nyoo Yēyiin nteenee kwiiliintēētaab Kiriistō. Ābērē kyookas kule mākuchō :Kwiiliintēētaab Kiriistō, nteenee kookukwaanaat mbo :alake kēny.

⁴ Biikyuu, ōbooyē :akweek Yēyiin. Kyooibiirte choo kwiilē Kāārārookiintētē kuuyu Tāmirmiryēētaab Yēyiin nyoo ōboontē :akweek ku wōō kusiir nyoo bāwu tāmirmirook choo miyootēch choo iwārē biiko am kōōrooni.

⁵ Bo :kwiilōōtichoo kōōrooni. Kunyoo, ng'āloloote ng'al chēē rubtooy keyy āk soboontaab kōōrooni ānkukāsyinē :biikaab kōōrooni.

⁶ Nteenee kēēbooyē :acheek Yēyiin, nto nyoo chāmē Yēyiin kukāswēēch. Nto nyoo mābo Yēyiin, kumākāswēēch. Kēēlooto :nyēē kiinkētēē tāmirmiryēt nyēbo manta ākoo nyēbo ng'wiiynan.

Chamateetaab Yēyiin

⁷ Chōōrōōnuutēkyuu, okany kēēchoomtōōsii kuuyu toowunēē :chamateet wōlēē mii :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo chāmē ake, kubo :nyoo Yēyiin ānkōōnkētē Yēyiin.

⁸ Nto nyoo māchāmē ake, kumēēnkētē wōlēē wuu :Yēyiin kuuyu Yēyiin ku chamateet.

⁹ Kiiboorwēēch :Yēyiin chamateenyii yu kikōōnu Lakwanyii akeenke baateey kuchō kōōrēt sukung'et kēēsobchē kubunynēē Lakwanaa.

¹⁰ Chamataanaa kumēēbērē acheek :chēē kikeecham Yēyiin, nteenee kichameech :Yēyiin kut kukōōn Lakwanyii kuyek kōōrsyoo /sikēēnyōōwēēch kaat am choolwookātēēnyoo.

¹¹ Chōōrōōnuutēkyuu, kuuyu chāmēēch :Yēyiin miisin kuu nyooto, kumākwēēch nkacheek kēēchoomtōōsii.

¹² Ānkoō māmii :chii nyēē kiikukas Yēyiin, nteenee yoo kēēchoomtōōsii kēēboontē keyy Yēyiin ankumakuchurta :chamateenyii am wōlēē kēēmiite.

¹³ Kiyēē kiinkētēē kule kēēyēku akeenke āk Yēyiin ku Tāmirmiryēēnyii nyoo kiikukōōnēēch.

¹⁴ Kookeekasee :acheek koonyekyoo ānkiibooru kubooyiit man kule kōōkukōōn :Baaba Lakwanyii chokooraraach kōōrēt.

¹⁵ Yoo kachamta :chii kule Lakwataab Yēyiin :Yēesu, ku akeenke :chiichoo āk Yēyiin.

¹⁶ Kiinkētē :acheek chamateet nyēē boontēēnēēch :Yēyiin ānkiikoosēē keey chamataanaa. Chamateet :Yēyiin. Chii ake tukul nyoo kiilchinē chamateet, kiikunoomnyo :nyoo āk Yēyiin.

¹⁷ Yoo kēēboontē chamateet ānkiibuurē kuu wōloo kiibuurtooy :Yēēsu ām kōōrēt, kēēmiitē kiibooru chamateet nyēē churtaat. Yooto nanyuun, -mākēētinyē muyāt ām bēsyyēt nyoo / kiitilchinē biiko ng'aleek.

¹⁸ Māmuyē :chii nyoo tinyē chamateetaab Yēyiin kuuyu kwētē :chamateet nyēē churtaat muyātēt. Yoo kāmuyēē :chii /kiing'woonchi, kōōbooru :yooto kule mānākich :chamateetaab Yēyiin nyēē boonto.

¹⁹ Kēēchoomtōōsii kuuyu kisimkuchameech :Yēyiin.

²⁰ Yoo kāmwooyē :chii kule chāmē Yēyiin āmāchāmē ng'eetaabkaamet, ku ng'wiin :chiichoo. Yoo māchāmē :chii ng'eetaabkaamet nyoo kāsē ii, makucham kule nee Yēyiin nyoo man-aakas?

²¹ Mākuutyēt nyēē kikōōnēēch :Yēyiin ku nyi: Māchāktōōs :chii nyoo chāmē Yēyiin kuchāmē nkinee ng'eetaabkaamet.

5

Tinyē soboonto :chiito nyēē kiikuchamta Lakwataab Yēyiin

¹ Chii ake tukul nyoo chāmtooy kule Kāārārōokiintēt :Yēēsu, kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo chāmē kwaaniitaab leekweet, kuchāmē mbo nkinee leekweet.

² Kiinkētē kule kēēchāmē lōkōkaab Yēyiin yoo kēēchāmē Yēyiin ānkēērubē mākuutēkyii.

³ Kiyēē ibooru kule kēēchāmē Yēyiin ku kēēriib mākuutēkyii, āmānyikisyēēch :mākuutēchoo.

⁴ Chii ake tukul nyoo bo Yēyiin, kubiirtooy miyootyēt nyēē mii kōōrooni. Yoo kakiikaasee keey Yēyiin, +mākiibēl kōōrēt.

⁵ Ng'oo :nyēē isyēēntooy kōōrēt ēē? Nyēē isyēēntooy ku nyoo chāmtooy kule Lakwataab Yēyiin :Yēēsu.

⁶ Yu kichōōnii :Yēēsu Kiriistō kōōrēt, kibununēē bēēko āk korotiik.* Mēēbērē kibununēē bēēko baateey, nteenee kibununēē bēēko ākoo korotiik. Mwooyē :Tāmirmiryēt ng'aleechu, ānkumwooyē :Tāmirmiryēt kiyēē bo man.

⁷ Miitē :tukuuk sōmōku chēē iboorwēēch kule kichō :Yēēsu kuu chii.

⁸ Tukuuchooto ku: Tāmirmiryēetaab Yēyiin, bēēko āk korotiik. Ibooru :tukuuchu sōmōku kiito akenke.

⁹ Yoo kēēchāmē kiyēē mwoowēch :biiko ii, +makeecham sō, nyēē tyaa kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii!

¹⁰ Chii ake tukul nyoo chāmtooy Lakwataab Yēyiin kōōnkētē man kule inee :nyooto. Nto chii nyoo māchāmtooy ng'aleechu, kumwooyē :nyoo kule ng'wiin :Yēyiin kuuyu man-aachamta kiyēē mwooyē :Yēyiin kurubta keey ākoo Lakwanyii.

¹¹ Kimwoowēch :Yēyiin kule kiikukōōnēēch *soboontaab kibchuulyo. Kēēnyōōru soboonto kubununēē Lakwanyii.

¹² Chii nyoo boonto Lakwataab Yēyiin kutinyē soboontaab kibchuulyo. Nto nyoo māboonto kumātinyē soboonto.

¹³ Āsirwook akweek choo ōkoosēē keey Lakwataab Yēyiin ng'aleechu sōnkēt kule ōboontē soboontaab kibchuulyo.

Ng'alyoo nyēē /kiwoong'tēē

¹⁴ Kēēboontēē mooyēt kule yoo kēētēēbē kiyēē chāmweēch :Yēyiin, mākukāswēēch.

¹⁵ Yoo ākoo kiinkētē kule kāsweēch ām kiy ake tukul nyoo kakeesaay, kiinkētē ām yooto kule kēenyōōru kiyēē keetēēbee.

¹⁶ Yoo ikāsē kuyēyē :ng'eetaabkoomēt ng'ōōkisto nyēē -mēēsākyinē kōōboot soboontaab kibchuulyo, isaay Yēyiin kunyōōchi kaat. Yooto, mākōōkoochi :Yēyiin chiichoo :soboontaab kibchuulyo. Mii :ng'ōōkisto nyēē yēyē chiito kōōboot soboontaab kibchuulyo. Mēēbērē kāmwoowu kule isaay ām ng'ōōkisto nyēē wuu nyoo.

¹⁷ Miyaat :ng'ōōki ake tukul. Nteenee, mii :alake chēē māyēyē chii kōōboot soboontaab kibchuulyo.

4:16 Yoowa. 15:4-5   **4:17** Yoowa. 3:18; 5:24-25; 1Yoowa. 4:12; 3:21   **4:20** 1Yoowa. 2:9   **4:21** 1Yoowa.

4:11   **5:1** Yoowa. 4:25   **5:3** Mat. 11:30   **5:4** Yoowa. 16:33   **5:5** Room. 8:37-39; 1Yoowa. 4:4   * **5:6**
Ibooru :ng'alyoontēt 'korotiik' ām yu kule 'meet'. Isōōtē :biiko alake kule ibooru :ng'alyoontēt 'bēēko' 'kwōōtēēk' kuu yoo
iboorunoot ām Yoowaana 3:5, nto alak, kōōsōōtē kule ibooru 'bēēkaab bātisāniisyēt'.   **5:6** Yoowa. 19:34; 16:13   **5:10**
Room. 8:16; Kala. 4:6   **5:12** Yoowa. 5:24   **5:13** Yoowa. 20:31   **5:15** Yoowa. 15:16   **5:15** Māārko 11:24   **5:16**
Māārko 3:28-29

¹⁸ Kiinkētē kule mēēbērē tāsē taay :chii nyēbo Yēyiin kuyēyē ng'ōōki. Riibē :Lakwataab Yēyiin chiichoo nyē māko y kutiiny :Kibrōkōsyoontēēt.

¹⁹ Kiinkētē kule kēēbooyē :acheek Yēyiin. Nteenee bāwu :Kibrōkōsyoontēēt kōōrēēt.

²⁰ Kiinkētē mbo subak kule kiikuchō :Lakwataab Yēyiin ankiikuyeyeech kiinkēt Yēyiin nyoo manta. Kēēyēku cheechii kuuyu kēēbooyē Lakwanyii. Kubooyiit man :inee ku Yēyiin anku soboontaab kibchuulyo.

²¹ Biikyuu, kāāmwoowook, osanee keey kiy ake tukul nyēē imuuchē kootabaaneenaak wōlēē mii :Yēyiin.

Barweetaab Āyēng' nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: / Kēēsirchinē barwaani biiko alak chēbo Kiriistō chēē mēēnkētootiin kuuyu yēyiisyēē :Yoowaana ng'al chēē iyēēlootiin simēēboor kule ng'oo :chooto. / Kikiikēēwusoot biikaab Kiriistō kut kikiikuwunyaatee keey koorin yoo sooyē. / Kēēkuurē kaniseet kule 'Cheebyoosya nyēē chamaat', nto biiko chēbo kanisaanaa ku 'lōkōkaab cheebyoosyaanaa'. Nto kaniseet nyēē kisiriisyēē :Yoowaana yooto ku nyēē / kikeēkuurē kule 'cheebkaamet'. -Mēēbooru keey :Yoowaana nkit nteenee kuurē keey kule 'boontēēt'. Ikiimchinē :Yoowaana biiko choo kāsē ng'aleekyii kukoonyit kiruutyēetaab chamateet kuu wōloo kiiboorunto :Kiriistō ankwaamta nyoo kiikukasaan kung'etee / kākyoomchi lōkōōyēk chēē kāroomēch. Ikomkoomu mbo subak bichoo kule kuyēk toomōōn sukung'et kōōkuykuuchiin kāānēētisyēēetaab manta āk nyēbo lembech. Yoo keechaayta :chii kāānēētisyō nyēbo lembech, kaakukwaanee nkit kubo ng'aleechaa.

Kyoorōōr keey :Yoowaana ānkumākyyi biiko bēru

¹ Anii nyoo boontēēt nyēē wōo. Āmiitē āsiruung' cheebyoosya nyēē ikweyaat āk lōkōkuuk. Āchāmook manta. Mēēbērē anii baateey :nyēē āchāmook nteenee chāmook :nkicheek biiko tukul choo chāmē ng'ālyoontēetaab manta

² nyoo kiikēēnyōōru. +Mākiibuurtē ng'ālyoontoonoo ākookoy.

³ Mākōōbēruurēch :Baaba Yēyiin kuboonto keey āk Lakwanyii Yēēsu Kiriistō. Makuriiree-neech +ānkumākēēnyōōru kaalyeet yoo kiibuurtuoy chamateet āk manta.

Choomnyēēt

⁴ Ang'rechaat miisin, kuuyu kyaakas lōkōkuuk alak kurubē ng'ālyoontēetaab manta kuu yoo kimwoowēch :Baaba.

⁵ Neennyi ii, cheebyoos, āmwoowuung' kule ochoomtōōsii. Mēēbērē mākuutyēēt nyēē lēel :ng'ālyoontoonoo, nteenee kimiitē :mākuutyoonoo kung'etee kēny.

⁶ Chamateet ku yoo kēyēyē kiyēē mwoowēch :Yēyiin. Kuu yoo kisimokas ām taay, kimwooy kule mächē ōbuurē ām chamateet.

-Mookany /kiiberbeeraak

⁷ Miitē :biich chēē chaang' chēē ibērbēēriisyootē. Mächāmtooy :bichu kule kichō :Yēēsu kōōrēēt kuu chii. Chii nyēē mwooyē kuu nyooto ku ng'wiin ānkukwiilē *Kiriistō.

⁸ Ōriib keey sukung'et -mōōboot kiyēē kiikēēchoosyi, /sikēētuwēnook kuyitita.

⁹ Chii nyoo mārūbē kāānēētēyewēēkaab Kiriistō ānkutāsyyi cheechii, mābo :nyoo Yēyiin. Nto nyoo karub kāānēētēyewēēkaab Kiriistō, kubo :nyoo Baaba āk Lakwanyii.

¹⁰ Yoo kächō :chii ake tukul wōlēē ōmiitē āmēēbērē kāyibwook kāānēētēyewēēchu, mataach :chii kuchō kanyii.

¹¹ Nto chii ake tukul nyoo katorooch chiichoo, mākunoomnyo :tukwaay ām miyootyēēt nyēē boonto :chiichoo.

Kāā-āmiisēēt

¹² Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmächē tāāsirwook, nteenee -māāmächē tāāyēyiisyēē kartaasiit āk kalaamuut. Ābērē +māāruutoochook subokyaam :tukul lōkōōy kēēboontē keey sukung'et kuyitita :ng'erekweekyoo.

¹³ Isubooyook :lōkōkaab chēēbkoomēt nyēē kweyaat.

Barweetaab Sōmōk nyēbo Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē ak wōlēē /kikēēsirēē: (Kasee kāāboorunēēt Yoowaana nyēbo Taayta.)

Kiyēē mii āriit ak nyēē āmu: Ki chaang' :wuuyinwēk ām wōlēē mii :biikaab Kiriistō kubāytoooyiisye :Tyooturefe nyoo ki kāāntōōyīin kibkerkoong'nyaa. Kiiyookto :Yoowaana biikyīi alak chēē kiyēyīisye ak inee nteenee kitay :Tyooturefe. /Kikeekwet mbo biikaab kanisa choo kitaach bichoo /kikiyooku. Kitaach mbo :Kāyō bichoo kiiyooku :Yoowaana ānkoo kimēēnkētē bichoo. Kunyoo kisirchi :Yoowaana Kāyō barwaani yoo kitāsirchinē kāāntōōyikaab kanisa. Tēmētēēryō :nyēē kiyibchinē Kāyō barweet.

Kyoorōōrchi keey :Yoowaana Kāyō ānkumākya bēur

¹ Anii nyoo boontēēt. Āmiitē āsiruung' inyīing' choorweenyuu Kāyō, nyoo āchāmiing' manta.

² Choorweenyuu, āsooyē Yēyiin kule inyōōru bāybooyēēt ak kaalyeet ām kiy ake tukul nyēē iyēyē. Ānkētē kule imiitē iriibē nyēē karaam, ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

³ Kōbokumwoowoo mbo :ng'eetaabiya alake wōlēē iriibtooy ng'ālyoontēētaab manta. Kunyoo, ang'erechaat miisin.

⁴ Māmii :ng'erekweek alake chēē āboontē kusir chēbo akas kule mii :lōkōkyuu kubēēsytēē manta.

Karaam /kēēyēētyēēchinē tāyēēk

⁵ Choorweenyuu, imiitē iyēyē kiyēē karaam kuuyu kweetaach mbo ng'eetaabiya ānkoo kō tāyēēk.

⁶ Kōbokwomchi :bichotoo 'kwēētoochē kaniseet ām wōli kurubta keey ākoo chama-teeng'uung'. Ābērē +meeyey nyēē karaam yoo kēē-āmiis tāyēēchu āyooku ām kēēlto nyēē ing'erēēchē Yēyiin.

⁷ Kuu yoo kiyēchinē :bichoo Yēesu yiisyeēt, manaamach kuyēyēēchi icheek :biiko choo manaanam ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

⁸ Kunyi, māchāktōōs kēēyēētyēēchinē biiko chēē wuu chooto sukung'eet kēēyēyīisye :tukul kubo ng'ālyoontēētaab manta.

Kāāntōōyīin nyēē miyaat

⁹ Kyāāsirchi barwa kaniseet nyoo imiitē, nteenee mākāswēēch :Tyooturefe nyoo kicham kuyēyē keey kuyēk kāāntōōyīintēēng'waa.

¹⁰ Kunyi, yoo kāāchōō, +māchāāsooru kiyēē mii kuyēyē. Kiitoomchēēch ng'ālyoo nyēē miyaat. Mēēbērē nyoo baateey, māchāmē kut kutorooch mbo ng'eetaabiya choo kēēytooy. Kērēktooy mbo subak choo māchē kutōrōōkiis nto nyoo kātōrōōkiis, /kēēchēkwēytēē kanisa.

¹¹ Choorweenyuu, -meerub tukuuk chēbo ng'ōōki, nteenee iyēyē chēē kāroomēch. Chii nyoo yēyē tukuuk chēē kāroomēch kubo :chiichoo Yēyiin. Nto nyoo yēyē chēbo ng'ōōki, -mēēnkētē :nyoo Yēyiin.

Tēmētēēryō ak kāā-āmiisēēt

¹² Ng'āloolēē :chii ake tukul Tēmētēēryō nyēē karaam. Nto subak ibooru mbo wōlēē rubtooy :inee ng'ālyoontēētaab manta. Kēēng'āloolēē :nkacheek nyēē karaam ānkiinkētē :inyīing' kule man :kiyēē kēēmiitē kēēmwooyē.

¹³ Kātāāboontē ng'aleek chēē chaang' chēē kātāāmāchē tāāsiruung', nteenee -māmāchē taasiruneeniing' kalaamuut.

¹⁴ Ābērē machaakasiing' ām lēēkitō subokyaam :tukwaay lōkōōy.

¹⁵ Ibuurtē tāloosyēēt. Isubooyiing' :chōōrōōnuutēk ām wōli. Kunyi, isubaay :nkinyiing' choorwa ake tukul ām wōloo.

Barweetaab Yuuta

Taayta

Siriintéet, yéé / kikeésiré ak wóléé / kikeésiréé: Kuu yoo tookunoot am barwaani, Yuuta ng'eetaabkaametiitaab Yääkóbó :nyéé kisiré lókóoywéchu. Yääkóbó nyiitényi :nyoo ki kääntóoyiin nyéé kitookunoot nyébo kaniseetaab Yēērusálēem anku ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu anku inee mbo nyoo kisiré barweet nyoo bo Yääkóbó. /Kiisóoté kule ki Yuuta nyéé ki mining' am mbo ng'eetaabkaametiitaab Yēēsu choo ki ang'wan (Mataayo 13:55). Tinyé :barwaani komoswookik chéé chaang' chéé bēechiintóos ak chébo nyoo bo Bētērō nyébo ayēēng' ankóomuuché / kikeésiré barwaaniitényi am bésyóosyék chéé ng'eri kung'eeet / kakuuwaany nyiitényi bo Bētērō nyébo ayēēng'. Kuu yoo ng'éetē :Yuuta am kērēywoontēetaab 18 kutwech 2 Bētērō 3:3, kuyemaat /kēēchāmchiin kule kiinkētē :inee 2 Bētērō. Yēyiisyēé :tukwaay ng'alyoontēet akeenke nyébo kuutiitaab Kirikiik nyéé /kēenyóorchinē 2 Bētērō 3:3 ak Yuuta kērēywoontēetaab 18. Imuuché mbo ku man kule twéché :Yuuta ak Bētērō käänéetuuték alak chébo lébkēeyik. Tookunoot kubooyiit man am wóléé /kikeetetita ng'aleek chébo kuutiitaab Kirikiik am bārōōnōochu tukwaay kule twéché :Yuuta ng'aleekaab Bētērō. (Isóoté mbo :biiko alake kule Bētērō :nyéé twéché ng'aleek chébo Yuuta.) Mii ng'aleek alake barwaani bo Yuuta chéé /kiisóotyiné kule kirutunéé kitaabuut nyébo Enok nyéé kiinkētóot miisin bésyóosyechóoto am wóléé mii :Yuutayeech choo kimanaachamta Kiriistō ak choo kikiikuchamta Kiriistō. Nteenee kikuskus :kitaabuuni bo Enok nyéé kimayemaat kuyék akeenke am choo mii ra Biibilyaa. Twéché :barwaani bo Yuuta kitaabuutaab Enok am kērēywoontēetaab 14-15.

Kiyéé mii áriit ak nyéé ámu: Ikiimchiné :Yuuta biiko choo kiikóoyénchi Kiriistō kusatee keey wóléé mii :käänéetikaab lembech choo mii kóochutchuutyiné kááyēnēetaab biikaab Kiriistō kumáché kung'eeny koowaany kubuntéé käänéetisiyēetaab lembech ak ming'atēetaab soboonto nyéé -mēēng'ērēeché Yēyiin. Mākōōng'woonchi :Yēyiin käänéetichoo bo lembech. Nteenee máchaktóos kururyootiin :moonik biiko choo kichootiin am kááyēnēt sukuriiréé choo kuskus ak choo tákutinyé tósóosyo am ng'al. Kwaam :biiko booryéet kóokomkoom soboonwékwaá kubuntéé kááyēnēēng'waa.

Kyooróor keey :Yuuta ánkumákyi biiko bēwur

¹ Anii :nyoo Yuuta, ng'eetaabkaametiitaab Yääkóbó, nyéé ayēyē yiisyēetaab Yēēsu Kiriistō. Ásirwook akweek biiko choo /kiikeekweyaak ánkuchámook :Baaba Yēyiin ánkuriibook :Yēēsu Kiriistō.

² Kuriireenaak :Yēyiin miisin ánkukóōnook kaalyeet ak chamateet.

Käänéetikaab lembech

³ Mbo ng'eetaabiya, ánkoo kāmáché miisin asirwaak kiyéé rubtooy keey ak soboonto nyéé léel nyoo kēēboonté :tukul, kaakas kule máchaktóos ákiimook soo-am booryéet óriib käänéetuutéchoo kyóoyénchi choo kiikoochiné :Yēyiin biikyii.

⁴ Kóokuwoow keey :biiko alake chéé moosé chamateetaab Yēyiintēenyoo sukunyóor kiyéé yēetēé keey am ng'óokiswookikwaa ankutay Yēēsu Kiriistō nyoo :inee nkit Mokoryoontēenyoo ánkubáwu kiy ake tukul. /Kisimkeesir kény kule +/makiiruusta bichoo.

⁵ Ánkoo ónkēté sinee :akweek ng'aleechu, amáché ásoótwook kule kisār :Yēyiin biikyii kung'ēetyéé Miisir. Nteenee kichokóōmukuus létuunoo biiko choo kitay kóoyénchi inee.

⁶ Ósoótyéechi baa :akweek malayikaanik choo kikeyeet káamuukéywéék choo /kikiitóortoochiné, nto yooto kubakaakta wóléé kiminyé. Kiikoochi :Yēyiin malayikaanichaa wóléé bo méēnān ánkurátootiin am nyóoróorónikaab kibchuulyo ákoy bésyoonoo wóo nyoo +/mabokiiiruustee.

⁷ Okas mbo subak kiyéé kiyeyakay am Sótóm, Komoora ákoo kiriinkóosyēchoo kiléekitēé yooto. Kisikórákiis :nkicheek biikaab kiriinkóosyēchoo kuyey ng'aleek chébo sikornaanti ak martaayeet. Yooto /kiimukuuséé bichoo maata, ng'alyoo nyéé iboorwéech kule +/mákiing'woonchinéé biiko choo kayey ng'aleek chéé wuu chooto maataab kibchuulyo.

⁸ Am ng'aleek chéé wuu chooto, nyéeréé :käänéetichoo bo lembech bóorwoonikwaa am choolwookátéet nyoo yéyē. Móóntooy :bichoo káamuukéywéékaab Yēyiin ánkuchubé támirmirook chéé miyootéech choo kóróóméech.

⁹ Ānkooy mbo yoo kikwiilē keey :Mukāyil nyoo malayikeet nyēē wōō āk Kibrōkōsyoontēēt kubo muustaab *Muusa, kiyywey kuchub Kibrōkōsyoontoonoo. Nteenee kimwoochi kule, “Kōōburyoong'ttiing' :Yēyiin.”

¹⁰ Nteenee chubē :bichoo mbo ng'aleek chēē -mēēnkētē. Tōōrtooy bichoo :moonik kumukuus kuu tyoong'in choo -mēēnkētē kiy.

¹¹ Lēyyē, ng'woonin nyēē tyaa :nyēē mākunyōōr :bichoo! Kaakurub kēēltaab Kaayin. Kāākuyisyi keey komostaab Balaam nyoo kiboonto muchastaab beesaanik. Kāākukāwōōtēn :bichoo kuu yoo kikāwōōtēnē :Koorā. Kunyi, +/mākiimukuus nkicheek kuu yoo /kikiimukuusē Koorā.

¹² Biich :choo chēē mānyoolu ām kaabsaakwa nyoo bo choomnyoot. Yoo ō-āmiisyē :tukul kulāklākānē āmit nyēē māmuytōōs. Kerkeey :bichoo bool chēē iwuuyē :yoomat āmāboonto roob. Kerkeey keet chēē māboonto lokoyeek ānko ku bēsyōōsyēk :chooto chēē yēyē lokoyeek. +/Makeeng'eyta ānkubēk meet nyēēbo āyēēng'.

¹³ Kerkeey :bichoo araarayta nyēē tinyē :bēēkyii bukaanteet nyēē tuuroot kubo tukuuk chēē mānyoolu chēē yēyē. Kerkeey :bichoo kookeelik choo ibētyēnyēē keey wōlēē mii :chuut. Tākyinē keey :choo wōlēē mii :mēēnānēētaab kibchuulyo.

¹⁴ King'oor :Enok, tilyaanaa kibo tisab ām areetaab Aatam, ng'aleekaab bichuutēchu. Kimwooy kule, “Okas! Mākuchōōnto keey :Mokoryoontēēt lukēētaab biikyii chēē chaang' miisin.

¹⁵ +Mābokōōtilchi chii ake tukul ng'aleek chēē kiikuyey ankooruusta biiko tukul choo mābo Yēyiin kubo rōkōsng'waa ākoo ng'aleek tukul choo miyootēch choo kiikumwooy kumoolootēē Yēyiin.”

¹⁶ Ing'unyng'uung'tōōs :bichu kwaak kung'āloolootēē biiko alak nyēē miyaat. Rubē :icheek muchasng'waa nyoo samis. Ng'āsootē keey kōōchooytooy alak sukuboorēē :icheek yooto.

Kuriib keey :chii

¹⁷ Nteenee ii, chōōrōōnuutēkyuu, -mōōwuutyēē kiyēē kisimkumwooy *:lēbēēyikaab Mokoryoontēēnyoo Yēēsu Kiriistō.

¹⁸ Kimwoowook kule mākutook :biiko ām bēsyōōsyēkaab lētut chēē kiikubāw :muchasta. Mākōōnchuruurook kuyēyē ng'aleekwaa bo rōkōsto.

¹⁹ Biiko chēē wuu chuutēchu :chēē yibu bcheyateet. Rubē :bichooto ātēbuutēkaab biikaab kōōrēēt choo māboonto Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²⁰ Nto akweek ii, chōōrōōnuutēkyuu, mākāktōōs ōtitiirē keey ām kaakaaseeng'woong' nyēē tiliil ānkōōsooyē ām Tāmirmiryēētaab Yēyiin.

²¹ Oriib keey sōōbuurtē chamateetaab Yēyiin yoo ōkānyoonu bēsyoonoo chōōnii :Mokoryoontēēnyoo Yēēsu nyoo riirēēnook. Mākchukōōnook soboontaab kibchuulyo.

²² Oriirēē biiko choo botyiné :tonkoy ām kaakaaseeng'waa.

²³ Ōsāru biiko choo kariik kōōsuuchi ma. Oriirēē biiko choo choolwookēnootē ānkōōwēchē ātēbuutēkwaa choo miyootēch nteenee oriibē keey simōōlumchi lukēēng'waa.

Saayeeet nyēē itōōrōōrē Yēyiin

²⁴ Kutōōriit :Yēyiin nyoo imuuchē kuriibook simōōbutyē. Makoomutaak ōtiliilēch boong'erech ām taayeenyi.

²⁵ Kutōōriit :Yēyiin nyoo akeenke baateey nyoo kiiraraacheech kubununēē Yēēsu Kiriistō Mokoryoontēēnyoo. Wōō :Yēyiin ānkuboonto kāāmuukēyiwēēk tukul. Kibāwu :inee tukuuk tukul kēny, bāwu tukuuk tukul raat ānkumākubāwu tukuuk tukul ākookoy. Kuwuuyiit nyooto.

Ng'oong'uutyēēt Nyēē /kikiiboorchī Yoowaana

Taayta

Siriintēēt, yēē /kikēēsirē āk wōlēē /kikēēsirēē: Kiitiil :Chuustiinō nyoo kichāmtooy kume kubo kāāyēnēenyii ānkiming'iisye yu kikiikukeeyta :kēnyiiisye chēē kimāchē kuyitē bokolwookik āyēēng' KK, kule lēbkēēyiintēēt Yoowaana nyoo ki ng'ēetaabkaametiitaab Yaākōbō :nyēē kisirē kitaabuuni bo Ng'oong'uutyēēt. Tinyē :kitaabuuni ng'oong'uutēk āk tukuuk chēē /kikiiboor chēē kinyōōru :Yoowaana kurataat ām Baatmo wōloo kikiikwēēn :bēy. /Kiisōōtē kule /kikēēsirē kēnyiiitaab 95 KK, kubāytooyiisye Toomiityaan ām kiriinkēetaab Rooma. Tākwoomē biiko mēt bēsyoōsyēchu kule wuu nyēē kimā lēbkēēyiintēēt Yoowaana :nyēē kisirē kitaabuuni. Ānkoo kuwuu nyooto, kerkeey :ng'aleek chēē chaang' chēē mii kitaabuutaab lōkōōywēk chēē kāroomēch kuu wōloo kisirta :Yoowaana, chēbo bārōōnōōkyii āk nyi bo Ng'oong'uutyēēt. Sālu :ng'aleekaab kitaabuuni kuutiit nyoo bo Iburaneek, ng'ālyoo nyēē ibooru kule imuuchē /kikeesiree kurook kuutiitaab Iburaneek nto nyēbo Araameek nto yityo /bokēēwēēkyi nyēbo Kirikiik. Imuuchē ku man kule kisiree :Yoowaana ng'oong'uutēkyii kuutiitaab Kirikiik kōōwuruurē :ng'aleekaab kuutiinyii bo Iburaneek.

Kiyēē mii āriit āk nyēē āmu: Kubāytooyiisye :Nēērō, /kikēēwus biikaab Kiriistō nyēē -/mākyoomu nto miisin ām kēnyiiitaab 64-68 KK. Ki kēnyiiisye chuutēchu yoo /kikēēbākāchē lēbkēēyiintēēt Bāwulō āk Bētērō. Nteenee kiyēk :kōōrēt murō ām kēnyiiisye chēē kibāytooyiisye :Fasbaasyaan āk Tiitō. Nto yu kachokunam :Toomiityaan bāytooyiisyeēt, kutoow subak :wusisiyēēt. Kimāchāmchiintōōs :bāytooyiintōoni āk yoo kiyibē :biikaab Kiriistō kule bāytooyiintēēng'waa :Yēesu, kunyoo kitay :icheek kukutunkyi Toomiityaan. /Kikēēsirē kitaabuuni ām bēsyoōsyēchooto bo wusiiisyeēt.

Kikēēbchēwunēē kitaabuuni āyēēng'. Tinyē :komosta nyēbo taay (kur. 1-3) ng'aleek chēē /kikēēsirchinē kanisoosyek tisab ām Eesya nyoo Mining' (Uturuki). Nto komosta nyoo bo āyēēng' (kur. 4-22), kutinyē ng'oong'uutēk āk tukun chēē chaang' chēē /kikiiboor kurubta keey āk bēsyoōsyēk choo kwoonii, chēē /kikēēmwoowunēē ng'al chēbo kitōōntōyēēn. Iliiwu keey :ng'oong'uutēk nyēē mārōōbu keey kurubta keey āk bārōoyinto nyēē yēyāktōōs, kurub kuu wōloo rāruntooy :kuutiitaab Iburaneek ng'aleekwaa. Kunyoo, mākyinē chiito nyoo sumānē kōōnkēt wōlēē rōōbuntooy keey :ng'aleek sukukas kule nkōnō :nyēē ikēērē nyiin ake. Nteenee wuyiityinē :yuutēyu biiko choo ywooyē ng'aleek cheekwaa kōōnkēt kule nkōnō :nyēē kiyēyāktōōs āyu.

Irabchinē :ng'oong'uutēchu chuunnyēetaab rōkōs nyēē /kikēēyēchi Yēyiin, nyēērūnēetaab Yēyiin kōōng'woonchi kibrōkōsiis, /kikiibēl Buunyoontēēt āk kāāmuukēywēēkaab rōkōs, chōōnēetaab Kiriistō /kēēkāsē, ng'aleekaab kēnyiiisye kisyeereet akenke, yēē yitu :tabantaab kōōrēt ankookeer :yēē /kēēyēyēē kōōrēt ng'wēny āk barak nyēē lēēl wōlēē māmii :rōkōs āk nyalil ānku wōlēē -/mābokēēkāsē subak meet, ng'woonin āk lōōkyoo (kur. 21:4).

Ārōōrunēēt

¹ Ng'oong'uutyēēt :nyi nyēē kiikoochi :Yēyiin Yēesu Kiriistō kōōboorchī biikyii ng'aleek chēē māchāktōōs kuyēyākiis ām lēēkitō. Kiiyookto :Yēesu malayikeenyii wokōōboorwoo anii motwooriintēenyii Yoowaana, ng'aleechu.

² Āmwooyē kiyēē kyāākāsē, ng'ālyoontēetaab Yēyiin āk ng'aleek kurubta keey Yēesu Kiriistō.

³ Ibēruuroot :chii nyoo kasuman ng'aleechu ānkōōbēruurootiin :choo kāyēbchi yiit ankooy- wey kiyēē siraat kuuyu lēēkit kuyēyākiis :ng'aleechuutēchu.

Kāāsubooyiisyeēt

⁴ Anii :nyoo Yoowaana. Āsubooyē kanisoosyek ām kiriinkōōsyēk tisab chēbo yēēmēetaab Eesya. Miitē :Yēyiin ānkimii ānku nyoo mākuhō. Kōōbēruurook :inee kuboonto keey tāmirmirookyii tisab choo miitē taayeetaab ng'echereenyii bo bāytooyiisyeēt ānkukōōnok kaalyeet.

⁵ Kōōbēruurook :nkinee Yēesu Kiriistō ānkukōōnok kaalyeet. /Kiikoosēē keey ng'aleekyii, inee nyēbo taay /kiing'ēētēē meet ānku inee :nyēē bāwu bāytooyik ām kōōrēt. Itōrōōroot :nyoo chāmēēch ankiwasta korotiikyii sukootyaakteeneech ng'ōōkiswookiyoo.

⁶ Kikōōnēēch :Yēesu kēēbāytooyiisye āk inee ānkēēyēchinē yiisyeēt Yēyiin nyoo Kwaan. Kutōrōriit :Yēesu nyoo boonto kāāmuukēywēēk ākookoy. Kuwuyiit nyooto.

⁷ Okas baa, chōōntooy :inee boolik anukumakukas :chii ake tukul ānko mbo choo kibārē inee. Yooto mākuriiroyo :biikaab kōōroni tukul. Aay, kuwuuuyiit nyooto.

⁸ Mwooyē :Mokoryoontētē Yēyiin nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākucho ānkubāwu kiy ake tukul kule, “Anii ku *Alfa āk Omeeka, nyēē ātoowu ānkāwōong'tooy.”

Toowunēētaab ng'oong'uutyēēt

⁹ Anii nyoo ng'ēetaabkoomēt Yoowaana nyoo kēēnyāliiltōōsii :tukul kubo yiisyēētaab Yēēsu. Kiikukōōno nkanii :Yēesu muytaayeet ānkēēboontē keey ām bāytooyiisyēēnyii. / Kikēēkweryootoo ākoy Baatmo kōōroonoo kiikwēēn :bēēko kuuyu kyāā-āmtootē ng'ālyoontēētaab Yēyiin ānkāāng'āloolootēē Yēēsu.

¹⁰ Kichōōnchoo :Tāmirmiryēētaab Yēyiin ām bēsyēētaab Mokoryoontētē,* nto yooto, akas kuutiit ām lētuunyu nyēē kichēy kuu aryeembuut.

¹¹ Kimwooy kule, “Isir kiyēē ikāsē ānkiiyookyi kanisoosyechu tisab: nyēbo Ēfēēsō, Simi-irna, Beerkamoon, Tyaatiira, Saarti, Filateelfya ākoo Laawotikeeya.”

¹² Yooto, aweech keey akas kule ki ng'oo :nyooto king'āloolwoo. Nto ābērē ālē, akas tukuuk tisab chēbo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek.

¹³ Kimii :kiy nyēbo kwōng'uut nyēē wuu chii kwēēnuutaab tukuuchooto, nyēē kikiilaach sireet nyēē kooy nyēē kitiinyē ng'wēny /ānkikēēmurēē tekeenyii kiy nyēē wuu anwa nyēē kibooonto tōōntaab ta-aabuut.

¹⁴ Kiilēkēchēēchē :mētīt anki leelach :buutēēkyii kuu chēēko ānkichōōnēē :maata koonyekyii nyēē kiirikitiitē.

¹⁵ Kiilēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē / kātākiinēmunēē ma. Kiiruumē :kuutiinyii kuu bēēkaab chēēsuruur.

¹⁶ Kikinamee āwunyii nyēbo taay kookeelik tisab ankichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē litaat wook tukwaay. Kiwuu :tokochnyii asiista nyoo kēēluuw.

¹⁷ Yu kaakas chiichoo, āryookyi keey kērēēnkōōkyii taay wuu nyēē kaameey. Yooto kutiinyēēnoo :chiichoo āwunyii nyēbo taay ānkumwoowoo kule, “-Mēēmy, anii :taayta āk lētuut.

¹⁸ Asoboot :anii! Kikyaameey, nteenee ikas āsoboot ākookoy. Āboontē yootēyewēēkaab meet āk *kāābkwoombiich.

¹⁹ Kunyi, isir nanyuun tukuuk choo keekas kunam wōlēē mii :choo mii āk choo mākyūyākiiis lētuunoo.

²⁰ Kany ā-ārōōru ng'ālyoo kurubta keey āk kookeelichaa tisab choo kēēkāsyinē āwunyu nyēbo taay āk tukuuchoo bo *ta-aabuut choo /kiitōōrē taariinek. Kookeelik tisab ku malayikaanik chēbo kanisoosyechaa tisab nto tukuuchooto tisab choo /kiitōōrē taariinek ku kanisoosyechaa tisab.

2

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Ēfēēsō

¹ Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Ēfēēsō: Anii :chiichoo kaanam kookeelichaa tisab ām āwunyu nyēbo taay ānkāwēēsytēē tukuuchoo tisab choo /kiitōōrē taariinek choo /kikeeyeyee ta-aabuut.

² Ānkētē kule kyoo-am booryēēt miisin ānkyōōmuytoochi wusiisyēēt. Ānkētē kule -mōōriiku kibrōkōōsiis. Kyootem mbo bichoo yēyē keey kule *lēbkēēyikaab Yēyiin āmāwuu nyooto ankyookas kule kiblembechiis :icheek.

³ Kyōōmuytoochi nyālilulutēk kubo kaayeenyuu amānōōchoosyē.

⁴ Ānko kuwuu nyooto, ātiniyēēnok kwēk. -Mōōchāmoo ra kuu wōloo kyōōwuyē taay.

⁵ Osoot wōlēē kyōōwuyē yoo kibo taay kutoombo oosuuytooy. Kunyi, oweekse ankooyey ng'aleek choo kyōōyēyē taay. Yoo kamooweekse, +māāchōōnchook ānkāānēmunēēnok kiyoo /kiitōōrē taariit ām yoo miite.

⁶ Nteenee ng'aleek :chu chēē kāroomēch ām wōlēē omiitē :akweek: Ōwēchē ātēbuutēkaab Nikolaayee kuu yoo āwēchē :nkanii.*

⁷ Nyoo yēbē yiit nukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyēk. +Māāchāmchi chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta, kwaam lokoyeeakaab kēētitaab soboonto nyēē miitē kibkōōnkōy.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Simiirna

1:7 Seka. 12:10; Mat. 24:30; Yoowa. 19:34, 37   1:8 Isa. 44:6; Ng'oong'. 1:17; 2:8; 21:6; 22:13   * 1:10 Bēsyooni ku nyoo bo Chumābili.   1:10 Yēyūut. 20:7; 1Kōōr. 16:2; Ng'oong'. 4:2; 17:3; 21:10   1:13 Tān. 7:13-14   1:16 Ibu. 4:12; Ng'oong'. 2:12, 16; 19:15, 21   1:17 Tān. 8:17; Ng'oong'. 1:8   1:18 Room. 14:9; 1Kōōr. 15:25-26   2:1 Ēfēēs. 1:1; Ng'oong'. 1:16, 20   2:2 2Kōōr. 11:13; 1Yoowa. 4:1   * 2:6 Kiinēētē:Nikolaayee kule kimā mīyaat :martaayeeet.   2:7 Toowu. 2:8-9; 3:22-24; Ng'oong'. 22:2, 14, 19

⁸ Sirchi malayikeetaab kaniseetaab Simiirna: Anii :chiichoo bo taayta ānkubo lētut, nyoo kimēē ānkusoboot subak.

⁹ Ānkētē wusiisyēēt nyēē kwōōnyōōru ānkāānkētē banannyaantiing'woong', ānkoo kuwuu nyooto, ōyēku mōkorēēn! Ānkētē subak seemseemnyeet nyēē mwooyē :Yuutayeeek choo kuurē keey kule biikaab Kiriistō. Mā biikaab Kiriistō :bichoo mbo kisich nteenee bo Syeetaani.

¹⁰ -Mōōmuuyēē nyalil ake tukul nyēē mā kuchōōnchook. Kāāmwoowook, makukerta :Kibrōkōsyootēēt alak ām akweek kāābrātiisyō. Makutyemaak ānku +mōōnyāliilchē bēsyōōsyēk taman. Nteenee okaaseena keey ānkoo kēēsāyook :yooto /kebakachaak. +Māātuwēnēēnook :anii soboonto.

¹¹ Nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Mānyōōru :chiito nyoo kamuyta ākoy tabanta ng'woonin mbo kisich ām meetaab āyēēng'.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Beerkamoon

¹² Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Beerkamoon: Anii :chiichoo āboontē chōōkiinoo litaat wook tukwaay.

¹³ Ānkētē wōlēē ōminyē, wōloo bāytooyiisyēē :Syeetaani ām kiimnātēēt. Ānkoo kuwuu nyooto, kyōōkiilchoo. Manootayaa mbo ām bēsyōōsyēchoo kibo āmtooyiintēēnyuu Antibaas. Kiyyoong'unēē :inee manta /ānkikēēbākākyi kirīnkēēng'woong' wōloo minyē :Syeetaani.

¹⁴ Nteenee ātinyē ng'ālyoob kwek ām wōlēē ōmiitē: Mii :biich wōlooto ōmiitē chēē rubē kāānēētiisyēētaab Balaam nyoo kiinēētē Balak kwaasan Isrāyēēliik kuchoolwookēn kukaam banyeeek choo /kēēsooytoochinē āynātōōs nto yooto kumarta.

¹⁵ Nto subak ōboontē :akweek biiko alak chēē rubē kiyēē inēētē :Nikolaayeechaa.

¹⁶ Kunyi, oweekse! Nto buch, +māāchōōnchook ām lēēkitō ānkāābooryēē bichooto ām chōōkiinoo chōōnēē kuutiinyuu.

¹⁷ Chiī nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek. Nto chiito nyoo kēēbēliis +māākoochi maana āmnyoontoonoo konoraat. +Māākoochi chiichooto subak rwaā nyēē siirwo nyēē siraat :kaayneet nyēē lēēl nyēē inkēt baateey :chiichooto nyōōru rwaantaanaata.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Tyaatiira

¹⁸ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Tyaatiira: Anii ku Lakwataab Yēyiin nyoo irikiitiitōōs :koonyek kuu maata ānkōōlēkēchēēchtōōs :kērēēnkōōk kuu syaabeet nyēē karaaran.

¹⁹ Ānkētē kiyēē ōyēyē, chamateeng'woong', kaakaaseeng'woong', yiisyēēng'woong' ākoo muytaayeeng'woong'. Ānkētē subak kule ōmiitē ōyēyē ng'aleechuutēēchu miisin kusiir wōlēē kyōōyēytooy yoo kibo taay.

²⁰ Ānkoo kuwuu nyooto, ng'ālyoob kwek ku kule: Ōbāroochinē Cheesebeel, koorcoonoo kuurē keey kule *wōōrkooyoo nyēbo Yēyiin, kwaasanta biikyuu ām kāānēētiisyēēnyii kut kōōsuuchi martaayeet ankwaam āmit choo /kēēsooytoochinē āynātōōs.

²¹ Kwāākoochi koorcoonoo bārooyinto nyēē kaweeeksee ām choolwookātēētaab martaayeet āmāchāmē kuweek.

²² Kunyi +māāmilchi inee kisyereet[†] ankaayey bichoo mārtootē tukul kulālākiis miisin yoo kamaweeksee ng'aleechaa bo koorcoonoo.

²³ +Maabakach mbo lōkōōkaab koorcoonooto. Mākōōnkētēē yooto :biikaab Kiriistō kule anii :nyēē ānkētē kāāsōtēyēwēēkaab biiko tukul āk kiyēē māchē :bichooto. +Māāyēchi chiī ake tukul ng'ālyoo kurubta keey ākoo kiyēē kiikuyey.

²⁴ Nto akweek alak ām Tyaatiira choo manoonam kāānēētyēwēēchoo bo koorcoonoo amanooneet keey ng'al choo kuurē :alake kule 'ng'aleekaab āriit' chēbo Syeetaani, āmwoowook kule -māātāsyoook nyikiisinto ake.

²⁵ Nteenee, tōōkiilchi ng'aleek chēē kāroomēch choo /kiikiineetaak ākoy wāāchōō.

²⁶ +Maayey chiito nyoo kēēbēliis nyoo makurub ng'aleekyuu ākoy tabanta, kubayta kōōrōōsyēk.

²⁷ Kuu yoo /kikeesir kule, 'Mākubāytooyiisyēē :inee kirōktaab karneet ānku mākuyēyē biiko kuu tērēēn,[†] mākunyōōr kāāmuukēyēwēēk kuu yoo kyāānyōōrunēē :anii Baaba.

²⁸ +Māākoochi nkinee toboyaanteet.

²⁹ Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēētaab Yēyiin kanisoosyek.

3

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Saarti

¹ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Saarti: Anii :nyoo nāmē Tāmirmirookaab Yēyiin tisab ak kookeelik tisab.

Ānkētē kiyēē ōyēyē. Yibook :biiko kule ōsobchootiin nteenee kyōōbēku ōsobtōōsii.

² Kunyoo ōsēwu. Ōmwooy kiy kisich nyoo tōōboontē kutoombo kubote, kuuyu kwāānkēt kule mā churtaat :kiyēē ōyēyē am taayeetaab Yēyiintēnyuu.

³ Ōsoot nanyuun kiyēē /kiikiineetaak ak nyēē kyookas. Ōkoonyit ng'aleechaa ankooweek-see miyootyēt. Nto yoo kāmōōsēwu, +māāchōō kuu chōōriin nyēē -mōōnkēt āsiiswēk chēē āchōōnchook.

⁴ Ōboontē biiko chēē ng'eri am Saarti chēē riibē ātēbuutēkwaa kumanam :lēēlis. +Māāwēesyētite keye bichoo, kōōlookootiin sirook chēē leelach kuuyu yēmootiin kuyey kuu nyooto.

⁵ Chiito nyoo kēēbēliis, makoolaach sirook chēē leelach. Mākoy ānēmuneē kaayneetaab chiichoo kitaabuutaab soboonto, nteenee +māāyibchi kaayneenyii Baaba ak malayikaanikyii.

⁶ Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Filateelfya

⁷ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Filateelfya: Anii :nyoo ātilil ānkāābooyē man nyoo ānāmē yootēywoontēetaab *Tawuti. Māmii :chii nyēē imuuchē kuker kiyēē āyootē, āmāmii :nyēē imuuchē kuyaak kiyēē ākērē.

⁸ Ānkētē kiyēē ōyēyē. Ānkētē kule ōboontē kāāmukēywēēk chēē ng'eri ānykōōriib ng'ālyoontēnyuu, amanootayaa. Okas, kyāāyootwook kurkeet nyēē -mēēmuuchē :chii kuker. ⁹ +Maayey bokukutung'wook :Yuutayeeek choo bo Syeetaani choo kuurē keye kule biikaab Yēyiin āmāwuun nyooto. Yooto nanyuun, mākōōnkēt :bichoo kule āchāmook :anii.

¹⁰ Kyoomuyte kuu yoo kyāāmwoowook. Kunyi, +maayeetaak :nkanii am tang'anya nyoo mākuchō kōōrēt ankutyem biiko choo bo kōōrooni.

¹¹ +Māāyēewu areet akeenke. Kunyoo ōriib kiyēē kyōōyēnchi simēnēmuneēnook :chii kiyēē +/mākēētuwēnēnook.

¹² +Maayey chiito nyoo kēēbēliis kuyēk tolochtaab Kōōtaab Yēyiintēnyuu, nyēē mākoy kubakaakta :chiichoo kōyoo. +Māāmoolchi chiichoo kaayneetaab Yēyiintēnyuu ak kaayneetaab *kiriinkēetaab Yēyiintēnyuu, nyooto ku Yēērusālēm nyēē lēel nyēē mākurēkunēē barak wōlēē mii :Baaba. +Māāmoolchi subak chiichoo kaayneenyuu nyēē lēel.

¹³ Chiito nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kanisoosyek.

Lōkōōy kuyityi kaniseetaab Laawotikeeya

¹⁴ Sirchi ng'aleechu malayikeetaab kaniseetaab Laawotikeeya: Ng'ālyoo nyēē mwooyē :Kuwuuyiit nyooto', ku nyi: Ābooyē manta, /kiikoosēēnook keye ānku anii :nyēē toowunēnook keye :kiy ake tukul nyēē kiyey :Yēyiin.

¹⁵ Ānkētē kiyēē kyoooyey nteenee ōlēblēbēch. Ki karaam nto kyōōkāyitēch nto ōlāyootiin.*

¹⁶ Nteenee, kuuyu ōlēblēbēch, nyēē -mōōlāyootiin nto ōkāyitēch, kaakuriik ang'utwaak am kuutiinyuu.

¹⁷ Ōmwooyē :akweek kule, 'Kēēyēku :acheek mokorēēn nto kule kiikēēnyōōru bāyit nyēē māmii :kiy nyēē -mākēēboontē.' Nteenee, -mōōkāsē :akweek kule ōburyētootiin, kyōōchooririi, ōyēku bānoon, ōkōryootiin ānkōōbēesyētē kibchurtaat.

¹⁸ Ārwookwook :anii nanyuun kule o-aleenaa anii *ta-aabuut nyēē /kiitiilililēē maat, sōōyēku mokorēēn. O-aleenaa sirook chēē leelach olaach simoobeesyēt kibchurtaat, ng'ālyoo nyēē yibchook muyāt. O-aleenaa saakityeek ānkōōroonkyi koonyek sookaste.

¹⁹ Āburyoong'tooy biiko choo āchāmē āchuulē. Oweeksee choolwookātēng'woong' ānkōōnēmchi keye Yēyiin.

²⁰ Āmiitē kurkat ākuursē. Chii nyoo kakas kuutiinyuu ankootyaach keye, +māāwut soboonyii kēēmny :tukwaay.

²¹ +Maayey chii nyoo kēēbēliis kōōbuur yoo ābāytooyiisyēē :anii kuu yoo kyāābēliisyē :anii ānkāabuurtē keye ak Baaba am yoo bāytooyiisyēē :inee.

²² Chii nyoo yēbē yiit kukas kiyēē mwoochinē :Tāmirmiryēetaab Yēyiin kanisoosyek."

3:1 Ng'oong'. 1:4, 16 3:3 Mat. 24:43 3:5 Ng'oong'. 6:11 3:5 Chuy. 32:32; Filib. 4:3; Ibu. 12:23; Ng'oong'. 13:8; 17:8; 20:12, 15; 21:27 3:7 Isa. 22:22; Mat. 16:19 3:9 Ng'oong'. 2:9 3:10 Luuka 21:19; 2Bēt. 2:9 3:11 1Kōor. 9:24-25; Ng'oong'. 2:16; 22:7, 12, 20 3:12 Ng'oong'. 14:1; 22:4; 21:2 3:14 2Kōōr. 1:20; Ng'oong'. 1:5 * 3:15 /Kikēēmōōsēē bēēko chēē lāyootiin /ānkēēyēē chēē kāyitēch. 3:17 1Kōōr. 4:8 3:18 1Bēt. 1:7; Ng'oong'. 6:11 3:19 Ibu. 12:5-6 3:21 Ibu. 8:1; Ng'oong'. 1:6

4

Bāytooyiisyēēt ām Kaab Yēyiin

¹ Yu kakeeyta :choo, ānyōōru :anii ng'oong'uutyēēt nyēē kyaakas kurkeet nyēē kiyaataat ām barak. Kikursoo :kuut nyēē kichēy kuu aryeembuunaa kyāākāsē kung'āloolwoo. Kimwooyē kule, "Chōō wōli bo barak sāābooruung' tukuuk chēē mākuyēyākis."

² Kinama bakeenke :Tāmirmiryēēt ānkuyibo barak ankaakas chiito ake nyēē kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt.

³ Kiilēkēchēēchē :tokochtaab chiichoo kuu almaasiit nto kuwuu rwaa nyēē karaaran. Kimii :cheebkalaasyeet keebaawuut yotoo kikiibuurēē :chiichotoo. Kiikwēnyē :cheebkalaasyaanaa kuu rwaa nyēē nyaliil nyēē /kēēkuurēē simāriitiit.

⁴ Kikiimuut ng'echeraanaata wōō :ng'ēchērōōk alake tibtēmu āk ang'wan chēbo bāytooyiisyēēt ānkikiibuurēē ng'ēchērōōchoo :booyik tibtēmu āk ang'wan. Kiiloochē :booyichoo sirook chēē leelach āk kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē /kikeeyeyee *taabuut.

⁵ Kiiwēchēē :iileet ng'echeraanaa wōō ānktulē. Kilāytōōs :nōmōryēēk tisabu ām taayee-taab ng'echeraanaa. Ki tāmirmirookaab Yēyiin tisab :chuutēchu.

⁶ Kimii :kiito ake taayeeetaab ng'echeraanaa nyēē wuu araarayta anki tankilil kuu kiyyēēt. Kikiimuut ng'echeraanaa wōō :tukuuk alake ang'wanu chēē sobchootiin ānki mā ng'eri :koonyek bōōrwoonikwa.

⁷ Kerkeey :akeenke ām tukuuchoo ng'ētunyto, kukerkeey :nyēbo āyēēng' wuunweet, kuboonto :nyēbo sōmōk tokoch nyēē wuu nyēbo chiito, nto nyēbo ang'wan kukerkeey :nyoo siirērēēt nyoo kateereerta.

⁸ Kiboonto :tukuuchotoo tukul kebebaak lo chēē kimii :koonyek komoswookik tukul. Kimwooyē :tukuuchoo kwiimēn āk kuyeech kule,

"Tiliil, tiliil, tiliil :Mokoryoontēēt Yēyiin

nyoo bāwu kiy ake tukul,

nyoo mii, ānkimii ānku nyoo mākuchō."

⁹ Yoo tyēēnē :tukuuchoo kōōkoostoo, kukoonyitē ānkubirchinē kōōnkōy chiichoo bāytooyiisyē ānku soboot ākookoy,

¹⁰ kōōryookyinē keey :booyichoo tibtēmu āk ang'wan taayeeetaab chiichoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kukutunkynē nyooto soboot ākookoy. Ikoochinē :booyichoo kuutwōōsyēkwaa taayeeetaab ng'echeraanaa ānkumwooyē kule,

¹¹ "Yēyiintēēnyoo, wē, Mokoryoontēēnyoo,

iyemaat /kiikaastiing' inyiing' nyoo iboontē kāāmuukēywēēk /ānkēēkoonyitiing',

kuuyu kiyēyē kiy ake tukul.

Kiikuyēyākis :tukuuchoo tukul ānkusobtōōs

kuu wōloo kimāktooy."

5

Kitaabuut ākoo Mēēnkit

¹ Nto mii yoo, akas kitaabuut nyēē wuu makateet nyēē /kēētooyē. /Kikeesir kitaabuunaa wook tukwaay ānkimii āwutaab taay nyēbo chiichoo kiibuurēē ng'echeraanaa wōō. /Kikikēēnuchēē kitaabuunaa tukuuk tisab.

² Kyaakas malayikeet nyēbo kāāmuukēywēēk kukuurchinē barak kule, "Ng'oo :nyēē yemaat kōōnēm tukuuchoo /kikēēnuchēē kitaabuut, sukung'aany kitaabuunaata?"

³ Nteenee, māmii :chii barak, wōlēb kōōrēēt nto ku *kāābwoombiich nyēē imuuchē kuyaat kitaabuunaa nto mbo kukas āriit.

⁴ Kyaariir ankaariir, kuuyu kimāmii :chii nyēē kiyemaat kuyaat nto kukas kitaabuunaata āriit.

⁵ Nto mii yoo, kumwoowoo :boontēēt akeenke ām booyichoo kule, "Meeriir. Kāākōōbēliis :chiichoo kuu ng'ētunyaab Yuuta nyoo rutunēē tiikiityoontēētaab *Tāwuti ānkuchōōnēē kōōnyii. Imuuchē :chiichotoo kōōnēm tukuuchoo tisab choo /kikēēnuchēē kitaabuunaa ankuyaat kitaabuut."

⁶ Nto mii yoo, akas *Mēēnkit nyēē wuu nyēē /kakeebakach kukēēyooonyēē yēē mii :ng'echeraanaa wōō kukāmuut :tukuuchoo ang'wanu āk booyichoo. Kiboonto :Mēēnko

kuuynook tisab ākoo koonyek tisab. Tāmirmirookaab Yēyiin :chooto tisab chēē /kiikiyooktooy kuba kōōrēēt kumukuul.

⁷ Kiwokōōnēmūnēē :Mēēnkoo chiito nyoo kimii ng'echereetaab bāytoyoyiisyeēt kitaabuunaa kumii āwutaab taay nyēbo chiichooto.

⁸ Yu kayey kuu nyooto, kōōryookyi keey :tukuuchoo ang'wanu ākoo booyichoo tibtem āk ang'wan taayeetaab Mēēnkoo. Kiboonto :chiī ake tukul ām booyichoo bukantiit ākoo kibuumbōōk chēbo *ta-aabuut chēē mii :tukuuk chēē boong'u :yyētiing'waa nyēē anyiny, nto chooto ku soowuutēkaab biikaab Kiriistō.

⁹ Kityēēn tyēēnto nyēē lēēl nyēē mwooyē kule,

"Iyemaat inam kitaabuunaa

ānkiinēmu tukuuk choo /kikēēnuchēē,

kuuyu /kikeebakachiing'

sukuwālāng' :korotiikuuk biiko kukwaanee kuutuweek tukul,

aroesyek tukul, bōōryōōsyēk tukul āk yēmōōsyēk tukul

kukwa wōlēē mii :Yēyiin.

¹⁰ Kiiyey :inyiing' icheek kuyēk bāytooyik

kubāytooyiis ām kōōrēēt

ānkuyēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt."

¹¹ Nto mii yoo, akas malayikaanik chēē kiyitē kisyēērōōk chēē mātinyē rarwa. Kiimuut :malayikaanichaa ng'echeraanaa wōō āk tukuuchoo ang'wan āk booyichoo kutyēēntōōs.

¹² Kityēēnchinē barak kule,

"Yemaat /kēēsilo Mēēnkoo /kikēēbākāchē.

Inee nyoo tinyē kāāmuukēywēēk, bāytit, kiirnatēēt āk nkuruuk.

/Kēēkoonyit, /kiitōrōōr /ankiikaasta!"

¹³ Yooto akas kiito ake tukul nyēē soboot ām barak, nyēē mii kōōrēēt, nyēē mii ararayta āk mbo nyēē mii kāābkwōombiich kutyēēnē kule,

"Kusilākoy ākookoy :chiichoo kēēbuurēē ng'echeraanaa wōō

ānkusilākoy :nkinee Mēēnkoo.

Koonyitootiin :icheek ānku wōōyēch

ānkuboonto kāāmuukēywēēk kēnyiiis āk kēnyiiis!"

¹⁴ Nto yitoy kumwooy :tukuuchoo ang'wanu kule, "Kuwuuyiit nyooto." Kukutuny :booyichoo ānkuyim kusiltooy Yēyiin.

6

Kiinēm :Mēēnkoo tukuuk choo /kikikēēnuchēē kitaabuut

¹ Nto mii yoo, akas Mēēnkoo kōōnēmu kiito nyēbo taayta ām choo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kyaakas kumwooyē :kiyoo akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan kutulē kuu iileet kule, "Chōō!"

² Kyaakaste, nto bērē ālē, akas faraasiit nyēē siirwoo! Kiboonto :chiito nyēē kimiitē faraasiinaa kiyaaing'ta āk kuutwēēt ām mētinyii ānkiwo booryoot nyēē kiibēliis.

³ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo āyēēng' nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo kibo āyēēng' kule, "Chōō!"

⁴ Kuchō :faraasiit ake nyēē ki arraa. /Kikiikoochi chiito nyēē kimii faraasiinaa kibchoonchuryēēt nyēē wōō miisin āk kāāmuukēywēēk kuyey biiko kubaraat keey kōōboot tāloosyēēt ām kōōrēēt.

⁵ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo sōmōk nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kumwooy :kiyoo soboot nyoo bo sōmōk kule, "Chōō!" Akaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē tuuy! Kiboonto :chiito nyoo kimii faraasiinaa kiito ām āwunyii nyēē /ki-āyēēkiisyēē.

⁶ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kichōōnēē wōloo mii :tukuuchoo ang'wanu, kumwooyē kule, "Mākwoolē :beesaanik chēbo yiisyēētaab bēsyēēt akeenke nkoonuuk mukutuutyēēt akeenke, ankaaal subak *syāyiriik mukutuutēk sōmōk. Nteenee, -moonyeeree *tifaayiiik āk mwaayta!"

⁷ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo ang'wan nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas kuutiitaab kiyoo soboot nyoo bo ang'wan kumwooy kule, "Chōō!"

⁸ Kyaakaste nto bērē ālē, kumii taayeenyuu :faraasiit nyēē āruus! /Kikēēkuurē :chiito nyēē kimii faraasiini kule Meet ānkimii :Kāābkwōombiich lētuunyii. /Kikiikoochi bichoo kāāmuukēywēēk kubāw komosta akeenke ām komoswookik ang'wan choo bo kōōrēēt

tukul kumukuul, sukung'eeet koowaang'tee biiko booryēēt, kēmēwuut, tãnkusuuyēēt āk ty-oong'iikaab wuuyēēt.

⁹ Nto tēē yoo, kōōnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo muut nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Yooto akas :tãmirmirookaab biiko ām *kāābkōrōs keel choo /kikēēbākāchē kuuyu kiinēmchi keey ng'ālyoontēētaab Yēyiin.

¹⁰ Kikuurchinē barak kule, “Wōōy, Mokoryoontēēnyoo nyoo itiliil ānkiibooyē man, ara 'ibuurē ākoy āyoo siitiilchi biikaab kōōrooni ng'al iyooku soboonwēkyoo?”

¹¹ /Kikiikoochinoot bichoo sirook chēē leelach ānku kōōyēch. /Kikēēmwoochi tākōōmuuny kisich ākoy kuyityiin :laaitaab mbo ng'ēetaabkaamet chēē kimāchē /sikeebakach choo yēyē yiisyēēt kuu nyoo kiyēyē :icheek.

¹² Kyāārōōtootē kōōnēmu :Mēēnkoo kiito nyēbo lo nyoo /kikikēēnuchēē kitaabuunaa. Kitook :kibring'ring'nyēēt nyēē kōrōom miisin. Kitubākoy :asiista. Kusalakay :araaweet kuu koroti,

¹³ ānkōōsuuw :kookeelik kuu mōkōyōōn chēē kararach yoo kāwus :yoomet.

¹⁴ /Kikiinēmto wōliin bo barak kubot kuu muuyto nyēē /kakiiriiny /ānkiiboot nkicheek lekemoosyek tukul āk kōōrōōsyēk tukul choo kiimuut :bēēkaab araarayta.

¹⁵ Nto yitoo kuwuny key :bāytooyik, biiko choo tookunootiin, kāāntōōyikaab lukēētaab booryēēt, mokorēēnik, biiko choo bo kāāmuukēy, motwoorik tukul āk mbo biiko alak tukul. Kiwunyēē key :bichoo kēbēnoonik āk rwoontōōk ām wōloo bo lekem.

¹⁶ Kikuurchinē :bichoo barak kumwoochinē lekemoosyek āk rwoontōōk kule, “Ōluulchēēch simakaseech :chiichoo bāytooyisyē āmēēng'woonchēēch :Mēēnkoo,

¹⁷ kuuyu kākuyityiin :bēsyēēt nyēē ing'woonchinēē :icheek biiko ng'aleek. Ara, ng'oo :nyēē imuuchē kuchilil?”

7

Mākuriibākiiis :biiko choo yēchinē Yēyiin yiisyēēt

¹ Yu kākuyityoo :yoo, akas malayikaanik ang'wan chēē kiyyoong'sēē komoswookik ang'wan chēbo kōōrēēt. Kiyyoong'tooy :malayikaanichaa yoomat ake tukul nyēē wusunēē komoswookichoo ang'wan. Kiyeyakay kuu nyooto simāwus :yoomet kōōrēēt nto araarayta nto keet ake tukul.

² Kyaakas subak malayikeet ake kuchōōnēē koong'asiis kuboontoonu ng'oocheet nyoo bo Yēyiin. Kikuurchi barak :malayikaanaa malayikaanik choo ki ang'wan choo kikiikuchāmchi :Yēyiin kule kōōturbuub kōōrēēt ākoo araarayta.

³ Kimwoochi kule, “Masimo-araante kōōrēēt, araarayta ākoo keetiik. Okany ākoy kut /keeng'ooch tokochikaab biiko choo yēchinē Yēyiintēēnyoo yiisyēēt.”

⁴ Yooto nanyuun, akas /kēēmwoowoo laaitaab biiko chēē /kikeeng'ooch. Biikaab Isrāyēēl tukul chēē /kikeeng'ooch ku 144,000.

⁵ Biiko chēē /kikeeng'ooch kukwaanee kōōtaab Yuuta ku 12,000, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Rubēēn /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Kaat.

⁶ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Asyeer, /keeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Naftaali /ankeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Mānāāsē.

⁷ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Simiyōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Laawi /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Isakaar.

⁸ /Kikeeng'ooch biiko 12,000 chēbo kōōtaab Sābulōōn, /keeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Yōōsēēf /ankeeng'ooch 12,000 chēbo kōōtaab Beenchamiin.

Bōrōyōōsyēk chēē chaang' chēē irāroochootiin

⁹ Yu kākuyityoo :yoo, akas biiko chēē kimātinyē rarwa chēbo bōrōr ake tukul, kōōr ake tukul āk chēbo yēēm ake tukul. Kikiyyoonyēē :bichooto ng'echeraanaa bo bāytooyisyēēt āk taayeetaab Mēēnkoo. Kikiilaach :bichoo sirook chēē leelach chēē kōōyēch ankikinam sokēēkaab sōōsik.

¹⁰ Kikuurchinē :bichoo barak kumwooyē kule, “Kiiraraachech :Yēyiintēēnyoo nyoo kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyisyēēt āk Mēēnkoo.”

¹¹ Kiyyoong'iis :malayikaanik tukul kumuut ng'echeraanaa āk yoo mii :booyichoo āk tukuuchoo ang'wan choo sobchootiin. Kikubuy kuut :malayikaanichaa ām taayeetaab ng'echeraanaa kukutunkinyē Yēyiin,

6:8 Seka. 1:8; 6:1-7; Ng'oong'. 19:11, 14   6:8 Cherem. 24:10   6:9 Ng'oong'. 1:2, 9; 12:11, 17; 19:10; 20:4   6:11 Ng'oong'. 3:4-5, 18; 4:4; 7:9, 13; 15:6; 19:8, 14   6:13 Mat. 24:29; Ng'oong'. 8:12   6:14 Isa. 34:4; Ibu. 1:12   6:15 Isa. 2:10, 19, 21   6:16 Osee. 10:8; Luuka 23:30   6:17 Chōōw. 2:11; Nāwu. 1:6; Sefa. 1:14-18; Mal. 3:2   7:1 Cherem. 49:36; Tān. 7:2   7:3 Esek. 9:4, 6; Ng'oong'. 9:4; 22:4   7:4 Ng'oong'. 14:1, 3   7:8 Ng'oong'. 21:12-13   7:9 Laawi. 23:40; Yoowa. 12:13; Ng'oong'. 6:11

¹² kumwooyē kule, “Kuwuuyiit nyooto. Kusiłakoy :Yēyiintēenyoo nyoo tōrōōr nyoo boonto kiirnatēēt. /Kēēbirchinē kōōnkōy /ānkēēkoonyitē nyoo bo kāmūukēy āk nkuruuk kēnyiiis āk kēnyiiis. Kuwuuyiit nyooto!”

¹³ Kuteebeenaa :akeenke ām booyichoo kule, “Ng'oo :bichu keelaach siroochoo leelach ānku kōōyēch ānkukwoonēē ānō?”

¹⁴ Awālchi kule, “Inkētē :inyiing' oō, boontēēt.” Kumwooy :boontoonoo kule, “Bichoo ku chēē kiikoomuukta wusiisyoonoo wōō ānkōōkōōwuunēē sirookwaa korotiikaab Mēēnkoo kutilliliitu.

¹⁵ Kunyi, kwēēyoonyēē :bichooto yoo bāytooyiisēē :Yēyiin ānkuyēchinē Yēyiin yiisēēt bēēt āk kwēēmooy ām yoo ibuurēē. Mākuming'to keyy :bichooto Yēyiin ām yooto.

¹⁶ Mākoy kwaam bichooto subak :kēmēy, melelta, kubeel :asiis nto kuwus icheek :yoomat nyēē layaat,

¹⁷ kuuyu mākwookooy icheek :Mēēnkoo kēēyoonyēē ng'echeraanaa komos. Mākōōrēētoot bichooto kuba wōlēē mii :riiriyoōsyēkaab bēēkaab soboon ānkumāsi :Yēyiin icheek lōōkyoo ake tukul.”

8

Kiīnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa

¹ Nto yu kēēnēm :Mēēnkoo kiito nyēbo tisab nyoo /kikēēnuchēē kitaabuunaa, kusiis :wōliin bo barak ām kisiincheetaab asiista akeenke.

² Yooto, akas /kiikoochinē aryeembuunek tisab malayikaanichaa kiyyoonyēē taayee-taab Yēyiin.

³ Kichō :malayikeet ake nyēē kiboonto kibumbeet ake nyēbo *ta-aabuut ānkōōyoonyēē yoo bo *kāābkōrōs. /Kikiikoochi malayikaanaa tukuuk chēē chaang' choo boong'u nyēē anyinyi sukusiltēē Yēyiin kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō ām kiitaab kōrōs bo ta-aabuut nyoo mii taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisēēt.

⁴ Kichiiltēē :yyētiitaab tukuuchoo boong'u nyēē anyinyi yēbo āwutaab malayikaanaa kuwēēti barak kuboonto keyy soowuutēkaab biikaab Kiriistō.

⁵ Kiīnēm :malayikaanaa kibumbaanaa ankuram maata ām kāābkōrōs ankoosyaaree maya kōōrēēt. Yooto koowech :iileet, kutul :kōōrēēt, kooruum ānkōōring'riing'.

Aryeembuunek ang'wan chēbo taay

⁶ Nto mii yoo, kuyeyta keyy :malayikaanichaa tisabu sukukuut aryeembuunek.

⁷ Kikuut :malayikeet nyēbo taayta aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut kuchēy, kuroonkyi keyy kōōrēēt :kweyaanteet nyēē iliing'oot maata ākoo korotiik. Kilāy :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo kōōrēēt. Kilāyo :nkicheek keetiik chēē tēē chooto ankulay :saamiyta āk kij ake tukul.

⁸ Kukuut :malayikeet nyēbo āyēēng' aryeembuut nyeenyii. Yu kakuut, /kēēwiirchi araarayta kiito ake nyēē wuu lekemnyaa nyēē wōō nyēē kilāyē. Yooto, kuweechakay :kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo araarayaa kuyēk korotī.

⁹ Kibēk :ng'ooluutyēēt akeenke ām sōmōk nyēbo tyoong'iik ankuling'ta :nkicheek mwēēnkōōsyēk chēē tēē chooto ām araaray.

¹⁰ Kukuut :malayikeet nyēbo sōmōk aryeembuunyii. Yu kakuut, kōōsuuwunēē barak :kookeelyeet nyēē wōō nyēē kilāyoonu kuu nōmōryooontēēt. Kiisuuchi kereeryaanteet akeenke ām sōmōk nyēbo āynōōsyēk āk mōōkōōtōōsyēk.

¹¹ /Kēēkuurēē kookeelyaanaa 'Ng'woonin'. Kunyi, king'waaniit :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo bēēko. Kibakach :bēēchoo biiko chēē chaang' ām kōōrēēt.

¹² Kukuut :malayikeet nyēbo ang'wan aryeembuunyii. /Keeryaach komostaab akeenke ām sōmōk nyēbo asiista /ankeeryaach nkinee komosta nyēbo araaweet nyēē tēē nyooto. /Kikeeryaach komosta nyēē tēē nyooto nyēbo kookeelik kutubākiiis :tukul. Kimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt ām bēsyyēēt ānkimāmii :komosta akeenke ām sōmōk nyēbo lēbkēēyyēēt kwēēmowuut.

¹³ Nto bēērē akaste, akas siirērēēt nyēē kitēērēērtōoy ām kōōrēēt barak kuwoochōotē kule, “Ng'woonin, lēyyē, ng'woonin, ng'woonin! Yoo kuutē :malayikaanik alake sōmōku aryeembuunek, ku tyaa sōō, :ng'wooninto nyēē mākuchōōnchi biiko tukul!”

9

Aryeembuutaab muut

¹ Kukuut :malayikeet nyēbo muut aryeembuunyii. Yu kakuut, akas kookeelyeet nyēē kikiikōōsuuwunēē barak. / Kikiikoochi kookeelyaanaa yootēywoontēētaab nkōriit nyoo māng'ētē.

² Yu kayaat nkōriino, kuchiilunee :yyētiit yooto kuu yyētiit nyēbo maata nyēē wōō miisin. Kiker :yyētiino barak kutubākoy :asiista.

³ Kitēērērunēē yyētiino kukwa kōōrēt :taalamik chēē /kikiikoochi ng'woonēēt nyēē wuu nyēbo kēnēyiisyēk.

⁴ /Kikēēmwoochi taalamichaa kumanyeeree suus alak tukul ām kōōrēt, nto keet ake tukul, nteenee kutoor biiko choo kimāboonto ng'oocheetaab Yēyiin ām tokoochikwaa.

⁵ /Kimākēēmākyinē taalamichaa kubakach bichoo, nteenee koosuusaanee ng'wooninto nyēē wuu nyoo bo kēnēyiisyēk ām ārook muut.

⁶ King'woonchi biiko :bēsyoōsyēchooto kut kookaykaay meet nteenee kimwēyēē icheck :meet.

⁷ Kichōbootiin :taalamichaa kuu faraasiinek chēbo booryo. Kiiloochē tukuuk chēē wuu kuutwōōsyēk chēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ānkityinē :wōlēēb koonyek tōōntaab chiito.

⁸ Ki kōōyēch :buutēkwaa kuu chēbo koor ankukerkey :keelekwaa chēbo ng'ētuny.

⁹ Kikiiyēēn :karneet tēkēetikwaa ānkichēytōōs :kebebaakwaa kuu kōrōkōchōōnikaab faraasiinek choo bēēti booryēt.

¹⁰ Kiboonto :taalamichaa saaruuraak chēē tōōrē biich kuu kēnēyiisyēk / ānkikiikoochi kāāmuukēywēēk koonyaliil biiko ām ārook muut.

¹¹ Bāytooyiintēng'waa ku malayikeetaab kāābkwōombiich nyēē /kikēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Ābātōōn nto ām kuutiitaab Kirikiik ku Ābōōlyōōn. Ibooru :kaaynaani kule kāānyāliiliintēēt.

¹² Ng'wooninto nyēbo taayta :nyooto. Mii :alake āyēēnku chēē makukwa.

Aryeembuutaab lo

¹³ Kikuut :malayikeet nyēbo lo aryeembuunyii. Yooto, akas kuutiit nyēē kichōōnēē kuunyook ang'wan chēbo kiitaab kōōrōs nyēbo *ta-aabuut nyoo mii taayeetaab Yēyiin.

¹⁴ Kimwoochi :kuutiinaa malayikaanaa bo lo kule, "Ityaakte malayikaanichaa ang'wan choo /kikēērātyi yoo bo āynoonoo wōō bo Fraati."

¹⁵ / Kikiikēēchōbchi malayikaanichaa kubakach ng'ooluutyēēt akenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēt kumukuul kēnyiiitēny, arawaaniitēny, bēsyooniitēny āk āsiiswēchuutēchu. Kunyoo, /kikiityaakta malayikaanichaa.

¹⁶ /Kikēēmwoowoo kule ki rarwoosyēk āyēēng' :biikaab booryēēt chēē kibēētēē faraasiinek kōōntōōchinē :malayikaanichaa.

¹⁷ Ām ng'oong'uutyoonoo, kyaakas faraasiinechaa āk biiko chēē kibēētēē faraasiinechaa. Kikiilookyi :bichoo kariik teket chēē kikiirirto kuu mā, chēē huusyēēnēch āk chēē ki toolēēlyoonēch. Kikerkey :mētēwookaab faraasiinek chēbo ng'ētunyēk ānkwoosu :kuutuweekwaa maata, yyētiit āk aryaanteet nyēē layaat.

¹⁸ Kibakach :mēēyinwēchu kyoosunēē kuutuweekaab faraasiinechaa, kereeryaanteet akenke ām sōmōk nyēbo biiko ām kōōrēt kumukuul.

¹⁹ Kibākākiisyēē :faraasiinechaa kuutuweekwaa āk saaruuraakwaa. Kiboonto :saaruuraakwaa mētēwoy chēē kitōōrē biich kuu chēbo ēērēēnōōy.

²⁰ Mānāāwēēchākiis :biiko tukul choo king'ētunēē mēēyino. Nteenee kitas taay kuku-tunkeyinē tāmirmirook chēē miyotēch āk āynātōōs. Buch :āynātōōsyēchoo chēē mākāstooy āmākāsē mbo ng'al nto kubēēsyētē, chēē kiyeyee :icheek *ta-aabuun, *feetaan, syaabaan, rwoontōōy āk keet.

²¹ Manaaweekee :bichoo rōkōsng'waa bo rumiisyō, mosoonkoyeenikwaa, martaayeet nto ku chōōrsēēt.

10

Malayikeet āk kitaabuut nyēē mining'

¹ Nto mii yoo, akas malayikeet ake nyēbo kāāmuukēywēēk kuchōōnēē barak. Kiilaakaat :malayikaanaa bootteet ankikiibaawuut :cheebkalaasyeet mētinyii. Kikerkey :tokochnyii asiista ānkiikwēnyē :kērēēnkōōk kuu ma.

² Kikinamee āwunyii kitaabuut :nyēē mining' nyēē king'aanyaat. Kikiitaar :kerenkeenyyii nyēbo taay ararayta ankootaar :nyēbo kaataam kōōrēt

³ ankoorum miisin kuu ng'ētunyto. Yu keeruum, kuchēyo :iilootik tisabu.

⁴ Kyāāmāchē āsiriyē yooto kāchēy :iilootichoo tisabu, nteenee akas kuutiit kuchōōnēē barak nyēē kimwooyē kule, “Iriib kiyēē mwooyē :iilootichoo tisabu ameesir ng'aleechaata.”

⁵ Nto mii yoo, kōōtōrōōr āwunyii nyēbo taay :malayikaanaa kikiitaar araarayta ākoo kōōrēēt.

⁶ Kiiwaal keye ām kaayneetaab Yēyiin nyoo ming'iisyē ākookoy, nyoo kiyēyē barak āk kiy ake tukul nyēē mii wōlooto, nyoo kiyēyē kōōrēēt āk tukuuk tukul choo mii āriinyii āk araarayta kuboonto keye āk kiy ake tukul nyēē mii āriinyii. Kimwooy :malayikaanaa kule, “Mēētākiiikooyē keye!

⁷ Nteenee yoo kuutē :malayikeetaab tisab aryeembuunyii, kōōwoong'tooy :Yēyiin kiyēē kiyēelaat nyoo kikiikuchōb kuu yoo kiiboorchinē *wōōrkooyikyii choo yēchinē inee yiisyēēt.”

⁸ Nto mii yoo, kung'āloolwoo subak :kuutiinaa kikyaaakas kuchōōnēē barak kumwooyē kule, “Iwē /bokēēkōōning' kitaabuunaa yaataat nyoo mii āwutaab malayikaanaa keetaar araarayta āk kōōrēēt.”

⁹ Yooto āwē ānkāāsoom malayikaanaa kukōōno kitaabuunaa mining'. Kumwoowoo kule, “Ong'nyi, nēmu ankii-am. Anyiny sinee ām kuutiing'uung' kuu kimnyet nteenee mākung'woonchiing' :mooyēēt.”

¹⁰ Kyāānēmūnēē kitaabuunaa āwutaab malayikaanaa ankaa-am. Kyaanyinyiit ām kuut kuu kimnyeteet, nto yu kaawaany kung'woonchoo :mooyēēt.

¹¹ Yooto /kēēmwoowoo kule, “Tākumii :ng'aleek chēē māchāktōōs tēēng'ālooltoochi Yēyiin imwoochinē biiko chēē chaang', bōrōryōōs, yēēmōōsyēk āk bāytooyik.”

11

Wōōrkooyikaab Yēyiin āyēēng' ām Yēērusālēēm

¹ /Kikēēkōōno keet nyēē /kiirookiiisyēē /ānkēēmwoowoo kule, “Wē, ānkirookē *Kōōtaab Yēyiin, *kāābkōrōs ānkiiiyit biiko choo sooyēē wōlooto.

² Nteenee, -mēērookē biiwuutaab kōyoo kuuyu bo :wōlooto biiko choo -mēēnkētē Yēyiin. Makootartaaraat :bichoo ām ārook artam āk āyēēng' kiriinkoonoo tiliil.

³ +Māākoochi *wōōrkooyikyuu āyēēng' kāāmuukēywēk kung'ālooltoowoo ām bēsyoōsyēk 1,260. Makoolaach :bichooto sirookaab mēēysēēt.”

⁴ Kerkeey :wōōrkooyichoo āyēēnku keetiikaab *musēytuuniinēk āyēēng' ākoo tukuuk āyēēng' choo /kiitōōrē taariinēk chēē iyyoonyēē taayeetaab Nyoo Wōō ām kōōrēēt kumukuul.

⁵ Yoo kasyeem :chii kule kubar bichu āyēēng', makung'ut :icheek maata kōōmukuus buunichookwaa. Wuu nyiitēny :wōlēē māchāktōōs /keebakakta chiito ake tukul nyoo māchē kubar bichoo.

⁶ Boonto :bichoo kāāmuukēywēk kukereкта roobta yoo mii kung'ālooltoochinē Yēyiin ānkuboono kāāmuukēywēk kuweech bēēko kuyēk koroti, kubar kōōrēēt ām mēēyinto ake tukul kuu wōloo mātkooy :icheek nkit.

⁷ Yoo kaakoowaany nanyuun :wōōrkooyichoo kwoom lōkōōywēchoo, mākuhōōnēē :tyoony nkōriinoo māng'ētē ānkubooryēē wōōrkooyichoo kut kubakach.

⁸ Mākōōtulēlēē :wōōrkooyichoo kēēloo murē kiriinkoonoo wōō nyoo /kikēēkwērtōochinē Mokoryoontēēng'waa murtooywoontēēt. Kiikērkēēyēē :kiriinkoonoo Sōtōm nto ku Miisir.

⁹ Ām bēsyoōsyēk sōmōk āk kisiincheet, mākdōōrōōtoot muuswēchoo :biiko kukwaa-nee yēēmōōsyēk, aroosyek, āk bōrōryōōsyēk tukul āmēēbērē /mākēēchām /keemuy muuswēchooto.

¹⁰ Mākung'ērēkyi :biikaab kōōrēēt kumukuul meetaab bichoo āyēēng'. Makwaam saak-weet ānkutuwēn keye, kuuyu kikiikutōōrchi :wōōrkooyichoo biikaab kōōrēēt mēēyinto nyēē wōō miisin.

¹¹ Nteenee yu kaakukeeyta :bēsyoōsyēchoo sōmōku āk kisiincheet, kukētyi :Yēyiin bichoo soboono. Yooto kung'ēētyo :bichooto. Kimuuyo miisin :biiko tukul chēē kikas ng'aleechaa.

¹² Nto yityo, kukas :wōōrkooyichoo /kēēkuurunēē Kaab Yēyiin kule, “Okwaa wōli.” Kuba :bichoo barak ām boolteet, kukāsē :buunikwaa.

¹³ Kichō yooto :kibring'ring'nyēēt nyēē kikōrōōm miisin. Kimis *kiriinkēēt kereeryaan-teet akeenke ām taman ānkubēk :biiko kisyēērōōk tisabu. Kimuuyo :biiko chēē king'ēt ānkukoonyit Yēyiintēētaab kibkōōnkōy.

¹⁴ Mēēyinto :nyooto nyēbo āyēēng'. Lēēkit kuchō :nyēbo sōmōk.

Aryeembuutaab tisab

¹⁵ Yu kääkuyityo :yoo, kukuut :malayikeet nyēbo tisab aryeembuunyii /ānkēēkuurunēē barak kule, “Kaakunam :Yēyiintēenyoo āk Kāārārookiintēēt bāytooyiisyēetaab kōōrēēt ānkumākubāytooyiis ākookoy.”

¹⁶ Yooto, kukubuy kuut :booyichoo tibtemu āk ang'wan choo kēēbuurēē ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyēēt ām taayeetaab Yēyiin. Kusilto Yēyiin

¹⁷ Kumwooyē kule, “Yēyiintēētaab käämuukēy, nyoo mii, ānkimii, kēēbiruung' kōōnkōy kuuyu kēēbooru käämuukēywēēkuuk ānkēētoowu ibāytooyiisyēē.

¹⁸ Kinyēer :biikaab kōōrēēt, neennyi +mēēng'woonchi bichoo. Mii wokuyitu :bēsyyēēt nyēē /kiitiilchinē ng'aleek biiko choo kiikubēk /ānkēētuwēn motwoorikuuk choo *wōōrkooyikuuk. +/Mākēētuwēn biikuuk choo iywēying' ānku minkēēch nto ku wōōyēch. /Kiimukuusē choo imukuusē kōōrēēt.”

¹⁹ Kiyataat :Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy nyēē kiimuuchē :Sāāntukuutaab Kiirootyenyii kutook. Kiiwēchē :iileet, kōōruumē :kōōrēēt ānkutulē, kōōring'ring'ē ānkuroong'u keyy :kweyaanteet nyēē mā mining'.

12

Koorko ākoo tyoony nyēē yong'oos

¹ Kitook :kiy ām barak nyēbo kwōng'lut. Ki koorko nyēē /kikiilumeē asiista ānkimii :araaweet ng'wēnyuutaab kērēēnkōōkyii. /Kikiilookyi mēt nkwaatyēet nyēē /kikēētētyi kookeelik taman āk āyēēng'.

² Kikooyaat :koorkoonooto. Nto yu mākusich, kōōnchō kubo ng'woonintaab sichēēt.

³ Kitook subak :kiito ake nyēbo kwōng'lut ām barak. Ki chēēsoosum :kiyoo nyēē ki arraa ānkibooto mētēwōok tisab āk kuynook taman. Kikiilookyi mēt ake tukul kuutwēēt nyēbo bāytooyiisyēēt.

⁴ Kimastee :tyoonyoo sauruuryenyii komosta akeenke ām sōmōk nyēbo kookeelik ām barak kurārākyi kōōrēēt. Kiyyoonyēē :chēēsoosum taayeetaab koorkoonoo kimāchē kusich, si yoo sichē, kwaam leekweet bakeenke.

⁵ Kisich :koorkoonoo wēēro nyēē makubayta kōōrēēt kumukuul ām kirōktaab karneet. /Kikeesar lakwanaa ākoy yēē bāytooyiisyēē :Yēyiin.

⁶ Mākumwēchi :koorkoonoo kōōr nyēē suurkwēēn wōlēē kiikuchōbchi :Yēyiin /ānkēēriib ām bēsyyōōsyēk 1,260.

⁷ Nto mii yoo, kuchēy :booryēēt ām barak. Kibooryēē :Mukāyil āk malayikaanikyii chēēsoosum. Kuyēēt :nkinee chēēsoosum kuboonto keyy lukēēnyii,

⁸ nteeneē /kikiibēl chēēsoosum. Yooto, /kēēwōōnunēē inee barak

⁹ / kēēwunuk kuchō ng'wēny. Inee :eereenaanaa kibo kēny nyoo / kēēkuurēē Ki-brōkōsyoontēēt ākoo Syeetaani nyoo kikēntooy biiko tukul ām kōōrēēt. Kunyoo, /kikēēwunukunēē tyoonyoo barak kuboonto keyy lukēēnyii tukul kuchō kōōrēēt.

¹⁰ Nto mii yoo, akas kuutiit kukuurunēē barak kule, “Kaakuyit nanyuun :soboontaab Kaab Yēyiin, bāytooyiisyēēnyii, käämuukēywēēkyii āk choo bo Kāārārookiintēēt. /Kāākiiuruur nyoo king'ālōolēē mbo ng'eetaabiya bēēt āk kwēēmooy nyēē miyaat ām taayeetaab Yēyiin.

¹¹ Kiibēl :mbo ng'eetaabiya chiichoo ām kiisēēnikaab *Mēēnkit āk manta nyēē kimwoowu :icheek ākoo subak kuuyu kikiikuchamta soboonwēkwaa kubo ng'aleechaata.

¹² Kunyoo, lēyyē, kung'erech :wōliin bo barak āk biiko choo minyē wōlooto! Tyaa sōō :mēēyinto nyēē mākunyōōr :kiy ake tukul nyēē tinyē soboon ām kōōrēēt āk ararayta, kuuyu kākūrēk :Kibrōkōsyoontēēt. Nyēērunoot :inee miisin, kuuyu inkētē kule kākung'ētyi :bēsyyōōsyēk chēē ng'ēri.”

¹³ Yu kakas :chēēsoosum kule ākoo /kākēēwunuk kuchō ng'wēny, kutoow kukeeyanaat koorkoonoo kisichē wēēroo.

¹⁴ Nteeneē /kikiikoochi koorkoonoo kebebaak chēē wuu chēbo siirērēēt nyēē wōō kuteereenteē ākoy wōlēē /kikēēsātyi ām wōlooto bo suurkwēēn. Kimāchāktōōs /bokēēriib koorkoonooto ām wōlooto kēnyisyēk sōmōk āk kisiincheet simānyōōr :eereenaanaa.

¹⁵ Yooto, koong'uung' :eereenaanaa bēēko ām kuutiinyii kuroot kuu āynēēt sukutwaar koorkoonoo.

¹⁶ Nteeneē kiyataakay :ng'wēnyuut ankoochiim bēēchoo kiing'uung'u :tyoonyoo.

¹⁷ Kinyēer :chēēsoosum ānkuchōb keyy wokubooryootēē lokōkaab koorkoonoo alak choo kiriibē mākuutēkaab Yēyiin ānkukoonyitē ng'aleekaab Yēēsu.

¹⁸ Nto mii yoo, kuwo :chēēsoosum yēbo sakaramteetaab ararayta.

13

Tyoong' iik āyēēng' chēē yōng' ōōsēch

¹ Yooto, akas tyoonyto ake kusyoornēē keey araarayta. Kiboonto :tyoonyoo mētēwōok tisab ak kuuynook taman. Kimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt kuuynoochoo / ānkikikēēsirchi mēt ake tukul kaayna nyēē intosuurotooy Yēyiin.

² Kikerkeey :bōōrtaab tyoonyi nyēbo mēliil ankikerkeey :mukuunkookyīi chēbo siibu-rukuut. Kikerkeey :kuutiit ake tukul nyoo bo ng'ētuny. Kirōōbchi :chēēsoosum tyoonyi kāāmuukēywēēk ak nkuruukaab bāytooyiisyēēt.

³ Kiboonto :tyoonyoo ng'waayeet nyēē ki wōō miisin ām mētīt akeenke nteenee kiki-ikusob :ng'waayaanaa. Kiilat :biikaab kōōrēēt tukul kubo ng'aleechaa ānkutoow kurub tyoonyoo.

⁴ Kikutunkyi :biiko chēēsoosum, kuuyu kirōōbchi tyoonyoo kāāmuukēywēēk ānkukutunkyi mbo subak tyoonyoto. Kiteeb kule, "Ng'oo :nyēē kiikērkēyēē tyoonyi ānku ng'oo :nyēē imuuchē kubooryē?"

⁵ /Kikēēchāmchi tyoonyoo kung'ālōolē nyēē ng'āsē keey ānkōōntosuurotooy Yēyiin. /Kiki-ikoochi mbo kāāmuukēywēēk kuyēyiisyēē ām ārook artam ak āyēēng'.

⁶ Kiintosuurotooy tyoonyoo Yēyiin ak wōōlo minyē ak mbo biiko choo mii kibkōōnkōy ām ng'al chēē kimwooyē.

⁷ /Kikiikoochi tyoonyoo kāāmuukēywēēk kubooryēē biikaab Yēyiin ānkōōbēliis. /Kiki-ikoochi kāāmuukēywēēk kubāw yēmēēt ake tukul, kōōrēēt ak bōōryēēt ake tukul.

⁸ Mākukutunkyi tyoonyoo :biiko tukul choo minyē kōōrēēt, choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaā kitaabuutaab soboonto kuchakee /kumanaakeeyey kōōrēēt. Kitaabuuni ku nyoo bo Mēēnkoo /kikēēbārē.

⁹ Nyoo yēbē yiit kukas ng'aleechu:

¹⁰ Biiko choo /kiikiitiilchi kule /kēēnāmē /ankeebeeta, +/makeenam /ankeebeeta. Nto choo /kiikiitiilchi keebaree chōōkiit, +/makeebaree chōōkiit. Yoo yēyāktōōs :ng'aleechu kumāchāktōōs kumuytoochinē :biikaab Yēyiin ānkōōkoosēē keey inee.

¹¹ Nto mii yoo, akas tyoonyto ake kōōtuung'unēē kōōrēēt ng'wēny. Kiboonto :nyoo kuuynook āyēēng' chēē kerkeey chēbo mēēnkich ānkiing'ālōolē kuu chēēsoosum.

¹² Kiyēyiisyēē kāāmuukēywēēkaab bāytooyiisyēēt chēbo tyoonyoo / kikēērōōbchinē kāāmuukēywēēk. Kiyey biiko tukul ām kōōrēēt kukutunkyi tyoonyoo kibo taay nyoo kikiikusob :ng'waayeenyīi.

¹³ Kiyey :tyoonyi ng'al chēē -/mākyoomu kuu kule, kitōōrunēē maata barak kukāsē :biiko tukul.

¹⁴ Kilātunēē biiko yēyuutēchoo -/mākyoomu ak kāāmuukēywēēchoo /kikiikoochinē kuyeyee taayeetaab tyoonyto nyoo kibo taay. Kimwoochi :tyoonyoo biikaab kōōrēēt tukul kuyey āynātēēt nyēē / kiisōōtēē tyoonyoo kikiikusob :ng'waayeenyīi nyoo / kikiikōōtēnē ām chōōkiit.

¹⁵ /Kikiikoochi tyoonyi bo āyēēng' kāāmuukēywēēk kōōbuusyī āynātoono /kikiikērkēyēē tyoonyoo kibo taay, sukung'et kung'alaal :āynātoonooto sukōōsākīy biiko tukul choo kimākutunkyinē āynātoono /keebakach.

¹⁶ Kikērchī koong' subak :tyoonyoo biiko tukul /kiikoochi bēēruutook āwutaab taay nto tokoch nyēē mātīny ku nyēē mining', nyēē wōō, chēē bānoon nto ku mokorēēn, chēē motwoorik nto chēē bāwu keey.

¹⁷ /Kikeeyey kuu nyooto sukung'et māmīi :chii nyēē /kēēchāmchinē kwaala nto kwaalta kiy yoo māboonto bēēruutyoonoo. Kimāchāktōōs :bēēruutyoonoo ku kaayneetaab tyoonyoo nto ku kiyēē ibooru kāāyiitēenyīi.

¹⁸ Māchē :ng'aleechu kiirnatēēt. Chii ake tukul nyoo yēyiisyēē mētīnyīi, kōōyīit ānkōōnkēt kiyēē ibooru :kāāyiitēetaab tyoonyoo kuuyu kaayneetaab chii :kāāyiitoono. Kāāyiitoono ku 666.

14

Mēēnkit ākoo biikyīi

¹ Nto bēē akaste, akas *Mēēnkit nyēē kēēyyoong'ēē lekemeetaab *Sāāyōōn kuboonto keey biiko 144,000 chēē kitīnyēē kaayneetaab Mēēnkoo ak nyēbo kwaan ām tokoochikwaa.

² Kyaakas kuutiit nyēē kichōōnēē barak nyēē kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuroor ānkutulē kuu ilootik. Kikerkeey nyēbo biich chēē kibutē bukantiin,

³ kutyēēnē tyēēnto nyēē lēēl ām taayeetaab ng'echeereetaab bāytooyiisyēēt āk yoo mii :tukuuchoo ang'wanu choo sobchootiin āk booyichoo. Māmii :chii nyēē kiimuuchē kooneet keey tyēēni, nteenee bichoo 144,000 choo /kiikiiraraach ām kōōrēēt chēē kiineet keey.

⁴ Bichooto ku choo kisatee keey martaayeeet kuuyu kiriib keey kumanam :sumto ānku icheek :chēē rubootē Mēēnkoo. /Kikēēwālāng'unēē bichoo wōlēē mii :biiko tukul ām kōōrēēt. Icheek :taabteet nyēbo taayta /kiiyokoochi Yēyiin nyoo boonto keey Mēēnkoo.

⁵ Kimāboonto :bichoo ng'wiinyan nto ku lēēlis.

Kiiboor :malayikaanik sōmōku bēsyēētaab ng'woonin

⁶ Kyaakas malayikeet ake kutēērēertooy ām barak kuyibē lōkōōywēk chēē kārōomēch chēbo kibchuulyo. Kimāchē wokwoomchi kōōr ake tukul, yēēm ake tukul āk bōrōryōōsyēk tukul.

⁷ Kikuurchinē barak kule, "Lēyyē, oywey Yēyiin ānkōōsiltē wōōyinnyii kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē mākōōtiilchi biiko ng'aleek. Ōkutunyki nyoo kiyēyē wōliin bo barak, kōōrēēt, araarayta āk bēy alak tukul."

⁸ Kookeer :malayikeet nyēbo āyēng'. Kikuuru :nyoo kule, "Kaakuburyet, kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō nyoo kitoorta biiko ām kōōrōōsyēk tukul ām muchasnyii kubōōkiit ānkuyēyē ng'al chēbo rōkōs."

⁹ Kookeer :malayikeetaab sōmōk kukuurchinē barak kule, "Chiito nyoo kākutunyki tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey tyoonyoo, nto / kēēsirchi tokochnyii nto ku āwunyii bēēruutyēētaab tyoonyoo,

¹⁰ mākutuuyēē :chiichoo ng'woonintaab Yēyiin kuyem. Kōrōōm :ng'wooninoo miisin. +/ Mākēētōōrchi chiichoo maat nyēē ng'āsyānē, kukāsē :malayikaanik chēē churtootiin āk *Mēēnkīit.

¹¹ Mākukuululuuytōōs :yyētiit ākookoy ām wōloo / kiing'woonchinēē icheek. Mākoy kōōmuung'iis mbo kisich :biiko choo kikutunkyinē tyoonyoo nto āynātoonoo kerkeey tyoonyoo ānkuboonoo bēēruutyēētaab kaayneetaab tyoonyoo."

¹² Māchāktōōs nanyuun kumuytooy :biikaab Yēyiin choo riibē mākuutēkyii ānkōōbuur kōōkooosēē keey Yēēsu.

¹³ Nto mii yoo, akas kuut nyēē kikuur ām barak kule, "Sir ng'aleechu: Kuchakee ra, ibēruurootiin :biiko choo ikooytooy soboonwēkwaa kubo Mokoryoontēēt. Eē, mwooyē :Tāmiriryēētaab Yēyiin kule mākōōmuung'iis ām yiisyēng'waa +/ānkumākēētuwēn ām kiyēē kiikuyey."

Kēsiisyēēt ām kōōrēēt

¹⁴ Kyaakaste, nto ābērē ālē, kimii taayeenyuu :chii nyēē kikiibuurēē boolta nyēē lēēl. Kikiilaach :chiichoo kuutwēētaab bāytooyiisyēēt nyēē /kikeeyeyee *ta-aabuut ankikinam nkesuut nyēē ng'atiib.

¹⁵ Yooto, kuchuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy ānkukuurchi chiichoo kiibuurēē booltaanaa kule, "Kēsiisyēē nkesuung'uung', kuuyu kaakuyit :bēsyēēt nyēē / kēēkēsiisyēē ankookuyem kōōrēēt /keekes."

¹⁶ Yooto nanyuun kutoow :chiichoo kimii boolteet kukes kōōrēēt.

¹⁷ Kichuwunee :malayikeet ake Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy āk nkesuunyii nyēē ng'atiib.

¹⁸ Kichuwunee :malayikeet ake *kāābkōōrōs :nyēē kiyyoonyinē komosta nyēē kirubtooy keey āk maata ānkukuurchi malayikeet nyoo kibo taay kule, "Kēsiisyēē nkesuung'uung'. Iruruuch *musābiibuunēk ām kōōrēēt, kuuyu kōōkururyo."

¹⁹ Kikes :malayikaanaa nanyuun kōōrēēt, nto kāākuyityo, kutōōrchi musābiibuunēchoo yēē /kiitoortoorēē /kiing'woonchi miisin.

²⁰ /Kikiitartaar musābiibuunēchoo ām kiriinkoonooto saang'. Kiilala :korotiik ām kōōrēēt. Kirootee kōōrēēt ām kōōyinto nyēbo kiilomiitaanik bokolwookik sōmōk ānkiiuuchē kooluum faraasiit nyēē keeweer.

15

Malayikaanik tisab āk mēēyinwēk tisab chēbo lētūut

¹ Kyāākāsyi tukuuk alak chēbo kwōng'luut barak. Kyaakas malayikaanik tisab chēē kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab chēbo lētūut.

² Kyaakas kiy nyēē wuu araarayta nyēē ki tankilil kuu kiyyēēt kuliblibēnē kuu maata. Kyaakas subak bichoo kiibēlē tyoonyoo āk āynātoonoo kerkeey tyoonyoo ākoo kāāyitēēt

14:3 Ng'oong'. 4:4, 6; 5:9   **14:8** Isa. 14:12-15; 21:9; Cherem. 50:1-2; Ng'oong'. 18:2; 17:2   **14:9** Ng'oong'. 13:14-15
14:10 Cherem. 25:15; Ng'oong'. 15:7; 16:1, 19   **14:11** Ng'oong'. 19:3   **14:12** Yoowa. 14:15; Ibu. 6:12; 10:36; Ng'oong'. 13:10   **14:13** 1Tēēs. 4:15-18; Ng'oong'. 19:9; 20:6   **14:14** Ng'oong'. 1:7, 13   **14:19** Isa. 63:1-6; Ng'oong'. 19:15   **14:20** Chōow. 3:13   **15:1** Ng'oong'. 8:2, 6; 15:7; 17:1; 21:9

nyoo kiibooru kaayneenyii. Kikiyyoong'iis yoo bo araarayaa komos, kukanam bukanti-
inek chēē kēēkoochinē :Yēyiin.

³ Kityēēnē :bichoo kōōkoostoo *Mēēnkit kuu wōloo kityēēntoo * :Muusa tyēēntaab
kāābēliisyēēt. Kityēēnē kule,

"Lēyyē, Mokoryoontēēt Yēyiintēēnyoo, nyoo bāwu kiy ake tukul.

Wōōyēch ānkubo kwōng'ut :tukuuk chēē iyēyē.

Bāytooyiintēētaab biiko tukul,

chuulootiin :tukuuchooto ānkubo man.

⁴ Mokoryoontēēt, ng'oo :nyēē -mēēywēyiing'

āmēētōrōōrē kaayneeng'uung'?

Inyiing' :nkit nyēē itiliil.

Makukwa :kōōrōōsyēk tukul bokukutung'uung',

kuuyu kōōkutook kule churtootiin :yēyuutēkuuk."

⁵ Yu kāākuyityo :yoo, akas kuyootāktōōs :Kitōōkiit ām Kōōtaab Yēyiin ām kibkōōnkōy

⁶ ankuchuw :malayikaanichaa tisabu choo kimii wokuyibu mēēyinwēk tisab. Kikiilaach
:malayikaanichaa sirook chēē leelach kut kōōlēkēchēēchtōōs / ānkikēēmureē tēkēetikwaa
ānōōkaab *ta-aabuut.

⁷ Kiikoochinoot :akeenke ām tukuuchoo kisobchootiin ang'wan malayikaanichaa ti-
sab kibuumbōok tisab choo / kikeeyeyee ta-aabuut. Kinyiyootiin kibuumbōochoo
:ng'woonintaab Yēyiin

⁸ ankikiker Kōōtaab Yēyiin :chēēbkeēruut nyēē kichōōnēē lebkēēyyēētaab Yēyiin āk
kāāmuukēyēwēēkyii. Kimāmii :chii nyēē kiimuuchē kōōwut Kōyooto ākoy kung'ētito
:mēēyinwēchoo tisabu choo kiyibu :malayikaanichaa tisabu.

16

Kibuumbōok tisab chēbo ng'woonintaab Yēyiin

¹ Nto mii yoo, akas kuutiit nyēē kikuurunēē Kōōtaab Yēyiin kumwoochinē
malayikaanichaa tisab kule, "Bōōwāsyi kōōrēēt ng'woonintaab Yēyiin nyoo mii
kibuumbōochoo tisab."

² Kuwo :malayikeet nyēbo taayta ānkuwāsyi kōōrēēt tukuuk chēē kimii kibuumbeenyii.
Yooto, kunam biiko :ng'woowōōk chēē yōng'ōōsēch ānku ng'woonēch. Bichocho ku choo
kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo āk choo kikutunkyī āynātoonoo kerkeye tyoonyoo.

³ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo āyēēng' tukuuk chēbo kibuumbeenyii araarayta. Yooto
kuweek :bēēko kuckerkeyiit korotiikaab muusyoo. Kime :tyoony ake tukul nyēē kimii
araarayta.

⁴ Kuwāsyi :malayikeetaab sōmōk tukuukaab kibuumbeenyii āynōōsyēk āk koong'iikaab
bēēko. Kiweek :bēēchoo tukul kuyēk koroti.

⁵ Nto mii yoo, akas kumwooyē :malayikeet ake nyēē kiyyoonyinē komosta nyēbo bēēko
kule, "Wōōy, wēē, Yēyiin, imiitē :inyiing' ra nyoo kiimiitē kung'eetee kēnyis āk kēnyis.
Keeyey manta ām kiyēē 'keetiil.

⁶ Kuuyu kiikuwasta :bichoo korotiikaab biikuuk āk *wōōrkooyikuuk, misyinē kuyye
ng'woonini."

⁷ Kyaakas subak kuutiit ake nyēē kikuurunēē *kāābkōōrōs kule, "Wōōy, wēē, Mokoryoontēēt
Yēyiintēēnyoo nyoo bāwu kiy ake tukul, bo man ānku chuulaat kiyēē 'itiilē."

⁸ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo ang'wan tukuuk chēbo kibuumbeenyii asiista. Yooto /
kēēchāmchi asiista kōōmēlmēēl biiko.

⁹ Ānkoo /kikiimēlmēēl bichoo, kitay :icheek kureeny keey ānkōōtōrōōr Yēyiin. Nteenee
kitas taay kuchub Yēyiin nyoo kitōōrchinē icheek tāng'ang'utēēchoo.

¹⁰ Kuwāsyi :malayikeet nyēbo muut tukuukaab kibuumbeenyii wōloo bāytooyiisyēē :ty-
oonyoo. Kitub :mēēnānēēt yēēmēenyii, kōōkitiit :biiko keelek nyēē kāng'woonchi

¹¹ ānkuchub Yēyiintēētaab kibkōōnkōy kubo ng'wooninto āk ng'woowōōk chēē kiboonto.
Nteenee kitay :icheek kureeny keey.

¹² Kuwāsyi :malayikeet nyēbo lo tukuuk chēbo kibuumbeenyii āynēētaab Fraati. Kitēēny
:āynoonoo kut kunyōōr :bāytooyikaab koong'asiis kēēlto nyēē sukwoowunēē.

¹³ Kyaakas tāmirmirook alak sōmōk chēē miyootēch, chēē kikerkey mōōrōōchook. Kichōōnēē :tāmirmiryēēt ake kuutiitaab chēēsoosum, kuchōōnēē :ake kuutiitaab tyoonyoo ānkuchōōnēē :ake kuutiitaab wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan.*

¹⁴ Tāmirmirook :choo chēē miyootēch chēē yēyē ng'al chēē -/mākyyoomu. Bokōōwuruurootē :tāmirmiroochoo bāytooyikaab kōōrēēt tukul kumukuul kōōruruuch biiko kuyey booryēēt ām bēsyoonoo wōō nyoo bo Yēyiintēētaab kāāmuukēy.

¹⁵ (Kimwooyē Yēesu kule, "Oyēbchi yīit, +māāmuung'u kuu chii chōōriin! Ibēruuroot :chii nyoo chōōbtooy keey sirookyii simāwēēsytōot kibchuraat ānkunyōōr muyātēēt.")

¹⁶ Kiituyyēēchi :tāmirmiroochoo miyootēch bāytooyikaab kōōrēēt āk lukōōsyēkwaa yēē / kēēkuurē ām kuutiitaab Iburaneek kule Armaketoon.

¹⁷ Kuwasta :malayikeet nyēbo tisab tukuukaab kibuumbeenyii kusērētyi wōlto ake tukul. /Kikēēkuurunēē yēē /kēēbāytooyiisyēē ām Kōōtaab Yēyiin kule, "Kāākuyityiin!"

¹⁸ Kiiwech :iileet, kutul ānkōōring'riing' :kōōrēēt nyēē kōōrōōm miisin. Mānāatook kib-ring'ring'nyēēt nyēē tēē nyooto kung'eetee /kakeeyey kōōrēēt!

¹⁹ Kiitēēsunēē keey :kiriinkoonoo wōō bo Bābulōōn sōmōk ānkuburyēēt :kiriinkōōsyēk tukul ām kōōrēēt. Kiing'woonchinēē :Yēyiin kiriinkoonoo nyēērunēēnyii nyoo kikiinyiit kikōōmbēēt.

²⁰ Kiling'ta :kōōrōōsyēk tukul choo kiikwēēn :bēēko ām araarayta ānkubootyo :nkicheek lekemoosyek.

²¹ Kirārākyi biiko :kweyaanteet nyēē kiyitē kiilōōnik sosom. Kichub :biiko Yēyiin kubo mēēyini bo kweyaa kuuyu ki mēēyin :nyoo nyēē -/mākyyoomu.

17

Koorko nyēē ki choonchooyēn

¹ Kichō :malayikeet ake ām choo kiboonto kibuumbōōk tisab ānkumwoowoo kule, "Chōō āboorung' ng'wooninto nyēē mākunyōōr :koorkoonoo choonchooyēn nyoo lēēkitēē :lōōswēk chēē chaang'.

² Kirwootoot keey :bāytooyikaab kōōrēēt āk koorkoonooto ānkōōbōōkiit :ng'ōōkisnyii biiko ām kōōrēēt."

³ Nto mii yoo, kukalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēywēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy kōōr nyēē suurkwēēn. Kyaakas ām wōlooto koorko nyēē kēēbuurēē bataytaab tyoony nyēē arraa. Kikinyiy bōōrtaab tyoonyoo :kooynōōk chēē mōrē Yēyiin. Kiboonto :tyoonyoo mētēwook tisab āk kuuynook taman.

⁴ Kikiilaach :koorkoonoo sirook chēē siimootyoonēch āk chēē ārroonēch. Kiilēkēchēēchtōōs :siroochoo ām *ta-aabuunēk āk rwoontōōk chēē kārorānēch ākoo sanayeech chēē ālē beesaanik chēē chaang'. Kikinam :koorkoonooto kikōōmbēētaab ta-aabuut nyēē kinyiy :tukuuk chēē miyootēch chēbo rōkōōstaab choonchooyēnātēēnyii.

⁵ / Kikēēsirchi tokochnyii kaayna nyēē / kikiyeelee ng'al kule: 'Bābulōōn nyoo wōō, kaametiitaab koor chēē choonchooyēn āk rōkōōstaab kōōrēēt.'

⁶ Kibōōkitoot :koorkoonoo korotiikaab biikaab Yēyiin choo kyoomu lōkōōy kurubta keey āk Yēesu. Kyaalat miisin yu kaakas koorkoonoo.

⁷ Kimwooy :malayikaanaa kule, "So, nto yu 'ilātē? +Māāboorung' anii kiyēē iyeelaat nyēē rubtooy keey āk koorkoonoo āk tyoonyoo boonto mētēwook tisab āk kuuynook taman nyoo kēēbuurēē :inee.

⁸ Kisoboot :tyoonyoo kēēkāsē āmēētākumii ra. Nteenee makuchuwunee nkōriit nyēē māng'ētē / ānkubokiimukuus kutukul. Makoolat :biikaab kōōrēēt choo mēēbērē sirootiin :kooynōōkwaa kitaabuutaab soboonto kuchakee /kakeeyey kōōrēēt, yoo kakas tyoonyoo, kuuyu kisoboot taay, mēētākumii ānkumākuchō.

⁹ Māchē :ng'aleechu kiirnatēēt. Mētēwoochoo tisab ku lekemoosyek tisab wōlēē tēbunēē :koorkoonooto.

¹⁰ Nto subak ibooru bāytooyik tisab. Kiikukeeyta :bāytooyik muutu, kumiitē :akeenke kubāytooyiisyē, nto ake kumānāachō. Nto yoo kachō :nyooto, mākubāytooyiis bēsyōōsyēk chēē ng'ēri.

¹¹ Nto tyoonyoo kisoboot kēny āmēēkumiitē ra, ku bāytooyiintēētaab sisiit. Kerkey :inee choo kibo taay tisab /ankumabokiikarbuus.

* **16:13** /Kēēkuurē tyoonyto nyoo bo āyēēng' kule wōōrkooyoontēētaab ng'wiiynan. **16:14** Chuy. 8:6; Ng'oong'. 12:9
16:14 Mat. 24:24; 2Tēes. 2:9; Ng'oong'. 13:13-14; 14:11-21; 19:20 **16:15** Mat. 24:43 **16:18** Ng'oong'. 4:5; 6:12-13
16:19 Ng'oong'. 18:2; 14:10 **16:21** Ng'oong'. 16:1 **16:21** Ng'oong'. 11:19; 16:9 **17:1** Cherem. 51:13 **17:2**
 Cherem. 51:7; Ng'oong'. 14:8; 18:3 **17:3** Ng'oong'. 1:10; 13:1-2 **17:4** Ng'oong'. 18:3, 16 **17:6** Ng'oong'. 16:6
17:8 Ng'oong'. 13:1-2 **17:8** Ng'oong'. 13:14; 3:5 **17:9** Ng'oong'. 13:18

¹² Kuuynoochoo 'kēēkāsē taman, ku bāytooyik taman chēē mānānyōōr wōlēē bāytooyiisyēē, nteenee +/mākiikoochi kāāmuukēywēēk kubāytooyiis ak tyoonyoo am bārooyinto nyēē mining' buch.

¹³ Sōōchiintōōs :bāytooyik ānkumākuyēētyēēchi :icheek tyoonyooto kāāmuukēywēēk.

¹⁴ Mākubooryēē :bāytooyichu *Mēēnkit, nteenee mākōōbēl icheek :Mēēnkit, kuuyu boonto :Mēēnkit kāāmuukēywēēk kubiir mokorēēnik alak tukul ānkubāwu bāytooyik alak tukul. Mākwoomchi :Mēēnkit booryēēt bichoo ikoosēē keyy inee choo /kikeekwey ānkukurootiin."

¹⁵ Nto mii yoo, kumwoowoo :malayikaanaa kule, "Lōōswēchoo 'kēēkāsē, choo kālēēkitēē :koorkoonoo choonchooyēn, ku kōōrōōsyēk, yēēmōōsyēk ak bōrōryōōsyēk.

¹⁶ Mākūwēch :tyoonyoo ākoo kuuynoochoo taman koorkoonoo choonchooyēn. Mākōōnēmūnēē inee kiy ake tukul kubuut kung'et kibchuraat. Makwaam bōōrtaab koorkoonoo ānkōōmukuus am maat.

¹⁷ Yēyē :bāytooyichoo kuu nyooto kuuyu kiikuchōbchi icheek :Yēyiin kuyey kiyēē mākyinē :inee. Kuniy, mākuchāmchiin :tukul kōōkoochi tyoonyoo bāytooyiisyēēng'waa ākoy kuyitiyin :ng'aleekaab Yēyiin.

¹⁸ Koorkoonoo 'kēēkāsē ku *kiriinkēēt nyēē bāwu bāytooyikaab kōōrēt tukul."

18

*Kaakarbuuseetaab *kiriinkēētaab Bābulōōn*

¹ Yu kāākuyitoo :choo, akas malayikeet ake kurekunēē barak. Kiboonto kāāmuukēywēēk chēē wōōyēch miisin ānkityinē :lēbkēēyyēēt nyēē ikwēnyē kōōrēt.

² Kikuuurchi barak kule, "Kaakuburyet! Kaakuburyet :Bābulōōn kiriinkoonoo wōō! Kāākuyēk kaytaab tāmirmiryoo ake tukul nyēē miyaat, wōlēē wooyētēē :tariiteet ake tukul nyēē mā *lubkoob ak tyoong'in chēē mā lubkoobēch.

³ Kiikōōbōōkiit kiriinkoonoo :muchastaab ng'al chēbo rōkōs ankutay Yēyiin. Kiikumarta :bāytooyikaab kōōrēt ak kiriinkoonoo ānkumokornoonēē :cheemung'aariisyek ng'al chēbo leles chēē /kēēyēyē am wōlooto."

⁴ Nto mii yoo, akas /kēēkuuru am barak kule, "Biikyuu, ōng'ēētyēē wōlooto simōōlumchi rōkōstaab kiriinkoonoo ānkōōtuuyēē ng'woonin nyēē mākunyōōr :kiriinkoonoo.

⁵ Kiikōōtuul keyy rōkōstaab kiriinkoonoo kut kiikuyit barak, amānāawuutyēē :Yēyiin miyootyēēt nyēē /kēēyēyē am wōlooto.

⁶ Kuniyalil :kiriinkoonoo kuu yoo kiinyāliilē :inee alak, /kēēyōokyī inee kunyil āyēēng' am kiyēē kiikuyey, /kēētāsyi kunyil āyēēng' ng'wooninto nyēē kiikoochi :inee chuut.

⁷ Kunyōōr :kiriinkoonoo nyalil ak lōōkik am bārooyinto nyēē tēē nyēē kibo lelesta ak ng'aseetaab keyy nyoo kiboonto. Kimwooyēē moo am mēēnātēēt kule, 'Ayēku koorko bāytooyiin amāyēku musuk amākoy kwaama :nyalil bēsyēēt ake.'

⁸ Nteenee mākuchōōnchi :mnyaat am bēsyēēt akenke nto chooto ku kēmēwuut ak nyalil. Makoorkarbuus :maata, kuuyu Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo itilichinē kiriinkoonoo ng'aleek kubo kāāmuukēy.

⁹ Yoo kakas :bāytooyikaab kōōrēt choo kitāyē Yēyiin ak choo king'ērēkyinē lelesta am kiriinkoonoo yyētiit ak maat am kiriinkoonoo, mākuriiryoo miisin.

¹⁰ Mākōōyyoonyēē :bichoo yēē lōō kukeenyokoorta icheek :ng'wooninto nyēē mii yooto. Makwaam mbyu kumwooyē kule,

'Ng'woonin wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

Wōōy, baabaay, wē, Bābulōōn,

kiriinkoob kāāmuukēy!

Yyē, lkēēmukusēē asiista akenke baateey'?

¹¹ Makuriiree :cheemung'aariisyek kiriinkoonoo, kuuyu māmii :chii subak nyēē tākwoolchinē tukuukwaa

¹² bo *ta-aabuun, *feetaan, rwoontōōk chēē kāroorānēch ak sanayeeek choo alē beesaan chēē chaang', sirook chēē siimootyoonēch chēē kāroorānēch ak ankoosyek choo chābooyēch ānku ārroonēch, keetiik choo boong'u nyēē anyiny ak tukuuk tukul choo /kikeeyeyee keelteetaab bēlyoontēēt ak choo /kikeeyeyee keetiik choo alē beesaan chēē chaang', syaabaan, karnaak ak rwoontōōchoo ilēkēchēchē choo /kēētēēksēē.

¹³ Tukuuk alak ku chēbo mutālāsiiniit, tukuuk choo /kiinyunkuruurēē nkweēk, choo boong'u nyēē anyiny āk *maanemaane, *tifaayik āk mwaayta, busyeek āk nkoonuuk, tuuka āk kēēchiirēk, faraasiinek āk kōrōkōchōōnik ākoo mbo biiko.

¹⁴ Mākumwoochinē :cheemung'aariisyechara kiriinkēēt kule, 'Kōōkubootyēēning' tukuukaab leles choo kwēēmāchē miisin ankookuteereerteeniing' :bāyting'uung' tukul āk wōōyinnng'uung' nyēē mākoy wēēnyōōru bēsyēēt ake.'

¹⁵ Mākōōyooonyēē :cheemung'aariisyechara yēē lōō ām kiriinkoonoo kikiikōōmokornoon icheek ānkumuuyo kubo nyaliltaab kiriinkoonooto. Mākwoomē mbyu kumēēysē

¹⁶ kule,

'Ng'woonin, wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

'Kiilaach sira nyēē nusaat, nyēē siimaatyaa ānku arraa, kiilēkēchēchē ām *ta-aabuut, rwoontōōy āk sanayeeek chēē ālē beesaan chēē chaang'!

¹⁷ /Kaakiiburyeet bāyting' tukul nyoo kō mā mining' ām asiista akeenke baatey!'

Mākōōyooonyēē wōlēē lōō kōōsiroorchi keyy kiriinkoonoo :biiko choo yibē mwēēnkōōsyēk āk mbo biiko choo bēētēē ānkuyēyiisye āk choo āliisyoōtē ām mwēēnkōōsyēchoo.

¹⁸ Yoo kakas yyētiit āk maata nyēē miī kiriinkoonooto, mākumwooy kule, 'Yyē! Kaak-waaran :kiriing' nyēē kōbo kwōng'uut.'

¹⁹ Mākūwāsiinē :bichoo tēertit mētēwookwaa kōōboor mēēysēēt kōōnchōōyētōōs kule, 'Ng'woonin, wē, ng'woonin!

Wōōy, wē, kiriinkooni wōō!

Kiimokornoon biiko tukul choo kiboonto mwēēnkōōsyēk ām araarayta ām bāyting'uung'!

So, keeburyeteē asiista akeenke buch?'

²⁰ Ong'erech oō, :malayikaanik ākoo biikaab Kiriistō!

Ong'erech *lēbkēēyik āk *wōōrkooyikaab Yēyiin.

Kakooruusta :Yēyiin kiriinkoonoo

kurub kuu wōloo /kikēyēytook."

²¹ Yu kāākuyityo :yoo, kunam :malayikeet nyēē kiboonto kāāmuukēywēēk miisin rwaanteet nyēē tēē rwaanteetaab ng'oosyō ānkuwiirchi araarayta ānkumwooy kule, "+/Mākiiryookuung' areet akeenke wē, kiriinkooni wōō bo Bābulōōn ām nkuruuk kuu rwaantaanaa, nyēē mākoy /bokeekasing' bēsyēēt ake.

²² Māwokutookunēē bēsyēēt ake wōlēē imiitē :biiko chēē tyēēnē ānkubutē bukantiinek āk chēē kuutē kurēēruunēk āk aryeembuunēk. Mākoy kutookunēēning' subak :kiitoong'iintō ake tukul nto ku :biich chēē ng'oosye.

²³ Mākoy kulay :taari kulēbkēēchiing' bēsyēēt ake. Mākoy /bokyaam saakweetaab kooyēy ake tukul ām wōlēē imiitē. Kitookunootiin :cheemung'aariisyeukuuk ām kōōrēt. Kikūtēwēchākiiis :biiko tukul kubo mosoonkoyeenikuuk.

²⁴ /Kikiitaateē āring'uung' korotikaab *wōōrkooyik āk biikaab Kiriistō āk chēbo biiko tukul choo /kikēēbākachē ām kōōrēt."

19

Saakweetaab kooyēy nyēbo Mēēnkit

¹ Yu kakeeyta :yoo, akas hōlāt nyēbo biich chēē chaang' kumwooyē kule,

"Aleluuya!*

Kāārārōokintēēt :Yēyiintēenyoo,

itōrōōroot ānku cheechii :kāāmuukēywēēk.

² Bo man ānku chuulaat :kiyēē itiilē.

Kiikōōtiilchi ng'aleek koorkoonoo ki choonchooyēn,

nyoo kinyēērēē kōōrēt ām rōkōsnyii bo martaayēet.

/Kikiing'woonchi koorkoonoo,

kuuyu kibakach :ineē choo kiyēchinē Yēyiin yiisyeēt.

³ Aleluuya!

Chiltooy ākookoy :yyētiit ām kiriinkoonoo."

18:13 Esēk. 27:12-24   18:16 Ng'oong'. 17:4   18:19 Esēk. 27:29-34   18:20 Cherem. 51:48   18:21 Cherem. 51:63-64   18:22 Isa. 24:8; Esēk. 26:13   18:23 Isa. 23:8; Cherem. 7:34   18:24 Isa. 26:21; Cherem. 51:49; Mat. 23:35; Ng'oong'. 16:6   * 19:1 Ibooru ām kuitiitaab Iburaneek :ng'ālyoontooni kule 'Kusilākoy :Yēyiin'.   19:2 Ng'oong'. 16:6   19:3 Isa. 34:10; Ng'oong'. 14:11; 18:9, 18

⁴ Kikutunkyi :booyichoo tibtemu ak ang'wan akoo tukuuchoo sobchootiin ang'wan Yēyiin nyoo kimii kēēbuurēē ng'echereetaab bāytooyiisyēēt kumwooyē kule, "Aameen, aleluuya."†

⁵ Nto mii yoo, kuchōōnēē :kuut yēbo ng'echeraanaa nyēē kimwooyē kule,

"Ōsiltē Yēyiintēenyoo,

:akweek tukul choo ōywēyē ānkōōyēchinē yiisyēenyii
:ānkiiming' nto iwōō."

⁶ Yooto akas bōlāt nyēē wuu nyēbo lukēētaab biiko. Kiiruumē kuu bēēkaab chēēsuruur ānkatulē kuu iiloot kumwooyē kule,

"Aleluuya!

Bāytooyiisyē :Mokoryoontēēt Yēyiintēenyoo nyoo bāwu kiy ake tukul.

⁷ Okany keetankas ankeeng'erech ankiikaaste

kuuyu kaakuyit :saakweetaab kooyēy nyēbo *Mēēnkit,
:ānkāākuchōb keey :murereenyii.

⁸ /Kākiilookyi mureraanaa sirook chēē kāroorānēch,

chēē leelach ānku tiliilēch."

Ibooru :siroochoo leelach yēyutēk chēē churtootiin chēbo biikaab Kiriistō.

⁹ Yooto, kumwoowoo :malayikeet kule, "Sir ng'aleechu: Ibēruurootiin :biich choo / kākēēkuur kuba saakwaanaa bo Mēēnkit. Ng'aleekaab man :chu chēbo Yēyiin."

¹⁰ Yu kāākuyityo :yoo, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkyii ākutunkyi. Nteenee kumwoowoo kule, "Mēēkutung'woo! Ntēē kēēyēchinē :tukwaay Yēyiin yiisyēēt ak mbo ng'etaabkoomēt choo kiikukilchi lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu. Kutunkyi Yēyiin nkit, kuuyu ng'aloolēē baateey *:wōōrkooyoontēēt lōkōōywēk kurubta keey Yēēsu."

Chiito nyēē kakalab :faraasiit nyēē siirwoo

¹¹ Kyaakas kuyaataat wōliin bo kibkōōnkōy ānkumii :faraasiit nyēē siirwoo nyēē kēsēnē chii. /Kēēkuurēē chiichoto 'Manta / ānkiikoosēē keey.' Yoo itilē ng'aleek nto kuyēyē booryēēt, kuyēyē nyēbo churtaayēet.

¹² Kikerkeey :koonyekyii maat nyēē irikititē ānkimii :kuutwōōsyēkaab bāytooyiisyēēt chēē chaang' mētinyii. Boonto kaayneet / ānkikēēng'ōōtyi kaayna nyēē -mēēnkēt :chii nteenee :inee nkit :nyēē inkētē.

¹³ Kiilaach :inee sira nyēē kooy nyēē / kikiikiiluumta korotiik, nto kaayneenyii ku 'Ng'ālyoontēētaab Yēyiin'.

¹⁴ Kirub chiichoo :lukēētaab booryēēt nyēbo kibkōōnkōy. Kikiilaach :lukoonoo sirook chēē nuusyootiin, chēē leelach ānku tiliilēch ānkibēētēē :faraasiinek chēē siirwoonēch.

¹⁵ Kichuwunee kuutiinyii :chōōkiit nyēē ng'atiib nyēē mākuyēyisyēē sukōōsyēentēē biiko chēē -mēēywēyē Yēyiin. Mākōōng'woonchi bichoo ām kirōktaab bāytooyiisyēēt nyēbo karneet ānku mākutum keey :korotiik kuu bēēkaab musābiibunēk chēē / kakiitartaar, kōōbooru nyēērunātēētaab Yēyiintēētaab kāāmuukēy.

¹⁶ /Kikēēsirchi sireenyii ak kibēēsnyii kaaynaani: 'Bāytooyiintēētaab bāytooyik ānku Mokoryoontēētaab mokorēēnik'.

¹⁷ Kyaakas malayikeet nyēē kēēyooonyēē yēbo asiista kukuurē tāriitēk chēē kitēēēertootē kule, "Ōruruuch keey kubo Saakweetaab Yēyiin,

¹⁸ okwaa boo-am muuswēkaab bāytooyik, kāāyooong'ikaab lukōōsyēk ak biikaab nkuruuk ak faraasiinek kuboonto keey biikwaa choo kēsēnē. Boo-am muuswēkaab chēē bāwu keey ak chēē mātwoor, chēē wōōyēch ak chēē minkēēch."

¹⁹ Nto mii yoo, akas tyoonyoo bo rōkōs ak bāytooyikaab kōōrēēt kukēēruruuch keey kuboonto keey lukōōsyēkwaa bo booryēēt kumāché kubooryēē chiichoo kālābē :faraasiinaa siirwoo ak lukēēnyii.

²⁰ Nteenee, / kikeenam tyoonyoo, kuboonto keey wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiinyan nyoo kiyēyē tukuuk chēbo kwōng'ut ām kāāmuukēywēēkaab tyoonyoo. Kiibērbēērēē :wōōrkooyoontoonoo ng'aleechuutēchu bo kwōng'ut bichoo kiboonto bēēruutyēētaab tyoonyoo ak choo kikutunkyinē āynātōonoo kerkeey tyoonyoo. /Kikēēwunukyi tyoonyoo ak wōōrkooyoontoonoo bo ng'wiinyan tōōliilēētaab maat nyēē ng'āsyānē kusobchootiin.

²¹ / Kikeebar lukōōsyēkwaa ām chōōkiinoo kichuwunēē kuutiitaab chiichoo kikalābē :faraasiit. Yooto kwoomiis :tāriitēk tukul kut kulēēsoon.

† 19:4 Kasee ng'aleechu āyēēng' yoo bo kāāboorunēētaab ng'aleek. 19:4 Ng'oong'. 4:4, 6; 5:7 19:7 Ng'oong'. 21:2
19:8 Ng'oong'. 6:11 19:9 Isa. 25:6; Mat. 22:2; Luuka 14:15-16 19:10 Ng'oong'. 22:8-9; 6:9 19:11 Mat. 3:16
19:12 Ng'oong'. 1:14-15 19:13 Isa. 63:1-6; Yoowa. 1:1 19:14 Ng'oong'. 6:11 19:15 Tyēēn. 2:9; Ng'oong'. 1:16;
2:26-27 19:16 Ng'oong'. 17:14 19:18 Ēsēk. 39:4, 17-19 19:19 Tyēēn. 2:2; Ēsēk. 38:2-9, 14-16; Seka. 14:2; Ng'oong'.
17:12-14 19:20 Ng'oong'. 13:1-2, 14-15; 20:10 19:21 Ng'oong'. 1:16

20

Bāytooyiisyeēt nyēbo kēnyiisyēk kisyereet akeenke

¹ Yu kākuyityo :yoo, akas malayikeet kuchōōnē barak kuboontoonu yootēywoontēēt nyēbo nkōriino māng'ētē ankikinam nyōrōrēt.

² Kirat :malayikaanaa chēesoosum, eereenaanaa kibo kēny, Kibrōkōsyoontēēt āk Syeetaani.

³ Kitōōrchi :malayikaanaa Kibrōkōsyoontēēt nkōriino māng'ētē. Kikerta nkōriinooto kut kubek :kēnyiisyēk kisyereet akeenke simēētākōōbērbēērē biiko. Nto yityo, /kiityaakta kuyēyis ām bārooyin nyēē mā tyaa.

⁴ Nto mii yoo, akas ng'ēchērōōkaab bāytooyiisyeēt chēē kēēbuurēē :biiko /ānkiikoochinē kāāmuyēwēēk kootiil ng'aleek. Kyaakas subak tāmirmirookaab biiko choo /kikēchwēntooy mētēwookwaa kuuyu kiinēmchi keey Yēesu kwoomtootooy ng'ālyoontēetaab Yēyiin. Bichooto :choo kimānāakutunki tyoonyoo nto āynātonoo kerkeey tyoonyooto āmēēbērē kikiikun-yōōr bēēruutyēetaab tyoonyooto ām tokoochikwaa nto ku āwunnyēkwaa. Kisobcho :bichoo subak ānkubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke.

⁵ Ng'eteet :nyi nyēbo taayta ām meet. (Mānāāng'ēētyēē meet :biiko chuut alake choo kikiubēk ākoy kukeeyta :kēnyiisyēchoo kisyereet akeenke.)

⁶ Ibēruurootiin ānku tiliilēch :choo mākunyōōr ng'ēetaani bo taayta ām meet. Mānyōōru icheek :meet nyoo bo āyēng', nteenee mākuyēchinē Yēyiin āk Kiriistō yiisyeēt ānkumākubāytooyiis āk Kiriistō kēnyiisyēk kisyereet akeenke.

/Kikiibēl Kibrōkōsyoontēēt

⁷ Yoo kaakukeeyta :kēnyiisyēk kisyereet akeenke, +/ mākiityookunēē Kibrōkōsyoontēēt wōloo /kikēērātyinē.

⁸ Māwokolātunoot biiko ām kōōrēt kutēē yēē tēē nto chooto ku Kook āk Māākōk ānkōōruruchoot biikaab booryēt chēē tēē ng'aayneetaab sakaramteetaab araarayta.

⁹ Kikwaanee :lukōōsyēk kōōrēt tukul kumukuul ānkōōkwēnkwēēn wōlēē minyē :biikaab Yēyiin ām kiriinkoonoo chamaat. Nteenee kirārākunēē :maat barak ankumeel lukōōsyēchoo kule tōng'!

¹⁰ Nteenee /kikēētōōrchi Kibrōkōsyoontēēt nyoo kilātunootē bichoo tōōliilēetaab maat nyēē ng'āsyānē, wōloo /kikēētōōrchinē tyoonyoo āk wōōrkooyoonoo bo ng'wiiyan. Mākunyaliltōōs :bichoo ām wōlooto ākookoy kwiimēn kuyyeech.

Kāātilēywoontēēt nyēbo lētuut

¹¹ Nto mii yoo, akas ng'echereetaab bāytooyiisyeēt āk chiito nyēē kēēbuurēē. Ki lēēl :ng'echeraanaa ānku wōō. Kyaakas ām yooto kumwēyē :kōōrēt āk barak āmānāabokutok subak bēsyēēt ake.

¹² Kyaakas biich chēē kikiikubēk kunam wōlēē mii :chēē ki wōōyēch āk chēē minkēēch. Kimii :bichoo kēēyooonyēē taayeetaab ng'echereetaab bāytooyiisyeēt. /Kikeeng'aany ki-taabuunēk chēē chaang' āk mbo nyoo bo soboonto. /Kikiirōōtoot yēyūētēkaab bichooto kikiikubēk kurub kuu yooto kisirootiin ām kitaabuuneecha.

¹³ Kikōōn :araarayta biiko chēē kikiikubēkyi araaray. Kukōōn :nkinee Meet āk *Kāābkwōombiich biiko chēē kikiikuba wōlooto. /Kikiikum chii kurubta keey āk ng'aleek chēē kikiikuyey.

¹⁴ Nto mii yoo, /keenam Meet āk Kāābkwōombiich /ānkēēwirchi tōōliilēetaab maat. Tōōliilooni bo maat ku meetaab āyēng'.

¹⁵ Nto chiito nyoo /kimānāākēēsirchi kaayneenyii kitaabuunaa bo soboonto, /kikēēwirchi nyoo tōōliiloonoo bo maat.

21

Barakuut nyēē lēēl āk kōōrēt nyēē lēēl

¹ Nto mii yoo, akas barakuut nyēē lēēl āk kōōrēt nyēē lēēl, kuuyu kikiikumis :barak āk kōōrēt nyoo kibo taay ānkiikubot :araarayta.

² Kyaakas *kiriinkēēt nyēē tiliil kurēkunēē barak, nto nyooto ku *kiriinkēetaab Yēērusālēm nyēē lēēl. Kirēku kuu mureryaa nyēē chōboot ankeelaach keey nyēē karaaran nyēē mii chokutuuyēē saanteenyii nyēē sukoomut.

20:1 Ng'oong'. 10:1; 18:1; 9:1   20:2 Ng'oong'. 12:9   20:4 Tān. 7:9, 22   20:6 Ng'oong'. 2:11; 1:6   20:8 Esek. 38:2, 10-15   20:9 Esek. 38:22   20:10 Mat. 25:41; Yuuta 7; Ng'oong'. 19:20; 20:14; 21:8; 14:10   20:11 Mat. 24:35; 2Bēt. 3:10; Ng'oong'. 5:7; 6:14; 21:1   20:12 Ng'oong'. 3:5   20:13 Room. 2:6; Ng'oong'. 2:23   20:14 Ng'oong'. 2:11
20:15 Ng'oong'. 3:5   21:1 Isa. 65:17; 2Bēt. 3:13   21:2 Kala. 4:26; Ibu. 11:16; 12:22; Ng'oong'. 21:9-22:5; 3:12

³ Kyaakas / kēēkuurunēē yēbo ng'echeereetaab bāytooyiisyēēt kule, “Ming'tooy keey ra :Yēyiin biiko ānkumākuboono keey :inee bichooto. Mākuyēk :bichooto cheechii ānkumākōobuurtooy keey :Yēyiin nkit bichooto.*

⁴ Mākumāsyi :Yēyiin bichoo lōōkyoo ake tukul. Mēētākubēku :biiko, nto kuriirtōōs nto kumēyēsē, nto kukāsē ng'woonin, kuuyu kookukeeyta :soboonto nyoo kibo taay.”

⁵ Kimwooy :chiito nyoo kikiibuurēē ng'echeereetaab bāytooyiisyēēt kule, “Āmiitē wāālēliitē kij ake tukul,” ānkumwooy subak kule, “Sir ng'āleechu, kuuyu bo man / ānkiikoosēē keey.”

⁶ Nto mii yoo, kumwoowoo :chiichoo kule, “Kāākuyityiin. Anii ku *Alfa āk Omeeka, ātoowu ānkāwoong'tooy. Chiito nyoo āmē :melelta, +māākoochi bēēko chēbo buch chēē kulkulunēē koong'taab soboonto.

⁷ Mākunyōōr :chiito nyoo kēēbēliis tukuuchoo tukul ānku +māāyēku :anii Yēyiintēēnyii ānkuyēk :inee lakwanyuu.

⁸ Nto choo nyēbētōōs, choo -mēēkoosēēnoo keey, kibrōkōōsis, rumiik, choo mārtōotē, bōōniik, choo kutunkyinē āynātōōs nto ku choo ng'wiinyānootē, /kēētōōrchinē bichoo tukul tōōliilēetaab maat nyēē ng'āsyānē. Meetaab āyēēng' :nyiiitēnyi.”

*Kiriinkēētaab Yēērusālēm nyēē lēēl

⁹ Yu kāākuyityo :yoo, kuchō :malayikeet ake ām choo ki tisab choo kiboonto kibumbōōk tisab chēē kinyiy :mēēyinwēk tisabu chēbo lētuut. Kimwoowoo kule, “Chōō ābooruung' murereetaab *Mēēnkit.”

¹⁰ Kikalabaa :malayikaanaa ām kāāmuukēyewēēkaab Tāmirmiryēētaab Yēyiin ākoy lekemeet nyēē wōō anku kooy miisin. Kiiboorwoo kiriinkoonoo tiliil bo Yēērusālēm kurēkunēē barak wōlēē mii :Yēyiin.

¹¹ Kiilēkēchēchē :kiriinkoonoo ām lēbkēēyyēetaab Yēyiin kuu rwoontōōk choo ilēkēchēēchtōōs choo ālē beesaan chēē chaang'.

¹² Kiboonto :kiriinkoonoo tōtōētē nyēē wōō anku kooy miisin nyēē kiboonto ōrootunwēēk taman āk āyēēng' ānkimiitē :malayikeet akeenke oreet ake tukul. /Kikēēsirchi oreet ake tukul kaayneet akeenke nyēbo aroosyekaab biikaab Isrāyēēl choo ki taman āk āyēēng'.

¹³ Kimii :ōrootunwēēk sōmōku komosta nyēbo koong'asiis, kumii :alake sōmōku komosta nyēbo tō, kumii subak :sōmōku komosta nyēbo cheeronko ānkimii :sōmōku komostaab tinkeey.

¹⁴ /Kikēēsisinēē tōōtoonoo rwoontōōk taman āk āyēēng' / ānkikēēsirchi rwoontōōchoo kaayna ake tukul nyēbo *lēbkēēyik taman āk āyēēng' choo kibo *Mēēnkit.

¹⁵ Kiboonto :malayikeet nyoo king'āloolwoo kirōktaab *ta-aabuut nyēē /kikiirookēē kiriinkoonoo, ōrootunwēēkyii āk tōtōōsyēkyii.

¹⁶ Kyooyēēchiin :komoswookik tukul ang'wanu chēbo kiriinkoonoo. Ki kiilomiitaanik 2,220 ake tukul nto kuwo barak ku kiilomiitaanik 2,220.

¹⁷ Kii-āyēēch mbo tōtōēetaab kiriinkoonoo, nyēē kibuntooy miitaanik 65.[†] Kiyēyiisyēē :malayikeet kāārookisyēēt nyēē wuu nyēbo biiko.

¹⁸ /Kikeetechee tōtōonoo rwaanteet nyēē /kēēkuurēē yasbiitiit nto *kiriinkēēt /keetechee nyoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē kiilēkēchēchē kuu kiiyēēt.

¹⁹ /Kikiikaraaraneē rwoontōōk chēē /kikiikēēsisinēē tōtōēetaab kiriinkoonoo rwoontōōk chēē tēerchiintōōs ānkwōlē beesaan chēē chaang'. /Kikiikaasee rwaanteet nyēbo taayta nyēē /kikēēsisiniisyēē yasbiitiit, /kiikaasee nyēbo āyēēng' nyēē /kēēkuurēē yākuut nyēē buusyēē /ankiikaasee nyēbo sōmōk nyēē /kēēkuurēē kākētōōn. /Kikiikaasee nyēbo ang'wan rwaanteet nyēē /kēēkuurēē sumāriiti

²⁰ nto nyēbo muut ku sārtoōniik, nyēbo lo ku ākiik, nyēbo tisab ku kiriisōliit, nyēbo sisiit ku sabarachaati, nyēbo sokool ku yākuut nyēē toolēēlyoo, nyēbo taman ku kirisooobraas, nyēbo taman āk akeenke ku yāsiintēēt nto nyēbo taman āk āyēēng' ku āmētiistō.

²¹ /Kikeeyeyee ōrootunwēēchoo ake tukul choo ki taman āk āyēēng' sanayaanteet akeenke nyēē wōō. /Kikeetechee kēēltaab kiriinkoonoo ta-aabuut nyēē tiliil nyēē toolē biich kuu kiiyēēt.

²² Manaakas Kōōtaab Yēyiin ām kiriinkoonoo, kuuyu minyē wōlooto :Mokoryoontēēt Yēyiin nyoo bo kāāmuukēy āk *Mēēnkit.

* 21:3 Tinyē :siruutēk alake ng'aleechu 'ānkuyēk Yēyiintēēng'waa'. 21:3 2Kōōr. 6:16 21:4 Ng'ooŋg'. 7:17 21:5 Isa. 65:17; Ng'ooŋg'. 5:7; 21:1 21:6 Seka. 14:8; Yoowa. 7:37; Ng'ooŋg'. 1:8; 22:1; 7:17 21:7 Esek. 11:20 21:8 Ng'ooŋg'. 2:11; 20:10; 21:27 21:9 Ng'ooŋg'. 15:1; 19:7; 21:2; 22:17 21:10 Esek. 40:2; Ng'ooŋg'. 1:10 21:11 Isa. 60:1-3, 19; Esek. 43:2 21:12 Chuy. 28:21; Esek. 48:30-35; Ng'ooŋg'. 7:5-8 21:14 Ibu. 11:10 21:15 Esek. 40:3; Ng'ooŋg'. 11:1 21:16 Esek. 48:16-17 † 21:17 Mwooyē :yuutēyū ām kāāyiitiisyēēt ake kule 'kyuubiitiinēk' bokol akeenke āk artam āk ang'wan (12 kunyil 12), nyēē ibooru kule yemē biikaab Kiriistō. 21:21 Isa. 54:11-12; Esek. 28:13

²³ Māmāchē :kiriinkoonoo kōōluuchi :asiista nto ku araaweeet, kuuyu ikwēnyē :lēbkēyyēētaab Yēyiin anku taariinyii :Mēēnkit.

²⁴ Mākubēēsyētēē :biiko lēbkēyyoonoo ānkumākukooniyit :bāytooyik wōlooto.

²⁵ -/Mākēkērē ōrootunwēēkaab kiriinkoonoo ākookoy kuuyu mākooy kutook :kwēēmowuut.

²⁶ Mākuyibchi :bōōryōōsyēk tukul kiriinkoonooto koonyit.

²⁷ -Mēēwutē kiriinkoonoo :kiy nyēē mā tiliil, kibrōkōsyoo nto ku chii nyēē ng'wiin. Nteenee biiko baateey chēē iwutē ku choo /kikēēsirchi kooyndōōkwaa kitaabuutaab soboonto nyoo bo *Mēēnkit.

22

Āynēētaab soboonto

¹ Nto mii yoo, kōōboorwoo :malayikeet āynēētaab soboonto nyēē kiilekēchēchē kuu kiyyēēt. Kikulkulunēē :bēēchoo yoo bāytooyiisyēē :Yēyiin āk *Mēēnkit,

² ānkirōōtēē kwēēnuutaab kēēlto nyēē baraay ām kiriinkoonoo. Kikibiityēē komoswookik tukwaay chēbo āynoono :keetiikaab soboonto chēē yēyē lokoyeek araawa ake tukul anku saakit mbo :sokēēkyii.

³ Mākooy /kēēchubiiis ām wōlooto. Mākubāytooyiisyoowunēē :Yēyiin āk Mēēnkit kiriinkoonoo ānkumākuyēchinēē wōlooto :biikyii yiisyēēt.

⁴ Makukas :bichoo wōlēē wuu :Yēyiin /ānkēēsirchi kaayneenyii tokoochikwaa.

⁵ Māmii :kwēēmowuut wōlooto āmākooy /keemach taariin nto ku lēbkēyyoob asiis kuuyu Mokoryoontētēē Yēyiin nkityō :nyēē lēbkēyyēēng'waa ānku mākubāytooyiis :bichoo ākookoy.

Ng'aleek chēē /kiitēryēēchēē

⁶ Kimwoowoo :malayikeet kule, “Bo man :ng'aleechu /ānkiikoosēē keey. Mokoryoontētēē Yēyiin nyoo mwoochinēē *wōōrkooyikyii ng'aleek chēē mwooyē :nyēē kiyyookwoo anii chāāboorchi biikyii choo yēchinēē inee yiisyēēt kiyēē mii wokuyēyaktōōs ām lēēkitō.

⁷ Mwooyē :Yēēsu kule, “Oyeb yit! Āmiitē āchōōnii ām lēēkitō. Ibēruurootiin :biiko choo koomānē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni.”

⁸ Anii Yoowaana :nyoo kyāākāsēē ng'aleechu yiitikyuu āk koonyekyuu. Yooto kawaakas ng'aleechaa, āryookyi keey yēbo kērēēnkōōkaab malayikeet nyoo kiiboorwoo ng'aleechaa ākutunyki.

⁹ Nteenee, kimwoowoo :malayikaanaa kule, “-Mēēkutung'woo! Ntēē āyēchinēē Yēyiin yiisyēēt kuu inyiing' āk kuu wōloo yēytooy mbo :ng'ēetaabkoomēt, wōōrkooyik āk biiko tukul choo koomānē ng'aleekaab kitaabuuni. Ikutunyki Yēyiin nkit!”

¹⁰ Nto mii yoo, kumwoowoo kule, “-Meewuny ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni, kuuyu kaakuriik :bēsyoōsyēk chēē mākuyityiin :ng'aleechuutēchu.

¹¹ Chii nyoo yēyē ng'al chēē miyootēch, kutas taay kuyēyē kuu nyooto, nto nyoo yēyē rōkōs, kutas taay kuyēyē kuu nyooto. Nto chiito nyoo yēyē ng'al chēē churtootiin, kutas taay kuu nyooto, nto nyoo tiliil, kutas taay kutililiit.

¹² Mwooyē :Yēēsu subak kule, “+Māāchōō areet akeenke! +Māākwēchi chii ake tukul kiy kurubta keey kiyēē kiukuyē.

¹³ Anii ku Alfa āk Omeeka, anii :taayta āk lētuut, ātoowu ānkāāwoong'tooy'.

¹⁴ Ibēruurootiin :biiko choo kēēwuun keey kutililiitu kuuyu mākunyooolchi kōōwut kiriinkoonoo ankwaam lokoyaanteetaab kēētitaab soboonto.

¹⁵ Kiikung'etee saang' kēny :kibrōkōsiis, chēēbsookēyis, choo mārtootē, rumiik, choo kutunkyinē āynātōōs āk tukul choo kicham ng'wiinyaneet.”

¹⁶ Mwooyē :Yēēsu kule, “Kāāyooku :anii malayikeenyuu chokōōboorung' inyiing' ng'aleechu imwoochi kanisoosyek tukul. Ātoorunēē tiikiityoontēētaab *Tāwuti ānkāāchōōnēē kōōnyii ānkāāyēku tobyaanteet nyēē lebkeey miisin.”

¹⁷ Mwooyē :Tāmiriryēētaab Yēyiin āk mureraanaa kule, “Chōō!” Kumwooy :chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleechu kule, “Chōō!” Nyoo āmē melelta, kuchō. Nto yoo māchē :chii bēēkaab soboonto /kiikoochinēē buch.

¹⁸ Ākiimchinēē :anii chii ake tukul nyoo kāsē ng'aleekaab wōōrkooyoontiit chu mii kitaabuuni kule, “Yoo kātāsyi :chii ng'ālyoo, mākutāsyi :Yēyiin inee ng'woonin ake tukul nyēē twekaat ām kitaabuuni.

21:23 Isa. 24:23; 60:19-20; Ng'oong'. 22:5   21:26 Isa. 60:3, 11   21:27 Isa. 35:8; 52:1; Ešēk. 44:9; 1Kōōr. 6:9-10; 2Bēt. 3:13; Ng'oong'. 3:5; 21:8; 22:15   22:2 Ešēk. 47:1-12   22:3 Ng'oong'. 1:6   22:4 Mat. 5:8; 1Yoowa. 3:2; Ng'oong'. 14:1
22:5 Isa. 54:1-17   22:5 Tān. 7:18, 27; Ng'oong'. 21:23; 1:6   22:6 1Kōōr. 14:1; Ng'oong'. 1:1, 3; 10:7; 19:9; 21:5   22:7 Ng'oong'. 3:11; 1:3   22:9 Ng'oong'. 19:10   22:10 Tān. 12:4   22:11 Tān. 12:10   22:12 Mat. 16:27; Ng'oong'. 2:23; 6:10; 16:6; 19:2; 20:12-13   22:13 Ng'oong'. 1:8   22:14 Ng'oong'. 7:14; 2:7   22:15 Efēēs. 5:5; Filib. 3:2; Ng'oong'. 21:27   22:16 Room. 11:16-18; 15:12; Ng'oong'. 5:5; 2:28   22:17 Ng'oong'. 21:9, 6   22:18 Kiruu. 29:19-21

¹⁹ Nto chiito nyoo kēēnēmto ng'ālyoo ake tukul ām kitaabuuni, makukerekta :Yēyiin chiichoo kumānyōōr tukuuk chēē kōōnu :kēētitaab soboonto āk kiyēē mākonyōōr ām kiri-inkoonoo tiliil, choo iboorunootiin ām kitaabuuni.”

²⁰ Mwooyē :chiichi kimwooyē ng'aleechu tukul kule, “Ēē, +māāchōō areet akeenke.” Kuwuuyiit nyooto. Ichōō oō, Mokoryoontēēt Yēēsu.

²¹ Lēyyē, kōōbēruurook tukul :Mokoryoontēēt Yēēsu.